

د رښتيا په لټه كې

Ketabton.com

ليکوال: محمد آصف خواتي

کال ۱۴۰۳

د رښتيا په لټه كې
ليکوال : محمد آصف خواتي
د چاپ حق د ليکوال سره خوندي دی.

مخ	سرليكونه
و.....	۱. سريزه .....
ي.....	۲. ولي مي سياست ته مخه كړه؟.....
۱.....	۳. د افغانستان د سياسي غورځنگ غم لرلى برخليک.....
۸.....	۴. د يحيى كورنى.....
۱۴.....	۵. د دموكراسى سره پردى سلطنتي كورنى.....
۱۷.....	۶. د دموكراسى لسيزه .....
۲۱.....	۷. نوى اساسي قانون.....
۲۲.....	۸. د دموكراسى د لسيزي سياسي گوندونه.....
۳۰.....	۹. د انديشني ورتوپير .....
۳۱.....	۱۰. د عقرب د دريمي پيښه.....
۳۵.....	۱۱. د دموكراسى د لسيزي رسنى.....
۳۷.....	۱۲. د دموكراسى د لسيزي پارلمان.....
۴۳.....	۱۳. سلطنتي كورنى او نوى سياسي بهير .....
۴۴.....	۱۴. د پل خشتي په جومات كې انقلابي ملايان .....
۴۹.....	۱۵. په پوهنيزو بنسټونو او پارلمان كې نښتي.....
۵۳.....	۱۶. پټ جورجارى.....
۵۹.....	۱۷. د دموكراسى لسيزي ته كتنه.....
۶۴.....	۱۸. د جمهوريت ټينگښت .....
۶۶.....	۱۹. مصيبت جوړوونكى برى.....
۶۸.....	۲۰. تر ارگه پارانه.....
۷۱.....	۲۱. پوځي بنسټونو ته د گوندونو ننوتل.....
۷۴.....	۲۲. خلكو ته د خطاب وينا.....
۷۶.....	۲۳. ويل كړل نه دي.....
۷۹.....	۲۴. كشمكشونه او مخالفتونه.....
۸۳.....	۲۵. خان وژنه كه له منځه وړنه؟.....
۸۸.....	۲۶. معكوسې پايلې.....
۹۰.....	۲۷. اختيار كه اجبار؟.....
۹۳.....	۲۸. د ستر لارښود د تجريد او انزوا پړاو.....
۹۷.....	۲۹. د سردار محمد داود ژوند ته كتنه.....
۱۰۱.....	۳۰. دويم څپركى.....
۱۰۴.....	۳۱. د افغانستان د خلك دموكراتيكي ټولني (گوند) بنسټ اېښودونكي كنگره.....
۱۰۹.....	۳۲. په گوند كې دوي ټلوالې او انشعابونه.....
۱۱۶.....	۳۳. د همكارى او نه همكارى ستراتيژي.....
۱۱۹.....	۳۴. د افغانستان خلك دموكراتيک گوند او شوروي اتحاد.....

۱۲۳	د پښتونستان مسأله	۳۵
۱۳۱	گوند څه غوښتل؟	۳۶
۱۳۳	گوند د مبارزې په ډگر كې	۳۷
۱۳۷	په گوند كې د انشعاب لاملونه	۳۸
۱۴۷	د يوه نامه لاندې دوه گوندونه	۳۹
۱۴۸	په گوند كې پټ تشكيلات	۴۰
۱۵۰	گوند او جمهوريت	۴۱
۱۵۳	د خلق او پرچم يووالی	۴۲
۱۵۹	تاريخي امانت	۴۳
۱۶۲	هغه ترور چې د هيواد د تاريخ پايه يې واړوله	۴۴
۱۶۷	د خيبر په ترور كې د اسلامي بنسټپالو لاس	۴۵
۱۶۸	د خيبر په ترور كې د حفيظ الله امين لاس	۴۶
۱۶۹	د گوند وتلي څيرې	۴۷
۱۷۲	نور محمد تره كی	۴۸
۱۷۷	ببرک كارمل	۴۹
۱۸۲	ميراكبر خيبر	۵۰
۱۸۳	ډاكټر عبدالكريم زرغون	۵۱
۱۸۵	ډاكټر نجيب الله	۵۲
۱۸۶	شاه محمود حصين	۵۳
۱۸۸	دریم څپرکی	۵۴
۱۸۸	د ثور انقلاب بری (خلفي واكمني)	۵۵
۱۹۰	هغو مراسمو چې كابل ولړز او ه	۵۶
۱۹۳	برخليک ټاكونكي ورځ	۵۷
۲۰۰	د محمد داود د كورنۍ د وژنې رښتيا	۵۸
۲۰۵	مسكو او د ثور د اوومې پوځي پاڅون	۵۹
۲۰۸	د انقلاب خبره	۶۰
۲۱۲	د دولتي نظام د جوړښت جنجالي بهير	۶۱
۲۱۶	د انقلاب په وړاندې غبرگونونه	۶۲
۲۲۰	د واک درى مرکز ه	۶۳
۲۲۳	بي تاجه ټولواک	۶۴
۲۲۷	د دولت او ټولني لارښوونکی ځواک	۶۵
۲۲۹	تور که واقعيت؟	۶۶
۲۳۶	سمونونه او غبرگونونه	۶۷
۲۴۱	د جهاد واقعيتونه	۶۸
۲۴۹	اړې دورې او بغاوتونه	۶۹

۷۰. د امريكي د سفير وژنه..... ۲۵۹

۷۱. د افغانستان او شوروي اتحاد ترمنځ د دوستۍ او همكاري تړون..... ۲۶۳

۷۲. د مسكو ښار د ۱۹۷۸ كال د دسمبر ۵ نيټه..... ۲۶۶

۷۳. د گټو او موخو ټكر..... ۲۶۸

۷۴. د صداقت او مناققت ملگرتيا..... ۲۷۳

۷۵. د نور محمد تره كې او حفيظ الله امين د اختلافونو بربنډېدل..... ۲۷۶

۷۶. ولي حفيظ الله امين كيوبا ته له تللو ډډه وكړه ؟..... ۲۸۳

۷۷. د شاگرد بريالۍ بغاوت..... ۲۸۶

۷۸. تورپلنوم..... ۲۹۴

۷۹. د نور محمد تره كې وژنه..... ۲۹۹

۸۰. د حفيظ الله امين لنډه واكمني..... ۳۰۴

۸۱. د حفيظ الله امين ترور او د خلقي واكمنۍ پاى..... ۳۰۸

۸۲. حفيظ الله امين د شوروي دوست يا دښمن !؟..... ۳۱۳

۸۳. د افغانستان د اشغال لاملونه..... ۳۱۶

۸۴. څلورم څپرکى..... ۳۱۹

۸۵. افغانستان د شوروي اشغال پرمهال..... ۳۱۹

۸۶. كارمل ته د خلقي مشرانو بيعت..... ۳۲۳

۸۷. څه ډول وگړي يې واك ته ورسول ؟..... ۳۲۷

۸۸. خپلواكي يا بلواكي ؟..... ۳۳۰

۸۹. د پاك زرو خلقيانو فرصت غوښتونكي مشران..... ۳۳۲

۹۰. د نظام كاتبان او ساتونكي..... ۳۳۶

۹۱. د شوروي - پرچمي واكمنۍ تگلاره..... ۳۳۹

۹۲. د اشغال په وړاندي غبرگونونه..... ۳۴۴

۹۳. كرملن ته ترڅه پيغامونه..... ۳۴۸

۹۴. په افغانستان كې د شوروي لښكر جگړه..... ۳۵۰

۹۵. گوندي ناندرى ، شخړى او وژني..... ۳۵۲

۹۶. بي سره لښكر..... ۳۵۶

۹۷. د وسله والو مخالفينو ښكار..... ۳۶۰

۹۸. مسكو د وتلو په لټه كې..... ۳۶۴

۹۹. گوندي كنفرانسونه او نظريوښتني..... ۳۶۵

۱۰۰. په دولت كې دولت..... ۳۶۸

۱۰۱. پرچميان يې هم د بي اتفاقي په وپروس ككړ كړل..... ۳۷۰

۱۰۲. د نجيب الله د واكمنېدلو رښتيا..... ۳۷۲

۱۰۳. ملي روغه جوړه..... ۳۷۷

۱۰۴. طرحه كه عريضه !؟..... ۳۷۸

۱۰۵. نجيب الله او ورسره زياتيدونكي مخالفتونه ۳۸۲
۱۰۶. د ژنيو لوزنامې ۳۸۵
۱۰۷. د شوروي ځواكونو د وتلو بهير ۳۸۹
۱۰۸. خپلواکه دفاع ۳۹۲
۱۰۹. د يوځ د درې وړې كولو نقشه ۳۹۵
۱۱۰. د كب د شپار لسمې ډرامه ۴۰۱
۱۱۱. د مخامختيا پر ځاى ملگرتيا ۴۱۶
۱۱۲. خاينانه لوبې ۴۱۸
۱۱۳. نجيب الله پلوي خلقيان څوك وو ؟ ۴۲۰
۱۱۴. د گوند دوهمه كنگره ۴۲۳
۱۱۵. د ببرك كارمل نوى ماموريت ۴۲۵
۱۱۶. د دسترخوان ياران په غليمانو واوښتل ۴۲۷
۱۱۷. نه وطن نه كفن ۴۳۳
۱۱۸. د نجيب الله ناكامه تيښته ۴۳۷
۱۱۹. د شوروي - پرچمي واكمنى پاى ۴۴۲
۱۲۰. د افغانستان د خلك دموكراتيك گوند واكمنى ته كتنه ۴۴۵
۱۲۱. پنځم څپركى ۴۴۹
۱۲۲. د اسلامي انقلاب برى ۴۴۹
۱۲۳. ولي تنظيمي جگړې پيل شولې ؟ ۴۵۰
۱۲۴. د افغانستان خلق د موكراتيك گوند (وطن گوند) د نسكورېدو وروسته ۴۵۵
۱۲۵. ولسمشران يا ممثلان ۴۶۰
۱۲۶. قرآن وهلي لوزنامه ۴۶۲
۱۲۷. د افغانستان د اسلامي امارت لومړى واكمني ۴۶۷
۱۲۸. شپږم څپركى ۴۷۳
۱۲۹. د ترهگرۍ ضد كه ډيرمخيزه نه ختميدونكي جگړه ؟ ۴۷۳
۱۳۰. پر افغانستان له پخوا پلان شوى يرغل ۴۷۷
۱۳۱. حمله كه توطيه ؟ ۴۸۰
۱۳۲. د ناين اېلبون وروسته بله نړى ۴۸۳
۱۳۳. د بن ناولى كنفرانس ۴۹۰
۱۳۴. د انگلوساكسوني اشغال زېږنده واكمنى تگلاري ۴۹۴
۱۳۵. د امريكايي اشغال پرمهال پخواني خلقيان او پرچميان ۵۰۲
۱۳۶. ناكامې هڅې ۵۰۷
۱۳۷. خلقي خونى ۵۰۸
۱۳۸. له جگړې تر مصالحي ۵۱۲
۱۳۹. د شوروي او امريكايي اشغالونو پر تله ۵۲۴

۱۴۰. اخځونه..... ۵۲۹

سريزه

څه کم نیمه پېړۍ افغانستان د سياسي ټيكاو څخه بې برخې دي. د اسلامي امارت د بيا واکمنېدو پورې په افغانستان كې د جگړو او رونه بل وو او د پرديو د لاسوهنو، تېريو او اشغالونو هدف گرزېدلی وو. د افغانستان د دې اوږد مهال ناورين د لاملونو په هكله ارزونې وېشلي دي. يوه ډله د ناورين لامل د ۱۳۵۲ كال د چنگاښ د شپږويشتمې پوځي کودتا، بله ډله د ۱۳۵۷ كال د ثور د اوومې نيټې سياسي بدلون او نور د شوروي اتحاد اشغال گڼي. تردې چې ځينې د دموكراسۍ لسيزه د كركيچ په منځته راتگ كې بې اغيزې نه گڼي. دا بيا بڼي چې د ټولنيزو پديدو څيرل خورا پېچلې بهير دی. دا څيرنه هغه مهال واقعيت ته نږدې پايلې لرلې شي چې د پيښو گڼ شمېر لاملونه او تسلسل له پامه و نه غور زول شي يعنې دا چې د پيښو ديناميكه څيرنه كولى شي د واقعيتونو د درك شونتيا برابره كړي نه ستاينكه څيرنه. سربېره پردې پدې څېړنه كې د هيواد سياسي تاريخ، فرهنگ، موقعيت، طبيعي جوړښت او د افغانستان په اړوند د زبرځواكونو سياستونه هم په پام كې و نيول شي. د افغانستان د روان ناورين په اړه د صباح الدين كلكي دا ارزونه چې «د دې غميزې او غم لرلې كيسې پرېه د پاچا او سلطنتي كورنۍ نه نيولي تر ټولو پورې چې كولاى يې شول د هيواد د ژغورنې لپاره څه وكړي خو يا يې بې كفائيتي وښودله، يا لاس تر زني كينا ستل يا د غليمانو د لاس وسيله شول» واقعينانه بريښي. د پورتنۍ ارزونې او د افغانستان د تاريخ د دې خونړي پړاو د پيښو څخه دا پايله راوړي چې د روان ناتار تخمونه د محمداظهر د واکمنۍ پر مهال چمتو، په جمهوري نظام كې وكرل شول او نورو په خپل وار تر دې تاوده تناره را ورسول. د هيواد د روانې غميزې نه داسې بريښي چې د دموكراسۍ په لسيزه كې ولس ته دا امكانات وركړل شول چې له اوږده استبداد وروسته سياسي او ټولنيز سازمانونه جوړ كړي. خو د پاچا د ارادې له مخې واکمنۍ د دې سازمانو د جوړولو او د فعاليت څرنگوالی د قانون په چوكاټ كې تنظيم نكړ او د قانون پرته د سياسي فعاليتونو پايله انارشي او د حكومتونو پرله پسې ړنگيدل شي او د ۱۳۵۲ كال د چنگاښ پوځي کودتا په هيواد كې سياسي ټيكاو زيانمن، کودتاوو او کودتايبې هڅو، بغاوتونو، ترهگريزو فعاليتونو، جگړو، د پرديو لاسوهنو او اشغالونو ته لار هواره كړله. پردې بنسټ دا ارزونه چې د افغانستان «د دغې اوږدې بې ثباتۍ سرچينه د محمد داود په سرولۍ د سرطان کودتا ده» ۵۷/۱ د منلو وړ ښكاري. زموږ د هيواد د تاريخ دا خونړی پړاو د څيرونكو، ليكوالو، خبريالانو او حتی د فلمونو د ډايركترانو لپاره د څيرنې، تبليغاتو او شتمن كيدو يوه وسيله گرزېدلې ده. خو په دې اړه ترېخ واقعيت دا دی چې په افغانانو ددې ټپل شوي ناورين عاملان (زبرځواكونه)، واکمنۍ او زياتره خبريالان او څيرونكي د پټونې او ډيرونې د اصل له مخې عمل كوي پدې معنی چې په جگړه كې د ښكيلو اړخونو د يوه اړخ منفي كړنې پټوي او د مقابل لوري په هكله مبالغه كوي. د دا ډول چلند موخه دا ده چې د افغانستان د ناورين د لاملونو، د جگړې د ډگر خونړۍ پيښې او واقعيتونه او د افغان ولس كړاوونه داسې انځور شي چې د دوی موخې او بشري ضد جنايتونه بربنډ نشي او ډير واقعيتونه پټ په تيارو كې پاتې شي. لكه څرنگه چې هره جگړه په دوو برخو، د جگړې په ډگر او عامه اذهانو كې پرمخ ځي. لدې كبله د افغانستان د جگړې اصلي لوبغاړو كه له يوې خوا پر افغانانو جگړه ټپلې ده له بله پلوه هغوی د خپل ستر تبليغاتي ماشين پواسطه د افغانانو او نړيوالو د تيرايسټلو په موخه په اذهانو كې هم جگړه پرمخ وړي او ټولې هڅې يې پردې راټولې كړې دي چې خپلې موخې او د افغانستان د جگړې او بې ثباتۍ پېچلې لاملونه بربنډ نشي، د افغانستان د روان ناورين د رښتيني انځور د كښلو مخه ونيسي او غولونكي اطلاعات خپاره كړي. كه چيري د افغانستان د جگړې د سمبالونكو تبليغاتي جگړې ته چې څرگنده روانې جگړه ده څير شو هغه د افغانانو لپاره د تودې جگړې نه گواښمنه ده ځكه چې هغه د افغان ولس د تاريخ، فرهنگ او هويت په وړاندې ترسره كيري او موخه يې د افغان ولس د معنوي

بحران سره مخامخول، په خپل ځان بې باوره كول او پخپلو كې اچول دي. دا نشه د دې لامل گرزيږي ده چې د افغانستان د ناتار په اړه هغه څه خپاره شي چې نړيوال ستر استخباراتي ځواکونه يې غواړي. البته د دې تبليغاتو اصلي هدف افغان ولس دی چې هغه د خپل هيواد د دې ناورين په لاملونو، د زبرځواکونو په موخو او شیطاني لوبو پوه نشي.

د بېلگې په توگه څه کم دوي لسيزې ناتويي اشغالگر د القاعده شبکې سره د مبارزې په نامه په افغانستان کې وځنگېدل. په داسې حال کې چې د امريکې د دفاع وزير په ۲۰۱۰ کال کې په افغانستان کې د القاعده غړي (۲۵ - ۳۰) تنه گڼلي وو خو بيا هم ناتويي ځواکونه چې په پرمختللي پوځي تخنيک سمبال وو د دېرشو تنو له منځه وړلو جوگه نه شول. پدې هکله دا پوښتنه راپورته کيږي چې دا د گوتو په شمير جنگياليو چې نه يې الوتکې لرلې او نه اوږد واټن توغندي څرنگه د ناتويي او افغاني ځواکونو په وړاندې جنگيدل. دا پوښتنه د شل کلني جگړې ماهيت برېښوي چې هغه د القاعده شبکې سره د مبارزې په نامه د افغان ولس سره پرمخ تلله. دا شل کاله هغواغانانو چې د ناتويي پوځيانو شتون د افغانانو لپاره يو مصيبت او د جگړې د دوام اصلي لامل گڼلو دا خبره نه کوله چې القاعده چا او د څه لپاره را وپنځوله او په افغانستان کې يې وځنگوله خو د دې پوښتنې حق يې درلود چې آيا دا شل کاله د القاعده گواښ د منځنۍ آسيا د ځمکې لاندې پريمانه طبيعي زيرمو د خپلولو او نورو موخو ته د رسيدو لپاره يوه پلمه نه وه؟ ددې سره سره ولیدل شول چې گڼ شمير افغان سياستوالو په افغانستان کې د ناتويي پوځيانو جگړې ته د ترهگرۍ ضد نړيواله جگړه وپيله. د امريکې د متحده ايالتونو په مشرۍ لويديځ د شوروي اشغالگرو په وړاندې د افغانانو د سراو مال زيانونو او بيا د تنظيمونو خپلنځي او د طالبانو او شمال توالي تر منځ جگړو ته په کتو سره داسې انگيرله چې افغانان نور د دوی په وړاندې د دريدلو وس نلري، د هغوی د مرئيتوب کړۍ به په غاړو کې واچوي او پدې توگه به وکولای شي په آسانۍ سره د منځنۍ آسيا د ځمکې لاندې په پريمانه طبيعي زيرمو خپته واچوي او خپل سيالان (چين او روسيه) او سيمه کنترول کړي. هماغه وو چې د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر د يوولسمې مرموزې پيښې وروسته د اکتوبر په اوومه د القاعده شبکې سره د مبارزې په نامه پر افغانستان تيري وکړ. خو افغانانو د دوی ټول خوبونه او خيالونه د اوبو په ځگ واپړول او اړشول له طالبانو سره د سولې تړون لاسليک او د ۲۰۲۱ کال د اگست په يودېرشمه د کابل له هوايي ډگرڅخه پداسې حال کې ووزي چې د هوايي ډگر تجهيزات او ملکي او پوځي الوتکې او چورلکې ويجاړ کړي. د دې لپاره چې نيواکگر په افغانستان کې خپلې لاسوهنې پټې، ولسونه تير باسي د لکونو افغانانو د قربانۍ پره يوازې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند (ا.خ.د.گ) او پخواني شوروي اتحاد واچوي. دا ډول تبليغاتو ښودل چې د کرکيچ په واکمنيدو او ژوريدو کې ډير لږ لويديځ او جهادي ډلو ته گوته نيول کېدله او هڅه کېده چې يوازې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند او شوروي اتحاد پر او ملامت وگڼل شي. د ا، خ، د، گ د مخالفانو د تبليغاتو منځپانگه دا پاتې شوې چې د دې گوند واکمنۍ مشروعيت نه درلود ځکه چې واک يې د پوځي کودتا له لارې غضب کړی، نور يې په واک کې شريک نکړل، د مخالفينو سره يې له زورزياتي کار واخيست او...

پورتني څرگندونې د لويديځ له معيارونو سره بشپړ سرخوري. خو په افغانستان کې هيڅکله هم د لويديځ له معيارونو سره سم واکمنۍ ندي ټينگې شوي. سربيره پردې د دې هيواد تاريخي واقعيتونه د واک پر سر د خپلمنځي شخړو او جگړو يوه ټوليزه ده او غوڅ اکثریت واکمنان د جگړو، توښو، بغاوتونو، کودتاگانو، د بهرنيو د مستقيم يا غيرمستقيم ملاتړ پرمټ واک ته رسيدلي دي او د دې گوند د واکمنۍ له نسکوريدو وروسته هم په همدې سناريو سياسي اوښتونو ادامه موندلې ده. پردې بنسټ د ډيرو مشروعيت چې د خلکو اراده تمثيل کړي د پوښتنې لاندې راځي. له بلې خوا د دې هيواد سياسي تاريخ د استبداد، زورزياتي او د واک د انحصار غم لړلی تاريخ دی. د پيريو پيريو واکمن استبداد پايله

په ټولنه کې د خشونت پالونکي فرهنگ واکمنیدل دي. د ټولني د قبيلوي جوړښت سر بيره په ټولنه کې د دوديزو او مذهبي بنسټونو او روحانيونو ژوراغيز، اقتصادي فقر، بيسوادي او د سياسي فرهنگ ټيټه کچه، د مرکزي واکمنيو کمزوري او د موږن دولت او مدني ټولني د پياوړو بنسټونو نشتون هغه منفي پديدې وې چې د ا، خ، د، گ واکمنۍ ته په ميراث پاتې وې. له بله پلوه دا گوند له آسمان څخه نه وو راويدلی بلکه د همدې ټولني له گيدې راوتلی دی.

په افغانستان کې کورنۍ ننگونې او د مرکز څخه د تيښتي واکمن تفکر ټولې واکمنۍ اړ اېستلې دي چې خپل ظرفيتونه د واک د ساتلو او غزولو په موخه ولگوي او د هر مخالف غږ د خاموشولو په فکر کې وي. واکمنيو ته د شته ننگونو د لاملونو ريښې د هيواد د طبيعي جوړښت، جيوپولتيک او جيوستراتيک ارزښت سره هم تړاو لري. د هېواد جغرافيايي موقعيت د دې سبب شوی چې افغانستان د وخت د زبرځواکونو د تيريو هدف او د هغوی د سياليو په ډگر واورې او هيواد پراخه سيمي له لاسه ورکړي. کله چې واقعيت داسې وي او يوازې د ا، خ، د، گ واکمني تر نيوکو لاندې نيول کيږي او ددې گوند د فعاليت او د هغه د واکمنۍ په اړه واقعيتونه تحريفېږي دا د تاريخ ږندول او يا د تاريخ د يوه اړخ بيانول دي. پدې اړه ترېخ واقعيت دا هم دی چې نه يوازې ددې گوند مخالفانو د دې گوند په هکله واقعيتونه تحريف کړي بلکه ددې گوند ځېنومشرانو او کدرونو د دې پرځای چې د دې گوند رښتيني تاريخ ته که ښه دی يا بد، انتقادي نظر واچوي د ليکلو موخه يې د دې گوند په وړتيا او سلامتيا راتاوېږي او په خپل گوند کې هرڅه سپين او ښه گڼي. د گوند مخالفين پدې گوند او د هغه په واکمنۍ کې يوازې تيروتنې، نارواوي، تور ټکي او ناولې ځيرې ويني او هلته ښه نيت، وړ سړی او مثبت گام نه ويني. که چيرې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند او د هغه د واکمنۍ په اړه ليکنو ته وکتل شي زياتره يې ستاينليکونو، ښکښلنامو او يا تبليغاتي بروشورونو ته ورته دي. د دې گوند ځينو مشرانو او کدرونو د خپل گوند په پټه ستاينليکونه چمتو کړي، سيالانو او مخالفانو يې بيا ښکښلنامې پرې ليکلي دي. د ساري په توگه د دې گوند يو مشر په ۱۹۷۷ کې د خلقيانو او پرچميانو د يووالي په اړوند د ښکلو جملو په کتارولو سره داسې ليکي: «...دا ستره پريکړه په انتقادي توگه د گدې ملگرتيا په درک سره په يوه دموکراتيک چاپيريال کې ونيول شوه» ۱۸۲ / ۲ خو واقعيت دا دی چې د يووالي په اړه پريکړه په يوه دموکراتيک چاپيريال کې نه ده نيول شوې بلکه هغو کدرونو چې د گوند د يووالي سند يې لاسليک کړ د حکومت له وېرې يا د گوند د مشرتابه د نه ليوالتيا له امله ونشوای کړای تر يوه چتر لاندې کښيني او د گوند د يووالي پر اړتيا او څرنگوالي بحث وکړي. يا دا چې ددې گوند يو مخالف چې د دې گوند سره د هيواد د روڼ اندو مخالفت او د گوند متقابل غبرگون نندارې ته کيږدي د هغه مهال د کابل پوهنتون وضعيت داسې انځوروي: «په ۱۹۷۷ کې د کابل پوهنتون د محصلينو شمير ۱۴۰۰۰۰ تنه او د نوموړي تحصيلي مؤسسې د استادانو شمېر ۱۰۰۰ تنه و. اووه سوه تنه استادان يا بنديان شول او يا له هيواده وتښتيدل.» ۲۷۹ / ۳ د اته ديرشو کلو په تيريدو سره «په کال ۲۰۱۳ کې د کابل په پوهنتون کې ۲۱۰۰۰ تنه محصلين په زده کړو بوخت وو چې د ۷۷۷ تنو استادانو لخوا ور ته تدريس کيده.» ۴ يا دا چې يو تاريخپوه د يوه مبلغ په رول کې راڅرگنديږي او ليکي: «تره کې چې لومړی فرمان صادر کړ باسواده او بېسواده يې برابر اعلان کړل» ۱۰۸ / ۵ ټولو ته څرگنده ده چې نور محمد تره کې د تحصيل په اړه کوم فرمان نه دی صادر کړی او لومړی فرمان يې د ثور د اوومې نېټې د سياسي بدلون وروسته د لور دولتي ارگان د جوړښت په اړه وو.

دې واقعيتونو ته په کتنې سره مې وغوښتل د دې گوند د فعاليت په اړه خپلې اخیستني پدې کتاب کې راوغاړم. د دې پريکړې د نيولو پرمهال مې دا پوښتنه په سر کې گرزيږدله چې اوس مهال پدې اړه خبرې چا ته په زړه پورې دي. له بله پلوه د دې گوند مخالفان ددې گوند کړنې د کرغېړنو کړنو يوه ټوليزه گڼي. هغوی د نوموړي گوند د سيالو (بلو) خلق او پرچم) تر منځ او د دې گوند د مشرانو او د څه

د پاسه يونيم لکو غړو ترمنځ هيڅ توپير نه ويني. د ا، خ، د، گ د پرچم د ډلې د دوو مشرانو (بيرک کارمل او سليمان لايق) لاندې څرگندونې کولی شي په نوموړې ډله کې د څيرو توپير وښيي.

کارمل د ۱۳۵۹ کال د نوي کال په مناسبت په خپله وينا کې وايي: «د شوروي محدود قطععات چې د افغانستان د جمهوري دولت د قانوني غوښتنې پر بنسټ د بهرني تيري د دفعې، د افغانستان د خپلواکۍ، واکمنۍ او ځمکنۍ بشپړتيا د ساتنې لپاره افغانستان ته راغلي دي تر هغه وخته پورې به دلته پاتې کيږي چې د لاسوهنو کوچنۍ نښې له منځه ولاړې نشي.» ۶ پداسې حال کې چې لايق په همدې کال کې د کارمل شوروي پوځي سلاکار ته ويلې وو: «هيڅوک بريالي شوي نه دي چې افغانستان لاندې کړي. نه مقدوني سکندر، نه چنگيزخان او نه هم انگرېزان. او تاسې دا کار نشوای کولی. افغانستان يوازې پير (اخيستلی) شئ. خو تاسې خوار ياست. تاسې له اسلامي نړۍ، له نفتي شيخانو او هم له امريکې سره سيالي نه شوای کولی. ځی له افغانستانه لاړ شئ، په سمه ووځئ، په حيا سره» ۳۲۶ - ۳۲۵ / ۷ په افغانستان کې د شوروي لښکر په هکله د دوو پرچمي مشرانو دريځونو ته په کتو سره به يوازې د سليم عقل څخه بې برخې کسان د نوموړو تر منځ توپير و نه ويني.

لډې کبله د سياسي پديدو څېړونکو او تاريخ پوهانو ته ښايي راتلونکو نسلونو ته روڼ او ښکاره تاريخ په ميراث پرېږدي او ملي فکر ولېږدوي. همدا لامل دی چې ليکوال د دې گوند د فعاليت په اړه د رښتيا موندلې په لټه کې دی او په ليکنه کې هڅه شوې ده چې تر ممکنې کچې د ا، خ، د، گ په اړه رښتيا وړاندې شي. دا ادعا به سمه نه وي چې په ليکنه کې د دې گوند د جوړېدو، واکمنېدو، راپرزېدو، کورنيو کشمکشونو، د واک پر سر سياليو، د شوروي اتحاد سره د اړيکو د څرنگوالي او همداراز د هغه د مخالفينو او د هغوی د نړيوالو ملاتړو د نقشو او کړنو واقعيتونه او ټول اړخونه تر سترگو کيږي. د محمد انور نوميالي دا وينا چې «د دې تاريخي بهير خارجي ماهيت تر هغو پورې څوک په واقعي ډول نشي پيژندلای څو چې د شوروي د کي جي بي اصلي اسناد يې د امريکا د سي آي اي له اصلي اسنادو سره يو ځای د کمپيوټر پلټنې په رڼا کې تر کتنې نه وي ايستلي. د دې معنا دا وي چې زموږ د بدمرغيو خارجي عوامل به د قيامت تر ورځې پورې يو مخ پټ پاته سي.» ۸ د نوميالي وينا د دې واقعيت ښکارندوی ده چې د افغانستان د غميزې په راتگ او ژورېدو کې چې ټاکونکي رول پکې د وخت زبرځواکونو درلود بشپړه پوهېدنه ناشونې ده. دا ځکه چې هغوی هغه اسناد چې د دوی موخې، ستراتيژۍ او لاسوهنې برېښې کړي نه خپروي او هغه څه يې چې خپاره کړي دي بيله شکه پکې د جعل تله ډېره درنه ده.

پورتنيو څرگندونو ته په کتنې سره پدې کتاب کې نيمگړتياوې لږ نه دي او د دې گوند په اړه د بشپړو معلوماتو د وړاندې کولو جوگه هم نه دی. البته دا کتاب نه د ټولو واقعيتونو هنده ده او نه هم ټول واقعيتونه همدا دي او نه هم يو کتاب د ټولو پېښو او واقعيتونو د ځايونې ځای لري. سره لدې ښايي په هغه کې د افغانستان د روان ناورين او په ځانگړې توگه د ا، خ، د، گ د مبارزې او فعاليت يو لړ واقعيتونه د نويو کتنو او څيړنو مينه وال راوهڅوي.

په کتاب کې د لوستونکو پام دريو ټکو ته راگرزول کيږي. يو دا چې د شخصيتونو نومونه بېله دې چې د هغوی علمي او ټولنيز لقبونه ياد شي راوړل شوي، خو د هغوی کړه وړه تر انتقادي کتنې لاندې نيول شوي دي. دوهم دا چې سياسي پېښې او سياسي بدلونونه په هغو نومونو راغلي دي چې هغسي يادېدل لکه سرطان انقلاب، ثور انقلاب او اسلامي انقلاب. وروستۍ دا چې په ليکنه کې زيار اېستل شوی د ا، خ، د، گ او د هغه په واکمنۍ کې د يو لړ مهمو پېښو د پېښېدو په اړه دي پوښتنې ته ځواب وموندل شي چې ولې دا پېښې منځته راغلې نه دا چې چا وکړل؟

ولي مي سياست ته مخه کړه؟

په ژوند کې کله داسې هم پېښېږي چې يوانسان په خپله خوښه داسې پرېکړه وکړي چې د زندان او مرگ گواښ پکې ليدل کيږي. د يوه انسان د دا ډول پرېکړې د نيولو لامل د نوموړي په طبيعي او ذاتي ځانگړتياوو کې نه بلکې په هغه ټولنيز چاپيريال کې بايد ولټول شي چې پکې ژوند کوي او يا دا چې د دې پرېکړې علت پيدا شي. يو انسان ښه يا بد دې نړۍ ته نه راځي بلکې په هغه چاپيريال کې چې دی ژوند کوي، روزل کيږي، ښو او بدو يا گټورو او ناوړه فعاليتونو ته مخه کوي او پدې ډول يې شخصيت بشپړېږي. بېځايه يې ندي ويلي «که د انسان کړه وړه د چاپيريال زېږنده دي بايد چاپيريال انساني شي.» پورتنيو څرگندونو ته په کتو سره غواړم دې پوښتنې ته ځواب ووايم چې ولي مي سياست ته مخه کړه؟ د خپلو لومړنيو زده کړو وروسته په حربي ښوونځي کې شامل شوم. هغه مهال دې مؤسسې ته د شامليدو طرز العمل داسې وو چې د دفاع وزارت او حربي ښوونځي نه پلاوي ولايتونو ته استول کيدل چې د لومړنيو ښوونځيو ممتاز فارغان دې مؤسسې ته غوره کړي. د کابل ولايت ليوال د کانکور د آزمويښي تابع کيدل. ما په آزمويښه کې گډون وکړ. پلار مې د يوه جنرال څخه ددې مؤسسې د قوماندان په نامه يو سفارشې ليک هم اخيستی وو. قوماندان د ليک او د آزمويښي د نتيجه له مخې په دې مؤسسه کې د شامليدو امر ورکړی وو. په کانکور کې زموږ د ټولگي اول نمبره هم گډون کړی وو خو هغه ناکام شو. ښايې د ناکامۍ علت يې دا وي چې د هغه پلار د کوم جگپوړي سره پيژندگلوي نرله او د بدو ورکولو وس يې هم نه درلود. پدې مؤسسه کې مې په خورا مينه زده کړې پيل کړې خو هلته د کړاوونو پک ژوند سر بېره د زده کوونکو سره د قوماندانانو او ځينو استادانو چلند د جنابي بنديانو سره توپير نه درلود. د مقرر اتو څخه سر غړوني او حتی د درسي موضوعاتو د نه پوهيدو له امله ډول ډول سزاگانې ور کول کېدې. سره لدې د زده کوونکو ترمنځ قومي، ژبني او مذهبي تړاوونو ته په نه کتو سره د ملگرتيا او دوستۍ مزي ټينگېدل. پدې مؤسسه کې د درسي کتابونه پرته د نورو کتابونو، مجلو او اخبارونو د لوستلو اجازه نه وه خو ليدل کيدل چې ځينو زده کوونکو او په هغو کې زموږ په ټولگي کې دريو تنو دا کتابونه لوستل. دا کتابونه هغه زده کوونکو لوستل چې ځيرک او د وخت د سياسي ډلو سره يې ليوالتيا يا سازماني تړاو درلود. ما د هغوی سره ملگرتوب درلود، له هغوی نه مې دا کتابونه تر لاسه کول او د هغه مهال د اړونده سازمانونو په اړه مې اړين معلومات تر لاسه کول. د حربي ښوونځي له پای ته رسولو وروسته مې په حربي پوهنتون کې خپلو زده کړو ته دوام ورکړ او دا مهال د محمد داود په مشرۍ پوځي کودتا وشوه او جمهوريت اعلان شو. د هماغه کال په مني کې شوروي اتحاد ته د پيلوټۍ په برخه کې د زده کړو لپاره واستول شوم. د دوبي د رخصتۍ پر مهال يوه محصل چې د ا. خ. د. گ. د خلقي اړخ د مرکزي کميټې د غړي عبدالحکيم شرعي جوزجاني سره خپلوي لرله هغه ته يوه تحفه راکړه. د شرعي سره د خبرو په ترڅ کې هغه خلقي گوند ته دعوت کړم. ما د نوموړي نه د يو لړ پوښتنو سر بېره د پرچميانو د انشعاب او د خلقيانو په مشرتابه کې د حفيظ الله امين په پټه د ځينو منفي څرگندونو په اړه وضاحت وغوښت خو د نوموړي څرگندونې د قناعت وړ نه وې. د هغه د وړاندیز له مخې د گوند دفتر ته ولاړم چې کوم گوندي مشر پدې اړه قناعت راکړي. لومړی ځل مې د صالح محمد زېږي سره وکتل، هغه قانع نکړم خو د نوموړي له توند غبرگون څخه ښکارېدل چې د گوند د مشرتابه په اړوند شک ښودل جواز نلري. هغه هم را څخه وغوښتل چې سبا ته بيا راشم ترڅو بل ملگري را سره وگوري او دا ځل غلام دستگير پنجشېري قناعت راکړ چې خلقي شم. د دې لپاره چې زما گوندي اړيکې په شوروي اتحاد کې تنظيم شي زه يې په بهر کې د محصلينو مسئول شاه ولي ته واستولم او د نوموړي سره مې د هغه د کار په دفتر ثانوي تخنيک کې وکتل. په شوروي اتحاد کې افغاني پيلوټان د منځنۍ آسيا د جمهوريتو (قزاقستان او قرغزستان) په مختلفو ښارونو کې روزل کيدل او زما د زده کړو ځای لا څرگند نه وو هغه خپله پوستي پټه راکړه چې

د زده کړو د ځای له څرگندېدو وروسته ده ته لیک واستوم ما هم ورسره ومنل او له دفتر څخه یې ووتلم. وروسته اندیښنه را ته پیدا شوه که زه نوموړي ته د پوستي له لارې لیک واستوم خطر لري هغه را ته د پټي سياسي مبارزې څخه بې خبر سړی معلوم شو. د شاه ولي دا ډول نه ځیرکتیا او د زېري عجیب چلند د دې لامل شول چې د دې گوند له غړیتوب څخه لاس پر سر شم. په شوروي اتحاد کې په هرو شپږو میاشتو کې د محصلینو صحي کنټرول ترسره کیده. د صحي کنټرول په پایله کې بستري شوم او د صحی کمیسیون پریکړه دا شوه چې د پرواز اجازه نلرم او په نورو برخو کې د زده کړو واک د افغان حکومت سره دی. له روغتون نه ووتم او د حکومت د پریکړې انتظار مې یوست. د دوو میاشتو انتظار وروسته راته وویل شول چې باید افغانستان ته ولاړ شم. ما د پوځي آتشي مرستیال ته پدې هکله تلفون وکړ هغه راته وویل: «دا چې لاس تړلی دې هیواد ته نه استوم خوښ اوسه!» نوموړي دا ونه ویل چې لیکوال کوم جرم کړی دی چې له زده کړو محرومېږي. ښایي افغانستان ته د لیکوال د استولو لامل دا وي چې د روسی ژبې د آمادگی په کورس کې یې مور شپېته تنه محصلین د ځمکې لاندې یوه دپیو کې چې شپه او ورځ له برېښنا گټه اخیستل کېدله ځای پرځای کړو او را ته وویل شول چې څو ورځې به دلته ژوند وکړئ خو دا موده ډېره اوږده شوه او مور د ډوډۍ نه خوړلو اعتصاب وکړ. د دې ستونزې د حل لپاره د مسکو نه د پوځي آتشي مرستیال راغی. پوځي آتشي ټول محصلین په یوه سالون کې را غونډ کړو تر څو زموږ د ډوډۍ د نه خوړلو په لامل او نورو ستونزو ځان پوه کړي. څو تنو چې په هغو کې لیکوال هم وو د ډوډۍ نه خوړلو د علت او خپلې ستونزې له هغه سره شریکي کړلې. ددې وروسته پوځي آتشه یوې کونټي ته لاړ او یو یو محصل یې وروغوښت چې جلا جلا ورسره وگوري. دا د لیکوال له یاده وتلي دي چې ټول محصلین یې وروغوښتل یا څو تنه. کله چې زه لیکوال هغې کونټي ته ورننوتلم سمدلاسه یې را ته وپي ویل په سالون کې دې ډېرې غټې غټې خبرې وکړې اوس څه وايي. ما هغه څه چې په سالون کې ويلي وو تکرار او لږشانتي نور توضیحات ورکړل. فکر کوم چې د لیکوال خبرې ددې لامل گرزېدلې وي پوځي آتشه فکر وکړي چې د اعتصاب د هڅوونکو څخه به وم او یا د کوم سياسي سازمان سره تړاو لرم. پدې توگه د بې مفهومه څوارلسو میاشتو زده کړو وروسته هیواد ته را ستون شوم او په حربي پوهنتون کې مې له سره زده کړې پیل کړې. هیواد ته بیرته راستنیدل او هغه هم پدې ډول د دې سبب شو چې د نظام خلاف سياسي مبارزه وکړم یا سیاست ته مخه کړم.

که چیرې په شوروي اتحاد کې له زده کړو نه وای محروم شوی ښایي سياسي فعالیت ته مې مخه نه وای کړې. دا بیا ښیي چې ځانگړي شرایط او پېښې د دې لامل گرزي چې د یوه انسان د ژوند پاڼه په بل مخ واړوي. کارل مارکس او خان عبدالغفار خان یې ښي بېلگې دي. وایي مارکس د پوهنتون څخه غوره دپلوم ترلاسه کړ غوښتل یې په پوهنتون کې په تدریس لگیا شي خو د سياسي افکارو له امله هغه ته اجازه ورنکړل شوه. ځینې مارکس پیژندونکي په پوهنتون کې د استادۍ څخه د هغه محرومول د هغه د انقلابي کیدو لامل گڼي او پدې اند دي که په پوهنتون کې د مارکس د تدریس مخه نه وای نیول شوې ښایي هغه انقلابي مبارزې ته مخه نه وای کړې او د یوه نظریه ورکوونکي په توگه پاتې شوی وای. غفار خان ورته برخلیک لري د هغه په اړه ویل کیږي: «هوډ یې وکړ چې په پوځ کې برتي شي. خو د مخه تر دې چې په پوځ کې شامل شي هغه د یوه ملگري لیدو ته، چې پوځي افسر و، لاړ او هلته د نوموړي د ملگري سره د یوه انگریز افسر له خوا د ده په وړاندې ډیر سپک سلوک و شو. دغې پېښې په غفار خان دومره ناوړه اغیز وکړ چې نه یوازې یې په پوځ کې د برتي کولو څخه ډډه وکړه بلکې د انګلیسانو پر ضد د ده د مبارزې د پیل ټکی هم شو.» «۱۷/۹ زما په وړاندې د حکومت دا ډول ظالمانه چلند د دې سبب شو چې د (ا، خ، د، گ) د خلقي له اړخ سره سازمانې اړیکې ټینګې کړم. هماغه دي چې یوه خلقي دوست ته مې پدې گوند کې د غړیتوب وړاندیز وکړ او هغه را څخه وغوښتل چې په لیکلي ډول دا وړاندیز ولیکم. څو ورځې وروسته یې وویل چې حفیظ الله امین تا گوند ته نه مني او وایي چې د

گوند ضد دی. ما ورته وویل دا خو په هېڅ منطق سره د منلو وړ نه دي چې غواړم گوندي شم او د گوند ضد اوسم. هغه وویل دا موضوع به له ملگرو سره شریکه کړم او څو ورځې وروسته یې راته وویل چې د گوند په ملکي برخه کې به تنظیم شي. د امین مخالفت ښيي چې هغه له یوې خوا نه یوازې په گوند کې تنظیم پوځیان پیژندل بلکه هغه پوځیان یې هم پیژندل چې د سیاست سره یې لیاقت لري. د امین د دې ځانگړتیا په اړه د هغه یو ملگری لیکي: «دی (امین) د ډیر قوي فکر خاوند و او که یو سړی به یې یو ځل ولید نو وروسته له کلونو به یې د هغه نوم او خصوصیات په یاد وو. د گوند د اکثر و غرو او په خاص ډول په اردو کې چې هغه ورسره اړیکې درلودل نژدې ټول د گوند غړي په نوم پیژندل.» ۱۰/۴۳ د (ا، خ، د، گ) خلقي اړخ سره د سازمانی اړیکو د ټینګېدو لاملونه دا وو:

الف – غوڅ اکثریت خلقيان خوار او بېوزلي وو او د دې گوند د کرنلاري مرکزي ټکي طبقاتي مبارزه او د ټولنيز انقلاب بری وو. لدې امله خلقيان د خپل دا ډول طبقاتي جوړښت او ټولنيز دريځ له مخې د زېښونکو طبقو په وړاندې مبارزه کې هوډمن او رښتیني وو او د انقلاب په بري کې یې هېڅ له لاسه نه ورکول.

ب - د دې سازمان په مشرتابه کې د هیواد د ورونو قومونو د استازو متناسب شتون دا تصور را کړی وو چې دا سازمان د قام، ژبې او سیمې په کوچني چوکات کې ایسار نه دی.

ج - د چنگاښ انقلاب وروسته په پوځ کې د دې ډلې گړندی ودې ښودل چې دا سازمان په یوه ځواکمن سیاسي ځواک اوړي.

د ثور انقلاب د بري څه د پاسه دوي میاشتي مخکې مي د افسر په توگه د کندهار په قوا کې دنده پیل کړې وه او سازمانی اړیکې مي لا نه وې ټینګې شوي چې گوند واک ته ورسېدلو. د انقلاب وروسته د خپلو گوندي اړیکو د ټینګېدو په موخه کابل ته ولاړم ترڅو خپل پخوانی ارتباطي غړی وویښم. هغه د گوند د سیاسی بیرو غړي او د کرهني وزیر زيري او هغه بیا د اطلاعاتو او کلتور وزارت نشراتي معین عبدالرشید آرین ته ولیږلم. آرین د کندهار د گوندي کمیټې منشي سره ټلیفوني اړیکه ونيوله تر څو زما سازمانی اړیکې ټینګې کړي خو اړیکې ټینګې نشوي. بیا مي خپل ارتباطي غړي ته د ټلیفون له لارې د اړیکو د نه ټینګېدو خبر ورکړ. څو ورځې وروسته په قول اردو کې او ازه شوه، حفیظ الله امین ټلفون کړی چې لیکوال د گوند غړی دی او وروسته لدې د قطعي په گوندي سازمان کې تنظیم شوم. کله مي چې له خپل ارتباطي غړي وپوښتل چې زما د اړیکو خبره د امین سره شریکه کړې وه هغه وویل چې دا موضوع یې د صالح محمد پیروز سره شریکه کړه. زما د اړیکو د ټینګېدو ځرنګوالی ښيي چې د گوند د واکمنۍ په هماغه لومړیو کې د سیاسی بیرو د غړي او وزیر خبره نه اورېدل کېده خو د صالح محمد پیروز د ټلیفون له امله چې نه د مرکزي کمیټې غړی وو او نه وزیر، خو د امین له پلویانو څخه شمیرل کېده زما سازمانی اړیکې ټینګې شوي. دې ډول عجیب حالت ښودل چې د ثور انقلاب وروسته د واک اصلي مرکز امین دی او د هغه پلویان د بشپړ واک څخه برخمن دي. دې حالت هغه گوندیان چې په هیواد کې د قانونیت او ټولنيز عدالت د ټینګېدو په هیله د دې گوند په لیکو کې مبارزې ته مخه کړې وه او پدې لار کې یې زندان او مرگ منلی وو نهيلي کړل. ښايي د ثور انقلاب مخکې د پنځوسو تنو څخه زیات گوندیان نه وي بندیان شوي. خو د گوند د واکمنۍ پر مهال د زرگونو غیر گوندي هېوادوالو سرېږه زرگونه گوندیان د زندانونو مېلمانه او یو شمېر چانوارې شول. د گوند د واکمنۍ پر مهال هغه گوندیان د واکمن وضعیت څخه ناراضه او تر فشار لاندې وو، بندیان کېدل او وژل کېدل چې د گوندي اصولو او قانون څخه سرغړوني وړ ته د منلو وړ نه وې.

لومړۍ څپرکې

د افغانستان د سياسي غورځنگ غم لرلی برخلیک

له بده مرغه د افغانستان سياسي تاريخ د استبداد او زورزياتی يو غم لرلی داستان دی. واکمنانو، واکمنیو او همدا رنگه د واک مدعیانو خپل مخالفان او سیالان په پوره بیرحمۍ سره خپلي دي. له بله پلوه افغانستان د خپل جیوپولیتیک او جیوستراتیژیک موقعیت له امله د وخت د زبرځواکونو د تیریو هدف گرزیدلی دی. دې تیریو واکمنی اړایستلي دي چې سياسي مخالفان او شکمن کسان وځپي او شته ظرفیتونه د هیواد د دفاع په موخه وکاروي او ولس د خپلي خاوري د ساتلو او د خپلواکۍ د گټلو لپاره وجنگيږي. په نولسمه پېړۍ کې چې اروپایي ولسونو د صنعتي انقلاب له برکته د پرمختگ په لور گړندي گامونه اوچتول افغانستان د لویې بریتانیا او تراري روسیې د تیریو هدف گرزیدلی وو او هر لوري هڅه کوله پدې «ستراتیژیک معبر» واکمن شي. ترڅو هغوی د افغانستان په اړه یوه جوړجاړي ته چې افغانستان د دوی ترمنځ د یوه حایل په توگه ومنل شو ورسېدل او روسانو دې ته غاړه کینودله چې افغانستان د انگریزانو د نفوذ د ساحې په توگه ومني. د شاه امان الله د لس کلني واکمنۍ پرته د جمهوري نظام تر ټینگیډو پورې د واکمنیو تگلاري تر ډیره بریده د انگریزانو د پالیسیو څخه اغیزمنې وې چې هغه د ملي-دموکراتیکو خوځښتونو په ځپلو او په تیاره کې د ولس په ساتلو څرخیدلي. د دې ادعا د اثبات لپاره به دوي بیلگې راوړو. «د انگلیس سفارت د جگړې (دوهمه نړیواله جگړه) پرمهال د هاشم خان موافقه ترلاسه کړې وه چې د جگړې تر پایه د ټول افغانستان د کنترول لپاره د انگریزانو د جاسوسی دستگاه په کابل کې د انگلیس د سفارت تر څارني لاندې جوړه شي.» ۲۰۴/۱۱ د دوهمې نړیوالې جگړې پرمهال په کال ۱۹۴۳ کې په افغانستان کې وچکالي راغله او خلک له لوري سره مخامخ وو خو حکومت د دې پرځای چې خلکو ته لومړني توکي برابرکړي د لرگیو په سوداگرۍ او د هیواد څخه په صادراتي توکو حکومتي انحصار ټینگ کړ او جبراً یې د خلکو څخه غنم او نور محصولات د جگړې مخکې کلونو په بیه اخیستل. د لرگیو په سوداگرۍ حکومتي انحصار چې د هیواد د جنوبي او مشرقي ولسونو دودیزه بوختیا گڼل کیده د دې سیمو د خلکو د مخالفت سره مخامخ شو او د زمرک خان ځدراڼ په مشرۍ ځدراڼو پاڅون وکړ. وروسته منگل، تټي، ساپی او سلیمانخیل ورسره ودریدل او د پولې د هغې خوا وزیرو هم ورسره همغږي وبنودله. هاشم خان د افغانستان د سویل د پښتنو د پاڅون والو سره د وزیرستان د قبایلو د یوځای کیدو د مخنیوي په موخه د برتانوي هند حکومت ته مراجعه وکړه ترڅو وزیر اړ باسي چې د زمرک خان سره مرسته ونکړي. په کابل کې د انگلیس سفارت د خپل حکومت په استازیتوب د هاشم خان سره ژمنه وکړه چې آزاد قبایل به له ځدراڼو سره مرسته نه کوي. لویه بریتانیا په خپله ژمنه ودرېدله. ځکه چې غوښتل یې د انگریزانو طرفدار د هاشم خان حکومت په واک کې پاتې شي. د ۱۹۴۴ کال د جون په میاشت کې د انگلیس سفیر اسکوایر په خپله یوه لیدنه کې په کابل کې د شوروي سفیر باکولین سره د افغانستان او هند په پولو کې د زمرک خان د پاڅون له امله د وضعیت داسې انځور کاري: «اوس په قبایلو کې دوي څیري لیدل کیږي، زمرک خان په افغانستان کې او ایپي په هند کې. ایپي د انگریزانو د حکومت په وړاندې جنگیږي او زمرک د افغانستان د حکومت خلاف مبارزه کوي. فقیر او زمرک کولی شي د افغانستان د حکومت خلاف سره یو شي دا مهال به قبایل له دولتي سپاهیانو نه ځواکمن شي. د قبایلو زور ټولو ته څرگند دی. نادرشاه په همدې زور د سقاو زوی را نسکور کړ. دا چې امان الله ونشواي کړی په تخت پاتې شي، یوازینی دلیل یې دا وو چې قبایلو د هغه په وړاندې بنورښ کړی وو...» د هند د شمال لویدیځ، سرحدی ایالت مشر د هاشم خان د انگریزي پلوي حکومت د ژغورني لپاره د وزیرستان د قبایلو مشران د بنو ښار ته راوبلل چې په تهدید او تطمیع سره یې اړ کړي د افغانستان په پیښو کې د خپلې نه لاسوهني تضمین ورکړي، خو بیا هم وزیرو د ځدراڼو کورنیو ته پناه ورکړه...» د

افغانستان د حکومت په غوښتنه، د بریتانیا هوایي ځواکونو هغه کلي چې ځدراڼو پکې د پټیدو امکان درلود په وزیرستان کې بمباري کړل...، د انگلیس قوماندانی د افغانستان د وسله والو ځواکونو د مشرتابه سره د بم غورځوونکو الوتکو د گوزارونو د اغیزمنتوب په موخه عملیات همغږي کړل. «۱۲ پورتنی بیلگي د سیدقاسم رښتیا د دي وینا «افغانستان چې کلونه انگرېزان د گواښ په وخت کې د خپل ځان ملاتړي گڼل کله یې چې د هند نیمه وچه پرېښودله ستره سیاسي تشه لدې ناحیې احساس کړله. «۹۶/۱۳ د صحت مهر لگوي. دا بیا ښيي چې د یحیی کورنۍ د انگریزانو د پالیسیو او تکلارو تر اغیزلاندې وه او دواړو اړخونو د متحدینو په څیر د دواړو خواوو افغانانو په خپلو کې همغږي او همغاري وو.

سربیره پردې په افغانستان کې د پیریو استبداد منطقي پایله په ټولنه کې د خشونت پالونکي فرهنگ واکمنیدل شوي دي. دا مثل «چې ډب نه وي ادب نه وي» په افغاني ټولنه کې د خشونت د واکمن فرهنگ څرگند ساری دی. مور د یوویشتمې پیړۍ په دوهمه لسیزه کې هم ولیدل چې څه ډول زموږ د خلکو ژبې، غوږونه، پزې، گوتې او سرونه پرې کیدل او په کورنۍ او ټولنه کې انسان او د هغه انساني کرامت د دود او دستور له مخې تر پښو لاندې کېدل. د ناتویي اشغال وروسته و لیدل شول چې د نسکور شوي واکمنۍ مخورو چې غوڅ اکثریت یې د شمال تلوالې اړونده کسان دي د دوهم مقاومت په نامه د هېواد بهر د جگړې نغاري ډنگوي. دا ټول د خشونت او زورزیاتې د فرهنگ څرگندې ښيي دي. د نولسمې پیړۍ په پیل کې په اروپا کې سیاسي خوځښتونو د کارگرو او نورو صنفی ډلو د حقونو د ترلاسه کولو لارښوونه کوله، د زبېښاک، استبداد او بیعدالتۍ خلاف یې واکمنیو ته چلنجونه ورکول او د ورورگلوۍ، برابری، دموکراسۍ او د قانون د واکمنۍ غوښتنې یې وړاندې کولې. خو افغانان یوه پیړۍ وروسته د امیرحبيب الله خان د واکمنۍ پر مهال د لنډې مودې لپاره د سراج الاخبار افغانستان (جنوري ۱۹۰۶) د خپرونو شاهدان وو خو دا اخبار د واکمن استبدادي فرهنگ له کبله و نه زغمل شو او د خپلواکۍ او مشروطیت د لارې لارویان په بیرحمۍ سره وځپل شول. دې غورځنگ د هیواد په تاریخ کې د لومړي مشروطیت نوم خپل کړ. څه موده وروسته په ۱۹۱۱ کې د محمود طرزي په نوښت د سراج الاخبار افغانیه په نامه اخبار چې منځپانگه یې د وینتیايي - روښانتیايي او د ملي خپلواکۍ د لاسته راوړلو پر محورڅرخیدله په خپرونو پیل وکړ. پدې وینتیايي - روښانتیايي کار کې د لومړي مشروطیت هغو مبارزو مخکښانو رول درلود چې د استبداد له خنجر نه ژوندي پاتې وو. دې غورځنگ ته دوهم مشروطیت وویل شول. دې دواړو غورځنگونو د هیواد د تیرو سیاسي غورځنگونو په څیر کوم سازماني تشکیلات نه لرل او یوازې یې د خپرونو له لارې خپل افکار خپرول. د دوهم مشروطیت د راڅرگندیدو وروسته زماني پړاو کې د نړۍ په حالاتو کې زیات بدلون راغی او نړیوال پانگوال سیستم د ژور کړکيچ سره مخامخ شو. د دې کړکيچ پایله د لومړۍ نړیوالې جگړې پېښېدل دي چې د هغې له امله د سترو پانگوالو هیوادونو اقتصاد سخت گوزار ولید او کمزوري شول. په تزاری روسیه کې د اکتوبر سوسیالستي انقلاب (۱۹۱۷) بری ته ورسید او د پانگوالۍ په وړاندې نوی سوسیالستي نظام د یوه غورځوونکي سیال ځواک په بڼه ډگر ته راووت او د لویې بریتانیا امپراطورۍ د گواښونو او ړنگېدو سره مخامخ شوله. د دې ړنگېدو د نوښت ویاړ د افغان ولس په برخه شو او دې ستري امپراطورۍ ته یې مرگونی گوزار ورکړ چې هغه د ۱۹۱۹ کال د اگست په اتمه انگرېزانو د افغانستان خپلواکي و منله او پدې ډول د شاه امان الله تر زعامت لاندې افغانستان بشپړه سیاسي خپلواکي ترلاسه کړله. د خپلواکۍ تر گټلو وروسته شاه امان الله د یوه پرمختللي افغانستان د جوړولو په موخه گړندي سمونونه پیل کړل. په هیواد کې یو نوی چاپیریال چې د مختلفو سیاسي بهیرونو را څرگندیدل او د بیان د ازادۍ راتگ دی منخته راغی او د واکمنۍ په دننه کې لاندې سیاسي بهیرونو سر را پورته کړ:

۱- درباري سمونپالان - دوى د شاه امان الله د واكمنۍ پر مهال د حكومت سياسي او اقتصادي پاليسۍ او طرحې جوړولې چې محمود طرزي، محمدنادر، غلام نبي خان څرخي، والي علي احمد، ياورمحمود، سردار عبدالقدوس خان او محمولي دروازي يې مركزي څيري دي.

۲- جوانان افغان (افغان ځلميان) - د دې ډلې غړي عبدالرحمن لودين، غلام محى الدين آرتي، تاج محمد بلوڅ او مير غلام محمدغبار دي. دوى د شاه امان الله له لوري په جوړو شوو دوو لويو جرگو او نورو دولتي غونډو كې د حكومت په كړنو، په اداره كې پر شته نيمگړتياوو نيوكې كولې او د دولتي دستگاه د اصلاح او سمون لپاره يې خپلې طرحې وړاندې كولې. لدې امله دا ډله د ټولني مختلفو قشرونو د خپل ليدلوري له مخې د كين لاسو، بنسټپالو، ترورپلوه او دې ته ورته نورو نومونه په نامه يادوله.

۳- اعتداليون (منځلاري) - پدې ډله كې د لغماني مير محمد قاسم او عبدالهادي داوي په گډون د شپاړلسو تنو نومونه ياديري چې د دموكراسۍ او د هيواد د اقتصادي، ټولنيزي او فرهنگي ودې او پرمختگ پلويان وو.

۴- حزب نقابدار (نقاب لرونكى گوند) - د مير غلام محمدغبار له قوله دغه ډله د امني دولت په وروستي كال كې د هيواد په ختيځ كې د جمهوري نظام د جوړولو په موخه تبليغات پيل كړي دي. د دې ډلې د مشرتابه، كرنلاري او تشكيلايي اصولو په اړه لاسوندونه شتون نلري.

اماني نظام چې د ترقي ضد كړيو، بریتانوي هند او د هغو د تالي څټو لپاره د سترگو اغزی وو د دې شیطاني مثلث له لوري رانسكور شو او په هيواد كې د حبيب الله كلكاني د وحشت واكمني ټينگه شوه. د دې لنډ مهاله وحشت په وړاندې بيا هم ملي خوځښتونو سر راپورته كړ چې په هغو كې لاندې دوه خوځښتونه ياديدى شي :

الف - د آزادۍ غوښتونكو گوند - د كلكاني د واكمنۍ د را پرزولو په موخه د دغه گوند بنسټ په پټه د امني لېسې بنوونكي حبيب الله كېښود. گوند اووه كسيزه مركزي كمېټه لرله چې مشر يې بنوونكى حبيب الله وو. د آزادۍ غوښتونكو گوند د هلوځلو له امله د سازمان د غړو شمير سلو ته رسيدلى وو چې د كلكاني څارگرو د دې پټې شبكې د مشرتابه پټه وموندله او هغه يې چانوارې كړله. لكه څرنگه چې دا شبكه ډيره پټه وه د مشرتابه پرته واكمنۍ ونه توانيدله ټوله شبكه كشف كړي.

ب- د جمهوريت ټولنه - دا ټولنه د كلكاني د واكمنۍ پر مهال محمد گل مومند، سيد غلام حيدرپاچا او د هغه د اكا زوى فرقه مشر سيد حسن شيون د جلال آباد د بابريانو په كلي كې جوړه كړې ده.

د حبيب الله كلكاني غلواكۍ ته د نادرخان له لوري د پاى ټكى كېښودل شو او هغه يې د څو تنو ملگرو سره غرغره كړ. له بده مرغه د كلكاني د وحشت په ځاى په هيواد كې د يحيى د كورنۍ د اختناق پير پيل شو. د نادرخان واكمنۍ د ستر استبداد نوم خپل كړ. د يحيى د كورنۍ د مستبد صدر اعظم محمد هاشم د حكومت پر مهال د مشروطه غوښتونكو، د شاه امان الله د پلويانو، د افغان ځلميانو او منځلارو ډلو مخكښان له ډگره وايستل شول. د څرخي د كورنۍ اتلس تنه غړي له تيغه تير كړل شول. عبدالرحمن لودين، تاج محمد پغماني، فيض محمدباروت او يو شمير نور ووژل شول. غلام محى الدين آرتي ترور شو. مير غلام محمد غبار، مير سيد قاسم لغماني د مشروطيت او د غازي امان الله پلويان او زيات شمير رون اندي په مختلفو پلمو بنديان او تبعيد شول. « لنډه دا چې د محمد هاشم خان د حكومت ټول پير او د په خپلسر بندۍ كولو، ډول ډول فزيكي شكنجو، پوليسي څارنو، تبعيدونو او وژنو مشهور وو. » ۹۵ / ۲ - ۹۶ د يحيى كورنۍ د پرمختلونكو افكارو خاوندان او همدا راز ملي او د بریتانيايي بنسټپالو ضد څيري وځپلې چې د خلكو د نارضايتۍ اسباب يې برابر كړل. له بله پلوه د دوهمې نړيوالې جگړې وروسته په

نړۍ کې حالات د سولې، ټولنيز پرمختګ او دموکراسۍ په ګټه بدلون وموند. هماغه دي چې د مستبد سردار محمدهاشم پرځای سپه سالار سردار شاه محمودخان د صدراعظم په توګه ګومارل کېږي. که څه هم شاه محمودخان د نرم مزاج خاوند وو خو ورور يې دومره ريبلي وو چې ده ته نور د ريبلو څه ور پاتې نه وو. دا مهال د محمدهاشم د استبداد وېره لږ شوه، د هيواد د سياسي غورځنگ په رګونو کې وينه وبهيدله او د مخکښو روڼ اندو، ملي او دموکراتيکو ډلو سر بېره واکمنۍ او په واکمنۍ پورې تړلو کړيو د لاندې سياسي سازمانو بنسټونه کيښودل.

ويښ ځلميان - د ويښ ځلميانو غورځنگ زموږ د هيواد په تاريخ کې لومړۍ ملي - دموکراتيک غورځنگ دی چې څرګندې سياسي - ټولنيزې موخې يې لرلې. د داسې يوه غورځنگ د جوړېدو اړتيا چې په هغو کې د ملي دموکراتيکو موخو لرونکي منورين تنظيم شي د «ويښ ځلميانو» په نامه رساله کې انعکاس وموند. دا رساله د کابل په مجله کې چې مسؤل مدير يې عبدالرؤف بينوا وو خپره شوې ده. په هيواد کې د ښوونې او روزنې عمومي کول، د افکارو روښانتيا، د ښو، اختلاص او بيروکراسۍ پرضد مبارزه، د منځنيو پيړيو د زرو تصوراتو، زاړه او نوي ښکيلاک او استبداد پر ضد مبارزه، د مظلومو ولسونو د حقونو نه دفاع او د ملي يووالي ټينګښت د دې غورځنگ سياسي موخې ګڼل کيږي. د دې خوځښت د فعاليت اصلي مرکزونه کابل، کندهار او ننگرهار وو او د هيواد د مختلفو قومونو استازو پکې ګډون درلود خو د پښتنو ونډه پکې درنه وه. د غورځنگ د جوړېدو په اړه محمدي ځلمی د ويښ ځلميانو يو فعال پخپل (د استبداد او مطلقيت په مقابل کې د ځينو افغانانو مبارزې) نومې کتاب په ۲۶۹ مخ کې ليکي: «د هيواد يو شمير ځلميانو چې د ويښ ځلميانو د تدارک د کميسيون د لارښوونې له مخې د کندهار، ننگرهار او کابل يو شمير ادبي او عرفاني ملګرو لکه عبدالرؤف بينوا، فيض محمد انګار، نورمحمدتره کي، قيام الدين خادم، صديق الله رښتين، گل پاچا الفت، نیک محمدپکتياني، محمد ارسلان سليمي، عبدالقدوس پرهيز، ابوالحسن هزاره، پاينده محمد روهيلي، عطامحمد شيرزوی، محمدظاهر تائب او ځېنو نورو ليکوالانو چې شمير يې دوه ويشت تنو ته رسيدی، د دارالامان په افشارو کې د عبدالمجيد زابلي د نوي پروژې په يوه سالون کې د ماپښين په دوو بجو د ويښ ځلميانو د جوړولو (تاسيس) او د بيلابيلو ولايتونو د نمايندگانو د را ټولولو طرحه وړاندې کړه. دغې غونډې ته لمړۍ درۍ طرحې وړاندې سوې، چې يوه يې د عبدالرؤف بينوا او نورمحمدتره کي، بله يې د قيام الدين خادم او دريمه د صديق الله رښتين په حمايه وه. لومړۍ يې مترقي او عصري، دوهمه ملي او وطني، دريمې يې مذهبي او کلتوري رنگ درلود.» محمد علم بڅرکی پدې هکله ليکي: «هغه کسان چې دا ډله (د ويښ ځلميانو ډله) يې جوړه کړه په کابل کې عبدالرؤف بينوا، ارسلان سليمي، قيام الدين خادم، نورمحمدتره کي، فيض محمد انګار، غلام حسن صافي، رښتين، الفت په کورونو کې سره ليدل وروسته يې د ولاياتو سره ارتباط پيدا کړ...، د ويښ ځلميانو ټوريسنان په کابل کې ناست وو.» ۱۴ / ۳۰ دې سازمان مشر نه درلود او د مديره هيات لخوا چې هغه د کنګري له لوري غوره کيده رهبري کيده. د کنګري فعالان نورمحمدتره کي، عبدالرؤف بينوا او قيام الدين خادم وو. د خوځښت لومړۍ مديره هيات نورمحمدتره کي، عبدالرؤف بينوا، قيام الدين خادم او محمد ارسلان سليمي دي. د ويښ ځلميانو د کنګري ګډونوال «نورمحمدتره کي، عبدالرؤف بينوا، قيام الدين خادم، گل پاچا الفت، صديق الله رښتين، فيض محمد انګار، محمد ارسلان سليمي، نیک محمد پکتياني، گل شاه صافي، پاينده محمد روهيلي، عبدالقدوس پرهيز، محمدظاهر، نورمحمد پونده، لعل محمد احدي، عبدالکريم نزيهي ازبک، عبدالصمد پتک، غلام رحمن جرار، ولي زلمی، عبدالهادي خورمن، شاه مرد، ابوالحسن» ۱۵ / ۵۱ دي. د دې غورځنگ يو غړی پدې هکله ليکي: «ويښ ځلميانو په ۱۹۴۶ز کال چې له ۱۳۲۵هـ - ش سره برابر دی په خپل پيوستون او سياسي کار پيل وکړ. په دې وخت کې ځلميان چې شا ته گوري ډير تاريخه او بېرېدونکي مناظر ويني خو آينده ډېره روښانه ښکاره کيږي. مگر حال ورته د خوف او رجأ ترمنځ دی.» ۱۴ / ۲۷ د دې غورځنگ دوهمه غونډه د

مير محمد صديق فرهنگ په كور كې جوړه شوې چې په هغه غونډه كې غلام محمد غبار او محمد صديق فرهنگ هم د ويښ ځلميانو غړيتوب تر لاسه كړ خو هغوی په دريمه غونډه كې گډون ونكړ ، د غورځنگ سره يې خپلې اړيكي وشلولې او د وطن د جريدې په خپرولو يې لاس پورې كړ. د ويښ ځلميانو د يوه مشر عبدالهادي توخي په وينا « د ويښ ځلميانو گوند مخكې لدې چې سياسي گوند وي د اخلاقي بنسټونو يو گوند و. » د ويښ ځلميانو له تركيب څخه بنسټونو چې هغه د سياستوالو پرځای د روڼ اندو، پوهانو، ليكوالو او شاعرانو يو ټولنيز جوړښت وو چې د ولس د ويښولو او روښانولو ستر رسالت ته يې ملا تړلې وه. له همدې كبله هغوی د هيواد په مختلفو سيمو كې د جريدو (انگار، ولس ، ورور غږ) په خپرولو لاس پورې كړ چې هره يوه يې د واكمنۍ له لوري توقيف شوه . دا غورځنگ هغه وخت جوړ شو چې په افغاني ټولنه كې د څرگندو طبقاتي پولو څرگ نه لگيده او يا روڼ اندو او سياستوالو د هغه د درك او پوهېدو وړتيا نه لرله. د هغه مهال روڼ اندو په ټولنه كې د واكمن استبداد، فساد او د بيعدالتيو سرچينه د طبقاتي ستم له كړكې څخه نه ، بلكې د افرادو د اخلاقو او كړو وړو پايله گڼله. د ويښ ځلميانو سازمان په لنډه موده كې په يوه پياوړي غورځنگ واوښت. د غورځنگ د پياوړتيا بهير حكومت په وپره كې واچاوه او د هغه د كمزورولو او پاشلو هڅې يې پيل كړې او بالاخره يې پرې مرگونی گوزار وكړ. د غورځنگ د مشرانو او فعالانو په زنداني كولو، د دولتي كارونو څخه گوښه كولو، د بنسټونو څخه يې د فعالانو د بدلولو او يا په بهر كې په دندو گومارلو سره يې هغه درې وړې كړې.

وطن جريده - دې جريدې په ۱۹۵۱ كې په خپرونو پيل وكړ. د جريدې د امتياز خاوند مير غلام محمد غبار او مسؤل مدير يې محمد علي خروش وو. څه موده وروسته غبار د وطن د جمعيت (د وطن ټولني) بنسټ كينود او نوموړې جريده د هغه په نشراتي ارگان واوښته. د دستگير پنجشيري په وينا مير غلام محمد غبار ، محمد سرور جويا ، كاكاف فتح محمد فرقه مشر ، براتعلي تاج ، ډاكټر ابوبكر ، مير محمد صديق فرهنگ ، علي احمد نعيمي ، عبدالحی عزيز ، مير عبدالعليم هاتفي ، قيوم رسول ، سلطانجان ، ډاكټر غلام فاروق اعتمادی او علي محمد خروش د وطن د ټولني مشهورې څيرې وې. د يو شمير څير ونيكو په آند د وطن د ټولني او ويښ ځلميانو دريځ يو بل ته ورته وو خو د جمعيت د غورځنگ سياسي ، ټولنيز او اقتصادي شعارونه څرگند او هراړخيز وو. « د دې غورځنگ موخه د مشروطه حكومت د واكمنۍ پرمهال د ټولنيز ژوند په ټولو برخو كې د ولسواكۍ د اساساتو ترويجول ، د بورژوازي (مدني) آزاديو تبليغ ، د سياسي گوندونو او بهيرونو جوړښت ، د شغل ، دندې او د هستوگنې د ځای آزادانه انتخاب ، د فردي آزاديو تامين ، د ملي او مذهبي حقوقو برابرې ، د سترو خصوصي شركتونو د اقتصادي برترۍ محدودول او نور... » وو. ۶۵/۱۵

د خلکو گوند - د دې گوند بنسټ په پټه عبدالرحمن محمودي د خپلو همفكرانو امان محمودي ، ډاكټر حسن بهروز ، استاد محسن صحرايي ، ډاكټر مصلح ، ډاكټر رحيم محمودي ، ډاكټر هادي محمودي او موسی نهمت كينود. مخكې لدې چې عبدالرحمن محمودي د دې گوند بنسټ كيردي هغه د ندای خلق په نامه يوه جريده چلوله چې د امتياز خاوند يې دی پخپله او مسؤل مدير يې انجينرولي محمد عطايي وو. « د دموكراسۍ او ټولنيز عدالت د تامين لپاره د آزادو ، مستقيمو او پټو ټاكنو له لارې د پارلمان جوړول ، د دولت په اداره كې سمون ، د بډو اخيستلو ، اختلاص ، اجباري كار او بوروكراسۍ محكومول ، د ښوونې او روزنې او د سواد عمومي هغه مسألې وې چې ندای خلق په جرأت سره توضيح كولي. » ۶۸/۱۵ د ندای خلق د جريدې خپرونې او دريځ د ويښ ځلميانو په پرتله روښانه او څرگند كين لوری درلود . دا گوند لږ تر لږه په لسو ډلو وویشل شو. د يادولو وړ ده چې پورته يادشوي غورځنگونه (ويښ ځلميان ، د وطن جمعيت او د خلکو گوند) چې په هېواد كې د سمونونو د راوستلو او د ولسونو د ويښتيا په موخه د شاه محمود خان د صدارت پرمهال را څرگند شول د جلا جلا خوځښتونو په شان چې په كرنلارو كې يې د گډو موخو

تر څنګ اختلاف هم درلود د یو بل سره یې دوستانه اړیکې ساتلې او د یو بل خلاف یې تبلیغات نه کول. تردې چې د ندای خلق او د وطن جریدې د انگار د جریدې په چاپخانه کې چې په وینس ځلمیانو پورې یې تړاو درلود چاپیدلې .

ملي کلوپ – ملي کلوپ د سیاسي سازمان په توګه د سردار شاه محمودخان د صدارت پرمهال د سلطنتي کورنۍ په نوبت جوړ شو چې موخه یې د سلطنتي کورنۍ د واک او اقتدار ساتل وو. د شمس الدین مجروح د لیکنې له مخې «د دې بدلونو پر مهال یو بل خوځښت چې د واکمنۍ د مهمو اراکینو له خوا یې ملاتړ کېده د ملي کلوپ (ملي کلوپ) په نامه جوړ شو ، موخه یې د زیاتو ګوندونو د جوړېدو مخنیوی وو چې ورو ورو شورا ته خپل استازي واستوي او یوه ورځ وکولای شي یو ستر حکومتي ګوند جوړ کړي ، ددې خوځښت بنسټ اېښودونکي او ملاتړي د دفاع وزیر سردار محمد داود او د بهرنیو چارو وزیر سردار محمد نعیم ، د اقتصاد وزیر عبدالمجید زابلي او څو تنه نور وو او د دې خوځښت د دارالنشاء او سکرتریت مشري یې زما په غاړه کېښودله. « ۹۵/۱۶ - ۹۶ سربیره پردې مجروح دا هم نه پټوي چې صدراعظم شاه محمود، عبدالمجید زابلي او سردار محمد نعیم او ټولو لورپورو چارواکو د دې کلوپ جوړښت د دموکراسۍ د بهیر د ودې او د تحصیل کړي ځوان نسل د سیاسي روزنې لپاره ګټور باله. هغه ډله څیړونکي او د سیاسي چارو کارپوهان چې محمداود د ملي کلوپ بنسټ اېښودونکي ګڼي لامخکي ځي او وايي چې محمداود د پاچا د کتبي اجازې له مخې د ۱۹۵۰ کال په لومړیو کې د دموکرات ملي په نامه ګوند جوړ کړ. همدارنګه محمدابراهیم عطایي دا سیاسي جوړښت د هغه مهال د واکمنۍ د کلیدي چارواکو یو جوړښت ګڼي او لیکي: «د سترو دولتي اراکینو، سردارانو او اشرافو یوه ډله وه چې د دموکراسۍ په نامه یې سر راپور ته کړ. سردار محمد داودخان د دفاع او د کورنیو چارو د وزارتونو سرګروپ یې لارښود وو. همدارنګه عبدالمجید زابلي د اقتصادي او مالي چارو سرګروپ ، سردار فیض محمودخان د فرهنګي او معارف د چارو سرګروپ او د وزارتخانو آمران پدې ډله کې شامل وو.» ۳۲۶ / ۱۷ د شاه محمودخان د صدارت پرمهال د حکومت د چارو د بنی سمبالتیا په موخه هغه وزارتونه چې دندې یې سره نږدې وې د یوه سرګروپ له لارې په مرکزي ډول رهبري کیدل. خو دې ډول مېکانیزم ډیره موده دوام ونکړ. د ملي کلوپ د جوړولو څخه د سلطنت موخه دا هم وه چې د غورځیونکي ملي دموکراتیک بهیر سره مقابله وکړي یا په بله وینا د مشروطه غوښتونکي غورځنګ په وړاندې ودریږي. داودخان چې د واک او زعامت لیوال وو غوښتل یې د دې کلوپ له لارې له یوې خوا د شاه محمودخان سره سیالي وکړي او له بلې خوا په روڼ اندو او د محصلینو په غورځنګ ولکه ټینګه کړي. «د دولت په دستګاه کې د سپه سالار او سردار تر منځ اختلاف او سو تفاهم پیدا شو سپه سالار خپل وراره د قدرت د نیولو استازي ګاڼه د کلوپ غړي یې د هغې د انحلال او له منځه وړلو په موخه وهڅول او د هغه د کمزورولو لپاره هڅې وکړي تر څو په بشپړ ډول له منځه ولاړ.» ۱۱۴ / ۱۶ د نوي افغانستان د تاریخ د لیکوالانو له انده محمد داود په لومړیو کې هڅه کوله د هغه مهال د وطنپالو یونونو وتلي استازي خپل کړي خو کله چې پدې لاره کې بریالی نشو د وطنپالو په لیکو کې د اختلافونو په رامنځته کولو او د هغو په خپلو لګیا شو. کله چې ملي کلوپ خپلو موخو ته ونه رسید نو د پښتونستان د آزادۍ اتحادیه چې وروسته د پښتونخوا په نامه یاده شوله جوړه کړه. د دې اتحادیې مشر غلام حیدرخان عدالت د دفاع وزارت د نقلیاتو مرستیال او منشي یې بېرک کارمل وو. خو د پردې تر شا محمد داود اداره کوله. د شواهدو څخه داسې بریښي چې ددې اتحادیې اصلي موخه د وینس ځلمیانو کمزورول وو چې غوڅ اکثریت یې پښتانه وو. هغه مهال کندهار د وینس ځلمیانو یو پیاوړی مرکز ګڼل کیده لدې امله «کارمل او غلام حیدر عدالت کندهار ته لاړل تر څو د تورنجنرال عبدالغني خان ګردیزی قلعه بیګي د کندهار د تنظیمیه رئیس او د کارمل د پلار په شتون کې چې د فرقي قوماندان وو د کندهار د وینس ځلمیانو د مشرانو سره خبرې وکړي او هغوی خپل کړي. کله چې پدې کار کې پاتې راغلل په همغه مجلس کې د وینس

خلميانو د مشرانو د نيولو امر ور كړل شو او هغوی اوږده كلونه د دهمزنگ په زندان كې پاتې شول. «۱۸/ ۲۹۱ دلته ليدل كيري چې محمد داود د پښتونستان له نامه څخه د خلكو د غولولو سربېره د وينا خلميانو د غورځنگ د كمزورولو په موخه گټه پورته كوله .

د محصلانو اتحاديه - دا اتحاديه په كال ۱۹۵۰ كې جوړه شوه. د عبدالحميد مبارز په وينا «د اتحاديي د اساسنامې طرحه د حقوقو د پوهنځي د استاد محمد اكبر پامير په مرسته او د كابل پوهنتون د حقوقو د پوهنځي د بنسټ ايښودونكي او پخواني استاد او د بهرنيو چارو وزارت سلاكار مني منجي او غلو په سلا تويين شوي ده .» داسې ښكاري چې د محصلينو اتحاديه هم د حكومت په نوبت جوړه شوې ده ځكه چې «په لومړيو كې هغو محصلينو چې د محصلينو د اتحاديي په اړه بحث كاوه د صدراعظم شاه محمودخان سره يې خپلوي او نږدې اړيكي لرلې . د ساري په توگه : د غلام فاروق عثمان زامن محمداسحق او توريالي عثمان او خوريي عزت الله مجددي ، كبيرالله او احمد كبير د محمد كبيرسراج زامن ، د څيره ليكونكي زوی حفيظ الله (مشهور په سردارحفيظ) او عبدالصير حكيمي د محصلينو لومړي هسته چې د محمد انس د كابل پوهنتون د رئيس تر لارښوونې لاندې فعاليت درلود. « ۱۹/ ۵۲ دا اتحاديه ډير ژر د محصلينو د لانجو په يوه مركز واوښته او واكمني هغه غيرقانوني اعلان كړه. مير غلام محمد غبار د دې اتحاديي د اجراييه كميتې غړي داسې راپېژني: «نير علي محمدخان شامل، محمديونس خان سرخابي، محمدنعيم خان قندهاري، اسعد احسان غبار، محمد عارف خان غوثي، ببرك خان (ببرك كارمل) ، هغه وروسته له فاكولتي طرد او ملي شورا ته د مظاهرو په ترڅ كې د ۱۳۳۱- ۱۳۳۵ بندي شو (ببرك خان كارمل او محمدحسن خان شرق د محمد داودخان له ډلې تپلي وو)، محمدحبيبي خان ابوي ، حبيب خان، عبدالواحدخان وزير، محمداسحاق خان عثمان، هدايت خان ، محمدابراهيم خان او نور څو تنه. خو ډير ژر د محصلينو د اتحاديي كميتې په دوو كينو او بڼيو ډلو ووېشل شوه.» ۱۱/ ۲۶۱ «د استاد شاکر له قوله د عبدالهادي داوي پر وينا د محصلينو د اتحاديي د اساسنامې په جوړولو كې حيدر ژوبل، فاضل، مير علي احمد، اسحق عثمان، ببرك كارمل ، حفيظ الله امين ، غلام جيلاني باختري ، حسن شرق ، عبدالواحد، احمدعيسى ، يونس سرخابي او عظيم صابر برخه لرله. « ۱۵/ ۶۹

جمعيت خراسان (د خراسان ټولنه) - د دې ټولني بنسټ په كال ۱۹۵۲ كې د شمالي ولايتونو ځينو سياسي فعالانو او مخورو د كابل د بابر په بڼ كې كينود. وکیل گلدی ، طاهر بدخشي ، عبدالحكيم مجاهد مزاري ، غلام رسول سينايي ، سلام تاشقرغاني ، ډاکټر یرنا آصفی د دغه سازمان وتلي غړي وو. ويل كيري چې د دې ټولني هڅوونكي د هېواد د شمالي ولايتونو ځيني مخور او په هغو كې ابو الخير خيري، نظر محمد نوا او خال محمدخسته وو. د دې ټولني د موخو او پروگرام په اړه لاسوندونه نشته .

که چيرې د پورتنيو سياسي غورځنگونو برخليک ته وکتل شي هغو خوځښتونو چې ملي دموکراتيکي موخي لرلې او په هېواد كې د ولسونو په گټه د سمونو د راوستلو په خاطر رښتيني هلې ځلې كولي د سلطنت د دښمنۍ سره مخ شول او غم لرلی برخليک لري. زموږ د هېواد د دې زماني پړاو واكمنۍ چې د بریتانیا له پالیسیو څخه اغیزمنې وې د هغو سياسي خوځښتونو د راڅرگندیدو او ځواکمن کیدو مخه نیوله چې ملي آجنداوي لرلې، د دیورند د تپل شوې کرښې د دواړو خواوو افغانانو د یووالي پلویان وو او د یوه ځواکمن افغانستان د جوړولو لپاره یې هلې ځلې کولې. د شوروي او انگلوساکسوني اشغالګرو هڅې هم د ملي دموکراتيکو ډلو په کمزورولو او د سکتاریستي او پښتني ضد دریځ لرونکو ډلو په پیاوړتیا څرخېدلې.

د يحيى كورنۍ

وروسته له هغې چې افغانستان د انگریزانو او روسانو د جوړجاړي له امله د دوی ترمنځ د یوه حایل هېواد او د انگریزانو د گټو د ساحې په توگه ومنل شو. د انگریزانو پرته یې د نوري نړۍ سره سیاسي او دپلوماتیکي اړیکې نه لرلې چې پدې ډول زمونږ هېواد د نړۍ له پرمختگونو څخه اغیزمن نشو. له بلې خوا د انگریزانو او انگریز پلوه واکمنیو هڅې پردې متمرکزې وې چې په هېواد کې د علم او پوهې د خپریدو گړندی مخه و نیسي او پدې ډول ولس په تیاره او خرافاتو کې وساتي. د دې سیاست پایله دا شوه چې افغانان د خپل تاریخ، د افغاني ټولني د واقعیتونو او نړیوالو حالاتو څخه بیخبره پاتې شي. همدا لامل دی چې زموږ تاریخ د نه پوهیدلو او یا غلط پوهیدلو تاریخ گرزیدلی دی. د يحيى د كورنۍ د واکمنۍ پرمهال په ښوونځيو كې د تاريخ د مضمون منځپانگه دا وه چې اميرانو او واکمنو څه كړي دي او يا څه پېښ شول؟ دې دا معنی لرله چې د تاريخ په مضمون كې دې پوښتنې ته ځواب ونه ويل شي چې ولې يې وكرل يا ولې پېښ شول؟ دې مسئلې ته په كتنې سره اړينه برېښي د يحيى د كورنۍ په هكله لنډ بحث وشي چې هغه څه ډول انگریزانو واک ته ورسوله.

« سردار يحيى خان د سردار سلطان محمدخان زوى ، د سردار محمد يعقوب خان خسر چې انگریزان پرې بدگومانه شول نوموړى يې په كال ۱۸۷۹ كې برتانوي هند ته تبعيد كړ. كله چې امير عبدالرحمن خان سلطنت ته ورسيد انگریزانو ته يې وړاندیز وکړ چې د سردار يحيى كورنۍ هم له كابل نه لېرې او په هند كې ځاى پرځاى كړي. دې كورنۍ ۲۳ كاله په هند كې ژوند وكړ، ډيرى زامن يې هلته وزېږېدل، ښوونځي ته لاړل او د برتانوي هند له فرهنگ سره آشنا شول. » ۲۰ / ۲۴۶ د سردار يحيى پلار چې په سلطان محمدخان طلايي مشهور دی په دې تورن وو چې د انگریزي ضد پاڅون د را پرځولو په كار كې له انگریزانو سره پټې اړیکې لرلې او انگریزانو ده ته د دې چوپړ په مقابل كې د سرو زرو ژمنه كړې وه خو كله پې چې د انگریزانو په گټه ستر خیانت تر سره كړ انگریزانو په وړ كړل شوي كڅوړه كې د سرو زرو پر ځاى كودري وړ ته ايښي وو. دا كورنۍ لومړى په امرتسر كې مېشت شوه او انگریزانو وروسته په « ډيره ډون » كې د ژوند كولو شونتياوې ورته برابرې كړې او هلته پې د دې كورنۍ غړي تر روزني لاندې ونيول. د سردار يحيى خان زامنو آصف خان او يوسف خان او د يوسف خان زامنو محمدعزیز خان، نادرخان، شاه ولي خان او شاه محمود خان په لودهپانه كې پوځي زده كړې وكړې. د يحيى اولاده او د سردار زكريا د يحيى خان د ورور كورنۍ د امير عبدالرحمن خان د واکمنۍ په وروستيو كې د انگریزانو د پلان له مخې په ۱۹۰۱ كې كابل ته راولېږدول شولې. سره لدې چې امير عبدالرحمن خان په انگریزانو پورې تړلی هم وو خو يو شمير پدې اند دي چې انگریزان د امير په دوو زامنو حبيب الله او نصرالله بي باوره وو او غوښتل پې چې په راتلونكې كې قدرت د يحيى كورنۍ ته وليږدوي. عجيبه دا ده چې دا كورنۍ كابل ته په راستنيدو سره امير ډيره ونازوله او د كابل د على آباد په باغي سيمه كې ځاى پر ځاى كړله پداسې حال كې چې د خپلې واکمنۍ په لومړيو كې يې پدې كورنۍ د نه باورله كبله له انگریزانو غوښتي وو هغه هند ته واستوي. دا بيا ښيي چې د نوموړي كورنۍ نازول د انگریزانو د ارادې له مخې تر سره كيدل. د امير عبدالرحمن خان له مړينې وروسته ده د زوى امير حبيب الله خان د واکمنۍ پر مهال د دې كورنۍ پاڼه په غوړيدو شوه سردار يوسف او سردار آصف د امير په مصاحبانو واوښتل. په تيره كله چې امير د محمد نادر د خور سلطان نورالحرم سره چې وروسته يې د عليا جناب لقب تر لاسه كړ واده وكړ دې كورنۍ ته نور هم غوره موقعيتونه پلاس وركړل. دغه كورنۍ له دې وروسته د واکمن كيدو خوبونو ته وړ واوښته. ځينې دا هم وايي چې محمد نادر د امير حبيب الله په وژلو كې لاس درلود. په هغه شپه چې امير د كله گوش په ښكار ځاى كې ووژل شو د محمد نادرخپمه ده تر څنگ وه. د امير له وژل كيدو وروسته محمد نادر او وروڼه پې د څو ورځو لپاره بنديان شول. د امير حبيب الله له وژني وروسته سردار محمد هاشم په هرات كې ونيول شو او په يابو سپور د هزاره جاتو له لارې كابل ته راوستل شو چې پدې ډول يې د شاه امان الله په وړاندې كركه پيدا شوه. شاه امان الله د نادر د كورنۍ د را خپلولو لپاره خپلې دوې خویندې شاه ولي خان او شاه محمود خان ته ورنكاح

كړې خو كله چې هاشم خان د شاه له دريمې خور سره د واده وړانديز وكړ شاه ورسره ونه منل او سردار هاشم خان هم د ژوند تر پايه واده و نكړ.

په هند كې جلاوطني دې كورنۍ ته يو لړ ځانگړتياوې ور په برخه كړې چې سره متحده وي ، په خپلو كې ودونه وكړي ، لوړې زده كړې وكړي او د خپلې كورنۍ گټې د هرڅه نه لوړې وگڼي. د سردار يوسف او سردار آصف د مړينې وروسته محمد نادر د خپل استعداد له مخې په كورنۍ كې د بيساره درناوي څخه برخمن شو. محمدنادر په ۱۸۸۳ كې په ديره دون كې وزېږېده ، هلته يې زده كړې وكړي او څه موده په پوځي چارو لگيا وو. په انگرېزي او اردو ژبو يې بشپړ تسلط درلود په دري ژبه هم پوهيده خو په پښتو ژبه يې خبرې نشوای كولاى. البته چې د يحيى د كورنۍ ټول غړي په پښتو نشوای غږيدلاى. پدې اړه چې ددې كورنۍ غړي په پښتو نه پوهېدل د يوې بېلگې راورل په زړه پورې دي . كله چې سردار داود د مشرقي نايب الحكومه او د فرقي قوماندان وو مشرقي ته د پولې د هغې خوا راغلو پښتنو ته په دري ژبه وينا كوله چې ژباړه يې دري ژبې جنرال مير احمد مولايي كوله . محمدنادر هيواد ته په راستنيدو سره په پوځ كې شامل شو او په پنځه ويشت كلنۍ كې جنرالۍ ته ورسيد. د امير حبيب الله د سلطنت پرمهال نادرخان د منگلو د بنوربن د ځپلو له امله د نايب سالارۍ رتبه ترلاسه كړه. يو لړ لاسوندونه بښي چې انگرېزان د هغه په واکمنولو كې ښكېل وو. په ۲۰۰۱ كې په پېښور كې د نادرخان او د هغه د كورنۍ په نامه په دري ژبه يوه رساله چاپ شوه چې ليكوال يې افغان مهاجر معرفي شوى دى. رساله داسې پيل شوې : « اقتباس از شماره اول جمهوراسلام ، اول سپتمبر ۱۹۵۱ ، طبع پشاور ، صفحه ۱۰ تا ۱۸ . » دا وخت په پېښور كې د عبدالحى حبيبي له لوري د افغانستان د موقتي جمهوريت د اعلان سره سرخوړي . هغه مهال حبيبي د واکمنۍ سره د مخالفت له امله په پاکستان كې اوسېدلو. لدې نه څرگنديږي چې د رسالې ليكوال عبدالحى حبيبي دى. د رسالې په ۱۷ مخ كې د جنرال تاج محمدخان بلوڅ د سندونو پر اساس چې محمدنادر د امير حبيب الله په وژنه كې لاس درلود راغلي دي : « د امير حبيب الله خان د كله گوش واقعه د ۱۳۳۷ ق كار د جمادى الاول د اتلسمې په شپه پېښه شوه چې پدې مسئله كې د سپه سالار لاس بښي ، سندونه شته دي چې د پېښې حاضرينو او ناظرينو ليكلي دي ، د هغې د بلي څخه (د افغانستان په هكله اسرار) د محمدنادرخان د خانداني خپلوانو څخه د سردار شير احمد خان ليكنه ده چې ددې غميزې د پېښيدو مهم لامل نادرخان گڼي ، ځكه چې هغه د كابل د تخت تمه لرله او د هغه لپاره په ډهلي او كابل كې پلانونه جوړ شوي وو. لاندې ليك چې جنرال تاج محمدخان ليدلى وو دا پټه طرحه روښانوي : « عاليجاه عزت و شجاعت همراه برادر بجان برابرم صالح محمد خان نايب سالار صاحب را واضح باد اينكه : از اين طرف خيريت است ، شمايان خاطر خود را جمع داريد كوايف جلال آباد را آرنده اين خط بشمايان خاطر نشان خواهد كرد. كارها بر وفق مرام است ، آنچه با شمايان گفته شده بود ، بهمان قسم شد. بعد از تدفين ميت برادرش را امير ساختيم و مايان تجويز كرديم كه معامله بهمين قسم باقى نمى ماند. ارجمندم ركاب باشى (شاه ولى خان - ليكوال) متوجه احوال است و عاليجاه عزت مآب مستوفى المالك صاحب (د خليل الله خليلي پلار) درين معامله شريك مايان است و انشاء الله تعالى درين روز از راه تگاب بالاي دارالسلطنة با قوم خود مى آيد. عساكر دارالسلطنة را به آن برادر بجان برابر بسپاريد ايم. بايد متوجه احوال باشيد كه معامله از دست عساكر و شمايان بيرون نشود. انشاء الله و تعالى سمت جنوبى از خود مايان است. از آن جهت خاطر جمع داشته باشيد. در جلال آباد و كابل هر كس كه مدعى سلطنت شود ، براى چند روز است. آخر كار بدست مايان و شمايان است. به نفرى خود از طرف ما خاطر جمعى بدهيد. باقى در حفظ الهى باشيد. فقط مورخه ۱۹ جمادى الا ول ۱۳۳۷ ق - امضا محمدنادر » همدارنگه د رسالې په ۱۹ مخ كې راغلي دي چې ليك د امير حبيب الله د مرگ په دوهمه ورځ نايب سالار صالح محمدخان ته استول شوى دى. د امير حبيب الله د مرگ نه وروسته لنډه موده محمدنادر او وروڼه يې له پامه ولوېدل خو بېر ته امان الله خان په دولتي چارو وگومارل او نادرخان يې د جنوبې جبهې د قوماندان په توگه مقرر كړ.

لكه څرنگه چې د افغان - انگرېز په دريمه جگړه كې د نادرخان په مشرۍ جبهه د دوو نورو جبهو په پرتله ښه وځلېده شاه امان الله نوموړي ته د سپه سالارۍ رتبه ورکړه او د ده په نامه يې په كابل كې يو يادگارې منار هم جوړ كړ. د نادرخان تر قوماندانۍ لاندې د تل او واني د نيولو په اړه ځينې دا هم وايي

چې انگریزانو په لوی لاس هلته شا تگ وکړ ترڅو نادرخان د خپلو راتلونکو پلانونو د پلي کولو لپاره په مطرح څیره واړوي. البته چې دا ډول ادعا منطقي نه بریښي. خو د یوه څرگند واقعیت نه سترگې نشي پټیدي چې د افغان – انگریز په دریمه جگړه او په تیره جنوبي جبهه کې د دیورند د پولې د دواړو خواوو خلکو سرشندنو او په انگریزي چونیو بریدونو ټاکنو کې رول درلود. پدې اړه جنرال یارمحمدخان وزیري په خپل کتاب (د افغانستان د خپلواکۍ او نجات تاریخ) په ۷۶ – ۷۷ مخونو کې مفصل معلومات وړاندې کړي چې ځینې برخې یې دلته راوړل کيږي: «په ننگرهار کې افغاني پوځ د انگریزانو په مقابل کې ماتې وخوړه. دغې ماتې محمدنادرخان او د وزیرستان د جبهې مشران اندیښمن کړل. د لمریز ۱۲۹۸ د ثور (۱۹۱۹) د میاشتې اخري ورځې وې چې ملاهمز الله آخوند د وزیرستان او شا وخوا سیمو مشرانو ته د وزیرو او مسیدو په لاس د جهاد د پیل امر وکړ. احمدزو وزیرو لومړی برید د ۱۲۹۸ د ثور په ۲۴ (۱۵ می ۱۹۱۹) د سروکې په چونی وکړ. دوی په وانه کې هم د انگریزانو په غټ پوځي مرکز برید پیل کړ او د جوزا په دویمه یې ونيو، او ورپسې یې د کچیري، نیلي، سپینکې کڅ، تنایي او د توی چونی ووهلي. هممهال په خپله سیمه کې د رزمک، سیفلي توی، ساره راغه، ډبرې اونجې چونی ونيولي. د دې سره جوخت، مداخلیل وزیرو د میرامشاه او تته خیلو په چونی بریدونه پیل کړل. تل د انگریزانو غټ پوځي مرکز و چې د پکتیا لپاره یې غټ خطر لاره. غازیانو دغه ډیر مهم عسکري مرکز د ۱۲۹۸ لمریز د جوزا په ۳ (می ۱۹۱۹) له انگریزانو ونيو. بیا په زره سپیڅلو غازیانو محمد نادرخان ته بلنه ورکړه چې د فرنگیانو د تل ستر نظامي مرکز په تشریفاتو توگه فتح کړي او د تل د سوبې مراسم پرځای کړي. محمد نادرخان چې تر هماغه گینتو یې د توپک نه یوه گولی هم د فرنگیانو په لور ویشتلې نه وه، د تل پوځي مرکز یې د توپونو د گولیو په اور سره فتح کړ او بیا یې په ډیره بې انصافی او بې عدالتۍ سره د تل فتح په خپل نوم سره ونوموله.» د خپلواکۍ په جگړه کې د جنوبي جبهې بری د دې سبب شو چې نادرخان د ۱۹۲۱ – ۱۹۲۲ کلونو کې د حربي وزیر شي. وروسته کله چې محمدنادر د منگلو د بنورین خپلو څخه ډډه وکړه د امان الله خان له لوري په قطع او بدخشان کې د تنظیمیه رئیس مقرر او څه موده وروسته په فرانسه کې وزیر مختار مقرریري. محمدنادر د لنډې مودې وروسته دا ماموریت پرېښود او محمدهاشم هم چې په مسکو کې سفیر وو فرانسې ته ولاړ او شاه ولي خان هم ورسره یو ځای شو. په افغانستان کې د اغتشاش پر مهال غازي امان الله او کلکاني دواړو له نادرخان څخه وغوښتل چې هېواد ته راستون شي او د دوی سره همکاري وکړي خو هېواد ته رانغی اودری واره وروڼه د ۱۹۲۹ کال په فبرورۍ کې هند او په مارچ کې خوست ته راستانه شول او هلته یې خپل فعالیتونه پیل کړل. د بمبېي نه تر خوسته به نادرخان هیواد ته د بیا راستنیدو په اړه مطبوعاتو ته ویل: «زه افغانستان ته په راستنیدو کې شخصي مقصد نلرم، زه تاج او تخت نه غواړم، زه دریم خیر غوښتونکی یم، د اعلیحضرت د اوسني حال څخه اندیښمن یم د هغه د شخصي خیر او د ټولني د گټې په موخه به کار وکړم، زما مرام د امن پاڅون او په افغانستان کې سوله ده، هر څوک چې ملت په پاچاهۍ ومني زه به هغه ته بیعت وکړم، زه به د شاه امان الله خلاف عمل ونکړم.» «۲۱ / ۳۴۹ - ۳۵۱ خوست ته په را رسیدو سره محمد نادر او ورونو یې د اووه میاشتني مبارزې او د حبيب الله کلکاني د ځواکونو سره د جگړو وروسته هغه له واکه گوښه او ځان یې د ۱۹۲۹ کال د اکتوبر په شپاړلسمه د پاچا په توگه اعلان کړ.» کله چې نادرخان خپله پاچاهي اعلان کړه، پدې خبره مور حیران شوو، ولي یې داسې کار وکړ چې زموږ په خوب او خیال کې نه و، ځکه هغه خو د پاچا خان عبدالغفار خان سره په پېښور کې وده کړې وه چې په خپله به دی نه پاچا کيږي.» «۲۲ / ۳۴۰

هېره دې نه وي چې نادرخان او وروڼه یې خوست ته په رسیدو سره د ۱۲۴۸ هجري قمري کال د ربیع الثاني په ۲۱ د پکتیا د ځایو په علیخیلو کې د سیمې د قومونو د مشرانو چې امین جان د غازي امان الله ورور هم پکې گډون درلود جرگه راوبلله چې د کلکاني په وړاندې څه ډول مبارزه وکړي. پدې اړه جنرال یارمحمد وزیري د خپل کتاب په ۲۵۸ – ۲۶۱ مخونو کې د جرگې په هکله معلومات ورکړي دي چې په جرگه کې ۱۵ ماده یې پرېکړه شوي ده. د پرېکړې په ۵، ۶ او ۱۴ مادو کې راغلي دي: «د وطن د نجات نه وروسته دي اعلیحضرت غازي امان الله خان سلطنت کولو ته راوغوښتل شي. او یا د ده د خپلځاني څخه و بل اهل ته سلطنت وسپارل شي. د اعلیحضرت غازي امان الله تر راتگ پورې به

سپاه سالار صاحب د سلطنت وکیل وي. همدا گڼته دي د حبيب الله ټولو پلويانو ته غوه او بخښنه اعلان شي. خو د جرگې د پریکړې خلاف خپل ځان پاچا اعلان کړ. « سره لدې چې یوه ډله څېړونکي پدې باور دي چې انگریزان د محمد نادر په واکمنولو کې ښکېل وو خو محمد نادر پدې بهیر کې د انگریزانو ښکیلتیا په کله ردوي او انگریزان بیا د افغانستان په قضیه کې ځان بې طرفه گڼي. پدې اړه ریه تالي ستوارت لیکي: « سرهاجسن په روسیه کې انګلیسي سفیر چې په رخصتو پاریس ته تللی وو د ۱۹۲۶ کال د جنوري په پنځلسمه د محمد نادر خان او د هغه ورور محمد هاشم خان سره وکتل. د نظریاتو د تبادلې په بهیر کې نادر خان او ورور یې نوموړي سفیر ته ډاډ ورکړ چې هغوی به د بریتانیا سره دوست او هم پیمان وي او د روسیې خلاف به فعالیت وکړي او اضافه یې کړل چې هغوی به د پولې په اړه دوستانه سیاست پرمخ بوزي...، دا لومړی ځل نه وو چې نادر خان د انگریز د استازي سره مذاکره کوله، بلکې د ۱۹۲۵ کال د می په دیارلسمه یې د کلونل ارنګ سره په پاریس کې لیدلې وو او یوه میاشت وروسته نوموړي په پاریس کې د بریتانیا د سفیر لارډ گریو سره د بریتانیا په لگښت د اوسپنې د خط د جوړیدو او همدارنګه په کابل کې د ناآرامیو په هکله خبرې وکړلې. د بریتانیا استازي وویل: زموږ په ملاتړ دواړو ورونو غوښتل افغانستان ته د خدای له خوا ورکړي زیاته خاوره موږ ته راوبښي او هاشم خان وړاندوینه وکړه چې ډیر ژر په افغانستان کې انقلاب پیلېږي او زه شخصاً د امان الله په وړاندې د ښورښ او پاڅون څخه دفاع کوم. « ۴۹/۲۳ - ۵۰ همدارنګه د ۱۹۲۸ کال د دسمبر په اوومه بل ځل هاشم خان د نیس په ښار کې د بریتانیا د قونسل ج، و کیوګ سره اړیکه ونیوه او د بریتانیا د بهرنیو چارو د وزارت سره یې د نادر خان د لیدو وړاندیز وکړ. د بریتانیا د بهرنیو چارو د وزارت په پټ یادداشت کې راغلي دي چې: « وروڼه غواړي افغانستان ته ستانه شي ترڅو د ښورښانو سره مرسته وکړي. « ۲۳/۸۰

انگریزانو خپل لومړی گام د ۱۹۲۹ کال د فبروی په شپاړلسمه واخیست چې هغه نادر خان او د هغه دوو ورونو ته یې دپلوماتیکي ویزې ورکړې او هغوی د فبروري په دوه ویشتمه د هند بمبې ته ورسیدل. پدې هکله د کلکتې په یوه جریده کې راغلي دي: « انگریزان د سیاست په ډگر کې ماهر شطرنج بازیان دي چې د سیال په گټه څو چالونه لوبوي ترڅو په وروستي چال کې خپل مقصد ته ورسیري. د افغانستان د سیاست په ډگر کې کلکانی حبيب الله د وسیلې پرته بل څه نه وو چې په کابل کې انګلیسي سفیر همفري ډگر ته وړاندې کړ او دا دي د بل سیال (نادر خان) په گټه یې له منځه یووړ. یعنی نادر خان یې د کابل په تخت کیناوه) « ۲۴ وروڼه افغانستان ته په رسیدو سره له انگریزانو څخه وسلې، گولۍ او نقدی مرستې تر لاسه کړلې چې د کلکانی د راپرزولو شونتیاوې ولري. نادر خان د انگریزانو د مرستو د ترلاسه کولو څخه انکار کاوه خو کله چې په ټولنه کې د انگریزانو د مرستو گونګوسی زیاتې شوې هغه اړ شو د ۱۳۱۰ کال د چنگاښ په ۱۴ ملي شورا ته وایي: «ما واک د قبایلو نه تر لاسه کړی دی. او انگریزانو وروسته له هغه چې زه د پاچا په توګه وټاکل شوم مرسته کړې ده. « ۲۵/۱۸۰ جواهر لعل نهرو د نادر خان واک ته د رسېدو په هکله لیکي: «نادر خان پدې ماجرا کې په خپله گټه عمل وکړ. کله چې بریالی شو شخصاً د نادر شاه په نامه د سلطنت واکي په لاس کې ونیولې. بیا هم په هیواد کې ښورښونه منځته راغلل خو چې نادر خان د انگریزانو دوست وو او له دوی نه یې مرسته تر لاسه کوله حکومت یې دوام وکړ. د بریتانیا حکومت بېله سوده ورته قرضه ورکړه، وسلې او مهمات یې ورته برابر کړل. « ۲۶/۱۶۶۶ « برتانویان چې تل په خپلو پولو د بی نظمیو انډیسن ول، د روان کورني جنگ د کنترولولو په خاطر د نادر خان سره د مرستې گام اوچت کړ، کټ مټ لکه د پولادي امیر سره چې پې د مالي او پوځي کومک په تهیه کولو سره کړي و. په دې مرستو کې لس زره ټوپکونه، پنځه میلیونه کارتوس او یوسل او اويا زره نغد پونډونه شامل ول. « ۳/۱۵۶ همدارنګه کله چې نادر خان واک ته ورسېد انگریزانو د هند په بندرونو کې د شاه امان الله د زمانې کنګل شوې وسلې ور ولېږلې. د محمدنادر له لوري د شاه امان الله سره مخالفت او د هغه له نسکوریدو سره لیوالتیا لدې نه څرګندیږي کله چې نوموړی د غازي امان الله د واکمنۍ پرمهال د دفاع وزیر وو چمتو نشو د پکتیا (منګلو) ښورښ چې د حضرتانو او وروسته د ده د دربار د یوشمیر نورو نږدې کسانو په پټو او ښکاره لمسونو را پیل شو وځپي. لدې امله غازي امان الله محمد ولي خان دروازي د ښورښ خپلو ته وگومارلو. دروازي بلوا

ماته كړه او هغه يې د نادرخان پرځای په كال ۱۹۲۴ كې د دفاع وزير مقرر كړ. د پكتيا په بغاوت كې د سر دار محمد يعقوب خان د مشكوك زوى (عبدالكریم) چې ځينې هغه د يعقوب خان د مينځي زوى گڼي را مخ ته كول په بنورښ كې د انگریزانو څرگند لاس ښيي. لدې وروسته بنورښيان د عبدالكریم خلاف ودریدل او انگریزان پوه شول چې د یحیی د کورنۍ په لاس د غازي را پرځول اړینې حساب شوي پایلې نه لري. په کار و و چې داسې یو څوک رامخته کړي چې حالات دومره ترخه او کرکچن شي چې ولسونه له مرگه په تبه راضي شي له ځان او جهان څخه بیخبره کلکاني یې را مخته کړ او د نوموړي پرمټ یې شاه امان الله له واکه گوښه کړ. محمدنادر مخکې له دې چې کابل ته را ننوزي په چهلستون کې تم شو او د کابل لویان یې لیدو ته ورغلل. نوموړي په دې کتنه کې د راتلونکي مشرتابه په هکله پوښتنه وکړه او ډیرو ورغلو کسانو دى د سلطنت لپاره وړ وباله. په دې ډله کې محمد ولي خان دروازي د امانې دولت د سلطنت وکیل، د شورا رئیس شیر احمد خان د نادرخان د خورمیره او د شاه امان الله د مالیې وزیر میر هاشم خان وړاندیز وکړ چې سپهسالار د اوس لپاره د سلطنت د کفیل په توگه چارې مخته یوسي او د پادشاهي خبره لويې جرگې ته پرېږدي. کله چې د چهلستون څخه محمدنادر ارگ ته راغی د سلامخاني د ماني په غونډه کې د وطن د ژغورنې له څرگندونو وروسته وویل دا کار یې د خدای او وطن ته د خدمت په خاطر کړی او د سلطنت خیال نه لري. خو ځینو قبایلي مشرانو او درباریانو له هغه ډلې څخه سردار فیض محمد خان زکریا، علی محمد خان بدخشي، غلام محمد خان وردگ او نورو ټینگار وکړ چې ته باید د سلطنت واگې په لاس کې ونیسي. ویل کيږي چې دې ناستې ته د پارس (ايران)، شوروي او د ترکيې سفیران رابلل شوي وو او د ترکيې سفیر هم هغه ته د سلطنت د منلو په وړاندیز ټینگار وکړ. نادرخان له همدې ځایه واگې را خپلې او د لويې جرگې خبره یې شاته ووهله او د قدرت له همغو لومړیو شیبو څخه یې د مشروطه غوښتونکو او خپلو نورو مخالفینو وژنو ته مټې را بد وېلې. هغو درو تنو چې نادرخان ته وړاندیز کړی وو چې د پاچا د ټاکنې په موخه لویه جرگه راوبلل شي پایله یې دا شوه چې میر هاشم د نادر خان د پادشاهي په همغه لومړي سهار په مرموزه توگه ووژل شي، محمد ولي خان دروازي له کلکاني سره د همکارۍ په تور لومړی په اته کاله بند محکوم او وروسته په پټه اعدام شي او سردار شیر احمد خان د ژوند تر پایه د کوم مقام څښتن نشو. همدارنگه محمد نادر د خپل واک په دوهمه میاشت لاندې کسان د محکمې پرته ووژل: میرزا محمد اکبر خان، امرالدین خان، عبدالطیف کوهاتي، محمد نعیم خان کوهاتي، عیسی خان قلعه سفیدی، تازه گل خان لوگری، سلطانمحمد خان مرادخاني، محمد حکیم چهاردهي وال، احمد شاه خان، دوست محمد خان، غند مشر پغمانی، سید محمد خان، غند مشر قندهاري او نور. د نادرخان د وژنو د دوهمې لړۍ لومړي قربانیان غلام محی الدین خان ارتي، فیض محمد خان باروت ساز، تاج محمد خان بلوچ پغمانی، عبدالرحمن خان لودین او نور ملي مبارزین وو. لومړۍ ډله او هم دوهمه ډله قربانیان د شاه امان الله له پلویانو او د مشروطیت غوښتونکو استعمار ضد مبارزینو څخه وو. د نادرخان واک ته د رسیدو وروسته د غبار په وینا یو شمیر مشروطه غوښتونکو غونډه وکړه چې نوي حالات وڅیړي، زیاترو خپلې اندیښنې څرگندې کړې، په همدې ناسته کې فیض محمد خان باروت ساز وویل: «د نوي واکمن د ماهیت د پیژندلو لپاره بس ده چې د کابل د نیولو په ورځ د جنوبي د حمله کوونکو په مخکې د دوو هندوستاني انگلیسي جاسوسانو (الله نواز او شاه جي) څیړي وگورو چې اوره په اوره له سردار شاه ولی خان او سردار شاه محمود خان سره روان وو. باید پوه شو چې لدې وروسته به د افغانستان واکمني د هندوستانیانو په لاس کې وي.»

غبار کله چې د نادر خان واکمنۍ لوړو پوړیو ته گوته نیسي له یحیی کورنۍ او محمد زایي سردارانو وروسته دریم ځای هندوستانیانو او څلورم ځای لویو ځمکه والو او روحانیونو ته ورکوي. هندوستانی الله نواز لومړی د نادرخان په دربار کې د ژباړونکي دنده لرله، بیا د پاچا پاور شو او وروسته د ټولگټو وزیر وټاکل شو او تردې وروسته په برلین کې د افغاني وزیر مختار دنده تر لاسه کړه. همدارنگه یو هندوستاني جاسوس چې د شاه جي سید عبدالله خان همداني په نوم یادیده د یواځینې پوځي فابریکې رئیس شو، لدې سره سم د هیواد د وسله تون او همدا شان د بوتو جوړولو د فابریکې رئیس هم وو. د شاه جي اصلي نوم قربان حسین وو چې په گادپوان مشهور وو. دغه هندوستاني گادپوان وروسته د دومره غټ باور خاوند شو چې د پکتیا د تنظیمه رئیس دنده یې تر لاسه کړه. ویل کيږي چې یوه ورځ فرقه مشر سید

حسن خان کنړي چې د ننگرهار په بغاوت کې يې د نادر خان په گټه غوره رول هم لوبولی وو په يوه غونډه کې په ريشخند سره د شاجي اصلي نوم (قربان حسين گاديوان) په ژبه راوړ، نادر خان په همدې گناه هغه د دهمزنگ جيل ته وليږه او هملته يې وواژه. غبار د نورو هندوستانيانو د ډاکټر نور محمد، ډاکټر قريشي، مولوي جلال الدين نومونه يادوي چې په اړونده دولتي بنسټونو کې يې اعتبار او واک د نوموړو بنسټونو له مشرانو نه زيات وو. د نادر خان د پاچاهۍ پرمهال داسې اداره نه ليدل کيده چې هلته دې د طبيب، مستشار او په نورو نومونو هندوستانيان شتون ونلري. محمد آصف آهنگ په يوه مرکه کې وايي، د محمد نادر په واکمن کېدو سره د کابل ښار په يوه سياسي بنديخانه و اوښت. عبدالحميد مبارز ليکي چې د نادر خان په واکمنۍ او د هاشم خان په صدارت کې يوه ډيره ويره وونکې جاسوسي اداره ضبط احوالات را منځته شوه.

داسې ښکاري چې د نادر خان او وروسته د سردار محمد هاشم خان په لاسونو د آزادي غوښتونکو او استعمار ضد روښانفکرانو خپل، د يوه رانده فرهنگ خپرول او په تيارو کې د خلکو ساتل بې له شکه د همدغو هندوستانيانو چې د انگریزانو جاسوسان وو تر نظر لاندې پلي کيدل. د نادر خان د دورې د ټولو زده کونکو شمير ۴۵۱۹ تنه وو، په داسې حال کې چې د غازي امان الله د واکمنۍ په وروستي کال کې ۸۳۰۰۰ هلکان او نجونې په زده کړو لگيا وو. ويل کيږي چې د سيد کمال په نوم محصل چې په برلين کې يې د محمد داود پلار محمد عزيز وواژه د خپل عمل دليل يې دا راوړ چې انگریزان د نادر په واکمنۍ کې پر افغانستان واکمن دي نو ځکه مې دغه لوی سردار له پښو را وغورځاوه. دغه شان محمد عظيم منشي زاده د نجات د ليسي ښوونکي وروسته له دې چې د انگليس په سفارت ورننوت او هلته يې يو انگليس، يو هندوستاني او يو افغان ساتونکی وواژه په محکمه کې يې اعتراف وکړ چې پر افغانستان مې د انگریز واکمني ليدله غوښتل مې سفير ته يې ځان ور ورسوم او هغه ووژنم خو تر هغه و نه رسيدم. د ۱۳۳۲ کال د عقرب په اولسمه په ارگ کې د عبدالخالق په واسطه د نادر خان وژنه هم ښيي چې دې کورنۍ د خپلې استبدادي تگلارې له امله د ولس د دښمنۍ سره مخامخ شوه. د دې کورنۍ د لويانو د وژنې څخه واکمنه کورنۍ پوهيدله چې د دې وژنو شا ته د استعمار ضد کړيو لاس دی نو ځکه يې د نادر خان له وژنې وروسته يو شمير وړاندي او مشروطه غوښتونکي بنديخانو ته وليږل. د يحيی د کورنۍ واکمني ښيي چې دې کورنۍ د خپل اقتدار د ساتلو په موخه د محمدزيو او په ځانگړې ډول د يحيی د کورنۍ پرته د ملي شخصيتونو د را څرگنديدو مخه نيوله، ملي دموکراتيک خوځښتونه يې ټکول، خلک يې وري او په تيارو کې ساتل او هېواد يې د ویده فيل په څېر جوړولو چې د زمانې هيڅ غږ هغه را وپښ نکړي. همدارنگه دې کورنۍ د خپل اقتدار او واک د ساتلو په موخه د انگریزانو پاليسي چې بې اتفاقي واچوه او حکومت وکړه سر بېره د زر، زور او زاريو تگلاره د ولسي پاڅونو د ټکولو او خپلو لپاره کاروله. د يحيی د کورنۍ د نيمې پيرۍ واکمنۍ نه په څرگنده توگه ښکاري چې د خپلې کورنۍ گټو او اقتدار ته يې لومړيتوب ورکاوه. پدې هکله به د دې کورنۍ د دريو مشرانو (محمدنادر، محمدظاهر، محمد داود) د کړنو يوه بيلگه راوړل شي.

۱- لکه څرنگه چې د کلکانې د راپرزولو وروسته د پاچا د ټاکنې په اړه دريو تنو (محمدولي خان، مير هاشم خان او سردار شير احمدخان) نادر خان ته وړانديز وکړ چې فعلا به دی د سلطنت د وکيل په توگه پاتې شي او د پاچا ټاکنه دې لويې جرگې ته پرېږدي. د نوموړو دريو تنو څخه دوه لومړي ووژل شول او سردار شير احمدخان د دې کورنۍ غړی ژوندی پاتې شو. ددې معنی دا شي چې د يحيی د کورنۍ پرته د مخالف نظر خاوند د ژوند کولو حق نه درلود.

۲- محمد ظاهر د خپل د تره زوی پوځي کودتا تائيد کړه، د مبارکۍ د تلگرام په استولو سره يې د کودتا مشر ته خپل بيعت هم اعلان کړ. پداسې حال کې چې د قانون له مخې پاچا د اساسي قانون د ساتنې مکلفيت درلود خو د کودتا د مشر سره د کورني تړاو له امله د کودتايي نظام څخه ملاتړ وکړ. د پاچا ځيني پلويان دا دليل راوړي چې د ده د کورنۍ يو شمير غړي د محمد داود سره بنديان وو لدې امله اړ شو چې د کودتايي نظام څخه ملاتړ وکړي ترڅو هغوی ته کوم زيان ونه رسېږي چې دا دليل بيا هم د خپلې کورنۍ گټو ته د لومړيتوب معنی ورکوي. پداسې حال کې چې پاچا د ثور د کودتا خلاف دريځ ونيو.

۳- سردار محمد داود د يحيی په کورنۍ کې د افغانستان سره د ديورنډ د کرښې د هغې خوا د جلا شوو

سيمو د بيا نښلولو سخت طرفدار گڼل کيږي. خو کله چې د نوموړي او د هغه د کورنۍ د اقتدار خبره منځته راځي د پښتونستان مسئلې ته يې شا گرزولي ده. پدې اړه بيلگې زياتې دي خو دلته به يې يوې ته گوته ونيول شي. «کله چې په ۱۹۴۲ کې آلماني سپاهيانو په ستالينگراد (ولگاگراد) او قفقاز بريدونه پيل کړل، د افغانستان په حکومت کې د داودخان په مشرۍ د «خوانانو» ډله قوي شوه. شوروي سفير ميخايلوف، په يوه رپوټ کې مسکو ته وليکل: «انگريزان له داود څخه کرکه لري ځکه هغه د افغانستان د خاورې د پراختيا ليوال دی او په لومړي گام کې د سرحدي پټانو (پښتنو) قبيلو» خپلې موخي ته د رسيدو په خاطر دا «خوانان» چمتو وو د انگريزانو په مقابل کې افغانستان په جگړه کې ښکيل کړي، داودخان او پلويان يې پوهيدل چې انگريزان د افغانستان د پوځ په پرتله د پښتنو سرحدي قبيلو له سرتاسري پاڅونو نه ډار يږي د هند او افغانستان په پوله کې يې وسلوالو پاڅونو ته لمن ووهله... د سردار داود استازي وړانديز وکړ د آلمان او ايتالېي له سفارتونو سره په اړيکو کې وي او کله چې آلمانيانو قفقاز ونيو او ايران ته ننوتل او د افغانستان پولو ته راورسيدل دا مهال دولتي کودتا شونې ده. وړانديز کېده چې هاشم خان او د انگريزانو طرفدارې نورې کړۍ ليري او نوی حکومت جوړ شي چې د هند په لور د آلمانيانو او ايتالويانو سره مرسته وکړي. داودخان پدې شرط موافقه کړې وه چې په افغانستان د حاکمې کورنۍ واکمني تضمين شي. آلمان او ايتاليا سردار داود ته په واک کې د يحيی خيلو د کورنۍ د پاتې کيدو د تضمين ورکولو څخه ډډه وکړه. هغوی غوښتل امان الله خان د کابل په تخت کينوي ځکه د نوموړي په مرسته (څرنګه چې برلين او روم فکر کاوه) د هند او افغانستان په پوله کې د بریتانيا خلاف د پښتنو قبيلو د ښورښونو سازماندهي آسانه وه. «۲۷/۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۲»

پورتنۍ څرګندونې ښيي چې د يحيی کورنۍ د خپلې کورنۍ د واک او اقتدار د ساتلو په موخه هر کار او حتی د پرديو سره معاملو ته چمتو وه. وروستۍ بېلګه يې ظاهر شاه دی چې د ناتويي اشغال پر مهال د څه کم دېرش کلني جلا وطنۍ وروسته هېواد ته راستون شو پدې تمه چې بيا د افغانستان پاچا شي چې اشغالګرو يې مخه ونيوله.

د دموکراسۍ سره پردی سلطنتي کورنۍ

د دويمې نړيوالې جګړې وروسته نړيوالو شرايطو د سولې او دموکراسۍ په ګټه بدلون وموند شوروي اتحاد او د امريکې متحده ايالتونو د وخت د زبرځواکونو (آلمان، فرانسې، انگلستان) ځای ونيو. سلطنتي کورنۍ هم خپله پالیسي د نويو نړيوالو شرايطو سره برابره کړله. په کورني سياست کې يې بدلون د صدراعظم په توګه د محمد هاشم پرځای د شاه محمودخان ګومارل دي چې هغه نسبي ملايم سياست غوره کړ او د سياسي ګوندونو جوړولو او د خپلواکو رسنيو خپرولو ته يې د فعاليت اجازه ورکړه. يولر سمونونه لکه ښاروالۍ او ملي شورا ته آزاده ټاکنې يې بېلګې دي. د کابل ښاروالۍ ته غلام محمدمفرهاد او د کندهار ښاروالۍ ته بابا عبدالعزيز الکوزی چې ديارلس کاله يې په زندان کې تير کړي وو وټاکل شول او شورا ته هم يو شمير سمونپالو او د مترقي اندونو خاوندانو لار وموندله. په بهرني سياست کې د مسکو او واشنگتن سره د اړيکو پراختيا ده. افغانستان په ۱۹۵۰ کې د شوروي اتحاد سره د توکو د راکړې ورکړې او په ۱۹۵۱ کې د امريکې د متحده ايالاتو سره د اقتصادي - تخنيکي همکاريو لوزنامې لاسليک کړلې. د هيواد روڼ اندو، سمونپالو او په سلطنتي کورنۍ پورې تړليو کړيو د دې نوي حالت څخه په ګټې اخيستنې سره د آزادو جريدو لکه انګار، ندای خلق، وطن، نيلاب، ولس، پامير او آيينه په خپرولو او د سياسي سازمانو په جوړولو لاس پورې کړ. خو د دموکراسۍ سره پردی سلطنتي کورنۍ دا آزادی و نشوای زغملای، د آزادو رسنيو د بندولو او د سياسي خوځښتونو د خپلو تگلاره يې غوره کړله. واکمني کورنۍ پردې هم بسپينه ونکړه او د شاه محمود پرځای د دې کورنۍ مستبد غړی محمداود د حکومت د مشر په توګه و ګوماره. د داودخان ټاکنه به د ډګر جنرال عبدالرزاق څخه ولولو: «زه به کله ناکله د صدراعظم شاه محمودخان ځای ته تللم او بيليار د به مو کاوه پدې شپه هم هلته د بيليار د په موخه تللی وم. پداسې حال کې مو چې بيليار د کاوه د کابل راډيو څخه خبر خپور شو چې شاه محمود

خان د دماغ د تشي له امله د صدارت څخه استعفی کړې ده چې ما او په خپله شاه محمودخان حیران شوو شاه محمودخان زموږ خوا ته وکتل او و یې ویل دا سؤتفاهم دی. ما نه استعفی کړې او نه زما صحت خراب دی. حتماً سؤتفاهم دی. زه ځم د خپل دفتر څخه خبرې کوم. هغه خپل دفتر ته ولاړ او موږ د کور په لوري ولاړو.» ۶۶-۶۷/۲۸ له همدې کبله شاه محمود خان د صدارت څخه د ده گوښه کول د پاچا او داود له لوري کودتا بلله او یو وخت یې به یوه مجلس کې ویلي وو: «ما د خپل مرگ پېښېني کولای سو، خو زما پر ضد مي د داود او ظاهر له خوا دغه کودتا نه سواى پېښېني کولای.» ۱۷۰/۳ د داودخان د صدارت پرمهال آزاد مطبوعات تعطیل شول، د گوندونو مشران بندي یا تر څارنې لاندې ونیول شول چې پردې بنسټ عملاً د آزادو رسنیو او سیاسي خوځښتونو تغیر تول شو. د ولسي جرگې اتمې دورې ته ټاکنې د حکومت د خوښې پر بنسټ ترسره شوې او په ټاکنو کې د روڼ اندو او سمونپالو د گډون مخه ونیول شوه. داودخان د هیواد د اقتصادي ویجاړ حالت د سمبالولو په موخه د دوو پنځه کلنو اقتصادي پلانونو په پلي کولو سره د هیواد په ټپه ولاړ اقتصادي حالت ته ساه ورکړه. پدې پلانونو کې زیاته پاملرنه د کرنې پرمختیا ته چې د اوبو او برېښنا د بندونو او لویو لارو جوړول وو راگرزیدلې وه. د کابل - کندهار، کندهار - سپین بولدک، کندهار - هرات، هرات - قره ټپه، کابل - مزار شریف او کابل - تورخم لارې بشپړې شوې. د نغلو، ماهیپر، درونټي د بندونو او د مزار شریف د سړي او برېښنا د تولید د کارخانو چارې چې په ترتیب سره د ۶۵۰۰۰، ۱۰۰۰۰، ۱۱۰۰۰ او ۱۰۰۰۰ کیلوټ برېښنا د تولید ظرفیتونه یې لرل جوړ شول او همدا ډول یو شمیر تولیدي او پوهنیز بنسټونه گټي اخیستې ته چمتو شول. د دې پیر دا اقتصادي پرمختیایي بنسټونه اکثراً د شوروي اتحاد د اقتصادي مرستو پر مټ جوړ شول خو امریکي متحده ایالاتو افغانستان ته مرستې لدې امله ورکړې چې افغانستان د سینټو په تړون کې د شاملیدو څخه ډډه وکړه. د امریکي لخوا افغان لوري ته یوازینی ستره اقتصادي پروژې د هلمند د وادی پروژې ده چې د هغو د جوړولو کار رسوایی ته ورسید او د شورا په اوومه دوره کې ځپنو وکیلانو هغه یوه توطئه گڼله. که چېرې د محمد داود لس کلن (۱۹۵۳ - ۱۹۶۳) حکومت ته وکتل شي له اقتصادي پلوه یوه پرمختلونکې او د سیاسي - ټولنیز اړخه د اختناق دوره گڼل کیږي. د دې اختناقي دورې په اړه غبار لیکي: «پدې دوره کې نور د دموکراسۍ خیره نه وه، سلطنتي رژیم، پخوانی پوځي حکومت ټینګ کړ چې چا د آزاد نفس کښلو وس نه درلود.» ۱۱/۲۷۱ داسې هم انگیرل کیږي چې د شاه محمود د واکمنۍ پرمهال د مطبوعاتو د آزادۍ او د سیاسي خوځښتونو د راڅرگندیدو څخه موخه دا وه چې واکمني د هغو څخه د خپل واک د ساتلو لپاره گټه پورته کړي او یو پیاوړی حکومتي گوند جوړ کړي. د سردار داود په مشرۍ د ملي دموکرات گوند، ملي کلوپ او د پښتونستان اتحادیه یې څرگند ساري دي چې یوه یې هم په روڼ اندو کې ریښې ونشوای زغلولی. د واکمنۍ د تمې خلاف نورو لدې فرصت نه گټه پورته کړه. لدې امله واکمنۍ په ورکړل شوو آزادیو بندیزونه ولگول او د محمد داود پواسطه یې په بشپړ ډول د هغوی تغیر ورتول کړ. که څه هم د داودخان د پوځي ټوله سیاست له امله په هیواد کې د سیاسي خوځښتونو کمپله ټوله شوه خو بیا هم سیاسي کړیو په پټه د یوه سالم سیاسي چاپیریال د بیا را ژوندی کولو په موخه خپلو هلوځلو ته دوام ورکړ. له بل لوري په سلطنتي کورنۍ کې د واک د مدعیانو ترمنځ د اختلافونو د شتون پایله دا شوه چې پاچا دکتور محمد یوسف د محمد داود د کابینې غړی مؤظف کړي چې نوی حکومت او نوی اساسي قانون جوړ کړي. دا لومړی ځل وو چې د سلطنتي کورنۍ بهر سیاستوال د حکومت مشري ترلاسه کوي. د داودخان د ځای ناستي د حکومت په جوړیدو سره د هیواد د تاریخ بل پیر چې هغه ته د دموکراسۍ او یا اساسي قانون لسيزه ویل کیږي پیلېږي. دا دوره یوه بې ثباته، د حکومتونو د ږنگیدو، د مختلفو سیاسي خوځښتونو د جوړیدو، مظاهرو او اعتراضونو دوره ده سره لدې دې دورې ته د آزادۍ او آرامۍ دوره ویلی شو. محمد یوسف د (۱۳۴۲ کال د کب ۲۴) پنځلس ورځي وروسته خپله تگلاره اعلان کړه چې په هغې کې د نوي اساسي قانون په جوړولو ټینګار شوی وو. نوی اساسي قانون د لویې جرگې له لوري چې ۴۵۴ استازو پکې گډون درلود د ۱۳۴۳ کال د وري پر ۲۹ تائید او د تلې په نهمه پاچا توشیح کړ. د نوي اساسي قانون منځته راتگ د دموکراسۍ پر لور یو گام وو. هغه خورو ورو سیاسي کړیو او سیاستوالو چې د داسې یوه فرصت انتظار ایست د نوي اساسي قانون د ۲۲ مادې په رڼا کې د سیاسي گوندونو په جوړولو پیل وکړ چې پدې لار کې د افغانستان د خلکو دموکراتیکي

ټولني (گوند) بنسټ اېښودونکي د نورو په پرتله مخکې شول او د ۱۹۶۵ ميلادي کال د جنوري په لومړۍ نيټه (د ۱۳۴۳ کال د مرغومي يوولسمه) يې د افغانستان د خلک دموکراتيکي ټولني په نامه د يوه سياسي خوځښت بنسټ کېښود. لدې وروسته نور سازمانونه هم يو په بل پسې را څرگند شول چې شمير يې اتو ته ورسيد.

که چېرې د (ا، خ، د، گ) تر بنسټ اېښودلو پورې د سياسي خوځښتونو موخو ته وکتل شي لومړي مشروطيت غوښتونکو غوښتل چې د دربار په لورو پورونو کې نفوذ وکړي او له پورته (دربار) څخه سمونونه پيل کړي. د هغوی موخه د سياسي خپلواکۍ او د ولسونو د روا حقوقو تر لاسه کول او د قانون له لارې د واکمن استبداد مهارول وو. خو واکمنۍ دا غورځنگ په بيرحمۍ سره وځپلو. دوهم مشروطيت هم د پخوا په څير بېله دې چې د لومړي مشروطيت تر څي تجربې ته پام راوگرزوي او د هغې څخه زده کړه وکړي د هغوی لار تعقيب کړه. هېره دې نه وي امانې دولت چې د ملا تير يې مشروطه غوښتونکو جوړولو په يوه اړخيزه بېرنيو سمونونو چې د پاچا سليقوي چلند پکې ټاکنو کې رول درلود لاس پورې کړ او دې ته يې پام راونه گرز او په څلک پدې سمونونو کې ونډه واخلي او له بله پلوه يې د گوندونو او مطبوعاتو د پراختيا په لور اړين گامونه اوچت نکړل. سربيره پر دې په دربار کې د محافظه کارانو، اشرافيت، په فيوډالانو پورې تړلي روحانيت په گټه د قواوو تناسب او فرهنگي وروسته پاتي والی د دې سبب شول چې پيل شوي سمونونه په دربار، دولت او يا پلازمېنه کې ايسار پاتې شي، پرگني ترې اغيزمنې نشي او پايله يې د دې غورځنگ نسکوريدل او د حبيب الله کلکاني په مشرۍ د ارتجاع واکمنيدل شي. د کلکاني وروسته هم د يحيی کورنی ملي خوځښتونه او د مترقي افکارو خاوندان وټکول او په هيواد کې استبداد خپل اوج ته ورسېد. د دې واکمن استبداد په وړاندې غبرگون خښونت او زورزياتۍ وو. په جرمني کې د سردار محمدعزیز، په کابل کې د انگليس په سفارت کې د ستينجر په نامه د يوه انگریز مامور او د نادرخان وژني يې ښي بيلگي دي. دې ډول حالت سلطنتي کورنی اړ ايستله چې پخپلو پالیسيو کې بدلون راوړي، د واکمن استبداد کچه راټيټه او خلکو ته آزادی ورکړي. لدې امله د دې نوي پير د پايښت موده لنډه او د واکمنۍ له لوري خلکو ته د ډالی شوي دموکراسۍ حوصله خورا محدوده وه. په لومړي گام کې د دموکراسۍ د پلار شاه محمود له لوري ورکړل شوي آزادی محدودې شوي، ملي – مترقي خوځښتونه تر فشار لاندې ونيول شول او په دوهم گام کې محمداود د ديکتاتورۍ پلار دا خوځښتونه ورپېل.

د دوهمې نړيوالې جگړې وروسته د دوه قطبي نړۍ په نوي نړيوال چاپيريال کې سياسي خوځښتونو پداسې يوه حالت کې ځانونه وليدل چې د وخت په زبرځواکونو او د هغوی په ايډيالوژيو او تگلارو پورې وتړل شي. کين اړخي د مسکو يا پکن او اسلامپال ظاهراً د مصر د اخوان المسلمین خو د پردې شاته د امريکي- انگليس او لويديځ تر نفوذ لاندې راغلل. په اسلامي نړۍ کې چې ولسونه يې د هرډول سياسي او مدني حقوقو نه بې برخۍ وو او ټولنو يې قبيلوي جوړښت درلود په ډيره آسانی سره د مترقي افکارو تراغيز لاندې راتلل. لويديځ دا افکار د خپلو گټو په وړاندې يو گواښ گانه. لويديځ د اسلامي نړۍ واقعيتونو ته په کتو سره چې په اسلامي ټولنو کې د مترقي افکارو د خپریدو او پدې ټولنو کې د شوروي او چين د نفوذ مخنيوی د دموکراسۍ او بشري حقونو تر نامه لاندې نشي نيولی ځکه چې د دې ټولنو سياسي پوهه ټيټه او مذهبي ټولني دي. لدې امله بايد مذهب د مترقي افکارو پر وړاندې د يوې اغيزمنې وسلې او وسيلې په توگه استعمال کړي. دلته ليدل کيږي چې لويديځ د ماکياولي هغه خبره چې «د مذهب په واسطه په آسانی سره اردو او انضباط منځته راوړلی شي خو د اردو پواسطه نشي کيدی مذهب جوړ شي» گټه پورته کړي. له همدې کبله دي چې زموږ په هيواد کې هر وخت چې د ټولنيز عدالت د ټينگېدو او سمونونو خبره شوې او مترقي غورځنگ سر راپور ته کړی دی پر هغو يې د بېدينه او کمونست ټاپي وهلي دي پداسې حال کې چې په لويديځ کې چې مذهب او مذهبي مؤسسې کمزوري دي مترقي خوځښتونه د آزاد اقتصاد او ليبرالي افکارو په وړاندې خنډ گڼي. د سړي جگړې پر مهال دا ډول شرايط د دې سبب شول چې په افغانستان کې هم دوه سياسي بهيره (کين لاسي او اسلامپال) ښه وځلېږي او ملي قوتونه د ځواکمن کيدو امکان تر لاسه نکړي. همدا لامل وو چې په اکثره مواردو کې ملي گرايۍ، ملي ژمنتيا، ملي فکرونو، ملي مبارزې او ملي گټو ته شا وگرزول شوه. ملي گرايۍ او ملي گټو ته نوي تعريفونه

ورکړل شول چې په بهرنيو پورې خپل سياسي او فکري تړاو او تړلتوب ته تنوريکي توجیه ورکړي. له بده مرغه پداسې يوه چاپيريال کې هغو ژمنو ملي – مترقي خوځښتونو او هغو سياسي څيرو ته چې ملي گټو ته يې لومړيتوب هم ورکاوه په ټولنه کې په پرديو پورې تړلي وگڼل شول او پدې توگه په روڼ اندو او ټولنه کې د پراخ نفوذ څخه بې برخې شول. پدې ډول سلطنتي کورنۍ هم د سړې جگړې د واکمنو شرايطو څخه په گټې اخيستني سره د خپل واک د ساتلو په موخه د خپل سياسي، فرهنگي او ديني استبداد له کبله ملي گرايي د تاريخ تيارو دهليزونو ته ورتيل وهله او پخپله يې هم ونشوای کړی د يوه منځلاري ځواکمن سياسي خوځښت د جوړولو جوگه شي دا ځکه چې دا کورنۍ او په هغې پورې تړلي نخبه گان له دموکراسۍ سره پردي وو او د مشروطه غوښتونکو او ملي- دموکراتيکو نهضتونو د ځپلو له امله يې په روڼ اندو کې خپله اتوريت ته او اعتبار له لاسه ورکړی وو. که څه هم سلطنتي کورنۍ د شاه محمود د صدارت پرمهال د ملي کلپ، دموکرات گوند او پښتونستان د اتحاديې او وروسته د دموکراسۍ په لسيزه کې د خليل الله خليلي پر مټ د زرنگار په نامه سياسي گوندونه جوړ کړل خو يوه يې هم په ټولنه څه چې په روڼ اندو کې د پښو ايښودلو ځای ونه موند. د دموکراسۍ سره د سلطنتي کورنۍ د پرديتوب څرگنده بيلگه په خپله د دموکراسۍ لسيزه ده چې د اساسي قانون له مخې د هېواد سياسي نظام مشروطه پاچاهي يا قانوني پاچاهي وو خو د پاچا واکونه او اختيارات د يوه ټولوک وو. سربيره پردي د پاچا له لوري د گوندونو، ولايتي شوراگانو او غونډو د جوړولو د قانون نه توشيح د دې شاهدي ورکوي چې سلطنت د دموکراسۍ سره په بشپړ ډول پردي وو. پر بله خوا بيا د دې کورنۍ ځينو غړو همدې ځوانې له عيونو ډکې خو هيله بښونکې دموکراسۍ ته ستونزې جوړولې، محمد داود د پوځي کودتا له لارې د هغې جنازه پورته کړله او د جمهوريت په نامه يې بيا خپله استبدادي واکمني ټينگه کړه.

د دموکراسۍ لسيزه

(۱۹۶۳ - ۱۹۷۳)

په افغانستان کې د دموکراسۍ لسيزه هغې زماني ته ويل کيږي چې د افغانستان په دولتي سيستم کې د سلطنتي کورنۍ په نوبت مطلقه پاچاهي په مشروطه پاچاهۍ واوښته. د دې بدلون له امله د سلطنتي کورنۍ د غړو واکونه محدود شول او حق يې نه درلود چې د حکومت د مشرۍ سربيره د کابينې، سترې محکمې او ملي شورا غړيتوب ولري او سياسي فعاليت وکړي. دا دوره د صدارت څخه د محمدداود د استعفی (مارچ ۱۹۶۳) څخه پيل او د محمدداود له لوري د پوځي کودتا (جولای ۱۹۷۳) پورې دوام مومي. دې دورې ته دوهمه دموکراسي هم ويل کيږي ځکه چې د شاه محمودخان د صدارت پرمهال هم ولس ته يو لړ آزادي ورکړل شوې وې. د دموکراسۍ لسيزه د تاجداره دموکراسۍ په نامه هم يادیده خو محمدداود هغه قلابي دموکراسي بلله او ځيني هغه تش په نامه دموکراسي هم گڼي. هېره دې نه وي چې په نړۍ کې لږ پيښ شوي چې مطلق العنانه واکمني په خپله خوښه نورو ته د دولت په اداره کې برخه ورکړي. خو په کال ۱۹۶۳ کې محمد ظاهرشاه دا گام اوچت کړ. د ظاهرشاه د دې بيساره اقدام په اړه دوي د غوراوي (اختيار) او تېرېدنې (اجبار) نظريې شتون لري.

د غوراوي نظريه – يو شمير پدې اند دي چې پاچا ملي او نړيوالو شرايطو ته په کتو سره په خپله خوښه د يوه دموکراتيک افغانستان په خاطر د سلطنتي کورنۍ د بشپړ واک څخه تېر شو او خلک يې د هيواد او دولت په اداره کې شريک کړل. پدې هکله د کرسچين ساينس مانيتر ورځپاڼه پخپله يوه سرمقاله کې راوړي: «هغه پاچاهان چې د مطلقه واک خاوندان وي او وغواړي خلک يې د پرمختگ او د عملي ولسواکۍ لارښود رول تر لاسه کړي په رښتيا سره لږ دي. خو محمد ظاهرشاه د افغانستان پاچا دا ځانگړتيا لري. د ۱۹۶۳ راهيسې هغه د دې لرغوني ټاټوبي دروازي د سياسي آزاديو د نسيم په وړاندې پرانېستي دي.» ۲۹ د پاچا يو شمير پلويان لا پرمخ ځي او وايي چې پاچا «د خپل واک په زمانه کې

څوک د تاج او تخت د ساتلو لپاره ونه روزل او چمتو نکړل او داسې حرکت يې کاوه چې دی وروستی پاچا وي.»

د تېرېدنې نظريه – د دې نظريې خاوندان د پاچا دا حرکت د هغه د خپلې خوښې پریکړه نه بلکې یو مجبوریت گڼي او پدې باور دي چې پاچا بله چاره نه لیدله بیله دې چې دموکراسۍ ته مخه کړي او د دموکراسۍ نه د یوې وسیلې په توگه د خپلې واکمنۍ د دوام لپاره گټه پورته کړي. هغوی د دموکراسۍ په درشل کې په سلطنتي کورنۍ کې د نه حلېدونکو اختلافونو او بې اتفاقیو یادونه کوي. په سلطنتي کورنۍ کې د هغه مهال د کړکېچن وضعیت او د پاچا د دریځ په هکله د افغانستان د دیموکراسۍ او جمهوریت په کلونو کې د کتاب لیکوال د کتاب په ۸۱-۸۳ مخونو کې د نوراحمد اعتمادي د وینا یوه برخه او خپل اندونه راوړي او لیکي: «د سلطنتي کورنۍ د زورورو اشخاصو لخوا په دغه کورنۍ کې بې اتفاقي راغلي وه. پاچا غوښتل په کراره، ځان د اکاگانو او د اکا د زمانو د تاثیر څخه وباسي، او په اصطلاح تشخص وکړي. د کورنۍ بل غړي، سردار عبدالولي هم غوښتل چې څه کارونه ده ته وسپارل سي. محمد داودخان غوښتل چې حزب جوړ کړي او د حزب له لارې بیرته قدرت ته ورسېږي. پاچا غوښتل چې محمد داود په خپله استعفا وکړي او په دغه طریقه ځان د ده د شره خلاص کړي...، د افغانستان د صدارت په چوکۍ د پاچا اکاگان او د اکا زمان په نوبت مقررېدل، چې د محمد داود خان وروسته د شاه ولي خان د زوی، سردار عبدالولي نوبت وو او محمد داودخان نه غوښتل چې سردار عبدالولي د افغانستان صدراعظم سي، نو ده پاچا ته پیشنهاد وکړ چې د ۱۹۳۱ کال په اساسي قانون تجدید نظر وسي، په هېواد کې دموکراسي راسي او خلکو ته د حزب جوړولو اجازه ورکړه سي.» دا هم ویل کېږي چې پاچا غوښتل ټول واک په خپلو لاسونو کې متمرکز کړي لدې امله یې مشروطه پاچاهي اعلان کړه. پردې بنسټ پاچا او په سلطنتي کورنۍ کې د هغه پلویان پدې سلا شول چې په کورنۍ کې د مخالف اړخ په زیان د دولت په اداره کې خلکو ته برخه ورکړي. لدې امله یې د داسې اساسي قانون جوړولو ته لار هواره کړه چې په سلطنتي کورنۍ کې د واک مدعیان قانوناً په لوړو دولتي څوکیو د کار کولو حق و نلري په نوي اساسي قانون کې دې بدلون د سلطنتي کورنۍ هغه غړي چې د زعامت خوښه یې لیدل د دې واقعیت سره مخامخ کړل واک او زعامت ته د رسیدو لپاره له هلوځلو څخه لاس واخلي چې پدې توگه به په سلطنتي کورنۍ کې بې اتفاقیو ته د پای ټکی کېښودل شي. پاچا پدې کار هغه مهال لاس پورې کړ چې صدراعظم محمد داود پاچا ته د ۱۳۴۱ کال کې د چنگاښ په نهمه یو لیک واستولو چې په هېواد کې د سیاسي بدلونو غوښتنه شوې وه. په لیک کې یې د سلطنتي کورنۍ له وضعیت څخه سر ټکولی وو. له بله پلوه یې د دې بدلونو د نه راوستلو له امله د هېواد د تېرتاریخ د هغو ترڅو پېښو یادونه هم کړې وه چې د واک د مدعیانو د سیالیو له امله پېښې شوې وې او دا یې هم پرې اضافه کړي وو «خدای دې ونکړي چې هغه ترڅې پېښې پدې زمانه او ستاسو اعلیحضرت په سلطنت کې تکرار شي.» دا په واقعیت کې د گواښ یو زنگ وو چې هغه ته باید پاچا پام را اړولی وای. پاچا د محمد داود لیک ته داسې ځواب ور کړ: «د ده د وړاندیزونو سره په اصولو کې همغږی دی خو پلي کول یې مناسب وخت او هغه کسان چې وکولای شي د هغو د پلي کولو مسؤلیت واخلي» لري. صدراعظم د پاچا د لیک له ځوابه خوښیږي او پخپل دوهم لیک کې د عملي گامونو د اخیستو وړاندیز کوي خو پاچا غبرگون نه ښيي ترڅو صدراعظم د دریم لیک په استولو سره خپله استعفي وړاندې کوي، پاچا هغه مني او محمدیوسف د انتقالی دورې لپاره د کابینې په جوړولو توظیفوي او د نوي اساسي قانون د جوړولو دنده ورسپاري چې د هېواد سیاسي سیستم په مشروطه پاچاهۍ واورې هغه څه چې محمد داود یې لیوال وو. پاچا په خپله کورنۍ کې د واک د مدعیانو ترمنځ د سیالیو د مخنیوی یوازینی چاره دا لیدله چې سلطنت او حکومت سره جلا کړي او

قانوناً د سلطنتي کورنۍ غړي د سياسي فعاليت او لوړو دولتي څوکيو او مقامونو ته د رسيدو څخه بې برخې کړي. خو د دموکراسۍ په لسيزه کې د پاچا له کړنو څخه داسې ښکاري چې په هېواد کې د دې نوي سياسي بهير (مشروطه پاچاهۍ) څخه يې موخه په سلطنتي کورنۍ کې د خپل ځان، شاه ولي خان او عبدالولي د دريځ د پياوړتيا او د محمداود او محمدنعيم کمزوري کول وو. که داسې نه وای نو څرنگه د مرکزي قول اردو د درستيزوال سردار عبدالولي دفتر د ملي شورا د وکيلانو، قومي مخورو او مذهبي مشرانو په مرکز اوښتی وو. د دموکراسۍ د لسيزې بهير دا وښودل چې ټولواک غوښتل په هېواد کې د نوي سياسي چاپيريال په راوستو سره په سلطنتي کورنۍ کې اختلافونو ته د پای ټکي کيږدي، سياله ډله کمزوري او يا له سياسي ډگره وباسي محاسبه يې دقيقه نه وه، په سلطنتي کورنۍ کې مخالفتونو دوام وموند، پدې کورنۍ کې د واک مدعيانو حکومتونو ته ستونزې جوړولې او پایله يې د واک څخه د پاچا راپرزول او د هغه د سيال محمداود واکمنيدل شول. د سلطنتي کورنۍ د غړو دې ډول دريځونو د هېواد په سياسي بهيرونو او د افغانستان د دموکراسۍ په ناکامۍ منفي اغيز پرېښود او سربيره پردې يې په ټولنه کې د سلطنتي کورني اعتبار ته زيان ورساوه. پردې بنسټ کله چې د دموکراسۍ د ناکامۍ خبره کيږي نشي کيدای چې د سلطنتي کورنۍ له منفي اغيز څخه د ټاکنو کې لامل په توگه سترگې پټې شي. دا بيا ښيي چې د پاچا له لوري دموکراسۍ ته مخه د دوهمې نظريې، تېرېدنې (اجبار يا اجتناب) صحت ښيي.

اوس به وگورو چې محمداود او محمد داود چې د مشروطه پاچاهۍ راتگ د دوی له نومونو سره تړلی دی او په تېره محمد داود چې ظاهراً د مشروطه پاچاهۍ غوښتونکی وو څه غوښتل؟ کله چې محمداود ته د يوه سياستوال په توگه کتل کيږي هغه د هېواد د پرمختگ او آبادۍ سره مينه لرله خو د دموکراسۍ سره پردې وو او غوښتل يې چې د يوه قوماندان په څېر د هېواد لارښوونه وکړي. صدراعظم محمداود د هېواد وروسته پاتې توب، په دولتي ادارو کې فساد، په سلطنتي کورنۍ کې ناوړه حالت او خپلو نقشو او هيلو ته په کتو سره پاچا ته په دولت کې د سياسي سمونونو د راوړلو په موخه لاندې وړانديزونه وړاندې کړل چې هغه يې د کودتا وروسته د ۱۹۷۴ کال د مارچ په شلمه افشاه کړل: «۱- د يوه واحد گوند په جوړولو سره په گوندي واکمنۍ باندې د شخصي واکمنۍ اړول او ټول واکونه هغه ته سپارل.»

په سياسي او حکومتي کارونو کې د پاچا د کورنۍ د غړو له گډون مخنيوی چې پخپله د هغې غړی ونه شميرل شي. «۳۰» د محمدحسن کاکړ په اند «محمد داود غوښتل چې پاچا فقط د دولت د رئيس په توگه تشریفاتې رول ولري.» ۳۱

که چېرې د محمداود وړانديزونو ته ځير شو ليدل کيږي چې هغه د مشروطه پاچاهۍ ليوال وو، غوښتل يې چې د سلطنتي کورنۍ غړي د سياسي فعاليت او په لوړو دولتي څوکيو د کار کولو حق ونلري خو دی د سلطنتي کورنۍ د غړي په توگه ونه منل شي. عجيبه دا ده چې داودخان تر څلور پنځوس کلنۍ پورې د سلطنتي کورنۍ د غړي او د يوه ځواکمن سردار په توگه د سترو امتيازاتو څخه برخمن وو خو کله يې چې دا امتيازات له لاسه ورکول ده ځان د سلطنتي کورنۍ غړی نه شميرلو. د نوموړي د دا ډول دريځ نه داسې بريښي چې «هغه د غوښتي سره پخلا او د ښوروا سره مرور وو.» نوموړي ته په دوه ويشت کلنۍ کې د دوه کلن پوځي کورس وروسته د جنرالۍ رتبه ورکړل شوه او د فرقي د قوماندانۍ سربيره د مشرقي نايب الحکومه هم وگومارل شو چې د نننيو څلورو ولايتونو (ننگرهار، کنړ، لغمان او نورستان) مطلق العنان واکدار وو. پداسې حال کې چې د ده ټولگيوالو ته د بریدمنۍ رتبې ورکړل شوې

له پورتنیو څرگندونو څخه دا پایله راوړي چې په سلطنتي کورنۍ کې اختلافونه د دې سبب شول چې پاچا اړ شي د دولت په سیاسي جوړښت کې بنسټیز بدلون راوړي چې حکومتونه د خلکو د استازو لخوا جوړ شي، د سلطنتي کورنۍ غړي او په هغو کې د نوموړي اکاګان او اولادونه یې د سیاسي فعالیت او د درې گونو قواوو له غړیتوب څخه بې برخې شي. د نوي اساسي قانون له تصویب څخه داودخان ته دا گومان پیدا شو چې د ده سره خیانت شوی دی. لامل یې دا وو چې د نوي اساسي قانون په ۲۴ ماده کې چې هغه په سیاسي کړيو کې د داودخان د مادې په نامه شهرت پیدا کړ هغه یې د سیاسي فعالیتونو څخه محروم کړ او د نوموړي هغه خیالونه چې د یوه گوند د مشر په توګه واک ترلاسه کړي د اوبو په څک و اوښتل. ۲۴ ماده د اساسي قانون د کمیسیون له لورې په پنځو فقرو کې لویې جرګې ته وړاندې شوې وه. خو لویې جرګې شپږمه فقره هم پرې اضافه کړه چې هغه د سلطنتي کورنۍ غړو ته ځانګړې شوې وه چې د پاچا د اکا زامن هم د سلطنتي کورنۍ د غړو په توګه ومنل شول. همدارنگه په هغې کې راغلي وو چې د سلطنتي کورنۍ غړي نشي کولای په سیاسي گوندونو کې غړیتوب ولري او د سلطنتي کورنۍ غړي ټول عمر د دې کورنۍ غړي پاتې کيږي. لدې امله محمداود د سلطنتي کورنۍ سره خپل تړاو د لعنت طوق ګاڼه. د څلېرویشتمې مادې په اړه به د اساسي قانون د مسودې د جوړولو د کمېټې رییس سید شمس الدین مجروح څرگندوني ولولو: «مخکې لدې چې د اساسي قانون مسوده خپره شي یوه نسخه یې پاچا ته وړاندې شوې وه پاچا د هغې د لیدلو وروسته ور و غوښتل یوازې یې د دوو مسالو په اړه خپل نظر څرګند کړ لومړی د څلېرویشتمې مادې چې د سلطنتي کورنۍ تعریف او له صدارت، وکالت او قضا څخه د هغوی د ممنوعیت په اړه اندېښنه وښودله او یې ویل که دا کار وکړو ما ته کورنۍ ستونزې جوړوي ښه دا ده چې هغه له پامه و غورځوو، ما خپل دلایل ورته وویل او په هغو مي ټینګار وکړ تر څو مي هغه قانع کړ. دوهم د پاچا ځای ناستي وو چې په تفصیل سره تشریح شوی وو. هغه پدې عقیده وو چې دا ماده له منځه یوړل شي او د سلطنت ځای ناستی د افغانستان د خلکو واک دی چې په خپله خلک هر څه چې مناسب ګڼي ترسره کړي، پدې هکله مي هم خپل دلیلونه وویل او هغه ته مي قناعت ورکړ.» ۱۶ / ۱۴۵ - ۱۴۶ د لومړۍ مسالې په اړه د پاچا اندېښنه پر ځای وه او ولیدل شول چې کورنۍ یې او په تېره محمد داود حکومتونو ته ستونزې جوړولې. د نوي اساسي قانون د تصویب وروسته محمد داود د نظام سره د دښمنۍ لار غوره کړه. پدې اړه صباح الدین کشکي لیکي: «پدې وخت کې هغو کسانو چې په نوي نظام کې یې ګټو ته ګواښ وو د هغه (محمداود) په شاوخوا راغونډ شول او محمداود د سلطنتي کورنۍ د غړي تر چتر لاندې وکولی شول د شورا، غیر حکومتي مطبوعاتو، د معارف د زده کوونکو او حتی حکومتي کدرونو له لارې د حکومت خلاف د زیاتو تخریبي فعالیتونو لارښوونه وکړي. یو شمیر کسان چې وروسته د کمونسټ پرچم د اړخ غړي شول مخکې د محمد داود د صدارت پرمهال نږدې اړیکې درلودې او نورو چې په کال ۱۹۷۸ کې پخپله محمداود له منځه یووړ د هغه نږدې متحدین شول او د سلطنت په رانسکورولو کې یې د ده سره مرسته وکړه. داسې شواهد نشته ثابتې کړي چې نور کین اړخي لکه خلقیان (د نور محمد تره کې تر مشرې لاندې چې د ۱۹۶۰ لسيزې په منځ کې د کارمل سره اړیکې شلولې وې)، پیکنگ پلوه کمونسټان (شعله جاوید) هم د محمداود سره اړیکې ټینګې کړې وې.» ۳۲ / ۱۸ همدارنگه محمد داود «په پوهنتون او عالی ښوونځیو کې د خپلو نفرو په واسطه د طلابو په لمسولو او بېلارې کولو لاس پورې کاوه او حکومت یې اندېښمن کاوه.» ۱۶ / ۱۳۹ البته چې د سلطنتي کورنۍ نورو غړو مارشال شاه ولي او زوی یې عبدالولي هم لاس تر زني پاتې نشول او د خپل نفوذ د زیاتولو په موخه یې له هڅو څخه ډډه ونکړه. د دموکراسۍ په لسيزه کې د سلطنتي کورنۍ د غړو له لوري دا ډول کړنې دموکراسۍ ته سخت ګوزار وو او له بل لوري د محمد داود لخوا د پوځي کودتا له

لارې پر خوانه دموكراسۍ بريد نه بښونكي اقدام دي چې هيواد يې د بې ثباتۍ په لور وخوزاوه. د مشروطه پاچاهۍ نظام ته تگ كې د محمدظاهر او محمداود موخې په لاندې توگه رانغاړلي شو:

۱ - د پاچا لخوا د مشروطه پاچاهۍ غوره كول يو مجبوريت او تحميلي گام وو چې لامل يې په سلطنتي كورنۍ كې اختلافونه او موخه يې په هېواد كې د دموكراسۍ ټينگښت نه بلکې د خپل واک پياوړتيا او د محمداود له شره خلاصون وو.

۲ - د محمداود له لوري پاچا ته وړانديزونه هم په هيواد كې د دموكراتيک نظام ټينگښت نه بلکې د يوه گوند د مشر په توگه بيا واک ته د ده رسيدل وو.

۳ - په هيواد كې د پارلماني نظام له ټينگښت نه د محمد داود موخه دا وه چې د سلطنتي كورنۍ د غړو واكونه محدود شي خو دې دې كورنۍ غړي ونه گڼل شي او د سياسي فعاليت شونتياوې او په هغو كې د گوند د جوړولو امكان تر لاسه كړي چې بيا واک ته ورسېږي. لدې څخه ښكاري چې مشروطه پاچاهۍ ته تگ د لعنتي واک پر سر د يحيى د كورنۍ سيالي وه چې يوه اړخ يې غوښتل په واک كې پاتې شي او بل يې غوښتل واک ته ورسېږي.

نوی اساسي قانون

د انتقالي دورې د حكومت مشر محمديوسف بېله ځنډه د اساسي قانون د مسودې د جوړولو لاندې اووه كسيزه كمېټه جوړه او د پاچا د فرمان له مخې يې خپل فعاليت پيل كړ:

- ۱- سيدشمس الدين مجروح د عدليې وزير، رئيس
- ۲- سيدقاسم رښتيا د مطبوعاتو وزير، مرستيال
- ۳- ميرنجم الدين انصاري، غړی
- ۴- دكتور عبدالصمد حامد د كابل پوهنتون رئيس، غړی
- ۵- پوهنوال حميدالله آدينه د كابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو د پوهنځي رئيس، غړی
- ۶- ميرمحمد صديق فرهنگ د پلان وزارت معين، غړی
- ۷- محمدموسی شفيق د عدليې وزارت د تقنين رئيس، غړی.

له پورتنې نوملړ څخه ښكاري چې څلور غړي يې سيدان او دوه تنه (رښتيا او فرهنگ) وروڼه دي. لدې څخه معلومېږي چې زموږ د هيواد د سياسي او دولتي سترو پريكړو په نيولو كې سيدانو، پيرانو او ځانگړو كورنيو چې د دربار سره يې اړيكي لرلې تر كومي كچې اغيز درلود. سربېره پر دې په هيواد كې د قحط الرجالو ستونزه هم بښي چې د يوه ارزښتمن معتبر دولتي سند د چمتوكولو لپاره دوه وروڼه ټاكل شوي وو. دې وروڼو داسې آثار هم ليكلي چې په هغو كې د ځينو حقايقو د تحريف تر څنگ د سلطنتي كورنۍ نه سر ټكولې گواكي چې د هيواد لږكيو ته په حكومت كې ونډه نه وركول كيده. كه دې كمېټې ته وكتل شي له اوو تنو څخه يې څلور تنه په لږكيو (سيدانو) پورې تړاو لري. دې كمېټې د ۱۹۶۴ كال د مې په څوارلسمه د اساسي قانون مسوده چمتو او هغه يې د اساسي قانون د يرش كسيز مشورتي كميسيون ته چې مشر يې عبدالظاهر وو وسپارله. همدا راز فرانسوي او هندي كارپوهان هم د سلا مشورو لپاره رابلل شوي وو. دې كميسيون ته د محمد داود وړانديزونه هم وركړل شوي دي. همدا رنگه د نوي اساسي قانون مسوده هم هغه ته استول شوې وه او د هغې په هكله يې د نوموړي نظر غوښتې وو. محمد داود په مسوده كې «د پاچا واكونه خورا زيات گڼلي وو او وړانديز يې دا وو چې لويه جرگه د پخوا په څير په دوديزه توگه راولبل شي. «۱۳ / ۱۸۶ هغه مهال د پاچا او محمد داود اړيكي بڼې نه بريښيدې او دا انديښني هم وې چې بڼايي محمد داود د لويې جرگې دايريدو ته ستونزې

جوړې کړي له همدې امله د لويې جرگې د جوړېدو په درشل کې پاچا د محمداود سره د سردار محمد عمر خان زکريا د پاچا د خور د ميره په کور کې ليدلي او پاچا د دې کتنې د پايلې په هکله ويلي وو: «آغا لاله (سردار محمد داودخان) وويل زما نظريات تاسو ته څرگند دي خو زه ستاسو د کارونو سره غرض نلرم او هيڅکله به په کوم سپک حرکت او لوچکي لاس پورې نکړم...، خو که هيواد په خطر کې ووينم هيڅوک او هيڅ شې زما خنډ نشي گرزيدلی.» ۳۲ / ۲۰۰ مشورتي کميسيون د اساسي قانون مسوده د څيړنو وروسته د تصويب لپاره لويې جرگې ته چې د ۱۹۶۴ کال په سپتمبر کې رابلل شوي وه وړاندې کړه. پاچا جرگه پخپله وينا د سپتمبر په دوه ويشتمه پرانيستله. پاچا د خپلې وينا په ترڅ کې وويل: «له هغه راهيسې چې د ده پلار محمد نادرشاه په ۱۹۲۹ کې واک تر لاسه کړه او د ده کورنۍ وکړای شول چې خلکو ته د واک د ليرد شرايط برابر کړي. اوس په هيواد کې مترقي بهيرونو او پرمختگونو ته په کتو سره هغه وخت را رسيدلی دی چې په افغانستان کې مشروطه پاچاهي چې پلار يې بنسټ ايښی دی زيات پرمختگ وکړي او د دولت چارې د سلطنتي کورنۍ څخه جلا شي ترڅو د دموکراسۍ يو اصل په هېواد کې عملي بڼه ونيسي.» ۳۳ د دې نوي بهير په پيليدو سره مختلف فکري، ايډيالوژيکي او سياسي خوځښتونه او آزادې رسنۍ را څرگند شول چې مخکې لدې يې پدې پراخه کچه څرک نه لگېده. د هغه مهال دا فکري بهيرونه په درو کتگوريو ويشلی شو:

الف - سوسيالستي ايډيالوژي

ب- سياسي اسلامگرايي

ج- پارلماني دموکراسي

په هيواد کې د مختلفو عقايدو، ايډيالوژيو، سازمانونو او آزادو رسنيو راڅرگنديدل، غونډو او مظاهرو ته اجازه ورکول، د واکمنۍ کورنۍ د واکونو د سترگو وړ محدوديت د هيواد په سياسي سيستم کې د سياسي انقلاب د پيل څرگنده نښه وه. خو ژوند وښودل پاچا ليوال نه وو او يا دا چې د خپلې کورنۍ د فشارونو له امله دې سياسي انقلاب ته وده وکړي او محمد داود د کودتا له لارې هغه زندی کړي او پايله يې د هيواد د تیکاو له منځه تلل، د حالاتو کړکيچ او توپاني کېدل شي او هغه له کنټرول څخه ووزي.

د دموکراسۍ د لسيزې سياسي گوندونه

د انتقالي حکومت په تگلاره کې د سياسي گوندونو جوړولو او د آزادو رسنيو فعاليت ته اجازه ورکړل شوې وه. پر دې اساس د مختلفو سياسي اندونو د خاوندانو له لوري د سياسي سازمانو او ټولنو د جوړولو او د خپلو افکارو د خپرولو هڅې پيل شوې. هغه مهال لاندې سازمانونه جوړ او سياسي فعاليت يې پيل کړ:

۱ - د افغانستان د خلکو دموکراتيکه ټولنه (گوند)

د دې سازمان بنسټ د ۱۹۶۵ کال د جنورۍ په لومړۍ نيټه (۱۳۴۳ کال د مرغومي يوولسمه) د کابل ښار په څلورمه کارته کې د نورمحمد تره کې په کور کې کيښودل شو. په کنگره کې تره کې د ټولني (گوند) د مشر په توگه وټاکل شو. لکه څرنگه چې لا د گوندونو قانون نه وو نافذ شوی، دې نوي سياسي

بنسټ د افغانستان د خلک دموکراتيکي ټولني په نامه خپل شتون اعلان کړ. نوموړې ټولني په کال ۱۹۶۶ کال کې خپل مرام د خلق د جریدې له لارې خپور کړ. ټولنه درې کلنه شوې نه وه چې په هغې کې انشعاب راغی. یوه ډله د نورمحمدتره کې او بله د بېرک کارمل تر مشرۍ لاندې په یوه نامه (د افغانستان د خلکو دموکراتيکه ټولنه) جلا جلا سیاسي فعالیت ته دوام ورکړ. په لومړیو کې د تره کې په مشرۍ ډله د تره کیانو او د بېرک کارمل تر لارښوونې لاندې ډله د کارمليانو په نامه یادیدې. کله چې کارمل ته حکومت د پرچم په نامه د جرېدې د خپرولو جواز ورکړ د تره کې ډله د خلقیانو او د کارمل ډله د پرچمیانو په نامه مشهورې شوې. البته چې د دې گوند له گېډې څخه د انتظار محفل، جمعیت انقلابي زحمتکشان افغانستان او د کار گروه په نامه ډلې هم وزېږېدلې. د ۱۳۵۲ کال د سرطان د ۲۶ پوځي کودتا وروسته پرچم په جمهوري دولت کې د حکومت د یوې برخې په توگه راڅرگند شو. پرچمیانو د خپل دې دریځ څخه په گټې اخیستنې سره هڅې پیل کړې چې خپل سیاسي سیالان او په هغو کې خلقیان کمزوري کړي او په وروستي گام کې هغوی د هیواد له سیاسي ډگره وباسي. خو لکه څرنګه چې جمهوري نظام د بنسټپالو اسلامي، ماڼیستي او سکتاریستي ډلو د مخالفتونو سره مخ شو محمدداود اړشو چې د لویديځ ارادې ته په گوندو شي او خپل حکومت د بني اړخو په گټه د سمونپالو او پرچمیانو څخه پاک کړي او د کین لاسو او په تیره د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند په ځپلو لاس پورې کړي. د محمدداود د دا ډول تگلارې له امله د خلق او پرچم سازمانونه د ۱۹۷۷ د جولای په څلورمه یووالی ته اړ شول. د دې یووالي یو کال نه و تیر شوی چې د ۱۹۷۸ کال د اپریل په اووه ویشتمه خلقي پوځیانو په وسلوال پاڅون لاس پورې کړ او پدې ډول د محمدداود څه کمې پنځه کلني او د یحیی د کورنۍ د څه کمې نیمې پېړۍ واکمنۍ ته یې د پای ټکی کیننود او سیاسي واک یې تر لاسه کړ.

۲ - د ځوانانو مترقي سازمان (حزب دموکرات نوین)

دا سازمان چې د شعله جاوید په نامه یادېده په کال ۱۹۶۵ کې جوړ شو. اکرم یاري د دې سازمان بنسټ ایښودونکی او ننوريسن شمیرل کيږي. د دې گوند مشهورې څیرې ډاکتر عبدالرحمن محمودي، عبدالرحيم محمودي، عبدالهادي محمودي، انجنیر محمد عثمان او صادق یاري دي. د دوهمې کچې کنړونه یې حیدر علي لهیب، شاکر، ډاکتر فیض احمد، عبدالله رستاخیز، قیوم رهبر او عبدالمجید کلکانی گڼل کیدل. د دې سازمان نشراتی ارگان (شعله جاوید) د ۱۹۶۸ کال د اپریل څخه د جون تر میاشتې پورې په یوولسو جریدو کې خپروني وکړې. د دې اونیزې د امتیاز خاوند او مسئول مدیر ډاکتر محمودي وو. د شعله جاوید سازمان د مائوتسه دونگ له نظریاتو اغیزمن وو، د چین د ولسي جمهوریت له تگلارو یې طرفداري کوله او په وسلواله مبارزه یې ټینګار درلود. پارلماني مبارزه، سوله ئیز بدلون او د مختلفو سیاسي - اقتصادي سیستمونو او دولتونو ترمنځ د اړیکو د ساتلو مفکوره یې د مارکسیسم - لینینیزم له اصولو څخه سرغړونه گڼله. د همدې تفکر پر بنسټ دې گوند هم نړیوال مشهور شخصیتونه « لکه جمال عبدالناصر د مصر مشر، د هند مشر جواهر لال نهرو او د برما مشر نی وین د بیروکراتیکو رهبرانو په نامه یادول چې د سوسیالیسم په نامه یې فعالیت درلود.» ۶۱۶-۶۱۷/۳۴ لکه څرنګه چې په نړیواله کچه د چین مشرانو د شوروي اتحاد پر کمونست گوند د رویزیونیست ټاپه لگوله شعله یانو هم ورته دریځ درلود او د، خ، د، گ دواړه اړخونه خلق او پرچم یې په پارلماني مبارزو کې د گډون له امله رویزیونیستان بلل. شعله یانو د دې اصل پر بنسټ چې سیاست د ټوپک له شپیلې راوړي ټینګار درلود او واک ته د رسیدو یوازینی لار یې وسله واله مبارزه او د کلیو له لوري د بنارونو محاصره شمیرله. هغوی د افغانستان په څېر وروسته پاتې هیواد کې د کارگري انقلاب پرځای د بزگرانو په انقلاب

ټينگار كاوه. د دې سازمان غوڅ اكثریت غړي غير پښتانه او زياتره هزاره گان او شيعيه مذهبي وو. د دې سازمان د فعاليتونو مركزونه لكه د نورو سياسي خوځښتونو په شان د كابل پوهنتون او نورې پوهنيزې مؤسسې وې او د دموكراسۍ په لسيزه كې يې په لاريونو او مظاهرو كې پرله پسې گډون درلود. شعله يانو د خورا توندو او چپو شعارونو په وركولو سره په لومړيو كې په روڼ اندو كې زيات نفوذ وكړ او د كابل پوهنتون د محصلينو په اتحاديه كې يې د نورو سياسي ډلو په پرتله زيات استازي لرل چې وروسته دا مقام اسلامي غورځنگ تر لاسه كړ. خو د شعله يانو د چټكې ودې بهير لنډ وو. ځينو يې د مانو له اندونو څخه لاس واخيست او د البانيا مشر انور خواجه يې تائيد او ه. ځينو يې د افغانستان شرايط د چين د شرايطو په څير نه د بزگري انقلاب لپاره مساعد گڼل او نه د روسيې په څير د سوسيالستي انقلاب لپاره او د ارنستو چگوارا په پارټيزاني مبارزه يې ټينگار درلود. دې متضادو نظرياتو دا سازمان د يو لړ انشعابونو سره مخامخ كړ. د ډاكټر فيض احمد په مشرۍ د افغانستان د ژغورنې سازمان او د عبدالمجيد كلكاني په مشرۍ د سازمان آزادي بخش مردم افغانستان (ساما) ډلې يې مشهورې انشعابي ډلې دي. د جمهوريت په راتلو سره يو شمير شعله يانو د مبارزې څخه لاس واخيست. هغه شعله يان چې خپلو ايديالونو ته وفادار پاتې شول د پاكستان د پيپلز پارټۍ سره اړيكي ټينگې كړې او د هغې څخه د مرستې د تر لاسه كولو پرمټ د جمهوري نظام خلاف وسلواله مبارزه پيل كړه. گلبدین حکمتیار چې د پاكستان له لوري د محمد داود مخالفانو ته د مرستې تر لاسه كوونكو څخه يو دی پدې هكله ليكي: «د شعله جاويد هيئت د جمعيت الله جلال تر مشرۍ لاندې پاكستان ته ولاړ، د بوټو حكومت، جنرال محمدموسی چې په خټه هزاره وو، لدوی سره د تفاهم او تماس لپاره توظيف كړ، د ده په لاس دې هيئت ته د مالي مرستو تر څنگ څو ميله وسله او څه منفجره مواد وركړل سول او د مؤثر كار په صورت كې د كافي مالي او نظامي مرستو وعده وركړې شوې وه.» ۳۵ / ۹۹ شعله يانو د ا، خ، د، گ د واكمنۍ خلاف د جهاد په نامه وسله والې مبارزې ته مخه كړه او د مذهبي او سيمه نيزو تړاونو له امله په اسلامي تنظيمونو او خاصاً شيعيه ډلو كې ورننوتل. لدې امله د هغوی ځيني مشران لكه اكرم ياري، مجيد كلكاني، ډاكټر فيض احمد او عبدالله رستاخيز د ا، خ، د، گ په واكمنۍ كې بنديان او يا ووژل شول. د دې سازمان تشكيلات پټ ساتل شوي دي. ددې ډلې پاتې شوني د انگلوساكسوني اشغال زېږنده واكمنۍ په ملاتړ كې ودرېدل .

۳ - اسلامي غورځنگ

د مشروطه پاچاهۍ د اعلان سره سم د سوسيالستي ايديالوژۍ څخه اغېزمنو كسانو گټه پورته كړله او سياسي خوځښتونه يې جوړ كړل . هماغه دي چې مذهبي او محافظه كارو وگړو د منظمو سازماني تشكيلاتو په جوړولو سره د كين لاسو په وړاندې ودرېدل . كه څه هم په ۱۹۴۲ كې په هرات كې د سيد اسمعيل بلخي په مشرۍ د هرات د اسلامي ټولني (مجتمع اسلامي هرات) په نامه د يوه خوځښت بنسټ كينودل شو او وروسته په ۱۹۴۴ يا ۱۹۴۵ كې نوموړي په كابل كې د كابل د اسلامي ټولني د مركزي كميتې په نامه جوړښت ډبره كينودله چې وروسته يې د حزب ارشاد نوم پرې كينود. ويل كيري چې د دې گوند مشرتابه په ۱۹۵۰ كې غوښتل صدراعظم شاه محمودخان د كابل سخي كارټې ته د نورو مراسمو ته د تگ په مهال په لار كې د بمب په ايښودلو سره ووژني چې دا دسيسه كشف ، بلخي او د هغه يو شمير ملگري ونيول شول. همدارنگه د شاه محمود د صدارت پرمهال د اسلامي غورځنگ د جوړېدو هڅې وشوې خو هغه په كوم محسوس ځواك وانه وښت. بنايي لامل يې دا وو چې هغه مهال كين اړخه سياسي بهير چې د پانگوالي ضد كرنلاره ولري شتون نه درلود. لدې امله پانگوالي نړۍ په افغانستان كې د اسلامي خوځښتونو د جوړېدو اړتيا نه ليدله چې د سوسيالستي ايديولوژۍ خلاف هغه

استعمال کړي. خو کله د دموکراسۍ په لسيزه کې په افغانستان کې کين لاسي سازمانونه را څرگند شول لويديځوال يې وهڅول چې د اسلامي غورځنگ په جوړولو او پياوړتيا لاس پورې کړ. د پانگوالي نړۍ د ستراتيژيستانو له انده په اسلامي نړۍ کې د سوسيالستي او مترقي افکارو مخه د دموکراسۍ تر نامه لاندې نشي نيولی لدې امله هلته بايد د دين او مذهب څخه د سوسيالستي او مترقي افکارو پر ضد گټه پورته کړي. همدا لامل وو چې په افغانستان کې پيرانو او يو شمېر روحانيونو انگرېز پلوه اميران چې د ظلم او استبداد، فساد او فحشاء سمبولونه وو هغوی ته د ضياء الملته والدين، سراج الملته والدين، خادم دين رسول الله او دې ته ورته لقبونه ورکړي دي. په ډيرو مواردو کې د ملا، روحاني، شيخ او پير دې منفي رول ته په کتو سره وو چې د نولسمې پيړۍ را هېسې انگرېزي بنسکيلاکگرو خپل جاسوسان د پيرانو، حضرتانو او ملايانو په جامه کې افغانستان ته راوليږل او په وروستيو کې يې د اسلامي غورځنگونو د مشرانو او فعالانو په نامه نور وپيرل ترڅو د دين او مذهب څخه په گټې اخيستنې سره خپلې ستراتيژۍ پلې کړي. دې انگرېزي استازو په رڼا ورځ د جوماتونو د منبرونو څخه د شريعت د احکامو د پلې کولو او د اسلامي اخوت و عظونه کول خو د شپې په تيارو کې د غازي امان الله په شان مشرانو او په هيواد مينو روڼ اندو په وړاندې توطئې جوړولې. البته د دې څخه سترگې نشي پټيدې چې د تاريخ په اوږدو کې د اسلام فاکتور او روحانيونو د کورني استبداد او بنسکيلاک په وړاندې ټاکنو کې رول هم لوبولی دی. لدې امله دا منطقي نه ده چې د ظلم او استبداد او بهرني بنسکيلاک خلاف د خپل ولس پاڅونونه، سرشندنې او سپيڅلی جهاد په پرديو پورې تړليو سازمانونو او ارتجاعی روحانيت د کړنو او موخو سره يو وگڼل شي.

پورنيو څرگندونو ته په کتو سره ويلی شو چې د دموکراسۍ په لسيزه کې د اسلامي غورځنگ را څرگنديدل د يوه سياسي خوځښت په توگه د دې واقعيت بنسکارندوی دی چې محافظه کارو ډلو غوښتل د نوي پيل شوي سياسي بهير په وړاندې او د هغې څخه په استفادې سره د مدرنيته او د پرمختلونکو کړيو په وړاندې د خپلو منظمو تشکيلاتو په لرلو سره ودريري. دا لومړی ځل وو چې د دموکراسۍ په لسيزه کې د افغانستان په دوديزه اسلامي ټولنه کې منظم اسلامي غورځنگ منځته راځي چې ځانگړي سازماني تشکيلات او کړنلاره لري چې د مسلمانو ځوانانو په نامه خپل شتون اعلانوي. ډېری «د دې اسلامي خوځښت اصلي څيري چې په رياست کې يې استاد نيازی (غلام محمد) وو لاندې کسان گڼي. انجينر حبيب الرحمن، مولوي عبدالرحمن، انجينر سيف الدين، نصرت يار، استاد غلام رباني عطيش، انجينر حکمتيار، استاد گل محمد، استاد غلام حبيب، عبدالقادر توانا، سيد عبدالرحمن، ډاکټر محمد عمر، خواجه منصور.» خو گلبدین حکمتيار په خپل اسلامي نهضت نومي کتاب کې د دې غورځنگ مؤسسين لاندې اته تنه گڼي چې لومړی غونډه يې د کابل پوهنتون د ښوونې او روزنې په پوهنځي کې کړې ده: «عبدالرحيم نيازي، مولوي حبيب الرحمن، سيف الدين نصرت يار، عبدالقادر توانا، غلام رباني عطيش، سيد عبدالرحمن، استاد گل محمد، حکمتيار.» د حکمتيار په خبره «په دې غونډه کې مو له اوږدو خبرو اترو نه وروسته فيصله وکړه چې منظم کار روانو، ځوانان اسلام ته رابلو، ولس راويښوو، د کمونستانو مقابله کوو...، فيصله وشوه چې دا کار د يوې داسې شب نامې په ذريعه پيلوو...، هماغه شپه دا شب نامه تياره او تصويب شوه د شب نامې په پای کې وليکلي شو: جوانان مسلمان، شب نامه د يوه ورور په مرسته چې د ملل متحد په کوم دفتر کې يې ماموريت درلود، ټيپ او تکثير شوه.» ۱۳۴/۳۵ د حکمتيار لدې خبرې څخه چې شپې پاڼه د م، م په کوم دفتر کې ټيپ او تکثير شوه بنيې چې د دې غورځنگ سره پرديو اړينه ليوالتيا لرله. د ځوانو مسلمانو د سازمان له موخو معلومېږي چې هغوی د هېواد د اقتصادي ودې په اړه کومه نقشه نلرله لدې امله هغه سياسي سازمان نه بلکې يوه سياسي مذهبي ډله وه. ډېری د دې غورځنگ د جوړيدو وخت د ۱۹۶۹ کال د اپريل ۲۴ گڼي. د افغانستان د مسلمانو ځوانانو د فعاليت اصلي مرکزونه

لكه د كين اړخو ډلو په شان د كابل پوهنتون او نورې پوهنيزې خاصتاً مذهبي مؤسسي وې. هغوی د دموکراسۍ په لسيزه كې د لاريونونو، مظاهرو او اعلاميو له لارې ولس ته خپلې موخې او كړنلارې بيانولې او خپلې ليكې يې پياوړې كولې. دې غورځنگ په لوړو تعليمي مؤسسو كې د شعله يانو په شان د نورو په پرتله ځواكمن دريځ تر لاسه كړ. اكثرآ د اسلامي غورځنگ لاريونونه او مېټېنگونه د نورو سياسي ډلو سره په اخ او ډب اوښتل. د اسلامي غورځنگ د غړو له خوا د كين لاسو په وړاندې د زورزياتۍ څخه كار اخيستل خورا زيات وو. بنيای لامل يې دا وې چې كين اړخې يې كمونستان گڼل او د هغوی وژل يې اسلامي مسوليت او وجيبه گڼله. د مسلمانو ځوانانو او پلويانو له لوري په كابل پوهنتون كې د شعله يي سيدال سخندان، په لغمان كې د پرچمي عبدالرحمن، په پكتيا كې د خلقي پاچا زېدين او خلقي داکتر نياز محمد وژني يې څرگندي بيلگې دي. د گهيځ جريده چې د ۱۹۶۸ كال په اكتوبر كې د منهاج الدين گهيځ په مشرۍ خپرونې پيل كړې د دې غورځنگ نشراتي ارگان شميرل كيري خو پدې اړه كوم دقيق لاسوند نشته. منهاج الدين گهيځ د ۱۹۷۲ كال په ژمي كې د نامعلومه كسانو له لوري و وژل شو. اسلامپالو د هغه ترور د شورويانو كار باله. د افغانستان اسلامي غورځنگ چې په ټولنه كې د اخوانيانو په نامه يادېږي» د مولانا ابوالعلي مودودي، حسن البنا او سيد قطب د فكرونو له مخې د دغسې اسلامي دولت په پښو درول و چې ټولنه اسلامي كړي، يانې هغه اړخونه يې پاك كړي چې د دوی په فكر غير اسلامي شوي وو. نو د دوی غټه ځانگړتيا د چپي گوندونو په شان د ثابتو اصولونو يا ايډيولوژۍ له مخې حكومت كول و، بيله دې چې له نورو سره جوړه وكړي.» ۸۲ / ۱

په كال ۱۹۷۲ كې د دې سازمان د مشرتابه په غونډه كې برهان الدين رباني د سازمان د مشر، عبدالرب رسول سياف د مرستيال او انجينر حبيب الرحمن د منشي په توگه ټاكل كيري. دا مهال حكمتيار په زندان كې وو. د دې سازمان له لوري د ۱۹۷۵ كې د چنگاښ انقلاب د جشن د نمانځنې په ورځو كې په ځېنو سيمو (پنجشير، لغمان، ننگرهار، لوگر، بدخشان...) كې د ناكامه اړو دوړو وروسته په غورځنگ كې اختلافونه منځته راغلل او غورځنگ د گلبدين حكمتيار او برهان الدين رباني تر مشرۍ لاندې په دوو سيالو دښمنو ډلو وويشل شو. د دموکراسۍ په لسيزه كې حكومتونو د كين اړخو په پرتله د اسلامي غورځنگ په وړاندې سخت دريځ درلود او لامل يې دا وو چې سلطنتي كورنۍ او واکمنۍ پدې اند وو چې د افغانستان په دوديزه وروسته پاتي اسلامي ټولنه كې اكثرآ د مذهب څخه د مودرنيتي په وړاندې ناوړه گټه پورته شوې ده. د دې سره سره يو شمېر چارواكو د نوموړي غورځنگ د غښتلتيا لپاره هم د خپلو دولتي واکونو څخه په گټې اخيستني سره هلې ځلې كولې. د اسلامي غورځنگ فعالانو د جمهوريت او د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د واکمنۍ خلاف مبارزه يا جهاد كاوه. د ځوانو مسلمانانو د اندونو خاوندو ډلو د جمعيت (رباني) اتحاد (سياف) او شيعيه ډلو د انگلوساكسوني اشغالگرو د پلي ځواكونو په توگه د اسلامي امارت په رنگولو او د هېواد په اشغال كې ټاكونكي ونډه لرله او د اشغال زېږنده بلواك حكومت د ملاتير يې جوړاوه. د مجددي او گيلاني ډلو هم د بلواك دولت سره همكاري وكړه. د حكمتيار د اسلامي گوند يوه برخه د اشغال لاندې حكومت سره همكاري وكړله او حكمتيار د اشغال خلاف خپل جهاد وركړ خو د لس كاله جهاد وروسته د اشغال لاندې حكومت سره د يوه تړون له مخې له مخالفت څخه لاس واخېست او په كابل كې استوگنه غوره كړه چې حكومت ورته د ژوند ټولې آسانتياوې برابرې كړې وې. يوازې مولوي محمد يونس خالص د ناتويي اشغال ملگرتيا ونكړله.

۴- ټولنپال ولسواك گوند(سوسيال دموکرات گوند)

ددې گوند مؤسسه کنگره د ۱۹۶۶ کال د کب او لسمه په کابل کې د غلام محمد فرهاد په وينا سره دایره شوه او د هیواد خپلواکي، ځمکنۍ بشپړتیا، ملت پالنه، ملي یووالی، اسلام، پرمختګ او ټولنیز عدالت یې د گوند د کړنلاري عمده ټکي اعلان کړل او غلام محمد فرهاد یې د مشر په توګه وټاکه. په دې غونډه کې ۶۲ تنو گډون کړی وو. د مؤسسې کنګري یوه میاشت وروسته د ۱۹۶۹ د کال د وري په ۱۶ نیټه یې خپل نشراتی ارګان (افغان ملت) خپور کړ. ددې جریدې د امتیاز خاوند غلام محمد فرهاد او مسؤل مدیر احمد علی ملتیار وو. د سازمان مشر د ۱۹۶۹ کال په ټاکنو کې ولسي جرګې ته لاره وموندله خو څه موده وروسته یې د ولسي جرګې څخه پدې نامه استعفي ور کړه چې ګني ولسي جرګې د ولس په ګټه کارندی کړی. فرهاد د دموکراسۍ د لسیزې یوازینی سیاستوال دی چې د شاه امان الله سره یې په اروپا کې لیدلي دي. همدارنګه هغه د خلکو له لوري د کابل ښار لومړی منتخب ښاروال وو او په ټولنه کې د پاپا په نامه شهرت درلود. فرهاد په ملي شورا کې د یوې وينا له امله چې ګواکې د گوند له تگلاري څخه یې سرغړونه کړې ده د خپل گوند د ځینو غړو له نیوکو او مخالفت سره مخامخ شو. یوه ډله د فدا محمد فدايي په مشرۍ له گوند څخه جلا او د سوسیال دموکرات گوند په نامه یې نوی گوند جوړ کړ او د ۱۹۷۱ کال په سپتمبر کې یې د ملت په نامه د یوې جریدې په خپرولو پیل وکړ. فدایي په خپله جریده کې د یوې مقالې د خپرولو له امله زنداني شو. همدا راز یو شمیر نور غړي یې له گوند څخه ووتل او د سیاسي فعالیت نه هم لاس پر سر شول او د محمد حسن ولسمل په مشرۍ یې آزاده جریده خپروله. افغان سوسیال دموکرات گوند پخپلو خپرونو کې پدې ټینګار درلود چې شوروي اتحاد، پاکستان او ایران هغه سیمې چې له افغانستان څخه نیولي دي باید بیر ته افغانستان ته ورکړي. نوموړي گوند د جمهوري نظام په ملاتړ کې ودرید. د ټورد بدلون وروسته دې گوند د نوي نظام څخه ملاتړ اعلان کړ او ویل کېږي حتی د گوند د مشرتابه په پټه یې د مبارکۍ پیغام هم استولي وو خو په واکمنۍ کې د ځواکمن امین د ارادې له مخې واکمنۍ کوم مثبت غبرګون ونښود. همدا لامل وو چې کله په کال ۱۹۷۹ کال په اکتوبر کې یو شمېر خلقيانو د امین ضد د پاڅون هوډ درلود او هغه وځپل شو، دا پاڅون د افغان ملتیانو له لوري د کودتا ناکامه هڅه اعلان شوله. د شوروي د اشغال وروسته ددې گوند مرکز پاکستان ته ولیردول شو او د شوروي اشغال په وړاندې یې مبارزه پیل کړه. خو د اشغال په وړاندې د یوه غښتلي ځواک په توګه لدې امله وانه وښت چې پاکستانی چارواکو نه غوښتل د اشغال په وړاندې افغان ناسیونالست، سکولار او کین اړخي خوځښتونه ځواکمن شي. دې گوند د ناتویي اشغال لاندې حکومت د قانوني حکومت په توګه پیژندلی وو.

۵ - د انتظار محفل

دا سازمان د ۱۹۶۸ کال د زمري په پنځلسمه په کابل کې د یو ویشتنو تنو په گډون د محمد طاهر بدخشي په کور کې جوړ شو. په دې غونډه کې محمد طاهر بدخشي د منشي او مولوي بحرالدین باعث د مرستیال په توګه وټاکل شول. د غونډې زیاتره گډونوال د بدخشي په مشرۍ د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند د خلق له اړخ څخه جلا شوي کدرونه وو. د دې سازمان پیژندل شوي کدرونه ظهور الله ظهوري، قیام، صدیق، رنجبر، محبوب الله کوشاني، بشیر بغلاني، اسحاق کاوه، غلام سخی غیرت او خلیل رستاقی گڼل کیدل. هغوی «په پښتنو دا تورونه لگول چې په نورو نژادي ډلو په ځانګړې توګه په ازبکانو او ترکمنانو او ځینو تاجکانو د اختناق له لارې واکمن شوي دي او خپلي واکمنۍ ته دوام ورکوي.» «د ۱۸۲/۳۲ د دې ډول تفکر له امله هغوی په ټولنه کې د ستمیانو او یا د ملي ستم د گوند په نامه و پیژندل شول. د انتظار د محفل د فعالیتونو سیمې د شمال ولایتونه وو. د هغوی د فعالیت اصلي تمرکز په کلیو او بزګرو کې کار او په وسلواله مبارزه ټینګار وو. د دموکراسۍ په لسیزه کې هغوی کوم نشراتی ارګان

نه درلود او د لاریونو او مظاهرو د تنظیمولو جوگه نشول. د دې ډلې مشرتابه خپل غړي هڅول چې د لوړو زده کړو پرځای په کلیو کې سیاسي فعالیت وکړي. د انتظار د محفل سیاسي فعالیتونه د شعله یانو په شان وو. دا سازمان د جمهوري نظام په وړاندې ودرید. دې خوځښت په کال ۱۹۷۵ کې د بحرالدین باعث په مشرۍ د افغانستان متحده ملي جبهه جوړه کړه او د بدخشان د درواز په ولسوالۍ کې د حکومت خلاف بغاوت وکړ خو حکومت وځپل. د دې ناکامي هڅې وروسته د هغوی په لیکو کې اختلاف راغی او د هماغه کال د وږي په پنځلسمه په دوو ډلو، د بدخشي په مشرۍ سازمان انقلابي زحمتکشان افغانستان» سزا» او د باعث په مشرۍ د سازمان فدائیان زحمتکشان افغانستان «سفا» وویشل شو. د ثور د سیاسي بدلون وروسته د سزا مشر محمدظاهر بدخشي د تالیف او ترجمې د رئیس په توگه مقرر شو. په پام کې وو چې بدخشي د ملي مسئلې د حل په چارو کې د دولت د مشر د سلاکار په توگه وگومارل شي خو څرنګه چې د سفا ډله د ثور د بدلون وروسته د دولت خلاف په بدخشان کې وسله واله مبارزه پیل کړې وه چې زیات شمیر کدرونه یې نیول شوي وو د بدخشي په شمول د سزا یو شمېر غړي هم نیول شي. ډېری پدې اند دي چې د بدخشي زنداني کول د امین په دستور ترسره شول. بدخشي او د هغه زوی بایقرا چې هغه او د هغه مور له بدخشي جلا ژوند هم کاوه او د پوښتنیک د لومړي کال محصل وو د امین د واکمنۍ پر مهال ووژل شول. د شوروي د اشغال وروسته دواړو ډلو (سزا او سفا) د کارمل تر مشرۍ لاندې حکومت سره همکاري کوله. د کارمل په حکومت کې یې درې وزیران اسحاق کاوه، محبوب الله کوشاني او بشیر بغلاني لرل. همدارنګه د دوو جریدو (میهن او آزادی) د خپرولو امتیاز یې هم ترلاسه کړ او د جریدو لگښتونه یې حکومت ورکول. د دې ډلو پلویانو د ناتویي اشغال لاندې واکمنۍ څخه بشپړ ملاتړ کاوه.

۶- مترقي دموکرات ټولنه (مترقي دموکرات گوند)

د دې گوند بنسټ د ۱۹۶۶ کال د اګست په میاشت کې د صدراعظم محمدهاشم میوندوال له لوري کېښودل شو. د گوند کړنلاره د کابل راډیو څخه خپره شوه او د پارلماني دموکراسۍ له لارې سوسیالیسم ته تګ د نوموړي گوند تکلاره شمیرل کیده. مساوات د گوند نشراتي ارګان وو چې د ۱۹۶۶ کال د جون د میاشتې څخه یې خپروني لرلې. د دې گوند زیاتره غړي د حکومت لوړپوړي وو. کله چې میوندوال د صدارت له مقام څخه استعفی وکړه ډیرو ملګرو یې گوند پرېښود. میوندوال د صدارت وروسته د سلطنت او حکومت په منتقد واوښت. هغه په ۱۹۶۹ کال کې ځان ولسي جرګې ته کاندید کړ خو هغې ته یې لار ونه موندله او لامل یې په ټاکنو کې د حکومت لاسوهنه ګڼله. عبدالروف بینوا د دې گوند غړی ولسي جرګې ته د وکیل په توګه بریالی شو. « بینوا ویل څرنګه چې د سیاسي گوندونو قانون رسماً ندی نافذ شوی هغه نه غواړي ځان د مترقي دموکرات گوند غړی وبولي. » ۳۷ د دموکراسۍ په لسيزه کې مترقي دموکرات گوند په کابل کې مظاهري او لاریونونه تنظیمول او د خلق دموکراتیک گوند د دواړو ډلو او اسلامي غورځنګ او شعله یانو په شان د نوموړي گوند مظاهري د کمیت او کیفیت له مخې د پام وړوي. په ۱۹۷۲ کې د بینوا په ګډون د دموکرات گوند یو شمیر غړي د ناڅرګند لامل له امله له گوند څخه ووتل. د جمهوري نظام په راتلو سره میوندوال د کودتا په تور زنداني او په مرموز ډول ووژل شو. د میوندوال له مرګ وروسته د دې گوند د فعالیت په اړه څه ندی ویل شوي او داسې بریښي چې د خپل مشر د مرګ وروسته یې سازمانی ملګرو د جمهوري حکومت د استبدادي تګلارې له امله څرګند سیاسي فعالیت نه درلود. د ثور د وسلوال پاڅون وروسته د دې سازمان مشرتابه حکومت ته د مبارکۍ پیغام واستاوه او د

همکارۍ ژمنه يې کړې وه خو حکومت د هغوی له همکارۍ څخه گټه پورته نکړله او د سياسي فعاليت اجازه يې هم ور نکړله.

۷- د عوامو ټولنه (جمعيت عوام)

دې ټولني د عبدالکريم فرزانه له لوري په ۱۹۶۸ کې په هرات کې د صداي عوام په نامه د يوې جريدې په خپرولو سره خپل شتون اعلان کړ. ددې ډلې موخه د کارگرو او بزگرو له گټو څخه دفاع وه. دې گوند ته د يوه سوسيالست سمون پال گوند په څير کتلی شو. د کميت له پلوه دا يوه کوچنۍ ډله وه خو لکه څرنګه چې پخپله فرزانه او معصومه عصمتي وردګ د دې گوند سره سازمانې تړاو درلود او په ولسي جرګه کې د خلکو استازي وو او همدارنګه د معصومي ورور ذبيح الله د کابل پوهنتون د محصلانو د اتحاديې رييس وو دې گوند شهرت وموند. دا ډله يوازې په هرات کې ددې جوګه شوله چې مظاهري او لاريونونه تنظيم کړي. دې گوند کومه ځانګړې تګلاره او پروګرام نه درلود خو د اقتصادي پلوه د سوسيالستي سمونو طرفدار وو او خپلو موخو ته رسيدل يې د خلکو د پاڅونونو له لارې شوني گڼل. د دموکراسۍ د لسيزې وروسته د دې سازمان د فعاليت څرک نه لگيږي.

۸- د ملي يووالي گوند (زرنگار)

دا گوند د استاد خليل الله خليلي د پاچا د سلاکار له لوري جوړ شو. د جوړېدو وخت يې د نوي اساسي قانون وروسته چې د ولسي جرګې ټاکنو ته د چمتووالي پړاو اټکل کيږي، سيدقاسم رښتيا د صدراعظم محمديوسف له قوله ليکي: «د يوې کتنې په ترڅ کې سردار عبدالولي ور ته ويلي وو چې د دې گوند مشري ومني او ډاکټر يوسف د دلايلو په وړاندې کولو سره رد کړې وه» ۲۵۶/۳۲ بنيې چې نوموړی گوند د سلطنتي کورنۍ په اراده جوړ شوی دی. پدې هکله رښتيا د خپل کتاب په ۲۶۱ مخ کې راوړي: «د کورنيو چارو د وزارت په همکارۍ يې د نومونو د ثبتولو کتابونه ټولو ولايتونو ته وليږل او د واليانو پواسطه يې خلک دې گوند ته دعوتول چې پدې ډول يې هغه ته دولتي او رسمي صبغه ور کوله. د فراه ولايت والي عبدالعزيز خان دا کتاب دکتور محمديوسف ته استولی وو.» ويل کيږي چې په يوه وخت کې نوموړی گوند د عبدالحميد مبارز له لوري رهبري کيده. د گوند نشراتي ارگان ملي يووالي وو او د مشرتابه غړي يې لوړپوړي دولتي ماموران وو. د دموکراسۍ په لسيزه کې د زرنگار گوند غړي او پلويان هيڅکله هم د زرنگار په پارک کې چې د گوندونو د غونډو مرکز وو را څرګند نشول. د گوندونو په اړه له پورتنيو څرګندونو څخه ښکاري چې د دموکراسۍ په لسيزه کې گوندونو فعاليت کاوه او د خپلو نشراتي ارگانونو او اعلاميو او په پوهنيزو مؤسسو، کارخانو او وټونو کې د غونډو، مظاهرو او لاريونو په تنظيمولو سره خپلې کړنلارې ولس ته وړاندې کولې. د زرنگار گوند پرته نورو دواکمنۍ سياستونه غندل. پداسې حال کې چې په هيواد کې د سياسي گوندونو او غونډو د جوړولو قوانينو شتون نه درلود. د دموکراسۍ په لسيزه کې د قانون پرته د سياسي گوندونو فعاليت د افغانستان د عجايبو د ټاټوبي رښتيني انځور کاري. دا ځکه د عجايبو ټاټوبي دی چې هلته داسې څه تير شوي چې په نورو هيوادونو کې يې ساری نشته. د بيلګې په توګه د دموکراسۍ په لسيزه کې د اساسي قانون له مخې د هيواد سياسي سيستم مشروطه پاچاهي (پارلماني) يا قانوني پاچاهي وو خو پارلمان ته د گوندونو د سيالۍ پر اساس استازو لار نه موندله. په پارلماني سيستم کې پارلمان ته استازي د گوندونو د سيالۍ له لارې ټاکل کيږي خو د افغانستان پارلمان ته استازو په انفرادي توګه لار موندله چې دا په څرګنده د تئوري او عمل ترمنځ د تضاد ښکارندوی وو. د دموکراسۍ په لسيزه کې د قانون پرته د گوندونو فعاليت په واقعيت کې

د قانون خلاف عمل وو او دا گوندونه ناقانونه گوندونه وو. همدې ناقانونه گوندونو په واټونو، كارخانو او پوهنيزو بنسټونو كې غونډې رابللي او د خپلو سرو، شنو او سپينو بيرغونو سره په واټونو كې راڅرگنديدل، مشران يې ټولو ته څرگند او ځينو يې گوندي دفترونه هم لرل، خو حكومت د دې ناقانونه گوندونو د فعاليت مخه نه نيوله. بېله شكه چې دې گوندونو د پاچا يا د حكومت د همغږۍ پرته خپلو فعاليتونو ته دوام نشوای وركولى. معلومېږي چې د هغه مهال د گوندونو مشران د پاچا يا حكومت سره ځانگړو هوکړو ته رسيدلي وو چې د څه اجازه لري او د څه نه. پدې هکله محمد حسن شرق د عبدالغفار فراهي د ولسي جرگې د غړي له قوله د پرچم د بلي په اړه ليکي: «ما د بناغلي منصورې د کورنيو چارو د وزير څخه پوښتنه وکړه، آيا د هادي کریم خبرې واقعيت لري، وزير وويل مور د گوندونو سره پروتوکول درلود چې د حكومت تر تعقيب لاندې كسانو ته به پناه نه وركوي او د دا ډول كسانو په نيولو كې به كه د گوند غړي يې هم وي همكاري كوي. لدې كبله بناغلي كارمل شخصاً ماته ټلفون وكړ او د کریم هادي د نيولو امر مې وركړ. « ۳۸ / ۱۰۵ - ۱۰۶ عبدالهادي کریم د شورا ديارلسمې دورې ته ځان کاندید کړی وو او د ټاکنيز کمپاين پر مهال حكومت غوښتل هغه ونيسي. هغه چې د حكومت لدې هوډ خبر شوی خپل مشر كارمل ته ورغلی دی. پوليسو هادي کریم او دستگير پنجشيري له همغه ځايه نيولي وو. هادي کریم وروسته ويل چې كارمل د بلي کوتي څخه د ټلفون پواسطه مقامات خبر کړل، پوليس راغلل او دوی يې بنديان کړل. دا بيا بنيي چې د دموکراسۍ په لسيزه كې گوندونو د واکمنۍ د اجازې له مخې سياسي فعاليتونه كول او له حكومت سره يې ځانگړي پروتوکولونه لاسليک کړي وو.

د انديښني ورتوپير

د دموکراسۍ د لسيزې د سياسي گوندونو د فعاليتونو څرنگوالي، د يو بل سره اړيکو او د تبليغانو بني د يوې لسيزې مخکې سازمانو څخه د انديښني ورتوپير درلود. منطقاً چې د دموکراسۍ د لسيزې سياسي گوندونو د تېرې دورې په پرتله بايد د لوړ سياسي شعور څخه برخمن وای او تبليغات يې د ملي - دموکراتيکو او مترقي ځواکونو د يووالي لوری درلودلای او فعاليت يې د يو بل سره د سياليو سر بېره د همکارۍ پر محور څرخيدلای. خو هرڅه سرچپه را وختل. د شاه محمودخان د صدارت مهال سازمانونه د لوړ سياسي شعور لرونکي وو. د هغه مهال سياسي گوندونو د يو بل په پټه منفي تبليغات نه کول او د دوی تر منځ خواخوږۍ او همغږۍ شتون درلود. د بيلگې په توگه هغه مهال ويښ ځلميانو د چاپ ماشين درلود چې د نورو سياسي ډلو جريدې او اخبارونه يې هم ور چاپول. د دوی دا ډول دريځ د لوړ کلتور د لرلو سر بېره دا هم ښودل چې هغوی د خپلو خلکو د ذهنونو د روښانولو او ويښتيايي کار د پر مخ وړلو په وړاندې د گډ مسؤليت احساس درلود. د دموکراسۍ د لسيزې غوڅ اکثریت سياسي گوندونو د يو بل خلاف دښمنانه تبليغات پر مخ وړل، يو بل ته يې سپکې سپورې ويلي، د سيالو ډلو د فعالانو له وهلو ټکولو او وژلو څخه يې هم ډډه نده کړې او د مقابل لوري شتون ور ته د زغم وړ نه وو. د دموکراسۍ د لسيزې سياسي ډلو او حتی هغو سازمانونو چې گډې موخې او گډ سياسي او ايډيالوژيکي ليدلوری هم درلود، نه دا چې د مبارزې گډ ټکي پيدا نکړل بلکې په لاريونونو او خپرونو کې د يو بل خلاف تبليغات کول، يو بل يې د پرديو جاسوسان بلل او خبره وهلو ټکولو، اخ اوډب او وژنو ته هم رسيدله. د ساري په توگه د ا، خ، د، گ دواړو سيالو ډلو (خلق او پرچم) چې گډې فکري، ايډيالوژيکي او سياسي موخې او واحد فکري سرچينه لرله د دوو دښمنو سازمانو په شان د يو بل په پټه تبليغات کول

تردې چې د پرچم فرکسيون د نور محمدتره کي لپاره بيوگرافي جوړه کړه ، د رنگارنگ تورو نو سر بېره يې هغه د سي ای اي جاسوس معرفي کړی وو. دا بيوگرافي يا شپې پانه نه يوازې د تره کي د شخصيت ترور بلکې د ټولو خلفيانوسپکاوي ته ځانگړې شوې وه. بيا دا چې د ۱۹۷۲ کال د لړم مياشتې په يوه مظاهره کې د ځوانو مسلمانانو له لوري په يوه پلاکات کې چې د مساوات د ډلې مشر، ميوندوال يي سپک کړی وي داسې ليکل شوي وو: «جاسوس پريروز، صدراعظم ديروز، مبارز امروز، شرمنده فردا، ميوندوال بي خدا!» او کين لاسو په يوه لوی پلاکات کې دا بيت ليکلی وو:

ترسم نرسي به کعبه ای اخواني اين راه توميروی به انگلستان است

البته د دموکراسۍ په لسيزه کې يو ځل د ځوانو مسلمانانو، نوی دموکراتيک گوند، د انتظار محفل او د زرنگار گوند پرته نورو سياسي گوندونو او سياسي فعالانو کله چې د صدراعظم محمدموسی شفيق حکومت غوښتل د ايران سره د هلمند د اوبو د تړون په هکله خبرې پيل کړې او وروسته يې ورسره تړون لاسليک هم کړ گډه ژبه وموندله او په باغ بالا کې د روزگار د جريدې د مسئول مدير محمد يوسف فرند په کور کې د افغان ملت ، پرچم ، خلق، مساوات او صدای عوام استازي سره جرگه شول چې د نوموړي تړون په وړاندې گډه تگلاره غوره کړي. هماغه وو چې د تړون خلاف يې گډه مظاهره تنظيم کړله. د دموکراسۍ په لسيزه کې د پورتنیو ډلو له لوري د يوې ملي مسئلې په اړه د گډ دريځ نيول لومړی او وروستی پېښه وه. هغه مهال د وخت غوښتنه وه چې سياسي ډلو د دموکراتيکي جبهې په جوړولو سره ځواني دموکراسۍ ته وده ور کړي وای او د يوه قوي سياسي اپوزيسيون په شکل په حکومتونو فشار راوړی وای چې د دموکراسۍ د ودې او د هيواد د اقتصادي- ټولنيز پرمختگ لپاره اړين گامونه اوچت کړي وای او پدې ډول يې د هيواد د بې ثباتۍ او د دموکراسۍ د ناکامۍ مخه نيولي وای. د دموکراسۍ د لسيزې د سياسي ډلو دا ډول چلند دا گومان په واقعيت اړوي چې هغوی د خپلو بهرنيو ملاترو او فکري سرچينو د ارادې له مخې عمل کاوه. البته دا به بې انصافي وي چې له يوه سره ټول دا سياسي خوځښتونه او يا يې ټول مشران او په تېره کدرونه او غړي د پرديو د نقشو پلي کوونکي وبلل شي.

د عقرب د دريمې پيښه

کله چې د دموکراسۍ د لسيزې څخه خبره کيږي نشي کيدای چې د ۱۳۴۴ کال د لړم (عقرب) د دريمې خونړۍ پيښې يادونه و نشي. که څه هم د دې پيښې څخه د نيمې پيرۍ زيات وخت تير شوی دی خو لا تر اوسه د هغې د پيښيدو د څرنګوالي په هکله د نظر يووالی نشته او حتي د دې پيښې د قربانيانو کره شمېر څرګند نه دی. د هر څه د مخه به ددې پيښې په هکله دې پوښتنې ته د ځواب د لټولو هڅه وشي چې ولې دا خونړۍ واقعه پيښه شوه؟ ويل کېږي چې د کابل پوهنتون د حقوقو د پوهنځي رئيس حميدالله آدينه د دربار د وزير علي محمدخان زوی د ولسي جرگې د مشر محمدعمر وردگ د موافقي پراساس د دې پوهنځي د څلورم ټولگي د دپلوماسۍ د څانگې محصلين چمتو کړي وو چې د لړم په دوهمه د ولسي جرگې په غونډه کې گډون وکړي چې آجندا يې محمديوسف او د هغه کابينې ته د باور د رايې ورکول وو. حميدالله د صدراعظم له ملگرو څخه شميرل کيده او د ۱۹۶۴ کال د اساسي قانون د مسودې د اووه کسيزه کميټې غړی هم وو. په غونډه کې د دې محصلينو د گډون خبره چې نورو محصلينو او د سياست مينه والو ته رسيري هغوی هم د لړم په دوهمه د ولسي جرگې تالار ته ننوزي. هغه مهال د حقوقو پوهنځي د اريستوکراتو، اشرافو او شتمنو پوهنځي گڼل کيده لکه څرنگه چې د ادبياتو او ساينس

پوهنځي بيا د اطرافي بيوزلو كليوالو پوهنځي شميرل كيدل. د سياست مينه والو ته دا په زړه پورې وه چې د ولسي جرگې غونډې او هغه هم كابينې ته د رايې وركولو بهير وويني. د نوي اساسي قانون د اووه پنځوسمې مادې له مخې د ولسي جرگې غونډې علني وي چې د قانون له مخې په غونډو کې گډون قانوني ممانعت نه درلودلدي. امله زيات شمير كسان د لړم په دوهمه د ولسي جرگې تالار ته ننوتې وو، د وكيلاانو او د كابينې لپاره ځانگړې شوې څوكۍ نابال شوو ننداره چيانو نيولې وې. كله چې صدر اعظم او كابينه يې د ولسي جرگې تالار ته ننوزي د كيناستو ځای نشته او پريكره كيږي چې غونډه وځنډيږي. دا مهال د شورا ځيني غړي او په هغو کې كارمل په غونډه کې د ميلمنو گډون د هغوی قانوني حق گڼي. د فرهنگ په وينا «د محصلينو له لوري د ملي شورا د تالار نيول د ببرک كارمل د پرچم د اړخ د مشر چې د استازو د مجلس غړيتوب يې درلود وستايل شو او هغه يې د ولسواکۍ په نظام کې د ځوانانو مسلم حق وگاڼه. كارمل ځوانان وهڅول چې د ارتجاع په وړاندې ودريري او د خپل دريځ نه په شا نه شي.» « ۷۴۱/۳۰ د ستونزې حل پدې کې وليدل شو چې د لړم په دريمه به د تالار بهر لودسپيکر شتون ولري او د رايو وركولي بهير به مستقيماً خپور شي. د دې پريكرې وروسته نابال شوي ميلمانه او محصلين له تالار څخه ووتل پدې تمه چې سبا به د تالار بهر د لودسپيکر له لارې كابينې ته د اعتماد د رايې وركولو بهير واورې. كله چې د لړم په دريمه سلگونه محصلين، زده كوونكي او نور د ولسي جرگې مقر ته راغلل امنيتي ځواكونو تالار ته د ننوتو اجازه ورنكړه او د لودسپيکر څرك هم نه لگيده. دا مهال د كاكا حكيم پنجشيري په نامه يو څوك د ولسي جرگې د احاطې ديوال ته خيژي او د صدارت د مرستيال او ماليي وزير سيدقاسم رښتيا د فساد په هكله وينا كوي چې گواکې هغه بيا په نوي كابينه کې نيول شوی دی. پوليسو د نوموړي د وينا مخه ونيوله او ويل كيدل چې توقيف كړی يې وو. لدې وروسته راټول شوي ځوانان د (زنده باد او مرده باد) د شعارونو په وركولو سره د بنار د مركز په لور خوځيږي او په لار کې د پوليسو سره لاس او گريوان كيږي. څو تنه مظاهره چيان او پوليس ټپي كيږي او پوليس يو شمير مظاهره كوونكي نيسي. پدې هكله كابل ټايمز انگرېزي ژبې حكومتي رسنۍ د لړم د څلورمې نيټې په ۱۷۶ گڼه کې راوړي: «د دوشنبې په ورځ مظاهره كوونكو غوښتل تالار ته ننوزي او د پوليسو په لوري يې ډبرې وپيښلې. د ولسي جرگې تالار ته د نه ننوتو وروسته مظاهره چيان د دارالامان په لور ولاړل موټر او ودانۍ يې په ډبرو وپيښلې. پدې جمله کې د سوداگرۍ وزارت او حبيبيه ايسه زيانمنې شولې. ځابنت مظاهره چيان د بنار مختلفو سيمو ته لاړل، امنيتي ځواكونو هغه وخت مداخله وكړه چې هغوی پوليس په ډبرو وپيښل. دولتي سرچينو د قربانيانو په اړه څه ونه ويل.» په پورتنې خبر کې د خبريال يا رسنۍ بې خبرې لدې بنكاري چې دارالامان د بنار د مركز په لور کې نه دی. هېره دې نه وي چې ځيني څيړونكي او ليكوالان د دې پيښې په هكله په خپلو ليكنو کې دا هم وايي چې مظاهره چيان د دريمې كارتې د پوليسو حوزې ته ننوتلي وو له هغه ځايه يې وسلې ترلاسه كړې او په امنيتي ځواكونو يې ډزې كړې چې امنيتي ځواكونه اړ شول متقابلې ډزې وكړي او مرگ او ژوبله منځته راشي. پداسې حال کې چې په كابل ټايمز کې د مظاهره چيانو له لوري د وسلې د ترلاسه كولو په اړه څه نه دي ويل شوي. پوهنتون ته د مظاهره چيانو د ټپي كيدو او بندي كيدو د خبر رسېدل د دې لامل شو چې د پوهنتون په دهليزونو کې حكومتي ضد شعارونه پورته شي او د پوهنتون زيات شمير محصلين د ابن سينا، دارالمعلمين، غازي ايسې، ثانوي تخنيک، حبيبيې ايسې په لور وځوځيدل او د نوموړو مؤسسو يو شمير زده كوونكي هم ورسره يوځای او د شورا په لور روان شول خو پوليسو شورا ته د هغوی د ننوتلو مخه ونيوله. دوی بيرته د پوهنتون په لور وځوځيدل او د سيدجمال الدين افغان د مزار ترڅنگ يې ميټينگ جوړ كړ چې د انجينر محمد عثمان مشهور په لنډې احساساتي وينا محصلين وهڅول چې د خپل اعتراض غږ

پورته كړي. انجينر عثمان هغه مهال د كوم سازمان غړيتوب نه درلود او وروسته د مترقي خوانانو د سازمان (حزب دموكرات نوين) غړيتوب تر لاسه كړ. پدې ميټينگ كې پريكړه وشوه چې مظاهره به په پوهنتون كې پرمخ وړي. مظاهره چيان د اديتوريم مخې ته راغونډ او دولتي ضد ويناوې يې واورولي چې په ويناوو كې فريد شايان د ډاكټر محمودي د همفكرانو څخه يو شعر وويلو چې پرمحصليانو يې اغيز پريښود. محمد اعظم سيستاني د خپل مقدمه يې بر كودتای هفت ثور و فجایع هشت ثور نومي كتاب په ۵۹ مخ كې د شعر لومړی بيت راوړي:

ز کلک آهنين بر کاخ استبداد آتش زن   به نوک خامه بر بنياد هر بيداد آتش زن

پوهنتون نيکه درسش فکر نو ايجاد نتواند   به مضمون و کتاب و كله استاد آتش زن

شعر پدې بيت پای ته رسيري :

در اين عصر يکه دنيا شد دگرگون ز نور برق   تو هم دشتی چراغ تيليی اجداد آتش زن

په پوهنتون كې د ميټينگ برخه والو پريكړه وكړه چې د بنار په مركز كې خپله مظاهره پرمخ بوزي خو پوليسو په بريكوټ (دهمزنگ) كې د بنار زړه ته د محصيلينو د تلو مخنيوی وكړ او هغوی د سخي د گردني له لارې ځانونه پل باغ عمومي ته ورسول او په مختلفو ځايونو كې حكومتي ضد ويناوې واورول شوې. په مظاهره كې د محمدطاهر بدخشي او سلطانعلي كشمند(د افغانستان د خلك دموكراتيكي ټولني)، هادي محمودي (سازمان جوانان مترقي)، شاهپورروئين يار، نوروزكبير او نورو غيرسازماني كسانو ويناوې كړې دي. د ماپنين وروسته د مظاهره چيانو يوه ډله د دريمي كارتې د پوليسو آمريت ته ورځي ترڅو نيول شوي كسان آزاد كړي. دلته دي چې امنيتي ځواكونه په هغوی ډزې كوي چې مرگ او ژوبله يې له ځانه سره لرله. د دې ډزو وروسته مظاهره چيان خواره واره شول او پدې توگه مظاهره هم ختميري. وژل شوي كسان دري تته او ټپيان لسگونه تته يادېري. ټپيان د علي آباد او ابن سينا(گندنا) روغتونو ته د درملني لپاره وړل كيږي. كله چې په بنار كې مظاهري رواني وي ولسي جرگي حكومت ته د اعتماد رايه وركوله. په مظاهره كوونكو باندي د ډزو پيره اكثرأ په سردار عبدالولي د مركزي قول اردو په درستيزوال اچول كيږي حتی ويل كيدل هغه زرهپوښ چې په مظاهره چيانو يې ډزې وكړې سردار پكې ناست وو. ځيني بيا صدراعظم محمديوسف ته گوته نيسي. په مظاهره كوونكو باندي د صدراعظم لخوا د ډزو د امر وړ كولو ادعا ځكه ناسمه ده چې هغه او كابينې ته يې د مظاهرو پر مهال په ولسي جرگه كې د اعتماد رايه وركول كېدله. پوليسو د مظاهري پر مهال او وروسته د پوهنتون او لیسو يو شمير استادان او زده كوونكي او د مظاهري نور فعال برخه وال ونيول چې په هغو كې د ا، خ، د، گ مشرتابه دوه غړي بدخشي او كشمند هم شامل وو. د مظاهره چيانو د تيت پرک كېدو وروسته د كابل پوهنتون محصيلينو د پوهنتون د ادارې د مانۍ مخې ته غونډه وكړه او لاندي پريكړه ليك يې د پوهنتون رياست ته وسپاره :

الف- د لړم د دريمي نيټې د پيښې څيړنه او د هغې د عاملينو مجازات .

ب- د نيول شوو كسانو آزادول .

ج- د سياسي بحثونو په موخه د محصيلينو د اتحاديې جوړول .

د دې پېښې څلور ورځې وروسته محمديوسف د ناروغۍ په نامه استعفي ته اړكړل شو او پاچا محمدهاشم ميوندوال د صدر اعظم په توگه ولسي جرگې ته ور وپېژاند. د محمديوسف استعفي معنی ورکوله چې په مظاهره کوونکو د بزو مسؤليت ده ته متوجه شي او پدې توگه د پوهنيزو مؤسسو د محصلينو او زده کوونکو د نارضايتي کچه راټيټه شي. ميوندوال د شورا نه د اعتماد رايه تر لاسه کړه او بيله ځنډه د محصلينو سره د غمشریکۍ د بنودلو په موخه توره دريشي اغوندي پوهنتون ته ځي او هغوی ته وعده ورکوي چې په مظاهره چيانو باندي د بزو مسؤلین به وموندل شي، د مظاهري بنديان به خوشي او د سياسي بحثونو په موخه به د محصلينو اتحاديه جوړه شي. دا هغه غوښتنې وې چې محصلينو له حکومت څخه لرلي. « ميوندوال بيله کوم قانوني دليله د عقرب د دريمې نيټې د پېښې د څيړنې دنده ولسي جرگې ته وسپارله او جرگې هم بيله کوم فکر د موضوع د څيړنې لپاره يو پلاوی وټاکه ، خو دا پلاوی چې په يوه هيچاني چاپيريال کې ټاکل شوی وو، اصلاً هيڅ غونډه ونکړه او هيڅ کومې پايلې ته ونه رسيد. » ۵۰۷ / ۳۰ ډېری پدې اند وو چې په مظاهره چيانو سردار عبدالولي د بزو امر ور کړی وو او دا ناشوني وه چې کوم مقام هغه دوسيه چې په هغې کې ځواکمن سردار ښکيل دی وڅيړي. د محمدحسن شرق د ليکنې پر بنسټ حکومت پدې اړه پلټنې وکړې او د پلټنو پر مهال دا ډول پوښتنې طرحه شوې وې . د حميدالله نه پوښتنه شوې وه چې ولې يې محصلينو ته اجازه ورکړه چې د ولسي جرگې تالار ته ننوزي . هغه په ځواب کې ويلي وو چې د صدر اعظم د امر له مخې . د ساتونکو او پيره دارانو نه پوښتنې شوې وې چې ولې مو د تالار دروازي خلاصي کړې وې . د هغوی ځواب دا وو چې له صدارت څخه امر شوی وو. د پلټنې د هيات نتيجه گيري دا وه چې که محصلين په بسونو کې ولسي جرگې ته وړل شوي وای د لړم د دريمې نيټې د پېښې مخنيوی کيده. د ۱۳۴۴ کال د لړم د دريمې خونړۍ پېښې وروسته هر کال د وخت سازمانونو دا ورځ د ځوانانو د ورځې په نامه نمانځله او په لومړيو کلونو کې د لړم د دريمې نيټې د پېښې د څيړنې او د بزو د عاملينو د محاکمې سربيره يو لړ سياسي او صنفی غوښتنې مطرح کولې. خو ورو ورو په مظاهره باندي د بزو د امر ور کوونکي ارگان د موندلو او د هغه د محاکمې يادونه نه کېدله ، د يوه دود او سمبولیک حرکت په شان دا ورځ نمانځل کيده او په هغو کې به احساساتي او جذباتي ويناوې کيدلې او گوندونو به خپلې تگلارې پکې بيانولې. دې نمانځنو د جمهوريت تر ټينگښت پورې ادامه لرله او جمهوري دولت چې په غونډو او لاريونونو بنديز ولگاوه او پوځي حالت يې اعلان کړ ددې ورځې نمانځلې ته يې اجازه ور نکړله. کله چې د افغانستان د خلق دموکراتيک گوند واک تر لاسه کړ د بريکوټ- دارالامان سرک يې د عقرب د دريمې او دا ورځ يې د ځوانانو په نامه ونوموله خو د کومو نمانځنو پته نه لگيده. د ا، خ، د، ک د واکمنۍ پر مهال د ځوانانو په نامه د دې ورځې نومول ددې سبب شول خلک گومان وکړي چې د لړم د دريمې نيټې د مظاهري سمبالوونکي همدا گوند وو. همدارنگه د دې گوند ځينو فعالانو پدې اړه د مبالغې ډکې ليکنې کړې دي تر څو وښيي چې د دوی گوند د جوړيدو وروسته ډير ژر وکولای شول په ځوانانو کې نفوذ وکړي. خپل گوند يو سلطنتي ضد گوند او فعال سياسي خوځښت معرفي کړي هر هغه حرکت چې د نوموړي گوند پرستيژ لوړولی شي د خپل گوند د نوبت پايله وگڼي او د دې مظاهري ټول وياړ خپل گوند ته ور وښيي. پر بله خوا د دې گوند يو مشر چې د مظاهري فعال برخه وال او ويناوال وو د حکومت له لوري د دوی توقيفول تر پوښتنې لاندې نيسي . دلته به د دواړو کتگوريو څرگندونو ته گوته ونيول شي. دستگير پنجشېری ليکي: « غورځنگ خود جوشه پيل شو. خو ژر د هغه لارښوونه د افغانستان د خلق دموکراتيکي ټولني د مرکزي کميټې دوو غړو او فعالينو ارواښاد طاهر بدخشي او سلطانعلي کشتمند په غاړه واخيستله، پدې اړه ارواښاد طاهر بدخشي او کشتمند او د دموکراتيک خلق د ټولني نورو فعالينو د پردې شاته ټولي توطيې پدې مظاهره کې افشا کړې. » ۲

۱۸۵، ۱۸۶ خو پخپله کښتمند ليکي: « دا چې مور دوه تنه يې ونيولو څرگند نه شول (موخه په خپله کښتمند او بدخشي دي) ، ځکه مور نه محصلين وو او نه د مظاهرو فعال گډون کوونکي. خو بنيادي پدې دليل چې د نوي جوړ شوي د خلق دموکراتيک گوند د مرکزي کميټې غړي وو. » ۱۱۳/۳۹ - ۱۱۷ د ځوانانو مترقي سازمان (حزب دموکراتيک نوين) هم د مظاهري د سمبالولو وياړ خپل گڼي. البته په سياست کې د دا ډول دريځ نيول معمولي کار بريښي. هغه مهال د ځوانانو مترقي سازمان په هيڅ صورت دا وړتيا نه درلودله چې يوه ستره مظاهره تنظيم کړي ځکه چې دا سازمان د لړم د دريمي نيټې د پيښې يوه مياشت مخکې جوړ شوی وو. د افغانستان د خلک دموکراتيکه ټولنه د خپلې لس مياشتني شتون په ترڅ کې هم دومره نه وه ځواکمنه شوي چې زرگونه تنه کوڅو ته راوباسي. پدې اړه د صباح الدين کشکي لډي ارزونې سره چې « دا مظاهره يوازي د کمونستانو له لوري نه وه سمبال شوي . کمونستان د يوه مهم او منسجم ځواک په توگه نه وو راڅرگند شوي چې دا مظاهره په بشپړ ډول رهبري کړي » همغږي وښودل شي. د کين لاسو سيالان او مخالفان دا خوځښت پدې محکوموي چې هغوی د دې مظاهري د تنظيموونکو سر بيره د محصلينو او زده کوونکو سوله نيزه مظاهره په زورزياتي و اړوله. د شير احمد نصری حشمناس په شان ځيني څيري حتي په مظاهره کې د شوروي د سفارت د کارکوونکو گډون ته هم گوته نيسي. که چيرې د دې واقعي پيښې ته وکتل شي انگيزه يې د ولسي جرگې په غونډه کې د حقوقو د پوهنځي د څلورم ټولگي د محصلينو گډون وو خو اصلي لامل يې د ځوانانو او د سياست د مينه والو ليوالتيا وه چې د ولسي جرگې په غونډه کې برخه واخلي خو د حکومت له لوري د دوی دې ليوالتيا ته نه پاملرنې او خپلو ژمنو ته شا گرزونې دې ته لار هواره کړه چې محصلين زورزياتي ته مخه کړي. پر دې اساس ويلی شو چې د حکومت بيغورۍ او د خلکو د مخکښې برخې ليوالتيا ددې سبب شوه چې قهرېدلي ځوانان په مظاهره لاس پورې کړي او د دې ځوانانو او امنيتي ځواکونو ترمنځ چې ځوانانو د سوله نيزو لاريونو او امنيتي ځواکونو د مظاهرو د کنټرول تجربه نلرله او ځېنو چارواکو مظاهرو ته د بغاوت په سترگه کتل خبره دې ته ورسيرې چې په بي ولسي ځوانانو د ماشينگنو او ټوپکو ډزې وشي او لسگونه تنه قرباني ولري. د دې مظاهري نوښتگر کوم ځانگړی مرکز يا سازمان نه وو. دې خونړۍ پيښې وښودل چې چارواکو د ځوانانو د سوله نيزو لاريونو د زغملو حوصله نلرله او په بي ولسو وگړو يې بريد وکړ چې دا په واقعيت کې په ځوانه دموکراسۍ بريد وو او پايله يې دا شوه چې د څلورو ورځو وروسته د ولسي جرگې له لوري تائيد شوي واکمني ړنگه شي.

د دموکراسۍ د لسيزې رسنۍ

که چيرې د رسنيو رول ته وکتل شي هغه په واقعيت کې نه ليدونکي حکومتونه دي چې اکثراً د واکمنيو ټيکاو او پايښت په هغو پورې تړلی دی. رسنۍ د اطلاعاتو د ليرد د سيستم په توگه داسې وسيلې دي چې د هغو پرمت واکمنه طبقه او ځانگړې ډله د کوم فزيکي ځواک څخه د گټې اخيستنې پرته په خلکو حکومت کوي. د رسنيو او تبليغاتو پرمت دي چې د وگړو فکري اصول تغيير مومي او ذهنونه يې کنټروليري. رسنۍ د واکمنو طبقو او مخکښو کړيو په لاس کې داسې افزار دي چې نه يوازي وگړي کنټرولوي بلکې د هغوی اندونو، نظرياتو او غوښتنو ته بڼه او لوری هم ورکوي او وگړي هغه پخپله خوښه مني. د تبليغاتو يا رسنيو حيرانوونکي اغېز په ولسي وگړو څه چې د سياستوالو په اندونو لاندې بيلگه ښيي. په ۲۰۱۱ کال کې مې د يوه خلقي وزير سره چې د خلقيانو د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته لس کاله د زندان خوند هم ځکلی وو په هيواد کې د ناټويي پوځيانو د شتون په هکله بحث درلود. نوموړي

د غربي رسنيو له دريځه دې مسئلې ته کتل گواکې چې دا لښکر د ترهگرۍ سره د مبارزې او د ولسواکۍ د ټينگښت په موخه ماموريت لري. نوموړي د خبرو اترو په ترڅ کې د ليکوال څخه پوښتنه وکړه چې ته ويب پاڼې، نړيواله ميډيا او په هغو کې مشهورې راډيوگانې لکه بي بي سي، امريکا غږ او ازادۍ راډيو نه گوري او نه اورې چې هغوی څه وايي؟ دې پوښتنې بڼودل چې همدې معتبرو نړيوالو رسنيو د هغه فکر او ليدلوري ته تغيير ورکړی او تر کنترول لاندې راوړی دی ځکه همدا وزير د هغه گوند له مشرانو څخه وو چې يو وخت يې امپرياليسم د زيارکښ انسان دښمن او د جگړو سرچينه بللو او اوس يې د افغانستان د خکو ناجي بولي. ددې پوښتنې په اورېدو سره مي د غني خان دا بيت را ياد شو چې وايي:

يازه جوړ يم دا کل خلک ليوني دي يا دوی جوړ دي يوزه يم ليونی

زړه هسي بخښم خو ايمان په ټيبرنه خرڅوم ځکه ليونی يم خلکه ځکه ليونی

ليکوال هغه ته وويل: فکر نه کوم چې لويديځوال دومره ساده وي چې خپلو رسنيو ته اجازه ورکړي چې د خدايي خدمتگارو تبليغاتي مرکزونو په څېر نړيوالو او افغانانو ته په افغانستان کې د خپلو پوځيانو د شتون موخې ورسوي. دا راډيوگانې د خپلو هېوادونو د ملي گټو پربنسټ تبليغات کوي او هغه څه خپروي چې د هغوی ملي گټې يې حکم کوي. امريکايي پوه هارولډ لاسويل چې په امريکايي ټولنه کې د اړيکو د ثوريسن او د تبليغاتو او پروپاگاندا کارپوه گنل کيږي د تبليغاتو د رول په اړه ليکي: «د دموکراسۍ سيستم، يعنی هغه حکومت چې د خلکو له خوا اداره شي ثابت او پايدار نه پاتې کيږي ترڅو د ځانگړو کارپوهانو له لوري داسې تبليغات او پروپاگاندا چې د خلکو عقيدو ته لوری ورکړي او کنترول يې کړي ترسره نشي.» څرگندساری يې د ناټويي اشغال پر مهال د افغانستان رسنی وې چې يوه برخه يې د بهرنيو له لوري تمویلېدله، د يوې برخې مسؤلان يې د اشغالگرو د فکري اسارت لاندې وو، دريمه ډله يې په افغان جگړه مارانو پورې تړلې وې او پاتې نورې يې ناپييلې او خپلواکه خو په اقتصادي لحاظ کمزورې وې ددې جوگه نه وې له نورو سره سيالي وکړي او ليدونکي او لوستونکي ځانله رامات کړي. دې رسنيو ولسمشریزو ټولټاکنو ته پدې روحيه تبليغات کول چې گواکې ټاکنې دي چې د افغان ولس برخليک ټاکي او د ولس د رايو پر مټ ټاکل شوی ولسمشر به هيواد ته سوله راوړي. همدې رسنيو او په هغو کې ټلويزيونو په پرله پسې توگه د ټاکنو په اړه گړدي ميزونه رابلل حتي په دغو ميزونو کې د اشغال د سيوري لاندې د ټاکنو مخالفينو هم جرئت نه کاوه دا خبره وکړي چې د اشغال تر سيوري لاندې رڼو ټاکنو ته اشغالگر اجازه نه ورکوي او هغه څوک به ارگ ته لار مومي چې اشغالگر يې غواړي. دا ځکه چې ټولو رسنيو په يوه خوله د ټاکنو خبره کوله او د ولس ذهنونه يې ترخپل کنترول لاندې راوړي وو او دا خبرې زمزمه کېدلې چې ټاکنې د ولسواکۍ مرکزي اصل دی، په اوسنيو حالاتو کې يوازینی مناسب گام چې بايد واخيستل شي هغه ټولټاکنې دي. پداسې حال کې چې د څلورو څلو ټاکنو وروسته حکومتونو هيواد ته نه سوله را وړه او نه مثبت بدلون. د دموکراسۍ د لسيزې مخکې حکومتونه په بشپړډول په رسنيو او تبليغاتي بنسټونو واکمن وو او ازار يې د کابل يوازینی راډيو، حکومتي ورځپاڼې، جريدې، مجلې او حتی د جوماتونو منبرونه او سينماگانې وې. دا ټول د واکمنۍ په گټه څرخيدل. د دموکراسۍ په لسيزه کې آزادي رسنی د مطبوعاتو د قانون (جولای ۱۹۶۵) د نافذيدو وروسته راڅرگندې شوې. د دموکراسۍ د لسيزې غيرحکومتي آزادي رسنی د خپلو نيمگړتياوو سره سره په خپرونو پيل وکړ او په همدې دوره کې ټولټال يودېرش غيرحکومتي او پټې حکومتي رسنی خپرې شوې. البته چې دا رسنی په يوه مهال نه خپرېدلې بلکه په مختلفو وختونو کې يې په خپرونو پيل کړی دی او بيا

يې خپروني درولي يا د واکمنۍ له لوري توقيف شوي دي. د چنگاښ د پوځي کودتا په درشل کې په هيواد کې لس غيرحکومتي جريدې خپرېدې. د دموکراسۍ په لسيزه کې د ۳۱ رسنيو له جملې څخه د (خلق ، شعله جاويد، پرچم، افغان ملت ، مساوات، صدای عوام، اتحادملي) د وخت د سياسي گوندونو نشراتي ارگانونه وو او نورې خپلواکه شخصي، ناپېيلې او يا پټې حکومتې رسنۍ وې. په افغانستان کې د مطبوعاتو د قانون پر بنسټ بايد د يوې رسنۍ چلوونکي د حکومت څخه د ورځپاڼې ، جريدې يا مجلې د خپرولو جواز تر لاسه کړی وای. هغه مهال د دولتي چاپخاني پرته نورو چاپخانو شتون نه درلود. لدې امله ټولې غيرحکومتي جريدې په دولتي مطبعه کې چاپېدلې. دې ډول حالت حکومت ته دا امکان ورکاوه چې د جريدې د خپرېدو مخکې هغه موارد سانسور کړي چې د حکومت نه خوښېدل. حکومت نيغ په نيغه د سانسور خبره نه کوله بلکې د دولتي مطبعې کارکوونکو د رسنيو مسؤلین پدې نامه وېرول که دا موضوع خبره شي ښايي دا گڼه او يا د تل لپاره مو اخبار مصادره شي. د مطبوعاتو د قانون له مخې حکومت اجازه نلرله چې په رسنيو کې خپرېدونکي مواد سانسور کړي. خو څرنگه چې جريدې په دولتي چاپخانه کې چاپېدلې او د جريدو د هرې گڼې له منځپانگې نه مخکې له مخکې اړونده مسؤلین خبرېدل ، واکمنۍ به کله چې جريده له چاپخاني ووتله په لار کې به يې ضبط کړله بيله دې چې بازار ته وړاندې شي. د دموکراسۍ په لسيزه کې لومړۍ جريده چې حکومت د تل لپاره مصادره کړله د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند نشراتي ارگان د خلق جريده او دوهمه د پيام روز آزاده جريده وه. همدا ډول حکومت د مساوات جريده هم توقيف کړه خو بيرته يې د خپرولو اجازه ورکړه. د خلق د جريدې د خپرولو او بيا بندولو په اړه دا خبره د يادولو وړ ده چې د خلق د جريدې د لومړۍ جريدې د خپرېدو په ورځ د مې په يوولسمه د مردم په نامه يوه جريده هم بازار ته راووتله چې پکې خپرې شوي ليکنې د خلق د جريدې خلاف وې. همدارنگه د مردم جريدې د خلق د جريدې د توقيف نه يوه ورځ مخکې د جون په شپاړلسمه خپلې خپروني ودرولې. د نوموړې جريدې د امتياز خاوند سيدمقدس نگاه او مسؤل مدير غلام محي الدين وو. د مردم جريده د کوم سازمان نشراتي ارگان نه وو بلکې د محمدزيو د مخوري کورنۍ فيض محمد زکريا له لوري خپرېده او د خپرونو د درېدو لامل يې هم څرگند نشو. بېله کومه شکه چې هغه حکومت د خلق جريدې په وړاندې خپروله. د حکومت له لوري په خپلواکه جريدو او په تيره هغو جريدو چې پخپل قوت سره يې روښانتيايي او وينتيايي هدفمن کار ته ملاتړلې وه فشارونه ددې سبب شول چې « د ۱۹۷۲ کال د سپتمبر په مياشت کې ۹ غير حکومتې جريدو (خير ، مساوات، افغان، پکتيا، اتحادملي، پيام وجدان، روزگار، افغان ملت او کاروان) د احتجاج په ډول د غيرحکومتي رسنيو په وړاندې د صدراعظم ډاکټر عبدالظاهر د اختناق څخه ډک سياست له امله د يوې ورځې لپاره د خپلو جريدو د خپرولو نه ډډه وکړه.» ۱۹۲/۳۲ بيله شکه دا بيا ښيي چې د دموکراسۍ د دورې حکومتونو هم نه غوښتل آزادي رسنۍ خپروني ولري. تردې چې د حکومت مشر هم ليوال نه وو چې په مطبوعاتو کې را څرگند شي او د حکومت د تگلارو او فعاليتونو په اړه ولس ته معلومات ورکړي. ټولو ته څرگنده ده چې پاچا به د نوي لمريز کال، اخرونو او د خپلواکي د ورځې په مناسبت د کابل راډيو له لارې په دري ژبه لنډ د مبارکۍ پيغامونه وړاندې کول .

د دموکراسۍ د لسيزې پارلمان

د ۱۹۶۴ کال د اساسي قانون له مخې د هيواد پارلمان له دوو مجلسونو، ولسي جرگې او مشرانو جرگې جوړ شوی وو. ولسي جرگې ته استازي د ولس د آزادو، عمومي، پټو او مستقيمو رايو له لارې

د څلورو كلونو لپاره ټاكل كيدل. ولسي جرگې ته د استازيتوب شرطونه دا وو چې استازي لږترلږه د افغانستان لس كلن تابعيت ولري، ليكل او لوسنل يې زده وي، ۲۵ كاله عمر ولري او د نوي اساسي قانون له نافذيدو وروسته محكمې له سياسي حقونو څخه نه وي محروم كړي. ولسي جرگې ته د ټول افغانستان څخه ۲۱۶ تنو استازو لار موندله. مشرانو جرگې ۸۴ غړي لرل چې يوه دريمه يې د پاچا له لوري د پنځو كلو لپاره انتصابيدل، بله دريمه يې د ولايتي جرگو له لاري د دريو كلو او پاتي دريمه برخه د خلكو له لوري د آزادو، عمومي، پټو او مستقيمو رايو پواسطه د څلورو كلو لپاره ټاكل كيدل. د مشرانو جرگې استازو د ولسي جرگې د غړو په شان شرايط لرل يوازې استازي بايد ديرش كلن واى. لكه څرنگه چې پاچا د گوندونو د قانون په څير د ولايتي جرگو قانون توشيح نكړ. لدې امله د ولايتي جرگې استازو په مشرانو جرگه كې شتون نه درلود. پردې بنسټ د مشرانو جرگه نيمگړې وه او پرېكړې يې غيرقانوني وې. د دموكراسۍ په لسيزه كې پارلمان ته دوه ځله ۱۹۶۵ او ۱۹۶۹ كال كې ټاكني ترسره شوي. ټاكني د يوه حكومتي كميسيون پواسطه چې غړي يې د سيمې قاضي، ماموران او ښوونكي وو تر سره كيدلي. ولسي جرگې لاندې دندې لرلي:

- ۱- د قوانينو تصويبول.
- ۲- د اجرائيه قوې پر فعاليتونو څار او د حكومت استيضاح.
- ۳- حكومت ته د باور او نه باور د رايې وركول.

حكومت ته د اعتماد د رايې د نه وركونې او يا د رايې د بېر ته اخيستنې له امله حكومت ړنگيده او پاچا بايد نوي صدراعظم ولسي جرگې ته د اعتماد د رايې د ترلاسه كولو په موخه وريپېژندلى واى. د اساسي قانون په لسيزه كې لومړى پارلمان د ۱۹۶۵ كال د اكتوبر په څوارلسمه چې د پاچا د زيږيدنې له ورځې سره سره خور پرانيستل شو. لومړي پارلمان ته ټاكني د تېرو ټاكنو په پرتله رڼې وې او د دموكراسۍ په لسيزه كې لومړى ټاكني د دوهمې په پرتله رڼې وې يعنې دا چې د حكومت لاسوهنې پكې لږ وې. لومړي پارلمان (دوولسمې دورې) ته څلورو ميرمنو، دوو له كابل او يوې يوې له كندهار او هرات څخه لار و موندله. البته د دموكراسۍ په لسيزه كې د محمدهاشم ميوندوال د صدارت پر مهال د لومړي ځل لپاره يوې ميرمنې كابينې ته لار موندلې وه. هېره دې نه وي چې د دموكراسۍ تر لسيزې پورې ملي شورا شتون درلود خو ددې شورا غړي اكثرآ د حكومت له لوري د ټاكنو په نامه شورا ته رسول كيدل.

د حكومتونو دا ډول دريځ ددې سبب شوى وو چې خلك په ټاكنو باور ونكړي او گډون كوونكي يې لږ وي. څرگنده بيلگه يې د ۱۹۶۵ كال په پارلماني ټاكنو كې په كابل كې چې د نورو ښارونو په پرتله د سواد كچه پكې لوړه وه د څلوېښتو زرو څخه زياتو كسانو نوم ليكلې وو خو په ټاكنو كې يوازې پنځلس زرو تنو گډون وكړ. كه څه هم د تيرو ټاكنو په پرتله د دموكراسۍ په لسيزه كې ټاكني رڼې وې خو بيا هم د پخوا په شان سلطنت او حكومت د خپلې مزمې ناروغۍ يا عادت له امله په ټاكنو كې د لاسوهنو څخه ډډه ونكړه او هڅه يې كوله چې ولسي جرگې ته د حكومت سياسي مخالفان لار ونه مومي. د محمديوسف د انتقالې دورې د كابينې غړى اود ټاكنو سمبالوونكى سيدقاسم رښتيا پدې هكله ليكي: «يوه ورځ ډاكټر عبدالقيوم د كورنيو چارو وزير ما ته وويل د استازو لست مې چې د ولاياتو غوښتنې وو را رسيدلى دى. صدراعظم وويل چې زه او ته، مجروح او خليلي به سره كښينو او بحث به پرې وكړو...، مطلوب او نامطلوب كسان به سره جلا كړو...، عجيبه دا چې هغه كسان چې زما د كور په مجلس كې مطلوب كسان پېژندل شوي وو. استاد (خليلي د پاچا سلاكار) هغه د نامطلوبو په كتار كې شامل كړي وو،

د کورنيو چارو د وزارت له لارې په همدې نامه واليانو ته معرفي شوي وو. او هغه کسان چې د کومو ملاحظاتو له امله نامطلوب گڼل شوي وو لکه د ناوړه سابقې، قاچاقبري او يا داسې نور. حکومت ته مطلوب معرفي شوي وو. « ۲۳۶ / ۱۳ رېښتيا په ټاکنو کې د واکمنۍ او په تېره د صدراعظم او د خصوصي کابينې لاسوهنې نه مني. آيا دا د حکومت له لوري په ټاکنو کې لاسوهنه نه ده چې واليانو ته د مطلوبو او نامطلوبو استازو لست استول کيږي. ددې معنی دا ده چې د مطلوبو کسانو سره مرسته وشي چې شورا ته لار ومومي او د نامطلوبو استازو مخنيوی وشي. رېښتيا دوولسمې دورې د ټاکنو مسؤل بل خای اعتراف کوي: « دا چې واليانو، ولسوالانو او د څارني پلاوو د هيواد په مختلفو سيمو او اطرافو کې د مختلفو ملاحظاتو او د اشخاصو او مقاماتو د توصيې له کبله لاسوهنه کړې ده سترگې نشي پټېدې. » ۳۲۱ / ۱۳

په ټاکنو کې به د واکمنۍ له لوري د لاسوهنو په اړه د دوو تنو نوماندانو نورمحدثره کې او محمد هاشم ميوندوال يادونه وشي چې ولسي جرگې ته لار ونه مومي. تره کې د دموکراسۍ په لسيزه کې لومړۍ (دوولسمې) او ميوندوال بيا دوهمې (ديارلسمې) دورې ته د غزني د ناوې او مقر له ولسواليو څخه ځانونه کانديد کړي وو. تره کې د ويښ ځلميانو له بنسټ ايښودونکو او د يوه گوند مشر وو. هغه د هيواد د ننه او بهر د ماموريت تجربه لرله، د وخت په مطبوعاتو کې د پيژندل شوي سمونپالې څيري په توگه پيژندل کيده. ولسي جرگې ته د هغه سيال هاشم د خپلې ترور د ملکيار د مشهورې کورنۍ د يوې معتبرې ښځې ښځې شخصي موټروان وو چې شورا ته يې لار وموندله. د ملکيار د کورنۍ دوه غړي عبدالله ملکيار او نصرالله ملکيار په څلورو حکومتونو کې د کابينې غړي پاتي شوي او عبدالجبار ملکيار او عبدالسلام ملکيار بيا جنرالان وو. ددې کورنۍ دا ډول دريځ د دې لامل گرزيده چې موټروان يې ملي شورا ته لار ومومي. پدې اړه د تره کې ورور، جان محمد تره کې چې د ټاکنو پر مهال په ولسوالۍ کې د خپل ورور د رايو د صندوق د څارني په موخه شپه تيره کړې وه وايي: « ماته خوب نه راتې د شپې مې غوښتل د باندې ووزم خو گورم دروازه د باندې له خوا راپسې بنده ده. هرڅه نارې چې مې وکړې هيچا دروازه نه راخلاصوله ...، سهار يې دروازه پرانستې وه کوټې ته ورغلم گورم مهر لري سوی او په احتياط پر سرين سوی دی خو زما نښاني بيخايه سوی وه ...، پدې توگه شورا ته د نورمحمد تره کې لاره ونيول شوه. » ۱۴۷ / ۴۰ محمد هاشم ميوندوال په ۱۹۶۹ کې د مقر له ولسوالۍ څخه د خپل سيال سيمه نيز خان په وړاندې ماتې خوري. ميوندوال خپله ماتې د حکومت د لاسوهنې له امله گڼله او خپل ليکلې شکايت يې د خپل استازي له لارې وليد حقوقي د ستري محکمې اداري رئيس ته چې کشککي د اطلاعاتو او کلتور وزير هغه مهال د وليد حقوقي په دفتر کې ناست وو وړاندې کړی وو. کشککي د خپلو سترگو ليدلی حال داسې بيانوي: « ميوندوال په خپل ليک کې د هغې حوزې د ټاکنو پايلې غيرقانوني گڼلې وې چې ده ځان کانديد کړی وو. حقوقي چې د سلطنتي کورنۍ سره قومي اړيکې لرلې او د نوموړې کورنۍ د اعتماد نه برخمن وو، ليک يې ټوټې ټوټې کړ او باطله دانۍ ته يې واچاوه او دا کار يې پدې موخه وکړ وښيي چې واکمن نظام تر کومې کچې له ميوندوال څخه کرکه لري. » ۵۹ / ۳۲ کله چې په ټاکنو کې د حکومت د لاسوهنو په هکله د ميوندوال چې په همدې د دموکراسۍ په لسيزه کې يې د صدارت لور مقام درلود، شکايت نه اوريدل کيږي که له يوې خوا قانون ته د حکومت له لوري نه درناوی ښيي له بله پلوه د قضائيه سيستم تر لتوب هم نندارې ته ايردي. دا چې ولي ميوندوال چې د مشروطه نظام سخت طرفدار هم وو د سلطنتي کورنۍ دښمني گڼلې وه لامل يې دا کيدای شي چې هغه د يوه سياسي گوند مشري لرله چې په هيواد کې د سمونو د پلې کولو په موخه سياسي مبارزه کوله او د هيواد په

کچه يوه پيژندل شوې څيره وه. که چيرې ميوندوال ولسي جرگې ته لار موندلې وای بيله شکه پدې معتبر دولتي ارگان کې يې د پام وړ اعتبار او اغيزدرلود او هلته يې د سمونپالې ډلې تله غښتلې کوله او په پايله کې هغه په يوه اغيزمن سياسي او ملي شخصيت اوښت. د يو شمېر څېړونکو او سياستوالو له انده سلطنتي کورنۍ ليواله نه وه چې د محمدزيو پرته بل څوک په ملي شخصيت او وړي همدا لامل وو چې د ميوندوال مخه يې نيولې ده چې شورا ته لار ونه مومي. هغه مهال نه يوازې د سياسي سازمانو د استازو او سياسي مخالفانو مخه نيول کېده بلکې د سياسي گوندونو احتمالي بريالي نوماندان يې د قانون څخه د سرغړونو او يا پاچا او حکومت ته د سپکاوي په پلمه زندانونو ته اچول. څرگنده بيلگه د ۱۹۶۹ کال په ټاکنو کې د افغانستان د خلق دموکراتيک گوند اړونده کسانو صالح محمدزيری او فدامحمد خواريکښ د کندهار ښار، غلام دستگير پنجشيري، عبدالهادي کریم، حاجي قادربهيار او محمداکرم کارگر د پنجشير ولسوالۍ، عبدالکریم زرغون او عبدالخالق د خوست له لويې ولسوالۍ څخه وو چې توقيف او زنداني شول. د سياسي فعالانو او د سياسي گوندونو اړونده څېرو د زنداني کولو څخه موخه دا هم وه په ټولنه کې ويره خپره کړي چې د سياسي گوندونو څخه واټن ونيسي. په زندان کې يې د سياسي گوندونو مشران او فعالان هڅول او اړايستل چې د ژمن پانو په ليکلو سره چې د سياسي فعاليتونو نه لاس واخلي له زندان څخه به آزاد شي. ښه بيلگه يې عبدالهادي کریم وو. هادي کریم د پنجشير له ولسوالۍ څخه ځان کانديد کړی وو او دستگير پنجشيري د هغه په گټه تبليغاتي کار پرمخ وړ. هغوی د حکومت له لوري د حکومتي ضد تبليغاتو له امله زنداني شول. زيری پخپل کتاب کې د تره کې له قوله ليکي: «هادي کریم ته احوال راغلی دی چې د مقاماتو په نامه يوه عريضه وليکي چې دی ناروغه دی او زندان نشی تيرولی او نوره سياسي مبارزه هم نه کوي، ډاکټران به هم دده ناروغي تصديق کړي او ښايي په دې توگه ايله شي...، بله ورځ تره کې راته وويل چې د دولت نمايندگان وايي ډاکټر دې هم د هادي کریم غوندي د پاچا په نامه يوه عريضه وليکي او له خپلو کړو دې عفو و غواړي او نور دې سياسي فعاليت نه کوي.» «۴۰ / ۲۵۴، ۲۵۹، ۲۶۹ له زندان څخه د هادي کریم د آزاديو مسئله ښيي چې د افغانستان په زندانونو کې يې سياسي بنديانو داسې ربرول چې د هغوی روحيه ورماته کړي او اړ شي د خپلو سياسي فعاليتونو له امله چې هغه يې مدني حق دی بښنه و غواړي او تعهد ور کړي چې نور به سياسي فعاليت نه کوي که نه د زندان د کړاوونو ډک ژوند به تيروي. د دموکراسۍ په لسيزه کې سلطنت او حکومت ولسي جرگې ته نه يوازې د سياسي مخالفينو مخه نيوله بلکې دا شکونه هم کيدل چې د هغوی د فزيکي له منځه وړلو څخه هم ډډه نه ده کړې چې يو د هغو څخه امان الله حيدري د ترافيکو پخوانی مدير چې د داودخان له پلويانو نه شميرل کيده. هغه «څه موده مخکې له ټاکنو د خپل پلرني کلي تر څنگ د کابل- کندهار پرسرک په يوه مرموزه ترافيکي پيښه کې و وژل شو او يو شمير خلک پدې پيښه کې د واکمن رژيم د لاس لرلو تور لگوي.» «۳۲ / ۱۱۸»

د دموکراسۍ د لسيزې د ولسي جرگې دواړه دورې د دوو ځانگړتياوو (د سترگو وړ واکونه او د غړو د ترکيب بيساري تنوع) په لرلو سره د تير ولسي جرگو څخه توپير درلود. نوي اساسي قانون جرگې ته پراخ واکونه او په هغو کې د اجرائيه قوې په کړنو د کنټرول واک ورکړی وو. د دموکراسۍ په لسيزه کې د حکومتونو استيضاح او د هغوی څخه د اعتماد د رايې بير ته اخيستل د ولسي جرگې د واک څرگندوی دی. په دواړو دورو کې د هېواد د ټولو قومونو، توکمونو، مذهبونو او مختلفو سياسي او ايډيولوژيکي افکارو خاوندانو شتون د غړو د تنوع څرگندي بيلگې دي. هغه مساعد چاپيريال چې د نوي اساسي قانون د ښيگڼو په رڼا کې منځته راغلی وو استازو ته دا حق

ورکاوه چې خپل اندونه بيله وېرې په شورا کې بيان کړي ، ويناوې يې دراډيو څخه مستقيماً خپريډي چې د خلکو د ذهنونو په روښانولو کې اغيزمن رول ولوباوه . د پورتنيو بنيگنو سره سره هغه څه چې د ولسي جرگې د فعاليت په پايلو منفي اغيز درلود او د حکومتونو څخه يې د نوبت شونتياوې اخيستي وې هغه دا وو چې ولسي جرگه د بحثونو او مشاجرو په يوه مرکز اوبنتي وه . لامل يې دا وو چې ولسي جرگې ته استازي د سياسي گوندونو د تکت پر بنسټ نه ټاکل کيدل بلکې په خپلواک ډول شورا ته لار موندله . دا کار د دې سبب کيده چې هر وکیل په غونډه کې د خپل زړه خبرې وکړي او يا دا چې هغه وکیلان چې د وخت د سياسي گوندونو سره يې تړاو درلود د خپلو گوندونو کړنلارې وړاندې کړي او نورو چې د سلطنتي کورنۍ د سيالو غړو (سردار داود او سردار ولي) سره اړيکې درلودلې د هغوی د ديکتې او ارادې سره سم په ولسي جرگه کې کړکيچونه را وزيږوي . داچې ولسي جرگه د بحثونو او مشاجرو يو بنسټ وو لاندې نقل قول يې ښه بيلگه ده . « په کال ۱۹۶۹ کې مخکې لدې چې استازي دوهم حکومت ته رايه ورکړي ۲۰۴ تنو په څوارلسو غونډو کې په پرله پسې توگه ويناوې وکړي . په ۱۹۷۱ کال کې د اوولسو ورځو په ترڅ کې ۲۰۴ تنو وکیلانو د ډاکټر عبدالظاهر حکومت ته د اعتماد د رايې د ورکولو په مهال خبرې وکړې . » ۱۱۷/۳۲ که شورا ته د گوندونو پراساس ټاکنې ترسره شوې وای د گوندونو استازو به د خپل پارلماني گروپ د مشرتابه او يا د گوندونو د ائتلاف د رئيس له لارې خپل نظريات او وړانديزونه وړاندې کول نه دا چې ټول استازي ويناوې وکړي . په شورا کې د گوندونو د پارلماني ډلو او د گوندونو د ائتلاف د نشتون له امله نه يوازې شورا د مباحثو او مشاجرو په مرکز اوبنتي وه بلکې په حکومتونو د ناروا فشار يوه وسيله هم گرزيډلې وه . سربيره پردې په پارلمان کې د گوندونو د پارلماني ډلو نشتون چې ويناوې او وړانديزونه يې د يوه سياسي سازمان نظر څرگندوي د چارو او د حکومت د تگلارو د ښه سمون لپاره د يوې اغيزمنې نقشي حيثيت هم لري . په تيره که چيرې پارلمان ته په پرديو پورې تړلو څيرو لار موندلې وي داسې دريځ غوره کوي چې د پرديو گټې تمثيل کړي او پايله يې دا کيږي چې په پارلمان کې مباحثې د پرديو او زبرځواکونو د تگلارو په تائيد يا تخريب وڅرخيږي . د دموکراسۍ د لسيزې په شورا کې هم کله ناکله داسې بحثونه کيدل . د ۱۹۶۶ د اپريل په ۲۵ نيټه د ولسي جرگې په غونډه کې د نغلو د برېښنا د بند د جوړولو د چارو د څېړنو لپاره د يوه کميسيون د ټاکلو پرېکړه وشوه او پدې هکله کارمل ويلي وو : « د هلمند د وادې پروژې پرته کړی چې څومره توپير لري؟ د نغلو په پرته د هلمند د وادې په پروژې کې لس برابره لگول شويدي . لدې امله که مورن پرېکړه کړي ده چې يو انجمن جوړ کړو چې د نغلو چارې وڅيړي زه وړانديز لرم چې مورن داسې يوه کميټه وټاکو چې په سره سينه ، بي پرېتوب او وطندوستۍ غور وکړي . يوه استازي کارمل ته وويل . مورن چې اوس د نغلو د رئيس د خيانتونو او د موټروانانو د تيلو د نه مجرايې په هکله بحث کوو . بېرک کارمل غواړي دا مسئله د نورو مسئلو تر اغيز لاندې راوړي او د دې موضوع په اړه د بحث مخنيوی وکړي . د بېرک کارمل له خبرو داسې پايله اخيستل کيږي څرنگه چې د هيرمند په وادې کې خيانت شوی نو په ټولو پروژو کې هم خيانت وشي . » ۱۲۵/۳۲ د نغلو بند د شورويانو او د هيرمند د وادې پروژې د امريکايانو له لوري جوړه شوي ده . په ادارو کې د شته فساد له امله په دواړو پروژو کې د فساد خبرې کيدلې . د اساسي قانون له مخې د حکومت مشر د پاچا له لوري ملي شورا ته ورپيژندل کيده او د هغې نه يې د اعتماد رايه ترلاسه کوله . څرنگه چې ملي شورا ته ټاکنې د گوندي تړاوونو پر بنسټ نه تر سره کيدې لدې امله هر وکیل خپل خيالات مجلس ته وړاندې کول . صدراعظمانو نشوای کولای د ۲۱۶ تنو وکیلانو سره گډه ژبه پيدا کړي لدې امله صدراعظم چاره پدې کې ليدله چې

په پاچا ډډه ولگوي، د هغه باور ترلاسه کړي او د هغه د غوښتنو او ارادې سره سم ځان عيار کړي چې پدې توگه د حکومت څخه د نوښت او خپلواک عمل امکان سلیبده. پر دې اساس حکومت د ولسي جرگې په مخالفت کې درېده نو هغه وو چې ولسي جرگې حکومت استیضاح کاوه او د سلب اعتماد رایه یې ورکوله او پدې ډول حکومتونه رنګیدل. که چېرې په ملي شورا کې قانوني گوندونو شتون درلودلای او حکومت په ملي شورا کې د ستر گوند یا د گوندونو د گډ ائتلاف له لارې جوړ شوی وای حکومتونه به پرله پسې ډول نه رنګیدل. بله مسئله چې ولسي جرگې ونشوای کولای پخپل وخت مناسبې پریکړې وکړي او اړین قوانین تصویب کړي هغه په غونډو کې د نصاب نه بشپړېدل وو. د نصاب نه تکمیل دوه لاملونه لرل. یو دا چې سلطنت او حکومت ولسي جرگه ځانته مخالف دولتي بنسټ شمیره نو هغه ډله استازي چې د حاکمه هیئت پلویان وو هڅول یې ترڅو د ولسي جرگې په غونډو کې گډون ونکړي چې د نصاب د نه بشپړتیا له امله پر هغو مسئلو پریکړې و نه نیول شي کومې چې سلطنت او حکومت نه غوښتلې. پدې اړه د ولسي جرگې د دیارلسمې دورې یو استازی لیکي: «د ولسي جرگې د نصاب په برخه کې تر وکیلانو د حکومت ملامتي ډیره وه. پدې چې په اکثره حالاتو کې حکومت نه غوښتل چې ولسي جرگه نصاب ولري، د حکومت ډیر وزیران په دې عقیده وو چې د نصاب په صورت کې ولسي جرگه د تصمیم قدرت پیدا کوي او حکومت ته مشکلات جوړوي...، هر وخت چې پاچا یا حکومت اراده کړي وي چې د ولسي جرگې مجلس باید نصاب ولري، نو په هغه وخت کې تر نصاب ډیر وکیلان ولسي جرگې ته حاضر شوي دي. د مثال په توگه: کله چې دولت اراده وکړه چې د ژبو مساله دې په ولسي جرگه کې تصویب سی نو دري ژبي وکیلان چې د شپږو میاشتو لپاره د اعتصاب په حالت کې وو د ولسي جرگې تالار ته حاضر سول.» «۴۱ / ۲۱۵-۲۱۷ دري ژبو وکیلانو شپږ میاشتې د ولسي جرگې په غونډو کې وروسته له هغې گډون ونکړ چې «په کال ۱۹۷۱ کې د دولت د ملکي مامورینو قانون د تقنین په کمیسیون کې تصویب او ولسي جرگې ته وړاندې شو. په غونډه کې ځینو وکیلانو د مامورینو د استخدام په شرایطو کې دا وړاندیز وکړ چې دولتي مامور باید په پښتو او دري ژبو وپوهیږي. پر دې موضوع د استازو ترمنځ اختلاف را پیدا شو چې راتلونکې ورځ دري ژبي وکیلان د شورا د غونډو تالار ته رانغلل او د شپږو میاشتو لپاره د دوی اعتصاب دوام وکړ او دې خبرې مطبوعاتو ته هم لار وموندله او پر دې حساسه مسئله ډول ډول تبصرې کیدلې. د نوموړي پیشنهاد مخالفانو به د «افکارنو» په جریده کې چې د امتیاز خاوند یې نورالله نورزاد او مسؤل مدیر یې ضیا حیدري وو یو لړ پاروونکي مطالب خپرول. هغه مهال یو شمېر پښتنو استازو (د وکیلانو د قانوني موقف) تر سرلیک لاندې یوه لیکنه «د افغان» په جریده کې خپره کړه او حکومت دا گڼه په دولتي مطبعه کې قید کړه. دا موضوع د دې لامل وگرزیده چې ډاکټر عبدالظاهر استعفی ته اړ شي او موسي شفیق د حکومت د مشر په توگه ولسي جرگې ته معرفي شي. شفیق چې د ایران سره یې د هلمند د اوبو تړون لاسلیک کړ باید چې دا تړون د ولسي جرگې له لوري هم تصویب شوی وای. د هیواد واکمنو دري ژبي وکیلان و هڅول چې د ولسي جرگې په عمومي غونډه کې گډون وکړي چې په هغې کې به د هلمند د اوبو د تړون سربیره د دولت د مامورینو قانون چې د پښتو ژبي نوم یې ځانله غوره کړی وو هم حل شي. پاچا او صدراعظم دواړو د ژبو د پیشنهاد مخالفو وکیلانو ته سپارښتنه وکړه چې د ولسي جرگې عمومي غونډې ته حاضر سي. که پور ته لارښودنه شپږ میاشتې پخوا د پیشنهاد مخالفو وکیلانو ته د پاچا او صدراعظم له خوا سوې وای او دوی د عمومي غونډې څخه نه وای وتلي نو دغه ملي نفاق به په هیواد کې نه وای پیدا سوی. داسې ښکاري چې د ژبو د پیشنهاد د مخالفو وکیلانو رهبري د افغانستان د دولت په لاس کې

وه چې (دولت په خپله کرل او هم په خپله رېيل) اما په افغاني ټولنه کې ولسي جرگه په دغه کار غنډل کیده. ۲۱۰/۴۱ د دولت د مامورينو په قانون کې د پښتو او دري ژبې د پوهيدو معيار د دوولسم ټولگي شهادتنامه ومنل شوه نه په دواړو ژبو پوهېدل. په پارلماني سيستمونو کې پارلمان ته د گوندونو د سيالۍ له امله ټاکنې ترسره کيږي او هلته د گوندونو استازي خپل رئيس ټاکي او نوموړی رئيس دی چې په پارلماني بحثونو او پريکړو کې برخه اخلي او پارلمان خپلې دندې په نورمال ډول بيله ځنډه پرمخ وړي. په ولسي جرگه کې د گوندونو او د گوندونو د تلوالو نشتون ځيني وکيلان اړ کړل چې د قومي يا اداري واحدونو پر بنسټ مختلفې ډلې لکه د مشرقي (ننگرهار، لغمان، کنړ) د وکيلانو ډله، د پکتيا (پکتيا، خوست، پکتیکا) د وکيلانو ډله، د هزاره گانو ډله او دی ته ورته نورې ډلې جوړې کړي چې د پورتنیو يادو شوو ډلو جوړول د ملت جوړونې بهير ته سخت زيان ورساوه.

سلطنتي کورنۍ او نوی سياسي بهير

معمولاً واکمنۍ او واکمن گوندونه د زياتو واکونو د ترلاسه کولو، په واک کې د پاتې کېدو او يا د واک د انحصار په موخه مبارزه کوي او بېله استثنی د ټولو سياسي (مذهبي او غير مذهبي) ډلو او سياستوالو د مبارزې موخه واک ته رسېدل او يا په واک کې پاتې کېدل دي. په ۱۹۶۳ کال کې د پاچا له لوري د نوي تگلارې د غوره کولو اصلي موخه دا وه چې خپل واک او اقتدار وساتي. د دموکراسۍ په لسيزه کې پاچا هڅې کولې د واک اصلي مرکز پاتې شي او محمدداود د واک په مرکز اووړي. د دموکراسۍ په لسيزه کې د دې کورنۍ د دواړو سيالو اړخونو هڅې پدې راتاوېدې چې د نوي سياسي بهير څخه په خپله گټه استفاده وکړي. پاچا د دولتي زعيم په توگه د دې پرځای چې ولس ته د ده له لوري د ډالۍ شوې دموکراسۍ د ودې لپاره له خپلو قانوني واکونو څخه استفاده وکړي د خپل سيال د کمزورولو او د خپل دريځ د پياوړي کولو په موخه گټه پورته کوله او سيال يې بيا نوي بهير ته ستونزې جوړولې. د سلطنتي کورنۍ دا ډول دريځ هيواد يوه کرکيچ ته ورننه ايست. د دې کورنۍ سيالو اړخونو خپلو موخو ته د رسيدو لپاره د مختلفو لارو چارو او وسايلو څخه په استفادې سره سياسي ډلو، قومي او مذهبي مشرانو او ولسي جرگې ته پام را گرزولی وو. دواړو خواوو دوی ته د وفادارو سازمانونو د جوړولو سربيره هڅې کولې په شته گوندونو کې هم نفوذ وکړي. د دې نفوذ موخه د هغوی ضعيفول، ټوټې ټوټې کول او يا پخپله گټه استعمالول وو. د سلطنتي کورنۍ واکمن اړخ چې د واکمن حالت د پايښت ليوال وو د محافظه کارو، بني لاسو، قومي او مذهبي مخورو د لا ځواکمنولو او د هغوی پواسطه د کين لاسو او سمونپالو ضعيفولو تگلاره غوره کړې وه. د دې کورنۍ د واک مدعي کين لاسو او سمونپالو ډلو ته چې په هېواد کې يې سمون او بدلون غوښت وړ ودانگل. په سياست کې د تلوالو او جبهو جوړول، لنډمهاله او اوږدمهاله ملگرتيا منل شوي اصولونه دي چې په هغو کې توطئو او دسيسو، د هيواد د نافذه قوانينو څخه سرغړونې، حکومتونو ته ستونزې جوړونې، د ملي گټو پر ځای شخصي گټو ته لومړيتوب، د هيواد د مېشتو قومونو او قبيلو ترمنځ دښمنيو ته لمن وهل ځای نلري. له بده مرغه سلطنتي کورنۍ خپلو موخو ته د رسيدو لپاره پداسې کړنو لاس پورې کړ چې هم يې د حکومتونو د نوښت مخه نيوله هم يې ستونزې ورته جوړولې، هم يې د قومونو او قبيلو ترمنځ دښمنۍ راپارولې او هم يې قوانين تر پښولاندې کول. د دموکراسۍ په لسيزه کې د سلطنتي کورنۍ د غړو دا ډول دريځ د هېواد د پرمختگ مخه نيوله. د يحيی د کورنۍ په دا ډول کړنو د يوه امريکايي استاد دا وينا د صحت مهر لگوي چې «د

افغانستان واکمنو د سوداګرۍ سره دښمني لرله. داسې بریښي چې هغوی خوار افغانستان ته چې په ټوله معنی پرې مسلط وي تر هغه افغانستانه چې د بهرنۍ سوداګرۍ له امله په نعمتونو کې ډوب وي او د دوی اقتدار کم کړي لومړیتوب ورکاوه. « ۱۲/۴۲ - ۱۳ که څه هم پورتنۍ څرګندونې د امیر عبدالرحمن خان او د هغه د زوی امیر حبیب الله د اقتصادي تگلارو په اړه دي خو د یحیی د کورنۍ د تگلارو سره هم سر خوري ځکه چې د یحیی کورنۍ هم د انګرېز د سیاستونو څخه اغېزمنه وه. د یحیی د کورنۍ څه کمې نیمې پیړۍ واکمني ښيي چې هغې د هیواد د پرمختګ او د ولس د سوکالی په پرتله خپل اقتدار ته لومړیتوب ورکاوه. پدې اړه بېلګې ډېرې دي او څرګنده بیلګه یې د هاشم خان د فیل مرغانو کیسه ده. همدا رنگه د محمد حسن کاکړ په وینا د هغه وخت (د دموکراسۍ د لسیزې) د دغو نا آرامیو لوی یا شاید اصلي عامل محمداود چې د ملي مصئونیت له سردار جنرال رسول نه ئې په خپل کور کې وغوښتل: « مبلغ پنج ملیون افغانۍ نقد حاضر است باختیارت میگذارم ، توسط آن اشخاص مانند مجید کلکانی ، ببرک کارمل ، سید ظاهر و بعضی از وکلای چپ گرا را تشویق نمائی که در داخل مملکت و در مجالس ولسي جرگه بی نظمي و هرج و مرج را بوجود آرند.» ۱۵/۱ د کاکړ په وینا که څه هم سردار رسول پیسې نه دي اخیستې خو د محمداود له لوري د سلطنت د راپرزولو وروسته چې جنرال رسول پخپله پخوانۍ دنده پاتې شو ، ښيي ښايي چې د ملي مصئونیت مشر د داودخان سره همغږی وو او د محمداود د نقشو سره سم یې د خپلو دولتي او وظيفوي امکاناتو څخه ګټه پورته کړې وي. همدې خبرې ته د ولسي جرګې د دیارلسمې دورې غړی داسې ګوته نیسي : « محمد داود خان او د ده ملګرو د ولسي جرګې وکیلانو ته هدایت ورکاوه چې په شورا کې به نظمي راوړي. » ۱۶۷/۴۱ د دموکراسۍ د لسیزې په لومړۍ نیمایي کې د کین لاسو او په تیره د ا، خ، د، گ ګړندۍ ودې سلطنتي کورنۍ او واکمنۍ اندیښمن کړي وو او د دوی په لیدنو کتنو کې د دې غورځنګ د خپلو په لارو چارو سوچ کیده. سیدقاسم رښتیا د وخت د کابینې غړی د خپل کتاب په ۲۳۴ - ۲۳۶ مخونو کې پدې اړه د پاچا او شاه ولي خان سره غږېدلی او دا یې هم پاچا ته ویلي وو چې کین غورځنګ د چرګې په هګۍ کې چرګوړي ته ورته یو موجود دی چې له منځه وړل یې آسانه کار دی او که له هګۍ راووزي له منځه وړل یې ستړي ستونزې او هنګامي جوړوي. سید قاسم رښتیا پدې اړه چې د کین غورځنګ تغزټول شي د شاه ولي خان غیرګون داسې بیانوي : « ضمناً مارشال د اعلیحضرت څخه شکایت درلود چې اجازه نه ورکوي که نه دا کار د حکومت د مداخلې پرته د قبایلي خلکو له لوري په آسانی سره کیدی شي. » ۱۳/۲۳۶ د محمد آصف آهنگ په وینا « په ملي شورا کې یوشمېر وکیلان د مارشال شاه ولي خان په لمسون و ډبول شول.» دا بیا ددې ښکارندوی دي چې سلطنتي کورنۍ نوي سیاسي بهیر ته ستونزې جوړولې او پدې ډول یې په خپله خپلې رښې له بېخه اېستلې او د خپلو دې کړنو د ناوړه پایلو د درک وړتیا یې نلرله.

د پل خشتي په جومات کې انقلابي ملایان

د دموکراسۍ په لسیزه کې په خپلواکو رسنیو کې نوي اصطلاحات او مفاهیم ترسترګو شول. محافظه کارانو او ارتجاعی روحانیت دا اصطلاحات د کفرې نړۍ پدیده ګڼله او د هغو په اړه یې خپل ځانګړي تعبیرونه او تفسیرونه لرل. کین اړخی او سمونپال غورځنګ یې کمونستي بهیر ګڼلو. د کمونست په اړه یې یو مسخره تفسیر درلود او ویل یې چې کمونست د کمو یعنی خدای او نیست (نشته) ترکیب دی یعنی دا چې کمونستان د خدای تعالی شتون نه مني. پداسې حال کې چې کمونیسیم د بشري ټولني د ودې هغه پړاو ته ویل کیږي چې هلته د تولید پر وسایلو ټولنیز مالکیت ټینګ او د ټولني د وګړو ترمنځ

بې طبقاتي ویش له منځه ولاړ شي او کمونستان هغه کسان دي چې انقلاب او د پرولتاریا دیکتاتورۍ ته د یوه دولتي نظام په توګه ګوري. له دا ډول تبلیغاتو چې د اپلټو پرته بل څه نه دي بریښي چې هغوی د کین لاسو او مدرنیتې په وړاندې د اسلام او زموږ د مسلمان ملت له سپېڅلو دیني باورونو څخه ناوړه ګټه پورته کړي او پورته کوي. سربیره پردې د افغانستان په وروسته پاتې تړلې ټولنه کې چې د دموکراسۍ کوچنۍ تجربه یې نلرله سیاسي ډلو د دې وړتیا نه درلودله چې د دې نوي بهیر څخه معقوله استفاده وکړي ترڅو ارتجاعي ځواکونه را ونه پارول شي. له بله پلوه واکمنۍ هم د دموکراسۍ د سالمې ودې لپاره اړین تدبیرونه ونه نیول او حتی د اساسي قانون متمدن قوانین یې جوړ نکړل. دې ټولو لاس سره یو کړ او په ځینو مواردو کې یې انارشۍ، د دموکراسۍ بدننامې او ناکامۍ ته لار هواره کړله یو شمیر د ناپوهۍ او بې تجربګۍ له امله او ځینو په شعوري ډول په سنگر کې د ناستو مغرضو سیاستوالو او یا په پردیو پورې تړلیو کړیو د دموکراسۍ د بدننامولو په موخه فعالیت کاوه. دې کړیو حتی د وینا د آزادۍ په نامه قومي او ژبنيو دښمنیو ته لمن وهله او د ملي ارزښتونو او اسلامي مقدساتو له سپکاوی نه هم ډډه نه کوله. په تیره زموږ په دودیزه اسلامي ټولنه کې د ټولني د وګړو د اسلامي او مذهبي عقایدو په وړاندې بې تفاوتې، هغو ته پام نه راګرزول او د اسلامي او مذهبي عقایدو په وړاندې دریدل په واقعیت کې د ولس سره د جګړې اعلان وو. وایي مهاتما ګاندي د یوه سفر وروسته خپل هیواد ته راستون شو، لومړی د ښار یوه لوی معبد ته ولاړ او هلته ډبرین پټ ته پرسجده شو. وروسته لدې پېښې له ده نه یې یوه ملګري وپوښتل، تاسو خو په بتانو عقیده نلری نو ولې مو ور ته سجده وکړه؟ ده په ځواب کې ورته وویل، ماهیڅکله بت ته سجده نده کړې او نه به یې وکړم، ما د میلیونونو انسانانو (بت پرستانو) عقیدې ته د احترام سر تیت کړ او بس. د دموکراسۍ په لسيزه کې د ځینو سیاسي کړیو، سیاستوالو او د رسنیو د چلوونکو له کړنو نه داسې بریښي چې هغوی په خپلو ویناوو او لیکنو کې افغان ولس ته د چوپړ نارې سوري وهلي خو خپل ولس یې نه وو پیژندلی، د خپلو خلکو رواني ځانګړتیاوې یې نه وې درک کړې او پدې نه پوهیدل چې اسلام د افغان ولس د تاریخ، فرهنگ او حتی ژوند برخه جوړوي. هماغه دي چې ځېنو سیاستوالو او سیاسي فعالانو د مختلفو لاملونو (بې تجربګۍ، سیاسي او ایډیالوژیکي باورونو، د خپلو حامیانو د خوشالولو، په ټولنه کې د فتنې د اچولو په موخه) د خپلو خلکو د مقدساتو سپکاوي ته متې بډ وهلي او په واقعیت کې یې د خپلو خلکو سره جګړه پیل کړله. پدې اړه به یوازې د رسنیو په اړه دريو بیلګو ته ګوته ونيول شي.

۱- په سینماګانو کې د حضرت یوسف (ع) په نامه د یوه فلم نندارې ته ایښودل چې ځینې برخې یې د اسلام سره په ټکر کې وې.

۲- په ۱۹۶۸ کې د اصلاح په دولتي ورځپاڼه کې (د مرد ۹ زنه) په نامه د یوه کاریکاتو خپرول چې د ځینو خلکو په باور اشاره حضرت محمد(ص) ته وه. دا کاریکاتور د لویدیځ آلمان له کومي رسنۍ څخه اخیستل شوی وو او ویل کیدل هغه لومړی د اسرائیلو په مطبوعاتو کې خپور شوی وو.

۳- ۱۹۶۸ د اپریل په میاشت کې د ولادیمیر ایلیچ لینن د سلمې کالیزې په مناسبت د پرچم په فوق العاده ګڼه کې د لینن د انځور او د بارق شفیغې د شعر خپرول چې پر لینن درود ویل شوی وو.

پورتني او دې ته ورته نور موارد او خاصنأ د پرچم په نشراتي ارګان کې پر لینن درود ویل د هیواد روحاني او مذهبي اړخ ولمساوه، یوه ستره هنگامه یې جوړه کړه او د پلازمینې د ستر جومات (پل خشتي) له منبر څخه یې د خپل اعتراض غږ پورته کړ. د پل خشتي په جومات کې د ملایانو د احتجاجیه

غونډو په اړه چې ۴۲ ورځې روانې وې د دوو ليكنو ځينې برخې راورل كېږي ترڅو د دې غونډو په اړه لوستونكې اړين معلومات ترلاسه كړي او بيا پدې هكله قضاوت وكړي چې تركومي كچې دولت او د پرچم مشرتابه د ملايانو د دې احتجاجيه غونډو د جوړولو لپاره پلمه وركړه ، څوك ددې غونډو هڅونكي او لمسوونكي وو ، چا غوښتل د دې غونډو نه سياسي گټه پورته كړي او بالاخره كوم درسونه ترې واخيستل شي. پدې هكله د پرچم د جريدې د امتياز خاوند او مسئول مدير سليمان لايق ليكي: « د اخبار (پرچم) د خپرېدو په لومړۍ ورځ د بنار د خلكو يوه اووه سوه كسيزه ډله چې زياتره يې د ديني مدرسو طالبان، د جوماتونو ملايان او د شوربازار د حضرتانو مخلصان وو، د صبغت الله مجددي او د هغه د پلار مياجان مجددي تر مشرتابه لاندې د كابل د باغ عمومي له لوري د اطلاعاتو او كلتور وزارت ته راورسيدل او د هغه مخامخ يې د پرچم په اخبار كې د "دروډ" د خپرېدو په هكله احتجاجيه ميټنگ پيل كړ. د مظاهري گډون كوونكو د پرچم فوري مصادره او د هغه د خپروونكو خصوصاً د بارق شفيعي محاكمه غوښته. هغوی د لينن، شوروي اتحاد او كمونيستانو پر ضد شعارونه وركول او دولت يې د پرچميانو د ملاتړ په تور محكوماه. د دې ورځې په سبا له ولاياتو څخه د ديني عالمانو راتگ شروع شو. له هراته تر ننگرهاره پورې د ملايانو ډلگي كابل ته راورسيدل او د پل خستي په جومات كې يې خپل منبر او مركز جوړ كړ. ملايان په نوبت منبر ته ختل، «پرچم» او بارق يې تكفيرول او له دولت نه يې د "دروډ" د خپرولو په مناسبت د عاملانو سزا او محكمه غوښتله. اخوانيانو پدې اور كې خپلې پټيرې پخولې. هغوی ملايانو ته نيردې شول او د هغوی لارښونه يې پخپل لاس كې واخيسته. هغوی د لومړي ځل لپاره پياوړي شول او د دين د خدمتگارانو بڼه يې پيدا كړه. پخوا تر دې به د اخوانيانو د مظاهري په وخت يو څو کوچني سپين بېرغونه پورته كړي وو او ورپسې يې اووه يا اته كسه له پوهنتون نه را ايستل. خو اوس د هغوی شمير زرگونو ته رسيدلی وو. دوی ملايانو ته د پرچم پر ضد سازمان وركاوه او د ملايانو د روان شوي نهضت سره يې د امريكې د متحده ايالاتو او پاکستان د جاسوسي شبكو روابط ساتل. د لومړي ځل لپاره د ملايانو او د بني لاس مرجعو روشنفكرانو روابط منځ ته راغلل او ديني ټولنه له دولت سره د مقابلي لپاره د مخامخ سياست ډگر ته را ووته...، دولت په لومړي سر كې د ملايانو له مظاهرو او خصوصاً د پل خستي له مظاهره كوونكو سره همدردي وښودله. سلطنت چې د پرچميانو له پارلماني گروپ نه په تنگ وو غوښتل يې چې د ملايانو له روان تحريك نه په استفادې د پرچم او پرچميانو له مصيبت څخه ځان خلاص كړي او د حادثې د ټولو عواقبو ملامتيا پر هغوی وړ واچوي. ظاهر شاه او صدراعظم په گډه د دربار مراجعينو ته دا بيان وركاوه چې پرچميانو له دموكراسۍ نه په ناوړه گټه اخيستنه دغه مصيبت (د پل خستي د ملايانو تجمع) رامينځ ته كړ. ملايان د اسلام دفاع ته راغلي دي او مور هغوی ته څه نشو ويلاي. سردار شاه ولي خان او د ده زوی سردار عبدالولي د پادشاه، ظاهر شاه زوم او د دوی شاوخوا كسان لگيا وو او لگيدلي اور ته يې لمن وهله. هغوی د قبائلي سيمو گروپ گروپ ملايان ورو غوښتل او ډاډه كول يې چې ستاسې جهاد برحق دی، زروونه قوي كړئ، خامخا بري ته رسيرئ. د امريكا د متحده ايالاتو او پاکستان جاسوسان لگيا وو د سوداگرو او د بنار د ديندارو خلكو په بڼه كې يې د پل خستي د جومات متحصنو ملايانو ته د افغانينو بڼيلونه او پخې ږوډۍ گاني راچلولي. دې بهير ورو ورو د كابل تاجرانو او شتمنو خلكو ته هم سرايت وكړ. هغوی هم روپۍ او خوراكه را چلوله او د پل خستي حوصله يې د مبارزې د دوام لپاره پياوړې كوله. د ورځو په تېرېدو ملايانو د پرچميانو د تكفير په اړخ كې دولت او د هغه په سر كې پادشاه هم تكفير كړل. ملايانو ويل، د پرچم جريده په دولتي مطبعه كې چاپيږي او هغوی دغه جريده د كمونيستانو د پياوړتيا لپاره پخپله مطبعه كې چاپوي. ټول بدعتونه لكه د بنځو آزادي، د زنانه مکتبونو رواج او نور له همدې دولت نه سر چينه

اخلي. نو د ټولو ناورو په سر کې دا دولت او دا ظاهر شاه پخپله ولاړ دي. دی د افغانستان د سلطنت لياقت نلري، بايد خلع شي او دولت اتقياوو، شرعی پيشوايانو او ملايانو ته وسپارل شي. دغه تبليغ د دې موجب شو چې د دولت تېره چاره په پل خشتي کې د راټولو شويو ملايانو خيټې ته ور برابره شي. پادشاه امر وکړ چې پوليس دې د پل خشتي حریم ته، هلته چې ملايان متحصن شوي وو، ورننوزي او دوی دې د فهرست او اصلي ټاټوبي پر اساس خپلو ولاياتو ته وليږدوي او د محل حاکمان دې له هغوی نه ليکلي تعهدونه او ضمانتونه اخلي چې بيا به نه راټوليري او ضد دولتي تبليغات به نه کوي.» ۴۳ د پل خشتي په جومات کې د ملايانو د احتجاجيه غبرگون په هکله يوه بل ليکوال مفصله ليکنه کړې چې دلته يې ځيني برخې راوړل کيږي: «سلطنتي کورني د کين لاسو ځواکمن کېدو ته په کتو سره بڼه فرصت وموند چې د هغوی پر ضد يو تبليغاتي کمپاين سمبال کړي. هماغه وو چې سردار عبدالولي روحاني شخصيت عطاءالله فيضاني هڅوي چې د خپل نفوذ له امله يو شمير ملايان د پاچاهي نظام نه د ملاتړ او د کين لاسو په مخالفت کې د پل خشتي په جامع کې را غونډ کړي او د دې جامع له منبر نه د پورتنۍ موخې لپاره گټه پورته کړي. فيضاني د دې کار د بڼه سمبالولو لپاره يوه لارښوونکي کمیټه جوړه کړه چې په هغې کې د صيغت الله مجددي او د لوگر د چرخ مولوي سنگين په شمول يو شمير ديني عالمانو شتون درلود. هغوی د پل خشتي له جومات نه په اصطلاح د کمونستانو پر ضد تبليغات چې مظاهرو ته ورته شعارونه پکې ورکول کيدل پيل کړل. د فيضاني ملگرو او همدا راز اسلامي بنسټپالو فعالانو د پرچم د جريدې دا گټه خپلو ارادتمندانو او د کين اړخو مخالفانو ته ورسوله چې په پل خشتي کې د دوی په مظاهرو کې د کين لاسو او د دوی په خبره د کمونستانو خلاف مبارزه کې برخه واخلي. هماغه وو چې د هيواد د گوټ گوټ او په تيره جنوبي، شرقي او د کابل شاوخوا څخه ملايان او طلبه کرام کابل ته راځي او د پل خشتي له منبر نه مرگ او نفرت پر لينن، مرگ په کمونستانو، مرگ په شورويانو شعارونو د ورکولو او ديني وعضونو لړۍ قوت مومي. معمولاً به مظاهره کوونکي ملايان د ماښام د لمانځه او خوږو وروسته چې د پانگه والو لخوا راوړل کيدل د خپلو دوستانو او خپلوانو کورونو ته تلل. پدې مظاهرو کې د دربار او حکومت سره د نه تړليو عالمانو شتون ددې لامل شو چې په لينن او کمونستانو باندې د مرگ په ځای پاچا او حکومت د خپلو وعضونو هدف وگرزوي او د خلکو د بدمرغيو اصلي لامل واکمن نظام په گوته کړي. د بيلگې په توگه مولوي عبدالوهاب بولغيني (کوهدامي) د منبر څخه داسې وينا کوي: ای علمای کرام ولي په لينن نښتی یی لينن دلته نشته. لينن ددې مملکت د واکمنۍ مسؤل نه وو او نه دی. پدې ټاټوبي کې هغه کسان مسؤل دي چې څلوېښت کاله يې د پاچا او اعليحضرت په نامه حکومتونه کړي او د ملت شتمنۍ يې غلا کړې دي. ما تېره شپه په خوب کې وليدل د الله سلگونه زره ملايکي د کابل په آسمان کې را ټولي شوي وي ددې هېواد په چارواکو او اعليحضرت محمد ظاهر شاه يې لعنت ويلو، اي علمای کرام تاسو هم د آسماني ملايکو په څېر په پاچا او کورنۍ يې لعنت ووايئ...» دې حالت ته په کتو سره سردار عبدالولي فيضاني ور غواړي او پوښتنه ترې کوي چې ولي داسې پيښ شول. فيضاني د دې کار پړه پر اخوانيانو اچوي. سردار عبدالولي فيضاني ته وايي چې نور حکومت د دې ويناوو زغم نلري او نن شپه دې مظاهرو ته د پای ټکی ايردي او هغه ته دنده سپاري ملايانو ته ووايي چې نن شپه ټول د پل خشتي په جومات کې پاتي شي. فيضاني د سردار ولي سره د کتنې وروسته د پل خشتي جومات ته راستنيري د مازديگر له لمانځه نه مخکې منبر ته خيري او حاضرينو ته وايي. ستاسو ديني علماوو بيساري غونډې د کمونستانو، د اسلام د دښمنانو او ځينو چارواکو غوسه راپارولي او مور ته اطلاع را رسيدلي ده چې دولت د دې ستر خوځښت د بدنامولو لپاره غواړي يو شمير عالمان ونيسي او په جيبونو کې يې بهرنۍ روپۍ خاصاً پاکستاني کلداری او امريکايي ډالر واچوي. د احتياط لپاره او د اسلام د دښمنانو ددې کرغيرن

پلان د شنډولو په موخه د مظاهرو د رهبري هېئت پریکړه کړې ده چې علمای کرام نن شپه ترسهاره پورې همدلته پاتې شي او له جوماته ونه وزي، ترڅو د اسلام د دښمنانو دا کر غیره نقشه پلي نشي. د دنيا او سياست نه بيخبره عالمانو د فيضاني په خبرو باور وکړ او د نورو شپو خلاف په جومات کې پاتې شول. فيضاني او د مظاهرو لارښوونکی هېئت د شپې تر لسو بجو پورې په جومات کې د نورو ملایانو سره وو خو بيا يو يو له جومات نه ووتل. د دوولسو بجو وروسته پوليسو د پل خشتي جومات محاصره کړ ټول ملایان يې لومړی د عيدگاه جومات ته بوتل او له هغه ځايه يې په موټرو کې خپلو ولايتونو ته وليږدول. سبا ورځ (د جوزا څلورمه) د پل خشتي په جومات کې د سلگونو انقلابي ملایانو څرک نه لگیده خو د لومړي ځل لپاره د پل خشتي په جامع کې د سهار لمونځ ادا نشو ځکه چې پوليس د جومات د انگر او شاوخوا په پاکولو لگيا وو. د ملایانو سره د پوليسو دا ډول چلند ددې سبب شو چې ملایان د مظاهرو د رهبري په هېئت او خاصاً په فيضاني بې باوره شي چې هغوی ور سره خيانت کړی دی. اونۍ تيره نه وه چې پوليسو عطاءالله فيضاني بندي کړ. د فيضاني بې خبره ارادتمندانو او مخلصانو بيا د هغه په زنداني توب اوښکې تويولي چې دا ستر عالم پوليسو نيولی دی. خو کله چې د ملایانو د مظاهرو خبرې سړې شوې فيضاني هم راخوشی شو او د پل خشتي ترڅنگ پخپل کتاب پلورنځي کې کار پيل کړ. «۴۴ د ملایانو د غونډو پرمهال يوه شپه د امريکي

د سفير نيومن له خوا ميلستيا شوې وه چې عبدالستار شاليزی د ميوندوال د کابينې د کورنيوچارو وزير هم وربلل شوی وو. «د خبرو په ترڅ کې د امريکا سفير عبدالستار شاليزي ته ويلي و ږيره دې پرې ايښي لکه چې د ملایانو نه بېرېدلی يې! عبدالستار شاليزی چې ظريف او حاضر جوابه سړی دی، ده ته په جواب کې ويلي و، زه د ملایانو څخه نه يم بېرېدلی، بلکې په کابل کې خلک وايي چې هر هغه څوک چې ږيره ولري تاسې هغه ته پيسې ورکوئ. د امريکي سفير په جواب کې ويلي و مور پيسې نلرو. عبدالستار شاليزي ده ته ويلي و که ستاسو وروستی خبره چې تاسې پيسې نلری، رښتيا وي نو ما خپله خبره بېرته واخيسته... هغه مهال دا ويل کيدل چې د ديني علماوو په صفوفو کې خارجي عناصرو نفوذ کړی دی، چې د هغو په لمسونه دوی غواړي چې په افغانستان کې د ټولو نهضتونو مخه ونيسي، او بېرته توره ارتجاع په هيواد کې مسلطه کړي، چې د امريکا په شمول د څو هيوادونو نومونه به ياديدل چې دوی د دغو اعتصابونو شا ته ولاړ دي.» «۱۲۲/۴۱

لکه څرنگه چې شوروي اتحاد او چين د افغانستان د کين لاسو سره خواخوږي لرله بيله شکه يې د نوموړو ډلو د ځينو مشرانو سره ځانگړې اړيکې لرلې. امريکايانو بيا د هيواد د محافظ کارو او ارتجاعي کړيو او همدا راز اسلامي ډلو سره ورته خواخوږي او اړيکې لرلې چې د ملایانو د مظاهرو ترشا د امريکا د متحده ايالتو او د هغو د متحدينو په لاس لرلو کې شک نشته. که چيرې د ديني علماوو مظاهري او د هغوی ويناوو ته وکتل شي هغه د پرچم په فوق العاده جريده کې په لينن د درود ويلو په وړاندې غبرگون وو. دلته دا پوښتنه را پيدا کيږي چې ولې يوه رسنۍ او په تيره يو سياسي سازمان په خپل نشراتي ارگان کې داسې څه خپاره کړي چې د ولسونو مذهبي احساسات جريحه دار کړي؟ ډيری پدې باور دي چې د پرچم په جريده کې په لينن د درود ويلو او د شوروي اتحاد د کمونست گوند د ستاينې نه موخه دا وه چې پرچمي مشران د مسکو هژمونيستو مشرانو ته د خپلې وفادارۍ د بنودلو سربيره ځانونه په روڼ اندو کې رښتيني مبارزان معرفي کړي. خو په ټولنه کې يې د رښتینو مبارزانو پرځای د شوروي د لاسپوڅي او د اسلام دښمنه ډلې نوم وگاټه. د دموکراسۍ د لسيزې د پای ته رسيدو وروسته بهير وښودل چې پخواني شوروي اتحاد د افغانستان د هر سازمان او سياسي مشر په پرتله د پرچم په سازمان او د هغه په مشر کارمل بشپړ باور درلود. دې اعتماد او باور د پرچم د مشرتابه له لوري د

شوروي اتحاد د تگلارو څخه په بشپړملاټر او د شوروي اتحاد په گټه د تبليغاتو سره تړاو درلود. د پرچم په فوق العاده گڼه كې پر لينن درود ويل د پرچم د مشرتابه له لوري د توپك هغه ډز وو چې پخپل ځان او مترقي غورځنگ يې وكړ. دې ډز چې په هيواد كې يې لويه غوغا خپره كړه ددې لامل شو چې د افغانستان اسلامي بنسټپال او دوديزه اسلامي روحانيت گډه ژبه پيدا كړي او د يوه منبر څخه د واكمنۍ او كين غورځنگ په وړاندې تبليغات وكړي. د دې شعر د خپرېدو پايله او بيا د حكومت له لوري د ملايانو سپكاوې د بنسټپالو اسلامپالو په پياوړتيا كې خپل ځانگړی رول ولوباوه. مظاهرو يې رونق وموند او هغوی په كابل پوهنتون او پولتخنیک مسلط شول.

په پوهنيزو بنسټونو او پارلمان كې نښتې

د دموكراسۍ په لسيزه كې كله ناكله د سياسي ډلو او سياستوالو ترمنځ اخ اوډب او نښتې هم پېښېدلې. د سياسي ډلو د نښتو په اړه گلبدين حكمتيار د خپل اسلامي نهضت نومي كتاب « كمونستانو د نښتو لاره غوره كړه » ترسرليک لاندې رڼا اچولې ده. نوموړی دريو نښتو ته گوته نيسي او هڅه يې كړې ددې نښتو پرته په نورو واچوي. البته پدې هكله د حكمتيار دا ډول دريځ چې دی يې يو لوبغاړی وو د تعجب وړ خبره نه ده. خو د ده له څرگندونو، د بنكيلو اړخونو د مرگ او ژوبلي د كچې او د حكومت له لوري غبرگونونه كولی شي د نښتو په اړه لوستونكي ته د هغه مهال د سياسي ډلو د سياسي شعور د ټيټوالي سربيره د دې قضاوت امكان وركړي چې كومو ډلو غوښتل د كابل د پوهنتون او د پوليتخنیک د انستيتوت فضا خړه پړه كړي.

لومړۍ نښته – د حكمتيار په وينا لومړۍ نښته د خلقيانو سره وه چې دی پكې ټپي شوی دی او د نښتې په هكله ليكي: « خلقيانو د پوهنتون په صحن كې غونډه درلوده، د ځوانو مسلمانو څو كسانو لدوی نه غوښتې وو چې اجازه وركړي د دوی له سټيج نه څو خبرې وكړي، هغوی اجازه نه وركوله. په همدې حالت كې زه هغه ځای ته نږدې راوړسيدم، ځينې وروڼه راغلل او ماته يې جريان ووايو، زه هلته ورغلم، وضعيت مې داسې وليد چې نږدې دي نښته وشي، وروڼو ته مې وويل چې صحنه تخليه كړي او د خلقيانو له سټيج نه په خبرو ټينگار پرېږدي، ماهدا خبره اعلانوله چې خلقيانو په شهيد انجينر محمدشاه حمله وكړه، زه خلاصون ته ورغلم چې ناڅاپي له څلورو خواوو يې په ما بريد وكړ، د غور اړخ ته ټپي شوم، په ځمكه ولويدم، له وروڼو نه يوه كس په ما ځان وغورځاوه چې په ما د بريد مخه ونيسي، خلقيان خواره شول او زه يې په شا د علي آباد روغتون ته ورسولم چې له معمولي تداوی نه وروسته ليليې ته ولاړم. » ۲۰۳/۳۵ كه چيرې د نښتې لامل ته وکتل شي هغه د خلقيانو د سټيژ څخه د ځوانو مسلمانو غوښتنې ته منفي ځواب دی. دا د خلقيانو حق وو چې له خپل سټيژ څخه چاته د وينا اجازه وركړي يا ورنكړي. خو داسې ښكاري چې ځوانو مسلمانو ټينگار درلود چې هر وروڼو وينا وكړي. منطقاً پداسې يوه حالت كې د جگړې يا نښتې ملامتي په مسلمانو ځوانانو لوېږي.

دوهمه نښته- د حكمتيار په وينا دا نښته په پوليتخنيک كې د اسلامي غورځنگ او ټولو چپيانو او غيردينې ډلو ترمنځ شوې ده. « نښته داسې پيل شوه چې د مسلمانو ځوانانو يو كس د هغه چا مخې ته ودرېد چې ډوډۍ يې له ځان سره خپل اطاق ته وړه، د روژې په مياشت كې دا كار د روژې خورلو نښه گڼل كېده مور اعلان كړی و چې هيڅوك په څرگنده توگه روژه نشي خورلی، لدې كس نه پوښتنه وشوه چې ولې

دا كار كوي ؟ هغه پتنوس يوي خوا ته كينود او پده يې بريد وكړ...، مركزي ليليې ته د نښتې اطلاع راورسيده ، پدې وخت كې زه ، مولوي حبيب الرحمن او استادگل محمد د ده بوري په يوه كرايي كور كې په گډه اوسيدو. دا اطلاع يې راکړه ، نه پوهيږم ولې په ډير شور او شوق د مركزي ليليې په لور وخوځيدم. گورم چې د ليليې په جومات كې گڼه گڼه ده ... ، وروڼه زما وينا ته منتظر وو، زما نظر دا دی چې حتماً بايد له خپلو مظلومو وروڼو نه دفاع وكړو، خپلو اطاقونو ته لارښئ ، تياري ونيسي ، همدا اوس د پوليتخنيک په لوري خوځيږو. په همدې سره ټول په منډه له جومات څخه ووتل ، څو شيبې وروسته د اويانو په شا اوخوا كې با ايمان زلميان د پوليتخنيک په لوري روان شوو ...، د پوليتخنيک د جومات په مخكې مې ټول ودرول او ورته ومې ويل. څوك چې د سر قربانۍ ته تيار وي او په هيڅ بيه په شا نه راځي له مور سره دې وخوځيږي...، ما وروڼه په دوو ډلو وویشل، يو شمير مې له ډاکټر محمد عمر شهيد سره په يوه استقامت وليدل او زه له نورو سره مخامخ په هغه استقامت وخوځيدم چې کمونستان راغونډ شوي وو...، مور همداسې سريع او تند مخكې روان وو ، د تيرو ځواب مو وركاوه، مقابل طرف ورو ورو شا ته تلو، خو هغه وخت په تينسته شول چې د زلميانو هغه ډله هم له مور سره يوځای شوه چې په بل استقامت ليرل شوې وه...، د تينستي په دوران كې ډير كسان تر پښو لاندې شول ، مخصوصاً هلته چې د دوی گڼ شمير كسانو څلورم بلاک ته د ننوتلو هڅه كوله ...، د دوی ۴۶ كسان ټپيان شول او زمونږ درې كسان. په دې نښته كې ټول چپي عناصر او غير ديني ډلې يوي خوا ته او مور بلې خوا ته وو. د دوی د ماتې طبيعي نتيجه دا وه چې لدې نه وروسته نه په گډه زمونږ د مقابلي جرات وكړي نه يوازې يوازې . دا په پوليتخنيک او په ټول پوهنتون زمونږ د تسلط په لوري يو موثر گام وو. پوليتخنيک د پوليسو لخوا په کلکه محاصره شوی وو، مور ته يې د لودسپيکر په ذريعه گواښونه كول چې خواره شئ ، وروڼو ته مې وويل چې له خورډيو نه ډډه وكړي ...، زه د پوليتخنيک جگړه د اسلامي نهضت د بدر جگړه گڼم.

« ۲۰۸-۲۰۴/۳۵ »

دريمه نښته – « دا نښته يوازې د شعله يانو سره وه . دوی د يوي نښتې شوق كړی و. په مخكښو نښتو كې يې د خپلې ماتې په هكله به يې خپلو غرو ته ويل: زمونږ صفوف مختلط وو، پرچميان او خلكيان د ماتې باعث شول، دوی پخپلې تينستي سره په نورو كې ويره پيدا كړه، دا ځل د اخوانيانو سره يوازې مقابله كوو او سم ځواب به وركوو. په همدې ترڅ كې يې د تعليم او تربيه يوه محصل ته چې نوی له نهضت سره يوځای شوی وو لاس واچاوه...، مور د ده بوري په هغه كور كې غونډه وكړه ، ترڅو دا پيښه، لاملونه او عواقب يې وڅيړو او د مناسب عكس العمل فيصله وكړو...، سبا له لسو دوولسو وروڼو سره د تعليم او تربيه پوهنځي ته ورغلم، استاد نهضت فراهي درس وركاوه، له هغه نه مې احترامانه وغوښتل چې اجازه راکړي د دې ټولگي له محصلينو سره څو خبرې وكړم...، په څو لنډو خبرو مې خپله وينا پای ته ورسوله او له ټولگي نه ووتم. له پوهنځي نه بهر ځينې وروڼه په ډيره عجله راغلل او ويي ويل: هلته په ځنگله كې شعله يان د راغونډيدو په حالت كې دي ...، وروڼو ته مې وويل : اوس نبايد ميدان پريردو، لدې نه دوی غلطه استفاده كوي. د مركزي ليليې، دارالمعلمين ، ابن سينا، رحمن بابا، دارالمعلمين او نورو نژدې مركزو وروڼو ته اطلاع وركړئ ځانونه راورسوي، خپل تياري ونيسي. دوه كسان مو شعله يانو ته ور وليدل ترڅو پوښتنه وكړي چې د څه لپاره راغونډ شوي ...، شاکر او لهيب د خبرو لپاره راغلل...، دوی ويل : په يوه وخت دواړه غونډې ختموو. ما ويل : نه لومړی به تاسو لدې ځايه ځئ بيا مور. پدې وخت كې زمونږ د وروڼو شمير هم زيات شوی وو، دوی وضعيت داسې وليد چې مجبور د نښتې فكر له سره وباسي او زما خبره ومني او وايي : دا دي مور څو اوخپله غونډه ختموو، زمونږ د تلو وروسته تاسو هم غونډه ختمه كړئ. دوی خپلو ملگرو ته ورغلل او پس له څو شيبو له هغه ځايه د كفتريا او ساينس

پوهنځي په لوري وځوځيدل. د دوی پخوانی ځای خالی شو، زموږ ورونه په همدې ځای کې راغونډ شول. زه د پوستې د غرفې په بام وختلم چې د غونډې پای اعلان کړم. ما لا خبرې نه وې پیل کړې چې د شعله یانو لخوا زموږ لوري ته څو تیرې راگوزارې شوې، پدې سره زموږ د ډلې نه محمدطیب فرقانیار د کندهار اوسیدونکی پداسې حال کې له غونډې ووت او د شعله یانو په لوري په زغاسته ولاړ چې هیڅوک د ده په را ګرځولو موفق نشو. هلته پده برید وشو. تپې شو او په ځمکه پریووت. په همدې سره نښته پیل شوه، نښته توده روانه وه. ما له نښتې نه د مخه یوه ډله د هغه ځنگله مخې ته لیرلې وه چې په لومړي سر کې شعله یان هلته راغونډ شوي وو، د دې لپاره چې مبادا له شا نه په مور برید ونشي. ناڅاپي هغه ډله هم بېرته را وګرځېده، د دوی تکبیرونو او ناڅاپي د نورو سره یو ځای کېدو، شعله یان ورخطا کړل او په تېښته شول. په لوی چمن کې هرې خوا ته تېښتېدل او د چمن غواري کورونو ته یې پناه وره، زخمیان یې په میدان دلته هلته پرته. د دوی لومړی تپي سیدال سخندان وو، دی د نښتې په پیل کې د پاخه سرک په سرتپي شو او همالته په ځمکه پریووت، په سر لګیدلی وو، همالته یې ساه وختله. د دوی شل کسان کم اوزیات تپیان شول...، پولیس او د غونډ ضربه مجهز ډلګي، پلي او سواره د نښتې ځای ته راورسیدل، پوهنتون او لیلیه یې محاصره کړه. مور له شا نه د آسپزخاني له لارې لیلیې ته داخل شوو او پدې سره هغه لویه نښته پای ته ورسیده...، پوهنتون هماسې محاصره وو، سبا ته ټولو غیر اسلامي ډلو د پوهنتون په انګر کې غونډه درلوده، هاشم میوندوال هم پدې غونډه کې برخه واخیسته، نطقانو حادثه غنډله، مور یې ملامتولو، له دولت نه یې غوښتل چې زموږ په خلاف جدي اقدامات وکړي، د شعله یانو په نسبت یې خواخوږي ښودله. مور په لیلیه کې محاصره وو. یوځل مو د پوهنتون په لوري د تلو اعلان وکړ خو په آسو سورو پولیسانو زموږ مخه ونیوله...، پولیسانو ته ویل شوي وو چې ما حتماً ونیسي. په لیلیه یې د حملي جرأت نشو کولی. له لیلیې نه تدریسي ته په تلو راتلو کې به له ما سره ګڼ شمیر ورونه ملګري وو. د پوهنځي رئیس ته یې ویلي وو چې اجازه ورکړي زما د نیولو لپاره پوهنځي ته داخل شي. هغه نه یوازې موافقه ونکړه بلکې ماته یې اطلاع راکړه...، زما پلار یې له امام صاحب نه کابل ته راغونښتې وو، هغه یې لیلیې ته راولیږو، له مانه یې وغوښتل چې پولیس ته تسلیم شم. د ده په وینا مې له ورونو رخصت واخیست، له لیلیې را کوز شوم او د پولیسانو له راغلي ډلګي سره په جیانو کې د ولایت په لور وځوځیدو. د امنیې د قوماندان سره له لیدو وروسته یې د اطفایي یوه اطاق ته بوتلم، زما نور ملګري یې یو په بل پسې همالته راوستل. «۲۰۹/۳۵ - ۲۱۴ د کاروان د جریدې په قول پولیسو درې تنه چې یو یې حکمتیار وو بندي کړل. حکمتیار په درې کاله بند محکوم شو خو په کال ۱۹۷۳ کې د موسی شفیق د صدارت پر مهال له زندانه خلاص شو. دا هغه لویې نښتې وې چې په کابل پوهنتون او د پلټنیک انستیتوت کې د سیاسي ډلو ترمنځ شوې دي. لکه څرنګه چې د دوهمې نښتې په اړه حکمتیار وایي چې وروسته له دې نښتې ځوان مسلمانان په پوښتنيک او پوهنتون مسلط شول چې همداسې هم وه. د هغه مهال د پوهنتون یو محصل وایي: «زه تسبیح په لاس د پوهنتون په صحن کې ګرځېدم چې یوه اخواني تسبیح را څخه واخېستلې او را ته وپي ویل تاسې حق نلری چې تسبیح وګرځوئ. ما هم کوم غبرګون ونښود ځکه هغه له خدای څخه دا غوښتل چې جګړه وکړي. هغه دا هم وایي چې کله به اخوانیانو د جګړو او نښتو شوق درلود د قلعه جواد د حضرتانو مریدان او د کوتي سنگي څخه به یې شیخ محمدیان چې کوتک به ورسره وو راوستل.»

د سیاسي ډلو ترمنځ د هیواد په نورو پوهنیزو بنسټونو، ادارو او عامه ځایونو کې ور ته نښتې شوي دي چې مرګ او ژوبله یې هم لرله چې د اسلامپالو له خوا په لغمان کې د پرچم د فرکسیون د غړي عبدالرحمن او په هرات کې د شعله یانو له لوري د خلقي عبدالقادر وژني یې بیلګې دي. اړینه بریښي د

پرچمي عبدالرحمن او خلقي عبدالقادر د وژنو په اړه رڼا واچول شي. د ۱۹۷۱ کال د اکتبر په مياشت کې د لغمان ولايت په مرکز مهترلام کې د پرچم فرکسيون د لړم دريمه نماځله چې د ويناوو په ترڅ کې د پاکستان څخه د بنگله ديش جلاکيدل د بنگله ديش د خلکو د مسلم حق په توگه تائيد شوي وو. اسلامپالو چې «اسلام پولي نه پيژني» تر شعار لاندې مبارزه کوله د بنگله ديش آزادي يې د اسلام ضد خوځښت گانه او په پرچميانو يې برید وکړ او عبدالرحمن ملکي مامور يې وواژه. «د مهترلام د پيښې په غبرگون کې د پرچم پلويانو په کابل کې غونډه کړې وه. پدې غونډه کې د پاکستان د پښتنو زاره مشر خان عبدالغفار خان هم گډون کړی وو...، کارمل پدې غونډه کې ادعا وکړه چې د عقرب په دريمه په مهترلام کې کله چې پرچميانو د امريکا او انگليس د امپرياليزم په دسيسه وپوهيدل خپله غونډه يې پای ته ورسوله. خو د وینو تړي سپين پوښي د پرچميانو په لټه کې شول او عبدالرحمن يې وموند، وروسته له هغې يې نوموړی د يوې ودانۍ له دريم پور نه راخطا کړ، بدن يې سوری سوری کړ...، د روزگار جريدې د ۱۹۷۱ کال د نومبر په دريمه گڼه کې د مهترلام پيښه د ملا اميرزاده لمسون گڼي چې د جريدې په قول نوموړی د ديوبند د مدرسې فارغ التحصيل وو.» «۱۵۹/۳۲ پدې اړه داسې هم ويل کيږي «معراج الدين، عبدالرحمن له بامه راگوزار کړ او مړ يې کړ. لاس او پښې يې مات، سترگې يې وايستلې، پزه يې پرې کړه، هغه يې په آس کش کړ.» دا چې ترکومي کچې پورتنۍ ادعاوې سمې دي پر هغو قضاوت ستونزمن دی خو په هغو کې يو ټکی شريک دی چې اسلامپالو عبدالرحمن له بام يا دريم پور څخه را غورزولی او بيا يې وژلی دی. بنايي پداسې وحشيانه ډول د نوموړي وژنه واقعيت ولري ځکه چې د مجاهدينو د واکمنۍ پرمهال جهادي ډلو دا ډول وحشيانه کړنې لکه د مړو نڅا، د خلکو په سرونو کې د ميخونو ټکول، په کانټرونو کې د خلکو سوځول او د بنځو څخه د تيو پري کول تر سره کړي دي. د اشرف غني د واکمنۍ پر مهال (سپتمبر ۲۰۱۵) په کندهار او فارياب کې د دولتي ځواکونو او اربکيانو له لوري تر سره شوي دوي پيښې يې څرگندي بېلگې دي.» د مجاهدينو د شهادت وروسته د جنرال رازق ټوپکيانو په سپين بولدک کې د شهيدانو په جسدونو باندې تيزاب وشيندل او دوه تنه يې په اور وسوځول او بيا يې نيمه بربنډ د لارې سره نږدې وغورځول او خلک يې دې ته مجبورول چې ورشي او د دوی جسدونه وگوري. د ارگ د واکمن لومړي مرستيال جنرال رشيد دوستم د جوزجان ولايت په خماب ولسوالۍ کې د يوه شهيد جسد له موټر سره وتاړه او د بي عزتۍ په موخه يې په بازار کې وگرځاوه.» ۴۵ د خلقي عبدالقادر د وژني پيښه داسې وه چې هراتي خلقيانو غوښتل د ۱۹۷۲ کال د لړم دريمه ولمانځي. هغوی د جامي د ليسي او دارالمعلمين په انگر کې راټول شول. دوی پلان درلود چې په نوموړو پوهنيزو بنسټونو کې راغونډ شوي کسان د سينما سره يو ځای شي، د نوي بنا د چوک په لور به لاريون کوي او په چوک کې به ميټينگ جوړوي. کله چې دا دوي ډلې د سينما سره يوځای شولي او د چوک په لور وخوځيدلي گوري چې شعله يان دوی تعقيبوي. خلقيانو فکر کاوه چې شعله يان غواړي د دوی نه مخکې ځانونه چوک ته ورسوي. هغوی شعله يانو ته د سرک يوه برخه پرېښودله. خو شعله يانو په خلقيانو برید وکړ څو تنه يې تپيان کړل او د دارالمعلمين محصل عبدالقادر چې د خلقيانو بيرغ يې ليرداوه وواژه. نوموړی د سلطان ذیچک په نامه د يوه شعله يې له لوري د چارې په واسطه وژل شوی دی. که چيرې د حکمتيار څرگندونې او په لغمان او هرات کې د دوو تنو وژنو ته وکتل شي هغه د ځوانو مسلمانانو او شعله يانو له لوري ترسره شوي دي چې د هغوی د زورزياتۍ له تگلارو سره تړاو لري. هغه مهال دا ډول نښتې نه يوازې د ځوانانو ترمنځ پيښيدې بلکې په ولسي جرگه کې د پاڅه عمر او د خلکو د استازو تر منځ هم لفظي مشاجرې او د وهلو ټکولو پيښې شوي دي چې د شورا په دوولسمه دوره کې لفظي مشاجره د، خ، د، گ، د مشرتابه د دوو غړو ببرک کارمل او نور احمدنور په وهلو ډبولو واوښته چې دواړه پکې سخت

تېيان شول. د ولسي جرگې د يوه غړي په وينا « د ولسي جرگې په عمومي غونډو كې به بېرک كارمل او د ده ملگرو د آجندا پر ټولو مسايلو باندې اوږد مسلکي بحث كاوه چې د غونډو ډير وخت به يې نيوی، او د ډيرو وکيلانو به د دوی د دغو خبرو څخه ښه نه راتله او هميشه به د دوی او نورو وکيلانو ترمنځ لفظي مشاجري كيدلې. يوه ورځ بېرک كارمل د ولسي جرگې په تالار كې د سيدكرم وکیل سدو خان اصیل ته د پاکستانی خطاب كړی و، چې د دغه اتهام په واردولو سره دی او د ده ملگري د سردار عبدالرشید د ډلي لخوا ووهل سول. « ۱۵۳/۴۱ - ۱۵۵

پټ جوړجاړی

پاچا د محمد داود بي كچي ځانغوښتنې ده په كټو سره د هغه د استعفي د منلو وروسته له هغه وغوښتل چې په فرانسه كې سفير شي. خو « محمد داود خان د صدارت څخه استعفي ورکړه په فرانسه كې يې د افغانستان سفارت ونه مانه او په كابل كې راتلونكو تحولاتو ته منتظر پاتې شو. « ۴۶/ ۵۵۶ دا بيا ښيي چې محمد داود پريکړه كړې وه چې له سياست څخه لاس نه اخلي. لويې جرگې داسې اساسي قانون تصويب كړ چې محمد داود قانوناً د سياسي فعاليت نه محروم شو. د محمد داود د پلويانو په اند دې كار د محمد داود نه « ټپي پړانگ» جوړ كړ او د نوي سياسي بهير په وړاندې ودرید. هغه پدې هڅه كې شو ترڅو داسې څيرې او خوښتونونه خپل كړي چې د پاچاهي رژيم ضد روحيه ولري چې هغه يې د كينو افكارو لرونكي سياسي څيري گڼلې. هغه لا مخکې د شاه محمود خان د صدارت پر مهال يو شمير د سياست مينه وال چې كارمل د هغو څخه يو دی خپل كړي وو. د صدارت څخه د محمد داود د استعفي وروسته چې په هيواد كې سياسي فعاليتونو ته زمينه برابره شوه مختلف سياسي گوندونه يو په بل پسې د هيواد په سياسي ډگر كې راڅرگند شول. محمد داود د واکمنۍ ضد ډلو ټپلو، سياستوالو او په تيره پوځيانو سره اړيکې ټينگې كړلې. د نورو ډلو په پرتله د پرچميانو سره يې اړيکې خورا تودې وې. « څو مياشتې مخکې لدې چې محمد داود د جمهوري رياست مقام ته ورسيرې يوه استاد د يوې جنازې پر مهال هغه ته ويلې وو: « د پرچميانو سره مو نږدېوالی ستاسې شهرت ته زيان رسوي، محمد داود په ځواب كې ورته وايي: په مور كې عادت گرزیدلی چې د هر وطنپال په لکۍ سره لټه وټري. « ۱۹/۳۲ همدا رنگه د چنگاښ د کودتا وروسته په حكومت كې د پرچميانو شتون ته په كټو سره په بلوچستان كې د هيواد د اونيزې مسؤل مدير سلطان صابر د داودخان سره په يوه كټه كې پوښتلي وو چې ولې مو په حكومت كې پرچميان شته خو خلقيان نشته په ځواب كې ويلي وو: « پرچميان ښه ملتپال دي. » د محمد داود له ځوابونو بريښي چې هغه په پرچميانو بشپړ باور درلود او هغوی يې رښتيني وطنپالان شمېرل هغه وطنپالان چې د شوروي اشغالگرو چوپړيان او اردليان راوختل. پر بله خوا خلقي مشرتابه هم د محمد داود هلې ځلې او په هغو كې پوځي کودتا ته د چمتووالي بهير څاره او خپل پوځي پلويان يې وهڅول چې پدې کودتايي بهير كې ورگډ شي. د خلقي اړخ د يوه پوځي له قوله چې د سرطان په کودتا كې يې برخه لرله له خپل گوندي ارتباطي مسؤل څخه پوښتلي وو چې آیا د گوند مشر په کودتا كې د خلقيانو د گډون ملاتړ كوي يا نه په ځواب كې ويلي وو: « تره كی صاحب لدې امله په کودتا كې د خلقيانو د گډون ملاتړ كوي چې کودتا كيدونكې ده او بری يې هم حتمي دی. د دې لپاره چې مور په راتلونكې كې د محمد داود له گواښونو څخه خپل گوند وژ غورو ښه ده چې زموږ ملگري په کودتا كې برخه واخلي. » د دموکراسۍ په لسيزه كې كارمل د افغانستان په سياسي چاپيريال كې په يوه مطرح څيره اوښتی وو. نوموړی د يوه سازمان د مشر سربيره د ملي شورا غړی هم وو. هغه په شورا كې حكومتي ضد ويناوې كولې لدې امله يې اړين

شهرت ترلاسه کړی وو. محمداود کولی شول د کارمل له داسې دريځ څخه گټه پورته کړي. پرېله خوا کارمل د افغانستان په کين غورځنگ کې د مسکو باوري سړی شميرل کيده بنايي مسکو داورو (داود او کارمل) يا يوه اړخ ته لارښوونه کړې وي چې په گډه کودتا وکړي. پدې اړه سليک اس هاريسون امريکايي ليکوال ليکي: «پرچميانو د مسکو په دستور د داود سره ائتلافي دولت جوړ کړ او په څرگند ډول يې هلې ځلې وکړې چې په پوځ او ادارو کې خپل اغيز زيات کړي.» ۱۴/۴۷ همدارنگه پدې اړه ډگر جنرال عبدالرزاق ورته ليدلوری لري او ليکي: «پدې وخت کې د افغانستان خونخواره دښمن يعني روسان بيا د شاهي کورنۍ د اختلافونو څخه د گټې اخيستنې په فکر کې شول. هغوی د کی جی بی پواسطه کشف کړي وو که وغواړي د افغانستان څخه استفاده وکړي د دې کار لپاره محمداود مطلوب شخص دی...، لدې امله محمداود ته د ک. بگ. ب له خوا او په قوي احتمال د حسن شرق او ببرک کارمل له لوري بلنه ورکړل شوه چې په کودتا لاس پوري کړي.» ۱۰۳/۲۸ «مرحوم سردار داود په پاریس کې د خپل سفارت پرمهال د شوروي سفير سره ډير ليدل او دا موضوع په جريدو کې خپره شوې وه. هغه وخت مرحوم حبيبي (محمود) په پاریس کې محصل وو، د اوریدو سره سم هغه د سردار په ملاقاتونو کې حاضر وو. خو دې ملاقاتونو دا معنی نلرله چې سردار داود کمونست يا د روسانو د لاس آله شوی وي بلکې خپل هدف ته د رسېدو په خاطر چې واک ته ورسېږي کار کاوه، له همدې امله خلکو هغه د واک او زعامت تېری گانه.» ۴۸ د دواړو اړخونو (داود او کارمل) سره د مسکو اړیکې د دې لامل گرزیدلې چې شورويان دواړه گډ فعالیت يا په بله خبره کودتا ته وهڅوي. محمدحسن شرق د چنگاښ کودتا مرکزي او کلیدي لوبغاړی د پرچميانو له مشرتابه سره د کودتا لپاره د چمتووالي په پړاو کې د خپل کتاب (کرباس پوشان برهنه پاه) په اته دېرشم مخ کې د میراکبر خيبر سره په هره اونۍ کې د لیدو خبره کوي چې د لیدنو پایلې کودتا ته د نویو غړو د جلبیدو لپاره ډیرې گټورې بولي او دا هم وايي چې کله ناکله مې کارمل هم لیدلو او محمد داود مې پدې اړه مرتباً خبراوه. هره اونۍ د میراکبر خيبر سره د شرق منظمې لیدني کتنې د پرچم د فرکسیون د غړو هغه سازمانې اړیکې ښيي چې د حوزو په نامه یادېدې چې په اونۍ کې یو ځل دایرېدې. پردې بنسټ د خيبر او شرق دا منظمې لیدني کتنې د سازمانې اړیکو پرته بل څه نشي تعبیرېدې. هغه مهال خيبر د پرچم د سازمان د پوځي برخې مسول وو چې په پوځي برخه کې یې ذبیح الله زیارمل او د پولیسو په برخه کې یې عبدالصمد اظهر ارتباطي غړي وو. دا هم له یاده ونه باسو چې د ا، خ، د، گ د جوړېدو وړاندې هغو پوځیانو په پوځ کې سیاسي فعالیت پیل کړی وو چې وروسته پرچميان شول. دا هم ویل کېږي چې دا ډله پوځیان د شوروي اتحاد د پوځي استخباراتي شبکې (جي آر يو) سره اړیکې لرلې. د دې پوځیانو د لومړۍ غونډې له فعالانو څخه یو عبدالصمد اظهر دی چې د هغه په وینا دا غونډه د دارالامان مانۍ په بڼه کې شوې وه. د چنگاښ د کودتا وروسته د جمهوري دولت په لور ارگان مرکزي کمېټه، کابینه او سیمه نيزو دولتي ارگانونو کې د پرچميانو د سترگو وړ شتون د داود-کارمل ترمنځ د پټ جوړجاړي پرته بل څه نه دي. د پاچاهي نظام د نسکورولو په موخه د محمداود او پرچميانو ترمنځ جوړجاړی د سلطانعلي کښتمند د هغو څرگندونو نه معلومېږي چې د خپل کتاب په ۲۵۰ مخ کې راوړي: «د چنگاښ په شپږو شتمنه سهار زه هم خبر شوم چې د سهار په پنځو بجو د میراکبر خيبر په کور کې د گوند د مرکزي کمېټې د اجرا بیه هیأت په غونډه کې گډون وکړم...، خيبر رپوټ ورکړ چې د محمداود په مشرۍ د نیمې شپې راهیسې د پوځي کودتا فعالیتونه سرته رسېدلي دي. ده وویل چې یوه ملگري دکتور محمدحسن شرق په زر هېوښ سپور لیدلی چې یو ساعت مخکې له موضوع خبر شوی دی. هغه سمدلاسه کارمل خبر کړی دی...، کارمل د یوې پوښتنې په ځواب کې وویل چې د گوند د مشرتابه څخه یو هم مخکې لدې خبر نه وو.» د کښتمند لدې داستاني څخه ښکاري

چې هغه هڅه كړې ده د كودتا څخه د پرچميانو نا خبرې وښيي. ځكه چې د هغه په خبره كوم ملگري يوه ساعت مخكې كارمل ته خبر ور كړی چې شرق يې په زړهپوش سپور ليدلی دی كارمل يا خيبر پوهنيزي چې داودخان كودتا پيل كړېده او دی د پرچم نور مشران خبروي چې د خيبر په كور كې بېرني غونډه راوبولي او ټول لكه د اطفائي د نوکريوالانو په څېر د خيبر له لوري د آلام په اورېدلو سره د ده كور ته ځانونه رسوي. پدې اړه عجيبه دا ده چې ولي كارمل د پرچم د مشر په توگه د پرچم مشران خپل كور ته نه دي رابللي چې غونډه يې د خيبر په كور كې راوبلله؟ علت يې څرگند دی چې خيبر د پرچم د پوځي برخې مسوليت درلود او د ده كور پرچمي پوځيانو ته معلوم وو چې هغوی هلته را غونډ شوي، اړين دستورونه ترلاسه كړي، په كودتا لاس پورې كړی او د كودتا د بري وروسته پدې اړه ده ته رپوټ ورکړي. البته ثريا بها د نجيب الله د ورور مېرمن او پرچمي هم د خپل كتاب رها در دريا په ۲۱۰ مخ كې د چنگاښ په ۲۶ د بارق شفيعي كور ته چې د دوی په بلاک كې وو د پرچميانو د مشرانو، كدرونو او پوځيانو د تگ او راتگ او حتی د يوه ټانگ د راتگ په اړه ليكي چې د وکیل خور ثريا د يوه ټوپک سره ور جگه شوله او ورسره ولاړله. د دې لپاره چې كښتمند لوستونكي قانع كړي چې پرچمي مشران له كودتا خبر نه وو د كارمل خبره راوړي چې گواکې مونږ له كودتا خبر نه وو. وايي غل په غره كې نه ځايېږي همدا لامل دی چې كښتمند د كارمل او پرچمي مشرانو د بې خبری خبره كوي. كه د كښتمند خبره ومنل شي دا پوښتنه را پيدا كيږي چې پرچميانو څه مسوليت درلود سهار وختي چې ملايان هم ویده دي په پنځو بجو د خيبر په كور كې را غونډ شي؟ دوی نه د كوم واكمن گوند مشران وو، نه د كابينې غړي او نه د كابل گارنيزيون د امنيت مسولين چې د كودتا په اړه غبرگون وښيي. كه پورتنی خبرې ته چې يوه پرچمي شرق په زړهپوش كې ليدلی دا د دې معنی نلري چې هغه كودتاجي دی. آيا دا شونې ده چې د شپې په تياره كې د زړهپوش د ننه څوك وپېژندل شي چې دې پرچمي شرق پېژندلی دی. واقعيت دا دی چې محمداود او د پرچم فرکسيون په گډه ۱۳۵۲ كال د چنگاښ د مياشتې د شپږويشتمې د شپې په يوه نيمه بجې په كودتا لاس پورې كړ. لدې امله د پرچميانو مركزي كمېټه په مکروريون كې د پرچم د پوځي برخې د مسول خيبر په كور كې جرگه شوي وه ترڅو د كودتا د بهير څارنه وكړي او محمداود بيا د خپل كور څخه د كودتا چارې رهبري كولي. كښتمند چې په كودتا كې د پرچميانو برخه اخېستنه پټه كړي د سهار په پنځو بجو د پرچم د مشرتابه د غونډې د رابللو داستان جوړوي. د محمداود او پرچميانو ترمنځ پټ جوړجاړی يا ائتلاف لدې څخه جوټيږي چې په كودتا كې د برخه اخيستونكو پوځيانو ستره برخه د، خ، د، گ د دواړو اړخونو (خلق او پرچم) سره تړاو درلود او يا يې ليوال وو. هېره دې نه وي چې په كودتا كې د غلام حيدر رسولي، حسن شرق، پاچا گل وفادار، حبيب الله زرمي، قدير نورستاني، عبدالحميد محتاط، غوث الدين فايق، فيض محمد، مجيد ضيا، محمداسلم و طنجانر، اسدالله سروري او سيد محمد گلابزوی رول د نورو په پرتله زيات وو خو د كودتا وروسته په جمهوري دولت كې د خلق د اړخ يو غړی او طرفدار په لوړ دولتي ارگان (مركزي كمېټه)، حكومت او د دولتي قدرت په سيمه نيزو ارگانونو په مشرتابه كې راڅرگند نشو خو د جمهوريت مركزي كمېټه كابو ټوله او د حكومت نيمايي برخه پرچميانو جوړوله. د جمهوريت د لوړ دولتي ارگان مركزي كمېټې لاندې تركيب د محمد داود او پرچم ترمنځ د پټ جوړجاړي ښكارندوی دی.

- ۱- محمد داود د مركزي كمېټې رئيس
- ۲- محمدحسن شرق د مركزي كمېټې منشي
- ۳- د پښتني تجارتي بانك د بارچالانی د مديريت مرستيال سيدعبدالله غړی
- ۴- جگتورن غوث الدين فايق غړی

- ۵- متقاعد ډگروال سردار غلام حيدر رسولي غړی
- ۶- د ترافيکوټورن عبدالقدیر نورستاني غړی
- ۷- ټورن محمدرور نورستاني غړی
- ۸- ټورن فيض محمد غړی
- ۹- جگټورن محمديوسف غړی
- ۱۰- لومړی بریدمن عبدالحمید محتاط غړی
- ۱۱- لومړی بریدمن احمدضیا مجید غړی
- ۱۲- لومړی بریدمن مولاداد غړی
- ۱۳- لومړی بریدمن عبدالخلیل غړی.

د پورتنیو دیارلسو تنو څخه د حسن شرق په شمول نور شپږ تنه (فیض محمد، محمديوسف، عبدالحمید محتاط، احمدضیا مجید، مولاداد او عبدالخلیل د پرچم د فرکسیون څرگند یا پټ) غړي وو. که شرق او محتاط د پرچم پټ غړي نه وای نو څرنگه شرق د نجیب الله د واکمنۍ پر مهال صدارت او محتاط د ولسمشر مرستیالی ته رسېدل. محتاط د نجیب د واکمنۍ پر مهال راساً د گوند د مرکزي کمیټې غړیتوب تر لاسه کړ پداسې حال کې چې د دې گوند د غړیتوب شرط دا وو چې د گوند ليوال به لومړی آزمایشي بیا اصلي غړی کېږي او وروسته به مرکزي کمیټې ته لار مومي خو محتاط راساً د گوند مشرتابه ته راپورته کړل شو. په لوړدولتي ارگان کې د یوه سازمان د دا ډول لوړې کچې شتون د دې بنسټکارنوی دی چې نوموړې واکمني یوه ائتلافي واکمني وه چې د پرچم سازمان یې یو اړخ وو. د کودتا خورا فعال او مرکزي لوبغاړی پاچا گل وفادار چې خلقیانو ته یې علاقمندی لرله حتی په مرکزي کمیټې کې را څرگند نشو لامل یې دا کېدای شي چې پرچمیانو خلقیان خپل دښمنان گڼل او خلقیانو ته ليوال کس یې هم د جمهوریت په لوړ دولتي ارگان کې نشوای زغملای. د فرهنگ په وینا « نوی دولت په خپله د محمداود او د پرچم د ډلې ائتلاف دی ، تقریباً هر یوه ته د مساوي ونډې پربنسټ » ۱۲/۳۰ « د نعمت الله پژواک په مشرۍ د پوهني له وزارت نه د هارون په وینا اتیا کسه پرچمي بنسټونکي، د فرهنگ په وینا ۱۶۰ تنه او د عظیمي په وینا تر پنځوسو لوړپوړي پرچمي بنسټونکي د کورنیو چارو وزارت ته معرفي شول او د ذبیح الله زیارمل په وړاندیز سمد لاسه ولسوالان وټاکل شول. » ۱/۷۲ همدارنگه که چیرې جمهوري دولت ائتلافي دولت نه وای نوڅه ډول « لږترلږه اته وزیران او د صدارت مرستیال ، د هیواد د ولایتونو ۱۷ والیان ، له ۱۱۷ نه زیات ولسوالان او لوی ولسوالان (حاکمان او لوی حکمرانان) او ۱۲۰ تنه دپلوماتان ټول له پرچمیانو څخه غوره شوي وو.» ۱۸/۲۹ د داود- کارمل پټ جوړجاری به له شوروي جنرال ولولو: « پرچمیانو په دغه پړاو کې د واک په موخه مبارزه کوله. هغوی د محمد داود د پلویانو سره اتحاد وکړ... ، جنرال محمد داود د پرچم د لارښوونکي هیأت په مرسته عملاً سپینه کودتا ترسره کړه.» ۲۲/۴۹- ۲۳ کله چې شوروي جنرال د پرچم د لارښوونکي هیأت په مرسته د سپیني کودتا خبره کوي معنی یې دا کیږي چې د پرچم مشرتابه کودتا ته د چمتووالي په پړاو کې ټاکنوکی رول لوبولی دی. د دې لپاره چې د محمداود او پرچم ترمنځ ائتلاف همغسې پټ په تیارو کې پاتې شي د پرچم د فرکسیون مشرتابه په حکومت کې ترسترگو نشو خو دوهمه کتگوري پرچمیان او همدارنگه پټ پرچمیان په لوړو دولتي څوکیو وگومارل شول. پرېله خوا د پرچمیانو د پیژندل شوو څیرو خپلوان هم په سترو دولتي مقامونو مقرر شول چې کیدای شي د پکتیا د قول اردو د بولندوی په توگه د کارمل د متقاعد پلار ټورن جنرال محمد حسین ، د پروان د والي په توگه د صمداظهر د پلار عبدالکریم عمرخیل او په پاکستان کې د وکیل تجار په توگه د نجیب الله د پلار اخترمحمد د مقرریډو یادونه وشي. د پرچم مشرتابه د جمهوري نظام د کرنلارو په جوړولو کې بنسټل وو. « کارمل د جون (چنگاښ) په پای کې د شوروي اتحاد کمونست گوند مرکزي کمیټې خبره کړه چې محمداود له ده څخه غوښتي دي چې د حکومت په کرنلاره کې د کورني او بهرني سیاست په هکله تړسونه جوړکړي. بېرک کارمل ته د سیاسي مسئلو په هکله د شوروي اتحاد د کمونست گوند مرکزي کمیټې د ۱۹۷۳ ، ۱۸۲- ۹۲۷۱۶ مصوبې توصیې ورسول شي. د افغانستان د کورني سیاست په هکله د اړینو تدبیرونو په اړه تړسونه وړاندې کیږي.» ۵۰/

۱۵۵ پورتنی اقتباس د هغه تلگرام يوه برخه ده چې مسكو په كابل كې خپل سفارت ته استولی وو. دا كه له يوې خوا د پرچم او محمداود تر منځ د دوو انقلابي ملگرو اړيكي ښيي له بله پلوه دا هم ښيي چې د پرچم مشرتابه د مسكو سره په همغږۍ كې د جمهوري دولت د كرنلاري په جوړولو كې ښكېل وو. د داود- كارمل ترمنځ د ائتلاف په اړه نه يوازې كورنيو او بهرنيو څيړونكو څرگندونې كړې بلكې پخپله د بېرک كارمل ځينې ويناوې ښيي چې د داود- كارمل ترمنځ د پاچاهي نظام د راپرزولو په موخه جوړجاړی شوی وو. كارمل د ۱۹۸۳ كال د نوامبر په مياشت كې پخپله يوه وينا كې وايي: «زه اعتراف كوم په يوه پړاو كې مو د محمداود سره همكاري وكړه چې شاهي نظام له منځه يوسو ترڅو په بل پړاو كې انقلاب ته لار هواره كړو.» ۱۷۴/۳۲

د پورتنیو څرگندونو په رڼا كې او د كودتا وروسته په جمهوري دولت كې د پرچميانو ستره ونډه پردې دلالت كوي چې د محمداود او پرچم د فرکسيون ترمنځ پټ جوړجاړی شوی وو. خو د كودتا وروسته بهير او پيښې ښيي چې يا داوړه خواوې يو بل ته رښتيني نه وې او خپل ځانگړي پلانونه يې لرل يا دا چې حالات داسې راغلل چې مجبوراً د يو بل په وړاندې ودرېږي. په لومړي حالت كې د دې جوړجاړي څخه د محمداود موخه دا وه چې د پرچم څخه د يوې وسيلې په توگه كار واخلي. د هغوی پرمت واک تر لاسه او د خپل دريځ د پياوړي كولو وروسته پرچميان خپل سازمان منحل او د نوموړي تر مشرۍ لاندې فعاليت وكړي او كه دا ورسره ونه مني له واكمنۍ يې وشړي. د محمد داود دا هود هغه مهال بربنډ شو چې كله هغه په كال ۱۹۷۷ كې سعودي ته سفر درلود ده «سعوديانو ته وويل چې دی به پر كمونستانو وار د مخه كړي، داسې چې دی به هغوی د غرمې ټوډی لپاره وغواړي، مخكې له دې چې هغوی يې د ماخستن ټوډی ته حلال كړي.» ۱۹۶/۳ پر بله خوا پرچم غوښتل په ټولنه كې د محمداود له اعتبار څخه گټه پورته كړي د نوموړي سره په كودتا او واكمنۍ كې د گډون له امله ځان پياوړی كړي د محمداود په واسطه خپل سيالان وځپي او د هيواد د سياست د ډگر يکه تاز پاتې شي او په اړين وخت كې محمداود له ډگره وباسي. «يوه پرچمی د دې پوښتنې په ځواب كې چې محمداود واقعاً يو مطلوب شخصيت دی؟ وويل: فرق نه كوي. هغه خپلو موخو ته د مخكښ په توگه استعمالوو، هر وخت چې لازم شي له منځه يې وړو» ۲۰/۳۲ همدارنگه پدې اړه فضل احمد عبدیاني چې د شوروي اشغال پر مهال د كندهار والي پاتې شوی دی د خلقیانو د واكمنۍ پر مهال د جنرال عبدالخليل سره بندي وو د خليل څخه د داودخان سره په كودتا كې د پرچميانو د گډون په اړه پوښتنه كړې او هغه په ځواب كې ورته ويلي وو: «د بېرک كارمل په مشرۍ مور يو شمېر پرچميان د پلچرخي دښمني ته راتلو او د يوې ونې د سيوري لاندې مو پدې دښته كې پټې غونډې كولې...، پدې غونډو كې پرېكړه وشوله واک ته د رسېدو او د رژيم او سلطنتي كورنۍ د له منځه وړلو لپاره د دې كورنۍ د ننه استفاده وكړو. لدې امله داودخان غوره كس دی چې دې موخې ته د هغه په واسطه رسېدلی شو. داودخان په خپله هم غوښتل واک ته ورسېږي...، لكه څرنگه چې هغه وطن دوست او ترقي غوښتونکی وو او تل يې د رژيم د له منځه وړلو لپاره فعاليت كاوه مور هم په زيركتيا او بشپړ احتياط ورسره يوځای شوو او د كودتا پلان مو د داودخان سره طرحه كړ او بريالي شوو. مور غوښتل د جمال عبدالناصر پلان په راتلونكې كې په افغانستان كې پلي كړو.» ۵۱ په مصر كې جمال عبدالناصر هم د جنرال نجيب سره گډه كودتا وكړه د كودتا وروسته يې خپل ملگري په حساسو مقامونو وگومارل او بيا يې جنرال نجيب له ډگره وايست. د جمهوريت پنځه كلنې واكمنۍ وښودل چې دواړه اړخونه (داود او كارمل) يو بل ته رښتيني نه وو. سيد شمس الدين مجروح هم پدې اند دی او ليكي: «هغه (داود) غوښتل چې دا وكړي د شوروي حكومت د غولولو په موخه په خپله گټه استعمال كړي او كله چې په حالاتو مسلط شو هغوی له منځه يوسي (چې وروسته يې پدې كار لاس پورې هم كړ) خو هغوی غوښتل دی د يوه پله په څېر خپلو موخو يعني د كمونست گوند واک ته په رسولو سره استعمال كړي. مجروح د دواړو اړخونو د دې لوبې په اړه لاندې بيت راوړي:

من از كار دزد و تویی دزد مزد
كجا خیر ماند میان دو دزد

ژباړه:

زه د كار غل يم او ته د اجورې غل يې د دوو غلو تر منځ كله خيږ پاتې كېداى شي

د پرچم په نامه سازمان د نيمې پيرى شتون بڼيې چې د طالبانو د واكمنۍ پرته د ټولو واكمنيو برخه وو او د هغو په وړاندې درېدلې هم دى. دا بيا بڼيې چې پرچم د هرچا سره وو، خو د هېچا سره نه وو، هغه خپلې آجنداوې او نقشي لړلې چې مسكو ورته جوړولې .
د داود- كارمل د ائتلاف په هكله اړينه بريښي لاندې دوو پوښتنو ته ځواب ولټول شي:
۱- څه ډول انټرناسيونالست كارمل د ناسيونالست داود سره اړيكې ټينگې كړې او خبره دې ته ورسيرې چې په نا قانونه كار (پوځي كودتا) لاس پورې كړي؟
۲- كومو گډو ټكيو دې ته لار هواروله چې ظاهراً دا دوه متضاد شخصيتونه گډ دريځ غوره كړي؟

د داود- كارمل د اړيكو د ټينگولو په اړه د ميرمحمدصديق فرهنگ او محمدحسن شرق څخه يادونه كيرې او شرق بيا فرهنگ د سلطنتي كورنۍ سره د كارمل د ټينگيدو وسيله گڼي. بڼايي د فرهنگ له لوري د كارمل اړيكې له سلطنتي كورنۍ سره ټينگې شوي وي ځكه چې د فرهنگ كورنۍ د سلطنتي كورنۍ له خورا ډاډمنې كورنۍ څخه شمېرل كېده . څرگنده بېلگه يې د پاچا له لوري د اساسي قانون د جوړولو په اووه كسيزه كمېټه كې د فرهنگ او د هغه د ورور سيدقاسم رښتيا شاملول وو. بل دا چې د فرهنگ زوى ميرمحمد امين فرهنگ د پاچا باجه هم دى. سربيره پردې نورو دوو لاملونو هم رول درلود چې كارمل د سلطنتي كورنۍ سره اړيكې پيدا كړي. يو يې د ده كورنۍ تړاو دى. د هغه پلار جنرال محمدحسين د پاچاهي دورې يو مقتدر جنرال او واكمنې كورنۍ ته نږدې سړى گڼل كېده. هغه مهال د پوځ هغه غيرمحمد زي افسران جنرالۍ ته رسيدل چې سلطنتي كورنۍ ته يې خپله وفاداري ثابته كړې وي. همدې مقتدرو جنرالانو او د كورنۍ غړو يې د دربار سره اړيكې لړلې چې كارمل د سلطنتي كورنۍ د غړو او په هغو كې د محمدداود سره د دوستۍ او ملگرتوب مزي ټينگ كړي دي. له همدې كبله د وخت سياسي ډلو پرچم درباري يا سلطنتي كمونست گوند باله. غوث الدين فايق د محمدداود له قوله ليكي: «د معلوماتو له مخې بېرک كارمل او اناهيټا د پاچا سره اړيكې ټينگې كړې دي» ۲۱/۵۲ همدارنگه د وخت يو ژورنالست زمان ستانزى چې د محمدداود له ډاډمنو كسانو څخه دى اود محمدداود سره يې د هغه د واكمنۍ په وروستۍ مياشت كې ليدلې او هغه ورته ويلي وو: «بېرک كارمل ته ما وده وركړه، فاكولتي ته مې ورساوه، د زندان څخه مې آزاد كړ خو دا خاين زما سره خيانت كوي.» ۶/۵۳ سربيره پردې د داود - كارمل د ائتلاف لامل د دواړو د سياسي افكارو نږدېوالى هم دى . د محمدداود كودتايي ملگرى محتاط ليكي: «كله چې سردار داود د شوروي خلكو د وطنپالنې په هكله ويل ،د احساساتو لاندې راتللو او د خپلو څرگندونو د پياوړتيا لپاره يې عادت درلود ووايي خداى شاهد دى چې دا خلك څومره د خپل هيواد سره مينه لري. دا جمله د سردار داود تكيه كلام گرزيدلې وه...، لومړى دا چې د غربي دموكراسۍ نه كركه لري او هغه د ټولني لپاره د منلو وړ نه گڼي. دوهم دا چې په افغاني ډوله شرقي دموكراسۍ باور لري. ټولنيز مالكيت او افغاني فرهنگ.» ۵۱، ۴۹/۵۴

له پورتنيو څرگندونو څخه معلومېږي چې محمدداود هم د كارمل په څير شوروي سوسيالستي نظام تائيدواه. د كارمل او محمدداود د اړيكو په ټينگولو كې بهرنى لامل شوروي اتحاد دى. شوروي اتحاد د افغانستان سره دوستانه اړيكې لړلې او زيات شمير متخصصين يې چې بېله شكه په هغو كې د نوموړي هېواد د څارگرې ادارې غړو شتون درلود په افغانستان كې فعاليت درلود. دا ډول اړيكو شوروي اتحاد ته د يوه زبرځواك په توگه دا امكانات وركړي وو چې يو شمير افغانان وپېري. حتي هغوى په سلطنتي كورنۍ ، كابينه او هغو ته نږدې كسانو كې ژورې ريښې وځلولې. يو د دغو افرادو څخه كارمل وو . پرېله خوا مسكو د پښتونستان د مسالې په اړه د افغان حكومتونو له دريځه ملاتړ كاوه چې په سلطنتي كورنۍ كې محمدداود د پښتونستان له مسالې سره زياته ليوانتيا لرله. له همدې امله يې كارمل هڅولى دى چې د محمد داود د پاليسيو او په هغو كې د پښتونستان د مسالې سره علاقه وښيي او د پښتونستان د اتحاديې غړيتوب ترلاسه كړي . د محمدداود او كارمل ترمنځ دا ډول نږدې اړيكې د دې ښكارندوى دي چې

دواړو شوروي اتحاد ته ځانگړی ارادت درلود، لدې کبله يې د پوځي کودتا له لارې د پاچاهي نظام د نسکورولو په موخه پټ جورجاري ته هڅولي وو او د ۱۹۷۳ کال د جولای په اوولسمه يې خپل پلان پلي کړ. البته شورويانو هغه مهال داود- کارمل و هڅول په کودتا لاس پورې کړي چې صدراعظم موسی شفيق لويديځ ته د نږدې کېدو په لور گامونه اوچت کړل.

د دموکراسۍ لسيزې ته کتنه

د دموکراسۍ د لسيزې د پايښت موده لس کاله څلور مياشتې او اته ورځې وه چې پيلوونکي او ختموونکي يې د سلطنتي کورنۍ غړي وو. د دې معنی دا شي چې دې کورنۍ هم کرل او هم يې رېبل. د دموکراسۍ د لسيزې له بهير او په تيره د پاچا له کړنو څخه بريښي چې د هغه له انده د مشروطه پاچاهۍ اعلان او محمد داود د سلطنتي کورنۍ د غړي په توگه د سياسي فعاليت نه محرومول پر محمد داود به داسې بريښنايي شوک شي چې هغه د بيا خوځښت او درېدو جوگه نشي او پدې توگه د هغه له شره ځان خلاص کړي. خو دې بريښنايي شوک محمد داود په خوځښت راوست کودتا يې وکړه او دا کودتا داسې قوي بريښنايي شوک شو چې د يوې زلزلې په شان يې ټکانونه تردې دمه نه دي دريدلي. که په رښتيا سره د پاچا موخه په هيواد کې د ولسواکۍ ټينگښت وو نو بايد چې د دموکراسۍ د ودې لپاره يې هغه گامونه پورته کړي وای چې په نورو ولسواکه ټولنو کې تجربه شوي وو. خو د سياسي ډگر څخه د محمد داود د ايستلو پرته د مشروطه پاچاهۍ د ټينگښت په موخه کوټلي گامونه اوچت نشول. پاچا تمه لرله په هيواد کې د مشروطه پاچاهۍ په ټينگولو سره د سلطنتي کورنۍ د غړو ترمنځ ترېگڼيو ته د پای ټکی کيږدي او محمد داود غلی کړي. د پاچا له لوري محمد داود ته بريښنايي شوک کومه گټه ونکړه، هغه گواښ چې ترې بېرېده بالاخره داسې حالت غوره کړ چې دی بېواکه کړي. که چيرې په کال ۱۹۶۳ کې د مشروطه پاچاهۍ د اعلان څخه موخه په هيواد کې د ولسواک نظام ټينگښت وو نه دا چې محمد داود له سياسي ډگره وایستل شي ټولواک ته پکار وو چې د نوي اساسي قانون د پلي کولو لپاره يې له ټولو امکاناتو گټه پورته کړي وای. د دې نوي تگلارې د بريالۍ ودې لپاره چې د وخت غوښتنه او د هيواد د اقتصادي - ټولنيزو ستونزو د حل يوازینی چاره وه ټولو (پاچا، سلطنتي کورنۍ، حکومتونو، پارلمان، مشروطه غوښتونکو، سياسي گوندونو او سياستوالو) ته پکار وو چې د دې بهير د ودې لپاره يې مټي بد و هلي وای چې له بده مرغه داسې څه ونشول. ټولو د دې پرځای چې د دې نوي پيل شوي سياسي بهير د ودې لپاره هڅې وکړي خپلو سياسي موخو ته د رسيدو په خاطر يې د هغې څخه د يوې وسيلې په توگه کار واخيست. دلته دي چې شخصي او گروپي گټو ته د ملي او وطني گټو په پرتله لومړيتوب ورکول کېږي.

اوس به د دموکراسۍ په لسيزه کې د ولسواک نظام د ودې، ټينگښت او پايښت په اړه د پورته يادو شوو بنسټونو، سياستوالو او پاچا دريځ ته ځغلنده نظر واچوو:

۱- ټولواک محمد ظاهر شاه: پاچا د قانوني پاچاهۍ د نوبتگر په توگه د دموکراسۍ په وده کې د هر چا په پرتله ټاکنونکی رول درلود ځکه چې په نوي اساسي قانون کې ۹۰ مادې پاچا ته لاندې واکونه ورکړي وو:

۱ - د وسلوال پوځ اعلى سر قوماندان

- ۲- د جگړې او متارکې اعلان.
- ۳- د لويې جرگې دايروول او پرانيستل.
- ۴- د شورا د عادي غونډو پرانيستل.
- ۵- د شورا د فوق العاده غونډې دايروول او پرانيستل.
- ۶- د شورا انحلال او د نويو ټاکنو د فرمان صادروول.
- ۷- د قوانينو توشيخ او د هغو د انفاذ اعلان.
- ۸- د تقنيني قوانينو صدور.
- ۹- د دولتونو تر منځ د تړونو د تړلو د اعتبارنامې ورکول.
- ۱۰- د دولتونو تر منځ د لوزنامو توشيخ.
- ۱۱- د صدراعظم گومارل او د هغه د استعفی منل.
- ۱۲- د مشرانو جرگې د انتصابي غړو او د نوموړې جرگې د رئيس ټاکل.
- ۱۳- د قاضي القضاات او د سترې محکمې د غړو ټاکنه.
- ۱۴- د قاضيانو ټاکنه او تقاعد.
- ۱۵- په بهرنيو هېوادونو کې د افغانستان د سياسي نمايندگيو د مشرانو ټاکنه.
- ۱۶- په نړيوالو مؤسسو کې د افغانستان د دايمي استازو ټاکنه او د بهرنيو سياسي استازو د اعتمادنامې منل.
- ۱۷- د مجازاتو تخفيف او بښنه .

پاچا ته پکار وو چې د دې واکونو څخه يې د ولسواکۍ په وده کې گټه پورته کړي وای او حکومتونه يې هڅولي وای چې د اساسي قانون متمم قوانين او لوايح جوړ، پارلمان هغه تصويب او دی يې توشيخ کړي. په نوي اساسي قانون کې د سياسي گوندونو او غونډو او ولايتي جرگو جوړولو ته اجازه ورکړل شوې وه خو پاچا د پارلمان له لوري تصويب شوي دا قوانين د خپل کار د ميز په جعبه کې بندي کړل. په نړۍ کې داسې هېواد نشته چې د دموکراسۍ نظام يا پارلماني سيستم ولري او هلته سياسي گوندونه د قانوني فعاليت حق ونلري. همدا راز د هر هېواد د ملي امنيت د ټينگښت، د انارشۍ د مخنيوي او د دموکراسۍ د سالمې ودې لپاره د غونډو د جوړولو اړونده قانون او مقرراتو شتون يوه حياتي اړتيا ده. د دموکراسۍ په لسيزه کې د گوندونو او غونډو د جوړولو د قانون په نشتون کې گوندونو غونډې رابللي، حکومتي ضد مظاهري يې سمبالولي او لاريونونه يې تر سره کول خو چا نه ترې پوښتل چې تاسو د کوم قانون پر بنسټ را غونډ شوي ياست؟ دې ناقانونه گوندونو په پوهنيزو بنسټونو کې د تدريس بهير اخلاصه ، شخړې او جگړې يې سره کولې چې مرگ او ژوبله يې هم لرله خو بيا هم داسې بنسټ نه تر سترگو کيده چې د دې خپلسرو سازمانونو د بنسټ ايښودونکو او د لاريونو او مظاهرو سمبالوونکي د قانون

منگولو ته وسپاري. خبره دې ته رسيدلې وه چې «په ۱۹۷۰ كال كې بېرك كارمل د ولسي جرگې په عمومي غونډه كې وويل چې ، تردې وروسته به د خلق ديموكراتيك جريان ته د خلق ديموكراتيك حزب ويل كيږي ده دغه مطلب په دري او ماتې گوډي انگرېزي ژبو ووايه چې د ده وينا د ولسي جرگې په جريده كې ثبت شوې ده . څرنگه چې ده د قانون ترانفاذ د مخه خپله ډله د حزب په نامه اعلان كړه ، ډيرو وكيانو داسې فكر كاوه چې دی به د دغه مشهود جرم په وجه تر عدلي او قانوني تعقيب لاندې راسي خو حكومت دغې موضوع ته توجه ونكړه. » ۴۱/۱۴۳ د ولايتي جرگو د قانون نشتون د دې لامل گرزېدلې وو چې ولايتي جرگې جوړې نشي. څرنگه چې د مشرانو جرگې دريمه برخه د ولايتي جرگو له استازو جوړېدلې نو لدې امله مشرانو جرگه نيمگړې وه او نصاب يې نه پوره كيده پردې بنسټ د ديموكراسۍ د لسيزې د مشرانو جرگې ټولې پريكړې او مصوبې غير قانوني وې. سربېره پر دې پاچا د حكومت په چارو كې مداخله كوله او د حكومت د مشرانو واكونه يې محدود كړي وو. د پاچا لخوا د حكومت په چارو كې لاسوهنه د محمد يوسف او عبدالظاهر لاندې څرگندونې ثابتوي : «كله چې زه د افغانستان صدراعظم سوم ماهيله درلوده چې پاچا به د حكومت په كارونو كې مداخله ونه كړي خو پاچا د سلطنت مقام دومره كښته كړ چې د حكومت په ټولو كارونو كې يې مداخله كوله. » ۲۱-۲۲ / ۵۵ «ده د خپلې كابينې د هيڅ يوه غړي څخه خبر نه درلود، يوازي يې د وزيرانو وركړل شوی لست اعلاناوه.» ۵۶/۶۹ پردې اساس ويلي شو چې د ديموكراسۍ په لسيزه كې د انارشۍ ، د كابل پوهنتون او پولتخنيك د تدريس د بهير اخلال پره د هرچا نه زياته پر پاچا پرته ده. د پاچا دې ډول دريځ ځوانه ديموكراسۍ سخته زيانمنه كړه او د ديموكراسۍ د نه ودې، د حكومتونو د پرله پسې رنګيدو او د پراختيايي پروژو د نه پلې كيدو او د ټولنيزو ستونزو د نه حل كيدو له لاملونو څخه يو لامل وگرزید. پاچا نرم مزاج ته په كتو سره فكر كېږي چې د ديموكراسۍ ودې ته د هغه نه ليوالتيا د خپلې كورنۍ د غړو د فشار له امله وي.

۲- سلطنتي كورني: د پاچا سربېره د سلطنتي كورنۍ نورو غړو د دولت د درې گونو قواوو په چارو كې لاسوهنه كوله. د پارلمان په چارو كې د دې كورنۍ د غړو لاسوهنه د محمدآصف آهنگ لاندې مرکه جوتوي : «د دې خلكو يو شمير بيسواده خلك وو ټول فكر يې پدې څرخېده چې سهار له كوره ووزم د دارالامان ماڼۍ ته لاړشم او له سردارولي نه هدايت واخلم او نور يې هغه كسان وو چې د سردار داودخان پلويان وو او هغوی كار هرج او مرج ته ورساوه ، حتی په شورا كې د شاه ولي خان په لمسون يو شمير وكيلان و ډبول شول. هغه مهال له يوې خوا خارجي لاسونه داخل شوي وو او له بلې خوا د سردارولي خان او سردار داودخان بازار تود وو. سردار داود او سردارولي اصلاً په ديموكراسۍ عقیده نلرله او قانون يې نه غوښت ... ، ځكه دوی افغانستان هرج او مرج ته يوور .» ۵۷ هغه وخت سردار محمد داود د سردار عبدالولي په پرتله ديموكراسۍ ته ژمن برېښېده خو د ديموكراسۍ په لسيزه كې د نوموړي د كړنو په هكله ډگر جنرال عبدالرزاق ليكي : «محمد داودخان د مشروطه پاچاهي نظام مخالف وو خو څرگند فعاليت يې نه كاوه بلكې په پټه او د ځمكې لاندې فعاليت يې درلود. په پارلمان كې يې په گوندونو كې لاس درلود او په هېواد كې يې نا آراميو ته لمن وهله دا د څو حكومتونو د نسكورېدو سبب شول. » ۵۸

۳- حكومت : لكه څرنگه چې ليدل كيږي د ديموكراسۍ په كلونو كې اووه حكومتونه او پنځه صدراعظمان (محمد يوسف، محمد هاشم ميوندوال، نور احمد اعتمادي، عبدالظاهر، محمد موسی شفيق) يو په بل پسې راغلل. دا بيا بنيي چې د ديموكراسۍ د لسيزې حكومتونه پخپله د كړكېچ سره مخامخ وو. د دې كړكېچ كچه دومره ژوره وه چې د انتقالي دورې وروسته د محمد يوسف حكومت څلور ورځې هم دوام ونكړ . پردې اساس د دې حكومتونو څخه د ولسواكۍ د ودې او د ټولنيزو- اقتصادي ستونزو د حل تمه يو

خوب او خيال وو. د دې کرکېچ اصلي لامل دا وو چې حکومتونه په پارلمان کې د غټ گوند يا د گوندونو د تلوالې پر اساس نه جوړيدل. صدر اعظم چې د پاچا له لوري د کابينې په جوړولو موظفېده اړ کېده چې پاچا خپل ملاتړی وگڼي چې د خپل نفوذ له امله د صدر اعظم ملا ور وتړي.

۴- پارلمان: ولسي جرگې ته استازو په انفرادي ډول ځانونه کانديدول. « ځينو وکيلانو به په توکه ويل چې په ولسي جرگه کې ۲۱۶ حزبونه غړيتوب لري. » ۱۴۴۴/۴ دې ۲۱۶ تنو استازو هر يوه ځانله خپل ليدلوری درلود. له بله پلوه د هغوی غټه برخه د سلطنتي کورنۍ د ځواکمنو غړو تر اغېز لاندې وه. يوشمير به يا خپل نظريات او يا د خپلو اړونده سازمانونو تگلارې په ولسي جرگه کې مطرح کولې او ځينو به د خپلو سلطنتي يا حکومتي حاميانو د ارادې پر بنسټ په پارلمان کې دريځ نيو چې هغه معمولاً پدې راتاویده چې پارلمان داسې قوانين او لوايح تصويب نکړي چې د حکومت اقتدار ته گواښمن تمام شي. لدې امله د ولسي جرگې عمومي غونډې په جر او بحث تيريدې يا به نصاب نه پوره کيده. په ولسي جرگه کې پرله پسې بحثونه، د استازو له لوري د خپلو اړونده سازمانونو معرفي کول او د نصاب نه پوره کيدل د دې سبب گرزيدل چې ولسي جرگه خپلې دندې چې د اړينو قوانينو تصويب او د حکومت د چارو څارنه ده ترسره نکړي چې دا پخپله د ځوانې دموکراسۍ د ودې او د قانون د حکومت د جوړولو په چاره کې ستر خنډ وو. د پارلمان او حکومت ترمنځ دا ډول بې باوري او مخامخيا په دموکراسۍ خپل منفي اغيز درلود.

۵- مشروطه غوښتونکي: مشروطه غوښتونکو او سمونپالو له نوي سياسي بهير سره ليوالتيا ونه بنودله. هغوی دموکراسۍ ته د پاچا په ژمنتوب او رښتینولۍ باور نه درلود. له بله پلوه د دموکراسۍ پلي کوونکي هغه کسان وو چې د مشروطه پاچاهۍ مخکې يې د استبداد او اختناق مخينه لرله. نو دا به معجزه وي چې د دموکراسۍ دښمن په دموکرات واوري. د دموکراسۍ د اعلان سره سم سياسي بنديان چې غوڅ اکثریت يې مشروطه غوښتونکي وو، د بې خوځښته موجوداتو په شان له زندانونو څخه راووتل چې دموکراسۍ ته د مرستې او چوپړ جوگه نه وو او هغوی چې په فزيکي او رواني لحاظ غښتلي وو ليوال نه وو چې پدې لار کې همکاري وکړي. ځکه چې د سلطنتي کورنۍ مخينې ته په کتو سره دموکراسۍ ته د دې کورنۍ په ژمنتوب باور نه درلود. پدې هکله سيدقاسم رښتيا چې د اساسي قانون د مشورتي کمېټې غړی وو کله چې مير غلام محمد غبار د اساسي قانون په مشورتي کمېټه کې د گډون څخه ډډه وکړه مراجعه وکړه چې هغه پدې کمېټه کې گډون ته وهڅوي په ځواب کې ويلي وو: « حقيقت دا دی چې زه د دغه بهير په رښتینولۍ او د هغو کسانو په صداقت اطمینان او باور نلرم چې دغه بهير يې منځته راوړی دی. زما په فکر دا هم لکه د سپهسالار د وخت يوه عوام غولوونکې لوبه ده زه نشم کولی او نه غواړم د دغسې نندارې لوبغاړی وم. » ۱۳ / ۱۸۳ همدا رنگه سردار محمد نعيم چې د هرچا نه يې زيات خپل د تره زوی پاچا او د نوموړي سلاکاران بڼه پيژندل د پاچا له لوري ولس ته د آزاديو د ورکولو په اړه داسې ويلي وو: « زه د دې مسئلو په هکله کوم ځانگړی نظر نلرم. خو دومره وایم چې هيواد ته دموکراسي او آزادي پدې ډول نه راوړل کيږی. که په رښتيا سره غواړي خلکو ته آزادي ورکړي بايد د زړه له کومي او واقعي وي. » ۱۳ / ۱۸۴ نوي نسل بيا د دموکراسۍ د اصولو هغه پوهه او تجربه نه لرله چې د دموکراسۍ ودې ته اغيزمن تمام شي. د تاجداره دموکراسۍ په هکله د مجروح د دې خبرې سره چې « د سياسي گوندونو پرته دموکراسي هغه گادۍ دی چې تيل نلري » سليم عقل پوهاوي ته رسېږي. په هيواد کې د قانوني گوندونو د نشتون له امله د پارلماني سيستم شتون په واقعيت کې هغه ناکامه هڅه وه چې د تيلو پرته گادۍ په خوځښت راوړي چې هغه په خوځښت را نغی ځکه چې موټر بېله تېلو په خوځښت نه راځي.

۶- سياسي گوندونه: كله چې په يوه هېواد كې د سياسي گوندونو قانون نه وي يقيناً هلته قانوني گوند نشته. پردې بنسټ د دموكراسۍ په ودې او ټينگښت كې د ناقانونه گوندونو د اغېز خبره معما او يا ټوكي ته ورته يوه خبره ده. سره لدې هغه مهال گوندونو شتون درلود او فعاليت يې كاوه خو هغوى هم د لاسته راغلي فرصت څخه په اغيزمن ډول گټه پورته نكړه بلكې هڅې يې پدې را تاویدې چې يوازې د حكومتونو په تگلارو نيوكې وكړي او د حكومتونو سره خپل مخالفت وښيي. د گوندونو دا ډول دريځ څلور لاملونه درلودل.

لومړى - يو ناقانونه گوند به څه ډول داسې دريځ ونيسي چې حكومت هغه ځانته گواښ وگڼي ځكه ترې پوښتل كېږي چې تاسې د كوم قانون له مخې خپل گوند جوړ كړى دى.

دوهم- ځېنو گوندونو د پرديو د ارادې او ديكتې له امله په لوى لاس حكومتونو ته ستونزې جوړولې.

درېم- گوندونه د اړينې سياسي تجربې د نشتون له كبله د دې جوگه نشول چې ددې طلايي فرصت څخه د حكومتونو او نورو ټولنيزو بنسټونو سره د همكارۍ له لارې دموكراسۍ ته وده وركړي او د دولت د اقتصادي- ټولنيزو كرنلارو د پلي كولو لپاره مرستندوى شي يا دا چې د متحدې دموكراتيكي جبهې د جوړولو له لارې د يوه ځواكمن سياسي اپوزيسيون په توگه په حكومتونو فشار راوړي چې د ټولنيزو- اقتصادي ستونزو د ليرې كولو په موخه كوټلي گامونه اوچت كړي.

څلورم - اسلامپالو د خپلو سياسي او عقيدتي باورونو له كبله د دموكراسۍ مخالف وو او هغه يې غربي پدیده گڼله. هغوى په لوى لاس نوى دموكراتيک بهير اخلا لاه.

په كال ۱۹۶۹ كې د كابل پوهنتون او پوليتخنيك د شپږ مياشتني تعطيل په اړه د وخت د سياسي گوندونو چوپټيا او د اعتراض غږ نه پورته كول د هېواد د ټولنيز پرمختگ په وړاندې بې تفاوتې بربندوي. هغه مهال هيڅ يوه گوند پدې اړه د اعتراض غږ پورته نكړ او كله چې ددې عالي تعليمي مؤسسو د تړلو گواښ ليدل كېده خپل پلويان يې ونه هڅول چې له مظاهرو لاس واخلي. حكومت پلوه گوندونو نه يوازې اعتراض ونكړ بلكې هيڅكله يې هم د حكومت د كرنلارو او سياستونو په دفاع كې خپل پلويان واټونو او كوڅو ته راونه بلل او د پاچا له لوري يې خلكو ته د دې آزاديو د وركولو په ملاتړ كوم حركت ونكړ. د دموكراسۍ په لسيزه كې د زرنگار پارک چې د گوندونو قرارگاه گڼل كېده د پاچا د سلاكار خليل الله خليلي تر مشرۍ لاندې د زرنگار گوند هيڅكله هم پدې پارک كې را څرگند نشو. لامل يې دا وو چې دا گوند سلطنت يا حكومت پلوى ونه گڼل شي او يا دا چې هغه د سلگونو كسانو د راټولولو وس نه درلود يا په بله وينا وگړنيز ملاتړ يې نه درلود. پداسې يوه حالت كې د سلطنت او حكومت هغه مخالف گوندونه او سياستوال چې ملي او وطني گټو ته ژمن هم وو په ځينو مواردو كې له دې وېرې د حكومت د مثبتو تگلارو په ملاتړ غږ نه را پورته كاوه چې د سيالو ډلو او حتى هغو سازمانونو څخه چې د سلطنت او واكمنۍ سره څرگند او پټ تعلقات لرل د هغوى له لوري د دولت پلوه سياسي گوندونو ټاپې ونه وهل شي. همدې رنگارنگ گوندونو له يوې خوا پارلمان د خپلو گوندونو د معرفي كولو لپاره بڼه وسيله گڼله له بله پلوه يې ځان په ټولنه كې د خلكو د خدمتگار په توگه د ثابتولو په موخه د حكومت او سلطنت مخالفت كاوه او په تبليغاتو كې يې حكومتي او سلطنتي ضد دريځ غوره كړى وو. غيرگوندي وكيالانو هم همدا ډول دريځ درلود. په پارلمان او پوهنيزو بنسټونو كې كله ناكله د سيالو سازمانونو د غړو او پلويانو ترمنځ شخړې، نښتې او جگړې هم پېښېدلې كېږي پكې ماتېدلې او انسانان پكې وژل كيدل خو المتوكل على الله محمدظاهر شاه په كاريزمير كې د خپلو گلانو او د زراعتي فارم ننداره كوله او په هېواد

کې یې د زورزیاتۍ او د ناقانونه گوندونو ناقانونه کړنو او مظاهرو مخنیوی نه کاوه او په بله خوا یې د هغوی روا غوښتنو ته هم مثبت ځواب نه ورکاوه. د دموکراسۍ د لسيزې یوه عجیبه ځانگړتیا دا وه چې مخکې به ښاروالیو ته ټاکنې ترسره کیدلې خو په دموکراسۍ کې به ښاروالان د کورنیو چارو د وزیر په امر مقرریدل. د انتخابي ښاروالانو څخه د سلطنت او حکومتونو وېره لدې څخه وه چې ملي گرایان، سمونپالان او کین اړخي ښاروالان نشي. سیدقاسم رښتیا د خپل کتاب په ۳۰۶ مخ کې پدې اړه په ځانگړې توگه د غلام محمد فرهاد څخه اندیښنه څرگندوي چې بیا د کابل ښاروال نشي. دلته لیدل کيږي چې حکومتونه د هغه چا او هغه ډلو څخه وېره لرله چې د ستر افغانستان او په هېواد کې د بنسټیزو سمونونو او بدلونونو په موخه مبارزه کوله.

که چیرې د دموکراسۍ د لسيزې بهیر ته وکتل شي لاندې پایلې ترې راوړي:

- مشروطه پاچاهۍ ته تگ په هېواد کې د یوه سیاسي انقلاب پیل وو که لدې سیاسي تحول څخه ټولو ملاتړ کړی وای د یوه پرمختللي او آباد افغانستان جوړېدل شوني وو .

- د پارلماني نظامونو لرونکو هیوادونو خلاف د افغانستان د ۱۹۶۴ کال اساسي قانون دا تشه درلودله چې پاچا د زیاتو واکونو څخه برخمن او صدراعظم د هغو څخه بې برخې وو. پاچا د ملي حاکمیت د ممثل او د دولت د مشر په توگه مکلف نه وو چې د صدراعظم مشورو ته پام را وگرزوي.

- د پاچاه لوري د دموکراسۍ د نهادینه کولو په موخه د نیمگرو گامونو اوچتول ، په ځینو مواردو کې بیغوري ، د دموکراسۍ د ودې او پرمختگ مخنیوی، د پاچا او سلطنتی کورنۍ د غرو لخوا د پارلمان او حکومتونو په چارو کې لاسوهني او حتی د خنډونو جوړول.

- د حکومتونو د پرله پسې رنگیدلو پایله دا کېدله چې د هېواد زیاتېدونکي ټولنيزي - اقتصادي ستونزې حل نشي.

- د اجرائیه او تقنینه قواوو ترمنځ د همغږۍ او پوهاوي نشتون.

- د خلکو د زیاتو غوښتنو او د حکومتونو د کمزورې وړتیا ترمنځ ستر واټن.

- د سیاسي کړیو ترمنځ د همغږۍ او گډې همکارۍ نشتون.

پورتنيو څرگندونو ته په کتوسره د تاجداره دموکراسۍ ناکامي په دريو ټکو (د سیاسي گوندونو پرته پارلمان ، بې واکه صدراعظم او ټکنې ټولواک) کې خلاصه کېدای شي.

د جمهوریت ټینګښت

د ۱۹۷۳ کال د جولای په اوولسمه (۱۳۵۲ کال د چنگاښ شپږویشتمه) د سهار په اوو بجو او شلو دقیقو د کابل راډیو ویاند ویل: «اوس به تاسو د سردار محمد داود وینا واورئ .» محمد داود ولس ته د سلطنت د نسکوریدو او د جمهوریت د ټینګښت زیری ورکړ او دې سیاسي بدلون ته یې د چنگاښ (سرطان) انقلاب ووايه . دا بدلون د محمد داود په مشرۍ د سپینې پوځي کودتا په پایله کې را منځته شو. کودتا داسې مهال ترسره شوه چې پاچا څلور ورځې مخکې د چنگاښ په دوه ویشتمه د درملني په نامه

انگلستان ته تللی وو او د کودتا پر مهال هغه د ایتالیا په یوه جزیره کې استراحت کاوه. د پاچا پلویان وایي چې د پاچا سترګه د والیبال د لوبې پر مهال خور شوې وه. پرېله خوا بیا د پاچا د یوه موټروان له قوله «ملکي د کومې موضوع په سر په هغه باندې د بیاتي په وارکولو سره د هغه سترګه زیانمنه کړې وه.» ۳۱/۱ د دې کودتا ځانګړتیا پدې کې ده چې ټاکنو کې رول پکې په ارګ کې د پرتي شاهي فرقي د ټانک ټولي او د سلطنتي کورنۍ غړي محمداود ولوباوه. دا د دې معنی لري چې کودتا د سلطنتي کورنۍ د غړي له لوري او له ارګ نه پیل شوله. کودتا بېله کوم مقاومت د شپږو- اوو تنو انساني تلفاتو په لرلو سره چې یوازې دوه تنه په ږزو کې او نور په ترافيکي پېښو کې ووژل شول د محمدظاهر څلویښت کلني پاچاهۍ ته د پای ټکی کېښود. په وژل شوو پوځیانو کې د کودتا مرکزي لوبغاړی لومړی بریدمن حبیب الله زرمتي د ارګ د ټانک د ټولي کفیل هم شامل وو. هغه د کودتا د بري د اعلان وروسته د کابل سیند ته د نوموړي ټانک د لوېدو له امله ووژل شو. کودتا داسې پلان شوې وه چې د چنګاښ د ۲۶ د شپې په یوه نیمه بجه به د تورن فیض محمد (د بالاحصار د کومانډو د قطعي د حرکاتو آمر) په مشرۍ کومانډویان د ارګ جنوبي دروازي ته ځانونه رسوي او دروازه به عبدالرشید ځدران چې په همدې دروازه کې دنده لرله او د تورن پاچاګل وفادار له لوري کودتا ته جذب شوی وو پرانیزي، کومانډویان به ارګ ته ننوزي او دا مهال به د ټانک ټولی د حبیب الله زرمتي په قوماندې په خوځښت راځي چې څلورچین (عراډې) ټانکونه به د محمداسلم وطنجار په مشرۍ په ارګ کې د شاهي فرقي د خوځښت مخنیوی کوي او شپږ ټانکونه به د کومانډو د یوه یوه بلوک سره ګډ د لومړۍ او دویمې منتظره قطعي چې وضع الجیش یې د ارګ ختیځ ته د پخواني زاړه ګمرک په ودانۍ او د دهمزنگ د محبس تر څنګ قرار درلود د خوځښت د مخنیوي په موخه استعمالیږي. د کومانډو نور پرسونل به د ښاري انضباط د ټولي په مرسته چې قوماندان یې لومړی بریدمن احمدضیا مجید د اردو د استخباراتو د رئیس زوی د نورو کودتايي افسرانو او وروضاپتانو سره ګډ چې د ښار په مختلفو ځایونو کې ځای پرځای شوي وو جګپوري پوځي او ملکي چارواکي نیسي او موقتي توقیف ځای په کارته پروان کې د کابل د میوندوات د ترافيکو د افسر عبدالقدیر نورستاني کور ته لېږدوي. همداراز د خواجه رواش او بگرام په هوایي ډګرونو کې د قوماندانانو د نیولو لپاره د هوایي او هوایي مدافعي کودتايي افسران او واره ضابطان ګومارل شوي وو. د په نښه شویو لوړ پوړو ملکي او پوځي مشرانو او قوماندانانو د نیولو وروسته به د څلورمې او پنځلسمې زغروه والو قواوو ټانکونه او زغره وال ګاډي د ښار په څلورلارو او مهمو سیمو کې ځای پرځای کيږي او جنګي الوتکې به د کابل ښار او د هغه شاوخوا نمایشي پروازونه ترسره کړي. سربیره پردې یوه ډله د مرکزي اتومات ټیلیفون د فعالیت د شنډولو په موخه ګومارل شوي وه. کودتاچیانو د سهار تر پنځو بجو پورې خپلې ورسپارل شوي دندې ترسره کړې. یوازې د سردار عبدالولي په استوګنځي د حبیب الله زرمتي ټانک یو ډز وکړ چې د دې ډز وروسته سردار توپانچه په لاس د پاچاګل وفادار له لوري ونیول شو. همدا راز د ټانک یو ډز په ارګ کې په شمالي برج شوی چې د برج یوه برخه یې ونړوله. په کودتا کې د ګډون کوونکو ستره برخه د هوایي او مدافعي هوایي او د ټانک د قواوو اړونده پوځیان وو. ګڼ شمیر یې د شوروي اتحاد د پوځي اکادميو فارغان وو. کودتاچیان د مختلفو اندونو خاوندان وو خو ډیری یې د ا، خ، د، گ د خلق او پرچم له ډلو سره اړیکې لرلې یا یې مینه وال وو. د راډیو له لارې د سلطنت د نسکوریدو د اعلان وروسته په هیڅ یوه پوځي بنسټ کې د ولایاتو په شمول د پاچا په ملاتړ څوک ونه دریدل. د کابل ښاریانو د خوښیو په ښودلو سره د کودتاچیانو هرکلی وکړ چې د خپلو ټانکونو او زرهپوښونو سره د ښار په ګوټ ګوټ کې ځای پرځای شوي وو. لومړۍ جنګي الوتکه چې هوا ته والوتله پیلوټ یې په ګاګارین مشهور خلقي جګړن میر غوث الدین خوستی وو. همدا راز لومړۍ چورلکه چې د

كودتا په شپه د كابل د هوايي ډگر څخه د بگرام هوايي پوځي ډگر ته والوتله ترڅو د نوموړي گارنيزيون نيول شوي مشران راوړي پيلوټ يې خلقي اسدالله سروري وو. هغه مهال د پاچا په وړاندې نارضايتي لوړې كچې ته ورسيدله چې د هيواد په لويديځ كې د وچكالي له امله گڼ شمېر خلك مړه او د كابل په شمول د هيواد نورو ښارونو ته كډه شول. د وچكالي خپلو خلكو ربروونكي حالت لدې نه جوتيري چې هغوی اړ شوي وو خپل اولادونه د توکو په شان وپلوري. هغه مهال «د افغانستان په لويديځ كې ملايانو د لمانځه وروسته د پاچا د نسكوريدو لپاره دعاوې كولي.» ۱۳/۳۲ لدې كبله ولس لدې سياسي اوښتون څخه هرکلی وکړ او هيله يې لرله چې نوې واکمنۍ به په دولت کې شته ناخوالو (فساد، رشوت، بي عدالتۍ او بي قانونۍ) او په ټولنه کې وزگارتيا او فقر ته د پای ټکي کيږدي يا لږترلږه پدې لار کې د گامونو د اوچتولو شاهدان وي. جمهوريت غوښتونکو او مترقي کړيو د نوي انقلابي دولت له مشر څخه دا تمه لرله چې هغه به په عمل کې د نوموړي په خبره د «قلابي دموکراسۍ» پرځای «واقعي دموکراسۍ» ته د تللو زمينه برابره کړي د هيواد د رکود، سکون او جمود واکمن حالت په خوځښت راولي او جمهوريت به ټينگ کړي.

مصيبت جوړوونکي بری

د امانې دولت له نسكوريدو وروسته افغانان د حبيب الله کلکاني د وحشت او د يحيی د کورنۍ د استبداد شاهدان پاتې شوي وو. له همدې امله کله چې شاه محمودخان خلکو ته د آزادي ساه کښلو، د خپلو روا غوښتنو د څرگندولو او د سازمانو او ټولنو د جوړولو امکان ورکړ هغه ته يې د دموکراسۍ د پلار لقب ورکړ. خو وليدل شول چې د دې نوي وضعیت د پايښت موده لنډه وه او د صدر اعظم په توگه د محمد داود د راتلوسره سم بيا هماغه پخوانی استبداد د دوی د خاورينو کورونو نابللی ميلمه شو، خولي يې ور وتړلې او د دموکراسۍ او د مشروطيت د لارې د مبارزانو څخه نمجن زندانونه بيا ډک شول. د محمد داود د گوښه کېدو او د مشروطه پاچاهۍ په راتلو سره بيا ولس د دې اوښتون څخه خوښي څرگنده کړه او هغې ته يې تاجداره دموکراسي وويله. دا بيا بښي چې افغان ولس د خپلو واکمنو څخه يوازي دا هيله لرله چې دوی ته لږ ترلږه د آزادي ساه کښلو او د خپلو هيلو او غوښتنو د بيانولو حق ورکړي. د دې هيواد واکمنو افغانان پداسې توره تياره کې ساتلي وو چې ددې واقعيت د درک وړتيا يې نلرله چې حکومتونه يې مسوليت لري دوی ته د کار او زده کړو زمينه برابره کړي او د کار د نه لرلو له کبله دومره څه ورکړي چې له لوړې مړه نشي. د دموکراسۍ په لسيزه کې د سياسي گوندونو د فعاليت، د بيان آزادي او د آزادو رسنيو د خپرونو مثبته لاسته راوړنه دا شوه چې د ولس لوستي برخه پدې وپوهيږي چې حکومتونه يې دا مسؤليت هم لري چې د نړۍ د نورو پرمختللو ټولنو په شان ورته د ژوند او کار شرايط چمتو کړي. د سرطان انقلاب څخه يې هرکلی او د جمهوريت څخه يې ملاتړ په همدې ټکي کې نغښتی وو. ځکه چې د سلطنت له نسكوريدو او د انقلاب د بري په مناسبت د محمد داود وينا په دوو برخو ويشل شوې وه: لومړۍ برخه يې د دموکراسۍ د لسيزې انځور کښلو ته ځانگړې شوې وه او دوهمه يې د نوي انقلابي دولت د موخو بيانول وو. د انقلاب لارښود «د دموکراسۍ لسيزه قلابي دموکراسي، د سلطنت سياست يې عوامفريبانه، غير عادلانه او ملي ضد» وگاڼه او د انقلابي دولت موخي يې «د جمهوريت، رښتيني او معقولي دموکراسۍ ټينگښت، د خلکو د حقوقو خونديتوب او د افغانستان اکثريت خلکو ته خدمت» اعلان کړ.

د جمهوري نظام په راتلو سره خلک نه دا چې د جمهوریت، رښتیني او معقولي دموکراسۍ د ټینګښت شاهدان نه وو بلکې د پاچا د واکمنۍ پرمهال جوړشوی پارلمان منحل، آزادي رسنۍ تعطیل، د بیان آزادي او سیاسي فعالیتونه منع او د سیاسي مخالفینو د خپلو تگلاره غوره شوه. په بهرني سیاست کې د دودیز ناپېیلي سیاست پرځای یوه اړخ (سوسیالستي سیستم) ته د بنوئیدو او بل اړخ (پانګوال سیستم) په مخالفت کې دریدلو ته لومړیتوب ورکړل شو. دا ډول کړنلاره د دې لامل شوه چې د نوي نظام مخالفې ډلې او د هغو نړیوال حامیان منفي غبرګون وښيي او پایله یې په هیواد کې د امن او ټیکاو له منځه تلل، د کودتاگانو او کودتایي هڅو پیلېدل، د بنورښونو او بلواوو پېښېدل، د ترور او اختناق واکمنېدل، د هیواد په کورنیو چارو کې د پردیو لاسوهني او افغانستان د زبرځواکونو د سیالیو او کشمکشونو په ډګر واوړي. د داسې یوه حالت واکمنیدل ګڼ شمیر لاملونه لري خو په هغو کې پخپله د نوي نظام د مشرځانګړتیاوو او د هغه د مؤتلف (پرچم) نقشو ټاکنو کې رول درلود. د جمهوري دولت د کابینې غړی غوث الدین فایق د نوي انقلابي رژیم مشر داسې را پېژني: «د هیواد نوميالی دولتي شخصیت، د هیواد د تاریخ نابغه، پوه، نوښتګر، د وطن رښتیني او سرشندونکی بچي، د عدالت، دموکراسۍ او د ترقۍ او پرمختګ الهام ورکوونکی، د پاکۍ او تقوا بیلګه، د وطن خادم» او دا هم پرې اضافه کوي: «د سپین انقلاب په بري سره محمد داود خان ته د اجل پیک راوړسید چې سترګې یې د حقایقو د لیدو څخه رنډې او غوړونه یې د حقیقت له اوریدو څخه ګانه شوي وو او د دوست او دښمن، صادق او خاین د درک او پېژندلو نه عاجز پاتې وو، ده ته د وړتیا او لیاقت معیار غوره مالي او ستاینه وه، د همدې خوشباوریو او د ظواهر و لیدلو وو چې زموږ هیواد د روسي لښکر او د انګریزانو د نوکرانو او غلامانو د بریدونو موخه وګرزید...، خودکامه، دیکتاتور مشرب او مستبدالرای محمد داود د دې پرځای چې خپلو خانداني دوستانو او د پوهې او نظر خاوندانو ته مراجعه وکړي د خپل قبر کیندونکو څخه یې کابینه ترمیم کړه...، د غور او یې کمزورۍ او خوشباورۍ داودخان خان د مرګ پولې او هیواد تباهی ته یووړ.» ۵۲/۸۴، ۱۳۷ ظاهرشاه د خپل د تره زوی په هکله وايي: «خلک شته چې دوست لټوي او خدمتګار لټوي او خلک هم شته چې غلام لټوي. داودخان د هغو کسانو څخه وو چې غلام یې لټولو. داودخان ځانغوښتونکی وو هیڅکله خپل وطن ته د خیانت په فکر کې نه وو.» ۵۹ د داودخان د بې کچې ځانغوښتنې څخه فرصت غوښتونکو، غوره مالانو او په پردیو پورې تړلو وګړو ګټه پورته کړه. په جمهوري دولت کې د غلام حیدر رسولي او عبدالقدیر نورستاني په څیر کسان د دوو کلیدي وزارتونو مشرتابه ته ورسیدل چې یو یې صوفي مشربه چرسي او بل په فحشاء او بدو اخستلو روږدی وو. پورتنیو څرګندونو او د کودتا وروسته د هیواد ترینګلو حالاتو او د استبدادي واکمنۍ ټینګېدو ته په کتنې سره ویلی شو چې د چنګاښ د شپږویشتمې انقلاب بری هیواد ته یو مصیبت جوړوونکی بری شو. د محمد داود په وطنپالنه، تقوا او پاکۍ کې شک نشته. د نوموړي د ویناوو، مرکو او ځینو ګامونو د اوچتولو څخه بریښي چې هغه د افغانستان د آبادۍ او بنیرازی، د ولس د سوکالی او نیکمرغۍ لپاره ښه نیت درلود. خو تاریخ د سیاستوالو او واکمنانو د پلانونو، نقشو او نیتونو پرځای د هغوی په عملي کړنو او د هغوی د کړنو په پایلو قضاوت کوي. د ۱۹۷۳ کال د کودتا وروسته بهیرونو او پېښو وښودل چې د واکمنۍ تگلاري ناسمې او پایلې یې هیواد او ولس ته بدمرغۍ راوړې. دا ځکه چې له کودتا وروسته په هیواد کې په سیاسي او مدني آزادیو بندیز ولګید، پوځ سیاسي شو، د هیواد سیاسي ټیکاو زیانمن شو، د هیواد په کورنیو چارو کې د پردیو لاسوهني پیل شوې، د کودتاگانو، کودتایي هڅو او اړودورو لړۍ پیل شوه، د سیاسي مخالفینو د خپلو لارغوره شوه او ترور او اختناق واکمن شو. په یوه هیواد کې د دا ډول حالت واکمنیدل د یوه ملت لپاره د مصیبت پرته بل څه نشي کیدای. که چیرې د چنګاښ انقلاب بری او د دې سیاسي اوښتون پایلې په یوه کرښه کې را ونغاړو

ويلی شو چې هغه د افغانستان لپاره يو مصيبت جوړوونکی بری شو دا ځکه چې هيواد د سړي جگړې په تاوده ډگر واوښت ، د نا امنيو ، جگړو او کډوالی لری پيل شوله ، ميليونونه افغانان شهيد او معلول شول ، د سړي جگړې د اصلي لوبغاړو پوځونه يو په بل پسې دې خاورې ته راننوتل او هېواد اشغال شو.

تر ارگه ياراننه

محمد داود پخپله لومړی وينا كې «د سلطنتي رژيم سياست غير عادلانه او ملي ضد» اعلان كړ او د خپلي كودتا د موخې په اړه يې وويل چې «د هيواد د راتلونكي نيكمرغی لپاره ، د جمهوريت او رښتيني او معقولي دموكراسی جنده پورته كړله چې د افغانستان اكثریت خلكو ته د خدمت پر بنسټ ولاړه وي.» عجيبه دا ده داودخان د سلطنتي رژيم سياست ملي ضد گڼي چې دی د سلطنت له لورپورې (د قول اردو قوماندان ، وزير او صدراعظم) وو. آیا دی د سلطنت د ملي ضد سياست پلي كوونکی نه وو؟ ده په خپلي دې ادعا سره ځان ملي ضد معرفي كړی دی چې د ملي ضد سياستوال سزا زندان او مرگ ده نه دا چې بيا هم دا ملي ضد سياستوال پر هيواد واكمن شي . په هر صورت كه چيرې د كودتا په درشل كې د افغان ولس ژوند او د هيواد حالاتو ته ځير شو خلك د بيساره اقتصادي ستونزو او كړاوونو سره لاس او گريوان وو او په هيواد كې يې بدلون او سمون غوښت. هغو پوځيانو چې د هيواد د نېكمرغه راتلونكي په خاطر د شاهي رژيم د نسكورولو په موخه د سر او ځان څخه تېرېدو ته چمتو شوي وو د هغوی دا احساس او مېړانه د ستاينې وړ دي. هغوی د خپل سراو ځان او كورنيو ژوند ته د گواښونو په منلو سره د شپې په تياره كې د يوې روښانه راتلونكي په هيله په كودتا لاس پورې كړ. هغوی ۱۹۷۳ كال د جولای د اوولسمې نيټې پاڅون ته گواښمنه لار وهلي وه او د پاڅون په شپه يې خپله دنده په ښه توگه تر سره كړله . پاڅون ته د چمتووالي پر او د دوی د ټينگې ژمنتيا ، رښتيني ملگرتيا او كلکي ياراني او د كودتا په شپه اتلولي د سرشندنې غوره بيلگه وه. كه څه هم پوځي لورې او اساسي قانون ته شا گرزونه يې د منلو وړ نه ده. خو كله چې د كودتا لارښوونكي ارگ او واك ته ورسيدل ملگرتيا او ياراننه يې ختمه شوه ، خپلو ژمنو ته يې شا كړه او د يو بل په وړاندې ودريدل. د كودتا د دوو اصلي لوبغاړو داود او كارمل تر منځ د يارانې مزي هغه مهال سست شول او «د داودخان د جمهوريت په دولتي دستگاه كې درز هغه وخت پيدا شو چې د كرنې وزير جيلاني باختري په څرگند ډول پخپل وزارت كې د جمهوريت په تاسيس كې د كارمل د مشرۍ رول لور وگانه .» ۳۸۶ / ۱۷ د باختري دې افشاگرۍ د دوو ائتلافي ملگرو اړيكي بې خونده كړې دا ځكه چې محمد داود نه غوښتل خلك د پرچم سره د ده د پټ جوړجاړي او ملگرتيا څخه خبر شي. د جمهوريت لوبغاړو نه دا چې د جمهوريت ، رښتيني او معقولي دموكراسی جنده پورته نكړله بلكې «قلابي دموكراسي» يې هم نشوای زغملی. د جمهوريت د لوبغاړو د دا ډول دريځ نه ښكاري چې هغوی پوپولېست او عوام غولوونكي سياستوال وو د جمهوريت او ولسواکی سره په بشپړه توگه پردي وو او له بلي خوا د هغوی ملگرتيا او ياراننه يوازې تر ارگه پورې وه . كه چيرې د لسگونو پوځيانو سپيڅلو احساساتو او نيتونو ته وكتل شي هغوی سترو انساني موخو ته درسېدو په هيله ځانونه وقف كړي وو خو مشرتابه يې نور پلانونه لرل او د پوځيانو د احساساتو او ژوند سره يې لوبي كولي. د سرطان انقلاب د مشرتابه ، يا د هغه د يوې برخې او يا ځانگړې ډلې په پټو موخو او نيتونو پوهيدل ستونزمن دي. خو په زغرده ويلی شو چې د سرطان د انقلاب لوبغاړي يو موټی ټيم نه وو او د يوې گډې روښانه كړنلارې څخه بې برخې وو. دا ټيم يو نامتجانس تركيب وو چې په هيڅ صورت

تر پایه د گډ فعالیت جوگه نه وو. د انقلاب لارښود (محمد داود) هم په خپلو یارانو باور نه درلود او د هیواد راتلونکي ور ته تیاره برېښېده. د نوموړي ددې خبرې نه چې د کودتا وروسته یې جنرال نذیر کبیر سراج ته کړې وه: «مور دا کار وکړ. دا چې څه کیري؟ نه پوهیږم.» معلومیږي چې د انقلاب لارښود ته د هیواد راتلونکي ناڅرگنده برېښېده. نوموړی د کودتا د بري وروسته چې د هیواد مطلق العنان مشر وو پدې نه پوهیده چې په هېواد کې به څه پېښ شي دا د دې معنی لرله چې هغه ته هم پوځي کودتا او هم د کودتا وروسته بهیر د قیماړ یوه ناڅرگنده لوبه برېښېده او نه پوهېده چې دا لوبه به وگټي یا و بایلې. پدې کې شک نشته چې د پوځي کودتاگانو برخلیک د قیماړ د لوبې په شان ناڅرگند وي. خو کله چې کودتا د کوچني مقاومت او مخالفت پرته بریالی شي بیا هم د کودتا مشر ټکنی بریښي، اندیښمن وي او پدې نه پوهیږي چې څه به کیري دا د خواشینۍ وړ یو تریخ واقعیت دی. د محمد داود دا اندیښنه د هرڅه نه مخکې د هغه د کودتایي ملگرو د سیاسي او عقیدتي اختلافونو او د کودتایي ټیم د نه وړتیا سره تړاو درلود. دې ټیم په یوه مسئله کې د نظر یووالی درلود چې هغه د نظام رانسکورول او واک ته رسیدل وو. خو د نسکور شوي نظام د بدیل د څرنګوالي، د دولت د لارښوونې، د هېواد د اقتصادي- ټولنیزو ستونزو د حل او د ټولني د پرمختګ لپاره او د نورو سیاسي ډلو سره د تعامل کوم گډ پلاټفورم او پروگرام نه درلود. دا بیا بڼي چې کودتا چیان په وړانولو پوهېدل خو په جوړولو نه پوهېدل. لدې امله ویلی شو چې د جمهوریت چارواکي وړانوونکي وو نه جوړوونکي. د کودتاچیانو بې برنامګي او د یوې گډې تگلارې نشتون لدې نه بڼه جوتیري چې د کودتا د بري وروسته محمداود د پرچم له مشرتابه څخه غواړي چې ور ته د دولت کړنلاره جوړه کړي. تگلاره هم مسکو ورته جوړه کړله. له همدې کبله واک ته په رسېدو سره دا د مختلفو او مخالفو اندونو کودتایي ټیم د ملګرتیا پیر او ختم او د مخامختیا او د یوبل د بې اغېزه کولو او حذفولو پیر او پیل شو. دا دواړه پیر اوونه په واقعیت کې د هیواد د بې ثباتۍ او د رواني غمیزې پیلامه شوه. لومړی پیر او لدې امله د رواني غمیزې پیلامه ده چې پدې زماني پیر او کې د هغې ځوانې دموکراسۍ د له منځه وړلو په موخه چمتووالی نیول کیده او ورته ستونزې جوړولې چې هېواد یې د یوه ولسواک نظام په لور خوځاوه. البته چې دې دموکراسۍ د عیبونو او نیمګړتیاوو سره سره شرایط یوې مدني ټولني ته هوارول ځکه چې د هېواد سیاسي کړیو او سیاستوالو واک ته د رسېدو په موخه سوله ییزه سیاسي مبارزه پرمخ وړله او د سیاسي مبارزې فرهنگ نهادینه کېده. انقلابیونو ته پکار وو چې د دموکراسۍ د لسیزې د منفي اړخونو سره مبارزه کړي وای او مثبتو اړخونو ته یې وده ورکړي وای. که چیرې نویو چارواکو د هېواد د آبادۍ او د ولسونو د سوکالی او د دموکراسۍ د ودې او ټینګښت په موخه عملي گامونه اوچت کړي وای بڼایي تاریخ د دوی کودتایي ناقانونه اقدام نه وای محکوم کړی. خو کله چې دوی واک ته ورسیدل هغو ژمنو ته یې شا وگرزوله چې د کودتا د بري په لومړی ورځ یې خلکو ته ورکړه. د خواشینۍ وړ خبره لا دا ده چې دوی د پخوانیو واکمنو په څیر د نظام د سمون، د قانون د واکمنۍ، خلکو ته د خدمتونو په رسولو او د هیواد د آبادۍ په چاره کې ډیر لږڅه وکړل او د سیاسي مخالفینو د خپلو تگلاره یې غوره کړله. لدې امله دوهم پیر او د لومړي پیر او منطقی ادامه گڼل کیري چې د ټیکاو له منځه تللو، د ترور او اختناق واکمنیدو او د هېواد په کورنیو چارو کې یې د پردیو لاسوهنو ته لار هواره کړله. دا شوني نده چې د افغانستان په شان یوه وروسته پاتي ټولنه کې داسې واکمن ټیم د گټور او اغیزمن فعالیت جوگه شي چې په هغه کې کین لاسي او بڼی لاسي، ملتپالان او انټرناسیو نالستان او حتی د سیاست او حکومتولۍ د الفبا څخه بې خبره څیري شتون ولري. ژوند هم وښودل چې د واک په هماغه لومړیو ورځو کې د انقلابي واکمنو ترمنځ د دوستۍ او گډ کار مزي وشلیدل او د مخامختیا پیر او پیل شو او ددې مخامختیا پیلامه د دفاع وزارت د بنسټ د مشرتابه په

هکله وه. د کودتا مشر د انقلاب په دوهمه ورځ جنرال خان محمد مرستيال د دفاع وزارت د سرپرست په توگه وگومارلو. عجيبه داده چې مرستيال د کودتايي جگتورن غوث الدين فايق له لوري د دفاع وزارت د قرارگاه جنرالانو او لوررتبه افسرانو ته ور وپيژندل شو. مرستيال په کار پيل وکړ او په هماغه ورځ د انقلاب لارښود نوموړی وروغوښت او ورته ويلي: «فعالاً تاسو کور ته ولاړشئ زه تاسو بيا راغواړم.» د محمداود پلويان پدې اړه وايي چې مرستيال په خپل سر د دفاع وزارت ته تللی وو او ځان يې د دې بنسټ مشر نومولی وو. د محمداود ديکتاتورانه او مستبدانه کرکتر ته په کتو سره مرستيال دا جرأت نه کاوه چې په خپل سر د وزارت څوکي غضب کړي. خو د داودخان د پلويانو د دې ادعا ناسموالی د کودتا برخوال ناسم بولي ځکه هغه په خپل کتاب کې راوړي چې محمداود ده ته دنده وسپارله چې مرستيال د دفاع وزارت د سرپرست په توگه د دفاع وزارت د قرارگاه منسوبانو ته ور وپيژني او هغه دا کار ترسره کړ. د دفاع وزارت د سرپرست په توگه د مرستيال گومارل او په هماغه ورځ يې بيرته گوښه کول د ماشومانو لوبې ته ورته يوه لوبه وه او له بله پلوه بنبي چې د محمد داود د مؤتلف او يا کوم بل مرکز چې د مرستيال ټاکنه ورته د منلو ورنه وه محمداود اړيستلی چې خپله پريکړه نه دا چې بېرته واخلې بلکې وروسته هغه دې ته هم اړباسي او يا داسې اسناد ورته برابرکړي چې مرستيال د محمد هاشم ميوندوال د کودتا په تور زنداني او له منځه يوسي. ويل کيږي چې د ميوندوال د کودتا په تور نيول شوي کسان د محمد داود پخواني دوستان وو. دا بيا د دې واقعيت څرگندوی دی چې د محمد داود مؤتلف هڅې پردې را څرخيدلي چې د دولت مشر تجريد کړي. دا چې محمد داود جنرال نذير کبير سراج ته دا خبره کړې وه چې نه پوهيږي څه به کيږي د خپل کودتايي نامتجانس ټيم د سيالي برخې د څرگندو فشارونو او مخالفتونو او دده د ډلې د نه وړتيا له امله وو او راتلونکي ورته ناڅرگنده برېښېده، خپله بېوسي يې ليدله چې کوم بېاوړی کاري ټيم او منظم سياسي سازمان نلري ترڅو د دولت د چارو لارښوونه وکړي. داسې معلومېږي چې هغه د کودتا وروسته د پېښو او بهيرونو سره سم خپلې کړنې عيارولي او د هغو په وړاندې يې غبرگون ښود چې دا ډول چلند د ناوړه پايلو پرته بل څه هېواد ته نه راوړل. د داودخان په کودتايي ټيم کې داسې وگړو شتون درلود چې کړه وړه يې د دولتي ارگان د چلولو او اداره کولو په چارو کې ستونزې او خنډونه رازيږول او د دولت او نظام اعتبار ته نه منونکي زيان رساوه. څرگنده بيلگه يې سردار غلام حيدر رسولي د دفاع وزير دی. د رسولي په اړه يې يو کودتايي ملگري ليکي: «د هغه اصلي نيمگړتياوې د هغه په هغو بيخايه هلوځلو کې وې چې د هغه د کړو وړو نه را پيدا کيدې، ځکه چې هغه له هرډول وگړو لکه پير، شېخ، غله، د اړه مار، فال ليدونکي او قاچاقبرانو سره نامناسبه اړيکې لرل او غوښتل يې په کودتا کې د دې ډول خلکو يو ځواک جوړ کړي.» «۱۲۷/۵۴ دا بيا بنبي چې د کودتا دا اصلي کړی او بيا د دفاع وزير بايد پرڅه ډول څيرو پانگه اچولې وي چې هغوی د واکمن نظام نسکورولو ته چمتو کړي او وروسته يې بيا د دفاع وزارت او پوځي قطعاتو د لارښوونې په موخه گومارل. بيله کومه شکه په دولتي ارگانو او په تيره د امنيتي بنسټونو په مشرتابه کې د دا ډول کسانو شتون دولت له سختو ننگونو سره مخامخوي. محمداود د انقلاب څخه دوه کاله وروسته د ۱۳۵۴ کال د چنگاښ په يودېرشمه د جمهوريت د مرکزي کميټې په يوه غونډه کې ويلي وو: «ملگرو! ما د خپلو مامورينو په دوره کې دومره رنځونه او روجي فشار ندی ليدلی چې پدې لنډ وخت کې وليدل. نه پوهيږم چې ددې ډله بنديو او اختلافونو لامل څه دی؟ نن مي پريکړه کړې ده چې د ملامتو کسانو په هکله پريکړه وکړم. لدې امله تاسو ته د الهي کلام او د ناموس او شرف په مقدساتو قسم درکوم چې د اختلافاتو لاملونه او حقايق هرڅه چې وي او په هر چا پورې چې تړاو لري د نارينه وو په شان ووايي.» «۱۲۰/۵۲ د محمداود د پورتنۍ څرگندونو په هکله بايد وويل شي چې د انقلابي ائتلافي دولت د اختلافونو د گڼ

شمير لاملونو سربيره د هغه د يوه متشکل اړخ سنجول شوو گامونو اوچتول وو چې مقابل سيال اړخ کوم چې جمهور رئيس يې په مشرۍ کې ولاړ وو يومتی نه وو له بله پلوه د هغه په ترکيب کې خورا کمزوري ، د مختلفو اندونو خاوندان او غوره مالان ترسترگو کيدل چې د خپل ايتلافي سيال په وړاندې د سيالی او دريدني جوگه نه وو. کله چې جمهور رئيس پريکړه وکړه چې د يوه سياسي سازمان بنسټ کېږدي د هغو معماران يې بيا هم همدا کمزوري لوبغاړي چې يوازي ده ته د وفادارۍ سينه ډېوله وگومارل چې د همدې نامتجانس ټيم يوې برخې د ولسمشر لدې غوراوي سره مخالفت وکړ او بيا د دې گوند د جوړولو بهير هم په ټپه و درېد.

محمد داود ته د يوه باتجربه سياستوال په توگه پکار وو چې په يوه ناقانونه کار (کودتا) يې لاس نه وای پورې کړی او کله يې چې دې کار ته ملا وتړله نو بيا يې پداسې يوه پياوړي ټيم ډډه لگولې وای چې گډ سياسي او فکري اعتقادات يې درلودلی او په هغه کې د ژمنو او پوهو کسانو کمی نه وای. د دې ټول ټيم پرته په يوه ستر سياسي اقدام لاس پورې کول چې د هېواد او ولس برخليک ورسره تړلی دی يوه ستره او نه بښونکي تيروتنه وه. داسې ښکاري چې د ۱۹۷۳ کال د پوځي کودتا لارښود د دې پرځای چې د گډو فکري او عقيدتي باورونو يو پياوړی ټيم جوړ کړي. د پاچا څخه د غچ اخیستلو او واک ته د رسېدو په موخه په يوه کمزوري ټيم ډډه و لگوله. سربيره پردې محمد داود بيله دې چې د خپلو کودتايي ملگرو پوهه ، تجربه او وړتياوې په پام کې ونيسي له ځان او جهان بيخبره حبيب الله کلکاني او يا تنکي ځوان المتوکل علی الله محمدظاهر شاه په شان د «توکل په الله» په ويلو سره د واکمن نظام د نسکورولو په موخه په پوځي کودتا لاس پورې کړ او پایله يې په هېواد کې د سياسي ټيکاو له منځه تلل او افغانستان د پردیو د لاسوهنو، کشمکشونو او سياليو په ډگر واوړي.

پوځي بنسټونو ته د گوندونو ننوتل

د ۱۹۷۳ کال د چنگاښ د انقلاب د بري وروسته په کودتا کې گډون کوونکو پوځيانو ته د لوړو دولتي څوکیو سربيره دوي دوي فوق العاده ترفيعگاني هم ورکړې او ځينو نورو ته چې د کودتاچيانو سره يې راشه درشه لرله يوه يوه ترفيع ورکړه. پدې ډول په پوځ کې ټيټ پوړي په جگپوړو او جگ پوړي په ټيټ پوړو يا په بله خبره مادونان په آمرانو او آمران په مادونانو واوښتل. د کودتا پرمهال ليکوال په حربي پوهنتون کې زده کړې کولې چې زمونږ د سپورت ښوونکي بریدمن پردل پنجشيري ته هم يوه ترفيع ور کړل شوه . د هغه د ترفيع په اړه ويل کيدل چې هغه د کودتا په ورځ د عملي له موټر پاتې وو او اړ وو چې په بسونو کې حربي پوهنتون ته لاړ شي . کله چې د پښتونستان په څلور لارې کې د ولاړ ټانک چارچاپير خلک ليدلي او پوهېدلی دی چې کودتا شوې ده په احساساتو راغلی، ټانک ته ختلی او دا وينا يې کړېده: « ای مردم ! چی بود که نبود، چې کرد که نکرد، پيروز باد انقلاب ، زنده باد رهبر انقلاب ! » د انقلاب په ملاتړ د پردل خان دا انقلابي وينا ددې سبب شوله چې هغه هم په يوه ترفيع ونازول شي. دا چې هغه په کودتا کې څه رول لوبولی او وينا يې کړې ده يا نه ، جلا خبره ده خو محصلينو ته د انقلابي دولت لخوا د ترفيعاتو ورکول يو مسخره بهير برېښېده . کودتا نه يوازي پوځيان اغيزمن کړل بلکې د سياسي گوندونو او سياستوالو په ليدلوري کې يې بنسټيز بدلون راوړ چې پوځي کودتا يې واک ته د رسېدو لنډه، آسانه او بي لگښته لار وموندله.

هماغه دي چې سياسي ډلې پوځي بنسټونو ته ننوزي او د پوځيانو سره سياسي او سازماني کار پيلوي. د کودتا وروسته «د ا، خ، د، گ (د خلق اړخ) مرکزي کميټې پرېکړه وکړه چې په گوند کې د وسلوال پوځ څانگه جوړه شي تر څو د وسلوال پوځ منسوبين په گوند کې تنظيم کړي.» «۳۳/۶۰ ځکه چې «د داودخان تر کودتا پورې خلقيانو په وسلوال پوځ کې سياسي تشکيلاتی فعالیت نه درلود» ۲۳/۱۰ البته چې د دموکراسۍ په لسيزه او حتی مخکې له هغې هم ځينو کړيو او سياستوالو په امنيتي ارگانو کې په سياسي کار لاس پورې کړی وو. بنيادي محمد داود د لومړيو کسانو څخه وي چې په پوځ کې يې سياسي فعاليت پيل کړی وي. څرگنده بېلگه يې غلام حيدر عدالت د دفاع وزارت د نقلیاتو د رياست مرستيال دی چې هغه يې د پښتونستان د اتحاديې مشر گومارلی وو. لکه څرنگه چې د پوځ دنده د هېواد د خپلواکۍ، ځمکنۍ بشپړتيا او ملي واکمنۍ ساتنه ده. خو کله چې په پوځ کې سياسي سازمانونه چې موخه يې واک ترلاسه کول دي فعاليت پيلوي دا د دې معنی لري چې پوځ د خپلو اصلي دندو او مسئولیتونو د ترسره کولو خلاف د سياسي کړيو د لاس په وسيلې اوري. دا بيا د دولت، واکمنۍ او هېواد لپاره څرگند گواښ دی. ځکه چې دا ډول چلند کودتايي هڅو او کودتاگانو ته لار هواروي. ژوند هم وښودل چې د چنگاښ کودتا وروسته په هېواد کې د کودتايي هڅو او کودتاوو لړۍ پيل شوه چې له يوې خوا يې په خپله کودتايي واکمنۍ د ننگونو سره مخامخ کړه او له بله پلوه په هېواد کې سياسي ټيکاو له منځه ولاړ. کودتا د افسري کدرونو ترمنځ د کودتايي او غير کودتايي (انقلابي او انقلابي ضد) سره کرښه وکبله. په پوځيانو کې دا د انقلابي او انقلابي ضد ویش ددې سبب شو چې انقلابيون د انقلابي ضد په پلمه د امنيتي ارگانو څخه د خپلو سيالانو او مخالفينو د تعز د ټولولو په هڅه کې شي او په پوځ کې پراخه څښنه پيل شي. د چنگاښ انقلاب په پيل کې د دفاع وزارت له قرارگاه او د سترو جزوتامونو مشرتابه پاچا ته د وفادارو او ضعيف النفسه دوستانو په نامه يو شمېر لوړپوړي افسران له دندو گوښه کړل شول. د انقلاب په لومړي جشن کې ۲۱ تنه جنرالانو ته تقاعد ورکړل شو. همداراز د کودتا وو په تور لسگونه جنرالان او لوړپوړي افسران زندانونو ته واچول شول او له دندو گوښه کړل شول. د زنداني کولو او جبري تقاعد بهير د پوځ په لارښوونکي هيئت کې ستره تشه منځته راوړه چې انقلابي نظام ترنسکوریدو پورې هغه ډکه نشوای کړای. د جمهوريت په لومړۍ نيمايي کې په پوځ او پوليسو کې سلطنت پلوي، اسلامپال، مائويستان او سکتاريستان وځپل شول. د دوهمې نيمايي په لومړيو کې د پرچميانو پرته نورکين اړخي او سمونپالان تر فشار لاندې ونيول شول او په وروستيو کې د جمهوريت د مؤتلفينو تر منځ د همغږۍ او همکارۍ کچه را ولوېدله. ددې ډول حالت پایله دا شوه چې د خلق او پرچم ډلې ځواکمني شي. د يادولو وړ بريښي چې تر کودتا پورې په شوروي پلوه سياسي کړيو کې د خلق او پرچم ډلې د نورو په پرتله ځواکمني وې. خو د سرطان انقلاب وروسته د ا، خ، د، گ د پرچم د فرکسيون په پرتله خلقيان زيات پياوړي شول. لامل يې دا وو چې نوي نظام د دې جوگه نشو خپلې ژمنې په عمل کې پلي کړي او د خوارو طبقو او په هغو کې د پوځ د ټيټ پوړو او سرتيرو ستونزو ته د حل لار وموندي، د پوځيانو د ښوونې او روزنې بهير ته وده ورکړي او د پوځ په لیکو کې عدالت پلی کړي. په ډيرو مواردو کې د پاچا د واکمنۍ په پرتله د چارو وضعيت لا ناوړه حالت غوره کړ. پردې بنسټ خلقيانو د هغه پره د انقلاب په لارښود (رهبړ کبير) او د هغه په مؤتلفو پرچميانو اچوله چې هم لارښود او هم پرچميان د خپل طبقاتي او ټولنيز دريځ له امله چمتو ندي د پراخه پرگنو او د ټيټ رتبه پوځيانو او سرتيرو په گټه اړين اصلاحي گامونه پورته کړي. د نوي واکمنۍ مخالفين يې هم پدې تورنول چې د پرديو په اراده خپل حکومت ته ستونزې جوړوي. په پوځ کې د پرله پسې څښنو پایله دا کېدله چې د پوځ مشري د پرچميانو، فرصت غوښتونکو او غوره مالانو په لاس کې ولويږي چې پدې توگه د پوځ او سترو جزوتامونو مشرتابه د

مسلكي مجربو او ژمنو جنرالانو او افسرانو له شتون څخه بې برخې شي او منطقي پايله يې په جمهوريت د پوځيانو د باور او د پوځ د جگړه نيز چمتووالي د كچې راټيټيدل وو. سربيره پردې د قرارگاډو او سترو جزوتامونو په مشرتابه كې د ټيټ رتبه كودتايي افسرانو گومارل د لوړ رتبه افسرانو د نارضايتي سبب شول، د دې بهيرانگيزه دا كېده چې هغوی هم د واک د مدعيانو او سياستوالو ښكار شي، يا د كودتاگانو په هڅه كې شي او ناراضي افسران رژيم تخریب كړي. دې ټولو لاس سره يو كړ او پايله يې په پوځ كې سراسري نارضايتي شي او د ښوونې روزنې بهير په تپه ودرېږي. ليكوال ۱۹۷۸ كال د مرغومي په وروستيو كې له حربي پوهنتون څخه فارغ او د كندهار د قول اردو د قرارگاه د توپچي په قطعه كې په دنده وگومارل شو. دې قطعي د دوو نورو قطعو سره گډ په يوه گارنيزيون كې داسې موقعيت درلود چې د ښوونې او روزنې ډگرونه يې په يوه سيمه كې وو. سرتيرو به د خپلو دلگي مشرانو تر لارښوونې لاندې درسونه پرمخ وړل. پداسې حال كې چې د ښوونې چارې بايد اړونده قوماندانانو پرمخ وړي وای. د ټوليو (بطريو) او بلوكونو قوماندانان به ډلې ډلې په كتونو يا څوكيو ناست وو، بنډارونه او مجلسونه به يې كول. دا وضعيت نه يوازې پدې گارنيزيون كې بلکې د كندهار د قول اردو په نورو جزوتامونو كې واکمن وو. د هوايي او مدافعي هوايي ځواكونو كې چيرې چې د سرتيرو په پرتله د افسرانو او وروضايطانو شمير زيات دی وضعيت لا د اندېښنې وړ وو څرنگه چې «د پوځي ډگرونو ډېر كاركونكي په بې ځايه او بې ارزښته كارونو لگيا وو، كرمبول، شطرنج (سپرنج) او قمار وهل د ډيرو افسرانو او وروضايطانو ورځنۍ مشغولتيا گڼل كېده.» ۱۱۸/۵۴ كه څه هم پورتنۍ وينا د پاچا د زمانې حالت بيانوي چې په جمهوريت كې ورته حالت واکمن وو. هغه څه چې په پوځ كې يې د نظام په وړاندې نارضايتي زياته كړه هغه شاوخوا شپږو زرو وروضايطانو ته د دريم بریدمنۍ رتبې وركول وو پرته لدې چې د هغوی د مسلكي پوهې، وړتيا، د خدمت مودې او د تنخوا كچې ته وکتل شي. انقلابي حكومت دې ته متوجه نه وو چې دې دريم بریدمنانو ته د هغوی د رتبې سره سم دندې وركړي ځكه چې د پوځ په تشكيل كې دومره د بریدمنۍ بستونو شتون نه درلود. د دې دريم بریدمنانو د تنخوا مسئله بله ستونزه وه ځكه چې پر كمشرانو او قمدار پر كمشرانو (دری يا څلور پلټه وروضايطانو) د بریدمنانو څخه زياته تنخوا لرله. يوه گډوډي او رسوايي راپورته شوه بالاخره تصميم دا شو چې دريم بریدمنۍ ته رسيدلي واړه ضابطان به پخپلو پخوانيو دندو او امتيازاتو سره خپلو دندو ته ادامه وركړي او وروسته دې دريم بریدمنانو ته ترفيع ورنكړل شوه. په پوځ كې دې ډول ناسمو پريكړو ناوړه اغيز پريښود تردې چې د حربي پوهنتون محصلينو اعتراضيه مظاهره وكړه او هغوی هم امتيازات غوښتل او حكومت اړ شو چې دا مؤسسه يوه مياشت تعطيل كړي. بنايي د دې مؤسسې په تاريخ كې دا لومړۍ مظاهره وي. دې غيرمعقوله پرېكړو چې په پوځ كې يې نارضايتي را وپنځوله جمهوري حكومت اړ شو ټولو افسرانو ته يو كال قدم وركړی. هغه څه چې د پوځ د افسري كدرونو د زياتې نارضايتي لامل وگرزېده د ميوندوال د كودتا په تور د مجربو جنرالانو او لوړ رتبه افسرانو زنداني كول، له دندو گوښه كول او چانوارې وه. په پوځ كې ددې ډول وضعيت پايله دا شوه چې نه يوازې پوځ ددې جوگه نشي د احتمالي بهرني يرغل مخه ونيسي بلکې د مخالف كورني خوځښت په وړاندې د درېډو ليوالتيا او وس هم ونلري. ۱۹۷۸ كال د غويي د اوومې نيټې د ا، خ، د، گ د خلقي اړخ د پوځيانو بريالي پاڅون يې څرگند ساری دی. پداسې حال كې چې هغه مهال په مركزي قواوو كې فوق العاده حالت (لومړی درجه پوځي احضارات) هم اعلان شوي وو خلقيانو د مركزي قواوو قوماندان په خپل لاس كې ونيوله او جمهوري گارد ونه توانېد په رڼا ورځ د خلقي پوځيانو د پاڅون په وړاندې ودرېږي بلکې د شلو گريو كمزوري مقاومت وروسته پاڅون كوونكو ته تسليم شي.

خلکو ته د خطاب وينا

د ظاهر شاه څلويښت کلنه پاچاهي د سکون او رکود يوه زمانه ده او غوڅ اکثریت خلک د کړاوونو ډک ژوند درلود. د جمهوریت په ټينگښت سره ډيرو فکر کاوه چې افغاني ټولنه به په خوځښت راشي او د خلکو په ژوند کې به مثبت بدلون راشي. له همدې کبله د ټولني مخکښانو د نوي نظام ټينگښت د هېواد د ترقی او پرمختگ لپاره مناسب فرصت او د وخت اړتيا وگڼله. البته چې د انقلاب په وړاندې د افغاني ټولني د بيلا بيلو طبقو او قشرونو او سياسي کړيو غبرگونونه يو شان نه وو. سمونپالو د جمهوریت ټينگښت ته هرکلی ووايه. د سکتاريستي اندونو پرته د ا، خ، د، گ له گډې څخه راوتلو سياسي کړيو د سلطنت راپرزیدل يو پرمختلونکی خوځښت و گڼلو. چيني پلوه سياسي ډلې ټپلې د نوي نظام په وړاندې ودریدلې. فيودالي اشرافو، په سلطنت پورې تړلي مقتدر روحانيت او اسلامپالو د جمهوریت ټينگښت د ملي گټو خلاف يو حرکت گاڼه. د ا، خ، د، گ خلقي اړخ د نوي نظام څخه د ملاتړ په بنودلو سره د پراخي ملي دموکراتيکې جبهې د جوړیدو وړانديز وکړ «دا وړانديز د داود څخه مخکې د کارمل ډلې د ماهرانه غبرگون سره مخامخ شو. پداسې ډول چې دوی په بیره د داود څخه د جمال عبدالناصر په څير شخصیت جوړ کړ او نوموړی يې علمي سوسيالیسم ته ژمن تبليغ کړ او د داود د رهبري نه بهر يې د کين لاسومبارزي مردودې اعلان کړې دوی هم خپله مبارزه تعطیل کړه.» ۴۲/۱۸ د پرچميانو د دې غبرگون موخه دا وه چې محمد داود ته د خپلې وفادارۍ په بنودلو سره هغه وهڅوي چې د خلقيانو په شمول کين لاسو ډلو ته د سياسي فعاليت اجازه ورنکړي.

د نوي نظام د ټينگیدو څه د پاسه يوه مياشت وروسته د انقلاب لارښود د وري په لومړۍ نيټه د راديو څخه د افغانستان خلکو ته خطاب وينا واوروله. خلکو ته د خطاب وينا چې په واقعیت کې د جمهوري نظام تگلاره وه د هغې په وړاندې د وخت د سياسي مطرح ډلو غبرگون په لاندې څو کرښو کې د پوهېدو وړدی: «د ا، خ، د، گ د پرچم ډلې په يوه اعلاميه کې خلکو ته د خطاب څخه هرکلی وکړ. د خلق اړخ له وينا څخه واټن ونيو. اخوان المسلمین او شعله جاويد (نوی دموکراتيک غورځنگ) د جمهوریت په مخالفت کې ودریدل. «۶۱/ ۱۳۶ البته پاچا د کودتا له بري درې اونۍ وروسته د اگست په درويشتمه د سلطنت څخه خپله استعفي د يوه تلگرام پواسطه د نوي نظام لارښود ته استولي وه، په هغې کې دا يادونه شوې وه چې هغه د افغانستان تر بيرغ لاندې ځان د يوه افغان په توگه شمېري. دې دا معنی لرله چې هغه د هېواد نوي مشر ته بيعت کړی دی. د پاچا له لوري د استعفي ليک استول په واقعیت کې د کودتايي واکمنۍ څخه ملاتړ وو کوم چې اساسي قانون يې ترپښو لاندې کړ. د پاچا پلويانو هم د ده دا کار يوه تيروتنه گڼله چې گواکې هغه د اساسي قانون څخه چې د ساتلو مکلفيت يې درلود دفاع ونکړه. يو شمير سياستوال او څيړونکي د پاچا دا ډول دريځ کورنی تړاو گڼي چې د هغې په وړاندې ونه دريد او که د کودتا په مشرۍ کې د سلطنتي کورنۍ بهرېل څوک ولاړ وای ده به د هغه په وړاندې مخالفت ښودلی وای لکه څرنګه چې هغه د ا، خ، د، گ د واکمنیدو په وړاندې مخالفت وښود. ځيني بيا کودتا د پاچا او داودخان د مخکيني جوړجاړي پر بنسټ گڼي ترڅو دا کورنۍ د جمهوري نظام ترچتر لاندې خپلې واکمنۍ ته دوام ورکړي. پدې اړه د عبدالفتاح نجم د پاچا د کورني ډاکتر يوه مرکه چې له پاچا سره په وروستي سفر کې هم مل وو دا گومان په واقعیت اړوي چې ښايي د کودتا په اړه د پاچا او محمداود ترمنځ جوړجاړی شوی وي. د نجم په وينا کله چې پاچا د لندن په يوه هوټل کې مېشت وو نابیره سردار محمد نعيم لندن ته راغی او د پاچا سره يې دوه په دوه وکتل. نجم د ايټاليا د «اسکيا» په جزیره کې د کودتا مخکې او وروسته د پاچا د داسې عجيب سلوک يادونه کوي چې په تيرو ۳۸ سفرونو کې له پاچا څخه نه وو ليدلی چې ځيني برخې يې راوړل کيږي: «... ژباړونکي نعيم جان ويل ته بيخايه نا آرامه يې د دوی ترمنځ جوړجاړی شوی ... ، څلويښت کاله په خپله پاچا سلطنت وکړ اوس يې د تره زوی سلطنت کوي ... ، خو ځيني نور شيان هم وشول چې په نوموړي جزیره کې وو. ما د اعليحضرت نه هيڅکله هم نه وو ليدلي. هغه يو کميس خپل ياور ته ورکړ چې دا ستا سره يادگار وي، يوشی يې ماته راکړ او يو شی...، ما هيڅکله د اعليحضرت نه داسې شيان نه ووليدلي.» ۶۲ پدې اړه په کابل کې د شوروي سفارت هغه

رپوټ چې سلطنتي کورنۍ ته د يوه نږدې کس د معلوماتو پر بنسټ چمتو شوی بڼې چې کودتا د پاچا د همغږۍ په پايله کې ترسره شوې ده. د رپوټ په يوه برخه کې راغلي دي: «... ځينو شوروي استخباراتي مامورانو چې د افغانستان د مسئلو په هکله يې مسلکي هر اړخيزه پوهه لرله، پدې باور وو چې د وروستيو پېښو ماهيت دا ډول نه دی چې رسمي تبليغات د هغو يادونه کوي. پاچاهي کورنۍ ته نږدې د کابل د خارجي کشف دفتر ته په پټه اطلاع ورکوله چې په خپله پاچا د کودتا په کولو کې لاس درلود. د افغانستان هوبڼيار او ليرې ليدونکي دا په ښه توگه درک کول چې نور نشي کولی د افغانستان بدلېدونکي، د غيرپېښيښی وړ او انفجاري وضعيت سره لاس او پنجې نرمې کړي...، په همدې ډول وضعيت کې ظاهرشاه د ژرندې د دوو ډبرو ترمنځ قرار درلود. د افغانستان پاچا څلويښت کاله د افغانستان په شاهي تخت ناست وو، هغه پدې موده کې زياته تجربه ترلاسه کړې وه، تودې او سړې شيبې او ورځې يې ليدلي وې. خو اوس يوه داخلي احساس نوموړي ته سپارښتنه کوله چې د واک څخه گوښه شي، يوې آرامې ځنډې ته کډه شي او واک يوه قاطع تر ته وسپاري چې پدې توگه د هېواد وضع تر کنترول لاندې ونيول شي...، داسې يوه کس په هېواد کې شتون درلود او هغه د اعليحضرت نږدې او خپل پخوانی صدراعظم سردار محمد داود وو. په خپله پاچا د کودتا په درشل کې ايتاليا ته ولاړ. د پاچا ټول خپلوان، په پاچا پورې تړلي او نږدې کسان د کودتا په ترڅ کې او وروسته له کوم فشار، ستونزو...، سره مخامخ شول. پدې اړه اطلاعات چې پاچا د جمهوريت د کودتا سره همغږی دی مسکو ته خبر ورکول کېده.» «۶۳/۵۴ دا پوښتنه چې ولې محمد داود څه د پاسه لسو کلو انتظار وروسته چې نور بودا شوی هم وو په کودتا لاس پورې کړ هم د شوروي د سفارت په رپوټ د تاييد مه رلگوي. که هغه لس کاله د کودتا په پلان کار کاوه د منلو وړ او منطقي نه ښکاري. په رښتيا هم چې هوبڼيار او زيرک پاچا په هېواد کې د غير مترقبه پېښو چې د هېواد د ملي امنيت او په تيره د ده د کورنۍ واکمنۍ ته گواښ پېښاوه د هغو په اړه د تدبيرونو د نيولو په هکله لارې چارې سنجولي. کله چې د ۱۹۶۴ کال د اساسي قانون مسوده جوړه شوه او مخکې لدې چې پدې اړه لويه جرگه راوبلل شي پاچا د اساسي قانون د مسودې د جوړولو د کميټې ريس (مجروح)، مرستيال (رښتيا) او صدراعظم محمد يوسف سره پدې مسئله خبرې کړې وې چې د اساسي قانون د بېرني حالت په څپرکي کې دا بدلون راوړي چې پاچا د نوي صدراعظم د موظفولو واک ولري چې نوموړو دريو تنو نه وو ورسره منلي. د رښتيا په گومان د پاچا موخه داودخان وو. ښايي پاچا د کودتا په درشل کې د هېواد کړکيچنو حالاتو ته په کتو سره دا غوره گڼلې وي چې له واکه گوښه شي او د تره زوی يې د هېواد د چارو واکي په لاس کې ونيسي او د نوموړي له لوري د کودتا سره همغږی شوی وي. د کودتا په درشل کې د هېواد حالات زيات کړکيچن وو، د پوځي کودتا د گنگوسو د خپرېدو سربيره «د دوبي په پيل کې آوازي خپرې شوې چې ظاهرشاه غواړي پارلمان ړنگ او د ناڅرگند وخت لپاره نوې ټاکنې وځنډوي. داسې بريښيدل چې يو بنسټيز بدلون پېښېدونکی دی.» «۶۱/۱۲۸ هغه مهال احتمالي کودتا کوونکي پوځي قواوې هم څرگندې وې. له همدې امله پاچا هوډ درلود چې د بگرام له هوايي گارنيزيون او د زرهدارو قواوو څخه ليدنه وکړي. د بگرام د هوايي ډگر د منسوبينو سره د پاچا کتنه د چنگاښ د شلمې وروسته ټاکل شوې وه او د دې کتنې لپاره، امپليفایر او لودسپیکرونه هم پيرل شوي وو چې عبدالحميد محتاط د رادارو د قوماندان تورنجنرال عبدالعزيز سره گډه پيرلي وو. دا چې پاچا په ناڅاپي ډول بهر ته د درملنې په نامه ځي د تامل وړ خبره ده. ښايي په وروستي تحليل کې پاچا غوره گڼلې وي چې د تره زوی يې کودتا وکړي او دی د درملنې په نامه بهر ته لاړ شي. خو هغه په بریتانیا يا ايتاليا کې بستري هم نشو. دا بيا بڼې چې هغه ناروغ نه وو. دا چې کودتا د پاچا او محمد داود د همغږۍ له امله وشوه پدې اړه قطعي حکم کول ستونزمن دي خو کودتا د خلکو له ملاتړ څخه برخمنه شوه. خلکو ته د خطاب په وينا کې لاندې څو ټکي د سياسي اوښتون په وړاندې د سياسي ډلو د مثبت يا منفي غبرگون، مخالفت او ملاتړ لامل کيدل.

لومړۍ - د دموکراسۍ مسئله. محمد داود د دموکراسۍ لسيزه «قلابي دموکراسي» ولله او په هېواد کې کې يې د «واقعي دموکراسۍ» د ټينگښت ژمنه وکړه.

دوهم - د پاکستان او افغانستان ترمنځ اړيکې. محمد داود د پاکستان سره اړيکې ستونزمنې وگڼلې او د پخوا په څېر يې د پښتنو او بلوڅو او د ديورند د ټپل شوې کرښې د ستونزې د عادلانه حل يادونه وکړله.

دریم - د خانداني او طبقاتي گټو څخه تیریدل. پورتنیو دریو ټکو د نوي نظام څخه د کین لاسو، ملتپالو او جمهوریت غوښتونکو بشپړ ملاتړ ته لار هواروله او په محمد داود یې هغو شکونو ته د پای ټکی کیښود چې گواکې هغه کودتا د خپلې کورنۍ د واکمنۍ د دوام په موخه ترسره کړې ده .

څلورم- د هیواد په اقتصادي - ټولنیز او سیاسي ژوند کې د بنسټیزو بدلونونو او سمونونو په راوستلو ټینګار. دې مسئلې د هیواد د غوڅ اکثریت خوارو وگړو او د ملي - دموکراتیکو ځواکونو هیلو او غوښتنو او همداراز د ولس ځورونکي حالت ته د پای د ټکي ایښودلو ته مثبت ځواب وو او له بله پلوه یې په هېواد کې د یوه ټولنیز انقلاب زبړی هم ورکاوه تردې چې خلکو ته د خطاب په وینا کې د چنگاښ پوځي کودتا ته د ملي پاڅون (رستاخیزملي) اصطلاح هم کارول شوې وه.

که چیرې د افغانستان خلکو ته د خطاب د وینا منځپانګې ته وکتل شي هغې د افغانستان د پرمختګ زبړی ورکولو چې بیله شکه ملي او مترقي قوتونو او د غوڅ اکثریت وگړو له ملاتړ څخه برخمنه کېدله. خلکو ته د خطاب وینا د فرضي کرښې د هغې لوري ملتپالو پښتنو او بلوڅو له تاوده هرکلي څخه هم برخمنه شوه. پر بله خوا په افغانستان کې دا سیاسي بدلون د نړیوال پانګوال سیستم ، چین او د هغوی د سیمه ییزو متحدینو په تیره پاکستان او ایران د اندینې سبب شو. دا اندینې د محمد داود د صدارت د مهال تگلارو ، د دیورند د تپل شوې کرښې د ستونزې په عادلانه حل ټینګار او په دولت کې د پرچمیانو شتون سره تړاو درلود. د محمد داود د صدارت پرمهال له پاکستان سره اړیکې زیاتې خړې پړې شوې تردې چې د یونیم کال لپاره د کابل- اسلام آباد دپلوماتیکې اړیکې وشلیدلې او د تورخم- کراچي ترانزیتی لار وتړل شوه. هغه مهال حالات دومره کړکېچن شول چې افغان حکومت د پاکستان په وړاندې سفر بري اعلان کړه او لسگونه زره افغانان جگړې ته چمتو شول چې د امریکې او ایران په منځګړیتوب حالاتو عادي بڼه ونیوله. له بده مرغه د جمهوریت پنځه کلني دورې وښودل هغه څه چې خلکو ته د خطاب په وینا کې پړې ټینګار شوی وو هغو ته پام را ونه گرزول شو او کوچنۍ برخه یې هم عملي نشوله.

ویل کړل نه دي

محمد داود د کودتا وروسته په خپلو ویناوو کې په ټولنه کې د هر اړخیزو سمونونو په راوستلو ټینګار درلود. د واکمنیو پراتیک بشپړې هغه واکمنۍ په ټولنه کې د بنسټیزو سمونونو او بدلونونو د راوستلو جوګه کېدای شي چې د هر څه د مخه ژمنه تخصصي اداره ولري او د هغې سربیره ښه حکومتولي ، د قانون واکمني ، سیاسي مشارکت او د وینا آزادی ته لومړیتوب ورکړي. په یوه هیواد کې په دا ډول شرایطو کې شونې ده چې د پراخو پرګنو په ګټه سمونونه او بدلونونه پلي شي. د انقلابي دولت مشر په خپلو څرګندونو کې ځان او واکمني پورتنیو ژمنو ته ژمن ګڼل او د دولتي رسنیو له لارې هم ورته څرګندونې کیدلې. دا چې وایي ویل ، کړل نه دي د انقلابي دولت کړنې د ښکلو شعارونو او غورو ژمنو خلاف بل څه وي او په ډیرو برخو کې برعکس وي. که چیرې په یوه ځانګړي هېواد کې د ټاکنو له لارې کوم ګوند یا سیاستوال واک ته ورسیري د دموکراسۍ د اصولو سره سم بریالی ګوند یا مخکښ سیاستوال خپل حکومت جوړوي او د واکمنۍ په لوړو پوړونو یا په بله خبره سیاسي پوستونو کې د نورو سیاسي ډلو ګډون د دموکراسۍ د اصولو له مخې ونډه نه ورکول کېږي او د پراخ بنسټه حکومت خبره خپل ارزښت له لاسه ورکوي. خو کله چې د کودتا له لارې چې یو ناقانونه عمل دی څوک واک ته ورسیري هغه ته ښایي چې نور سیاسي ځواکونه چې د نوي حکومت له تگلارو ملاتړ کوي په واک کې شریک ، سیاسي ډلو ته د فعالیت اجازه ورکړي او د ټاکنو لپاره چمتووالی وښيي. پدې توګه نوي واکمني مشروعیت او د نورو ملاتړ ترلاسه کوي .

د ۱۹۷۳ کال د پوځي کودتا وروسته داسې یوه واکمني جوړه شوه چې یوازې په کودتاچیانو پورې یې تړاو درلود. د کودتا په بري سره داودخان د پخواني رژیم غوڅ اکثریت لوړپوړي ملکي او پوځي کدرونه پاچا او سلطنت ته د وفادارو ، نامطلوبه او «ضعیف النفسه دوستانو» په نامه توقیف ، ګوښه او یا

بې صلاحيتته کړل. له بله پلوه په نوي نظام کې لوړدولتي ارگان (مرکزي کميټه) د ټيټ رتبه پوځيانو څخه جوړ شوی وو چې په هيڅ صورت يې د دولتي چارو د لارښوونې وړتيا نه لرله. مرکزي کميټه په واقعيت کې يوه پوځي کميټه وه چې د محمد داود او حسن شوق پرته نور غړي يې د حکومتولۍ څه چې د سترو جزو تاملونو د لارښوونې مخينه او تجربه هم نه لرله. دا چې د هيواد او دولت د اداري دروند پيټي د مقصود منزل ته ورسوي په هيڅ صورت يې دا وړتيا نه لرله. سربيره پردې هغوی د مختلفو سياسي اندونو خاوندان وو. له بله پلوه د دې لوړ دولتي ارگان غړي د هيواد د اته ويشنو اداري واحدونو څخه په پنځو اداري واحدونو (کابل، فراه، پروان، پکتيا او کنړ) پورې تړاو درلود. د جمهوريت مرکزي کميټه نه دا چې يو پراخ بنسټه جوړښت نه وو، بلکې يونامتجانس او کمزوری پوځي ټولگی وو چې طبيعتاً کرنې يې هم د پوځي ارگان په توگه په امر او نهی ولاړې وې چې د دموکراسۍ سره يې هيڅ سر نه خور. همدا لامل وو چې د ۱۹۷۷ کال د لويې جرگې تر دايريدو پورې په هيواد کې پوځي حالت واکمن وو. په لويه جرگه کې بيا داسې اساسي قانون تصويب شو کوم چې د حکومتي گوند پرته چې هغه هم فزيکي شتون نه درلود نورو سياسي گوندونو د فعاليت اجازه نه لرله چې پدې توگه په هيواد کې د سياسي پلوراليسم او سياسي اپوزيسيون د راڅرگنديدو کوچنی احتمال له منځه ولاړ. د لويې جرگې له لوري په تصويب شوي اساسي قانون کې د قواوو تفکيک نه تر سترگو کېده، په هغه کې د ستري محکمې تشکيلات نه وو او همداراز د قضا خپلواکي هم له منځه تلله. «د جمهوريت اساسي قانون يو متضاد ترکيب وو چې د احکامو يوه برخه په ځانگړې توگه د شخصي مصونيتونو احکام يې د ۱۳۴۳ (۱۹۶۴) کال د اساسي قانون څخه اخيستل شوي وو ظاهر آيې د دموکراسۍ منل شوي اصول تائيدول اما په عمل کې يې د اړينو باصلاحيته مؤسسو لکه د مقننه او قضائيه قواوو د منځته راتلو مخنيوی کاوه. ډير صلاحيتونه د جمهوري رياست مقام ته ورکړل شوي وو چې د پاچا څخه يې زيات واکونه لرل (۷۸ ماده). مقننه قوه له دوو (ملي او لويې) جرگو څخه جوړېده خو حکومت د مجلس څخه د اعتماد د رايې اخيستلو مکلفيت نه درلود او نه مجلس کولی شول هغه سلب اعتماد کړي. د وزيرانو ټاکل او گوبښه کول د جمهور رئيس له اختصاصي واکونو څخه شميرل کيدل. د دموکراسۍ څخه بربنډه سر غرونه د قانون په څلورمه ماده کې وه چې په هيواد کې گوندي نظام په يوازيني حکومتي گوند» د ملي انقلابي غورځنگ» پورې محدود شوی وو. همدارنگه د ۴۹ مادې پر اساس د ملي جرگې غړي لومړی د نوموړي گوند له لوري ټاکل کيدل او بيا په تشریفاتې توگه د خلکو څخه رايه تر لاسه کوله. «۳۰ / ۱۱ د جمهور رئيس د واکونو په اړه د دې خبرې يادول اړين بريښي چې کله په کال ۱۹۶۴ کې د نوي اساسي قانون مسوده جوړه شوه هغه يې محمد داود ته استولی وه تر څو د هغه نظر واخلي. سردار د پاچا واکونه زيات کړل. خو د جمهوري نظام په اساسي قانون کې د جمهور رئيس واکونه د پاچا څخه هم زيات وو. دا وه د محمد داود د معقولي دموکراسۍ يوه بيلگه.

کله چې په يوه هيواد کې سياسي گوندونه چې د واکمنۍ کرنې انتقاد کړي او واکمنۍ ته د ټولنيزو-سياسي ستونزو د حل او د ټولني د هراړخيز پرمختگ په موخه بدیل وړانديزونه وړاندې کړي نه وي هلته د بني حکومتولۍ تمه يوخوب او خيال دی. سربيره پردې لکه څرنگه چې مخکې يادونه شوې وه چې په جمهوري دولت کې واک د يوه نامتجانس پوځي ټيم سره چې غوڅ اکثریت يې ټيټ رتبه پوځيان وو چې د سياست، ادارې او د حکومتولۍ له الفبا سره يې پيژندگلوې نلرله هغوی په هيڅ صورت د دې جوگه نه وو، بڼه حکومتولي رامنځته کړي چې پايله يې په اداري چارو کې خنډ، د قانون څخه سر غړوني، اداري فساد، زور زياتی، د انکشافی پروژو نه پلي کيدل او د ټولنيزو ستونزو زياتيدل دي. په يوه هيواد کې د دا ډول اساسي قانون تصويب چې هلته سياسي سازمانونه د فعاليت قانوني جواز ونلري، د وينا آزادي نه وي، د قواوو تفکيک شتون ونلري منطقي پايله يې دا کيدله چې په ټولنه کې استبداد واکمن شي. په جمهوريت کې د واکمن استبداد څرگنده بيلگه د عدليې په وزارت کې د هلمند د نوزاد ولسوالۍ يوه اوسيدونکي له لوري ځان ته اور اچول دي. البته چې د شاه محمودخان د صدارت پرمهال هم يوه تن د کورنيو چارو په وزارت کې ځان وژلی وو او همداراز د محمد داود د صدارت پرمهال چې نوموړي د کورنيو چارو د وزارت چارې هم سمبالولي يوه تن په نوموړي وزارت کې ځان ته اور اچولی وو خو له مرگ څخه وژغورل شو. د جمهوري دولت دوره پخپله د اختناق او استبداد يوه دوره وه چې

په لومړيو څلورو کلونو کې پوځي حالت واکمن وو او وروستۍ يو کال يې د ترور او اختناق يو غملي کال وو. محمداود جمهوريت اعلان کړ پخپله لومړۍ وينا کې يې د رښتيني دموکراسۍ ژمنه وکړه ، د ځمکو په اصلاحاتو يې ټينگار درلود او خلکو ته د دوی د حقوقو د خونديتوب غوړې وعدې او ژمني ورکولې. دا ټول په خبرو او ويناوو، په بنکلو جملو کې ادا کيدل او په زړونو ښه لگيدل. جمهوريت يعنې ټاکنې، پارلمان ، سياسي گوندونه ، خپلواکه رسنۍ او د وينا آزادي . د ټاکنو او پارلمان په هکله خبره هم نه کيدله او د گوندونو، ټولنو او آزادو رسنيو د جوړيدو څرک نه لگيده او په نوي اساسي قانون کې د هغو د جوړيدو اجازه نه وه. کودتاچيانو خپل پوځي عمل (کودتا) ته ټولنيز انقلاب ويلو انقلاب پدې کې وو چې د افغانستان د شاهي دولت ، د افغانستان د شاهي پوځ، د افغانستان د شاهي گارد نومونه او نشانونه په جمهوري واورې . د محمداود اردتمندان وايي چې د کودتا په لومړۍ ورځ په کابل راډيو کې کله چې وياند وويل چې اوس سردار محمداود وينا اوروې وياند ته يې وويل چې ده ته نور سردار و نه وايي خو ټوله ورځ د راډيو له لارې داودخان د سردار په نامه يادیده او وروسته که په رسنيو او رسمي مکتوبونو کې د سردار کلمه نه استعمالیده خو عملاً محمد داود د سردار په شان د بشپړ واک خاوند وو . کله يې چې لويه جرگه راوبلله بيله دې چې جمهوري رياست ته بل نوماند شتون ولري ځان د شپږو کلونو لپاره د جمهور رئيس په توگه ونوماوه او د رايو په اتفاق ولسمشر شو. داسې ولسمشران يوازې د هغه زماني په سوسيالستي هيوادونو کې د رايو په اتفاق ټاکل کيدل چيرې چې د پرولتاريا د ديکتاتورۍ تر نامه لاندې د مخالفو گوندونو څرک نه لگېده او د يوازيني واکمن گوند مشر د رايو په اتفاق ټاکل کيده. هغه مهال د دريمي نړۍ په هيوادونو کې هغه مشرانو چې د ديکتاتورانو نومونه گڼلي دي لکه صدام حسين، حافظ الاسد او معمر القذافي دا هوبنياري لرله او اجازه يې نه ورکوله چې د ټاکنو داسې پايلې اعلان شي چې گواکې هغوی د رايو په اتفاق ټاکل شوي دي. د لويې جرگې وروسته سردار محمد داود د دولت ،حکومت او يوازيني واکمن گوند چې هغه شتون نه درلود مشر وو د گوند نايب يې سردار وحيد عبدالله او د دفاع وزير سردار غلام حيدر رسولي وو او ورور يې سردار محمد نعيم د هيواد د بهرني سياست لارښوونه کوله خو پدې توپير چې هغوی سرداران نه ياديدل. که څه هم خلکو ته د خطاب د وينا منځپانگه د افغاني ټولني او وخت غوښتنه وه او دولت ته پکار وو چې د ټولني د غوڅ اکثریت وگړو (بزگرو ، کوچيانو، ځوانانو) په گټه د ځمکو، اوبو او د څرخايو د ستونزې عادلانه حل وو گامونه پورته کړي او ځوانانو ته د زده کړو او خلکو ته د کار شرايط چمتو کړي هغه څه چې خلکو ته د خطاب په وينا کې پرې ټينگار شوی وو. انقلابي دولت وروسته له دوو کلو (۱۹۷۵) د ځمکو د اصلاحاتو قانون جوړ او د هغه نافذيدل يې په کال ۱۹۷۶ کې اعلان کړل. خو د ځمکو د اصلاحاتو پرځای يې د مترقي مالياتو قانون پلي کړ. د مترقي مالياتو د قانون له مخې لويو ځمکه والو ته د شلوهکتارو لومړۍ درجې او د هغې معادل ځمکې د لرلو حق ورکول کيده او له هغه څخه د زياتې ځمکې خاوند بايد ماليه ورکړې وای او يا يې اضافي ځمکه دولت ته پلورلې وای. دولت د پنځه ويشو کلونو په ترڅ کې ځمکه والو ته د ځمکې د محصولاتو ۵/۲ فيصده گټه ورکوله او چا چې له دولت نه ځمکه تر لاسه کوله حکومت ته درې فيصده گټه ورکوله. د مترقي مالياتو پر بنسټ ستر ملاکان مکلف وو چې ملاماتونکي ماليه ورکړي ، ښه يې دا گڼله چې اضافي ځمکه پريردي يا دا چې هغه د خپلو اولادونو ترمنځ ترکه کړي تر څو نه ځمکه له لاسه ورکړي او نه ملاماتونکي ماليه پرې راشي . لکه څرنګه چې د پاچا او محمد داود په واکمنۍ کې « عدالت د رشوت په تله تله کيده چا چې په تله کې د ډيرو پيسو د اچولو توان درلود هغه وړ او مقابل لوری يې پر وو او د قوي سفارش څښتن بريالی گڼل کيده.» ۶۴ / ۲۵ نو لويو ځمکه والو د ډيو په ورکولو او د خپل نفوذ څخه په گټې اخيستني سره خپلو خپلوانو ته د اولادونو په نامه د ځمکې د ملکيت جعلي سندونه جوړ کړل چې هم د ماليې له ورکولو نه معافيدل او هم يې ځمکه له لاسه نه ورکوله . خو په خپله محمداود په پغمان او پروان کې خپل جايدادونه خپلو بزگرو ته ورکړل ، هغه جايدادونه چې د خلکو ملکيت گڼل کېده او سلطنتي کورنۍ خپل کړي وو . پردې بنسټ د ځمکو د اصلاحاتو قانون د يوه سند په توگه بيله دې چې عملي شي پاتې شو پداسې حال کې چې د هيواد سلگونه زره بې ځمکې بزگر چې د بيشميره ستونزو او کړاونو سره لاس او گريوان وو ، د سود خورو په پورونو کې ډوب وو، ځمکې يې له لاسه ورکولې ، کوچيانو د څرخايو پرسر د سيمي له خلکوسره ستونزې او شخړې لرلې ، بايد دا ټولنيزې ستونزې حل

شوي وای چې پدې لار کې کوم عملي گام اوچت نشو. جمهوري دولت د اتمو ټولگيو لپاره د کانکور د آزموينې طرحه پلې کړه چې لسگونه زره تنکي ځوانان د زده کړو نه محرومېدل او په کوڅه ډبو وگړو او بنټل .

د پورتنیو څرگندونو سره سره په جمهوري نظام کې د اقتصادي او انکشافی پروژو د سروې او تطبیق لپاره د سترگو وړ کارونه ترسره شول. د لوگر د عینکو د مسو د معدن د را ایستلو په موخه د هلوځلو پیل ، د سلما او کمال خان د بندونو د جوړولو د کار پیل ، په پکتیا کې د نفت او گازو پلټنې ، په هرات کې د مسلخ ، په کندهار او هرات کې د سیلوگانو او یو شمیر سړکونو جوړول ، د شوروي اتحاد سره په شمال کې د نفتو د تصفیې د کارخانې او د جاپان سره د ټلویزیون د دستگاه د جوړولو د تړونو د لاسلیک یادونه وشي. د جمهوریت په پنځه کلنه موده کې داسې ستره تولیدي پروژې چې د هېواد د اقتصاد په وده او وزگارې لښکر یوې کوچنۍ برخې ته د کار شرایط برابر کړي گټې اخیستنې ته چمتو نشوله که څه هم د زیات شمیر عام المنفعه کوچنیو مؤسسو او ټولنیزو خدمتونو د بنسټونو جوړول چې د پاچا د څلوېښت کلني واکمنۍ په پرتله د لیدو وړ وو د جمهوري نظام له بریاوو څخه شمیرل کیري چې په هغو کې ښوونځي، پلونه ، سړکونه او روغتیايي بنسټونه شامل وو.

کشمکشونه او مخالفتونه

خلکو ته د خطاب د وینا په یوه برخه کې راغلي وو چې په هېواد کې د انقلابي واکمنۍ په ټینګیدو سره «د افغانستان خلکو او په تیره څوارو او محرومو طبقو او د ځوان نسل د مادي او معنوي پرمختګ له پاره مساعد شرایط برابر شوي او تعصب او ارتجاع ته به د راڅرګندیدو اجازه ور نکړل شي.» ۶۵ پورتنۍ وینا د نوي نظام ماهیت ښيي چې د افغاني ټولني ټولو طبقو، قشرونو او سیاسي ډلو ته یې څرګند پیغام درلود چې یقیناً د هېواد سیاسي کړيو د نوي واکمنۍ د تگلارې او همدارنګه د واکمنۍ ترکیب ته په کتو سره خپل غبرګون ښود. ملي او شوروي پلوه مترقي ځواکونو د هغه نه ملاتړ وښود ، چيني پلوه کين لاسو ، ارتجاعي او محافظه کارو ډلو ورسره مخالفت او دښمني وښودله . پدې هکله گلبدین حکمتیار لیکي : «مور ته د ده د دې پیغام معنی څرګنده وه . مور پدې وینا کې د اسلامي نهضت لپاره د برېښد گواښ ښيي له ورايه لیدلي .» ۲۴۸ / ۳۵ په پرمختللو ټولنو کې خلک د سیاسي ډلو او حکومتونو کړنلارو ته گوري او د هغو پر بنسټ د هغوی په وړاندې غبرګون ښيي. خو په وروسته پاتې ټولنو کې د وگړو د سیاسي شعور د ټیټوالي ، د وگړو ترمنځ یې د سیاسي پولو نشتون او هلته د سترو هیوادونو اغیز او نفوذ د دې لامل گرزي چې سیاسي ډلې او سیاستوال د حکومتونو او سیاسي ډلو تگلارو ته نه بلکې څېرو ته وگوري. افغانستان د یوه وروسته پاتې هیواد په توګه چې د وگړو د سیاسي شعور کچه یې ډېره ټیټه وه ، سیاسي سازمانونه یې هم ځوان او بې تجربې وو او یو شمیر یې بیا د پردیو تر اغیز لاندې وو د جمهوري دولت په اړوند یې قضاوت د هر څه د مخه د دولت د مشر او د واکمنۍ د ترکیب پر بنسټ وو. د جمهوري دولت مشر چې لویدیځوالو هغه سور شهزاده یاداوه او په دولت کې د پرچمیانو شتون چې د مسکو ټینګ پلویان شمېرل کېدل د هېواد د سیاسي کړيو قضاوت د جمهوري دولت په هکله د هغه په مترقي کړنلارو کې نه بلکې په دې کې وو چې هغه د شوروي ملاتړی یا لاسپوڅی وګڼي. جمهوري دولت خپله کړنلاره د «څوارو او محرومو طبقو او د ځوان نسل د مادي او معنوي پرمختګ او د ارتجاع د نه راڅرګندیدو» په خاطر اعلان کړه چې منطقاً باید د ټولو کین لاسو او سمونپالو کړيو له ملاتړ نه برخمنه شوي وای خو په عمل کې داسې نه وو. د ساري په ډول چین پلوي نوي دموکراتیک گوند (شعله جاوید) د نوي نظام له تگلارو څخه چې مترقي لوری یې درلود نه دا چې ملاتړ ونکړ بلکې په مخالفت کې یې ودرید او علت یې دا وو چې داؤدخان او د هغه متحد پرچم یې مسکو پلوي گڼل نو له دې امله یې د پکن د بهرنۍ تگلارې تر اغیز لاندې د جمهوریت خلاف د دښمنۍ دریځ غوره کړ. دا بیا د دې ترخه واقعیت څرګندوی دی چې زموږ د هېواد اکثریت سیاستوالو او سیاسي کړيو د پردیو د ایديالوژیو او سیاستونو په خاطر مبارزه کوله او جنگیدلي دي. ښايي ځینو سیاسي کړيو له دې کبله له نوي نظام څخه بشپړ ملاتړ

نه وي اعلان کړی ، وويني چې نوی نظام پخپلو ژمنو ولاړدی که نه ؟ ځکه چې یوازې د مترقي کرنلارو اعلانول نشي کولای د یوې واکمنۍ اصلي ماهیت او جوهر جوت کړي. هغه درې ټکي چې په نوې واکمنۍ یې د وخت د ځېنو سیاسي خوځښتونو او سیاسي کړیو نه باور ته لار هواروله او مخالف دریځ یې غوره کاوه د دولت د مشر مخیني ، د واکمنۍ غیر متجانس ترکیب او په واکمنۍ کې د یوې ځانگړې سیاسي ډلې (پرچم) ستره ونډه وه.

د سرطان انقلاب وروسته لويديځوالو په افغانستان کې حالات او د نوي رژيم عملي گامونه په غور سره څارل. لدې کبله وو چې په کابل کې د امریکي سفارت د سپتمبر په اولسمه و اشننگتن ته ۶۷۵۵ لمبر رپوټ واستاوه چې په یوه برخه کې یې راغلي دي: « د پوځي کودتايي مشرتابه ترمنځ د تشنج او کرکيچ نښې نښانې لیدل کيږي خو له بهر نه هرڅه آرام بریښي. د دې روانو شخړو تر شا لاندې مسئلې پرتې دي :

الف - د مارکسيستي بدلونو د گړندي والي درجه.

ب- د هغو اشخاصو چې د تش په نامه لس کلني دموکراسۍ سره تړاو درلود د گړندی څښکني کچه.

ج - شمال يعني شوروي اتحاد ته د لويديځ پلوي رژيم د تغيير درجه.»

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve08/d8>

شوروي اتحاد ته د داودخان د نږدې کيدو لامل د سوسيالستي نظام سره په خپله د محمد داود ليوالتيا هم وه چې دا ډول نظام په افغانستان کې هم وويني. ښه بيلگه يې د عبدالحميد محتاط لاندې څرگندونې دي چې د محمد داود له قوله راورې: « په نړۍ کې دوه ډوله دموکراسۍ شتون لري غربي دموکراسي او شرقي دموکراسي. بايد چې د دواړو دموکراسيو پلي کيدل د نړۍ په مختلفو هيوادونو کې مطالعه او د هغو څخه نتيجه گيري وکړو. د مطالعي په پايله کې به وپوهيږو چې په هند کې غربي دموکراسۍ څه تضادونه زيرولي دي او دا هيواد د خپل لويوالي او زيات نفوس سره بيا هم نشي کولی په خپلو پښو ودريري ...، شوروي اتحاد د ۱۹۴۵ کال په پسرلي کې د فاشيستي آلمان ځواکونو ته ماتې ورکړه . د هغه وخته تراوسه دیرش کاله تیر شوي دي . اوس لیدل کيږي چې پدې لنډه موده کې هيواد په ټولو برخو کې سترې لاسته راوړنې لري...، د دې فورمول پلي کول په ټولو ټولنو کې د هغوی د تاريخي، عنعنوي او کلتوري ځانگړتياوو په پام کې نيولو سره ممکن دی ...، زموږ په هيواد کې په سلوکي ۹۰ شرقي دموکراسي د پلي کيدو ده . لاکن لس فيصده نور به زموږ د ټولني ځانگړتياوي تعين کړي. « ۵۴ / ۴۸، ۴۹، ۵۰

د نوي رژيم په سياستونو کې بدلون او په تيره شوروي اتحاد ته زيات نږدې کېدل د و اشننگتن ، پکن او د هغو د متحدينو د منفي غبرگون سبب شو او هغوی په دې لټه کې شول ترڅو جمهوري دولت ته د خپلو افغان چوپړيانو او د نظام د مخالفينو پرمت ستونزې جوړې کړي. له همدې امله « د امریکي د بهرنیو چارو وزير هنري کيسنجر دوه ځله د افغانستان د رهبرانو سره د خبرو اترو له پاره کابل ته راغی چې د هغه سره جوخت د امریکي استخباراتي کړۍ د ښي لاسو بنسټپاله اپوزيسيوني ډلو او همدارنگه د بنسټپاله کين اړخو ډلو چې په هغو کې د مائويزم پلويان هم وو اړیکي ټينگې کړي. « ۳۵ / ۶۶ د و اشننگتن دا ډول چلند چې له شوروي سره يې مبارزه د دموکراسۍ په خاطر مبارزه گڼله د اسلامي او مائويستي دوو مخالفو بنسټپالو دښمنو ډلو سره د اړیکو د ټينگولو نه موخه دا وه ترڅو د افغانستان نوي نظام ته ستونزې جوړې ، امنيت کرکيچن او د هغو څخه خپلو هژمونيستي موخو ته د رسيدو په خاطر گټه پورته کړي. مسکو هم په افغانستان کې د خپل نفوذ د لا زياتولو په موخه داسې لارې چارې لټولې چې د افغانستان مشرتابه د لويديځ سره د نږدې کيدو په هڅه کې نشي ترڅو افغان دولت لاس تړلی د مسکو د ارادې پلي کوونکي وسيله وي. د مسکو دا نيت شوروي اتحاد ته داود خان د دوهم سفر (۱۹۷۷) کې جوت شو چې

برژنف د افغانستان په شمال كې د غربي كارپوهانو او متخصصينو د شتون په هكله خپله اندېښنه څرگنده كړې وه. پدې اړه د دواړو مشرانو ترمنځ د خبرو د تبادلې په اړه د نظر اختلاف دې خو د دواړو هيوادونو په اړيكو يې منفي اغيز پرېښود. مسكو خپلو موخو ته د رسيدو لپاره هم په افغان دولت كې او هم له هغه بهر د خپلو چوپړيانو نه استفاده كوله چې هغه مهال د پرچم ډلې او كين لاسو سكتاريستي كړيو ته گوته نيول كېده. د دولت په دننه كې پرچميانو بيا خپلې موخې لرلې چې په امنيتي ارگانونو او دولتي ادارو كې د خپل نفوذ د زياتولو سربېره د خپلو سيالانو او سياسي مخالفانو كمزوري كول وو. پرچميان چې د مسكو له بشپړملاتر څخه برخمن وو د مسكو د ارادې له مخې خپل فعاليتونه پرمخ وړل او مسكو د پرچميانو له لارې كولاى شول خپله اراده په محمد داود تحميل كړي او هغه يې د شوروي اتحاد د نفوذ د مخالفو سياستوالو په ځپلو كې ليدل. د غوث الدين فايق په وينا پرچميانو «د خپلو بادارانو سيالان لکه ميوندوال او خان محمد مرستيال له ډگره وايستل.» ۹۴ / ۵۲ پدې اړه يو بل افغان ليكوال ورته نظر لري چې «د بيگناه كسانو بندي كول او چانوارې د محمد داود د پرچمي همكارانو له لوري يو پيل وو ترڅو هغه كسان چې د دوى د كرنلارې په وړاندې خنډ گرزي او خطرناك يې كڼل له منځه يوسي.» ۶۷ / ۲۱-۲۲ دا چې محمد داود د انقلاب په دوهمه ورځ د دفاع وزارت د سرپرست په توگه د جنرال خان محمد مرستيال په اړه خپله پريكړه بيرته اخلي په نوې واكمنۍ كې د هماغه پيل څخه كشمكشونه، اختلافونه او مخامختيا بڼيې. د محمد داود د واكمنۍ په مهال د يو شمير ځواكمنو سياستوالو په زنداني كولو او بيا وژلو كې پرچميانو ته لدې امله گوته نيول كېږي چې د دولت په امنيتي او قضايي سيستم يې بشپړ كنترول درلود چې د وخت د كورنيو چارو د وزارت د تحقيق او د پوځي محكمې هيات يې څرگندې بيلگې دي :

الف - د كورنيو چارو د وزارت د تحقيق هيات

«۱- غلام فاروق يعقوبي رئيس، ۲- عبدالصمد ازهر غړى، ۳- نصراله عمر خيل غړى، ۴- غلام رسول عمر خيل غړى، ۵- باقى (مشهور په پټك) غړى، ۶- مهراډين قطره غړى، ۷- سيدكاظم پرواني غړى. د دغو اوو تنو څخه د سيدكاظم پرواني سازماني اړيكې څرگندې نه وي نور ټول د پرچم د اړخ غړي وو.» ۳۶/۱۸

ب - د پوځي محكمې هيات

۱ - ډگر جنرال غلام فاروق رييس

۲ - محمد سرور نورستاني غړى

۳ - نبي عظيمي غړى

۴ - محمد آصف الم غړى

۵ - عبداستار سيدخيلي غړى

۶ - محمد يوسف غړى

۷ - مولاداد غړى.

د

پوځي محكمې هيات غړي د رييس پرته نور ټول پرچميان وو.

د سرطان انقلاب وروسته په افغانستان كې د زبرځواكونو د دا ډول دريځ له امله چې يوه اړخ يو شمير افغان سياستوال او سياسي كړۍ د نوي رژيم پر ضد كودتاگانو او ترهگريزو فعاليتونو ته هڅول او مرسته يې وركوله او بل په دولت كې خپل چوپړيان د نورو سياسي ډلو ، ناپييلو او ملتپالو سياستوالو ځپلو ته هڅول پايله يې په هيواد كې د ټيكاو له منځه تلل كيدل. د دولتي ضد ډلو ټپلو په هڅولو او لمسولو كې د (واشننگتن ، اسلام آباد ، تهران) مثلث په گډه عمل كاوه. «تهران داود تر فشار لاندې نيولى وو چې شكمن كمونستان لري كړي. هغه مهال ساواک د رژيم مخالفينو ته د امريكايي وسلو، د ارتباط د وسيلو او تجهيزاتو او غير پوځي مرستو وسيله وو، دا مرستې مستقيماً د ايران له خوا د افغانستان په غربي سيمو كې ناراضه قبيلوي مشرانو ته چې د ايران د پولې سره يې فعاليت درلود او نورې يې پټې د پاکستان له لارې بنسټپالو ډلو ته وركول كيدې. د پاکستان څخه د داود ناخوښي د پنجشير په دره كې په پوځي اډو باندې د بريدونو له امله چې د پاکستان لخوا سمباليدل لوري كچې ته رسيدلې وه. همدا راز ساواک ، سيا او د پاکستان اطلاعاتي آژانسونو د داود د رژيم خلاف د ۱۹۷۳ كال د سپتمبر او دسمبر او د ۱۹۷۴ كال د جولای په ناکامه کودتايي هڅو كې بنكيل وو.» ۴۷ / ۱۵-۱۶ د ايران له لارې پاکستان ته د وسلو ليرد

د پاکستان د وخت د صدراعظم ذوالفقار علي بوتو او د امريکې د جمهور رئيس ريچارډ نکسن د هغو خبرو څخه جوتهيري چې د ۱۹۷۳ کال د سپتمبر په اتلسمه او نولسمه يعني د چنگاښ کودتا دوي مياشتي وروسته په واشنگتن کې درلودلې چې په هغو کې د دواړو دولتونو د بهرنيو چارو وزيرانو (عزيز احمدخان او کسينجر) هم گډون کړی وو. دلته به ددې خبرو هغه برخه راورل شي چې د ايران څخه پاکستان ته د وسلو د ليرد په اړه دي:

کسنجر - سفير صاحب هلمز (مخکې د سي آي اي رئيس او هغه مهال په ايران کې سفير) د نوامبر په مياشت کې پاکستان ته درځي . هغه به ستاسو سره (د ايران څخه پاکستان ته) د يو شمير وسلو د ترانسپورت په هکله خبرې وکړي.

نکسن - څرنگه چې نوموړی د سي آي اي پخوانی رئيس دی په دا ډول مسئلو کې ډير وارد دی. د جزئياتو په هکله به سبا خبرې وکړو. تاسې کولی شئ په پاکستان کې زموږ د نوي سفير بناغلی بویرد سره آزادانه خبرې وکړئ. هغه غښتلی او سرسخت سړی دی. هغه د هندوستان طرفدار هم نه دی. هغه د منځني ختيځ څخه معلومات لري. تاسو ته يو سفير مقرر شوی دی چې زموږ د پالیسي نه خبر دی. عزيز احمدخان - آیا موږ کولی شو د بناغلی هلمز د عملياتي دندې په اړه خبرې وکړو؟

کسنجر - هو، زه به د يادو شوو معلوماتو په هکله اطلاع ورکړم.

نکسن - هغه يو پوځي صاحب منصب دی او رتبه يې د جنرال ده.

عزيز احمدخان - هو! هغه مخکې په افغانستان کې وو، پدې دنده د هغه مقررول ښه غوراوی دی.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve08/d148>

د وسله والو مخالفينو دولتي ضد فعاليتونو چې تر شا يې لويديځ او چين ولاړ وو او د مسکو او د هغه د متحد (پرچم) چلند محمد داؤد دي ته اړ کړ چې په خپلو تگلارو نوی نظر واچوي يعني دا چې د ايران او پاکستان سره خپل اختلافونه حل کړي، د لويديځ او لويديځ پلوه عربي هيوادونو سره اړيکې پراخه کړي، له شوروي اتحاد څخه واټن ونيسي، دولت له کين لاسو او سمونپالو پاک کړي او مترقي ځواکونه وځپي. محمداود عملاً پدې لار کې گامونه اوچت کړل. د ايران سره يې د هلمند د اوبو د تړون اسناد مبادله کړل، پاکستان ته يې سفر وکړ، د پاکستان پلاوی کابل ته راغی او په عربي هيوادونو وگرزید، د دولت نه يې د کين لاسو پر ايستلو پيل وکړ او د ا، خ، د، گ د خپلو په موخه د نوموړي سازمان د کدرونو او غړو په زنداني کولو لاس پورې کړ چې د ۱۹۷۶ کال په پای کې يوازې د خلقيانو د سلو تنو څخه زيات کدرونه بنديان وو. پداسې حال کې چې د ۱۹۷۳ کال د پوځي کودتا په درشل کې د ټولو سمونپالو او کين لاسو لاندې پنځلس تنه سياسي بنديان وو چې د محمد داود د فرمان له مخې له زندان څخه خوشي شول:

۱ - انجينر عثمان، مضطرب، باخترې، داکتر عبدالهادي محمودي، سيدکاظم دادگر (دموکراتيک نوين)

۲ - بحر الدين باعث، ظهورالله ظهوری، قيام، محمدصديق، رنجبر (سازا)

۳ - دستگير پنجشيري، صالح محمدزيری، فدامحمد خواریکښ (خلق)

۴ - فدامحمد فدایي (د ملت جريدې مدير)

د امریکا سره د داودخان د نږدې کېدو هڅې لدې ښکاري چې هغه پلان درلود چې ۱۹۷۸ کال په جولای کې واشنگتن ته سفر وکړي. د جمهوري دولت په تگلاره کې د دا ډول بنسټیز بدلون پایله دا شوه چې کین لاسي او سمونپالان هم د نظام په وړاندې ودرېږي. د انقلاب د مشر په تگلاره کې د دا ډول حیرانوونکي بدلون پایلې دومره ژورې وې چې د خلق دموکراتیک گوند دواړه سیال دښمن اړخونه (خلق او پرچم) له لسو کلونو انشعاب وروسته سازمانی یووالي ته غاړه کېږدي. د جمهوري دولت په تگلاره کې دې ډول بدلون نه یوازې په هیواد کې د ټیکاو او جمهوري دولت د ستونو د ټینګښت لپاره مرسته ونکړه بلکې حالات یې لا نور هم کړکېچن او توپاني کړل.

خان وژنه که له منځه ورنه؟

۱۳۵۲ کال د وږي په ۲۹ د کابل راډیو د ماښام په خبري سرویس کې د جمهوري حکومت دوي ابلایغی خپرې شوي چې په لومړۍ کې یې د افغانستان په کورنیو چارو کې د پاکستان د حکومت لاسوهني غندل شوي وې او په دوهمه کې یې داسې راغلي وو: «د څه مودې راهیسې یوې ډلې مرتجعینو د جمهوري نظام ضد او د امنیت د گډوډولو او د هیواد د انقلابي غورځنگ د له منځه وړلو لپاره غونډې کولې. له نیکه مرغه او په بري سره هغوی د ټولو اسنادو او شواهدو سره ونیول شول. دا خاينان د انقلاب دوستانو په بردبارۍ او حوصلي سره څارل...، دوی عبارت دي: محمد هاشم میوندوال، د ننگرهار پخوانی والي خان محمد، متقاعد ډگر جنرال عبدالرزاق او یو شمېر نور تیره پنجشنبه د حکومت په امر ونیول شول.» ۶۸ د دې اعلامیو د خپرېدو لس ورځې وروسته حکومتي رسنیو دا خبر خپور کړ چې میوندوال خان وژلی دی. په دې اړه په حکومتي رسنیو کې راغلي وو چې میوندوال د کودتا نیت درلود، کودتا افيشاء شوه، کودتاچیان ونیول شول او بيله شکنجې یې په کودتا اعتراف وکړ. د میوندوال پلویان او ځینې څیړونکي د کودتا تور یوه دسیسه گني او پدې اند دي چې میوندوال د تحقیقاتو پر مهال د وهلو ټکولو له امله ووژل شو او په ځانگړي توگه پرچمي عبدالصمد ازهر د تحقیق مشر ته گوته نیسي. د محمد داود پلویان وايي چې کله میوندوال ته د خان محمد مرستیال او وکیل سیف الدین شینواري اعترافونه واورول شول او محمداکرم پیلوټ د میوندوال په شتون کې له کودتا نه پرده پورته کړه په هماغه شپه میوندوال خان غرغره کړ. د محمد داود ځانپالنې ته په کتو سره چې نه یې مخالف نظر او نه یې داسې ځواکمنه سیاسي څیره زغملی شوی چې دده نه زیات وطن او خلکو ته د چوپړ ویاړ تر لاسه کړي بنیایي میوندوال د ده د ارادې له مخې له منځه وړل شوی وي. د میوندوال سربیره یې بیلگي انجینر غلام محمد فرهاد د افغان ملت بنسټ ایښودونکی او عبدالملک عبدالرحیم زی دي. فرهاد لومړنی د کابل منتخب ښاروال وو چې په ښاروالۍ کې د ښه مدیریت له امله «سره لدې چې د کابل ښاریانو غوښتل چې انجینر فرهاد دوهم ځل وټاکل شي سردار محمد داود یې مخنیوی وکړ.» ۶۹ / ۲۹۰ - ۲۹۱ عبدالرحیم زی د مالیې او اقتصاد وزیر چې په خپله محمد داود همدې مقامونو ته رسولی وو او د هیواد د لومړني پنځه کلن اقتصادي پلان جوړوونکی دی. کله چې نوموړی په ۱۹۵۶ کې امریکې ته رسمي سفر وکړ او د امریکا نه یې د زیاتو مرستو ژمنې تر لاسه کړې هیواد ته په راستنیدو سره یې د ژوند پانه واوښته او د څه مودې وروسته (د ۱۳۳۶ کال د چنګاښ په څوارلسمه) د بي کفایتۍ له امله له دندې گوښه او نظر بند شو. له دندې څخه د نوموړي د گوښه کیدو مکتوب گواکي د پاچا د فرمان له مخې د محمد داود په لاسلیک صادر شوی وو خو په مکتوب کې د فرمان لمبر او نیټې شتون نه درلود. پدې هکله ع. شیرعلومي د پاچا د گارد د تشریفاتو رئیس لیکي: «د مالیې د وزیر په توگه د مرحوم عبدالملک

عبدالرحيم زي نصب د وخت د صدراعظم په نوبت او شخصي پيژندنه صورت نيولی وو. همدارنگه مرحوم يې د سلطنت د مقام د اشارې او هدايت پرته گوښه کړ. «۷۰ / ۷۲ عبدالرحيم زي د گوښه کيدو څه موده وروسته زنداني شو. د نوموړي د زنداني کيدو په هکله صدراعظم محمد داود چې د دفاع د وزارت د چارو لارښوونه هم کوله په وزارت کې د غرمې د ډوډۍ د خوړلو پرمهال ويلي وو: « عبدالملک د يوه پردي هيواد په همکارۍ غوښتل په هيواد کې يوه هنگامه جوړه کړي چې مخه يې ونيول شوه. له نيکه مرغه صاحب منصبان او د اردو افراد ورسره همغږي شوي نه وو. تاسو به ډير ژر د تحقيقاتو پايلې د شته سندونو پر بنسټ واورئ چې څه ډول توطئه تر سره کيدله تر څو مملکت تباه کړي. کلونه تير شول، عبدالملک خان ۲۱ کاله په زندان کې پاتې شو، نه تحقيقات تر سره شول، نه محکمه دايره شوه او نه اسناد ميدان ته راووتل چې د عبدالملک خيانت ثابت کړي. « ۶۷ / ۴۶ د چنگاښ د کودتا وروسته د بند څخه د عبدالرحيم زي د خوشي کېدو فرمان ورکړل شو خو هغه له زندان څخه پدې نامه ونه ووت چې هغه بېگناه وو. نوموړی د ۱۹۷۸ کال د ثور انقلاب وروسته د عقرب په پنځلسمه له زندان څخه آزاد شو.

دا ناشوني ده چې د ميوندوال د پوځي کودتا واقعيت او يا تور ثابت شي. خو کېدای شي د ميوندوال له لوري د کودتا هوډ يا په هغه تور، د نوموړي د ځانورني يا له منځه وړني په هکله د مختلفو سرچينو او لاسوندونو پر مټ، د هغه مهال حالاتو، د محمد داود تگلارو او د نوموړي د ائتلافي ملگرو نقشو ته په کتنې سره قضاوت وشي. ميوندوال د دموکراسۍ د لسيزې له هغو صدراعظمانو څخه دی چې د متوسطې طبقې څخه يې سر را پورته کړ. د ملکيار د معتبرې کورنۍ سره د نوموړي خپلوي د دې لامل شوه چې ميوندوال د سلطنت پام ځانته را واړوي، لوړو مقامونو او حتی صدارت ته يې ورسوي. داسې ويل کيږي چې د پاچا له لوري د صدراعظم په توگه د ميوندوال د غوراوي موخه دا هم وه چې د داودخان سره خپلې ترينگلي اړيکې جوړې کړي ځکه چې «ميوندوال د محمد داود روزلی نفر وو د محمد داود په لومړي حکومت (۱۹۵۳ - ۱۹۶۳) د بهرنيو چارو په وزارت کې د محمدنعيم د حمايي لاندي شخصيت گڼل کيده. هغه د شوروي اتحاد، بلغاريا، انگلستان، چکوسلواکيا، پولند او عراق د سفر وروسته د محمد داود او محمد نعيم سره اوږده مجلسونه لرل. «۷۱ / ۱۰ کله چې ميوندوال په روڼ اندو او په تېره محصلينو کې اعتبار تر لاسه کړ د سلطنتي کورنۍ د بنمنې يې وگټله او ده هم د صدارت وروسته په پاچا او سلطنت نيوکې پيل کړلې. بنايي علت يې دا وي چې نوموړي د خپل صدارت پر مهال وليدل چې پاچا او سلطنتي کورنۍ د حکومت په چارو کې لاسوهنه کوله او ده ته يې ستونزې او خنډونه جوړول. ميوندوال د صدارت څخه د استعفي وروسته کشککې ته ويلي وو: «حتی د سلطنتي کورنۍ د هغو غړو نومونه چې لا په وروني کې هم دي په خبرونو کې د صدراعظم د نامه څخه مخکې چې ستر مسئوليتونه او کارونه تر سره کوي ځای ورکول کيږي. « ۳۲ / ۲۲ د ميوندوال سره د سلطنتي کورنۍ ځواکمن غړي محمد داود چې د هيواد د زعامت نيولو ته يې تابيا نيوله د پوځي کودتا د چمتوالي پر مهال د پاچا گل وفادار په وينا دا آوازي خپرولې چې ميوندوال کودتا کوي. خو د هماغه مهال واکمن حالت او وروستيو پېښو نه داسې بريښي چې محمد داود غوښتل د خلکو پام ميوندوال ته راوگرزوي او په ولس کې دا ذهنيت واکمن کړي چې ميوندوال د واک ليوال دی او د خپلې واکمنۍ پر مهال دا ځواکمن سياستوال د کودتا په تور له سياسي ډگره وباسي. ميوندوال، ډگر جنرال عبدالرزاق او جنرال خان محمد مرستيال د ۱۳۵۲ کال د سنبلې په ۲۹ زنداني شول او وروسته نور جنرالان، افسران، د ولسي جرگې پخواني وکيلان او ملي سوداگر هم ونيول شول او د تلې په اتمه يې اعلان کړل چې ميوندوال په زندان کې د نکتايي

، روجايي ، کوب بند او کمربند په واسطه ځان وژلی دی. د میوندوال له لوري کودتا د لاندې دلیلونو له امله واقعیت نلري .

الف - د میوندوال ځانگړتیاوي

میوندوال ولسواکي ته ژمن سیاستوال وو او هغه د پوځي کودتا پایله « ترور، استبداد او اختناق گڼل. » ښه بیلگه یې د جنرال عبدالقادر څرگندونې دي. د جنرال د خاطراتو په کتاب کې راغلي هغه غوښتل داسې یو سیاسي شخصیت چې ملي او نړیوال شهرت ولري پیدا کړي چې د هغه تر لارښوونې لاندې پوځي کودتا وکړي. هغه د میوندوال سره د خپلې لیدنې په اړه د کتاب په ۱۳۳ مخ کې وایي: « ضیاءالدین مې له ټولگي والو نه وو ، هغه هم پیلوټ شوی وو، په امریکا کې یې زده کړې کړې وې ، د میوندوال د کلي وو او د میوندوال سره یې اړیکې لرلې. د ضیاءالدین سره میوندوال ته ورغلو، کیناستو او له هغه مو واوریدل. یوازې مې ترې وپوښتل : تاسو چې په هیواد کې مهمې دندې لرلې او ستر کارونه مو تر سره کړي دي د ټولني د اوسني بن بست څخه د وتلو لپاره مو کوم کارونه په پام کې نیولي دي ؟ میوندوال نرم او آرام وو. داسې یې ښودل چې په افغانستان کې دموکراسۍ رواج ومومي. نوی نسل باید په دموکراسۍ باور پیدا کړي ، سیاسي خوځښتونه سره نږدې شي او سیاسي ځواک جوړ کړي. لومړي ځل مې د میوندوال نه د ښایسته سالارۍ اصطلاح واوریده. ویل یې څوک چې د کار وړتیا ولري باید میدان ته راووزي ، په خپلو دندو کې رښتیني وي ، او د خلکو او وطن په گټه کار وکړي تر څو افغانستان لدې بن بست څخه ووزي. د میوندوال خبرې مو خوښې نشولې. و مو ویل وروره هغه څه چې مور په هیواد کې لرو د هغو سره نه جوړیږي. » همدارنگه میوندوال په ۱۳۵۰ کال کې په یوه مجلس کې د کودتا په اړه ویلي وو : « څرنگه چې کودتا یو پوځي ، توطئه آمیز او پټ کار دی ، لدې کبله هغه نشي کولی ولسشموله او وگړنیزه وي. پردې بنسټ هغه د ولس د اکثریت قشر او عامه خبرتیا پرته صورت نیسي ، څه ډول چې د ملت سره اړیکې نلري او خلک د هغې په طرحه او عملي کولو کې ونډه نلري، لدې امله کودتایي رژیم د خلکو نه لرې پاتې کیږي د خلکو ملاتړ نشي تر لاسه کولی ...، که داسې رژیم ښه نیت هم ولري او په یو لړ سطحي او نمایشي کارونو لاس هم پورې کړي د خلکو ملاتړ نشي تر لاسه کولی ځکه چې ملي اتکا نلري ، همیشه متزلزل پاتې کیږي ، دا تزلزل رژیم اړ باسي د خپل پایښت لپاره استبداد ته مخه کړي او هر مخالف نظر د زور او ځواک په واسطه له منځه یوسي. بنا ویلی شو چې د کودتا پایله ترور، استبداد او اختناق دی . » ۷۲

ب- د چنگاښ د کودتا په وړاندې د میوندوال غبرگون

د کودتا پرمهال میوندوال په فرانسه کې وو. د کودتا څخه په خبرېدو سره محمد داود ته د مبارکۍ تلگرام استوي. د دې تلگرام وروسته هیواد ته د تلو په نیت خوځیږي او په عراق کې د افغانستان د سفیر خلیل الله خلیلي کور ته د هغه لیدو ته ورځي. پدې هکله به د خلیلي له مېرمنې واورو: « د چنگاښ په اټه ویشتمه پخوانی صدراعظم محمدهاشم میوندوال د استاد خلیلي د احوال اخیستلو په موخه زموږ کور بغداد ته راغلی وو خو دا وخت استاد خلیلي په کابل کې وو. ما د میوندوال نه پوښتنه وکړه آیا تاسې په بغداد کې پاتې کیږئ یا بل کوم هیواد ته ځئ ؟ میوندوال په ځواب کې وویل چې سردار صاحب جمهوریت اعلان کړی دی او دا به مناسب نه وي چې پدې وخت کې د هغه تر څنگ و نه درېزو، دا پر مور واجب دي چې د خپلو سپین سرو تر څنگ ودرېزو او باید ده ته د خدمت کولو آمادگي اعلان کړو. » ۷۳ « میوندوال د خارج څخه هیواد ته په را ستندیدو سره د کابل په هوایي ډگر کې د محمد داود د جمهوري رژیم څخه

په ملاتړ احساساتي وينا ورکړه. د محمد داود او ميوندوال ترمنځ نږدې اړيکې د کين لاسو چې د محمد داود په رژيم تسلط درلود د انديښنو سرچينه گڼل کيده. « ۶۰ / ۳۲ داسې بريښي کله چې ميوندوال هيواد ته راستون شو حالات د خپلې تمې خلاف ويني تر دې چې ځان خوندي هم نه گڼي. وخت پيدا کوي چې د خپل پخواني دوست او د نوي رژيم د مشر محمد داود سره وويني او د کتنې په پای کې سردار ته وايي چې غواړي بهر ته ولاړ شي خو سردار ورته وايي « مناسب نه وينم چې تاسو د هيواد نه بهر ته سفر وکړئ » د دولت مشر ميوندوال ته بهر ته د تللو مشوره ور نکره ترڅو د وري په نه ويشتمه پدې نامه چې سردار غوښتی دی د محمدنبي عظيمي له لوري لومړی ارگ ته ورل کيږي او بيا زنداني کيږي .

ج- د کودتا په تور د بنديانو څخه تحقيقات

په ولسواکه ټولنو کې چيرې چې قانون واکمن وي ترڅو چې د تحقيقاتو په پايله کې په يوه تورن تور ثابت نشي هغه د ځان، مرتجع، وطن پلورونکی او جنايتکار په نامه د رسنيو له لوري نه اعلانېږي او ضمناً مستنطق ته د تور اسناد وړاندې کيږي چې د هغه پر بنسټ له تورن څخه تحقيقات ترسره شي. مخکې لدې چې له ميوندوال څخه تحقيقات وشي د هغه د بندي کولو په خبر کې هغه د ځاين او مرتجع په نامه اعلانېږي. دا په خپله بندي چې ځاين ميوندوال د ژوند حق نلري. د تحقيق په اړه د ميوندوال د تحقيق د هيئت مشر عبدالصمد اظهار ليکي: «کله مو چې اسناد و غوښتل، عمومي قوماندان قدير خان وويل تاسو تحقيق پيل کړئ اسناد به مو په اختيار کې کيښودل شي، د هغه مهال په ډاروونکي او وحشتناکه فضا کې چې د اسنادو پرته څه ډول تحقيق وشي ټينگار بي معنی وو.» ۷۴ په هغه ورځ چې د ميوندوال د زنداني کېدو خبر خپور شو. سيف الرحمن شينواری او حاجی فقير د شورا پخواني وکيلان په همدې ورځ د ننگرهار والي عزيز الله واصفي خپل دفتر ته غوښتي وو چې د ماښام په اتو بجو کابل راديو دوي اعلاميې خپرې کړې چې مخکې يې يادونه وشوه. دلته ځکه د پورتنيو دوو وکيلانو نومونه راوړل شول چې گواکې د کودتا سند چې د پاکستان سره د کودتا چيانو تر او بندي د سيف الرحمن شينواري د کور د بخارې د دود کش څخه يوه ورځ وروسته وموندل شو چې په هغه کې نوموړي ته د پاکستان له لوري هدايت ورکړل شوی وو چې خپلو حکومتي ضد کړنو ته دوام ورکړي. والي دواړه وکيلان د مرکز په هدايت راغوښتي وو چې کابل ته يې د ميوندوال سره د اړيکو لرلو له امله واستوي. د راديو څخه د دې ابلاغيو په اورېدو سره والي هغوی ته وايي: «ورونو هغه دليل چې تاسو مې رابولي يئ دا دی چې تاسو يې کابل ته غوښتي ياست، تاسو انديښنه مه کوئ، بنايي د ميوندوال د همدې مسئلې په اړه ستاسو څخه معلومات واخلي او ډير ژر خپلو کورونو ته راستانه شئ، دواړه جگ شول او د موټر په واسطه يې کابل ته حرکت وکړ.» ۷۲ که دې وکيلانو د کودتاچيانو سره اړيکې لرلې تبتيښلې به وای نه دا چې په خپله کابل ته لاړ شي. که چيرې ومنل شي چې د کودتا په هکله اصلي سند دا ليک دی داسې يو خطرناک سند د سليم عقل خاوند له لوستلو وروسته له منځه وړي نه دا چې هغه په خپل کور کې وساتي او بل دا چې ددې ليک د ساتلو اړتيا څه وه؟ بيله شکه دا ليک د کوم چارواکي په دستور د نوموړي د کور د بخارې په دودکش کې ايښودل شوی دی. د سيف الرحمن په کور کې د ليک د اېښودلو په اړه داود ملکيار د وخت د سرحدونو د وزير پاچا گل وفادار له قوله په يوه ليکنه کې يادونه کړې ده چې دوو تنو ځوانانو دا ليک د کورنيو چارو د وزير فيض محمد په دستور اېښی وو. خو وفادار د دې کسانو په هکله نور معلومات نه ورکوي. محمود سوما د خلقي واکمنی د لوړو زده کړو وزير د ليک اېښودونکی بېرک شينواری معرفي کوي. هغه وايي: «کله چې د خلقيانو مشر تره کی د بېرک لدې سپک کار څخه خبر شو د گوند څخه د هغه د شړلو دستور ورکړ او هغه له گوند څخه وشرل شو. د ثور انقلاب له بري لنډه موده وروسته امين

هغه د خلقي ځوانانو د سازمان د مشر په توګه مقرر کړ او د ګوند د غړي په توګه هم معرفي شو.» د امین له لوري نه یوازې له ګوند څخه شړل شوی بېرک شینواری د ګوندي په توګه ومنل شو او په لوړ مقام مقرر شو بلکې عارف عالمیار هم چې د ګوند څخه شړل شوی وو نه یوازې د ګوندي په توګه معرفي شو بلکې د کابل ښار د نهمې ګوندي ناحیې د منشي او د ترانسپورت په وزارت کې د رییس په توګه مقرر شو. یو خلقي کدر لیکوال ته وویل کله چې ما د امین له لوري ګوند ته د شینواری د منلو اړوند مسأله د زېري سره طرحه کړله او د امین دا کار مې انتقاد کړ هغه را ته وویل چې شینواری هم انقلابي دی او ته هم انقلابي یې انقلابیونو ته ښایي چې د انقلاب څخه دفاع وکړي. د میوندوال څخه شوي تحقیقات رسنیو خپاره کړل په یوه ځواب کې یې راغلي وو چې جمهور رئیس ده ته هدایت ورکړی وو چې انتظار وباسي او ده ته دنده ورکول کیږي. میوندوال دا هم وایي د دې پرځای چې د رژیم د راپرزولو په لټه کې وي د جمهور رئیس د اوامرو انتظار ایست ترڅو د محمداود له رژیم سره همکاري وکړي. د خان محمدرستیال د اعترافونو په یوه برخه کې داسې راغلي دي: «د میوندوال سره مې د هغه په کور دریمه کارته کې ولیدل او د خپل پلان په هکله مې ورته وویل.» پدې هکله مستنطقې دې ته متوجه نه دی یا خبر نه درلود چې د ۱۹۷۱ کال نه وروسته میوندوال په دریمه کارته کې نه بلکې په نوي ښار کې ژوند کاوه. دا بیا د دې ښکارندوی دی چې مرستیال د چنگاښ کودتا وروسته د میوندوال کور ته ندی ورغلی. دا ځکه چې مرستیال د میوندوال د دوو کلونو مخکې کور پته مستنطق ته ويلي ده چې د کودتا په اړه نه بلکې د نورو مسألو په اړه څه ويلي دي او لدې کتنې وروسته یې میوندوال نه دی لیدلی. که د کودتا په اړه مرستیال اعتراف کړی وي هغه هم د شکنجو له امله دی. د شکنجو پرمټ د اعتراف په هکله ډګر جنرال عبدالرزاق لیکي: «د کورنیو چارو وزیر (فیض محمد) وویل: ولي ځواب نه لیکي؟ ومي ويل، زه څه ووايم چې کودتا مې کوله؟ پداسې حال کې چې نه مې کودتا کوله او نه هم د کودتا خبره وه. دا یوه دسیسه ده چې ماته جوړه شوي ده. ويې ويل: که په خپله رضا یې ووايي ښه ده که نه په زور به ستا څخه اعتراف واخلو... هغه د شکنجو وروسته اړکیږي اعتراف وکړي او لیکي: نه غواړم بې آبه شم، مرګ د دې ژوند څخه ښه دی. پدې ډول څه شی مو چې نه وو کړي، پر هغو مې اعتراف وکړ...»

۷۵

د پورتنیو څرګندونو پر بنسټ دې پایلې ته رسیږو چې په میوندوال او د هغه سره په نیول شوو کسانو د کودتا تور یوه دسیسه وه. په هر صورت د میوندوال په شمول ټولټال ۴۲ تنه جنرالان، افسران، د شورا پخواني وکیلان او ملي سوداګر زنداني شول چې شپږ تنه یې اعدام او نور د حبس په مختلفو کلونو محکوم شول او چانواري شوي کسان ټول پښتانه وو. میوندوال د اسلام په اړه بشپړه پوهه درلودله او دی معتقد مسلمان وو او پوهېده چې ځانورنه په اسلام کې جواز نلري. سر بېره پردې د غوث الدین فایق له قوله چې یوه ورځ مخکې یې میوندوال د دهمزنگ په زندان کې لیدلی لیکي چې هغه په ملي جامو کې وو. همداراز ډګر جنرال عبدالرزاق خان ته په زندان کې یوه صاحب منصب ويلي چې میوندوال د تحقیق پر مهال ووژل شو او ملي جامې یې اغوستې وې. دا هم په زندان کې معمول دي چې له بندي څخه اضافي شیان اخستل کېږي نو څرنگه د میوندوال سره درېشي، کمر بند او حتی کوټ بند شتون درلود، ځکه د هغه د ځانورنې په اړه ویل شوي وو چې هغه په کمر بند، نکتایي، روغیې او کوټ بند ځان را خړولی وو. که دا ومنل شي چې له میوندوال سره درېشي او کوټ بند وو دا نو زندان نه بلکې مېلمستون وو.

معكوسې پايلې

د سلطنت په نسكوریدو سره د دموکراسۍ د لسیزې مطرح سیاسي سازمانونو (پرچم، خلق، شعله جاوید، ځوان مسلمانان، مساوات) د نویو حالاتو سره خپلې تگلارې او سیاسي فعالیتونه عیار کړل. د پورتنیو شپږو ډلو څخه یوازې پرچم د جمهوري دولت برخه وه. په نظام کې د نوموړي سازمان امکانات د دولت له مشر څخه هم غوره وو. ځکه پرچمیانو د څه کم اتو کلونو سیاسي مبارزې تجربه لرله. محمد داود نه سیاسي گوند درلود او نه یې غښتلی کاري ټیم او په خپله هم د زیات عمر له کبله اړینې فزیکي او ذهني وړتیاوې نه لرلې. په جمهوري دولت کې د پرچم دې برلاسی دې ته لار هواروله چې محمد داود تجرید او د خپلو سیاسي سیالانو د کمزورولو په موخه پوره گټه پورته کړي. پرچمیانو خپلې هڅې پدې راگرزولې وې چې د هرڅه د مخه داودخان د خپلو پخوانیو دوستانو او همدارنگه سیاسي مطرح څیرو څخه چې له نوي رژیم سره د همکارۍ لیاوې وو تجرید او هغوی له ډگره وباسي. د دې کار څخه یې موخه دا وه چې محمد داود په پرچم ډډه ولگوي. کشککي د دموکراسۍ د لسیزې د وروستي حکومت د کابینې غړی لیکي: «هغوی (پرچمیانو) هیڅکله ما ته موقع رانکړه ترڅو محمد داود وینم. سره لدې چې په ۱۹۷۷ کې د هغه د یاورانو څخه یوه راته څو ځلې تېلفون وکړ چې انتظار وباسم او ماته به احوال راکړي چې هغه وینم.» «۱۰۷/۳۲ پدې هکله چې نورمحمدتره کی هم بریالی نشو محمد داود وویښ هغه به د صالح محمدزیري څخه ولولو چې د مرکزي کمیټې د یوې غونډې په اړه د تره کې له قوله راوړي: «په هرځای کې مو پرچمیان مخه نیسي. زه عبدالحليم ارگ ته بوتلم او هلته یې له چا سره خبرې وکړې او زه یې په ښه توگه ارگ ته د ننه کړم. یو عسکر هم را سره ولاړ او زه یې کومې شعبي ته بوتلم، هلته د علمي په نامه یوه صاحب منصب ته وروستلم، هغه عسکر ولاړ ما علمي ته وویل چې زه غواړم د جمهوریت له مشر سره وگورم، نوم مې نورمحمدتره کی دی. هغه وویل زه تا پیژنم، ته کښینه زه به احوال ورکړم. علمي بیرته راغی ویل یې د جواب انتظار وباسم. ما ورته وویل سمه ده، په څو ساعتو مې انتظار ویستی. په پای کې همدغه علمي راغی ویل، ملي رهبر ستا سره نه گوري او ستا څخه نفرت لري. ما هم هیڅ ونه ویل او راووتم. ملگري ډیر خواږدي سول چې داودخان څرنگه غوښتل له تره کې صاحب سره وگوري او بیا یې داسې کار وکړ. یوه ملگري وویل ښایي چې داودخان به غوښتل خو پرچمیانو یې لار بنده کړې ده. بل ویل، ښایي پخپله پرچمیانو زموږ د تحقیرولو لپاره دغه ټوله نقشه جوړه کړې وي. خو تره کې ویل چې دواړه امکانه موجود دي ځکه چې د علمي چلند هم دوستانه نه، بلکې تحقیرآمیزه و.» «۳۳۸/۴۰ (علمي د چنگاښ د انقلاب وروسته په گارد کې د اپراسیون یا د حرکاتو مدیر وو). همدارنگه ډگرجنرال عبدالرزاق د داود خان له دوستانو څخه چې د کودتا وروسته جمهور رییس هغه ته دنده سپارلې وه چې د هېواد د هوايي او مدافعه هوايي قواوو د نیمگرتیاوو او سمونونو په اړه رپوټ جوړ کړي او غوښتل یې محمد داود وویښ خو د لیدني فرصت یې نه وو ورکړی لیکي: «وېوهېدم چې محمد داودخان یې داسې محاصره کړی دی هغه کسان چې غواړي هغه وویښ نه یې شي لیدلای. لدې نېټې وروسته معلوم شول چې داودخان د دې خلکو تر کنترول لاندې دی.» «۷۵ د کودتا وروسته شعله یان، سکتاریستان او اسلامپال د نوي نظام په وړاندې ودرېدل، د دولت دښمني یې وگټله او اړ شول د ځمکې لاندې پټو فعالیتونو ته مخه کړي. خو د جمهوري نظام چلوونکو د محمدهاشم میوندوال په مشرۍ د مساوات ډله او اسلامي غورځنگ د نورو په پرتله نوي نظام ته گواښمن گڼل. لدې کبله یې د هغوی د خپلو هڅې پیل کړې. واکمنانو داسې انگیرل چې میوندوال په نړیواله کچه یو پیژندل شوی سیاسي شخصیت دی او ملگري یې هم اکثرأ پخواني لوړ رتبه ماموران وو او کولی شي د سیاسي

اپوزیسیون د یوه غښتلي لېږد په دريځ کې سر را اوچت کړي. همدارنگه اسلامي غورځنگ ورته ځانگړتیاوې لرلې او سربیره پردې د اسلام تر سیوري لاندې کولی شي دودیزه مسلمان هېوادوال د واکمنۍ په وړاندې راوپاروي. له بله پلوه د انگرېزانو څخه د خپلواکۍ د ترلاسه کولو وروسته د مدرنیتي په وړاندې د دین او مذهب څخه ناوړه گټه پورته شوې ده او د جمهوري دولت مؤتلفینو (داود- پرچم) پردې اساس اسلامي غورځنگ او روحانیون نوي نظام ته گواښمن گڼل. په میوندوال دا تور هم وو چې هغه د سي آی اې سره اړیکې لري او د نړیوال اسلامي نهضت ترشا هم لويديځ او په سرکي متحده ایالتونه ولاړ وو. خلقیانو د جمهوریت ټینګښت یو مثبت بدلون گڼلو او د محمد داود افکارو ته په کتو سره چې د هیواد د پرمختگ لپوال او د بني لاسو او په تیره د ارتجاعي روحانیت دښمن دی د جمهوري نظام د ملاتړ سربیره د مخالفینو د توطئو په څنډې کولو کې مرسته ورسره کوله چې د اسلم وطنجار له خوا د توپچی د قوماندان جنرال میر احمد شاه د توطئې په اړه حکومت په جریان کې اچول یې څرگنده بیلگه ده. د جمهوریت په وړاندې د خلقیانو دا ډول دريځ هغوی د نوي واکمنۍ له فشار او گوزار څخه وساتل او په سره سینه یې د خپلو لیکو د پیاوړتیا لپاره هلې ځلې کولې. له بله پلوه د خلقیانو غوڅ اکثریت د متوسطې او ټیټې طبقو استازي وو چې واکمنۍ د دوی دا رنگه ټولنیز دريځ او شونتیاوې دولت ته خطرناک نه گڼل. لکه څرنگه چې سلطانه کښتمند پدې اړه لیکي: «د خلقیانو اړخ د پراخو سیاسي فعالیتونو د پرمخ وړلو لپاره نه تصمیم درلود او نه شونتیاوې...» ۱۸۰/۳۹ البته د کښتمند ددې ادعا په هکله چې خلقیانو د سیاسي فعالیتونو د پرمخ وړلو لپاره تصمیم نه درلود دا پوښتنه پیدا کېږي نو خلقیانو د څه لپاره سیاسي فعالیت درلود خو د شونتیاوو خبره یې د پرچم په پرتله سمه ده. بل لامل چې داودخان له خلقیانو څخه نه ډارېده د دې ډلې سیاسي او ایډیولوژیکي باورونه وو چې د شوروي اتحاد له تگلارو څخه په ملاتړ څرخېدل. محمد داود هم د شوروي اتحاد سره خورا نږدې اړیکې لرلې. لدې امله جمهوررییس د خلقیانو څخه کوم گواښ نه احساساوه او د خلقیانو د خپلو هوډو په درلود.

د پورتنیو څرگندونو په پام کې نیولو سره او د جمهوري دولت د لومړۍ نیمایي بهیرونو او پېښو هم وښودل چې دولت د میوندوال ډله او اسلامي غورځنگ وځپل. البته د میوندوال پلویانو د خپل مشر د وژلو وروسته د سیاسي فعالیت څخه لاس واخېست. خلقیان چې د واکمنۍ له فشار خوندي وو د خپلو لیکو د پیاوړتیا لپاره اړینه گټه پورته کړه. د کودتا وروسته چې د هیواد سیاسي او امنیتي وضعیت کړکېچن وو او انقلابي دولت د خپلو ژمنو کوچنی برخه هم ترسره نکره. خلقیانو د اعلامیو په خپرولو سره د واکمنۍ په تگلارو نیوکې کولې او خپل وړاندیزونه یې واکمنۍ ته وړاندې کول. د سیاسي او امنیتي وضعیت په څرپر تیا کې یې محمد داود، پرچمیان او مخالفین ملامتول او خپل دريځ یې چې نه په دولت کې دی او نه یې د دولت خلاف دريځ نیولی دی یوازیني معقول دريځ او د افغانستان د لوړو کتو سره برابر گانه. د خلقیانو دا ډول دريځ په روڼ اندو کې د هغه اعتبار او نفوذ ته گټور تمام شو او په کمی لحاظ یې لیکي خورا پیاوړې شوې. پرچم چې په جمهوریت کې د واک په گډۍ ډډه لگولې وه د محمد داود پر مټ د خلقیانو پرته خپل نور سیالان ښه وځپل. بې ویلو ښکاره ده چې د هرې واکمنۍ لومړني او کلیدي مسؤلیتونه په هېواد کې د ټیکو او امنیت ټینګښت او ولس ته د خدمتونو وړاندې کول دي. جمهوري دولت په همدې چاره او همدارنگه په خپلو ژمنو کې پاتې راغی. د سمونونو او اصلاحاتو په اړه دومره ویل پکار دي چې دا سمونونه او اصلاحات یوازې په ویناوو کې خلاصه کیدل او په عمل کې یې څرک نه لگیده. په ادارو کې فساد د پاچا د زمانې په شان ادامه وموندله. دې حالت په لوستي قشر کې هم د محمد داود او هم د هغه مؤتلف (پرچم) اعتبار ته زیان ورساوه. د محمد داود سره د پرچم د ائتلاف موخه دا وه چې پدې پړاو کې ځان غښتلی، خپل سیالان او په هغو کې خلقیان کمزوری کړي او د یوه پیاوړي

سازمان په توګه د افغانستان د سیاسي ډګر په یوازیني لوبغاړي واورې معکوسي پایلې لرلې چې هغه د پرچم د فرکسیون کمزوري او خلفیانو غښتلتیا وه. همداراز د محمد داود د واکمنۍ د دویمې نیمایي تگلاره چې د کین اړخو او په تیره د افغانستان د خلق دموکراتیک ګوند له ډګره ایستل، لویديځ ته ځان نږدې کول او پدې توګه په واک کې پاتې کیدل وو هم معکوسي پایلې لرلې ځکه هغه ۱۹۷۸ کال د اپریل په پنځمه د ګوند ځیني مشران توقیف او غوښتل یې چې هغوی اعدام کړي او پدې ډول یوازینی قوي سازمان چې د واکمنۍ بدیل وو هم له لوبې وباسي خو د ګوند د خلقي اړخ د پوځي پاڅون له امله جمهوري نظام نسکور او د ا، خ، د، ګ واک ترلاسه کړ.

اختیار که اجبار؟

د ظاهرشاه په پاچاهۍ کې د دولتي چارو د لارښوونې څرنګوالي ته په کتو سره هغه په دوو پړاوونو ویشلی شو. لومړی پړاو چې پاچا د ممثل او سمبول حیثیت درلود واک د صدراعظمانو (هاشم خان، شاه محمود خان او داود خان) سره وو او دوهم پړاو د دموکراسۍ لسیزه ده چې پاچا عملاً واک په خپلو منګولو کې ونیو او د رښتیني ټولواک له دریځ څخه برخمن شو. البته چې څلویښت کاله د هیواد بهرنۍ پالیسي په بشپړ ډول د سلطنتي کورنۍ او د حکومت امنیتي بنسټونه د واکمنۍ کورنۍ او محمدزیو له لوري یرغمل شوي وو. په بهرینو هیوادونو او په ځانګړې توګه په ځواکمنو هیوادونو لکه متحده ایالتونو، انگلستان، فرانسه، آلمان او شوروي اتحاد کې سفیران او زیاتره دپلوماتان د دې کورنۍ غړي وو. خود دې کورنۍ د ټولې له امله پدې څلویښتو کلونو کې افغانستان د یوه زراعتي هیواد په توګه حتی د دې جوګه نشو د کورنیو کرنیزو تولیداتو له مخې پخپل ځان متکي شي بلکې د خوراکي توکو زیاته برخه له بهر نه هیواد ته راوړل کیدله. بېوزلي، بېسواډي او بېکاري د ټولني د ځانګړتیا وه او خلک د بیساره ستونزو او کړاوونو سره لاس او ګریوان وو. دې ډول حالت په ټولنه کې داسې ذهنیت واکمن کړی وو چې ګواکې سلطنت د هیواد د پرمختګ د خنډ لامل دی او که شاهي نظام په جمهوریت واورې هیواد به ګل گلزار شي. همدا دلیل وو چې روڼ اندو د جمهوري نظام څخه هرکلی وکړ. د کودتا په پایله کې د رازیریدلي جمهوریت په مشرۍ کې بیا هم د سلطنتي کورنۍ غړی ولاړ وو. داود پلوی جنرال زکریا ابوي هغه «سرتمبه، کینه کین، ځانغوښتونکی سردار چې د تیریدني او جوړجاړي نه بی خبره وو» معرفي کوي. د یوه دولتي زعيم د دا ډول ځانګړتیاوو منطقي پایله د استبدادي نظام ټینګیدل دي. د محمد داود د ځانغوښتنې، استبداد او سرتمبه ګي بڼه بیلګه د ډګر جنرال غلام فاروق، د دموکراسۍ په لسیزه کې د پوځ لوی درستیز د مشر زوی صدیق فاروق لاندې څرګندونې دي چې د محکمې د رئیس په توګه د خپل پلار د مقرریدو په اړه د خپلې مور له قوله وايي: «يو ماښام ډګر جنرال غلام فاروق خان چې د شهید داودخان لیدو ته ورغلی وو د معمول ډیر پریشان او ډیر ژر کور ته راغی، ډګر جنرال غلام فاروق د معمول خلاف د کورنۍ غړو ته وویل چې ده د شهید داودخان امر نه دی منلی او په قهر د ده نه راوتلی دی. پلار یې مور ته ويلي وو چې کالي او درمل یې چمتو کړي ځکه د داودخان له قهر او غرور څخه چې خبر دی او هغه رویه چې ده نن کړې، د نوموړي له امر نه یې سرغړونه کړې ده، په قهر او بيله خدای په امانی د داودخان نه راوتلی دی حتماً نن شپه بندي کيږي. مور یې د فاروق خان نه پوښتلي دي چې د داودخان کوم امر یې ندی منلی په ځواب کې یې ويلي وو چې ده ته امر شوی وو چې د پوځي محکمې رئیس شي چې د میوندوال او یو شمیر نورو ټورنو جنرالانو او صاحب منصبانو د پوځي محکمې ریاست په غاړه واخلي. ده شهید داودخان ته ويلي چې اکثراً دا جنرالان د ده نږدې

دوستان دي چې کلونه يې ورسره ملګرتيا لرله او دا کار ورته ناممکنه دی چې هغوی محاکمه کړي...، هماغه شپه د لسو بجو وروسته بيا ټلډون راغی او پيغام ورکړ شو چې رهبر امر کړی دی چې ډگر جنرال همدا اوس عاجل ملاقات ته ورشي. ډگر جنرال د کورنۍ سره مخه ښه وکړه او په بېره د داودخان لیدو ته ورغی. هغه د عسکري کالیو او خولۍ سره خو د نکتايي پرته د داودخان لیدو ته ورغی. د داودخان یاور ضیاء مجید خپله نکتايي ورکړې وه ترڅو په منظمه عسکري دریشۍ کې د داودخان دفتر ته ورننوزي. د دې لیدني وروسته غلام فاروق خان د پوځي محکمي ریاست منلی وو. «۷۶ دلته لیدل کيږي چې پخوانی لوی درستیز د زندان له ویرې اړ کيږي داسې مقام ومني چې نه يې مسلک وو، نه يې د هغې تجربه لرله او مهمه دا چې نه يې غوښتل دا دنده ومني. د فاروق خان په خبرو کې د پام وړ خبره داده چا چې د محمد داود امر او حتی وړاندیز نه دی منلی ځای يې زندان دی. لدې امله د محمد داود ځینې پلویان هغه باکفایته ډیکتاتور گڼي. ښه ساری يې په ډگر جنرال فاروق خان د پوځي محکمي د ریاست منل دي چې د خپلو پخوانیو ملګرو او دوستانو د غرغري فرمانونه لاسلیک کړي. فایق د خپل کتاب په ۱۵۷ مخ کې د دواډ خان په اړه لیکي چې «د سردار محمد داود خان له هیبته د وزیرانو په مجلس کې چا توخی نشو کولی.» د داودخان د دې ځانګړتیاوو پایله دا شوې وه چې د جمهوریت په نامه د هغه فردي استبدادي واکمني ټینګه شي چې مناسب نوم يې د افغانستان جمهوري شاهي دولت دی. « داود خپل شاهي ضمایم نه سول پریښودلای، او سره لدې چې ځان د افغانستان د جمهوریت ولسمشر او صدراعظم، اعلان کړ خو عمل يې د یو پاچا غوندې وو او ډیر ژر يې د شاهي ولسمشر لقب وگټی.» ۳ / ۱۹۳ - ۱۹۴ هغه سیاستوال بريالی دی چې همکاران او سیاسي مخالفان يې د ستونزو او سیاسي مسئلو په هکله ورسره دوستانه خبرې اترې او مشاجرې وکړې شي او د تیریدني او جوړجاړي هنر يې زده وي. پر بله خوا په سیاست څه چې په عادي مناسباتو کې سرټمبه گي، کینه او ځانغوښتنه ځای نلري. د جمهوریت مؤسس د مخالف نظر د نه زغملو له امله د سیاسي مخالفینو د خپلو تگلاره غوره کړه. څرنگه چې هر عمل عکس العمل لري همدا لامل وو چې د نوي نظام په وړاندې د کودتاگانو او مخالفونو لړۍ پیل شوه چې منطقي پایله يې د امنیت خړپرکیدل، د سیاسي ټیکاو له منځه تلل او د ترور او اختناق واکمنیدل وو. په بهرني سیاست کې د ناپییلتوب له دودیزه سیاست څخه ډډه، د شوروي اتحاد په غېږ کې غورزیدل او د گاونډیانو خلاف دریځ نیول لویدیځ، چین، پاکستان او ایران اندیښمن او و یې هڅول چې د نظام په وړاندې بنسټپالي کین لاسي او مذهبي ډلې ولمسوي او نوي نظام ته ستونزي جوړې کړي. د نظام مخالفان چې اسلامي غورځنگ، چین پلوه کین اړخي او سکتاریستي ډلې وي پاکستان ته په پناه وړلو سره هلته ورته پوځي ټریننگ ورکړل شو او افغانستان ته يې د وړانکار یو لپاره راولیرلې. البته هغه مهال د ایران شاهنشاهي رژیم هم د نظام د مخالفینو سره همغږي ښودله او هغوی ته يې وسلې برابرولې. د ایران د شاهنشاه اندیښنه او ویره لدې څخه وه که جمهوري نظام خپلې ژمنې چې د هیواد آبادي او د ولس سوکالي پکې لیدل کیده پلې کړي او افغانستان پرمختگ وکړي د ایران خلک به هم د شاهنشاه په وړاندې ودریږي. د افغانستان د حکومتونو په وړاندې ډیر لږ د ایران د لاسوهنو په اړه ویل شوي او ویل کيږي پداسې حال کې چې ایران د پاکستان په شان تل د افغانستان په وړاندې دښمنانه رول لوبولی دی. هغه مهال افغانستان ته د ستونزو په جوړولو کې د ایران رول ځکه زیات وو چې د ایران شاهنشاهي دولت په سیمه کې د امریکي د ژاندارم حیثیت درلود. حتی واشنگتن د تهران له لارې اسلام آباد ته پیسې او وسلې ورکولې چې د افغانستان په وړاندې د جمهوریت مخالفان ټریننگ کړي. جمهوري دولت هغه مهال اړ شو په خپلو تگلارو بیا کتنه وکړي چې د ۱۹۷۵ کال د جولای په ۲۸ د انقلاب د دوهمې کلزې په دریمه په کابل کې بریښنا پرې شوه او د هیواد په ځینو سیمو لغمان، لوگر، ننګرهار،

بدخشان او پنجشیر کې د اړودورو هڅې وشوې. وروسته لدې پېښو محمد داود چاره پدې کې ولیدله چې د لویدیځ ارادې ته په گوندو شي او د هغه د غوښتنو سره سم خپل سیاستونه عیار کړي. د لویدیځ عمده غوښتنې دا وې:

- د کین لاسو او په ځانگړې توگه د افغانستان د خلق دموکراتیک گوند خپل.

- د پاکستان او ایران سره د اختلاف وړ ستونزو حل او د پښتونستان له داعیې څخه تیریدل.

- د شوروي اتحاد او لویدیځ سره په مناسباتو بیا کتنه.

محمد داود بېله دې چې په خپلو تگلارو کې د دا ډول بنسټیز بدلون پایلو ته پام را وگرزوي عملی گامونه اوچت کړل. دا مهال دې چې سردار یو ځل بیا په یوه ناڅرگنده لار روان شو. لومړی ځل یې د کودتا ناڅرگنده او د شوروي اتحاد په غېږ کې د لویدو لار ونيوله پایله یې دا شوه چې د لویدیځ ارادې ته په گوندو شي او دا ځل یې د لویدیځ غوښتنو ته لیبیک ووايه چې پایلې یې ناتار زیرونکې شوې. د محمد داود دا ډول سیاستونه بیا هم د نوموړي د شخصیت سره تړاو لري چې هغه د واک تېری او د زعامت ليوال وو. د کودتا له لارې یې غوښتل واک ته ورسیري او په خپل کورني او بهرني سیاست کې یې د بدلون له امله هیله لرله چې د لویدیځ ملاتړ او مرستې به تر لاسه کړي او ضمناً به لویدیځ د جمهوري نظام مخالفین چې رژیم ته ستونزې جوړولې وهڅوي له مخالفته لاس واخلي او پدې توگه په واک کې پاتې شي. خو د لویدیځ اصلي موخه د محمد داود ورکه او د هیواد د مترقي غورځنگ بشپړه له منځه وړل وو. لویدیځ پوهیده چې ناسیونالیست محمد داود د ستر افغانستان خوبونه ویني چې لویدیځ ته دا ډول افغان سیاستوال د منلو وړ نه وو. خو محمد داود د لویدیځ دا لوبه درک نکړه چې غواړي هم دی او هم د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند چې د ده بدیل وو له منځه یوسي او د خپلو نوکرانو واک ته رسولو لپاره شرایط چمتو کړي. لکه څرنګه چې داودخان د خلقیانو د وسلوال پاڅون په پایله کې له واکه گوبښه کړل شو واکمن ذهنیت دا وو چې دا د مسکو نقشه وه چې خلقیان یې وهڅول او مرسته یې ور سره وکړله د داودخان خلاف کودتا وکړي. دا ډول ذهنیت بشپړ ناسم دی ځکه چې د افغانستان د هغه مهال له حالاتو او سیاسي بهیرونو څخه باخبره څېړونکي مسکو ته نه بلکې واشنگتن ته گوته نیسي چې د داودخان قبر یې ورته وکېږدلو. یو له دغو کسانو څخه امریکایي افغانستان پېژندونکی سلیک اس هاریسون دی چې ۱۹۷۹ کال د می میاشتې په ۳۱ د واشنگتن پوست په ورځپاڼه کې یوه مقاله خپره کړې او په دې اند دی چې دا د اېران شاه وو، نه برېژنېف چې د افغانستان د پېښو ځنځیر یې د محمد داود تر نسکورېدو پورې کش کړ. د هغه په وینا د محمد داود سفر اېران ته او د اېران سره د استخباراتي همکاريو هوکړه، د کین لاسو اخراج له دولت څخه، د شوروي څخه لېرې والی، هغه څه وو چې د محمد داود نسکورولو ته یې لار هواره کړله. د چنگاښ د کودتا متفکر مغز حسن شرف هم ورته لیدلوری لري. لویدیځ پلوه اسلامي دولتونو محمد داود ته د پریمانه مرستو ژمنې وکړې خو د مرستو څرک یې نه لگیده. د بېلګې په توگه یوازې ایران افغانستان ته د دوو میلیاردو ډالرو د ورکولو تېر وډبولو. د ایران د مرستوپه هکله «جعفر نادم د ایران د بهرنیو چارو په وزارت کې دریم مقام د فشار خبره کوي چې ساواک د داود د رژیم په اړه په کار اچولو. هغه وویل چې د کابل رژیم ته خپلې مرستې پدې شرط کوي چې خلق او پرچم وځپي او د هغې سربیره د افغانستان له مقاماتو نه یې ژمنه اخیستې وه چې د پاکستان سره به د سولې لوزنامه لاسلیکوي او پدې لار کې به د پاکستان د پښتنو او بلوڅو ښورښیانو څخه هر ډول ملاتړ ختموي.» ۴۷/۲۰ دلته لیدل کیږي چې په سیمه کې د امریکې د ژاندارم، ایران موخه په هیواد کې د کرکېچ ایجادول

وو ترڅو ددې كړكچ څخه ناوړه گټه پورته كړي. البته «د ايرانيانو اساسي وړانديز چې د هلمند د اوبو د قرارداد په مقابل كې به د اورگادي پټلۍ جوړوي هم عملي نسو...، ايران د ۱۹۷۴ كال په اكتوبر كې د اورگادي د پروژې او څو نورو پروژو لپاره افغانستان ته د لس ميلیونه ډالرو وعده وركړه ، سعودي عربستان هم د بېله سوده ۵۵ ميلیونو ډالرو پور وړانديز وكړ، عراق د لس ميلیونو ډالرو پور او ۲ ميلیونو ډالرو بسپني تخصیص وركړ، كويت او د خليج نورو دولتونو هم د كټ مټ مرستو اشارې وكړې خو ايران د هلمند د اوبو د تړون تر تصویبېدو وروسته اعلان وكړ، چې خپلې بهرنۍ مرستې كموي او د دوی سره افغاني لوري د جامعو خبرو اترو سره سره اېران په ۱۹۷۷ كې پخپله ژمنه كې پاتې راغی. « ۲۰۴/۳-۲۰۵ لدې څخه ښكاري د ايران شاهي دولت چې د نورو په پرتله د زياتو مرستو ژمنه كړې وه خپلو ژمنو ته شا كړه. له پورتنیو څرگندونو څخه دا پایله راوړي چې د محمداود په تگلاره كې دا ډول بنسټيز اوښتون ، اختیاري نه بلکې اجباري وو. هغه فكر كاوه چې پدې كار سره به وتوانیږي خپلې واكمنۍ ته دوام وركړي خو پایلې يې دده د تمې خلاف معكوسې راوختلې.

د ستر لارښود د تجريد او انزوا پړاو

ډېری داودخان د هیواد د پرمختگ ليوال، پرهېزگار ، ځانغوښتونکی، ديكتاتور او د واک تری گني. د نوموړي دې ځانگړتیاوو ته په کتوسره د هغه پلویان «محمد داود خیرغوښتونکي مستبد، زړه سواندی او باکفایته ديكتاتور» بولي . د محمد داود د ارادتمندانو له لوري د هغه دا ډول انځور اېستل چې یو متضاد ترکیب دی په یوه ځانگړي شخصیت کې منطقي نه ښکاري. کله چې د محمداود د حکومت پرمهال هغه مخکښ روڼ اندي او سیاستوال چې د ولسواکۍ ، د قانون د واكمنۍ او ټولنيز عدالت د ټینګښت او د هیواد د آبادۍ په موخه مبارزه کوله بندي او شکنجه کول او وژل په کوم منطق سره داسې یوه واكمن ته خیرغوښتونکی او زړه سواندی ديكتاتور وویل شي. زړه سواندي او ځورونه ، خیرغوښتنه او وژنه متضادي پدېدي دي. البته د نوموړي د ځانگړتیاوو سره د باکفایته ديكتاتور لقب بشپړ سر خوري ځکه چې ټول ديكتاتوران باکفایته دي. ديكتاتوران د خپلو نقشو د پلي کولو په خاطر له هرډول روا اوناروا لاروچارو څخه که د سلگونو او زرگونو انسانانو ککړې پکې ماتیري ، د زندانونو د تورو تمبو شاته کلونه تیرکړي ، جلاوطنۍ ته اړشي او بیساره لگښتونه پکې وشي استفاده کوي چې منطقاً پدې کار کې بریالی راوړي او پدې لار کې یعنی د خلکو په ځورولو او وژلو کې خپل کفایت او وړتیا ثابتوي. د هر ديكتاتور د یوې نامعقولې پریکړې په وړاندې که زیات لگښتونه او انساني تلفات هم ولري څوک دا جرئت نه کوي چې اعتراض وکړي لدې امله دا پریکړه په هره بیه چې وي عملي کیږي. پر دې بنسټ محمد داود ته د خیرغوښتونکي او زړه سواندي لقب ورکول د هغه له شخصیت سره سر نه خوري له بله پلوه د ولسواکۍ او ټولنيز عدالت د لارې مبارزانو ته چې خیرغوښتونکي او زړه سواندي ديكتاتور ځورولي او له منځه وړي دي څرگند سپکاوی هم دی. د محمداود د صدارت او جمهوریت پرمهال سیاسي بنديان لکه عبدالملک عبدالرحیم زی او موسی شفیق کوم غولیدلي جنگیالي او ترهگر نه وو چې وسله په لاس د خپل حکومت او خلکو په وړاندې د ترهگریزو کړنو د مخنیوی په موخه زندان ته اچول شوي وي. دا زندانیان د د موکراسۍ ، د قانون د واكمنۍ او ټولنيز عدالت د ټینګښت او نورو سیاسي ملحوظاتو له امله زندان ته اچول شوي وو . مستبد ، مستبد دی او ديكتاتور، ديكتاتور هغه ښه نلري. داودخان که څیرک سیاستوال وای د خپل پلار محمد عزیز او تره نادرخان له ترور څخه د عبرت درس اخیستی وای او د استبدادي چلند سره یې مخه ښه کړې وای .

د قانون د واکمنۍ او د ټولنيز عدالت د ټينګښت د لارې مبارزان د مستبدانو او ديکتاتورانو ګړنو ته په هيڅ دليل برأت نه ورکوي او هغه محکوموي. د محمد داود همدا منفي ځانګړتياوي وي چې د ۱۹۷۳ کال د چنگاښ د کودتا وروسته د ده د واکمنۍ په وړاندې مخالفونو زور واخيست او په هيواد کې حالات ګرځيچن شول. سمونپالو او ملي-دموکراتيکو ګړيو ځکه د محمد داود د پوځي کودتا ملاتړ وکړ او په لومړيو کې د نوموړي د هغو اقداماتو چې د دموکراسۍ د لسيزې په لاسته راوړنو (آزادو رسنيو، د غونډو او ټولنو د جوړولو) يې بنديز ولګولو اعتراض وکړ چې هغه يې موقتي اړتيا ګڼله چې ډير ژر به دا بنديزونه لېرې او خلکو ته به بشپړې آزادي چې هغې ته يې معقوله او رښتيني دموکراسي ويله ورکړي او پدې توګه به جمهوريت ټينګ شي. خو کله چې د ۱۹۷۷ کال (جنوري ۳۱ - فبروري ۱۳) کې يې لويه جرګه راوبلله او د اساسي قانون د تصويب سربيره يې جمهور رئيس هم وټاکه. پدې جرګه کې د نوي اساسي قانون تصويب او د جمهور رئيس د ټاکنې مسخره نندارې د جمهوريت د ټينګيدو ټولې هيلې په نهيلۍ واړولې او دا جرګه په واقعيت کې د محمد داود بشپړې انزوا ته لار هواره کړله. البته د هغه مهال د دفاع وزارت د تشکيلاتو د رييس جنرال زکريا ابوي په وينا د کودتا وروسته «لومړۍ بدمرغي چې د داود خان په وړاندې پيدا شوله او د پوځ منسوبين يې پر هغه بې اعتماد او بدبينه کړل هغه کودتا وه چې جنرال خان محمدخان مرستيال او خدای بخښلي ميوڼوال ته نسبت ورکول کېدله.» ۴/۷۷ لويې جرګې ته د چمتوالي او په خپله د جرګې بهير د پام وړ دی. جرګې ته د ۲۲۰ ټاکنيزو مرکزونو (د ولايت مرکز او ولسوالۍ) څخه ښاروالانو او ولسوالانو شپږ شپږ تنه د ولايت مقام ته معرفي کول. والي به بيا د هغوی څخه درې تنه د لويې جرګې مرکزي حکومتي کميسيون ته ورپېژندل او دې کميسيون به د هغو څخه يو تن لويې جرګې ته ورپېژاند چې پدې توګه به له هره پلوه چاڼ شوي استازي لويې جرګې ته لار موندله. سربيره پردې ۱۳۰ تنه لوړپوړي ملکي او پوځي چارواکي او د کارګرو، بزګرو او روڼ اندو د استازو په نامه جرګې ته غوره شول. د لويې جرګې د دايريدو څخه درې ورځې مخکې کابينه او د جمهوريت مرکزي کميټه ړنګه، پوځي مقررات لغوه او د اساسي قانون مسوده په دولتي رسنيو کې خپره شوه ترڅو ولس د هغې په اړه خپل نظر وړاندې کړي. په رسنيو کې د لويې جرګې درې ورځې مخکې د اساسي قانون د مسودې خپرول په خپله د عوامفريبۍ يوه بېلګه وه چې څرنگه به د هيواد د ګوټ ګوټ نه خلکو خپل نظريات مرکز ته استولي وای. د اساسي قانون په مسوده کې د يوه ګوندي سيستم طرحه وړاندې شوې وه، د قواوو تفکيک پکې نه ترسترګو کيده، د مطبوعاتو د آزادي مسئله پکې ګونګه وه او د سياسي سازمانو پر فعاليت بنديز لګيدلی وو. د دولت نوم د افغانستان جمهوري دولت او د جمهور رئيس د کار موده شپږ کاله په پام کې نيول شوې وه. لويې جرګې دا مسوده د رايو په اتفاق تصويب کړه. د نوي اساسي قانون له مخې د هيواد سياسي نظام رياستي (پريزدانسيل) ومنل شو. د اساسي قانون له مخې راتلونکی پارلمان د ملي جرګې په نامه نومول شوی وو چې په ۴۹ ماده کې پدې اړه داسې راغلي وو: «ملي جرګه د افغانستان د خلکو د ارادې ښکارندوی ده او د ټول ملت نمايندګي کوي او د هغې غړي به په سلو کې پنځوس د کارګرو او بزګرو څخه تشکيل، د ګوند له لوري پيشنهاده او د آزادو، پټو او مستقيمو ټاکنو له لارې به د څلورو کلونو لپاره د خلکو له لارې ټاکل کيږي.» دا ډول ټاکنې د شوروي اتحاد لوړدولتي ارګان (عالي شورا) ته ورته وي چې هلته به هم واکمن ګوند عالي شورا ته استازي پيشنهادهول او خلکو به همدې پيشنهاده شوو استازو ته رايې ورکولې. عجيبه دا ده چې دا ملي جرګه (پارلمان) هم جوړ نشو. د اساسي قانون د تصويب پرته جرګې دا دنده هم لرله چې جمهور رئيس وټاکي. د جمهور رئيس ټاکنه پخپله د اساسي قانون څخه سرغړونه وه هغه قانون چې همدې استازو څو شيبې مخکې تصويب کړی وو. د اساسي قانون په ۷۶ ماده کې راغلي وو: «جمهور رئيس د ګوند له لوري د کانديدو

وروسته د لويې جرگې له خوا د دوو ثلثو د اكثریت رايو پر بنسټ د شپږو كلونو لپاره ټاكل كيري. « هغه مهال دي گوند شتون نه درلود. پردې اساس جمهور رئيس د اساسي قانون د تصويبېدو په هماغه ورځ د قانون خلاف ټاكل شوی دی .

د ملي انقلاب گوند جوړښت بله كيسه لري چې هغه جوړنشو. كيسه داسې وه چې د ۱۹۷۶ كال د جولای په مياشت كې يعنی د لويې جرگې نه څلور مياشتې مخكې د دولت رئيس د دفاع وزير سردار غلام حيدر رسولي، د دولت وزير عبدالمجيد، د صدارت مرستيال سيدعبداله اله او د معارف وزير عبدالقيوم وردگ د گوند د جوړولو لپاره وگومارل خو د كابينې ځينو غړو د دې تركيب په وړاندې مخالف وښود. دا مخالفت د دې سبب شو چې د گوند د جوړېدو بهير ودرول شي. سربيره پردې د جمهور رئيس ټاكنه په خورا مضحكه توگه پداسې حال كې ترسره شوه چې سيال نوماند شتون نه درلود. كله چې د ولسمشر د ټاكنو مسئله د لويې جرگې د رئيس لخوا طرحه شوه» د مخكني پټ پلان له مخې په دې غونډه كې يوې ميرمنې وويل: ملي رهبر محمد داود دې خپل ځان دې دندي ته كانديد كړي. عزيزالله واصفي د لويې جرگې رئيس غږ كړ: خوري! بناغلي محمد داود ځان نه كانديدوي، هغه دا حق ملت ته ورکړی دی. پيرې خبرې وشوي او محمد داود هم وويل نه غواړي ځان كانديد كړي. پدې وخت كې د خوست وكيل ورينمين په لور غږ وويل: كه د دولت رئيس نه كوي، بايد رسولي صاحب كانديد شي. داسې غږ د حصارك د وكيل حاجي عبدالوهاب له لوري هم اوچت شو چې د حاضرينو د خندا سبب شو. دا مهال محمد داود وويل: په يوه شرط يې منم كه د دې ستر مسئوليت له عهدې و نه وتم استعفی كوم.» ۱۷/ ۳۸۹ د دې خبرې په اورېدو سره د جرگې رئيس وويل څوك چې غواړي محمد داود د هيواد د جمهور رئيس په توگه وټاكل شي خپل لاسونه دې جگ كړي. ټولو خپل لاسونه پورته كړل او پدې ډول د رايو په اتفاق محمد داود د شپږو كلونو لپاره د افغانستان د جمهوري دولت د رئيس په توگه وټاكل شو. عجيبه خو لا دا وه مخكې لدې چې د جمهور رييس د ټاكنې په اړه راي گيري وشي د جرگې رئيس وويل د تالار د ننه او بهر هر څوك كولی شي ولسمشر ته ځان كانديد كړي. د تالار څخه چا ځان كانديد نكړ او د تالار نه بهر به څه ډول چا ځان كانديد كړی وای چې راي گيري په همدې شيبو كې ترسره كيدله. نبي مصداق ته جنرال عارف چې د محمد داود تر بور او يو وخت د دفاع وزير وو د ولسمشر په توگه د ټاكل كيدو وروسته په هماغه ماښام روغتون ته د پوښتنې لپاره ورغلی وو ويلي دي: « كه د دې مقام لپاره كوم سيال موجود وای نو ما به نه وو قبول كړی » ۳ / ۲۰۶ په اساسي قانون كې پر مدني آزادي او سياسي فعاليتونو بنديز روڼ اندې او سمونپال نهيلي كړل او په تيره كله چې د جزا قانون نافذ شو په هيواد كې د استبداد او اختناق واكمنيدل يقيني شول. همدا دليل وو چې د لويې جرگې وروسته په هيواد كې امنيتي حالت خرابېږي او په جمهوريت او د هغه په مشر هغه مهال د روڼ اندو باور ټيټې كچې ته راپريوت كله چې د كابل ښار د زمان خان كلا كې د يوه قبر څخه او په بله خبره له كوم غار څخه « په څو روايتونو او په يوه روايت پنځه سوه جسدونه كشف شول ...، دغه مړي له كفن او اسلامي سنتونو پرته خښ شوي وو د چارواكو د كوښښونو سره سره چې دغه پيښه خپره نشي هغه خپره شوه. » ۱ / ۱۴۱ ويل كيدل چې دا مړي عقلی ناروغان وو. د جمهوريت په دوهمه نيمايي كې حالات كړكېچن كېږي. په ۱۹۷۶ - ۱۹۷۷ كلونو كې د عبدالمجيد كلکاني ډلې د پروان شاوخوا سيمې ناآرامه كړې وې. د ۱۹۷۷ كال په اگست كې په مكروريون كې د آريانا افغان هوايي شركت پيلوټ انعام الحق ترور شو او د كارمل پلويانو ويل چې د ترور موخه كارمل وو. ځكه چې د نوموړي څېره كارمل ته ورته وه او ترهگرو په غلطې نوموړی وواژه. د همدې كال په نوامبر كې د پلان وزير علي احمد خرم د مرجان په نامه يوه ښوونكي د پلان وزارت مخكې په رڼا ورځ وواژه. مرجان د وزير دفتر ته د توپانچې سره هغه مهال

ننوت چې د وزیر سره جاپانی پلاوی ناست وو. وزیر یې اړایست چې ور سره بهر ووزي او نوموړی ارگ ته بوزي. کله چې وزیر بهر راووت ارگ ته د تلو نه ډډه وکړه او مرجان پرې ډزې وکړې او هلته یې ساه ورکړه. مرجان وتښتیده خو وروسته ونیول شو. مرجان په زندان کې یوه زنداني ته د خپل دې کار په هکله ویلي وو: «زه کاندز ته تبدیل شوم. له خپلې میرمنې سره هلته لارم د اقتصادي ستونزو له کبله مې د موټرو په یوه سرای کې یوه کوټه په کرایه ونیوله. کله به چې سهار ښوونځي ته تلم له بهر نه به مې په خپله میرمن پسې دروازه قلف کړه. په کوټه کې کوم بدرفت نه وو. دا ډول ژوند راته د زغم وړنه وو او هغه مې د یحیی د کورنۍ د واکمنۍ څخه گڼل او پریکړه مې وکړه چې کابل ته لارشم او محمد داود و وژنم. هماغه دې چې توپانچه مې پیدا کړه او د پلان وزیر دفتر ته ننوتم او د توپانچې پواسطه مې وزیر اړکړ راسره ووزي او ما ارگ ته ورسوي خو نوموړي د وزارت باندې د تلو نه ډډه وکړه او په هغه مې ډزې وکړې. له سیمې وتښتیدم خو وروسته ونیول شوم.» همدارنگه د محمد داود د ملي کلوپ ملگری شیرآقا د سمنتو د کارخانې رئیس هم په خپل کور کې ووژل شو. د هیواد د وضعیت د خرابیدو په لاملونو کې د محمد داود کرکتر، بدلیدونکو سیاستونو او کمزوري ټیم مرکزي رول درلود. د نوموړي ځانغوښتنه او د شخصیت کیش د ده له لوري د جوړیدونکي ملي غورځنگ گوند له شعار (خدای، وطن، لارښود، جمهوریت) څخه ښه څرگندیږي چې د نورو څخه یې دا تمه لرله او غوښتل چې څرنگه خدای خپل خالق گڼي، د وطن سره مینه لري او جمهوریت د هیواد د آبادۍ او پرمختگ ایډیال نظام گڼي لارښود (ده) ته هم پوره درناوی وکړي. د ستر رهبر د دا ډول کرکتر پایله دا شوه چې نه یوازې جمهوریت غوښتونکي او سمونپال د جمهوري دولت په مخالفت کې ودریږي بلکې خبره دې ته ورسیدله چې د نوموړي ملگري، وزیران او خپلوان هم د ده څخه واټن ونیسي، په دولت کې د کار کولو څخه ډډه وکړي، د هیواد څخه د وتلو او حتی د محمد داود د فزیکي له منځه وړلو په هڅه کې شي. څوک چې ورسره پاتي وو او د نوموړي د باور څخه برخمن وو غوره مالان، فرصت غوښتونکي او په پرديو پورې تړلي وکړي وو.

اوس به د پورتنیو څرگندونو په اړه څو بیلگې راوړل شي. د جمهوریت په دویمه نیمایي کې په کابینه کې د جمهور رییس څخه نارضايتي دې کچې ته رسیدلې وه چې اوو تنو وزیرانو او د دولت د مشر د دفتر رئیس له خپلو دندو نه د گوښه کیدلو نیت درلود. هغوی د محمد داود له هیبته هغه ته خپلې اندېښنې او وړاندېږونه نشوای ویلي. هغوی لومړی د سردار محمدنعیم سره لیدلي وو ترڅو نوموړی د دوی وړاندیز محمد داود ته ورسوي او د ملاقات وخت تری واخلي. محمدنعیم د دوی دا غوښتنه جمهور رییس ته رسولې وه، دوی له جمهور رییس سره وکتل او هغه ورته ویلي وو: «اوس ځان مکلف گڼم چې لویه جرگه را وغواړم او په خپله استعفی وکړم او د افغانستان خلک دې د خپل حکومت په هکله په خپله تصمیم ونیسي. د معترضو وزیرانو سره د کتنې وروسته څو ورځې جمهور رییس وظیفې ته نه تلو، لویه جرگه یې هم را ونه بلله او د مرگ د وخت تر رسیدو پورې یې کار ته دوام ور کړ.» ۱۴۱/۵۲ «په ۱۹۷۷ز کې د ملکي هوایي ریاست نه سلطان محمود غازي استعفی وکړه او حتی ویل کیدل محمدنعیم خان د هغه ورور د وطن نه د تلو قصد درلود.» ۵۸۳/۴۶ محمد حسن کاکړ هم دې مسئلې ته گوته نیولې او لیکي چې محمد داود د خپلې واکمنۍ په وروستیو کې د «خپل ورور محمد نعیم او مشر زوی محمد عمر مشورو ته هم غور نه نیوه او هغوی یې هم ناراضي کړل.» ۱۵۴/۱ محمد نعیم له خپل ورور نه تردې کچې خواږدی شوی وو چې د هغه نسکوریدل یې غوښتل او غوث الدین فایق ته یې ویلي وو: «څرنگه چې تاسو د رژیم په بدلون کې میرانه او سرتېرېدنه وښودله بیا هم ستاسو د آزمايښت وخت رسیدلی دی راځئ مخکې له دې چې کمونستان نظام نسکور کړي واک پخپل لاس کې ونیسو او په

احتياط سره کار پيل کړو.» ۱۴۲ / ۵۲ محمدنعيم پخپله دې پريکړه کې چې داؤدخان له ډگره وباسي تردې کچې جدي وو چې د کابينې بل غړي پاچا گل وفادار ته د خپل ورور د وژنې وړانديز کوي او هغه د محمد نعيم د وړانديز په وړاندې وايي: «که داودخان د يوه لوړ غره پر سر ويده وي او زما په لاس کې گل وي نوموړي ته به گل ورته ورم چې د خوبه يي راپاڅوي تاسو خو لا د ترور خبرې کوئ.» ۶۰ / ۵۲ همدارنگه مصداق ته وفادار ويلي دي: «د داود ورور محمد نعيم او د داود مشر زوی (عمر) راڅخه وغوښته چې داود و وژنم خو ما پدې دليل ونه منله چې زه داود د (پلار) په حيث گڼم، دواړو استدلال راسره وکړ، چې يوه راته وويل: هغه زما يوازینی ورور دی، هغه بل راته وويل هغه زما پلاردی او يو څوک يې صرف په دې خاطر بايد ووژني چې هغه مور ټول بربادوي.» ۱۹۹ / ۳

که چيرې د جمهوري نظام دورې او پدې ترڅ کې د هيواد د حالاتو څرنگوالي ته ځغلنده کتنه وشي ليدل کيږي چې د ۱۹۷۳ کال د جولای د اوولسمې سياسي اوښتون (انقلاب) د تحول غوښتونکو کړيو له ملاتړ څخه برخمن شو او محمد داود د خلکو په زړونو کې ځای درلود خو د وخت په تيريدو هغه نه يوازې د روڼ اندو ملاتړ له لاسه ورکړ بلکې د خپلو خپلوانو، کودتايي ملگرو او د کابينې د ځينو غړو له ملاتړ نه هم بې برخې شو او په وروستيو کې د انقلاب لارښود «د داسې انزوا په حالت کې قرار درلود چې ديکتاتوران يې لري.» ۲۴ / ۴۷ رښتيا هم چې محمد داود د ټورډ اوومي نېټې وسلوال پاڅون په درشل کې پداسې يوه کمزوري دريځ کې قرار درلود چې په ډيره آسانی سره د هغه د راپرزولو شونتياوو شتون درلود. ۱۹۷۸ کال د اپريل داووه ويشتمې پوځي پاڅون په وړاندې دا رگ د ساتونکو کمزوري مقاومت او پاڅونوالو ته تسليميدل يې څرگنده بيلگه ده.

د سردار محمد داود ژوند ته کتنه

د محمد داود له نامه سره په هيواد کې د ښځو مخ لوثي، پنځه کلن اقتصادي پلانونه او پوځي کودتا ترلي دي. محمد داود د افغانستان له هغو سياستوالو څخه دی چې د هغه د شخصيت په اړه اندونه وپشلي دي. يوه ډله هغه سوسيال دموکرات گڼي. خو که چيرې د محمد داود مخېني ته وکتل شي د سوسيال دموکراتانو د کړنو سره قطعاً سر نه خوري او هغه يو ټيپيک شرقي مستبد سياستوال وو. ډله ډله نوموړی د شوروي اتحاد او چين د هيوادونو په شان د يوه سوسيالستي نظام غوښتونکی معرفي کوي او هغه يو ځان غوښتونکی، ديکتاتور او د دموکراسۍ سره پردی سياستوال گڼي چې دا د محمد داود رښتيني انځور کاري. لدې نه څرگنديږي چې د نوموړي په اړه قضاوتونه د تناقضاتو څخه ډک دي. يوه ډله هغه د هيواد د آبادۍ الگو شميري او نور هغه د افغانستان د تباهي او د رواني غميزې عامل گڼي. لدې کبله اړينه بريښي چې د هغه شخصيت او ژوند ته ځغلنده نظر واچول شي.

محمد داود د سردار محمد يوسف د مشر زوی محمد عزيز زوی د محمد نادر خان وراره او زوم په ۱۹۰۹ کې په کابل کې زيږيدلی دی. نوموړي په ديارلس کلنۍ کې د حبيبي ايسې څخه په کال ۱۹۲۲ کې د غازي امان الله د واکمنۍ پر مهال فرانسې ته د زده کړو لپاره واستول شو او د فرانسې د «جيسن دوسيلي» په ايسه کې تر لسم ټولگي پورې زده کړې ترسره کړې. په کال ۱۹۳۰ کې د نادر شاه د پاچاهۍ پر مهال هيواد ته راستون شو او د دوو کلو پوځي زده کړو د بشپړولو وروسته د فرقه مشرۍ (جنرالۍ) رتبه ورکړل شوه چې د هغه د سياسي ژوند پيلامه گڼل کيږي. هغه د مشرقي قواوو د عمومي قوماندان او تنظيميه رئيس، د قندهار نايب الحکومه او عسکري قوا د قوماندان، د کابل د مرکزي قواوو قوماندان، د حربي وزير، د کورنيو چارو وزير، په پاريس، برن او بروکسل کې مختار وزير (سفير)، د سري مياشتي رئيس او د صدارت د مرستيال په توگه دندې ترسره کړې دي. د ۱۹۵۳ کال د سپتمبر د شپږمې څخه د ۱۹۶۳ د مارچ تر لسمې پورې د حکومت مشر هم پاتې شوی دی. نوموړي د صدارت د مقام څخه پدې نامه استعفی وکړه چې پاچا د ده وړانديزونو ته چې د هيواد سياسي نظام په مشروطه پاچاهي

واوري همغږي ونه ښودله. خو د محمد داود نږدې ملګري ډګر جنرال عبدالرزاق ليکي چې هغه د مشروطه پاچاهۍ مخالف او جمهوريت غوښتونکی وو. د پاچا له لوري د محمد داود د وړانديز د نه منلو وروسته هغه له صدارت څخه استعفی وکړه او پاچا د هغه د استعفی وروسته سلطنت او حکومت سره جلا کړل. د نوي اساسي قانون له مخې محمد داود هم د سلطنتي کورنۍ غړی وشميرل شو. دا هم منطقي برېښېده چې نوموړی د سلطنتي کورنۍ غړی وګڼل شي. ځکه چې داودخان په خپل ژوند کې د داسې امتيازونو څخه برخمن وو چې شهزاده گانو لرل. د بيلګې په توګه هغه ته د پوځي کورس د بشپړولو وروسته لکه شهزاده محمدظاهر ته د جنرالۍ رتبه ورکړل شوله. هغه مهال سردار ته دا پوښتنه پيدا نشوه چې د ده په اړه دا ډول پيرزوينه او لوړېښه واقعبينانه او عادلانه ده؟ خو کله چې پاچا و غوښتل او که دقيقاً وويل شي محمد داود اړکړ د خپلې کورنۍ واکونه تر يوې کچې محدود کړي او محمد داود هم د سلطنتي کورنۍ غړی وګڼل شي ځان يې د سلطنتي کورنۍ غړی نه باله، دا يې د ده په هکله د پاچا له لوري خيانت ګڼلو او د نوي سياسي بهير په وړاندې ودرېد، په ناقانونه کار (پوځي کودتا) يې لاس پوري کړ او د جمهوريت په نامه يې خپله فردي ديکتاتوري ټينګه کړله. محمد داود د ۱۹۷۸ کال د اپريل په اته ويشتمه د خلقيانو د پوځي پاڅون په پايله کې د خپلې کورنۍ د اوولسو تنو سره ووژل شو.

د محمد داود په اړه محمد ابراهيم عطايي ليکي: «ويل کيږي چې ملي رهبر داودخان د شخصيت په دريو ناروغيو اخته وو: لومړی د نارسيس ناروغي چې ځان يې ډير ستر ګانې، دوهمه د ايګوسانټريک ناروغي چې ځان يې د پوهانو مرکز شميره، دريمه د سکزيوید ناروغي چې لس کلنې انزوا په نوموړي کې عقدي پيدا کړې وې. « ۱۷ / ۳۷۶ که چيرې د محمد داود مخينې او په تيره کله چې د ۱۹۶۴ کال د اساسي قانون له مخې چې هغه يې د سلطنتي کورنۍ د غړي په توګه د سياسي فعاليتونو څخه محروم کړ د نظام په وړاندې ودرېد او په پوځي کودتا لاس يې پوري کړ دا د هغه ځانغوښتنه ښيي. د سلطنتي کورنۍ دوه غړي (محمد ظاهر او محمد هاشم) د محمد داود د لورې کچې ځانغوښتنې په اړه انديښمن وو او باور يې درلود که چيرې محمد داود د هېواد مشرۍ ته ورسېږي هېواد به له ستونزو سره مخامخ کړي. محمد هاشم (د محمد ظاهر او محمد داود کاکا) د خپلې مړينې دوي مياشتې مخکې په ۱۹۵۳ کې ظاهر شاه د خپلې ناروغي بستر ته را و غوښت او ورته ويلي ويل: «زويه، سره لدې چې ما د کاکا په څير محمد داود او محمد نعيم ستر کړي دي (سردار محمد عزيز د محمد داود پلار په ۱۹۳۳ په برلين کې ووژل شو) خو پوهيږم که د چارو مشري د دوی په لاس کې ولويږي امکان لري هېواد تباه کړي. همدا راز پخپله پاچا يو شمېر خلکو ته ويلي وو د دولت په مشرتابه کې د محمد داود راتلل به هېواد ته خطرناک وي.» ۳۲ / ۳۰ د شاه محمودخان د صدارت پر مهال سلطنتي کورنۍ د ملي کلوب په نامه يو سازمان جوړ کړ چې مرکزي رول پکې محمد داود او د هغه ورور محمد نعيم درلود. د دې کلوب موخه دا وه چې په راتلونکې کې د يوه سياسي ګوند په توګه په پارلمان کې د غټ ګوند په توګه را څرګند شي. خو شاه محمودخان او يا بنايي سلطنتي کورنۍ ليدل چې محمد داود د خپل ځان په ګټه د ملي کلوب څخه ګټه پورته کوي هماغه دي چې د کلوب د فعاليت مخه نيسي او پدې ډول کلوب په کوم ځواک وانه وښت. دلته دي چې د داود خان او شاه محمود خان ترمنځ اختلافات رامنځته کيږي. «محمد داود په همدې نيت د شاه محمودخان د حکومت پر مهال د دموکراسۍ په نسبي مساعد چاپيريال کې د شاه محمودخان خلاف په نيمه پټو کړنو لاس پوري کړ او د ويښ ځلميانو په ګوند او د پښتونستان د آزادۍ غوښتونکو ګوند کې يې يو شمير معين کسان په خوښت راوستل ترڅو په شاه محمودخان فشار راوړي او واک ته د ژر رسيدو لپاره شرايط برابر کړي» ۵ / ۳۹ همدا راز ابراهيم عطايي ورته نظر لري: «سر بيره پر دې سردار محمد داودخان د ديکتاتوري پلار د سپهسالار په وړاندې ستونزې جوړولې او د نوموړي زيات کارونه يې سبوتاژول.» ۱۷ / ۳۲۹ د محمد داود دا ډول دريځ ددې سبب شو چې د هېواد اقتصادي - ټولنيزې ستونزې زياتې شي. پدې هکله سيد شمس الدين مجروح د خپل کتاب سرگذشت من په ۱۱۴ - ۱۱۹ مخونو کې مفصل توضيحات ورکړي چې لنډيز يې دلته وړاندې کيږي. «پاچا د کابينې څو غړو ته چې دی يو له هغو څخه وو دنده و سپارله چې د هېواد د ښې ودې په موخه خپل وړانديزونه ده ته وړاندې کړي. هغوی پر دې موضوع د بحث وروسته دې پايلې ته ورسيدل چې سلطنت او حکومت سره جلا شي. د ليدنو کتنو په ترڅ کې چې څوک د حکومت مشر شي، مجروح د علي محمد د دربار وزير څخه غواړي

چې هغه دا مسؤليت ومني خو هغه دا وړانديز رد کړ. بله ورځ د دربار وزير د گيلې په توگه ورته وويل چې ولې دې بيخايه وړانديز وکړ او دا هم ورته وايي ترڅو دا خطرناک ښاماران يعنې داود او نعيم وي څوک دې خزانې ته نږدې کيدای نشي. د مجروح په خبره بيا هغه مجلس جوړ نشو او څه موده وروسته پاچا د شاه محمودخان پر ځای محمداود د صدراعظم په توگه د کابينې په جوړولو موظف کړ. مجروح دې ته هم گوته نيولې چې کله محمد داود صدراعظم شو په لومړۍ کتنه کې د ملي کلونو په موخو په هکله چې هغه لا پر ځای پاتې دي يا نه پوښتنه کوي. داودخان د هيواد د اقتصادي او د دولت د بهرني کرکيچن وضعیت خبره ورته کوي چې هغه به په يوه يا دوو کلونو کې سمبال کړي او وروسته به نوموړي سياسي تحول ته پام راگرزوي. خو لس کاله تير شول او صدراعظم هغه ته پام راونه گرز اوه. ويل کېږي چې د محمد داود د استعفی وروسته پاچا د کبير لودين او ډاکټر محمدظاهر څخه غوښتي وو چې د صدارت دنده ومني خو دواړو نه وه ورسره منلې.

مخکې ويل شوي وو چې صدارت په نوبت سره د پاچا اکاگانو او د ترو زمانو ته رسیده چې د داودخان وروسته نوبت د سردارولي وو خو داودخان نه غوښتل چې سردار ولي صدراعظم شي نو هماغه دي چې پاچا ته د دولتي سيستم د بدلولو وړانديز کوي پدې شرط چې دی د سلطنتي کورنۍ د غړي په توگه ونه پېژندل شي تر څو د سياسي گوند د جوړولو پر مټ بيا واک ته ورسېږي. دلته د داود د ځانغوښتنې او کينې هغه ځانگړتياوې جوته چې هغه بيا واک ته درسيده او د سردار ولي د صدراعظم کېدو د مخنيوي په موخه د نظام د بدلون وړانديز کوي. د داود خان د ځانغوښتنې بله بېلگه پوځي کودتا ده. پوځي کودتا د قېمار لوبې ته ورته ده چې پایله يې ناڅرگنده وي. د هرې پوځي کودتا پایله يا تخت دی يا تابوت. داودخان يوازې تخت لیده او د تابوت فکر يې لدې امله نه کاوه ځکه ډاډمن وو چې که کودتا افشاه يا ناکامه هم شي د پاچا شخصیت ته په کتو سره هغه نه وژني. هغه د کودتا د پيل نه مخکې شيبو کې پاچا گل وفادار ته ويلي وو که کودتا ناکامه شوه ما به وژني: «زه پوهېږم چې پاچا ما نه اعداموي او ما بښي خو زه دا ډول ژوند نه غواړم» ۷۶/۷۱ خو محمداود د خپلې ځانغوښتنې له امله ځوان پوځيان په خپله گټه د مرگ په لور رهبري کول. بله بېلگه د جمهوريت د دوهمې نيمايي پر مهال د لويديځ غوښتنو ته د ده سر تیتول دي چې د ا، خ، د، گ د خپلو سر بېره د پښتونستان له داعيې څخه هم تېر شي تر څو په واک کې پاتې شي. د ځانپالو او د پوهې د مرکز د مدعيانو له ځانگړتياوو څخه يوه دا ده چې يوازې خپله مني، د بل چا او حتی نږدې دوستانو، همکارانو او خپلوانو مشورو او وړانديزونو ته ارزښت نه ورکوي. ويل کېږي چې ۱۹۷۸ کال د اپرېل د اته ويشتمې په لومړيو گړيو کې کله چې په جمهوري گارد کې گډوډې رامنځته شوه او خلقي پاڅون کوونکو ته د تسليميدو لړۍ پيل شوله د نوموړي د کورنۍ ځينې غړي د محمد داود د دستور پر بنسټ دده د زوی ميرويس لخوا ووژل شول چې ژوندي د پاڅونوالو په لاس کې ونه لوېږي. دا بيا د هغه د ځانغوښتنې سر بېره د لېونتوب نښه هم ده.

د محمداود سکروید ناروغي څرگنده بېلگه د نوموړي د کودتا د اعلان په ورځ له لومړۍ وينا څخه معلومېږي چې د ضعيف النفسه دوستانو يادونه يې وکړه. هغه ونشوای کولی خپل هغه پخواني دوستان چې د ده له استعفی وروسته يې لیدو ته نه ورتلل، د هغوی په هکله خپله کرکه پټه کړي. محمداود د افغانستان په مشرانو کې يوازېنی مشر دی چې په ټولنه او سلطنتي کورنۍ کې د لېوني لقب گټلی دی. جنرال يحيي نورو د خپل پلار محمदनوروز له قوله چې د نادرشاه سرمنشي وو جنرال زکريا ابوي ته ويلي دي. کله چې محمداود د مشرقي نايب الحکومه وو توند ليک نادرشاه ته رالېږلی وو او پاچا هم ورته ځوابيېه ليک ليکلی دی او نادرخان محمد نورو ته ويلي وو: «زه د دې لېوني هلک څخه ترپوزې رسېدلی يم لدې پرته څه وليکم.» ۷۷ / ۲ جنرال زکريا ابوي کله چې داودخان د مرکزي قول اردو قوماندان وو د يوې پېښې داسې يادونه کوي: «يوه ورځ يې په آس سپور يو عسکر د نامنظمي قيايي سره وليد، و يې درولو... هغه يوه پلمه وکړه، سردار په غوسه شو او په څپېره يې ووهلو، سپاهی غږ وکړ: دا چې تا ته لېونی وايي صاف او پاک لېونی يې. دا وو په ټولنه کې د هغه شهرت.» ۷۷ / ۳ د ابوي د ليکنې له مخې کله چې داودخان د مرکزي قول اردو د بولندوی په توگه وگومارل شو ده ته د مرکزي

قول اردو قومانداني کوچنی برېښېده هماغه دي چې د پوځ ټول پوهنيز بنسټونه يې په قول اردو پورې و تړل او پدې ډول يې د دفاع وزارت تر څنگ بل وزارت جوړ کړ. د هېواد د آبادۍ او پرمختگ په چارو کې د محمد داود اخېستل شوي گامونه د ستاينې وړ دي خو د هغه له کچې لوړې ځانغوښتنې هيواد او خلکو ته ستر زيانونه راورل. دا له ياده ونه باسو که يو سياستوال ښه صفتونه لکه وطن دوستي او تقوا ولري چې محمد داود هغه لرل خو که د هغو سره ځانغوښتنه مل وي داسې يو سياستوال خورا بد سياستوال دی. د سياستوالو ځانغوښتنې او مقام پالنې هيواد او ولس ته ستري بدمرغۍ راورې. د سردار داود د ځانغوښتنې او مقام پالنې دې ځانگړتيا چې نوموړی په هيواد کې لومړی کس او د ده پرېکړه وروستی وي خبره دې ته ورسوله چې په يوه غيرقانوني کار (پوځي کودتا) لاس پورې کړي. نوموړي اساسي قانون چې ملي ميثاق گڼل کيږي تر پښو لاندې کړ او د سياست څخه بې خبره ځوان پوځيان د اساسي قانون څخه د سرغړونې سر بيره عسکري لوړې ته شا کړزوني ته وهڅول په ځواني هيله ښوونکې دموکراسۍ يې مرگونی گوزار وکړ او پايله يې د کودتاگانو، کودتايي هڅو او اړو دورو د لړۍ پيليدل شول. وايي اتل هغه څوک دی چې پيل يې کړي پردي بنسټ محمد داود د افغانستان د پوځ د سياسي کولو او د پوځي کودتا وو د اتلولۍ وياړلري، چې د پوځ د سياسي کولو او کودتاوو پايلې په يوه هېواد کې د ترور، استبداد او اختناق د واکمنيدو پرته بل څه نشي کيدای. عبدالملک عبدالرحيم زی چې بېله کوم جرم څخه محمد داود د خپل صدارت پرمهال زنداني کړ د داودخان د شخصيت په اړه ليکي: «هغه يوازینی شی چې د خپلې کورنۍ له غېږې زده کړي وو هغه دا وو چې ونيسه، و تره او په بېرحمۍ سره شکنجه کړه او بس.» ۵۹/۷۸ د محمد داود کارنامو ته په کتو سره دا چې خلکو د هغه په اړه ويل: «داودخان په آبادۍ پوهيږي لاکن د آزادۍ سره هيڅ بلد نه دی» ۵۷/۶۴ بشپړ سم وو. که چېرې د سردار محمد داود جمهوريت ته وکتل شي ښايي د نړۍ په تاريخ کې استثنایي جمهوريت وي چې په هغه کې ټاکنې نه دي تر سره شوي.

دويم څپرکي

د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند د جوړیدو څخه تر واکمنیدو پورې گوند ټولنیزه - تاریخي پدیده

مخکې لدې چې د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند د جوړیدو په هکله بحث وشي اړینه بریښي چې د سیاسي گوند په اړه لنډې خبرې وشي. د گوند اصطلاح لومړی ځل په اتلسمه پېړۍ کې په اروپایي ادبیاتو کې استعمال شوه. لدې نه معلومېږي چې سیاسي گوند د یوې ټولنیزې- تاریخي پدیدې په توگه د بشري ټولني د ودې په ځانگړي پړاو (پانگوالی) کې را څرگند شوی دی. له همدې امله په وروسته پاتې ټولنو کې چې پانگوالی وده نده کړې گوندونه پخپله له ستونزو سره مخامخ وي او په ټولنه کې مخکښ رول نشي لوبولی. په وروسته پاتې ټولنو کې د گوندونو د نه وړتیا په اړه سیدجمال الدین افغان وايي: «سیاسي گوندونه پیر بڼه درملونه دي خو په ختیځ کې په ډیرو حالاتو کې په بد درد او ناروغۍ اوږي. له همدې کبله د وروسته پاتې ټولنو په گوندونو کې د اختلافونو حل د احساساتو، دسیسو، توطیو او زورزیاتې په بنډلو سره صورت مومي چې پدې ډول په گوندونو کې د شته ستونزو او د اختلافونو حل نورې ستونزې او اختلافونه را پنځوي پداسې حال کې چې په پر مختللو ټولنو کې په سیاسي خوځښتونو کې اختلافونه ترډېره بریده په عقل، پوهې، منطق او پوهاوي حل کېږي. ژوند هم بښي چې په وروسته پاتې ټولنو کې سیاسي گوندونه د مودرنیته او دودونو، عقل او عادت د مخامختیا او ټکرونو له امله د ستونزو او کورنیو کشمکشونو سره لاس او گریوان دي.

سیاسي گوند یعنې څه ؟

د سیاسي گوندونو په اړه منل شوی تعریف شتون نلري. لیکوال د گوندونو د تعریفونو څخه دا تعریف غوره کړی دی. گوند د هغو وگړو سیاسي بنسټ دی چې د خپلې ټولني د ودې او پرمختگ لپاره په یو لړ اصولو، فکري چوکاتونو او عملي کړنلارو توافق ولري او د یوه سیاسي چوکاټ په دننه کې د خپلې کړنلارې د پلي کولو لپاره مبارزه کوي. سیاسي سازمانونه د ټولنیزو قشرونو او طبقو د گټو د سمبالولو او هغو ته د لوري ورکولو په موخه هلې ځلې کوي چې موخه یې د سیاسي واک تر لاسه کول دي. گوندونه په هغو ټولنو کې جوړوونکي رول لوبولی شي چې د ټولني د قشرونو ترمنځ یې د سیاسي او طبقاتي بیلوالي نښې نښانې څرگندې وي. یا په بل عبارت په تړلو او د ساده ابتدایي ټولنیزه اړیکو درلودونکو ټولنو کې چیرې چې د وگړو ترمنځ یې اړیکې د دودیزه مشروعیتونو، نرخونو، رواجونو او عادتونو پر بنسټ تنظیم او عیارېږي گوندونه جوړوونکي رول نشي لوبولی او د ستونزو سره مخامخ وي. گوندونه واک ته د رسیدو او په ټولنیزو فعالیتونو کې خپلې بنسټونو ته له مختلفو کړکيو گوري چې د هغو د ارزونې پر بنسټ د گوندونو جوړښتونه، تگلارې او سیاستونه درک کیدای شي چې هغه په لاندې څو کرښو کې رانغاړو:

- ۱- د سیاسي واک مساله، پروگرام او ایډیولوژي،
  - ۲- د خلکو او پرگنو د تنظیمولو په چارو کې د برخې اخیستنې څرنگوالی،
  - ۳- د سیاسي نظام د پایښت، سمون (اصلاح) او یا بدلون په موخه د خلکو د ملاتړ تر لاسه کول. پردې بنسټ گوندونه په محافظه کارو، اصلاح غوښتونکو او انقلابي گوندونو ویشل کېږي.
  - ۴- گوندونو ته د ټولني د مخکښانو جذب او د حرفوي سیاسي کدرونو روزنه.
- معمولاً سیاسي گوندونه د هغو اصولو د پلي کولو لپاره مبارزه کوي چې په ټولنه کې عدالت او قانونیت ټینګ شي او خلک سیاست او ټولنیز فعالیت ته مخه کړي. د گوندونو د فعالیت موخه واک ته رسیدل دي او که دا وړتیا نلري د ټاکلي کړنلارې او پروگرام په درلودلو سره په سیاسي اپوزیسیون کې پاتې کېږي. د سیاسي گوندونو پراتیک بڼي هغه سازمانونه چې د معینو کړنلارو او ارمانو لرونکي وي د هغو گوندونو په پرتله د پایښت او سیاسي پایداری وړتیا لري چې کاریز ماتیک مشرتابه لري. د پورتنیو لنډو څرگندونو له مخې گوندونه په لاندې ډلو ویشل کېږي :

۱- لیبرال دموکرات گوندونه

د لیبرال مفهوم د لومړي ځل لپاره په ۱۸۱۵ کال کې انگریزي ادبیاتو ته لار موندلې چې معنی یې آزادي غوښتنه ده. د فرانسې د ستر انقلاب وروسته هغه سیاسي خوځښتونه د لیبرالانو په نامه یاد شول چې ځانونه یې د انقلابي میراثونو پلویان او ساتندویان او د برابری، ورورگلوۍ او آزادۍ اصولو ته ژمن ګڼل. په کال ۱۸۱۲ په اسپانیا کې د لیبرالانو یو جوړښت چې د قانون او د دولت څخه یې ساتنه اعلان کړه سر را پورته کړ. په اروپا کې د دا ډول خوځښتونو د راڅرګندېدو په وړاندې محافظه کار بهیر خپل شتون اعلان کړ. پدې ډول په نولسمه پېړۍ کې اروپا په دوو مخالفو (لیبرال دموکرات، سوسیالیست او محافظه کارو) غورځنګونو وویشل شوه. لومړی خوځښت یې د واکمنو نظامونو د ودې او بدلون او دوهم یې د هغو د ساتلو او پیاوړتیا په موخه مبارزه پر مخ وړله. د لیبرال ایډیولوژۍ اصلي جوهر په عقل او د انسان په ښو ځانګړتیاوو او باورونو ډډه لگوله. لیبرالان که له یوې خوا فردي آزادي د ټولو آزادیو په سر کې ګڼي له بله پلوه برابري لومړی شرط بولي. که د مطلقه واکمنیو په زمانه کې برابري انقلابي او رادیکال اندونه ګڼل کېدل خو نن هغسې نه دي. زموږ په زمانه کې د لیبرالانو باورونه او په تیره په اقتصادي برخه کې د هغوی دا انګیرنه چې د آزاد بازار اقتصاد د معاصر دوران غوښتنوته ځواب ورکوي هغه یې د ټولنیز عدالت د ټینګولو د مخالف بهیر په توګه هم اړولي دي. په افغانستان کې د ګوندونو مخیني ته په کتو سره ستونزمن دي کوم لیبرال غورځنګ یا سازمان ته ګوته ونيول شي.

۲- محافظه کار گوندونه

دا د لیبرالانو په وړاندې مخالف غبرګوني غورځنګونه دي. دې غورځنګ په هغو هیوادونو کې سر را پورته کړ چې لیبرالانو، دموکراتانو او سوسیالیستي خوځښتونو واکمن نظامونه ګواښل. دا بهیر په حقیقت کې د دې موخې لپاره منځته راغی چې واکمنو نظامونو ته د را پیدا شوو ګواښونو او تهدیدونو سره مقابله وکړي او یا دا چې د واکمن او یا شریکي نظام د پیاوړتیا او بیا په پښو درولو جوګه شي. محافظه کاران په ټولنه کې د شته ارزښتونو د ساتنې هڅې کوي. د هغوی له نظره هر بدلون کولی شي ورانې او بلوا راوروي. هغوی د غربي دموکراسۍ او د قانون د دولت اصولو ته ژمن دي. د محافظه کارانو له آنده ټولنه یو واحد ارګان دی او دا واحد د خصوصي ملکیت او کورنۍ د ساتلو له برکته آزادۍ او نیکمرغۍ ته رسیري. د صنعتي انقلاب په راتګ، ښاري ژوند ته لیوالتیا، د سترو کورنیو د پاشل کېدو او د امنیت د خپرېدو له امله محافظه کارانو د صنعت د ودې سره مخالفت درلود خو کله چې د چاپیریال ساتنې غورځنګونه را پیدا شول، محافظه کاران هم د علمي پرمختګونو په پلویانو واوښتل. په افغانستان کې هغه وخت د محافظه کار ګوند د جوړولو هڅې پیل شوې چې سلطنت د مشروطه غوښتونکو او د موکراتیکو کړیو د ګواښ سره مخامخ شو. هماغه دي چې ۱۹۵۰ کال په لومړیو کې د ملي دموکرات ګوند او همدا راز د ملي کلوپ په نامه د سیاسي جوړښتونو بنسټ کېښودل شو چې بنسټ ایښودونکي یې سلطنتي کورنی وه. د دې سیاسي بنسټونو موخه په نویو شرایطو کې واکمن سیاسي - ټولنیز نظام ته ژمنتیا وه. د افغانستان خلک دموکراتیک ګوند د واکمنۍ پرمهال د سید احمد ګېلاني، صبغت الله مجددي او محمد نبي محمدي تر مشرۍ لاندې دريو مذهبي تنظیمونو د محافظه کارو ګوندونو په نامه یادېدل. خو هغوی ته ځکه ګوندونه نشو ویلی چې هغه دودیزه ډلې او مذهبي کړۍ وې چې نه یې منظم تشکیلات لرل او نه کړنلارې. د هغه وخت د واکمنو حالاتو له امله یې ځانونه ګوندونه اعلان کړل تر څو د دې نامه لاندې د بهرنیو مرستو او وسلو د ترلاسه کولو او معاملو پوه پته او قرارګاه ولري.

۳- سوسیالیست او سوسیال دموکرات گوندونه

دا ګوندونه په نولسمه پېړۍ کې د کارګرو د عادلانه مبارزو په بهیر کې منځته راغلل. د لومړي سوسیال دموکرات ګوند بنسټ په ۱۸۷۵ کې د کارل مارکس او فرډیناند د پلویانو لخوا په آلمان کې کېښودل شو. دا ګوندونه د سیاسي آزادیو او ټولنیز عدالت ترمنځ متقابلې اړیکې په ګوته کوي. د هغوی له نظره د ټولنیز عدالت ټینګښت یوازې په دموکراسۍ، آزادۍ او د خلکو د پراخه ګډون په هغې تمثیلي دموکراسۍ کې چې ګام په ګام او نیغ په نیغه ولسواکۍ ته ورسیري شونی دی. د سوسیال دموکراتانو له

نظره د انسان اساسي حقونه د شهروندی حقونه ، ټولنيز حقونه او نړۍ شموله حقونه دي چې بلا استثنی ټول وگړي ترې برخمن شي. سوسيال دموکرات لومړني گوندونه وو چې د دموکراسۍ د پلي کيدو په موخه يې د ټولني ټولو وگړو ته بيله دې چې د ملکيت ، ماليې او جنسيت شرط مطرح وي د رايې ورکولو امکان ورکړل شي. هغه مهال په اروپا کې يوازې هغو نارينه وو د رايې ورکولو حق درلود چې ملکيت يې درلود او دولت ته يې ماليه ورکوله. البته بنخو د رايو ورکولو حق نه درلود. سوسيال دموکراسي يو جمهوري غوښتونکی غورځنگ دی او سوسيال دموکراتان د دين او دولت د بيلوالي پلويان دي. په افغانستان کې داسې غورځنگ چې د سوسيال دموکراسۍ کړنلاره او تشکيلات ولري نه ترسترگو کيږي. خو د محمدهاشم ميوندوال (حزب مترقي دموکرات) د نورو ډلو (د ميرغلام محمدغبار د وطن گوند، د غلام محمدهاشم ميوندوال سوسيال دموکرات گوند) په پرتله سوسيال دموکرات گوندونو ته نږدې وو.

۴- بني لاسي افراطي او فاشيست گوندونه

بني لاسي افراطي او فاشيست گوندونه د لومړۍ نړيوالې جگړې د بدلونو په پايله کې منځته راغلل. دا گوندونه د نړيوال انقلابي غورځنگ د پياوړتيا او د شلمې پيړۍ د دويمې لسيزې د اقتصادي او ټولنيز بحران له کبله وده وموندله. په ځينو هيوادونو لکه آلمان او ايټاليا کې هغوی واکمن هم شول. د فاشيستي او بني لاسو افراطي گوندونو ايدپولوژي سره توپير لري. د آلماني فاشيستانو ايدپولوژي نژادي رنگ لري چې د آريايي او جرمن نژاد په برترۍ څرخيږي او بيا د ايټاليا د روم په عظمت او د هغه په افسانوي مدنيت راتاوېږي. لدې څخه ښکاري چې په دواړو کې د يوه نژاد، يوه فرهنگ او يوه قوم برتري ليدل کيږي. د فاشيستانو له آنده واکمني هغه پراخه واکمني ده چې هلته د فردي واکمنۍ پرځای فرهنگي واکمني ټينگيږي ، فرديت او استقلال يې له منځه ځي. بني لاسي افراطي گوندونه تل د يوه څرگند او ناڅرگند دښمن سره ځان مخامخ ويني ترڅو دا ټولنيز نژادي او مذهبي موجود له منځه يوسي. بني لاسي افراطي گوندونه د دښمن سره د مقابلي لپاره په يووالي ټينگار کوي او بل ډول ليدلوری ردوي او رتي يې په ټولو بني اړخو افراطي کړيو او سازمانونو کې د لارښود، امام او امير څخه اطاعت د دې سازمانو ايدپولوژيک اصل جوړوي. په وروسته پاتې ټولنو کې په ډيره آسانۍ سره په بني لاسو افراطي ډلو، قدرت غوښتونکو ځواکونو او سياستوالو د فاشيستانو ټاپي لگول کېږي. دا ډول فکر د فاشيسم او بني افراطي ډلې بيلول ستونزمن کوي. د گوندونو او سياستوالو په اړه په قضاوتونو کې په کار دي چې د دموکراسۍ ضد، محافظه کارو او فاشيستي ډلو او افرادو ترمنځ توپير له پامه ونه غورزول شي. په افغانستان کې د گوندونو په راڅرگندېدو سره مور د شوونيسي، قومي ، تنگ ناسيونالستي، سکټاريسي ، مذهبي، ټوتاليتار او بنسټپال سازمانونو او ليدلورو شاهدان پاتې شوي يو. د شوونيسي او قومي ليدلورو لرونکو ډلو او کړيو ته د فاشيستانو ويل سم او منطقي نه بريښي. مور وينو چې ځېنې رانده قومي متعصبين نادرخان ، حفيظ الله امين او اشرف غني ته فاشيستان وايي . دا هغه وگړي دي چې د فاشيسم د اصطلاح د معنی او مفهوم د درک وړتيا نلري.

۵- کمونست او کارگري گوندونه

د نولسمې پيړۍ په پای او د شلمې پيړۍ په پيل کې د سوسيال دموکراسۍ غورځنگ په دوو برخو ووېشل شو. هغه ډله گوندونه چې د قهري انقلاب څخه ډډه ، سمونو او دموکراسۍ ته وفادار پاتې شول د سوسيال دموکراتانو او هغوی چې انقلاب او د پرولتاريا ديکتاتورۍ ته د يوه دولتي نظام په توگه لومړيتوب ورکړ د کمونستانو په نامه ياد شول. کمونست گوندونه د ولاديمير ايلچ لينن آندونو او د ۱۹۱۷ کال د اکتوبر سوسيالستي انقلاب ته وفاداري بنيې. د ايروکمونست (اروپايي کمونست) گوندونو پرته نور کمونستي گوندونه ايدپولوژيک گوندونه دي. کمونست گوندونه د لينن « د دولت او انقلاب » ، « امپرياليسم د پانگوالۍ د لور پړاو په توگه » ، « د کارگري طبقي مخکښ گوند » ته د داسې تئوريو په سترگه گوري چې د نړۍ او ټولني د بدلون لپاره اړين دي. دا ډول گوندونه په ټولنيز مالکيت باندې د خصوصي مالکيت اړول حتمي گڼي چې د گوند تر لارښوونې لاندې د دولت او يا د کوپراتيفونو په واک

کې راشي. د دموکراتیک مرکزیت اصل د دې گوندونو تشکیلاتي اصل جوړوي. د دې گوندونو ایديولوژي مارکسیسم - لېنېنسم او په یوه ډله گوندونو کې د مارکسیسم - لېنېنسم تر څنګ د مائوتسي دونګ نظریې (لیدلوری) دي. لکه څرنګه چې په وروسته پاتې ټولنو کې د پانګوالی څرګندي نښې نښانې نه تر سترګو کېدلې په ۱۹۶۰ کال په بخارست کې د کمونستي او کارګري گوندونو په کنفرانس او د مائوتسي دونګ د نوي دموکراتیک انقلاب نوي تئوری او په هغو کې د ملي دموکراتیک انقلاب تئوري وړاندې شوه. دا په واقعیت کې د تاریخ د لارې د لنډولو یوه هڅه وه. پدې ډول د دریمې نړۍ کین اړخو غورځنګونو چې د کمونستي غورځنګ سره ټینګې اړیکې لرلې د خپلو هیوادونو د پرمختګ لپاره یې د پانګوالی پرته د ودې او انکشاف لار غوره کړله. په افغانستان کې د افغانستان خلک دموکراتیک گوند او حزب دموکراتیک نوین د هغو گوندونو څخه وو چې د هیواد هر اړخیز پرمختګ یې د پانګوالی پرته د ودې او انکشاف لار ګڼله کومه چې د آسیا، لاتینې امریکې او افریقا پرمختلونکو سیاسي غورځنګونو هم غوره کړې وه.

د افغانستان د خلک دموکراتیکې ټولني (گوند) بنسټ اېښودونکي کنگره

د ۱۹۶۴ کال د مارچ په څلورمه (۱۳۴۲ کال کب ۲۴) پاچا محمديوسف د کابینې په جوړولو موظف کړ. نوموړي د شپږو میاشتو وروسته د اساسي قانون مسوده جوړه، د لویې جرګې له لوري تائید او پاچا دا قانون د اکتوبر په لومړۍ نیټه (د تلې نهمه) توشیح کړ. مخکې لدې چې محمديوسف د صدراعظم په توګه وګومارل شي په سلطنتي کورنۍ کې د اختلافونو او په نظام کې د بدلونو د راتګ اوازي هم اوریدل کېدلې چې بېله شکه یې د سیاستوالو په دريځ اغیز درلود یعنی دا چې د هغوی لیدنو کتنو قوت واخیست. البته د نورو ډلو په پرتله د هغو کسانو لیدني کتنې چې د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند (ا، خ، د، گ) بنسټ کېښود د پاملرنې وړ وي. د صباح الدین کشکي په وینا د شلمې پېړۍ په پنځوسمو کلونو کې د هغو څیرو او ډلو کومو چې د ا، خ، د، گ بنسټ یې کېښود لیدنو کتنو او مجلسونو دوام درلود چې یو» د دغو مجلسونو څخه د سیدهاشم صاعد په کور کې جوړ شو چې په هغه کې نورمحمدتره کي، بېرک کارمل، میراکبر خیبر او محمدآصف آهنگ هم ګډون درلود. د دې ناستې ګډون کوونکو د افغانستان د کمونست گوند د جوړښت او په تېره د دې موضوع په اړه بحث درلود چې د گوند د جوړیدو وروسته خپل غړي د معارف د زده کوونکو او دولتي مامورانو څخه وروزي یا دا چې د خلکو په منځ کې کار وکړي. د دې مجلس یو ګډون کوونکی چې وروسته یې پریکړه وکړه چې د کمونست گوند سره یوځای نشي وایي چې تره کي د دویمې لارې پلوي کوله. یعنې ویل یې چې په پرګنو کې باید نفوذ وشي خو کارمل د هیواد په زده کوونکو او روڼ اندو کې د اغیز اچولو پلوي کوله.» ۳۲ / ۱۶۶ (یادونه : د ا، خ، د، گ هیڅکله هم د کمونست گوند ادعا نده کړې خو د دې گوند مخالفان هغه کمونست گوند بولي. په کتاب کې راوړل شوي اقتباسونه په هغو کې امانت داري ده.) د ا، خ، د، گ د جوړېدو په درشل کې د سیاست د مینه والو د منظمو لیدنو کتنو په اړه عبدالمحمد درمانګر چې د همدې گوند د بنسټ اېښودونکي کنگرې برخوال دی وایي. « هغه مهال د سیاست مینه والو په مختلفو کړیو کې غونډې لرلې چې دی هم د هغې کړۍ غړی وو چې پوهاند علي محمدزهما، ډاکتر شاه ولي، ډاکتر محمدظاهر خدران او حشمت غبار یې برخه وال وو. دوی د هېواد د حالاتو او د روڼ اندو د تشکل په اړه بحثونه کول او زهما د دې غونډو مشري کوله. زهما د لنډې مودې (درۍ میاشتنۍ) زده کړو لپاره دنمارک ته ولاړ او د هغه پرځای بېرک کارمل د دې کړۍ د غونډو مشري ته راتللو. کارمل د نورو

مسألو سربېره زهما انتقادولو چې هغه د دې پرځای چې پدې حساسو شرايطو کې زمونږ سره گډ د گوند د جوړولو په موخه کار وکړي، شخصي گټو او امتيازاتو ته لومړيتوب ورکړ او د زده کړو لپاره بهر ته ولاړ. « زهما د زده کړو وروسته چې گوند جوړ شوی وو د گوند سره کومه ليوالتيا ونښودله او يا دا چې کارمل د هغه خلاف داسې چاپيريال راپنځولی وو چې زهما پدې گوند کې ځان ونه ويني. همدارنگه درمانگر د گوند د جوړېدو په درشل کې د تره کې په کور کې د يوې غونډې خبره کوي چې په هغې کې د څو تنو سربېره مير غلام محمد غبار، بېرک کارمل، مير اکبر خيبر او د غبار زوی حشمت هم برخه لرله. دا غونډه پدې په موخه رابلل شوې وه ترڅو غبار د کارمل هغو تورونو ته ځواب ووايي چې ويل يې غبار ته حکومت له زندان څخه د خلاصېدو وروسته امتيازات ورکړي دي. پدې اړه کارمل ويل چې حکومت غبار ته د هغه ضبط شوی کور پدې شرط بېرته سپارلی دی چې د حکومت خلاف څه ونه وايي. غبار پدې اړه ټول سندونه او قواله حاضرینو ته وښودل چې د قانون او قانوني پروسېجر له مخې صدراعظم محمد يوسف د ده ضبط شوي ځمکه چې حکومت پرې پوسته خانه جوړه کړې وه بېرته ده ته سپارلي ده. کله چې غبار دا سندونه برخه والو ته وښودل کارمل د غبار د شخصيت په اړه اوږده وينا واوروله خو غبار د کارمل وينا ته کوم پام را ونه گرزاه تردې چې د نوموړي د خبرو پرمهال به يې خپل زوی سره خبرې کولې گني چې هغه ته کوم هدايتونه ورکوي. په غونډه کې مير اکبر خيبر هم خبرې وکړې او د غونډې په پای کې غبار وويل تر څو بېرک او خيبر پدې بهير کې برخه ولري دی به ور سره گډ کار ونکړي. د دې غونډې څو ورځې وروسته تره کی او درمانگر د غبار کور ته ورغلل. غبار او تره کې دوه په دوه سره وليدل خو تره کی بريالی نشو غبار قانع کړي چې د گوند په جوړولو کې ور سره مخ ته ولاړشي. پدې ډول د هېواد پېژندل شوی سياسي شخصيت د ا، خ، د، گ د جوړوونکو له کاروان سره مخه بڼه وکړه. دستگير پنجشيري هم د خپل کتاب په ۱۴۹ - ۱۵۰ مخونو کې ورته څرگندونې لري چې دی هم د شهر آرا او د پروان د کارتي د کړۍ له غړو سره د غبار او کارمل د اختلافونو په پوهېدو د غبار کورته ورغلي دي او غبار هم دوی ته د خپلې ځمکې قباله او نور اسناد ښودلي دي. د درمانگر او پنجشيري له څرگندونو څخه دوي پايلې راوړي. يوه دا چې د ا، خ، د، گ د جوړولو په درشل کې د سياست مينه والو په مختلفو کړيو کې منظمې ليدنې کتې لرلې او د وخت په تېرېدو سره دا کړۍ له يو بل سره اړیکې ټينگوي او هغو کسانو چې ورته او يا يو بل ته نږدې نظريات لرل د دې گوند بنسټ اېږدي. دوهمه دا چې کارمل له هماغه پيل څخه د هغو کسانو د بدنامولو په موخه هلې ځلې کولې چې هغوی يې خپل سيالان گڼل تر څو د نوي جوړېدونکي سياسي خوځښت مشري ده ته ورسېږي. د پنجشيري په وينا د يوه سياسي خوځښت د جوړولو په موخه گوند د شاه محمودخان د دوري د سياسي خوځښتونو (وېښ ځلميانو، وطن گوند، د محصلينو اتحاديي، ملي کلوپ، خراسان ټولني) فعالانو نور محمدتره کې، مير غلام محمدغبار، بېرک کارمل، محمدطاهر بدخشي او ځينو نورو ۱۳۴۲ کال د وړي په اتلسمه د گوند د تدارک کمیټه د سرپرستي کمیټې په نامه جوړه کړې وه چې غړي يې «مير غلام محمدغبار د وطن د ټولني مشر، نور محمدتره کی د وېښ ځلميانو د رهبري وتلی مشر، پوهاندعلي محمدزهما د ادبياتو د فاکولتي استاد، بېرک کارمل د شاه محمودخان د حکومت د دوران د محصلينو د اتحاديي فعال گډونوال، ميراکبرخيبر، محمدطاهر بدخشي او محمدصديق روهي وو.» ۱۴۸ - ۱۴۹ سلطانهلي کښتمند د محمدصديق فرهنگ او عبدالهادي محمودي څخه هم يادونه کوي چې د تدارک د کمیټې په لومړيو غونډو کې يې گډون درلود. عبدالحکيم شرعي جوزجاني هم د تدارک په کمیټه کې د محمودي يادونه کوي. ويل کيږي چې د سرپرستي کمیټې لومړۍ غونډه د کارمل په کور (جمال مينه) کې جوړه شوه. د سرپرستي کمیټې د جوړېدو له څرنگوالي او د فعاليت په اړه کره معلومات ندي خپاره شوي. اصولاً دې

كميټي چې له نامه يې ښكاري دنده يې د نوي خوځښت د بنسټ ايښودونكي غونډې جوړېدو ته چمتووالی دی. معمولاً د يوه سياسي سازمان د جوړېدو لپاره د يوې كمپټي جوړېدل اړين برېښي ترڅو د گوند بنسټ ايښودونكي غونډې ته د استازو د ټاكنې د څرنگوالي سربيره د جوړېدونكي سياسي خوځښت فكري كړښي، اساسنامه او كړنلاره چمتو كړي. د گوند مؤسسه كنگره جوړه شوه، او د گوند مشرتابه يې وټاكه خو اساسنامه او كړنلاره يې تصويب نكړه. د گوند كړنلاره څه د پاسه يو كال وروسته د ۱۹۶۶ كال د اپريل په يوولسمه د خلق د جريدې په لومړۍ او دوهمه گڼه كې خپره شوه. اساسنامه د ۱۹۶۷ كال د مارچ په مياشت كې د مركزي كميتي له لوري تصويب شوه. داسې برېښي چې د سرپرستي كميتي ترمنځ د نظر يووالي شتون نه درلود او غونډې يې پر بحثونو تېرېدلې يا دا چې د اړيني تجربې د نه لرلو له امله دې مسألو ته يې پام ندى شوى. د نظرونو د اختلاف او مشاجرو په اړه تردې مهاله د نوموړي گوند مشرتابه او كدرونو يوازې د غبار او كارمل ترمنځ د اختلافونو او د كارمل له لوري د غبار په پټه د تورو نو يادونې كړي دي. پدې هكله پنجشيري د غبار له قوله ليكي: «زموږ د اختلاف ټكي سياسي ماهيت لري. په اوسني وخت كې نه ښايي د اساسي قانون او د مشروطه پاچاهۍ له بريده مخكې گام اوچت شي. « ۱۵۰ / ۲ همدارنگه صالح محمد زيرى د تره كې له قوله وايي چې غبار د مشروطه پاچاهۍ نه مخكې نه تللو او جوزجاني هم وايي چې غبار تره كې ته ويلي وو چې ستاسو رنگ سور دى او زه له تاسو سره نشم تللى. د سرپرستي كميتي (د گوند د جوړېدو د تدارك د كميتي) د غړو ترمنځ اختلافونه د دې سبب شول چې غبار او د هغه همفكران چې زوى يې هم پكې راځي په كنگره كې گډون ونكړي. زهما او روحي هم د زده كړو وروسته د افغانستان د خلك دموكراتيک گوند سره سازماني اړيكې ټينگې نكړلې خو د تره كې سره يې دوستانه مناسبات ساتل. د مير اكبر خيبر پرته د سرپرستي كميتي پاتې دريو غړو د نوي اساسي قانون د ۲۲ مادې څخه په گټې اخيستنې سره د ۱۹۶۵ كال د جنورۍ په لومړۍ نيټه د كابل په څلورمه كارته كې د تره كې په كور كې د افغانستان د خلك دموكراتيکي ټولني (گوند) بنسټ ايښودونكي كنگره جوړه كړه. هېره دې نه وي چې په كنگره كې د نوي سياسي بنسټ نوم د افغانستان د خلكو دموكراتيکي ټولنه غوره كړل شو چې وروسته د افغانستان د خلك دموكراتيک بهير (جريان) او بيا يې د افغانستان د خلك دموكراتيک گوند (ا، خ، د، گ) نوم خپل كړ. څرنگه چې هغه مهال د گوندونو قانون شتون نه درلود د گوند پرځاى يې دا نوى سياسي خوځښت د افغانستان د خلكو دموكراتيکي ټولني په نامه ونومولو. كنگره د ۱۹۶۵ كال د جنورۍ د لومړۍ نيټې (۱۳۴۳ كال د مرغومي يوولسمه) د ماپښين په دوو بجو جوړه او د شپي تردوو بجو پورې يې دوام وكړ. د مؤسسي كنگرې د گډونوال پنجشيري د وينا له مخې هغه مهال په كابل كې د دې سياسي خوځښت غړي ۷۲ تنه وو چې په ۱۰-۱۲ حوزو كې سره راټولېدل. په كنگره كې لاندې ۲۸ تنو برخه اخېستې وه: نور محمد تره كې، ډاكتر صالح محمد زيرى، غلام مجدد (سليمان لايق)، نور احمد نور، ډاكتر محمد ظاهر طوطاخيل، محمد ظاهر افاق، عبدالحكيم هلالى، عبدالوهاب صافي، عطامحمد شيرزى، آدم خان ځاځي، وكيل عبدالله ځاځي، غلام محى الدين زرمالوال، بېرك كارمل، محمد طاهر بدخشي، غلام دستگير پنجشيري، ډاكتر شاه ولي، محمد حسن بارق شفيعي، سيدنورالله كلالى، عبدالقيوم قيوم، عبدالهادي كريم، اكرم كارگر، سلطانعلي كشمند، عبدالكريم ميثاق، ملا عيسى كارگر، شهرالله شهپر، سيدعبدالحكيم شرعي جوزجاني، انجينر خاليار او ډاكتر عبدالمحمد درمانگر. كنگرې ته ټاكل شوو دريو تنو استازو (اناھيتا راتيزاد، محمد اسمعيل دانش، عبدالقدوس غوربندي) په دې تاريخي ناسته كې گډون وكړ. عبدالقدوس غوربندي او محمد اسمعيل دانش د دولت د مامورينو په توگه اطرافو ته خدمتي تللي وو. اناھيتا راتيزاد د واکمنو دودونو له امله په كنگره كې برخه نه لرله. ويل كيږي چې ډاكتر كاظم دادگر هم كنگرې ته د

استازي په توگه ټاکل شوی وو خو نوموړي بيله کومه دليله په کنگره کې گډون ونکړ. سربيره پردي ميراکبر خيبر د گوند د بنسټ ايښودونکو فعال غړی چې برحاله افسر وو او پوځيانو د قانون له مخې د سياسي فعاليت حق نه درلود کنگرې ته نه دی ټاکل شوی. د کنگرې د دايرېدو پر مهال څو تنو ځوانانو د تره کې د کورشاوخوا په بایسکلونو گرزیدل چې د پوليسود چاپي پر مهال د غونډې گډونوال خبر کړي. په کنگره کې د هیواد د شپارلسو ولایتونو اړونده شپږویشتنو تنو روڼ اندو او دوو کارگرو گډون درلود. د قومي تر او له مخې په کنگره کې ۱۳ تنو پښتنو، ۹ تنو تاجکو، ۳ تنو هزاره گانو او ۳ تنو ازبکو گډون کړی وو. هغه وخت قومي او ژبني توپيرونه دومره د پام وړ نه وو چې د سياسي خوځښتونو په دنده کې ځانگړي دریځونه را مخته کړي له همدې کبله د قومونو یا ژبي استازیتوب کوم ارزښت نه درلود بلکې د استبداد او نابرابریو پر خلاف د ټولنیز عدالت غوښتنې د استازیتوب لوری ټاکه .

د کنگرې رپوټ د تره کې لخوا ورکړل شو. د هغه له لوري د رپوټ ورکول او د هغه په کور کې د کنگرې دايریدل بنیې چې هغه د کنگرې په گډونوالو کې د لوړ اعتبار څخه برخمن وو. دا خبره هم د یادولو وړ ده چې د کنگرې وروسته د هغې د گډون کوونکو نیمایي د ټولني (گوند) سره اړیکې وشلولې. دا بیا بنیې چې د کنگرې برخه والو د استبداد پر خلاف گډ دریځ درلود خو د گډ فکر او د مبارزې په بهیر کې د واحد لیدلوري، اړینې پوهې او د یوشان تجربو څخه یې برخې وو. بنایي همدې تشې دي ته زمينه برابره کړې وې چې د نوموړي خوځښت مشران د پېښو او بهیرونو د اټکل وس ونلري یا دا چې وخت ورنگړل شو چې راتلونکې په ژوره توگه اټکل او د دروونکو پېښو، اوبښتنو او بیلاړې کیدو د مخنیوي وړتیا ولري. دغه خوځښت کین اړخه ښکاریده خو د هغو کسانو شمیر هم پکې لږ نه وو چې یا د کین اړخوتوب په مفهوم نه پوهیدل او یا یې هغه د هیواد له حالاتو سره په ټکر کې لیده. میر غلام محمد غبار د دې خوځښت په برخه والو کې د سلطنت په لاس له روزل شوو استازو څخه هم خبرداری ورکاوه . ویل کېږي چې هادي محمودي او انجینر عثمان تره کې ته ویلي وو که کارمل پدې جوړېدونکي خوځښت کې نه وي دوی چمتو دي چې پدې لار کې د تره کې سره ولاړ شي . وروسته دواړو خپل سازمان جوړ کړ چې د شعله یانو په نامه یې شهرت وموند. د غبار او محمودي په څېر څېرو دا ډول څرگندونې د کنگرې پر ځینو غړو بې اغیزې نه وې. همدا لامل وو چې د کنگرې یو شمیر غړي د راتلونکې په هکله زړه نازړه بریښیدل. ددې سازمان پورتنی تشه هغه وخت جوته شوه چې کله د خلق دموکراتیکې ټولني کړنلاره خپره شوه چې پکې د یو ډول مارکسپستي – لېننستي فکري تمایلاتو څرک ولگېد چې ځینو خپله لاره په پټه خوله ترې جلا کړه . په کنگره کې د نوي سياسي خوځښت د جوړیدو او د هغه د رهبرۍ د ټاکنو پرته چې هغه په پټه او نیغ په نیغه وټاکل شوه بل کوم سند ندی تصویب شوی. د کنگرې برخه والو هوکړه کړې وه چې د ټولني د مشرتابه لپاره به یوولس تنه وټاکل شي او هغې ته به مرکزي کمېټه وایي چې اووه تنه به یې اصلي او څلور تنه به علی البدل غړي وي . د معمول خلاف د دې گوند د مشرۍ لپاره چا ځان نه دی نومولی بلکې داسې پرېکړه شوې چې هر برخه وال به په یوه ورقه کاغذ کې د یوولس تنو نومونه لیکي او پدې پاڼو کې چې د چا نوم زیات لیکل شوی وي هغه به د ټولني مشر وي .

کله چې د ورقو له مخې نومونه وشمېرل شول لاندې کسانو ډېرې رایې ترلاسه کړې وې چې د ټولني(گوند) د مرکزي کمېټې د اصلي او علی البدل غړو په نامه د گوند مشري په غاړه واخېستله:

۱. نور محمد تره کی ۲۸ رایې
۲. ببرک کارمل ۲۷ رایې

۳. محمدظاهر بدخشي	۲۶ رايي
۴. غلام دستگير پنجشيري	۲۵ رايي
۵. شهرالله شهپر	۱۹ رايي
۶. سلطانعلي کښتمند	۱۷ رايي
۷. صالح محمدزيري	۱۵ رايي

د ټولني علي البدل غري شاه ولي ، عبدالکريم ميثاق، محمدظاهر او عبدالوهاب صافي وو. د کنگري د برخه والو د شمېر په اړه اړينه برېښي وويل شي هغو ليکوالو چې پدې اړه ليکني کړي دي برخه وال يې اووه ويشت تنه گڼي پداسې حال کې چې په کنگره کې اته ويشتو تنو برخه لرله. ښايي دا تشه لدې امله وي چې لومړی دستگير پنجشيري پدې اړه په خپل کتاب کې د کنگري برخه وال اووه ويشت تنه گڼلي دي او نورو بېله دې چې په خپله څېړني وکړي د پنجشيري پر کتاب ډډه لگولي ده. « وروسته له هغې چې د کنگري غړو د پټو رايو له مخې مرکزي کميټه وټاکله ، د کنگري د غړو مخکې مرکزي کميټې غونډه وکړه او نورمحمدتره کې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د مرکزي کميټې د لومړي منشي (وروسته عمومي منشي) او بېرک کارمل د دوهم منشي په توگه » ۴۱ / ۷۹ او محمد ظاهر بدخشي يې د تشکيلاتو د مسؤل په حيث وټاکل. د شرعي جوزجاني د ليکني پر بنسټ عطامحمد شېرزي کارمل د منشي د مرستيال په توگه پېشنهاد کړ چې دا پېشنهاد ومنل شو. په کنگره کې د غبار د نه گډون په اړه د کنگري استازو (زيري، پنجشيري ، غوربندي) د غبار او کارمل ترمنځ د اختلافونو يادونه کړې ده. دا بيا ښيي چې غبار له يوې خوا د کارمل سره شخصي او سلیقوي ستونزې لرلې او د نورو سره يې د نوي خوځښت د تگلارې په اړه سياسي اختلاف درلود. غبار چې په سرپرسته کميټه کې د عمر له پلوه تر ټولو مشر، د سياسي مبارزې زياته تجربه يې لرله د گوند د مشرتابه امکانات يې ډير وو. د راتلونکي جوړيدونکي ټولني د مشرتابه د ليوال لخوا اړ ايستل شو چې د گوند په بنسټ ايښودونکي کنگره کې د گډون څخه ډډه وکړي. د غوربندي دا خبره چې «...خدای بښلي غبار د کارمل د لمسون له امله د سرپرستي کميټې څخه وايستل شو...، او هغه د تره کې په وړاندې هم پلانونه لرل» ۱۲ / ۸۰ د دې واقعيت څرگندوی دی چې کارمل ليوال وو د نوي خوځښت مشر شي چې غبار او تره کې يې خپل سيالان گڼل ، غبار يې له لارې لېرې کړ او فکر يې کاوه چې په کنگره کې به دی د گوند د مشر په توگه راڅرگند شي چې دې موخي ته هم ونه رسيد. د شرعي د ليکني له مخې « بېرک کارمل لدې امله چې تره کې د مرکزي کميټې د عمومي منشي په توگه وټاکل شو په غوسه وو او د بدخشي له لوري د تره کې د معرفي کولو پر مهال له هغو جملو د استعمالولو له کبله خوښ نه وو...، دا ټاکنه بايد د مرکزي کميټې له خوا ترسره شوی وای او هغه يې په برېښ ډول په غونډه کې و نه ويل ، بلکې د کنگري ځېنو غړو ته يې په غوږو کې ويلي وو.» ۸۱ همدا لامل وو چې ناراضه کارمل څه موده وروسته خپل يو شمير پلويان د ټولني څخه جلا او د ا، خ، د ، ت په نامه يې خپل مستقل سازمان جوړ کړ. د گوند دا ډول جوړيدل هغه نوي زيږيدلي ماشوم ته ورته وو چې معيوب وزېږېدلو. د دې معيوب گوند زيږيدل لاندې لاملونه لرلی شي :

لومړی: د گوند د بنسټ ايښودونکو بېره - په هيواد کې د نوي اساسي قانون پر بنسټ د مساعدو شرايطو او لاسته راغلي فرصت څخه گټه اخيسته چې د استبداد ضد او دموکراسۍ پلوه روڼ اندو لپاره د نفس ايستلو او د ولسونو د رواغوبښتنو د بيانولو لپاره ټولني او گوندونه جوړ کړي. دوی غوښتل چې د دې فرصت نه په بېره گټه پورته کړي. بېله دې چې د همفکرو ملگرو يو خوځښت چې د انحراف پرته د نوي جوړشوي سازمان د ځواکمنيدو جوگه شي د گوند په جوړولو لاس پورې کړ. دوهم: بې تجربگي- د گوند بنسټ ايښودونکو فکر کاوه ، مهمه دا ده چې د گوند بنسټ کيږدي او وروسته به وکولی شي په گوند کې شته اختلافونه له منځه يوسي.

دریم: داسې فکر هم کېږي چې له هماغه پیل څخه سلطنت او یا پرديو خپل افراد بنسټ ایښودونکي کنګري ته رالیرلي وو. سلطنت غوښتل چې دا گوند د ننه څخه د جنجالونو، کشمکشونو او انشعابونو سره لاس او ګریوان کړي او په یوه ځواکمن سیاسي سازمان وانه وړي. پرديو چې گوته شوروي اتحاد ته نیول کېږي غوښتل دوی ته د وفادارې څیرې او یا څیرو پرمټ گوند د دوی د لاس په وسیله واوړي. ښایي پورته یادو شوو ټولو دريو لاملونو او یا یې یوه د دي معیوب سازمان په منځته راتګ کې خپل رول لوبولی وي. د گوند د جوړیدو لومړنیو کلونو وښودل چې دا گوند له هماغه پیل څخه د ناپایه کشمکشونو یو سیاسي جوړښت وو او د بې باورۍ په چاپیریال کې خپل فعالیت ته ادامه ورکړه او د پرله پسې انشعابونو سره لاس او ګریوان شو. وروستیو پېښو او په تیره کله چې گوند واک ته ورسید، د واک په هماغه لومړیو کې د مشرتابه ترمنځ یې پخواني اختلافونه د عمق نه سطحې ته راووتل تره کې د گوند د مشر په توګه درک کړل چې باید د گوند بنسټ ایښودونکو دي حیاتي مسالې ته له هماغه پیل نه پام راګرزولی وای. هغه په سیاسي بېرو کې ويلي وو: «مور په پام کې لرو چې یو موټی واحد گوند منځته راوړو. د مصنوعي اتحادونو او یووالي څخه نه جوړېږي. مور غواړو چې گوند په یوه نوي قالب کې واچوو او د فولادو په څیر یو گوند جوړ کړو. مور ولیدل ولډنګ کاري ګټه نلري. وسپنه چیرې چې ولډنګ شوي وي هلته بیا ماتېږي. زموږ گوندي یووالی همداسې وو.» ۱۱۹/۳۹ ژوند هم وښودل چې دي تشي په خپله گوند او ټولني ته زیاتي بدمرغی راوړلي. البته دا گوند یوازیني گوند نه وو چې دا تشه یې لرله بلکې د نړۍ په کچه خاصاً د مخ په ودې هیوادونو سیاسي گوندونه د ورته ستونزو سره مخامخ شوي دي. د دموکراسۍ په لسیزه کې نورو گوندونو هم ورته حالت درلود او له کورنیو کشمکشونو، بې اتفاقیو او انشعابونو سره مخامخ شول. یو تریخ واقعیت چې یادول یې اړین بریښي هغه دا دی چې دا ،خ، د، گ بنسټ ایښودونکو او مشرتابه د گوند د فعالیت او هم د واک د ترلاسه کولو او د، خ، د، گ، د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته د گوند د کورنیو ستونزو او واکمن حالت په اړه نه دا چې په بشپړه توګه واقعیتونو ته گوته نده نیولې بلکې ځینو یې په لوی لاس حقایق تحریف کړي او په گوند کې د واکمن حالت څخه ناسم انځور کېښلی دی او هڅې یې پدې راتاویږي چې په گوند کې د بېلارې توب، نیمګړتیاوو، ناکامیو او د گوند اساسنامې او کړنلارې ته د شا ګرزونې، نه ښوونکو تیروتنو ملامتي په گوند کې په ځانګړو مشرانو او یا شورویانو واچوي او پدې توګه خپل ځانونه غیر مسؤل، سلامت او سپین ثابت کړي. عجیبه خو لا دا ده چې د دي گوند د دواړو اړخونو په مشرتابه کې داسې مشران هم وو چې د خلق او پرچم په نامه د واحد گوند د وېشلو وروسته چې د تره کې یا کارمل تر مشرۍ لاندې پاتې شوي وو د گوند د واکمنۍ له نسکورېدو وروسته د گوند د انشعاب پړه د خپلو ډلو په مشرانو تره کې یا کارمل اچوي. د ساري په توګه د خلقیانو مشران میثاق او پنجشیري د کارمل په پرتله د انشعاب زیاته ملامتي په تره کې اچوي، لایق او غوربندي بیا خپل مشر کارمل د انشعاب مسؤل ګڼي. دلته دا پوښتنه را پیدا کېږي چې دوی ولې د انشعاب د مسؤل تر رهبرۍ لاندې مبارزې ته دوام ورکړ.

د دي ټولو خبرو سره سره د، خ، د، گ جوړښت چې موخه یې د استبداد او ټولنیزو بیعدالتيو پر خلاف مبارزه او د یوه پرمختللي افغانستان جوړول وو د وخت غوښتنه او د ستایلو وړ ګام وو. دي گوند د خپل شتون او فعالیت پرمهال او د سیاسي مبارزې په ډګر کې د سترو تیروتنو سره سره د پرګنو او په تیره د روڼ اندو د ذهنونو په روښانولو کې د سترګو وړ ونډه اخیستې او واک ته په رسیدو سره د ټولنیزو سمونونو په پلي کولو سره چې د رښتیني ټولنیز انقلاب پیلامه ګڼل کیده ګړندي ګامونه اوچت کړل او افغاني ټولنه یې د فیل له خوبه راویښه کړله.

په گوند کې دوي ټولوي او انشعابونه

په سیاسي گوندونو کې همفکران او د ګډ باور خاوندان پخپله خوښه د یوې اساسنامې په لرلو سره هغو موخو ته د رسیدو لپاره راټولېږي چې په کړنلاره کې یې تثبیت شوې دي. گوندونه د سیاسي جوړښت له امله پخپلو کړنلارو، شعارونو او فعالیتونو کې د ټولني د مختلفو طبقو او قشرونو اړتیاوې، غوښتنې

او گټې منعکسوي او د واکمنۍ، مدني ټولني او پرگنو تر منځ د تعاملې عناصرو رول لوبوي. هر گوند په واکمنيو باندې د اغېز اچولو او سياسي واک ته د رسيدو په لټه کې دی. دې موخو ته د رسيدو لپاره له ټاکنيزو بهيرونو او کمپاينونو، رسنيو، سياسي اعتراضونو او پوهنيزو څېړنو څخه گټه پورته کوي. لکه څرنګه چې گوند يوه ټولنيزه او تاريخي پدیده ده د هغه معنی او مفهوم هم د وخت او ځای تابع دی. دا د دې معنی لري چې په يوه وروسته پاتې هيواد کې د يوه گوند تشکيلاتي جوړښت، ستراتيژي او سازمانې موخي د يوه پر مختللي هېواد سره چې په همدې نامه فعاليت کوي توپير لري. له همدې کبله دې چې په دموکراتيکو ټولنو کې چيرې چې دموکراسي د هغې په اصلي مفهوم سره تر يوې کچې نهادهينه شوي ده گوندونه هم د سياسي گوندونو په اصلي مفهوم او ماهيت سره راڅرگندېږي. خو په تړلو وروسته پاتې ټولنو کې گوندونه د هغو په اصلي مفهوم سره نشي راڅرگندېدلی او پدې ټولنو کې د گوندونو پر ځای د ځمکې لاندې پټې ډلې، پارټيزاني سازمانونه او يا انقلابي خوځښتونه منځته راځي. پدې اړه د آلماني مارکسيست کارل کائوتسکي خبره چې «يو پټ گوند نشي کولی دموکراتيک وي» د افغانستان د سياسي گوندونو او په هغو کې د ا، خ، د، گ په اړه سرخوري دا ځکه چې هغه په پټه جوړ، په غيرقانوني ډول فعاليت درلود او د واکمنيو د دوامداره څارنې، فشار او تهديد لاندې خپل فعاليت ته دوام ورکاوه. لدې امله د داسې يوه گوند څخه د يوه دموکراتيک گوند هيله او تمه واقعبينانه نه بريښي.

اوس و به گورو چې د ا، خ، د، گ بنسټ ايښودونکي د گډ فکر او گډ باور خاوندان وو يا نه. که چيرې د گوند د جوړيدو په درشل کې د هغه د بنسټ ايښودونکو هڅو ته وکتل شي معلومېږي چې هغوی د گوند د جوړيدو د تدارک کميټه جوړه کړه چې سرپرسته کميټه نومېدله. د دې کميټې څخه د گوند ځينو بنسټ ايښودونکو او هغه هم وروسته چې دا گوند له واکه گوښه کړل شو پخپلو ليکنو کې يادونه کړې ده. مخکې لدې پدې اړه څه ندي ويل شوي. د هغه مهال د واکمنو شرايطو له مخې چې واکمنۍ د خپل عادت له مخې پر استبداد او زورزياتۍ ډډه لگوله روڼ اندو او د مترقي اندونو خاوندانو ليدني کتنې درلودلې ترڅو د يوه سياسي خوځښت بنسټ کيږدي. د هغوی د ليدنو کتنو په ترڅ کې هغو کسانو چې گډ فکري اندونه لرل يو بل پيدا او پدې وتوانيدل چې د گوند بنسټ کيږدي. د گوند په بنسټ ايښودلو کې د تره کې، کارمل او بدخشي اعتبار د هغو رايو څخه جوټيږي چې د کنگرې گډون کوونکو دوی ته ورکړې دي چې په ترتيب ۲۸، ۲۷، ۲۶ رايې کيږي. له بله پلوه د کنگرې پرمخ وړونکي بدخشي «د نور محمد تره کې او بېرک کارمل د ژوند، کار او مبارزې په اړوند رڼا واچوله او د کنگرې نورو گډون کوونکو هم د خپل ژوند، کار او مبارزې په هکله بشپړ معلومات ورکړل.» ۱۵۷ / ۲ ښيي چې دې دريو تنو د گوند په جوړولو کې ځانگړی رول درلود. د هغوی رول ته په کتو سره په واقعيت کې دوی د گوند د زړې (هستي) حيثيت درلود. اوس به گورو چې آيا هغوی گډ سياسي او ايډيالوژيکي اندونه لرل يا نه.

بحث به لدې پيل کړو چې گوند د هېواد د وروسته پاتې والي لامل په څه کې ليدلو او د حل لاره يې څرنګه لټوله. گوند د کارگري طبقې د ايډيالوژۍ د بنسټيز اصل په بنسټ د افغاني ټولني وروسته پاتې والی اصلي لامل طبقاتي ستم گانه چې بايد واکمن توليدي (نيمه فيودالي) مناسبات مات شي چې هغه يې د توليد پر وسايلو د ټولنيز ملکيت له لارې شوني گڼل. هيواد د پانگوالی پرته د ودې لار چې د سوسيالستي ټولني جوړول دي غوره کړي. سره لدې د گوند د بنسټ ايښودونکو څخه بدخشي اصولاً دا تگلاره منله خو زيات ټينگار يې د ملي مسألې پر حل درلود. هغه پدې اند وو «پښتانه په افغانستان کې واکمن او ظالم مليت او نور محکوم او د ستم لاندې ملیتونه دي. لومړی بايد ملي ستم له منځه يوړل شي او بيا طبقاتي ستم. يوازې څوک چې د ظاهر بدخشي د دې طرحې په وړاندې درېده هغه تره کې وو او هغه په يوه شي ډډه لگوله چې هغه طبقاتي مبارزه او طبقاتي تحليل وو.» ۱۷۹ / ۶۳، ۷۵ سره لدې چې د گوند تگلاره د مرکزي کميټې له لوري تصويب شوې وه او دې دا معنی لرله چې د گوند مشرتابه گډ فکري باورونه لرل خو کښتمند چې په مؤسسه کنگره کې د مرکزي کميټې د غړي په توگه ټاکل شوی د گوند د واکمنۍ وروسته د خپل کتاب (ياداشت های سياسي و رويداهاى تاريخی) په ۱۷۰ مخ کې د تره کې او کارمل ترمنځ د «سياسي او ايډيالوژيکي اختلافونو» د شتون خبره کوي. که چيرې دې اختلافونو شتون درلود دا پوښتنه را پيدا کېږي چې کارمل ولې له تره کې سره گوند جوړ کړ. دا بيا ښيي چې کارمل له تره کې سره سياسي او ايډيالوژيکي اختلافونه نلرل او د کښتمند ادعا ناسمه ده. د گوند له جوړېدو وروسته

بهیرونو وښودل چې د کنگري د جوړېدو په درشل کې کارمل تمه لرله چې دی به د گوند مشر شي چې داسې څه پېښ نشول او تره کې د گوند مشر شو. لدې امله یې د تره کې خلاف دریځ غوره کړ او د گوند د ننه یې فرکسیوني فعالیتونه پیل کړل. دې دا معنی لرله چې په یوه گوند کې دوو سیالو مشرانو او یا دوو تلوو شتون درلود ځکه هر یوه یې پلویان لرل. کښتمند د خپل کتاب په ۱۴۳ مخ کې راوړي، بدخشي «له سیاسي پلوه د کارمل له نظریاتو سره سر ښوراوه خو په رسمیتو کې یې د تره کې دریځ تائیداوه.» کله چې کارمل جلا سازمان جوړ کړ او همفکران یې ورسره ولاړل خو بدخشي له کارمل سره نه ولاړ د بدخشي په اړه د کښتمند د ادعا ناسموالی هم ښيي. میثاق هم پدې اند دی چې بدخشي د تره کې له دریځ څخه ملاتړ کاوه. دا د دې ښکارندوی دي چې د گوند په مشرتابه کې سیاسي او اېډیولوژیکي اختلافونو شتون نه درلود او اختلاف د گوند د مشرۍ پر سر وو چې کارمل تره کې د گوند د مشر په توګه نشوای زغملای. د کارمل ځانپالنه او د گوند د مشر په توګه د تره کې د اتوریټي ټیټول لدې څخه څرګندېږي چې کله د گوند په مرکزي کمیټه کې د حکومت څخه د یوې جریدې د جواز اخیستې موضوع را پورته شوله کارمل غوښتل چې د جریدې د امتیاز خاوند دی وي او مرکزي کمیټې پرېکړه وکړه چې دا امتیاز د گوند مشر تره کې ولري. د زیري په وینا «په مرکزي کمیټه کې د لمړي او دویم منشي ترمنځ بحثونه مرکزي کمیټې ته ورسیدل. زیاتره وخت بېرک کارمل عصبي کیده او نورمحمد تره کې به تل موسکې و. حتی پخپله دغې خبرې هم کارمل عصبي کاوه چې تره کې ولې نه عصبي کېږي. یوه ورځ کارمل ویل چې دی ترهرې جلسې د مخه (ویلیم پنځه) گولۍ خوري.» ۱۶۷/۴۰ د تره کې او کارمل ترمنځ یې باوري او کشمکشونه په کال ۱۹۶۶ کې کله چې د ولسي جرګې دوولسمې دورې ته د گوند له لوري د استازو د نومولو مسأله را پورته شوه برېښه شول. تره کې او کارمل دواړه لیوال وو چې د کابل څخه چیرې چې د گوند فعالیت محسوس وو د استازو په توګه ونومول شي. که چیرې کارمل د گوند د اعتبار لوړولو ته ژمن وای معقوله دا وه چې هغه د گوند د مشر لپاره په کابل کې چې د خلکو د سیاسي پوهې کچه لوړه او د گوند فعالیت محسوس وو زمینه برابره کړې وای چې ولسي جرګې ته لار ومومي. خو ولیدل شول چې هم کارمل او هم یو شمېر نور پدې لټه کې وو چې کارمل ولسي جرګې ته د استازي په توګه ونومول شي نه د گوند مشر په مرکزي کمیټه کې پدې اړه له بحثونو وروسته تره کې اړشو چې ځان د غزني د ناوې ولسوالۍ څخه کانديد کړي. پدې اړه غورښدي لیکي: «که څه هم دا مسأله د تره کې د آزرده گۍ سبب شوه، خو تره کې چې د گوند د عمومي منشي په توګه د گوند د یووالي د ساتلو لومړی درجه مسؤلیت درلود هڅه وکړه چې دا آزرده گۍ د کدرونو او صفوفو تر منځ درز او بېلوالی را نه وړي. خو کنترول او مرکزیت پیاوړی او گوندي دسپلین ټینګ شي او پارلماني فرکسیون په بشپړ ډول د دې مرکزیت تر لارښوونې لاندې فعالیت وکړي او د هرډول بیخایه را څرګندیدو ډډه وشي. د گوند استازي خپلې ویناوې او وړاندیزونه مخکې له مخکې د مرکزي کمیټې د پریکړې څخه تېر کړي. کارمل پدې دلیل سره چې په ورځنیو بحثونو کې باید سمدلاسه دریځ غوره شي خو بیا به پدې هکله رپوټ ورکوي. دا قیودات ونه منل او لدې ځایه اختلافونه پیل شول. له همدې امله کله چې بېرک کارمل او نوراحمدنور په پارلمان کې د ځینو استازو تر برید لاندې راغلل، نورمحمد تره کې هغه د بیخایه را څرګندیدو او افراطي شهرت غوښتنې پایله وګڼله.» ۱۶/۸۰. کله چې ولسي جرګې ته نوماندانو کمپاینونه پیل کړل کارمل محمود بریالی، عبدالصیر رنجبر او خلیل زمر ناوې ولسوالۍ ته د تره کې د ټاکنیز کمپاین لپاره استولي وو. «کله چې محمود بریالی او ورسره مل کسان د غزني ولایت د ناوې ولسوالۍ سره کلي ته رسېدلي وو، لدې امله چې په خام سرک یې سفر کړی او د سفر پر مهال یې جامې او سر او صورت په خاورو لړل شوي وو او مخکې لدې چې له تره کې سره وګوري، د کلی ترڅنګ چېرې چې چینه وه او په ویا له کې اوبه روانې وي، ځانونه یې لوڅ کړي وو (البته نېکرونه یې لړل) صابون یې له بکسونو څخه را اېستلي دی او ځانونه یې مینځلې دي. د کلي مېرمنو د خپلو منگیو سره چې اوبه راوړي او یا هلته ګرځېدلي، لدې وضعیت څخه یې بد راغلي او هغوی یې د کافرانو او بي شرمه او بي حیا ښکښلې کړي دي. د کلیو خلکو هغوی په مرګ ګواښلي دي، وروسته لدې هغوی په تېښته بېرته راغلي دي. دې ډول چلند د دې پرځای چې تره کې ته ګټه ورسوي د هغه په زیان تمام شو او خلک یې د هغه

خلاف ودرول. « ۵۳ / ۷۹ - ۵۴ همدا لامل او د حکومت لاسوهنې وې چې تره کې پارلمان ته لار ونه موندله. هغه مهال کارمل، نور احمدنور او اناهيتا راتيزاد ولسي جرگې ته وټاکل شول.

محمودسوما چې د خلق او پرچم د بيا يووالي مخکې د مرکزي کمېټې علی البدل غړی وو د تره کې او کارمل ترمنځ د اختلافونو تشديد، په کارمل باندې د تره کې نه باور چې د دربار او حکومت سره اړيکې لري د «زندگي نوين» نومي کتاب خپرول گڼي چې تره کې په مستعار (نظرزاده) نوم خپور کړ. هغه وايي چې «تره کې د محمد هاشم ميوندوال د صدارت پرمهال شوروي اتحاد ته د درملني لپاره ولاړ او هلته يې دا کتاب چاپ کړ. هيواد ته په راستنيدو سره يې يوازې کارمل ته د کتاب د چاپ په اړه ويلي وو. خو ورځې وروسته ميوندوال د کتاب د خپرولو په اړه د تره کې سره خبرې کوي او دا هم ورته وايي چې پاچا هم د کتاب له خپرېدو څخه خبردی. پاچا هم تره کې ورغواړي او د کتاب د خپرولو پوښتنه ترې کوي. وروسته لدې تره کې په کارمل په بشپړ ډول بې باوره شو چې د کتاب د چاپ په اړه يې پاچا او صدراعظم ته رپوټ ورکړی دی.» پدې هکله ميثاق ورته څرگندونې کړې دي او هغه وايي مخکې لدې چې کتاب چاپ شي هغه يې د کتنې لپاره د گوند مشرتابه ته ورکړ او محمد اسمعيل دانش پرې کار وکړ. همدا رنگه کارمل بېله دې چې د گوند مشرتابه په جريان کې واچوي د سردار عبدالولي سره کتلي وو. کله چې په مرکزي کمېټه کې ورڅخه د دې کتنې پوښتنه شوې وه په ځواب کې يې ويلي چې د شورا کانديد حق لري د موکلينو سره وگوري. تره کې ويلي وو ما چې د پاچا سره د کتلو تصميم و نيولومرکزي کمېټه مې خبره کړه او د ليدنې رپوټ مې هم وړاندې کړ تاسې هم بايد مرکزي کمېټه په جريان کې اچولې وای. دې مسالې هم په کارمل د مرکزي کمېټې ځېنې غړي بې باوره کړل.

د تره کې له لوري په کارمل بې باوري لدې نه څرگنديږي چې د گوند د جوړېدو لنډه موده وروسته تره کې د لومړي ځل لپاره د ۱۹۶۷ کال د فبرورۍ په يوويشتمه د چين د سفارت مخې ته يوه مظاهره تنظيم کړه چې کارمل او د هغه پلويان يې پرې خبر نکړل. پدې کوچنۍ مظاهره کې دوولسو شاوخوا گونديانو گډون کړی وو. د مظاهري خبر د مسکو راډيو او ځينو نورو راډيوگانو هم خپور کړ. ددې مظاهري برخوال زېږی ليکي: «د مرکزي کمېټې په غونډه کې د کارمل په شمول يو شميرکسانو د مظاهري په اړه پوښتنې کولې. مور پوه شوو چې هغوی نه وه په خبر او نورمحمد تره کې ورته ويل بنيايي زموږ ملگرو کړي وي. خو زياترو اعتراض وکړ چې مرکزي کمېټه نه ده په خبره او مظاهري کيږي. لومړي منشي دغه خبره تيره کړه او نورې خبرې پيل شوې.» ۱۳۴ / ۴۰ پورتنۍ څرگندونې بنسټي چې د گوند د جوړېدو د لومړيو څخه د تره کې او کارمل په مشرۍ دوو تلوالو په گوند کې شتون درلود او د گوند د چارو او فعاليت د تنظيم لپاره متحده عمل نه کېدلو. د گوند په رهبرۍ کې دوه گوني ټوب، د کارمل د فرکسيون شتون هغه وخت برېښدو چې مرکزي کمېټې د گوند د جوړېدو دويمه کليزه د تره کې په کور کې نمانځله. د دې نمانځنې پر مهال بارق شفيعي يو شعر لوستی دی چې په هغه کې يې کارمل او راتيزاد ستايلي وو. د شعر د لوستلو پر مهال بدخشي، بارق ته ويلي وو «کښينه مداح» چې غونډه کړکيچنه شوې او په غونډه کې بدخشي، ميثاق، نور، شفيعي، کښتمند، شهپر او عبدالوهاب ساپي توندي څرگندونې کړې وې. البته دوو لومړيو، بدخشي او ميثاق د بارق خلاف دريځ نيولی او نورو د بارق په ملاتړ جبهه نيولې وه. په لومړيو کې چې کارمل تره کې تجريد او بې اغېزې کړي «تینگار کاوه چې تره کې بايد عمومي رهبري وکړي او ورځني کارونه ځوانانو ته پرېږدي او تره کې او بدخشي به ويل چې گوند د ورځنيو پېښو رهبرۍ ته اړتيا لري.» ۱۷۱ / ۴۰ کله چې کارمل پدې کار کې پاتې راغی د گوند د جوړېدو دوو کلو او درو مياشتو وروسته د ۱۹۶۷ کال په اپريل (ثور) کې کارمل د خپلو همفکرانو سره د تره کې نه جلا شو او د (ا، خ، د، ت) په نامه يې جلا سياسي فعاليت پيل کړ.

د گوند د بنسټ ايښودونکي کنگري پر مهال حفيظ الله امين چې وروسته په گوند کې په يوې پياوړې خو جنجالي څيرې واوښت په امريکې کې زده کړې کولې، هيواد ته په راستنيدو سره د گوند غړيتوب ترلاسه کړ. د کارمل د ډلې له جلاکيدو وروسته د بدخشي او امين ترمنځ ظاهراً د قومي او ژبنيو مسالو په اړه اختلافونه او جنجالونه پيدا شول. لدې امله دواړو ته د گوند د مرکزي کمېټې له لوري سزا ورکړل شوه. بدخشي د گوند د مرکزي کمېټې د اصلي غړيتوب څخه د گوند اصلي غړيتوب ته او امين د گوند د مرکزي کمېټې د علی البدل غړي نه آزميايشي غړي ته راتپت کړل شول. امين دا سزا ومنله خو بدخشي

د خپلو همفکرانو سره چې د شمال په غیر پښتنو پورې تړاو درلود له گوند څخه ووت او د انتظار د محفل په نامه يې خپل سازمان جوړ کړ. امین ته د سزا ورکولو له امله عبدالمحمد درمانگر چې د گوند د مرکزي کمېټې علی البدل غړی وو له گوند سره اړیکې وشولې. پدې ډول گوند په دريو ډلو د تره کې تر لارښوونې لاندې ډله د خلقیانو، د کارمل ډله د پرچمیانو او د بدخشي ډله د ستمیانو په نامه یادیدلې وويشل شو. دا درې سازمانونه هم ونه توانیدل د یوموتي خوځښتونو په څیر خپل شتون ته ادامه ورکړي بلکه د کورنیو اختلافونو نه خوریدل او د انشعابونو سره مخامخ شول. البته دا اختلافونه د جمهوریت تر ټیگښت پورې په پرچمیانو کې د خلقیانو په پرتله چې دواړو (ا، خ، د، گ) په نامه فعالیت درلودل او محسوس نه وو. لامل یې ښایي دا وي چې کارمل د خپلو همفکرانو سره خپل سازمان جوړ کړ او د تره کې تر لارښوونې لاندې اړخ کې د مختلفو افکارو او سلیقو خاوندان پاتې وو. څه موده وروسته د خلقیانو یو شمیر کدرونو محمدظاهر افق، امان الله استوار، تازه خان ویال، عبدالباري جهاني، نعمت الله، خالق، داکترکبیر، هاشم پیکار، فضل احمد طغیان، محمدعظیم گوهرې او نورو د گوند د کرنلاري او اساسنامې د ځینو برخو د بدلون او د کنګري د رابللو په اړه وړاندیزونه لرل چې مرکزي کمیټې ورسره ونه منل او هغوی د گوند څخه د خپلو یو شمیر همفکرانو سره ووتل. هغوی هم ونه توانیدل گډ سیاسي فعالیت وکړي او په دوو ډلو وويشل شول. د محمدظاهر افق په مشرۍ یې د «جمعیت انقلابي زحمتکشان افغانستان» او د امان الله استوار په مشرۍ یې د «کار د گروه» په نامه ډلې جوړې کړې. د کار گروه د بدخشي د ډلې په څیر نظریات لرل.

همدارنگه په ۱۹۶۸ کې د پرچم څخه یوه ډله چې مشران یې دستگیر پنجشیري، شهرالله شهپر او شرعي جوزجاني وو جلا شول او د خلق کارگر په نامه یې جلا سازمان جوړ کړ. دې سازمان څه کم یو کال مستقلانه فعالیت وکړ او په مشرتابه کې یې اختلاف راغی. پنجشیري او شرعي د خپلو همفکرانو سره د خلقیانو سره بیرته یوځای شول او شهپر د سازماني مبارزې نه لاس په سر شو او پلویانو یې د امان الله استوار له ډلې سره گډه مبارزه پیل کړه. عجیبه خبره دا ده سره لدې چې پنجشیري او جوزجاني د گوند د واکمنۍ وروسته په ټولنیزو شبکو کې فعال وو، د گوند د فعالیتونو په اړه لیکنې هم کړې دي خو د تره کې او کارمل سره د دوی د اختلاف او انشعاب په اړه څه ندي ویلي. د گوند د واکمنۍ وړاندې دستگیر پنجشیري او عبدالهادي کریم له کارمل څخه د جلاکیدو لامل دا گڼلو چې کارمل دوی حکومت ته په لاس ورکړي وو چې بنديان یې کړي. البته چې د گوند د لومړي انشعاب په اړه د پنجشیري اخبستني په برالنه خو په غیر مستقیم ډول تره کې ته متوجه دي. که چیرې د پنجشیري ادعا ومنل شي چې په انشعاب کې تره کې منفي رول درلود نو بیا ولې پنجشیري بېرته د گوند د انشعاب اصلي عامل، تره کې ته راوگرزید او د نوموړي تر مشرۍ لاندې یې دوهم ځل مبارزې ته دوام ورکړ؟ د افغانستان خلک دموکراتیک گوند په خلقي اړخ کې د پنجشیري دریځ ته په کتنې سره معلومیري چې نوموړي په خلقیانو کې د کرکیچونو په راوستلو او کمزورولو کې ښکېل پاتې شوی دی. پدې هکله بیلګې لږ نه دي خو دوو ته به یې گوته ونيول شي. د ۱۹۷۹ کال د دسمبر په ۲۷ د امین او د گوند د سیاسي بیرو د غړو د مسمومولو په پیښه کې د پنجشیري نه مسمومیدل ښيي چې نوموړي ته د شورویانو له لوري ویل شوي وو چې د خورو له خورلو ډډه وکړي. بله مسئله چې د خلقیانو تر منځ د اختلافونو په لمن وهلو کې د پنجشیري منفي رول ښيي د نوموړي خپله وینا ده چې د شوروي د یرغل په لومړیو کې څو تنو د بدخشي د پخوانیو پلویانو اړونده کسانو ته کړې وه او په یوه برخه کې وايي: «وروسته له هغې مې چې د گوند پوځیان د بیګ شونښتانو (موخه تره کې او امین دي) ضد متحد کړل او هغوی مې د یو بل خلاف راوپارول، د تره کې له نسکوریدو وروسته د حفیظ الله امین د حکومت په لومړۍ ورځ د هیواد نه ووتلم، د انقلاب څخه د ډاډمنې دفاع او په گوند کې د انحراف د مخنیوي په خاطر مې د شوروي دوستانو د قانع کولو په موخه چې خپل محدود قطعات افغانستان ته را واستوي د امین د حکومت په وروستۍ ورځ کابل ته راستون شوم.» ۸۲ کله چې پنجشیري په ویاړ سره وایي چې ما پوځیان د گوند د مشرانو خلاف متحد کړل او یا مې شورویانو ته قناعت ورکړ چې په گوند کې د انحراف د مخنیوي په خاطر خپل لښکر افغانستان ته راولیږي معنی یې دا ده چې ده د خلقیانو کمزوري او د تره کې او امین دواړو ورکه غوښتنه او خپل منفي رول یې د شورویانو سره په همغږۍ کې لوبولی دی. د انتظار محفل هم د بدخشي او بحرالین

باعث تر مشرۍ لاندې په دوو جلا جلا ډلو (سازمان انقلابي زحمتکشان افغانستان- ساز او سازمان فدائیان زحمتکشان افغانستان- سفزا) وویشل شول. هېره دې نه وي چې د تره کي او کارمل تر مشرۍ لاندې د (ا، خ، د، گ) تر نامه لاندې دوو جلا سياسي سازمانونو فعالیت درلود پدې توپیر چې خلقیانو د (ا، خ، د، گ) سره د کارگري طبقې مخکښ او پرچميانو د زیار ایستونکو مخکښ تړل (لیکل). دا د دې معنی لرله چې دا تر یوه نامه لاندې دوه موازي گوندونه وو.

د خلقیانو نه د څو ډلو له جلا کیدو سر بېره په خلقیانو کې کورني جنجالونه او کشمکشونه ونه درېدل. بل جنجال په کړنلاره کې د ملي دموکراسۍ او خلقي دموکراسۍ په هکله ناسم پوهاوی او د نظر اختلاف وو چې عبدالکریم زرغون د گوند د کړنلارې خلاف په خلقي دموکراسۍ ټینګار درلود. سر بېره پر دې هغه مهال د امین او زرغون تر منځ هم اختلافونو شتون درلود او دواړو یو بل په فرکسیونبازۍ تورنول. سر بېره پر دې امین زرغون د ماڼیو ایستانو سره په اړیکو لرلو هم تورناوه. همدا رنگه زرغون بېله دې چې گوند خبر وي د مستریل په نامه یو کتاب په پاکستان کې خپور کړی وو چې د گوند کورنۍ مبارزې ته ځانگړی شوی وو او هلته پرچميان پکې ټکول شوي وو. دا ټول ددې سبب شول زرغون چې د مرکزي کمیټې علی البدل غړی وو له گوند څخه وایستل شي. زرغون له گونده اخراج شو خو څوک یې له ځان سره یونه وړل او خپلو ارتباطي غړو او پلویانو ته یې سلا ورکړه چې په گوند کې پاتې شي. ده پخپله او پلویانو یې هېڅکله هم د خلقیانو ضد دریځ غوره نکړ. د گوند څخه د زرغون د ایستلو وروسته امین هڅې وکړلې چې د زرغون سره ارتباطي خلقیان له گوند څخه وشړل شي خو مرکزي کمیټې ورسره و نه منل. میثاق وايي چې تره کي په گوند کې د هر چا څخه زیات په زرغون باور درلود او د خپل کتاب په ۸۷ مخ کې راوړي چې په ځینو خاصو شرایطو کې چې د گوند مشرتابه په خپلو کورونو کې نه وي او پټ شي تره کي به له زرغون سره تللو او یوازې زرغون د هغه د پټځای څخه خبر وو. دا هم ویل کېږي چې د چنگاښ د شپږو ویشتي د کودتا په شپه هم تره کي زرغون دارالامان ته نږدې یوه کور ته بوولی وو چې پدې شپه څوک زیان ور ونه رسوي پداسې حال کې چې زرغون له گوند څخه اخراج شوی هم وو. بنیایي همدا لامل وو چې کله امین بشپړ واک ته ورسېدلو په خلقي مشرانو کې یې د تره کي او زرغون ژوند ته د پای ټکی کېښود. د خلقیانو له اړخ څخه د بدخشي، افق او استوار د وایت نیولو په چاره کې امین ته هم گوته نیول کیده چې د هغوی سره یې اختلافونه لرل. سر بېره پردې په امین دا تور هم لگیده چې فرکسیوني فعالیت کوي. کله چې د ۱۹۷۷ په جون کې خلق او پرچم یووالی وکړ د گوند څخه د امین د اخراج مسأله د گوند په سياسي بېرو کې د ورځې په آجندا واوښته. پدې اړه د سياسي بېرو دوو غړو پنجشیري او میثاق څرگندونې کړې دي چې له یو بل سره سر نه خوري. پنجشیري ادعا کوي چې گواکې امین د وخت د اطلاعاتو او کلتور وزیر علي احمد خرم په ترور کې لاس درلود. میثاق بیا وايي چې د خلق او پرچم د یووالي وروسته کارمل او امین دواړو د یووالي ضد فعالیتونه کول خو د امین د یووالي ضد فعالیت زیاد وو او اړین سندونه ترلاسه شول او ده د گوند څخه د امین د ایستلو مصوبه ولیکله. په سياسي بېرو کې د لسو تنو څخه شپږو تنو د امین اخراج ته مثبتې او څلورو تنو (تره کي، کارمل، شاه ولي او کښتمند) مخالفه رایه ورکړله. د امین له لوري د فرکسیوني مبارزې په اړوند د هغه پلویان وايي. کله چې د گوند څخه د هغه د ایستلو هڅې پیل شولې هغه اړشو خپل جلا «د افغانستان ملي دموکراتیک گوند» جوړ کړي چې مشران یې «محمود سوما، محمد منصور هاشمي، عبدالرشید جلیلي، صدیق عالمیار، راز محمد پکتین، صاحب جان صحرايي و.» ۵۸/۶۰ البته چې پر امین د فرکسیوني فعالیتونو تور لا د مخه هم لگول شوی وو. راز محمد پکتین دا نه مني چې هغه د دې پټ سازمان د مشرانو څخه وو. د ثور د پوځي پاڅون وروسته د پکتین دریځ ته په کتوسره هغه امین ته ځانگړی ارادت درلود. محمدالله صافی خلقي کړ وایي: «تره کي د پاچا د واکمنۍ پرمهال په پټه څو تنه (دی، سازار لیوال او میر صاحب کاروال) د مرکزي کمیټې د غړو د همغږۍ پرته په پټه تنظیم کړي وو، چې ځانونه هېڅکله خلقیان معرفي نکړي ترڅو ضبط احوالات د وخت استخبارات هغوی د خلقیانو په نامه ونه پېژني ځکه که چېرې حکومت په گوند برید کوي، مشران او کدرونه یې نیول کېږي او یا له منځه وړل کېږي هغه مهال به دوی د گوند بیرغ اوچت ساتي. د داودخان په واکمنېدوسره محمدالله صافی شوروي اتحاد ته د زده کړو لپاره واستول شو او د دې ډلې مشري فدا محمد

فدا ته وسپارل شوه. د چنگاښ له کودتا وروسته دا ډله په اصطلاح پټ خلقيان تره کې زېږي ته وسپارل. د ثورانقلاب وروسته چې گوند واکمن شو او علني فعاليت يې درلود، صافي او ليوال په شوروي اتحاد کې په زده کړو لگيا وو. د صافي په خبره هغوی پکتين ته چې په مسکو کې سفیر ټاکل شوی وو ورځي او دا جريان ورته وايي ترڅو هغوی په گوندي سازمانونو کې تنظيم کړي. پکتين ورته ويلي وو: «هغه تاسې وئ چې امين صاحب مو تخریبواوه.» څه موده وروسته يې دواړه د آزمایشي غړو په توگه تنظيم کړي وو. زېږي هم په خپل کتاب کې همدې مسألې ته گوته نيولي ده چې د چنگاښ له کودتا وروسته دا مخفي ډله تره کې ده ته سپارلې وه چې د هغوی سره اړیکې ولري. د انقلاب له بري وروسته زېږي د ده سره پټ تنظيم شوي خلقيان د کابل د گوندي بنايي کمېټې منشي، نجيب الله ته ورپېژندلي وو چې هغوی په گوندي سازمانونو کې تنظيم کړي.

په ۱۹۷۶ (۱۳۵۵) کال کې په ځينو خلقيانو کې دا اوازي خپرېدې چې د تره کې او امين ترمنځ اختلاف شتون لري. ددې اختلاف لامل دا وو چې امين د خلقي اړخ د پوځي برخې مسؤل په ۱۹۷۶ کې مرکزي کمېټې ته وړانديز کړی چې خلقي پوځيان دا وړتيا لري محمد داود نسکور او واک ترلاسه کړي خو تره کې دا کار د گوند د سوله ييز سياست خلاف هڅه گڼلې وه. د هغه مهال د مرکزي کمېټې غړی شرعي جوزجاني په يوه ليکنه کې د مرکزي کمېټې د هغې غونډې په اړه راوړي چې امين وويل: «تشکيلات مو په اردو کې پياوړي دي، همدا اوس په رڼا ورځ کولی شو دولتي واک ترلاسه کړو او ملگری تره کې د جمهور رييس په توگه اعلان کړو. څو ځله يې بيا هم تکرار کړل. تره کې په موسکا وويل، او د کافر زو (دا يې تکيه کلام وو) اړينه نه ده د مرکزي کمېټې په غونډه کې د گوند د سوله ييز سياست خلاف ماجراجويانه خبرې وشي. د مرکزي کمېټې غړو د هغه څرگندونې جدي گڼلې او هغه يې په ماجراجويي تورناوه او ميثاق ويل ملگری تره کې، همدا امين مور او تاسې يوه ورځ مرگ ته ورکوي.» ۸۳ بنيايې د مرکزي کمېټې لډې غونډې وروسته د امين پلويانو دا تبليغات پيل کړي وي چې گواکې تره کې زور شوی دی او بايد د گوند له مشرۍ نه لاس واخلي.

د عبدالقدوس غوربندي په وينا «د پرچم په فرکسيون کې د نظر اختلاف د نوموړي فرکسيون د ملي او انټرناسيوناستي دريځونو په هکله وو چې کوم يوه ته لومړيتوب ورکړل شي. کارمل پدې ټينگار درلود چې د شوروي اتحاد له سياستونو نه بايد په بشپړ ډول ملاتړ وشي او گونديان په انټرناسيوناستي او سويستي رويه وروزل شي. کارمل پدې اند وو چې زېږو اکونه د نړۍ د ملتونو برخليک ټاکي. دا اختلاف هغه وخت ژور شو چې په کال ۱۹۶۷ کې شوروي لښکر په چکوسلواکيا يرغل وکړ او د خپلې خوبښې رهبران يې پر هغه هيواد وتپل او د شوروي دا بربنډ يرغل د پرچم په فوق العاده گڼه کې د انټرناسيوناستي مرستې په توگه تائيد او ترې ملاتړ وشو.» دې اختلاف ته د گوند د واکمنۍ وروسته هغو پرچميانو گوته نيولي ده چې ځانونه د خيبر پلويان او د کارمل مخالفان گڼي خو مخکې لډې پدې اړه هيڅ نه ويل کيدل او د کارمل او خيبر د اختلافونو خبره هم نه کېدله. البته د پرچم اړخ هغه وخت د ژور کرکيچ سره مخامخ شو چې د محمد داود د پوځي کودتا دوه کاله وروسته د کارمل - داود تر منځ اختلاف راغی. غوربندي دا اختلاف د محمد داود په ملي غورځنگ کې د پرچم د سازمان د انحلال د مفکورې له امله گڼي چې داودخان د کين لاسو د خپلو سياست غوره کړ او کارمل د تسليمۍ لاره غوره کړله. نوموړی د خپل کتاب نگاهي مختصر به تاريخ ح، د، خ، ا په ۴۲ مخ کې د پرچم په فرکسيون کې دې کرکيچ ته د حل لار د مرکزي کمېټې په پراخولو کې ويني هغه څه چې واقعيت نلري. واقعيت دا وو چې د جمهوري نظام په ټينگښت سره چې پرچم په نوي نظام کې د سترگو وړ برخه لرله خپله مبارزه چې واک ته رسيدل وو بشپړه گڼله. د جمهوريت په دويمه نيمايي کې چې د محمد داود او شوروي اتحاد اړیکې سړې شوې او له لويديځ سره يې د دوستانه اړیکو د ټينگولو هڅې پيل کړې. دا مهال مسکو کارمل و هڅولو چې د داود خلاف دريځ ونيسي چې د پرچم د مشرتابه تر منځ اختلاف پيدا شو. د کارمل تر مشرۍ لاندې سترې برخې د داودخان خلاف درېدلې او حتي د هغه د راپرزولو هوډ درلود. نور احمد نور چې دا مهال د مير اکبر خيبر پر ځای د نوموړي سازمان پوځي مسؤل وو د پوځي عمل وړانديز کړی چې گواکې يوازې په گارد کې ديرش تنه پرچمي افسران کولی شي دا کار وکړي خو خيبر د محمد داود

سره د همكاري او حتى په جوړيدونكي د ملي انقلاب حكومتي گوند كې د پرچم ادغام غوښت. دې مخالفتونو ته هغه وخت د پاى ټكي كينودل شو چې د ۱۹۷۶ كال په ژمي كې د پرچم د فركسيون كنفرانس جوړ شو. كنفرانس مركزي كمېټه پراخه كړه چې سرورپورش، عبدالقدوس غوربندي، عبدالمجيد سربلند، عبدالوكيل، نجيب الله او محمود بريالي مركزي كمېټې ته راپورته كړل. د خليل الله زمر په وينا «په كال ۱۹۷۶ كې د محمد داود د دولت په وړاندي مبارزه د ميراكبر خيبر د نظرخلاف د پرچم د اړخ په كنفرانس كې تصويب شوه او پدې مبارزه باندې په تاكيد سره د خلق د اړخ سره بيا يووالي تائيد شو.» ۸۴ لكه څرنگه چې جمهوري نظام د هماغه پيل څخه د كورنيو كشمكشونو او ننگونو سره مخامخ شو او داودخان اړ شو د نظام د مخالفينو ارادې ته سرټيټ كړي او د كين اړخو په ځپلو او د پرچميانو څخه د دولت د پاكولو او په بهرني سياست كې لويديځوالو ته نږدې شي. د محمد داود دا ډول چلند ددې سبب شو چې خلق او پرچم سره يوشي. خو دا يووالي هم رښتيني نه وو او په واحد گوند كې د دوو څرگندو سيالو خو دښمنو تلوالو خپل شتون ته دوام وركړ. غوره بېلگه يې دا وه چې د دواړو ډلو د ادغام په پروسه كې امين خپل يو شمېر پوځي ملگري او كارمل خپل يو شمير ملكي كدرونه پټ ساتلي وو. د (ا، خ، د، گ) له لوري واك د ترلاسه كولو وروسته بهير د دې دوو سيالو خو دښمنو تلوالو كارنامې چې د يو بل په وژلو، زنداني كولو، برياليو او ناكامو كودتايي هڅو او دښمنانه تبليغاتو څرخيدلي بڼي چې دا گوند يو واحد گوند نه بلکې د يوه نامه لاندې دوي دښمني تلوالې يا دوه گوندونه وو. د ۱۹۷۸ كال د اپريل له اووه ويشتمې څخه د ۱۹۹۲ كال د اپريل تر اته ويشتمې پورې ظاهر آ د، ا، خ، د، گ په نامه گوند د واك په گډۍ ډډه لگولې وه. خو پدې څوارلس كلنه موده كې په ټوليزه توگه واحد گوند نه بلکې په لومړي پړاو كې چې شل مياشتې كيږي د تره كې او امين په مشرۍ خلقي گوند او د شوروي د يرغل وروسته د كارمل او نجيب الله تر زعامتونو لاندې پرچمي فركسيون واك چلولو. لدې امله دا واحد گوند نه بلکې د واحد گوند په نامه دوي نه پخلا كيدونكي تلوالې يا جلا جلا گوندونه يا دموكراتيک اتحاد وو. له همدې امله پدې كتاب كې د (ا، خ، د، گ) په خلقي گوند او پرچمي گوند او واكمني يې هم په خلقي او شوروي - پرچمي واكمنۍ ويشل شوي دي. بنايي دا ډول ويش نه يوازې د نوموړي گوند ډيرى غړو بلکې د هغه مخالفينو ته هم د منلو وړنه وي. خو دا يو څرگند واقعيت وو چې د هغه څخه سترگې نشي پټيدای.

د همكاري او نه همكاري ستراتيژي

د گوند د جوړيدو سره سم د نورمحمد تره كې اوبيرك كارمل ترمنځ تكتيكي او سليقوي اختلافونه پيدا شول چې يو د هغو څخه د مبارزې د بڼې (شكل) يا د مبارزې د څرنگوالي مسئله وه. كارمل د گوند په څرگندي (علني) او تره كې په پټې (مخفي) مبارزې ټينگار درلود. هغه مهال ولسي جرگې د گوندونو او غونډو د جوړولو قانون نه وو تصويب كړى او له تصويب وروسته هغه پاچا توشيخ نكر او گوند هم د سياسي گوند په نامه نه بلکې د ټولني په نامه خپل شتون اعلان كړى وو. كه د گوندونو او غونډو قانون موجود وای منطقي وه چې گوند په څرگند ډول سياسي فعاليت وكړي. خو د گوندونو د قانون د نه شتون په صورت كې د گوند څرگند فعاليت واكمنۍ ته لاسوند وركاوه چې پر سازمان بريد وكړي مشران او فعالين يې پدې تور زنداني كړي چې د قانون پرته يې گوند جوړ كړى او د تره كې په وينا دا «کوچنی ماشوم» په ډيره آسانۍ سره له ډگره وباسي. پردې اساس د گوند د پټې مبارزې منطق سم وو ترڅو گوند د واكمنۍ له بريد څخه خوندي پاتې شي. له بله پلوه د كارمل له دريځه داسې بريښي هغه ډاډمن وو چې ده او د ده پلويانو ته د گوند د څرگند فعاليت له امله گواښ شتون نلري ځكه چې د واكمنۍ سره يې پټې اړيكي لرلي. د حكومت سره د كارمل پټې اړيكي د هغه د زوم له وينا معلومېږي چې د صدر اعظم محمد يوسف سره د ولسي جرگې د دوولسمې دورې ټاكنو كې ائتلاف كړى وو او هغه ليكي: «د ټاكنو په بهير كې د هغه (محمد يوسف) كړى او د ا، خ، د، گ د پرچم د اړخ ترمنځ يو ډول ائتلاف منځته راغلى وو چې د دې اړخ د بشپړ ملاتړ له كبله د هغه د كړۍ يو شمير منسوبين لكه

میر محمد صدیق فرهنگ او د هغه خور رقیه ابوبکر د کابل د ښار څخه ولسي جرگې ته لاره وموندله. « ۶۱ / ۱۲۲ که څه هم د محمد یوسف د حکومت پر مهال کارمل له گوند څخه لاره نه وه جلا کړې خو په پټه بې د حکومت سره اړیکې لرلې او اېتلاف یې ورسره کړی وو. لکه څرنګه چې ویل شوي وو کارمل د پښتونستان د آزادی د اتحادیې (پښتونخواه) منشي وو چې دا سازمان د سلطنتي کورنۍ په اراده جوړ شوی وو. لدې کبله کارمل د سلطنتي کورنۍ له ملاتړ برخمن وو. همدا لامل وو چې په ۱۳۵۱ کال کې کارمل په شورا کې خپله ډله د گوند په نامه اعلان کړه خو حکومت کوم غبرګون ونښود. د پښتونستان د اتحادیې په اړه د کارمل سلاکار فرهنگ لیکي: «دا مهال د یوې نیمه پټې او نیمه څرګندې ټولني د پښتونستان د اتحادیې بنسټ کېښودل شو چې رهبري یې ظاهرآ غلام حیدر خان عدالت لرله خو اصلي بنسټ اېښودونکی یې محمد داودخان وو. پدې ټولنه کې د حقوقو د پوهنځي یوه محصل بېرک (بېرک کارمل) هم فعالیت درلود دا اتحادیه ظاهرآ د پښتونستان افراتي ناسیونالستي داعیې ته د مرستي په نامه تشکیل شوي وه خو په واقعیت کې یې د محمد داود واک ته د رسیدو لپاره کار کاوه.» ۳۰ / ۶۶۴ په لومړي څپرکي کې راغلي وو چې غلام حیدر عدالت او کارمل د وېښ ځلمیانو د کندهار د څانګې د خپلولو په کار کې د ناکامۍ له امله د نوموړي سازمان مشران زندانی کړل. دا بیا ښيي چې کارمل په یوه پېژندل شوي سیاسي شخصیت د اوبښلو په موخه هر کار او حتی د حکومت په خوښه د هیواد د سیاسي غورځنګونو د ځپلو او د سیاسي فعالانو زنداني کولو ته چمتو وو. البته په سیاست کې د سیاستوالو، گوندونو او واکمنیو تر منځ همکاري، جوړجاړي، ائتلافونه او اتحادونه یوه طبیعي خبره ده. خو پدې کار کې باید یو لړ اصول او قواعد په پام کې ونیول شي او دا همکاري او ائتلافونه د ملي ګټو پر محور، د بیرنيو حالاتو او گواښونو په وړاندې ګډه مبارزه، د ملي او مترقي ځواکونو د پیاوړتیا موخي ولري نه دا چې د مترقي غورځنګونو د ځپلو په موخه صورت ومومي او پدې هکله مهمه خبره دا ده چې پدې همکاريو او ائتلافونو کې رښتینولي له پامه و نه غورزول شي یعني دا چې په هغو کې دوکه، توطئه او دسیسه نه وي او د شا څخه پر خپل اېتلافي ملګري گوزار و نشي یا دا چې دا همکاري، اتحادونه او ائتلافونه د پردیو د دیکتې له مخې ترسره نشي. ائتلافونو ته شا گرزول نه یوازي د خپل ائتلافي ملګري سره خیانت دی بلکې هیواد او خلکو ته ستونزي راوروي او کله ناکله د ناورینونو سبب هم ګرزي. په ائتلافونو او همکاريو کې مهمه او پرنسیبي خبره دا ده چې هغه د چا سره، د څه لپاره او د کومو موخو په خاطر کېږي. د کارمل له لوري د نورو سره د همکاري د ستراتیژۍ تگلاره په توطیه او دسیسه ولاړه وه او موخه یې یوازي د خپل ځان او خپلې ډلې غښتلتیا وه. پدې هکله صباح الدین کشکي لیکي: «دا موضوع چې کارمل له یوې خوا حکومت ته د همکاري لاس ورکوي او هممهاله د نظام د تخریب لپاره هڅو ته دوام ورکوي، د پرچم د ستراتیژۍ سره سرخوړ. مثلاً کارمل د ۱۹۷۲ کال په ژمي کې کله چې ما لیکوال د اطلاعاتو او کلتور د وزیر په توګه کار کاوه حکومت ته د همکاري وړاندیز وکړ. په هماغه کتنه کې هغه وړاندیز وکړ چې ډاکتر عبدالغیاث صافی (چې وروسته په کمونست رژیمونو کې د سرسخت کمونست په توګه راڅرګند شو) په وزارت کې د سلاکار په توګه مقرر شي. د کارمل سره د کتنې څو ورځې وروسته صدراعظم شفیق راته وویل چې پرچمیانو د مکرویان په یوه اپارتمان کې غونډه کړې چې د حکومت خلاف د یوې مظاهري پلان جوړ کړي. ما کارمل پدې موضوع باندې د بحث لپاره راوغوښت او ورته ومي ویل، عجیبه ده چې له حکومت سره د همکاري د وړاندیز په رڼا کې بې گوند داسې غونډه کړې ده. کارمل د دې غونډې د جوړیدو له امله چې حکومت پرې خبر دی تعجب وکړ خو د غونډې څخه کاملاً منکر شو.» ۳۲ / ۱۷۳

کارمل د پاچا او سلطنتي کورنۍ سره په همکاري کې د پاچا دومره باور ترلاسه کړی وو چې صدراعظمان هم ترې ځوریدل. د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند او د شوروي یرغل نومي کتاب لیکوال عطا محمد شیرزی د خپل کتاب په ۶۴- ۶۵ مخونو کې په قرغه کې د موسي شفیق په کور کې پدې اړه د خپلو سترګو لیدلی حال داسې بیانوي: « حکیم ګټوازي چې پدې وخت کې د امنیه قوماندان وو راغی د سالون په یوه څنډه کې یې د صدراعظم سره خبرې وکړې چې بیا صدراعظم ډیر ناکراره او په غوسه شو د حاضرینو په وړاندې یې په جګ آواز وویل چې پاچا ته تر بل هر چا نه بېرک کارمل مخکښی او ګران دی. دغه وخت داسې ورځې وې چې د پرچم ګروپ د یوه ملګري د مړینې په خاطر په ښار

کې مظاهري په لاره کړې وې.» کارمل نه يوازې د دموکراسۍ په لسيزه کې د سلطنت او حکومتونو سره د همکارۍ په نامه خپلې لوبې پرمخ وړلې بلکې د خپل کودتايي ائتلافي ملگري داودخان سره يې هم هغو ته دوام ور کړ چې پایله يې پر پرچم د جمهور رييس بي باوري شوله. د داودخان د واکمنۍ پر مهال يوه پرچمي ولسوال يوه چا ته چې رشوت يې تري اخيستی وو ويلې وو: «پرچميان د يوه بل انقلاب په گټه سياسي رشوت خوړل روا بولي. دغه ډول رشوت دوه ډوله گټې لري يوه يې دا ده چې انقلابيون په مالي لحاظ تقويه کيږي او بله يې دا ده چې لدې لارې دا تش په نامه جمهوريت په خپل نس کې په خپله بڼه تخریب کيدلی شي.» ۷۳ / ۸۵

د ۱۳۵۷ کال د ثور د ولسوال پاڅون وروسته واکمنۍ کې چې نيمايي يې پرچميان وو هغوی د خلقي حکومت د بدنامولو په موخه د چارو په سبوتاژ، وژنو او وړانکارو لاس پورې کړ چې د موسی شفيق وژنه يې يوه بېلگه ده. د شفيق وژنه جنرال پادشاه مير د حامد کرزي د واکمنۍ پر مهال افشا کړله چې هغه په ۱۳۵۷ کال کې د پلخري په پولیگون کې دنده لرله او د کورنيو چارو وزير نوراحمد نور يې د شفيق د وژلو پر مهال په پولیگون کې ليدلی دی. نوموړي جنرال د کرزي د واکمنۍ پر مهال د داودخان د کورنۍ د غړو د خښولو د ځای په موندلو کې هم مرسته کړې ده. لکه څرنګه چې د موسی شفيق د وژنې خبره راغله د هغه د وژنې په اړه به د تره کې غبرګون ووينو. پدې اړه د بي بي سي په پښتو ويبپاڼه کې د ۲۰۲۳ کال د اګست په اتمه «د افغانستان کمساری لومړی وزير» تر سرليک لاندې ليکنه خبره شوې په هغې کې راغلي دي: «موسی شفيق له نورمحمد تره کې سره پېژندګلوي درلوده او وخت نا وخت به يې له هغه سره کتل او ان د استاد خطاب يې ورته کاوه. کله چې تره کې واک ته ورسېد او په ۱۹۷۸ کې يې د انقلابي شورا مشري تر لاسه کړه غوښتنه يې وکړه چې موسی شفيق ارګ ته را وبولي چې دی ورسره وگوري. خو حفيظ الله امين اطلاع ورکړه چې بناغلی شفيق د کودتا لومړی اونی کې وژل شوی دی. دې موضوع تره کې خواشینی کړ او ويې ويل دا کار بايد نه وای شوی.» پدې هکله شيرجان مزدوريار او سيد محمد ګلابزوی ځينو کسانو ته ويلې وو: «کله چې امين تره کې ته د شفيق د وژلو خبره وکړله د تره کې د لاسه د چای پياله ولوېدله او ور ته ويې ويل. زه يو عادي سړی وم يوه ورځ زما د کور دروازه و ټکېده دروازې ته ورغلم گورم صدراعظم شفيق دی ورته و مي ويل خيرت وو چې راغلي ياست. شفيق وويل دي خوا ته راغلی وم و مي غوښتل چې تره کې صاحب ووينم. صدراعظم ډېر پاتې نشو او په ولاړو موڅې شيبې خبرې وکړې او هغه ولاړ. تاسو هغه زما په واکمنۍ کې وژلی دی.»

که چيرې د پرچم د ډلې مخينې ته کتنه وشي د پاچا څخه نيولې د انګلوساکسوني اشغال زېږنده واکمنيو کې د طالبانو پرته په ټولو واکمنيو کې برخه درلودله. دلته دا پوښتنه را پيدا کيږي پرچمي مشرانو چې ځانونه سلطنتي ضد، جهادي ضد او امپريالستي ضد شميرل څه ډول او د کومو اصولو له مخې د پاچا، سلطنتي کورنۍ، جهادي تنظيمونو او د امپريالستي ښکېلاکګرو پرمټ کينول شوي واکمنۍ سره همکارۍ ته غاړه اېښودلې ده. دا د پوهيدو وړنه ده چې څه ډول کارمليانو په ۱۹۹۲ کې د شمال تلوالې سره کوم چې هغو ته يې بې فرهنگه اشارر ويل گډه ژبه وموندله، د ملګرو ملتو د سولې پروګرام يې شنډ کړ او خپلې پرچمي واکمنۍ ته يې پخپله د پای ټکی کيښود.

په بله خوا د تره کې په مشرۍ خلقي گوند د يحيی کورنۍ تگلارو ته په کتو سره او همدا راز د خپلو سياسي او ايډيولوژيکي باورونو پراساس چمتو نه وو چې دې کورنۍ ته د همکارۍ لاس ورکړي دا ځکه چې د نورو سره د همکارۍ د ستراتيژۍ معيار يې گډ عقيدتي باورونه، گډ او يا ور ته ټولنيز، سياسي او اقتصادي پروګرام وو. البته د چنګاښ د انقلاب وروسته يې د جمهوري دولت سره چې په هېواد کې يې د هراړخيزو سمونونو د راوړلو تگلاره اعلان کړله د جبهې د جوړولو وړانديز وکړ چې هغه ته دولت هرکلی و نه ويلو. په نړۍ کې د گوندونو او سياستوالو تر منځ اتحادونه او ائتلافونه د يادو معيارونو پر بنسټ صورت مومي. په پرمختللي نړۍ کې نه دي ليدل شوي چې محافظه کار گوندونه د کين لاسو سره گډ حکومت جوړ کړي. ځکه چې سياسي، اقتصادي او ټولنيزې موخې يې سره سره خوري. خو کين لاسي انقلابي کارمل د سلطنتي کورنۍ سربيره د بنسټپالو مذهبي ډلو سره همکارۍ او ائتلافونو ته غاړه اېښي ده.

د افغانستان خلک دموکراتیک گوند او شوروي اتحاد

د افغانستان خلک دموکراتیک گوند ځان د نړیوال کارگري غورځنگ ایديالونو ته ژمن گانه او د داسې ټولني د جوړولو هوډ يې درلود چې په هغې کې د زبېبناک او ستم هيڅ ډول نښې نښانې ونه لیدل شي. د افغانستان کين غورځنگ لکه د نړۍ د نورو کين لاسو غورځنگونو په شان دوي فکري (د شوروي اتحاد او د چين کمونست گوندونو) سرچينې لرلې. پردې بنسټ دي گوند خپل فکري باورونه نه پټول او په نړیوالو مسئلو کې يې د شوروي اتحاد له سياستونو څخه ملاتړ کاوه. پدې کې هم شک نشته چې د افغانستان خلک دموکراتیک گوند د شورويانو سره اړیکې لرلې. البته دا ډول اړیکې د پرنسيب له مخې د دي معنی نه لري چې گواکې گوند د شوروي اتحاد د لاس آله وه لکه څرنگه چې ددي گوند مخالفينو دا ډول تبليغات کول. که پردې منطق چې نوموړي گوند د شوروي اتحاد د کمونست گوند سره اړیکې لرلې او د شوروي اتحاد د لاس وسيله وبلل شي نو د نړۍ مخ په ودې دولتونه او گوندونه يې چې د سترو دولتونو سره سياسي، اقتصادي او کلتوري اړیکې لري د سترو ځواکمنو دولتونو لاسپوڅي دي. البته شوروي اتحاد د يوه زبرځواک په توگه هلي ځلي کولي چې زموږ په هيواد او همداراز په دي گوند کې سست عنصره څيرې وپېري او د هغوی نه د خپلو ستراتيژيو د پلي کولو په موخه گټه پورته کړي. دېرو ته څرگنده ده چې مسکو د يحيی د کورنۍ د واکمنۍ پر مهال په نظام کې دوی ته وفادار کسان لرل چې د کې جې بې سره يې پټ مزي ټينگ کړي وو. پردې بنسټ که حکم وشي چې محمد ظاهر او محمد داود د مسکو د موخو پلي کوونکي وو منطقي نه برېښي. لکه څرنگه چې مخکې یادونه شوې وه په دوه قطبي نړۍ کې وروسته پاتې هيوادونه او د هغو سياسي خوځښتونه اړ شول چې د يوه زبرځواک سره دوستانه اړیکې وساتي. د ا، خ، د، گ له لوري د دا ډول تگلارې غوره کول د وخت د واکمنو شرايطو تر سيوري لاندې غوراوی وو. هغه مهال يوې خوا ته لويديځ پانگوال سيستم دموکراسۍ تر شعار لاندې او بل لوري ته ختيځ د خپل سوسيالستي غورځيدونکي نظام سره د سيالی ډگر ته راوتلي وو. البته کله چې چين په يوه ځواک واوښت په ختيځ قطب کې انشعاب راغی او د دي انشعاب ظاهري لامل د لويديځ سره په اړیکو او د دريمې نړۍ په هيوادونو کې د انقلاب په مسئله کې تبليغېده خو اصلي لامل يې د مسکو او پکن هژمونيستي دريځ وو چې د نړۍ په کين غورځنگ ولکه ټينگه کړي. شوروي اتحاد له لويديځ سره په سوله ئيز ژوند او په وروسته پاتې هيوادونو کې شوروي پلوه گوندونو په پارلماني مبارزه ټينگار درلود. پکن د مسکو دا ډول تگلاره د نيکيټا خروسچف رويونيستي او انقلابي ضد تگلاره گڼله. اصلي خبره دا ده چې يو گوند د خپلې فکري سرچينې سره په اړیکو کې څه ډول تعامل لري. آیا پدې اړیکو کې خپلې ملي گټې د خپلې فکري سرچينې د گټو قرباني کوي يا دا چې خپلو ملي گټو ته لومړيتوب ورکوي. ژوند بڼي چې د زبرځواکونو او ځواکمنو دولتونو له لوري د دموکراسۍ، بشري حقونو، گلوباليزم، انټرناسيونايزم، د ستم لاندې ولسونو ملاتړ، اسلامي اخوت او داسې نور شعارونه د سياسي بنکلو شعارونو پرته بل څه ندي. پداسې يوه حالت کې گوندونو، حکومتونو او سياستوالو ته پکار دي چې د خپلو فکري سرچينو او نورو دولتونو سره په اړیکو کې د خپلو هيوادونو د سياسي خپلواکۍ، پرمختگ او ولسونو د سوکالۍ په موخه گټه پورته کړي نه دا چې د هغوی د لاس وسيله شي.

اوس به د شوروي کمونست گوند او شوروي دولت سره د دي گوند د دواړو اړخونو (خلق او پرچم) د اړیکو په څرنگوالي بحث و شي. د پښت پرده افغانستان نومي کتاب يو ليکوال د (ا، خ، د، گ) د دواړو ډلو د ځانگړتياوو په اړه ليکي: «د ايدیولوژيکي اړخه د خلق او پرچم اړخونه د چين او شوروي د سيالیو په اړوند د شوروي سرسخت پلويان وو. خو د ختيځو مطالعاتو په مؤسسه کې د افغانستان د کارپوه يوري گانکفسکي په قول ک، گ، ب، کارمل او پرچميان د هغه د سيال څخه معقول او خبرې اوريدونکي وموندل. د هغه په وينا د دي آژانس له نظره خلقيان ډير افراطي، په ځان متکي او د وړاندوينې وړ نه وو. خلق د افغانستان د مسالو په هکله د پرچم په پرتله خالص مارکسيستي- لينستي نظريات لرل.» ۱۷/۴۷ د پرچميانو په هکله يو شوروي ليکوال ليکي: «مور پرچميان روزلي وو. هغه

هم د لينني کمونستي اصل پر بنسټ نه، بلکې د جورجاري په روحيه . د شوروي ملگرو د دستورونو په منلو او د خپلو مشرانو څخه په فرمان برداري کې چې د شوروي ټولني د هغه مهال ځانگړتيا وه. « ۵۰ / ۷۷ پورتنی دوه اقتباسونه ښيي چې شوروي اتحاد د نړۍ د مترقي او کارگري گوندونو د فکري سرچینې په توگه د خپل دا ډول دريځ څخه د مارکسيسم – لينينيسم او پرولتري انترناسيوناليسم څخه د وسايلو په توگه د خپلو هژمونستي موخو لپاره گټه پورته کوله. که چيرې د شوروي کمونست گوند په رښتيا هم د مارکسيستي- ليننستي اصولو پر بنسټ د نړۍ د مترقي او کارگري گوندونو سره اړيکې ټينگولې او د هغوی سره يې مرستي کولې منطقي دا وه چې په افغانستان کې يې په هغه ډله د خپل ستراتيژيک ملگري په توگه ډډه لگولې وای او ملاتړ يې کړی وای کومې چې خالص مارکسيستي- ليننستي نظريات لرل. خو شوروي مشرانو هغه اړخ خپل ستراتيژيک ملگري گانه چې ښه غورځيوونکی وو. پدې اړه د نجيب الله د ورور پرچمی مېرمن ثريا بها ليکي: « متاسفانه چې د پرچم د گوند د اکثر و مشرانو د وجود ټولې ټوټې روسی شوې وې، هغوی انساني او ملي ارزښتونه د شوروي گټو او سوويتيزم پر بنسټ سنجول. سلطانعلي کشتمند د خپل سوويتيزم له مخې د خپل فرهنگي او توکميز هويت په نفي کولو کې چې په متن کې يې سپکاوی ليدل کيده وياړل. کله به چې کوم ملگري د شوروي په شونيزم کوچني نيوکو وکړه هغه به په غوسې سره د ملگري انقلابي ايمان تر پوښتنې لاندې ونيو او په هيجاني توگه به يې ويل زما لپاره د آمو د سيند د هغه لوري ټولې غوماشي جېټ الوتکې دي. » ۱۰۸/۸۶-۱۰۹ پرچمي مشرانو د مسکو له سياستونو نه پدې خاطر ملاتړ کاوه چې د هغه نه يې واک ته د رسيدو تمه لرله او پدې توگه د پرچم د گوند په کورنيو چارو کې د لاسوهنې واک ورکړی وو. کارمل د ۱۹۸۹ کال د دسمبر په مياشت کې د پراودا د شوروي اتحاد د کمونست گوند د نشراتي ارگان د خبريال د دي پوښتنې په ځواب کې چې د اپريل د کودتا مخکې د شوروي اتحاد د کمونست گوند او (ا،خ، د، گ) اړيکې څنگه وې؟ آيا د مسکو له خوا تاسې ته امر او نهی راتله، وويل: « مسکو ژر مور ته پام را و نه گرز اوه، ځکه مور کمونست گوند نه وو. البته مور ستاسو د سفارت په دعوتونو کې د شوروي ملگرو سره کتنې درلودلې. خبريال: يوازې په دعوتونو کې؟ کارمل ورو کيږي، په څرگنده توگه خپله حافظه ترسنجش لاندې نيسي ووايي يا و نه وايي! بالاخره د خپل غږ تون ټيټوي او ميرانه کوي. که بربنډ وويل شي، تاسې د دي گوند تر تله پورې شتون درلود. که د هغو په هکله کيسه وشي ستره حيرانتيا به راشي ډيره ستره! نفي کول او درواغ ويل آسانه دي خو مشکل د وجدان د غږ په لور خوځښت دی. » ۱۸۷ / ۷۱-۶۲ د کارمل په پورتنيو څرگندونو کې لاندې ټکي د غور وړ دي: « مسکو ژر مور ته پام را و نه گرز اوه، ځکه چې مور کمونست گوند نه وو. » خو کارمل پدې اړه نه وايي چې څه وخت دا گوند په کمونست گوند واوښت، مسکو هغه ته پام راوگرز اوه او خبره دې ته ورسيدله چې شورويان د نوموړي گوند تر تله ځان ورسوي. دا واقعيت دی چې مسکو تر هغه مهاله دې گوند ته پام نه راگرز اوه چې کارمل پکې دوهمه څيره وه. وروسته له هغې چې کارمل د تره کې څخه جلا شو او د خپلې ډلې (پرچم) بنسټ يې کيښود دا گوند په کمونست گوند واوښت، د مسکو پام يې ځانله راوگرز اوه، نوموړي فرکسيون ته يې لار وموندله، د هغه تر تله پورې يې ځان ورساوه، امر او نهی يې ورکولې او عملاً يې د هغه لارښوونه کوله. کله چې کارمل وايي چې د سفارت په دعوتونو کې يې گډون درلود هغه ټولو ته څرگند دي. يو افغان ژورنالست د محمد داود د واکمنۍ پرمهال په کابل کې د شوروي په سفارت کې د يوه دعوت داسې انځور کاري: « په سفارت کې د سفارت غړو او پخپله سفير پوزانوف د ميلمنو هرکلی کاوه. سالون ته ننوتم، ومې ليدل چې د پرچم وټلي غړي د بېرک کارمل، اناهيټا، باريک شفيعي او نورو په شمول چې شمير يې شلو تنو ته رسیده لکه د سفارت د غړو په څير د ميلمنو هرکلی کاوه. خو د خلقيانو له اړخه هيڅوک هلته نه وو. شورويانو هيڅکله هم د خلق اړخ نه دعوت اوه. مور هم د ډير وخت راهيسې د خلقيانو هيڅ يو غړی په دعوتونو کې ندی ليدلی. او شورويانو هم خلقيانو ته کومه ليوالتيا نه لرله. » ۵۳ / ۷ د کشککي په خبره « تره کې حتی د شوروي سفارت په محفلونو کې حاضر نه وو. انسان دې پايلې ته رسيري چې شورويانو د خلقيانو په پرتله د پرچميانو سره نږدې اړيکې لرلې. » ۳۲ / ۱۷۲ د شوروي دولت عملي چلند هم وښودل چې مسکو د (ا، خ، د، گ) په نامه گوند خلقي اړخ هيڅکله هم باور نه درلود او د پرچميانو واک ته رسولو او د هغوی د واک د ټينگښت او غزولو په موخه يې پداسې يوه احمقانه کار لاس پورې کړ او پداسې يوه جگړه

كې رابښكېل شو چې دا جگړه « له هغو وروستيو ځان وژونكو ماینونو څخه يوه راوختله چې يو لوی دولت پرې والوت او درې وري شو. » ۲۹۶ / ۷

پر بله خوا د شوروي دولت له لوري د پرچميانو سيال خلكيانو ته نه ليوالتيا او پر هغوی نه باور لږې نه څرگنديږي چې كله خلكيانو د ۱۹۷۸ كال د اپريل په اووه ويشتمه واك تر لاسه كړ مسكو پدې ټينگار درلود چې په نوي حكومت كې پرچميانو ته نيمايي ونډه وركړل شي. كله چې شورويانو پدې اړه ډاډ پيدا كړ چې پرچميانو ته به په حكومت كې اړينه برخه وركړل شي د ثور د پاڅون درې ورځې وروسته يې د نور محمد تره كې په مشرۍ حكومت په رسميت وپيژندلو. پداسې حال كې چې د داودخان حكومت يې د کودتا په ورځ په رسميت پيژندلی وو. د مسكو له لوري د خلقي واكمنۍ د په رسميت پيژندلو وروسته بهيرونو وښودل چې خلقي مشران د مسكو امر او نهې ته غاړه نه ايردي نو د خپل پوځي يرغل پواسطه يې د خلكيانو واكمنۍ ته د پای ټكې كښنود او د پرچم ډله يې د واك په گدی كښوله.

كه چيرې د خلك دموكراتيک گوند د مخالفانو دا ادعا چې پرچميان او خلكيان دواړه د مسكو لاسپوڅي وو نو پر افغانستان يې خونړی پوځي يرغل ، د خلقي دولت نسكورول او د پرچميانو واك ته رسول د څه لپاره وو؟ د شوروي اتحاد له لوري د افغانستان د اشغال او پرچميانو ته د واك ليرد بنيې چې دې ډلې ته د واك ليرد د مسكو لخوا ددې ډلې پر مشر كارمل د يوه لاسپوڅي په توگه بشپړ باور وو. د افغانستان نيواك بنيې چې شوروي دولت هغو انټرناسيونالستي اصولو ته شا گرزولي ده چې بايد د كمونستي او كارگري خوځښتونو ترمنځ شتون ولري چې هغه يوازي او يوازي په سياسي او معنوي ملاتړ څرخيږي. كله چې د شوروي د پوځي يرغل وروسته جنرال مایوروف د شوروي د لوی پوځي سلاكار په توگه افغانستان ته استول كيږي د كې جی بی مشر اندروپوف نوموړي ته داسې دستور وركوي : « پوهيږو چې كارمل يوه كرغیرنه څیره ده ، خو زموږ لارښوونو ته كلك غوږ نيسي د هغه ملاتړ وكړه ، پدې توگه نو هرڅه په خپل لاس كې ونيسي او عمل وكړئ. » ۵ / ۷ حسن شرق د گوند په دوو سيالو ډلو د مسكو د باور په اړه ليكي : « د پرچم په لارښوونې سره د سره پوځ پواسطه د افغانستان د اشغال وروسته كه شوروي سلاكارانو لږ اداري واكونه د خلق دموكراتيک گوند ته وركول د پرچم اړخ ته وو ، نه خلكيانو ته. » ۳۸ / ۴۰۴ كه چيرې شوروي كمونست گوند (د، ا، خ ، د ، گ) او د هغې د واكمنۍ سره د لينني اصولو پر بنسټ چې هغه سياسي او معنوي ملاتړ او د نورو په كورنيو چارو كې نه لاسوهنه وه او (د، ا، خ ، د ، گ) هغه ته ژمن وو او همدې اصولو ته د ژمنتيا له مخې د شوروي كمونست گوند او نورو كارگري گوندونو سره اړيكي ساتلي په كار وه چې د دوو برابرو حقوقو لرونكو گوندونو او دولتونو په شان د سياسي ، تخنيكي او مالي ملاتړ او مرستو په وركولو سره خپل مناسبات ساتلي وای. خو وليدل شول چې مسكو د دا ډول اړيكو ليوال نه وو بلكې غوښتل يې چې (د، ا، خ ، د ، گ) د دوی امر او نهې ته د يوه بې خولې او بې ژبې موجود په شان غاړه كيږدي. شوروي مشرانو دا ډول ځانگړتياوي د گوند د خلقي گوند په مشرتابه (تره كې او امين) كې نه ليدلې. پردې بنسټ د محمداظم سيستاني دا خبره « مسكو قطعاً نه غوښتل د تره كې او امين ترمنځ يو غوره كړي. » ۵ / ۱۴۴ په بشپړ ډول سمه راخيږي دا ځكه چې د عبدالحميد مبارز په وينا « خلكيانو پخپله سوق او اداره په لاس كې ونيوله ، د خلكيانو په اداره كې روسانو نشوای كولاى د سلاكار د رول څخه تيری وكړي يعني څه ډول چې د پاچاهي او د محمداود د جمهوريت پر مهال تخنيكي استفاده كيدله له دوی نه كار اخيستل كيده خو افغانستان ته د سره پوځ په راتگ سره د شوروي متخصصينو څخه د مشورتي او تخصصي همكاريو بنيې تغيير وكړ او د افغانستان د چارو په اداري يې د شوروي د تسلط بڼه ونيوله. » ۷۰ / ۸۸

د افغانستان خلك دموكراتيک گوند په نامه څوارلس كلني واكمنۍ وښودل چې د شوروي اتحاد كمونست گوند او شوروي دولت د (د، ا، خ ، د ، گ) او د هغه د واكمنۍ سره په اړيكو كې كه له يوې خوا د خپل بهرني سياست لينني اصول تر پښولاندې كړي دي له بله پلوه يې ټولې هڅې پدې را گرزولي وې چې د دې گوند خلقي اړخ كمزوری كړي او د پرچمي اړخ ملا وړ وتړي ، واك ته يې ورسوي او د خپلو ځوانانو د سر په بيه هغه په واك كې وساتي. د شوروي اتحاد سره (د، ا، خ ، د ، گ) د خلق او پرچم د مشرانو د اړيكو په څرنگوالي به د شورويانو ولولو. الكساندر مازوروف چې د ۱۹۷۵ څخه تر ۱۹۷۹ پورې په افغانستان كې د كې جی بی د مسئول مرستيال وو د تره كې سره د دې آژانس د غړو د اړيكو

په اړه وايي: «د دوی سره د تره كې اړيكي وې خو داسې نه وې لكه څرنګه چې وای. كه خبره د جاسوسۍ په اړه وي په هغه برخه كې تره كې زموږ سره اړيكي نلري.» ۸۹ محمدحسن كاكړ د همدې مازوروف له قوله ليكي: «نږدې ټولو هغو پرچميانو د شوروي پټو اجنسي گانو ته اطلاعات وركول كوم چې د محمد داود په جمهوريت كې په مركزي كمېټه كې شامل وو.» ۹۰ / ۱۶۱ همدارنګه د كې جې بې بل افسر ولاديمير كوزيچين د كارمل په اړه په يوه ليكنه كې راوړي: «كارمل د جمهور رئيس په څېر د نصبولو مخكې د پيرې مودې لپاره د كې جې بي جاسوس وو.» ۹۱ د نجيب روشن په نامه يو پرچمي كدر چې د كرزې د بلواكې واكمنۍ پر مهال د افغانستان د ملي تلويزيون رييس پاتې شوی دی د ۲۰۲۴ كال د فبروري په اوومه په خپله فېسبوک پاڼه كې راوړي: «يوه پرچمي محمود بريالي ته ويلي وو اورېدلي مي دي چې ځيني د گوند مشران د ك. ب. د استخباراتو غړي دي او بريالي په ځواب كې ورته ويلي وو ښه ده پوښتنه وكړئ كوم يو نه وو.» يعنې چې پرچمي مشران ټول د ك. ب. اجنټان وو. زياتره د ا، خ، د، ك، مخالفان او حتی د دې گوند ځيني پخواني كدرونه چې د گوندي گټو په پرتله هغوی ته فرکسيوني تراوونو لومړيتوب درلود د شوروي د ك. ب. په لاسونونو او يا د دې سازمان د كاركونكو په ليكنو او په تېره د ك. ب. د څارگر واسيلی مېتروخين چې بریتانیا ته پناه يووړله پر كتاب ډډه لگوي. پدې كتاب كې د دې گوند د مشرانو او يو شمېر مطرح كدرونو مستعار نومونه هم ترسترگو كېږي او پدې اړه خپل حكمونه صادروي چې گواكي هغه د ك. ب. اجنټان او جاسوسان تېر شوي دي. د دې ډله وگړو پام بايد دي خبرې ته را وگرزول شي چې د هر هېواد او په تېره د سترو دولتونو بهرني څارگر بنسټونه په يوه هېواد كې د هغه هېواد د چارواكو، مطرح سياستوالو، مخورو، جاسوسانو او اجنټانو اصلي نومونه نه يادوي بلكې مستعار نومونه ورته غوره كوي او خپل مركز ته د هغوی په اړه په رپوټونو كې دا مستعار يا شفري نومونه استعمالوي. پر دې بنسټ د مېتروخين په كتاب كې ددې نومونو شتون دا معنی نلري چې هغوی ټول د ك. ب. جاسوسان يا اجنټان وو. دا برخه به د مسكو له خوا د پرچم ډلې ته د مالي مرستو په وركولو سره پای ته ورسول شي چې دا مرستي خلقيانو ته نه وركول كېدې. پدې هکله به دوي بېلگې راوړل شي.

الف - عبدالکريم ميثاق د خپل «خاطره ها گپ های از گذشته» نومي كتاب په ۱۴۹ مخ كې د خلق او پرچم د يووالي وروسته ددې لپاره چې د دواړو ډلو د سازمانونو د ادغام چارې تنظيم شي داسې راوړي: «سياسي بېرو پرېكړه وكړه چې د گوند مالي لگښتونه په مساوي توگه د دواړو خواوو لخوا وركړل شي. كله چې تنخواوي و سنجول شوي، خلقي اړخ اړيني پيسې نلري، خو پرچميانو ټينگار درلود چې بايد پيدا شي...، كله چې مور وويل چې خلقيان دومره سپما نلري، نور احمد نور وويل: څرنګه يې نلري، آيا نړيوالې چينې تاسو ته مرسته نه كوي؟ كله مو چې دا پوښتنه واورېدله ما او زېري يو بل ته وكتل. ما وويل نه. څرګنده شوه چې هغوی له نړيوالو سرچينو مالي مرستې تر لاسه كولي او مور دا سرچينې نلري او نور وروسته لدې دې بحث ته دوام ورنكړ.» بېله شكه نړيواله سرچينه مسكو وو.

ب- ثريا بها د خپل كتاب په ۱۶۸ مخ كې د دموكراسۍ په لسيزه كې شوروي اتحاد ته د درملني لپاره تللي وه پدې اړه ليكي چې هوټل ته دوريانكوف د هغې د پوښتنې لپاره ورغلی چې حيدر مسعود د نجيب الله د واكمنۍ پر مهال د گوند منشي هم موجود وو. دوريانكوف له ثريا پوښتلي چې د سفر لگښتونه يې چا وركړي دي په ځواب كې ويلي چې ورور مې را كړي دي. دوريانكوف پوښتلي وو: «ولي گوند مرسته ونكړه؟ ومي ويل گوند له كومه ځايه كړي وای؟ وويل گوند كولاى شول د ارتباطي شبكو له لارې مرسته كړي وای. په خواشينۍ سره يې حيدر مسعود ته وويل، مور ستاسې ټول مشتتابه ته هره مياشت پيسې استوو. ملگري كارمل د مياشتې پنځه دېرش زره روسي روبلو سره څه كوي؟ ولي گوند دي چېنكي ته د ټكټ په اخېستلو كې مرسته ونكړله؟...، مور د څه لپاره پيسې درلېږو؟» عجيبه خولا دا ده چې د نجيب د واكمنۍ پر مهال دا جوړه (صديق او ثريا) د خپلو دوو بچيانو سره پنجشير ته ولاړل، د احمدشاه مسعود ميلمانه شول او څه موده وروسته مسعود هغوی امريكا ته واستول. په امريكا كې صديق د نجيب الله را بشناسيد په نامه يو كتاب وليكه. د ثريا په وينا لگښت يې امريكايانو وركړ چې د نجيب الله شخصيت

يې تر سترې پوښتنې لاندې راوړی دی. د ثريا بها له لوري دا څرگندونې چې د کتاب لگښت امریکایانو ورکړی دی. بېله کومه شکه په کتاب کې د امریکایانو غوښتنې او وړاندیزونه له پامه ندي غورزول شوي چې له نجیب څخه د بد اخلاقه، جلا د او د شوروي اتحاد د نوکر انځور وکارې. له بله پلوه صدیق وايي چې کتاب ده نه بلکې ثريا ليکلی دی. دا ارزښت نلري کتاب چا ليکلی دی. اصلي خبره دا ده چې دا کتاب د امریکایي مقاماتو د ارادې له مخې او د امریکایانو په لگښت ليکل شوی دی چې هم د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند او هم نجیب الله پکې سپک شي.

د پښتونستان مسأله

د محمد هاشم د صدارت وروسته د پښتونستان مسأله د ځېنو افغان واکمنیو او سیاستوالو لپاره یوه ملي ستونزه او د نورو لپاره بیا د یوې سیاسي او تبلیغاتي وسیلې په توگه پاتې شوې ده. دا مسأله د افغانستان او پاکستان ترمنځ په یوه کرکچ، د لويديځوالو سره د سرو اړیکو او افغانستان ته د ستونزو د جوړولو لامل گرزیدلې ده. د ا، خ، د، گ د دې مسألي ارزښت ته په کتو سره په خپله کر نلاره کې د هغې په عادلانه حل ټینگار کړی وو. دا ستونزه د انگریزي ښکیلاک او تزاری روسیې د هژمونپستي او پراختیا غوښتنې له تگلارو سره تړاو لري خو کورنیو لاملونو او په تیره د واک پر سر د واک د مدعیانو اختلافونه، بی اتفاقی، شخړې او جگړې وې چې د هغه څخه انگریزانو، روسانو او پارسیانو (ایرانیانو) گټه پورته کړه او موږ د خپلې خاورې زیاتې برخې له لاسه ورکړلې چې پایله یې نننۍ په وچه کې پروت افغانستان دی. که چیرې د واک مدعیانو د خپلو شخصي، فامیلی او قبیلوي گټو پرځای ملي گټو ته لومړیتوب ورکړی وای ښایي چې د وخت د زبرځواکونو د لاسوهنو او تیريو پایلې دومره ژورې نه وای. د پورتنۍ ادعا ښه ساری په تهران کې د بریتانیا د سفیر کپتان مکولم څرگندونې دي: «زما په گومان د افغانستان پاچا شاه زمان د هند په نیمه وچه کې د انگلستان تر ټولو ستر دښمن دی...» د شاه زمان د نړۍ نیولو د هیلو سره یوازې او یوازې د هغو د خپلو خلکو په منځ کې د بی اتفاقی د اچولو له مخې مبارزه کولی شو. «۱۸۱/۴۲ د انگریزانو د دې زیرکانه پالیسی له امله وو چې د افغانستان د وخت په مخورو او د واک په مدعیانو کې یې د بی اتفاقی تخمونه وکرل او حاصل یې د انگریزانو سربیره روسانو او پارسیانو هم تر لاسه کړ چې په شمال کې افغانستان مروه او پنجدي، په لويديځ کې سیستان او په ختیځ او سویل کې د دیورند د فرضي کرښې د هغې لوري پراخي سیمې له لاسه ورکړې. د دیورند د تړون لاسلیک د افغانانو لپاره داسې ناسور تپ دی چې لا تراوسه ویني ترې بهیږي. د هغه مهال د واک د مدعیانو ترمنځ د دښمنیو پایله دا شوه چې د کمزوري افغانستان برخلیک تزاری روسیه او لویه بریتانیا وټاکي. په ۱۹۰۷ کې روسیې او بریتانیا پردې هوکه وکړه «چې د ننني افغانستان خاوره به د دوی ترمنځ د یوه بیلیدونکي هیواد په توگه مني چې بهرنی سیاست به یې د بریتانیا په لاس کې وي. روسیې ومنله چې افغانستان به د خپل نفوذ د ساحې نه د باندې گڼي او د افغانستان پولو ته په درناوی کوي. بریتانیا به د افغانستان نوره خاوره نه نیسي او د افغانستان د خاورې څخه به روسیې ته کوم گواښ نه وي.»

د افغانستان په اړه د بریتانیا او روسیې د جوړجاړي پایلې افغانانو ته دوی ستونزې پرېښودلې. یوه دا چې د انگریزانو څخه بشپړه سیاسي خپلواکي و گټي او بله د لاسه وتلې خاورې بېر ته تر لاسه کړي. په ۱۹۱۹ د غازي امان الله خان د واکمنۍ پر مهال «د افغان – انگریز دریمه جگړه پدې موخه پیل شوه چې افغانستان غوښتل د کمزوري شوي هند څخه خپلواکي او ځمکنی امتیازونه تر لاسه کړي...» د بریتانیا په وړاندې جگړه باید په یوه وخت کې په دريو جبهو کې پیل شوې وای. د لوی قوماندان صالح محمدخان په مشرۍ په دکه، د نادرخان په مشرۍ په خوست او په کندهار کې د عبدالقدوس خان په مشرۍ افغان ځواکونه باید د قبایلي لښکرو له لوري تقویه شي. د افغانستان د بريد سره سم په پېښور کې پاڅون وشي. خو دا فعالیتونه په ښه ډول سمبال نشول. د خيبر په جبهه کې مخکې له وخته اقدام، چې

نادرخان د مې په دوه ويشتمه د سپينوام په لور و خوځيږي او د مې په اته ويشتمه په تل برید وکړي د بریتانیا له لوري د دکې د نیولو سبب شو. د کندهار په جبهه کې د مې تر ۲۷ او ۲۸ پوري چې د بریتانیايې ځواکونو د سپين بولدک په کلا برید وکړ او د افغانانو د ميريې مقاومت وروسته يې هغه ونيوله د پام وړ کوم حرکت نه و شوی. د نادرخان د جبهې بری د جلال آباد په لوري د بریتانیا د حرکت خنډ شو او د بریتانويانو په مواصلا تي کرښو د قبایلي بریدونو سبب شول. په جلال آباد باندي بمباريو پدې ښار کې وارخطايي راوره او د دې سيمو شا اوخوا افغانانو وسلې او نور شيان چور کړل. په کابل کې شاهي قصر د مې په څلورمه بمبارد شو. «۱۶۳-۱۶۴ که چيرې د افغان- انگریز دريمې جگړې ته وکتل شي ليدل کيږي چې د جگړې دواړه اړخونه د يو لړ ستونزو او گواښونو سره مخامخ وو. دواړو اړخونو د يو بل ځمکې ونيولې او په جگړه کې کوم پرېکړونکي عمليات ترسره نشول. دواړو خواوو د جگړې په ډگر کې ماتې ونه خوړه او نه يې د سترگو وړ پرمختگ درلود. بریتانیا لدې نه ويره درلوده که جگړه دوام وکړي په اسلامي نړۍ کې به بریتانیا نوره هم تجريد شي او د فرانسې سره به د سولې په خبرو منفي اغيز واچوي. له بله پلوه د انگرېزانو تلپاتې وېره د افغان ولس څخه وه. په لندن کې چارواکو ته جوته شوې وه او پدې يې اعتراف کاوه چې» مور د افغانانو د منظم لښکر څخه نه ډارېږو بلکې د نامنظمو قبيلو څخه چې په پرله پسې توگه په منفردو کمپونو او مواصلا تي کرښو بریدونه کوي وېره لرو.» ۱۵۴/۹۲ همدا لامل وو چې د خوست په جبهه کې د بري له امله د وزيرستان جنگياليو د اسماعيل خان په ډيره کې پرمخ تلل او د اباسين غاړې ته رسيدلي وو چې د متارکې له امله هغوی ته د شا تگ او بېرته ستنيدو قوماندې ورکړل شوه. پدې جگړه کې لومړی ځل وو چې انگریزانو پر افغانستان هوايي بمباری وکړي چې د جنگياليو او ولس په روحیه يې منفي اغيز پرېښود. د انگریزانو وېره له قومونو څخه پرځای هم وه ځکه د انگریزانو سره په جگړو کې د منظم افغاني لښکر په پرتله د ولس ونډه ټاکنه وه. د ساري په توگه د نادرخان تر قوماندې لاندي دريو زرو منظمو عسکرو جگړه کوله په داسې حال کې چې يوازې د خوست څخه لسو زرو تنو ولسي خلکو په جگړه کې برخه لرله. دواړو اړخونو خپلو دې ستونزو او مجبوریتونو ته په کتو سره غوره وگڼله چې متارکه وکړي. د ۱۹۱۹ کال د جون په دريمه اوربند اعلان او د جولای په پنځه ويشتمه په راولپنډۍ کې د افغان- انگریز مرکچيانو علي احمد خان او هيميليتون گرانټ په مشرۍ د سولې خبرې پيل شولې او د همدې کال د اگست په اتمه د سولې لاندي تړون لاسليک شو:

«سريزه: د لويې بریتانیا او د افغانستان د مستقل دولت تر منځ د ۱۹۱۹ کال د اگست د اتمې د ۱۳۳۷ د ذيقعدې د يولسمې د راولپنډي معاهده د لويې بریتانیا او د افغانستان د دولت تر منځ د سولې د منل کيدو لپاره ده.

لومړۍ ماده: د دغې معاهدې له لاسليک سره د لويې بریتانیا او د افغانستان د دولت تر منځ به سوله وي. دويمه ماده: هغه حالت ته په کتو چې د بریتانیا او افغانستان تر منځ د جگړې سبب شو د بریتانیا دولت د خواشینی په څرگندولو د هند له لارې افغانستان ته د تيرو دولتونو په شان د وسلې او جگړه بيزو توکو ليردول دروي.

دريمه ماده: برسیره پردې د تېر امير د سوغاتونو پاتې برخه کنگل او نوي امير ته به دغه څه نه ورکول کيږي .

څلورمه ماده: د بریتانیا دولت په همدې وخت کې دې ته ليوال دی چې پخوانی دوستي چې اورده موده روانه وه په دې شرط بيا نوي کړي چې د افغانستان دولت دغه کار ته خپله ليوالتيا وښيي. شرط به دا وي چې د افغانستان دولت دغه کار ته په خپلو کړو وړو سره له ځانه ليوالتيا ښکاره کړي. هغه وخت به د بریتانیا دولت دې ته چمتو شي چې له شپږو مياشتو وروسته د بریتانیا او افغانستان د گډو گټو او د پخوانی دوستۍ د نوي کيدو د خبرو او پرېکړو لپاره نوی سفير وليږي .

پنځمه ماده: د افغانستان دولت د هند او افغانستان تر منځ هغه سرحد چې تېر امير منلی وو، مني او هم ژمنه کوي چې د خيبر لويديځ لوري ته د نه په نښه شوي پولې هغه برخه چې په دې وخت کې د افغانستان له لوري تيری وشو ډير ژر د انگليس د دولت د کمیشن له خوا وټاکل شي ، او هغه برخه چې د بریتانیا

د دولت كميشن ېې ټاكي ومني. د برتانيې د دولت عسکر به تر هغه وخته په خپلو ځايونو كې پاتې كيږي چې د پولې ټاكنه تر سره شي. »

له تړون څخه بريښي چې انگرېزانو د افغانستان بشپړه خپلواكي په رسميت پيژندلي ، د افغانستان او بریتانیا ترمنځ پخواني تړونونه منل شوي او د افغانستان د لاسته تلو سيمو بيا تر لاسه كولو ته هېڅ پا ملرنه نده شوي. دا بنيې چې « د علي احمدخان په مشرۍ د افغانستان د سولې پلاوي ، هغه كسان وو چې اكثريت يې مخكې لدې په هندوستان كې وو ، او په بشپړ ډول هغوی ته د (بریتانیې پلويان) وويل شي. » ۱۶۹/۹۲ - ۱۷۰ بنيې همدا دليل وي چې پيژندل شوي مشروطه غوښتونكي عبدالهادي داوي په پلاوي كې له خپل گډون څخه ځان گوښه كړ. ويل كيږي چې كله غازي امان الله تړون ولوست سردار علي احمدخان يې توقيف كړ او د خپلواكۍ ورځ يې لس ورځې وروسته د اگست ۱۹ و نوموله. كه چيرې د پلاوي په تركيب كې د سردارانو او د اشرافيت د مشكوكو څېرو پرځای مشروطه پالو برخه لرلې بنيې چې داسې تړون يې لاسليك كړی وای چې افغانستان د گټو پر محور څرخېدلی نه د برتانيوي هند په گټه. د افغان - انگرېز له دريمې جگړې وروسته د راولپنډۍ د تړون په لاسليك سره ليدل كيږي چې د افغانانو په وړاندې پرته لومړۍ ستونزه چې د بشپړې سياسي خپلواكۍ تر لاسه كول دي حل خو دوهمه ستونزه چې د لاسه تلو سيمو بيا تر لاسه كول دي حل نشوه .

بریتانوي ښکېلاکګرو چې خپل نفوذ او اغيز په هند کې ساتلی وي د افغانستان په څېر يې هلته هم هغه د ښکېلاکګرو مشهور فورمول «بېل يې کړه ، اېل يې کړه» پلي کړ . انگرېزانو هلته دا د بې اتفاقی سیاست د مذهب پر بنسټ د هندوانو او مسلمانانو ترمنځ عملي کړ. انگرېزانو په ۱۹۰۹ کال کې د مارلي منټو سمونونو په راولو سره « د هندوانو او مسلمانانو په منځ کې د بې اتفاقی اچولو په موخه دا اصل وړاندې کړ چې د ځايي او ښاروالی په ټاکنو کې به هندو، هندو ته او مسلمان به مسلمان ته ووت (رايه) ورکوي او موخه يې دا وه چې د هندوستان اوسيدونکي د مذهبي عقيدې په اساس ځانته بېلې بېلې ډلې جوړې کړي. نوځکه يې د هند د ملي کانګرس په ضد د جناح په لارښوونه د مسلم ليگ گوند په جوړولو او غښتلي کولو کې مرسته کوله ... ، انگرېزانو په ۱۹۱۹ کې مونتيگو چيمسفور د سمونونه هندوستان ته ورکړل چې په هغو کې د ټاکنو پورتنی اصل ساتل شوی وو ترڅو هندوان او مسلمانان د دوی په وړاندې يو موټی نشي. خو انگرېزانو دغه سمونونه د سرحد صوبې ته ورنکړل . د ولي خان په وينا دا مهال امان الله خان د افغانستان آزادي گټلې وه او دوی وېرېدل چې دا سمونونه به د سرحد په صوبه کې د امان الله خان نفوذ لا زيات کړي. » ۴۳/۹۳ - ۴۴ هېره دې نه وي چې د لومړۍ نړيوالې جگړې پر مهال په اسلامي نړۍ او هندوستان کې د اسلامي خلافت خوځښت لويې بریتانیا ته يو گواښ وو نو له همدې امله يې د هند د مسلمانانو هغه ډلې چې د دوی سره اړيکې لرلې تقويه کولې او له بلې خوا يې د هند په مسلمانانو کې انحرافي او خرافاتي افکار خپرول. انگرېزانو وهاپيانو ته چې په هند کې د سلفيانو په نامه يادېدل او قاديانو ته چې غلام محمد قادياني يې د پيغمبر په نامه منلو ځانگړي پاملرنه درلوده او د ديوبند مدرسه يې هم ترڅارنې لاندې راوړې وه. سر بېره پر دې هغه مهال په افغانستان کې د مجديدي او گيلاني کورنۍ لکه خرمېري را پيدا شولې چې افغانستان ته ددې کورنيو په راتگ کې د انگرېزانو ښکېلتيا له امکان څخه لرې نه ده. « د هند په ملي آرشيف کې د انگليس د استخباراتي سرويس داسې اسناد شتون لري چې د انگليس د پټو خدمتونو سره د مجديدي د کورنۍ د مختلفو پورو اړيکې ښيي... ، د سيد احمد گيلاني پلار په فعالانه ډول د انگرېزانو د استخباراتو سره همکاري کوله... ، د نوموړي مور (مارته ريختر) د جرمني لور پورې پوليس لور وه. » ۴۹/۱۱۲ - ۱۱۳ له بده مرغه زموږ تاريخپوهانو او څيړونکو ددې نابالو ميلمنو په اړه څيړنې نه دي کړي چې دوی څوک دي او د څه لپاره افغانستان ته راغلي دي ؟ که چيرې د شاه امان الله د راپرزولو ، د حبيب الله کلکاني او نادرخان د واکمنولو پېښو ته وکتل شي د مجديدي د کورنۍ رول پکې له ورايه څرگنديږي.

شلمه پيړۍ چې د زاړه استعمار د نړېدو زمانه گڼل كيږي د دې پيړۍ په لومړۍ نيمايي کې په هندوستان کې د انگرېزانو په وړاندې آزادي بڅښونکي غورځنگ هم قوت مومي چې په هغه کې د کانګرس گوند او خدايي خدمتگاري ډلې اغيز د نورو په پرتله زيات وو چې مشري يې مهاتما گاندي او عبدالغفار خان لرله او دواړو په ډيرو مواردو کې گډ دريځ درلود. په دويمه نړيواله جگړه کې که څه هم

انگريزان او د هغو متحدین بريالي راوختل خو په نړيواله کچه د ځواکونو په انډول کې بدلون راغی. د امريکې متحده ايالتونه او شوروي اتحاد په زبرځواکونو واوښتل. هغه مهال شوروي اتحاد د خپل سوسيالستي جوړښت له امله پانگوال نړيوال سيستم ته يو گواښ وو. امريکا او بریتانيا دې نتيجه ته ورسيدل چې د هند په نيمه وچه کې د خپل سيال د نفوذ د مخنيوي په موخه د دين او مذهب څخه گټه پورته کړي او هندوستان د مذهب پر بنسټ په دوو برخو هند او پاکستان ووېشي. د پاکستان د اسلامي دولت په جوړولو سره له يوې خوا شوروي اتحاد د اسلامي دولتونو د کمربند پواسطه احاطه کړي اوله بله پلوه دا مصنوعي دولت د خپل ستلايت په توگه په سيمه کې د کرکيچونو د را پنځولو لپاره وکاروي. د هندوستان د ویش لپاره لويې بریتانيا د کابينې يو پلاوی د سرستيفورد په مشرۍ هندوستان ته واستاوه. کله چې پلاوي پدې اړه د هندي مشرانو سره د هند د نيمې وچې د برخليک په اړه په خبرو بوخت وو له بده مرغه افغان دولت د خپلې خاورې د بېرته لاسته راوړلو سره کومه ليوالتيا ونه ښودله. « په هغو ورځو کې د هند د ویش او د لارډ مونت بيټن د ملکې اليزابت تره او په هند کې د انگليس وروستي وایسرای په هکله ډيرې خبرې کيدې. لارډ مونت بيټن د ۱۹۴۷ کال د پريکړې په رڼا کې د کانگرس د گوند او د مسلم ليگ له مشرانو سره د هند د آزادۍ لپاره په کار او خبرو لگيا و. د دې پريکړې له مخې د بلوچستان د ايالت او د هند د شمال لويديځ سرحدونو ته دا حق ورکړ شوی و چې د ټولپوښتنې (ريفرنډم) په اساس خپل سرنوشت وټاکي چې آيا غواړي د هند سره يوځای شي، يا د پاکستان پلوه لارشي او يا دا چې خپلواک پاتې کيږي. د افغانستان لاس ته طلايي موقع ورغلي وه چې په سيمه کې د خپل حق نه ساتنه وکړي. خو افسوس چې د کابل ساتنپال حکومت په درانه خوب بیده و او باور يې نه درلود چې انگلستان هند پريردي او حتي مرحوم شاه محمود غازي د افغانستان راتلونکي صدراعظم په هند کې د بناغلي سرستيفورد کريپس سره، چې خبرواترو ته حاضر و تماس و نه نیو. » ۲۹/۹۲ د محمد ابراهيم عطايي په وينا خان عبدالغفار خان د يوه پلاوي په مشرۍ ډهلي ته د هند د وروستي وایسرای اميرال مونت بيټن ته ورغی او د پښتونستان د خپلواکۍ په اړه يې د پښتنو غوښتنه وړاندې کړه. خو وایسرای هغه ونه منله.

که څه هم کله چې د هندوستان د ویش په هکله خبرې روانې وې او انگريزي پلاوي (لارډ مونت بيټن) او مسلم ليگ د سرحد په صوبه کې پر ټولپوښتنې ټينگار کاوه د ۱۹۴۷ کال د جون په ۲۱ نيټه پښتنو د بنو تاريخي جرگه را وبلله او جرگې پريکړه وکړه چې د پښتونستان په نامه دې د پښتنو خپلواک دولت جوړشي. د بنو جرگې د پريکړې د متن سرليک دا وو چې « پښتنو د خپل آزاد حکومت فيصله اوکړه، پښتانه نه هندوستان غواړي نه پاکستان » خو د پښتنو دا غوښتنه ونه منل شوه او پاکستان جوړ شو. انگريزانو په ټولپوښتنه کې د پښتونستان په نامه د دولت جوړيدو مسئله شامله نه کړه. د خدايي خدمتگاري ډلې د ټولپوښتنې سره بايکات وکړ. انگريزانو په ټولپوښتنه کې د هندوانو او مسلمانانو د مذهبي احساساتو څخه د ناوړې گټې اخيستنې په موخه دوه صندوقونه ايښودلي وو چې په يوه يې قرآن او پرېل يې د هندوانو مذهبي کتاب (گنگ) ايښي وو. د ولي خان په خبره « د هغه وخت مشران د مسلم ليگ د مشرانو په سریتوب، انسانيت او اسلامي جذبې، مروت او وروروالی تيروتل. » ۴۹۱ / ۹۳ دا بنيې چې هغه مهال پښتنو د اسلامي اخوت له مخې د مسلم ليگ اړخ نيولی دی او ځينو بيا د پاچا خان ترمشری لاندې د خدايي خدمتگارانو گوند لدې امله غندلو چې د هند د ملي کانگرس سره چې غيرمسلمان دی ملگرتيا کوي. دلته ليدل کيږی چې د عقيدوي او مذهبي باورونو له کړکۍ سياسي پيښو او ټولنيزو پديدو ته کتل څومره ناوړه پايلې لري او کله ناکله د سترو غميزو او ناوړينو سبب هم کيږي. پدې توگه د ۱۹۴۷ کال د اگست په ۱۴ د هند نيمه وچه په هندوستان او پاکستان ووېشل شوه او محمدعلي جناح د مسلم ليگ مشر د انگريزانو له لوري د نوي جوړ شوي دولت (پاکستان) مشر وټاکل شو او د افغانستان څخه د ديورند د کرښې پواسطه جلا شوي خاوره د پاکستان برخه شوله. پاچا خان د ۱۹۴۸ کال د فبروري په مياشت کې د پاکستان د مرکزي اسمبلي په غونډه کې د وفادارۍ لوړه وکړه او د وينا په مهال يې د هيواد د ویش په اړوند خپل اختلاف ته گوته ونيوله او وېي ويل: « دا يو سياسي اختلاف وو. په سياست کې هره مسئله د دوو رای کيدای شي. مور پخپل ذهن او سياسي پوهه تقسيم هم د مسلمانانو د پاره سوډمند نه گڼلو. خو کله چې د مسلمانانو اکثريت دا مطالبه تسليم کړله چې هغوی د ملک تقسيم غواړي او پاکستان جوړوي نو بيا مور

د دغه اکثریت دغې فیصلې ته غاړه کیښوده او اوس چې پاکستان جوړ شو ما د دې سره د وفادارۍ سوگند پورته کړو. اوس دا زموږ شریک ملک دی، سیاسي اختلاف ختم دی... په هماغه اسامبله کې د خان نه پوښتنه وشوه چې ستا د پښتونستان نه مطلب څه دی؟ باچاخان ویل چې زموږ د صوبې نوم نشته، د پښتونستان نوم د ورته کیښودل شي. « ۱۱۴ - ۱۱۵ - ۱۱۶ / ۹۳ » د باچاخان دا هیله په نیمگړې ډول په کال ۲۰۱۱ کې ترسره شوه چې د سرحد صوبې ته د پښتونستان پرځای د خیبرپښتونخوا نوم ورکړل شو. البته د پاکستان له جوړیدو وروسته غفارخان او ملگرو یې د پاکستان په دنده کې خپل حقوق غوښتل نه خپلواکي او نه د افغانستان سره یوځای کېدل. دا هغه څه وو چې د دیورند د تیل شوي کرښې هغه خوا تیر شوي دي. البته کله چې په ملگرو ملتو کې د پاکستان دولت په جوړېدو بحث وشو یوازې د افغانستان استازي منفي رایه کارولې وه. دلته د افغان پلاوي نه وړتیا له ورايه څرگندېږي چې نه وو توانېدلی اړینه لابي گري وکړي او لږترلږه څو دولتونو ته قناعت ورکړي چې د افغانستان له دریخ څخه ملاتړ وکړي. اوس به د دیورند د کرښې پواسطه د افغانستان له پیکر څخه جلا شوي خاورې د لاسته راوړلو او یا د هغې د برخلیک په اړه د افغان واکمنو په سیاستونو تم شو. د پاکستان تر جوړېدو پورې د امان الله خان پرته افغان واکمنۍ د برتانوي هند تر اغېز لاندې وې هېڅکله یې هم د خپلې خاورې د لاسته راوړلو په موخه غږ نه دی اوچت کړی. د پاکستان د جوړېدو وروسته هم افغان حکومتونو پدې اړه غلي وو خو کله چې ملتپالو افغان کړیو او په هغو کې د ولسي جرگې د اوومې دورې ځینو وکیلانو د حکومت لخوا دې ملي مسئلې ته د نه پاملرنې له امله د اعتراض غږونه جگ کړل. وروسته لدې شاه محمودخان ۱۹۴۹ کال د جون په دیارلسمه په کابل کې د انګلیس سفارت ته یو لیک واستاوه او په هغه کې غوښتنه شوې وه چې د دیورند د هغې خوا پښتنو ته د خپل حقوق ورکړل شي. دا مهال پاکستان د پکتیا په مغولګي هوایي او د چهارسدي په لویه جرگه هم برید وکړ. د یادولو وړ بریښي چې د ۱۹۴۹ کال د سپتمبر په اتلسمه چې د ۱۳۲۸ کال د وري له نهمې نیټې سره سرخوري د کرښې د هغې خوا د قبایلو یو شمیر مشران او مخور په کابل کې جرگه شول او پریکړه یې وکړه چې د پښتونستان د خپلواکۍ لپاره به مبارزې ته دوام ورکوي او دا نیټه به د پښتونستان د ورځې په نامه نمانځل کیږي. همدا راز «د ۱۹۴۹ کال د جولای په ۲۶ نیټه د صدراعظم شاه محمودخان په بلنه په کابل کې لویه جرگه جوړه شوه. جرگې د پښتونستان سره خپل ملاتړ اعلان کړ، د دیورند توافق لیک، د ۱۹۰۵ کال د افغان - انګلیس تړون، د ۱۹۱۹ کال د راولپنډۍ تړون او د ۱۹۲۱ کال د افغان - انګلیس تړون غیر قانوني او لغوه شوي اعلان کړل. دا یې هم څرگنده کړه چې هر هغه تړون چې د پښتنو په اړه شوی وي، باطل دی.» ۸۸ / ۹ په همدې کال د ولسي جرگې اوومې دورې پورتنی تړونونه رد کړل. وروسته لدې د افغانستان حکومتونه د وري نهمه «د پښتونستان د ورځې» په نامه نمانځې او په رسنیو او دولتي مشرانو په ویناوو کې د پښتنو او بلوڅو د خود ارادیت د حق خبره کړېده او د پښتنو او بلوڅو ځینې مشران یې چې د پاکستان له حکومت سره مخالفت درلود د میلمنو په شان په افغانستان کې ساتل. خو د داسې دپلوماتیکو ژوندیو هڅو څرک نه لګیږي چې د پښتونستان مسئله د م، م د سازمان عمومي غونډې یا د دې مؤسسي د امنیت شورا او یا نړیوالې محکمې ته وړاندې کړي وي. سلطنتي کورنۍ قطعاً د پښتونستان د ستونزې د حل په اړه اراده نلرله یوازې یې په ویناوو او د پاکستان د حکومت څخه ناراضو پښتنو او بلوڅو ته په افغانستان کې په پناه ورکولو قناعت کړی وو. د پاکستان د جوړېدو وروسته کلونه بښي چې د سلطنتي کورنۍ د دې ملي ستونزې د حل په موخه په خورا مساعدو فرصتونو کې هم څه ندې کړي. پدې اړه محمد عزیز نعیم د دې کورنۍ یو غړی لیکي: «د افغانستان دولت او حکومت د هغو مساعدو شرایطو نه هېڅکله گټه پورته نه کړه چې د هند او پاکستان ترمنځ د جگړو په مهال زموږ په گټه منځ ته راغلي وو.» ۹۴ د دې جگړو پر مهال د افغانستان حکومت ته بڼه فرصت وو چې د هغې نه گټه پورته کړي. د سیدقاسم رښتیا په خبره «د افغانستان لپاره زیاته اندیښنه وه چې له یوې خوا بنسټپال عناصر او د پښتونستان هواخواهان دا حالت د لوی افغانستان د پلان د جوړېدو لپاره یو تاریخي چانس وګڼي او له بل لوري سلیم عقل او د نړیوال سیاست غوښتنې او په تېره اسلامي او افغاني انګیزې حکم کاوه چې افغانستان د دې نښتې او د پاکستان د اختناق څخه سیاسي گټه پورته نکړي او په اصطلاح په سیال د شان خنجر حواله نکړي.» ۲۴۳ / ۱۳ دا دی د یوه هیواد د حکومت د غړي منطق چې د حکومت منفي دریخ او د خپلې خاورې د برخلیک

اړوند له بې تفاوتۍ څخه دفاع کوي او د سياسي خياط رول لوبوي چې د يوې ملي- تاريخي ستونزې د حل په اړه يې په يوه طلايي فرصت کې گټه پورته نکړه. پدې منطق کې يو تریخ واقعیت هم پروت دی چې يو سياستوال د عوامو خبره کوي چې په سيال له شا نه برید ونشي. دا سياست نه بلکې د ولس پر اسلامي او ملي احساساتو لوبې دي. سياست ته د فرصتونو څخه گټه اخېستې ته هم وايي. خان عبدالولي خان هم پدې باور دی چې «د ۱۹۶۵ کال جنگ د هندوستان سره د کشمير په مسئلې وشو...، د پاکستان ټول پوځ هندوستان ته تللی و...، مگر داسې معلومېده چې پاکستان د ايران د شاهنشاه په ذريعه د پاچا ظاهر شاه نه دا خپله تسله کړې وه چې هغه به حمله نه کوي بلکې دا ضمانت يې ور کړی و.» ۸۱/۹۳ و. «کله د افغانستان پاچا په ولي خان د بنگاليانو لخوا د خپلواکۍ د جگړې (کال ۱۹۷۱) په هکله وايي: «که د افغانستان پاچا په رښتيا پدې خاوره دعوی لرله... نو د دې نه ښه موقع به کوم خای وه؟» ۱۲۰/۹۵

په هندوستان کې د هغه مهال د افغان سفير عبدالحکيم طيبي له قوله «هندوستان ډير کوبښ او هاند وکړ (او شايد همدا کار روسي هم کړی وي چې زه د مرکز نه د لېرې والي له امله د هغه نه پوره مالومات نلرم) چې افغانستان د بنگله ديش د جگړې په وخت کې کولی شي د سرحد په صوبه او بلوچستان کې په ننوتلو سره د دې موقع نه گټه پورته کړي. دا موضوع اندراگاندي ماته په شفاهي توگه وکړه او زياته يې کړه چې دا غوښتنه پخپله پادشاه ته ورسوم. ما هم دا موضوع په ليکلي توگه د پادشاه د ليکنې دفتر ته همغه مهال وليکله ځکه چې د هند ټينگار پدې و چې دا موضوع دې يوازې پخپله پادشاه ته وويله شي نه حکومت ته. بشپړ باور لرم چې دا مسئله پاچا حکومت ته وړاندې کړې ده خو د دې څخه چې پدې اړه څه کرښه شوي ده هيڅ مالومات نه لرم.» ۱۳۳/۹۲ د سلطنتي کورنۍ له لوري د خپلې خاورې د بيا لاسته راوړلو په موخه د منفعل سياست پرمخ بيول هندوانو او په تيره د کانگرس گوند ته چې د پاکستان سره يې ورته ستونزې لرلې د منلو وړ نه وو اوسخت ناراضه وو څرنگه چې پدې اړه سيدقاسم رښتيا چې هند ته په سفر کې يې د مهاتما گاندي د زوی (ديويداس گاندي) سره چې پلاريې د انگرېزانو په زندان کې شپې او ورځې تيرولې ليدلې وو ليکي: «د خبرو نه يې د پوهيدو وړ وو چې د افغانستان له رژيم او حکومت څخه هم پخپله او ټول کانگريسيان ناراضه وو.» ۴۶/۱۳ کله چې ددې ملي ستونزې او د افغان حکومتونو کرښو ته په هغو فرصتونو کې چې د دې ستونزې د حل موقع لاسته راغلي وه وکتل شې داسې نتيجه اخيستل کيږي چې د يحيی کورنۍ يوازې د خلکو د تيرايستې په موخه د راديو له لارې «د پښتونستان زموږ» ترانې غږولې.

داسې ښکاري چې د پاکستان له جوړيدو وروسته د پښتونستان مسئله د يحيی د کورنۍ لپاره يوازې د يوې تبليغاتي وسيلې پرته بل څه نه وه. حتی هڅه شوې ده چې د پښتنو او بلوڅو د آزادۍ بښونکي غورځنگ په وړاندې خنډونه رامنځته کړي او دا ډول چلند د دې لامل شي چې د پولي د هغې خوا د هغو پښتنو او بلوڅو مشرانو کومو چې په رښتيني توگه د خپلو ولسونو د حقوقو د لاسته راوړلو په موخه هلې ځلې کولې په افغان حکومتونو باور له لاسه ورکړي او اړيکې يې ورسره سړې شي. ښه ساری يې د روان فرهادي او خان عبدالولي خان مرکه ده چې يوه برخه يې کټ مټ راوړل کيږي: «د خبرو په پيل کې روان فرهادي د ولي خان څخه گيله کوي چې گواکې ده د پښتنو او د پښتونستان سياست پرېښود او د ټول پاکستان سياست ته يې مخه کړه. ولي خان د روان فرهادي څخه پوښتنه کوي چې دا تاسو پښتونستان څه شي ته وايست؟ ولي خان دا پوښتنه د افغانستان له پاچا څخه هم کړې وه خو پاچا ورته ويلې و چې د صدر اعظم محمد هاشم ميوندوال سره وگوره هغه به ځواب در کړي. ميوندوال هم د خپلې کتنې په ترڅ کې ځواب نه و ور کړی. روان فرهادي ولي خان ته ويلې و چې دا کلیمه د کوزې خوا څخه راغلي ده نو دا ځواب بايد تاسو ووايست. ولي خان ځواب ورکوي چې لومړی ځل د پښتونستان موضوع په هغې ټولپوښتنې کې چې د سرحد صوبه دې د هندوستان يا د پاکستان سره يوځای شي د بنو تاريخي جرگې راپورته کړه. دې جرگې وړانديز وکړ چې په ټولپوښتنه کې دې د سرحد د صوبي خلکو ته د خپل سرنوشت د ټاکلو حق يانې د پښتونستان خپلواک دولت د جوړيدو موضوع هم شامله کړای شي. دوهم ځل کله چې د پاچا خان نه د پاکستان په پارلمان کې پوښتنه وشوه چې د پښتونستان څخه مو موخه څه ده نو هغه وويل چې د سرحد صوبه دې د پښتونستان په نامه ياده شي. ولي خان روان فرهادي ته وايي چې دا تاسو جشنونه نيسئ او په راديو کې د پښتونستان پروپا گند کوئ نو د تاسو مقصد د پښتونستان څخه

څه شی دی؟ تاسو څه غواړئ ولې مو د پاکستان سره اړیکې خړې پړې کړې دي او په نړیواله توګه مو پدې مسئله هندوستان او شوروي اتحاد ملګري کړي دي؟ خو چې تاسو ځواب نه وایاست نو زه به یې در ته ووايم.

د پښتنو کورنیو او بهرنیو دښمنانو د مغلو، سیکانو...، نه ترانګریزه پورې د پښتنو د کور د وړانولو لپاره د پښتنو دنياوي او دیني مشران لکه خان، ملک، ملا او پیر استعمال کړي دي او د پښتون کور یې ټوټې کړې. نولنډه دا چې دا ټوټې شوی قوم بیا یوځای نه شي او د افغان کور بیا راټول نه شي ترهغه به پښتون قوم خپل پخوانی برم او مقام ته ونه رسي. دغه موهدف دی دغه مو مرام. زه ځان ته قطعاً پښتونستانې نه وایم ځکه دغو خو همغه د پېرنگي خبرې تسلیمول دي چې افغان جدا او پښتون جدا. روان فرهادي بیا پوښتنه وکړه چې څنګه به حلېږي. ما ورته ووي. نن پښتون په درې برخو ویشل شوی دی افغانستان، قبایلي علاقې او د تاسو په اصطلاح بل محکوم پښتونستان. د حل لارې یې درې دي.

لومړۍ: افغانستان دې را پاڅي ځکه الوتکې، ټانکونه، توپي او نور قوت لري او پاکستان ته دې ووايي چې دا سیمې خو زما نه پېرنگي په زور نیولې وې اوس چې هغه نشته نو زه دا خپلې سیمې لومړی په سوله غواړم او که نه نور وسایل هم کارولی شم. روان فرهادي وایي چې د ملي او نړیوالې وضعې له مخې دا امکان نلري.

دوهم: د چتراله تر وزیرستانه پورې د قبایلي علاقې پښتنو سره دې په پټه د افغانستان مرسته وکړي او هلته به مور پورته شو پدې هکله څه وایي؟ دا هم امکان نه لري.

دریم: بیا چې زه قبایلي وروڼو ته مخه کړم چې گوره مور او تاسې د آزادۍ د نعمت نه محروم یو راځئ چې سره یو لاس شو او خپل وطن کې خپل حق لاسته راوړو. نو قبایلو فیصله کړې وي یا نه خو بیا هم فرهادي صاحب د خیبر نه سر راپورته کړي چې ولي خانه دا امکان نه لري. یعنی مطلب دا چې نه را سره مرسته کوي، نه قبایل پریردي او بیا چې د کور د ننه ملګري پیدا کوم په هغه هم ناراضي یې یانې معلومېږي چې ته هم زما په غلامۍ خوشحاله یې. نو دا به سړي ته ډیره د مناققت خبره ښکارېده چې په رادیو کې به یې د بابري د شهیدانو په روح مشاعرې کولې او دې خوا به یې د بابري د قاتل قیوم خان سره مرسته کوله. « ۹۶ / ۶۱۴ - ۶۲۲ پورتنۍ مرکه د دې ترخه واقعیت څرګندوی ده چې افغان دولتونو عملاً د دې ملي - تاریخي ستونزې د حل لپاره قطعاً لیوالتیا نلرله. د دې مسالې څخه یې د یوې تبلیغاتي وسیلې او د ولس او په تیره د پښتنو د تیرایستې لپاره ګټه پورته کړې او په افغانستان کې یې د پاکستان په میشتو مخالفو پښتنو او بلوڅو مشرانو یو ډول پولیسي کنټرول ساتلو او پاچاخان ته یې هم اجازه نه ورکوله چې د افغانانو سره وګوري او ور سره اړیکې ټینګې کړي. د پاچاخان لاندې څرګندوني چې د عبدالله بختاني د دې غوښتنې په اړوند چې افغانان د پاچاخان د لیدو لیوال دي ښه بیلګه ده. « ما دغه مدیر صاحب نه پریردي (د قبایلو مدیر ته اشاره وکړه او مراد یې د افغانستان حکومت و) زه په کلیو کې ډیر خوشحاله یم چې خپل قام عزیز سره کښینم، خو څه وکړم؟ دې مدیر صاحب په کوټۍ کې کښینولی یم او خلکو ته مې نه پریردي. که نه زه خو همدې ته راغلی یم چې تاسو عزیزانو سره کښینم، تاسو وګورم او تاسې سره وغږیږم. « ۹۱/۹۷ - ۹۲ لکه څرنگه چې سلطنتي کورنۍ د پښتونستان د ستونزې د حل لپاره لیوالتیا نلرله منطقاً د افغانستان حکومتونو پدې اړه کومه کړنلاره نشوای جوړولی. دا ځکه چې د یحیی د کورنۍ د واکمنۍ پرمهال د پښتونستان ستونزه کله د پښتنو د حق خود ارادیت، کله د پښتونستان د خپلواکۍ او کله هم د پښتنو او بلوڅو د سیاسي برخلیک په نامه یاده شوې ده. پر بله خوا «دا پښتونستان زموږ» ترانې زموږ د هیواد ځینو متعصبو غیرپښتنو سیاستوالو ته پلمه ورکړې چې په خټه پښتون پاچا پښتون پلوی وګڼي. هغوی دا ادعا لري چې ولي حکومتونو د پنجډې، مروې او سیستان د لاسته تللي خاورې خبره نه کوله چې اوسیدونکي یې غیرپښتانه دي. له بده مرغه دې ترانو د پښتنو په وړاندې پښتون دښمنه غیرپښتنو سیاستوالو ته ښه د تبلیغ مواد ورکول چې پښتني ضد کمپاین وکړي او پدې توګه د افغانستان د وروڼو قومونو ترمنځ د بې باورۍ او دښمنۍ تخمونه وکړي.

د یحیی د کورنۍ په واکمنو کې محمد داود ترهغه پورې چې د هیواد مشرۍ ته نه وو رسېدلی په کلکه د پښتونستان د مسالې د حل غوښتنه کوله. نوموړی چې د پښتونستان د اتحادیې د جوړولو نوښتګر

گڼل کيږي يو وخت يې پخپله يوه وينا کې ويلي و: «د افغانستان او پښتون ملت اړيکې او خواخوږي نه نننۍ ځواک پرې کولی شي او نه د سبا ځواک.» ۲۷۲ / ۹۸ محمد داود د جمهوريت په لومړيو کې هم د پښتونستان د ستونزې پر عادلانه حل ټينگار کاوه. خو د ده تر مشرۍ لاندې نظام ته د متحده ايالتونو او د هغه سيمه ييزو سپوږمکيو له لوري د ستونزو د جوړولو له امله اړ شو د هغوی ارادې ته سر ټيټ کړي او په خپلو سياستونو کې يې داسې حيرانوونکې بدلون راوست چې گومان يې هم نه کيده چې په هغو کې يې د پښتونستان مسئلې ته هم شا وگرزوله. «هغه ۱۹۷۵ کال د نوامبر وروسته ...، د پاکستان د ښکاره فشارونو په ځواب کې ژمنه وکړه چې نور به افغانستان هغو پښتنو او بلوڅو ښورښيانو ته پناه گاه نه وي چې د ذوالفقار علي بوټو د رژيم په وړاندې جنگيږي...، کله چې د پاکستان له سفر څخه راستون شو د پښتنو او بلوڅو د مشرانو غونډه يې په کابل کې جوړه کړله او په هغو کې يې په افغانستان کې له پناه راوړونکو پاکستاني فعالو جنگياليو و غوښتل چې د اپريل تر دېرشمې هېواد پرېږدي.» ۱۶،۲۶ / ۴۷ دا بيا بڼيې چې داودخان هم لکه ظاهر شاه د پښتونستان د مسالې څخه سياسي گټه پورته کوله.

انگريزانو چې د امان الله خان د مدبرانه زعامت له امله په افغان- انگريز دريمه جگړه کې د افغانانو ارادې ته سر ټيټ کړ او د افغانستان خپلواکي يې ومنله خو د غازي امان الله او افغانانو په وړاندې يې کرکه او دښمني لا نوره هم زياته شوه. له همدې امله وو چې انگريزانو د امانې دولت په وړاندې بغاوتونو ته لمن ووهله او د سياست او پوهې څخه بيخبر وگړي يې د يوې وسيلې په توگه وکارول تر څو امان الله خان اړ کړي چې واک او بيا هېواد پرېږدي. د فيض محمدکاتب په خبره د امان الله خان ځای ناستي «سقويان گواکي د کابل د چور او تالان لپاره راغلي وو او پدې لار کې يې د هيڅ کار نه ډډه نه کوله.» د لوټمار حبيب الله کلکاني واکمنول پدې موخه شوي وو چې هغه د خلکو لپاره د منلو وړندۍ او هغه څوک چې دا لوټمار نسکور کړي د خلکو له ملاتړ نه برخمن کيږي. لدې کبله د محمد نادر ملاتړ کوي تر څو پر کابل واکمن شي. خان ولي خان د هند د وزير پيل د ليکنې څخه نقل قول کوي چې «نادر شاه مور مایوسه نه کړو او مور چې څه غوښتل تر کال ۱۹۳۰ پورې هغه هر څه وشو. روس وروسته شو، کابل کې قلاري شوه او په سرحدونو امن قايم شو.» ۹۲ / ۹۳

د يحيی کورنۍ د راپرزولو وروسته د (ا، خ، د، گ) واکمنۍ تگلاره د پښتنو او بلوڅو د خپل حق خوداراديت پر محور څرخيده او د دې گوند مشر تره کې د پاکستان جمهور رئيس ضياءالحق سره چې په غير رسمي سفر افغانستان ته راغلی وو په پغمان کې د کتنې په ترڅ کې پاکستاني مشر ته ويلي وو: «د ديورنډ کرښه يوه استعماري او ټپل شوې پوله ده چې په کال ۱۹۴۷ کې د هند د وېشلو او د پاکستان د جوړېدو پر مهال پښتنو او بلوڅو خلکو ته د خپل برخليک د ټاکلو حق ورنکړل شو. د ثور انقلاب نه مخکې واکمنيو د ديورنډ د استعماري پولې هغه لوري پښتنو او بلوڅو د خپل حق خوداراديت څخه په پرله پسې او فعاله توگه دفاع نده کړې. دا کرښه د يوه خنجر په څير ده چې د نولسمې پيړۍ په پای کې د افغانستان په پيکر ننوتې ده او دې استعماري کرښې د دواړو خواوو پښتانه او بلوڅ خلک په غير طبيعي او غير عادلانه ډول له يو بل څخه جلاکړي دي.» ۲ / ۲۰۸ - ۲۰۹ تره کې پدې هکله د پښتنو دا منل هم ضياءالحق ته ويلي وو چې اوبه په ډانگ نه بيليري. د ۱۹۷۹ کال د سپتمبر په مياشت کې په هاوانا کې د ناپييلو هيوادونو د کنفرانس پر مهال تره کې او ضياءالحق د دواړو هيوادونو د اختلافونو د حل په اړه خبرې کړې وې او دې هوکړې ته رسيدلي وو چې پدې اړه دې دواړه خواوې خبرواترو ته دوام ورکړي او د پاکستان د بهرنيو چارو وزير په نږدې راتلونکې کې افغانستان ته سفر وکړي. دا خبره بڼيې چې تره کې هوډ من وو چې د دواړو هيوادونو ترمنځ دې دوه ديرش کلني ستونزې ته د متقابل پوهاوي پر بنسټ د پای ټکي کيږدي. خو د شوروي له لوري د افغانستان نيواک هر څه له بنسټه وړول او افغانستان د وخت د زبرځواکونو د سياليو او کشمکشونو په تاوده ډگر واوښت. د شوروي او انگلوساکسوني اشغال پر مهال د کرښې د هغې خوا د پښتنو او بلوڅو د کشالي د حل په هکله خبرې پخپل ځان ملنډو وهلو ته ورته وې. د شوروي د اشغال پر مهال د افغانانو په وړاندې بيا د ۱۹۱۹ کال مخکې لومړۍ ستونزه (د افغانستان خپلواکي) پرته وه کومه چې امان الله خان حل کړې وه. د (ا، خ، د، گ) د پرچم واکمنۍ د نسکورېدو وروسته د پرديو د ارادې له مخې جوړ شوو او واک ته رسول شوو

جهادي ډلو د پښتونستان د مسئلې د حل لپاره څه چې د هيواد د ادارې او لارښوونې لپاره کومه نقشه نلرله. د امريکې- انگرېز د مستقيم پوځي تيري وروسته د اشغال زيربنده واکمنۍ منطقاً چې د پښتونستان د کښالي د حل د راپورته کولو غږ نشوای جگولۍ ځکه چې د ديورنډ تپل شوې کرښه او د پاکستان دولت د انگرېزي بنکېلاک ميراث دی او انگلوساکسوني بنکېلاکگرو دا کرښه د نړيوالې کرښې په توگه په رسميت پيژندله. د اشرف غني د واکمنۍ پر مهال په پوله د اغزن سيم تېرول او د تورخم د دروازي د رسمي پرانېستلو په مراسمو کې د ننګرهار والي شاه محمود مياخېل کېدون بڼې چې غني دا کرښه د يوې پټې خاينانه معاملي په ترڅ کې منلې وه. د دې معاملي په اړه محمدا فاروق وردگ د کرزي او غني د کابينې غړي په يوه ټلويزيوني مرکه کې وايي چې دريو تنو په دوبي کې اويا ميليونه ډالر ترلاسه کړل. ددې لپاره چې اشرف غني د محمد فاروق وردگ خوله ور وتړي هغه يې سمدلاسه په پارلماني چارو کې د وزير په توگه مقرر کړ. د جمهوريت له نسکورېدو وروسته اسلامي امارت چې هېڅ کوم هېواد په رسميت نه دی پيژندلی، له ظالمانه بندېزونو او له گڼ شمېر ستونزو سره لاس گرېوان دی منطقاً چې د ديورنډ د معضلي د حل کولو جوگه نه دی.

ګوند څه غوښتل ؟

د ا، خ، د، گ بنسټ ايښودونکو د هيواد د وروسته پاتې والي اصلي لامل طبقاتي ستم يا په ټولنه کې واکمن غير عادلانه توليدي مناسبات گڼل. ګوند په دې آند وو چې د توليد پر وسايلو د ټولنيز مالکيت په ټينگښت او د پراخه پرگنو په گټه د سمونونو په پلي کولو سره ولس او په ځانگړې توگه بزگران، کارگران، کوچيان، کسبگر او روڼ اندي د هر ډول ستم او زبېښاک او ټولنيزو ناخوالو څخه خلاصيدلی شي او سربيره پردې هيواد د پرمختگ په لور د تللو جوگه کيدای شي. د هېواد په اداره کې ولس ته د برخې اخېستلو يوازینی لار د ملي دموکراسۍ د حکومت ټينگښت گڼلو. د دې لپاره چې د ګوند مشرتابه د خپل ګوند د جوړېدو موخه پرگنو ته ورسوي د ګوند د بنسټ ايښودونکي کنګري څه کم درۍ مياشتې وروسته د ګوند د کرنلاري لاندې اساسي کرښې د سياست ليوالو او ولس ته وړاندې کړلې:

۱. د افغانستان د ځمکنۍ بشپړتيا، سياسي او اقتصادي خپلواکۍ او ملي واکمنۍ څخه ساتنه.
۲. د ملي دموکراسۍ د واکمنۍ د ټينگښت له لارې خلکو ته د دولتي واک سپارل.
۳. د خلکو د دموکراتيکو حقونو او آزاديو تامينول، د بزگرو او کارگرو ژوند ته پاملرنه او د دموکراتيکو او مساويانه اصولو پر بنسټ د هيواد د ولسونو د يووالي لا پياوړتيا.
۴. د دولتي پلان شوي اقتصاد له لارې د ملي اقتصاد وده، د دولتي سکتور پياوړتيا، د ملي صنايعو پنځونه او په بهرنۍ سوداگرۍ د دولتي انحصار ټينگښت، د ځمکو د اصلاحاتو سرته رسول او د هيواد د طبيعي زيرمو، سترو اقتصادي توليدي مؤسسو او صنايعو ملي کول.

۵. د يوې ملي او د زاړه او نوي استعماري مسئلې په توگه د ديورنډ د تپل شوې کرښې (۱۸۹۳) په رسميت نه پيژندل، د پښتنو او بلوڅو د خپل اراديت د حق څخه دفاع او د پښتونستان او د افغانستان د خلکو د ارادې پر بنسټ د دې مسئلې حل.

۶. د خپلواکه بهرني سياست پر مخ وړل او په نړيوالو مسئلو کې د مثبتې ناپييلې تگلارې، آزاد قضاوت او د گډ سوله ييز ژوند تعقيب، د امپرياليزم، نوي او زاړه استعمار خلاف مبارزه، په تيري کونکو پوځي، سياسي او اقتصادي بلاکونو کې نه گډون او د استعمار او ملي ستم په وړاندې د ملي آزادي بښونکو غورځنگونو ملاتړ.

دا د افغانستان د خلق دموکراتيک ګوند موخې وې چې په خپلو تبليغاتو کې يې پر هغو ټينگار در لود. د دې اساسي کرښو پر بنسټ يې څه موده وروسته د ګوند کرنلاره د خلق په جريده کې خپره

كړه. پورتنیو موخو ته درسيډو په خاطر د دې گوند بنسټ كينودل شو، مبارزه يې وكړه، د سياسي مبارزې تودې او سړې يې وگاللې، واك ته ورسيد، د خپلې تگلارې په پلي كولو يې بيله ځنډه پيل وكړ، د پنځه څلويښت زرو شا وخواه غړي يې د گوند د واكمنۍ د ساتلو، د وسلوالو مخالفانو سره د جگړې په تاوده ډگر او همدا راز ترهگريزو بريدونو كې له لاسه وركړل او بالاخره د يوه نړيوال افغاني ضد سازښت او دسيسې له امله واك له لاسه وركړ او گوند هم ورسره ټوټې ټوټې شو. پدې كتاب كې به پدې مسئلې هم بحث وشي چې د ا، خ، د، گ په نامه د دې سياسي غورځنگ دوي سيالي ډلې د خپلې واكمنۍ پر مهال تر كومي كچې خپلې كرنلارې ته ژمنې پاتې شولې او هغه يې تر كومه بريده پلي كړه. همدا راز به پدې هم تم شو چې د گوند د واكمنۍ په نسكورېدو كې د وسلوالو مخالفانو، كورنيو او بهرنيو لاملونو تر څنگ تر كومه بريده د نوموړي گوند تيروتنو او بېلارې توب او په گوند كې د وسلوالو مخالفينو سره د گوند كومي ډلې او مشرانو پټو او څرگندو معاملو منفي اغيز درلود. په دې اړه د دې خبرې يادول اړين بريښي چې د يوه ځانگړي سياسي غورځنگ او واكمنۍ سياستونه، برياوې او ناكامۍ هغه مهال په واقعبيانه ډول ارزول كيدای شي چې زماني او مكاني او په تيره نړيوال شرايط، د هيواد اقتصادي حالت، د واكمنۍ په وړاندې د سياسي مخالفانو دريځ او د بهرنيو فاكټورونو اغيز له پامه ونه غورځول شي. پدې كتاب كې به د افغانستان د خلك دموكراتيک گوند د واكمنۍ تگلارې، كړنې او پايلې د پورتنیو مواردو په پام كې نيولو سره تر انتقادي ارزونې لاندې ونيول شي.

د ا، خ، د، گ د واكمنۍ په مهال نړۍ د علمي - تخنيكي پرمختگونو له كبله كوچنې شوې وه. لدې امله د ۱۳۵۷ كال د ثور د اوومې د سياسي اوښتون او په تېره د واكمنۍ له لوري د ټولنيزو سمونونو پيلول د نړيوالو، گاونډيانو او شوروي اتحاد غبرگون له ځانه سره درلود. بيله شكه دې غبرگونو د خلقی دولت په كړنو، برياوو او ناكاميو اغيز درلود. پدې معنی چې د نورو مثبت غبرگون او ملاتړ واكمنۍ ته مرستندوی او گټور تماميږي او پر بله خوا منفي غبرگون بيا ستونزمن او حتی ناتار جوړوونکی گرزي. له ياده و نه باسو هغه گوند او حكومت به په واك كې د اوږدې مودې لپاره د پاتې كېدو چانس ولري، خپل پلانونه به پلي كړي، برياوې به ولري او خپلو موخو ته به ورسپړي چې هم د كور د ننه او هم بهر زيات دوستان او متحدين او لږ مخالفين او دښمنان ولري. دا بيا د گوند او واكمنۍ په مشرتابه پورې اړه لري چې څه ډول تگلاره غوره كوي چې هغه د نورو سره په تعامل څرخېږي يا تقابل. د ثور د اوومې سياسي بدلون وروسته بهيرونو و ښودل چې د گوند مشرتابه د خپلو سياسي مخالفانو او پانگوالي نړۍ او د هغو متحدينو او سپوږمكيو سره د تعامل پرځای د تقابل تگلاره غوره كړله. له بله پلوه گوند واك ته به رسېدو سره چې د واك اصلي ځواك خلقي اړخ وو د مشرتابه يوې برخې يې دا وړتيا ونه موندله وپوهېږي چې شوروي اتحاد ورسره رښتيني نه دی او پدې غدار دوست او متحد يې زيات باور وكړ. البته هغه مهال افغانستان په بهرنيو او خاصاً د شوي اتحاد په تخنيكي، مالي او پوځي مرستو پورې تړلی وو چې د خلقي دولت خپلواك دريځ د كرملن ناستو مغوروو هژمونېستو مشرانو په مزاج برابر نه وو چې دې حالت واكمنۍ ته ټاكلي ستونزې زېږولې وې، پايله يې دا شوله چې شوروي اتحاد په خپل غلچكي خاينانه پوځي يرغل سره خلقي واكمني نسكوره، افغانستان اشغال او پرچم ظاهراً واك ته ورسوي. د افغانستان اشغال دواړو اړخونو د افغانستان دموكراتيک جمهوريت او شوروي سوسيالستي جماهيرو اتحاد ته په خورا لوړه بيه تمام شو تر دې چې دواړه دولتونه د تاريخ برخه وگرزي او د شوروي امپراطوري ونړېږي. د شوروي اشغال وروسته په هېواد كې جگړو زور واخيست او پايله يې دا شوله چې شورويان په سرکوزی له افغانستان څخه ووزي. د شوروي اشغالگرو د اردليانو(پرچميانو) د مسكو د ارادې له مخې د ملگرو ملتو د سولې پروگرام شنډ او د ا، خ، د، گ د واكمنۍ په نامه خپلې واكمنۍ ته نه يوازې د پای ټكي كېښود او گوند ټوټې ټوټې شو بلكې په هېواد كې وحشت او بربريت واكمن شو. د دې گوندي ضد او ملي ضد سازښت له كبله د هېواد د تمدن ټولې نښې نښانې له منځه ولاړې او د هېواد اداري، اقتصادي او فرهنگي بنسټونه وړان، د وسلوال پوځ وسلې او تجهيزات تالان او كابل په كندواله واوښت. د گوند د واكمنۍ د نسكورېدو وروسته د دې گوند د دواړو

اړخونو د ځېنو مشرانو او کدرونو د هلو ځلو سره سره هغوی و نه توانېدل بېرته خپل سازمانونه په پښو ودروي او پدې ډول دا گوند د تاريخ برخه وگرځي.

گوند د مبارزې په ډگر کې

گوند د بنسټ ايښودونکي کنگرې وروسته عملاً د مبارزې سياسي ډگر ته را ودانگل. پدې ډگر کې د گوند په وړاندې په ولاياتو کې د گوندي سازمانونو او کمیټو جوړول او د گوندي لیکو د پياوړتيا سربيره ولس ته د خپلو سياسي، اقتصادي، ټولنيزو او فرهنگي موخو د رسولو درنې دندې پرتې وې تر څو د يوه سياسي خوځښت په توگه خپل شتون په ټولنه کې تثبیت او پدې ډول په ټولنه کې ريښې وځلوي. بيله استثنی په دموکراتیکو ټولنو کې سياسي خوځښتونه عملاً په دريو برخو (د مطبوعاتو او تبليغاتو، ټاکنيزو مبارزو، غونډو او لاريونونو) کې د مبارزې په سياسي ډگر کې را څرگنديږي. د ا، خ، د، گ د ۱۹۶۵ کال د نوي اساسي قانون د بنيگنو په رڼا کې په يادو ډگرونو کې په فعاليت لاس پورې کړ چې په لنډ ډول به پرې مکت وشي.

الف - د مطبوعاتو او تبليغاتو ډگر

د مؤسسي کنگرې د جوړېدو درې مياشتې وروسته مرکزي کمیټې د گوند د کړنلارې اساسي کړښت چې د گوند فکري بنسټ يې جوړاوه تصويب کړې. اړينه برېښېده چې د گوند کړنلاره هم جوړه شي. « لکه څرنگه چې گوند قانوناً نه وو ثبت شوی او په رسميت نه وو پېژندل شوی، کړنلاره يې د گوند په نامه نشوای خپرولای. لدې امله د قانوني ملحوظاتو له مخې پرېکړه وشوه چې د خلک دموکراتیک کړنلارې تر سرليک لاندې خپره شي. د کړنلارې مسوده د نور محمد تره کې لخوا چمتو شوې وه. خو د هغې د کتنې او بشپړولو لپاره يو کمیسیون وټاکل شو. د کمیسیون غړي کارمل، بدخشي، پنجشېري او ډاکټر شاه ولي وو چې د تره کې تر مشرۍ لاندې يې کار کاوه. » ۵۷-۵۶/۷۹

گوند دا مهم سند ۱۹۶۶ کال د اپريل په يوولسمه (۱۳۴۵ کال حمل ۲۲) د خپل نشراتي ارگان (خلق) په لومړۍ او دويمه گڼه کې په شلو زرو نسخو کې په پښتو او دري ژبو خپور او هغه يې د هيواد په سترو ښارونو کې توزيع کړ. په دومره لوړه کچه د خلق د جريدې سره د روڼ اندو ليوالتيا د دې واقعيت څرگندوی وه چې د گوند په کړنلاره کې د افغانستان د ټولنيز- اقتصادي وضعیت رښتيني انځور يا ځمکنی واقعيتونه کارل شوي وو او سربيره پردې په هغو کې نوي اصطلاحات او مفاهيم روڼ اندو ته په زړه پورې وو. د دې واقعيت څخه د گوند مخالفين هم سترگې نه پټوي او پدې اړه يو د هغو څخه ليکي: « په داسې يوه هيواد کې چې څه نا څه ۹۰ فيصده وگړي يې بېسواده ول او په کابل کې چې هلته څه د باندې څلوېښت ورځپاڼې، اوونيزې او مياشتنۍ خپرونې د ۱۹۶۴ راهيسې راوتلي وې، نوموړی شمير خورا غټ وو. (خلق) سپينې خبرې کولې او په څرگنده يې د طبقاتي مبارزې او د (افغانستان د مظلوم ولس د ځورېدنو) په هکله ليکنې کولې. علاوه خلق څرگندوله چې د معاصرې زمانې اصلي مسئله او په نړيواله کچه د طبقاتي مبارزې هسته، چې د اکتوبر ستر سوسيالستي انقلاب سره را پيلېږي د نړيوال سوسياليسم او نړيوالې پانگوالۍ تر منځ مبارزه ده. » ۲۳۰/۳ د خلق جريدې خپرونو سلطنت او واکمني را وپارول او د گوند مشر تره کې صدراعظم ميوندوال ور وغوښت او ورته ويلي يې وو چې په خپل اخبار کې مو ابلاغيه خپره کړئ چې د جريدې ليکنې ملي ضد دي لدې امله دا جريده خپلې خپرونې دروي. دا موضوع په مرکزي کمیټه کې طرحه شوه او پرېکړه وشوه چې دا ډول ابلاغيه نه خپروو او حکومت دې د قانون له مخې عمل وکړي.

امريکايي افغانستان پېژندونکی لويي دوپري چې هغه مهال په کابل کې ژوند کاوه وايي: « واکمنی د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند د نشراتي ارگان (خلق) خپروني اسلامي ضد، اساسي قانون ضد او سلطنت ضد » وگڼلې او شپږمه گڼه يې له چاپ وروسته بېله دې چې توزيع شي توقيف کړله او وروسته يې جريدې ته د خپرونو اجازه ور نکره. د خلق د جريدې د درولو وړانديز په مشرانو

جرگه كې سناتور محمد هاشم مجددي كړی وو. پدې ډول د مجددي د ځواكمنې كورنۍ د ارادې له مخې چې د هېواد د پاچاهانو د لېرې كولو او كېنولو او د جهاد د فتواوو وركولو واک يې ترلاسه كړی وو د خلق جريده هم تعطيل شوله. په شپږمه، وروستۍ گڼه كې د سعدي يو شعر چې په لاندې بيت پای ته رسېدلی وو خپور شوی وو چې بنايي د دې جريدې په توقيف او تعطيل كې همدې شعر هم رول لوبولی وي ځكه د سپين پوښو خو په عمل كې د تور طينتو روحانيونو، پيرانو او حضرتانو اصلي څېره يې بربندوله.

عبادت بجز خدمت خلق نيست   به تسبيح و سجاده و دلق نيست

د حكومت له لوري د خلق د جريدې او د خپرونو د منځپانگې د ارزښت د ټيټولو په وړاندې بل تدبير دا وو چې هممهاله د مردم په نامه يوې جريدې خپرونې پيل كړې چې ليكنې يې د خلق جريدې د خپرونو خلاف وې. د خلق د جريدې د تعطيل وروسته د گوند د مشر سربرېره خلقي مشرتابه خپل كدرونه (زېري ، ميثاق ، محمد ظاهر افق او ظريف) د اطلاعاتو او كلتور وزارت ته واستول چې د خلق او يا په بل نامه د واكمنۍ څخه د جريدې اجازه ترلاسه كړي خو د تره كې تر مشرۍ لاندې سياسي خوځښت ته هيڅكله د جريدې د خپرولو جواز ورنكړل شو. تردې چې د جريدې د جواز د ترلاسه كولو له امله د خلقيانو د مركزي كمېټې غړی زېري د اطلاعاتو او كلتور په وزارت كې د كوم رييس له لوري ډبول شوی هم وو. د جريدې د جواز د ترلاسه كولو په اړه ميثاق ليكي: « يو ځل زه عبدالكريم ميثاق مؤظف شوم چې د يوې جريدې غوښتنه وكړم ، هغه مهال سردار انس د اطلاعاتو او كلتور وزير وو. را ته و يې ويل شپږ سوه ځله در څخه آزموينه اخلم خو د اخبار اجازه نه دركوم. ما ته خدا راغله او په ځواب كې مې ورته وويل. پداسې حال كې چې د اخبار اجازه نه راكوي نو آزمويني ته څه اړتيا ده؟ هغه وويل تاسې ته مو يو اخبار دركړی دی چې نوم يې پرچم دی، لارښئ د هغه شاوخوا را ټول شئ.» « ۷۶ / ۷۹ د وزير له خبرې څخه معلومېږي چې هغه غوښتل خلقيان د كارمل ترمشرۍ لاندې مبارزه وكړي.

هغه مهال خلقي اړخ خپلې اعلاميې د نورو رسنيو لکه پيام وجدان ، افغان ملت، ترجمان او روزگار له لارې خپرولې. خو كله چې كارمل او پلويان يې له گوند څخه ووتل او خپل سازمان يې جوړ كړ په كال ۱۹۶۸ كې حكومت هغوی ته د پرچم په نامه د يوې جريدې د خپرولو جواز وركړ. حقشناس د پرچم د جريدې په اړه ليكي: «د ۱۳۴۶ كال په كب كې صدراعظم نوراحمد اعتمادي د محمد داود د توصيې پر بنسټ او د پاچا په موافقه د پرچم په نامه بېرک ته د اخبار اجازه وركړه.» ځيني لا دا هم وايي چې د پرچم د جريدې لگښت هم محمد داود وركاوه. پرچم د دوو كلونو په ترڅ كې ۹۹ گڼې خپرې كړې. كله چې د پرچم په فوق العاده گڼه كې د شوروي روسيې بنسټ اېښودونكي لينن د سلمې كليزې په مناسبت په دري ژبه د (لينن د خاورې) او د (ژوند بښونكي انقلاب) د وياړني اړوند يو شعر چې په لاندې بيتونو پای ته رسېدلی وو خپور شو د هيواد د ملایانو، طالبانو او د ملي شورا د استازو د سخت غبرگون سره مخامخ شو.

برای این دست آورد های بيمانند
ما به آن حزب پیشقدم درود میفرستیم
و به مردم قهرمان
ما به آن پیشوای بزرگ درود میفرستیم
به لینن بزرگ.

ژباړه:

د دغو بيساره لاسته راوړنو لپاره
مور هغه مخکښ گوند ته درود استوو
او اتلو خلکو ته
مور هغه ستر لارښود ته درود استوو

ستر لينين ته .

د پرچم په جريده کې د پورتنۍ شعر د خپرېدو په ورځ د اطلاعاتو او کلتور وزارت مخې ته ملايانو او طالبانو اعتراضيه غونډه وکړه او وروسته تردې د هيواد له گوټ گوټ نه کابل ته د ملايانو د راتلو لړۍ پيل شوه. ملايانو د پل خستي په جومات کې سنگر ونيو، شپې او ورځې يې په جومات کې تيرولې او د جومات له منبر نه د کين لاسو او شوروي اتحاد پر ضد ويناوې کولې. سليمان لايق چې هغه مهال د پرچم د جريدې د امتياز خاوند او مسؤل مدير وو ليکي: «نوموړی شعر دده پرته د پرچم د جريدې د تحرير د هيات ټولو غړو (کارمل، خيبر، کښتمند، نور احمد نور، دکتورس اناهيټا او بارق شفيعي) د هوکړې له مخې خپور شو او اضافه کوي چې ملايان د قرآن کریم د دې آيت «ان الله و ملايکه يصلون على النبي يا ايهاالذین آمنوا صلوا عليه و سلموا تسليما» چې معنی يې «خدای او ملايکې يې پر نبي باندې "درود" وايي. ای مومنانو تاسو هم پر هغه باندې "درود" ووايست ډډه لگوي. ملايانو "درود" ويل صرف د اسلام پر پيغمبر پورې محدودوي او پر غير مسلمان باندې د "درود" ويل حرام او له اسلام نه لرې بولي.» ۱۲۸/۴۳ لايق د جريدې د مسؤل مدير په توگه له هر چا څخه زيات مسؤليت درلود د دې راپاروونکي شعر د نه خپرولو مخه ونيسې. پدې کار کې د پاتې راتلو له امله د داسې يوه گوند څخه بايد وتلی وای چې د خپلو خلکو عقيدتي باورونو ته سپکاوی کوي او سربېره پردې د هيواد د مترقي غورځنگ د بدنای سبب هم کېږي. د دې شعر د خپرولو پايله دا شوله چې د هيواد دوديزه روحانيون او بنسټپال اسلامپال گډه ژبه سره ومومي او د يوه منبر څخه د هيواد د مترقي غورځنگ، پرچميانو او شوروي اتحاد ضد کمپاين وکړي. د پرچم په جريده کې د دا ډول راپاروونکي شعر خپرولو د پرچم اړخ اعتبار ته سخت زيان ورساوه. پر هغوی يې د شوروي د عمالو تور يقيني کړ. د ملايانو د دې اعتراضونو پايله دا هم شوه چې حکومت اړ شي د پرچم خپروني و دروي.

سره لدې د گوند د دواړو نشراتي ارگانونو (خلق او پرچم) خپرونو او اعلاميو د باسواده قشر په وېښتيا کې رغنده رول لوبولی دی او خپرونې يې د افغانستان د وروسته پاتې والي په لاملونو، د حکومتونو په نه وړتيا، د خلکو د ستونزو برېښدول، د مخ په ودې هېوادونو په وړاندې د امپرياليسټي بلاک د سياستونو په افشا او د شوروي اتحاد د تگلارو او سياستونو په ملاتړ څرخيدلي. د ساري په ډول په ويتنام کې يې د امريکايي اشغالگرو جنايتونه غندل او د فلسطينيانو د داعيې څخه ملاتړ کړی دی. خو کله چې په ۱۹۶۸ کې شوروي لېنکر په چکوسلواکيا تيری وکړ د پرچم جريدې دا تېری تائيد او هغه يې د شوروي اتحاد له لوري انټرناسيونا لسټي دنده وگڼله. د شوروي له لوري پر چکوسلواکيا د يرغل په اړه خلقي اړخ کوم غبرگون ونښود. د خلق او پرچم په جريدو کې د لومړي ځل لپاره نوي ادبيات او سياسي اصطلاحات او دواکمنۍ څخه جوړوونکي غوښتنې، وړانديزونه، نيوکې او اعتراضونه تر سترگو کيدل او د بيان د آزادۍ په لور يو پرمختلونکی خوځښت وو. گوند نه يوازې د خپلو نشراتي ارگانونو له لارې د خپلو غړو او ولس د ذهنونو د روښانولو او د هغوی د سياسي شعور او پوهې د لوړولو لپاره اړين گامونه اوچت کړل بلکې د تبليغي پانو او اعلاميو د خپرولو سربيره يې يو لړ علمي، سياسي او ادبي آثار وليکل او يا وژباړل. پدې ارزښتمن کار کې د پرچم په پرتله د خلقيانو او د دې گوند د نورو کدرونو په پرتله د تره کې ونډه د پام وړ ده.

ب- د پارلماني مبارزې په ډگر کې

د، خ، د، گ په تگلاره کې په سياسي مبارزه او په هغو کې په پارلماني ټاکنو کې په برخه اخېستني ټينگار شوی وو. په پارلماني ټاکنو کې يې د گډون موخه دا وه چې گونديان د پارلماني مبارزو سره آشنا شي او سربيره پردې په ټاکنيز کمپاين کې د خپل گوند نږدې او لېرې اهداف، د واکمنيو ناخوالي او د هيواد د وروسته پاتې والي لاملونه ټولني ته ورسوي. په ټاکنو کې د بري له امله د هيواد په لور تقنيني ارگان کې د داسې قوانينو په تصويب ټينگار وکړي چې د قانون واکمني، اقتصادي پرمختيا او د دموکراسۍ ودې ته گټور تمام شي. له همدې کبله وو چې گوند د خپل جوړښت په لومړي کال (۱۹۶۵) کې څوارلس تنه د ولسي جرگې دوولسمې دورې ټاکنيزو سياليو ته د مختلفو ولايتونو څخه د

نوماندانو په توگه ور وپېژندل چې دريو تنو بېرک کارمل، نور احمدنور او اناهيتا راتيزاد ولسي جرگې ته لار پيدا كړه. په ديارلسمې دوره كې يوازې دوو تنو کارمل او امين وکولای شول په پارلمان كې د گوند د استازو په توگه د خپلو اړونده سازمانونو د استازيتوب جوگه شي. گوند دواړو دورو ته په ټاکنيزو کمپاينونو او همداراز په ولسي جرگه كې د خپلو استازو له لارې د خلکو د وښتيا او د گوند د سياسي هدفونو د تبليغ لپاره گټه پورته کړله. ولسي جرگې ته په ټاکنو كې گوندي كانديدانو لسگونه ميټينگونه جوړکړل او په هغو كې يې خپلې تگلارې پرگنو ته ورسولې او خلک يې سياسي مبارزې ته وهڅول. د دستگير پنجشيرې په وينا د ملي شورا دوولسمې دورې په ټاکنيز کمپاين كې «د واحد گوند په نوبت يوازې د کابل په ښار كې څلوېښت ميټينگه جوړ شول او د پنځوسو زرو شا اوخوا کسانو پکې گډون وکړ.» ۱۶۶/۲ هغه مهال گوند د هېواد په يو شمير اداري واحدونو كې په ټاکنو كې په حكومتي چارواکو د درغليو تورونه ولگول چې حكومت د گوندي كانديدانو د بري مخه ونيوله. سربيره پردې ديارلسمې دورې ته څو تنه گوندي كانديدان او د هغوی د ټاکنيز کمپاين ملگري لکه (صالح محمد زيری، دستگير پنجشيری، عبدالکریم زرغون، عبدالخالق، عبدالهادي کریم، فدامحمد خواریکښ، قادر بهيار او اکرم کارگر) توقيف او زنداني شول.

په ولسي جرگه كې د گوند استازو په دولتي دستگاه كې د اداري او مالي فساد په وړاندې په مبارزې، په هېواد كې د قانون د واکمنۍ د ټينگښت، د مطبوعاتو د آزادۍ، د اساسي قانون د دموکراتيکو ارزښتونو او د پرگنو د حقوقو په دفاع كې و دريدل. د کارگرو، بزگرو، کسبگرو، کوچيانو، زده کونکو او محصلينو او د ټولني د نورو زيارکښو قشرونو د اقتصادي او صنفی غوښتنو څخه ملاتړ وښود. د پښتنو او بلوڅو د حق خود اراديت په موضع كې ولاړ وو او په نړيواله کچه يې د امپرياليسم او بنکيلاک خلاف د نړۍ د ملي آزادي بښونکو غورځنگونو او په ځانگړې توگه د صهيونيزم په وړاندې د عربو او فلسطينيانو او د امريکې خلاف د ويتنام د خلکو د عادلانه مبارزو څخه ملاتړ کړی دی. په ډيرو مواردو كې په ولسي جرگه كې د گوند د استازو دريځ په ټولنه كې د هغه د اعتبار د لوړو لپاره گټورې پايلې لرلې. خو د کارمل ځيني ويناوې چې معمولاً د شوروي اتحاد له سياستونو څخه په بشپړ ملاتړ څرخيدلې د گوند او په تېره د پرچم ملي دريځ ته زيان ورساوه. د بېلگې په توگه په ولسي جرگه كې يوه استازي د کارمل د وينا په اړه ويلي وو: «هيله كوم چې بېرک کارمل شوروي اتحاد ته د بې کچې ښه نيت په ښودلو سره د افغانستان شورا او د افغانستان بهرني سياست ته درناوی وکړي.» ۱۲۶/۳۲ په ولسي جرگه كې د کارمل دې ډول ويناو ځينو استازو ته پلمه ورکړه چې په شورا كې د گوند پر استازو بريد وکړي د کارمل پښتۍ ورماتي او نور احمدنور په ککړۍ كې ژوره ضربه وويښي.

ج – په واتونو كې را څرگندېدل

په دموکراتيکو ټولنو كې سياسي او ټولنيز سازمانونه او حتي حقوقي شخصيتونه د غونډو په جوړولو، د تبليغاتي پلاکاتونو په پورته کولو او لاريونو او ويناوو کولو سره خپلې او د ټولني د ځانگړې طبقې سياسي او صنفی غوښتنې مطرح کړي او يا د واکمنۍ د تگلارو او پريکړو سره خپل مخالفت او يا موافقت څرگند کړي. د ا، خ، د، گ د دموکراسۍ په لسيزه كې په پلازمېښه او په ځېنو ولايتونو كې د کارگرو، بزگرو، محصلانو، زده کونکو او نورو صنفی قشرونو او همداراز د پښتنو او بلوڅو د حقوقو نه د دفاع په موخه سلگونه مظاهري او لاريونونه تنظيم کړل. د دې غونډو او لاريونونو په ترڅ كې يې خپل سياسي، اقتصادي، ټولنيز او فرهنگي اهداف بيانول. هغه مهال د پرله پسې لاريونونو څپې د ۱۳۴۴ کال د لړم (عقرب) د دريمې څخه پيل شوې. د دموکراسۍ په لسيزه كې د گوند دواړو اړخونو معمولاً هر کال د لړم دريمه، د می لومړۍ نيټه (د کارگرانو د پيوستون نړيواله ورځ) او د وري

نهمه (د پښتونستان ورځ) نمانځله . يو په زړه پورې لاريون د كارگرو د نړيوالې ورځې په مناسبت خليفانو د ۱۳۴۸ كال د ثور په مياشت كې تنظيم كړی و چې د ډول(دهل) او اتې سره د ميرويس ميدان (كوټه سنگي) څخه پيل او د زرنگار تر پارک پورې ترسره شو . كله چې خليفان د زرنگار پارک ته چې د مظاهرو په مركز اوبنتی و و را ورسېدل ، ټول سياسي سازمانونه تر اغېز لاندې راغلل دا مهال د خليفانو يو كدر سټېژ ته وخت او په مكروفون كې يې وويل : « دلته راشئ چې تاسو ته سياسي خبرې وكړو . هلته څه كوي . تره كيان ډول وهي او بېر كيان گډيري . » ۸۴ / ۷۹ پورتنۍ خبره د خليفانو او پرچميانو دښمني هم بڼي . همدا رنگه يې په كارخانو كې د كارگرو د صنفې غوښتنو او د كار د شرايطو بڼه والي په موخه مظاهري سمبالولي . د افغانستان د خلك دمواكراټيك گوند له لوري د لاريونونو او مظاهرو تنظيمول او يا د هيواد د ښارونو په واټونو او كارخانو كې راڅرگنديدل ، گوند او ولس ته د هر سياسي عمل په شان هم مثبتې او هم منفي پايلې لرلې . مثبتې پايلې يې گوند ته دا وې چې په ټولنه كې خپل شتون تثبیت، خپل سياستونه او هدفونه، د هيواد د وروسته پاتې توب لاملونه وگړو ته ورسوي او هغوی فعالې سياسي مبارزې ته وهڅوي او يا يې خپلو ليكو ته ورجذب كړي . په كارخانو كې د كارگرو په گټه يو لړ سمونونه رامنځته كړي . په واټونو او كارخانو كې د نوموړي گوند او نورو سازمانونو را څرگنديدل د خلكو د ذهنونو په روښانولو او وپېنولو كې د سترگو وړ اغيز پريښود . منفي پايلې يې دا شوې چې په پوهنيزو بنسټونو خاصاً كابل پوهنتون او پوليتخنيك كې د پرله پسې مظاهرو او لاريونونو دوام د ښوونې بهير ته زيان ورسوي . د دې مظاهرو او غونډو بل منفي اړخ دا وو چې اكثرآ په هغو كې د دې پرځای چې د حكومت تگلارې او كړه وړه انتقاد شي ، ناکامۍ يې په گوته او په ادارو كې د فساد د بربنډولو لپاره گټه پورته شي ، خلك د سياسي سوله نيزو مبارزو په فرهنگ سمبال كړي بلکې د وخت د سياسي سازمانو او په هغو كې د خليفانو او پرچميانو ترمنځ په ناندريو او د يو بل په پټه د توروونو او تومتونو په لگولو تيريدلي . سليمان لايق « زما د خاطراتو » په پنځه ويشتم ټوك كې د خليفانو او پرچميانو له لوري يو بل په پټه د دښمنانه تبليغاتو او توروونو په اړه راوړي : « په نور محمد تره كې پسې ويل كېدل چې دی د سي آی ای جاسوس دی ، دی پښتون فيودال دی ، دی د مجيد زابلي نوکر و ، ده په انحصاراتو كې د شكري او پترولو غلا كړې ده ، دی سياسي سواد نه لري ، دی د قبيلې پديدده ده او داسې نورتورونه . متقابلاً په كارمل او د ده په ملگرو پسې ويل كېدل : دی د دربار جاسوس دی ، دوی اشراف زاده گان دي ، جنرال زاده گان دي ، زبېښونكي دي ، دوی د شتمنيو خاوندان او عياشان ، فحاشان او د حكومتو سره په سازش او جاسوسۍ كې دي او نور . » خو كله چې په خپله د افغانستان خلك دمواكراټيك گوند واک تر لاسه كړ د مظاهرو ، لاريونو او خپلواكو رسنيو فعاليت ته اجازه ورنكړه لكه څرنگه چې داودخان هم اجازه نه وه وركړې .

په گوند كې د انشعاب لاملونه

په سياسي گوندونو كې د اختلافونو شتون يوه معمولي خبره ده خو دا اختلافونه تل گوندونه له انشعابونو سره نه مخامخ كوي . معمولاً په سياسي گوندونو او تلوو كې هغه وخت انشعابونه راځي چې په نوموړو سياسي خوځښتونو كې په ستراتيژيكي ، ايډئولوژيكي او سياسي تگلارو كې اختلافونه پيدا شي . يا دا چې د زماني په يوه ځانگړي پړاو كې په ملي او نړيواله كچه بنسټيز بدلونونه راشي چې نوموړي سياسي بنسټونه اړ شي په خپلو تگلارو او د مبارزې د مخفي او علني بڼو په مخته وړلو كې د

نويو حالاتو سره د بدلون اړتيا وليدل شي او پدې هکله په سياسي او ټولنيزو بنسټونو کې د نظر يووالی رانشي. يا دا چې په ټاکنو او يا وسلواله مبارزه کې د ماتې له امله گوندونه او ټلوالې له کورني کرکيچ سره مخامخ شي. تردې دمه پدې اړه د ا، خ، د، گ د مشرانو، کدرونو او څيړونکو په ليکنو کې په گوند کې د ستراتيژيکي او ايډيالوژيکي اختلافونو په اړه څه ندي ويل شوي. البته د گوند ځينو مشرانو او کدرونو پدې هکله وروسته پاتې توب، ځانغوښتنې، ډله بنديو، فرکسيونبازيو، د روڼ اندو خرده بورژوازي ځانگړتياوو، د تجربې نشتون، سليقوي توپيرونو، سيمه ييزو، قومي، سکتاريستي او شونښيستي تمايلاتو او د تئورۍ او پراتيک کمزورتياوو ته گوتې نيولي دي. پدې کې شک نشته چې نوموړو مواردو په گوند کې کورنيو ستونزو، اختلافونو او بنيادي د انشعاب په رامنځته راتگ کې رول لوبولی وي خو پدې اړه مشخص بحث نه دی شوی. د بېلگې په توگه کله چې ويل کېږي سيمه ييزو، قومي او سکتاريستي تمايلاتو انشعاب ته لمن ووهله وويل شي چې چا يا کومې ډلې دا تمايلات لرل او يا يې څه غوښتل. په خلقيانو کې د کارمل د ډلې د تگ وروسته د امين او بدخشي د قومي تمايلاتو له کبله دواړو ته گوندي سزا ورکړل شوه. خو کارمل او همفکرانو يې چې له گوند څخه ولاړل د خپل تگ يا انشعاب د لاملونو په اړه څه ندي ويلي. د انشعاب په اړه د دې گوند مشرانو د پخوا په شان د ځان يا خپلو همفکرانو د سلامت بنودلو په موخه يا د يوې قطبي نړۍ ننني مسلط ذهنيت ته په کتو سره واقعيتونه تحريفوي يا نيمگري او ناسم معلوماتونه وړاندې کوي. بڼه بيلگه يې د کښتمند څرگندونې دي چې د افغانستان د خلق دموکراتيک واحد گوند او د پرچم د فرکسيون د پروني دريځ سره په څرگند ټکر کې دي. هغه د خپل (يادداشتې سياسي و رويدادې تاريخي) نومي کتاب په ۱۷۰ مخ کې ليکي: «د گوند د جوړيدو له پيله د نور محمدتره کې او بېرک کارمل تر مشرۍ لاندې د (ا، خ، د، گ) د دواړو اړخونو ترمنځ جدي سياسي او ايډئولوژيکي اختلافونو شتون درلود. د تره کې اړخ د يوه سره مارکسيستي- ليننستي گوند طرفدار وو چې د نړۍ د وروڼو کمونستي او کارگري گوندونو په کتار کې په رسميت وپيژندل شي. خو د کارمل اړخ د يوه مترقي دموکراتيک گوند چې د يوې پراخي دموکراتيکې جبهې په جوړولو سره د ملي دموکراسۍ د حکومت له لارې سوسياليسم د غايبې او لېرې هدف ته د رسيدو لپاره مبارزه وکړي طرفداري کوله. که څه هم د کارمل طرحه د ځينو چپو اصطلاحاتو په منلو سره ومنل شوه خو اساسي اختلافونه په خپل حال پاتې شول.» که د کښتمند له څرگندونو سره همغږي شو گڼ شمېر پوښتنې پيدا کېږي لکه ولې کارمل د مارکسيست- ليننست تره کې سره گډ گوند جوړ کړ؟ ولې هغه څلور کسيزه کميسيون (کارمل، کښتمند، پنجشيري، شاه ولي) چې د تره کې له لوري د چمتو شوي کړنلارې په مسودې کار کاوه هغه ومنله چې دريو تنو کارمل، کښتمند او پنجشيري چې واحد ليدلوری يې هم درلود داسې کړنلاره چې ورسره همغږي نه وو جوړه او د مرکزي کميټې په غونډه کې د رايو په اتفاق تصويب کړله؟ کله چې کړنلاره په مرکزي کميټه کې منل شوې وه نو بيا د کومو اساسي اختلافونو يادونه کېږي؟ وروستۍ دا چې ولې کارمل او د هغه پلويانو د انشعاب وروسته د گوند په کړنلاره کې بدلونونه رانه وړل؟ ټولو ته څرگنده ده چې د گوند دواړو اړخونو د گوند تر دوهمې کنگرې پورې د واحد گوند د مرکزي کميټې له لوري د تصويب شوي کړنلارې د پلې کولو لپاره مبارزه کوله. د کارمل د واکمنۍ پر مهال چې کښتمند پکې دوهمه څيره وه د هغه مهال په دولتي رسنيو کې پدې اړه داسې راغلي دي: «د ايډئولوژيکي اړخه عملاً د دواړو خواوو ترمنځ اختلاف شتون نه درلود. د سياسي مبارزې په پام کې نه نيولو سره د گوند دواړو برخو د هغو موخو لپاره مبارزه کوله چې د ا، خ، د، گ کنگرې او د گوند مرامي پروگرام ټاکلې وي.» ۳۹ / ۹۹ بل دا چې د لس کلن انشعاب وروسته ولې کارمل او د هغه فرکسيون د تره کې تر مشرۍ لاندې د خلقي اړخ سره بيا يووالي ته غاړه کيښودله چې

د هغه سره يې سياسي او ايډيالوژيكي اختلافونه لرل. دا بيا بڼيې چې د انشعاب او بيا يووالي لاملونه بل څه وو چې كښتمند نه غواړي هغه په ډاگه كړي. په هغه صورت كې د گوند د جوړېدو، انشعاب او بيا يووالي په اړه د كارمل پټې نقشې او موخې برېښي.

همدارنگه د گوند بل بنسټ ايښودونكې پنجشيري د كښتمند په څېر نه غواړي چې د انشعاب په اړه حقايق وړاندې كړي. هغه د ۱۹۶۷ كال د اپريل په مياشت كې د انشعاب پرمهال د كارمل مشرۍ ته غاړه كيښودله خو لږ موده وروسته د كارمل نه جلا، لومړۍ يې مستقل سازمان (خلق كارگر) جوړ كړ او د ۹ مياشتني فعاليت وروسته بېرته له خليفانو سره يوځای شو. هغه هم پخپل كتاب كې لاندې پوښتنو ته چې هغه ولې د گوند په لومړي انشعاب كې د كارمل سره ولاړ، ولې له كارمل نه جلا او بيا بېرته له خليفانو سره يوځای شو حتی اشاره هم نده كړې. ده ته پكار وو چې لږترلږه يې د خپل دې لالهانده منډو تړرو او د كوڅو او لارو د بدلولو په اړه رڼا اچولې واى. البته نور كدرونه لکه محمدظاهر بدخشي، محمدظاهر افق او امان الله استوار چې له خلقي اړخ نه جلا شول د گوند په كړنلاره كې په ځينو تكتيكي او سياسي مسئلو كې اختلافونه لرل خو د كارمل اړخ د (ا، خ، د، گ) په نامه او د انشعاب نه مخكې د واحد گوند د مركزي كمېټې له لوري د تصويب شوي اساسنامې او كړنلارې د منلو او د هغو د پلي كولو په موخه خپل جلا سازمان جوړ او مبارزې ته ادامه وركوله. د گوند د اساسنامې او كړنلارې په اړه كه هغه د افغانستان د ځمكنيو واقعيونو سره برابري وي يا نه مركزي كمېټې د رايو په اتفاق تصويب كړې وي او د هغو د پلي كولو لپاره دواړو اړخونو گډ او يا جلا جلا فعاليت درلود. عجيبه دا ده ميثاق چې د گوند د انشعاب وروسته د تره كې سره پاتې شو داسې يو كتاب ليكلى دى چې د هغه د مرگ وروسته خپور شو. هغه په انشعاب كې نېغ په نېغه تره كې نه ملامتوي خو د سياست د الفبا سره آشنا لوستونكي پوهېږي چې پكې د انشعاب اصلي عامل تره كې ښودل شوى دى نه كارمل. پدې اړه بيا دا پوښتنه پيدا كېږي چې كه په انشعاب كې د كارمل په پرتله تره كې منفي رول درلود نو ولې ميثاق د تره كې سره پاتې شو، پرچمې نشو خو له مرگه وروسته پرچمې شو. د شته لاسوندونو او روايتونو پر بنسټ د (ا، خ، د، گ) د انشعاب لاملونه دا دي.

الف - تكتيكي او سليقوي اختلافونه

د گوند د بنسټ ايښودونكو مركزي څېرو تره كې، كارمل او بدخشي گډ فكري اندونه لرل. خو تره كې او كارمل په ځينو تكتيكي مسألو لکه د پښتونستان د مسئلې، د گوند د مبارزې د بڼې، گوند ته د غړو د منلو او د هغوى ټولنيز دريځ، د گوندي فعاليت د څرنگوالي او د گوند د نامه او بيرغ په هكله اختلاف درلود. په كنگره كې كارمل د گوند له نامه او د بيرغ د رنگ په اړه د تره كې د نظر سره بشپړه همغږي وښودله. د پښتونستان مسأله د تره كې له لوري داسې طرحه شوې وه چې هغه بايد د گوند په كړنلاره كې د افغانستان او پاکستان ترمنځ د اختلاف وړ يوې تاريخي - ملي ستونزې په توگه مطرح شي او د حل لار يې د پښتنو او بلوڅو د ارادې پر بنسټ ليدله. د كارمل او همدارنگه د غلام محى الدين زرمالوا له انده د دې مسألي حل د حكومت دنده ده او اړينه نه بريښي چې هغه د گوند په كړنلاره كې راورل شي. خو وروسته وليدل شول چې د پښتونستان د ستونزې حل د گوند په اساسي كړنو كې ځانگړى ځاى درلود او دې هم دا معنى لرله چې كارمل د تره كې له ليدلوري سره همغږي ښودلې ده. د گوند د نامه په اړه تره كې د افغانستان د خلك دموكراتيک گوند باندې ټينگار درلود او كارمل بيا د نوي جوړېدونكي گوند نوم د افغانستان د خلكو گوند (حزب مردم افغانستان) غوښت. دا چې كارمل د حزب مردم افغانستان په نامه د گوند د نامه غوښتونكې وو پدې دليل د منلو وړ برېښي چې د پرچميانو هغې

برخي چې ځانونه د کارمل د ليکي رښتيني پلويان شميري په کال ۲۰۱۲ کې د حزب مردم افغانستان په نامه سازمان جوړ کړ. تره کې د گوند په پټې او کارمل پر علني مبارزې ټينگار درلود. تره کې د گوند د غړو طبقاتي دريځ ته ارزښت قايل وو چې د خواري او منځنۍ طبقي استازي گوند ته و منل شي او کارمل د غړو طبقاتي او ټولنيز دريځ مهم نه گڼلو.

ب- د گوند د مشري پرسر اختلاف

د کنگري د جوړېدو په درشل کې د تره کې او کارمل رول او اعتبار ته په کتو سره دواړو د گوند د مشرتابه شونتياوې لرلې. په کنگره کې تره کې د گوند د مشري په توگه غوره شو. خو څه موده وروسته د کارمل د پلويانو له لوري تبليغات کېدل چې تره کې کارمل ته رايه نه وه ورکړې ترڅو د کارمل په پرتله خپل محبوبيت او اعتبار ثابت کړي. پدې اړه کښتمند ليکي: «د کنگري د پرانيستلو پر مهال د کنگري غړو ته د کنگري د لومړنيو سازمان ور کوونکو په توگه ور وپيژندل شول چې دوی دواړو د گوند د مشري لپاره مساوي او يو شان رول درلود...، کارمل په داوطلبانه توگه دا موقف نور محمدتره کې ته پرېښود.» ۱۴۲ / ۳۹ دا نو بيا د کښتمند خپل ذهني خيالات دي. پدې اړه مخکې ويل شوي وو هر چا چې زياتې رايې وړې وي هغه به د گوند مشر وي. دا دموکراتيک او مناسب غوراوی هم وو. کله چې کښتمند د کارمل له لوري په داوطلبانه توگه تره کې ته د گوند د مشرتابه د پرېښودلو ادعا کوي دا بندي چې په گوند کې د انشعاب يو لامل خو اصلي لامل د گوند د رهبري پر سر وو. د کارمل د پلويانو د ادعا خلاف ځيني غلام محي الدين زرمالو او نور ميثاق يادوي چې کارمل ته ووت نه وو اچولی. دا چې زرمالو يا ميثاق او د پرچميانو په ادعا تره کې کارمل ته رايه نه وه ورکړې د مسالې يو اړخ دی خو تره کې د گوند د مشر په توگه و منل شو. که کارمل ته د هغه غوراوی د منلو وړ نه وو خپل اعتراض به يې کړی وو چې پدې غوراوي کې درغلي شوي ده. يو شوروي ژورنالست چې د کارمل او د (ا، خ، د، گ) له ځينو مشرانو او همدا رنگه له شوروي ملکي او پوځي جگپوړو سره د گوند او د افغانستان د سياسي او ټولنيزو بهيرونو په اړه مرکي کړي دي او د هغو پر بنسټ يې کتاب ليکلی دی د گوند د جوړېدو په مهال د کارمل د خيالونو دا ډول انځور کاري: «بیرک کارمل د زړه له تله هيله لرله چې د گوند د ليدر په توگه وټاکل شي. خو هغه ښه پوهيده چې د تره کې په وړاندې چې د بډايې بيوگرافي څخه برخمن دی او د ميلادي (څلوېښتمو) کلونو څخه د وېش ځلميانو په خوښت کې شامل وو چانس يې کم رنگه دی.» ۳۱ / ۶۳ بارق شفيعي د انشعاب مسئلې ته داسې گوته نيسي: «د پرچم جريده د خلق د جريدي ادامه ورکوونکې وه. پرچم د خلق سره هېڅ تضاد نه درلود او اصلاً د خلق او پرچم اختلاف يو ايدئولوژيک اختلاف نه وو، سياسي اختلاف نه وو او د هغوی اختلاف د رهبري پرسر وو. د گوند په کورني ژوند کې اختلاف چې تره کې يا کارمل؟ کوم يو د گوند مشري ولري.» ۱۰۰ پدې هکله عبدالعلي ارغنداوي ورته نظر لري او ليکي: «اساسي اختلاف په ظاهره توگه په رهبري وو، او په اصولو کې کوم اختلاف نه وو موجود.» ۱۴۸ / ۱۰۱ پدې هکله يو افغان ليکوال ليکي: «د گوندي ماشين په دننه کې کارمل هڅه کوله چې تره کې د گوند د عمومي منشي له دريځه پسې واخلي خو کله چې پاته راغی نو استعفی يې وکړه. کارمليانو وروسته خپل ملاتري ورسره واخيستل او خپل ځاني گوند يې جوړ کړ.» ۲۲۹ / ۳ سليمان لايق د خپلو خاطراتو په پنځه ويستم ټوک کې د آيا کارمل واقعا تروريست دی؟ سرليک لاندې برخه کې ليکي: «د انتخاباتو په نتيجه کې نور محمد تره کې د عمومي منشي د مقام لپاره ۲۷ رايې او بيرک کارمل ۲۶ رايې وگټلې او په دې توگه نور محمد تره کې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند عمومي منشي شو. بيرک کارمل له هماغه شيبې، يعني ۱۳۴۳ کال د جدي له يوولسمې نېټې نه

چې د گوند لومړنۍ كانگرې گډون كونكو يو له بل د افغانستان له خلكو سره د وفادري لوظ او لوړه كړې وه ، بېرك كارمل د تره كې پر ضد او د ده د شخصيت د تخريب لپاره ملا وتړله ...، كارمل د مبارزې او شخړې په دوام كله چې پوه شو چې نور محمد تره كې په آسانتيا له ميدان څخه نشي ايستلاى د خپلو روشنفكرانه هوسونو په څپو كې دې ته راغى چې نور محمد تره كې په فزيكي لحاظ له ميدان څخه وباسي، ځكه خو نور احمدنور ، وكييل او محمود بريالي د مركزي كمېټې له ملگرو سره په ډېر احتياط او په غير رسمي توگه كار پيل كړ...، نور احمدنور تر اوږدې مقدمې وروسته وويل مثلاً زموږ په گوند كې د انشعاب د لرې كولو او د پرچمي - خلقي د وحدت د تامين لپاره ضروري ده نور محمد تره كې له منځه لرې كړو.» د لايق دا خبره بڼيې چې كارمل او ترهگرو ملگرو يې د تره كې د ترور هوډ هم درلود تر څو كارمل د گوند مشرۍ ته ورسېږي.

د پورتنيو څرگندونو څخه دا پايله راوړي چې د گوند د انشعاب اصلي لامل د رهبرۍ پر سر وو. تره كې د گوند رهبرۍ ته رسيدلى وو خو كارمل د هغې څخه بې برخې وو نو هماغه دې چې كارمل هغې ته د رسيدو په موخه مبارزه پيلوي. په لومړيو كې د كارمل مبارزه پر دې راڅرخېده چې تره كې تجريد او بې اغېزې كړي او حتى له منځه يوسي خو كله چې پدې كار كې پاتې راغى د خپلو پلويانو سره د گوند څخه ووت او د (ا ، خ ، د ، گ) په نامه يې خپل سازمان جوړ كړ چې په ټولنه كې د پرچم په نامه وپېژندل شو.

ج- د گونديانو د ټولنيز دريځ توپير

د شوروي اتحاد او د هغه سره جوخت د وارسا د تړون له ړنگېدو وروسته چې نور د طبقاتي مبارزې او د پرولتري انترناسيوناليسم شعارونو بازار نه درلود. لويديځ د خپل پياوړي تبليغاتي ماشين او نورو شونتياوو پر مټ په وروسته پاتې هيوادونو كې قومي ، ژبنيو او مذهبي مخامختيا او ټكرونو ته لمن وهل پيل كړل. افغانستان د چنگاښ د ۲۶ انقلاب وروسته د زبرځواكونو او گاونډيانو د سياليو او كشمكشونو په ډگر اوښتى وو. پدې زماني پړاو كې ستر ځواكونه او گاونډيان په دې بريالي شوي دي چې په يو شمير سياستوالو او د نظر او قلم په خاوندانو پانگه واچوي . همدا ډله وگړي دي چې د روباتونو په څير څه ډول يې چې كوك او چمتو كړي همغسې په خبرو او خوښت راځي او د هيواد پيښو او قضايوو، شته ستونزو او ناخوالو ته د قوم ، ژبې ، سيمې او مذهب له كړكې گوري. پردې بنسټ دي چې دا ډله وگړي د (ا ، خ ، د ، گ) انشعاب ته قومي بڼه وركړي. هغوى خپل دا ناسم حكومه صادروي چې گواكي د تره كې تر څنگ پښتانه او د كارمل سره غير پښتانه ودرېدل. پداسې حال كې چې هغه مهال د نوموړي گوند په يوه اړخ كې هېچا په بربنده توگه د قومي او ژبنيو تړاوونو خبره نه را پورته كوله . هغه مهال په گوند كې واكمن ذهنيت دا وو چې د افغانستان د وروسته پاتې والي اصلي لامل طبقاتي ستم او د حل نسخه يې د توليد پر وسايلو د ډله نيز حاكميت ټينگښت گانډه بڼه بيلگه يې دا وه كله چې په خلقي اړخ كې محمد طاهر بدخشي د ملي مسئلې د حل خبره ډېره زمزمه كوله او بيا يې خپله لار جلا او د (انتظار د محفل) په نامه يې خپل سازمان جوړ كړ سمدلاسه همدې د (ا ، خ ، د ، گ) نوموړى سازمان د ستميانو په نامه تبليغ كړ او په همدې نامه په ټولنه كې وپېژندل شو . هغه ډله څيرونكي چې د گوند انشعاب قومي تړاوونه گڼي د انشعاب پرمهال د دې گوند د دواړو ډلو د مشرتابه لاندې قومي تړاو د هغوى د ادعا ناسموالى بڼيې.

الف- د تره كې تر مشرۍ لاندې د خلقي اړخ د مشرتابه قومي تړاو.

۱- نور محمد تره كې د مركزي كمېټې اصلي غړى

پښتون

٢- محمدظاهر بدخشي	د مركزي كمېټې اصلي غړی	تاجك
٣- دكتور صالح محمدزيري	د مركزي كمېټې اصلي غړی	پښتون
٤- دكتور شاه ولي	د مركزي كمېټې اصلي غړی	تاجك
٥- عبدالكريم ميثاق	د م، ك على البديل غړی	هزاره
٦- دكتور محمدظاهر خدران	د م، ك على البديل غړی	پښتون
٧- محمد اسمعيل دانش	د م، ك على البديل غړی	قزلباش
٨- حفيظ الله امين	د م، ك على البديل غړی	پښتون
٩- محمدظاهر افق	د م، ك على البديل غړی	پښتون
١٠- دكتور عبدالمحمد درمانگر	د م، ك على البديل غړی	پښتون

ب- د ببرك كارمل تر مشرۍ لاندې د پرچمي اړخ د مشرتابه قومي تړاو.

١- ببرك كارمل	د مركزي كمېټې اصلي غړی	تاجك
٢- غلام دستگير پنجشيرى	د مركزي كمېټې اصلي غړی	تاجك
٣- شهر الله شهپر	د مركزي كمېټې اصلي غړی	ازبك
٤- سلطان علي كشتمند	د مركزي كمېټې اصلي غړی	هزاره
٥- نور احمدنور	د مركزي كمېټې اصلي غړی	پښتون
٦- عبدالوهاب صافي	د م، ك على البديل غړی	پښتون
٧- عبدالحكيم شرعي جوزجاني	د م، ك على البديل غړی	ازبك
٨- محمدحسن بارق شفيعي	د م، ك على البديل غړی	تاجك
٩- غلام مجدد (سليمان لايق)	د م، ك على البديل غړی	پښتون

پورتنی ترکیب ښيي چې په دواړو اړخونو کې د هیواد د سترو قومونو استازي لیدل کېږي. البته بله ډله څیړونکي چې په گوند کې د انشعاب لامل قومي تړاو گڼي د قضاوت معیار یې په گوند کې ځینې پېښې او پدې پېښو کې د نوموړي گوند د ځینو مشرانو دريځونه دي. د ساري په توگه محمداکرام اندیشمند د اسلامي جمعیت کدر پدې هکله داسې لیکي: «د افغانستان په خلق دموکراتیک گوند کې د هغه د واکمنۍ په زمانه کې کودتا گانې او حتی د مجاهدينو له تنظیمونو سره د گوند د واکمنۍ د نسکورېدو په درشل کې جوړجاړی د قومي او قبیلوي تفکر رښې لرلې. د ۱۳۶۹ کال په کب کې د خلق له لوري د شهنواز تڼي او گلبدین حکمتیار کودتا، بیا د ۱۳۷۱ کال په ثور کې د حکمتیار سره د اسلم وطنجار او راز محمد پکتین تر مشرۍ لاندې د همدې اړخ ملتیا، په همدې وخت کې د احمدشاه مسعود سره د پرچم د اړخ ملتیا او گډون...، رښه یې په دموکراتیک خلق کې قومي تمایلات دي.» «۸۷/۹۳-۹۴ که چیرې د دې ادعا سره همغږي شو چې تڼي او حکمتیار په گډه د نجیب الله خلاف کودتا کوله دوی درې واړه پښتانه او د پښتنو د غلزیو په څانگه پورې تړاو لري. دلته بیا قومي تړاو څه چې د قبیلوي تړاو خبره هم سمه نه ده. پر بله خوا پاکستان ته د تڼي سره په تښتېدلو جنرالانو کې تاجک توکمه کسان او حتی یو بدخشي جمعیتي د کابل پوهنتون استاد هم وو. همدارنگه د پرچمیانو او مسعود ترمنځ جوړجاړي کې د ناپښتنو پرچمیانو سربیره پښتنو هم شتون درلود او په مخالفت کې یې غیر پښتانه پرچمیان هم ودریدل. څرگند ساری یې غیر پښتون غلام فاروق یعقوبي د امنیت وزیر دی چې د خپل ژوند تر پایه د پښتون نجیب الله تر څنګ ولاړ وو او د نجیب الله سره د هغه درېدل د دې سبب شول چې د نجیب الله مخالفین او په غالب گومان پرچمی یار محمد د مزدک ورور هغه ووژني. د مسعود سره جوړجاړی د ټولو ناپښتنو پرچمیانو جوړجاړی نه بلکه د ړندو قومي متعصبو کارملیانو او مسعودیانو ترمنځ جوړجاړی وو. هغه پرچمیانو

چې د مسعود سره جوړجاړی کړی وو ټول يې غير پښتانه نه بلکې پښتانه هم پکې وو چې جنرال نورالحق علمي او جنرال عظيم زرمي يې څرگند ساري دي. که چيرې د مسعود سره د غير پښتني پرچميانو يووالی ومنل شي دا بيا بنيې چې اسلامي جمعيت هم تاجکي تنظيم وو. پردې بنسټ ويلی شو چې د گوند انشعاب د قومي او قبيلوي تړاو پر اساس نه بلکې د مشرتابه او غړو د طبقاتي تړاوونو او ټولنيز دريځ پر بنسټ صورت وموند. که چيرې د ا، خ، د، گ د دوو سيالو اړخونو د مشرتابه او کدرونو طبقاتي تړاوونو ته وکتل شي د خلقي اړخ غوڅ اکثریت غړي د تيټې طبقې او کليوالي چاپيريال څخه سر راپورته کړی او د پرچم اړخ ډيری د ټولني په شتمنو او ښاري چاپيريال پورې تړاو درلود. «پرچميان، د خپلو شعارونو سره سره د کارگري طبقې څخه نه ول، حال دا چې د خلقيانو له منځه ډير د کروند گرو کورنيو څخه ول،... پرچميان د خپلې ښاري سابقې پر اساس ډير لويديځ ډوله ول، او ويل کيږي چې زياتره وخت به يې گوندي غونډې په ډيسکو ډانس سره پای ته رسولې.» ۲۲۳/۳، ۲۲۷ پداسې حال کې چې هغه مهال کليوالي خوارو خلقيانو يوازي د ډيسکو او ډانس نوم اوريدلی وو او د هغوی يوازي ملي اتن زده وو. د خلق او پرچم طبقاتي او ټولنيز توپير ته بهرنيو هم گوته نيولې ده. «د هغوی ترمنځ د ټينگو شخړو علت اصلاً په مفکوره کې دومره نه وو، څومره چې په عنعنوي منابعو کې نغښتی وو. يعنې توکميز توپيرونه، ټولنيز توپيرونه او د کابل او ولايتونو ترمنځ دوه اړخيزه تحميلي اهانت او سپکاوی.» ۱۰۲/۱۴۱ دوه شوروي جنرالان (گوريلوف او مايوروف) چې لومړی يې د خلقيانو په واکمنۍ کې د دفاع وزير سلاکار او دوهم يې د کارمل پوځي سلاکار دی ورته ليدلوری لري لومړی يې ليکي: «خلقيان عمدتاً د ټولني له تيټ قشر څخه راوتلي وو او پرچميان بالعموم د متوسطې او لوړې بورژوازی او فيودالي کړيو، يعنې اساسي اختلاف طبقاتي توپيرونه دي.» دوهم يې پدې اند دی چې «پرچم د شتمنو افغانانو لکه منځنيو او غټو ځمکوالو، د روڼ اندو د سر سر کسانو او د لوړو ملکي او پوځي مامورينو استازي وو. په خلق کې نور گرده پاتي کسان راټول شوي وو.» پدې هکله امريکايي څيړونکی سليک اس هاريسون ليکي: «د دواړو اړخونو ترمنځ ايدئولوژيک اختلاف د ټولنيزو توپيرونو تر پوښ لاندې پټېده. زياتره پرچميانو د ښاري پورتنۍ طبقې څخه سر راپورته کړی وو او په فارسي ژبه يې خبرې کولې. ډيرو يې د واکمنو نخبه گانو سره کورنۍ اړيکې لرلې، خلقيانو په هغوی د (سلطنتي کمونست گوند) ټاپه وهله. حتی د پرچميانو پښتنو هم په دري ژبه خبرې کولې او د فرهنگي نظره يې د پښتنو د قبيلوي ژوند سره واټن نيولی وو. په مقابل کې خلقيان د پښتنو د مخ په ودې تحصيل کړې متوسطې طبقې د تيټ قشر استازيتوب کاوه.» ۱۸/۴۷

د امريکايي څيړونکي په څرگندونو کې د خلقيانو او پرچميانو د طبقاتي دريځ او ټولنيز ترکيب څرگند توپير ترسترگو کيږي خو د هغه په ارزونه کې لکه د ډيرو نورو په شان دا تشه شتون لري چې د دواړو اړخونو ترکيب ته يې قومي بڼه هم ورکړې ده. د طبقاتي تړاو پرته ښايي د پاچا او سلطنتي کورنۍ سره د پرچم د مشرتابه اړيکو د گوند په انشعاب کې هم خپل رول لوبولی وي. لکه څرنگه چې د حزب دموکراتيک نوين (شعله يانو) لومړی انشعاب هم د دربار سره د نوموړي سازمان د مشر اکرم ياري اړيکو رول درلود. د نوموړي سازمان د مشرتابه څخه انجينر عثمان د پس منظر په نامه يوه ليکنه کې «اکرم ياري پدې دليل د انقلابي مبارزې صلاحيت نه لرونکی او ناوړه اعلان کړ چې هغه څه موده د ظاهر شاه په کور کې اوسيدلی وو.» ۱۰۳ د سلطنتي کورنۍ او يا دربار سره د کارمل د اړيکو په اړه ډيری سياسي ډلو او سياستوالو څرگندونې کړې دي. پدې هکله صباح الدين کشکي ليکي: «په رښتيا سره کارمل هميشه پاچا لیده او دربار ته يې تگ او راتگ درلود. (پاچا دا موضوع دې ليکوال ته ويلي وه) همدارنگه ببرک کارمل په سلطنتي کورنۍ پورې تړلیو د واکمنۍ دستگاه د ځينو

غرو سره نږدې اړیکې لرل. « ۱۷۱ / ۳۲ همدارنگه د پرچم د فرکسیون د رهبري وتلي څيري اناهيټا راتنيزاد په سلطنتي کورنۍ کې لويه شوې وه ځکه چې د هغې مور د صدر اعظم شاه محمودخان په کور کې کار کاوه. کله چې يو سياسي گوند د خپل هيواد وروسته پاتې والی په طبقاتي ستم کې ويني بېله شکه په دې گوند کې د ټيټې او محکومې طبقې د استازو سره دا پوښتنه پيدا کيږي چې څه ډول يو فيوډال ، پانگوال ، د سوکاله ژوند خاوند د خپلې طبقې په وړاندې دريږي. پداسې يوه گوند کې دا طبقاتي او ټولنيز توپير د دې لامل کيږي چې د دښمنو طبقو استازي په يوه سياسي خوځښت کې گډ فعاليت ونشي کړای. افراسياب خټک د پولې د هغې خوا سياستوال د کارمل د کليوالي ضد او پښتني ضد روحيې په هکله وايي: « دري ويونکي کابلين لکه کارمل اکثر آ پښتو ژبو ته پښي گړدي يا کليوال پښي لوڅي ويل. » ۲۰۱ / ۴۷ په طبقاتي ټولنو کې دا ناشوني بريښي چې شتمن او بيوزلي ، بډای ښاري او خوار کليوال دې په يوه دسترخوان سره کښيني او په يوه سياسي غورځنگ کې چې دا سياسي خوځښت د طبقاتي مبارزې پر محور څرخيږي گډه مبارزه او فعاليت وکړي. د (ا ، خ ، د ، گ) د غرو د طبقاتي او ټولنيزو دريځونو توپير چې د هغوی په ورځنيو کړو وړو او راشه درشه کې ليدل کيده د دې سبب شو چې هغوی د خپل طبقاتي او ټولنيز دريځ، کليوالي او ښاري تړاوونو له مخې سره جلا شي او په دوو ډلو چې شتمن او ښاريان په يوه ، خواران او کليوال په بل سازمان کې سره راغونډ شي . که چيرې گوند د طبقاتي مبارزې پر بنسټ خپله تگلاره نه وای غوره کړې ښايي په گوند کې شته طبقاتي او ټولنيزو توپيرونو خپل منفي رول نه وای لوبولی. که څه هم هر سياسي سازمان نه مذهبي سازمان د ټولني د ځانگړو طبقو او قشرونو د گټو مخکښ او مدافع گڼل کېږي. د (ا ، خ ، د ، گ) په نامه سازمان خو په واقعيت کې د دوو مختلفو ټولنيزو دريځونو او مخالفو دښمنو طبقو استازو د څه پاسه دوو کلونو وروسته د ۱۹۶۷ کال د می په څلورمه خپلې لارې سره جلا کړې او په خپلو جلا جلا سازمانو کې يې خپلې مبارزې ته دوام ورکړ او د خلکو خبره « کبوتر با کبوتر و زاغ با زاغ یکجا کنند پرواز » له مخې هر څوک د خپل جنس له مخې په دوو ډلو وویشل شول او په افغانستان کې د بي طبقاتو ارمانې ټولني د جوړولو په لور والوتل.

د – په انشعاب کې د مسکولاس

ټول دولتونه د نورو دولتونو سره د خپلو ملي گټو پر بنسټ اړیکې پالي او ډېر لږ ليدل شوي دي چې څواکمن دولتونه پدې اړیکو کې رښتيني وي او د نورو په کورنيو چارو کې له لاسوهنو ډډه وکړي. شوروي اتحاد لدې څخه نشي مستثنی کېدای. شوروي اتحاد چې د ۱۹۱۹ کال راهيسې د افغانستان سره سياسي، اقتصادي او کلتوري اړیکې لرلې او د وخت په تېرېدو سره يې لمن پراخېده او گڼ شمېر متخصصينو يې د هيواد په دولتي بنسټونو کې موجود وو. د دواړو دولتونو ترمنځ دې ډول اړیکو شوروي اتحاد ته د يوه زبرځواک په توگه دا امکانات ورکول چې يو شمير افغان دولتي چارواکي او سياستوال وپېږي. په افغانستان کې د مسکو د سترگو وړ اغيز له کبله د امکان څخه لېرې نه ده چې د (ا ، خ ، د ، گ) په بنسټ ايښودونکو کې مسکو داسې افراد لرل چې د شورويانو د لارښوونو پر بنسټ يې گامونه اوچتول. د گوند د بنسټ ايښودو پرمهال کرملن ناستو دا خيال درلود چې دوی ته وفاداره او په دوی پورې تړلې څيره د گوند مشري تر لاسه کړي چې د هغه په واسطه خپلې نقشي د دې گوند له لارې پلي کړي. د دې گوند د جوړېدو وروسته بهير او د مسکو دريځ وښودل چې د گوند په مشرۍ کې د تره کې په راڅرگندېدو سره کرملن نهيلی شو چې د دوی د پام وړ کس د گوند په مشرتابه کې راڅرگند نشو نو پدې هڅه کې شو چې د خپلې دې باوري څيري پواسطه پر گوند انشعاب تحميل کړي . پدې اړه د

خلک دموکراتیک گوند ځینې کدرونه او په هغو کې میثاق د گوند انشعاب ته هم لدې کړکې گوري او لیکي: «کارمل لکه چې په خپله ارزونه او یا بنایي د نړیوالې سرچینې څخه په الهام سره دې پایلې ته رسېدلې وي بڼه فرصت دی چې له تره کي جلا شي.» ۶۹/۷۹ په نړۍ کې د شوروي پلوه گوندونو په اړه د مسکو د سیاست په هکله امریکایي شوروي پیژندونکی هنری برادشر لیکي: «د کی جی بی استازو نه یوازې په کمونست گوندونو کې انشعابونه تشویق کړي بلکې د هغو الهام ورکونکي هم وو ترڅو پدې ډول د هرې ډلې څخه د مسکو د موخو لپاره گټه پورته کړي.» ۵۲/۱۰۴ که چېرې شوروي اتحاد پر افغانستان یرغل نه وای کړی یو شمېر څېړونکو او همدا رنگه خلقیانو به د برادشر پورتنۍ څرگندونې بابیزه گڼلې وای چې څرنگه به مسکو د (ا، خ، د، گ) چې د شوروي اتحاد دوست گوند وو هغه توتې کړي. شورویانو د خپل څه کم لس کلن اشغال پر مهال بیا هم هڅه ونکړه چې د خلقیانو او پرچمیانو ترمنځ ارگانیک یووالی ټینګ شي بلکې د دواړو اړخونو څخه یې گټه پورته کوله خو هڅې یې د پرچم ډلې په پیاوړتیا او د خلقیانو په کمزورتیا څرخېدلې. لامل یې دا وو چې خلقیان یې د ناسیونالستانو او پرچمیان یې د انټرناسیونالستانو په نامه پیژندل. لیکوال ته یوه خلقي پوځي چې د محمداود د واکمنۍ پر مهال په نوي دهلي کې زده کړې کولې ويلي دي. یوه ورځ په یوه کافي کې چې هلته به د ایران د تودې گوند غړي راټولېدل مجلس درلود او ما هم د خپل خلقي توب خبره ورته وکړله. توده یانو وویل چې خلقیان ناسیونالستان دي او هغوی انقلابیون نه دي بلکې پرچمیان په افغانستان کې اصلي انقلابیون دي. پدې اړه محمداالله صافی خلقي کدر وایي: «په پولېتخنیک کې د زده کړو پر مهال مې د خپل شوروي استاد څخه د یوه روسي کتاب غوښتنه وکړه. هغه راڅخه پوښتنه وکړه چې ته د کومې سیاسي ډلې سره تړاو لري او مشر یې څوک دی. ما ورته وویل چې خلقي یم او مشر مو نورمحمد تره کی دی. څو ورځې وروسته استاد را ته وویل چې تاسو انقلابیون نه بلکې ناسیونالستان یئ. څرنگه چې زه کمونست نه یم دا کتاب نشم پیدا کولی. کله چې زه د لوړو زده کړو لپاره شوروي اتحاد ته ولاړم همدا استاد زما رهنما وو او سر بېره پردې د انستېتوت د گوندي کمېټې منشي هم وو. ما ترې وپوښتل تاسې په افغانستان کې ویل چې کمونست نه یې خو اوس وینم چې د گوندي کمېټې منشي یې. استاد وویل چې په افغانستان کې د کی جی بی د غړو پرته نورو شورویانو اجازه نلرله چې د افغانانو سره اړیکې ټینګې کړي.» همدا لامل وو چې مسکو نه غوښتل چې د ناسیونالست تره کي تر مشرۍ لاندې گوند پیاوړی شي او د کارمل پواسطه یې پرې انشعاب تحمیل کړ.

د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند چې هغه مهال د افغانستان د خلکو د دموکراتیکي ټولني په نامه یادیده ۱۹۶۷ کال د می په میاشت کې په دوو ډلو پرته لدې چې د ټولني د رهبرۍ (مرکزی کمیټې) په غونډه کې پرې بحث وشي او یا کومه اعلامیه یا ابلاغیه خپره شي د نورمحمدتره کي او ببرک کارمل تر مشرۍ لاندې په دوو برخو وویشل شو او د افغانستان د دموکراتیکي ټولني په نامه یې جلا سازمانې او سیاسي مبارزې ته ادامه ورکړه. دا چې دا ټولنه په دوو برخو وویشل شوه هغه وخت عملي جامه واغوستله چې د مرکزي کمیټې نوبتي غونډې ته چې د می په پنځمه (غويي څوارلسمه) د پنجشنبې په ورځ د زیري په کور کې دایرېده کارمل او د نوموړي پلویان غونډې ته رانغلل معنی یې دا وه چې ټولنه «گوند» په دوو برخو وویشل شوه. البته چې د دې غونډې نه مخکې د انشعاب نښې نښانې څرگندې شوې وې او تره کي ته د کارمل پلویان معلوم وو. خو د کلیوالي پنجشیري دریځ ورته څرگند نه وو. تره کي د هغه د دریځ د معلومولو په موخه زیری او بدخشي هغه ته استولي وو. نوموړو پنجشیري ته ويلي وو که چېرې «کارمل وغواړي له گونده څخه بیل شي دی ورسره ځي که څنگه؟ هغه ويلي و تاسو بیغمه اوسئ زه له گوند څخه نه بیلیرم.» ۱۷۲/۴۰ خو پنجشیري د خپلې ژمنې خلاف د کارمل

سره ولاړ. د گوند څخه د كارمل او ملگرو د تگ په اړه تره كې گلدادخان د هغه مهال د ننگرهار د گوندي كمېټې مسؤل ته ويلي وو: «كله چې زه د بېرك كارمل له خوا څخه د بېلې او جلا ډلې جوړولو په هڅو كولو باندي خبر شوم، نو د مركزي كمېټې په پراخې غونډې (د مركزي كمېټې د علي البدل غړو په گډون) كې مې هغه ته وويل چې دغه كارونه پرېږده! دا ډول چارې چې تا پيل كړې دي، نه تا ته گټه رسوي او نه گوند ته كومه گټه لري. دا چارې زموږ گوند او ډله كمزورې كوي. كارمل زما دا انتقاد پر ځان باندي بد ومنلو او هغه عصبي شولو او غبرگون يې وښود. د مركزي كمېټې په بلې ور پسي غونډې كې موږ ډېر انتظار وايستلو، خو كارمل او د مركزي كمېټې څو تنه نور غړي غونډې ته را نغلل. د مركزي كمېټې په هېڅ كومي غونډې كې، داسې خبرې چې گني دوى (كارمل او ملو يې) ځانله بېله ډله جوړوي، نه وې شوې. دوى موږ (د مركزي كمېټې نورو غړو) ته د مركزي كمېټې غونډې ته د نه راتگ څخه خبر هم نه وه راكړى. هغوى د مرورو كسانو په څېر، په پټو خولو يو ځايي او گډ گوندي فعاليت را پرېښود.» ۱۰۵ / ۱۷۷ - ۱۷۸ د انشعاب په هكله شوروي ليكوال لياخوفسكي (د افغان غميزه اوميرانه) نومي كتاب د ۱۸ - ۱۹ مخونو كې ليكي: «دا، خ، د، گ د جوړيدو وروسته ډير ژر د هغه په مشرتابه كې د رهبري پرسر د نورمحمدتره كې او بېرك كارمل ترمنځ مبارزه پيل شوه. وروستى چې په پارلمان كې د استازي په توگه ټاكل شوى وو لدې څخه ځورېده چې په گوند كې دوهم رول لري. همدا رنگه د ځينو تكتيكي مسئلو په اړه اختلاف شتون درلود. د بيلگې په توگه بېرك كارمل او د، خ، د، گ په مركزي كمېټه كې د هغه پلويانو په گوند كې د علني مبارزې په پياوړتيا ټينگار درلود...، نورمحمدتره كې پټو فعاليتونو ته لومړيتوب وركاوه...، گوند ته د جذبولو په اړه د بېرك كارمل وړانديز دا وو چې د نوماندانو طبقاتي دريځ (منشأ) ته پام را ونه گرزول شي، يوازې د هغوى نظر او په گوند كې د كار ليوالتيا ته وكتل شي. د بېرك كارمل دا دريځ د اريستوكراسي د استازو او د سلطنتي كورنۍ د ځينو غړو سره د نږدوالي له امله وو ځكه چې هغه يو وخت د پښتونستان د اتحاديي فعال غړى وو چې شهزاده محمدداود جوړه كړې وه، هغه د (ا، خ، د، گ) ته شاه محمد دوست د صدراعظم د قلم مخصوص مدير او نورو لوړو دولتي چارواكو د جذبولو وړانديز كړى وو. نورمحمدتره كې پدې هكله مخالفت وښود پدې دليل چې د (ا، خ، د، گ) ته د شتمنو او د سلطنتي كورنۍ د غړو منل طبقاتي پرنسيب ماتوي او په پايله كې په خلكو كې د هغه اتوريته له منځه وړي...، په غبرگون كې بېرك كارمل د ۱۹۶۶ كال په پسرلي كې د خپلو پلويانو سره د مركزي كمېټې څخه ووت او د پرچم په نامه يې نوى فركسيون «پرچم» جوړ كړ چې رسماً يې ځان د، ا، خ، د، گ (د ټولو زيارايسټونكو مخكښ) گانه. «۴۹ / ۱۸ - ۱۹ پورتنۍ څرگندونې بنيې چې د گوند د انشعاب لاملونه د گوند په مشرتابه كې كه له يوې خوا طبقاتي توپيرونه دي له بله پلوه د رهبري پرسرسوالي هم ده. البته د پورتنيو دوو لاملونوسربيره مسكو هم په انشعاب كې لاس درلود. د (ا، خ، د، گ) انشعاب چې هم يې گوند او هم افغانستان ته ډېرې بدمرغۍ راوړې ددې انشعاب عامل به د پرچمي عبدالقدوس غوربندي پدې وينا كې ولولو: «بېرك كارمل د لومړي انشعاب نه مخكې خپل گوندي پلويان د دريو غونډو په ترڅ كې د ۱۳۴۵ كال په ژمي كې يوځل په شهرآرا كې د هادي كريم په كور او دوه ځله په مرادخاني كې د سلام خان په كور كې را غونډ كړل...، دا غونډې معمولاً د كارمل د شپارلسو پلويانو په گډون جوړېدې. هغه غونډې چې د نورمحمد تره كې د گوند د عمومي منشي د نه خبرتيا پرته د كارمل په مستقيم دستور او لارښوونه په بشپړ ډول پټې جوړېدې. دا په حقيقت كې د ۱۳۴۶ كال د غويي ۱۴ د انشعاب پيل وو چې په هغو كې د گوند د يوې ستري برخې پرضد كدرنو او فعالينو ته تبليغاتي او سازماني فورمولونه وركول كيدل. لدې امله په زغرده وپلې شو چې په غورځنگ كې د لومړي

انشعاب او د لسو کلونو د جلاوالي او بي اتفاقۍ د سترو مصيبتو پيره د بېرک کارمل په غاړه ده. « ۸۰ / ۱۹ - ۲۰

د يوه نامه لاندې دوه گوندونه

د ۱۹۶۷ کال د می په څلورمه (۱۳۴۶ کال غويي څوارلسمه) د ا، خ، د، ب (گوند) د مرکزي کميټې په نوبتي غونډه کې د کارمل او د هغه د پلويانو نه گډون معنی دا وه چې دوی دا گوند پرېښود خو هغوی د سياسي مبارزې لاس پر سر نشول بلکې د ا، خ، د، ب (گوند) په نامه يې فعاليت ته دوام ورکړ، پدې توگه په هيواد کې تر يوه نامه لاندې دوه گوندونه را څرگند شول پدې توپير چې د تره کې اړخ ځان د کارگرې طبقې او د کارمل ډلې د ټولو زيارايستونکو مخکښ گانه. هرې ډلې مقابل لوری انشعابگر، ځان اکثریت او مقابل لوری اقلیت باله او پدې اړه يې د شوروي اتحاد د کمونست گوند په شان د بلشويکانو او منشويکانو اصطلاحات کارول. د کارمل اړخ استدلال کاوه چې تره کې د اقلیت مشر دی ځکه د گوند د مرکزي کميټې د اصلي غړو زيات شمير چې د رايې ورکولو صلاحيت لري دده تر رهبرۍ لاندې مبارزه کوي. پر بله خوا د تره کې پلويانو ويل چې مور اکثریت يو او د گوند د مرکزي کميټې لس تنه (څلور اصلي او شپږ علی البدل) غړي زموږ سره پاتې دي او کارمليان په اقلیت کې دي چې ټولټال ۹ تنه د مرکزي کميټې اصلي او علی البدل غړي ورسره تللي دي. د انشعاب پر مهال د گوند د مرکزي کميټې غړي نولس تنه وو چې ۹ تنه يې اصلي او لس تنه يې علی البدل غړي وو. د کارمل د ډلې له لوري د خلقيانو په پټه د منشويکانو تبليغاتو تر هغه دوام وموند چې د هغه نه په کال ۱۹۶۹ کې درې تنه دستگير پنجشيري، شهرالله شهپر او شرعي جوزجاني چې لومړي دوه يې د انشعاب نه مخکې د مرکزي کميټې اصلي او دريم يې علی البدل غړی وو بېل شول او د خلق کارگر په نامه يې جلا سازمان جوړ کړ. لدې پېښې وروسته د پرچم په خپرونو، اعلاميو او تبليغاتو کې د خلقيانو په پټه نور د منشويکانو اصطلاح نه استعمالېده. کله چې د شهپر پرته پنجشېری او شرعي او پلويان يې له خلقيانو سره يو ځای شول، د خلقيانو د تبليغاتو تله درنه شوله چې پرچميان په مطلق اقلیت کې دي. البته شهپر د مبارزې څخه لاس واخېست. خلقي اړخ ته د خلق کارگر د ډلې راتگ د خلقيانو تبليغاتو ته نوې بڼه ورکړه چې د گوند څخه جلا شوي کړی به هر وروڼو بېر ته په خپل محور (تره کې) را ټولي شي. د پرچميانو سره ددې ډلې پريکون او له خلقيانو سره يې يووالی د پرچميانو په لاريونو منفي اغېز پرېښود او د خلقيانو لاريونونو رونق وموندلو. د انشعاب وروسته دواړو ډلو د خپلو ليکو د پياوړتيا او د خپلو هدفونو د بيانولو لپاره هلو ځلو ته دوام ورکړ. خو د دواړو اړخونو هڅې ددې پر ځای چې په دولتي ادارو کې فساد بربنډ، د هيواد د وروسته پاتې توب لاملونه، د ارتجاعي روحانيت ټگي او برکي افشا، د پرگنو د پوهاوي، د مترقي غورځنگ د غښتنلتيا، د ملي دموکراتيکو ځواکونو د يووالي لپاره راوگرزوي د يو بل په تخريب لگيا وو. پرچميانو د خلقيانو مشران د امريکې جاسوسان گڼل او دليل يې دا وو چې يوشمېر مشرانو يې په امريکې کې زده کړې کړې او تره کې په امريکا کې د افغانستان په سفارت کې مطبوعاتي آتسه وو. خلقيانو د پرچم گوند سلطنتي گوند بللو. د خلقيانو دليل دا وو چې د انشعاب سره سم خلقي اړخ د واکمنۍ د فشار سره مخ شو يو شمير مشران او کدرونه يې د پلازمېښي نه اطرافو ته تبديل کړل شول چې په هغو کې د مرکزي کميټې دوه غړي زيری او شاه ولي هم شامل وو. بل دا چې د انشعاب وروسته حکومت کارمل ته د پرچم د جریدې د خپرولو امتياز ورکړ خو خلقيانو ته دا امتياز نه ورکول کېږي. پدې اړه د مطبوعاتو وزير ډاکترانس د تره کې په عريضه ليکلي

وو: «آغای نورمحمدتره کي! به شما قبلاً امتیاز جریده خلق داده شده بود، ولی جریده از طرف مشرانو جرگه متوقف گردید. لهذا بشما نه بنام خلق و نه به کدام نام دیگر امتیاز جریده داده نمیشود. « ۴۰ / ۱۹۹۹ د خلقیانو مشرتابه د وزیر دا امرعکاسي یا فوتوکاپی کړی وو او په گوندي حوزو کې یې غړو ته وړښودلو چې جنرال زاده کارمل ته د دربار د نماینده په توگه دا امتیاز ورکړ شوی دی او مور ته نه راکول کيږي. پرچمیانو چې د پرچم د جریدې د خپرولو امتیاز درلود او د تبلیغاتو بڼه وسیله یې لرله او سربرېره پردې د ملي شورا په دوولسمه دوره کې یې درې تنه وکیلان هم لرل چې د شورا له سټېژ څخه په خپله گټه استفاده وکړي خو خلقیانو دا شونتیاوې نلري. خلقیانو به کله نا کله د نورو آزادو جریدو له لارې خپرونې کولې. په ۱۹۶۸ کال کې د افغان ملت په پنځوسمه گڼه کې د خلقیانو یوه اعلامیه چې «پرچم د ا، خ، د، گ سره هیڅ سازمانی تړاو نلري» خپره کړه. دا اعلامیه هغه وخت ورکړل شوه چې پرچم هڅه وکړله په پارلمان کې ځان د (ا، خ، د، ب) استازی معرفي کړي. همدا راز «تره کي په ۱۹۷۱ کې د (روزگار) په جریده کې اعلان وکړ چې پرچم حق نلري د خلک دموکراتیک گوند نوم پر خپل ځان کيږدي او د خلک دموکراتیک سره د افغانستان کلمه زیاته کړي. ځکه چې پرچم فرکسیون دی چې د گوند له پیکر څخه جلا شوی دی.» « ۱۰۶ / ۵۴-۵۳ دا اعلامیه وروسته له هغې خپره شوه چې کارمل په ولسي جرگه کې خپله ډله د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند په نامه اعلان کړله. د دموکراسۍ په لسیزه کې پرله پسې مظاهرو حکومت ته سرخوږی پیدا کړی وو حکومت له رسنیو څخه غوښتي وو چې د مظاهرو خبرونه به نه خپروي. د پرچم جریدې دا خبرونه خپرول خو واکمنی غبرگون نه ښود تردې چې «د سبا ورځپاڼې ته عجیبه وبریښیده پداسې حال کې چې د پرچم جریده د مظاهراتو لښکونه خبرونه خپروي بیا هم تر عدلي څارنې لاندې نه راځي خو څلور نورې جریدې تر پوښتنو لاندې دي.» « ۳۲ / ۱۵۳ د دموکراتیک نوین گوند (شعله جاوید) » د افغانستان د خلق دموکراتیک گوند او په تېره د پرچم اړخ د حکومت تر سرپرستی لاندې گوند گانډه او ویل یې چې د پرچم جریده د حکومت له لوري تمویلېږي. « ۱۰۷ د سبا ورځپاڼې او د شعله یانو له لوري د پرچم د جریدې په اړه څرگندونې د خلقیانو د ادعا سموالی ښيي چې پرچم یې سلطنتي گوند بللو.

په گوند کې پټ تشکیلات

هغه ټولني چې د سیاسي ټیکاو څخه بې برخي وي هلته د هر ډول بېرني حالت واکمنېدل لکه انارشی، بلواوو، جگړو، ترور، استبداد او اختناق واکمنېدل شوني بریښي. پدې ټولنو کې سیاسي ډلې د بېرنيو حالاتو لپاره مخکې له مخکې چمتووالی نیسي تر څو وکولی شي د نویو حالاتو سره سم خپلو سیاسي فعالیتونو ته دوام ورکړي او یا دا چې د حکومتونو له لوري پردې گوندونو د برید له کبله د نویو شرایطو سره سم خپله سیاسي مبارزه تنظیم کړي. د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند خلقي اړخ د حکومت د برید او د گوند د بشپړ له منځه تلو له وېرې په پوره احتیاط گامونه اوچتول. لدې کبله یې په پوځ او مېرمنو کې د فعال سازمانی کار څخه ډډه کوله. په پوځ کې یې لدې امله سازمانی فعالیت نه کاوه چې واکمني و نه پاروي او په ښځو کې یې د اسلامي او ولسي دودونو او رواجونو د حساسیت له کبله فعال سیاسي فعالیت نه درلود. د خلقیانو مشر پدې موخه چې حکومت د انقلابیونو نسل له منځه نه وي وړی بېله دې چې د مرکزي کمیټې سره سلا او مشوره کړي وي درې تنه (محمدالله صافی، سازارلیوال او میرصاحب کاروال) تنظیم کړي وو او په پټه یې د هغوی سره حوزې دایرولې. دې دريو تنو ته ویل

شوي وو چې هغوی به د خلقیانو په شمول له نورو ډلو سره له سیاسي بحثونو ډډه کوي او هېڅکله به نه دوی او نه د دوی له لوري تنظیم شوي کسان ځانونه خلقیان معرفي کوي. دوی ته دا هم ویل شوي وو که د گوند مشرتابه زنداني او یا له منځه وړل کېږي دوی به د گوند د تگلارې د پلې کولو په موخه مبارزې ته دوام ورکوي. محمدالله صافي چې د دې ډلې مشري کوله وایي چې دوی به په میاشت کې یو ځل ماخوستن نا وخته د دوو گړیو لپاره د تره کي کور ته ورتلل. پدې کتنو کې به تره کي د هېواد او نړۍ د حالاتو او د مخفي مبارزې د پرمخ وړلو په اړه معلومات ورکول. په ۱۹۷۳ کال کې صافي د لوړو زده کړو لپاره شوروي اتحاد ته واستول شو او د دې ډلې مشري فدا محمد فدا ته وسپارل شوه. کله چې د جمهوري دولت په تگلاره کې د استبداد نښې نښانې څرگندې شولې او د دې پټې شبکې د پراخیدو له امله تره کي له ده سره ارتباطي کسان زیري ته ورپیژندلي وو چې د هغوی سره پټې سازمانې اړیکې وساتي. کله چې گوند واک تر لاسه کړ زیري د دې پټې شبکې غړي نجیب الله د کابل ښار د گوندي کمیټې منشي ته معرفي کړل چې هغوی په گوندي کمیټو او سازمانونو کې تنظیم کړي. د (ا، خ، د، گ) د ټوټې ټوټې کېدو وروسته د حفیظ الله امین پلویانو دا تبلیغات پیل کړل چې گواکې امین او تره کي په خلقي اړخ کې د یوه فرکسیون مشران وو. ددې تبلیغاتو موخه دا وه چې گواکې که امین فرکسیوني فعالیتونه کول تره کي ورسره همغږی وو. د امین د پلویانو دا ادعا پدې ساده دلیل بې بنسټه ده که چېرې تره کي او امین د یوه فرکسیون مشران وای نو تره کي ولې دا پټه شبکه امین ته نه سپارله چې زېري ته یې وسپارله. د ثور د وسلوال پاڅون وروسته په گوندي سازمانونو کې د دې پټې شبکې د غړو بربنډېدل په ځینو خلقیانو کې هم یو لړ پوښتنې را پیدا کړلې او د امین پلویانو هغوی زرغونیان تبلیغول او لا تر اوسه دا تبلیغات پرمخ وړي. د ۱۹۸۹ کال د کب د شپاړلسمې پېښه چې نجیب الله هغه د شهنواز ټټي د کودتا په نامه اعلان کړه او د خلق د اړخ زیات شمیر مشران او په هغو کې زیري هم زنداني شو نجیب الله د امین د پلویانو په څېر پخپله یوه وینا کې زیري د زرغونې په نامه معرفي کړ چې زیري ده ته د ثور انقلاب وروسته د خپلو پټو تنظیم کړیو گوندیانو او د نجیب الله په وینا د زرغونیانو لست ورکړی وو چې په گوند کې یې تنظیم کړي. د شوروي اشغال پرمهال د زرغونیانو په نامه اعلاميې خپریدې او یوه رساله (د سره زرغوني خلقي لاره) په نامه د یوه ناڅرگند مرکز له خوا خپره شوه. ویل کېدل ددې اعلامیو خپروونکی د الله گل په نامه یو پخوانی افسر دی چې سیدمحمدگلایزوی د وخت د کورنیو چارو د وزیر په دستور د نوموړي وزارت د عسکري جلب او احضار گروپ ونيولو او د سرتیري په توگه یې د بدخشان ولایت کومي لېرې پرتې سیمې ته واستولو چې پدې ډول یې د خلقیانو خلاف د نوموړي تبلیغاتو ته د پای ټکی کېښود.

د پرچم فرکسیون هم پټ تشکیلات لرل. دا تشکیلات د خلقي اړخ د پټو تشکیلاتو خلاف نوري موخي لرلې او په هغو کې دوه کتگورۍ پټ پرچميان تنظیم شوي وو. یوه ډله لوړپوړي دولتي مامورین وو. دوهمه ډله یو شمیر لاندې او بدماشان چې د پرچم د فرکسیون له کورنیو سره یې د خپلوی او ملگرتیا اړیکې لرل ترڅو په خاصو شرایطو کې د پرچم سیالي ډلې او مخالفان تهدید کړي. د دې دواړو ډلو په اړوند غوربندې د خپل کتاب په اته ویشتمه او نه ویشتمه پاڼه کې راوړي: «یوه ورځ د پرچم په دفتر کې چې د کابل ښاروالی مخکې د نوراحمدنور سره کاري غونډه لرله د یوې اوږدې مقدماتي وروسته یې وړاندیز وکړ چې یو شمېر بیروکراتان او لوړپوړي اداري مامورین چې مور ته سمپاتي او لیوالتیا لري غواړي چې د گوند د غړیتوب ویاړ تر لاسه کړي. خو د ځانگړو شرایطو له امله لکه نور گوندیان نشي کولی په حوزو کې حاضر شي، په مظاهرو کې گډون وکړي او ځانونه په بشپړ ډول د گوندي انضباط تابع کړي...، زما وړاندیز دا دی چې هغوی د سیاسي بیرو د غړو سره شخصي اړیکې ولري.

هغوی چې په دولتي ادارو کې نفوذ لري د دې سربيره چې د کدرونو په نصبولو او اداري دندو کې ترې کار اخلو د پردې تر شا بهیرونو لومړی لاس اطلاعات هم تر لاسه کوو او په معنی داره موسکا سره یې اضافه کړل کله مو چې واک تر لاسه کړ دا کسان چې اداري تجربه او مسلکي مهارت لري زموږ په درد خوري. باید دلته اضافه کړو چې داسې کسان لکه حسن شرق، شاه محمد دوست، غلام جیلاني باختري، نجیب الله مسير او آدینه سنگین د دې ډول کسانو څخه وو...، څرنگه چې تاسو پوهیږئ چې د اخوان المسلمین او د شعله یانو او همداراز د گوند د انشعابي اړخونو سره مبارزه او سیالی د ورځې په تیریدو سره زیاتیري او کله ناکله د جدي ستونزو او حتی فزیکي ټکرونو سبب کیږي. موخه دا ده چې موږ یو شمیر قوي، پهلوان، زړور او عیار مشرب کسان ولرو چې د گوندي غړو د خپلوانو او یا لیوالو څخه وي او د گوند د بادي گاردانو په شان وي. دوی هم د خپلو خصلتونو او رواني ځانگړتیاوو له کبله نشي کولی د اساسنامې نورمونو ته ژمن وي. هغوی باید د ځوانمردۍ په ډول او شخصي دوستۍ او د گوندیانو په نامه د گوند د موخو په چوپړ کې ودروو.»

دا بیا بڼي چې د پرچم اړخ یو شمیر پټ غړي لرل چې په هغو کې لوړپوړي دولتي چارواکي او لومپنان تر سترگو کېدل. هغه چارواکي چې هم له حکومتي امتیازاتو برخمن وو او هم یې د راتلونکو امتیازاتو او مقامونو په اړه فکر کاوه چې بېله شکه دا ډول فرصت غوښتونکي د پردیو د څارگر و ادارو سره هم اړیکې ولري او د پنځم ستون رول ولوبوي. پورتنیو دوه یا څو کارت لرونکو کسانو د شوروي د اشغال لاندې واکمنۍ کې د غیر گوندیانو یا آزاد خیاله نا پیلو افرادو په نامه لوړو مقامونو او دريځونو ته ورسول شول. پدې ډول له یوې خوا پرچم د خلکو په سترگو کې خاوري اچولې چې غیر گوندیان یې هم په لوړو څوکیو گومارلي دي او له بلې خوا خاد د دې غیر گوندیانو پر مټ کولای شول د اشغال ضد کسانو څخه اړین معلومات تر لاسه او همدا د اشغال ضد کسان خاد ته وروپېژني. دا ډول بي پرې او ناپیلي کسان د هرچا سره وو او د هیچا سره نه وو، هغوی د ورځې په نرخ خورل او د موسم د بدلون سره خپلي جامې بدلولي. د پرچم په اړخ کې د لومپنانو شتون ددې سبب شو کله چې په کال ۱۹۶۹ کې د متحده ایالتونو د ولسمشر مرستیال سپيرو اګنیو کابل ته رسمي سفر درلود د پرچم اړخ د هغه له سفر سره په مخالفت کې مظاهره تنظیم کړه. مظاهره کوونکو د حبیبی لیسې مخې ته د هغه گادۍ (موټر) د چرکې په هڅیو وویشت. د مظاهره کوونکو د دې سپک کار له امله پولیسو یو شمیر پرچمي مظاهره کوونکي کدرونه چې په هغو کې نجیب الله هم شامل وو بنديان کړل. د پرچم مشرتابه د خپلو غړو له لوري دا ډول مظاهره او سپک کار «په روڼ اندو کې د گوند د دریځ پیاوړتیا او د گوندي افرادو د روحي لور تیا کښله.» ۲۶/۸۰ د پرچميانو له لوري د دا رنگه سپک کار څخه موخه دا وه، مسکو ته وښيي چې دوی د شوروي اتحاد د سیال د سپکولو او د کابل-واشنگتن د اړیکو د کمزورولو لپاره په هر کار لاس پورې کوي. د شوروي اشغال پرمهال د هېواد په لویو ښارونو او په کابل کې ځینې ترورونه ترسره کېدل چې خلکو حکومت ته گوته نیوله ښایي دا ترورونه د دې لومپنانو او د پرچميانو په وینا د همدې عیارانو لخوا تر سره کېدل.

گوند او جمهوریت

د چنگاښ د انقلاب له بري وروسته یوازینی سیاسي سازمان چې د محمد داود له گوزارونو څخه خوندي پاتې شو هغه د (ا، خ، د، گ) وو. لامل یې دا وو چې د گوند دواړو اړخونو د جمهوري نظام څخه ملاتړ وښود. پدې توپیر چې پرچم د جمهوري دولت برخه وه او خلقیان د سیاسي اپوزیسیون په

څېر سیاسي فعالیت ته دوام ورکړ. پرچم د واکمن گوند په توگه په دولتي چارو بوخت شو او د سیاسي او سازماني فعالیتونو لپاره یې نه وخت درلود، نه لیاوتیا او عملاً یې له سیاسي فعالیت لاس واخېست. خلقیانو د دې نوي فرصت څخه د خپلو لیکو د پیاوړتیا په موخه پوره گټه پورته کړله او په پوځ کې یې سازمانی فعالیت هم پیل کړ او ددې کار لپاره یې امین مؤظف کړ. البته د انقلاب وړاندې یې د پوځیانو سره توضیحي کار کاوه نه سازمانی. د خلقیانو لومړی کدر چې په پوځیانو کې یې سیاسي فعالیت درلود هغه عبدالکریم زرغون وو. د دې نوي فرصت پایله دا شوه چې په لنډه موده کې خلقي فرکسیون په کمي لحاظ پیاوړی شي چې د حق العضویتونو د ترلاسه کولو له امله یې مالي حالت هم په غوړیدو شو. پداسې یوه غوره وضعیت کې اړتیا لیدل کیده چې د تره کې د کور سربریره یو گوندي مرکز هم پرانیزې او له هغه ځایه د گوند سیاسي او سازمانی چارې رهبري کړي. که څه هم مخکې لدې څه موده د تره کې د نور په نامه د دارالترجمې دفتر څخه د گوندي کارونو د تنظیم لپاره گټه پورته کېدله. په جمهوریت کې خلقیانو لومړی په میوند واټ او وروسته د سپین زر هوټل مخامخ د ابیض رستوران په پورتنی پور کې خپل دفتر پرانیست. هغه مهال زیری، پنجشیری او میثاق د گوند د حرفوي کارکوونکو په څیر په نوبت او یا گډ په نوموړي دفتر کې د گونديانو سره لیدني کتنې لرلې او گوندي چارې یې تنظیمولې. همدارنگه د گوندي حوزو د دایریدو په موخه د کابل ښار په مختلفو سیمو کې کوتې په کرایه ونیول شوې. البته پرچمیانو د کابل ښاروالي مخې ته د دموکراسۍ د لسیزې را هیسي گوندي دفتر درلود. په پوځ کې د خلقیانو د پیاوړي کیدو په اړه جورج آني امریکایي لیکوال لیکي: «که څه هم پرچمیان لومړی اړخ وو چې په وسلوال پوځ کې یې په جلب او جذب لاس پورې کړی وو خو د ۱۹۷۷ په نیمایي کې د خلقیانو نفوذ پکې ډیر شو.» ۱۰۸ / ۷۴ په پوځ کې د خلقي گوندي سازمانونو پراختیا د دې لامل شوله چې مرکزي کميټي پرېکړه وکړي د امین سربریره زیری او میثاق هم په پوځ کې دې کار ته مؤظف کړي چې مشري یې امین لرله. البته د خلقیانو د سیاسي فعالیت په اړه حکومت او د هغه سیال پرچم هم بی تفاوت نه وو او ستونزې یې ورته جوړولې. ښه بیلگه یې د کودتا د بري وروسته په بند کې د زیري ساتل دي. د جمهوریت د ټینګښت سره سم ټول سیاسي بندیان د دولت د رئیس د فرمان له مخې له بنده خلاص شول. خو زیری څلور میاشتې نور هم په بند کې پاتې شو. د گوند مشر د زیري د خلاصون په موخه د کورنیو چارو وزیر فیض محمد د پرچم د فرکسیون غړي ته عریضه ولیکله خو گټه یې ونکړه. ترڅو تره کې د حسن شوق سره تماس نیولی او ورته ویلي یې وو: «خپل ملګري مو وزیران او ولسوالان کړل. زموږ یو بندي هم نه راخلاصیږي.» ۴۰ / ۳۲۰ د دې اړیکې وروسته زیری له بند څخه خلاص شو. نبي مصداق او حقبین هم د پرچمیانو له لوري په خلقیانو د فشار خبره کوي او حقبین لیکي: «خلق په بېرحمۍ تر تعقیب لاندې وو، لدې کار سره د دوی د گډې مبارزې ملګرو، پرچمیانو مرسته کوله او بیا یې خلقیان د حکومت په لاس ورکول.» همدا رنگه حکومت د ابیض رستوران په ودانۍ کې د ملي مصونیت له لوري د گوند د فتر د څنګ کوتې د سلیم سرمست د موسیقي کورس څخه یو سیم را ننه باسلي وو چې خبرې ثبت کړي. همدارنگه د تره کې د کور لویدیځ گاونډي په کور کې د ملي مصونیت ادارې یوه کوټه جوړه کړې وه چې د تره کې په کور کې خبرې ثبت کړي. پدې اړه به د نورمحمدتره کې له ورور څخه واورو: «تر انقلاب وروسته چې تره کې صاحب خپل رسمي ځای ته ولاړ، یوه ورځ زموږ د کور د قبلي د خوا گاونډی د خپلې کورنۍ سره راغی، د انقلاب مبارکي یې را کړه او وروسته یې په ژرغوني څیره وویل زما کورنۍ له یوه لویه خطر سره مخامخ ده، موږ او تاسو خو په کلونو سره گاونډیان و، ستا څخه یوه مرسته غواړم. ما ورته وویل څرنگه، خیریت دی؟ ویل یې زموږ کور ته تر انقلاب پخوا یوه ورځ د ملي مصونیت څو کسه راغلل ویل موږ ستا د کور په شرقي برخه کې یوه وړه کوټه جوړوو،

ته به اجازه راکوي او چا ته به هم نه وايي. زه مجبوره وم څه مې نشوای ويلای، د مصونيت کسان راغلل او ډير ژر يې يوه وړه کوټه جوړه کړه، دروازه يې قلف او لاک او مهر کړه. په هفته کې يو ځل راتلل، کوټه به يې پرانيستله، څه مهال وروسته به يې هغه بېرته لاک او مهر کړه او ولاړل به. اوس چا مقاماتو ته اطلاع ورکړې ده چې زموږ له کور څخه د مرکزي کميټي د غونډو څارنه کيده. نو ته به کوي خدای به کوي او موږ به له دې مصيبت څخه خلاصوي، ما دوی ته اطمینان ورکړ. هغوی ولاړه، ما سمدستي تره کې صاحب ته وويل چې له دغه بيچاره گانو سره مرسته وکړي، هغه هم چا ته ټيلفون وکړ او کيسه خلاصه شوه. « ۴۰ / ۳۴۴ همدا رنگه حکومت د خپل مؤتلف (پرچم) د اناهيټا راتيزاد د مکرويانو په کړايي اپارتمان کې هم د غږ د ثبت آلي اېښي وي چې په يوه کست کې يې د کارمل او اناهيټا راتيزاد د ميني او محبت خبرې هم ثبت کړي وي چې کست د داودخان د کورنيو چارو د وزېر په دفتر کې ساتل کېده او د ثور انقلاب وروسته د امين لاس ته لوېدلی وو. په ۱۹۷۶ کال کې د اردو پوځي سازمان دومره ځواکمن شو چې امين د مرکزي کميټي په غونډه کې د پوځ لخوا د واک د ترلاسه کولو وړانديز کړی خو تره کې دا وړانديز نه دی منلی. لدې وروسته د دې لپاره چې تره کې د پوځ له لوري کودتا کولو ته راضي شي امين د پوځ يوه فعال خلقي غلام مصطفى چې مرغومي د شپږمې وروسته څه کم اته کاله بندي او نجيب د واکمنۍ پر مهال جنرال شو دنده سپارلې وه تره کې ته ورشي او د پوځيانو غوښتنه چې وسلوال پاڅون وکړي هغه ته ورسوي. د غلام مصطفى په وينا تره کې ور ته ويلي وو: « پدې اړه زموږ تگلاره دا ده چې موږ د زور له لارې د واک د نيولو هوډ نلرو. انقلاب ته شرايط برابر نه دي خو موږ د داود خان يوازينی بديل يو. پدې معنی که څوک د داود خان د چپه کولو خيال ولري موږ د حکومت په ملاتړ کې درېزو. که داود په خپل مرگ مړ شي موږ به واک نيسو او که حکومت پرموږ بريد وکړ موږ به له ځانه دفاع کوو. دا موضوع بايد خلقي پوځيانو ته ورسول شي. » د (ا، خ، د، گ) لپاره د دې طلايي فرصت موده اوږده نه وه بلکې د ۱۹۷۶ کال په پيل کې چې محمد داود پخپلو تگلارو کې بنسټيز بدلون راوړ د واکمنۍ څخه يې د سمون پالو د شړلو سره جوخت د خلقي کدرونو بنديانولو ته مخه کړه. په تيره کله چې لويې جرگې داسې اساسي قانون تصويب کړ چې د دولتي گوند پرته نورو گوندونو د سياسي فعاليت اجازه نلرله او د واکمنۍ له لوري په گوند د بريد شونتياوې حتمي بربښېدلې. خلقي فرکسيون د هرڅه د مخه گوندي دفتر او د گوندي حوزو لپاره په کرايه نيول شوي کوتي وټرل، مرکزي کميټي د پټ گوندي کار پريکړه وکړه او گوندي غړو ته دستور ورکړل شو تبليغ وکړي چې « په اساسي قانون کې د يوه گوندي سيستم تصويب، موږ ته د حزبي مبارزې اجازه نه راکوي، نو د وضعي تر معلومېدو گوندي کميټي نه دايريزي او څوک دې ځان د گوند غړی نه بولي، خو د مرکزي کميټي ټولو غړو د خپلو حوزو غړي په ځنځيري توگه تنظيم کړل. » ۴۰ / ۳۴۳ د وخت په تيريدو سره په خلقيانو فشارونه زياتېدل او کدرونه يې زندانو ته اچول کيدل چې د خلقيانو د بنديانو شمير ترسلو تنو هم اوښتي وو. د گوند مشرتابه د خپلو بنديانو د ستونزو د حل کميټه جوړه کړه چې رييس يې ميثاق د گوند د مالي چارو مسؤل وو. همدارنگه داود خان په پرچميانو پدې موخه فشار راوړلو چې د دولت سره خپلې همکارۍ ته دوام ورکړي. پدې هکله کښتمند ليکي: « يو وارې د محمد داود د ارتباطي شبکو له لارې د پرچم مشرتابه ته شفاهي رسمي ظاهراً د گيلي ډک خو په واقعيت کې تهديدوونکی پيغام را ولېرلو او په پيغام کې ويل شوي وو چې پرچميان له دوستانه دريځه گرزېدلي دي او د جمهوري نظام سره يې د دښمنۍ لار نيولې ده هغوی اوس په غارونو کې پټېږي (پټ فعاليتونه کوي) او که دا وضعيت دوام ومومي نور دولت هغه نشي زغملی. » ۳۹ / ۲۶۵ دا پيغام د محمد اکرم عثمان پېژندل شوي ليکوال په واسطه د پرچم مشرتابه ته رسول شوی وو. دا پيغام د داود- پرچم د اېتلاف بنکارندوی دی

چې ګواکي پرچم اېتلاف مات کړی دی او داودخان غواړي چې پرچم بېرته د دولت سره همکاري ته دوام ورکړي. د هغه مهال له حالاتو څخه داسې ښکاري چې پرچميان اړ وو د مسکو د دستور له مخې له داودخان سره د همکاري ډډه او له خلقیانو سره یووالی وکړي ترڅو د جمهوریت په وړاندې قوي سياسي اپوزيسيون را منځته شي.

د خلق او پرچم یووالی

د افغانستان د خلک د موکراتیک ګوند د انشعاب وروسته په دواړو اړخونو کې داسې کسان لږ نه وو دا پوښتنه و نکړي چې ولې دا دواړه ډلې د یوې واحدې اساسنامې او مرامنامې په لرلو سره جلا جلا فعالیت کوي او نه سره یو کيږي. د دې فشارونو له امله په ۱۳۴۷ کال کې له دواړو خواوو دوه دوه تنه د پلاوو په توګه وګومارل شول تر څو د یووالي په اړه بحث وکړي او د تره کې په کور کې یې غونډې کولې. خو د دواړو اړخونو تر منځ واټن زیات وو. وروسته دې هوکړې ته سره ورسېدل تر هغې چې سازماني یووالي ته رسېږي د یووالي د عمل د پرنسیب له مخې ګامونه اوچت شي او په ګډه د کارګر نړیواله ورځ ونمانځي. کله چې د کارمل استازو دا پرېکړه خپل مشر ته رسولې هغه نه وه منلې. سره لدې بیا هم د دواړو خواوو ګونديانو د خپلو مشرانو او یا ګوندي ارتباطي غړو څخه پدې اړه وضاحت غوښت چې ولې یووالی نه کېږي. پرچمي مشرانو به خپلو ملګرو ته ویل چې خلقي مشران د سي آی اې اجنټان دي او سي آی اې اجازه نه ورکوي چې یووالی وکړي. د خلقیانو مشرتابه بیرک کارمل د دربار استازی ګڼلو چې د سلطنت په دستور یووالي ته غاړه نه اېږدي. تره کې د غیر ګونديانو سره بیا کارمل د روسانو ګوډاګی بللو څرنګه چې د ۱۳۵۷ کال د وري په میاشت کې کله چې د جمهوري پلوشي په نامه مجلې مسؤل مدیر تره کې ته د ګوند د یووالي مبارکي ویلې وه په ځواب کې ویلي وو: «مننه کوم زموږ اتحاد وسو خدای دې وکړي چې دوام وکړي. دا څو ځلې دي چې اتحاد کېږي خو شمر بیرک دا د روسانو ګوډاګی دغه اتحاد له منځه وړي.» «۱۱/۵۳ د دواړو اړخونو مشرتابه خپل سازمان د نړیوال مترقي غورځنګ برخه ګڼله او دا یې هم ویل چې نړیوال کارګري او مترقي غورځنګ یې تائیدوي. د ګوند د جوړېدو وروسته د نړیوال مترقي غورځنګ د ملاتړ تر لاسه کولو ته زیات پام راګرزول کیده او ګونديان د نړیوال مترقي غورځنګ سره د پیوستون په روحیه روزل کیدل. لدې امله زیاتره ګونديانو ته دا موضوع مهمه بریښیده چې ګوند یې د نړیوال مترقي غورځنګ له خوا تائید شي. که څه هم د کمینټرن د له منځه تللو وروسته په پرنسیب کې دې مسئلې خپل ارزښت له لاسه ورکړی وو خو دواړو اړخونو دې موضوع ته ارزښت ورکاوه. کله چې محمد داود په خپلو کورنیو او بهرنیو تګلارو کې بدلون راوړ او هغه پدې راتاویده چې په خپل حکومت کې د ښي اړخو او محافظه کارو په ګټه څنډنه پیل کړي پرچميان، پرچميانو او خلقیانو ته متمایل چارواکي لکه محمدحسن شرق، نعمت الله پژواک، فیض محمد، عبدالحمید محتاط او پاچاګل وفادار ګوښه او یا په دیپلوماتیکو دندو وګوماري او د دې سربېره یې د خلق د فعالانو په زنداني کولو هم لاس پورې کړ. کله چې محمد داود په ۱۹۷۵ کې له خپلې کابینې څخه پرچميان وشرل پرچميانو د افغانستان د خلک دموکراتیک ګوند تر نامه لاندې یوه اعلامیه خپره کړه چې منځپانګه یې د مترقي سازمانونو سره یووالی وو. ددې اعلامیې په غبرګون کې خلقیانو اعلامیه خپره کړه چې په هېواد کې د نورمحمدتره کې په نامه د افغانستان د خلک دموکراتیک ګوند فعالیت کوي او پدې نامه بل کوم ګوند شتون نلري. د خلقیانو ددې اعلامیې وروسته پرچميانو د «تذکار تاریخی ۲۰ سنبله» په نامه بله اعلامیه خپره کړه چې د مترقي ځواکونو سره یووالي ته ځانګړې شوې وه. لدې

وروسته د دواړو اړخونو څخه پلاوي وټاکل شول چې د يووالي په اړه خبرې وکړي. د پرچميانو وړانديز دا وو چې په لومړي گام کې به واحد گوند دوه مشران لري او وروسته به د يوه مشر تر لارښوونې لاندې فعاليت کوي خو خلقيانو ورسره موافقه ونکړله او د يووالي خبرې ودرېدلې. د جمهوريت د لويې جرگې د دايرېدو وروسته چې قانوناً گوندونو د سياسي فعاليت اجازه نلرله او د حکومت دا ډول دريځ او د مسکو مستقيم او غير مستقيم فشار د افغانستان خلک دموکراتيک گوند د دواړو ډلو مشرتابه اړ کړ چې يووالي ته غاړه کېږدي. مسکو د دواړو اړخونو د فکري سرچينې په توگه د يووالي سره زياته ليوالتيا لرله ځکه چې د چنگاښ د پوځي کودتا وروسته په واکمنۍ کې د پرچميانو د شتون له امله کولی شول په افغان حکومت اغيز ولري او د واکمنۍ له سياستونو او ستراتيژيو او هغه څه چې د واک د مانپو په دهليزونو کې تيريري ځان خبر کړي. له واکمنۍ څخه د پرچميانو او پرچميانو ته د متمايله څيرو شرل او د واشنگتن پلوه اسلامي دولتونو سره د جمهوري دولت د دوستانه اړيکو ټينگښت د کرملن چارواکي د دې ترڅه واقعيت سره مخامخ کړل چې افغانستان لويديځ ته نږدې کېږي او د مسکو نفوذ په افغانستان کې له منځه ځي. د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د يووالي په نتيجه کې به هغه د يوه پياوړي سياسي اپوزيسيون په اوبنتو سره واکمنۍ له ننګونو سره مخامخ کړي او په نړيوالو تعاملاتو کې به موازنه په پام کې ونيسي، خپل دوديز د ناپييلتوب او بيطرفۍ سياست ته به د پخوا په شان دوام ورکړي او پدې توگه به په بشپړ ډول په لويديځ پورې ونه تړل شي. مخکې لدې له شوروي استازو سره په کتنو کې د يووالي په هکله د تره کي دريځ دا وو چې «پرچميان بايد په خپلو تيروتنو اعتراف وکړي، پښيماني وښيي، له سکتاريستي او رويونيستي کارونو لاس واخلي او بيرته گوند ته راشي، کارمل موافقت نه کاوه ځکه چې ټول مسئوليت د ده په غاړه لويده.» ۶۳ / ۳۳ د مسکو د ارادې پر بنسټ په دواړو اړخونو او خاصاً پر تره کي فشار لدې نه معلومېږي چې د سيمي شوروي پلوه گوندونو (د ايران تودې گوند، د هند او عراق کمونست گوندونو) پخپلو خپرونو کې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند په يووالي ټينگار درلود. ددې خپرونو له منځپانگې برېښيدل چې گواکې خلقيان د پرچميانو سره يووالي ته ليوالتيا نه ښيي. د بېلگې په توگه د عراق د کمونست گوند نشراتي ارگان د ۱۹۷۶ کال د جون په ۲۳ گڼه کې راغلي وو: «...کارمل د گوند مؤسس دی او تره کي د عمر له امله لومړی لارښود دی.» همدارنگه پدې هکله زيری ليکي: «يوه ورځ تره کي د مرکزي کميټې غونډې ته د الطريق الشعب په نامه د عراق د کمونست گوند اخبار راوړ په هغه کې ليکل شوي وه که د خلق دموکراتيک گوند دواړې جناحي سره يو نشي، د دوی گوند به پرچمي اړخ په رسميت وپېژني.» ۴۰ / ۳۵ دې ډول بيان تره کي ته د خطر زنگ وو که يووالي ته غاړه کېږدي هغه به د افغانستان د مترقي غورځنگ په پاشلو محکوم کړي. همدا لامل وو چې تره کي له خپل پخواني دريځ څخه پر شا شو او د کارمل د غوښتنو پر بنسټ يې يووالي ته غاړه کښودله. دا چې يووالي ته خلقيان ليوال نه وو د کښتمند له لاندې وينا څخه څرگنديږي: «د گوند د عمل د يووالي د تامينولو په موخه د پرچميانو د اصولي ليوالتيا له امله د خلقيانو د مشرانو دريځ سخت او انعطاف ناپذيره وو. د زياتو سياسي امتيازاتو او په رهبرۍ کې د ښه دريځ د لاسته راوړلو غوښتونکي وو.» ۳۹ / ۲۷۳ د شته لاسوندونو او روايتونو څخه ښکاري چې د گوند د يووالي هڅونکی مسکو، نوبنتگر يې پرچم او پلي کوونکي يې د گوند د انشعابي دواړو ډلو مشران وو. د گوند د يووالي نوبنت ځکه د پرچم د اړخ سره و چې مشرتابه يې په ۱۹۷۵ کال کې د يووالي اعلاميه خپره کړه او همدا رنگه د شاه محمد دوست د هڅو او منځگريټوب له امله په کال ۱۹۷۷ کې د تره کي او کارمل تر منځ ناسته وشي. ښايي د شاه محمد دوست نه مخکې هم ځينو کسانو د تره کي او کارمل د دريځونو د نږدې کولو په اړه هلې ځلې کړې وي. سليمان لايق په خپله يوه ثبت شوي وينا کې د تره کي له قوله وايي: «د گوند

د بيا يووالي په موخه کارمل وړ ته مراجعه کړې ده او تره کې ورته ويلي وو چې په گوند کې به دوهم رهبر نه وي خو کارمل بيا هم د دوهم رهبر اکتونه کول. « په هر صورت د لسو کلونو بيلوالي وروسته د ۱۹۷۷ کال د جولای په دريمه د گوند د يووالي سند د ۹۰ تنو مشرانو او کدرونو له لوري لاسليک شو او د گوند دواړه سيالي ډلې (خلق او پرچم) د تره کې تر مشرۍ لاندې پداسې يوه طرز العمل سره متحدې شولې چې د واحد گوند په مشرتابه او گوندي کميټو کې رهبري د فيفټي فيفټي فورمول له مخې په پام کې نيول شوې وه. د دې يووالي په نتيجه کې يوه ډيرش کسيزه واحد مرکزې کميټه چې اته ويشت تنه اصلي او دوه تنه علی البدل غړي يې لرل جوړه شوه. په مرکزې کميټه کې د خلقيانو د ډلې مشران نور محمدتره کی ، حفيظ الله امين ، صالح محمدزيری، غلام دستگیر پنچشيري، شاه ولي ، عبدالکریم میثاق، عبدالحکيم شرعي جوزجاني، محمد اسمعيل دانش، عبدالرشيد آرين، محمود سومما، منصور هاشمي، محمد ياسين بنيادي، محمد حسن پيمان او عبدالاحد ولسي او د پرچم له اړخه ببرک کارمل، مير اکبر خيبر، سلطانعلي کښتمند، نور احمدنور، سليمان لايق، محمد حسن بارق شفيعي، اناهيتار اتب زاد، محمود بريالی ، نظام الدين تهذيب، عبدالوکیل، عبدالمجيد سر بلند، نجيب الله ، محمد سرور يورش او عبدالقدوس غوربندي وو. د خلق له لوري د سياسي بيروغري تره کی ، زيری، پنچشيري، میثاق او شاه ولي او د پرچم له اړخه کارمل، کښتمند، نور، لايق او شفيعي نمايندگي کوله. په خلقي اړخ کې د يووالي په اړه کومه غونډه چې پيژندل شوې کدرونه پکې برخه واخلي را ونه بلل شوه بلکې پريکړه تره کې کړې وه. خلقي مشرتابه د پرچميانو سره د بيا يووالي په اړه نه يوازې د گونديانو سره خبره شريکه نکړله بلکې د خلقيانو په مرکزې کميټه کې هم پدې اړوند بحث نه دی شوی. د مرکزې کميټې غړو ته د يووالي خبره د شاه ولي له خوا شوې وه چې تره کې مؤظف کړی وو دا موضوع د مرکزې کميټې غړو ته ورسوي. میثاق وايي امين چې د پرچميانو سره د يووالي سخت مخالف وو او مخکې لدې به کله چې د پرچم سره د يووالي خبره را پورته شوله ويل به يې « د پرچميانو سره په يووالي سره گوند مه مرداروی. » خو د يووالي په درشل کې هغه د يووالي په کلکو پلويانو اوښتی وو. البته د پرچم اړخ پدې اړه يو کنفرانس راوبللو او پردې مسئله يې بحث وکړ او د گوند د يووالي په لور يې پرېکړه وکړله. د خلقي مشرتابه د خپلو ليکو سره د يووالي موضوع لدې امله نه شريکوله چې مشرتابه يې پوهيده غوڅ اکثریت خلقيان چمتو نه دي د پرچميانو سره يووالي ته غاړه کيردي دا ځکه چې په جمهوريت کې پرچميانو خپله اتوريت له لاسه ورکړې وه او د کميت له مخې هم کمزوري وو. کله چې د دواړو خواوو د سازمانو په يوځای کولو باندې کار پيل شو چې د ولايتونو په مشرتابه کې هم د دواړو خواوو څخه مساوي معيار پلی شي د میثاق په وينا « په ځينو ولايتونو کې پرچميانو دومره غړي لرل چې يوازې په رهبري کې راشي او په ځينو ولايتونو غور ، بادغيس ، بدخشان ، کنر ، خوست ، هېرمند ، ارگون ، کتواز ، ارزگان، فراه ، زابل ، سمنگان کې يې يوغړی هم نه درلود. » د پرچم کمزوري د کابل په پوهنتون کې د دواړو ډلو له غړو معلوميزي. « د ۱۳۵۶ کال د يووالي پرمهال د ادبياتو په پوهنځي کې ۳۸ تنه ، د اقتصاد په پوهنځي کې ۲۳ تنه ، د حقوقو په پوهنځي کې ۱۴ تنه ، د ښوونې او روزنې په پوهنځي کې ۹ تنه او د شرعياتو په پوهنځي کې ۲ تنه خلقيان وو. د يووالي پرمهال د ادبياتو په پوهنځي کې ۹ تنه ، د اقتصاد په پوهنځي کې ۴ تنه ، د حقوقو په پوهنځي کې ۸ تنه پرچميان وو. د ښوونې او روزنې او شرعياتو په پوهنځيو کې پرچميان نه وو. » ۱۱۲/۱۰۹ - ۱۱۳

د گوند د بيا يووالي پروسيجر پداسې عجيب ډول پلی شو چې د مرکزې کميټې اصلي او علی البدل غړي او نور انتصاب شوي کدرونه به د دوو څخه تر پنځو تنو پورې د تره کې کور ته چې کارمل ورسره ناست وو ورتلل او دواړو مشرانو يا به يوه د گوند د يووالي په اړه لنډې خبرې کولې او د دغو

کډرونو څخه به يوه د نورو په استازيتوب يووالي ته خپله ژمنتيا بنودله او خپل لاسليکونه به يې د گوند د يووالي په سند بېله دې چې هغه ولولي ايښودل. پدې عجيب بهير يې د گوند د يووالي د کنفرانس نوم کيښود. منطقي دا وه چې همدې گونديانو ته چې د يووالي سند يې لاسليک کړ فرصت ورکړل شوی وای پدې اړه بحث وکړي تر څو د انشعاب عاملين او لاملونه په گوته شي. د دې بحث څخه راوتلي پايلې د يوه جامع لارښوونکي سند په توگه چمتو او د گونديانو په واک کې ايښودل شوي وای. د غوربندي د ليکنې پر بنسټ د پرچميانو هغه کډرونه چې د تره کې په کور کې يې د يووالي سند لاسليک کړی وو د کارمل د مخکني دستور له مخې څو تنو ته دنده سپارلې وه چې پرچمي کډرونه د تره کې له کور څخه په وتلو سره په جمال مينه کې په يوه کور کې راغونډېدنه د ځينو يووالي ته ژمنو پرچميانو له منفي غبرگون سره مخامخ شوی وه. پدې اړه پوښتنه دا ده چې ددې راغونډېدو اړتيا څه وه ؟ ددې پوښتنې ځواب به له ميثاق واورو. د ميثاق په ويناغوربندي «د گوند د کنترول کميسيون ته رپوټ ورکړی وو چې بېرک کارمل د مېرمن اناهيټا په کور کې يو شمېر پرچميان راغونډ کړي وو او ورته ويلې يې وو چې مور او تاسو بايد خپل جلا سازمان وساتو او پدې يووالي ډېر ډاډمن نه اوسو او هڅه وکړو چې د پرچميانو سازمان ونه شربړي او د يووالي په نامه په گوند کې منحل نشي. ملگري بايد په جلا ډول خپلې اړيکې تنظيم کړي. د پرچم پېژندل شوو کسانو چې هلته شتون درلود ډاکټر نجيب ، مجيد سربلند، سروربورش ، مېرمن اناهيټا او څو تنه نور وو.» ۱۵۵ / ۷۹ همدا رنگه باري شفيعي وايي چې د يووالي مخکې نور احمدنور را ته ويلي وو چې تره کې نه غواړي چې مير اکبر خيبر د سياسي بېرو غړی شي . دا موضوع ما خيبر ته وويله او هغه وويل : «دا چالونه د ده په درد لگېږي. دا تره کې ندی چې ما نه غواړي دا کارمل دی چې گوندي وحدت نه غواړي او ما پلمه گرځوي.» باري دا هم وايي چې د يووالي وروسته کارمل چې خيبر او کښتمند هم هلته وو را ته وويل: «ملگري باري ! لدې وروسته به بيا هم مور خپل سازمان يعني پرچميان له خپلو تشکيلاتو سره وساتو ځکه چې د خلقيانو پر وحدت باندې چندان اعتبار نشته .»، ويل کيږي چې د يووالي سند په نهو مخونو کې چمتو شوی وو خو هغه د گونديانو په واک کې کيښودل شو. لامل يې دا وو چې د يووالي وروسته د پخوا په شان په تش نامه واحد گوند کې دوي څرگندې تلوالې او دوو مشرانو شتون درلود او واحد گوند يوازې په کاغذ باندې د گوند د يووالي په سند کې ليکل شوی وو. د گوند د دا ډول ميکانیکي يووالي په اړه چې کارمل يو ځل بيا تره کې د گوند د مشري په توگه ومنلو دا پوښتنه راپورته کيږي څه شی د دې سبب شول چې کارمل خپلې مخکينۍ څرگندونې چې: «په سياسي غورځنگ کې ساده بدوي عناصر د نور محمدتره کې شاوخوا راغونډ شوي چې په قبيلوي نورمونو او ضوابطو سره د چارو اداره او د گوند لارښوونه وکړي.» له ياده ووتلې او خپلې څرگندونې يې بيرته واخيستلې يا دی هم د ساده بدوي عناصرو څخه يو وو. لدې څخه څرگنديږي چې هغه مهال کارمل رښتيا نه ويل او په تره کې يې توروته لگول او يا دا چې د مسکو په دستور يې تره کې ته د گوند د مشر په توگه بيعت وکړ لکه څرنگه چې د ۱۹۷۳ کال په پوځي کودتا کې له محمد داود سره د مسکو په دستور ائتلاف کړی وو. سره لدې يووالي وشو خو کارمل او امين او ارادتمندان يې يووالي ته ژمن نه وو او د يووالي ضد فعاليتونه يې کول . د ميثاق د ليکنې پر بنسټ د کارمل په پرتله د امين د يووالي ضد کړنې زياتې محسوسې وې. د بېلگې په توگه به امين خپلو پلويانو ته ويل چې په مشرتابه کې د فيفتي فيفتي پر بنسټ د يووالي پر نسيب سم نه دی پداسې حال کې چې د خلقيانو په مرکزي کمیټه کې د امين په شمول يوازې تره کې او شاه ولي د يووالي او د دې پر نسيب کلک پلويان وو، خو امين خپلو پلويانو ته بل څه ويل. د ميثاق په وينا «بالاخره کره معلومات تر لاسه شول چې امين ، منصور هاشمي ، محمود سوما، صحرايي ، فقير، جليلي، صديق عالميار ، مسعودي ، ظريف او نورو دا رنگه د يووالي ضد

فرکسيوني فعاليتونه کول...» ۱۴۴ / ۷۹ همدارنگه کله چې د دواړو اړخونو د پوځيانو د تشکيلاتو د يو ځای کولو کار پيل شو وليدل شول چې امين د تشکيلاتو کميسيون ته ټول پوځي خلقيان نه وو ور پېژندلي بلکې يو شمېر يې پټ ساتلي دي. د امين دې کار د تشکيلاتو کميسيون (زېږی، ميثاق، نور، بارق) دې ته وهڅول چې سياسي بېرو ته وړانديز وکړي چې امين له گوند څخه واپستل شي. (د ۱۳۵۶ کال منی) دا وړانديز د تره کي، شاه ولي، کارمل او کښتمند له خوا رد او نورو شپږو تنو تاييد کړ. البته مسکو- کارمل د گوند د يووالي څخه خپل گډ پلان درلود. د خلقيانو سره د يووالي په اړه د کارمل د لاندې وينا څخه چې سرور يورش او نجيب الله ته يې کړې وه د هغه موخې د پوهيدو وړ دي: «مخکې لدې چې د خلقيانو سره سازمان يو کړو هغه بايد د پرچمیزم په قالب کې سمند کړو او بيا وروسته د خلقيانو په لور لار شو. زه يقين لرم که جدي کار وشي پرچمیزم او مکتب به يې بريالی شي. مور بلشويکان يو د منشيوکانو سره به د ژوند تر پايه مبارزه وکړو. لدې امله اوسنی يووالی، يووالی نه دی بلکې د واقعي يووالي لپاره د يوې جگړې پيل دی چې زموږ د مکتب مهر او نشان ولري.» ۱۱۰ د لايق په يادداشتونو کې د نجيب الله له قوله دا هم راغلي دي: «ن ملگري کارمل زه، سرور يورش او مجيد سربلند د دکتورس اناهيتا کور ته يوږو هلته يې له مقدمې پرته د کاغذ پر مخ دا طرحه جوړه کړه چې بنودل يې خلقيان په دوو فاشيستي او سکتاريستي فرکسيونو وپشل شوي دي او ويل يې چې لومړی فرکسيون تره کی او حفيظ الله امين او دوهم فرکسيون پنجشيري، ميثاق او زيری رهبري کوي. څرنگه چې د فاشيستانو فرکسيون اگرسيف دی او د سکتاريستانو فرکسيون پاسيف، بايد په لومړي گام کې د سکتاريستانو سره يو ځای شو او فاشيستان له پښو وغورځوو او په دوهم گام کې د سکتاريستانو حساب ته ورسېرو.» د گوند د بيا يووالي وروسته بهير هم وبنودل چې په رښتيا هم کارمل د مسکو له لوري د ورکړل شوي نقشي د پلي کولو لپاره عملي گامونه اوچت کړل. د يووالي وروسته ډير ژر د گوند څخه د امين د ايستلو هڅې پيل شولې که څه هم بايد د گوند څخه د کارمل د ايستلو هڅه هم شوې وای ځکه هغه هم د امين په څېر د يووالي ضد دريځ نيولی وو. پنجشېری د گوند څخه د امين د ايستلو په اړه وايي چې گواکې امين د پلان د وزير علي احمد خرم په وژنه کې لاس درلود. لکه څرنگه چې ترهگر مرجان ونيول شو او بېله شکه د هغه څخه بشپړ تحقيقات شوي دي خو د هغه پرته بل څوک و نه نيول شول دا بيا بنيې چې د مرجان ملگري کوم چې په ترور کې ور سره شريک وو له هېواده وتلي وو او امين خو په هېواد کې ژوند کاوه. مرجان چې د ترور په ورځ په نورمحمدشاه مېنه کې د پوليسو له خوا ونيول شو د هغه څخه د تحقيقاتو وروسته څرگنده شوله هغه توپانچه چې خرم پرې وژل شوی وو له هغه سره نه وه. لدې څخه بنکاري چې توپانچه د هغه ملگرو ترې اخېستې ده. لدې امله پر امين د خرم په ترور کې لاس لرل د يوې دسيسې پرته بل څه نه وو چې پنجشېری پکې بنکېل وو هغه پنجشېری چې د کارمل په وينا د خلقيانو د فرکسيون د پاسيفو مشرانو څخه يو وو. که چېرې امين له گوند څخه ايستل شوی وای په هغه صورت کې تره کی په کمزوري حالت کې پاتې کيده، د کارمل تله درنه کېدله او د دې امکان وو چې کارمل د گوند مشر شي. له ياده ونه باسو چې تره کې دا گواښ درک کړی وو او د گوند څخه د امين د ايستلو مخه يې نيوله. د گوند د واکمنۍ پر مهال په گوند او دولت کې پېښو هم وبنودل چې په لومړي گام کې کارمل او شوروي اړخ په گډه د کارمل په خبره د فاشيستانو (تره کې او امين) حساب ته ورسيدل او د سکتاريستانو د خپلو دنده نجيب الله پيل کړه خو حالات داسې راغلل چې نجيب الله په خپله لوبه کې پداسې يوه لومه کې را ايسار شو چې دې پکې ووژل شو او د کارمل په وينا سکتاريستان له مرگه وژغورل شول.

كه چيرې د تره كې او امين د وژلو څرنگوالي ته وكتل شي هغه د مسكو د ارادې له مخې پلي شول او همداراز د دوهمې ډلې اړونده كسان هم د مسكو د ارادې له امله د شهنواز تټي د كودتا په تور زندان ته واچول شول چې پخپل وخت به پدې اړه بحث وشي. لدې نه څرگنديږي چې د گوند د بيا يووالي د هڅوونكي (مسكو) او نوبتگر (كارمل) نقشه يوه وه چې هغه د خلقيانو په نامه د سياسي سازمان له منځه وړل او په پرچم كې يې د غرو ادغامول وو. د لايق يادداښتونه دا واقعيت برښوي چې د پرچم مشرتابه ټولو پدې اتفاق درلود چې د يووالي په نامه د خلقيانو خلاف مبارزه وكړي او هغوی له سياسي ډگره وباسي. دا چې لايق خپل يادداښتونه وروسته له دريو لسيزو رسنيز كړل دا د دې معنی نلري چې د گوند د يووالي په اړه نوموړی د كارمل له دريځ سره همغږی نه وو. كه لايق او يا د پرچم بل كوم مشر د يووالي په اړه د كارمل له ليدلوري سره همغږي نه وو غوره دا وه چې اعتراض يې كړی وای يا دا چې له كارمل څخه يې خپله لار جلا كړي وای. لكه څرنگه چې خليل الله زمر د پرچم د فرکسيون د مركزي كميتې غړي د گوند د يووالي سره د مخالفت له امله د پرچم د فرکسيون له غړيتوب څخه استعفی وكړه. د گوند يووالي د گوند او خاصاً د خلقيانو لپاره د گوندي دستور په نامه په گوندي حوزو كې اعلان شو. دا يووالی د خلقي مشرتابه او كه دقيقاً وويل شي د تره كې د ارادې له مخې په خلقيانو تحمیل شو. د پرچميانو سره يووالی د تره كې داسې ستره تيروتنه ده چې پايله يې نه يوازې د ده وحشيانه وژنه شوله بلكې خلقيانو او د افغانستان خلكو ته ستري بدمرغی راورلې. د يووالي وروسته په گوند كې بې اعتمادی خپل سيوری غوړولی وو او د بيا انشعابونو امكانات خورا زيات وو. امين هرو مرو يا له گوند څخه شړل كېده يا د خپلې ډلې سره له گوند څخه ووت. د پرچميانو يوه برخه د محمد داود سره يوځای كېدله. كه محمد داود په گوند بريد نه وای كړی گوند هرو مرو په څو برخو ویشل كېده، د داود خان دريځ پياوړی كېده او په واک كې د پاتې كېدو چانس يې زيات وو.

په هر صورت د گوند يووالي ظاهراً واحد گوند ته پياوړي بڼه ورکړله او د يووالي څه کم دوي مياشتې وروسته د وري په نهمه د پښتونستان د ورځي د نمانځلو له امله په پلازمينه كې ميشتو گونديانو ته دستور ورکړل شو چې په هغې كې په گډون سره د گوند ځواک نندارې ته كېږدي. د پښتونستان واک د څلورلارې په شمالي برخه د افغانستان بانک ترڅنگ د افغانستان خلق دموکراتيک گوند د مشرتابه را څرگنديدل او په مقابل لوري كې د خيبر رستوران مخي ته د جمهور رئيس او د حكومت د غړو شتون د حكومت په وړاندې غښتلي سياسي ځواک نندارې ته كېښود. په تېره كله چې مراسم پای ته ورسيدل او گوندي مشران د خپلو گوندي ملگرو په بدرگه چې يوه اوږده كوڅه يې ورته جوړه كړې وه او گوندي مشرانو د لاسونو په خوځولو سره د ښوونې او روزنې وزارت تر ودانې په پوره نظم سره لاريون وكړ حكومت ته دا څرگند پيغام درلود چې دا گوند له پامه ونه غورزول شي او په بله خوا يې واكمنی ته كومه چې د سياسي اپوزيسيون شتون ورته د زغملو نه وو او په تيره د هغې محافظه كار او ښی لاسی اړخ ولمساوه ترڅو په گوند فشار زيات كړي اود هغه د خپلو لارې چارې ولټوي. كه د ليكنې دا برخه په څو كړښو كې را ونغاړو ويلی شو چې د گوند يووالی د مسكو فشار سربېره په دواړو خواوو د حكومت د فشار، د جمهوري دولت له كابينې نه د پرچميانو د شړلو، د پرچميانو د كورني اختلاف او د خلقيانو د پياوړتيا له امله ترسره شوی دی او د مسكو- پرچم موخه په محمداود د فشار راورلو سربېره د خلقيانو د مشرانو بې اغېزې كول او پدې ډول د واحد گوند مشرۍ ته د ببرک كارمل رسول وو.

تاريخي امانت

د افغانستان په چارواکو او سياستوالو کې به داسې څوک و نه موندل شي چې د خپل حکومت، خپل سازمان او په تېره خپلې تېروتنې ومني او ډېری يې تېروتنو ته په تېروتنو ځواب ورکوي. يو شمېر يې د سياسي او ټولنيزو پېښو په نامه پنډ پنډ کتابونه چې منځپانگه يې د ځان او خپلې ډلې ستاينه او د خپلو سيالانو او مخالفانو ملامتول دي خپروي چې پدې ډول تاريخ تحريف او راتلونکو نسلونو ته درواغ وړاندې کوي او نور يې بيا پټ رازونه گور ته وړي. ظاهرشاه، کارمل، نجيب الله، رباني او مجددي هغه دولتي مشران وو چې ډېر پټ رازونه يې گورته يووړل پداسې حال کې چې کافي وخت يې درلود چې د خپلې سياسي مبارزې او حکومتولۍ تجربې او خاطرې يې راتلونکو نسلونو ته په ميراث پرې اېښي وای. له نېکه مرغه سليمان لايق د (ا، خ، د، گ) د بنسټ اېښودونکو څخه د خپلې مړينې مخکې د سياسي يادداښتونو په نامه خپلې خاطرې ليکلې دي او يوه اووه دېرش دقيقه اي ويډيو هم ثبت کړې ده چې د (ا، خ، د، گ) د انشعاب اصلي عامل او د دې گوند د يوه مشر ميراکبر خيبر د ترور څخه پرده پورته کړې ده او دا ويډيو د هغه د زوی له خوا داسې وخت په ټولنيزو شبکو کې خپره شوه چې لايق لدې فاني نړۍ تللی او ځان يې حق ته سپارلی دی. داسې ښکاري چې لايق د څه د پاسه څلور لسيزې دا رازونه له ځان سره ساتلي وو او د وجدان د عذاب څخه د خلاصون په موخه يې مخکې له خپلې مړينې هغه ثبت کړي او خپله دا مرکه خو په واقعيت کې وينا تاريخي امانت گڼي. د لايق له ثبت شوي وينا څخه د گوند د يووالي ساتلو اړوند د تره کې او کارمل په دريځونو پوهېدلای شو چې تره کې د گوند يووالي ته ژمن وو خو کارمل د يووالي ضد گامونه اوچتول. د لايق ثبت شوي وينا د گوند د سياسي بېرو د هغې غونډې په اړه ده چې په هغې کې عمومي منشي تره کې د سياسي بېرو غړيتوب ته د حفيظ الله امين او ميراکبر خيبر د را پورته کولو مسأله وړاندې کړې ده چې د سياسي بېرو ټول غړي لدې وړانديز څخه ملاتړ کوي او د تايد لاسونه پورته کوي. لايق د سياسي بېرو دا غونډه د خيبر له قتل سره تړلې گڼي او د گوند له پخوانيو غړو غواړي چې دا مسأله وڅېړي تر څو د خيبر قاتلين وموندل شي خو لايق د دې ترور عاملان کارمل او نور احمد نور گڼي.

هېره دې نه وي چې د دې غونډې څلور يا پنځه ورځې وروسته خيبر وژل کېږي. لايق او خيبر د پرچم د فرکسيون د مشرانو سر بېره خپلوي هم لرله چې د لايق خور د خيبر مېرمن وه. بېله شکه هغه د خپلو يتيمو خوربڼانو او کونډې خور په ليدو سره د خيبر د قاتلانو څخه کرکه کوله. ښايي د گوند د واکمنۍ پر مهال واکمنو شرايطو او د لايق اروايي ځانگړتياوو هغه اړ اېستلی وي چوپه خوله پاتې شي او د گوند له مشرتابه ونه غواړي چې د خيبر د ترور دوسيه تعقيب شي. په ټولنيزو شبکو کې د لايق د مرکې خپرول دا هم ښيي چې هغه خپل زوی ته سپارښتنه کړې ده چې د ده ثبت شوي وينا د هغه له مړينې وروسته خپره کړي نه دا چې دی هم د خيبر په څېر ترور شي. که څه هم لايق د دې واقعيت په اړه خپله چوپتيا مصلحت گڼي چې دا په خپله د هغه اروايي ځانگړتيا يا کرکتر ښيي چې تل يې مصلحت ته لومړيتوب ورکړی دی او د خپل مشر کارمل د ځينو گوندي ضد او ملي ضد کړنو په وړاندې نه دا چې درېدلې نه دی بلکې هم ښودلې ده. د دې ويډيو د منځپانگې لنډيز په امانت داری سره راوړل کېږي: «د ۱۳۵۷ کال د حمل په ۲۳ يا ۲۴ د گوند د عمومي منشي تره کې په کور کې د سياسي بېرو نوبتي غونډه وه چې د سياسي بېرو لسو غړو پکې برخه لرله. د آجندا د نورو مسألو سر بېره تره کې دا مسأله هم طرحه کړه چې حفيظ الله امين په پرله پسې توگه له ده غوښتي دي چې هغه سياسي بېرو ته را

پورته كړي . تره كې د امين د ځانگړتياوو په اړه دا هم وويل چې هغه په خپلسر هم پرېكړه كوي . لكه څرنگه چې د خلقي اړخ پوځي سازمان له امين سره دی كه هغه سياسي بېرو ته را پورته نكړو ، مایوسه او عقده من به شي نه دا چې پداسې يوه كار لاس پورې كړي چې موږ د يوه تر سره شوي عمل سره مخامخ كړي . لدې امله كه هغه سياسي بېرو ته را پورته كړو ښه به وي . د واحد گوند د يووالي او په سياسي بېرو كې د پرونيو خلقيانو او پرچميانو د موازنې د ساتلو په موخه به مير اكبر خيبر چې اغېزمن او د غوره ځانگړتياوو څخه برخمن دی هم سياسي بېرو ته را پورته كړو . ټولو بېله كومي تبصرې دې وړاندیز ته مثبتې رايه ورکړله . تره كې وروسته لدې كارمل ته و ويل خيبر ستا دوست او ملگری دی كه تاسې د سياسي بېرو پرېكړه هغه ته ورسوئ او سربرېره پردې كه هغه زما كور ته راشي ترڅو ورسره خبرې وكړم او وپوهېږم چې آيا هغه دا پرېكړه گټوره بولي او غواړي سياسي بېرو ته راشي يا نه . كارمل ورسره ومنله او پدې ډول غونډه پای ته ورسېدله او موږ ټول د تره كې له كور څخه ووتلو او د خپلو كورونو پر لور روان شوو . په لار كې كارمل موږ پرونيو پرچميانو ته وويل . خاين مو د خاينانه طرحو سره وليدلو ، بيا يې د كومي توطيې فكر كړی ، هره ورځ د توطيې په فكر كې دی . ما ورته وويل ولي دې په غونډه كې څه و نه ويل او هر څه دې ومنل او اوس هغه تخريبيوي . مونږ څوك يو ، په خپل قول ، ژمنه او لاسليک ولاړ يو... خبره مو تر شخړو ورسېده او سره رخصت شولو . د شپې په ۹ بجو د خيبر ټلفون راغی او راته و يې ويل ، ضرورت پېښ شوی دی ته راځي كه زه در شم . ما ورته وويل چې زه درځم او د هغه كور ته ورغلم . هغه د سترې مشې وروسته را ته وويل چې بارق شفيعي راغلی وو او د كارمل پيغام يې راوړی وو . ويل يې دا يوه توطېه ده چې تاسي سياسي بېرو ته را پورته كوي د نر په څېر تره كې ته منفي ځواب ورکړه . ما بارق ته وويل كارمل ته ووايه تره كې د گوند د رهبري مقام دی ، هغه د گوند لېږد دی ، د سياسي بېرو د لارښوونې واک له هغه سره دی ، ستا هدايتونه د گوندي اصولو او اساسنامې خلاف دي هغه نه منم او بارق ولاړ . لايق وايي ما ورته وويل استاده ! لكه چې ډار شوی يې . هغه وويل ، نه د افغانستان په څېر وروسته پاتې هېواد كې سياسي لوبې خورا ناوړه پايلې لرلی شي ، ضرورت دی چې يو شريف شاهد شتون ولري . زه خپل كور ته راغلم او سبا شپه د ۹ بجو وروسته بيا د خيبر ټلفون راغی او و يې ويل پروني موضوع انكشاف وكړ ، ته زما كره راتلی شي يا زه درشم او زه د هغه كور ته ورغلم . هغه وويل : « نن نور احمد نور راغلی وو د بارق خبرې يې تکرار كړې او دا يې هم وويل چې خاين تره كې ، قبيلوي پديدې ته منفي ځواب ورکړه ، دا توطېه ده . ما ترې وپوښتل كومه توطېه ؟ و يې ويل توطېه ده . خيبر وايي ما ورته وويل زه ورځم ، خپله پرېكړه په خپله كوم ، زه د كارمل دستورونو ته غوږ نه اېږدم . نور وويل ستا دا كارونه تا ته خطر لري . ما ورته وويل څه خطر لري ؟ نور وويل دا مسأله ساده نه ده سر به دې له لاسه وركړې او و به وژل شي . ما ورته وويل څوك به مې و وژني ؟ هغه وويل دا زه ، دا زه . خيبر خپله د پروني شپې خبره تکرار كړه چې په منځ كې يو شريف شاهد بايد وي ، دا مسأله انكشاف كوي او يوه نامطلوب لوري ته ځي . د هغه له كوره راووتلم او خپل كورته را غلم . د نور احمد نور خبرې را ته احساساتي معلومې شوې او جدي مې و نه گڼلې . فكر كوم دوه ورځې وروسته ما بنام ټلفون راغی او ځان يې پوليس معرفي كړ او و يې ويل د مطبوعي شا ته خيبر وژل شوی دی ، څرنگه چې هغه ستاسې له خپلوانو څخه دی كه راشي چې د هغه په پېژندنه كې مرسته وكړئ . لايق خپل زوی وړ استوي او زوی يې د پوليس د ټلفون له لارې خبر وركوي چې خيبر كاكايي وژلی دی . زه هېڅ شك نلرم چې دا وژنه د گونديانو لخوا وشوه ، خو ما په خپلو سترگو نه دي ليدلي چې كارمل ، نور يا بل چا پرې ډزې كړې وي . خو پدې پېښه كې دا كسان ښكېل دي كه داسې نه وای نو ولي يې خيبر ته دا خبرې كولي چې دا ستا د وژني او مرگ سبب كېږي . لايق وايي فكر كوم چې زموږ په گوند

كې كوچنيو كوچنيو گوندونو او كوچنيو فرکسيونو شتون درلود. زموږ د گوند په تشکيلاتو كې پټ پنځه يا شپږ كسيز تروريستي سازمان شتون درلود چې ځينو مشرانو جوړ كړی وو ترڅو د دې او يا هغه د وژلو له لارې خپلې ستونزې حل كړي. لايق د كارمل په اړه دا هم وايي چې هغه تقوا نلرله، درواغجن، ډوزمار، توطبه گر، په ځان مين او فرکسيونباز وو. لايق د خيبر څخه هم گيله من دی چې ولې يې تل د كارمل ملاتړ كاوه.» لايق بايد خپل ځان ملامت كړی وای چې د ده په خبره ولې يې د مرداريو ډك « بي تقوا، درواغجن، ډوزمار، توطبه گر، په ځان مين او فرکسيونباز» گوډي، كارمل تر مشرۍ لاندې سياسي فعاليت كاوه او له داسې يوه انسان څخه يې لار جلا نكړله. ده هم بايد د يوه حقوقي شخصيت او سياستوال په توگه خپلواك گامونه اوچت كړي وای نه دا چې د خيبر دريځ ته په كتو سره د هغه څخه متابعت وكړي او له څلورو لسيزو وروسته له خيبر څخه گيله وكړي. لايق د گوند د بيا يووالي په اړه وايي چې «د پرچم مشرانو كارمل ته ويلې وو څرنگه چې تاسې انشعاب كړی دی شخصاً او تره كې انشعاب كړی په خپله له تره كې سره د يووالي په اړه مذاكره وكړئ. هغه وايي د يووالي په هكله د تره كې شرط دا وو چې دوهم رهبر نه منم. هغه كارمل ته ويل تا مراجعه كړې ده. تره كې دا هم ويل چې په واحد گوند كې كارمل په خپل حق قناعت نه درلود او انشعاب يې وكړ، كارمل يوازې په سياسي بېرو كې زغملی شم، نه د دوهم رهبر په توگه. لايق دا هم وايي چې د ثور د وسلوال پاڅون وروسته بدمرغي دا وه چې كارمل غوښتل موازي رهبر وي.» لايق په ویديو كې د افغانستان خلك دموكراتيک گوند د تاريخ داسې ترخه واقعيونه بيانوي چې د دې گوند بدنامي او د هغې د واكمنۍ ناکامي ورسره تړلې ده چې هغه د گوند په انشعاب كې د كارمل رول د ۱۳۵۷ كال د ثور د اوومې نېټې د وسلوال پاڅون وروسته منفي دريځ دی. د لايق دا خبره چې په گوند كې پټ تروريستي سازمان شتون درلود دا نو بيا د سياستوال كار نه بلکې د باند او مافيايي كړۍ د مشر كار دی. مخکې مو د «په گوند كې پټ تشکيلات» په برخه كې د پرچم په فرکسيون كې د «پهلوانانو، زړورو او عيار مشر به» كسانو په پټه تنظيمولو ته گوته نيولي وه چې په بېرنيو حالاتو كې د سياسي مخالفانو په وړاندې ددې وگړو څخه گټه پورته كړي يعني دا چې هغوی وگواښي، ددې مافيايي ترورېستي ډلې ارادې ته سر تپت كړي چې لايق هغه پټ پنځه يا شپږ كسيز تروريستي سازمان گڼي. لايق پدې پنځه يا شپږ كسيزه تروريستي فرکسيون كې په دوو تنو كارمل او نور شك كوي. دا چې د دې ترهگر سازمان يا شبكې نور غړي به كوم پرچمي كدرونه وي څېړنو ته اړتيا لري. بېله شكه دا بايد هغه پرچميان وي چې د كارمل نږدې كسان او د هغه د گوندي ضد دستورونو پلې كوونكي وو. غوربندي د خپل كتاب په ۱۰۴-۱۰۵ پاڼو كې د شوروي اشغال په لومړيو كې د مزار شريف د ولايتي كمېټې د منشي عبدالاحد رهنورد په اړه ليكي چې نوموړي د ولايتي كمېټې يو غړی سيد عظيم گوهرې په ولايتي كمېټه كې وژلی، ټوټې ټوټې كړی، د وجود غړي يې په بوجی كې اچولي او د ولايتي كمېټې په انگر كې يې خښ كړي دي. (گوهرې پخوانی خلقي او بيا د كار د گروه كدر وو) دا پېښه افشاء او د شوروي سلاكارانو د فشار له امله رهنورد بندي شو. غوربندي دا هم وايي چې رهنورد په زندان كې شاهانه ژوند درلود او د دې لپاره چې حقايق او دا راز پټ پاتې شي د هغه د اعدام حكم صادرېږي. «كله يې چې د شپې په پټو سترگو وژنځای ته لېږد او، په لور غږ يې چيغې وهلې او ويل يې: نامردانو! زما په وژنو ستاسو گناوې نه پټېږي. هغه نور احمدنور ياد او او چيغې يې وهلې چې ولې هغه د ده د ژغورني لپاره نه راځي.» ۸۰/۱۰۵ د پرچم په فرکسيون كې ددې ترورېستي شبكې د مشرانو په پېژندنې كې د لايق لاندې څرگندونې مرسته كولی شي. لايق په خپلو يادابښتونو كې دا راورې چې د گوند د واكمنۍ پر مهال تره كې د ماښام ډوډۍ خوړلو ته وړللی او د خبرو په ترڅ كې يې ورته ويلي وو: «نه پوهيرم بېرک جان بيا كوم پلان لري محمود بريالی او نجيب الله را ليري، بريالی

زما صفتونه كوي او نجيب بيا داسې چلند كوي چې ما عصبي كړي .» لكه څرنگه چې د گوند د مشرۍ پر سر اختلاف په برخه كې راغلي وو چې كارمل غوښتل تره كې له منځه يوسي دا مساله يې د نور احمد نور ، عبدالوكيل او محمود بريالي سره شريكه كړې وه . بنيې چې دا درې تنه د پرچم د تروريستي فركسيون غړي دي . همدارنگه د گوند د واكمنۍ په لومړيو كې بريالي ، نجيب او وكيل د گوندي ضد فعاليتونو له كبله د ۱۹۷۸ د كال د جون د شپاړلسمې نېټې د سياسي بېرو په غونډه كې د لاسونونو له مخې د گوندي ضد فعاليتونو له امله د سفيرانو په توگه گومارل كيرې. دا د دې ښكارندوي دى چې دا درې تنه (بريالي، نجيب ، وكيل) د كارمل ارادتمندان وو چې د هغه د دستور له مخې يې پټ گوندي ضد فعاليتونه پر مخ وړل . پورتنيو بېلگو ته په كتو سره ويلې شو چې د پرچم په گوند كې د لايق په خبره د پنځه كسيز تروريستي فركسيون غړي كارمل، نور، نجيب ، وكيل او بريالي وو دا ځكه چې هغوى د كارمل د پټو دستورونو پلې كوونكي وو . همدارنگه ځېني امتياز حسن هم پدې ډله كې شمېري چې پدې صورت كې د پرچم په ډله كې شپږكسيز تروريستي گروپ بشپړ كېږي. امتياز حسن په پرچميانو كې د عيار په نامه پېژندل كېدلو چې په جيب كې به يې بوكس پنجه او چاره وه. البته د خيبر د قاتلينو په اړه حكم كول ستونزمن كار دى خو د غوربندي او لايق له ليكنو څخه داسې ښكاري چې د پرچم په فركسيون كې پټې تروريستي كړۍ شتون درلود چې د پرچم د سيالانو او مخالفانو او په خپله د پرچم د ننه د كارمل د مخالفانو سره په خپل وخت محاسبه وكړي. دا چې د پرچم د واكمنۍ پر مهال كارمل او نجيب الله دواړو د خيبر د ترور دوسيه تعقيب نكړه او د نوموړي يادونه يې هم ونكړه بنيې چې د خيبر سره دواړو دښمني لرله او د هغه په ترور كې يې لاس درلود. سياسي بېرو ته د امين او خيبر د راپورته كولو په اړه ددې خبرې يادول اړين برېښي چې تره كې د خيبر سره پدې موضوع خبرې كړې وې چې هغه به د خيبر له قوله د ذبيح الله زيارمل د نجيب الله د واكمنۍ پر مهال د دفاع وزارت د سياسي رييس څخه واورو. زيارمل وايي: « تصادفا په ښار كې تره كې او خيبر سره مخامخ شوي او تره كې خيبر ته ويلي وو. مور د وحدت د را منځته كولو لپاره په يوه فورمول توافق كړى دى او د همدغه فورمول پر بنسټ به گوندي وحدت عملي كړو خو اوس گورو چې يو شمېر اغېزمنې او مستحقې څېرې له سياسي بيروڅخه د باندې پاتې شوي دي . مور پرېكړه كړې چې د دواړو ډلو د توازن د نه خرابېدو لپاره د خلقيانو له پلوه حفيظ الله امين مستحق او اغېزمن ملگري دى او د پرچميانو له پلوه تاسو ته په سياسي بېرو كې د غريټوب ارتقا دركړو. لدې كبله اړتيا ده چې له نږدې خبرې وكړو. ميراكبر خيبر ورته وويل : هر وخت چې تاسو لازم بولئ تاسو ته به درشم. تره كې وويل : پرېږده چې زه په خپله د هغوى په وسيلې تاسو ته زموږ د ليدو كتو وخت ووايم.»

هغه ترور چې د هيواد د تاريخ پاته يې واړوله

د چنگاښ انقلاب وروسته د وخت په تېرېدو سره امنيتي حالات كړكېچن كېدل. واكمنۍ هم د شكمنوكسانو په نيولو او د سياسي مخالفينو په خپلو لاس پورې كړ. د جمهوري نظام پنځه كلن اقتدار او د پېښو بهير ته په كتنې سره هغه په دوو پړاونو ويشلى شو. په كورنۍ برخه كې لومړى پړاو د کودتاگانو ،كودتاى هڅو او بلواوو او دوهم يې د مرموزو قتلونو ،ترورونو او اختناق پړاو دى. په بهرني سياست كې د لومړي پړاو ځانگړتيا د لويديځ او لويديځ پلوه گاونډيانو خلاف دريځ او د شوروي اتحاد سره دوستانه اړيكي او په دوهم پړاو كې د لويديځوالو او د هغو د سيمه ييزو متحدينو سره د نږدې كيدو او له شوروي اتحاد څخه د لرې كېدو پړاو دى. جمهور رئيس د نظام په وړاندې د مخالفينو دولتي ضد فعاليتونو ته په

کتو سره اړشو چې پخپلو تگلارو کې بنسټيز بدلون راورې چې هغه د محافظه کارو په گټه د حکومت څخه د سمونپالو او کيڼ اړخو شپږنه او پر هغوی فشار او د لوېديځ په گټه په نړيوالو اړيکو کې بدلون وو. محمداود فکر کاوه چې پخپلو تگلارو کې به د داسې بدلون په راوستلو سره وکولی شي د جمهوريت مخالفين او د هغو بهرني ملاتړي راضي کړي. خو وليدل شول چې حالات د پخوا په څير کړکيچن پاتې شول اود واکمنۍ څرگندو او ناڅرگندو مخالفينو پخپل تکتیک کې بدلون راورو او د لوړپوړو چارواکو، ولسمشر ته وفادارو څيرو او سياستوالو په ترورو وژنه يې لاس پورې کړ. په لومړي پړاو کې د امنيت د څرپر کيدو ملامتي په بنسټپاله اسلامي کړيو، چيني پلوه او سکتاريستي ډلو او د هغوی په بهرنيو ملاتړو اچول کيده خو په دوهم پړاو کې پرچم او شوروي اتحاد ته هم گوته نيول کيږي. په دوهم پړاو کې د پلان د وزير علي احمدخرم سربيره د يو شمير نورو د وژني څخه يادونه شوې وه چې يوازې حکومت وکولای شول د خرم قاتل ونيسي او هغه د اسلامي گوند غړی اعلان کړي. د خرم د ترور پنځه مياشتني وروسته د اپريل په اوولسمه ماښام د دولتي مطبوعي مخې او ارگ ته څېرمه مير اکبر خيبر د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د مرکزي کميټې غړی چې د محمد داود له ارادتمندانو څخه شميرل کيدلو ترور شو خو تر هگر په تېښته بريالي شول. د خيبر د وژني يوه گړۍ مخکې د (ا، خ، د، گ) سياسي بيرو پريکړه کړې وه چې د می لومړۍ د کارگرانو نړيواله ورځ به د يوې مظاهرې په ترڅ کې نمائځي او پدې توگه به خپل څه کم پنځه کلن سکوت ماتوي. د خيبر له ترور وروسته نيمه شپه د تره کې په کور کې د مرکزي کميټې پلنوم را وبلل شو. په پلنوم کې «تره کې وړانديز وکړ چې د شهيد مير اکبر خيبر جنازه په ځانگړي پرتمين ډول د ماجراجويۍ او فتنې پرته بدرگه شي. د خيبر په ترور کې مختلفو مرکزونو او څيرو (شوروي اتحاد، کارمل، اسلامي غورځنگ، حکومت، امين) ته گوته نيول کيږي. د نوموړي په ترور کې د مختلفو مرکزونو بنسټپالۍ ته په کتو سره د ترور موخه او د ترور په سمبالوونکي مرکز پوهيدل ستونزمن کيږي. عجيبه داده چې د (ا، خ، د، گ) د واکمنۍ پرمهال نه يوازې د نوموړي د ترور دوسيه تعقيب نشوه بلکې د هغه د شخصيت او مبارزې په اړه مازې يادونه هم ونشوله. نجيب الله چې ځيني هغه د خيبر د ډلې څخه هم شميري په خپله واکمنۍ کې هم د خيبر د شخصيت او کارنامو په هکله هم يادونه ونکړله. خو گوند د نوموړي د جنازې د تدفين مراسم پداسې پرتمينه توگه ترسره کړل چې د افغانستان په تاريخ کې يې ساری ندی ليدل شوی. د خيبر جنازه له مکرويان څخه تر شهدای صالحين پورې د دوولس زرو څخه تر پنځلس زرو کسانو په گډون د امريکې د سفارت او ارگ له مخې تيره شوه چې برخه والو مرگ په ارتجاع، مرگ په امپرياليسم، مرگ په سی آی اي شعارونه هم ورکول. «د تدفين د مراسمو وروسته نور محمدتره کې د لومړي ځل لپاره د گونديانو او د کابل د خلکو په وړاندې وينا واوروله او د خيبر ترور يې د اداري دستگاه د کمزورۍ او مستقيم فساد پایله وگڼله چې د کورنۍ ارتجاع او امپريالستي محافظو د خاينانه توطيې پر بنسټ ترسره شو.» ۶۵/۲ - ۶۸ همدا راز د خيبر د قبر پر سر کارمل او بارق ويناوې وکړې، سليمان لايق او دستگير پنجشيري د هغه د مرگ په هکله په پښتو او دري ژبو خپل شعرونه ولوستل. کارمل په خپله وينا کې د خيبر قاتلين داسې معرفي کوي: «زموږ د گران ملگري د هيواد د خلکو د دې اصيل بچي قاتلين د تورې افراطي ارتجاع په مشرۍ کورني ارتجاعي ځواکونه، واکمن بني لاسي محافل، د سيمي ارتجاع او امپرياليسم د هغه په سر کې د امريکې، پاکستان، ايران او نورې نورې جاسوسي شبکې دي.» ۷۲/۲ د خيبر فاتحه د شاه دوشمشيره په جومات کې واخيستل شوه او فاتحه ورکونکي تردې کچې زيات وو چې د پل لرزانه څخه تر جامع پورې په کتارونو کې انتظار پوست. که څه هم د گوند مشرانو د خيبر ترور د کورنيو ارتجاعي کړيو، لوېديځوالو او د هغه د سيمه نيزو متحدينو د څارگرو شبکو کار گانه خو هم په گوند کې او هم له هغه بهر په

تروركي د واكمنۍ سربېره د گوند ځينې مطرح څيري او شوروي اتحاد هم بنكيل گني. ځينې د خيبر ترور د خلق او پرچم د يووالي سره تړي. د پنجشيري په وينا د دې يووالي څخه محمد داود، كارمل او امين خوبش نه وو. ځينې بيا خيبر هم د يووالي څخه ناخوښ گني. پردې بنسټ هغه مركزونه او افراد چې د دې يووالي مخالف وو او يا د يووالي له پايو وېره لرله د هغوی لاس بايد په ترور كې ولټول شي.

خيبر د هغه له ترور مخكې د هيواد په سياسي غورځنگ كې د تره كې، كارمل او امين پرته لكه د گوند د نورو مشرانو په شان له شهرت نه برخمن نه وو خو د هغه د جنازې مراسمو هغه په يوه مشهوره څيره واړاوه. د گوند د واكمنۍ وروسته د هغه يو شمېر پرچمي ملگري د ده د لوړ شخصيت په اړه ډير څه وايي. د پرچم په فرکسيون كې د كارمل مخالفان هغه يو ملي گرا او ژمن مبارز، د پرچم د اړخ نثوريين او د خلق او پرچم د يووالي طرفدار گني. د خيبر يو شمير پلويان بيا د شوروي اتحاد له رنګيدو وروسته نويو نړيوالو شرايطو ته په كتو سره هغه د گوند د بيا يووالي مخالف او د محمد داود د ملي غورځنگ سره د پرچم د فرکسيون د همكاري، ائتلاف او ځينې د محمد داود په ملي غورځنگ كې د پرچم د فرکسيون د انحلال طرفدار بولي. يو شمېر كسان لكه غوث الدين فايق هغه د محمد داود له كلكو اراښتمندانو څخه شمېري چې د هغه په وينا خيبر د محمد داود د يوه انځور لاندې ليكلي وو: «يوه ورځ به دا با تدبيره، د فکرو ايمان پک سړی د دې ملت د دردونو او زموږ د خلکو د ناسورو ټپونو درملنه و کړي.» ۲۲/۵۲ سربيره پردې په گوند او د گوند بهر ځينې په هغه تور لگوي چې نوموړی د شاهي دولت د څارگرې ادارې (ضبط احوالات) او د جمهوريت د ملي مصونيت سره كاري اړيکې درلودلې. د خيبر په اړوند قضاوت له دې امله مشكل دی چې «انسان خپل جوهر هغه وخت جوتوي چې د واک په گډۍ ناست وي» او خيبر دې دريځ ته و نه رسيد لكه څرنگه چې د هغه سازمانې ملگري واک ته ورسيدل او اوس د هغوی په اړه قضاوت كيدای شي چې هغوی څوك وو؟ د گوند په څوارلس كلنه واكمنۍ كې د خيبر د ترور په اړه د پلټنو نه ترسره كول دا گومان په واقعيت اړوي چې «د خيبر د ترور پيښه هم د هغو توطئو او دسيسو د ځنځير يوه كړۍ ده چې د روسانو د جاسوسي دستگاه (كی جی بی) له خوا د افغانستان د خلك دموكراتيک متحد گوند د مشرتابه څخه د ببرک كارمل د مخالفانو او سيالانو د ايستلو او له منځه وړلو په خاطر طرح شوي او تر اجرا لاندې نيول شوي وه.» ۱۱۱ پورتنۍ څرگندونې تر يوې كچې د منلو وړ ځكه دي چې د شوروي دولت او د كارمل متقابلې اړيکو ته په کتنې سره ويلی شو هغه مهال چې كابل له مسكو سره واټن نيولو مسكو-كارمل په گوند كې د محمد داود د پلويانو د تجريد، كمزوری او له منځه وړلو نقشه پلي كوله ځكه خيبر د محمد داود له پلويانو څخه وو.

اوس به وگورو كه چيرې ك گ ب - كارمل د خيبر په ترور كې لاس درلود موخي يې څه وي او څه يې تر لاسه كول؟ شوروي د افغانستان په دولتي دستگاه كې ژور نفوذ درلود او د چنگاښ د انقلاب په بري سره يې نفوذ لا نور هم زيات شو. كله چې محمداود «د ۱۹۷۵ كال د دسمبر په لومړيو كې د خپلې كابينې په جوړولو لاس پورې كړ او د هغې نه يې پاتې چپيان وايستل بيله ځنډه د شوروي اتحاد جمهور رئيس نيكلاي پودگورني له كابل نه ليدنه وكړه او خپله انديښنه يې څرگنده كړه.» ۱۷/۴۷ بنيايې دې سفر اړينې پايلې نه لرلې نو مسكو په دې هڅه كې شو چې د افغانستان مشرتابه واوري چې يوازینی لار يې د کودتا له لارې د رژيم نسکورول وو. د رژيم خلاف کودتا له پاره د شوروي په سفارت كې تيارې نيول كيده چې باوري ځواک يې د پرچم فرکسيون وو. د كارمل لاندې څرگندونې يې ښه بيلگه ده چې د شوروي په سفارت كې افغان ژورنالست شاه زمان وريځ ستانزي ته پداسې حال كې كړې وي چې نېشه وو: «هغه وخت رارسيدلی دی چې د غدار نادر د کرغیرني کورنی زور نظام رانسکور شي. د هغه

مخاطب چې شاه زمان دی پوښتنه کوي چې ملگری کارمل څه وخت؟ هغه وايي، صبر وکړه پدې مياشت کې يا وروسته.» ۸/۵۳ پورتنی څرگندونې ښيي چې کارمل د نظام د نسکورولو په فکر کې دی، د پرچم په مشرتابه کې خيبر د نظام د چپه کولو مخالف وو او ښايي پردې او يا نورو مسالو د کارمل او خيبر ترمنځ اړیکې ترينگلي شوې وي. پدې هکله د سليمان لایق په يادداشتونو کې راغلي دي: «د ميراکبرخيبر او کارمل ترمنځ د يووالي مخکې آزردگۍ پيدا شوې وې. د دوی د آزردگيو يو لامل دا وو چې ملگری نور او ملگری وکیل او ځيني نور پدې عقیده وو چې د داود حکومت د کودتا له لارې نسکور شي او د نور د رپوت له مخې هغه مهال تقريباً دیرش تنه گوندي افسران چې زموږ ملگری وو د محمد داود په گارد کې دنده لرله. ملگری نور او د هغه ملگرو عقیده لرله چې موږ کولی شو د همدې افسرانو پرمت د داود رژيم له منځه یوسو او خپل رژيم اعلان کړو. خيبر دې نظر سره همغږی نه وو.» ۱۱۲ له همدې امله او يا نورو لاملونو له کبله د کارمل او خيبر ترمنځ اختلاف د دښمنۍ تربریده رسيدلی وو چې يو وخت کارمل خيبر په مرگ گواښلی هم وو او خيبر دې گواښ په هکله د کارمل نږدې ملگری نور احمدنور ته ويلي وو: «ستاسې کارمل زه په مرگ گواښلی يم زما له خوا ورته ووايي چې زه له مرگه نه وېرېږم. کارمل مستقيماً او په څرگنده توگه ماته خبرداری راکړی او په مرگ يې گواښلی يم، هغه د دې پرځای چې د يوه زړه سواندي لارښود په څېر د غوره فضايو ځانگړتياوې ولري او وده ورکړي مينه لري چې د مافيا د دريمې درجې باند د مشر په رول کې ځان آزمایي.» ۵۴/۸۰ د پرچميانو له لوري د پوځي کودتا له لارې واک ته رسيدل د اوليانفسکی د شوروي اتحاد د کمونست گوند د نړيوالو اړیکو د ځانگړي د مرستيال له څرگندونو څخه معلومېږي چې د افغانستان د دفاع وزارت د سياسي چارو د رياست لومړي سلاکار جنرال زاپلاتين ته مخکې لدې چې افغانستان ته لاړ شي ويلي وو: «په رښتيا سره زموږ وړاندوېینه داسې وه چې انقلاب بايد پرچميان وکړي. موږ پدې عقیده وو چې پرچميان زيات جدي او متشکل دي خو خطا وتي وو، ټول شيان سرچپه شول، اوس به تاسې ډير د خلقيانو سره سراو کار لرئ.» ۶۳/۶۶ د اوليانفسکی دا خبره چې ټول شيان سرچپه شول دا معنی لري چې خلقيانو په خپل پوځي پاڅون سره د مسکو- کارمل نقشه شنډه کړله. هغه مهال نه يوازې پرچميان په ارگ کې يو قوت وو بلکې د پوځ په نورو جزو تامينونو کې هم په کلېدي څوکيو گومارل شوي وو. د مهتاب کلا د توپچي لخوا قوماندان عبدالخليل او د زره دارو د پنځلسمې قوا درستيزوال محمدرفيق دواړو د پرچم د فرکسيون غړيتوب درلود. کله چې ليکوال د ثور د اوومې نېټې په درشل کې له حربي پوهنتون څخه فارغ شو او د کندهار د قول اردو د قرارگاه د توپچي په قطعه کې په دنده وگومارل شو د دې قطعي قوماندان ډگروال حميدالله او درستيزوال جگړن محمد ايوب ابوي دواړه پرچميان وو او د قول اردو د بولندوی ياور جگتورن محمد اکرم هم پرچمی و. محمد ايوب ابوي او محمد اکرم د شوروي د اشغال پرمهال جنرالی ته ورسيدل. په پوځ کې د پرچميانو دا ډول دريځ هغوی ته دا شونتياوې ورکولې چې په آسانی سره واک ترلاسه کړي. غوربندي د خپل کتاب په ۵۷ مخ کې راوړي. د ثور د پاڅون وروسته نور محمدتره کې هره شپه د کابينې د يوه غړي سره کتل. ما په يوه کتنه کې د خيبر د قاتلينو د نه موندلې په اړه د نه پاملرنې له امله خپل نه رضایت وښود او ورته و مي ويل که کوم ځای او يا مؤسسه د هغه په نامه ونوموو، تره کې وويل چې «د خيبر د ترور په شپه کارمل ورته ويلي وو څوک چې ډبله لوبه وکړي سزا يې همدا ده.» او په ضمني ډول يې وپوهول چې «د خيبر ترور د کارمل په همکارۍ د کې جی بی کار دی.» د گوند د يووالي وروسته «د بارق شفيعي او سليمان لایق په خبره په هغو ورځو کې د نور احمد نور پواسطه کارمل خيبر ته تهديدونکی پيغام رسولی وو ترڅو د انحلال غوښتونکي تگلارې نه ډډه وکړي.» ۵۹/۲ له دې کبله چې د داودخان د ملی انقلاب د غورځنگ سره د خيبر او د نوموړی د پرچمي پلويانو

د يوځای کېدو مخنيوی شوی وي او يا دا چې خيبر د پرچميانو له لورې د کودتا سره همغږی نه وو بنایي د کی جی بی او کارمل د ارادې له مخې خيبر ترور شوی وي. د محمد حسن کاکړ په وینا «د ۱۳۵۷ وري د میاشتې په ۲۸ مه (اپریل ۱۷ ، ۱۹۷۸) د کابل ښار د دولتي مطبعې مخامخ سرک کې د مازیگر مابنام ترمنځ له یوه روان روسي جیب نه پرې ډزې وشوې. دغه ترور د پرچم گوند کې د ننه په اصل کې د خيبر او کارمل ترمنځ د اختلاف نتیجه وه چې په غالب احتمال د کارمل د نږدې ملگرو نوراحمدنور او امتیاز حسن لخوا عملي شو.» ۱/ ۱۴۳ حسن شرق د خيبر د مرگ په هکله لیکي : « د میراکبر خيبر مرگ بنایي د کی جی بی د کوماندوگانو نه د یوه تن له خوا چې د شوروي اتحاد په سفارت کې مؤظف وو د عبدالقدوس غوربندي په همکارۍ چې میراکبر خيبر یې له خپل کور نه د قدم وهلو لپاره راوستی وو ترسره شوی وي. » ۳۸/ ۱۶۱ د شرق ادعا لدې امله ناسمه برېښي که غوربندي د کی جی بی سره تړاو درلود نو ولې یې د شوروي د اشغال پر مهال اته کاله زنداني کړ او هغه یې ونه وژلو تر څو دا قتل افشا نشي. عبدالوکیل د کارمل د ترور زوی د خيبر د ترور او د هغه د قاتلینو په اړه لیکي : « قاتلانو قصدا انتظار یوست چې څه وخت عبدالقدوس غوربندي له میراکبر خيبر څخه جلا کېږي تر څو سهوآ دواړه ترور نشي او یوازې خيبر ترور شي. » ۱۱۳/ ۲۴۴ د وکیل ددې وینا په هکله داپوښتنه پیدا کېږي چې وکیل څرنگه حکم کوي چې قاتلانو انتظار یوست چې غوربندي له خيبر څخه جلا شي او بیا پرې ډزې وکړي. د وکیل لدې گومان څخه چې قاتلانو انتظار یوست چې غوربندي له خيبر څخه جلا شي او بیا په هغه ډزې وکړي غواړي وښيي چې غوربندي پدې ترور کې لاس درلود لکه څرنگه چې د لایق په وینا کارمل هم غوربندي پدې ترور کې ښکېل گڼي. پدې اړه د پرچم د فرکسیون غړی جنرال عبدالغني چې د عمرزي په مستعار نوم (شب های کابل) کتاب لیکلی دی، د کتاب په دریم مخ کې لیکي : « ځینو کړیو ویل چې د هغه مرتکب (د خيبر د قتل) بېرک کارمل دی ، ځکه چې د پرچم په اړخ کې خيبر یو مهم ، با اعتباره او پوه غړی وو او د کارمل ځای ناستی شمیرل کیده.»

د پورتنیو څرگندونو له مخې کیدای شي د عبدالقدوس غوربندي د دې وینا سره چې « پوره دلایل شتون لري، وجداناً حکم وکړو چې خيبر د کی جی بی له لورې د بېرک کارمل د غلطو معلوماتو پر اساس چې نوموړی په انقلابي غورځنگ کې لري ترور شو.» ۸۰/ ۵۶ همغږي وښودل شي .

د خيبر په ترور کې د حکومت لاس

یو شمېر کسان چې زیاتره یې د ا. خ. د . گ غړي دي د خيبر په ترور کې حکومت او یا په حکومت کې ځینې کړۍ ښکېلې گڼي. دا ډله د خيبر ترور د گوند د یووالی سره تړي چې حکومتي محافظه کار اړخ یې د گوند خپلو ته وهڅاوه. په حکومت کې هغو کړیو چې غوښتل گوند وځپي دلیل یې دا وو « که چیرې هغوی (خلقیان او پرچميان) نیول کېږي یا اعدامیږي د هغوی د نیولو لپاره باید لاسوند ولرو اوس د راپورونو پرته نور کوم سند نه لرو.» ۵۳/ ۳۸ د خيبر له ترور وروسته د چارواکو لپاره لاسوند د گوند غبرگون وو. دا خبره چې « امین د نورو اوو تنو کمونسټ رهبرانو خلاف د جنازې په مراسمو کې وینا نه وه کړې و نه نیول شو. لدې امله هغه د نورو په گناه وو تورن نه وو ...، خو کله چې پولیسو د هغه د کورشا وخوا شکمن حرکات ولیدل...، امین زنداني شو.» ۴۷/ ۲۷ هغه مهال گوند پټ فعالیت درلود او حکومت ته یې پلمه نه ورکوله چې پر هغه د کوم دولتي ضد فعالیت پوره و اچوي. خو په دولت کې داسې کړۍ وې چې گوند دولتي ضد اعتراضونو ته ولمسوي او دا اعتراض لاسوند وشمېږي او په گوند برید وکړي. د داؤدخان د کورنیو چارو د وزیر دا خبرې چې « ډیر ژر به ټول تار او مار کړو او زه یقین لرم که دا د سرطان داني لري نشي یوه ورځ به افغانستان بدمرغه او تباه کړي ، چاره دا ده چې

په افغانستان كې د كمونيزم رښې وايستل شي او د دې مسلک پيروان له منځه يوړل شي. « ۷/۵۳ دا گومان پياوړی كوي» چې قتل په مستقيمه يا غير مستقيمه توگه د كورنيو چارو وزير نورستاني له خوا سازمان وركړل شوی وو، هغه مخكې خپلو دوستانو ته ويلي وو اوس هغه وخت دی چې د كمونستانو كار مخكې له دې چې قوي شي پای ته ورسوو. هغه (نورستاني) وظيفه پيژندونكی (بريا) وو هغه فكر كاوه چې د داود په سلا بڼه پوهيږي او لازم يې نه گڼل ټول شيان هغه ته ووايي. « ۲۵/۴۷ (بېرپه لاوربنتين پاولوويچ د ستالين په واکمنۍ كې د شوروي اتحاد د څارگرې ادارې مشر وو.)

همدارنگه ځينې په ترور كې د وخت د دفاع وزير غلام حيدر رسولي بنكېل گڼي او دليل يې دا راوړي چې خيبر هڅې كولې پرچميان د محمد داود په ملي غورځنگ كې منحل يا ادغام شي چې پدې صورت كې په جوړېدونكي حكومتي گوند كې د ده اغيز او نفوذ پيکه كېده لدې كبله يې د خيبر ژوند ته د پای ټكې كينود. دستگير پنجشيري د جنرال عبدالقادر له قوله راوړي چې «د هوايي او مدافعه هوايي د قوماندانۍ د استخباراتو رئيس ورته وويل. سردار غلام حيدر رسولي د خيبر د ترور پلان جوړ كړ او د يوه بني لاسي بنسټپال سازمان په واسطه يې عملي كړی وو. د قاسم په خبره د (ا،خ،د،گ) ټول رهبران د خيبر په څير تروريدل. « ۶۰/۲ د محمد داود ځانگړتياوو ته په كتو سره هغه دا نشوای زغملی چې د ده د واکمنۍ پر مهال څوك پداسې يوه كار لاس پورې كړي چې د حكومت كمزوري وښيي. كه د دولت لوړپوړي چارواكي په ترور كې بنكېل وو هغوی په خپل سر پدې ناوړه كار لاس پورې كړی دی. د خيبر له مرگ څخه د جمهوري حكومت د غړو خوښي دا گومان پياوړی كوي چې ښايي د حكومت كوم چارواكي په دې ترور كې لاس درلود. د جمهوريت د مخابراتو وزير پدې اړه ليكي: «د ۱۳۵۷ كال د وري په ۲۹ د وزيرانو د مجلس نه مخكې د جمهور رئيس د دفتر په كوټه كې د كابينې د څو غړو سره ناست وو چې د فوايدعامي وزير فايق راغی. هغه بېله ځنده وويل خبر ياست چې د دې لعنتيانو نه يو مردار شوی دی او كيسه يې وكړه چې د مير اكبر خيبر مړی مطبوعي ته نږدې د سړك د غاړې وياله كې موندل شوی دی.» ۱۱۴

د خيبر په ترور كې د اسلامي بنسټپالو لاس

يو شمير څيړونكي او په تيره د (ا،خ،د،گ) مخالفان د محمد داود د واکمنۍ پر مهال د اسلامي غورځنگ او نورو سياستوالو وژل او زنداني كول د پرچميانو كار گڼي چې خپل مخالفان د محمد داود د واکمنۍ پر مهال له منځه يوسي. لدې امله اسلامي غورځنگ پرچم د حكومت متحد شميره چې د هغه سره دښمني د حكومت سره دښمني وه. هغوی د خيبر په ترور سره خپل دښمن له منځه وړلو، گوند يې كمزوری كولو او له بلي خوا يې كولاى شول د دولت او د (ا،خ،د،گ) ترمنځ اختلافونو او مخامختيا ته لمن ووهي. اسلامپالو د خپلو عقيدتي باورونو له مخې د خيبر په شان د هر «كمونست» وژل خپل جهادي رسالت شميره په تيره چې دا «كمونست» د هغه دولت متحد وي چې هغوی د هغه خلاف جهاد كوي. ځيني د خيبر ترور د حكمتيار له خوا سازمانې تړاو درلود ليكي: «په اردو كې مسلمان افسران پدې باور وو كه چيرې كمونستان په كودتا لاس پورې كړي څوك يې مخنيوی نشي كولاى ځكه چې حساسې پوځي څوكی يې په لاس كې دي لدې امله يوازینی لار دا ده چې د دې گوند مشران ووژل شي چې لږترلږه كودتا شا ته واچول شي.» ۱۱۵ مژده په خپله ليكنه كې د ترور د عاملانو نومونه هم راوړي دي. هغه مهال اسلامپاله ډلو (اسلامي حزب او اسلامي جمعيت) دواړو د شپې پانو په خپرولو سره د خيبر د وژني

مسئولیت واخېست او د دې کار څخه یې موخه دا وه و ښيي چې په اصطلاح رښتیني مسلمان مبارزین دي او له بله پلوه پاکستان ته ثابتې کړي چې دوی ته د آی اس آی له لوري ورکړل شوي مرستې بېخپه نه دي لگېدلي . البته هغه مهال دولت هم د خیبر د وژني پره په اسلامي گوند واچوله .

د خیبر په ترورکي د حفیظ الله امین لاس

د ۱۹۷۸ کال د اپریل پوځي پاڅون د حفیظ الله امین د دستور له مخې سر ته ورسید. د دې پاڅون له امله د محمد داود واکمني نسکوره ، د (ا ، خ ، د ، گ) واک ترلاسه کړ او امین د یوې ځواکمني څیرې په توگه چې د کارمل دښمن هم گڼل کیده را څرگند شو چې هم د محمد داود د پلویانو او هم د پرچم د مشرتابه له دښمنۍ سره مخامخ شو. د پرچم دښمني لدې امله وه چې د هغوی پلان چې د کودتا له لارې دواړه را نسکور کړي هغه یې شنډ کړ له همدې کبله هغوی د خیبر وژنه د امین له لوري گڼي. د جمهوري رژیم د پلویانو له خوا د خیبر د ترور په تړاو متضادي څرگندونې د منلو ځکه ندي چې د ثور د پاڅون نه مخکې د جمهوري دولت رسمي دریځ دا وو چې خیبراسلامپالو وژلی دی خو وروسته له پاڅونه عبدالصمد غوث د جمهور رئیس د اسنادو مسئول هڅه کوي پره د امین په غاړه واچوي. د هغه په خبره « په کابل کې عقیده پردې وه چې امین د خیبر د قتل او د ببرک کارمل نابریالي قتل ته سازمان ورکړی وو. » ۲۵ / ۴۷

که چیرې ومنل شي چې د خیبر په ترور کې امین ښکیل وو، دې پوښتنې ته به ځواب ولټوو چې امین د دې وژني نه څه ترلاسه کول؟ ټولو ته څرگنده وه چې کارمل په پرچميانو کې د لوړ اعتبار څخه برخمن وو . که امین په راتلونکي کې د رهبري خوبونه لیدل او یا د کودتا فکر یې درلود او پرچم د امین د کودتا مخالف وو « هغه غوره گڼله چې د کارمل له سره ځان خلاص کړي نه د بې آزاره خیبر نه. » ۷۰ / ۱۰۶

که چیرې امین غوښتل کارمل د خپل ځواکمن سیال په توگه کمزوری کړي منطقي دا برېښېده چې د هغه نږدې یاران سلطانعلي کښتمند یا نوراحمدنور چې « شهراله شهپر کښتمند د کارمل لایتر او نور یې ساتونکی » باله له ډگره وباسي او په پرچميانو کې د هغه د یوازیني سیال سره چې خیبر وو نږدې شي او په گډه د هغه خلاف مبارزه وکړي نه دا چې د خپل سیال ، سیال و وژني. له بله پلوه خیبر هغه مهال د پرچم په فرکسیون کې له کمزوري دریځ نه برخمن وو . د خیبر کمزوري هغه وخت برېښده شوه چې د ۱۹۷۵ کال د پرچم د فرکسیون په کنفرانس کې د کارمل نظر چې د محمد داود خلاف مبارزه او د خلقیانو سره یووالی وشي تائید شو او یوازي خلیل الله زمر مخالفت ښودلی وو. یو شمیر شنونکي چې د پرچم د فرکسیون له کورني وضعیت څخه معلومات نلري پدې نظر دي چې امین د داودخان خلاف د پوځي کودتا په فکر کې وو او هغه د پرچم د پوځي کړی له مخالفت نه وېره لرله چې د هغې مسئولیت له خیبر درلود او لدې امله یې خیبر له ډگره وایستلو. په داسې حال کې چې د یووالي مخکې دا مسئولیت له خیبر څخه نوراحمدنور ته لیردول شوی وو. لدې امله د امین له لوري د خیبر له منځه وړل د منلو وړ نه دي چې هغه به د امین د کودتا مخنیوی وکړي او یا به پرچميان په کودتا کې له گډون څخه وایروي پداسې حال کې چې امین د کودتا قوماندان یوازي خلقي پوځیانو ته ورکړي ده او پرچميان یې نه وو خبر کړي. دا د میراکبرخیبر د ترور په هکله گومانونه وو چې کیدای شي تر یوې کچې د دې سیاسي قتل په هکله هغه د قضاوت په تله کې واچول شي چې په دې قتل کې څوک یا کوم مرکز ښکیل وو. د پورتنیو گومانونو او فرضیو سره سره د خیبر ترور یو سیاسي ترور وو چې د لاندې دوو مرکزونو څخه یوه ترسره کړ:

- ۱ - هغه مركز چې غوښتل يې د محمداود واكمني نسكوره شي،
 ۲- هغه مركز چې غوښتل يې محمد داؤد او د (ا،خ،د،گ) سره واچوي ، داود پرې برید وکړي او گوند له سياسي ډگره وباسي.

په هر صورت ميراکبرخېبر ووژل شو دا چې قاتلين څوک وو، د کوم مرکز په اشاره يې پردي کرغېرن کار لاس پورې کړ او موخې يې څه وې ټولې په گومانو او فرضيو ولاړې دي او که په راتلونکې کې پدې اړه څيرني ترسره کيږي هغه به هم په گومانونو او فرضيو ولاړې وي. خو دا واقعيت چې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند له لوري د نوموړي د جنازې پرتمينه نمانځنه او په بله خبره د ځواک بنودنه محمداود او د هغه نږدې کسانو ته د زغم وړ نه وه لدې امله يې د گوند مشران زنداني کړل او د حکومتي رسنيو له ژبې او د (ا،خ،د،گ) د مشرانو د بندي کولو د اعلان وروسته په پوځ کې د گوندي مشرانو د نيونې له امله د پرتمينو غونډو جوړول او په هغو کې د خوښۍ ډکو سندرو، اتونو او ويناوو نه بريښيدل چې واكمنۍ ټينگ هود درلود چې د نوموړي گوند مشران چانواړي او دا گوند له ډگره وباسي. خو د محمد داود محاسبه ناسمه وه او پايلې يې سرچپه راوختلې. د دې پرځای چې د (ا،خ،د،گ) له ډگره وباسي نوموړی په خپله له ډگره واپستل شو، و وژل شو، واكمني يې نسكوره او پدې ډول د يحيی د کورنۍ د څه کم نيمې پيړۍ (۴۸ کاله ،شپږمياشتې او يوولس ورځې) واكمنۍ ته د پای ټکي کيښودل شو. پردي بنسټ د خيبر ترور د افغانستان په راتلونکې داسې اغيز واچاوه چې د پخوا په پرتله د هېواد حالات توپاني شول ، د يوې کورنۍ واكمنۍ نسكوره او پرځای يې د خوارو او محکومو طبقو څخه د راوتلي آرمانگرا خلقي گوند واكمنيدل شول چې د زيارکښ انسان په گټه او د پرمختللي افغانستان د جوړولو په خاطر يې د چوپړ جنده پورته کړې وه او خپلو موخو ته د رسيدو په خاطر يې بيله ځنډه داسې گړندي گامونه اوچت کړل او پداسې بيړنيو سمونو لاس پورې کړ چې نه يې د پلي کولو وړتياوې او شونتياوې لرلې، نه يې بهرنۍ رښتینۍ ملاتړ درلود او نه د دې گوند ځېنو سمونونو ته افغاني وروسته پاتې دوديزه اسلامي ټولنه چمتو وه .

د گوند وتلي څيري

د افغانستان خلک دموکراتيک گوند کې د هر سياسي سازمان په څېر داسې اغېزمنو څېرو شتون درلود چې د دې گوند په جوړولو او ځواکمنتيا، د تشکيلاتي او سازماني چارو په تنظيمولو ، د گوند د ننه کشمکشونو په راپنځولو او کابو کولو، گوند ته د ستونزو په جوړولو او يا په بله خبره د گوند په برياوو او ناکاميو کې يې ځانگړی رول لوبولی دی. دې گوند گڼ شمېر پوهان ، استادان ، شاعران، ليکوالان او غوره پوځيان لرل. پدې توپير چې د دې گوند د خلقيانو په پرتله پرچمي اړخ يې د هېواد په کچه پېژندل شوي پوهان او ليکوالان نلرل او په مشرانو کې يې د خيبر پرته نورو په بهرنيو ژبو تسلط نه درلود. د بېلگې په توگه د ا ، خ ، د ، گ په لومړۍ کابينه کې د خلقيانو پنځو وزيرانو پوهاند محمود سوما ، پوهنوال محمد منصور هاشمي ، پوهنوال عبدالرشيد جليلي ، محمد اسمعيل دانش او حفيظ الله امين د هېواد په لوړو پوهنيزو بنسټونو (کابل پوهنتون، پولتخنيک انستيتوت او د کابل په عالي دارالمعلمين) کې استادان تېرشوي دي. د گوند خلقي مشرانو تره کې او زرغون دواړو په پښتو ، دري ، انگرېزي او اردو ، امين او سوما په پښتو ، دري او انگرېزي بشپړ تسلط درلود. جليلي د هېواد د دوو رسمي ژبو سربېره په انگرېزي او روسي هم پوهېده. د خلقيانو اکثره مشرانو په بهر کې زده کړې او ژوند کړی وو. پداسې حال کې چې کارمل او نجيب يوه هم په بهرنيو ژبو ليکل نشوای کولای او بهر ته هم نه وو تللي. کارمل

خو په پښتو ژبه ليكل او حتى خبرې هم نشوای كولاى. امريكايي ژورنالستي روسانه كلاس چې په ۱۹۶۵ كال كې كله چې كارمل خان ولسي جرگې ته كانديد كړى وو او له هغه سره يې مرکه كړې وه وايي: « په څو پوښتنو كې مې دا معلومه كړه ، چې كارمل د بلشويكي انقلاب پرته د فرانسې يا كوم بل انقلاب په هكله هېڅ هم نه وو اورېدلي.» (افغانستان ، ستره لوبه بيا را پيل شوې ، مخ ۴۰۹) په پوځي برخه كې هم خلقيانو غوره كدرونه لرل چې جنرال محمد آصف شور يې څرگنده بېلگه وه. هغه د ثور انقلاب مخكې په امريكې كې د پوځي اكادمۍ د لسگونو هېوادونو په محصلينو كې د ممتاز محصل په توگه د سرو زرو مدال تر لاسه كړى وو.

پر بله خوا دې گوند د سيمې په كچه پېژندل شوي تيوريستانان نرل . البته هغه مهال د افغانستان د نورو سياسي ډلو مشرانو هېچا هم كوم علمي اثر نه درلود . سره لدې د دې گوند يو شمېر مشرانو او كدرونو يو لړ علمي، سياسي ، ادبي او تاريخي آثار وليكل او يا له نورو ژبو وژباړل چې د افغانستان د نورو سياسي ډلو په پرتله د دې گوند د خلقي برخې ونډه د پام وړ ده چې د تره كې ، ميثاق ، زېري ، حصين ، زرغون او پنجشيري ونډه د نورو په پرتله درنه ده . د دوى تخليقي آثارو د گونديانو او ځوانانو د نړۍ ليد ، سياسي شعور او پوهې په لوړولو او ادبي تندي په ماتولو كې ځانگړى ځاى درلود. پر بله خوا د دې گوند په مشرتابه كې د تره كې پرته داسې مشر پيدا نشو چې د مسكو د خاينانه لوبو د درك وړتيا ولري. شوروپان بريالي نشول تره كې داسې دريځ غوره كړي چې خلقيان سره وپېشي خو امين دا كار وكړ. همدا رنگه نجيب الله هم دا وړتيا نه لرله د شورويانو په لوبو وپوهېږي چې موخه يې په دووډبنمنو ډلو د پرچميانو وېشل او د خلقيانو تر منځ د پخوانيو ډبنمنو تازه كول دي او كارمل هم دا وړتيا نه لرله و پوهېږي چې د شورويانو له لوري د نجيب الله خلاف د هغه د لمسولو موخه د كارمل بيا واكمنول نه بلكې موخه يې واك ته د اسلامي جمعيت رسول دي. د تره كې له لوري د خپلي ټولني پېژندنه چې د شوروي اتحاد او د لينن له نامه سره ځلك حساسيت لري په خپلو ويناوو كې د شوروي اتحاد او په تېره د لينن نوم نه يادولو خو كارمل ، نجيب او امين تل د شوروي اتحاد او لينن نومونه يادول په تېره د شوروي اتحاد نوم د كارمل تكيه كلام گرزېدلى وو. د دې گوند په مشرانو كې داسې مشر راڅرگند نشو چې د گوند د واكمنۍ پر مهال د ځانغوښتونكو(كارمل او امين) د دسيسو، بېلابېتوب او ناسمو پرېكړو په وړاندې ودرېږي او يا په بېرنيو حالاتو كې د گوندي او دولتي چارو د بنې سمبالتيا لپاره په خپل وخت اړين گامونه اوچت كړي . پر بله خوا د گوند په كورنيو جنجالونو، كشمكشونو او فركسيوني فعاليتونو كې هم يو شمېر مشرانو او كدرونو منفي رول لوبولى دى چې د نورو په پرتله د كارمل او امين نومونه ډېر يادېږي . بېله كومه شكه د كارمل او امين دا ډول دريځ گوند او د گوند واكمنۍ ته ستونزې جوړې كړې دي، گوندي يووالي او د گوند اتوريټي او اعتبار ته يې زيانونه رسولي او پايله يې د شوروي اشغال او د گوند د واكمنۍ نسكورېدل او د گوند درې وړې كېدل شول. البته گوند داسې پياوړي كدرونه هم لرل چې د حالاتو بڼه ارزونه يې كولاى شوای او د بې لارې توب په وړاندې درېدلې دي خو هغه مركزيت چې په گوند كې واكمن وو د دې كدرونو د غوړېدو مخه نيول كېدله او غوښتنو او وړاندېزونو ته يې مشرتابه نه دا چې ارزښت ندى ورکړى بلكې بې اغېزې كړي ، بنديان كړي او حتى وژلي هم دي . ددې گوند په بنسټ اېښودونكو كې داسې كسانو هم شتون درلود چې د يوه قوم او توکم ، د يوه مذهب او ولسوالۍ په کوچني چوكاټ كې اېسار وو خو په ويناوو كې يې د خلكو د دوستۍ او ورورگلوۍ او انټرناسيونايسم نغاړې ډنگولې. د گوند د واكمنۍ له نسكورېدو وروسته د هغوى اصلي جوهر څرگند شو چې د افغانستان په گڼ شمېر قومونو ټاټوبي كې يې يوازې خپل قوم او توکم ليدلو. دستگير پنجشيري د احمدشاه مسعود او شرعي جوزجاني د عبدالرشيد دوستم صفتونه پيل كړل

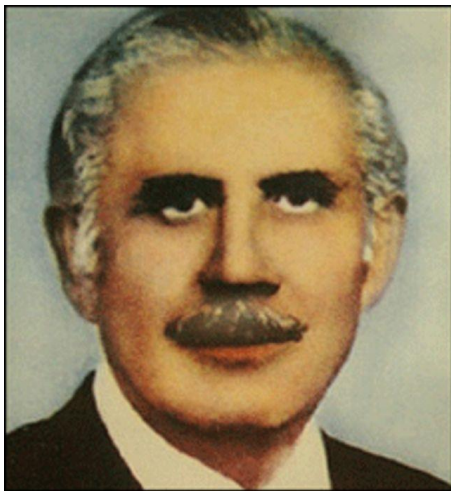
او له هغوی څخه يې اتلان جوړول. شرعي په ازبک او ترک پالنه کې تر دې کچې ډوب وو چې د ازبکستان د جمهور رييس اسلام کریموف په ستاينه کې هم له هلو ځلو ډډه ونکړله. سلطانعلي کشتمند خو اعلان کړل چې زه هزاره او شيعيه وم او يم. د کارمل د کاسې پرچمي لورپوړو د پښتون ولسمشر د راپرزولو په موخه د لږکیو د حقونو د لاسته راوړلو په موخه د غیرپښتنو جهادي او غیر جهادي ځواکونو سره گډ د شمال تلوالې بنسټ کېښود او خپلې پرچمي واکمنۍ ته يې د پای ټکی کېښود. میثاق په خپل کتاب کې د افغان په ځای ځان افغانستانی بللی دی. لدې څخه ښکاري چې د گوند دی مشرانو د موسم د بدلېدو سره خپلې جامې بدلولي او یا يې هغه اېډیولوژي نه وه هضم کړې چې هغه يې د خپل گوند د فعالیت رهنما گڼله. البته تنظیمي مشران هم هغه څوک نه وو چې ادعا يې کوله. هغوی د شریعت د پلي کولو او د کفارو خلاف د جهاد نغاري ډنگولي خو په عمل کې دوی د کفارو مزدوران راوختل. تردې چې د خپل ټاټوبي په نیولو کې د صلیبي اشغالګرو په چوپړ کې ودرېدل او د ناټويي اشغالګرو د اردلیانو رول يې ولوبولو.

د افغانستان خلک دموکراتیک گوند له جوړېدو څخه تر درې وړې کیدو پورې په گوند او د هغه نه بهر په گوند کې د نورو مشرانو او کدرونو په پرتله د تره کې، کارمل، امین، زرغون او حصین نومونه ډیر یادیدل او کله چې گوند له واکه گوښه او ټوټې ټوټې شو د نجیب الله او خیبر په اړه هم ډېر څه ویل کېږي. په ټولیزه توګه د (ا، خ، د، گ) او د دې گوند په دواړو اړخونو کې بریايوي او ناکامی، د گوند پیاوړتیا او کمزورتیا اکثراً د دې څیرو د رول او کړنو سره تړاو لري. البته د نوموړي گوند ځینې ځانګړې کړی او څیرې بیا یادو کسانو ته د خپلو ګروپي تړاوونو، شخصي علاقمندیو او د نننیو واکمنو حالاتو له مخې ګوري، مجازي او جعلی شخصیتونه ورکوي، د خپلو خیالي اتلانو د شخصیت د تبلیغ لپاره د مبالغې او اغراق او بیا پر بله خوا د نورو د شخصیت د معنوي ترور نه هم ډډه نه کوي. پدې اړه ډېرې بېلګې شتون لري خو مشت نمونه خرور د خیبر د اوسنیو پلویانو د انګیرنو په تړاو چې په هغو کې څرګند تناقض لیدل کېږي ګوته ونيول شي. کله چې څوک غواړي د خیبر د رښتیني شخصیت په اړه معلومات ترلاسه کړي، لار ترې ورکیزی چې د خیبر د کوم خواخوږي لیدلوری سم دی. د بېلګې په ډول کله چې د داودخان په مشرۍ کودتا وشوه او جمهوریت اعلان شو په جمهوري دولت کې د پرچمیانو شتون پرچمي مشران وهڅول چې خپل سازمان منحل کړي او عملاً يې د سیاسي فعالیت سره مخه ښه وکړه. پدې اړه د خیبر د پلویانو څرګندونې نه دا چې سره نږدې نډې بلکه په څرګند ټکر او تقابل کې هم دي. یوه ډله يې خیبر د پرچم د فرکسیون د انحلال مخالف ګڼي او بله يې بیا خیبر په جمهوري دولت کې د پرچم د ادغام پلوی ګڼي. هغه ډله چې لا تر اوسه هر څه ته د ایديولوژي او طبقاتي مبارزې له کړکۍ ګوري په جمهوریت کې د پرچم د فرکسیون ادغام خیانت ګڼي پره يې پر کارمل اچوي او خیبر د دې ادغام مخالف ګڼي. بل اړخ يې د نننیو شرایطو تر اغېز لاندې چې د طبقاتي مبارزې شعارونه بازار نلري، د سیاسي پلورالیزم نغاري ډنگول کېږي او د جبهو او ائتلافونو جوړل په زړونو ښه لګېږي د محمد داود سره اېتلاف د خیبر له لوري د هغه بصیرت ګڼي. که چېرې د دې گوند اته ویشت کلن فعالیت ته او د دې گوند د ځینو مشرانو دريځونو او کړنو ته وکتل شي همفکرانو، د یوه ارمان لرونکو مبارزانو او ژمنو سیاستوالو ته ورته نه دي بلکې هلې ځلې يې د ناروا او نامشروع لارې واک ته در سپړو، د سیاسي مخالفینو په ځپلو او د یو بل په معنوي او فزیکي ترور را تاوېدلي. د بېلګې په توګه امین د دوو خلقي مشرانو (تره کې او زرغون) او د دې گوند د یوه بنسټ اېښودونکي محمد ظاهر بدخشي ژوند ته د پای ټکی کېښود. د نجیب په هکله هم ویل کېږي چې غوښتل يې کارمل ووژني خو شورویانو اجازه نه وه ورکړې. کارمل پر تره کې د ناکامی کودتا تور له ځانه سره لري او د خپلو پلویانو پر مټ

يې په نجيب كودتا وكړه . نجيب الله د كارمليانو له لوري د مرگ له ويرې غوښتل له هېواد څخه و تښتې. البته د خيبر په ترور كې اكثرأ كارمل او پرچميان بيا امين ته گوته نيسي . امين په خپل ځان سوؤقصد د تره كې ناکامه هڅه گڼي خو كله چې امين تره كې له واکه گوښه او ډېر ژر يې بېله محاکمې ووژلو دا بيا د امين دا ادعا بې بنسټه او ترغټې پوښتنې لاندې راوړي چې ولې يې په دې اړه څېړني ونكړي . د يادو مطرح څېرو دا ډول مخينې په ټولنه كې د (ا ، خ ، د ، گ) اعتبار ته زيان ورسولو او د شوروي اشغال او د گوند د واكمنۍ نسكورولو ته يې لار هواره كړله . اوس به په لنډ ډول د گوند د وتلو څېرو بيوگرافي ته ځغلنده كتنه وكړو .

نور محمد تره كې

۱۹۱۷ – ۱۹۷۹

د نور محمد تره كې له نامه سره د وېښ ځلميانو او د ا ، خ ، د ، گ بنسټ اېښودل ترلې دي او سر بېره پردې هغه د يحيى د سلطنتي كورنۍ بهر او هغه هم د افغانستان د محكومې او خوارې طبقې له گډې را وتلی لومړی دولتي مشر دی. بېله كومه شكه د تره كې دې ځانگړتياوو ته په كټو سره هغه د سياستوالو، څېړونكو، څارگرو او خبريالانو پام ځانته را گرزولی دی. پر بله خوا د ده دا ډول ځانگړتياوې او دريځ د هغه په وړاندې د واک څخه د نسكور شوو كړيو ، شتمنو طبقو ، محافظه كارو او په شا تلونكو ځواكونو د دښمنۍ سبب هم گزري . نور محمد د نظر محمد زوی ۱۲۹۶ كال د چنگاښ په درويشتمه (جولای پنځلسمه كال ۱۹۱۷) د غزني ولايت د

ناوې ولسوالۍ په سره كلي كې په يوه بېوزله کوچۍ كروندگره كورنۍ كې زيږيدلی دی. د نور محمد پلار د خوارۍ او بېوزلۍ له امله اړ شوی خپل پنځه كلن زوی د يوې كوندې ښځې سره مزدور كړي. تره كې د لومړني ښوونځي د پای ته رسولو وروسته د خپل پلار او وروڼو سره گډ لومړی كندهار او بيا كويتې ته د زده كړو او كار لپاره و خوځيد او د پښتون په سوداگريز شركت كې په كار لگيا شو. څه موده وروسته هغه د هندوستان په بمبېي كې د دې شركت د استازي په توگه وگومارل شو. دا مهال يې خپل پلارچي هغه په كوېټه كې چې د پښتون په شركت كې د كارگر په توگه كار كاوه د ۱۹۳۵ كال په زلزله له لاسه وركړ. تره كې په هندوستان كې د شپې لېسه پای ته ورسوله ، انگرېزي او اردو ژبې يې هم زده كړلې . د جورج آني امريكايي ليكوال په وينا هغه د رسمي وخت وروسته د حقوقو او سياسي علومو كورس هم تعقيب كړ. هغه په هندوستان كې د كانگرس گوند او نورو كين لاسو سره اړيكي پيدا كړي . د هندوستان د سياست د خاوندانو سره اړيكو ، د بریتانيايي ښكېلاك خلاف د هنديانو آزادۍ بښونكي مبارزې او هندي ټولني د هغه په آندونو ژور اغيز پريښود . سر بېره پردې دريو نورو مسئلو هم د تره كې په آندونو او سياست ته په مخه كولو كې اغيز درلود. لومړی د نوموړي د كورنۍ اقتصادي ستونزمن ژوند او بېوزلۍ . دويم د افغانستان د مترقي پاچا امان الله خان بېواکه كيدل او په هيواد كې د بشپړې انارشۍ واكمنيدل . دريم – په برتانوي هند كې د پاچا خان سره ليدنې چې د لينن او بلشويك گوند له آندونو څخه

اغېزمن شوی وو. تره كې په ۱۹۳۷ كې خپل هيواد ته په راستنيدو سره پدې سوچ كې شو چې څرنگه په تيارو كې ساتل شوي ولس ته د چوپړ جوگه شي. لدې امله يې په ليكنو او د پوهې او نظر د خاوندانو سره ليدنې كتنې پيل كړې چې موخه يې د خلكو د ذهنونو روښانول او د يوه سياسي خوځښت جوړول وو. تره كې پخپلو ليكنو او آثارو كې د افغانستان په وروسته پاتې ټولنه كې واكمن غير عادلانه اقتصادي مناسبات، د غوڅ اكثرټريت افغانانو بې وزلي، په ټولنه كې د سودخورو او ملاكانو نارواوې، په دولتي ادارو كې فساد او د ارتجاعي روحانيت ټكي او برگي په گوته كړي دي. د تره كې له ليكنو معلومېږي چې هغه د ټولنيز سياسي او اقتصادي نظام د ناخوالو په وړاندې په مبارزه ټينگار كوي. تره كې د ويښ ځلميانو (۱۹۴۷) د بنسټ ايښودونكو څخه يو دی او ويل كيري چې د ويښ ځلميانو د كابل د برخې د غورځنگ د جوړيدو بنسټ ايښودونكي غونډه هم د ده په پرانيستونكي وينا سره جوړه شوه. د عبدالحميد مبارز په وينا «د ۱۹۴۷ كال په پيل كې ويښ ځلميانو د حكومت څخه د فيض محمد انگار په مديريت د انگار د جريدې امتياز ترلاسه كړ خو د پردې شا ته د جريدې د ادارې ټول مسؤليت د نورمحمد تره كې په لاس كې وو. د مطبوعاتو په رياست كې د رسمي كار وروسته مازديگري مستقيماً د انگار ادارې ته تللو او د جريدې د خپرونې لارښوونه يې كوله.» د انگار په لومړۍ گڼه كې د «چې ميخواهيم» ترسرايک لاندې مقاله د تره كې وه او بيا په پښتو ژبه د غلام حسن ساپي ويښ ځلميان څه غواړي ليكنه خپره شوه چې دې دواړو مقالو د ويښ ځلميانو كرنلاره انځوروله. د حكومت له لوري د انگار جريدې له مصادري وروسته، تره كې كندهار ته ولاړ او د كندهار د مطبوعاتو له مديريت څخه يې د جريدې د خپرولو اجازه و غوښتله خو حكومت د خپرولو اجازه ور نكړله. محمولي ځلمی ليكي: «پدې وخت كې چې دولت د ويښ ځلميانو بنسټ ايښودونكي او مهم غړي په بهرنيو هيوادو كې په دنډو وگومارل چې د سياسي فعاليتونو څخه لېرې شي عبدالرؤف بينوا په دهلي كې مطبوعاتي آتشه او نورمحمدتره كې په واشنگتن كې مطبوعاتي آتشه مقرر كړل. څرنگه چې تره كې د سياسي فعاليتونو څخه لاس نه اخيستلو د واشنگتن پوست په ورځپاڼه كې يوه شديدالحنه مرکه چې موخه يې د دولت او رژيم مطلق العنانه افشا وه ترسره كړه. په همدې دليل د شپږو مياشتو ماموريت څخه سمدلاسه گوښه او ژر هيواد ته راستون شو.» ۱۶۸-۱۶۷/۱۱۷ هغه مهال حكومت غلام حسن ساپي د ويښ ځلميانو بل غړی په پېښور كې قونسل مقرر كړی دی. سيدشمس الدين مجروح په خپل (سرگذشت من) نومي كتاب كې له امريكا څخه هيواد ته د تره كې د را ستنېدو په اړه ليكي: «لكه څرنگه چې د تره كې د څېرې رنگ سور، سترگي شني او وينښته ژېړ وو ځېنو دوستانو په ټوكو هغه ته فرنگی ويل. هيواد ته د راتگ پر مهال د كراچي له لاري پاكستان ته راغی. خبريالان د ده له مركې خبر وو او له هغه يې پوښتنې كړې وې چې ولې يې په بهر كې پناه ونه غوښتله. هغه په ځواب كې دا ويلي وو چې د ده له څرگندونو ناسمه اخېستنه شوې ده. د هغه ځوابونو د ده په وړاندې د حكومت په غبرگون كې مثبت بدلون راوړ.» مجروح ليكي: «د خپل كار په دفتر كې ناست وم د تلفون زنگ راغی گوشي مې واخېستله و مې ليدل آشنا غږ سلام راكړ او ويې ويل زه دې وپېژندلم په پښتو يې وويل زه پېرنگی يم وپوهېدم ښاغلی تره كې دی...، ومې ويل چېرته يې او له كومه ځايه خبرې كوي ويې ويل زه په كابل كې يم او د (كابل سينما) له دفتر نه مې ستاسې سره تماس نيولی دی، غواړم وپوهېرم زما تكليف څه دی او كوم زندان ته لار شم، ما وويل دا په ما پورې تړاو نلري چې ستا زندان معلوم كړم ويې ويل چې په هرچا پورې تړاو لري د مرستي په ډول له هغه څخه پوښتنه وكړه ترڅو په خپل تكليف پوه شم، ما وويل زه چمتو يم موضوع واكدار ته ورسوم او وروسته به خبر دركړم. محمداود ته ورغلم...، نورمحمد تره كې كابل ته راغلی دی او زما څخه يې و غوښتل وپوهېږي چې حكومت څه ورسره كوي...، سردار محمد داود له لږ فكر وروسته وويل ورته ووايي په خپل كور

کې دې وي ...، ما وويل سردار صاحب هغه خو د دولت او د مطبوعاتو د وزارت مامور دی څرنگه ژوند وکړي په خدايي وويل ته غواړي چې د ترفيع ليک يې هم را څخه واخلي پدې اړه به فکر وکړو...، ما د صدارت څخه سينما ته تلفون وکړ تاسې په کور کې اوسئ...، هغه نور دولتي ماموريت ونکړ او د وېښ ځلميانو سره يې هم اړيکې پرې کړلې...، ما هغه د ده د رياست په وخت کې ونه ليدلو او کله چې د امين نيوني پيل شولې او ما هم د هغوی د ځورونو انتظار يوست، صحت مې بڼه نه وو...، وروسته مې واورېدل څه وخت چې په مجلس کې زما په اړه هم يادونه شوې وه چې څه وکړي هغه ويلي وو خبر يم چې ناروغ او مړ کېږي هغه پرېږدئ...» « ۱۶ / ۱۶۹ - ۱۷۲ تره کې د ادبي او سياسي فعاليتونو سر بېره په دولتي ادارو کې د سوداګرۍ په وزارت کې د اقتصاد د مجلې محرر، د کانونو د رياست سرکاتب، د اقتصاد د مجلې سر محرر، د مطبوعاتو د مستقل رياست غړی، د راډيو افغانستان د پښتو خپرونو مرستيال، د باختر آژانس غړی، د فوايد عامې وزارت د قلم مخصوص مدير، د نوموړي وزارت د بهرنيو چارو مدير، د پترولو د چارو عمومي مدير، قطغن او بدخشان ولايت کې مامور او د باختر آژانس عمومي مدير دندې ترسره کړې دي. کله چې سردار داود د کورنيو چارو وزير وو د زابل د حکمران شريف تره کې له خوا تره کې د شينکې په ولسوالۍ کې د جزا د کاتب په توګه پيشنهاده شو سردار لدې امله د هغه د ګومارلو سره مخالفت وکړ چې تره کې په هند کې زده کړې کړي دي چې هغه مهال انګريزانو پر هندوستان حکومت کولو. تره کې د امريکې نه په راستنيدو سره په کابل کې د هالنډ د هوايي شرکت په نمايندګي کې د ژباړونکي دنده تر لاسه کړه. وروسته په کابل کې د ملګرو ملتو په دفتر او د امريکې د اقتصادي همکاريو په ادارو کې د ژباړې چارې پرمخ وړې دي او د نور دارالترجمه يې پرانيستله. تره کې د پښتو ټولني د لغاتو په څانګه کې د پښتو - انګرېزي قاموس په جوړولو کې د پام وړ برخه لرله. که چېرې د تره کې دندو ته چې اکثراً په مطبوعاتو او د ژباړې په ډګر کې دي وليدل شي هغه په پرله پسې ډول د يوه ځای نه بل ځای ته تبديل شوی دی بڼي چې هغه د سياسي فعاليتونو له کبله د واکمنۍ تر فشار لاندې لالهانده ژوند درلود ترڅو له سياسي فعاليتونو څخه واورې. د دې سياسي فعاليتونو پايله دا شوه چې هغه د ۱۹۶۵ کال د جنوري په لومړۍ پخپل کور کې د افغانستان د خلک دموکراتيکي ټولني (ګوند) بنسټ ايښودونکي کنگره جوړه کړې چې په هغې کې ددې ټولني د مشر يا د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند د عمومي منشي په توګه وټاکل شو. د اپريل د ۲۷ نېټې د پوځي پاڅون وروسته هغه د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت د انقلابي شورا د رئيس او صدراعظم په توګه وټاکل شو. تره کې د ۱۹۷۹ کال سپتمبر په څوارلسمه د امين له خوا له واکه ګوښه، توقيف او د اکتوبر په اتمه په خپل استوګنځي کې و وژل شو. درمحمد وفاکيش چې د خلقي واکمنۍ پر مهال د انيس ورځپاڼې مسؤل مدير وو د خپل «لسانسيه باسواد» نومي کتاب کې د نور محمد تره کې په اړه ليکي: «د افغانستان د دولتونو په مشرانو کې استثنايي مشر وو چې هڅه يې کوله د مطبوعاتو سره مستقيمي او بلا واسطه اړيکې ولري.» همدا راز تره کې په افغان دولتي مشرانو کې لومړنی ليکوال او ژورنالست مشر دی چې د لسګونو مقالو، کيسو او نکلونو سر بېره يې په پښتو او دري ژبو د شلو څخه زيات اثار لکه د بنگ مسافري، څره، سپين، سنگسار، موجي، بي تربيته زوی، د ځلميانو لارښود او په ځان باور ناولونه، زنده گی نوين فلسفي او د کارګري طبقي ګوند تحقيقي اثرونه په ميراث پرې ايښي دي. د بي تربيته زوی په نوم ناول د افغانستان د پښتو ادب په تاريخ کې د راحت زاخيلي وروسته دوهم ناول شميرل کيږي. همدا راز هغه د بهرنيو ژبو څخه ژباړني کړي دي چې عروسی من در خيبر، خاطرات جنگ چرچل و نطق ويشنسکي در يونو څخه نوم اخيستلای شو. د تره کې د داستانو څخه د بنگ مسافري، څره، سپين او سنگسار په روسي ژبه ژباړل شوي دي. د بي تربيته زوی او د ځلميانو لارښود د هيواد د وخت مطبوعاتو

جایزې هم تر لاسه کړې . همدارنگه د بنگ مسافري ناول د شوروي اتحاد د ختیځ پیژندنې د پښتوڅانګې له لوري ادبي جایزه تر لاسه کړه. د دې جایزې په اړه د تره کې مخالفانو دا تبلیغات کول چې ګواکې نوموړی د شوروي څارګرې ادارې سره تړاو درلود چې دا جایزه یې دده کتاب ته ورکړې ده . که خبره د جایزو وي نورو پیژندل شوو افغان لیکوالو او په هغو کې عبدالرؤف بینوا، صدیق الله رښتین ، سیدقاسم رښتیا او دکتورامین ضیایي هم د شوروي سوسیالستي دولت له لوري ادبي جایزې تر لاسه کړې دي. زیاتره د ادب خاوندان تره کې د ریالستيک هنر د نوي لارې پرانیستونکي او د خپل وخت او افغاني ټولني یو وتلی انځورګر ګڼي . عبدالرؤف بینوا په اوسني لیکوال کې د تره کې د لیکنو په اړه لیکي: «دی په خپلو لیکنو کې تل زیار باسي چې د ولس د حقيقي او عوامي ژوند تصویر وباسي او د یوې جامعي په اجتماعي ژوند کې د افراط او تفريط عیبونه او نقایص وښيي.» هنري برادشر امریکایي لیکوال د تره کې د لنډو کیسو او داستانونو په هکله لیکي: «تره کې د ټولنیز عدالت په هکله رښتینایي فکر درلود، چې هغه د ده د لنډو کیسو او داستانونو څخه په زغرده څرګندېږي» ۳۷ / ۱۱۸ خو پر بله خوا یې بی سي دا د دریمې نړۍ د ولسونو د تخدیر او تحمیق په تورو منګولو کې د یرغمل کولو تبلیغاتي مرکز په فارسي وېب پاڼه کې په یوه لیکنه کې چې سرلیک یې زندگی نامه تره کې ، از کارمند اخراجی تا رهبر حزب نومېږي د تره کې د پښتو ناولونو په اړه راغلي دي: «د ځېنو کارپوهانو په اند دا آثار زیات داستاني ارزښت نلري . او د زندګي نوین په نامه فلسفي اثر په هکله لولو ... هغه د ده اثر نه دی او ښایي چې هغه شوروي فارسي ژبو یا د ایران توده یانو لیکلی وي .» ۱۱۹ د تره کې د کیسو او داستانونو ارزښت لدې معلومېږي چې څه موده وړاندې په خیبرپښتونخواه کې «د نورمحمد تره کې داستاني کلیات» چاپ شول. د سوسیالستي اندونو او د ارتجاع ، نوي او زاړه استعمار ضد لیدلوري لرونکي اندونو خاوند تره کې او ارتجاعي کړیو هغه د کمونست په نامه یاد کړی دی. له همدې کبله تره کې مخکې لدې چې د (ا، خ ، د، گ) بنسټ کېږدي نه یوازې په هیواد کې بلکې د هیواد نه بهر د کمونست ټاپي وهل کیدلي. کله چې تره کې د باختراژانس عمومي مدیر وو او د یوه مطبوعاتي پلاوي په مشرۍ د ۱۳۴۰ کال د لېنډۍ په میاشت کې ایران ته تللی د هغه مېلمه پال ژورنالست ته ایراني چارواکو ويلي وو «تره کې کمونست دی ، د سیاست او وضعې په اړه ور سره بحث ونشي او اطلاعات ورنکړل شي.» ۱۲۰ د تره کې مېلمه پال د «کمونست نماز گزار» نومي مقاله کې راوړي . «د ایران هوا وریځ وه او ده له تره کې سره په یوه پارک کې وعده کړې وه چې سره و به وینو. کله چې دې پارک ته ورغلی تره کې ترې پوښتلي وو هوا وریځ ده او قبله نه معلومېږي قبله کومې خوا ته ده چې غواړي لمونځ وکړي. مېلمه پال حیرانېږي دا څه ډول کمونست دی چې لمونځ کوي.»

که چېرې د تره کې سیاسي، ادبي او ژورنالستيکي فعالیتونو او په تیره د هیواد د دوو سیاسي غورځنګونو (وینس ځلمیانو او د افغانستان د خلک دموکراتیک ګوند) په بنسټ ایښودلو کې د هغه مرکزي رول ته وکتل شي له یوې خوا یې د بهرنیو خبریالانو، څیړونکو، د پلوماتانو او څارګرو پام ځانته راګرزولي چې د هغه سره لیدني کتنې او مرکې ولري تر څو د نوموړي له اندونو او پلانونو په اړه معلومات تر لاسه کړي. له بله پلوه پخپله سیاستوال هم هڅه کوي چې خپلې ټولني او بهرنۍ نړۍ ته د خپل ځان او خپل اړونده سازمان د ورپیژندلو د رسولو په موخه له مختلفو لارو او په هغو کې د خبریالانو او دپلوماتانو سره وګوري. کله چې دا لیدني کتنې د سیالو ډلو غورونو ته رسیري نو بیا هغو ته پټي استخباراتي اړیکې وايي او دا سیاستوال د دې یا هغه هیواد جاسوس معرفي کوي. له بلې خوا د تره کې سیاسي، ادبي او ژورنالستيک فعالیتونه او مترقي او سمونپال افکار د واکمنیو، محافظه کارو او ترقي ضد ډلو ټپلو او د هغود بهرنیو ملاتړو دښمني هم ګټلې ده. دا ټول د دې سبب شوي چې د هغه په اړه منفي

تبلیغات وشي او په هغه مختلفې ټاپې ووهي. له همدې کبله په تره کې د وخت د زبرځواکونو شوروي اتحاد او امریکې د متحده ایالتونو د څارگر اداریو سره په اړیکو درلودلو تورونه لگیدلي دي. سلطنت، ارتجاعي ځواکونو او سیالانو هغه د شوروي او پرچمیانو هغه د امریکا جاسوس تبلیغولو او امریکایي افغانستان پیژندنوکی لویی دوپري د تره کې ملي دریځ ته په کتو سره پدې باور وو چې «نورمحمدتره کې د امریکا په سفارت کې د افغانستان د حکومت د مخبر په توګه کار کاوه.» ۱۰۴/۴۱ د ا. خ. د. گ. کې د تره کې اتورپته لدې څخه معلومېږي چې هغه د خلک دموکراتیک ګوند له جوړېدو څخه د ګوند له مشرۍ څخه د هغه تر جبري ګوښه کولو پورې د ګوند د مشر په توګه پاتې شوی دی او د ګوند د مشرۍ لیوالو دا جرئت نه دی کړی چې د هغه په وړاندې په څرګند ډول ودرېږي. که څه هم یوځل کارمل هڅه وکړه چې تره کې بی اغېزې کړي، پدې کار کې د پاتې راتلو له کبله د (ا، خ، د، گ) څخه ووت او خپل جلا سازمان یې جوړکړ خو د لسو کلونو بیلوالي وروسته بیرته د تره کې تر مشرۍ او لارښوونې لاندې سیاسي فعالیت ته غاړه کېښودله. تره کې وکولای شول د ده تر مشرۍ لاندې سیاسي خوځښت (خلق ګوند) د واکمنیو او سیالو ډلو د دښمنانه هڅو سره سره یوموتی وساتي او د افغانستان په سیاسي غورځنګ کې د نورو ډلو په پرتله پیاوړی شي. د ساري په توګه د ثور د وسله وال پاڅون وروسته چې ګوند په واکمن ګوند واوښت او ګوند په علني توګه فعالیت پیل کړ د هغه مهال د افغانستان د دفاع وزارت د سیاسي رییس شوروي سلاکار د لیکنې له مخې «د پوځ په لیکو کې ۱۹۷۳ ګوندي غړي وو چې د هغوی څخه شپږ په سلو کې پرچمیان او څلور نوي په سلو کې خلقیان وو.» ۱۲۱ پدې اړه د ثور د پاڅون وروسته د خلقي ګوند د مرکزي کمیټې د دارالانشا مشر لیکي: «د ګوند عمومي منشي نورمحمدتره کې ځانګړې ډله نه لرله. خو د سنجول شوي سیاسي تکتیک او د دموکراسۍ د تمثیل په خاطر یې په ګوندي فعالیتونو کې د ډلګریو د سرکرډګانو او د هغوی د ملاتړو آزاد جر او بحث ته لاره اواره کړې وه...، پدې ترتیب نورمحمدتره کې مدبرانه مشرتابه وکړای شول چې د ثور د وسله وال پاڅون پورې نه یوازې خپله خلکي ډله له رنګارنګ ډلګریو په همیشني شتون کې یو موتی وساتي، بلکې د خلکیانو سره په یوځای کېدو باندې د پرچم ډلې ته هم ویاړ ور وبخښي.» ۱۳۱-۱۲۲/۱۳۰ د افغانستان د دولتي مشر په توګه د تره کې د استثنایي شخصیت ځانګړتیا پدې کې ده چې ارګ ته په ننوتو سره پښتو هم ارګ ته ور ننوتله. ارګ ته د پښتو ننوتل دې ته لار هواروله چې پښتو ژبه کومه چې د هیواد د نیمایي څخه زیات اوسیدونکي یې پرې ګرېږي عملاً د هیواد رسمي- ملي ژبې ته د رسیدو په لور لومړنی ګام اوچت کړي. دا ځکه چې «د افغانستان هیڅ حکومت هم په ۱۷۴۷ کې د هغه د تاسیس راهیسي پښتو د رسمیاتو ژبه نه ده ګرځولې یا دا چې پښتانه دې پرې مسلط شوي وي.» ۱۲۳ سربیره پردې تره کې د نورو افغان مشرانو خلاف خپل خپلوان او د کورنۍ غړي په لوړو دولتي څوکیو و نه ګومارل، واکونه او امتیازات یې ورنکړل یعنې دا چې د هیواد واکمنۍ ته یې فامیلی او قبیلوي بڼه او هویت ورنکړ خو د ده وروسته د ګوند مشرانو (امین او کارمل) دا کار وکړ. کله چې د تره کې بیوګرافي ته وکتل شي هغه خپل هدفمن ژوند په هېواد کې د یوه سیاسي غورځنګ جوړولو او لارښوونې، وپښتیايي- روښانتیايي کار او د خپل هېواد د آبادۍ په موخه وقف کړی دی. کله چې امین هغه له واکه ګوښه او په ارګ کې بندي کړی وو د خپل ژوند په اړه نه بلکې د انقلاب او نظام د برخلیک په هکله فکر کاوه. د هغه د خانه سامان سلیم په وینا هغه مهال تره کې ویل: «دا ډېر ځوانان دي اشتباه ونکړي. دا انقلاب او نظام را ونه پرزوي. دوی ډېر بي تجربې دي.» تره کې خپل فعالیتونه په دوو جبهو د خلکو په وپښولو او د یوه ولسپال ګوند د جوړولو او لارښوونې ته راګرزولي وو. پدې دواړو جبهو کې یې د سترګو وړ بریاوې لرلې. د هغه له لوري د ګوند بریالی رهبري لدې

څخه جوتېږي چې گوند په لنډه موده كې د دې جوگه شي چې واک ته ورسېږي . خو گوند واک ته په رسېدو سره چې افغانستان د زبرځواکونو د سياليو په ډگر واوښت تره كې پدې كې پاتې راغی چې حالات كابو كړي او پدې هم ونه توانېده خپل سازمانې ملگري يو موټی وساتي بلکې ډېريو ده ته شا كړه او ځېنو په څرگنده او نورو په پټه ورسره مخالفتونه پيل كړل او پدې ډول امين د واک په اصلي مركز واوښت. امين چې د زعامت ليوال وو تره كې يې محاصره او له گونديانو او سياستوالو تجريد كړ او پدې ډول تره كې بې اغېزې شو. دا چې تره كې د امين د ارادې له محاصره شوی وو آفاكل بايس چې د هرات د ولايتي گوندي كمېټې د مشرۍ څخه گوښه او د سوداگرۍ په وزارت كې دنده ترسره كوله خپلوڅو تنو گوندي شاگردانو ته ويلي وو زه بريالی نشوم تره كې ووينم ځكه هغه يې محاصره كړی وو او هر چا نشوای كولی ورسره وگوري . د ثور د وسلوال پاڅون وروسته پداسې يوه حالت كې د گوند او حكومت د مشر په توگه د تره كې پاتې كېدل چې د واک د ليوال له لوري محاصره او له گونديانو او خپلو پخوانيو دوستانو تجريد او هېواد د حالاتو څخه بې خبره وي غوره دا وه چې هغه په خپله خوښه د دولت له مشرتابه څخه استعفى كړي وای ترڅو د خلقي واكمنۍ پر مهال د هغو ناخوالو او په تېره بې محاكمې وژنو د مسؤليت او ملامتي پيره پر ده نه وای اچول شوې . كه د ثور د وسلوال پاڅون وروسته تره كې له واکه گوښه شوی وای بنايي هغه په افغاني ټولنه كې د روسي مشهور ريالست ليكوال ليو تولستوى په څېر دريځ څخه برخمن وای .

ببرک کارمل

۱۹۲۹ - ۱۹۹۶

مخکې لدې چې د ببرک کارمل د بيوگرافي په اړه بحث وشي د ببرک له لوري د کارمل د تخلص د غوره کولو په اړه معلومات وړاندې شي. ببرک په ځوانۍ كې په سياسي محفلونو كې د ببرک جان په نامه يادېده تر ۱۳۴۶ كال پورې يې تخلص نه درلود. عبدالمحمد درمانگر چې د (ا، خ، د، گ) د مركزي كمېټې على البدل غړى تېر شوى دى وايي: «د خپل لومړي زوى د زېږېدو وروسته د تره كې كور ته ورغلى وم چې د څو تنو نورو سربېره ببرک هم هلته وو. تره كې زما د مېرمنې د روغتيا پوښتنه وكړه او ما ورته وويل چې شكر هرڅه په خير تېر شول او خداى يو زوى راكړ. تره كې د هغه د نامه پوښتنه وكړه او ما ورته وويل چې تراوسه مو نوم نه دى پرې اېښى. هغه وويل كارمل ښه نوم دى دا نوم پرې كېږده. وروسته ببرک راته وويل چې په خپل زوى د كارمل نوم مه اېږده دا نوم زما خوښ شو غواړم چې زه د كارمل تخلص غوره كړم. ما هم ورسره ومنل او په خپل زوى مي د يما نوم كېښود.» د كارمل مخينې ته په كتو سره هغه عجيبه مخينه لري اصلي نوم يې سلطان حسين وو پر ځان يې ببرک نوم كېښود ،تخلص يې پدې ډول او سياسي واک يې هم د پردې لښکر پر مټ او د هېواد د خپلواکۍ د بايللو په بيه ترلاسه كړ. د تره كې تر مشرۍ لاندې گوند څخه ووت ، خپل جلا سازمان يې جوړ كړ او د خپل گوند نوم يې د تره كې تر مشرۍ لاندې گوند په نامه اعلان كړ.

ببرک د ډگر جنرال محمد حسين زوی د ۱۹۲۹ کال د جنوري په څلورمه د کابل په کمريو کې زيږيدلی دی. د کارمل د قومي تړاو په اړه د نظريووالی نشته د تاجک ، پشتون ، پنجابي او کشميري په نامه يادشوی دی. کارمل ځان پښتون معرفي کاوه خو بريالي د هغه سکه ورور ځان تاجک بللو. هغه څيرونکي چې د کارمل اصل او نسب پنجابي يا کشميري گڼي هغه داسې راپيژني. د کارمل نيکه پهلوان طاهر پنجابي د انگریزي پوځ د پاتي شونو څخه دی. طاهر لومړی په انگریزي چوڼی د بی بی مهرو په غونډۍ کې خدمت او ژوند کاوه او وروسته په بنار کې ميشت شو، کورنۍ يې جوړه کړه او د هاشم په نامه يې زوی پيدا شو چې د ميرزا هاشم په نامه مشهور شو. هاشم د انگریزانو په سفارت کې کار کاوه او په کمريو کې يې بنځه وکړه او هملته يې ژوند اختيار کړ. ميرزا هاشم د محمد حسين او گل حسين په نامه دوه زامن لرل. محمد حسين د سلطان حسين ، سلطان محمود او سلطان مسعود په نومونو زامن لرل . خو دريو واړو وروڼو خپل نومونه په ببرک ، محمود او توريالي واړول. گل حسين مړ شو او بنځه يې ورور محمد حسين ځانته نکاح کړه. کارمل د دري ژبې تکړه وياند وو په پښتو ، جرمني او انگریزي يې گوډې گوډې خبرې کولې. کارمل د امانې په لیسې کې زده کړې پای ته ورسولې او په کال ۱۹۴۷ کې د کابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو په پوهنځي کې زده کړې پيل کړې او د کابل پوهنتون د محصلينو د اتحاديې فعال غړی وو. همدا راز هغه د پښتونستان د اتحاديې غړيتوب درلود چې بنسټ ايښودونکی يې سردار محمد داود دی. کارمل په پوهنتون کې د تحصیل پرمهال په يوه مظاهره کې د خپلې لاسي توپانچې د هوايي ډزو له امله په کال ۱۹۵۰ کې زندان ته واچول شو او ويل کيږي چې په ۱۹۵۴ کې د وخت صدراعظم محمد داود له لوری عفو او له بنده خلاص شو. په زندان کې يې د ميراکبر خيبر سره گډه ژبه وموندله. د دوو پرچميانو غوربندي او محمد نبي عظيمي په وينا کارمل او خيبر دواړو په زندان کې مارکسيزم- لينينيزم ته عقیده پيدا کړه. غوربندي د کارمل له قوله ليکي چې ده او خيبر يو استاد درلود. د دوی دا استاد د ديورند د کرښې د هغي خوا د مصطفي په نامه يوه مجهول الهويه او مرموز بندي دی چې څه موده يې په چين کې هم ژوند کړی وو. مصطفي د ناڅرگند جرم له امله زنداني شوی او له زندان وروسته په دارالتحرير شاهي کې د ژباړونکي په توگه مقرر شو. کارمل له بنده د خلاصيدو وروسته د پلان په وزارت کې د مامور په توگه مقرر شو. کارمل د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د بنسټ ايښودونکي کنگري د فعالو گډونوالو څخه دی او په کنگره کې د مرکزي کمېټې د غړي په توگه وټاکل شو هغه د دوو دورو (۱۹۶۵ او ۱۹۶۹) لپاره د کابل بنار څخه ولسي جرگې ته د وکيل په توگه لار وموندله. د دموکراسۍ په لسيزه کې کارمل د ولسي جرگې له سنټر څخه احساساتي او په حکومتونو انتقادي ويناوې کولې او په يوه مشهوره څيره واوښت او له بلې خوا يې د ځينو وکيلانو منفي غبرگون را وپاراوه پر ده او د ده په ملگري نور احمد نور چې هغه مهال يې پنجوايي تخلص درلود او هغه هم د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند سره سازماني تړاو درلود بريد وکړ او دواړه يې سخت وډبول. ويل کيږي: « که اناهيټا راتب زاد ځان پر هغه نه وای اچولی او افغاني دودونه نه وای چې بنځه په عام ځای کې نه وهي او نه هم تماس ور سره پيدا کوي. نو کارمل به د دغو قهرجنو پارلماني استازو لخوا وژل سوی وای.» ۲۲۶ / ۳ کارمل په وينا ورکولو کې ځانگړی مهارت درلود او اورېدونکی يې تر اغيز لاندې راوړ. البته د پرچم زياترو مشرانو په ويناوو کې ځانگړی مهارت درلود او ويل کېدل چې هغوی به خپلې ويناوې ثبتولې او بيا اورېدلي او پدې ډول يې تمرين کاوه چې بنه وياندويان شي. د ا. خ. د. گ. د جوړيدو وروسته کارمل د تره کې تر مشرې لاندې سازمان نه جلا شو او د (ا، خ، د، گ) په نامه خپل سازمان جوړ کړ خو د لسو کلونو جلاوالي وروسته په کال ۱۹۷۷ کې بيرته د تره کې تر مشرې لاندې يووالي ته غاړه کيښودله او د واحد گوند د سياسي بېرو د غړي او منشي په توگه ومنل شو. د ۱۹۷۸ کال

د نورد پوځي پاڅون وروسته د (۱ ، خ ، د ، گ) په حكومت كې دوهم دريځ چې د انقلابي شورا او صدراعظم مرستيال وو ترلاسه كړ. د گوند په واکمنېدو سره ډير ژر د خلق او پرچم پخوانی دښمنی جوتي شوی. ددې دښمنيو پايله دا شوه چې كارمل او د هغه پنځه تنه نور باوري ملگرو (جون ۱۹۷۸) ته په بهرکې دپلوماتيکې دندې وسپارل شي. په هيواد کې د هغوی پاتې مشران د واکمنی خلاف د پوځي کودتا په تور زندانی شول. په بهرکې په دننو گومارل شوي پرچمي مشرانو او په هغوکې كارمل ته هيواد ته د را ستنيدو هدايت ورکړل شو خو هيواد ته د راستنيدو نه ډډه وکړه او د ختيځې اروپا په سوسيالستي هيوادونوکې پټ شول. ويل کېدل چې دوی د سفارت پانگې هم له ځانه سره وړې وې . واکمنی هغوی له گونده اخراج او ملي ځاينين اعلان کړل. كارمل او د هغه نور ملگري د شوروي اتحاد د تيري سره جوخت (۱۹۷۹ کال دسمبر اووه ويشتمه) په کابل کې را څرگند شول. كارمل د گوند او دولت د مشر په توگه د گوند، دولت او خلکو په برخليک واکمن کړل شو. کله چې په ۱۹۸۵ کې په شوروي اتحاد کې ميخائيل گورباچف واکمن شو د هغه د ارادې له مخې كارمل هم د ۱۹۸۶ کال د می مياشتې په څلورمه د گوند د مشرتابه او څه موده وروسته د نوامبر په يوويشتمه د انقلابی شورا د رياست نه گوښه او په شوروي اتحاد کې ژوند کولو ته اړ کړل شو. كارمل چې کله د سياسي مبارزې په ډگر کې راڅرگند شوی دی تل د شوروي اتحاد د سياستونو په تائيد او دفاع کې درېدلی دی حتي د افغان – شوروي دوستی ته وفاداري يې د هرافغان د وطنپالنې معيار گانه. خو کله چې هغه د واک څخه د جبري گوښه کولو وروسته په مسکو کې ساتل کيده د شوروي اتحاد په سياستونو يې نيوکې پيل کړې. بنيایي دا نيوکې هم د مسکو د واکمنی او يا د شوروي دولت د ځينو چارواکو په اراده کېدلې ترڅو هغه په افغان ولس کې له لاسه ورکړی شخصيت چې د مسکو گوداگی شمېرل کېده بيرته ترلاسه کړي او د راتلونکو لوبو لپاره يې چمتو کړي. د ميرصاحب کاروال په وينا نجيب الله هم د افغانستان څخه د شوروي لښکر د وتلو وروسته د شورويانو په مشوره د شورويانو په تگلارو نيوکې پيل کړې. كارمل د ۱۹۹۱ کال د جون په مياشت کې افغانستان ته را واستول شو او دا ځل يې د تېر ځل خلاف د لږکیو د حقونو د گټلو په نامه مبارزه پيل کړه پداسې حال کې چې مخکې يې د انترناسيونالیسم شعارونه زمزمه کول. هغه هيواد ته په راستنيدو سره د نجيب ضد فعاليتونو رهبري کوله او د نوموړي په راپرزولو او د مجاهدينو واک ته په رسولو کې ټاکونکی رول ولوباوه . په افغانستان کې د جهادي واکمنی پرمهال چې حالات کړکېچن او د شمال تلوالې د کنترول څخه ووتل کارمل اړ شو چې لومړی بغلان ته د سيدکيهان د کورنی او څه موده وروسته په حيرتان کې د جنرال مؤمن ترچتر لاندي ژوند وکړي او بالاخره روسيې ته د تللو ويزه ترلاسه کړي. هغه د ۱۹۹۶ کال د دسمبر په دريمه په مسکو کې مړشو او جسد يې په حيرتان کې خاورو ته وسپارل شو. د هغه د جنازې په مراسمو کې د شمال تلوالې قوماندانانو هم گډون کړی وو. ويل کېږي کله چې طالبانو حيرتان ونيو د هغه هډوکي يې د مقبرې راوايستل او د آموسيند ته واچول. كارمل واک ته په رسيدو سره خپل خپلوان لوړو گوندي او دولتي څوکيو ته راپورته کړل او د يوه پاچا په څير يې خپله کورنی او خپلوان د هيواد په مقدراتو واکمن کړل. كارمل د شوروي د څارگرې ادارې سره د اړيکو لرلو تور له ځانه سره وړي او د خپلې واکمنی پرمهال خلکو دوهم شاه شجاع او يا روسي شاه شجاع بللو. كارمل داسې يو سياستوال وو چې د هغه سياسي مخالفانو، لويديځوالو، د شوروي ليکوالو سربره ځينو پرچمي لوړپوړو « بي تقوا، درواغجن ، چلباز، توطيه گر، تش مغزی ، ټنبل ، شرابي ، بد اخلاق، فرکسيونباز او ډوزمار» بللی دی . د کی جی بی په سندونو کې راغلي دي چې « د بيرک نفساني اخلاق هم ډېر ټيټ ول هغه د سياسي بېرو له غړي مېرمن اناهيتا راتب زاد سره ناوړه جنسي اړيکې درلودلې ». « ۳۰۴ / ۱۲۴ همدا لامل وو چې د کارمل د پوځي سلاکار د دفتر غړو اناهيتا راتيزاد « نادېژدا» بلله.

نادېژدا د لینن مېرمن وه. په کارمل اناهیټا دومره گرانه وه چې د خپلې لور نوم یې هم اناهیټا اېښی وو. د کارمل پوځي سلاکار هغه داسې معرفي کوي: «په ژوند کې مې احمقان، لټان او شراييان نه خوښېدل او دلته دا ټول صفتونه په یوه کس کې راټول شوي وو او دا سړی بیا گوندي لارښود او د دولت مشر وو.» ۱۲۴/۷-۱۲۵

حفيظ الله امين

۱۹۲۹-۱۹۷۹

حفيظ الله امين د حبيب الله زوی د ۱۹۲۹ کال د اگست په لومړۍ نېټه د پغمان د قاضي خېلو په کلي کې په يوه متوسطه حاله پښتنه کورنۍ کې زيږدلی دی. هغه په پښتو، دري او انگرېزي ژبو مسلط وو. پلار يې د دولت يو ټيټ رتبه مامور وو. هغه خپلې لومړنۍ زده کړې په پغمان، متوسطه زده کړې په ابن سينا لېسه او لوړې زده کړې د کابل په دارالمعلمين او د کابل پوهنتون د ساينس په پوهنځي کې د رياضي په برخه کې ترسره کړې. د زده کړو د پای ته رسولو وروسته د کابل په مختلفو پوهنيزو بنسټونو (رحمن بابا، خوشحالخان، ابن سينا او د کابل دارالمعلمين) کې د استاد په توگه دنده ترسره کړې ده. امين د ابن سينا او دارالمعلمين د مشر په توگه هم پاتې شوی دی. هغه په کال ۱۹۵۷ کې د متحده ايالتونو د نيويارک د کولمبيا پوهنتون ته د ښوونکو د روزنې په برخه کې د لوړو زده کړو

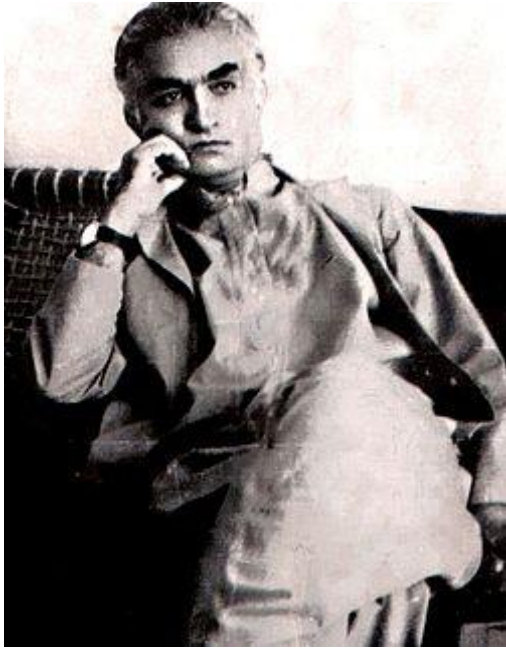
لپاره وليږل شو. هغه بيا په کال ۱۹۶۲ کې نوموړي پوهنتون ته د دکتورا د لاسته راوړلو په موخه تحصيلي بورس ترلاسه کړ. په یاد پوهنتون کې «د افغانستان د محصلينو د اتحاديې يو فعال غړی وو او په ۱۹۶۳ کې يې رئيس سو. ده د دې اتحاديې او نورو مسلمانو محصلينو د اتحاديو د خبرپاڼو لپاره منظمي ليکنې کولې، ده پر سلطنت او په تيره بيا د صدراعظم محمداود په مستبدانه رويه باندې سخت انتقادونه کول. د همدې فعاليتونو په نتيجه کې د ده سکالرشپپ نيمگړی پاته سو او هيواد ته راوغوښتل سو.» ۳/۲۴۰ محمد نبي مصداق د خپل کتاب په ۲۴۰ مخ کې د وخت د ښوونې او روزنې وزير ډاکټر محمدانس د ليک خبره کوي چې امين په لندن کې وربښودلی چې پکې ليکل شوي وو: «لطفاً بيله ځنډه افغانستان ته راستون سه، ځکه مور تا ته اړتيا لرو.» نوموړي ته امين دا هم ويلي دي چې د امريکې پوليسو (اېف بي آي) څو ځله په نيويارک کې وغوښتم را ته ويل يې چې افغانستان ته ستون سه که نه نو مور به دې په زوره په طياره کې کښينوو.»

امين هيواد ته په راستنيدو سره د (ا، خ، د، گ) غړيتوب ترلاسه کړ. هغه د ولسي جرگې ديارلسمې دورې ته د استازي په توگه لار وموندله. امين گوند ته په شامليدو سره په پوره انرژۍ سياسي فعاليت ته ادامه ورکړه او په کال ۱۹۶۶ کې د (ا، خ، د، گ) د مرکزي کميټې علی البدل غړی شو. په افغانستان کې د جمهوري نظام په ټينگښت سره د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند خلقي اړخ هم په وسله وال پوځ کې سازمانې کار پيل کړ. د پوځيانو سره سازمانې کار امين ته وسپارل شو چې پدې کار کې يې زياتې برياوې لرلې. امين په ۱۹۷۶ کال کې د خلقيانو مرکزي کمېټې ته رپوټ ورکړ چې خلقي

پوځيان كولى شي چې سياسي واک تر لاسه كړي خو تره كې دا وړانديز نه وو منلى. امين په گوند كې يوه جنجالي څيره پاتې شوى دى. كارمل د خپلې واكمنۍ پر مهال په خپلو مركزو او ويناوو كې هغه د سى آى اې د اجنټ په نامه ياداوه خو پدې اړه يې كوم سند وړاندې نكړ. يو روسي خبريال چې پدې اړه يې د كارمل سره مرکه كړې داسې ليكي: « ما د كارمل سره چې اوس په مسكو كې اوسېږي د ۱۹۸۹ په اپريل كې مرکه وكړه: او ور څخه وپوښتل چې آيا تاسو په رښتيا باوري ياست چې امين د سى آى اې اجنټ وو؟ نو كارمل ځواب راکړ چې زه صرف پر هغه د خپلو اعمالو پر اساس دا قضاوت كوم. كه امريكا آن سل بيليونه ډالر هم د افغانستان د بې ثباتۍ لپاره لگولي واى، نو هغوى به دومره زيان نه واى ور اړولى څومره چې امين ورساوه. نو ما ورته وويل چې كه تاسې دا منطق څارئ، نو بريژنف چې په واقعيت كې يې دا چټلې د شوروي اتحاد څخه بهر پېښه كړه بايد څو ځلې د هر لويديځ استخباراتي سازمان اجنټ وي؟ » ۱۲۵/۶-۵ د مير اكبر خيبر د ترور څو ورځې وروسته د اپريل په ۲۵ نيټه د كارمل په شمول د گوند ځينې مشران توقيف او نور په خپلو كورونو كې تر څارنې لاندې ونيول شول. امين د تره كې د توقيف څخه په خبريدو سره په پوځ كې خپلو ارتباطي غړو ته دستور وركړ چې د اپريل په اووه ويشتمه د واكمنۍ په وړاندې پاڅون وكړي. د نوموړي د دستور له مخې د اپريل په اووه ويشتمه د پوځ خلقي غړو پاڅون ترسره كړ او دولتي واک يې تر لاسه كړ. لدې كبله امين د ثور انقلاب د قوماندان په نامه يادېده، د صدر اعظم د مرستيال او د بهرنيو چارو د وزير په توگه وټاكل شو او د بشپړ واک څخه برخمن شو. د ۱۹۷۹ د اپريل (وري) په مياشت كې د حكومت مشر شو. په همدې كال د سپتمبر په څوارلسمه يې تره كې د گوندي او دولتي دندو نه گوښه او د هغه پر ځاى د گوند او دولت د مشر په توگه د چارو واگي پخپل لاس كې ونيولي. امين وروسته له ۱۰۳ ورځو د ۱۹۷۹ كال د دسمبر په اووه ويشتمه د شوروي پوځيانو له لوري ووژل شو او د هغه پر ځاى يې د هغه سيال كارمل د هيواد د مشر په توگه نصب كړ. امين د كارمل په څيرخپل خپلوان په لوړو گوندي او دولتي څوكيو وگومارل او د سترگو وړ واكونه يې هم وركړل. گلداد چې د امين د واكمنۍ پر مهال د مركزي كميتي غړيتوب تر لاسه كړ د ثور د وسلوال پاڅون وروسته په خلقي واكمنۍ كې د امين داسې انځور كاري: « امين د ثور مياشتې له پاڅون وروسته وختونه دا هڅې پيل كړې چې خپله دلگكۍ پر گوند او دولت مسلطه كړي او ټول گوندي او دولتي واک په خپل لاس كې ونيسي، د هغه ستري او نه بينونكي كړني وي...، امين د خپلې ډلگكۍ د يو شمېر كسانو په واسطې باندې د گوند د ننه او د ولس منځ كې ډول ډول ځوروني، ظلمونه، شړل، بنديانول او وژني وكړلې. » ۱۰۵ / ۱۲۸ د كيوبا د انقلاب او د دولت د مشر فيدل كاسترو په اند « امين داسې سړى وو چې په كړنو كې د پولپوت سره ډېر زيات ورته وو. »

میراکبر خیبر

۱۹۳۲ - ۱۹۷۸

میراکبر خیبر د میرافضل زوی په ۱۹۳۲ کې د لوگر ولایت د مرکز پل علم په یوه بیوزله پښتنه کرونډ گره کورنۍ کې زیږیدلی دی. خیبر په خپله پلرنۍ سیمه کې د لومړنیو زده کړو وروسته په حربي ښوونځي کې چې هغه مهال د رشديه عسکري لیسې نومیده شامل شو او د هغې څخه په فارغیدو سره په حربي پوهنتون کې په زده کړو پیل وکړ. خیبر د حربي پوهنتون څخه د فارغیدو په ورځ (کال ۱۹۵۱) د دې پر ځای چې د پلوم ترلاسه کړي د بنديخانې فرمان تر لاسه کړ. خیبر په ۱۹۵۷ کې له زندانه خلاص شو خو د خپلې کورنۍ غړي یې ونه موندل. د غوربندې له قوله د خیبر مور، مېرمن او اولادونه د هغه له بندۍ کیدو وروسته د واکمنۍ لخوا له منځه یووړل شول. خو ځینې بیا صبغت الله مجددي ته چې له خیبر سره یې خپلوي او دښمني لرله گوته نیسي. د مجددي او خیبر ترمنځ

دښمني لدې نه جوتیري چې «په ۱۹۶۰ کې د شوروي یو لوړپوړی پلاوی کابل ته راغلی وو د مجددي صاحب (صبغت الله مجددي) خلاف یې داسې یوه دسیسه جوړه کړه چې گواکې هغه ۰۰۰، تصمیم نیولی وو چې د شوروي میلمنو په لاره کې بم کیردي. د دې توطیې خبر د مجددي ورور رحمت الله مجددي پرچمي سلیمان لایق ته او د هغه له لارې د میراکبر خیبر او بیرک کارمل په مرسته سردار محمدداود ته ورسید...، سردار محمدداود د مجددي د نیولو امر ورکړ...، د دې توطیې مهمې پایلې دا شوي چې پرچمي مشران د محمدداود او روسانو د اعتبار وړ وگرزي.» «۱۲۶ رحمت الله مجددي هغه مهال د خیبر په کور کې اوسېده او ویل کېږي هغه څه موده وروسته په شوروي اتحاد کې د لمبېدو پر مهال په اوبو کې یوب او مړ شو. کله چې خیبر له زندان څخه خلاص شو صدراعظم محمدداود هغه ته د دوهم بریدمنۍ رتبه ورکړه او د پولیسو په اکاډمۍ کې یې د استاد په توگه مقرر کړ پداسې حال کې چې هغه له پوځي خدمت څخه طرد شوی وو. ډیری خیبر د محمد داود د پلویانو څخه شمیري او مخالفین یې وایي چې خیبر «د داؤد خان د صدارت په مهال د ضبط احوالاتو غړیتوب تر لاسه کړ.» «۵۸۲/۴۶ د کار د گروه د یوه کدر په وینا «پنجشیري او هادي کریم او وروسته شرعي جوزجاني او شهپر، بیرک کارمل، اناهیتا راتبازاد او میراکبر خیبر د دولت کسان گڼل.» «۱۳/۱۲۷ د صدارت څخه د محمد داود له استعفي وروسته خیبر په ۱۹۶۴ کې په خوست کې د امنیې قوماندانۍ ته تبدیل شو. مخکې ویل شوي وو چې خیبر په زندان کې له کارمل سره آشنا او ملگری شو او د هغه سره یې گډ د یوه سیاسي خوځښت د جوړولو په چاره کې هڅو ته دوام ورکړ. لکه څرنګه چې هغه برحاله پوځي وو او په اساسي قانون کې پوځیانو ته د سیاسي فعالیت اجازه نه وه هغه نه د (ا، خ، د، گ) په بنسټ اېښودونکي کنگره کې گډون وکړ او نه د گوند مشرتابه ته و ټاکل شو. کله چې په کال ۱۹۶۷ کې د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند په دوو برخو وویشل شو هغه د پوځي خدمت نه استعفی وکړه او د پرچمیانو مرکزي کمیټې ته راپورته او د پرچم په فرکسیون کې د پوځي برخې مسؤلیت ورکړل شو. د ۱۹۷۳ کال د پوځي کودتا څه موده وروسته د پرچم

په فرکسیون کې د نوموړي څخه د پوځي برخې مسؤليت اخيستل کيږي . ويل کيږي چې له خيبر څخه د پوځيانو د مسؤليت اخيستني لامل د محمد داود په وړاندې د پرچم د فرکسیون دريځ وو چې خيبر غوښتل د پرچم فرکسیون د محمد داود د ملي انقلاب په غورځنگ کې منحل شي. کله چې د گوند دواړه اړخونه په کال ۱۹۷۷ کې سره يوشول خيبر د واحد گوند د مرکزي کميټې د غړي په توگه ومنل شو. خيبر د ۱۹۷۸ کال د اپريل په اوولسمه د دولتي مطبوعي ترڅنگ ترور شو. د خيبر ترور داسې يوه پېښه شوه چې د افغانستان د تاريخ پايه په بل مخ اوږي . خيبر ته د پرچم د فرکسیون تئوريسن ويل کيږي خو له هغه نه کوم علمي او څيړنيز اثر يا رساله په ميراث ندي پاتې شوي . خيبر د پرچم په مشرتابه کې يوازينی بېوزله او د کليوالي چاپيريال څخه سر را پورته کړی وو . د (ا، خ، د، گ) د يو شمېر مشرانو له ليکنو او څرگندونو څخه ښکاري چې خيبر د کارمل له مخالفانو ، د کارمل له منفي ځانگړتياوو او حتی اخلاقي کمزورتياوو څخه سر ټکاوه خو سره لدې يې د کارمل د رهبرۍ لاندې فعاليت در لود، ټينگ ملگري يې وو او لار يې ترې جلا نکړله. خيبر په پښتو، دري ، اردو او انگريزي ژبو پوهېده. د امريکايي ليکوال هنري برادشر له انده خيبر « د کارمل لپاره هغسي رول و لوباوه لکه امين چې د تره کي لپاره لوبولی دی.»

ډاکټر عبدالکريم زرغون

۱۹۴۳ - ۱۹۷۹

عبدالکريم زرغون د گلريز زوی په ۱۹۴۳ کال کې د خوست په اسمعيل خيلو کې په يوه بېوزله کروندگره کورنۍ کې زيږيدلی دی. زرغون د خوست د څرمنو په لومړني ښوونځي کې د زده کړو وروسته د ابن سينا په ليسه کې خپلو زده کړو دوام ورکړ. د ليسې څخه په وتلو سره د کابل په دارالمعلمين کې شامل شو. د دارالمعلمين څخه د دپلوم د ترلاسه کولو وروسته د کانکور په آزموينه کې گډون وکړ او د کابل پوهنتون د طب پوهنځي ته بريالی شو. هغه په کال ۱۹۷۲ کې خپلې زده کړې پای ته ورسولي او د ډاکټر په توگه يې د کابل ښار په طبي بنسټونو کې په کار پيل وکړ. هغه د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د جوړيدو په لومړيو کې د دې گوند غړيتوب ترلاسه کړ او د کابل پوهنتون گوندي مسؤليت ورکړل شو. زرغون د ولسي جرگې ديارلسمې

دوري ته د خوست څخه ځان کاندید خو واکمنۍ هغه زندان ته واچاوه. د يادولو وړه چې په هماغه کال د خوست په لويه ولسوالۍ کې ښوونکي عبدالخالق هم ولسي جرگې ته ځان کاندید کړ چې عبدالخالق هم حکومت بندي کړ. د دې دواړو د بندي کيدو لامل په خوست کې د خلقي فرکسیون غښتلتيا وه او د دواړو د بري شونتيا لوړه وه. په خوست کې د خلقيانو دا ډول نفوذ اکثراً د زرغون د هلوځلو او سياسي - سازمانې اغېزمن فعاليت پايله ده ځکه « چې عبدالکريم زرغون د خوست په لويه ولسوالۍ کې ممتاز او د زيات باور خاوند و.» ۹۷/۱۲۲ زرغون په گوند کې د ښه او بريالي سازمان ورکونکي په توگه پېژندل

كېږي. هغه د خليفانو په اړخ كې لومړی خلقي كدر دی چې په پوځ كې يې سياسي فعاليت پيل كړی او ډېر پوځيان يې سياسي مبارزې ته هڅولي او روزلي دي. زرغون د اويایمو كلونو په لومړيو كې په گوند كې د خلقي او ملي د موكراسی په اړه بحثونه راپورته كړل او ملي دموكراسي يې چې گوند په كرنلاره كې تاييد شوی وه د كارگرې طبقې په گوند كې» د طبقاتی مبارزې د انقلابی اصولو له تطبيق څخه سرغړونه « گڼله. البته هغه مهال زرغون په ۱۹۷۲ كې د خلقي اړخ د مركزي كميتې له خبرتيا پرته د مستر بل په نامه يو كتاب په پاكستان كې خپور كړی وو. د زرغون له لوري د خلقي او ملي دموكراسی د مسالې راپورته كول او په خپلسر د مستر بل كتاب چاپول او د امين له لوري پر هغه د فرکسيونبازي د تورونو لگول د دې لامل شول چې زرغون د مركزي كميتې علی البدل غړی له گونده اخراج شي (۱۳۵۳ كال د اسد شلمه). خو هغه څوك له ځانه سره يونه وړل، خپل ارتباطي كسان يې هڅولي وو چې په گوند كې پاتې شي. د مستر بل د كتاب منځپانگه د گوندونو په سياسي مبارزې څرخېده، په هغه كې د (ا، خ، د، گ) مبارزې څرنگوالي ته هم گوته نيول شوي وه او په بربند ډول يې كارمل د افغانستان خلك دموكراتيک گوند او د هېواد مترقي غورځنگ ته يو گواښ گڼلی وو او په كتاب كې د كارمل په اړه د خلقي كدرعلي گل پيوند يو شعر هم راوړي چې د دې شعر لومړي او وروستي بيتونه دا دي.

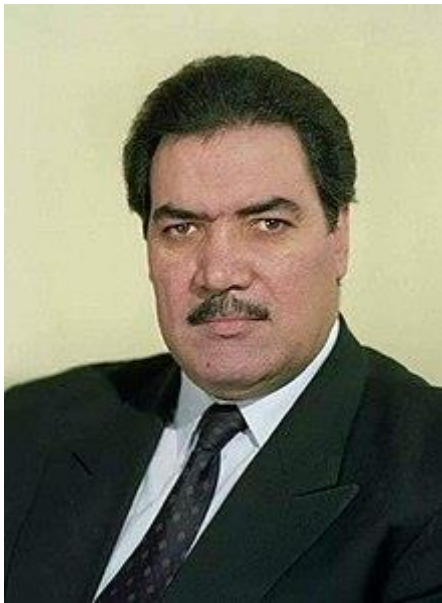
ای د لوی جنرال بچیه زه د پیژنم چې غل یی
ته د خلکو لوی دښمن یی راوتلای په بل چل یی
په الفاظو دې ډېر خلک خطا کړیدی چل بازه
طبقه دې ده اوچته د ولس منځ کې غمازه
د خلکي بیرغ لاندې حکومتی اجنتان ورک کړی
مترقي ایډیولوژي کې راوتلی لېوان سپک کړی
ای د لوی قصر خاونده پس لدې نه په زلزل یی
ای د لوی جنرال بچیه زه دې پیژنم چې غل یی

زرغون د مستر بل سربیره لاندې آثار لیکلی یا ژباړلی دي: «په پښتو ژبه د سیاسی او اجتماعی اصطلاحاتو ژباړه، د مبارزې الفباء، ملی دیموکراتیک دولت د خلقي دیموکراتیک دولت په څېر نه دی او له فیوډالیزم څخه تلل سوسیالیزم ته.» کله چې گوند واک ته ورسېد زرغون بېرته د گوندغړیتوب تر لاسه کړ خو هغه ۱۳۵۸ کال د چنگاښ په یوویشتمه بندي شو او د هماغه کال د تلې په اووه ویشتمه د امین د واکمنۍ پر مهال بیله محاکمې ووژل شو. کله چې امین د ۱۹۷۹ کال د سپتمبر په څوارلسمه تره کې گوبښه او بیایې وواژه د تلې په دوه ویشتمه یو شمیر خلقي گوندي افسرانو د ځینو ملکي کدرونو سره په همغږۍ کې د امین خلاف د پوځي عمل هڅه وکړه چې دا هڅه مخکې له مخکې افشا او شکمن کسان په هوایي قواوو او زرهدارو جزوتامونو کې ونیول شول. دریشخور په اوومه قوا کې پاڅون پیل شو خو هغه وځپل شو. دا پاڅون په رسنیو کې د افغان ملت د گوند د بنسټ ایښودونکي غلام محمدرهاد د پلویانو د بغاوت په نامه تبلیغ شو خو په خليفانو کې حکومت دا تبلیغبول چې پاڅون کوونکي د زرغون او پرچم

پلويان دي او زيات شمير خلقيان پدې تور بنديان او څو تنه چې زياتره يې ملكي كدرونه وو بېله محكمې چانوارې شول . همدا راز كله چې په ۱۹۸۹ كې د كب د مياشتې په شپاړلسمه نيټه د دولتي امنيت ځواكونو او د دوستم مليشو د دفاع وزارت په قرارگاه برید وکړ او حکومت هغه د شهنواز تڼي او گلبدین حکمتیار گډه کودتا اعلان کړه د نجیب له لوري هغه په گوند کې د زرغونيانو کار گڼل کیده. د گوند د واکمنۍ پرمهال اکثراً د گوند په د ننه کې كله چې مخالفتونه له عمق نه سطحې ته راوتلي دي اود واکمنۍ په کړنو خلقيانو نيوکې کړې دي په عاملينو يې د زرغونيانو ټاټپي وهل شوي دي هغوی بنديان ، له دولتي څوکیو گوښه او يا وژل شوي دي چې دا بيا په گوند کې د زرغون د اعتبار او اغېز ښکارندوی دی. زرغون د يوه ځيرک سياستوال په توگه دا وړتيا لرله چې د راتلونکې وړاندوينه وکړي . د يوه خلقي کدر په وينا « يوه ورځ زرغون د کابل پوهنتون په انگرې کې د خبرو په ترڅ کې وويل امين به په ملي کچه او کارمل به په نړيواله کچه د گوند او غورځنگ په وړاندې خيانت وکړي.» زرغون په پښتو ، دري ، انگرېزي او اردو ژبو پوهېده.

ډاکتر نجيب الله

۱۹۴۷ - ۱۹۹۶

نجيب الله د اختر محمد زوی په يوه متوسط الحاله کورنۍ کې د ۱۹۴۷ کال د اگست په شپږمه د کابل په مرادخانی کې وزیږید. هغه په خټه پښتون او د گردیز د احمدزیو څخه دی. پلار يې د محمد داود سره نږدې اړیکې لرلې او د هغه د صدارت پرمهال په ۱۹۵۶ کال کې په پېښور کې د افغانستان د سوداگرۍ قونسول وو. نجيب الله خپلې لومړنۍ زده کړې د ده افغانان په لومړني ښوونځي او متوسطه زده کړې يې د حبيبي په لېسه کې ترسره کړې دي. هغه په کال ۱۹۶۳ کې له لېسې فارغ شو په کال ۱۹۶۵ کې د کابل پوهنتون د طب په پوهنځي کې زده کړې پيل او په کال ۱۹۷۵ کې چې اته ویشتم کلن وو په پوهنتون کې د لسو کلونو زده کړو وروسته د ډاکتر په صفت دپلوم ترلاسه کړ خو په کومو روغتيايي بنسټونو کې يې دنده نه ده ترسره کړې . هغه په کال ۱۹۶۶ کې د افغانستان د خلک دموکراتيک

گوند غړی شو او د انشعاب وروسته د کارمل تر مشرۍ لاندې خپلې سياسي مبارزې ته دوام ورکړ. نجيب دوه ځله په کال ۱۹۶۹ او ۱۹۷۰ کې د سياسي فعاليتونو له امله څلور او نهه مياشتې زنداني شوی دی. هغه د پرچم د فرکسيون د مخکښو وياندويانو څخه شميرل کیده. نجيب الله په کال ۱۹۷۷ کې د پرچم د فرکسيون د مرکزي کميټې غړيتوب ته راپورته کړل شو. ځينې هغه د پرچم په اړخ کې کارمل پلوی او د هغه ساتونکی گڼي او نور بيا هغه د خيبر د پلويانو څخه شميري. د ثور د اوومې سياسي بدلون وروسته هغه د کابل ښار د گوندي کميټې د منشي مسؤليت ترلاسه کړ. د ۱۹۷۸ کال د جون په مياشت کې د گوندي ضد فعاليتونو په تور په تهران کې د سفير په توگه مقرر شو. هغه د کارمل په شان د سفارت نه له گوښه کېدو وروسته هيواد ته راستون نشو او د وارسا تړون اړونده کوم سوسيالستي هيواد يا ښايي

شوروي اتحاد ته تللی وي او كله چې شوروي لښكر په افغانستان يرغل وكړ نجيب الله هيواد ته راستون شو او د هيواد د څارگرې ادارې، خدمات اطلاعات دولتي (خاد) د رييس په توگه مقرر شو او شپږ كاله د دې ادارې مشر پاتې شو. كله چې په شوروي اتحاد كې گورباچف واک تر لاسه كړ د هغه د ارادې له مخې د گوند په اتلسم پلنوم كې د كارمل پر ځای د گوند د عمومي منشي په توگه وټاكل شو او څه موده وروسته د انقلابي شورا رئيس شو. د گوند د مشرۍ دا ډول بدلون ته د كارمل پلويانو د مسكو-نجيب كودتا وپيله. هغه د گورباچف د «گلاسنوست او پېري سترويكې» بياجوړونې او علانيت د تگلارې په رڼا كې د ملي روغې جوړې تگلاره غوره كړه او په كال ۱۹۸۹ كې يې د لويې جرگې په رابللو سره نوی اساسي قانون تصويب كړ چې په هيواد كې يې د سياسي گوندونو د فعاليت او د آزادو رسنيو خپرونو ته اجازه ورکړه. د ده د واکمنۍ پرمهال د گوند دوهمه كنگره را وبلل شوه. د گوند نوم يې د وطن په گوند واړاوه. خو نجيب الله ونه توانيد د گوند د خلقي او پرچمي اړخ او همداراز نورو كين لاسو چې د گوند تر مشرۍ لاندې حكومت كې شريك وو ملاتړ تر لاسه كړي، بلكې د گوند ستره برخه او نور كين لاسي د ده خلاف ودرېدل ترڅو د كارمل د پلويانو د كودتا له امله اړ شو چې د ۱۹۹۲ كال د اپريل په شپاړلسمه د هيواد څخه د تښتې هڅه وكړي چې د كابل په هوايي ډگر كې د دولتي امنيت اړونده قطعې لخوا چې دی يې جوړونكی وو مخه ونيول شوه او د ملگرو ملتو دفتر ته پناه يووړله. هغه د ملگرو ملتو په دفتر كې څلور كاله او پنځه مياشتې پاتې شو. كله چې د ۱۹۹۶ كال د سپتمبر په پنځه ويشتمه طالبانو كابل ونيو، د كابل د نيولو په لومړيو گړيو كې يې نجيب الله او د هغه ورور شاه پور احمدزی ووژل او جسدونه يې د آريانا په څلور لاري كې وځړول. د نجيب الله دا ډول بېله محكمې وژنه او مړي ته سپكاوی او همداراز د ملي روغې جوړې د تگلارې غوره كول او د جهادي تنظيمونو د واکمنيدو په اړه د نوموړي وړاندوينه چې د كابل په ښار كې به د وینو سيندونه وبهيري چې هماغسې هم وشول د نجيب الله په اړه خواخوږي راويزيوله او هغه ته يې د شهيد لقب ورکړ او د ده انځورونه د شل کلن ناتويي اشغال پر مهال لکه د ځينو جهادي مشرانو په څير په هيواد كې تر سترگو كېدل. نجيب الله په پښتو او دري ژبو بشپړ تسلط درلود.

شاه محمود حصين

۱۹۴۸-۲۰۱۷

شاه محمود حصين د محمد شريف زوی په ۱۹۴۸ كال كې د ميدان وردگو د مركز اړوند د نايب خېلو په كلي په يوه روڼ انده كورنۍ كې سترگې وغړولې. لومړنۍ او منځنۍ زده كړې يې د ميدان ښار د ټولني په لېسه كې تر سره كړې. ورپسې د كابل ښار د ښوونكو د روزنې په اكاډمۍ كې شامل شو او د دغې دورې له بشپړولو وروسته د كابل پوهنتون د ادبياتو او بشري علومو په پوهنځي كې خپلو زده كړو ته دوام ورکړ. په ۱۹۷۲ كې له پوهنتون څخه فارغ او د ښوونكي په دنده وگومارل شو. هغه د كابل پوهنتون د تاريخ او فلسفې له پوهنځي څخه د ماسټرۍ سند تر لاسه كړی دی. حصين د ميدان ښار، ميربچه خان، حبيبي لېسو او د كابل عالي تخنيك كې د تاريخ او دري ادبياتو ښوونه كوله. د (ا، خ، د، گ) د جوړېدو په لومړيو كې د گوند غړی شو. د گوند د انشعاب پر مهال د كارمل سره لار.

کله چې پنجشیرې او شرعي له پرچم څخه لاره جلا کړه حصین هم د دوی سره گډ بېرته د تره کي تر مشرې لاندې سیاسي مبارزې ته دوام ورکړ. حصین په پښتو او دري ژبو سلگونه لیکنې کړې دي. هغه څه موده د ثور انقلاب د حقیقت ورځپاڼې (د گوند نشراتي ارگان) د تحریر هیات غړی وو. هغه د گوند د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته بهر ته کډوال شو او په کډوالۍ کې یې د آزادو جریدو د خپرولو او د استقلال ویب پاڼې متصدی وو. حصین د افغانستان د لیکوالو د ټولني د مرکزي شورا او د ژورنالستانو د اتحاديي فعال غړی وو او لاندې آثار یې لیکلي دي:

- جنگ ، صلح و سرنوشت جهان
- درس های مقدماتی آموزش سیاسی
- مختصرې از تاریخ زندگی اجتماعی زنان افغانستان
- وزارت داخله در گستره تاریخ
- روابط روسیه و افغانستان
- تاریخ و بین حلمیان
- مثلث بی عیب
- نگاهی به کنزالمهمات و الاکاذیب
- د هیلو غوټۍ (د شعرونو ټولگه)
- زخمي ځانگې (د شعرونو ټولگه)
- ضحاک
- تاریخ پوهنه
- تاریخي لوېدنه

حصین د ثور انقلاب وروسته یوه موده د سواد د زده کړې د رییس او وروسته د پوهنې وزارت د تالیف او ترجمې لوی ریاست مرستیال وو. حصین ژمن سیاستوال او د لورې پوهې کدر وو. په گوند کې د انحرافاتو په وړاندې درېدلې دی او همدا لامل وو چې هغه د انقلاب په دواړو پړاوونو کې زندانونو ته اچول شوی دی. د تنظیمونو د واکمنۍ په لومړیو کې هم لنډه موده زنداني شو. د شوروي اشغال په لومړیو کې د هغه د ترور ناکامه هڅه وشوله. د هغه د ترور ناکامه هڅه د نوموړي د هغې انتقادي وینا پایله وه چې په یوه ستره گوندي غونډه کې چې د گوند یو شمېر مشرانو هم برخه لرله. پدې غونډه کې محمود بریالي د ثور انقلاب د لومړي پړاو او د خلقیانو په پټه د واقعیتونو خلاف سپکه وینا کړې وه. په غونډه کې حصین د بریالي خبرې رد کړې وې او سربېره پر دې یې صالح محمد زېري د خلقیانو مشر ته ویلي وو هغه څه چې ما وویل باید تاسې ویلي وای. د دې غونډې وروسته هغه خپل کور ته چې په مکرویانو کې دی راځي. دا مهال د هغه کوچنی لور له بهر څخه کورته را ننوزي چې د لوبو سامان ورسره وو هغه خپل پلار ته ورکوي او هغه یې په لاس کې چوي د حصین لاس ټپي کېږي خو لور یې په ځمکه لویږي، رنده کیږي او وروسته ساه ورکوي. په گوند کې د حصین د اعتبار او لوړه پوهه لدې بنکاري چې کله د گوند واکمني نسکوره شوله او ورسره گوند ټوټې ټوټې شو خلقي مشرانو د گوند د بیا په پښو درولو په موخه هلې ځلې پیل کړلې. د زېري په وینا هغه له حصین څخه غوښتي وو چې په نویو شرایطو کې جوړېدونکي گوند ته کړنلاره جوړه کړي چې هغه کړنلاره جوړه کړله. د تنظیمي جگړو له امله هغه هم له هېواد څخه ووت او په آلمان کې یې د کډوالۍ له غربته ډک ژوند اختیار کړ. حصین د ناتویي اشغال خلاف دریځ غوره کړ. هغه د ۲۰۱۷ کال د اکتوبر په دوولسمه د آلمان د کولن په ښار کې لدې فاني دنیا څخه سترگې پټې کړلې.

دریم څپرکی

د ثور انقلاب بری (خلكي واكمني)

دېرې په افغانستان كې د (۱۹۷۸ / ۲ / ۷ تر ۱۹۹۲ / ۲ / ۸) پورې واكمني د افغانستان د خلق دموكراتيك گوند واكمني گڼي. پداسې حال كې چې پدې څوارلسو كلو كې دوو مختلفو واكمنيو واك چلولو. په لومړيو شلو مياشتو كې د خلكي گوند په مشرۍ خپلواكې واكمني د خپل هيواد او دولت د لارښوونې چارې پرمخ وړلې. وروسته له شلو مياشتو شوروي لښكر د منل شوو نړيوالو قوانينو او كنوانسيونو خلاف پدې هيواد يرغل وكړ، خلكي حكومت يې نسكور او د خپلې خوښې حكومت ته يې واك وليږد او چې د واك اصلي مركز ارگ نه بلكې د شوروي سفارت وو. پردې اساس د شوروي د اشغال پر مهال شورويان په افغانستان واكمن وو. لدې امله دې زماني پړاو ته د افغانستان خلك دموكراتيك گوند د واكمنۍ ويل منطقي نه بريښي او د افغانستان د هغه مهال ځمكني واقعيتونه هم بل څه وو. لدې امله په كتاب كې د دې گوند واكمني په دوو (خلكي او شوروي - پرچمي) واكمنيو وېشل شوې ده. پورتنيو څو كړنو ته په كتنو سره د ۱۹۷۸ كال د اپريل د اووه ويشتې څخه د ۱۹۷۹ كال د دسمبر تر اووه ويشتې پورې د نورمحمدتره كې او حفيظ الله امين تر مشرۍ لاندې واكمنۍ كې خلقيان واكمن وو او پرچميانو د خلقيانو د ارادې له مخې عمل كاوه. د ۱۹۷۹ كال د دسمبر د اووه ويشتې څخه د ۱۹۹۲ كال د اپريل تر اته ويشتې د ثور انقلاب د نوي تكاملي پړاو په نامه زماني پړاو كې عملاً په افغانستان شورويان واكمن وو چې په گوندي او دولتي بنسټونو او ادارو كې هم خلقيان، هم پرچميان او هم غيرگونديان اړ وو د شورويانو د ارادې سره سم ځانونه او خپلې كړنې عيار كړي، پدې توپير چې شورويانو تر يوې كچې د پرچميانو منله، لږشانتې واك يې وكړی وو خو وروستۍ خبره بيا هم شوروي استازو او سلاكارانو كوله. د دې لپاره چې لوستونكي د دې ظاهراً واحد گوند د واكمنۍ په اړه اړين معلومات تر لاسه كړي پر هغو به مكث وشي. د موضوع د بڼې روښانتيا لپاره به مسئله داسې طرحه شي چې څه ډول د ثور انقلاب دوه پړاوونه پيل شول او په هر پړاو كې د دولتي چارو لارښوونه چا كوله يا په بله خبره واك د چا سره وو؟

لومړی پړاو د محمد داود په وړاندې د خلكي پوځيانو د بريالي پاڅون څخه پيل او د شوروي اتحاد تر اشغال پورې دوام و موند چې پدې موده كې خلقيانو پر افغانستان حكومت كاوه. دوهم پړاو د ۱۹۷۹ كال د دسمبر په اووه ويشتې د شوروي لښكر د خونړي يرغل په پايله كې چې خلكي واكمني يې نسكوره كړه پيل شو. د شوروي يرغلگر لښكر سره د كارمل په شمول پرچمي مشران او تبښتيدلي دري خلقيان مل وو. د هغوی په اړه ويل كيري چې عبدالوكيل د كارمل د ترور زوی د امين د واكمنۍ پر مهال د ۱۹۷۹ كال په نوامبر كې كابل او نور د دسمبر په نيمايي كې په پټه د شورويانو له لوري بگرام ته راليردول شوي وو. وكيل په يوه روايت د شوروي په سفارت او په بل روايت د شوروي د سفارت د كې جی بی د مشر ډگروال اوسادجي په كور كې او نور د بگرام په هوايي ډگر كې پټ ساتل كيدل. پدې دواړو پړاوونو كې د سياسي واك په اړه به يوازې له دوو تنو (انتوني ارنولد او جنرال نبي عظيمي) څخه ولولو. محمدحسن كاگرد انتوني ارنولد له قوله د (ا، خ، د، گ) د واكمنۍ په اړه ليكي: «د ۱۹۷۹ كال په ختميدو سره په افغانستان كې د افغانستان د خلك دموكراتيك

ګوند حاکمیت نه کاوه د شوروي اتحاد کمونست ګوند حاکمیت کاوه. «۱۶۷/۹۰ عظیمی چې د شوروي د نیواک پر مهال د مختلفو قواوو قوماندان پاتې شوی دی د خپل شوروي سلاکار د واک په اړه لیکي : « هغه څه چې د فرقي سر مشاور ویل د افغانستان د دفاع وزیر حکم ګڼل کیده او هغه قانون وو. » ۲۴/۱۲۹ پدې دواړو پړاوونو کې د واک مسئله په لاندې دوو بېلګو کې د پوهیدو وړ ده . کله چې په کال ۱۹۷۸ کې د خلقي پوځیانو د پاڅون په پایله کې خلقيانو واک تر لاسه کړ او د شورویانو د فشار له کبله یې واک د پرچمیانوسره ویشلو لیکوال د کندهار په قول اردو کې دنده لرله. نوي واکمنی برید جنرال میرطهماس رؤف د کندهار د قول اردو د قوماندان او جګتورن محمداکبر وردګ د سیاسي آمر (د قوماندان سیاسي مرستیال) په توګه وګومارل . قوماندان د پرچم د فرکسیون او سیاسي آمر د خلق له ډلې سره سازمانی تړاو درلود. هغه مهال سیاسي آمر یو کمیسیون جوړ کړ چې د قول اردو د هرې قطعې څخه یو خلقي یې غړی وو ترڅو د قول اردو اړونده فرقي ، لوا او مستقلو جزو تاملونو قوماندانان وټاکي. دې کمیسیون د سیاسي آمر په مشرۍ غونډې وکړې او د قطعاتو ټول قوماندانان یې وټاکل. څه موده وروسته د دې کمیسیون له لوري د نومول شوو قوماندانانو منظوري راغله او په دندو وګومارل شول. دا بیا ښيي چې واک عملاً د خلقيانو په لاس کې وو او پرچمیان اړ وو چې د خلقيانو د ارادې له مخې ګامونه اوچت کړي. کله چې د کمیسیون ټول غړي خلقيان او د قول اردو پرچمي قوماندان د خپل مرستیال له لوري تعینات لاسلیکوي معنی یې دا ده چې پرچمي قوماندان بیا واکه دی ، د تمثیل لپاره کینول شوی او خلقي مرستیال یې د بشپړ واک څخه برخمن دی. پورتنۍ بیلګه په لومړي پړاو کې د خلقيانو بشپړ واک ښيي. جنرال طهماس رؤف د سردار محمد داود د واکمنۍ یوازینی جنرال وو چې د جهادي تنظیمونو تر واکمنېدو پورې یې په پوځ کې دنده لرله. هغه د یوه بوډا جنرال په توګه په خپله هم په پوځ کې پخپل شتون ملنډې وهلې چې دلته به د خپلو سترګو لیدلې حال راوړم. د نجیب د واکمنۍ پر مهال لیکوال د دفاع وزارت د ملکي مدافعي د ریاست په سیاسي څانګه کې دنده درلودله. د دې ریاست د تعلیمي پروګرام له مخې د ملکي مدافعي د مسئولینو، والیانو او د کارخانو د رییسانو په کابل کې سیمینار را بلل شوی وو چې د اردو د موزیم کتنه هم په پروګرام کې نیول شوي وه چې رئیس یې جنرال میرطهماس رؤف وو. کله چې جنرال میلمنو ته د موزیم په دروازه کې ښه راغلاست وویل میلمنو ته یې په توګه وویل تاسو د موزیم یوازینی لرغونی اثر چې زه یم ولید فکر کوم نوره اړتیا نه وي چې موزیم وګورئ. په دوهم پړاو کې چې د واک اصلي مرکز چیرې وو هغه به د صالح محمد زیري څخه ولولو. د زیري د لیکنې پر بنسټ د شوروي اشغال په لومړیو کې د سیاسي بیرو پخوانی غړی او د مالیې وزیر میثاق له بنده خلاص شو او د اشغال وروسته د ګوند د لومړي پلنوم غونډې ته رابلل شوی وو. خو کله چې شورویان خبر شوي دي چې میثاق مرکزي کمیټې ته راپورته کوي کارمل ته یې ویلي چې میثاق کور ته واستوي. پدې اړه کارمل زیري ته ویلي وو: « ما لیست مسکو ته ورکړی وو. همدا اوس زما ډیر نږدې ملګري مشاور را ته وویل چې اوس میثاق کور ته واستوی ... ، په دغه وخت کې د کارمل هغه نږدې مشاور، د لمړیو ورځو مشاور چې لږ، لږ په پارسي هم پوهیدی راغی ، کارمل او مشاور سره وکتل، مشاور ما ته وویل مسکو ډیر په قهر شوی دی ، وايي تاسو ولي د خلکو عامه ذهنیت په پام کې نه نیسئ میثاق مو خوشی او اوس یې مرکزي کمیټې ته هم راپورته کوی ، لطفاً هغه ته ووايست چې کور ته ولاړشي. » ۴۷۶-۴۷۷ پدې ډول یې میثاق کور ته لیږلی وو او د ګوند نوي مشرتابه ته یې لار ونه موندله. په تاریخ کې کله ناکله پېښې تکرارېږي چې د میثاق بیرته کور ته استول د محمد داود د جمهوریت په دوهمه ورځ د جنرال خان محمدرستیال کور ته استولو سره

ورته دي. د میثاق د بیرته استولو پریکړه مسکو کړې وه خو د دفاع وزارت د سرپرست په توګه د مرستیال سره د مخالفت مرکز څرګند نشو که څه هم هغه مهال ویل کېدل چې په جمهوریت کې د پرچمیانو له لوري د مسکو د مخالفینو مخه نیول کېده. پورتنۍ څرګندونې او دوي بیلګې ښيي چې په اصطلاح د افغانستان د خلک دموکراتیک ګوند څوارلس کلنه واکمني واحده واکمني نه بلکې دوي متفاوتې (خپلواکه او بلواکه) واکمنۍ وې.

هغو مراسمو چې کابل ولرز او ه

د افغانستان خلک دموکراتیک ګوند د میراکبر خیبر د جنازې مراسم په شانداره توګه تر سره کړل. د هغه په جنازه او فاتحه کې د زرګونو تنو ګډون، د جنازې د لیرېد پرمهال د ښار په زړه کې منظم لاریون او په هغه کې د رنګارنګ شعارونو ورکول او د جنازې د خښولو وروسته د ګوند د مشرانو احتجاجیه ویناوې د زلزلې په شان کابل ولرز او او د دې زلزلې ټکانونه د قدرت په ماتيو کې خورا زورور وو. کابلیان د پنځو کلونو ځنډ وروسته یو ځل بیا په ښار کې د افغانستان خلک دموکراتیک ګوند د پرتمین لاریون شاهدان وو. واکمنۍ دا ډول لاریون د جزا د قانون خلاف و ګڼلو. البته د ۱۹۷۷ کال د پښتونستان د ورځې د نمانځنې په مراسمو کې د ګوند له لوري د خپل ځواک ښودنې حکومت ناکراره کړی وو او د ګوند د خپلو په لارو چارو یې فکر کاوه. خو د خیبر د جنازې مظاهره ډوله مراسمو چې د مذهبي مراسمو په پرتله یې سیاسي بڼه غښتلې وه د واکمنو په ټپونو د مالګې دورول وو چې ښي لاسي چارواکي او په تیره سردار داود یې ډېر په غوسه کړ. د خیبر د جنازې د مراسمو په اړه د امریکې سفارت د اپرېل په څلېرویشتمه (۰۳۱۴۲۷۰۴۶) لمبر ټلګرام واښنګتن ته استولی چې پکې راغلي وو: «دغې پېښې وښودله چې د خلق کمونستي ګوند ددې هېواد په جوړښت کې تر ټولو لوی او تر نورو ټولو ښه سمبال شوی منظم ګوند دی.» د جمهوري دولت د مخابراتو د وزیر کریم عطایي د لیکنې له مخې د خیبر د جنازې یوه ورځ وروسته «د جمهور رئیس د مرستیال مرحوم سیدعبدالا اله تر ریاست لاندې په صدارت عظمی کې مجلس دایر شو د آجندا سربیره د خیبر د خښولو په رپوټ هم خبرې وشوې. په مجلس کې ټول پدې نظر وو، د مظاهري په وړاندې چې د قانون خلاف ترسره شوه قانوني اجرات وشي. د جمهور رئیس مرستیال او د مالیې وزیر، سیدعبدالا اله او د کورنیو چارو وزیر عبدالقدیر وروسته دا موضوع له جمهور رئیس سره مطرح کړله. د ۱۳۵۷ کال د وري په ۲۹ د وزیرانو په مجلس کې پرې هر اړخیز بحث وشو او پریکړه وشوه چې د دولت دستگاه له خلقي او پرچمي عناصرو څخه پاکه شي او د مظاهري د پرمخ وړلو په وړاندې د قانون سره سم اجرات وشي. د ۱۳۵۷ کال د غويي د پنځمې د وزیرانو په مجلس کې د عدلیې وزیر او لوی څارنوال مرحوم وفي الله سمیعی د کمونستانو د مظاهرو او د میراکبر خیبر د تدفین په ورځ په دولت باندې د هغوی د بیشرمانه تېریو په هکله د جزا د قانون له مخې توضیحات ورکړل. د ماپښین وروسته غونډه کې د پرچمي او خلقي سرگلګه ګانو (د رمي د مشرانو) د نیولو په هکله خبرې اترې وشوې او د کورنیو چارو وزیر خپل هدایتونه ترلاسه کړل. څرنګه چې د مجلس آجندا ختمه شوې نه وه د ورځې په پای کې پردې سلا شوو چې راتلونکې مجلس د غويي په اوومه دایر شي. کله چې د مجلس څخه کور ته ورسیدم د صدارت نه ټلفون راغی راشی چې مجلس دی. په صدارت کې د مالیې وزیر را ته وویل ښه ده چې دلته پاتې شو چې د نیولو موضوع پټه پاتې شي. د شپې تر ناوخته په صدارت کې پاتې شوو. د کورنیو چارو وزیر په پرله

پسې ډول د پوليسو د اجراتو په اړه مجلس ته اطلاع ورکوله. تر هغه ځايه مې چې په ياد دي د حفيظ الله امين پرته چې نيول يې څرگند نه وو نورې نينوي پای ته رسيدلي وې. « ۲۱/۱۱۴ د عطايي په څرگندونو کې دوه ټکي د پام وړ دي. يو دا چې په يوه دين او آئين کې انسان او د هغه انساني کرامت ته سپکاوی نه کېږي. خو د جمهوري دولت يو وزير د يوه سياسي گوند غړو ته رمه وايي داسې گوند چې په ليکو کې يې پروفيسرانو، بنوونکو، انجينرانو، ډاکترانو، ليکوالو، شاعرانو، افسرانو او د لوړو زده کړو خاوندانو شتون درلود. هغه مهال يوازې د کابل په پوهنتون کې د دې گوند اتلس تنه (شپاړلس خلقي او دوه پرچمي) استادان په تدريس لگيا وو. کله چې د طالبانو مشر ملاختر منصور د پاکستان د بلوچستان په صوبه کې د بي پيلوټه امريکايي الوتکې په واسطه ووژل شو، د امريکي ولسمشر اوباما په ویتنام کې د ملاختر منصور د وژني خبره وکړه خو هغه يې بناغلي اختر منصور وباله. د جمهوري دولت د مخابراتو د وزير په کتاب کې د گوند د مشرانو او غړو په پټه سپکي سپورې د محمدابراهيم عطايي دا ارزونه چې « د داودخان شاوخوا يا د کی جی بی غړي او يا مغوره بي عقلان راټول شوي وو. « ۱۷/۳۹۴ بشپړ واقعيت لري. بل دا چې د خيبرد جنازي د مراسمو وروسته حکومت د (ا، خ، د، گ) د برخليک په اړه دوامداره بحثونه درلودل چې يقيناً بحثونه پردې کېدل چې څه ډول د دې گوند سره حساب تصفيه کړي. د جنازي وروسته د گوند د مشرانو او مطرح کدرونو آدرسونه تثبيت او هغوی تر څارني لاندې نيول شوي وو او د مرکز په قطعاتو کې بيړنی حالت اعلان شو. د گوند د مشرانو د نيولو د پريکړې په اړه محمدابراهيم عطايي ليکي: « د ده (داودخان) بي عقله او خايينو همکارانو چې د هغه شاوخوا يې نيولي وه هغه يې ولمساوه چې د خلق او پرچم رهبران ونيسي. « ۱۷/۳۹۴ د کريم عطايي په وينا د کابينې په غړو کې يوازې صديق محبي د لوړو زده کړو وزير د خپل اړونده وزارت څخه د خلقيانو او پرچميانو د تصفيې په چاره کې د تدبير او مدارا وړانديز کړی دی. هغه مهال د (ا، خ، د، گ) د غړو شمېر د ديارلسو زرو شاوخوا اټکل کېدل چې غوڅ اکثریت يې د ټولني باسواده قشر (ماموران، بنوونکي او افسران) وو. د دولتي ادارو په تېره له پوهنيزو بنسټيزو څخه د دې گڼ شمير گونديانو څښتنه په دولتي چارو او په تيره تدريسي بهير ناوړه اغيز پريښودلو. هېره دې نه وي چې د جنازي په مراسمو کې شوي ويناوي، شعارونه او شعرونه پوليسو او د ملي مصونيت مسؤلينو ثبت کړي وو. « د لوی څارنوالی په دفتر کې د راديو کست د فيتې څخه په واضح ډول د ويناوو د اوريدلو وروسته حکومت پريکړه وکړه چې د ا، خ، د، گ مشران د محکمې لپاره حاضر کړي. څرنگه چې امين پدې مراسمو کې وينا نه وه کړې نو هغه ونه نيول شو خو وروسته چې پوليسو د هغه د کور شاوخوا د شک وړ حرکات وليدل نو بيا حکومت د هغه د نيولوا مر هم ورکړ او د ورځي يوولسو بجو مخکې ونيول شو. « ۱۳۰/۲۵۷ گوندي مشرتابه گوند ته د واکمنی لخوا شته گواښونه احساسول او په پوره احتياط سره يې گامونه اوچتول. د وري په اته ويشتمه (اپريل اتلسمه) د خيبر د ترور وړاندې د گوند د سياسي بيرو په غونډه کې پريکړه شوې وه چې د مې لومړی د کارگرانو نړيواله ورځ به د پنځو کلو چوپتيا وروسته نمانځي او راتلونکې غونډه به د غويي په پنځمه د سليمان لايق په کور کې کېږي چې د کارگرانو نړيواله ورځ څه ډول ولمانځل شي. په غونډه کې پريکړه شوې چې د کارگرو ورځ و نه نمانځل شي ځکه د جنازي وروسته بله مظاهره ماجراجويي ښکاري او بنايي حکومت سخت غبرگون وښيي. په همدې ماخوستن ناوخته پوليسو د تره کې او کارمل په شمول اووه تنه گوندي مشران بنديان کړل او د نورو گوندي مشرانو کورونه تر څارني لاندې و نيول شول. د غويي په شپږمه چې امين خپل کور د پوليسو تر څارني لاندې ويني خپل مشر زوی د گوند د مشر کور ته استوي چې احوال يې

واخلي خو زوی يې د تره کي د زنداني کيدو خبر ورته راوړي چې د شپې پوليسو وړی دی. امين لدې وروسته په کابل کې د پرتو قواوو او قطعاتو او همداراز د هيواد د پوځي هوايي ډگرونو لپاره خلقي افسران د قوماندانانو په توگه ټاکي، ترڅو د اپريل او وېشتمه (د غويي اوومه) پاڅون وکړي. د محمداقبال وزيرې خلقي کدر په وينا تصادفاً دا وخت د امين يو دوست سر معلم عبدالغفور د خپلې ميرمنې سره د امين کور ته راځي او امين د نوموړي څخه غواړي چې د کابل ښاروالی ته لاړ شي او د ښاروالي مامور فقير محمد فقير د هغه کور ته راوړي. هغه ښاروالی ته ځي او فقير ورسره راوړي. امين فقير ته د انقلاب قوماندو ورکوي چې ملگرو ته يې ورسوي خو هغه د امين څخه ليکلي قوماندو غواړي. امين هر ارتباطي غړي ته په کوچنيو ورقو کې د پاڅون قوماندو ليکي او هغه ته يې ورکوي. د پاڅون ورځ د غويي اوومه ۹ بجې ټاکي چې د څلورمې زغره والي قوا څخه پيل شي. فقير ته پوليس د وتلو اجازه نه ورکوي ترڅو د امين د مشر ورور د زاريو وروسته فقير ته اجازه ورکوي چې له کور څخه ووزي او پدې ډول پوليسو ستره تير ووتنه وکړه او هغه چا ته يې د امين له کور څخه د وتلو اجازه ورکړه چې په جيب کې يې د وسلو پاڅون (انقلاب) ليکلي قوماندو وه. همدا رنگه امين خپل زوی عبدالرحمن د پوليتخنيک انستيتوت ته استوي چې استاد خير محمد ماموند د امين کور ته راوړي هغوی گډ ټکسي نيسي. ماموند ليکي: «د سيلو مخامخ د خوشحال مينې کورونو سره د ټکسي څخه ښکته شوو. دغه مهال عبدالرحمن وويل: استاده کيدای شي ما او تا دواړه يو ځای پوليسان زموږ کور ته پرې نه ږدي، زه به ورشم چې د امين صاحب نه هدايت واخلم. عبدالرحمن چې کور ته ننوت مور ئې ورته وويل چې دی (امين) همدا اوس پوليسانو بوت او استاد ته ئې دا پيغام پرېښی دی چې ستا سره په ارتباط کې پوځي ملگرو ته ووايه چې سبا په نهو بجو پر خپلو وظيفو حاضر وي، او تاسو ته ټاکل شوي ملگري به د انقلاب قوماندو درکړي او د هغه د قوماندې سره سم به عمل کوئ. عبدالرحمن وويل: امين صاحب زما مور ته دا هم ويلي دي چې ملگري بايد پوه وي چې دولت ما (امين) او تره کی دواړه وژني او کارمل يواځې هغه ته د اعتبار ورکولو په خاطر زموږ سره بندي کوي. کارمل نه وژني.» ۱۳۱ / ۲۳۶ پوليسو چې د امين د کور شاوخوا د شک وړ حرکات ويني په همدې ورځ د يوولسو بجو مخکې يې له ځانه سره وړی دی. د گوند پوځي مسولينو ته د انقلاب د قوماندې په رسيدو سره په همدې ورځ د غويي په شپږمه نيټه خلقي پوځيان په خوځښت راغلل او هرڅوک خپلو ارتباطي غړو ته د وسلو پاڅون (انقلاب) قوماندو رسوي، د پاڅون پرمهال د گډې همکارۍ پلان جوړوي او پريکړه کوي چې د غويي په اوومه سهار وختي به د زوبن تر څنگ د استقلال د ځلي سره ويني. البته چې د گوندي رهبران د نيولو خبر د غويي په شپږمه د ماښام د اتو بجو د پښتو د خبري سرويس څخه د دولت د اعلاميې په بڼه خپور شو. په اعلاميه کې د گوند د مشرانو د بندي کيدو سربيره هغوی د دولت د تخریب او په هغوی د پرديو د عمالو او خاينانو تورونه لگول شوي وو. د راډيو له لارې د گوندي رهبران د نيولو اعلان ټولو گونديانو ته د حکومت له لوري د گواښ او خطر سگنال وو چې هغوی بايد هوښياري له لاسه ورنکړي او ځانونه گواښمنو او بېرنيو حالاتو ته چمتو کړي. دا د دولت داسې تير ووتنه وه چې په خپله يې د (ا، خ، د، گ) غړي او په تيره پوځيان خبر کړل چې د مرگ او ژوند سوال يې طرحه دی. دې اعلان خلقيان د دوی گډ کور ته د راغلي اجل په وړاندې مقابلي ته و هڅول چې له يوبل سره اړيکي ټينگي او حالاتو ته په کتو سره مناسب غبرگون وښيي.

برخليک ټاكونکې ورځ

د ۱۳۵۷ کال د غويي په شپږمه د ماښام د اتو بجو د کابل راډيو په پښتو او بيا په اته نيمو بجو دري خبري سرويسونو کې د دولت اعلاميه خپره شوه او په هغې کې راغلي وو: «په لاندې شهرت وطن ته خاين عناصر نور محمد مشهور په تره کې، ببرک مشهور په کارمل، ډاکتر شاه ولي، حفيظ الله امين، غلام دستگير پنجشيرې او... ونيول شول.» په نيول شوو کسانو کې يوازې کارمل د پرچم له ډلې څخه وو او نور ټول خلقيان وو. هغوی د غويي په پنځمه د ماخوستن وروسته پوليسو له خپلو کورونو څخه وړي وو. حفيظ الله امين يې د غويي په شپږمه د غرمې مخکې نيولی دی. ويل کيږي چې لايق او بارق په خپله خوبه د غويي په اوومه د غرمې مخکې ځانونه پوليسو ته تسليم کړي دي. پوليسو ته په خپله خوبه د بارق او لايق تسليميدل داسې وو چې د غويي په پنځمه ماښام نور احمد نور، سليمان لايق، بارق شفيعي، عبدالکريم ميثاق او عبدالقدوس غوربندي په کلوله پشته کې د يوه گوندي په کور کې د خيبر د جنازې د مراسمو کست تنظيمولو. نور احمد نور د کوم کار لپاره خپل کور ته تللی دی ويني چې پوليس د ده د کور شاوخوا ولاړ دي او هرڅوک چې هلته ځي ترې پوښتنې کوي او دی بېرته کلوله پشته ته راځي او دا جريان نورو ته وايي. ټول هملته پاتې کيږي. سبا ماښام چې له راډيو څخه د گوندي مشرانو د بندي کېدو خبر اورېدې بحث کوي چې څه وکړي درې تنه بارق، لايق او غوربندي وايي چې دوی پوليسو ته ځان تسليموي، ميثاق او نور غواړي پټ شي او هغوی په ششدرک کې د داود رزميار په کور کې پټيږي او کښمنډ او نجيب هم هلته ورځي. د گوندي رهبران د زنداني کيدو وروسته دفاع وزارت په پلازمېنه او ولايتونو کې ټولو قواوو ته دستور ورکړ چې د غويي په اوومه په لسو بجو د گوند د مشرانو د نيولو په مناسبت غوندي جوړې کړي. د غويي په اوومه د سهار په اوو بجو د امين له لوري ځيني ټاکل شوي قوماندانان د خپلواکۍ د ځلي (د کابل زوبن) سره راغونډيږي ترڅو د پاڅون عمليات سره کورډينه کړي. خلقي پوځيان خپلو جزوتامونو ته په رسيدوسره د پاڅون لپاره چمتووالی نيسي او د جزوتامونو مشرتابه د ميټينگونو د تنظيم په چارو لگيا کيږي. همدارنگه په همدې ورځ په يوولسو بجو کابينې د گوند د مشرانو د برخليک په اړه په ارگ کې د جمهور رئيس تر رياست لاندې غونډه لړله. د ابراهيم عطايي په وينا «داودخان پدې وخت کې د کابينې غړي رابللي وو ترڅو د نيول شوو په هکله پريکړه وکړي. البته د هغوی په اړه اعدام په پام کې نيول شوی وو.» ۱۷/۳۹۴-۳۹۵ د کابينې په غونډه کې د دفاع د وزير پرته په پلازمېنه کې ټولو موجودو وزيرانو گډون کړی وو. بنايي د دفاع وزير د ميټينگونو د ښه تنظيم او يا د بيرنيو پيښو د مخنيوي په موخه د کابينې په غونډه کې برخه نه وي اخيستي. د غويي په اوومه په دولت کې د واکمن وضعيت او د خلقيانو د پوځي برخې له کړنو څخه داسې بريښي چې دا ورځ دواړو خواوو ته برخليک ټاكونکې ورځ وه. دولت غوښتل چې په دې ورځ د دې گوند د برخليک په اړه پرېکړه وکړي او خلقيانو د خپل پايښت په موخه په يوه خورا خطرناک کار وسلوال پاڅون لاس پورې کړ. لکه څرنگه چې يادونه وشوه د پرچم د پوځي سازمان مشر نور احمد نور د څو تنو گوندي مشرانوسره د غويي په شپږمه او اوومه پټ وو. د غوربندي په وينا له هغه پوښتنه شوې وه څه بايد وکړو هغه ورته ويلي وو، زه د غلام جيلاني باختري د کړنې د وزير احوال ته منتظر يم او ميثاق وايي چې باختري د پرچميانو او شورويانو د ارتباطي کړۍ رول درلود او شورويانو ورته ويلي وو چې گونديان بايد پټ شي. دا بيا د دې ښکارندوی دی چې پټ پرچمي باختري د جمهور ريس نبض، د کابينې پرېکړې او شورويانو دستور ته په کتو سره نور احمد نور ته معلومات

ورکول. کله چې په عسکري گارنيزيونونو کې غونډو او مېټېنگونو ته تيارې نيول کيده د څلورمې او پنځلسمې زغره والو قواوو خلقيانو د همدې فرصت څخه گټه پورته کړله ټانکونه، زرهيونونه او د شلکا دستگاوې يې خوځښت او جگړې ته چمتوکولې. ويل کېږي کله چې دا وسايط خوځښت ته چمتوشول جگړن محمداسلم وطنجار د خلقي پاڅونوالو د ځمکنيو قواوو قوماندان د څلورمې زغره والي قوا د ټانک د کنډک قوماندان د قوا کفيل جگړن محمدرفيغ ته چې د پرچم د فرکسيون سره سازمانې تړاو درلود د خلقيانو د پاڅون پريکړه اعلان کړه نوموړی ورسره همغږی شوی دی. همدامهال د پنځلسمې زغره والي قوا اړونده خلقيانو د خپل هوډ په اړه د قوا قوماندان مولاداد ته ورته خبره کړې وه چې هغه مخالفت بنودلی وو او سمدلاسه پاڅون کوونکو هغه وواژه او د قوا واک يې په لاس کې ونيو. پردې اساس د يوولسو بجو شاوخوا پوځي وسايط د ښار په لور وخوځيدل. د کابينې د غونډې په هکله د مخابراتو وزير ليکي: «د مجلس څخه لا ډير وخت نه وو تير شوی چې د جمهوري رياست د ياورانو څخه يو کوټې ته راننوت او مستقيماً جمهور رئيس ته ورغی او يو کاغذ يې ورکړ. مرحوم ياور ته څه وويل او د سر په اشاره يې رخصت کړ. څو شيبې نه وې تيرې شوې، د جمهوري گارد قوماندان صاحب جان د يوه بل کس سره تالار ته راغی بيا يې هم يو کاغذ ورکړ، جمهور رئيس د کاغذ د لوستلو وروسته سملاسي خپل ځای پرېښود او په گړنديو گامونو سره د خپل کار دفتر ته ولاړ. څو دقيقې وروسته د توپ يوه ډاروونکې ډز ماني ولرزوله.» ۱۱۴ / ۲۲ ويل کېږي چې په لومړي کاغذ کې د پلچرخي څخه د ښار په لور د وسايطو د خوځښت رپوټ ورکړل شوی وو، جمهور رئيس خپل ياور ته ويلي وو چې د دفاع وزير څخه پدې هکله معلومات واخلي. دفاع وزير ته ويل شوي وو چې قوا د کلني تعليمي پلان له مخې پوروا (مشق او تمرين) لري. په دوهم کاغذ کې ليکل شوي وو چې زغره وال وسايط ښار ته ننوتې دي، دې خبر ولسمشر ورخطا کړ بيله دې چې کابينې ته څه ووايي خپل دفتر ته ځي. پاڅون کوونکي د دفاع وزارت قرارگاه ته په رسيدو سره په دوولسو بجو چې د ځانښت د توپ د ډز د وخت سره سمون خوري په ماني ډز وکړ. هغه مهال د دفاع وزارت قرارگاه د ارگ مخامخ وه. د ډز پر مهال دفاع وزير، لوی درستيز ډگر جنرال عبدالعزيز او جنرال روکی د وزير په دفتر کې ناست وو د لوی درستيز پرته دوه نور محمدزي دي. د دفاع وزارت او ارگ مخې ته راغلي ټانکونه د جمهوري گارد د ډزو هدف گرزي. هغه مهال د ارگ د دفاع لپاره ۱۰۰۰ تنه پوځيان او ۲۴ ځنځير ټانکونه گومارل شوي وو. د پاڅون کوونکو لومړی ټانک چې د اور په لمبو کې وسوځيده د خلقي محمدزي جگتورن محمد عمر ټانک وو. د پوځي عملياتو پلان داسې جوړ شوی وو چې په يوه وخت کې به ځمکنې او هوايي ځواکونه دولتي ضد عمليات پيلوي. ځمکنيو ځواکونو عمليات پيل کړل خو د الوتکو څرک نه لگېده. دا د دې لامل وگرزید چې ځمکنې پاڅون کوونکي په سختو شرايطو کې راگير او ټکنې شي او پدې تمه يې انتظار ايست چې هوايي ځواکونه پر ارگ بريد وکړي او دوی ته ارگ ته د ننوتلو شرايط برابر کړي. ارگ ته د يوې مستحکمي کلا په توگه ننوتل او د هغې نيول ستونزمن وو. دا چې هوايي ځواکونو ولي په خپل وخت عمليات پيل نکړل واقعيت يې دا وو قادرخان د هوايي او هوايي مدافعي مرستيال چې د امين له خوا د هوايي ځواکونو د قوماندان په توگه نومول شوی وو د دولت د پلويانو له لوري توقيف شوی وو. شيرجان مزدوريار چې په پاڅون کې يې فعال رول درلود وايي: «عبدالقادر د دولت د پلويانو له خوا تر څارني لاندې نيول شوی وو او د غرمې وروسته درې ټانکونه د هغه د خلاصون په موخه خواجه رواش ته وليږل شول او هغه يې آزاد کړ، بگرام ته ولاړ او الوتکو ته يې د پرواز امر ورکړ.» ۱۳۲ / ۶۶ غوث الدين فابيق د وخت د ټولگتو وزير هم په همدې اند دی او ليکي

: « قادر او نور کمونستان مرتضى قل خان بندي کرل او په يوه کوټه کې يې اچولي وو، هغه ټانکونو آزاد، ملي خاين قادر د چورلکې پواسطه د بگرام هوايي ډگر ته ولاړ د هغه ځای کمونستان يې ولمسول ترڅو الوتکې پرواز ته چمتو کړي. » ۱۷۷ / ۵۲ مرتضى قل د هوايي قواوو سرانجينر وو. لکه څرنګه چې جنګي الوتکې د بگرام په هوايي ډگر کې وې هغه مهال د بگرام د هوايي ګارنيزيون د خلقيانو مسول محمد هاشم نوري وو. هغه وايي چې ده ته چا د پاڅون دستور نه دی ورکړی. هغه وايي چې د ده او امين تر منځ داسې شفر شتون درلود که څوک د امين انځور ده ته وښيي د هغه د دستور له مخې به د حکومت خلاف خپلو ارتباطي ملګرو ته قوماندې اويا دستور ورکوي. هغه مهال يعنې د غويي په اوومه چا ما ته د امين انځور نه دی ښودلی او چا کوم هدايت هم ندی راکړی لدې کبله ما خلقي پيلوټانو ته د الوتني دستور ورنکړ.

کله چې ټانکونه او زرهپوښونه ښار ته ننوتلي دي د دفاع وزير يا ښايي د جمهور رييس لخوا هوايي قواوو ته هدايت ور کړل شوی وي چې جنګي الوتکې ښار ته ننوتي ټانکونه او زرهپوښونه له منځه يوسي. هماغه دي چې درې جنګي الوتکې چې پيلوټان يې جګتورن مير غوث الدين مشهور په ګاګارين، جګتورن وهاب لوګری مشهور په ماما وهاب او تورن تيمور فراهي د بگرام له هوايي ډگر څخه پروازکوي. وروستيو دوو تنو دوی ته په ورکړل شوو هدفونو توغندي وويشتل چې يو توغندی په خواجه رواش کې په يوه ټانک ولګيد څلورتنه پکې ووژل شول او سيدمحمد ګلاب زوی يې ټپي کړ خو خلقي مير غوث الدين خپل توغندي په کوم غره ويشتلي وو. دې پيلوټانو د خلقي واکمنۍ پرمهال خپلو دندو ته دوام ورکړ ماما وهاب او مير غوث الدين د (ا، خ، د، ګ) تر نسکوريدو پورې په پوځ کې دنده ترسره کوله او تيمور د وسلوال پاڅون څه موده وروسته د الوتکې د غورزېدو له امله ووژل شو. همدې دريو پيلوټانو د غويي په اوومه لکه نورو پيلوټانو د پاڅون کوونکو په ګټه پروازونه تر سره کړل. په ارګ او دفاع وزارت باندې د ټانکونو د بريد وروسته د دفاع وزير او لوی درستيز د دې پرځای چې په مرکز کې مېشت قواوو چې دوي فرقي، د توپچي لوا او د کوماندو، پاراشوت او انطباط قطعي د ياغيانو په وړاندې سوق او اداره کړي په يوه موټر کې کښيني او د قرغي اتمې فرقي ته ځي ترڅو دا فرقه د پاڅون کوونکو خلاف د جګړې لپاره چمتو کړي. دوی دومره وارخطا وو چې موټر يې ټکرکړی او د دفاع د وزير لاس هم خور شوی وو. هغوی بريالي شوي چې د اتمې فرقي څخه يوځواک د ياغيانو په وړاندې د ارګ د دفاع لپاره چمتو کړي. کله چې ددې ځواکونو د کتار په سر کې چې د ټانک کنډک وو او قوماندان يې خلقي جګړن علاوالدين کوم چې د امين له لوري د اتمې فرقي د قوماندان په توګه نومول شوی وو پوليتخنيک ته ورسېد د خپل ټانک ميل د اتمې فرقي په لور را وګرزولو او د اتمې فرقي په لور يې يو ډز وکړ. دې ډز د دفاع وزير ته دا تريخ پيغام ورکړ چې د ټانک کنډک هم د پاڅون کوونکو سره دی. لدې وروسته د دفاع وزارت مشران اړ شول چې د برچي دښتې له لارې د دارالامان په لور چيرې چې د لومړي لمبر قول اردو (قوايمرکز) قرارګاه ده لاړشي او له هغه ځای څخه دولت ته د وفادارو ځواکونو د قوماندې چارې پرمخ بوزي. دوی بريالي شول چې د ريشخورو فرقي څخه يو ځواک د ډګروال محمد هاشم کندهاري په مشرۍ د ارګ د دفاع لپاره چمتو کړي او د ماښام په رارسېدو سره د حبيبيې لېسې پورې راورسيږي خو د هوايي بمباريو له امله نوموړی ځواک وپاشل شو. همدارنګه د قوايمرکز درستيزوال عبدالعلي وردګ د ننګرهار يوولسمې فرقي سره اړيکه نيسي خو د دې فرقي قوماندې خلقيانو په لاس کې نيولي وه. د تلفون ګوشکي خلقي بهرام الدين وردګ پورته کړي ده او بهرام الدين ورته ويلي وو چې دی د فرقي مشري کوي عبدالعلي نور څه ندي ويلي او د تلفون ګوشکي يې اېښي

ده. البته د ننگرهار د فرقي څخه د کوماندو يوه قطعه چې قوماندان يې پرچمي وو د کابل په لور خوځېدلې وه خو مخه يې د څلورمې قوا نيولې او بېرته خپل سوق الجيش ته ستنه شوې ده. د غويي په اوومه نيټه د دري نيمو بجو وروسته د پاڅون کونکو په گټه هوايي بریدونه پيل شول ځکه چې د غرمې وروسته دريو ټانکونو عبدالقادر له توقيف څخه خلاص کړ بگرام ته د چورلکې پواسطه په تللوسره يې پيلوټانو ته د پرواز امر ورکړ او د مهتاب کلا په توپچي لوا او د ريشخورو نه ارگ ته د مرستې په موخه راوتليو قطعاتو بمباري پيل کړې. د دې بمباريو د پيلېدو وروسته پاڅون کونکي اکتيف عمليات پيلوي، خپل مشران له توقيف څخه آزادوي او کابل راډيو ته يې راليردوي. که د غرمې وروسته لومړيو شيبو کې د ارگ مدافعينو او يا د کابل گارنيزيون کوم جزوتم په پاڅون کونکو بريد کړی وای شونې وه چې پاڅون خپل شوی وای. د بندي شوو مشرانو د خلاصون لپاره د څلورمې زرهداري قوا د شلکا دوه تنه افسران (سيدرحيم سرباز او محمد يوسف سهار) دنده اخلي. هغوی د کورنيو چارو د وزارت د پوليسو افسرغني سره چې د گوندي رهبرانو د بندي کېدو ځای ورته معلوم وو ورغلي دي. غني د خپل کتاب (شب های کابل) په ۳۸ او ۳۹ مخونو کې د گوندي مشرانو د آزادولو په اړه راوړي: «د تره کې د لاس ولچکونه مو خلاص کړل...، د انقلاب تېريکي مو ورکړه تره کې په تعجب وويل څه اورم؟ انقلاب کوم، انقلاب؟ او دا فيرونه د انقلاب دي؟ شايد کومه بله توطيه منځ کې وي؟...، د انقلاب په تېريکي ورکولو دواړو تره کې او کارمل باور نه کاوه. د انقلاب څخه د دوی دواړو بې خبري ما ته هم سوال پيدا کړ چې دا څنگه انقلاب دی چې د گوند عمومي منشي او دوهم منشي ترې خبر ندي؟...، تره کې امين ته وويل چې تاسې له انقلاب نه خبر ياست؟ امين وويل بلي کله چې ستاسو له زنداني کېدو نه خبر شوم نو مې د انقلاب قومانده ورکړه...، دستگير پنجشيري امين ته وويل بېشک بچه وطن که مرد ميدان هستي (بېشکه د وطن بچيه چې د ډگر نارينه يې). د سليمان لايق له سترگو اوښکې تللي ومې پوښت وې اوښکې؟ وېي ويل د خوشالۍ اوښکې دي.» د انقلاب څخه د گوندي مشرانو بې خبري بسپي چې د امين پرته نور گوندي مشران نه پوهېدل چې پاڅون يې ملگرو کړی دی. پاڅون کونکو ته د کورنيو چارو د وزارت د منسوبينو د تسليميدو پېښه په زړه پورې ده چې دلته يې يادونه کېږي. کله چې پاڅون کونکي د کورنيو چارو وزارت ته رسېږي د کورنيو چارو د وزارت د نيولو د جزوتم مشر جگتورن توفيق احمد نورستاني د لودسپيکر په واسطه د وزارت له منسوبينو غواړي چې ټول د وزارت انگر ته راشي. کله چې هغوی ټول راوتلي دي هغوی ته يې امر کړی دی چې خپلې کورنۍ او کميسونه وباسي. هغوی کورنۍ او کميسونه اېستلي دي او په سپينو زيرپېرانيو کې يې د وزارت په انگر کې کېښولي او پيره يې پرې درولي ده. دا مهال د هغوی څخه پوښتنه کېږي چې څوک د گوند د مشرانو د توقيف ځای څخه خبر دي غني ځواب ورکړی چې زه خبر يم او هغه توقيف ځانې ته بيايي. د هوايي بمباريو د پيلېدو وروسته د دفاع وزير د لوی درستيز او د مرکزي قول اردو درستيزوال سره «د دلکشاه د مانۍ باغبانسي عبدالمجيد کور ته چې د خپلوانو نه يې دی ورغلي او غوښتل يې چې شپه به همدلته تيره کړي او سبا سهار وختي به يوي خوا ته وتښتي خو له بده مرغه د باغبانباشي زوی دغه خبره کودتاچي ځواکونو ته ورسوله، هغوی راغلل او دري واړه يې ونيول.» ۱۳۳ د راډيو تالار ته د گوندي رهبرانو د ليرد وروسته هغوی د راډيو څخه د اعلاميو په خپرولو پيل وکړ. لومړي اعلاميه چې د ماښام د اوو بجو شاوخوا خپره شوه انانسر يې حفيظ الله امين وو او هغه وويل: «توجه! توجه! توجه! د نظامي انقلابي شورا اعلاميه اسلم وطنجار د زرهدارو قوا جگړن او د هوايي قواوو ډگروال عبدالقادر اوږوي.» د وطنجار له وينا وروسته

عبدالقادريه دري ژبه نوموړې اعلاميه ولوستله چې منځپانگه يې د محمداود د واکمنۍ په نسکورېدو څرخېدله. سره لدې چې اعلاميه واورول شوه خو حالات كړكېچن او ناڅرگند وو او كارمل ويل چې زموږ په ملاتړ يوازې ۶۲ ځنځيرتانك ولاړدي په داسې حال كې چې د دولت په ملاتړ د ريشخورو اوومه او د قرغې اتمه فرقه ، د گارد لواء، د بالاحصار لواء، د مهتاب كلا د توپچي لواء ، د كوماندو ضربتي قطعه ، د پوليسو قومانداني ، منتظره قطعي او نورې ولاړې دي او « وړانديز يې وكړ چې د گوند رهبري ، د ثور د پاڅون په هماغه لومړيو كې پټه شي او د پاڅون مستقيم مسئوليت په پوځي افسرانو واچوي. خو نور محمدتره كې د رهبرۍ د پټېدو سره په كلكه مخالفت كاوه او په لوړه انقلابي روحيه او په څرگند ډول ويل او دا خبرې يې تکرارولې يا به د پاڅون د پوځي مشرتابه د انقلابي پاڅون سره بريالي كېږو او يا به په يوه سنگر كې وژل كېږو. » ۹۱ / ۲ دا انديښني هغه وخت زياتې شوې چې د اوومې فرقي ځواکونه حبيبي ليسي ته راورسېدل او د مهتاب كلا د توپچي لواء په الوتكو ډزې وكړې او يوه جنكي الوتکه يې را نسكوره كړه. ددې الوتکې پېلوټ عبدالوهاب وردگ وايي چې كله مې كته پوټل وكړ په يوه كور كې په يوه ونه كې بند شوم ، د دې كور پښتني مېرمنې ترې پوښتلي وو ته روسی يې ، هغه ور ته ويلې وو نه افغان يم ، وروسته مېرمنې شيدې وركړې وې. د راډيو د نشراتو د پای ته رسيدو وروسته د گوند مشران خواجه رواش « محل چنار » ته لاړل او د سهار تر شپږنيمو بجو پورې هلته وو او بيرته كابل راډيو ته راغلل. د شپې په راتلو سره حالات د پاڅون كوونكو په گټه واوښتل. د كريم عطايي په وينا دا مهال وزيرانو داودخان ته وړانديز وكړ چې كندهار ته لاړشي او د هغه ځايه د بغاوتچيانو په وړاندې د پوځ لارښوونه وكړي او د جنرال نذيرسراج د ليكنې په اساس « د ارگ نه د مركزي قوا كومي قطعي ته ولاړشي او ټوله قوماندې په خپل لاس كې ونيسي. محمداودخان دغه سلا ومنله يو تور والگه موټر د ارگ د گلخاني ماڼۍ ته رانږدې شو ولسمشر له دروازې راووت او غوښتل يې چې په موټر كې كښيني ، زوی يې محمد عمر ورپسې ورغی په دغې شيبې كې د گارد د قطعي لخوا د دوی په لوري ډزې وشوې ، عمرجان ټپي شو او ولسمشر بېر ته گلخاني ته ننوت او ويې ويل : نه ! هرڅه پای ته رسېدلي دي د دغو ټولو بدمرغيو پازوالي زما په غاړه ده هرڅوك چې نه غواړي ووژل شي د ماڼۍ شا تالار ته دې ولاړشي ، وروسته ويل كيدل چې په داودخان او عمرجان د كلاشكوف ډزې د داودخان د ډاډ وړ صاحب منصبانو له ډلې نه د يوه تن صاحب منصب له پلوه وشوې. » ۱۳۳ خو واقعيت دا وو چې محمد داود نه بلکې سردارمحمد نعيم او د هغه لور زرينبتي غوښتل له ارگ څخه ووزي پرې ډزې وشولې چې دواړه ټپيان شول. دا خبره گلالي ملكيار د محمد داود د مشر زوی محمدعمر مېرمنې څو كاله وروسته په امريكا كې داود ملكيار ته كړې ده . د « اپريل دوه ورځې » په نامه روسي مستند فلم جوړوونكي د دوو تنو جگتورن عبدالمجيد او بريدمن بېرک سره مرکه كړې ده او هغوی وايي چې دوی د پاڅون له رهبرۍ سره اړيکه لرله او دوی له ارگ څخه د هغوی د وتلو مخه ونیوله او ډزې يې پرې وكړلې. بېرک وروسته د تره كې ساتونکی وو . د محمداود د مخابراتو د وزير په وينا په گارد كې د شپې د دوولسو بجو وروسته پېره داران نه ترسترگو كيدل ، دې دا معنی لرله چې نور ارگ د خلقيانو لاس ته لوېدونکی دی. د هغه په خبره دا مهال د گارد قوماندان په ملكي دريشۍ كې راغی او ولسمشر ته يې وويل چې په گارد كې خيانت پيل شوی او نور مي څه په وس كې نشته. داودخان هم وضعيت ته په كتو سره دې پايلې ته ورسيد چې د پاڅون كوونكو سره وويني هماغه دي چې د گارد قوماندان د ولسمشر د دستور له مخې د گارد د مخابراتو آمر تورن آغامحمد كندهاري پاڅون كوونكو ته وړليږي چې د هغه پيغام پاڅون كوونكو ته ورسوي. « هغه يې راووست . هغه وويل : جمهور رييس

وايي : قوماندانان يعني قادرخان او وطنجار دي ماته راشي، زه چمتو يم هغوی ته تسليم شم. دا وړانديز د مشرتابه لخوا و نه منل شو، خو وويل شول چې مور مذاكرې ته چمتو يو او تره كې خيال محمد كتوازي ته دستور وركړ چې يوه كوټه د داود سره ليدنې ته چمتو كړي . څرنگه چې وخت تېر شو او معلومه نشوه، د گوند عمومي منشي نورمحمدتره كې دا مهمه موضوع طرحه كړله او هغه دا چې د داود خان په اړه څه پرېكړه وكړو؟ د رهبرۍ غړو مختلف نظرونه لرل، ځېنو ويل چې هغه محاكمه او سزا وركړل شي، ځېنو ويل هغه اعدام شي ، بېرک كارمل د هغه د ژوندي پاتې كېدو طرفدار وو...، سليمان لايق وويل : دا فرعون بايد ووژل شي. هغه د سودان پېښې ته اشاره وكړه وويل : ملگرو كله چې په سودان كې مترقي كسانو انقلاب وكړ، د زړه سوي له كبله يې جعفر النميري ونه وژلو. لكه څرنگه چې بيا نميري واك ته ورسېدلو دا ټول انقلابي كسان يې ووژل. څرنگه چې ملگري كومي پايې ته ونه رسېدل ، تره كې افسرانو ته وويل هڅه وكړئ هغه ژوندي راولئ. « ۱۳۴ پدې هكله دستگير پنجشيري د خپل كتاب د دوهم ټوك په ۹۴ مخ كې راوړي چې ده تره كې ته ويلي دي چې هغه (داود) به د لړم په شان خپل وروستي زهر او وروستي مرمی د پاڅون په قوماندانانو باندې تشي كړي لدې امله غوره دا ده چې دا درې تنه ورنشي او تره كې د ده خبره ومنله. پنجشیری د دوو تنو په ځای د دريو تنو يعني قادر ، وطنجار او مزدورپار نومونه را وړي چې گواكي داودخان هغه غوښتي وو. همدارنگه پنجشيري د داودخان سره د چلند په هكله د خپل كتاب په ۹۵، ۹۶، ۹۷، مخونو كې توضيحات وركړي او په ځانگړې ډول وايي چې بېرک كارمل د داودخان سره د انساني چلند غوښتونکی وو ، ده هم د داودخان په هكله د هومانيزم او د ټولنيزې مبارزې اصولو ته د وفادارۍ خبره كړې ده او د سليمان لايق له قوله وايي چې دا فرعون ووژل شي. خو بالاخره تره كې وويل: « كه چيرې سردارمحمد داود او پلويانو يې د انقلاب له فرمان څخه سرغړونه وكړه او د پاڅون كوونكو په وړاندې يې وسلې ته لاس كړ او د گوند د دستور په وړاندې بېله څه ويلو تسليم نشي زموږ وسلوال ځواكونه حق لري د خپلې آزادۍ او شخصي امنيت او د انقلابي نظم څخه په ميرانې او قاطعيت دفاع وكړي او كه چيرې د مقاومت نه لاس واخلي او وسله په مخكه كيردي بايد يوه خوندي ځای ته وليږدول شي او د هغه سره د مملكتي قوانينو د درناوي وړ ، انساني او افغاني چلند وشي. « ۹۷/۲ د غويي د اتمې په پيل سره گارد دنده پرې ايښې وه هماغه دي چې د كوماندو د قطعي تورن امام الدين د مخابري افسر ته دنده وركول كېږي چې د وسلې پرته د پوځي شورا پيغام ولسمشر ته ورسوي. هماغه دي چې هغه د گلخانې ماڼۍ ته ورځي. د اېرېل دوه ورځې نومي مستند فلم جوړونکی خبريال د ثور د پاڅون په لومړيو كې د تورن امام الدين سره په څلورسوه بستريز روغتون كې چې بنی لاس يې په پلستر كې دی مرکه كړې ده او هغه د داودخان او د هغه د كورنۍ د غړو د وژنې په اړه وايي: « د اېرېل په اته ويشتمه په شپږو بجو د (ا ، خ ، د ، گ) مركزي كمپني دنده راکړه چې ولسمشر ته د مركزي كمپني پيغام ورسوم. پدې ورځ د پخواني ولسمشر ، د هغه د خپلوانو او ځېنو وزيرانو پرته زيات شمېر پلويان انقلابي واكمنۍ ته تسليم شوي وو...زه ماڼۍ ته ورننوتم هلته داود د هغه نږدې كسان او ځېني وزيران مسلح وو او هلته يو ماشيندار هم وو. ما په ډېر احترام ورته وويل : محترم بناغلی جمهور رييس ! د ا ، خ ، د ، گ د مركزي كمپني د دستور له مخې تاسې زنداني ياست، وسله په ځمكه كېږدئ او تسليم شئ. ماته دنده سپارل شوې ده چې تاسې له ماڼۍ وباسم او د پاڅون كوونكو قرارگاه ته بوزم. هغه غوښتل د خپلې توپانچې پواسطه پرما ډزې وكړي ما پرې چيغه وكړه ډزې مه كوه لاسونه جگ كړه خو په لږزېدلې لاس يې ډزې وكړلې . دا مهال د داود زوی د ماشيندار پواسطه پرما ډزې وكړي او دوي گولی زما په بنۍ اوږه ولگېدلې. زوی

او يوه بل په منډه بلي كوتې ته ولاړل او قدير د كورنيو چارو وزير ماشيندار ته لاس كړ خو ډزې يې ونشوای كړای او ماشيندار ترې ولوېد. دا مهال نعيم خان چې په پښه ټپي وو او په كوچ كې ناست وو د قدير څخه لوېدلی ماشيندار واخېست او په مور يې ډزې وكړې خو د ماشيندار گولۍ يې خلاصې شولې. دا مهال د ځان د ساتنې په موخه مو پر هغوی متقابلې ډزې وكړې. ددې ډزو پر مهال د گاونډۍ كوتې څخه چې د داود كورنۍ هلته وه چيغې او ډزې واورېدل شوې، داود خپل اولادونه او لمسيان چې ده ته زارۍ كولي پاڅون كوونكو ته تسليم شي ووژل. پدې ډول زموږ په ډزو كې د تمې خلاف داود او پلويان يې ووژل شول. پدې توگه ما ونشوای كړای خپله دنده ترسره كړم البته ملامت زه نه يم...» د امام الدين له څرگندونو څخه معلومېږي چې د گلخاني په ماڼۍ كې د ولسمشر او د هغه سره موجودو كسانو د ډزو وروسته كوماندويانو په ماڼۍ بريد كړی چې په پايله كې يې د كوماندويانو او په خپله د جمهور رييس د زوی له خوا د افغانستان لومړی جمهور رئيس د يحيی د كورنۍ وروستی واکمن او د هغه اولس تنه د كورنۍ غړي او سيد عبدالله اله د ولسمشر مرستيال هم ووژل شول او قدير نورستاني ټپي او وروسته په څلورسوه بستريز روغتون كې ساه ورکړه. د يحيی د كورنۍ د وروستي واکمن محمداود په وژل كېدو سره د افغانستان د تاريخ نوی خو خونړی پړاو پيل شو. وروسته لدې د راديو نه د محمد داود د وژنې اعلان خپور شو چې د اعلان په خپرېدو سره د نوې واکمنۍ په پټه د هيواد له گوټ گوټ نه مرکز ته د مبارکۍ تلگرامونه راوړسېدل او نوې واکمنۍ دا سياسي بدلون د ثور د ملي دموکراتيک انقلاب بري په نامه اعلان كړ. د جمهوريت د گارد تسليم شوي منسوبان وروسته لدې چې بې وسلې شول ټول د خيبر رستوران ترڅنگ د آريانا په سينما كې تر څارنې لاندې ونيول شول.

د ارگ ساتونكو ټولټال ۳۰ تنه پاڅون كوونكي له پښو غورزول چې ۱۲ تنه سرتيري، ۶ تنه واړه ضابطان، ۷ تنه بريدمنان، ۴ تنه تورن او يو تن جگتورن وو چې د(پروان، جوزجان، ننگرهار، فارياب، كابل، پكتيا، هلمند، بغلان، وردگ، لغمان، بادغيس، كندز او غور) اوسيدونكي وو. همدارنگه يو تن د ريشخورو په اوومه فرقه، دوه تنه د غزني په ۱۴ فرقه او څلور تنه د خواجه رواش په هوايي ډگر كې ووژل شول. همدا رنگه د امام الدين سره د محمد علي په نامه يو سرتېری هم ووژل شو. كه چيرې د خلقيانو د پاڅون انگيزې ته وکتل شي هغه د داودخان د جمهوري دولت له لوري د ا.خ.د.گ د مشرانو د زنداني كولو په وړاندې وسلوال غبرگون وو. د راديو څخه د خاينانو په نامه د گوندي مشرانو د نيولو اعلان، د پيژندل شوو گوندي كدرونو د كورونو څارنه او د حكومت له لوري د گوند د مشرانو د نيولو په مناسبت د خونښو ډكو غونډو جوړولو او د گوند د مشرانو د چانوارۍ د گنگوسو او اوازو څخه معلوميدل چې دولت هوډ درلود دا گوند درې وړې كړي. پردې بنسټ د خلقيانو د غويي اوومي نيتي وسلوال پاڅون يا انقلاب او د دې گوند د مخالفانو په خبره خونړۍ کودتا يا بغاوت د فرانسوي فيلسوف آلبرټ پدې ارزښتمنه خبره د صحت مهر لگوي چې «د بغاوت احساس په ظلم كې زيږيدلی دی.» پرېله خوا بيا د واک د ساتلو په موخه د پاڅون كوونكو په وړاندې په وروستيو شيبو كې چې جمهوري گارد تسليم شوی وو د داودخان بيخايه مقاومت د جارج اورول ۱۹۸۴ نومي مشهور ناول ليكوال د دې خبرې سموالی ښيي چې «هيچا هم ځواک د پريښودلو په نيت نه دی غضب كړی، ځواک (قدرت) يوه وسيله نه ده، دا يو پای دی.» له همدې كبله محمد داود د کودتا له لارې د غضب شوي واک څخه تېرېدلو ته چمتو نه وو او تر پایه وجنگېده او دې ته هم چمتو نشو چې د كورنۍ زاره او واړه غړي يې ژوندي انقلابيونو ته تسليم شي او هغوی يې د خپل زوی په واسطه ووژل او همدا زوی يې هم د خلقي پوځيانو په ډزو كې ووژل شو.

د محمد داود د کورنۍ د وژنې رښتيا

په دې وروستۍ نيمه پېړۍ کې د افغانستان ځينو چارواکو او سياستوالو داسې کارنامې د تاريخ حافظې ته سپارلې دي چې د ژمنو چارواکو او ځيرکو سياستوالو سره څه چې د عادي وگړو څخه يې تمه نه کېږي. پداسې کړنو يوازې رواني ناروغان او له اقتصادي ستونزو سره مخامخ وگړي لاس پورې کوي. زموږ د هيواد دا ډله سياستوال نه رواني ناروغان وو او نه يې اقتصادي ستونزې لرلې بلکې د هغوی بې کچې ځانغوښتنې او مقام پالنې هڅولې دي چې په عجيبو نه منونکو کړنو لاس پورې کړي او د تراژيکو خونړيو پېښو عاملان او لوبغاړي پاتې شي چې شپږ تنه (محمد داود، حفيظ الله امين ، ببرک کارمل ، گلبدین حکمتيار ، احمدشاه مسعود او محمد اشرف غني) لدې سياستوالو څخه دي. د پورتنیو سياستوالو د کارنامو يوې برخې ته به گوته ونيول شي. خبرې به د عمر له پلوه له کشر نه پيل کړو.

احمدشاه مسعود د جمهوري نظام او بيا د (ا، خ ، د ، گ) د واکمنۍ خلاف جهاد!؟ پيل کړ او پوره اووه ويشت کاله چې د عمر د نيمايي څخه زياته برخه يې جوړوي خپل جهاد ته ادامه ورکړله. د شوروي د اشغال پر مهال مسعود د يوه پياوړي جهادي قوماندان په توگه تبليغېده او د وطن د آزادۍ او جهاد په نامه به يې څومره خپل جهادي ورونه چې د ده تر قوماندې لاندې جنگيدل د شهادت ترکچې سرشندنو ته هڅولي وي او څومره نور افغانان به يې د اشغالگرو د پلويانو او د ده او د هغه د سنگر د ملگرو په وينا د کمونستانو په نامه رېږولي او وژلي وي. خو داسې وخت راغی چې د شوروي اشغالگرو د نازولو لکه محمود بريالي ، نجم الدين کواياني ، فريداحمد مزدک ، عبدالوکيل ، محمد نبي عظيمي ، محمد آصف دلاور ، عبدالرشيد دوستم ، جنرال مؤمن ، جنرال منصور نادري او د هغوی د دسترخوان له نورو يارانو سره د ورورۍ او دوستۍ مزي ټينگ کړل او په گډه يې د نجيب الله حکومت نسکور او دولتي واک يې غضب کړ ، پدې ډول يې د ملگرو ملتو د سولې پروگرام شند او په هېواد کې يې د ځمکې پر سر محشر جوړ کړ. څرنگه يو سياستوال او په تيره مسلمان ځان ته اجازه ورکوي چې خپل اصول تر پښو لاندې کړي او د واک په خاطر د خپلو جهادي ورونو او وطنوالو هغه هيلي چې د م ، م د سولې د پنځه فقره يې پروگرام په پلي کيدو کې ليدلې په خاورو واړوي. يوازې د پرديو د فکري اسارت لاندې وگړی او مزدور او يا ځانغوښتونکی سياستوال پداسې ملي ضد او اسلامي ضد کار لاس پورې کوي. دا چې نوموړي د شوروي اشغالگرو سره پټې لوزنامې لاسليک کړې وې چې د اشغالگرو خلاف به نه جنگېږي او د هغوی سره به د خپلو جهادي ورونو په ځپلو کې مرسته کوي او د اشغال تر پايه دې لوزنامو ته ژمن پاتې شو هغه هم ددې وگړي د لېونۍ ځانپالنې سره تړاو لري. د مسعود د ځانپالنې په اړه يو وخت محمد قسيم فهم مسعود ته د هغه ددې پوښتنې په اړه « چې کوم ډول سياسي جوړجاړی به يو باثباته افغانستان را منځته کړي ويلې وو: يوازینی لامل چې موږ د افغانستان په مساله کې پرمختگ نه کوو، ستاسې له لوري د افغانستان د مشرۍ غوښتل دي...، تاسې دې خبرې ته تيار نه ياست او نه غواړئ چې دويم کس و اوسئ.» ۲۴۳ / ۲۲۳ لکه څرنگه چې مسعود داسې سياستوال وو چې هغه بايد په هېواد کې لومړی کس وي د محمد داود په اړه هم ډېری څېړونکي ورته ليدلوری لري .

گلبدین حکمتيار د مسعود د فکري ملگري په توگه چې د مسعود غوندي د داودخان د واکمنۍ د پيل څخه د آی اس آی نازولی وو گډ د جمهوري نظام او بيا د (ا، خ ، د ، گ) د واکمنۍ په وړاندې جهاد کاوه او د يوې تورې معاملي په ترڅ کې د (ا، خ ، د ، گ) د واکمنۍ نسکوريدل يې د اسلامي انقلاب بری او د مجاهدينو ستره لاسته راوړنه او وياړ گانه. پر بله خوا حکمتيار د همدې اسلامي انقلاب د بري په پايله جې د منځته راغلې واکمنۍ خلاف پدې پلمه چې گواکې د کمونست دوستم مليشې او پرچمي

جنرالان ددې واكمنۍ سره همغږي او همغږي دي خپل بل سپېڅلی جهاد!؟ پيل او په كابل يې د توغنديو باران جوړ كړ چې له امله يې لسگونه زره كابلين شهيديان شول ، سلگونه زره تنه مهاجرت ته اړ شول او كابل په كندواله واوښت. خو وليدل شول چې ده د هماغه كمونست دوستم او همغو پرچمي جنرالانو سره د هماغه هنګي شورا جوړه كړه او د رباني - مسعود خلاف يې بل جهاد پيل كړ . حكمتيار ته هيڅكله هم دا پوښتنه پيدا نشوله چې د څه لپاره يې د دوستم د مليشو د شتون په پلمه په كابلينو توغندي وپېشل او بيا يې د همدې دوستم سره گډه ژبه وموندله . په سياست كې دايمي دوست او دايمي دښمن شتون نلري او همدارنگه په سياست كې د نورو سياسي ډلو سره د تلوالې جوړول يو منل شوی اصل كڼل كيري خو دا تعاملات ځانګړي اصول لري او سياستوال بايد د همدې اصولو پر بنياد عمل وكړي. وايي چې خپلو نظرياتو او عقايدو ته تغيير وركړی خو خپل اصول وساتي. حكمتيار او مسعود د دې منل شوي اصل برعكس خپلو نظرياتو او عقايدو ته تغيير ورنكړ خو اصول يې تر پښولاندې كړل چې دا د ژمنو سياستوالو او مؤمنو مسلمانانو سره نه ښايي.

حفيظ الله امين د (ا، خ، د، گ) په مشرانو كې يوازېني مشر وو چې د گوند د عمومي منشي نور محمدتره كې لاسونه به يې ښكلول او د تره كې سره د مخامخيدو پرمهال به لكه په هندي فلمونو كې چې د روغېر او مخې ښي پرمهال يو بل ته د درناوۍ په موخه سروڼه ټيټوي هم سر ټيټاوه او هغه ته يې غوره لقبونه كتارول . د امين له داسې چلند نه داسې بريښيدل چې گني هغه تره كې ته د يوه استاد او يا پلار په شان درناوی لري. خو كله چې د هيواد د زعامت مسئله طرحه شوه د عزرائيل په شان يې د خپل استاد ژوند ته د پای ټكي كېښود. د امين د ځانغوښتنې كچه دومره لوړه وه چې هغه حتي په سمبوليك ډول د گوند او دولت په سر كې د تره كې شتون نشوای زغملی .

ببرك كارمل په ځوانۍ او د خپلې واكمنۍ پرمهال ارتجاعي ځواكونه او امپرياليزم په سختو ټكو غندل او د خپلې واكمنۍ وسلوالو مخالفينو ته يې بي فرهنگه اشرار ويل. خو داسې وخت راغی چې خپلو پلويانو (برياليانو، مزدكيانو ، كواپانيانو، عظيميانو، علوميانو ، دلاورانو، دوستميانو) ته دستور وركړ چې د بي فرهنگه اشرارو سره گډه جبهه جوړه كړي او د خپل فكري ملګري ، شاگرد او باډيګار د نجيب الله تر مشرۍ لاندې د خپل گوند واكمنۍ ته د پای ټكي كېږدي. د نجيب الله سره يې دښمنۍ د نوموړي له ځانغوښتنې سره تړلې وه چې ولې نجيب الله د كرملن ناستو د ارادې له مخې دده پرځای د گوند او دولت مشري ومنله. د نجيب الله څخه د غچ اخيستنې په نامه يې په واقعيت كې د ټول افغان ولس څخه غچ واخيست او دا ولس يې د داسې كړاوونو سره لاس او گريوان كړ چې د ده د بلواكې واكمنۍ كړاوونه او نارواوې يې هيري شولي .

اشرف غني چې د اكادميك شخصيت اکتونه كول او انگلو ساكسوني اشغالګرو د سياست ډګر ته راوړاندې كړ او زعامت ته يې ورسولو د خپلې واكمنۍ پرمهال جهادي لوتماران او حرفوي قاتلان (عبدالرشيد دوستم ، محمد سرور دانش ، امرالله صالح) خپل مرستيالان غوره كړل دا ځكه چې دا لوتماران او قاتلان د اشغالګرو نازولي وو. د تش په نامه نورو جهادي لوتمارانو او حرفوي قاتلانو د خوشالولو په موخه يې د مزارې او مسعود پېژندنې وړاندېزونه كول. آيا د يوې اكادميكي څېرې سره ښايي چې د مسعود او مزارې په څېر جگړه مارانو ته چې د وژنو او وړانولو پرته نورې كارنامې نه لرلي د هغوی د پېژندنې وړانديز وكړي. خو د ځانپاله غني لپاره د واک او ځواک مسالې لومړيتوب درلود. د خواشينۍ وړ واقعيت دا وو چې دې اكادميكي څېرې كله چې امريكايي اشغالګرو د طالبانو سره د سولې خبرې پيل كړلې د سولې له خبرو سره مخالفت كاوه ، ستونزې او خنډونه يې ورته جوړول ترڅو دې په واک كې پاتې شي او په واک كې د پاتې كېدو په موخه د سولې يعني د افغانوژني او اشغال د پای په وړاندې و

درېزې. هغه مهال ټولو غني ته ويل چې د ۲۰۱۹ کال ټاکنو څخه تېرشي او د سولې لپاره کار وکړي خو هغه د اشغال لاندې هېواد کې ټاکنو ته لومړيتوب ورکاوه هغه ټاکنې چې د نړۍ په يوه هېواد کې چا داسې مسخره ټاکنې نه وې ليدلې چې پايله يې دوو ولسمشرانو هممهاله د لورې ترسره کول شي. د ځانغوښتونکي غني د دسترخوان يار داود عمرزي په وينا چې د هغه سره يې د هغه د فرار وروسته په دوبي کې ليدلې دي غني د نظام په نسکورېدو کې خپلې تېروتنې نه مني او نور ملامتوي .

محمدداود د يوه جنرال او پاڅه سياستوال په توگه چې زعامت ته ورسېږي ټيټ رتبه پوځيان د پاچاهي نظام درنگولو او د جمهوريت د ټينگښت په نامه يوه ناقانونه کار او عسکري لورې ته شا گرزوني ته وهڅول او د هغوی پر مټ يې خپله تنده ماته کړه. واک ته په رسيدو سره يې د دې پرځای چې جمهوريت راولي خپله فردي ديکټاتوري ټينگه کړه او د مخالف غړو د خاوند سيوري يې هم په ټوپک وپښلو چې منطقاً پايله يې د نظام په وړاندې دريدل ، بلواوي ، وسلوال مخالفتونه او پاڅونونه شول چې وروستی وسلوال پاڅون يې د (ا، خ، د، گ) د غويي د اوومې نيټې تحميلي پاڅون شو کوم چې دولتي ځواکونو و نشوای کولی د پاڅونوالو په وړاندې ودرېږي او د تسليمۍ پرته بله لار ونه ويني. هغه مهال سره لدې چې د ولسمشر امنيتي زر کسيزه گارد خپلې وسلې په ځمکه کيښودلې خو ولسمشر چمتو نشو د پاڅونوالو سره خبرو ته کېږي. هغه نه دا چې په خپله دا کار ونکړ بلکې پرېکړه يې کړې وه چې د ماشومانو په شمول د ده د کورنۍ يو غړی هم پاڅونوالو ته ژوندي تسليم نشي . همدا لامل وو کله چې د ۱۳۵۷ کال د غويي په اتمه پاڅون کوونکي پر ارگ واکمن شول او د ده هستوگنځي ته ورسېدل د ده د مخکني دستور له مخې يې زوی ميرويس چې په کورنۍ کې د ويس په نامه يادېده د خپلې کورنۍ بنځينه او ماشومان چې د ده مېرمن او بچيان هم پکې وو ووژل. دا د يوه ځانغوښتونکي شخصيت انځور نندارې ته ايردي چې ټول بايد د ده ارادې ته غاړه کيردي که نه نو د ژوند حق هم ترې اخيستل کيږي. بېځايه هم نه وو چې خلکو هغه ته لېونی سردار ويل.

اوس به په اصلي موضوع د سردار داود د کورنۍ په وژني تم شو. ډېری پدې اند دي چې د محمد داود په شمول د ده د کورنۍ اوولس تنه غړي خلقي پاڅون کوونکو وژلي دي. خو واقعيتونه تر قيامته پټ نه پاتې کيږي . همدا لامل دی چې پدې اړه د واقعينو څېړونکو له څېړنو او د پېښې د شاهدانو له څرگندونو څخه روښانه شوله چې د محمد داود په دستور دده د کورنۍ ماشومان او مېرمنې د غويي په اتمه سهارې وختي د ده د کشر زوی ميرويس له لوري ووژل شول . که څه هم مخکې مو د امام الدين څخه پدې اړه لوستي وو . پدې هکله به د ځېنو نورو ليکوالو ليدلوری او اخېستنې او د ده د کورنۍ د يوې غړي چې د دې غملرلي پېښې شاهده وه هم ولولو.

د ۲۰۱۵ کال د جون په يوويشتمه د افغان – جرمن آنلاين کې د داود ملکيار چې د سلطنتي کورنۍ له غړو سره يې د خپلو اړيکي لرلې يوه ليکنه خپره کړه چې د يوې داسې زړه بوگونوونکې او هيښوونکې پېښې څخه پرده پورته کوي چې د محمدداود د کورنۍ د وژلو په اړه يې نه يوازې واکمن ذهنيت تر پوښتنې لاندې راوړ بلکې هغه ته يې تغيير هم ورکړ. داودملکيار د محمدهاشم ميوندوال سره چې د محمدداود د جمهوري رياست پرمهال د کودتا په تور زنداني او بيا په زندان کې په مرموز ډول و وژل شو هم کورنۍ اړيکي لري. هغه د څو کلونو په ترڅ کې د ميوندوال د کودتا او د هغه د وژني په اړه څيړني ترسره کړې دي. د څيړنو پايلې يې په رسنيو کې خپرې کړې او د ټولنيزو- سياسي پېښو ځېنو څېړونکو، تاريخپوهانو او سياستوالو سره يې هم شريکي کړې دي. د هغه څخه يوه پيژندل شوې ليکوال او څيړونکي چې د داود خان له ارادتمانو څخه دی پوښتنه کړې چې د ميوندوال د وژني په اړه څيړني يې کوم ځای ته رسولي دي په خپله يوه ليکنه کې گوته نيولې او ضمناً يې د سياسي شوو ليکوالو او

څيرونكو رښتيني انځور هم كارلی چې لنډېز يې دلته وړاندې كېږي: « ما دې څېرونكي ته وويل زه دې پايلې ته رسېدلی يم چې د ميوندوال شهادت د قدير نورستاني د ارادې پرته ناشونی وو. هغه را ته وويل كه ته دې پايلې ته رسېدلی هم وي تاسې ته مشوره دركوم دا موضوع مه خپروئ ترڅو د دې دسيسې او قتل مسؤليت پر كمونستانو او روسانو ولويږي. همدا رنگه مي د داودخان د كورنۍ د يوه شاهد له خولې چې د محمد داود د كورنۍ بل غړي د خپلې كورنۍ څو تنه سهار وختي شهيدان كړل وويل بيا يې را ته وويل چې زما له خوا هغه محترم شاهد ته ووايئ چې دا موضوع د كورنۍ د يوه راز په توگه وساتي ځكه دا د كمونستانو په گټه ده او پرېږده چې د محمد داود خان د ټولې كورنۍ د وژني مسؤليت د كمونستانو په غاړه وي. دې بېلگو ته په كتو آيا په هغو ليكوالو او څېرونكو چې د ناپېيلتوب ادعا هم كوي خو د افغانستان تاريخ تحريفوي څنگه باور وشي؟» ۱۳۵ داودملكيار د محمد داود د كورنۍ د غړو په اړه د خپلو څېړنو پايلې د گلالي د داود د مشر زوی د مېرمنې سره د مركي پر بنسټ د افغانستان آريانا آنلاين په ويب پاڼه كې د ۲۰۲۳ كال د اگست په شپاړلسمه (محمد دواو د خانواده چگونه كشته شد؟) ترسرليک لاندې په يوه اورده ليكنه كې خپرې كړې چې لنډيز يې دلته راوړل كېږي: «... كله چې پر ارگ برید وشو د كورنۍ ټول غړي يې ارگ ته راوستل نارينه او د كابينې غړي په هال كې او ميرمنې او ماشومان په دوهم پور كې وو. ماخوستن وروسته د هوايي بمباريو له امله مېرمنې او ماشومان هم د هال تر څنگ يوې كوتې ته راغلو. لومړي پور ته د كښته كيدو پر مهال له بهر څخه چې دزو دوام درلود د محمد داود مشر زوی عمر او د هغه مېرمن گلالي ټپي شوي دي. گلالي وايي بنيابي بابه جان (محمد داود) ويلي وي چې څوك ژوندي د دښمن په لاس كې ونه لوېږي. د غويي په اتمه چې كودتا چيان مانی ته را نږدې شول ميرويس د مېرمنو كوتې ته راننوت لومړی يې په خپله مېرمن او دوو ماشومانو ډزې وكړې او كله يې چې ماته ټوپك ونيو ما ورته وويل چې په مخ مي مه وله او هغه په خپټه كې وويشتم او لور مي يې هم په خپټه كې وويشته. دا مهال ويس ولوېده چې له شا څخه كودتا چيانو وويشت او د دروازي په لڅك كې پر ځمكه ولوېد. څو تنه مېرمنې چې د دېواله تر څنگ ولاړې وې ويس نه ليدلې او ژوندۍ پاتې شولې. وروسته خلقيانو غږ وكړ څوك ژوندي دي او ژونديان او ټپيان يې په موټرو كې كېنول چې روغتون ته مو بوزي او زما لور په موټر كې مړه شوله. گلالي دا هم وايي چې محمد داود په هال كې چې قره قلې يې له څنگ سره پرته وه پر ځمكه پروت وو او محمد نعيم په كوچ كې ناست مړ وو.»

محمدحسن كاكر هم د يوه عيني شاهد چې له نوم ښودلو څخه ډډه كوي داسې ليكي: «بنځې او ماشومان په اصلي كوته كې او نارينه د ناستي كوته (هال) كې ول، پرېكړه شوې وه چې هېڅوك به ژوندي نه تسليمېږي، د دې فيصلې له مخې ويس د محمد داود زوی د سهار پر مهال د بنځو كوتې ته ورننوت په كلاشنكوف سره يې اول په خپلې بنځې، بيا په خپلوماشومانو، مور او نورو ډزې وكړې.»

۱۳۶ / ۷۴ بل ځای كاكر د خپل كتاب په ۷۵ مخ كې د فايق له قوله دا موضوع په لږ توپير سره داسې راوړي: «دا كار د داود په خپلې كورنۍ او لمسيانو باندې بېجوړې غټ ظلم كړی دی، هغه د دې حق نه لاره او هم دا يقيني نه وه چې كودتاچيان به دوی وژني او يا ورته سپكاوی وكړي، ده په واقعيت كې په دغه بېرحمۍ سره د كودتاچيانو كار آسان كړ.» په همدې ورځ د داودخان سره د شته كسانو څخه شل تنه ووژل شول چې د ده په شمول اوولس تنه دده د كورنۍ غړي وو او د ده د كورنۍ اووه تنه ټپيان شول چې له درملني وروسته رخصت كړل شول او هغه خلقيانو زنداني يا ونه وژل. همدا رنگه د داودخان لور، درخانۍ چې په ارگ كې نه وه، خلقيانو زنداني نكړله او سويس ته ولاړله. «ويل كېږي چې داود په خپله پخپلو لورانو ډزې وكړې چې د كودتاچيانو په لاس كې ونه لوېږي.» ۸۶ / ۲۶۳ رازمحمدپكتين

هم ورته څرگندونې لري او ليكي : « څومره چې شواهد څرگندوي حتى داودخان پخپله د خپل فاميل په هغو غړو باندې هم دزي كړې دي چې عذر يې ورته كړی وو چې ځان تسليم كړي . » ۱۳۷ / ۷۴

د داودخان ځانغوښتنې، سرتمبه گۍ او د خپلو خپلوانو مشورو ته نه پاملرنه د دې سبب شوي ده چې كورنۍ يې دې پايلې ته ورسېږي هغه داسې گامونه اوچتوي چې كورنۍ يې تباه كوي. پدې اړه به د محمد داود د مشر زوی محمد عمر (عمرجان) څخه واورو چې د ۱۳۵۶ كال د ثور په مياشت كې يې حسن شرق ته ويلي وو: « زما د پلار ترڅنگ د راسپوتين شتون به نن يا سبا د دې لامل شي چې زموږ كورنۍ د رومانوف د كورنۍ په څېر ووژل شي. » دا چې د عمرجان موخه له راسپوتين څخه څوك وو خو د محمد داود خپلوان پوهېدل چې محمد داود په داسې يوه لار روان دی چې هم هېواد او هم خپله كورنۍ تباه كوي. راسپوتين په روسيه كې يو جرمن توکمه كډوال وو چې د روسيې د وروستي پاچا په دربار كې د اعتبار وړ سړی وو. كه څه هم هغه د انقلابيونو د پاڅون پرمهال د پاچا د پلويانو له لوري ووژل شو خو هغه خپل كار كړی وو .

د پورتنیو شپږو ځانغوښتونكو افغان سياستوالو له كړو وړو څخه ښكاري كه هغوی د ځانغوښتنې پر ځای ملي گټو ته لومړيتوب وركړی وای او د نورو سره د پوهاوي او تعامل لاره غوره كړې وای ښايي د هېواد حالات دومره نه وای بحراني شوي يا غميزه دومره نه وای ژوره شوي او يا يې د ژورېدو او پراخېدو مخه نيول شوې وای. پدې اړه به د (ا ، خ ، د ، گ) د دوو ځانغوښتونكو (امين او كارمل) په هكله لږ شانتې په تفصيل سره بحث وشي .

امين د ثورانقلاب له بري وروسته د بي تاجه ټولواك له دريځ څخه برخمن وو كه هغه د تېرو رژيمونو له مخورو ، د وخت سياسي ډلو، پرچميانو او په تېره د دولت د سمبوليك مشر تره كې او خپلو خلقي ملگرو سره جوړجاړي او گډكار ته لومړيتوب وركړی وای، د گوند د مشر او نورو خلقي كډونو گوبنه كولو، بنديانولو او وژلو ته ملا نه وای ترلي دی به نه اړ كېده چې د واک د ساتلو په موخه د تاجېك ماني شاوخوا د شوروي د مسلمانانو كنډك ځای پرځای كړي او د افغانانو په ځای شوروي آشيپزان هغه ته خواړه پاخه كړي چې همدې آشيپزانو او همدې مسلمان كنډك دده ژوند ته د پای ټكې كېښود. په شورويانو د دا ډول بي كچې باور لامل دا وو چې د تره كې ، زرغون او يو شمېر خلقي كډونو د بندي كولو او وژني له امله امين په خلقيانو كې ځان پردی احساس كړ او له خلقيانو ډارېده نه دا چې دده خلاف پاڅون وكړي او يا په خوږو كې ورته زهر واچوي. هماغه دي چې د خپل استوگنځي د امنيت د ساتلو او د خوږو د پخولو لپاره شوروي پوځيان او آشيپزان را وغواړي خو خبر نه وو چې دده باوري شوروي دوستان به دی ووژني . د امين په څېر د خلق دموكراتيک گوند د بل مشر بيرك كارمل ځانغوښتنې پايله د شوروي اشغال شو چې دی تش په نامه گوندي او دولتي مشر وو خو واک د شوروي سلاكارانو سره وو. لكه څرنگه چې دی انټرناسيونالستانو واک ته رسولی وو همدارنگه يې هغه په نجيب الله تعويض هم كړ. كارمل دا تعويض ځانته سپكاوی گانه او د نجيب الله سره يې د ډښمني دريځ غوره كړ او پدې كې شو چې له نجيب الله څخه غچ واخلي او د اسلامي جمعيت او وحدت گوند سره گډه ژبه ومومي او د خپلو پرچمي ملگرو پرمټ نجيب له واکه گوبنه او واک د ده په خبره بي فرهنگه اشرارو ته چې د ده ملگري به په نوي دولت كې برخه ولري وسپاري. البته دې ملي ضد كړنې ته يې شوروي بادارانو هڅولی وو خو د امين په څېر دې ځانغوښتونكي هم پدې سر نه خلاصېده چې شورويان خپلي نقشې لري او دا دواړه لكه لانځې او يا د مسكو له لوري جوړې شوې ډرامې د لوبغاړو په توگه لوبول كېږي . لكه څرنگه چې د شوروي اشغال ته ځانپاله امين او كارمل لار هواره كړله د نجيب الله خلاف د

كارمليانو كودتا د شوروي اشغال څخه هېواد ته لا گواښمنه تمامه شوله چې د هغې په پايله كې د افغانستان د مدنيت ټولې نښې نښانې له منځه ولاړې او افغانستان په كندواله واوښت. كه چيرې امين او كارمل ته د سياستوالو په توگه وكتل شي هغوی د افغانستان د خلك دموكراتيك گوند او د هېواد د كين غورځنگ په تندي تور داغونه دي. دواړه د شوروي د سياست د سكي دوه مخونه دي. پدې توپير چې امين دا ساده لوحانه تمه لرله چې شوروي انترناسيونالستان به د ده واكمنۍ ساتي او دى به د افغانستان خپلواك مشر وي خو كارمل د شورويانو هژمونستي سياستونه بڼه درك كړي وو چې شورويان غواړي افغانستان د شوروي اتحاد په شپاړسم جمهوريت واوړي او دى (كارمل) لكه د شوروي اتحاد د نورو پنځلسو جمهوريتونو د مشرانو په څېر د افغانستان د شوروي سوسيالستي اتحاد د جماهيرو د جمهوريت جمهور رييس وي. د افغانستان روانې اوږدمهالې غميزې وښودل هغه ځانغوښتونكي سياستوال چې شخصي گټو ته د ملي گټو په پرتله لومړيتوب ورکړي واک ته د رسېدو يا په واک كې د پاتې كېدو په موخه پرديو ته مخه كړي كېدای شي چې همدا پردي دوى له واکه گوښه كړي، تبعيد او يا تېښتي ته يې اړ باسي، په خپله گټه يې ولوبوي او حتى و يې وژني.

مسكو او د شور د اوومي پوځي پاڅون

د افغانستان خلك دموكراتيك گوند مخالفان د خليفانو په پوځي پاڅون كې مسكو ښكيل گڼي. ځينې يې مستقيماً په پاڅون كې د شوروي پيلوټانو او د شوروي د كى جى بى د ځانگړو ځواكونو د شتون خبرې هم كوي. دوى دا دليل راوړي چې افغان پيلوټانو دا وړتيا نه لرله چې د شپې بريالي جنكي پروازونه ترسره كړي، هدفونه وولي، افغان پوځيان د ارگ په څېر مستحكمي كلا ته ورننوزي او هلته په بري سره پوځي عمليات ترسره كړي. په پاڅون كې د شوروي پيلوټانو ښكيلتيا افغان پيلوټان نه مني او تخنيكر دولت زى معصومي چې د غويي په اوومه يې د بگرام په هوايي ډگر كې الوتكي پرواز ته چمتو كولى وايي چې دې پيلوټانو جنكي ښكارې الوتكي والوزولي: د ميگ ۲۱ (حكيم، شيرمحمد، گلپار، رحيم) د سو ۷ (ميرغوټ الدين، سنت الله، تيمور، اسحق، عبدالرؤف، شرف الدين، كافى خان، مختارگل خدران، لطيف لکنوال، علاوالدين، ماما وهاب، دوران او وهاب وردگ). جنرال نذير سراج هم په خپل «رويدادهاى نيمه اخير سده بيست در افغانستان» نومي كتاب كې د وليد په نامه د يوه افغان پيلوټ له قوله په كودتا كې د شوروي پيلوټانو ښكيلتيا په كلكه ردوي. د داودخان د حكومت د مخابراتو وزير د تورن امام الدين سره مل سرتېري شوروي نښه وپلټونكي گڼي چې افغاني پوځي يونيفورم يې درلود او ليكي: «هغه كسان چې پدې برخه كې مطالعه لري او په تيره د پوځ صاحب منصبان بڼه پوهيږي چې د اردو منسوبينو هيڅكله هم د داسې عملياتو (د جمهوري رياست په مانۍ بريد، د جمهور رئيس د نيولو او يا وژلو) لپاره روزنه نه وه ليدلې او هيڅكله تدريس نه وو ورته شوى. يعنې د يوه تن يا څو تنو افرادو گړندي نيول، او هغه هم په يوه كوټه او مخامخ... خو بياهم ليدل كيږي چې پنځه تنه د يوولسو (يا اوو لسو) له ځان څخه تېرو وسلوالو په وړاندې، او بيا په يوه كوچنۍ تړلې ساحه كې، په داسې حال كې چې د مدافعينو شمير له بريدكونكو څخه زيات وو او د محيط سره يې آشنايي هم لرله ټول له منځه يوسي بيله دې چې دوى و وژل شي. البته يو تن امام الدين د كومانډو د قطعي افسر ظاهراً لږ زيان ووينى او بس. د بحث او د پوښتنو د طرحه كولو څخه زما نتيجه كيږي دا ده چې د جمهور رئيس محمد داود قاتلان نه د افغانستان د اردو اړونده منسوبين وو او نه د هېواد د پوهنيزو مؤسسو

منسوبين وو، بلکې هغه څلور تنه د پخواني شوروي د څارگرې ادارې (کې جې بی) وتلي روزل شوي افراد وو. «۱۱۴ / ۲۹ - ۳۰ پدې اړه بايد وويل شي د تورن امام الدين سره د مل څلورو سرتېرو څخه يو د محمد علي په نامه ووژل شو اوبل يې نور محمد کوهنورد د اشرف غني د واکمنۍ پر مهال د غور والي وو.

د دې وزير څرگندونې احساساتي او د سياسي ملحوظاتو تله يې خورا درنه ده. عجيبه خبره دا ده چې دا وزير د داود خان د کورنۍ غړي چې زياتره يې بنځي، ماشومان او بوډاگان وو له ځان څخه تېر و سلوال گڼي د خدا وړ خبره ده. د دې وزير دا احساساتي څرگندونې د هغه بې عقلي هم بڼي. پر بله خوا د هيواد د روانې غميزې او په ځانگړې ډول ۱۹۷۸ کال د اپريل د اوومې ډراماتيکې پېښې په اړه زيات شمير بهرنيو څيړونکو او په هغو کې شوروي او ځينو افغان ليکوالو واقعيت ته نږدې آثار ليکلي چې هغه د غويي د اوومې نيټې په پوځي پاڅون کې د مسکو نه بنکيلتيا ته مناسب ځواب ورکوي. سليک اس هاريسون د پشت پرده نومي کتاب په يوه برخه کې چې (افغاني کودتا په افغاني سبک) ياده کړې ليکي: «د کودتا شېبه په شېبه ارزونه بڼي چې کودتا په خپله افغانانو سازماندهي او ترسره کړه که چيرې د شوروي اطلاعاتي آژانسونو او پوځي سلاکارانو ملاتړ واقعيت ولري هغه، هغه وخت صورت ونيو چې هغوی د يوه ترسره شوي کار سره مخامخ شول. «۲۷ / ۴۷» که څه هم يو شمير امريکايي ليکوالان د ثور د اوومې نيټې په سياسي بدلون کې د مسکولاس ته او په ځانگړې توگه په بمباريو کې شوروي پيلوتانو ته گوته نيسي خو د واشنگتن رسمي دريځ چې ريالستيک بريښي دا وو چې واشنگتن، مسکو پدې پېښه کې بنکيل نه گڼي او د هغه وخت د امريکې د متحده ايالتو د بهرنيو چارو د وزير سايروس وينس د وينا له مخې «مور داسې شواهد نلرو چې شوروي په کودتا کې بنکيل وي. «۳۷ / ۴۷» پدې اړه د قربانگاه مردم افغانستان نومي کتاب په ۱۱۵ مخ کې د هغه مهال د امريکې د ملي امنيت مشاور برېژنسکي له قوله راغلي دي «مور څه کولی شو، دا يوه کورنۍ پېښه ده او مور د روسانو د مداخلې هيڅ سند نلرو. لدې امله د اعتراض ځای نه وو.» همدا رنگه د جاسوسانو ځالي اسنادو کتاب د ۲۹ ټوک په ۱۴۷ مخ کې په کابل کې د امريکې سفارت څخه واشنگتن ته په مخابره شوي رپوټ کې د ثور د اوومې پاڅون په اړه راغلي دي: «پداسې حال کې چې هېڅ مدرک نه دی موجود چې د ۲۷ اپريل کودتا چې تره کې يې قدرت ته راووست، تر شا يې شوروي اتحاد وي هغوی (شورويانو) دغه تغيير ته ښه راغلاست ووايه او په چټکۍ يې داسې کارونه په احتياط سر ته رسول چې کودتا په خپله گټه را وڅرخوي.» همدارنگه د پخواني شوروي اتحاد يو شمېر ملکي او پوځي چارواکي، څيړونکي او ژورنالستان هم په پاڅون کې د خپل دولت بنکيلتيا ردوي چې دلته به يې ځينو ته گوته ونيول شي. يوري کوزنتس چې د ثور انقلاب وروسته زياته موده د (ا، خ، د، گ) په مرکزي کميټه کې سلاکار وو وايي: «هرڅوک چې فکر کوي پدې پېښه (ثور کودتا) کې د مسکولاس دی سخته اشتباه کوي زما يو دوست چې هغه مهال په کابل کې کار کاوه ويل چې انقلاب مور شورويانو ته داسې له انتظاره وتلی کار وو چې حتی سفير جرئت نه کاوه چې د انقلاب خبر مسکو ته ورکړي. «۱۳۸ همدې موضوع ته يو شوروي ژورنالست چې هغه د ثور پاڅون لس کاله وروسته په کابل کې د وخت د شوروي سفير پوزانوف سره په شوروي اتحاد کې مرکه کړې ليکي: «پوزانوف د ځان سره فکر کاوه: ل، برژنف او نور ملگري به زما د رپوټ سره د آشنا کيدو وروسته څه وکړي؟ ولي زموږ دوستان چې مور ته رښتيني دي کودتا ته د چمتوالي په هکله مور ته څه ونه ويل؟ ولي يې مشوره ونکړه؟ راتلونکې به څه ډول وي فرض کړو چې داود کودتا چيان وځپي او بريالی شي بيا څه؟ آيا پدې صورت کې مور بايد کودتاچيان د ياغيانو په توگه محکوم کړو؟ خو که کودتاچيان بريالي شي بيا څه؟ آيا مور لومړی هيواد وو چې په کابل کې نوی نظام په رسميت وپيژنو؟ دا ډول

پوښتنو د سفير سر په حرکت اچولی وو. « ۶۳ / ۱۶ هېره دې نه وي چې د پورتنی کتاب لیکوال په څلورم مخ کې په کابل کې د شوروي د سفارت د یوه څارگر له قوله دا هم لیکي چې د محمود په نامه یوه افغان جاسوس د غويي په شپږمه مابنم ناوخته د سفارت د څارگرې ادارې یوه مسئول ته د هغه په کور کې د ترسره کېدونکي پاڅون په هکله رپوټ ورکړی وو. نوموړي څارگر د خپلې میرمنې پواسطه دا رپوټ سفارت ته لیږلی چې هغه مسکو ته مخابره کړي خو مسکو کوم غبرگون نه وو بنودلی. همدارنگه د هغه مهال د ک. گ. ب. د آرشیف مرستیال د خپل کتاب په ۶۲ مخ کې د گلابزوی او رفیع یادونه کوي چې په کابل کې یې میشته څارگره اداره « د راپېښېدونکي فوق العاده حالت په اړه خبره کړه. د اپریل په ۲۶ نیټه میشتي څارگرې ادارې د اکسپرس تلگرام له لارې مرکز ته خبر ورکړ، سفير پوزانوف سیاسي بورو خبره او څرگنده یې کړه چې د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند د مرکزي کمیټې په غړو کې د شته خپلسرۍ له امله د دې وېرې اټکل کيږي چې بنایي یو شمیر گوندي مشران له حده وتلیو اقداماتو ته لاس واچوي. بنایي هغوی د اوسني دولت د خاصو جاسوسي ارگانونو د پاروونکو اجنټانو له پلوه پارول شوي وي. زمونږ په اند د هیواد اوسنی اکرور د دغسې له حده وتلیو اقداماتو پایلې بنایي د پرمختلونکي کارگرې ډیموکراتیکې لړۍ راپرځېدنه وزیروي. کی جی بی (مرکز) ته په هماغه ورځ ځواب ورکړ او په ځواب کې یې د نورو خبرو ترڅنګ وویل چې دغه شونیتوب له پامه نه شو غورځولای چې بنایي موساد د خلک ډیموکراتیک گوند پوځي څانګه د دولت پر وړاندې پارولې وي ترڅو په هیواد کې یوه سیاسي چاودنه رامنځته کړي. « د پورتنی تیلگرام او د هغه په وړاندې د مسکو د غبرگون په هکله د ک. گ. ب. د آرشیف مرستیال لیکي: « داسې ښکاري چې نه میشتي څارگرې څانګې، نه سفارت او نه د مسکو مشرتابه په هیواد کې د روان اکرور په اړه بشپړ مالومات درلودل. « ۶۳ / ۱۲۴ د افغان غمیزه او میرانه نومي کتاب د شوروي لیکوال په وینا د ۱۹۷۸ کال د اپریل د اووه ویشتمي نیټې پېښه « په کابل کې د شوروي استازو او همدارنگه زمونږ د ځانګړو خدماتو لپاره لکه په شنه آسمان کې د تالندې په څېر شوه او هغوی یوازې په خوب کې ولیدله. د (ا، خ، د، گ) مشرانو د داود د رانسکورولو په اړه خپل پلانونه او سربریره پردې هغوی پدې اړوند مشوره هم نه کوله، ځکه پدې پوهیدل چې په مسکو کې له هغه سره غبرگون منفي دی. « ۳۱ / ۴۹

د پاڅون په هکله د مسکو د چارواکو غبرگون لدې امله منفي وو چې کارمل د دې پاڅون څخه ناخوښ وو. پدې هکله د جنګ در افغانستان په نامه کتاب د شوروي لیکوالانو ډله داسې لیکي: « سر بیره پردې معلومات په لاس کې دي چې ببرک کارمل او یوري اندروپوف (د کی جی بی رئیس) د اپریل د انقلاب نه مخکې یو بل ته لیکونه استول. سره لدې یوري اندروپوف د ۱۹۷۸ کال د اپریل د ۲۷ کودتا مخالف وو چې ناخوښ ببرک یې ده ته رپوټ ورکړی وو. « ۱۰۶ / ۲۴۴ د خلق او پرچم په اړه چې د دواړو موخه په هیواد کې د زبېښاک پرته ټولني جوړول وو د محمدحسن کاکړ د لاندې څرگندونو څخه جوتیږي چې مسکوخلقیان نشوای زغملای او پرچمیان یې خپل ستراتیژیک متحدین گڼل او غوښتل یې د هغوی ملاتړ وکړي: « خلقیان کمونست ناسیونالستان دي غوښتل یې د کمونستي اصولو پر اساس افغانستان آباد کړي پداسې حال کې چې پرچمیان انترناسیونالست کمونستان دي، غوښتل یې او غواړي د افغانستان په بیه کمونیسیم ته خدمت وکړي. لدې امله لومړیو علاقه نه لرله شورویان د خپل ملک واکداران وویني پداسې حال کې چې په راتلونکي دولت (پرچم) کې واک د شوروي مشاورینو په لاس کې ولوید. « ۱۲۶ / ۱۲۴ له همدې امله مسکو نه یوازې په پاڅون کې ښکیل نه وو بلکې مخالف هم وو ځکه دا پاڅون خلقیانو ترسره کړ. د پاڅون سره مخالفت د کی جی بی د خارجي کشف د مشر گریچکوف له څرگندونو څخه بریښي چې خپل مرستیال جنرال میدیانیک ته ویلي وو: « وینی ملګری میدیانیک، افغانانو زمونږ

خبرې وانه وريدې. مور په څرگنده او قاطعيت ورته ويلي وو چې د داود سره غرض ونلري، بيره ونکړي. اوس وگورئ ټولو دې بيگناه قربانيانو ته: جمهوررئيس، ټوله کورنۍ يې، د کابينې وزيران، د جمهوري رياست د گارد منسوبين، حکومت ته وفادار جنرالان..» ۵۱ / ۶۳ .

پورتنۍ لنډې څرگندونې ښيي چې د اپريل د اووه ويشتمې په ډراماتيک پوځي پاڅون کې چې د ثورملي دموکراتيک انقلاب ويل کېږي مسکو ښکيل نه وو او د خلقيانو پاڅون شورويان د يوه ترسره شوي کار سره مخامخ کړل. له همدې امله تره کې په خپلو ويناوو کې ويل «د ثور انقلاب بري ته مسکو او واشنگتن گوتې په غاښ ورته ونيولي، هک پک شول، د ثور په انقلاب باندې نه يو کپيک او نه يو سنت مصرف شوی دی.» په پاڅون کې د بهرنيانو د نه لاس لرلو په اړه حسن شرق وايي: «داسې سند نشته چې د امين پلويانو د دوو زبرځواکونو د يوه لوري د فرمان له مخې د جمهوري رياست په ماڼۍ بريد وکړي.» ۱۳۹

د انقلاب خبره

د دموکراسۍ د لسيزې وروستي دوه کلونه د ظاهرشاه د سلطنت کړکيچن پړاو وو. لامل يې پرله پسې وچکالۍ وې چې کليوال او مالدار يې اړ ايستل د ښارونو په لور د کار د موندلو په موخه راوخوځيري خو ښارونو هم د هغوی د جذب وړتيا نه لرله. کورني صنعتي توليدات په نشت حساب وو او څه چې وو هغه د بهرنيو توکو په وړاندې د سيالۍ جوگه نه وو او په دولتي ادارو کې فساد او بيکارۍ خلک ځورول. ددې حالت پایله د دولت څخه د ولس نارضايتي وه. پداسې شرايطو کې د کين لاسو او ښي لاسو بازار تود وو او ځواکمنېدل. دا سياسي خوځښتونه د سيمې او نړۍ د ځواکمنو دولتونو د پام وړ گرزیدلي وو. د وضعیت څخه جوتیدله چې په هېواد کې سياسي بدلون راتلونکی دی. محمد داود د خپلې کورنۍ د واکمنۍ د دوام سر بېره د زعامت سره د لېونې مېنې له کبله په يو لړ تشبثاتو لاس پورې کړ چې هغه د تحول غوښتونکو او سمونپالو ډلو له هغې برخې سره پوهاوي ته ورسيري چې ولسي ملاتړ يې نه درلود تر څو د هغوی څخه واک ته په رسېدو کې افزاري گټه پورته کړي. د همدې تشبثاتو پایله دا شوله چې د پرچم ډلې پرمت سپينه کودتا تر سره کړي، جمهوريت يې اعلان کړ او دې سياسي اوښتون ته يې د سرطان ۲۶د انقلاب ووايه. محمد داود د افغانستان خلکو ته د خطاب په وينا کې د يوه پرمختللي افغانستان زيری ورکړ چې د تحول غوښتونکو او سمونپالو له ملاتړ څخه برخمن شو. ځينې په جمهوري دولت کې د پرچم د فرکسيون شتون ته لدې کړکۍ گوري چې گواکې داودخان د کين لاسو او مترقي خوځښتونو سره خواخوږي درلودله. خو واقعيت دا دی چې هغه نه يوازې د هغوی سره خواخوږي نه درلودله بلکې په ډېرو مواردو کې يې د هغوی د ودې او غښتلتيا مخنيوی هم کاوه او ځينې يې ترشديد اختناق لاندې راوړل او و يې ځپل چې څرگند ساری يې د ميوندوال ډله ده. د (ا، خ، د، گ) خلقي اړخ د جمهوريت څخه ملاتړ اعلان کړ او د محمد داود سره يې د پراخې ملي دموکراتيکې جبهې د جوړولو غږ پورته کړ او د پرچم فرکسيون عملاً د سياسي مبارزې څخه لاس واخيست او د جمهوري دولت د يوې برخې په توگه راڅرگند شو. چين پلوه خوځښتونه، اسلامپالې ډلې او سکتاريستان د نوی نظام په وړاندې و درېدل. جمهوري دولت د شوروي اتحاد سره د لانډې کيدو تگلاره غوره کړه چې پر نوي نظام باندې د لويديځ د شک سبب وگرزید. پر بله خوا د شوروي د مشر بريژنف له لوري په مسکو کې داودخان ته د لويديځ د کارپوهانو څخه خلاصون هغه و هڅولو چې له شوروي اتحاد څخه واټن ونيسي. د کودتا د بري

وروسته په دولتي دستگاه كې د پرله پسې څښنو څخه فرصت غوښتونكو ، غوره مالانو او پرچميانو گټه پورته كړله چې پردولتي دستگاه واكمن شي او د غلام حيدر رسولي او عبدالقدير نورستاني په شان كمزوري غوره مالي څيري د رژيم هر كاره او نور په هيڅ اوږي. جمهوري نظام خپلي ژمني عملي نكري د ځمكو اصلاحات په مترقي ماليه واوښتل ، فساد او اقتصادي بحران خپل اوج ته ورسيدل او د مسخره لويې جرگې په رابللو او په هغې كې د داسې اساسي قانون تصويب چې د جمهوري غوښتونكو ټولې هيلې يې په خاورو واړولې او پدې ډول رژيم د سمونپالو ملاتړ له لاسه وركړ. داودخان لويديځ پلوه هېوادونو ته سفرونه وكړل او هغوی هم افغانستان ته د زياتو مرستو ژمني وكړې چې دا كار د مسكو د انديښنو لامل شو. د لويديځ او د هغه د سيمه نيزو اسلامي متحدينو د مرستو ژمني ډېرې وې خو مرستې يې محسوسې نه وې. داسې بنسټيزې چې واښنگتن د رژيم نسكوريدل غوښتل او مسكو پرې شكمن وو. البته هر يوه پدې اړه خپلې موخې او ځانگړي محاسبات لرل. داودخان د خپلو تيرو كړنو او تگلارو او همدارنگه د جمهوري نظام پرمهال د موسمي بدلېدونكو تگلارو له امله د دواړو سيالو زبرځواكونو د شك لاندې وو. ولسمشر د پخوا څخه د لويديځ تر پوښتنې لاندې راغلی وو او هغه يې سور شهزاده بللو او ختيځ ته بيا د رژيم نوي تگلارې او مانورې د انديښنې او پوښتنې وړ گرزيدلې وې. پداسې يوه وضعيت كې چې د جمهوري رژيم سقوط حتمي وو دا پوښتنه رازيريدله چې د رژيم بدیل به كين لاسي وي يا بني لاسي؟ ځكه منځلارو او ملي ځواكونو دا وس نه درلود چې واك تر لاسه كړي. خو د وضعيت څخه داسې بريښيدل چې چانس د دموكراتيک خلق سره دی ځكه چې قوي شوی وو ، په دولتي دستگاه كې يې د سترگو وړ نفوذ درلود او په پوځ كې يې هم ژورې ريښې ځغولې وې. د (ا، خ، د، گ) ځينو غړو د سرطان په کودتا كې د گډون له امله د واك د نيولو اړينه تجربه تر لاسه كړې وه او اسلامي غورځنگ خپل شوی وو. پداسې يوه حالت كې چې رژيم سخته تبه لرله او پايښت يې له گواښ سره مخامخ وو نو پدې لټه كې شو چې احتمالی ځای ناستی له ډگره وباسي نو هماغه دي چې په خلك دموكراتيک گوند باندې بريد كوي او مشران يې نيسي. دا چې داودخان په خپله خوښه دا كار وكړ يا د خپلو بني لاسو همكارانو په فشار او يا د بهرنيانو په اشاره، خو داسې بريښي چې د امريكا او د هغو د سيمه ييزو سپوږمكيو فشار داودخان هڅولی دی چې د (ا، خ، د، گ) باندې بريد وكړي. پدې هكله آسترليايي ژورنالست او ليكوال جان پلچر ليكي: «په ۱۹۹۸ كې برېټنسي ومنله چې واښنگتن په افغانستان كې د خپل نقش په اړه درواغ ويلي وو. د هغه له وينا سره سم، د رسمي تاريخ له مخې مجاهدينو ته د سي آی اي مرسته په ۱۹۸۰ كې، يعنې پر افغانستان د شوروي يرغل نه وروسته پيل شوه... خو واقعيت چې تر اوسه پټ ساتل كېده، په بشپړه توگه بل څه وو. د ۱۹۷۵ كال د اگست په مياشت كې له كابل څخه د امريكا سفارت خبر وركړ چې د متحده ايالاتو لورې گټې به د خلق دموكراتيک گوند په له پښو غورزولو كې وي.»

(The new rulers of the world, John Pilger, P 150)

د ايران له سفر څخه هېواد ته په راستنېدو سره په هرات كې د داود خان دا وينا چې د صدراتي ايډيولوژيو په وړاندې به گامونه اوچت كړي بنيي چې اېراني چارواكو هغه قانع كړی وو چې د خلك دموكراتيک گوند كمپله ورتوله كړي. تردې چې د جمهوريت په وروستيو كې د ساواک(د اېران څارگرې ادارې) كاركوونكو د كورنيو چارو د وزارت د استخباراتو سره گډ كار هم كاوه. دې مسالې ته مو په تېر څپرکي چې ايران خپلې مرستې پدې شرط كولي چې د (ا، خ، د، گ) وځپي گوته نيولي وه. لدې څخه بنسټيزې چې داودخان د امريكا ارادې ته سرټيټ كړ، په گوند يې بريد وكړ او خلقيانو د خپل پايښت په موخه وسلوال غبرگون وښود.

اوس به د ثور انقلاب په بري تم شوېدې هكله كاكړ ليكي: «كله چې حكومت تره كې او ځينې نور رهبران بندي كړه نو د گوند لپاره سياست د مرگ او ژوند سوال شوی وو. پدې ډول يا غوڅ عمل كول يا كور ته د راغلي اجل منل و.» ۱۳۶ / ۳۱ خليفانو د يحيى د كورنۍ او په هغو كې د داودخان له مخينې او د جمهوري دولت له پنځه كلنې واكمنۍ څخه د عبرت درس اخيستى وو چې څوك دې كورنۍ جيلونو ته اچولي او يا يې ترشك لاندې راغلي دي بنه ورځ يې نه ده ليدلې، ځپل شوي او يا وژل شوي دي او حتى د كورنيو د غرو ژوند يې هم د مرگ او زندان له گواښونو سره مخامخ وو. د رژيم له لوري د (ا، خ، د، گ) د مشرانو د نيونې په اړه د دولتي رسنيو له ژبې او له دې امله د جشنونو جوړونه خليفانو ته دا څرگند پيغام درلود چې نور يې د ژوند چانس نشته هماغه دي، په پوځي پاڅون لاس پورې كوي چې البته مرگ او ژوبله يې له ځانه سره لرله. د نړۍ په گوټ گوټ كې هر انقلاب، هر پاڅون كه كارگرو كړى، بزگرو يا پوځيانو د ځانه سره مرگ او ژوبله او وړانې لرلې. نړيوال انقلابونه او ولسي پاڅونونه بنيې ترڅو چې پوځيان نه دي ورسره يوځاى شوي برخليک يې ناڅرگند او حتى له ناکامۍ سره مخامخ وو. د فرانسې په ستر انقلاب كې د پاڅونوالو سره تر هغه پورې چې د باسټيل توپخانه مل شوې نه وه انقلابيونو كوم كار ونشوای كړاى. د اكتوبر په سوسيالستي انقلاب كې هم كه له لومړۍ نړيوالې جگړې څخه راستانه شوي روسي پوځيان او د «اورورا» بېرۍ د انقلابيونو سره مل نه وای برخليک يې څرگند نه وو. د انقلاب په اړه بايد وويل شي چې په شلمه پېړۍ كې د آسيا، لاتيني امريكا او افريقا په هېوادونو كې چې سياستوالو د پوځي کودتاوو او پاڅونونو له لارې واک ترلاسه كړى دى بلا استثنا ټولو د انقلاب خبره كړې ده. په انقلاب كې اصلي خبره په پوځي عمل او يا د واک په ترلاسه كولو كې نه بلکې پدې كې ده چې دا عمل د څه لپاره او د كومو موخو په خاطر ترسره كېږي. كه دا عمل د ولسونو د سوکالی، د هيواد د پرمختگ او آبادۍ، په ټولنه كې د بنسټيزو سمونو د راورلو او د ټولنيز عدالت د ټينگښت په موخه شوی وي او پدې لاره كې عملي گامونه اوچت شي د ستاينې او ملاتړ وړ يو عمل دى او دا د انقلاب معنى وركوي. پاڅونونه كه كارگرو كړي وي، بزگرو يا پوځيانو د انقلاب بشپړه معنى نه وركوي بلکې انقلاب هغه وخت عملي جامه اغوندي چې دا بدلون د وخت په تيريدو سره د خوارو او محكومو ولسونو په گټه، د هيواد د پرمختگ او د ټولنيز عدالت د ټينگښت په لور گامونه اوچت كړي.

د ۱۹۷۸ كال د اپريل پوځي پاڅون (انقلاب) داسې يوه پېښه وه چې د يحيى كورنۍ چې ټول حقونه، امتيازونه او هر ډول آزادۍ يې لرلې او نورو يوازې مكلفيتونه اقتدار ته د پاى ټكى كېښود او د ټيټو او خوارو طبقو استازي واک تر لاسه كړ دا پخپله په ټولنه كې يو بنسټيز او بنسټون يا سياسي انقلاب وو. د پاڅون وروسته د خلقي واكمنۍ له لوري د بنسټيزو بدلونو پيل ښودل چې د ټولني په ټولو ډگرونو كې انقلاب عملي جامه اغوندي. خو د دې گوند په مشرتابه كې داسې كسانو هم شتون درلود چې د گوند داعيې ته ژمن نه وو بلکې لكه د سلطنتي كورنۍ په څېر يې خپلې كورنۍ ته حقونه، امتيازونه او آزادۍ او نورو ته يوازې مكلفيتونه غوښتل. بنه بېلگه يې امين او لايق دي. دواړو د وسلوالو پاڅون وروسته بېله ځنډه خپل زامن عبدالرحمن او غرزى چې د پوډلخنيك د انستيتوت د لومړي كال محصلين وو د كابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو پوهنځي ته تبديل كړل چې په راتلونكې كې سياسي رهبران شي او يا كارمل او امين واک ته په رسېدو سره خپل خپلوان لكه د يحيى د كورنۍ په څېر په لوړو څوكيو وگومارل. پدې اړه د لايق د بلي كارنامې يادونه هم د پام وړ ده. لايق ته تره كې دنده وسپارله چې په كيويا كې د ځوانانو نړيوال فېسټيوال ته د ځوانانو د سازمان د ملكي برخې څخه ځوانان غوره كړي. هغه د گوند د مشرانو بچيان او خپلوان لكه عبدالرحمن امين، گلالي امين، ملالی تره كې، غرزى لايق،

غرنی شفيعي، خوشحال د پنجشيري زوی، سليم د شاولی زوی، عبدالرحيم ميثاق او نور يعني د گوندي مشرانو بچيان او خپلوان غوره کړل. دې ډول کړنو په گوند باندي د خلکو باور ته سخت زيان ورسولو. نوي واکمني بيله خنده د خلکو په گټه، د هيواد د آبادی او پرمختگ په موخه يو لړ گړندي سمونونه پيل کړل چې د يوه رښتيني انقلاب زيږی يې ورکاوه. البته د گوند د بي تجربگی او تيروتنو او په گوند کې د واک د مدعيانو له لوري د دولتي چارو د سبوتاژ او وژنو سربيره د نوي واکمنی د مخالفانو او لويديځوالو او د هغه د سيمه ييزو متحدينو لاسوهني او د جگړو د اوروونو د بلولو او خاصناً د خلقي حکومت په وړاندي د شوروي اتحاد خاينانه دريځ او د شوروي اشغال پایله دا شوله چې انقلاب ماتي وځوري او پر هيواد بنسټپال مذهبي ځواکونه واکمن شي. د ۱۹۷۳ کال د جولای د اوولسمې او ۱۹۷۸ کال د اپرېل د اووه ويشتمې سياسي اوښتونه د توپيرونو او تيروتنو سره سره يو بل ته ورته والی درلود چې هغه د يوه ټولنيز انقلاب په لوري خوځيدل وو. دې دواړو انقلابي خوځښتونو د امانې غورځنگ وروسته د يوه پرمختللي افغانستان زيږی ورکاوه. له بده مرغه دا دري واړه مترقي غورځنگونه گډ برخليک هم لري چې هغه د هغوی ماتي ده او د دې ماتي عاملين هغه ځواکونه وو کوم چې د سپيڅلي جهاد او د شريعت د ټينگښت جندي يې جگي کړي وې او د نړيوال پانگوال شيطاني مرکز او د هغه د سيمه ييزو چوکړه گانو ملاتړ يې درلود. همدې ځواکونو امانې غورځنگ را نسکور کړ، همدې ځواکونو د هيواد لومړی جمهوريت له انقلابي سمونونو را وگرځاوه او د هغه قبر يې وکښدلو او همدارنگه يې د ثور انقلاب هم زندی کړ.

د دولتي نظام د جوړښت جنجالي بهير

د ثور د پوځي پاڅون وروسته د گوند د مشرتابه په وړاندې د نوي نظام د څرنگوالي او د واکمنۍ جوړښت مطرح وو. د اپريل په اووه ويشتمه کله چې گوندي مشران له توقيف خانې څخه راډيو ته راوليردول شول او ډگروال عبدالقادر په پلازمینه کې دولت ته د وفادارو ځواکونو د ټکولو په موخه د جنګي الوتکو د سوق او ادارې چارې پرمخ وړلې، د پاڅون برخليک څرګند نه وو او تر ډېره بريده د پاڅون برخليک په هوايي قواوو پورې تړلی وو د عبدالقادر وړانديز دا وو چې د پاڅون د بري وروسته «د ا، خ، د، گ بايد خپل لارښوونکی رول په پټه ترسره کړي او پوځي شورا ظاهراً انقلابي دندې پرمخ بوزي.» «۲ / ۱۰۰ هغه مهال د پوځي شورا غړي امين، قادر او وطنجار وو. البته چې د نوموړي د دې وړانديز په وړاندې د تره کې غبرګون منفي وو. د پاڅون په لومړيو ورځو کې «عبدالقادر د گوند د مشرتابه سره دا سي چلند کاوه لکه چې هغوی يې عسکر وي. هر وخت به چې راتللو د مجلس په سر کې کيناستلو او ډېرې خبرې يې کولې او داسې يې بنودل چې دی لارښود دی او په هرڅه پوهېږي...، خو محمداسلم وطنجار د احترام ډک چلند کاوه، ډېرې لږ خبرې يې کولې...، د بېلګې په توګه د انقلاب په دريمه ورځ د ۱۳۵۷ لمريز د غويي په نهمه کله چې ټول د غرمې د ډوډۍ لپاره راټول شول، عبدالقادر د مجلس په سر کې کيناست، په مغرورانه ډول او په سپکه يې د مرکزي کمېټې په پټه خبرې وکړې او له خبرو يې ښکارېدل چې ستاسو ناجيان مور (پوځيان) يو، مور يو چې اتلولي مو کړې ده او تاسو بايد وپوهېږئ او ډېرې غوښتنې ونلرئ...» «۲۹ / ۲۲۸ - ۲۲۹ ددې څخه ښکاري چې عبدالقادر غوښتل د دولت او ټولني اداره د ده په مشرۍ پوځيان پرمخ بوزي. کله چې د اپريل په اته ويشتمه (غويي اتمه) داودخان و وژل شو او د ولايتونو او عسکري جزوتامونو څخه پوځي شورا ته د ملاتړ او وفادارۍ تلگرامونه را ورسېدل د اپريل په نه ويشتمه (غويي نهمه) د دفاع په وزارت کې غونډه را وبلل شوه چې د گوند د مرکزي کمېټې د اصلي او علی البدل غړو سربرېره د پوځي پاڅون د ځمکنيو او هوايي ځواکونو قوماندانانو (وطنجار او عبدالقادر) هم پکې گډون درلود. د غونډې د رابللو موخه د راتلونکي نظام د جوړښت د څرنگوالي مسأله وه چې عبدالقادر بيا خپله د لومړۍ ورځې خبره تکرار کړله. تره کې چې معمولاً په غونډو کې په پښتو ژبه خبرې کولې د عبدالقادر د وړانديز په وړاندې په دري ژبه ويلي وو: «د ثور پاڅون د هيواد د خلکو د اوږدې مبارزې او په تيره د ا، خ، د، گ د څوارلس کلن سياسي ژوند د آگاهانه مبارزې پايله ده. همدا گوند وو چې خلک او په هغو کې يې وطنپال افسران په سختو او مختنقو شرايطو کې متشکل او متحد کړل. همدا گوند وو چې پوځي سازمانونه يې د سازماني او سياسي پلوه د وسلوال پاڅون او د دولت د نسکورولو لپاره چمتو کړل. وسلوال پوځ او د گوند پوځي سازمان يوازې خپله ساده انقلابي دنده ترسره کړې ده. وروسته لدې به هم دا گوند د پوځ، غورځنگ، ټولني او دولت د لارښوونې دنده په غاړه ولري.» «۲ / ۱۰۱ د عبدالقادر له لوري د دوهم ځل وړانديز په وړاندې په دري ژبه د تره کې غبرګون دا معنی لرله چې گواکې هغه په پښتو نه پوهېږي او غواړي هغه په دري ژبه وپوهوي.» «د هغه (تره کې) خبرې د مرکزي کمېټې د ټولو غړو لخوا تاييد شوي او ټول منتظر وو چې د پوځيانو استازي څه وايي. محمداسلم وطنجار بېله ځنډه د نور محمدتره کې له خبرو سره همغږي وښودله او عبدالقادر د څو شېبو سکوت وروسته وويل چې وطنجار همغږی دی زه هم مخالفت نلرم.» «۹ / ۲۲۹ وطنجار په خپلو خبرو کې دا هم ويلي وو: «مور د خپل گوند سپاهيان وو او يو. يوازې گوند او مشرتابه يې کولی شي چې غورځنگ، ټولنه، انقلاب او دولت او په هغو کې پوځ رهبري کړي.» «۲ / ۱۰۲ د وطنجار دې خبرې د نوي نظام د جوړښت او د هغې د لارښوونې د څرنگوالي مسأله ته د پای ټکی

کينډون چې گوند به دولت او ټولنه رهبري کوي. وروسته لدې په غونډه کې د لوړ دولتي ارگان په توگه د انقلابي شورا د جوړېدو پريکړه وشوه چې د مرکزي کميټې اصلي او علی البدل غړي او اتلس تنه پوځيان به يې غړي وي کوم چې د امين په اند د ثور د اوومې نيټې په پاڅون کې ښه ځليدلي وو. همدا رنگه نوي نظام د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت په نامه ومنل شو. د انقلابي شورا په غونډه کې تره کې د دې شورا د رئيس او کارمل يې د مرستيال په توگه وټاکل شول. د انقلابي شورا په جوړېدو سره واک د پوځي شورا څخه انقلابي شورا ته ولېږدېده. ويل کېدل چې کارمل عبدالقادر لمسولی وو چې واک گوند ته ونه سپاري او په خپله کارمل بيا ويل چې ده عبدالقادر قانع کړ چې واک گوند ته ولېږدوي. هيره دې نه وي چې د انقلابي شورا پوځي غړي د گوند د خلقي اړخ سره سازمانې تړاو درلود دا ځکه چې د پاڅون برخه وال خلقيان وو او يوازي دوو پرچميانو پکې برخه اخيستي وه. د غويي په لسمه سياسي بورو د حکومت د جوړولو په موخه غونډه وکړه. دا غونډه په جنجالو واوښته. جنجال لدې پيل شو چې د کابينې ترکيب د امين له لوري د گوند مشرتابه ته وړاندې شو او کارمل ويلي وو چې «امين صاحب کابينه جوړه کړي او غواړي پر مور يې ومني. امين وخنډل او په خدا يې وويل: امين نه ده جوړه کړې، هغو کسانو جوړه کړې ده چې رهبري يې له زندانه را واپستله، د داود رژيم يې نسکور کړی دی او پر ځای يې خلقي رژيم کېښولی دی. کارمل په غوسې سره وويل د داود رژيم گوند نسکور کړ، لدې کبله بايد کابينه هم گوند جوړه کړي.» ۲۳۷/۷۹ کارمل د کابينې لست ته په کتو سره چې خلقيان پکې زيات وو اعتراض درلود او خپلو پرچمي ملگرو ته د مساوي برخې غوښتنه کوله. همدارنگه هغه غوښتل چې د بهرنيو او کورنيو چارو او مطبوعاتو وزارتونه پرچميانو ته ورکړل شي. د پنجشيري په وينا» د حاکمه قدرت د کليدي مقامونو د ترلاسه کولو لپاره هلي ځلي، سياسي مانورې او قدرت ښودنه پيل شوله حفيظ الله امين د ثور پاڅون او د واک تر لاسه کول د خلق د سازمان د پخواني اړخ د افسرانو د وسلوالو پاڅون مستقيمه پايله گڼله. لدې امله د قدرت په کليدي دولتي څوکيو د پرچميانو د وتلو گونديانو گومارلو سره مخالفت ښود.» ۱۰۲/۲ خلقي اړخ د هغه مهال نازکو شرايطو او يا ښايي د مسکو فشار ته په کتو سره د کارمل ارادې ته غاړه اېښې وي او پرچميانو ته يې په حکومت کې غوښينه برخه ورکړله او پدې ډول د خلق او پرچم د ائتلافي حکومت بنسټ د بې باورۍ په چاپيريال کې کينډونل شو. د وزارتونو پدې ډول وېش سره د افغانستان د خلق دموکراتيک گوند انقلابي مشرانو د خپل گوند د کړنلارې چې ملي دموکراتيکې جبهه جوړه کړي له پامه وغورزوله او مشران يې پدې کې وو چې وزارت خاني په خپلو کې سره ووېشي او په ویش هم نه جوړېدل. البته هغه مهال سمدلاسه د ملي دموکراتيکې جبهې جوړول ناشوني وو خو کولی يې شول نوي کابينه سرپرسته اعلان کړي او نورو سياسي ډلو، ناپييلو سياستوالو او تکنوکراتانو ته يې بلنه ورکړې وای چې د نوي نظام سره همکاري وکړي او د سرپرستو وزيرانو پرځای د افغانستان د دموکراتيک جمهوري حکومت برخه وگرزي. د افغانستان د کارگري طبقې او ټولو زيارکښو مخکښ گوند مشرتابه د انقلاب له مقولو څخه يوازي دا مقوله چې په انقلاب کې اساسي مسئله د واک مسئله ده په پام کې نيولې وه او پدې کې وو چې واک انحصار کړي. د گوند په ځينو مشرانو کې د واک ليوالتيا دومره پياوړې وه چې ځانته يې نوي وزارتخاني جوړې کړې ځکه د وزارتونو شوقيان ډير او وزارتونه لږ وو. د بيلگې په توگه انقلابي شاعرانو «بارق شفيعي او سليمان لايق دواړو د اطلاعاتو او کلتور له وزارت سره علاقه درلوده ځکه له دغه وزارت سره يې سروکار درلود او دواړه شاعران او ليکوالان وو خو وزارت يو و، پردغه خبره د دوی ترمنځ څه خبره هم راپور ته شوه په پای کې ملگرو پريکړه وکړه چې دغه وزارت پر دوو برخو ووېشل شي چې د اطلاعاتو وزارت د بارق او د راډيو ټلويزيون وزارت مشري دې لايق ته وسپارل شي په دغه خبره ټول راضي شول. د ډاکټر اناهيټا

راتنيزاد لپاره هم د يوه وزارت د پيدا کېدو مسئله طرحه وه ځکه هغه د سياسي بورو غړي نه وه خو په پرچمي اړخ کې د لوړ اعتبار لرونکي وه د دې لپاره يو بل وزارت جوړ کړل شو چې نوم يې د اجتماعي چارو وزارت يا وزارت امور اجتماعي کښيښودل شو. «۴۰ / ۳۶۷-۳۶۸ يوه ورځ وروسته د غويي په لسمه د انقلابي شورا غونډه را وبلل شوله او د سياسي بورو له خوا تصويب شوی لاندې حکومت غونډې ته وړاندې شو او هغه يې تاييد کړ:

الف - د خلق اړخ

۱. نور محمدتره کی صدراعظم
۲. حفیظ اله امین د بهرنیو چارو وزیر او د صدارت مرستیال
۳. محمد اسلم وطنجار د مخابراتو وزیر او د صدارت مرستیال
۴. عبدالقادر د دفاع وزیر
۵. غلام دستگیر پنجشیری د ښوني او روزني وزیر
۶. صالح محمدزیری د کرنې وزیر
۷. شاه ولی د عامې روغتیا وزیر
۸. عبدالکریم میثاق د ماليې وزیر
۹. سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی د عدليې وزیر او لوی څارنوال
۱۰. محمد اسمعیل دانش د کاناو صنایعو وزیر
۱۱. محمد منصور هاشمی د اوبو او بریښنا وزیر
۱۲. محمود سوما د لوړو زده کړو وزیر

ب - د پرچم اړخ

۱. ببرک کارمل د صدراعظم مرستیال
۲. نور احمدنور د کورنیو چارو وزیر
۳. سلطانعلی کښتمند د پلان وزیر
۴. سلیمان لایق د راديو او تلویزیون وزیر
۵. بارق شفیعی د اطلاعاتو کلتور وزیر
۶. عبدالقدوس غوربندي د سوداگری وزیر
۷. اناهیتا راتنيزاد د ټولنيزو چارو وزیر
۸. محمدرفیع د ټولگټو (فوايد عامې) وزیر
۹. نظام الدین تهذيب د سرحداتو وزیر

امین ته د صدراعظم د مرستیال په توگه د امنیتي چارو او کارمل ته د اقتصادي چارو د لارښوونې مسؤلیتونه ورکړل شول. د حکومت د جوړېدو دا ډول جنجالي بهیر ښيي چې د (ا، خ، د، گ) دواړو اړخونو هڅه کوله چې مهم کلیدي وزارتونه خپل کړي. د حکومت له جوړولو څو ورځې وروسته د گوند سياسي بیرو د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت د انقلابي دندو اساسي کړنې چې د دولت د کړنلارې حیثیت يې درلود تصویب کړلې او په انقلابي شورا کې پرېکړه وشوه چې هغه د انقلابي شورا د رئیس تره کې له لوري د راديو ټلویزیون څخه ولوستل شي او دري متن يې د يوه تکره وياند له خوا قرائت شي. «په دې اړه بیا ببرک کارمل د ژورنالیزم د ټولو اساساتو خلاف د راديو افغانستان څخه د انقلابي

دندو د اساسی كړښو د لوستلو د وياندی داوطلب شو. كه څه هم سياسي بيرو د كارمل دا ادعا د ا، خ، د ، گ د مخكښو فرکسيونو د يووالي خلاف وگڼله. خو بېرک كارمل د خپل دريځ څخه يو ملي متر شا تگ ونكړ. او بالاخره د انقلابي دندو د اساسی كړښو درى متن ۱۳۵۷ كار د غويي د نولسمي په شپه د پښتو د متن وروسته د بېرک كارمل له لوري قرائت شو. پدې ډول د گوند غړي او كدرونه او د هيواد خلك د ا، خ، د، گ د دواړو مخكښو اړخونو په يووالي نور هم بدگومانه شول. «۲ / ۱۰۷ د كارمل دې ډول دريځ گوندي كدرونو ته پوښتنې پيدا كړې او په خصوصي ډول يې د گوندي مشرانو څخه د مسئلي روبانول غوښتل لايق يوه ته ويلې وو: «ما له هغه (كارمل) نه هيله وكړه چې زما خبره واوري د هغې د دري متن لوستل د ده شخصيت ته زيان رسوي خپل ځان د يوه وياند تر كچې مه ټيټوه لاکن و يې نه منل. «۸۰ / ۷۰ د ثور له پاڅون مخکې د گوند په لارښوونکي ارگان (مرکزي کمیته) کې پوځيان نه ترسترگو کيدل. د پاڅون وروسته د غبرگولي د مياشتې په څوارلسمه په سياسي بېرو کې پدې مساله بحث وشو. كه څه هم امين د سياسي بېرو غړی نه وو خو د پاڅون وروسته هغه دا امکانات ترلاسه كړي وو چې په ټولو گوندي پرېكړو کې وروستی خبره وكړي. د سياسي بېرو په غونډه کې امين برخه لرله او د سياسي دفتر غړيتوب ته را پورته كړل شو. خو كارمل پدې دليل چې پوځيان اړينه سياسي پوهه نلري مخالفت وښود. «نور محمد تره كې د مجلس له غړو و غوښتل چې په مركزي كمېټه كې د پوځيانو د غړيتوب په هكله نظر وركړي. لومړی يې د كارمل له ملگرو (پرچميانو) پيل وكړ. لومړی محمدحسن بارق شفيعي د پوځيانو د اتلولی وويل ...، د هغه وروسته سليمان لايق څو تاييدي خبرې وكړې...، د خليفانو اړخ ټول د كارمل د څرگندونو خلاف مركزي كمېټې ته د پوځيانو د راتگ ملاتړي وو...، كله چې كارمل په سياسي بېرو کې دا وضعيت وليد، په نهيلی سره يې ټولو ته وکتل ...، په غوسه شواو خپل مخ يې بارق شفيعي او سليمان لايق ته را وگرزواه او بدې خبرې يې ورته وكړلې. پدې وخت کې تره كې خپل بنی لاس د هغه په اوږه كېښود و يې ويل : دا خبرې د څه لپاره ، مور ملگري يو، اوس نه څوك پرچمی دی او نه بل څوك ، مور ټول د افغانستان د خلك دموكراتيک گوند غړي يو، پوځي ملگري هم د گوند غړي دي ...، وروسته تره كې وويل اوس رای گيري كوو او كارمل سمدلاسه وويل رای گيری ته اړتيا نشته خبرې او رايې معلومې شوي. يوه هيله مو له ستاسې څخه داده چې پوځي ملگرو ته وويل شي چې د رايو په اتفاق ومنل شول. بله هيله مې داده د پوځي ملگرو نه چې د مركزي كمېټې غړي كېږي محمدرفيع هم و نيسي چې هغه هم ومنل شو.» د شرعي جوزجاني د وينا له مخې «د پرچم د اړخ عبدالقدوس غوربندي، بارق شفيعي او سليمان لايق په شمول د خلق د اړخ د مركزي كمېټې ټولو غړو دا وړانديز تاييد كړ. خو بېرک كارمل، كشتمند ، نوراحمد نور او اناهيټا راتيزاد ددې وړانديز په وړاندې ودرېدل، دا يې د گوند د سازماني اصولو او د گوند د طبيعي ودې خلاف گڼل او ويل يې چې دا ملگري په افتخاري مدالونو، لقبونو او درتبو په ترفيعاتو ونازول شي نه دا چې د گوند رهبري ته را پورته شي، ځكه د گوند د كمزورۍ سبب كېږي.» ۱۳۴ د پنجشيري په وينا ددې غونډې وروسته «د ۱۳۵۷ كال د جوزا په څوارلسمه د پرچم د فرکسيون پټ فعاليتونه پيل شول. «۲ / ۱۰۹

د كارمل له لوري د پوځيانو د سياسي پوهې د كمزورۍ څخه موخه دا وه چې د پاڅون اتلان د گوند د خلقي اړخ سره سازماني تړاو درلود، ده نه غوښتل چې په مركزي كمېټه كې خليفان په اكثريت واوري لدې امله يې د پوځيانو د سياسي پوهې مسئله طرحه كړې ده. كه په رښتيا سره كارمل د گوند لارښوونكي ارگان (مركزي كمېټې) ته د زړه سوي له كړكې كتل نو بيا يې ولي د شوروي د اشغال وروسته چې كارمل د گوند او دولت د مشر په توگه نصب شو څو تنه پوځيان نه دا چې مركزي كمېټې ته بلکې سياسي بيرو ته هم راپور ته كړل. كه چيرې د ثور د اوومې نيټې د پاڅون په لومړيو ورځو کې چې د گوند د

پاښت او مرگ او د پاڅون کونکو پوځيانو د ژوند سوال طرحه وو او د وسلوال پاڅون پرمهال او وروسته د کارمل دريځ يا په بله خبره مخالفتونو او جنجالونو ته ځير شو ليدل کيږي چې نوموړي نه يوازې د پخوا په شان په فرکسيوني ناروغيو اخته وو بلکې غوښتل يې چارې سبوتاژ او نوي واکمنۍ ته چې کابو نيمايي برخه يې د ده ډلې ته ورکړل شوې وه ستونزې جوړولې. لامل يې دا کيدای شي چې ببرک کارمل پکې دوهمه څيره وه او دا يې نشوای زغملای چې د واکمنۍ په مشرتابه کې بل څوک وويني. داسې بريښي چې دده د دا ډول دريځ څخه مسکو هم ملاتړ کاوه ځکه چې د پاڅون يوه ورځ وروسته تره کې «د ثور په اتمه صالح محمد پيروز سفارت ته استوي او د سفير له خوا هدايت ورکول کيږي چې سبا ته ورشي. سبا د ليدني په وخت کې سفير د ببرک کارمل د صحت پوښتنه کوي. همدا راز تره کې گل محمد نورزی هم ورليږي سفير دې پرځای چې د تره کې سره وگوري پرچميانو ته په دولت کې د نيمايي څوکیو غوښتنه کوي او په پای کې د اندروپوف مرستيال گريچکوف کابل ته راغی او په تره کې يې ومنل چې په دولت کې نيمايي څوکی پرچميانو ته ورکړي. «۶۰ / ۹۶ پورتنۍ خبره امريکايي ليکوال سليک اس هاريسون هم تائيدوي او ليکي: «گريچکوف د خلق او پرچم د دواړو اړخونو په مساوي استازو ټينگار درلود.» ۴۷ / ۳۲ کله چې مسکو ډاډ ترلاسه کړ چې په حکومت کې به پرچميانو ته اړينه برخه ورکول کيږي شوروي سفير پوزانوف د ثور په لسمه د تره کې سره گوري او نوی رژيم په رسميت پيژني. د نوي نظام د جوړښت جنجالي بهير او ۱۳۵۷ کال د غويي او غبرگولي د مياشتو د گوندي مشرانو ناندري چې د پاڅون پرمهال تويي شوې ويني لا وچې شوې نه وې ښيي چې په گوند او حکومت کې د خلق او پرچم په نامه دوو مخالفو دريځونو او دوو سيالو دښمنو ډلو شتون درلود.

د انقلاب په وړاندې غبرگونونه

دا ارزښتمنه خبره چې کله جگړه پيل شي لومړۍ قرباني يې رښتيا ده د ثور د وسلوال پاڅون پرمهال د مرگ او ژوبلې په اړه په بشپړ ډول سرخوري. نوي واکمنۍ ټولټال تلفات ۷۰ تنه اعلان کړل او د ا، خ، د، گ مخالفان تلفات زيات گڼي او په هغو کې د اېران د شاهنشاهي دولت د اطلاعاتو ورځپاڼه تلفات ۲۰۰۰ تنه ښيي. لويس دوپري امريکايي ليکوال «معتقد دی چې د دريو زرو څخه زياتو کسانو په جگړه کې برخه نه لرله.» ۴۷ / ۲۸ لکه څرنگه چې د جمهوري گارد منسوبين زر تنه، پاڅونوال دري سوه تنه وو او د ارگ د دفاع لپاره د اوومي فرقي راغلی ځواک چې يو غونډ وو دا ټول شاوخوا دوه نيم زره تنه کيږي لدې امله د لويس دوپري ادعا سمه ده. دا بيا ښيي چې د ۲۰۰۰ تنو تلفات د مبالغې پرته بل څه نه دي. سره لدې چې د نظام په اوښتون کې ويني تويي شوې، د ولسمشر په شمول د هغه د کورنۍ او ولس تنه غړي و وژل شول خو خلکو او په تېره د کابل اوسېدونکو د انقلاب څخه تود هرکلی وکړ او په ښار کې يې په ولاړو ټانکونو او زرهپوښونو د گلانو گېډۍ اېښودلې او هره ورځ خلک صدارت او وزيرانو ته د مبارکۍ ويلو لپاره ورتلل. دې وضعيت اداري چارو ته خنډونه او ستونزې جوړولې لدې کبله واکمني پدې اړه يوه اعلاميه خپره کړله له خلکو يې د مننې په ښودلو سره غوښتي وو چې «وروسته لدې د حکومت غړو ته د مبارکۍ او نېکو احساساتو د څرگندولو ډډه وکړي او هغوی ته وخت ورکړي چې خلکو او هېواد ته خدمت، رسمي کارونو او ورځنيو دولتي چارو ته ورسېږي.» ۷۹ / ۲۴۳ د نوي واکمنۍ څخه د ولس دې تاوده هرکلي دوه لاملونه لرل. يو دا چې له بده مرغه د افغانستان سياسي تاريخ د زورزياتۍ او خشونت يوه خونړۍ ټوليزه ده. د دې هېواد د تاريخ په اوږدو کې ډير لږ ليدل شوي چې واکمني په سوله نيز ډول بدلون موندلی وي او څوک په خپله خوښه له واک څخه

تيرشوي وي. لدې امله ولس ته د واكمنيو دا ډول خونړۍ اوښتنې يو معمولي دود بريښيده او د نوي واكمنۍ څخه يې ملاتړ وكړ. بل دا چې داودخان د چنگاښ د انقلاب د بري وروسته په وركړل شوو خپلو ژمنو كې په بشپړ ډول پاتې راغی، د خلكو د بيوزلۍ او وزگاري او په دولتي ادارو كې د فساد كچه را ونه لوېدله، د ولس او په تيره روڼ اندو د غوښتنو او هيلو خلاف يې د جمهوريت په نامه خپله فردي واكمني ټينگه كړه. خلكو د يحيى كورنۍ د نيمې پيړۍ واكمنۍ ته په كتو سره چې پر استبداد او عوام غولوني څرخيده خوښ وو چې د دې كورنۍ د واكمنۍ ټغر ټول شو. پر همدې بنسټ يې د خلقي نظام څخه چې زياركښ انسان ته د چوپړ په نامه جنډه پورته كړې وه د زړه له كومي هركلې ووايه. داودخان د واكمنۍ څخه د خلكو د نارضايتۍ په هكله نيويارك ټايمز ۱۹۷۸ كال د مې په نهمه د پاڅون دوولس ورځې وروسته يوه مقاله خپره كړه چې په يوه برخه كې يې راغلي وو: «د گڼو بهرنيو څارونكو په اند په افغانستان كې د كودتا څخه د افغانانو اكثرثريت هركلې وكړ ځكه چې د داود رژيم د خلكو غوښتنو ته په ځواب ويلو كې ناكام پاتې شوی وو.» د داودخان د رژيم د ناكامۍ په اړه مخكې هم بحث شوی وو خو دلته به خلكو ته د خطاب د وينا د غورو ژمنو يادونه و شي چې هغه پلي نشولي.

- د ځمكو اصلاحات، د دهقاني كوپراتيفونو او زراعتي تعاوني شركتونو جوړول،
- بي كوره خلكو ته د كورونو توزيع،
- د كارگرانو د اړتياوو پر بنسټ يې د تنخوا تنظيمول (د مساوي كار پر بنسټ د مساوي مزد اصل (د اړتيا په واقعيت كې د سوسيالستي ټولني يو اصل وو.
- د كار د مترقي او دموكراتيک قانون جوړول،
- د كارگرانو او ټولو زيارايستونكو لپاره اجتماعي بيمه،
- د كورونو، مؤسسو او هټيو د كرايي تثبیتول،
- د ماشومانو (نجونو او هلکانو) لپاره عمومي ښوونه او روزنه،
- د مطبوعاتو او دموكراتيکو خپرونو پراختيا،
- د کوچيانو مېشت او بي ځمكو ته د دولتي ځمكو وپېش.

د جمهوريت په پنځه كلنه موده كې د پورتنيو ژمنو څخه يوازې د كار قانون او هغه هم د ثور د وسلوال پاڅون څو ورځې وړاندې جوړ شو. البته د پورتنيو ژمنو پوره كول ستونزمن كار وو او لسيزې وخت يې غوښت او د داسې غورو ژمنو وركول د عوامفريبۍ او د خلكو په سترگو كې د خاورو د اچولو پرته بل څه نه وو ځكه چې هيواد اقتصادي سرچينې، شونتياوې، تخنيكي او مسلكي كدرونه نرل. خو اصلي خبره دا ده چې پدې اړه د عملي گامونو د اوچتولو د هڅو كوچني نښي نښانې ترسترگو نشوي. خلكو د (ا، خ، د، گ) واكمنېدو ته د وخت اړتيا او د هيواد د سمسورتيا او آبادۍ لپاره د جمهوري نظام د ښه بديل په توگه كتل او د يحيى د كورنۍ د نسكورېدو له امله د نوي واكمنۍ په وړاندې د مخالفت غږ پورته وكړ. واک ته په رسېدو سره د خلقي واكمنۍ لومړني گامونه د بېسوادۍ د له منځه وړلو، د ښوونې او روزنې د بهير د ښې سمبالتيا او پدې برخه كې د شته ستونزو او نيمگړتياوو د له منځه وړلو او په تيره د اتمو ټولگيو د زده كوونكو د كانكور لغوه او د مامورنيو او دولتي كارگرانو (اجيرانو) د حقوقو ترمنځ توپير له منځه وړل وو. د واكمنۍ له لومړيو گامونو د اوچتولو او خاصاً د ښوونې او روزنې په برخه كې د خلكو ملاتړ د ملي سوداگرو او شتمنو هيوادوالو له مرستو معلومېږي. يوازې د هيواد ستر پانگوال عبدالمجيد زابلي د هيواد د پولي او مالي بنسټونو بنسټ ايښودونكي څلوېښت ميليونه افغانۍ (يو ميلیون ډالر) انقلابي دولت ته مرسته وركړه. نوموړي د رحمن بابا او خوشالخان ليسو

لگښتونه هم په زمه واخيستل. خلکو د حکومت له لوري په اشرونو (د خپلې خوښې کارونو) د ښوونځيو، سړکونو، ټولگټو پروژو په جوړولو کې فعاله برخه اخيستله چې څرگند ساری يې د دريو مياشتو په ترڅ کې په خیرخانه مينه کې د پنځه سوه فاميليو د پروژې جوړول دي. خو پرېله خوا د ثور د وسلوال پاڅون وروسته بيله ځنډه هغو طبقو او کړيو چې د (ا، خ، د، گ) د کرنلاري په پلي کولو کې گټې له لاسه ورکولې د نوي نظام خلاف يې نه يوازې تبليغات پيل کړل بلکې عملا يې د خپلو بهرنيو ملاترو د ارادې سره سم د نظم او امن په گډوډولو لاس پورې کړ. د پاڅون شپږ ورځې وروسته د پکتيا د زيروکي په علاقارۍ کې چې اوس مهال ولسوالي ده ناآراميو ته لمن ووهل شوه د پوځ په گاپو او ښوونځي وسلوال بريد وشو. د ديورند ټپل شوې کرښې ته څيرمه دا ډول وړانکارۍ د اسلام آباد د لمسونې او مرستې پرته ناشونې وې او د هغو په اصطلاح جهادي ډلو کار وو چې د داود خان په واکمنۍ کې يې په پاکستان کې ځاله جوړه کړې وه. ځينې څيړونکي د خلقي واکمنۍ په وړاندې مخالفتونه او مقاومتونه د دې حکومت د بېرنيو سمونونو، تيروتنو، د خلکو دودونو او اسلامي ارزښتونو ته په نه درناوي کې خلاصه کوي او هغه ولسي خودجوشه حرکتونه گڼي. خو کله چې د سياسي اوښتون په لومړۍ اونۍ کې او هغه هم د پاکستان سره په پوله کې اړو دورو او وړانکاريو ته لمن وهل کيږي بيله شکه د نوي واکمنۍ د کرنلارو، بېرنيو سمونونو او تيروتنو سره هيڅ تړاو نلري. دې مخالفتونو او مقاومتونو سياسي رېښې لرلې او پورتنۍ څرگندونې يوازې پلمې او په واقعيتونو د پردې اچول او د خلکو تېرايستل دي. البته لدې څخه سترگې نشي پټېدې چې وروسته په سمونونو کې د نوي انقلابي حکومت تېروتنو، آرمانگرۍ او د واک د مدعيانو د ارادتمندانو لخوا د چارو سبوتاژ خپل منفي اغېز درلود.

د خلقي واکمنۍ او د هغې د پروگرامونو څخه د ولس او په تيره د پلازمېنې د اوسيدونکو ملاتړ د ۱۳۵۷ کال د تلې په اووه ويشتمه چې نوی دولتي بيرغ اوچتېده برېښي. ولسونه سره بيرغونه په لاس د سهار د اتو بجو څخه د مازديگر ترڅلورو بجو پورې د ارگ مخکې ته چې هغه مهال ور ته د خلکو کور ويل کيده د ولولو او خوښيو په څرگندولو سره د دولتي مشرانو تر مخ تېرېدل او ټول ښار سره ښه نيولې وه. «د مراسمو په پای کې د شمالي کوريا سفير نورمحمدتره کې ته يادونه کړې وه چې د ثور انقلاب ژورې خلقي رېښې لري خو دومره بايد زياته کړم چې څومره مې د پوزانوف او يو شمير نورو شوروي گډون کوونکو په څېرو کې ناخوښي ليدله نو هغوی د تاسو انقلاب نشي زغملی او غواړم تاسو ته د شوروي له خوا خطر په گوته کړم. «۶۰ / ۸۸ هغه مهال د شوروي اتحاد او شمالي کوريا تر منځ اړيکې خړې پړې وې. د شمالي کوريا او د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت تر منځ د دپلوماتيکو اړيکو له ټينگولو څخه هم مسکو خوښ نه وو. د (ا، خ، د، گ) مخالفان اکثراً د ملي بيرغ تغيير غندي چې گواکې د دوديز بيرغ پرځای يې سور بيرغ چې د کمونيسم ښه ده غوره کړ چې پدې توگه يې د افغانستان تاريخ او وياړونو ته شا وگرزوله. د يادولو وړ بريښي چې د افغانستان تاريخ د شاه امان الله څخه د داودخان تر جمهوريته پورې چې نيمه پيړۍ هم نه کيږي نه محدوديږي چيرې چې هيواد درې رنگه (تور، سور، زرغون) بيرغ د محراب منبرنشان په لرلوسره د ملي هويت د سمبول په توگه درلود. پداسې حال کې چې د تاريخ په اوږدو کې دې هيواد رنگارنگ بيرغونه او دولتي نشانونه لرل چې رنگونه يې اکثراً تور، سره، شنه، زرغون وو او په هغو کې د لمر، سپوږمۍ، غره، زمري، پړانگ، ښامار، لېوه، طاووس، توري، ټوپک او نيزي نشانونه ترسترگو کيدل. دا چې ويل کيږي د خلقيانو سور کمونستي بيرغ غوره کړ بايد وويل شي چې د غزنويانو بيرغ هم سور رنگ درلود. آيا سلطان محمودغزنوي هم کمونست وو؟ نننۍ ترکيه، تونس او مراکش هم سره بيرغونه لري.

په هر هېواد كې ملي بيرغ ، دولتي نشان او ملي سرود د ملي هويت ښكارندوی دي او وگړي يې هغو ته د زړه له كومي درناوی كوي. دا درناوی هغه مهال د تقدس كچې ته رسېږي چې نسلونو هغه يو بل ته په ميراث پرې ايښي وي. كله چې ولسونه د دې ملي نښو د نه بدلون شاهدان پاتې شوي وي ، هر رژيم ، هرې واكمنۍ او هر واكمن هغو ته درناوی كړی وي ، په ولس كې هم هغو ته د درناوی روحیه قوت مومي. خو كه د واكمنيو په اوښتو سره دا سمبولونه او نښې بدلېږي هغه خپل ارزښت ، درناوی او سپېڅلتيا له لاسه وركوي او ولسونه ددې سمبولونو او نښو د بدلون په وړاندې بې تفاوته پاتې كيږي. له بده مرغه زموږ په هېواد كې د واكمنيو په بدلېدو سره دا نښې هم بدلې شوي دي. كه چيرې يوازې د شلمې پيړۍ د پيل څخه تر دې دمه د هېواد بيرغونو او دولتي نشانونو ته وكتل شي په پرله پسې ډول هغو تغيير موندلی دی. داسې بريښي چې د افغانستان هر واكمن ملي بيرغ او دولتي نشان ته د شخصي ملكيت په توگه كتلي او د خپلې خوښې پر اساس يې هغه غوره كړي دي. پداسې حال كې چې د ملي بيرغ او دولتي نشان بدلون د ولسونو صلاحيت دی. ملي سرود چې د خپلې معنی او مفهوم له مخې د يوه ملت آرمانونه ، هيلې ، ځانگړتياوې ، دودونه او تاريخ نندارې ته اړيږي هغه ترجمه پورته پورې شتون نه درلود. له بده مرغه د (ا ، خ ، د ، گ) مشرتابه هم واك ته په رسېدو سره د تيرو واكمنيو په شان ملي بيرغ او دولتي نشان ته تغيير وركړ او همدارنگه يې د خپلې خوښې ملي سرود چې د خپلو سياسي او ايدئولوژيكي باورونو سره يې برابر گانه غوره كړ. خو ولس چې د ملي بيرغونو او دولتي نشانونو د پرله پسې بدلېدو سره عادت موندلی وو په ۱۳۵۷ كال كې د نوي بيرغ او دولتي نشان بدليدل كومه ناوړه پېښه ونه گڼله او د نوي ملي بيرغ د جگېدو په مراسمو كې يې په ولولو سره برخه واخيستله.

د شلمې پيړۍ د پيل څخه تر دې دمه افغانستان لاندې بيرغونه او دولتي نشانونه لرل . ويل كيږي چې افغانستان په نړۍ كې هغه استثنايي هېواد دی چې ملي بيرغونو يې ډېر تبديل شوي دي.

۱۹۲۸ - ۱۹۲۹

۱۹۱۹ - ۱۹۲۸

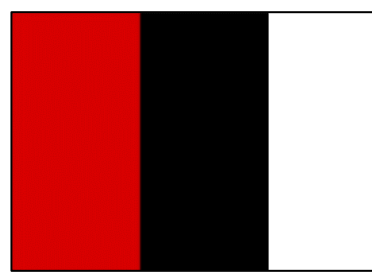
۱۹۰۱ - ۱۹۱۹

۱۹۳۰ - ۱۹۷۳

۱۹۲۹ - ۱۹۳۰

۱۹۲۹

۱۹۸۰ - ۱۹۸۶

۱۹۷۸ - ۱۹۸۰

۱۹۷۳ - ۱۹۷۸

الله أكبر
الله أكبر
الله أكبر

۱۹۹۶ - ۲۰۰۱

۱۹۹۲ - ۱۹۹۶

۱۹۸۶ - ۱۹۹۲

الله أكبر
الله أكبر
الله أكبر

۲۰۲۱

۲۰۰۱ - ۲۰۲۱

د واک درې مرکزونه

د افغانستان د دموکراتیک جمهوري دولت په جوړیدو سره نورمحمدتره کی د گوندي- دولتي زعيم په توگه وټاکل شو خو د واک دوو نورو مرکزونو چې د رسمي مرکز څخه ځواکمن وو هم شتون درلود چې هغه د حفيظ الله امين او بېرک کارمل تر مشرۍ لاندې مرکزونه وو. ځکه چې د امين سره وسلوال پوځ او د ده فرکسيون د کارمل سره مسکو او نيمايي کابينه وه . بېله شکه د واک د مختلفو مرکزونو شتون ددې لامل گرزي چې د دې مرکزونو ترمنځ کشمکشونه پيدا شي او دولتي چارې له خنډونو سره مخ يا سبوتاژ شي. «دواړو (امين او کارمل) هڅه کوله چې له نورمحمد تره کي سره ځانونه نږدې کړي او د هغه ملاتړ ترلاسه کړي. هر يوه په خپله برخه کي غوښتل تره کي وپوهوي چې مشري ته يې د (هغه) لخوا گواښ دی ، يعنې امين غوښتل تره کي له کارمل نه و بېروي او کارمل غوښتل تره کي له امين و بېروي. خو ح ، امين نورمحمد تره کي ته ډېر نږدې وو او دې نږدېوالي څو کلن تاريخ

درلود چې د ا، خ، د، گ د جوړېدو نه مخکې پيل شوی وو. «۷۹ / ۲۶۳ البته امين د گوند د جوړېدو وروسته تل د تره کي ترڅنگ پاتې شوی وو، خو کارمل د تره کي په وړاندې جبهه نيولې وه. د تره کي په وړاندې د واک د مدعيانو دا ډول دريځونو ته په کتو سره يقيناً چې تره کي پر امين ډډه لگوله او د کارمل خلاف يې دريځ غوره کاوه. د هغه مهال له دولتي تبليغاتو نه ښکارېدل چې تره کي او امين گډ دريځ لري او د تره کي په وينا دواړه د نوک او اورۍ په څير نه بېلېدونکي دي خو واقعيت داسې نه وو. هغه مهال د تره کي او امين دوه اړخيزو اړيکو ته د صداقت او منافقت اړيکي ويلې شو. تره کي پر امين بشپړ باور درلود او هغه يې خپل رښتيني عقيدتي ملگري گانه، د هغه هر وړانديز يې په ورين تندي مانه او نوموړي ته يې پراخ واکونه ورکړي وو يا که دقيق وويل شي دا واکونه يې په وسلوال پوځ د بشپړ کنټرول او د پاڅون وروسته د خلقي اړخ د سياسي بېرو له لوري د هغه څخه د ملاتړ له کبله ترلاسه کړي وو او واقعيت دا وو چې د پاڅون وروسته واک د امين سره وو. پر امين باندې د تره کي دا ډول باور د امين له لوري د تره کي د بې کچې درناوي سربيره د کارمل په وړاندې په څرگند ډول د تره کي له دريځ څخه د امين ملاتړ خپل رول درلود چې د خلقيانو نورو مشرانو د دا ډول پرېکنده ملاتړ څرک نه لگېده. البته د امين زړورتيا، زيرکتيا، څرگند دريځ او کاري وړتياوو هم د تره کي له خوا پر امين د زيات باور په ترلاسه کولو کې خپل اغيز درلود. د امين له لوري تره کي ته د درناوي په اړه يو خلقي کدر ويل: «د ۱۳۵۷ کال مخکې کله ناکله د تره کي ليدو ته ور تلم او د هغه سره مې د يوه مشر په څېر نه بلکې د يوه ملگري په ډول چلند کاوه. يوه ورځ مې امين چې د ولسي جرگې وکیل وو د تره کي په کور کې وليد. کله چې تره کي له کوټې نه وتلو او بېرته راستون شو امين هغه ته د درناوي له امله جگ شو. د امين دې ډول حرکاتو هک پک کړم چې تره کي يو ستر شخصيت دی او وجداناً ناآرامه شوم چې ما هيڅکله هغه ته دا ډول درناوی نه دی کړی.» ښايي تره کي د امين دا ډول کړو وړو ته په کتوسره دا گومان کاوه چې امين په رښتيني توگه د يوه گډ انساني او ملي ارمان لرونکو مبارزينو په توگه له ده سره راشه درسه او اړيکي پالي. دا ستونزمنه ده پدې هکله حکم و شي چې امين د صداقت له مخې تره کي ته درناوی کاوه يا يې نورې موخې لرلې. ښايي امين په لومړيو کې د زړه له کومې هغه ته درناوی کاوه خو کله يې چې په خلقيانو کې اعتبار زيات او د گوند د مشرۍ نېشه ورته پيدا شوه يا نورو وهڅاوو نو هماغه دي چې د تره کي د صداقت څخه ناوړه گټه پورته کړي او بالاخره د تره کي په وړاندې و دريږي. د (ا، خ، د، گ) په واکمنيدو سره د واک او زعامت ليوالو هر يوه کارمل او امين د خپل دريځ د غښتلتيا او د تره کي د اغيز او اتوريتي د راټيټولو په موخه خپلې نقشي پلي کولې. تره کي د کارمل په موخو پوهېدلو او په خپله کارمل هم خپل مخالفت نه پټولو چې غواړي د پرچم د سازمان د مشر يا موازي رهبر په توگه دريځ ولري. دې دا بنودله چې هغه د واک يو مرکز دی خو په امين يې دا شک نه درلود چې د ده په اړه به د کارمل په شان نقشي ولري. لکه څرنگه چې مخکې يادونه شوې وه، کارمل د لسو کلونو د انشعاب وروسته پدې موخه د تره کي تر مشرۍ لاندې يووالي ته مخه کړله چې د خلقي اړخ هډونه ورمات کړي د خلقي اړخ ځواکمن مشران له ډگره وباسي او پدې ډول د خلقي لښکر مشر هم شي. کارمل حتی د خيبر د جنازې پر مهال چې د تره کي سره څنگ په څنگ او د جنازې په سر کې روان وو دا ډول فکرونه او سوچونه وهل: «دا د تظاهر پرته بل څه نه دي، ډير شيان مخکې دي، نوې شخړې، د يو بل نه منل، حتي ټکرونه، او هيڅ شی به تغيير ونکړي.» «۶۳ / ۳۳ له همدې امله کارمل د ثور د پاڅون د هماغه لومړيو شيبو څخه په دېرو مواردو کې د تره کي خلاف دريځ درلود. تره کي د کارمل دې دريځ ته په کتو سره غوښتل چې د کارمل له سره ځان خلاص کړي او د خلقي اړخ په مشرتابه کې امين د تره کي څخه څرگند ملاتړ کاوه پر امين ډډه ولگوي. امين چې د زعامت ليوال وو په څرگند ډول

يې د کارمل او کارمليانو د خپلو ترڅنگ په احتياط د تره کې د تجريد او گوښه کولو په پروژې هم کار کاوه. څرنگه چې د گوند د جوړېدو وروسته «کارمل ټينگار کاوه چې تره کې بايد عمومي رهبري وکړي او ورځني کارونه ځوانانو ته پرېږدي او تره کې او بدخشي به ويل چې گوند د ورځنيو پېښو رهبري کولو ته اړتيا لري.» ۱۷۱/۴۰ د انقلاب وروسته امين په گوند کې د دوهم شخصيت په توگه ورته دريځ غوره کړ او هڅې يې پرې را گرځولې وې چې تره کې د چارو د لارښوونې څخه به برخې کړي او اړيکې يې د گوندي کدرونو، قومي مشرانو، ژورنالستانو، سياستوالو او شوروي سلاکارانو سره محدودې کړي. پدې هکله څو بېلگې راوړل کېږي.

د حفيظ الله امين يو شخصي ملگري چې د گوند غړی نه وو د ۱۳۵۷ کال د چنگاښ په مياشت کې د امين سره د بهرنيو چارو په وزارت کې ليدلي وو او غوښتل يې چې تره کې هم وويني خو امين منع کړی وو هغه وايي: «له همغې شيبې نه مې احساس کړل چې حفيظ الله امين په دوو جبهو کې مبارزه پرمخ وړي يوه په احتياط سره د تره کې او د هغه د يارانو په وړاندې او بله په څرگند ډول د پرچميانو په وړاندې.» ۱۴۰ / ۱۴۰ - ۱۴۳ محمد عزيز قيومي د لامعه شهيد ورور چې د کوم سازمان سره سازماني اړيکې نلري وايي. په ۱۳۵۷ کال کې د خپل پلار د هدايت له مخې د اوبو او برينسا د وزير محمد منصور هاشمي دفتر ته د يوه امر د اخيستو په موخه چې د مازديگر شپږ بجې وې ورننوتم. دا مهال په ټلويزيون کې تره کې خبرې کولې. وزير په عريضه باندې د احکامو د ليکلو پر مهال وويل: «او باز چې ميگه؟» يعني دی بيا څه وايي؟ د وزير لږدې خبرې څخه پوه شوم چې هغه د تره کې مخالف دی. لامعه يوه ښوونکې وه چې د ثور د اوومې نېټې په ورځ د هغوی په کور جمال مېنه کې کوم بمب يا مرمی لگېدلی وه او هغه شهيد شوله. خلقي حکومت د هغې په نامه په مکرويانو کې يو ښوونځی ونومولو. د طالبانو د اسلامي امارت په لومړۍ دوره کې د ښوونځي ادارې د لامعې له کورنۍ څخه د هغې داسې انځور غوښتی وو چې د اسلامي حجاب سره برابر وي چې د ښوونځي په اداره کې يې ولگوي. شوفيلډ شوروي ليکوال ليکي: «امين چې غوښتل يې په ټولو حکومتي جزئياتو خبر وي. د راپورونو له مخې دا تدبير ونيو چې سفرونچوک او پوزانوف د تره کې څخه لېرې وساتي. څنگه چې هغوی هره ورځ له تره کې سره ليدل، ځکه نو ده ډاډ ورکاوه چې همدا زه د شورويانو د تماس اصلي سړی يم.» ۱۴۱ / ۱۰۴ همدارنگه د دفاع وزارت لوی پوځي سلاکار جنرال گريلف د امين کلک ملاتړی په يوه مرکه کې وايي: «په هغه لومړيو کې تره کې ته زما رپوتونو د امين حسادت راپارولو. يو ځل يې ماته وويل چې په راتلونکې کې يوازې ماته رپوټ راکړئ حتمي نه ده تره کې ستا رپوټ واورې.» ۱۴۲ امريکايي ليکوال سليک، اس هاريسون د امين سره د خپلې کتنې په اړه ليکي: «په هغو لومړيو کې د بهرنيو چارو د وزير په توگه چې د ملگرو ملتو سازمان ته تللی وو د ده سره مې په کابل کې وکتل او د ده نه مې و غوښتل که امکان ولري د جمهور رئيس تره کې سره وگورم. هغه په ځير ځير، وچ او عصبانيت سره ځواب راکړ تاسې کولی شۍ ما ووينئ. دا د قدرت پرسر د شخړې يوه نښه وه.» ۳۳ / ۴۷ ۱۳۵۷ کال په وروستيو کې د سياسي لوبو او د سياست له رازونو څخه خبر کسان پوهېدل چې د تره کې او امين تر منځ اړيکې دوستانه نه دي لکه څرنگه چې شرعي جوزجاني ليکي: «د ۱۹۷۹ کال د جنوري په لومړۍ د گوند د تاسيس په کليزه کې امين په خپله وينا کې د تره کې نوم ياد نکړ. دې د لومړي ځل لپاره د دوی دواړو ترمنځ چې د گوند او دولت په سر کې ولاړ وو اختلاف او نه همغږي شوه.» ۱۴۳ کله چې په يوه دولت کې د واک مختلف مرکزونه شتون ولري بېله کومه شکه پايله يې د واکمنۍ ناکامي کېږي.

بې تاجه ټولواک

د ا، خ، د، گ په پټه جوړ شو او د يوه غيرقانوني گوند په توگه يې فعاليت درلود. د مؤسسي کنگري وروسته بله کنگره را ونه بلل شوه چې په هغې کې گونديان د خپل گوند د سياسي فعاليت د برياوو او ناکاميو، د گوند د فعاليت د مثبتو اومنفي اړخونو اودې ته ورته نورو مسالو په اړه بحث وکړي او د گوند د نوې رهبرۍ د ټاکنې سربېره کليدي کدرونه يو بل له نږدې وپېژني. هرڅه په پټه پر مخ تلل او د گوندي حوزې د مشر يا ارتباطي غړي هر دستور د گوند او يا د گوند د عمومي منشي دستور گڼل کېده. د گوندي مشرتابه پرېکړې د اعلاميو له لارې گونديانو ته د همدې حوزو د مشرانو او گوندي ارتباطي غړو له لوري رسېدلې او هغه هم په کوچنيو ورقو کې چې همدې گونديانو په خپله ليکلي او گوند کوم ځانگړی نشان يا مهر هم نه درلود چې پدې اعلاميو کې شتون ولري. همدا لامل وو چې گونديانو د خپلو ارتباطي غړو هر دستور د گوند د ستور گڼلو او د ارتباطي غړي د دستورونو له مخې يې خپل فعاليتونه تنظيمول. پدا ډول يوه غير نارمل حالت کې گوند فعاليت درلود. د گوند اته ويشت کلن شتون وبنودل چې د تره کي پرته ځېنو گوندي مشرانو خپل دلگکي او کارمل او امين بيا خپل فرکسيونونه لرل. پدې هکله زېږی ليکي: «نورمحمدتره کي په مرکزي کمېټه کې د کوم ملگري مخالفت نه کاوه او نه يې د نورو په مقابل کې د کوم ملگري دفاع کوله. تل يې د يوه مشر په څېر بې پرې دريځ درلود.» ۱۶۸ / ۴۰

همداراز يو خلقي کدر ورته نظر لري او ليکي: «دا خبره د گوند ټولو غړو ته روښانه ده چې نورمحمد تره کي هېڅکله هم د گوند په غړو او گوندي کدرونو کې پخپله گټه کار نه کاوه. د گوند ټول غړي يې د گوند د خيږ په لار کې رهنمايي کول.» ۱۴۸ / ۱۰۹

د پرچم په مرکزي کمېټه کې د کارمل فرکسيون څرگند وو چې هغه «نور احمد نور، سلطانعلي کښتمند، اناهيتا راتبزاز، محمود بريالی، عبدالوکیل او نجيب الله» وو. په خلقي اړخ کې د امين پلويان صاحب جان صحرايي، محمد منصور هاشمي، صديق عالميار، محمود سوما، عبدالرشيد جليلي او ظريف وو. کله چې په گوند کې فرکسيون شتون ولري منطفاً د گوند دستور په نامه د فرکسيون مشرخپلو ارتباطي غړو ته خپل شخصي دستورونه هم ورکړي دي. که داسې نه وو نو ولې دې مشرانو فرکسيونونه جوړول؟ ټولو ته څرگنده ده چې د سياسي مبارزې او د سياسي گوندونو د جوړولو موخه واک ته رسېدل دي. کله چې په يوه گوند کې يو مشر ځانگړی فرکسيون جوړوي بېله شکه ددې فرکسيون د مشر موخه د گوند مشرتابه ته د ناقانونه او ناروا لارې رسېدل او دده د مخالفانو له ډگره اېستل دي. پدې هکله يوه بېلگه راوړل کېږي. د ۱۳۵۶ کال په وروستيو کې په خلقي اړخ کې د امين د پلويانو له لوري يوه اعلاميه خپره شوه چې هغه د سياسي بېرو د غړو (پنجشيري، زيري او ميثاق) خلاف وه. البته دا مهال د امين پلويانو دا تبليغات هم پر مخ وړل چې تره کي او امين د يوه فرکسيون مشران دي. تره کي دې ناسمو تبليغاتو ته په کتو سره د ۱۳۵۷ کال د وري (حمل) په مياشت کې لنډه اعلاميه خپره کړه او گوندي حوزو ته ابلاغ شوله منځپانگه يې دا وه چې تره کي په گوند کې د هيڅ کوم فرکسيون سره تړاو نلري. لدې مخکې په سياسي دفتر کې د گوند څخه د امين د اېستلو مساله مطرح شوې وه او امين د افغانستان ملي دموکراتيک گوند په نامه د خپل گوند په جوړولو لگيا وو ترڅو په گوند کې د تره کي د اتوريتي او اعتبار څخه په گټې اخېستني سره ډېر خلقيان خپل گوند ته جذب کړي. هغه مهال په حربي پوهنتون کې ددې اعلاميې خپروونکي سلطان احمد بهين وو چې د خلقيانو په واکمنۍ کې د څارگرې ادارې (اگسا او کام) سياسي امر شو. د دې اعلاميې د خپرولو له کبله له گوند څخه د بهين د اېستلو مساله هم د حربي پوهنتون په حوزو کې طرحه شوله. دلته ليدل کېږي چې څه ډول د گوند د پټې مبارزې پر مهال فرکسونبازانو حتی د گوند د اعلاميې په نامه اعلاميه خپروي او د ځانگړو دستورونو ورکول خو عادي خبره وه.

دا. خ. د. گ. دواړو اړخونو پداسې يوه وضعیت کې فعالیت درلود او هر خلقي خپل ارتباطي غړي ته ځانگړی ارادت درلود. پداسې يوه حالت کې گوند د وسلوال پاڅون په پايله کې واک ته ورسېد او د دې وسلوال پاڅون نوبت له امين سره وو. امين پدې کار سره نه يوازې گوندي مشران او ټول خلقيان کور ته له راغلي اجل څخه وژغورل بلکې واک ته هم ورسول. همدا لامل وو چې امين د غوڅ اکثریت خلقيانو چې د گوند د ننه کشمکشونو او فرکسيوني فعاليتونو څخه خبر نه وو له درناوي څخه برخمن شو او د واک په اصلي مرکز هم واوښت. څرگنده بېلگه يې د توقيف څخه د پاڅون کوونکو افسرانو د خلاصون پرمهال د پنجشېری او لایق څرگندونې دي چې مخکې ورته گوته نيول شوې وه. يا دا چې کله چې د گوند د مشرانو د نيونې وروسته ميثاق، کښتمند، نور او نجيب الله په ششدرک کې پټ شوي وو د امين لخوا د راديو څخه د وسلوال پاڅون د بري د اعلان پرمهال د ميثاق په وينا» د افغانستان راديو څخه ددې خبر په اورېدو سره د خوښۍ فضا واکمنه شوله، يو بل مو په غېږ کې ونيول او ښکلي کرل اوڅو ځله مو يو بل ته مبارکي وويله. ډاکتر نجيب الله ډېر خوښ او احساساتي شوی وو. اوښکې يې راغلي او سردار داود ته يې ښکښلي کولي او ويل يې ښه شول چې د خپلې بې وفايي او نامردۍ سزا يې وليدله او غچ ترې واخيستل شو. له مور سره يې ډېره نا ځواني وکړه. «۱۸۳/۷۹ همدا رنگه د امين ددې نوبت له امله د زېري په وينا» ملگري ډلې ډلې شول او هر يوه ځان امين ته نږدې کاوه. زه په وجداني توگه د امين په اړه له بد نظر څخه پښېمانه وم او له ځانه سره مې ويل په دې سړي کې دومره استعداد و چې د گوند په غياب کې يې انقلاب تر سره کړ او مور يې ټول له مرگه خلاص کړو...، خو حدس مې واهه چې ميثاق او پنجشېري هڅه کوي، د امين په وړاندې تر انقلاب پخوا خپل مخالفت تلافي کړي ... «۳۶۳/۴۰ البته امين د انقلاب مخکې د پوځ مسؤل وو او غوڅ اکثریت خلقي پوځيان ده او يا د ده له باوري کدرونو له لوري روزل شوي وو او ده ته پاليله وو. پر بله خوا د خلقي حکومت تر جوړېدو پورې (په لومړيو دريو ورځو کې) امين د پوځي شورا د مشر په توگه د وسلوالو ځواکونو د جزوتامونو قوماندانان وټاکل چې بېله شکه ده ته وفادار کدرونه پکې ډېر وو. د پاڅون اتلان (عبدالقادر، وطنجار، مزدور يار، گلابزوی، سروري) او نور افسران يې په لوړو څوکیو و گومارل او کابينه هم د ده د وړاندېز له مخې جوړه شوه. دې دا معنی لرله چې دی بې تاجه ټولواک او د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت د وسلوال پوځ اعلى سر قوماندان دی. محمدنبي عظيمي د خپل «من و آن مرد مؤقر» نومي کتاب په نهم مخ کې را وړي چې د ثور د وسلوال پاڅون وروسته د بهرنيو چارو وزير (امين) دی، ډگرمن محمد آصف الم او جگتورن عبدالستار د بهرنيو چارو وزارت ته غوښتي وو او دی يې د څوارلسمې فرقي د قوماندان او محمد آصف الم يې د وسلوال پوځ د محکمې د رييس په توگه مقرر کړل. آيا دا د خدا وړ خبره نه ده چې د بهرنيو چارو وزير د دفاع وزارت د قرارگاه رييسان او د جزوتامونو قوماندانان مقرر وي يا گوښه کوي. خو د عجايبو په هېواد کې د بهرنيو چارو وزير د امنيتي ځواکونو (پوځ، پوليس او استخباراتو) قوماندانان او مشران گومارل او گوښه کول. د ميثاق په وينا «ډېر ژر ټول دولتي او گوندي واک د حفيظ الله امين په لاس کې پرېوت، ن. تره کی او ځواکمن پوځيان لکه محمد اسلم وطنجار، عبدالقادر، اسدالله سروري، شيرجان مزدور يار او نورو له حفيظ الله امين څخه ملاتړ او دفاع کوله...، مرکزي کمېټه او سياسي بيرو د حفيظ الله امين د لاس په وسيله اوښتي وو.»

پدې کې شک نشته چې د زعامت ليوال پدې لټه کې وي چې يوازې ځانته وفادار کدرونه په کلیدي څوکیو وگوماري. د زعامت ليوال د دې کدرونو وړتيا او ژمنتيا ته نه بلکې يوازې ده ته وفاداري ته گوري. همدا لامل هم وو چې دې وگړو او د کارمل پلويانو د خپلو مشرانو (کارمل او امين) د ارادې له

مخې د خلقي واکمنۍ سمونونو او خلکو ته د خدمتونو وړاندې کولو بهير سبوتا ژاوه ، په شعوري ډول يې خپل مخالفين، قومي او مذهبي مخور بنديانول او وژل ترڅو تره کې بدنام کړي. همدا لامل وو کله چې د ۱۳۵۸ کال د وري په پنځه ويشتمه امين تره کې بېواکه کړ د دوولسو زرو تنوشا وخوا لست يې د کورنيو چارو په وزارت کې ځورند کړ چې گواکې د تره کې د ارادې له مخې وژل شوي دي . امين دې ته متوجه نه وو چې د ۱۳۵۸ کال د پيل څخه دى صدر اعظم وو او ده د حکومت د مشر په توگه مسؤليت درلود چې د بې محکمې وژنو مخنيوى وکړي. پدې اساس دى هم ملامت دى چې د دې وژنو مخنيوى يې نه دى کړى. خو د ټولني د تيبټ سياسي شعور څخه يې د تره کې د ملامتولو په موخه هغه مهال گټه پورته کړې ده تر دې چې ارادتمندان يې لا تر اوسه د هغه مهال تبليغات زمزمه کوي او وايي چې امين يوازې سل ورځې واکمن وو او کومې وژنې چې شوي دي دى پکې بسکېل نه وو.

د کارمليانو او امينيانو لخوا د حکومتې چارو د سبوتاژ بېلگې په ودونو کې د خلکو د دېگونو چپه کول، د سواد زده کړې کورسونو ته د مېرمنو او نجونو اړاېستل، د ځمکو د اصلاحاتو پرمهال د دولت د تگلارو د بيانولو په نامه ملاکانو او خانانو ته سپکې سپورې ويل او دې ته ورته نورې ناوړه کړنې او په هغو کې بېله محکمې وژنې دي. د بېله محکمې د وژنو غوره بېلگه په ۱۳۵۸ کال کې د کونړ د کرهالې د کلي د اوسېدونکو ډله بيزه (شاوخوا ۴۵۰ تنه) وژنه ده چې ځاى پرځاى د ۴۴۴ د کوماندو د غونډ او ۶۹د پلي غونډ قوماندانانو صادق عالميار او عبدالحق فراهي ترسره کړلې چې دواړه د بې تاجه ټولواک پلويان وو. البته ولسونو ته دا معلومه نه وه چې دا کسان د چا پلويان دي او که ورته څرگند هم وو ارزښت يې نه ور کولو. هغوى دا کسان خلقيان او د پوځ قوماندانان يا د حکومت استازي گنل او پايله يې دا کېدله چې ولسونه د حکومت خلاف ودرېږي. ددې خپلسرو وژنو په اړه يو خلقي چې هغه مهال د کابل پوهنتون د انجينري پوهنځي محصل وو وايي : « د ۱۳۵۷ کال د تعليمي کال د ختم وروسته خلقي محصلينو ته دستور ورکړل شو چې په ژمي کې به په خپلو سيمو کې د گوند په گټه تبليغات کوي. د ننگرهار ، کنړ او لغمان خلقي محصلينو سره صاحب جان صحرايي د ننگرهار ولايت په مقام کې وکتل او د خبرو په ترڅ کې يې وويل: « د تبليغاتو پرمهال د اشرارو سره د جگړې امکانات هم شته دي . لدې امله تاسو ته وسله هم درکوو. خو که د جگړې له ډگره وتښتئ زه مو په خپله وژنم . صحرايي دا هم وويل چې د لغمان ولايت خلقي ولسوال محمد يوسف ولسوالي پرې اېښې وه او ننگرهار ته راغى ما هغه ته وويل چې تا ولسوالي د اشرارو له ډاره پرې اېښې ده او ماته را غلى يې . که پر ما زور راشي زه به کابل ته تښتم. دا نشم زغملی چې څوک دښمن ته مورچل پرېږدي او په هغه مې د کلشنکوف جاغور تش کړ .» پدې ډول د صحرايي لخوا په خلقي ولسوال صحرايي محکمه پلي شوله .

د بې تاجه ټولواک لپاره ده ته د وفادارو کدرونو موندل يوه ستونزه وه . دا حالت د دې سبب کېدلو چې په څو کلېدې څوکيو ده ته وفادار يو تن وگوماري. پدې هکله د وخت د گوند د دارالنشاء د څانگې رييس ليکي: « مجبور شوم يوه ورځ مې حفيظ الله امين ته وويل چې د مرکزي کمېټې د څانگو فعاليت د خنډونو سره مخ دى. ځکه د هرې څانگې رييس د خپلې دندې په څنگ کې ډېره درنه دولتي دنده هم لري. ښه به وي چې دغه ملگري د دغو دوو دندو له منځه يوه دنده د خپلې خوښې سره سمه د ځان لپاره غوره کړي. دوى په ځواب کې راته وويل چې د دوهمې دندې لپاره د باور وړ کسان نه شو ميندلى. په زړه کې مې وويل دا چې په دومره غټ گوند کې دومره لږ باوري کسان لرو، نو بيا دې خداى پاک زموږ پرتمين انقلاب ته خير پېښ کړي.» ۱۲۲ / ۱۸۴ که چېرې امين د گوندي او حکومتې چارو د ښه تنظيم او خلکو ته د خدمتونو د وړاندې کولو ليوال وای او په گوند کې يې باوري او وړ کسان نشوای موندلاى غوره دا وه چې په گوند کې يې د خپل باور وړ کسان په مهمو گوندي څوکيو گومارلي وای او غير

ګوندي تکنوکراتان د وزیرانو او والیانو په توګه مقرر کړي وای. دې کار دوي ګټې لرلې. یو دا چې خلقي واکمنی د ګوند د کړنلارې له مخې دموکراتیکې جبهې جوړولو ته لار هواروله او ملاتړ یې زیاتېده او له بلې خوا د ده باوري کسانو د ګوند د مرکزي کمېټې څانګو د مشرانو په توګه داسې مصوبې جوړولې چې حکومت ته د غوره لارښوونکو سندونو په څېر د عمل لارښود شوي وای او ګوند د دولت او ټولني په رښتیني لارښود اوښتی وای. بېځایه به نه وي چې د امین بشپړ واک ته رسېدو په درشل کې د ګوند د مرکزي کمېټې د څانګو مشرتابه و پېژنو چې هغه ټول د بې تاجه ټولواک پلویان وو او د هغوی د نورو دولتي مقامونو سره هم آشنا شو.

۱- د دارالنساء اداره (د اسنادو او اړیکو څانګه). رییس محمدعلي هوما

۲- د تشکیلاتو څانګه. رییس د ښوونې او روزنې وزیر عبدالرشید جلیلي.

۳- د نړیوالو اړیکو څانګه. رییس گلنواز

۴- د اقتصاد څانګه. رییس د پلان وزیر محمدصديق عالمیار.

۵- د تبلیغ او ترویج او د زده کړو څانګه. رییس محمد صديق عالمیار.

۶- د ګوندي کنټرول او نظارت څانګه. رییس د اطلاعاتو او کلتور وزیر خیال محمدکتوازي .

۷- مالي څانګه. رییس فقیر محمد فقیر.

۸- د عدل او انصاف څانګه. رییس د وسلوال پوځ د سیاسي ریاست رییس محمد اقبال وزیري.

ښایي ډېر نور د امین د باور وړ کسان هم وي چې څو لوړ ګوندي او دولتي مقامونه یې لرل چې یو د هغو څخه سیدعبدالحکیم شرعي جوزجاني وو چې څلور لوړ مقامونه (لوی څارنوال، د عدلیې وزیر، د سترې محکمې سرپرست او د کابل د ولایتي ګوندي کمېټې منشي) یې لرل. افغانانو شاه دوشمشیره اورېدلی وو خو صديق عالمیار شاه سه شمشیره او شرعي شاه چهار شمشیره وو. ویل کېږي چې د امین وراره او زوم اسدالله امین نهه لوري څوکۍ لرلې چې هغه نو شاه ۹ شمشیره وو.

دې عجیب او غریب حالت ته په کتنې سره دا پوښتنه را پیدا کېږي چې ولې امین په بې تاجه ټولواک اوښتی وو؟ که څه هم دې پوښتنې ته مخکې ځواب ویل شوی وو او شاه محمود حصین د خپل (مثالث بې عیب) نومي کتاب په ۱۲۸ - ۱۲۹ مخونو کې پدې اړه راوړي: «د نجیب الله د واکمنۍ پر مهال د دستگیر پنجشیري په کورکې کریم میثاق، شرعي جوزجاني او اسماعیل دانش د نورو خبرو سر بېره د هغه پلنوم په اړه خبرې وکړې چې تره کی یې له واک څخه ګوښه کړ. څلورو واړو د تره کې د ګوښه کولو او د هغه پر ځای د امین د ټاکنو په اړه چې دوی مثبتې رایې ورکړې وه پښماني ښودله. پدې بهیر کې پنجشیري له ما وپوښتل چې ووايه تره کی څه ډول سړی وو. ما ور ته وویل یقینا تاسو زما څخه پدې اړه زیات معلومات لرئ. زه فکر کوم او ستاسو له خبرو پوه شوم چې تره کی داسې شخصیت وو چې هغه مهال یې خدا، خدا ته نه وه ورته او ژړا یې ژړا ته. هغه یوازې وو څوک یې نه لیدل چې د خپل زړه خبره ورته وکړي او چا د زړه له تله ملګرتیا نه ورسره کوله. پنجشیري دا ارزونه سمه ګڼي او دا هم وایي چې هغه مهال تره کې سیوري احساس کړي وو، هغه سیوري چې د ګوند او وطن سوکالي یې تهدیدوله خو نیغ په نیغه یې د هغو طرحه کول مصلحت نه ګڼل. هغه دوه ځله بېله مخکنۍ آجندا د سیاسي بورو غونډه را وبلله. هر ځل یې د اصلي مسألو پر ځای طنزونو ته ورته کیسي مور ته کولي چې په موخو یې نه پوهېدلو. مور د مسکو په شعارونو چې مترقي غورځنګونو ته رښتیني مرستې کوي ډیر قوي باور درلود. هغه تبلیغات چې سرچینه یې څرګنده نه وه کله ناکله یې مور په فکر کې اچولو چې ښایي تره کی د شخصیت کپش ولري د انټرناسیونالیسم خلاف یو ډول ملتپالنې ته تمایل موندلی وي، د خپل پایښت په خاطر په هر شي او په هغو کې پر شورو یې هم بې باوره شوی وي...، خو پېښو وښودل

هغه ځېنې شيان لمس كړي وو مگر د هغو په وړاندې يې د مقابلي وس نه درلود غلى وو او په خپل ځان كې سوځېده. هغه د سوسلف او باريس پاناماريف پرله پسې غوښتنې چې د سياسي بورو غونډه را وېولي او د پرچم سره د بيا يووالي او يو لړ پوځي مسالي طرحه كړي خو په عمل كې يې دا كار ونكړ او د وخت وژنه يې كوله. بنايي لامل يې دا وو چې په سياسي بورو يې هم باور نه درلود.» د پنجشيري د څرگندونو په اړه بايد وويل شي يو د هغو مشرانو څخه چې په يوه ليدنه كې پوناماريوف ته له تره كې څخه شكايت كړى وو دى په خپله وو. (سوسلف د شوروي كمونست گوند د سياسي بېرو غړى او د كمونست گوند تيوريسن گڼل كېده او پوناماريوف د كمونست گوند د بهرنيو اړيكو د څانگې رييس وو.) پورتنى څرگندونى بنيې چې تره كى يوازي وو، د سياسي بورو په غړو يې هم باور له لاسه وركړى وو، پوځيان او د ثور د پوځي پاڅون اتلان سروري، وطنجار، گلابزوى او مزدوريار هم د امين سره وو، د انقلاب بل اتل عبدالقادر لا د مخه مسكو د پرچميانو سره كودتا ته هڅولى او بندي وو. د سياسي بورو غړو چې خپل پلانونه لرل، فرصت ته كتل او خپل دريځونه يې نه برېښول خو عملاً د بې تاجه ټولواك سره ولاړ وو. د تره كې د بېوسى ځواب پدې واقعيت كې پروت وو چې د ثور انقلاب وروسته د دولت لورپوري دده سره نه بلكې د امين سره ولاړ وو او تره كى اړ وو چې د بې تاجه ټولواك ارادې ته سر تيب كړي او بنايي موخه يې دا وه، هغه گوند چې ده يې په جوړولو كې د هر چا څخه زياته ونډه لرله او څوارلس كاله يې مشر وو توتې توتې نشي او د دې گوند واكمنى ته زيان ونه رسېږي. د تره كې ورېرې ملالۍ يوه ورځ د تلفون په كرنه د تره كې د يوې عجيبې انډېښنې په اړه داسې را ته وويل : «كله چې امين كاكا له واكه گوښه او په توقيف كې وو او مور لا ورسره اوسېدلو ما ته وويل ډار بېر امين ځوان دى او داسې كوم كار ونكړي چې گوند ته زيان ورسېږي.» تره كې پداسې حال كې چې بندي وو د خپل ځان او خپل برخليک په اړه انډېښنه نه لرله يوازې بندي انډېښنه يې دا وه چې امين پداسې كار لاس پورې نكړي چې گوند ته زيان ونه رسوي. دا چې د وسلوال پاڅون شپږو-اوو مياشتو وروسته د پاڅون اتلان چې د امين پلويانو او شورويانو د تره كې څلورپاران بلل د امين خلاف د تره كې ملاتړ ته ورو دانگل گومانونه وپشلي دي. ځېنې پدې اند دي چې دا څلور تنه چې د امنيتي بنسټونو مشران پاتې شوي او له پوځيانو سره يې اړيكې لرلې دوى په امنيتي بنسټونو كې د امين د لاسوهنو، نيولو، بندي كولو او وژنو شاهدان وو اړ شول چې د امين خلاف دريځ غوره كړي او نور بيا پدې اند دي چې شوروي سلاكارانو دوى هڅول چې د امين په وړاندې ودرېږي. واقعيت دا دى چې دواړه گومانونه سم دي. د امين د ارادتمندانو له خوا د توقيف شوو كسانو د محكمې پرته وژنو په اړه د ثور د پوځي پاڅون وروسته د كورنيو چارو د وزارت د ژاندارم او پوليسو د قوماندانى د استخباراتو مشر وايي چې كله به مو غوښتل له توقيف شوي كس څخه تحقيق وكړو را ته وبه ويل شول چې هغه د ژاندارم او پوليسو عمومي قوماندان سيدداود ترون د دستور له مخې له توقيف څخه اېستل شوى يعنې له منځه وړل شوى دى .

د دولت او ټولني لارښوونكى ځواک

د افغانستان خلق دموكراتيك گوند واك ته په رسيدو سره د يوه ستر آزمايښت سره مخامخ شو چې هغه د دولت او ټولني لارښوونه او په هېواد كې د سمونونو پلي كول وو. دې سترو مسئوليتونو ته يې پداسې يوه حالت كې اوږه وركړه چې گوند لا ماشوم وو، يو موتي نه وو او د دولت او ټولني لارښوونې او ادارې تجربه يې هم نلرله. پردې اساس دې ماشوم د يوه وروسته پاتې هېواد چې د

جيوپوليتيک او جيوستراتيژيک ارزښت څخه هم برخمن وو د دولت او ټولني د لارښوونکي ځواک په توگه راڅرگند شو. دولتي چارو د لارښوونې سره د گوند د نابلدي په اړه زيری ليکي: «د بده مرغه مور د نوي ډول گوند د کار د ډول، گوندي غونډو، د گوند لخوا د دولت د رهبري په مساله او نورو اصلاً خبر هم نه و. نو د گوند او دولت رهبري د يو څو ملگرو لاس ته ولويده چې عمده يې امين و. «۳۷۲ / ميثاق ليکي: «گوند په نامه واکمن گوند وو او په عمل کې گوند د دولت په چوپړ کې وو. گوند د دولت لارښوونه نه کوله بلکې دولت گوند په خپل چوپړ کې نيولی وو. «۳۰۵ / ۷۹

هغه څه چې وضعیت يې لا کرکچن کاوه هغه د زعامت د ليوالو (کارمل او امين) د ارادتمندانو گوندي او حکومتي ضد کړني وې. دواړو هلي ځلي کولي چې په کليدي پوستونو خپل پلويان وگوماري بيله دي چې د هغوی ژمنتيا او وړتيا ته پام را وگرزوي. د واک په لومړيو ورځو کې انقلابي واکمنانو خپل پام د دولتي قدرت د سيمه نيزو بنسټونو، گوندي کمېټو او د امنيتي ارگانونو مشرتابه گومارني ته راگرزولی وو. د دولتي قدرت د سيمه نيزو بنسټونو (واليانو او ولسوالانو) د مشرانو د ټاکلو واک د کورنيو چارو وزير نوراحمدنور درلود. د گوندي کميټو منشيان او د امنيتي ارگانونو مشران امين ټاکل. د دولتي قدرت سيمه ييزو بنسټونو او امنيتي ځواکونو مشرتابه د هردولتي نظام د ملا د تير حيثيت لري. منطقاً چې دي بنسټونو ته اکثراً امين او کارمل پلوه کدرونو لار موندله چې هغوی بيا خپلي نفسي پلي کولي. د په اصطلاح نوي ټيپ گوندونو کې معمولاً ورځنی چاري د گوند دارالنشاء رهبري کوي. د دارالنشاء دنده په لومړيو کې څلورو تنو تره کي، کارمل، امين او نوراحمدنور پرمخ وړله او هغوی هم زياتره پر امنيتي او کدري مسألو غوندي لرلي. کله چې د ۱۳۵۷ ولسوال پاڅون شاوخوا دوې مياشتي وروسته په واکمنۍ کې د پرچميانو رول پيکه شو «داسې يوه باصلاحيته قرارگاه چې اپراتيفي، سياسي او پوځي چاري يې سمبالولي په غير رسمي توگه راڅرگنديږي چې تقريباً ټولي سياسي ملي (سياسي، پوځي او کادري) چاري حل او فصل کوي چې وروسته په فورماليټي توگه د گوندي او دولتي ارگانونو له خوا تائيد او تصويبېږي. د دي قرارگاه غړي نورمحمدتره کي، حفيظ الله امين، اسدالله سروري، سيدمحمد گلابزوی، شيرجان مزدوريار وو. د قرارگاه په کاري ډله کې اسدالله امين، فقير محمد فقير، گلنواز، نواب، يعقوب (لوی درستيز)، سيد داود ترون، جاننادر (د گارد قوماندان) او نور وو. «۱۲۸ / ۸۳ ددي قرارگاه غړو او د هغې د کاري ډلې غړي له انقلاب مخکې د امين سره گوندي اړيکي لرلي. پردې بنسټ ټول د امين پلويان وو. له همدې امله د پريکړو په نيولو کې د امين ارادې ټاکونکی رول درلود لکه څرنگه چې زيري هم دي مسالي ته گوته نيولي ده. لدې نه معلومېږي چې گوند خپل لارښوونکی رول له لاسه ورکړی وو. دي بيا دا معنی لرله چې څو تنو هم گوند او هم دولت رهبري کولو او دا څو تنه د امين پلويان وو. دا هغه څه وو چې د هغه مهال د تبليغاتو خلاف چې گواکې گوند د دولت او ټولني لارښوونکی ځواک دی په عمل کې پلي کېدل. د يوه دولتي بنسټ سروال د نوموړي بنسټ په گوندي چارو کې لاسوهني کولي او حتی خپل دستورونه او امرونه ورکول. په ۱۳۵۸ کال کې ليکوال د کندهار د قول اردو د قرارگاه د توپچي د غونډ سياسي مرستيال وو. يوه ورځ د قول اردو قوماندان نورمحمد سروضة وال ور وغوښت او د قطعي د چارو د څرنگوالي د پوښتنې وروسته يې خپله اصلي خبره وکړه چې د يوه ټولي قوماندان جگتورن معراج الدين د گوند د غړي په توگه ومنل شي. ليکوال ورته وويل چې ستاسې وړانديز به په گوندي سازمان کې طرحه کړي. مسئله په سازمان کې طرحه شوله خو د اکثریت نظر منفي وو. نوموړی د شوروي-پرچمي واکمنۍ پر مهال جنرالۍ ته هم ورسيد او کله چې په کال ۱۹۹۲ کې د کارمليانو له لوري د کودتا له لاري دولتي واک د تنظيمونو په نامه

د شمال ټلوالې ته وليردول شو جنرال معراج الدين د ننگرهار د سيمه نيز ټلويزيون په پرده را څرگند شو او د خپلې وينا په ترڅ کې يې وويل چې دی د اسلامي حزب غړی دی.

تور که واقعيت ؟

د په اصطلاح د افغانستان خلک دموکراتيک واحد گوند څوارلس کلنه واکمني د واک او زعامت پرسر په گوند کې د زعامت د مدعيانو د سياليو ، توطيو او دسيسو، کودتايي هڅو او کودتاوو يوه ټوليزه ده . پدې اړه د واک هرمدعي او هر اړخ هڅه کړې چې مقابل لوری تور او ملامت خو ځان سپين او سلامت ثابت کړي. د دا ډول چلند منطقي پايله دا شوې ده چې ډير واقعيتونه يا پټ په تيارو کې پاتې شي او يا حقايق تحريف شي. پدې ليکنه کې هڅه شوې چې په دې گوند کې د هغو ټکرونو او پيښو کومو چې د سلگونو گونديانو سرورنه يې واخيستل ، گڼ شمېر بنديان شول ، شکنجه شول او سلگونه نور د هيواد څخه تښتې ته اړايستل شول يادونه و شي. د دې سياليو، مخامختياوو، شخړو او ټکرونو لامل د هرڅه د مخه بايد د گوند د ځينو مشرانو په ځانغوښتنه او شوروي پالنه کې ولټول شي نه په شورويانو. ځکه چې پدې هکله ځينې گوته پخواني شوروي اتحاد ته نيسي چې گواکې د گوند کورنيو شخړو او مخامختياوو ته يې لمن وهله. دا واقعيت لري چې د شورويانو هلې ځلې پردې متمرکزې وې چې اوبه خړې کړي او دوی پکې کبان ونيسي خو اصلي خبره دا ده چې ولې يو سياستوال، چارواکی او گوندي کدر د پرديو د لاس وسيله شي او يا د ماشوم په څېر ولوبول شي.

د گوند د څوارلس کلني واکمنۍ په ترڅ کې د گوند د ننه دريو پيښو د نورو په پرتله په گوند او دولت کې د سيالو دښمنو ډلو په راتلونکي دريځ ، برخليک ، د هيواد په وضعيت او د گوند د واکمنۍ په نسکورېدو اغيز پرېښود. دا پيښې د وخت په دولتي رسنيو کې په لاندې نومونو يادېدلې:

الف- د ثور انقلاب په وړاندې د بېرک کارمل په مشرۍ د پرچميانو پوځي کودتا

ب- د نور محمدتره کې له لوري پر حفيظ الله امين سوء قصد

ج- د تڼي- گلبدین کودتا.

البته د دې پيښو مخالف اړخ چې لوبه يې بايللې وه دا ډول حکومتي تبليغات او څرگندونې بې بنسټه تورونه ، د واقعيتونو د پټولو ، د عامه ذهنونو د انحراف او د ولس د تيراښتني هڅې گڼلې د. ليکنې پدې برخه کې به په لومړۍ پيښه چې خلقي اړخ د پرچميانو له لوري د پوځي کودتا ناکامه هڅه تبليغوله او پرچميانو هغه پر دوی تور گانه مکت وشي او په دوو نورو به په خپل وخت بحث وشي.

د ۱۳۵۷ کال د وري په دريمه دولت يوه اعلاميه خپره کړه چې يو شمير ځاينينو غوښتل په لوی اختر کې په پوځي کودتا لاس پورې کړي چې مخه يې ډب شوه او عاملين يې ونيول شول. په نيول شوو کسانو کې د پلان وزير سلطانعلي کښتمند، د دفاع وزير ډگروال عبدالقادر، د ټولگټو وزير جگړن محمد رفيع ، لوی درستيز جنرال شاه پور احمدزی او نور يادېدل. څه موده وروسته د هغوی اعترافات چې د کودتا هوډ يې درلود په رسنيو کې خپاره شول. د اعلاميې وروسته د مشکوکو ملکي او پوځي پرچميانو د نيولو او له دندو گوښه کول پيل شول. اوس به وگورو چې آیا د پرچميانو له لوري کودتا ته چمتووالي واقعيت درلود يا دا چې هغه په پرچميانو يو تور وو او پدې به هم تم شو چې ولې خبره پوځي کودتا او يا پر پرچميانو دي تور ته ورسيدله ؟

مخکې يادونه شوې وه چې د (ا ، خ ، د، گ) د خلق او پرچم سيالو دښمنو ډلو د لس کلن انشعاب وروسته سره يو شول خو دا يووالی يو تحميلي يووالی وو. د گوند د يووالي وروسته ډير ژر په گوند کې

پخوانۍ ډله بندۍ بربندې شوې او فرکسيوني فعاليتونه پيل شول. که چېرې داودخان حوصله کړي وای او پرگوند يې برید نه وای کړی بنایي چې گوند په څو ډلو ویشل شوی وای، د پرچم سترې برخې د جمهوریت د ملي غورځنگ گوند ته مخه کړي وای او پدې ډول به د داود خان دریخ پیاوړی او په واک کې پاتې شوی وای. پدې اړه څرگنده بېلگه په گوند کې د جمهوریت د پلان د وزیر علي احمد خرم د ترور وروسته د دستگیر پنجشیري په مشرۍ د یوه پلاوي گومارل وو ترڅو پدې ترور کې د امین بنکېلتیا یا لاس لرل وڅېړي. پدې اړه دا پوښتنه پيدا کېږي چې آیا دا گوند حاکم گوند وو چې د یوه چارواکي د ترور پېښه څېړي؟ بل دا چې نه خرم او نه ترهگر د دې گوند غړي وو چې گوند د دې ترور د څېړنو مسؤلیت ولري. د گوند له لوري د خرم د ترور د پېښې څېړنه د ماشومانو لوبو او یا توکي ته ورته یو بهیر وو. د خرم د ترور څېړني دا گومان په واقعیت اړوي چې دا څېړنه د کارمل – مسکو گډه پروژه وه چې امین له گوند څخه وشړي، د تره کي دریخ کمزوری کړي او پدې ډول کارمل په واحد گوند کې د بشپړ اغېز او نفوذ څخه برخمن شي. مخکې ویل شوي وو چې د خلق او پرچم د یووالي څخه د کارمل موخه په لومړي گام کې د هغه په وینا د خلقانو د اګرسیف اړخ مشران (تره کي او امین) او بیا پاسیف اړخ (زېري، میثاق او پنجشیري) له ډگره ایستل وو. دې پلاوي کنډز ته سفر وکړ د پرچمي نظام الدین تهذیب پرمټ یې امین ضد سندونه جوړ کړل او د پنجشیري په وینا د گوند څخه د امین د اېستلو مصوبه هم میثاق ولیکله خو تره کي د امین ملاتړ کاوه او امین ته یې ویلي وو: «زه پوهېږم چې سیاست هم د نېشه یي عمل غوندې احساس لري. ته چې خارج شي خو آرام نه کېښې او زموږ ملگري به هم د ځان سره کېږي. زه نه غواړم چې ته جدا شي.» ۲۳۱ / ۱۳۱ خو میثاق د گوند څخه د امین د اېستلو لامل دا گڼي چې د خلق او پرچم د یووالي وروسته کارمل او امین دواړو د یووالي ضد فعاليتونه پیل کړي وو. کارمل ته د تفتیش او کنترول په کمیسیون کې توصیه وشوله او پر امین د کره لاسوندونو له امله د گوند څخه د امین د اېستلو پرېکړه وشوه چې تره کي او کارمل مخالفت وښود. د تش په نامه واحد گوند د هغه مهال کورني وضعیت ته په کتو سره که د ثور په اوومه وسلوال پاڅون نه وای شوی هر ورومرو امین د گوند څخه اېستل کېده یا په خپله لکه کارمل د خپلو پلویانو سره له گوند څخه ووت. پدې ډول گوند په دوو برخو وېشل کېده، کورنۍ ستونزې یې لا زیاتېدلې او شونې وه چې گوند په نورو څو ډلو وېشل شوی وای. که گوند په څو ډلو نه وای وېشل شوی خو په ډاډ سره ویلی شو چې په گوند کې د تره کي دریخ کمزوری او د کارمل دریخ قوي کېده او له څه مودې وروسته د کارمل د گوند د مشرۍ ارمان هم پوره کېده.

د داودخان له لوري پرگوند برید د دې لامل شو چې د گوند خلقي اړخ د خپل پایښت په موخه په متقابل برید لاس پورې کړي، د داودخان واکمني نسکوره اوسیا سي واک ترلاسه کړي. د داودخان دا ډول نسکورېدل کارمل او مسکو نه غوښتل. هماغه دې چې کارمل په څرگند ډول او مسکو په پټه د نوې واکمنۍ په وړاندې درېږي. ځکه چې کله د ثور په اوومه خلقي پوځیانو گوندي مشران له توقیف څخه آزاد او کابل راډیو ته را ولېږدول «کارمل د یو ډول رواني بحران سره مخامخ وو، نوموړي د کودتا بری او ماتې دواړه پخپله گټه نه بلل او خپل ځان یې د دوو ډېرو ترمنځ احساساوه. د پاڅون په بري او ماتې په دواړو حالتونو کې یې خپل ځان قرباني گانه او د دریم چانس پټه نه لگیده...، لدې امله اندیښمن او ناراحت وو. پرله پسې یې سگرت څکول او په کوټه کې گرزیده، په څېره کې یې غوسه او هیجان څرگند وو. هغه به کله وړاندیز کاوه چې رهبري باید پټه شي او پاڅون یې یو فتنه جوړونکی عمل گانه چې د ماتې سره مخ دی. خو کله چې د ځواکونو تناسب د پاڅون کوونکو په گټه تغیر موند و ویل یې چې گوند د پاڅون د مسؤلیت له منلو ډډه وکړي.» ۸۶ / ۸۰ هغه مهال عبدالقادر ویل چې گوند دې په پټه د

دولت لارښوونه وكړي او دولتي چارې پوځي شورا يعني دې رهبري كړي كارمل هم همدا غوښتل. مسكو هم د كارمل په څير د پاڅون څخه ناخوښې وو. د مسكو ناخوښي د گرباچف له دې وينا « دا اشتباه وه چې تره كې او امين واک ته ورسيدل. » معلومېږي. د كارمل نارضايتي او د تره كې په وړاندې دريدنه د هغه له هغو څرگندونو څخه بريښي چې د پاڅون دوه ورځې وروسته د ثور په نهمه (اپريل ۲۹) چې تره كې ، كارمل او پوزانف لومړی ځل سره وليدل او تره كې د گوند د يووالي خبره وكړه كارمل ويلي وو: « په اوسني شيبه كې عملاً واحد گوند شتون نلري پداسې حال كې چې ادعا كيږي گوند واحد دی بيا ولي دوه گونې چلند كيږي. » ۳۹ / ۳۶۱ د پاڅون په دوهمه ورځ چې لا حكومت نه دی جوړ شوی د شوروي سفير په شتون كې د گوند د مشر د څرگندونو خلاف دريدل د ژمنو سياستوالوسره نه بنيابي. سياستوالو ته په كاردې چې خپلې كورنۍ ستونزې په خپل منځ كې د خبرواترو او پوهاوي له لارې حل كړي نه دا چې د پرديو په شتون كې هغه طرحه كړي. خو د كارمل موخه دا وه چې سفير ته د يوه دوست هيواد د سياسي استازي په توگه پلمه او موکه وركړي چې د گوند او واكمنۍ په چارو كې لاسوهنه وكړي. د گوند له لوري د واک د ترلاسه كولو په هكله د كارمل ناخوښي د محمداظم سيستاني له څرگندونو نه ښه جوتيري : «حتی هغه وخت چې د دولت كرنلاره د كابل له راډيو ټلويزيون څخه خپريده ، خلكو كولی شول د بېرک كارمل ناراحتي د هغې د دري متن د لوستلو پرمهال احساس او درك كړي.» ۵ / ۱۱۰ مخكې ويل شوي وو چې د غبرگولي په مياشت كې د سياسي بېرو په غونډه كې كله چې د پرچم مشرانو (لايق او بارق) هم مركزي كمېټې ته د خلقي پوځيانو د راپورته كولو څخه ملاتړ وكړ او كارمل متقین شو چې پرچم په سياسي بورو كې په اقليت واوښت « د ۱۳۵۷ كال د جوزا په څوارلسمه د پرچم د فرکسيون پټ فعاليتونه پيل شول. » د پټو فعاليتونو د پيلولو معنی د دولتي چارو سبوتاژ او اړو دورو ته لمن وهل او په وروستي گام كې د واكمنۍ نسكورول دي . د پنجشيري په وينا د سياسي بېرو د غونډې د پای ته رسيدو وروسته كارمل وړانديز وكړ « چې اعلان كړئ په گوند كې نور پرچم د مساوي حق د لرلو فرکسيون نه دی » په همدې نامه د افغانستان د خلق دموكراتيک گوند د مركزي كمېټې اعلاميه خپره شوه. غوربندي ليكي چې « د ۱۳۵۷ كال د غبرگولي د ۱۴ اعلاميې د خپريدو وروسته د تره كې ليدو ته ورغلم او د نوي وضعیت نه مې خپله نارضايتي وښودله. تره كې په ځواب كې وويل ډيره حوصله مې وكړه او هڅه مې وكړه چې كار دې سرحد ته ونه رسيږي خو كارمل چې پدې مخامخ څوكې كې ناست وو په نيمه تهديد ډوله لهجه راته وويل كه د امين د ځانغوښتنې مخه ونه نيسي و پوهيږئ چې يوه ورځ به ټانك له ټانك سره وجنگيږي. زه پوه شوم چې زمونږ د خلكو د حكمت څخه ډك مثل له مخې چې دوه پاچاهان په يوه اقليم كې نه ځاييږي او يا دوه پوځه په يوه ځمكه كې نه ځاييږي. لدې امله چې د ټانكونو د جنگيدو مخه نيول شوی وي يو كار بايد ترسره شي چې له ډير غور وروسته اړ شوم دا پريكړه وكړم. » ۸۰ / ۷۱ پدې هكله چې ولي د پرچميانو له لوري د خلقيانو خلاف دښمنانه دريځ غوره شي ميثاق ليكي: « امين د كورنيو چارو په وزارت كې چې وزير يې نوراحمدنور وو د هغه ترڅنگ سيدداود ترون د ژاندارم او پوليسو د عمومي قوماندان په توگه مقرر كړی وو او تقريباً د هغه په واسطه يې نوراحمدنور بې واکه كړی وو. د امين لخوا د دفاع وزارت په كارونو كې لاسوهني عبدالقادر ناراضي كړی وو. بېرک كارمل چې وضعیت څارلو، غوښتل د عبدالقادر د ناراضي توب څخه په خپله گټه استفاده وكړي. مېرمن اناهيټا يې ورنږدې كړي وه او هڅه يې كوله د لوی درستيز شاه پوراحمدزي او نورو پرچمي صاحب منصبانو په همكاري د دفاع وزارت او كورنيو چارو وزارت كارونه كوردينه كړي ، ترڅو واک ته د رسېدو په موخه كارونه سر ته ورسوي. » ۷۹ / ۲۷۴ همدا رنگه پدې اړه د سليمان لايق زوی ، غزوی د سپرغی په ويب پاڼه كې د ۲۰۱۴ كال د جون په شلمه د (نگاهي به نيم رخ ديگرواقيعت) تر سرليک

لاندي يوه ليكنه خپره كړېده چې دا ليكنه يې د خپل پلار د يادداښتونو ، څرگندونو او خپلو مشاهداتو پر بنسټ چمتو كړې ده چې د كارمل د پلويانو د گوندي ضد كړنو د يوې برخې څخه پرده پورته كوي او بالمقابل د خلقي اړخ غبرگون هم پكې راوړي. دلته به د نوموړي ليكنې لنډيز وړاندي شي: «د نوموړي فرمان د متن د پلي كولو په موخه په پرچميانو كې د پټ كار د سمبالولو لپاره په لومړي گام كې نجيب الله ، محمود بريالي او عبدالوكيل غوره شول. ډير ژر د كابل په هوټل كې د ناراضي پرچميانو د ليدنو كتنو جلا او نوي قرارگاه جوړه شوه او هغه د ملكي او پوځي پرچميانو په گڼه گڼه واوښته. سربيره پردې د ځوانانو د دموكراتيک سازمان دفتر (برهان غياثي) او د سرې مياشتې د رياست مركزي دفتر (دكتورس اناهيټا راتب زاد) هم د ناراضه پرچميانو د ليدنو كتنو په بې درد او سره ځايو واوښتل. له پلار څخه مي اوريدلي وو چې يو ماښام تره كې خپل هستوگنځي ته بللي وو او د خبرو اترو په ترڅ كې يې د گيلې په شكل ورته ويلي وو: «لايق صاحب زه بېرک جان ته حيران يم، د گوند باندي يې د پټ سازمان په جوړولو لاس پورې كړی دی. تاسې وگورئ چې بريالي ته دنده سپاري په منظم ډول زما ليدو ته راشي او زما صفتونه وكړي ، ما ته رهبر او لارښود ووايي او ماته ډاډ راکړي ، خو نجيب په پرله پسې توگه زما خلاف ولمسوي او په ليدنو كې پر ما راودانگي او خپله غوسه او كينه وښيي او ما د هغه په وړاندي يوه اقدام ته اړباسي. نه پوهيرم چې هغه بيا په كومه لوبه لگيا دی ؟ بالاخره د ۱۹۷۸ كال د جون د اوولسمې په غونډه كې نجيب ، وكيل او بريالي د گوند د يووالي د كنفرانس د لوزنامې څخه په سر غړونه اود گوند نه بهر د گوندي هستې د جوړولو له امله د رايو په اكثریت پرېكړه وشوله چې هغوی سفيران شي. بارق او لايق هم د سفيرانو په توگه د نوموړو د ليرلو په اړوند موافقه رايه وركړه چې پدې توگه د لومړي ځل لپاره د پرچمي مشرتابه ترمنځ درز پيدا شو. د همدې غونډې پرېكړه په پرچميانو كې خپره شوه او اعلان يې كړل چې لايق او بارق د وزارت د څوكيو او د تسليمۍ د روحيې له امله د دښمن سره يوځای شول. د جون په اتلسمه يعني يوه ورځ وروسته كارمل د نورمحمدتره كې سره په غير معمولي كتنه كې له هغه نه غواړي چې دی هم خارج ته وليږي.» غززی لايق په خپله ليكنه كې د انټرنټ څخه د پوزانوف يو يادداښت چې د كارمل د څرگندونو يا په بله خبره پوزانوف ته د شكايونو پر بنسټ تهيه شوی له انگریزي نه ژباړلی او پکې راغلي دي: «په وروستيو كې ليدل كيري چې په گوند كې يووالي له منځه تللی ، زه نه غواړم ستونزې جوړې كړم. د سياسي بيرو د جون د اوولسمې نيټې د پرېكړې له مخې يو شمير ملگري د سفيرانو په توگه ټاكل شوي دي زه او نوراحمدنور غوره گڼو چې مور هم د سفيرانو په توگه يا د درملني په نامه بهرته ولاړ شو...له بده مرغه زه نه په گوند او نه په پوځ كې امكانات لرم چې له خپلو ترسونو څخه دفاع وكړم.» غززی د نوراحمد نور سربيره د اناهيټا نوم هم يادوي. ضمنا هغه دا هم ليكي چې نور په پراگ او كارمل په واشنگتن كې سفيران گومارل شوي وو او هغوی خپل سفارتونه سره بدل كړل. غززي لايق د خپل پلار د يوه يادداښت يوه برخه هم راوړې چې ليكي: «پدې ترڅ كې ځينې گوندي رهبرانو هڅه وكړه چې سفيران خارج ته له دندو څخه منصرف كړي او هغوی وهڅوي بهر ته لاړ شي. په يوه ناکامه هڅه كې ، د ځينو سفيرانو سره د يوې خصوصي كتنې په ترڅ كې وغوښتل شول خپل گوندي ملگري يوازې پرې نه ږدي. نور احمد نور او عبدالوكيل دواړو ټينگار كاوه چې د دوی تگ حتمي دی ، مور خپله پرېكړه كړې ده ، كه لارنشو امين مو وژني ، د ټولو دنده ده چې خپل سر وساتي.» غززی په خپله ليكنه كې اعتراف كوي چې دی هم يوځل كابل هوټل ته نجيب الله ته ورغلی وو.

د پورتنيو څرگندونو څخه برينې چې كارمليانو د هغه د دستور له مخې په گوندي او دولتي ضد كړنو لاس پورې كړی وو چې د پوځي کودتا لپاره چمتووالی يې هم له پامه نه وغورزولی. د هغه مهال

د غزني د څوارلسمې فرقي د قوماندان محمدنبي عظيمي څرگندونې يې ښه بېلگه ده چې عبدالوكيل په كابل كې ورته ويلي وو: « ماغوبنل د اردو د وسلوال پاڅون په اړه ستا او د څوارلسمې فرقي د ملگرو چمتوالي ملگري بېرک كارمل ته ورسوم. څه فكر كوي؟ آيا كولى شئ په هغه ځاى كې د فرقي خپلواكي اعلان او زموږ د غوښتنې په صورت كې د كابل په لور مارش وكړئ. » ۱۲۹ / ۱۵۸ - ۱۵۹ عظيمي د خپل چمتوالي ډاډ وركړى او په بل ځاى كې ليكي چې د ۱۳۵۸ كال د مرغومي د شپږمې وروسته د چهلستون په مانۍ كې كارمل له ده څخه د ده د چمتوالي له امله خپله مننډويي هم څرگنده كړې وه. د پرچميانو له لوري كودتا ته د چمتوالي په اړه جنرال لياخفسكي د افغان غميزه اوميرانه نومي خپل كتاب په ۵۶ مخ كې د پرچميانو د كنگري په اړه راوړي چې ۱۹۷۸ كال د جون په مياشت كې په پغمان كې جوړه شوې وه چې په هغې كې د واک د نيولو پروگرام جوړ شو. همدا رنگه «د ثور د كودتا وروسته بېرک كارمل د خلق د اړخ خلاف د بلې كودتا په فكر كې شو، خو مخكې لدې چې اقدام وكړي حفيظ الله امين او همكاران يې له ډگره وباسه. » ۳۰ / ۹۰ كله چې وكيل، نجيب او بريالى د گوندي ضد فعاليتونو له امله سفيران شول يوه ورځ وروسته كارمل د تره كې څخه غواړي چې دى، نور او راتيزاد هم غواړي خارج ته د سفيرانو په توگه وليږل شي. تره كې چې د داسې يوه فرصت په تمه ناست وو كارمل په چكوسلواكيا، اناهيټا په يوگوسلاويا، نور احمدنور په امريكا، عبدالوكيل په بریتانيا، نجيب الله په ايران، محمود بريالى په پاكستان كې د سفيرانو، عبدالمجيد سربلند په بمبېي كې جنرال قونسل او فدامحمد دهنشين په كويت كې د قونسل په توگه مقرر كړل. البته يو شمېر پرچميانو چې په هېواد كې د ټيكاو ليوال وو خلقي مشرتابه ته د خپلو پرچمي ملگرو د گوندي ضد او حكومتي ضد كړنو په اړه رپوټونه وركول چې ميثاق د خپل كتاب په ۳۰۰ مخ كې د نورمحمدتره كې او د حفيظ الله امين د رپوټ له مخې د بارق شفيعي او غوربندي نومونه يادوي. عجيبه دا وه سره لدې چې كارمل پخپله خوښه سفارت منلى وو خو «د جون په يوويشتمه په غير مترقبه ډول كارمل، بريالى، سربلند، او اناهيټا د سفارت د دروازي د مخې سره را څرگند شول. خو د سفارت د ساتونكو سره د لنډو خبرو وروسته د موټرو كتار چې څلور عرادي وو د سفارت له مخې لېرې شول او په كوڅو كې تري تم شول. ميلمنو ته ويل شوي وو چې پوزانوف ښار ته تللى دى پداسې حال كې چې داسې نه وو ځكه سفير سره لدې چې رخصتي وه په دفتر كې وو. د موټرو كتار د څه واټن وهلو وروسته د تاس مانۍ ته چې هلته خبريال ژوند كاوه ودرېدل. كارمل د تاس د آژانس له پخواني مسؤل سره پيژندگلوې لړله چې اوس د كابل څخه تللى وو او د هغه په ځاى د كې جى بى نوى مامور لئونيد بيريوكوف راغلى وو...، د ماښام په لسو بجو د ده د كور د دروازي سره د درېدلو پيژندل شوو پرچميانو په ليدو سره بيريوكوف حيران شو. كله چې بيريوكوف دروازه خلاصه كړه بېرک كارمل وويل: زه بېرک كارمل يم پداسې حال كې چې د ده سره راغلي كسان يې معرفي كول اضافه يې كړل دوى ټول زما ملگري او د مركزي كمېټې غړي دي. بيريوكوف چې لږزېده وويل هو ملگري كارمل زه تاسې پيژنم، ډير خوبښ يم مهرباني وكړئ ننوزئ. كارمل ښه به وي چې موټر هم سراى ته د ننه يوړل شي... هغه د ناڅاپي راتلو موخه داسې توضيح كړه لازم دي فوراً د ملگري پوزانوف سره ملاقات وشي، خو زموږ دا هيله ردوي، خو دا كار خورا عاجل دى. بيريوكوف د وروستيو توضيحاتو نه پوه شو چې د ميلمنو له نظره شوروي ملگري د سياسي بيرو له پريكړې څخه يعنې د پرچميانو د افتخاري تبعيد څخه خبرندي او كه د شوروي مشرتابه له واقعيت څخه خبر شي فوراً به مداخله وكړي او سپين سترگي خلقيان به په ځاى كينوي. كله كله به ميلمنو د تلفون څخه زنگ واوه او كوښښ يې كاوه په پښتو خبرې وكړي ځكه چې بيريوكوف پرې نه پوهېده... هغوى په څرگنده توگه تره كې ته ښكښل كول او په سپكه به يې امين ياداوه.» ۶۳ / ۸۹ - ۹۰ لكه څرنگه چې د امنيتي ملحوظاتو له امله د شپې گرزېدو

بنديز لگيدلی وو، نابال شوو پرچمي مشرانو د شپې نوم نه درلود شپه يې هملته تيره کړه او سبا سهار له دې کور څخه ووتل. لدې څخه ښکاري چې کارمل هيله لرله چې پوزانوف به له هغه سره مرسته وکړي خو سفير پوهېدلو چې تره کې يې خبره نه مني او يا دا چې سفير هم غوښتل چې پرچمي مشران له هېواد څخه لاړ شي. د کښتمند دا وينا چې تره کې ورته ويلې وو هم ښيي چې تره کې د شوروي د سفير وړانديز او د پرچميانو په اند فشار ته غاړه نه ده ايښي « هيڅوک حق نلري چې د بل چا استازيتوب وکړي. ستاسې رهبر کارمل شوروي سفير ته شکايت وکړ څه گټه يې وکړه چې ته يې بيا تکراروي.»

۴۰۶ / ۳۹

د پرچم مشران بهر ته ولاړل خو څه موده وروسته د هغوی يو شمير ملگري د کودتا په تور زنداني شول او په تحقيقاتو کې يې ويلې وو هغوی د پوځي کودتا هوډ درلود او په بهر کې پرچمي سفيران په کودتا کې ښکيل دي نو هماغه دي چې د دې سفيرانو نه غوښتل کيږي چې هيواد ته راستانه شي خو هغوی هيواد ته نه راستنيري او د خلقي حکومت د ادعا له مخې د سفارتونو شتمنی يې هم له ځانه سره وړي او د وارسا د تړون اړونده هېوادونو کې پټ ژوند غوره کوي. په پاکستان کې سفير محمود بريالی لومړی خپل ورور کارمل چکوسلواکيا ته ورځي او د هغه نه يو ليک د شوروي مشرانو په نامه اخلي او بيا مسکو ته ځي. نوموړی د نيکراسوف په نامه د کی جی بی يوه مامور ته د ټيليفون له لارې وايي: « د بشريت په نامه! مور وژغورئ! د بشريت په نامه! مور وژغورئ! هغه دا خبره په څوڅو ځله تکرار کړه او په هرځل يې په سلگيو سلگيو ژړل. زه نه پوهيږم چې څه وکړم. زه هيڅ شی په لاس کې نلرم چې پخپله يې وکړم. زموږ يواځينی او ټوله هيله شوروي ملگري دي. زه له ببرک کارمل څخه ليک لرم خو نه پوهيږم چې دغه ليک چاته ورکړم. » ۱۲۴ / ۸۱ د شب های کابل نومي کتاب پرچمي ليکوال په بهر کې د سفيرانو د خلقي ضد فعاليتونو په هکله د کتاب په ۷۱ مخ کې ليکي: « تره کې او امين پدې نظر وو چې د کارمل او د هغه د ډلې په تبعيدولو سره به د پرچم د اړخ د جنجالونو څخه بيغمه شي خو دا يوه تيروتنه وه. ځکه چې د هيواد څخه بهر د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت د سفيرانو او سياسي استازو په توگه د پرچم د اړخ د مشرانو گومارنه چې له هره اړخه خوندي وو د هيواد په دنده کې د خپلو پټو سازمانو سره اړيکې لرلې او هغوی ته يې دستورونه ورکول. د ظهور رزمجو، فريد مزدک، نجم الدين کاوياني، محبوب سنگر، سيداکرام پيگير، خدايداد بشرمل او ... په څېر کدرونه او سلگونه نورې کوچنۍ او لويې کړۍ فعالې وې، په پټه يې د ځمکې لاندې خپل اپوزيسيوني فعاليتونه پرمخ وړل او د رژيم خلاف يې د هيواد په گوټ گوټ کې وړانکاره فعاليتونو ته سازمان ورکاوه.» پرچمي مشران چې اړ شول د سفيرانو په توگه بهر ته لاړشي د نجم الدين کاوياني په وينا بهر ته د تللو مخکې « د کارمل يواځينی توصيه خپلو پلويانو ته د خدای په امانی په مهال دا وه چې ټولې هڅې د تره کې او امين د رژيم د بدنمولو او ناکامولو په موخه را ټولې کړۍ او بس.» ۱۱۱ / ۵

کله ناکله په تاريخ کې واک ته د رسېدو په موخه د ځينو سياستوالو کړه وړه تکرار يږي. دلته خبره د هغو سياستوالو څخه ده چې په ولس کې اعتبار نلري خو د واک مدعيان دي، واک ته رسيدل د پرديو پرمټ غواړي او د هغوی د مرستې او ملاتړ د ترلاسه کولو لپاره په هرکار، حتی د خپل پلرني ټاټوبي په خرڅولو هم لاس پورې کوي. انټرناسيونالست محمود بريالی، ستر مجاهد او د ناټويي اشغال پر مهال اعلان شوي ملي اتل؟! احمدشاه مسعود د دغو سياستوالو څخه دي. په ۱۹۷۸ کال کې په مسکو کې شوروي څارگر نيکراسوف ته د بريالي د ژړا او زاريو په هکله مو ولوستل. د څه د پاسه شلو کلونو وروسته احمدشاه مسعود چې د هغه بهرني حاميان نوموړی چگوارا، ناپيليون، پوځي نابغه او ... شميري د امريکايي ليکوال ستيوکول په وينا « په دوشنبه کې پخپل کور کې مسعود تامسن ته ژړا وکړه چې د

افغانستان په گوټ گوټ کې د ده پاشلو متحدينو ډير محدود پرمختگ کاوه ، اکمالات يې محدود وو، کرزيان د کندهار په شااوخوا او پاکستان کې ترسخت فشار لاندې وو. تامسن ته يې وويل دوستم داسې فکر کاوه چې له راستنيدو سره سم به يې ټول ازبکان وسله پورته کړي او په پاڅون به لاس پورې کړي خو دا کار ونشو. زه پخپله پر دې گروهه نه يم چې د طالبانوماتيدل به ژر شوني وي.» ۱۴۴ / ۸۱۷ پرديو ته د انقلابي بريالي او مجاهد مسعود ژړا که له يوې خوا د هغوی د شخصيتونو کمزوري بڼي له بله پلوه په پرديو پورې د دوی ترلتوب هم نندارې ته اېږدي. روسان او امریکايان د همداسې لوېدلو سياستوالو په لټه کې وو. روسانو او امریکايانو هغوی او د هغوی همفکران پخپلو غيرو کې ونيول او ونازول او د افغانستان د نيولو په بيه يې ظاهرأ واک ته ورسول.

اصلي موضوع يعنې د پرچميانو خلقي ضد او دولتي ضد کړنوته راگرزو. د ثور انقلاب وروسته د اگسا کامري او دوربينونه د پرچميانو لوري ته راگرزول شوي وو. په پرچميانو کې ملي گټو ته ژمنو او همدارنگه اپورتونېستو غړو يې چې دوهمې ډلې يې دوه گونې رول لوباوه هم اگسا ته د خپلوملگرو د نقشو او د پرچميانو په خبره د مخفي مبارزې په اړه رپوټونه ورکول. د کارمل د دستور پر بنسټ د هغه پرچمي پلويان د حکومت د اداري چارو او سمونو د سبوتاژ ، په خلقي اړخ کې دې يا هغه مشر ته په غوره مالې او وړانکار يو بوخت شول. لکه څرنگه چې پورته ويل شوي وو بريالی د تره کې د ستاينې او غوره مالې او نجيب بيا د هغه د غوسې راپارولو لوبه پيل کړې وه او وکيل هم د امين سره د لاندې کېدو تمرين کاوه څرنگه چې پدې هکله يو کس د اگسا په لاس کې لويديلي وو چې « نور احمدنور وکيل ته وايي چې لانور هم د امين سره ځان نږدې کړئ او وکيل د نور احمدنور په ځواب کې وايي چې زه خو ډير کوبښن کوم خو امين پدر ۰۰۰ راباندې باور نه کوي.» ۶۰ / ۸۲ د اگسا د کشفې او څارگرې فعاليتونو پايله دا شوه چې د پرچميانو د گوندي او دولتي ضد کړنو په اړه لاسوندونه برابر شي او د جون د اوولسمې نيټې د سياسي بيرو غونډې ته يې وړاندې کړي. په سياسي بيرو کې لايق او بارق د پرچم د فرکسيون مشران هم د خپلو ځوانو پرچمي ملگرو (نجيب الله ، بريالي او وکيل) گوندي ضد کړني وغندي او د سفيرانو په توگه مقرر شي. کله چې کارمل وليدل چې د ملگرو د پټو فعاليتونو څخه يې پرده پورته شوه او پدې ډول په خپله پيل کړې لوبه کې پاتې راغی يوه ورځ وروسته» د جون په اتلسمه پداسې حال کې د تره کې دفترته ننوت چې د شوروي سفير پوزانوف او لوی گوندي سلاکار خازاروف د تره کې سره وو، کارمل بيله دې چې لوی سفير ته پام وگرزوي د واکمن وضعيت نه شکايت وکړ او د تره کې څخه يې وغوښتل چې نه منونکي وضعيت ته د پای ټکی کيږدي.» ۳۹ / ۳۷۸

د پورتنيو څرگندونو نه او د هغه مهال له بهيرونو څخه بريښي چې کله د جون په اتلسمه په خپله خوښه کارمل د گوند مشر ته وړانديز وکړ چې دی، نور احمدنور او اناهيتا راتيزاد هم بهرته ولېږل شي سياسي بيرو د جون په ۲۴ پريکړه وکړه چې هغوی هم سفيران شي اودوی ټول د خپلو نويو دندو په لور خوځيږي. کارمل چکوسلواکيا ته د تگ په لار څو ورځې د مسکو په اکراين نومي هوټل کې تم شو. کارمل په مسکو کې د (ا، خ، د، گ) د گوندي کميټې څېنو غړو ته چې ده ته ورغلي وو د سفير په توگه دندې ته د غاړې ايښودلو په هکله ويلي وو: «په يوه زين باندې دوه کسه نه ځانيدلو، نه مي غوښتل چې د وينو سيلاب وبهيري نو ځکه مي د آس زين نور محمدره کې ته پريښود او زه ترې راووتلم.» ۱۶۰ / ۱۲۲ د کارمل دا وينا د تره کې د هغه خبرې سموالی بڼي چې غوربندي ته يې ويلي وو چې دوه پاچايان په يوه اقليم کې نه ځايېږي. يو بهرنی څيړونکی د کارمل شونتياوو او واک ته د رسيدو د ليوالتيا په اړه ليکي: «ددي حقيقت سره سره چې بېرک کارمل د خلک دموکراتيک گوند د خورا مشهورو لارښوونکو څخه معرفي شوی خو دا يې نشو کولای چې د خلک دموکراتيک گوند او يا د وسلوالو

خواکونو اړين ملاتړ حاصل کړي ترڅو د تره کي يا امين پرضد يو برېمن چلنج پېښ کړي. « ۱۴۵ / کارمل سفارت ته د تلو مخکې خپلو پلويانو ته ددې سربرېره چې د تره کي او امين د رژيم خلاف کړنو ته دوام ورکړي دا هم ويلي وو: « هغه به بيرته هيواد ته سور بيرغ په لاس کې راستنيري. » ۴۹ / ۵۴ چې بيله شکه دا ډاډ شوروي اړخ هغه ته ورکړی وو او د مسکو چارواکو خپلي ژمني ته د ۱۹۷۹ کال د دسمبر په اووه ويشتمه عملي جامه ورواغوستله. کارمل نه يوازې سور بيرغ په لاس بلکې د شوروي د سره لښکر سره افغانستان ته راستون شو. کارمل او د هغه فرکسيوني ملگري (نور احمدنور ، اناهيتا راتبزاډ ، بريالی ، نجيب ، وکیل) له هيواده ووتل خو خپلو ملگرو ته يې د کودتا دستور پرېښود او د مختلفو شبکو له لارې چې د شوروي سفارت شبکه يې خورا فعاله وه د پرچميانو د پټي مبارزې په مخته وړلو کې مرسته کوله. په هالنډ کې مېشت پرچمي اړين اميني وايي چې بهر ته د کارمليانو د تگ وروسته چې تنکی ځوان وم د خپل مشر ورور د هدايت له مخې په بايسکل د شوروي سفارت مخې ته تللم او يوه شوروي به اعلاميې را کولې او هغه به مې خپل ورور ته ورکولې او يا به مې هغه په پټه وپشلي. د پرچميانو دا کړنې د اگسا نه پټي نه وي او پايله يې د زيات شمير پرچميانو زنداني کيدل او د شاه پور احمدزي په څېر د هغو پرچميانو وژل شول چې د کی جی بی سره يې اړيکې نه درلودلې او هغوی چې د کی جی بی تنخوا خواره وو لکه کښتمند ، رفيع ، قادر او نور ژوندي پاتې شول . لدې څخه ښکاري چې د پرچميانو له لوري د خلقي واکمنۍ په وړاندې پوځي کودتا تور نه بلکې واقعيت وو. خلقي مشرانو بهر ته د پرچمي مشرانو شپږه بری گڼلو خو دا د غازي امان الله خان په شان د تره کي تيروتنه وه چې هغه هم نادرخان او وروڼه د سفيرانو په توگه وگومارل گڼي چې هغوی يې بي اغيزې کړل خو وليدل شول چې څه موده وروسته انگریزانو نادرخان او روسانو کارمل واک ته ورسول.

سمونونه او غبرگونونه

د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند داسې مهال واک تر لاسه کړ چې افغانستان د نړۍ د خورا وروسته پاتې هېوادونو څخه شمېرل کېده . غوڅ اکثریت خلک يې په کرڼه او مالدارۍ بوخت وو. خو بيا هم دومره کرهڼيز توکي نه توليدېدل چې د ټولني لومړنۍ اړتياوې پوره کړي لدې امله د لومړنيو خوراکي توکو (غنم ، وريجي ، شکره ، غوري) ستره برخه له بهرڅخه واردېدله. لامل يې د واکمنو غير عادلانه توليدي مناسباتو سربرېره کرڼه د بابا آدم (ع) د زماني په شان پرمخ بيول کيده. زياتې کرهڼيزې ځمکې د لويو ځمکه والو په واک کې وې او هغه يې بي ځمکې او لږځمکې بزگرو او زراعتي کارگرو ته په دهقاني يا اجاره ورکولې. کروندگر اړ وو چې ټول کال د خپلې کورنۍ سره گډ د ملاکانو په ځمکه کار وکړي او د حاصلاتو د راټولولو پرمهال دومره څه تر لاسه کړي چې يوازې ژوندي پاتې شي. هري کورنۍ ته د غم او خوښۍ پېښې راتلونکې دي. په افغاني ټولنه کې د واکمنو دودونو او رواجونو له امله د خپلوعزیزانو په ماتم کې ناست بزگر مکلف وو چې د تدفين او تکفين او يا د خپلو زامنو د واده ملاماتونکي مراسم ترسره کړي. دا کار هغه وخت شونی وو چې بزگر د سيمي د شتمنو څخه پيسې قرض يا په سود واخلې او يا خپله ځمکه گرو کړي. شتمن چې د دې فرصت په تمه وو د بيوزلو ځمکې په گروۍ اخيستي او يا به يې په لوړ سود پيسې ورکولې. سود په اسلام کې ناروا دی خو زموږ په ټولنه کې روا کار شميرل کېږي. بي وزلو چې د ملاماتونکي سود د ورکولو وس نه درلود د وخت په تيريدو سره اړ کيدل خپلې ځمکې سودخورو ته وپلوري . کله به چې د سود د نه ورکولو له امله خبره محکمې ته ورسیده په قضايي ارگانونو کې د شته فساد له امله بزگران اړ وو چې بډي ورکړي او يا بنديان شي. هغو بزگرو

چې ځمكې له لاسه وركولې د كارموندلو لپاره ښارونو ته مخه كوله خو په ښارونو كې هم هغوى كارنه موندلو، ډيرى يې او په تيره ځوانه برخه يې اړكيدل چې په ناقانونه ډول بهرنيو هيوادونو ته لاړ شي. د چنگاښ د كودتا وروسته د اتمو ټولگيو له فارغانو څخه د كانكور د آزمويڼې قانون د دې لامل شو چې هر كال زرگونه تنكي ځوانان د زده كړو نه محروم او په دې ډول په هېواد كې وزگار ه ميليوني لښكر زياتيده. شاوخوا دوو ميليونو كوچيانو د سيمې له خلكو سره ستونزې او كله ناكله شخړې لرلې. هغوى په بشپړ ډول له روغتيايي خدمتو نه محروم وو او د ماشومانو لپاره يې ښوونځيو شتون نه درلود. ډيرى بزگرو د اقتصادي ستونزو له كبله دا وس نه درلود چې خپل زامن ښوونځيو ته واستوي او په غوڅ اكثریت كليوالي سيمو كې د نجونو د ښوونځيو څرك نه لگيده. پدې توگه بېسوادې د افغاني ټولني ځانگړتيا وه. په پرمختللو ټولنو كې په مورنۍ ژبه لومړنۍ زده كړې د هر ماشوم حق دى خو په افغانستان كې لږكيو دا شونتياوې نلرلې. عجيبه خو لا دا وه چې په پلازمېنه، كابل كې چې نيمايي اوسيدونكي يې پښتانه وو، پښتانه ماشومان هم اړ وو په دري (پارسي) ژبه خپلې زده كړې تر سره كړي. د پلازمېنې په لوړو پوهنيزو بنسټونو كې زده كړې په دري ژبه پر مخ تللي چې اوس مهال هم همداسې ده.

په دولتي ادارو كې د مامورينو په استخدام كې بېعدالتي موجوده وه. د مامورينو او كارگرو (اجيرانو) په ماکولاتو كې توپير شتون درلود. دولتي كارگرو روغتيايي بيمه نلرله. البته چې د مامورينو پرته ټول ولس هم د روغتيايي بيمې څخه بې برخې وو لكه څرنگه چې اوس هم وضعیت د هغه مهال په څېر دى. لدې څخه معلومېږي چې د ټولني غوڅ اكثریت وگړو او په تېره كرونديگرو او كوچيانو د ستونزو او كړاوونو ډك ژوند درلود، بېسوادې او بېكاري يوه ملي ستونزه وه. د افغانستان د هغه مهال وضعیت د آلمان شپېگل مجله داسې ارزوي: «افغانستان د نړۍ يو وروسته پاتې خوار هېواد شمېرل كېږي او د نړۍ ماجراجو هېواد پېژندل شوى دى. دا هېواد د وسپنې پټلۍ نلري او د سمندر څخه بې برخې دى. د غونډيو او درو نه يې د لوست او ليك څخه محروم كوچيان د اوبښانو، آسونو او پسونو سره ځي او راځي، د ځېنو ښارونو پرته تر اوسه د منځنيو پېړيو شرايط واكمن دي. د درو او غرونو تر منځ يې كوكنار كرل كېږي چې افغانستان يې د تريكو په ستر توليدونكي اړولى دى. د ويني كسات شتون لري، ښځې په بشپړ ډول پټې دي، د ژوند متوسط عمر څلوېښتو كلو ته رسېږي...، دا چې څومره نفوس لري هېچا ته معلوم ندي. كېداى شي ۱۳ ميليونه يا ۱۹ ميليونه وي. تر اوسه دا غرنى هېواد غير اقتصادي دى خو د آسيا مهمه ستراتيژيکه نقطه گڼل كېږي...» ۱۴۶ په مجله كې د يوې مسالې پرته چې افغانستان ماجراجو هېواد بڼي نوره ارزونه يې بشپړه سمه ده او د هغه مهال د افغانستان رښتيني انځوركارې. له بده مرغه د څه د پاسه څلورو لسيزو په تېرېدو سره اوس هم مور د هماغه افغانستان شاهدان يو. د بېلگې په توگه اوس هم معلوم نه دي چې افغانستان څومره نفوس لري، پنځه دېرش ميليونه يا پنځه څلوېښت ميليونه. خلقي حكومت وو چې په ۱۳۵۸ كال كې يې سرشمېرنه تر سره كړه چې د هېواد د اوسيدونكو شمېر يې څوارلس نيم ميليون تنه اعلان كړ.

واكمنۍ د دې گڼ شمېر ستونزو د حل چاره د پياوړي وفاداره پوځ په جوړولو، د بيوزلو وگړو په گټه د سمونونو په پلي كولو، د ځمكو په دموكراتيکو اصلاحاتو، د بېسوادۍ د له منځه وړلو، د ملي مسئلې په عادلانه حل او د ښځو د حقوقو په خوندي كولو كې ليدل او خپله دنده يې گڼله چې دا حالت بدلون ومومي او د سمونونو او اصلاحاتو په پلي كولو سره دا گڼ شمير ستونزې حل كړي. له همدې كبله انقلابي دولت د سمونونو د راوستلو په موخه يو لړ فرمانونه صادر او اړين قوانين او لوايح جوړكړل چې د انقلابي شورا شپږم، اووم او اتم لمبرفرمانونه يې د يادولو وړ ښكاري. دا فرمانونه د گوند د مخالفينو له لوري اسلامي ضد، بېوخته او بېره ناك وگڼل شول پداسې حال كې چې «د خلقيانو د ځمكو اصلاحات

د افغانستان د ټولني او د فيوډالي نظام نابرابريو او ټولنيزو ستونزو ته يو مناسب او خيرغوښتونكي ځواب وو. « ۳۵ / ۴۷ پر بله خوا د همدې ليكوال له انده شورو يانو د خلقيانو دا حركتونه ډېر ځانغوښتونكي شمېرل. كه څه هم د خلقي حكومت دا سمونونه د اسلامي ارزښتونو سره په ټكر كې نه وو ، ډېر بنسټيز هم نه وو بلكې د وخت غوښتنه او اړين وو خو د وروسته پاتې افغاني ټولني له واكمنو دودونو او واكمن ذهنيت سره په ځېنو برخو كې په ټكر كې وو . خلقي واكمني سره لدې چې د كورنيو پرشا ټلونكو او محافظه كارو كړيو او له بهرڅخه د پانگوالي نړۍ د پټو او څركندو لاسوهنو هدف گرزيدلې وه د گوند د عمل د كرنلاري د پلي كولو په موخه د هيواد اقتصادي په ټپه ولاړ حالت ته د ساه وركولو او د خلكو په ژوند كې د مثبت بدلون په موخه په گړنديو هراړخيزه سمونونو لاس پوري كړ. حكومت د انقلاب دې اصل ته په كتو سره چې انقلاب هغه وخت ارزښت لري چې د ځانه دفاع وكړي د پوځ د جگړه نيز چمتووالي لوړولو او پياوړتيا ته مټې بد وھلې. پوځ ته يې د وفاداره افسري كدرونو د چمتو كولو په موخه د لنډې مودې پوځي كورسونه جوړ او په هغو كې يې د گوند او د ځوانانو د سازمان د غړو روزنه پيل كړله . د دې كار پايله دا شوه چې د افغانستان پوځ په يوه ډاډمن او ځواكمن پوځ چې د هيواد كورنيو او بهرنيو دښمنانو ته د سترگو اغزي وو واوري. په ادارو كې د سمونونو د راوړلو په موخه لومړۍ گام د مامورانو او كارگرو (اجيرانو) ترمنځ د تبعيض او توپير له منځه وړل وو. حكومت د مامورينو او كارگرانو د كوپوني توكو او ماكولاتو ترمنځ شته توپير له منځه يووړ. د نويو اصلاحاتوله امله هم دولتي مامورين او هم كارگران د يو شان غلگۍ او ماكولاتوڅخه برخمن شول. همدارنگه كارگرانو ته د مامورانو په څېر روغتيايي بيمه په پام كې ونيول شوه. د افغانستان د دموكراتيک جمهوري دولت له لوري پورتي سمونونه بنيي چې موخه يې د ټولني د تپي او خواري طبقي په كټه د طبقاتي نابرابريو له منځه وړل وو چې دا د رښتيني ټولنيز انقلاب د پيل په لور لومړني گامونه وو. د ظاهرشاه او داودخان د واكمنۍ پر مهال د قانون له مخې هغه كسان په ادارو كې د مامورانو په توگه استخدامېدل چې د دوولسم ټولگي شهادتنامه ولري. خو په هيواد كې داسې پوهان لږ نه وو چې د لیسو مخ يې هم نه وليدلې خو په خصوصي توگه يې زده كړې كړې وي چې پوهه يې د ليسانس د دپلوم لرونكو نه هم لوړه وه چې عبدالحی حبيبي او عبدالشکور رشاد يې څرگندي بېلگې دي چې دواړو حتی متوسطې زده كړې نه وي كړې . دواړو شپږكاله زده كړې ترسره كړې وي خو د خپل ذكاوت، وړتيا ، هلوځلو او شخصي څيرنو له امله يې د دايره المعارف حيثيت درلود. د حبيبي څخه ۱۳۲ څيرنيز- علمي آثار په ميراث پاتې شول او له رشاد څخه ۵۹ چاپ شوي او ۸۰ ناچاپه آثار پاتې دي. رشاد د لومړني ښوونځي د پای ته رسولو وروسته چې ديارلس كلن تنکی ځوان وو د ښوونكي په توگه مقرر شو او نوموړي د کوچني ښوونكي لقب تر لاسه كړ. د ظاهرشاه د زمانې د مامورانو د استخدام قانون څرگنده طبقاتي بڼه لرله او د ټينو طبقو خلاف جوړ شوی وو. د گوند د واكمنۍ پر مهال هغو كسانو چې اكثرآ د لېرې پرتو كليوالي سيمو څخه وو چيرې چې لیسو شتون نه درلود او يا هغو كسانو چې د اقتصادي ستونزو له كبله خصوصي زده كړې كړې وي حق وموند چې د آزمويني په وركولو سره په دولتي ادارو كې د مامورانو په توگه مقرر شي. د ثورانقلاب مخكې د مامورينو تر فيعات د بست د لرلو په صورت كې ترسره كيدل او كوم مامور چې بست نه درلود كلونه كلونه به يې تر فيع نه كوله. هيره دې نه وي چې د يحيی د كورنۍ د واكمنۍ پر مهال بستونه د روابطو پر بنسټ وركول كېدل نه د ضوابطو او وړتيا پر اساس. البته يو شمېر د خوارو كورنيو اړونده كسان هم لوړو مقامونو ته رسېدل خو هغه هم د معتبرو كورنيو سره د بېژندگلوۍ او خپلوۍ له برکته . له همدې امله خوار ، بې وسيلې او بې واسطې مامور په لوړ بست نه مقرر يده. نوې واكمنۍ داسې قانون پلي كړ چې مامور به د خدمت د ټاكلي مودې د تيرولو وروسته د مساعدسجل د لرلو په شرط تر فيع كوله. البته

د كارمل د واكمنۍ پر مهال بېرته د پاچا د زمانې قانون پلي شو. واكمنۍ خپل اصلاحي پروگرامونه يوازې په دولتي بنسټونو كې محدود نكړل بلكه په ټولنه كې يې هم بنسټيزو بدلونو راوستلو ته متې را بد و هلي. د افغانستان د خلك دموكراتيك گوند د كرنلاري منځپانگه د زياركښو طبقو په گټه د بنسټيزو سمونونو په راوړلو څرخېده چې د ځمكو دموكراتيك اصلاحات، د بيسوادۍ له منځه وړل، د ملي مسالي عادلانه حل او د ښځو او نارينه وو د حقوقو برابرې يې مركزي ټكي وو. گوند د واكمنيدو وروسته بيله ځنډه پدې برخه كې عملي گامونه اوچت كړل.

لومړۍ گام يې په هيواد كې د ښوونې او روزنې د بهير بڼه سمبالتيا او شته ستونزو او په تيره د اتمو ټولگيو د زده كوونكو لپاره د كانكورلغوه كول وو چې د خلكو له پراخ ملاتړ نه برخمن شو. نوې واكمنۍ د ماشومانو لپاره په مورنۍ ژبه د زده كړو د پلي كولو هڅې پيل كړې چې د كابل په لومړنيو ښوونځيو كې د پښتنو ماشومانو لپاره ځانگړي ټولگي جوړ كړل. د بيسوادۍ له منځه وړلو سره جهاد اعلان شو. د افغانستان د ورونيو قومونو د ژبې او فرهنگ د ودې لپاره په ازبكي، تركمني او بلوڅي ژبو د گوراژ، يولدوز او سوپ په نامه د جريدو خپرول هغه بيساره اقدام وو چې په سيمه كې يې ساري نه درلود. خلقي حكومت د هيواد په سياسي- ټولنيزو چارو كې د خلكو د گډون د تامينولو په موخه د مختلفو ټولنيزو او صنفی بنسټونو او جوړښتونو لکه د ځوانانو، ښځو، د كارگري اتحاديو، دهقاني كوپرايتفونو او تعاوني صندوقونو د جوړولو هڅې پيل كړې. په ۱۹۷۹ كال كې حكومت د سرشميرنې په حياتي او حساس كار لاس پورې كړ چې د هر هيواد او د حكومتونو د اقتصادي - ټولنيزو پلانونو د تطبيق لپاره اړين بريښي. په افغانستان كې د دې كار حساسيت پدې كې وو چې په كليو كې څوك چمتو نه وو د ښځو په اړوند معلومات ورکړي. د دولت مخالفينو پدې اړه بي بنسټه تبليغات پيل كړل ترڅو ولس د حكومت خلاف ولمسوي يو د دغو تبليغاتو نه دا وو چې «دا سرشميرنه پدې موخه ترسره كيږي چې ځوانان تثبيت او بيا يې سايبريا ته واستوي.» ۳۸ / ۴۹

گوند پدې باور وو چې د ولس د باسواده كولو له امله د ارتجاعي روحانيت او د بهرنيو د تبليغاتو اغيز كميري چې پدې ډول نشي كولاى ولس د دولت د اصلاحي پروگرامونو خلاف راوپاروي. د ځمكو د اصلاحاتو په سرته رسولو سره د حكومت وگړنيز ملاتړ پياوړی كيږي او بزگر د دولت د دفاع په سنگر كې دريري. د دولت د مخالفينو اصلي وسله په دې لاره كې دين او مذهب وو چې پيل شوي سمونونه چې ټولنه يې د پرمختگ په لور بېوله هغه يې د اسلامي اصولو خلاف گڼل بيله دي چې پدې اړه په روښانه توگه څه ووايي. په ياد ولرو چې په اسلامي ټولنو كې د اسلام او مدرنيزم ترمنځ ټكرونه تل د دې ټولنو د سياسي بهيرونواصلي لاملونه وو. په دې ټولنو كې د مدرنيزم او سمونو په وړاندې ديني او مذهبي غبرگونونه په مختلفو كچو خپل اغيز پرې ايښی دی چې د ثورانقلاب وروسته د نوې واكمنۍ د سمونو په وړاندې يې ټاكونكي رول ولوباوه. په افغانستان كې چې غوڅ اكثریت خلك په كرنه او مالدارۍ لگيا وو د واكمنو غير عادلانه فيوډالي او نيمه فيوډالي توليدي مناسباتو له كبله د زبېښاك لاندې وو. ددې ستونزې د حل يواځينۍ لاره د ځمكو اصلاحات وو ترڅو واكمن توليدي مناسبات چې د ټولني د ودې او پرمختگ خنډ گرزيدل بدلون ومومي. له همدې امله وو چې نوي رژيم د انقلابي شورا د شپږم او اتم لمبر فرمان په صادرولو سره د دې غير عادلانه مناسباتو د ماتولو په لار كې عملي گامونه اوچت كړل. واكمنۍ د بزگرو دې ستونزو ته چې ټولنيزه ستونزه گڼل كيده په كتلو سره د سود سلم او گروهۍ د ستونزې د عادلانه حل په موخه د افغانستان د دموكراتيك جمهوريت (ا. د. ج) د انقلابي شورا شپږم لمبر فرمان صادر كړ. پدې فرمان كې داسې يوميكانيزم په پام كې نيول شوی وو چې د سود خورو او قرضدارو كسانو له خوا وركړل شوي روپۍ محاسبه او د سود خورونكو يا گروهي دار له خوا نور له پوروري

څخه د سود اخیستنل بند او ځمکه بیر ته د هغې اصلي خاوند ته ورکول کیده. د دې فرمان پر بنسټ « یوولس میلیونه افغانان د سودخورو او گروې لرونکو له ظلم نه وژغورل شول او هغوی د یوډیرش میلیارډو افغانیو له ورکولو څخه معاف شول. » ۱۴۷ / ۲۵۱ ددې فرمان د څلورمې مادې له مخې هغو کسانو چې د لسو جریبو لومړۍ درجې او د هغې معادل یا لږ ځمکه لرله او « هغه یې د ۱۹۷۴ ز کال پخوا د سود، سلم او گروې پر اساس چې د چا پوروري وو د پور او سود څخه معاف وو. هغه بزگران چې د لسو جریبو لومړۍ درجې یا د هغه معادل یا تر هغه د لږ ځمکې خاوندان وو ، که په کال ۱۹۷۴ کې یا تر هغه وروسته د سود سلم یا گروې پر اساس د چا پوروري وو ، د پور اصلي پیسې یې له سود پرته وروسته تر یوه کاله ، پدې شرط چې قانوني سند موجود وي په لاندې ډول ور کولې : که د پور اړوند سند په کال ۱۹۷۴ اړه لرله تر یوه کال وروسته د ټول پور شل په سلو کې ، که سند په کال ۱۹۷۵ کې وو څلویښت په سلو کې تر یوه کال وروسته په دوو کلو کې ، که سند د کال ۱۹۷۶ وو شپيته په سلو کې تر یوه کال وروسته په دريو کلو کې ، که سند د کال ۱۹۷۷ وو تر یوه کال وروسته اتيا په سلو کې په څلورو کالو او که سند د کال ۱۹۷۸ وو نو په سلو کې سل تر یوه کاله وروسته په پنځو کلونو کې ورکړل شي . » ۴۰ / ۳۹۵ د گوند د کړنلارې پر بنسټ د واکمنو تولیدي مناسباتو د ماتولو اصلي چاره د ځمکو د اصلاحاتو پلي کول وو له همدې کبله د ځمکو د دموکراتیکو اصلاحاتو قانون د ۱۹۷۸ کال د ډسمبر په میاشت کې د انقلابي شورا د اتم لمبر فرمان په صادرولو سره نافذ شو . ددې فرمان پر بنسټ هرې بزگرې کورنۍ پنځه جریبه لومړۍ درجه ځمکه یا د هغې معادل په وړیا ډول تر لاسه کوله. د ځمکې په اصلاحاتو کې د ورکړل شوو شمېرنو له مخې د ۱۳۵۸ کال د ثور تر میاشتې پورې ۱۳۴۰۰۰۰ جریبه ځمکه څه د پاسه ۱۳۲۰۰۰۰ بې ځمکې بزگرو ته په وړیا توگه ورکړل شوه. له دې سره سم د دهقاني کوپراتیفونو شمېره چې په تیر نظام کې له ۱۳۵ کوپراتیفونو څخه پورته نه وه او غړي یې ټولټال ۱۲۸۳۸ تنه ښودل شوي وو، د کوپراتیفونو شمېره له ۸۲۰ څخه واوښته او څه ناڅه ۹۰۰۰۰ غړي یې پیدا کړل چې ټوله ونډه یې د گډون د حق او د غړیتوب د حق له مخې ۳۶ ملیونو افغانیو ته رسیده. دغه شان د بزگرانو د مرستې صندوقونه هم ۱۸۴۰ صندوقونه پورته شول چې د ورکړل شوو شمیرنو له مخې یې ۷۲۰۰۰۰ غړي لرل. همدارنگه د دولتي فارمونو د جوړولو پلان هم ونیول شو. په دې برخه کې ۱۴۵۰۰۰ جریبه ځمکه بیله شوه چې له دې جملې څخه ۱۷ زره جریبه دولتي فارمونو او پاتي کوپراتیفونو ته ورکړل شوه. د ځمکو اصلاحاتو وښودل چې خلکو د هغو هرکلی وکړ او په ډیرو سیمو کې لوی ځمکه وال پخپله خوښه چمتو وو چې خپلې ځمکې بزگرو ته ورکړي. د ساري په توگه د غزني د مقر په ولسوالۍ کې د حاجي فضل په نامه یوه خان چې درې سوه بزگر یې لرل خپله زرگونه جریبه ځمکه په خپله خوښه دولت ته ورکړله خو همدا خان د پرچمي ولسوال د دسیسې له امله ووژل شو . سره لدې د ځمکو د اصلاحاتو پر مهال له قانون نه سرغړونې و شوي چې لاندې دوه لاملونه یې لرل:

الف - د ځمکو د سروې اړینې شمیرنې په لاس کې نه وې، د اصلاحاتو په پروسه کې پاڅه د تجربې او مسلکي پوهې درلودونکی پرسونل په هیڅ حساب وو.

ب- آرمان پالنه تر واقعیتونو لوړه او د خامو احساساتو بهیر واکمن وو.

د دې ستر ټولنیز- سیاسي پروگرام د پلي کولو په موخه واکمنۍ ته په کار وه چې اړین چمتووالی یې نیولی وای ، په تجربوي توگه یې د ځمکو وېش په یوه یا دوو ولسوالیو کې ترسره کړی وای او د دې تجربې له مخې یې بیا په ټول هیواد کې پلي کړی وای. د ځمکو د اصلاحاتو د پلي کولو څخه د واکمنۍ موخه د واکمنو تولیدي مناسباتو له ماتولو پرته په هیواد کې د اړتیا وړ خوراکي توکو د تولید د کچې لوړول او د پرمختلونکي صنعت لپاره د اومو توکو برابرول هم وو. خو د شوروي له اشغال وروسته

عملاً دا بهير و دريد او برهان الدين رباني د ۱۹۹۳ كال د ډسمبر په اته ويشتمه يو فرمان صادر كړ چې د هغه له مخې د پخواني دولت ټول قوانين لغوه شول او په ځانگړي ډول چا چې د «كومونستانو» په واکمنۍ كې ځمكې ترلاسه كړې وې هغه يې بايد د ځمكې پخوانيو خاوندانو ته ورکړي او كه يې خاوندان نه وي هغه دولت ته وسپاري. البته چې د خلقي واکمنۍ په ريفورمونو او په ځانگړي توگه د ځمکو د وېش په ترڅ كې نه منونكې تيروتنې وشوې تر دې چې لوی ملاکان سپک هم شول.

كه چيرې د خلقي واکمنۍ د سمونونو په وړاندې د مخالفينو تبليغاتو ته ځيرشو هغوی هيڅكله د نوموړي واکمنۍ سمونونه او ټولنيز- اقتصادي پروگرامونه د قرآن كريم د احكامو او د اسلام د ستر پيغمبر(ص) د حديثو په رڼا كې نشوای ردولی ځكه چې هغه د اسلامي احكامو او اصولوسره مخالف نه وو له دې امله يې د عامو شعارونو لکه اسلام په خطر كې دی، كومونستان واک ته رسيدلي او داسې نورو بې بنسټه شعارونو په وركولو سره د خلکو له بېسوادی او د هغوی له سپېڅلو مذهبي احساساتو څخه ناوړه گټه پورته كړه، خلک يې د واکمنۍ خلاف بغاوتونو ته وهڅول چې پايله يې كورنۍ جگړه او د پرديو پراخي لاس وهني، د شوروي يرغل او د افغانستان نيواك شو.

د جهاد واقعيتونه

كه چيرې د جهاد په هكله د جهادي تنظيمونو او د هغوی د كورنيو او نړيوالو ملاتړو تبليغاتو ته وکتل شي پر دې څرخيري چې جهاد د ۱۳۵۷ كال د ثور د اوومې پوځي كودتا وروسته پيل شو. د جهادي ډلو د جهاد په اړه قاضي حسين احمد د پاکستان د جماعت اسلامي امير د هېرالډ پاڪستاني ورځپاڼې سره په مرکه كې وايي: «د افغان مجاهدينو جگړه د ښاغلي بوتو په زمانه كې پيل شوه. هغه (بوتو) د افغانستان اسلامي رهبرانو ته ټول امكانات وركړل ترڅو شوروي ته متمایل د داود دولت په وړاندې جگړه پيل كړي. گلبدین حکمتيار، رباني، يونس خالص، ټول پاکستان ته د دولتي ميلمنو په شان راغلل. د ښاغلي بوتو د بلني پر بنسټ هغوی ته پوځي ښوونې وركړل شوې. بوتو زموږ د افغاني پالیسی مهندس وو. ضياً يوازي دې پالیسی ته ادامه وركړه.» ۱۴۸ پدې اړه د واشنگتن پست په يوه مقاله كې راغلي دي: «په افغانستان كې د پاکستان ستراتيژيکه ليوالتيا طبيعي او د پوهيدو وړ ده. د اشارو څخه د نوموړي هيواد ملاتړ څلور كاله مخكې د شوروي د ۱۹۷۹ كال د مداخلې نه پيل شو. يعنی هغه وخت چې پاڪستاني اجنټانو، افغان مسلمان فعالان شوروي ته د كابل متمایل جمهور رئيس، محمد داود د نسكورولو په موخه روزل. «۳۱/۱۴۹ پدې اړه به د صبغت الله مجددي څخه واورو چې خپلو جهادي ملگرو ته په يوه غونډه كې وايي: «ورونو ولي درواغ وايي، آيا ما، رباني، حکمتيار او ځينې نورو مجاهدو ورونو د مرحوم محمداود خان په وخت كې پاکستان ته نه ولاړو او جهاد مو پيل نكړ.» پورتنۍ څرگندونې جوتوي چې جهاد نه د ثور د وسلوال پاڅون او نه د شوروي د تېري وروسته پيل شوی بلکې د محمد داود د جمهوري رياست پر مهال پيل شو. او مهمه خبره دا چې د جهاد لارښوونكي افغانان نه بلکې پردي وو چې د سني مذهب ډلو د جهاد د قوماندې واک د پاکستانی جنرالانو او د شيعه مذهبو د ايراني آخوندانو سره وو. د خواشینی وړ واقعيت بيا دا دی چې د جهاد لارښوونه او قومانده هغه هيوادونو لرله چې د افغانستان سره تاريخي ستونزې لري او کمزوری افغانستان يې د بهرنۍ ستراتيژۍ اصلي برخه جوړوي. پردي اساس هر هغه څوک چې د افغانستان د دې تاريخي دښمنانو د سياسي، مالي او پوځي ملاتړ او مرستې پر بنسټ د افغانستان د خپلواکو واکمنيو په وړاندې جنگيدلي دي د دوی جگړه په هېڅ منطق او په هېڅ دليل د توجيه وړنه ده.

پدې هکله اړینه بریښي د علامه عبدالحی حبیبی په وړاندې د اسلام آباد د چارواکو د افغاني ضد موخو او پخپله د حبیبی ځیرکانه او مسؤلانه دریځ په اړه لنډې خبرې وشي او پکار وه چې جهادي مشرانو د دې ځیرک سیاستوال له کړو وړو د عبرت درس اخېستی وای. حبیبی د سلطنتي کورنۍ د کورنیو تگلارو سره د مخالفت له امله په ۱۳۳۰ لمریز کال کې پاکستان ته کډه شو او هلته یې د آزاد افغانستان په نامه اونیزې او د جمهوریت ږغ په نامه مجلې په خپرولو لاس پورې کړ. هغه مهال چې حبیبی پدې کار لاس پورې کړ یو شمیر درباري فرهنگیانو او حکومتي لیکوالو چې د ناپوښتي اشغال پر مهال یې د سیاسي خیاطانو نوم گټلی دی، واکمني کورنۍ ته د خوش خدمتۍ له امله د حبیبی د شخصیت د ترور په موخه د ادب او کلام څخه بهر نظموونه او نثرونه لیکل چې د ټولو په پرتله درباري شاعر، د پاچا سلاکار خلیل الله خلیلي خورا فعال وو. حبیبی د خلیلي د سپکو سپورو په ځواب کې د (خلیلي نامه) په نوم رساله ولیکله چې په یوه برخه کې یې داسې یو شعر تر سترگو کیري:

خلیلي ای خلیلي جان من بین	چراکړدی بمن تحقیر وتوهین
شنیدم این که یک پیغام دادی	وقاحت کردی و دشنام دادی
خوی راد مردانست دشنام	بجز اشخاص بی وجدان بدنام

لکه څرنګه چې خبره د خلیلي راغله د هغه او د هغه د کارنامو په هکله لنډه تبصره بهي گټې نده. خلیلي د حبیب الله کلکاني د پاچاهۍ په لومړیو کې د هغه د دربار منشي وو او بیا په مزار شریف کې د مستوفي په توګه مقرر شو. د ظاهر شاه د پاچاهۍ په مهال بیا دربار ته لار پیدا کړه او د پاچا د سلاکار په توګه کار کاوه او په عربستان او عراق کې سفیر هم پاتې شوی دی. د ثور انقلاب د بري وروسته له عراق څخه امریکا ته ولاړ خو څه موده وروسته پاکستان ته استول کیري او برهان الدین رباني دا د آی اس آی خادم ته ځان رسوي. هغه نه یوازې د رباني په صفت کې خپل استعداد ته لا نوره وده ورکړه بلکې د حبیب الله کلکاني په ستاینه کې هم خپله وړتیا د آزمایښت لاندې ونيوله. هغه د (عیاري از خراسان) په نامه کتاب کې د کلکاني څخه چې افغان ولس هغه د لوټمار او غله په نامه پیژني اتل جوړوي. د خلیلي له لوري د کلکاني څخه د اتل جوړول تصادفي کار نه وو هغه د پاکستاني دولت دا د انگریزي ښکیلاک د مخلوق په دستور لډې امله د خپل کتاب اتل کلکاني غوره کړی چې د امان الله خان دا د انگریزي ښکیلاک ماتونکي څخه او د خپل پلار محمدحسین د امیر عبدالرحمن او د هغه د زوی امیر حبیب الله مشهور شکنجه گر انتقام واخلي چې غازي هغه اعدام کړ. همدارنګه خلیلي د پاکستان جمهور رئیس دا د جهادي تنظیمونو بادر ضیاالحق هم له پامه نه غورزوي د ظاهر شاه په شان د هغه ثنا او صفت کوي چې لاندې بیت یې څرګنده بیلګه ده:

شو ضیاالحق چراغ آرزوی مسلمین شو علمدار مسلمان، شومیهن سرباز دین په پاکستان کې د حبیبی له لوري د افغان دولت خلاف تبلیغات د پنجابي واکمنو په مزاج ښه ولګیدل او حبیبی یې ونازوه خو وروسته پوه شول چې حبیبی هغه څوک نه دی چې دوی یې تمه لري. نو هماغه دي چې نوموړي ته ستونزې جوړوي، بندي کوي یې او تر څارني لاندې یې نیسي. حبیبی چاره پدې کې ولیده چې په پاکستان کې د افغانستان سفارت ته پناه یوسي. دولت چې حبیبی یې د هغه د تبلیغاتو له کبله له تابعیت نه محروم کړی وو د سفارت مطبوعاتي آتښه مقرر کړ. حبیبی په سفارت کې د مطبوعاتي آتښې په توګه د ګومارلو وروسته بیا هم پاکستانیانو ترکلکي څارني لاندې نیولی وو. په کال ۱۳۴۰ کې د افغانستان او پاکستان ترمنځ سیاسي اړیکې وشلیدې او دواړو هیوادونو خپل دپلوماتان ور وغوښتل خو

اسلام آباد حبيبي ته افغانستان ته د تگ ويزه نه ورکوله. افغان دولت ورته دريځ غوره کړ او د مارشال ايوب خان ورور (محمد اقبال) د پاکستان د سفارت غړی يې تر هغو په کابل کې وساته چې حبيبي هيواد ته راستون شي. د حبيبي سره د پاکستاني واکمنو د کروورو او د خپل هيواد ملي گټو ته د هغه د ژمنتيا په هکله اجمل خټک د حبيبي د قبر پر سر د خپلي وينا په يوه برخه کې وايي: «د افغانستان له حکمرانانو څخه راغلی و. پاکستاني حکمرانانو ورته د سرو او سپينو فرشونه جوړول. خو ده د خپلي خاورې، د خپل قوم خلاف يوه خبره ونکره... پردې بندي سو، پدې ووهل سو، پردې ورتل سو خو هغه يې ونکره. «۱۳۲/۱۵۰ - ۱۳۳ يو پوه سياست داسې تعريفوي: «سياست د ممکن هنر نه دی. سياست هغې پريکړې ته وايي چې د غميزې او کرغیرنټيا ترمنځ کيږي.» په رښتيا سره سياست يو حساس کار دی چې پراخ ليدلوری او ژمنتيا، بصيرت او ځيرکتيا، پوهه او هنر غواړي. د پورتنیو ځانگړتياوو څخه بهې برخې لوبغاړي کله چې سياست ته مخه کړي د کرغیرونو معاملو او خيانتونو عاملان او د پردیو په چوپړيانو اوږي. حبيبي د خپلې پوهې او بصيرت له برکته درک کړل چې د پاکستاني مقاماتو سره په همغږۍ کې د سياست پرمخ وړل يې پلرني هيواد ته غميزې راوړي. هماغه دي چې په پاکستان کې افغان سفارت ته سره لدې چې د واکمنۍ د کورني سياست سره شديد مخالفت هم درلود ځان رسوي تر څو د پاکستان د خوسا دند څخه ووزي. دې ته وايي وطندوستي او دا ډول شخصيتونه د رښتینو روڼ اندو او ژمنو سياستوالو انځور ننداري ته ايردي. حبيبي پاچا ته د افغانستان په اړه د پاکستان او د امریکې د متحده ايالتونو د گډو تگلارو په هکله مفصل ليک واستاوه چې په يوه برخه کې يې راغلي دي: «د هغه هيواد د يوولس کلني مطالعي او د هغه د چارواکو سره د مفصلو مذاکراتو نه مې وموندل چې زموږ ملي ژوند گواښ تهديدوي او حتی د پاکستان لومړي صدراعظم لياقت علي خان په څرگند او واضح ډول ماته وويل چې د سرحدي سره پوښو (موخه د پاچا خان گوند دی) د ستونزې د حل وروسته افغانستان حتماً د پاکستان ضميمه کوو...، حتی ډير امریکايان پدې عقیده دي چې افغانستان بايد د پاکستان ستلايت وي نه د خپلې امریکې ستلايت. «۱۳۳/۱۵۱ لياقت علي د بېرک خان ځدران د زوی سيداکبر ځدران له خوا په ۱۹۵۱ کې هغه وخت وويشل شو او ځای پرځای يې ساه ورکړه چې په يوه لويه غونډه کې يې د افغانستان په پټه سپکې سپورې وويلې.

د هيواد د وروستۍ نيمې پېړۍ حالات هم ښيي چې د افغانستان په اړه د پاکستاني او امریکايي گډو تگلارو څخه د حبيبي اخیستنې په بشپړ ډول سمې راوختلې. د هيواد روان ناتار چې گڼ شمير کورني او بهرني لاملونه لري خو په هغو کې د امریکا او پاکستان ونډه او رول پريکړونکی دی. د دوی دا رول پدې کې دی چې پاکستان د سپيڅلي جهاد په نامه د اسلامي نهضت لارويان چې د داودخان د جمهوري دولت سره يې سياسي اختلافونه لرل او نوموړي هيواد ته پناه وړي وه پوځي ټريننگ ورکړ، په وسلو يې سمبال کړل او د جمهوري دولت خلاف يې اړودورو، بغاوتونو او ترهگریزو فعاليتونو ته وهڅول ترڅو داودخان د خپلو اصلاحي پروگرامونو نه پرشا شي او د لويديځ د ارادې سره سم خپلې تگلارې عيارې کړي. کله چې لويديځ داودخان په گوندو کې نو دا د فشار توکي يعني د اسلامي غورځنگ مشران او فعالان چې ۱۳۵۴ کال د پېښو وروسته په دوو ډلو (اسلامي جمعيت او اسلامي حزب) ویشل شوي وو د خپلو راتلونکو لوبو د پرمخ وړلو په موخه په پاکستان کې وساتل. دې مسالې ته حسن شرق په خپل کتاب (کودتای پنجم «در سقوط دولت جمهوري» سرخ يا سياه؟) کې گوته نيولې او راوړي: «خو کله چې په ۱۳۵۵ کې د افغانستان او پاکستان اړیکې ښې شوې او پاکستانيانو نور وسلوالو ښورښيانو ته او د دوی په خبره (افغان وروڼو) ته اړتيا نلرله لدې امله يې بار او بستره ورتړي او د افغانستان د سرحد څخه لېرې سيمو ته تبعيدوي.» واقعيت دا وو چې هغوی يې لېرې سيمو ته تبعيد نکړل بلکې دستور يې

ورکړ چې غلي کښيني او نور د داود خان دولت ته ستونزې جوړې نه کړي يا په بله وينا هغوی يې په يخچالونو کې کنگل کړل. کله چې خلقي گوند کوم چې د داودخان په پرتله زيات سمونپال ، انقلابي او هوډمن وو واک ته ورسيد. دا مهال پاکستان دا کنگل کړي توکي له يخچالونو را واپستل او افغانستان ته د وړانکارۍ لپاره را ولېږل. خو د لويديځ موخه دا وه چې د هغوی پر مټ خلقي حکومت نسکور کړي او پدې ډول د ملي دموکراتيکو انقلابونو د طرحې ناسموالی ثابت کړي او په دريمه نړۍ کې په اصطلاح د ملي دموکراتيکو انقلابونو د پېښيدو مخنيوی وکړي . د محمدانور نوميالی له انده د ثور انقلاب « د بشري تاريخ يوه داسې ستره واقعه گڼل کيدای شي چې د وطني، منطقي او جهاني ابعادو متحول ترکیب يې په نوعيت کې پوره څرگنديږي .» ۱۵۲ د ثور انقلاب دا اغېز وو چې بيله ځنډه د نوي نظام په وړاندې د لويديځ په ميډيا کې د افغانستان اړوند لمسونکي تبليغات پيل شول. د فدرال آلمان د شپيگل مشهورې مجلې په ۱۹ گڼه (۱۹۷۸ می اتمه) يعني د ثور د پاڅون ديارلس ورځې وروسته يوه ليکنه خپره کړه او په هغې کې د ثور د پاڅون داسې انځور کاري : « د وسلې په زور يوه کمونستي حکومت ځان واک ته ورساوه. لومړی سويلي آسيا کې پاکستان او ايران په خپلو پولو کې د يوې احتمالي کيويا گواښ احساسوي.» سربيره پردې داسې هڅې پيل شوې چې افغانان وهڅوي خپل هيواد پريردي او ورسره جوخت يې لوستي قشر ته لويديځ ته د تللو آسانتياوې برابرولې او د نوي نظام مخالفانو ته د پټو مالي او تسليحاتي مرستو بند او بست ونيول شو. د لويديځ ټولې هڅې په دې راتاويدې چې د نوي رژيم په وړاندې د مخالفت او مقاومت مختلفې ډلې جوړې کړي. دې ډلو ته چې په هيواد کې يې د فعاليت شونتياوې لږ وې د هيواد بهر، پاکستان او ايران کې د فعاليت اړينې آسانتياوې ورکول کيدې. هماغه دي چې په نوموړو هيوادونو کې د جنگياليو د روزلو د کمپونو تر څنگ د سياسي سازمانونو د جوړولو د کارخانو بنسټ هم کېښودل شو. پدې هکله ستيوکول امريکايي ليکوال د امريکايي څارگر رابرت گيس د ليکنې پر بنسټ ليکي : « د استخباراتو مدير، رابرت گيس وروسته وليکل چې عجيبه تماشا وه چې قبا پوښلي رپرور مجاهدين سياسي مشران له يوه دفتر څخه بل دفتر ته ، له يوې ودانۍ نه بلې ودانۍ ته تلل او د مرستې لپاره به يې پخپله خپلې دوسيې وړاندې کولې. هيڅوک هم بايد پدې خيال نه وای چې دا کسان دي له روسانو څخه د مخه او يا د هغو د ماتې وروسته ، له سياسي پلوه په يوه گډ ميز سره کيناستلي وای. » ۱۴۴/۱۸۷ - ۱۸۸ ويل کيږي چې د ثور انقلاب وروسته په پاکستان کې شاوخوا ۷۰ سازمانونه جوړ شول خو « د آی اس آی شېکي اوه تنظيمونه په رسميت وپيژندل او له حده زياتې وسلې او پيسي او د جهاد لپاره ټولې آسانتياوې يې د دوی په لاس کې ورکړې او مجاهدين او مهاجرين يې مکلف کړل چې د دوی د گوندونو او تنظيمونو غړيتوب واخلي ...» له دغو اوو گوندونو او تنظيمونو نه غير نور ټول پخواني او د جهاد په دوره کې منځته راغلي گوندونه او گروپونه غير رسمي اعلان شول او ځينو ته د نامطلوبه عناصرو نومونه ورکړل شول. « ۶۴ / ۶۹ پدې هکله د پېريانو جگړې د کتاب ليکوال ورته نظر لري او ليکي : « د ۱۹۸۰ کلونو تر پايه آی اس آی پدې و توانيد چې په اغيزمنه توگه هغه چپي ، نامذهبي او پاچا پلوه سياسي گوندونه له ډگره وباسي چې له کمونستي حکومت څخه د افغان مهاجرينو د ورتيښتي په لومړيو کې يې جوړکړي وو...» سي آی اي چمتو نه وه چې جهاد يې د څو آزاد خيالو بډېبه هنرمندانو په لاس کې وي. « ۱۴۴ / ۲۴۰ - ۲۴۱ دا کومه د حيرانتيا خبره نه وه چې سي آی اي او آی اس آی گڼ شمير سياسي ډلې نامطلوبي اعلان کړي ځکه چې دوی ته ښه غورځيوونکي مطلوب نوکران په کار وو . امريکايانو او پاکستانيانو د زياتو څيړنو وروسته برهان الدين رباني ، گلبدین حکمتيار، عبدالرب رسول سياف ، صبغت الله مجددي ، محمدیونس خالص ، محمدنبي محمدي او سيداحمد گيلاني مطلوب کسان وموندل او د دوی تنظيمونه يې په رسميت وپيژندل. په ايران کې ورته سناريو پلي شوه او هلته يې اته

گونو ته د فعاليت زمينه برابره کړه. پدې ډول اسلام آباد اووه گوني او تهران اته گوني د جهاد په نامه خو په واقعيت کې د افغانستان د وړانولو لپاره غوره کړل، هرڅه يې په واک کې ورکړل ترڅو يې د ۱۳۷۱ کال د ثور پر اتمه د کابل په پلاز کينول. لکه څرنګه چې د جهاد هڅوونکو او د جهاد د ستراتيژۍ جوړوونکو (لويدیځ) موخه د شوروي اتحاد څخه د ويتنام د ماتې غچ اخيستل او د ملي دموکراتيکو انقلابونو د نظريې د ناسموالي ثابتول وو او د جهاد د لارښوونکو (پاکستان او ايران) موخه د افغانستان وړانول وو نو هماغه دي چې د ثور د ملي دموکراتيک انقلاب د ناکامولو وروسته د جهاد هڅوونکو او ستراتيژيستانو خپلو جهادي چوپړيانو ته شا وګرزوله ځکه چې نور د هغوی ماموريت پای ته رسيدلی وو. خو د جهاد د لارښوونکو موخې په بشپړ ډول نه وې پلې شوې نو هماغه دي چې د دوی پواسطه جوړ شوي جهادي تنظيمونه يې په افغانستان او په تيره پلازمينه کې لکه بښمندان سره واچول او کابل يې چې په اصطلاح د جهاد په دوره کې نه وو وران کړی هغه يې هم پرې وران او افغانستان يې تباه کړ. د ثور د وسلوال پاڅون سيمه ئيز اغيز له دې څخه هم بڼه جوټيرې چې د امريکې په مشرۍ لويديځ اړشو د ايران شاهنشاهي دولت چې د سيمي د ژاندارم رول ورسپارل شوی وو په اسلامي جمهوريت تعويض کړي. لويديځ د دې نه وېره لرله نه دا چې په ايران کې د افغانستان په شان کين لاسي واک ترلاسه کړي نو هماغه دي چې د دين او مذهب نسخه يې غوره وګڼله او د مذهب ترنامه لاندې يې په ايران کې د کين لاسو او سمونپالو واک ته رسيدو مخه ونيوله. په کال ۲۰۰۵ کې امريکايانو د ايران د اسلامي انقلاب په هکله يو شمېر پټ سندونه له محرميت څخه وايستل. پدې سندونو کې د ايران د اسلامي انقلاب د لارښود آيت الله خميني دوه ليکونه (۱۹-۱-۱۹۷۹، ۲۷-۱-۱۹۷۹) چې د امريکې د وخت ولسمشر ته ليرلي دي هم ترسترگو کيږي. خميني دا ليکونه د فرانسې څخه ايران ته د ستنديو په درشل کې استولي دي او خميني وانشنګتن ته ډاډ ورکوي چې د امريکې گټو ته د زيان رسولو هوډ نلري. ددې ليکونو ځيني برخې دلته راوړل کيږي. «د ده لفظي بريدونه سوټ تعبير نشي ځکه چې دی په ايران کې د امريکې د گټو ملاتړ کوي...، اسلامي جمهوري به د نفتو نلونه د لويديځ په لور و نه تړي، انقلاب به سيمي ته صادر نکړي، د امريکې سره به دوستانه اړيکې ولري...، وړانديز کيږي چې پوځ ته سپارښتنه وکړی چې د بختيار څخه ملاتړ ونکړي او دا فعاليتونه ودروي.» ۱۵۳ په وروستي ليک کې مهم ټکي ته ګوته نيول شوي ده چې امريکايان د ايران پوځ ته لارښوونه وکړي چې د صدراعظم شاه پور بختيار ملاتړ ونکړي. هغه مهال امريکايانو د ايران په پوځ کې د سترگو ورنفوذ درلود. د ايران نه د رضاشاه له تگ وروسته د هغه مهال له پيښو څخه داسې بريښي چې امريکايانو د خميني غوښتنو ته مثبت ځواب ورکړ او پوځ د بختيار څخه مخ وګرز او او د خميني په ملاتړ کې ودرید. بله خبره د خميني له لوري د امريکې خلاف تبليغات دي چې د ايراني ولس ټولنيز روان بڼي چې هغه مهال يې امريکايي ضد احساسات لرل دا ځکه چې وانشنګتن د پهلوي رضا شاه يواځينی ډاډمن حامی ګڼل کيده. له همدې امله خميني د امريکې مشرانو ته ډاډ ورکوي چې امريکايي ضد تبليغات يوه اړتيا ده چې خلک پر ده راټول شي او دا تبليغات امريکې ضد تعبير نشي. په پاکستان کې د مېشتو جهادي ډلو د اوولس کلن (چنگاښ ۱۳۵۴- غويي ۱۳۷۱) جهاد واقعيت به د پاکستاني ډگروال يوسف په کتاب کې ولولو: «ما په آی اس آی کې د افغاني څانګې د رئيس په توګه نه يوازې د مجاهدينو د مسلح کولو او روزلو مسؤليت درلود، بلکې د هغوی عمليات مي د افغانستان د ننه هم تنظيمول...، زما موخه دا وه چې افغانستان سوکه سوکه وسوځول شي.» ۱۵۴ / ۳ پاکستانيانو نه يوازې د پوځي عملياتو پروګرامونه جوړول او تطبيق يې د جهادي تنظيمونو څخه غوښت بلکې خپل پوځيان يې هم ورسره ليرل چې عملاً د جهادي تنظيمونو د جګړې او د افغانستان د سوځولو د بهير لارښوونه وکړي. د ډگروال يوسف لاندې څرګندونې يې څرګنده بيلګه ده: «يقيناً پوهيرم چې مور

په آی اس آی كې د پاکستان پوځي پرسونل ۱۹۸۱-۱۹۸۶ د افغانستان د ننه ليرل...، هغه كسان چې مور افغانستان ته استول جاسوسان نه ، بلکې د پاکستان د اردو پوځيان وو چې د آی اس آی د افغاني ځانگې سره يې نږدې همکاري لرله. د هغوی د گومارلو موخه په ځينو ځانگړو عملياتو کې د مجاهدينو سره گډون وو. همدارنگه هغوی د سلاکارانو په څير عمل کاوه او د قوماندانانو سره يې د هغوی د دندو د ترسره کولو پرمهال مرسته کوله.» ۱۵۴ / ۱۲۸ ډگروال يوسف خپلو افغان ورونو ته د څارويو په سترگه گوري او ليکي : « يواځېني لار چې ما کولای شول تنظيمونه او قوماندانان ترخپلې ادارې او اغېز لاندې راولم او وکولای شم دوی هغه لوري ته وهڅوم او سوق کړم چې مور غوښتل د هغوی د اکمالاتو او روزني لپاره د تخصيص ورکول يا نه ورکول وو، پدې توگه مي په يوه لاس کې پروره نيولي وه او په بل لاس کې ښه چې هغوی ته مي وسله ورکوله.» ۱۵۴ / ۱۶۴ په ايران کې ميشنو اته گونو ورته حالت درلود او حتي په ځينو برخو کې د اووه گونو په پرتله په آخوندانو پورې زيات تړلي وو او د خپلواک فعاليت واک يې نه درلود. اته گونې تردې کچې د خپلواکۍ نه بې برخې وو چې د خپلو ايراني آمرانو د اجازې پرته يې د سني تنظيمونو د قوماندانانو او مخورو سره د اړيکو نيولو واک هم نه درلود. يو وخت احمدشاه مسعود خپل يو ملگري عبدالعلي مزارې د وحدت اسلامي حزب مشر ته استولی وو ترڅو هغه ته د مسعود دا پيغام ورسوي چې مسعود غواړي د ده سره وگوري، مزارې ور ته ويلي وو: « که زما کتنه او هغه هم په خصوصي توگه د هغه سره وشي موضوع ايرانيانو ته رسيري او زه د ايرانيانو د استازي په مقابل کې بې اعتباره کيږم.» ۱۵۵ / ۲۴۹ ډيری کورني او بهرني څيړونکي د افغان جهادي ډلو د جهاد بهير ته په انتقادي کتنې سره دې پايلې ته رسيدلي دي چې « د اخوانيانو مشرتابه يو اسلامي انقلابي غورځنگ منځته را نه وور څرنگه چې دوی ياداوه. د هغوی فعالان (اخوانيان) چې وروسته د مقاومت په ستره برخه مسلط شول، عملاً يې د افغانستان پر ضد جگړه پيل کړه.» ۱۵۶ / ۱۸۵ د تنظيمي مشرانو د بيواکۍ په اړه عبدالرسول امين ليکي: « پرديو د جهاد پلانونه جوړ کړل، مشران او قوماندانان يې پخپله خوښه ټاکل ...، د دوی خوښه وه چې څوک پورته کړي ، څوک را کښته کړي ، څوک له صحنې وباسي او چا ته واک ورکړي او څوک بيواکه کړي او څوک د خپل هېواد په مسايلو کې له برخې اخيستني څخه محروم وساتي.» ۶۴ / ۷۸ ۷۸

دا خبره له ياده ونه باسو چې د سياسي ډلو او سياستوالو ترمنځ سياسي اختلافونه يوه طبيعي خبره ده. د سياست او د سياسي لوبو څخه آگاه سياستوال چې د خپلو او يا د خپلو اړونده گوندونو د اقتصادي- ټولنيزو پروگرامونو د پلې کولو په موخه سياست ته مخه کوي مرکزي ټکی يې ملي گټو ته لومړيتوب ورکول دي چې د سوله نيزو لاروچارو څخه گټه پورته کړي. هغوی ځان ته دا حق نه ورکوي چې د خپلو خپلواکو ملي حکومتونو سره د سياسي اختلافونو له امله اړو دوړو ته لمن ووهي ، وسلې ته لاس واچوي ، او يا د پرديو د مالي او تسليحاتي مرستو پرمت واک ته د رسيدو هڅې وکړي. له بده مرغه په افغانستان کې د سلطنت د سقوط وروسته وليدل شول چې ځينو کړيو د جمهوري نظام سره د مخالفت له امله پرديو ته پناه يووړله او د پرديو له خاورې يې د واکمن نظام په وړاندې د دوی په خبره جهاد خو په واقعيت کې د خپل هېواد او خلکو په وړاندې جگړه پيل کړه. پر بله خوا ځينو د سياست او پوهې خاوندانو او سياسي کړيو سره له دې چې د جمهوري او بيا د خلقي نظام د تگلارو سره مخالفت هم درلود ځانته اجازه ورنکړه چې د خپلو نظامونو په وړاندې وسلواله مبارزه وکړي ، يا پرديو ته پناه ور وړي ، د هغوی د پوځي او مالي مرستو پرمت نظام ته ستونزې جوړې کړي او پدې ډول هېواد ته غميزې راوړي. دا کتگوري وگړي هغه کسان وو چې د سياست په رمزونو او رازونو ، د ملي گټو د خوندي ساتلو په څرنگوالي، په مورچل کې د ناستو گاونډيانو او د زبرځواکونو د ستراتيژيو او موخو د درک وړتيا لرله

او سر بيره پر دې سياست ته يې يوازې په دې موخه مخه نه وه کړې چې سياسي واک ته ورسېږي بلکې سياست ته يې هېواد او خلکو ته خدمت د يوې وسيلې په توگه کتل. د حامدکرزي لاندې څرگندونې د جهاد او د جهاد د واقعيتونو انځور کاري: « ماپښين له فاکولتي څخه له راتگ وروسته مې خبرونه واوريدل روسانو افغانستان اشغال کړی وو هلته مې هوډ وکړ چې له درس څخه وروسته به ځم او جهاد به کوم ...، د حضرت صاحب په گوند کې شامل شوم چون انگرېزي مې زده وه نو د ترجمان په توگه مې کار کاوه. يوه بهرني دفتر ته به ډير وخت ورتلو، يوه ورځ دغه دفتر ته په لار خبره شوله چې شوروي وزې. مولوي شمس الدين د زابل وو، يوه ډيره پخه خبره يې وکړه او ويې ويل چې يواځې د شوروي په وتلو نه آزاديرو مور ويل ځنگه؟ ويل يې ترڅو چې له دغه دفتر څخه خلاص نه شو...، ډير وختونه وروسته چې د پاکستان فقيد رئيس جمهور ضياء الحق ومړ نو د پاکستان حکومت وويل چې افغان تنظيمونه دې راټول شي او د پاکستان د غير مذهبي گوندونو سره دې کيني...، په پېښور کې دا وظيفه ماته وسپارل شوه چې له عوامي نشنل گوند سره تماس ونيسم ...، د دوی د حزب له يوه معزز شخص سره مو مجلس وکړ په مجلس کې هغه مور ته وويل چې مور نشنل پارټي ستاسو د جهاد مخالف نه يو، مور د جهاد ملگري يو، مور ته افغانستان لوی مرام دی، مور ته پياوړی او مستقل کابل لوی مرام دی خو زموږ مخالفت ستاسو سره دا دی چې دا حالات چې تاسو په پاکستان کې په ځان راوستي دي د دغو مخالف يو. اصلي دښمن شوروي نه دی بلکې شوروي ظاهري دښمن دی. تاسې داسې چا ته پناه راوړې چې هغه مور رښتې درکاري. په مور هلته وخت تير شوی وو او پدې پوهيدو چې دا حقيقت دی خو چون زموږ رښتې ژورې دي هر څومره چې يې راکاري نه راخيږي نو نيت يې بالکل دا وو چې رښتې مو را وکاري او برباد مو کړي.» ۱۵۷

د کرزي په څرگندونو کې د تبصرې وړ ټکي ليدل کيږي چې په لنډه توگه به پرې تم شو.

الف - کرزی مني چې ده اوجهادي مشرانو هغه هېواد ته پناه وړې وه چې زموږ رښتې يې راکارلې او مور يې بربادولو. خو کرزی دا نه مني چې زموږ رښتې يې راکښلي دي او مور يې برباد کړي يو. يا للعجب! کرزی د يوه هېواد د پوځ بشپړ پوښه کيدلو، د هيواد د ټولو دولتي ادارو د تجهيزاتو او لرغونو آثارو چور او تالان، د زيربنايي او پوهنيزو بنسټونو له منځه تللو ته د هېواد بربادي نه وايي. د ده په واکمنۍ کې به پاکستانيانو په سرحدي سيمو توغندي وپشتل او پوځ داسې توغندي او توپونه نرل چې متقابل ځواب ورکړي. ده يو وخت ويلي وو په شمال کې ناڅرگندې الوتکې اورپکې کوزوي خو افغان پوځ د رادارو تجهيزات نه درلودل چې د هيواد فضا ته ننوتونکې الوتکې کشف او د جنگي الوتکو په واسطه هغه کينولو ته اړباسي. کرزی د هېواد د ملي موزيم او په هېواد کې د نورو لرغونو آثارو تالان چې د يوه هېواد د تاريخ او هويت څرگندوي د رښتو کښل نه گڼي.

ب- کرزی په پاکستان کې د يوه بهرني دفتر يادونه کوي چې د مجاهدينو مخور به هلته ورتلل او مولوی شمس الدين ويل ترڅو د دغه دفتر څخه خلاص نشو که شوروي له هېواده ووزي مور نه آزاديرو. مولوي صاحب ليدل چې دې دفتر د دوی لاس، پښې او فکرونه داسې تړلي دي چې د خلاصيدو وس يې نه ويني. بېله کومه شکه دا دفتر د پاکستان د استخباراتو دفتر وو چې هغه ته د سي آې اي پاکستانې څانگه ويلی شو.

ج- کرزي کلیدی مسلي ته گوته نيولې چې د ضياء الحق د مړينې وروسته د پاکستان حکومت وويل چې تنظيمونه دې د پاکستان د غير مذهبي گوندونو سره کيني. کرزی دا نه وايي چې دستور ورکړل شو

چې دا کار وکړي. دوی خواران اړ وو څه چې بادار ویل هغسي وکړي او ده ته هم دنده ورکړل شوه چې د عوامي نیشنل پارټۍ سره د کیناستو بند اوبست وکړي. پدې کتنه کې د دې پارټۍ غړي ورته وایي: «زموږ مخالفت ستاسو سره دا دی چې دا حالات چې تاسو په پاکستان کې په ځان راوستي دي د دغو مخالف یو» د پاکستان میشت پښتون سیاستوال ته د زغم وړ نه وو چې د دوی افغان وروڼه د خپل هېواد او خلکو د برخلیک د ټاکلو واک پنجابیانو ته ورکړی دی چې زموږ سره ملي – تاریخي ستونزه لري. افسوس د کرزي په حال چې د هغه هېواد مشر چې زموږ ریښې یې را کارلي او تباہ کولو یې هغه ته درناوی کوي او هغه ته فقید هم وایي .

- کرزی د شوروي د اشغال په وړاندې خپل غبرگون د خپل جهاد پیل گڼي. دا به افغانان ورسره ومني چې ده د شوروي د اشغال په وړاندې ودرېدلو خو د ده مشر مجددي شپږ کاله مخکې د داودخان د خپلواک حکومت په وړاندې جهاد پیل کړی وو . دلته دا پوښتنه پیداکيږي که چیرې داودخان هېواد او خلکو ته ځاین وو نو بیا ولې کرزي څلورسوه بستریز روغتون د داودخان په نامه ونوماوه ؟ او که چیرې داودخان یو رښتینی و وطنپال افغان مشر وو نو ولې ده د داسې چا تر رهبرۍ لاندې جهاد پیل کړ چې هغه د داودخان په وړاندې د پنجابیانو په قوماندۀ جهاد کولو.

دا پوښتنې نه یوازې کرزي ته متوجه دي بلکې د ده ځای ناستي اشرف غني او ټولو تنظیمي مشرانو او هغه څیړونکو، لیکوالو او سیاستوالو ته هم متوجه دي چې تردې دمه د داودخان او د خلقیانو د خپلواکو حکومتونو په وړاندې جگړو ته سپیڅلي جهاد وایي. د افغانستان د جهاد واقعیتونه او د جهاد د ستراتیژۍ د جوړوونکو موخې به د سټیوکول څخه ولولو چې لیکي: «د افغانستان پرسر د الوتني پرمهال به کله چې د امریکا د کانگرس یوه سیلاني غړي یو پل پر ځای ولاړ ولید. نو واشنگتن ته د بېرته سټیډیو په موکه به یې لور شکایتونه پیل کړل چې هغه باید والوزول شي.» ۱۹۳/۱۴۴ د جهاد ستراتیژستانو اولارښوونکو خپلو موخوته د رسیدو لپاره چې د محمد داود او یا د (ا، خ، د، گ) د واکمنۍ وروسته د افغانستان په پلاز داسې یوه واکمني وویښي چې د یوه متمرکز ځواکمن دولت د جوړولو جوگه نه وي او پخپلو کې د گور د چنجانو په شان یو بل وځوري نو هماغه دي چې اووه گوني او اته گوني یې په رسمیت وپېژندل چې د یوبل سره د گډې ژبې او گډ کار د موندلو څخه عاجز وي او دوی د تنظیمونو د مشرانو د نه وړتیاوو او مخالفتونو څخه گټه پورته کړي.

د جهادي لیډرانو په هکله عزیزالدین الفت د خپل (جهاد و دست های پشت پرده) نومي کتاب په ۹۳ مخ کې لیکي: «یوازې د جهاد نوم او کلمه ده چې دا لیډران یې په یوه کتار او څنګ ترڅنګ درولي دي او اوسني لیډر شپ ته اسلامي رنگ او بڼه ورکوي. دا لیډر شپ د اضدادو او د مخالفینو د مجموعې پرته بل څه نه دي چې د یوبل څخه زیات واټن لري.» نوموړی په خپل کتاب کې د جهادي تنظیمونو د جهاد د څرنګوالي په اړه په زړمت کې د یوه تنظیم د جهاد داسې انځور کاري: «په زړمت کې یو شمیر خلک (بیدینه خلقیان) له منځه یوړل شول، ددې گوند پلویانو د هغوی کورونو ته ځان ورساوه ، د هغوی بڼځې او اولادونه یې برمه کړل او (د کرم او تولګي) په سیمه کې یې وپلورل.» دا د جهادي ډلو د جهاد یوه بیلګه وه چې د خپل پلرني ټاټوبي بڼځې او ماشومان د هېواد بهر د توکو یا څارویو په شان پلوري چې پدې ډول شتمن شي . په ۱۳۵۷ کال کې د غزني په ولایت کې مجاهدینو یو خلقي نیولی وو. نوموړی یې په یوه ونه کې اویزان کړ او د لاندې یې اور ور ته بل کړ. په یوه ټایپ کې یې یو کست چې د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت ملي سرود پکې ثبت شوی وو چالان کړ ، دې خلقي ته یې وویل اوس ووايه « گرم شه لاگرم شه » پدې ډول یې نوموړی کباب کړ. جهادي ډلو دې ډول کارونو ته چې خپلې افغاني

خويندې او بچيان په پرديو وپلوري او انسانان کباب کړي چې نه د اسلام سره سرخوري او نه د افغاني ټولني له دودونو او رواجونو سره ډډه لگوي بلکه د انسانيت، افغانيت او اسلاميت ضد کړني او د وحشت او بربريت څرگندي بيلگي دي د سپيڅلي جهاد نوم ورکاوه.

دا برخه به د جنرال رحمت الله صافي د «مسعود پيژنی؟» نومي کتاب پدې وينا د پای ټکی کيښودل شي: «حقيقت دا شو چې د جهاد قومانده بشپړه د پاکستان په لاس کې وه د تنظيماتو مشران يوازي امرمنونکي وو نه امرکوونکي. په هر حال هرڅه چې وو هغه ترسره شول او نتيجه مو د سر په سترگو وليده.» چې هغه د افغانستان وراني او تباهي، ملي نفاق، فساد او شرارت، د وسلوال پوځ نړيدل او د هېواد او خلکو په برخليک د پرديو واکمنيدل شول.

اړي دورې او بغاوتونه

د ثور پوځي پاڅون د وخت واکمنو، د گوند مخالفينو، شوروي اتحاد، پانگوالي نړۍ او د هغه سيمه ييزو سپوږمکيو ته هيښوونکي پېښه وه. د افغانستان په تاريخ کې لومړی ځل وو چې يو سياسي گوند کوم چې غوڅ اکثریت غړي يې د محکومو طبقو له لمنې را وتلي وو او په هېواد کې يې د خوارو او ستم لاندې طبقو په گټه د بنسټيزو سمونو د راوړلو ژمنه کړې وه سياسي واک ترلاسه کړ. د دې سازمان کړنلارې ته په کتو سره نسکور شوو واکمنو کړيو، محافظه کارو ډلو او ارتجاعي روحانيت پدې گوند د کمونست گوند ټاپه لگولې وه. د انقلابي واکمنۍ اونۍ نه وه تېره شوې چې د پکتيا ولايت د زيروکي په علاقدارۍ او بنوونځي وسلوال بريد وشو علاقدار، د هغه ماشوم، ميرمن او درې تنه بنوونکي ووژل شول. د پاکستان سره په پوله کې دا ډول پېښه بنيې چې هغه نه خپل پاڅی خلكي ضد خوځښت وو، نه د نوي حکومت د فرمانونو، بېره ناکو سمونو او تيروتنو سره تړاو درلود لکه څرنګه چې مخالفينو تبليغول بلکې سياسي انگيزې او لاملونه يې لرل چې رښتني يې د فرضي کرښې هغې خوا په پاکستان کې وي. يو افغان ليکوال د ثور د سياسي اوښتون وروسته د نوي واکمنۍ د وضعيت داسې انځور کاري: «په هېواد کې د ننه د رژيم پرضد وسلوال پاڅون، د هغه په مقابل کې د پرچميانو او ستميانو سرسخته مبارزه او له بهر څخه د نړيوالې توپني ورځ په ورځ پياوړتيا، ټول هغه ټوکونه وو چې د نور محمد تره کې د رژيم پښې يې خورا کاواکه کړې وې.» «۲۱/۱۵۸ پدې هکله د اروپا د دريو سترو دولتونو (فرانسې، لويديځ آلمان، انگلستان) د خبريالانو پوښتنې چې د نور محمد تره کې څخه يې د هغه په لومړۍ مطبوعاتي مرکه کې کړې دي بښي ترڅو د افغان ولس مذهبي احساسات راوپاروي.

فرانسوي خبريال – بناغلی رئیس! آيا ځان او خپل حکومت کمونست، سوسياليست او يا ريفورميست بولي؟

ځواب – زموږ حکومت يو دموکراتيک حکومت دی چې د افغانستان د خلکو د زيارکښو طبقو يعنې د کارگرانو، بزگرانو او د وړې بورژوازي د منځني پوړ گټې خوندي کوي.

پوښتنه: له شوروي اتحاد سره به خاصې اړيکې ولری؟

ځواب: زموږ اړيکې به له ټولو هيوادونو، شوروي اتحاد، زموږ له گاونډيانو او نورو هيوادونو سره زموږ له حکومت څخه د ملاتړ او په سياسي او اقتصادي برخو کې د هغوی د مرستو له مخې ټاکل کيږي.

د لويديځ آلمان د خبريال پوښتنه: آيا ستاسو حکومت به په سيمه کې دوه اړخيز او يا څو اړخيزامنيتي ترتيبات ونيسي او يا يې ردوي؟

ځواب: لکه مخکې مې چې وويل مور به د هيواد د ناپييلتوب سياست پرمخ بوزو او په کوم نظامي پکت کې به هيڅکله هم برخه وانخلو. مور دا کار نه کوو او له ټولو هېوادونو څخه غواړو چې پداسې پکتونو کې شامل نشي او زموږ هيله زموږ په هېواد او نړۍ کې سوله ده.

د مانچستر ګارډين د نماينده پوښتنه: ستاسې په هېواد کې به د اسلام د دين موقف څه ډول وي، آیا ديني مناسک پرځای کوي او آیا له کومو مذهبي مشرانو څخه د مخالفت انتظار لرئ؟

ځواب: ما لکه چې په خپله راديوبي اعلاميه کې تذکر ورکړی دی مور د اسلام د مقدس دين اساساتو ته احترام لرو. مور څوک د مذهبي مناسکو له اجرا کولو څخه نه مني کوو. زموږ پر ضد ستر پروپاګانډ پيل شوی دی. زموږ ملت يو مسلمان ملت دی. مور د دې ملت په خدمت کې يو او مور په نظر کې نلرو چې په مذهبي چارو کې مداخله وکړو.

د بي بي سي د خبريال پوښتنه: آیا په داسې هېوادونو لکه افغانستان کې به د يوه ماتريالست او يا مارکسيست رژيم تاسيس له اسلامي قوانينو سره تصادم ونکړي؟ آیا ستاسې د ځمکواصلاحات او ټولنيز اقدامات د اسلام له اساساتو سره ټکر کوي که نه؟

ځواب: د اسلام اساسات دا غواړي چې اصلاحات د خلکو په ګټه صورت ونيسي او د ځمکو اصلاحات د اسلام له اساساتو سره مخالفت نلري.

د بي بي سي نماينده: ليکن يو مارکسيست او يا ماتريالست رژيم له دې سره مخالفت لري.

ځواب: هغه څه چې مور په نظر کې لرو او زموږ په پروګرام کې ۱۳ کاله مخکې طرح شوي او تراوسه يې لا تعقيبوو، مارکسيزم – لينينيزم مطرح نه دی ليکن بيا هم دا يو ډير مترقي، ملي او ديموکراتيک پروګرام دی.

د بي بي سي نماينده: ومو ويل چې پدې پروګرام کې مارکسيزم مطرح نه دی؟

ځواب: په دې پروګرام کې مو مارکسيزم – لينينيزم ته ځای نه دی ورکړی.

پوښتنه: آیا تاسې خپل ګوند مارکسيست او يا غير مارکسيستي تلقي کوي؟

ځواب: زموږ ګوند د کارګرانو، بزګرانو، روڼ اندو، کسبګرو او د وږي او منځنۍ بورژوازي ګوند دی او د هغه رسمي نوم د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند دی.

پوښتنه: آیا يو کمونست ګوند نه دی؟

ځواب: نه خیر، مور په افغانستان کې کمونست ګوند نلرو. زموږ د ګوند نوم د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند دی.

د بي بي سي نماينده: مور دموکراتيک خلق د يوه مارکسيستي ګوند په توګه پيژنو.

ځواب: څه چې زه وایم دوستان دې يې واورې. زموږ ګوند د ا، خ، د، گ په نامه يادېږي.

پوښتنه: دوي ورځې مخکې ستاسې راديو يوه توضيح خپره کړه چې ارتجاعي امپريالستي خپروني يې انتقاد کړي دي. که مور ستاسې حکومت مارکسيستي معرفي کړو نو ستاسې په نظر آیا مور امپريالست او مرتجع يو؟

ځواب: نه خیر تاسې که مور حتی د دموکراتيک خلق افغانستان په نامه هم ياد کړئ تاسې بيا هم امپريالستان ياست. امپرياليزم يوه علمي اصطلاح ده چې هيڅوک هم د هغه معنی نه شي بدلولاى. دا چې تاسې بڼه ياست يا بد ياست دا په دې پورې اړه نه لري چې مور د مارکسيست او يا دموکراتيک خلق په نامه ياد کړئ. مور له ټولو دوستانو او د نړۍ له خلکو څخه دا انتظار لرو چې مور زموږ د پروګرام سره سم د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند په نامه ياد کړي، زموږ پروګرام په هرځای کې خپور شوی دی.

د پورتنیو پوښتنو څخه معلومېږي چې د دې دريو امپريالستي دولتونو خبريالان پدې شخوند وې چې د (ا، خ، د، گ) کمونست او مارکسيست گوند وښيي دا ځکه چې په اسلامي ټولنو کې غربي ميډيا کمونيسم او مارکسيسم د کفر او الحاد په نامه تبليغ کړي دي او په راتلونکې کې به يې هم تبليغ کړي. لويديځ په تبليغاتي ډگر کې پوره تجربه لري پوهيږي چې که يو درواغ په پرله پسې توگه تکرار شي خبره دې ته رسېږي، اوريدونکي څه چې په خپله درواغجن هم په خپلو درواغو باور پيدا کړي چې دی رښتيا وايي. له همدې امله دي چې د ناټو د سازمان د دريو سترو دولتونو خبريالان يوه پوښتنه په مختلفو بڼو تکراروي. همدا راز د فدرال آلمان د شپيگل مجلې د ۱۹۷۸ کال د می په اتمه يوه ليکنه چې سرليک يې (افغانستان: په زهر و لړل شوی دی) خپره کړه. د ليکنې سرليک پخپله د دې مجلې د تبليغاتو لورې او موخه برېښوي. البته چې دې ډول تبليغاتو بيله شکه خپل منفي اغيز درلود چې ولس د نوي واکمنۍ خلاف راوپاروي. د اسلام په هکله د (ا، خ، د، گ) د تگلارې په اړه به بيا د تره کي څخه واورو چې هغه د بي بي سي د خبريال د پوښتنې په ځواب کې وايي: «څرنگه چې مو پخپله راډيويي اعلاميه کې ذکر کړه مور حقيقتاً د اسلام اساساتو ته احترام لرو، مور يو مسلمان ملت يو. مور په ټولنيز ژوند کې د اسلام اساساتو ته احترام کوو، مور د اسلام په اساساتو تکیه لرو او همدا خبره، زموږ د معرفي لپاره کافي ده. مور د مسلمانانو بچيان يو زموږ ولس مسلمان دی، د اسلام د سپيڅلي دين اساساتو ته په درنه سترگه گورو. هيڅوک به دا ادعا ونشي کړای چې مور د اسلام دين سره مخالفت کوو. مور که چيرې اصلاحات منځته راوړو، د اسلام مخالف نه دي، لکه چې د اسلام په سپيڅلي آئين کې په ډاگه سره د ورورۍ، برابري او ټولنيز عدالت حکم شوی دی هغه څوک چې د اسلام مخالف دي د اصلاحاتو مخالف دي. د اسلام اساسات د دې غوښتنه کوي چې د خلکو د گټو په جهت کې اصلاحات رامنځته شي، د ځمکو اصلاحات د اسلام د اساساتو مخالف نه دي.» ۱۵۹ خو د گوند بي تجربگی، آرمانگری، د واک د انحصار، په گوند کې ډله بنديو او د سياسي اپوزيسيون نه زغمل دي ته لار هواروله چې خلک پر نوي واکمنۍ بې باوره شي، هم د گوند د سياسي مخالفينو او هم د پرديو د تبليغاتو ښکارشي او د نظام په وړاندې ودريري. پدې هکله دا واقعيت له پامه ونه غورزول شي چې د ثور د پاڅون وروسته په گوند او دولت کې ناوړه حالت واکمن شو او د گوندي - دولتي زعامت د مدعيانو د ارادې له مخې د هېوادوالو د بېله محاکمې وژني، د قوانينو او د گوند د جمعي رهبرۍ اصول تر پښولاندې کول، د گوندي او دولتي چارو سبوتاژ، د سواد د زده کړې، د ښځو د فرمان او د ځمکې د اصلاحاتو په پلي کولو کې د زورزياتي څخه کار اخيستل د واکمنۍ وگړنيز ملاتړ له لاسه ورکولو کې منفي رول درلود. لکه څرنگه چې پدې اړه محمدابراهيم عطايي لیکي: «د حفيظ الله امين په مشرۍ خلقي اړخ يکه تازي پيل او هڅه يې کوله چې ټول واک د خلقيانو په لاس کې ولويږي... او پرچميانو د خلقيانو د ناکامۍ په موخه کارونه سبوتاژول.» ۱۷ / ۴۰۴ د عطايي ارزونه ښيي چې د واک مدعيانو خپل نظام ته په خپله ستونزې جوړولي او د خپلو دې کړنو د ناوړو پايلو د درک وړتيا يې نرله.

کله چې په يوه واکمنۍ کې يوه ډله په يکه تازي او بله د چارو په سبوتاژ لاس پوري کړي خلک له واکمنۍ واټن نيسي، وگړنيز ملاتړ له لاسه ورکوي، ولسونه د هغې په وړاندې دريري او خبره بغاوتونو ته رسېږي. منطقاً دې ډول کړنو دې ته زمينه برابره کړه چې د هيواد په گوټ گوټ کې د واکمنۍ په وړاندې وسلوال مقاومتونه پيل شي او په ځينو پوځي جزوتمو لکه د هرات او ننگرهار په فرقو، د کابل د بالاحصار په گارنيزيون کې د بغاوتونو او مخالفينو ته د اسمار د غونډ او بښلو يادونه وشي. پر بله خوا هغه مهال بلا استثنی ټولو سياسي ډلو که ورته اسلامي وويل شي، کين اړخي، ښي اړخي او منځلاري، هر يوه دا ادعا کوله چې د خلقي واکمنۍ په وړاندې د پاڅون نوښتگر دي. د ساري په توگه د بالاحصار

او چنډاول د پښو نوبت او وياړ هم چين پلوه سياسي کړۍ په غاړه اخلي ، هم اسلامي خوځښتونه او هم افغان ملت حتي د کابل پوهنتون يو شمير استادان د بالاحصار د پښې وياړ خپل گڼي. د ننگرهار د يوولسمې فرقې د اړو دورو مسؤليت د اسلامي ډلو سر بيره افغان ملتیان او د هرات بيا صبغت الله مجددي، برهان الدين رباني او چين پلوه سياسي ډلې مني. عجيبه لا دا چې پرچميان چې د واکمنۍ کابو نيمايي برخه يې هم جوړوله د شوروي د اشغال وروسته ځانونه د خلقي واکمنۍ په وړاندې د مخالفتونو او مقاومتونو نوبتگر گڼل. د بېلگې په توگه محمد نبي عظيمي ليکي: «لومړني مخالفتونه او پاڅونونه د واکمن رژيم په وړاندې د پرچميانو له خوا وشول. « ۱۲۹ / ۶۴ د افغان ملت مشر نورالحق احدي په پاکستان کې د خپل گوند په کنگره کې وايي چې د دوی گوند د ثور د اوښتون د لومړيو څخه د دې واکمنۍ په وړاندې دريدلی دی او د ننگرهار په فرقه کې د پاڅون نوبتگر هم دوی وو. که چيرې د دې ډلو څرگندونې ومنل شي چې د ټولو څرگندونې د منلو وړنه دي او د مبالغې ، درواغو او د ځان من گڼلو تله يې خورا درنه ده خو د څرگندونو نه يې داسې پايله راوړي چې ټولو د هماغه پيل څخه د خلقي واکمنۍ خلاف دريځ درلود، د نوې واکمنۍ سره د پوهاوي ، جوړجاړي او رښتيني همکارۍ ليوالتيا نلرله او د مخالفت او دښمنۍ تگلاره يې غوره کړې وه. پردې بنسټ د هېواد د حالاتو په کړکېچنتيا او د ناورين په را پنځولو کې د خلقيانو او پرچميانو سر بيره نورې سياسي ډلې هم ملامتې دي . دا بيا بښي چې د دې گوند سر بيره د وخت ټولې سياسي ډلې پدې مزمنې ناروغۍ چې د نورو سره له پوهاوي او جوړجاړي ته له رسېدلو ډډه کوله اخته وي. البته د خلقي واکمنۍ تيروتنې چې د نورو سياسي سازمانو اړونده روڼ اندو په وړاندې د زورزياتۍ څخه ډډه نده کړې د توجيه وړ ندي لکه څرنگه چې د خلقي واکمنۍ په وړاندې د نورو سياسي سازمانو دريځ او مخالفتونه هم د توجيه وړ نه دي . د خلقي حکومت په وړاندې په بغاوتونو او وسلوالو مقاومتونو کې د هرات ، چنډاولو او مخالفينو ته د اسمار د غوند د اوښتنې پښې د سياسي ، امنيتي او تبليغاتي اړخه د واکمنۍ لپاره يو سترچلنج او د مخالفينو لپاره بری گڼل کيده چې په هغو به مکث وشي. البته هڅه به وشي چې د دې پښو لاملونه او په هغو کې د بهرني عامل اغيز ته ځانگړي توجه وشي ځکه چې د افغانستان د روان ناورين ريښې بايد د هېواد نه بهر او هغه هم د زبرځواکونو په ستراتيژيو او سيالۍ کې ولټول شي نه دا چې د خلقي واکمنۍ په وړاندې مخالفتونه او پاڅونونه خودجوشه وگڼل شي هغه څه چې د افغانستان د هغه مهال د ځمکنيو واقعيتونو سره په څرگند ټکر کې دي.

الف – په هرات کې د ۱۳۵۷ کال د کب (۱۸ تر ۲۹) دوولس ورځنۍ پښې چې د (ا، خ ، د، گ) مخالفانو ورته د هرات پاڅون او واکمنۍ ورته بنورښ ويل چې د کب د څلورويشتمې پښې په نامه هم يادېږي. د واکمن گوند مخالفين د هرات پښې د ځايي چارواکو د ناکامه مديريت او ناوړه چلند په وړاندې د ولس خودجوشه غبرگون گڼي او حکومت بيا په هغې کې د پرديولاس ته گوته نيسي. اوس به وگورو چې د هرات د (پاڅون يا بنورښ) انگيزه څه وه ، بهرني عامل او د ځايي چارواکو کړنو تر کومې کچې پکې رول درلود.

وايي ويروس په کمزوري ارگانيزم کې د ننوتلو او ودې چانس لري. د هرات د پښو په درشل کې نه يوازې د هرات د ولايت په ملکي مشرتابه کې د نظر او عمل يووالی نه تر سترگو کېده بلکې د دې ولايت ملکي او پوځي بنسټونو د يو بل خلاف دريځ هم نيولی وو. په يوه دولتي ارگان کې د داسې حالت شتون د دولتي چارو د پر مخ وړلو او خلکو ته د خدماتو په وړاندې کولو کې خنډونه ايجادوي ، گډوډې منځته راوړي او دښمن په ډيره آسانۍ سره کولی شي د يوه گواښمن ويروس په شان په دولتي بنسټونو او پرگونو کې نفوذ وکړي. دې دا معنی لرله چې د هرات ولايت ضعيف اداري سيستم ته د ويروس د ننوتلو او په

هغه کې د ودې مناسب شرایط برابر وو. د دې ادعا بڼه بیلگه په خپله د والي او د ولایتي گوندي کمیټې د منشي نظیف الله نهضت لاندې څرگندونې دي: «د یادونې وړ ده چې دغو دواړو کدرونو آقا گل او سیدمکرم ازبک د گوندي رهبري په دنده د پلېنې کې د حفیظ الله امین ضد فرکسیون سره اړیکې درلودلې او په هرات کې له لومړۍ ورځې څخه تر پایه پورې نه یوازې دا چې همکاري یې ونکړه بلکې دوی بر عکس ستونزې یې را ته پیدا کړې.» ۳۴/ ۱۶۰ پورتنۍ وینا بڼې چې آقا گل بانس او سیدمکرم د امین ضد فرکسیون سره تړاو درلود چې د ولایت گوندي - دولتي مسؤل ته چې د امین اړونده فرکسیون غړی دی ستونزې جوړولې. خو نهضت د هغوی د فرکسیوني تړاو په هکله څه نه وايي. ددې معنی دا شي چې هغوی د کوم گوندي فرکسیون غړي نه وو او واقعیت دا دی چې په خلقیانو کې د امین ضد فرکسیون شتون نه درلود. البته چې د امین د فرکسیون پرته په خلقیانو کې بل فرکسیون قطعاً موجود نه وو. په یوه گوند کې فرکسیونبازي گوندي اصولو ته شا گرزونه او د گوند داعیې ته برېښځایانت دی. کله چې یو هیواد د پردیو د لاسوهنو هدف گرزیدلی وي او د جگړې اورونه بل وي د یوه سرحدی ولایت مشران یوموتی نه وي، د همکاري روحیه پکې مړه شوې وي، یو بل ته ستونزې جوړې کړي، منطقاً چې د دې ولایت سیاسي او امنیتي حالات کړکيچن کيږي او د خورا ناوړه پېښو پېښیدل شوني دي. مرکز هم د هرات د کب (۱۸ - ۲۹) پېښو ته په کتنې سره دې پایلې ورسېدلو چې د هرات د اړوړ دورو لامل د ولایت د مشرتابه نه ورتیا ده. هماغه دي چې په هرات کې د حالاتو د کابو کولو یوه ورځ وروسته د ۱۳۵۸ کال د وري په لومړۍ نیټه د هرات ملکي مسؤل نظیف الله نهضت مرکز ته وروغوښت او د غزني د والي او ولایتي کمیټې د منشي په توگه یې مقرر کړ. په هرات کې د وضعیت د کابو کولو یوه ورځ وروسته د نهضت بدلول بڼې چې د هغه د نه ورتیا له امله په هرات کې بلوا وشوله، وینې تويې شوې، د فرقي وسلې چور شوې او زیات مالي زیانونه ورسېدل. نو مرکز باید هغه محاکمه کړی وای. لکه څرنګه چې نهضت د بي تاجه ټولواک د فرکسیون اړونده غړی وو لدې امله د محاکمې پرځای د غزني په ولایت کې د والي او منشي په توگه مقرر شو. کله چې نهضت په غزني کې هم بڼه ونه ځلېده هغه په کوبا کې سفیر وټاکل شو. هغه مهال ځېنو خلقیانو د هغه کارنامو ته په کتو سره په ټوکو ویل نه دا چې کوبا ته د نهضت په رسېدو سره هلته هم اشرار پیدا شي. کله چې په یوه دولت کې د مکافاتو او مجازاتو اصل په پام کې ونه نیول شي او د ضوابطو ځای روابطو نیولی وي پایله یې په دولتي ادارو کې بي نظمي او د دولتي پروگرامونو نه پلي کیدل کيږي او د افغانستان د هغه مهال وضعیت ته په کتو سره چې د هغه په وړاندې نااعلان شوي جگړې دوام درلود د سیاسي او امنیتي وضعې کړکيچن کیدل او د هرات د پېښې په شان د ناوړو پېښو منځته راتګ منطقي بریښیده. د هرات د خونړیو پېښو په هکله دا ارزونه چې «د هرات والي او د اوولسمې فرقي قوماندان سیدمکرم خلک پاڅون ته اړایستل اوله بله پلوه ایران چې په کمین کې ناست وو د هرات پاڅون ته وسلې او وگړي استول.» ۴۰۶ / ۱۷ د منلو وړ ده. دا ډول منصفانه ارزونه بڼې چې بنورښ ته د هرات د خلکو هڅوونکي او سمبالونکي د هیواد څخه بهر وو او د ځایي چارواکو تر منځ د پوهاوي او گډې همکاري نشتون او د ولایت در هبري د مقام نه ورتیا دې ته شرایط برابرکړل چې پردې او په پردیو پورې تړلي سیاستوال او سیمه ییز مخور د ولس د نارضايتی څخه ناوړه گټه پورته کړي.

اوس به د کب د څلېرویشتمې په درشل کې د هرات ولایت په مربوطاتو کې د حالاتو جاج واخلو چې ولې هلته حالات کړکيچن شول او خبره په ښار کې اړودورو او په فرقه کې بغاوت ته ورسیده. ویل کيږي چې د کب په نهمه د هرات ښار ته څیرمه د پښتون زرغون ولسوالی د سلیمي کلي ته د سواد د زده کړې نارینه او ښځینه کارکوونکي تللي وو تر څو خلک وهڅوي د سواد د زده کړې په کورسونو کې

خان ثبت كړي. په يوه روايت كليوالو دا مسئولين وهلي او په بل روايت چې محمدصديق فرهنگ او محمداظم سيستاني هم پدې ډله كې راځي هغوی يې ووژل. حكومت تورن كسان ونيول. خلكو د خپلو بنديانو د خلاصون په موخه دولتي ضد تحريكات پيل كړل او يوه ناڅرگند لاس د ولايت په مربوطاتو كې يو من رښتيا او سل منه درواغ تبليغات پيل كړل. دا تبليغات پدې څرخيدل چې دولت غواړي بيسواده بنځي او نارينه جبراً د سواد د زده كړې په كورسونو كې شامل كړي او څوك چې په كورسونو كې نه شامليري هغه بنديانوي. د سليمي د كلي د پيښي ۹ ورځې وروسته (كب اتلسمه) د غوريانو په سرحدي ولسوالۍ بريد وشو خو بريدگر پدې بريالي نشول چې ولسوالي ونيسي. بله ورځ د كب نولسمه همدا بلواگر د زنده جان ولسوالۍ په لور خوځيري خو دا ولسوالۍ چې اړين استحكامات يې نلرل لا د مخه تخليه شوي وه او دا وسلواله ډله د گذرې ولسوالۍ په لور خوځيري چې د زنده جان د ولسوالۍ څخه هم يو شمير كسان ورسره ملگري كيري. د گذرې ولسوالۍ ساتونكي هم د بغاوتگرو سره جنگيري او بنوربنيان نشي كولاى ولسوالي ونيسي او همدا بلواگر د انجيل ولسوالۍ په لور چې د بنار ترڅنگ پرته ده حركت كوي او پر هغې بريد كوي چې بيا هم د ولسوالي مدافعينو د ولسوالۍ څخه په كلکه ساتنه وكړه. البته چې د سرحدي ولسوالۍ غوريانو څخه تر انجيل ولسوالۍ پورې د دولتي ضد بنوربنيانو شمير هم زياتيري. ترڅو هغوی د كب په درويشتمه د بنار څنډو ته ورسيدل او «د مالان د پله له لوري هرات ته ننوتل. د كولا ب كارته چې هلته اهل تشيع ميشت دي د فتنې د مركز په توگه وکاراوه.» ۱۶۰ / ۳۴ غلام محمد زرمالو پخپل د (افغانستان تروروستي افغانه) نومي كتاب د دويم ټوك په ۲۲ مخ كې پدې اړه راوړي: «د هرات بناريان د بنار كوڅو ته راووتل او په دولتي ادارو او موسساتو كې يې د شوروي سلاكارانو او خلقيانو په (بنكاركولو) او وژنه لاس پورې كړل، د وسلو او مهماتو زيرمو ته اور اچول او دولتي ادارې د اور خوراك شوې.» «بنوربنيان د كب په ۲۴ او ۲۵ بريالي شول چې د بنار په زياترو سيمو واكمن شي. هغوی په افغانستان بانك حمله وكړه د بانك دروازي يې ماتې كړي خو فلزي صندوقونه يې مات نشوای كړی او دولتي ذخيره خوندي پاتې شوه. د هرات په بنار كې بنوربنيان بريالي نشول د ولايت مقام، گوندي كمپنه او د څارندوی (پوليسو) قومانداني ونيسي. د كب په ۲۶ د هرات په فرقه كې يو شمير افسرانو چې مركزي رول پكې جگتورن علاوالدين او تورن اسمعيل درلود بغاوت وكړ. په يوه روايت د هغوی پلويانو په خورنځي بريد وكړ او هلته يې د شپيتو تنو شا اوخوا گونديان او دولت ته وفادار افسران ووژل او په بل روايت هغوی د فرقي په سالون كې چې غونډه روانه وه بريد وكړ. همدارنگه د دافع هوا په توپ يې په قومانداني ډزې وكړې. د فرقي مشران د شينډنډ هوايي ډگر ته وتښتيدل. په فرقه كې يو ناڅرگند وضعیت او يوه انارشي واكمنه شوه. بغاوت كوونكو افسرانو د وسلو د ديوگانو درې خلاصې كړې او وسلې او مرمۍ يې په خپلو پلويانو او ملگرو وويشلې. دا مهال د شينډنډ د هوايي ډگر څخه جنگي الوتكو په بنار بمبارۍ كوي، د كابل او كندهار څخه يې مرستندوی ځواکونه راوغوښتل. د كابل څخه د شهنواز تني په قوماندانۍ د كومانډو قطعه د شينډنډ په هوايي ډگر كې ديسانټ شوه او د كندهار مرستندوی ځواکونه د كب په ۲۷ هرات ته راوړسیدل. د كندهار څخه كومكې ځواکونو او د كومانډو قطعي په بنار او فرقه باندي عمليات پيل كړل او بنوربني پوځيانو ددې وس ونه موند چې مقاومت وكړي او د فرقي څخه وتښتيدل او د هرات ولايت په ځينو ولسواليو (ادرسكن، اوبي) بريدونه وكړل نوموړې ولسوالۍ يې ونيولې ولسوالان او نور مسئولين يې ووژل او ولسوالۍ يې چوركړلې او يوه ډله يې د بادغيس ولايت په لور ولاړل د نوموړی ولايت په مركز واكمن شول والي او يو شمير چارواكي يې ووژل او د ولايت ملكي او پوځي تجهيزات يې چور كړل. د كابل څخه راغلي كومانډويانو بنوربنيان تعقيب كړل او د بادغيس په ولايت كې يې بېرته دولتي نظم ټينگ او بنوربنيان په شاوخوا كليو كې خواره واره شول.

د كندهار څخه د هرات ښار ته د مرستندوی ځواكونو ننوتل په زړه پوري دي. هغوی پخپلو وسایطو سپین او شنه بیرغونه پورته کړي وو. ساده ښورښیانو چې دا مهال په وسلو ښه سمبال هم وو پدې فکر کې شول چې كندهار هم د دوی مجاهدو ورونو نیولی او دا ځواکونه د دوی مرستې ته راغلي دي هماغه دي چې ښار ته هغوی د ننوتلو خنډ نشول. د كندهار څخه راغلي ځواكونو مورچلونه ونيول په ښورښیانو يې برید وکړ او ښورښیان يې تار او مار کړل ، ښورښیان اړ شول چې له ښاره پښې سپکې کړي او پدې توگه د شپږو ورځو وروسته په هرات کې بېرته دولتي نظم ټینگ شو. په هرات کې د تلفاتو په اړه د ځمکې او آسمان ترمنځ توپیر لیدل کېږي. ځینې خو بیا نجومی شمیرې وړاندې کوي. حکومتې اړخ ټولټال تلفات ۳۲۰ تنه ، راجا انور د افغانستان تراژیدي کتاب په ۱۵۶ مخ کې د شوروي متخصصینو او سلاکارانو په شمول تلفات اته سوه تنه ، شوروي سرچینو زر تنه ، نبي عظیمي په خپل کتاب (اردو و سیاست درسه دهه اخیر) په ۱۹۱ مخ کې ۲۵۰۰ تنه ، اعظم سیستانی (مقدمه بر کودتای ۷ ثور و فجایع هشت ثور) په ۱۳۲ مخ کې یوازې د مخالفینو تلفات څلېرویشته زره ، او ځینې هغه پنځوس زره تنه تبلیغوي. خو واقعیت دا دی چې د حکومت په شمول کوم ارگان پدې اړه څېړنې ونکړي. اوس به د هرات په ښورښ کې د وخت د جهادي مشرانو رول او د پردې شا ته د پردیو ښکېلتیا ته نظر واچوو او بیا قضاوت وکړو چې دا یو خودجوشه خوځښت وو یا دا چې په افغانستان کې د پردیو د لاسوهنو او لوبو څخه یوه لوبه وه . محمداعظم سیستانی د خپل (مقدمه بر کودتای ۷ ثور و فجایع ۸ ثور) نومي کتاب په ۱۲۹ مخ کې لیکي : «په داسې یوه وضعیت کې د کب په اتلسمه د صبغت الله مجددي له لوري یو لیک د حاجي محمدايوب پواسطه هرات ته را ورسید چې خلک يې عمومي پاڅون ته رابلل. د دې لیک نقل په بېره په ښار او د هرات نږدې کلیو کې خپور شو او مولوي بهاءالدین د هرات په جامع جومات کې خلک د رژیم پر ضد جهاد ته رابلل.» غلام محمدرملوال د(افغانستان تروروستی افغانه) کتاب دویم ټوک په ۲۲ مخ کې راوړي چې برهان الدین رباني په پېښور کې د مارچ په لسمه اعلان وکړ: «د ایمان ځواکونو د ده پر لارښوونه د هرات پروالي نظیف الله نهضت برید کړی او ټپي کړی يې دی.» او همدارنگه د مارچ په دوولسمه صبغت الله مجددي د کابل د ملحد رژیم پر ضد د جهاد فتوا ورکړله. کله چې د مجددي له لوري د جهاد فتواوو ته وکتل شي سړي ته دا فکر پیدا کېږي چې دې کورنۍ په افغانستان کې د جهاد د فتواوو د ورکولو او د پاچایانو د لېږې کولو او کینولو ماموریت درلود. د دې کورنۍ کارنامو ته په کتو سره د داود خان د دې خبرې سره چې یو وخت يې ویلي وو : «ترڅو چې دا قلعه جواد وي افغانستان به د پرمختگ مخ و نه ویني» همغږي وښودل شي. د مجددي او گیلاني د کورنیو کارنامو ته په کتو سره ویلی شو چې هغوی انگرېزانو افغانستان ته د خپلو موخو د پلي کولو لپاره را لېږلي دي. همدا دلیل هم دی چې کله اشرف غني په ۲۰۱۴ کال کې د امریکې سره امنیتي یا د افغانستان د خرڅلاو تړون لاسلیک کړ د هغه د لاسلیک پرمهال د جهادي مشرانو څخه یوازې صبغت الله مجددي او سیداحمد گیلاني موجود وو .

لاندي څو بېلگې د هرات په پېښو کې د ايراني آخوندانو بنسټپلټيا بنسټي :
 د مارچ په شپاړلسمه د آيت الله خميني د حکومت ځواکمن غړي آيت الله علي شريعتداري د ټولي نړۍ په مسلمانانو ږغ وکړ چې « د افغانستان د مسلمانانو ترڅنگ ودريري او د کابل رژيم نسکور کړي. «۱۵۸ / ۲۱ بيورلي ميل (انقلابي افغانستان) نومي کتاب په ۱۶۲ مخ کې راوړي: « په هرات کې د ايران قونسل جنرال د هرات په پاڅون کې غټ رول ولوباوه. نوموړي په کابل کې له خپلو اجنټانو سره منظم ارتباط لاره او هغوی ته يې د هرات د ښار د وضعي په هکله کره معلومات ورکول. د دې لپاره دلايل شته دا فرضيه ومنو چې دا معلومات په کابل کې د امريکا سفارت ته ورکول کيدل او پخپل وار دې سفارت د تبليغاتو جوړولو په فابريکه کې له ضرورو زياتولو او کمولو وروسته د نړۍ په مطبوعاتو کې خپرول.» له همدې کبله وو چې حکومت په هرات کې د ايران قونسل د ناوړه شخص په توگه اخراج کړ. انور راجا ۱۹۸۸ په ۱۵ مخ کې ليکي: « دا په هرات کې راپاريدلي هغه پخواني کارگران ول ، چې ځيني يې په ايران کې د شاه د کرغيرن استخباراتي ځواک يعني ساواک له خوا روزل سوی هم ول ترڅو په افغانستان کې هم لکه د عمان غوندي حالات پېښيدل نو هغوی د يو مخنيويزه ځواک په توگه عمل کوي.» د قيام هرات په نامه کتاب ليکوال د هرات په پېښه کې د ايران د دولت له تگلارې څخه چې د اسلامي انقلاب صادرول دي داسې پرده پورته کوي: « يو ښوونکی چې نوی د ايران د اسلامي جمهوريت نه راغلی وو او د ځانه سره يې اعلاميې راوړې وې ...، رژيم پخپلو تبليغاتو سره هڅه کوي چې د خلکو فکر له اسلامي انقلاب څخه وگرزوي او مور هم د اعلاميو او اطلاعاتو پواسطه د غليم د تبليغاتي جگړې مخه نيسو، مور په ښارونو او کلیو کې د اطلاعاتو په خپرولو سره خلکو ته پوهه ورکوي.» ۶۸ / ۱۶۱ - ۶۹ پورتنیو څرگندونو ته په کتو سره ويلی شو چې د هرات اړې دورې د دې ولايت د چارواکو تر منځ د نه پوهاوي او ناوړه مديريت پايله وه چې د هراتيانو د نارضايتي او مخالفت سبب شول او د هراتيانو له نارضايتي څخه پرديو او په ځانگړې توگه ايراني آخوندانو گټه پورته کړله او په ښار کې يې اړو دورو ته لمن ووهله. د هرات ولايت د مشرتابه نه ورتيا او ناکامي لدې څخه ښکاري چې بلواگر ونه توانېدل ولسوالی ونيسي ځکه چې د ولسواليو مسئولان په خپلو چارو کې بريالي او د خلکو له ملاتړ برخمن وو خو په ښار کې بلواگر بريالي شول ځکه چې د ولايت مشرتابه بشپړ ناکام مشرتابه وو.

ب- د کابل د چنداول بلوا

د ۱۹۷۹ کال د جون په درويشتمه د لسو بجو شا اوخوا د کابل د ميوندواټ په لومړۍ برخه کې يو شمير خلک چې غوڅ اکثریت يې هزاره گان او شيعيه مذهبي وو راغونډ شول او دولتي ضد شعارونه يې ورکول. هغوی د پوليسو په ماموریت برید وکړ ، ورننوتل ، د ماموریت څخه يې وسلې ترلاسه کړې او ودانۍ ته يې اور واچاوه. دا مهال امنيتي ځواکونو بنوربنيان محاصره کړل او د بنکيلو اړخونو ترمنځ نښتې وشوې چې په پایله کې بنوربنيان د ميوندواټ شاوخوا کوڅو له لارې تیت او پرک شول او پدې ډول بلوا ناکامه شوله . امنيتي ځواکونو زيات شمير کسان چې اهل تشيع وو ونیول. پدې اړه ويل کيږي چې « مختلفې اسلامي ډلې پردې سلا شوې وې چې په يوه وخت کې به په کابل کې سراسري پاڅون کوي او واک به ترلاسه کوي. د دې پروگرام مشرتابه د پاڅون په وخت کې بدلون راوړی وو خو د چنداولو مسئول نفر چنداوليان ددې بدلون څخه نه وو خبرکړي او شيعه مذهبه چنداوليانو د پلان سره سم اقدام وکړ.» د سراسري پاڅون خبره په بشپړ ډول ناسمه ده او يو شمير شيعه مذهبي جهادي مخور هم هغه نه مني ، هغه د هرات د بنوربن په څير خودجوش خوځښت گڼي او يو د هغو څخه ليکي: « د سراسري انقلاب ادعا غلطه ده او د چنداول پاڅون خودجوش وو.» ۱۶۲ واقعيت دا وو چې ايراني «آيت الله حاجی سيدحسن طباطبايي د جون په يوويشتمه نيټه په خپلو افغان وروغوږ وکړ چې مقاومت ته ادامه ورکړئ» ۲۹/۱۵۸ د افغانستان د اهل تشيع مذهبي مشرانو د آيت الله طباطبايي پيغام ته لبيک ووايه او خپل پلويان يې د جون په درويشتمه وهڅول چې په چنداولو کې په بنوربن لاس پورې کړي. دا چې د چنداول په بلوا کې څومره کسانو گډون کړی وو او څو تنو پکې خپل سرونه وبایلل د هرات د پښني په شان د نظر يووالی نشته . واکمنۍ بنوربنيان دوه سوه تنه اعلان کړل، انتوني هايمن غربي ليکوال په خپل کتاب افغانستان زيرسلطه شوروي په ۲۱۴ مخ او همدارنگه د افغانستان د جهاد د ثقافتی شورا دفتر سل زره تنه او محمد اعظم سيستاني په ۱۳۷ مخ کې څو زره تنه گڼي. بی بی سي د دولت او بنوربنيانو تلفات يوولس تنه ، دهلي سټيټمين سل تنه ، د افغانستان د جهاد ثقافتی شورا د خپلو شيعه وروڼو تلفات ۳۰۰ تنه ، عظيمي ۲۰۰۰ څخه زيات او محمداعظم سيستاني د مخالفينو تلفات لس زره تنه گڼي. د دې لپاره چې د اهل تشيع د جهادي ډلو شورا په ولس کې خپل نفوذ نندارې ته کيږدي د پاڅون کوونکو شمېرسل زره تنه گڼي چې په تبليغاتوکې د دومره شمېرې يادونه عجيبه خبره نه ښکاري. د اهل تشيع شورا چې د مذهبي تړاو له امله يې معلومات کره دی دا هوښياري لري چې د خپلو قربانيانو په شمير کې احتياط وکړي خو سياسي شوي غير جهادي څيړونکي کوم چې د (ا، خ، د، گ) په واکمنۍ کې لوړ مقامونه هم لرل دا هوښياري نلري او د بنوربنيانو تلفات زرگونه تنه يادوي. پدې اړه د دې ډلو د سلوزرو تنو برخه ځکه منطقي نه ښکاري چې هغه مهال په کابل ښار کې شاوخوا پنځه سوه زرو (نارينه ، ښځو او ماشومانو) تنو ژوند کاوه چې په بلوا کې د سلو زرو نارينه وو برخه اخېستل منطقي نه ښکاري . کله چې د افغانستان د روان ناتار په اړه د زياترو ليکوالو او په هغو کې د سياسي شوو څيړونکو ارزونو ، شننو او قضاوتونو ته وکتل شي د ريالي ستيوارت امريکايي ليکوالي ددې خبرې سره چې « د افغانستان رښتيني تاريخ يوازې د خلکو په سينو کې موندلی شئ نه په پاڼو اوسندونو کې » همغږي وښودل شي. دا د خواشيني وړ تريخ واقعيت دی چې ولس د خپل هيواد د رښتيني تاريخ په هکله نه پوهيږي. دا چې تېرو واکمنانو د خپلو استبدادي ځانگړتياوو له امله اجازه نه ورکوله چې څوک حقايق ووايي ملامتي د واکمنانو وه خو اوس مهال هغه ډله د قلم او نظر خاوندان کوم چې په لويديځ کې ژوند هم کوي او هغوی ته کوم گواښ متوجه نه دی بيا هم جعليات خپروي او د خپلو ذهني تمايلاتو او سياسي او عقيدوي تړاوونو له امله د درواغو په خپرولو سره تاريخ مسخه کوي دا بيا د خواشيني وړ يو تريخ واقعيت دی.

ج - مخالفينو ته د اسمار د غونډ وراوښتل

د اسمار غونډ په مهمه ستراتيژيکه او غرنۍ سيمه کې د کونړ د سيند پر غاړه پروت وو. دې غونډ ۱۳۵۸ کال د دوبي د پيل څخه د مخالفينو په محاصره کې شپې او ورځې تيرولې او يوازې د هوا له لارې ورته اکمالات کيدل. ښايي د محاصرې او يا نورو لاملونو له امله وو چې د غونډ غبرگوندي قوماندان ډگرمن عبدالروف نجرابي (ساپي) د مخالفينو سره همغږی شوی وي چې غونډ هغوی ته تسليم کړي. نوموړي دا کار هغه مهال وکړ چې د کونړ والي نظام الدين د غونډ ليدو ته ورغلی وو. قوماندان په لومړي گام کې دولت ته وفادار ۱۵۰ تنه افسران، والي او د هغه سره راغلي کسان ووژل او بيا يې دا دوه زره کسيز مجهز سرحدي جزوتام مخالفينو ته تسليم کړ. مخالفينو قوماندانان د همدغه ځواک د مشر په توگه ومنلو څه موده وروسته د دولت مخالفينو چې د اسمار تسليم شوی غونډ هم ورسره وو په چغسرای (اسعدآباد) د کونړ په مرکز برید وکړ. «يوه لنډه نښته وشوه چې مجاهدينو خپلې درنې وسلې په ښارگوټي باندې سپرو لوړو سيمو ته خپړولې. وروسته برید د يو لړ ترڅو خپلمنځي نښتو په ترڅ کې په ټپه ودرید. ډگرمن عبدالروف د ده په ځواکونو باندې د حکومتي بمباريو د وېرې له کبله غوښتل پر شا ولاړ شي. د مقاومت ډلې پخپل منځ کې پدې شخړه بوختې وې چې څنگه ترخپل منځ د پنځمې لوا (د اسمار پنځم لمبر غونډ) وسلې وويشي. پدې موکه د چغسرای گارنيزيون ته نوي هوسا پوځونه راوړسيدل او پر هغه برید شند شو.» ۱۶۳ / ۳۶ «د ډگرمن عبدالروف د غونډ گڼ شمير غړي د دې پېښې په نتيجه کې نهيلې شوي وو، پېښور ته لاړل او ورڅخه شاته د پاتې شوو وسلو او تجهيزاتو پر ویش د مجاهدينو د قوماندانانو ترمنځ خونړی جگړې وشوې.» ۱۵۸ / ۳۶ د همدې پېښې په هکله د وحدت اسلامي گوند د مشرتابه غړی مصباح زاده ورته څرگندونې لري: «له بده مرغه په پېښور کې ميشته ډلو د سيالۍ له امله چې د غونډ پر امکاناتو لاس پيدا کړي، د افسرانو ترمنځ اختلاف پيدا شو او پایله يې د افغانستان د سرحدې غونډ چور شو.» ۱۶۲ د دولتي ځواکونو څخه د ترلاسه شوو وسلو او پوځي تجهيزاتو پرسر هميشه د مجاهدينو ترمنځ شخړې او خونړی نښتې شوې دي. دا وسلې بيا قوماندانانو خرڅولې او پدې ډول يې شتمنی ټولولې. د وسلو او مهماتو سربيره جهادي قوماندانانو ويجاړ شوي او يا غيرفعال پوځي وسايط ټوټې ټوټې کول او د پاکستان په بازارونو کې د کباب په ډول پلورل. ځينې وختونه به يې سلامت جنګي وسايط د ماینونو او چاودېدونکو توکو پواسطه الوزول او ټوټې به يې په بهراو په ځانگړې توگه په پاکستان کې پلورلې او دا کار هغه مهال د غنيمت په نامه يو دود او مشروع سوداگري گڼل کيده. کله چې تنظيمونه واک ته ورسول شول د خپل عادت او کسب له مخې چې سوداگري يې دوام ومومي حتی د خاورو لاندې غزیدلي د برينسا کيبلونه د ټانکونو پواسطه رايستل او خپلو بهرنيو مشتریانو ته يې رسول. ددې سوداگري له امله په پاکستان کې دومره فولاد ذخيره شول چې په ۱۹۸۶ کې پاکستان د فولادو د صادر وونکو هيوادونو غړيتوب ترلاسه کړ او د جاپان سره يې د فولادو د خرڅلاو تړون وکړ. د افغان مجاهدينو له لوري د وسلو او مهماتو د سوداگري په هکله مارک آر بن ليکي: «د وسلو او گوليو د پلورلو له لارې د درې په بازار کې، کوم ځای چې د کلاشنکوف او کارتوسو بيه زرو ډالرو ته رسيدله، خورا زياتې پيسې ترلاسه کيدې دي کار (د افغانستان) جگړه په خورا گټوره سوداگري بدله کړې وه.» ۱۶۳ / ۳۶

د امريکې د سفير وژنه

د ۱۳۵۷ لمريز (۱۹۷۸ز) کال د يخنيو په تېرېدو سره په افغانستان کې د داسې خونړيو پېښو لړۍ پيل شوله چې په هېواد کې يې د ناتار ترخه پيغامونه له ځانه سره لېږدول. د دغو پېښو څخه يوه په کابل کې د امريکې د سفير آدولف سپايک دابس اختطاف او بيا وژنه وه. دابس د مارچ په څوارلسمه سهار په خپل موټر کې سفارت ته د تلو پرمهال د کابل د نوي ښار د انصاري په څلورلارې کې يوه تن چې د پوليسو يونيفورم يې درلود د نوموړي موټر ته د دريدو اشاره ورکړه. موټر ودرېد او اختطاف کوونکی د موټر چلوونکي ترڅنگ کيناست او دا مهال دوه تنه نور هم راغلل او په موټر کې د سفير ترڅنگ کيناستل او ډرېور ته يې وويل چې د کابل هوټل په لور حرکت وکړي. هوټل ته په رسيدو سره يرغمل نيوونکو سفير له ځانه سره هوټل ته يووړ او ډرېور (گل محمد) ته يې وويل چې سفارت ته خبر ور کړي چې سفير په کابل هوټل کې دی. سفارت د پېښې څخه په خبريدو سره د حکومت سره اړيکه ونيوله او وسلوال څارندويان هوټل ته راورسېدل. د څارندوی قوماندان جگړن سيد داود تړون هم هوټل ته راغی. د څه وخت په تيريدو سره د کورنيو چارو د وزارت د جنايي جرمونو سره د مبارزې شوروي سلاکار ډگروال الکساندر کليوشينکوف، د شوروي سفير امنيتي دستيار ډگرن سرگي بختورين، د سفارت دوهم سکرتر کوتيپوف، د امريکې د سفارت سياسي سلاکار بروس پلاتين او د امريکې د سفارت نور کارکوونکي او د سفير مېرمن هم هوټل ته راورسېدل. يرغمل نيوونکو سفير د هوټل دوهم پور ۱۱۷ لمبر کوټې ته چې د افغانستان بانک مخامخ ده وړی وو. د سفير د خلاصون په اړه د افغاني، شوروي او امريکايي اړخونو د گډو مشورو، د يرغمل نيوونکو د غوښتنو او د عملياتو د څرنگوالي په اړه د «چگونه ما با وېروس آ هجوم بر افغانستان مواجه شدیم» کتاب د ۱۳۲۲ څخه تر ۱۴۳ مخونو کې توضيحات ورکړل شوي دي چې دلته يې لنډيز راوړل کېږي. سيد داود تړون د لودسپيکر له لارې د يرغمل نيوونکو څخه د هغوی د غوښتنو په اړه وپوښتل هغوی د زندان څخه د مولانا بحرالدین باعث د آزادېدو، د بهرنيو ژورنالستانو سره د کتنې او د يوې الوتکې غوښتنه لرله چې بهر ته دوی او سفير وليږدوي. د امريکايانو له لوري د دروازې د قلف له سوړوي څخه د سفير سره په انگرېزي خبرې وشوې او هغه د خپل صحت ډاډ ورکړ او دا يې هم وويل چې د ده سره ښه چلند کېږي. امريکايانو هڅه وکړه چې د خپلو سمندري پوځيانو په واسطه چې د سفارت د ساتنې دنده يې لرله سفير وژغوري خو پدې کار کې پاتې راغلل. هغوی يوه اوږده زينه د بهر له خوا د هوټل د هغې کوټې لاندې ځای پرځای کړه چې سفير پکې يرغمل نيول شوی وو. خو هغه ځوان چې بايد د کرکې نه کوټې ته ننوزي جرئت ونکړ چې جگ شي. همدارنگه څارندويانو د اوروژني په شان د گازو بالون راوړ، چې کوټې ته په بالون کې د شته کيمياوي توکو چې گواکې خفه کوونکې يا بيبيسه کوونکې اغيز درلود په پمپ کولو سره يرغمل نيوونکي او سفير بي سده کړي، بيا کوټې ته ننوزي او پدې ډول سفير د يرغمل نيوونکو له منگولو څخه وژغوري. خو د بالون څخه څه راونه وتل او داسې ښکاري چې د بالون گازو د زيات وخت د تيريدو له امله خپل خواص له لاسه ورکړی وو يا دا چې کوم بي کيفيته مواد وو. يرغملگرو وروستی ضرب العجل د ماپنين يوه بجه وټاکه. دا مهال امريکايانو ته وويل شول چې دابس د انگرېزي پرته په بله کومه ژبه پوهيږي ترڅو هغه ته په هماغه ژبه وويل شي چې د معدې د تکليف له امله تشناب ته د تلو اجازه واخلي او دا مهال به په کوټه بريد وشي. هغوی وويل چې په روسي او جرمني پوهيږي. هماغه دي چې په جرمني ورته وويل شول چې دا کار وکړي خو يرغملگرو غبرگون وښود. د بيويرلی ميل د افغانستان انقلابي نومي کتاب انگرېزي ليکوال په وينا د امريکې د سفارت سياسي سلاکار فلاتين د دي کار څخه ډډه وکړه. ويل کيږي

چې دا مهال د ۱۱۷ كوتې څخه يو ډز وشو او نور بيا وايي چې په هوټل كې ډزې پيل شوې او د ډزو په اورېدو سره د افغانستان بانک له ماني او هم له دهليز نه په ۱۱۷ كوته ډله نيز ډزونه وشول او دې ډزو يوه دقيقه هم دوام ونكړ پوليسو دروازه ماته او كوتې ته ورننوتل. كله چې سيداود ترون ورننوت سفير په څوكي كې بېحاله او سر ځورند ناست وو څلور تنه نور هم دې خوا او هغې خوا په وينو كې بنوريدل او دوه تنه يې چې ژوندي وو هغه ترون وويشتل او پدې ډول يرغمل نيونكي او سفير ووژل شول. د كتاب روسي ليكوال پدې ټينگار كوي چې د كورنيوچارو د وزارت شوروي سلاكار د دا ډول عملياتو مخالف وو خو ترون د چا سره د ټيليفونې خبرو وروسته ورته وويل چې مقابل لوري وايي چې شوروي سلاكار حق نلري په عملياتو كې مداخله وكړي. په يوه روايت سفير لا ژوندی وو او د امريكايانو په روغتون كې يې ساه ورکړه او په بل روايت د ډزو پرمهال وژل شوی وو. په همدې ورځ د شپې په خبرې سرويس كې د پېښې په اړه خبرخپور شو او بله ورځ د فبروري په پنځلسمه په دولتي رسنيو كې د امريكې د سفير د وژنې پېښه خپره او همدارنگه د وژل شوو يرغمل نيونكو عكسونه خپاره شول او هغه څلور تنه بنودل شوي وو. د «مولانا بېرالدین باعث مردې از تبار آزادگان» نومي كتاب ليكوال (دكتور جمال سينا دليري) د وژل شوو څخه درې تنه د باعث پلويان او څلورم د هوټل كاركونكي گني او هغوی داسې معرفي كوي:

۱. ځوان شاعر شريف نایل، د بدخشان د جرم
۲. قادر د بدخشان د شهر بزرگ
۳. عبدالله د بدخشان د شهر بزرگ
۴. د كابل هوټل يو كاركونكي چې هغه اورپكي نه وو.

جمال سينا دليري وايي: « له بده مرغه رهبر يې د سلواغې په يوولسمه (۱۹۷۹ جنوري ۳۱) په شهادت رسيدلی وو او دولت بله لار نلرله بېله دې چې د امريكې د متحده ايالاتو د سفير يرغمل نيونكي وځپي.» كه چيرې د باعث د دې خواخوږي له وينا سره همغږي وبنودل شي چې مشر يې وژل شوی وو نو بيا يې ولې سفير يرغمل ونيو؟ پدې صورت كې دا احتمال لري چې د دې پېښې سمبالوونكي مركز غوښتل د افغان دولت او امريكې اړيكې خړې پرې كړي. كه د دې دسيسې طراح مسكو وي موخه يې دا وه چې افغانستان لا نور هم په مسكو پورې وتړل شي. پر بله خوا كه د دې پېښې طراح امريكايي اړخ وي موخه يې دا وه چې سفير له منځه لاړ شي ځكه هغه د خلقي حكومت سره د تعامل او بنو اړيكو غوښتونكي وو او سي آي اي د افغانستان سره دوستانه اړيكې نه غوښتلې. باعث د بدخشان اوسيدونكي او د انتظار د محفل مرستيال وو. كله چې دا سازمان په دوو ډلو (سازا او سفزا) ووېشل شو ده د سفزا د ډلې مشري تر لاسه كړه چې دې ډلې د سلطنت ، جمهوريت او د خلقي واكمنۍ خلاف وسلواله مبارزه پرمخ وړله. نوموړی په ۱۹۶۶، ۱۹۶۸ او ۱۹۷۲ كلونو كې د حكومتي ضد كړنو له امله زنداني شوی وو. د جمهوريت د اعلان شل ورځې وروسته له زندانه راووت او په ۱۹۷۶ كال كې بيا په بدخشان كې د جمهوريت خلاف بنورښ له كبله بندي شو. هغه د ۱۹۷۸ كال د اگست په پنځلسمه چې د علي آباد د روغتون په عقلي او عصبي سرويس كې تر درملنې لاندې وو د روغتون څخه وتښتيد او د هغه معالج ډاكټر اسعد احسان غبار د هغه سره د همكاري په تور بندي شو. د باعث پلويان وايي چې حكومت د ۱۹۷۹ كال د جنوري پر ۲۹ نيټه د خيرخاني ميني په يوه كور كې ونيو او دوه ورځې وروسته يې وواژه. ليكوال ته په هالنډ كې د مرادي په نامه يوه بدخشي د خيرخاني مېنې څخه د پوليسو له لوري د باعث د نيولو پېښه تايدوي چې دی هم هلته كله ناکله ورتللو. (د انقلابي افغانستان) كتاب د ليكوال په وينا كله چې پدې

ماجرې کې د امریکایي او افغاني اړخونو څرګندونو ته وکتل شي په هغو کې په څرګند ډول د پلمو او د حقایقو د پټولو هڅې لیدل کېږي. امریکایان پر غمل نیوونکي « شيعه کوچنی د چپو آرمانو خاوند سازمان » ګڼي. امین هغه « افراطي کین لاسي او تنګ نظره ناسیونالستان » معرفي کوي. دا هم عجیبه بریښي چې ځینې بیا د پر غمل نیوونکو غوښتنه له زندان څخه د دریو تنو « بحرالدين باعث، عطا الله فیضاني، مجیدکلکاني » آزادیډل غوښتل چې نوموړي درې تنه د مختلفو عقایدو لرونکي وو. امین هم په خپله وینا کې د پر غمل نیوونکو شرط د دریو تنو بندیانو آزادیډل وویل خو یوازې یې د باعث نوم یاد کړ. د پېښې وروسته د فبروري په پنځلسمه په دولتي رسنیو کې د امریکې د سفیر د وژني خبرونه خپاره شول، منځپانګه یې پدې راتاویده چې آدولف ډابز (ډابس) د افغانستان د خلکو د دښمنانو له خوا ووژل شو. کابل ټایمز پخپله سرمقاله کې راوړي: « امریکایان پوهیږي چې داسې یو پاروونکی عمل به د دواړو هیوادونو ترمنځ د ملګرتیا اړیکې خرابې نکرې » خو د امریکایانو غبرګون ډیر سخت وو هغوی کابل ته بل سفیر راونه لېږه، خپل کومکونه یې که څه هم لږ وو ودرول. د پنځو میاشتو وروسته یې د جولای په درویشتمه د افغانستان څخه د خپلو وګړو او دیپلوماتانو ایسټل پیل کړل او د اګست په ۱۴ یې په افغانستان اقتصادي بندیزونه ولګول چې لویدیځې اروپا او متحدینو یې د امریکې په پله ګامونه پورته کړل. امریکایي اړخ د خپل سیاسي استازي د وژني پرېه پر شورویانو واچوله. په واشنگتن کې یې د شوروي سفیر احضار کړ همدارنګه په مسکو کې د امریکې سفیر رسماً خپل احتجاج د شوروي د بهرنیو چارو وزیر ته وړاندې کړ. پدې هکله د سفیر میرمن وايي: « د هوټل په دهلیز کې د افغان حکومت امنیتي کارکوونکي، د هغوی روسي سلاکاران او زموږ د سفارت افسرانو هڅې کولې چې د پر غمل نیوونکو سره د هغوی د غوښتنو په اړه خبرې وکړي. د څو ګړيو بي نتيجي خبرو وروسته، روسانو چې ظاهراً یې حوصله له لاسه ورکړې وه افغانانو ته یې د اور امر ورکړ. »

(Wiliam Hardwood. Time week . December 18 . 2001)

دستګیر پنځشیري د ګوند د سیاسي بورو د هغې غونډې په اړه چې د امریکې د سفیر د اختطاف او وژل کیدو مسئله یې څیړله او شوروي سفیر هم پکې ګډون کړی وو لیکي: « پوزانوف د اورپکو له لوري د دېس پر غمل نیونې، د امنیتي ځواکونو بېرته ناکو عملیاتو او د دېس وژني له امله سخت اندېښمن او غوسه ناک بریښیده. هغه بېرته ناک او ماجراجویانه پوځي عمل د افغانستان او سیمې امنیت ته زیانمن ګانې، په آمرانه ډول یې له تره کې وپوښتل: ملګری تره کې! ولي مو دا خورا پیچلي سیاسي مسئله د خبرو اترو، پوهاوي او زیاتو احتیاطي تدبیرونو د نیولو له لارې حل نکره؟ تره کې د شوروي سفیر په وړاندې دا رنگه غبرګون وښود: ملګری پوزانوف! تاسې زموږ په دربار کې سفیر یاست نه زه ستاسو سفیر. دا د افغانستان کورنۍ مسئله ده. شوروي سفیر د دې ځواب په اوریدو سره بېله کوم غبرګونه د گلخاني له مانی ووت. « ۲ / ۱۱۹ د پوزانوف او تره کې له څرګندونو بریښي چې د عملیاتو لارښوونه افغانانو کوله. پدې هکله او په تیره د افغان څارندویانو د فعالیت په اړه د امریکې د څارګري ادارې (سیا) د یوه ګري څرګندونې په زړه پورې دي چې د شوروي څارګر سره کړې دي. « زما څخه ته ښه پوهیږي چې سفیر د افغانستان د پولیسو د منسوبینو له لوري ووژل شو، بدفعلو، احمقو، ظالمو او بیسوادو پولیسو یا ښایي برعکس؟ دا پولیس ډیر هوښیار، ماهر او روڼ اندي وو چې وېي کړای شوی مور او تاسو، امریکایي او روسي انټلیجنټان تیر باسي. « ۶۳ / ۱۴۸ د پښت پرده افغانستان نومی کتاب کې راغلي دي: « ۱۹۷۸ په وروستیو او ۱۹۷۹ په لومړیو کې برژنسکي او ډابس هر یوه پداسې هدفونو کار کاوه چې د یو بل مخالف وو. برژنسکي په پرله پسې ډول هڅه کوله ولسمشر و هڅوي چې د سیا د بهرني

سياست د څارنې د کميټې واکونه چې سرپرستي يې د بهرنیو چارو وزير لري د ملي امنيت د شورا ځانگړې د هماهنگۍ کميټې ته وليږدوي چې مشري يې ده د ملي امنيت د مشاور په توگه لرله چې پدې ډول د وينس (د امريکې د بهرنیو چارو وزير) واکونه محدود کړي. پدې صورت کې برژنسکي کولی شول د شوروي ضد يو لړ پټ يرغليز اقدامات تر سره کړي، بيله دې چې د بهرنیو چارو وزارت د هغو په اړه څه وپوهيږي. «۳۸ / ۴۷ د ثور د پاڅون وروسته د افغان دولت په هکله د امريکې د متحده ايالاتو په دولت کې د بهرنیو چارو وزير سايروس وينس او د کارتر د ملي امنيت مشاور زبينگو برژنسکي ترمنځ اختلاف وو. وينس پدې عقیده وو چې «په نوې رهبرۍ کې د کمونيزم او ملي گرايې ترکيب په پام کې ونيسو او د شوروي په لور د نوي رژيم د لا نږدې کيدو مخه ونيسو» ۳۷ / ۴۷ خو مقابل لوري بيا نوي رژيم ته د ستونزو په جوړولو ټينگار درلود لکه څرنگه چې «کله برژنسکي د امين خلاف وسلوال مقاومت هڅاو دابس د هغه سره مذاکرې پرمخ وړلې.» ۳۹ / ۴۷ بنسټي ددې اختلاف له امله د سي آی اي د پلان له مخې دابس له ډگره اېستل شوی وي. د یرغمل نیوونکو په وړاندې د امريکې د سفير د غبرگون په اړه په سياسي کړيو کې دا پوښتنه کيدله، ولې سفير چې دپلوماتيک مسئوليت يې هم درلود خپل موټر پوليس ته ودراره؟ امين هم په هماغه ورځ وروسته له هغې چې د کابل په هوايي ډگر کې يې د عراق د بهرنیو چارو وزير ته مخه بڼه ويلې وه د سفيرانو او خبريالانو يوې غونډې ته داخبره کړې وه. د وپروس آنومي کتاب ليکوالانو يوې حيرانوونکې مسئلې ته گوته نيولې چې پر هغې باور نشي کيدای خو د تامل وړ هم بريښي هغوی ليکي چې کله په ۱۱۷ لمبر کوتي برید وشو د سفير په دپلمات بکس کې د مخ دستمال، د غاښو برس او داسې نور شيان چې په سفر کې ضرور بريښي موجود وو. «افغان چارواکو څو مياشتې مخکې وړانديز کړی وو چې د ساتونکو يوه ډله (گارد) پوليس د سفير د موټر لپاره وگومارل شي. حتی (گل محمد) موټر چلونکي يې ويل چې د سفير تر غوروي يې د موټر د تعقيب خبره رسولي وه. ددې سره سره امريکايانو امنيتي تدبيرونه ونه نيول. امريکايي چينو سره لدې چې د سفير موټر تعقيبده خو د افغانستان د مقامونو له لوري د ساتونکو (گارد) وړانديز رد کړ.»

. Kidnapping of US Ambassador Dubs, Summary of report investigation(Prepared by US state Department vikrant(Delhi) may 1980 pp44-53)

د دابس د یرغمل نیونې د ماجرا په هکله شورويانو د افغانستان د اشغال پر مهال د خپلو پخوانیو ادعاوو خلاف څرگندونې کولې. د بيلگې په توگه وايي چې د امين د کړنو په اړه پلټنو وښودل چې «اسلامپالو له ځان څخه تېرو شيعيه گانو داسې پلان درلود چې د مرگ په تهديد سره سفير اړ باسي چې په کابل کې د امريکا د سفارت سره د امين د پټو اړیکو څخه پرده پورته کړي. کله چې دابس په کابل هوټل کې یرغمل وو امين د غير ضروري او بي لږومه برید امر وکړ، سفير مرگونی ټپي شو، يو ترهگر ووژل شو، بل ټپي دوه نور زنداني او سبا ته د امين په امر تړون له منځه يووړل او تړون هم د ۱۹۷۹ کال د سپتمبر په ۱۴ په مبهمو شرايطو کې ووژل شو.» که چيرې پورتنۍ ادعا ته وکتل شي دا پوښتنه پيدا کيږي چې شورويان له کومه ځايه د یرغمل نیوونکو له پلان خبر شول پداسې حال کې چې څلور واړه ووژل شول؟ او که د دابس د یرغمل پلان پخپله شورويانو او يا د نوموړي هيواد څارگرو تنظيم کړی وي نو دا بيا بښي چې ددې ماجرا هڅوونکی او طراح مسکو وو. همدارنگه امريکايي اړخ ته ورته پوښتنه راجع کيږي چې امريکايان یرغمل نیوونکي شيعه اسلامپاله کوچنی ډله معرفي کوي چې امريکايانو د روسانو په شان له یرغمل نیوونکو څخه نه تحقيق کړی او نه حکومت د هغوی سره د کتنو شرايط برابر کړي وو. د دابس د مرگ په لومړۍ ورځ او تر دريو نورو ورځو پورې په امريکايي رسنيو

کې د يرغمل نيونکو غوښتنه چې بحرالين باعث له بنده خلاص شي بيانوله. باعث ټولو ته څرگند دی چې اسلامپاله افکار نرل بلکې د چپوسکتاريستي افکارو خاوند سازمان د مشرانو څخه وو. خو امریکایانو وروسته د خپلو د لومړيو ورځو خلاف د باعث نوم هيڅ نه راوړي او يرغمل نيونکي اسلامپال شيعيه گان بنودل. که چيرې د امریکې د سفير د يرغمل نيونې په اړه پورتنيو څرگندونو ته وکتل شي ناشوني ده چې د يرغمل اصلي مرکز بربنډ شي. خو پدې کې شک نشته چې د يرغمل نيونې هڅوونکي او لمسونکي بايد په افغانستان کې نه بلکې په لويديځه (د کي جی بی مقر) او لانگلي (د سيا په مرکز) کې ولټول شي. ځکه چې لومړي مرکز غوښتل د امریکې او افغانستان اړیکې خړې پرې شي چې همداسې وشول. سيا او په سپينه ماڼي کې د بريژنسکي ډلې غوښتل د پاکستان سره په پوهاوي کې د تره کي رژيم نسکور کړي يا دا چې افغانستان «د روسانو په وپتنام و اړوي» چې دوهمه سناريو يې پلي هم شوه او دابيس بيا ددې ډول تگلارې مخالف وو. د امریکې د سفير د يرغمل نيونې او په کابل هوټل کې بيا د هغه د وژنې په اړه ددې ارزونې سره چې «د ستم ملي دي عمل، او ورسره د حکومت بېره ناک اقدام او د اشننگن ناسنجول شوي يا ممکن عمداً غلیمانه غبرگون د افغانستان او امریکې په اړیکو سخت گوزار وکړ.» ۲۰ / ۱۵۸ او د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت دريځ ته يې په نړيواله کچه ستر زيان ورساوه.

(Linguistic Mission to Afghanistan, March 2007)

د افغانستان او شوروي اتحاد ترمنځ د دوستۍ او همکارۍ تړون

تر ۱۳۵۷ کال پورې د افغانستان او شوروي اتحاد تر منځ دوستانه اړیکو اوږد مزل وهلی وو. شوروي سوسيالستي روسيه لومړی هېواد وو چې د ۱۹۱۹ کال د مارچ په اووه ويشتمه يې خپلواک افغانستان او همدارنگه افغانستان هم لومړی هېواد وو چې د شورواگانو دولت يې په رسميت وپېژاند. د دواړو هېوادونو تر منځ د دپلوماتیکو اړیکو په ټينگېدو سره مسکو له افغانستان سره زياتې مرستې کړې دي. که څه هم افغانستان د نورو هېوادونو او په هغو کې د امریکا متحده ايالتونو څخه هم مالي او تخنيکي مرستې ترلاسه کړې دي خو د شوروي د مرستو کچه ډېره لوړه وه. يوازې د ۱۹۷۰-۱۹۷۷ کلونو کې شوروي اتحاد افغانستان ته ۵۶۹ ميليونه امریکايي ډالر مرستې ورکړې دي چې په همدې موده کې د امریکې د متحده ايالتونو مرسته ۱۷۵،۲ ميليونو ډالرو څخه نه جگيرې. په پوځي برخه کې د شوروي اتحاد ونډه ۳۳۰ ميليون او د امریکې ۶، ۱ ميليون ډالره وه. افغانستان ته د بهرنيو مرستو په سلو کې ۶۵ د شوروي اتحاد له لورې ورکول کيدې. دا ډول اقتصادي تړلتيا د دې سبب شوې وه چې د افغانستان واکمنۍ هڅه وکړي چې د شوروي دولت سره دوستانه اړیکې وساتي. خلقي حکومت پداسې شرايطو کې واک ترلاسه کړ چې د هيواد اقتصادي- ټولنيزې ستونزې پريمانه، افغانستان د اقتصادي او پوځي پلوه په مسکو پورې تړلی وو او له بلې خوا لويديځ او د هغه سيمه نيزو متحدينو د دولت د مخالفينو پر مټ ورته ستونزې جوړولې. پداسې يوه وضعيت کې خلقي واکمنۍ بله لاره نرله بيله دې چې د مسکو په مرستو ډډه ولگوي. مخکې يادونه شوې وه چې مسکو د خلقيانو د پاڅون له امله خوښ نه وو خو مسکو هم اړ وو چې د خلقي حکومت ملاتړ وکړي. مسکو نوي نظام ته په شا گرزوني سره ليدل چې نظام رانسکوريزي او بدیل يې شوروي ضد ځواکونه دي. مسکو د خلقي حکومت مجبوريتونو ته په کتو سره خپل شرطونه ايښودل چې يو يې پرچم ته په واکمنۍ کې د پام وړ برخې ورکول وو. خلقي مشرانو د مسکو دې شرط ته غاړه کيښودله خو د پرچم مشرتابه بيا د شورويانو سره په همغږۍ کې د

خپل دريځ د لا پياوړتيا او راتلونکو نقشو د پلي کولو په موخه ناوړه گټه پورته کوله. پدې اړه محمد حسن شرق ليکي: «د ثور د اوومې کودتا وروسته هم شوروي سلاکارانو او هم پرچميانو هڅې پيل کړې چې د پرچميانو د واک تشه ډکه کړي. د پرچم ليکو ته په پټه د اردو د صاحب منصبانو جذب د دې لامل شو چې خلقيان د گوند د يووالي په اړه د پرچميانو په رښتینولي شکمن شي.» «۱۹ / ۲۵۱ د پورتنۍ وينا په هکله اړينه بريښي وويل شي چې په پوځ کې د پرچميانو او شوروي سلاکارانو د پټو فعاليتونو موخه بېله کومه شکه د خلقي حکومت خلاف پوځي کودتا ته د تابيا نيولو معنی لرله چې لږ موده وروسته يې د کودتا په اړه هڅې کشف او مخه يې ونيول شوه. د خلقي واکمنۍ په وړاندې د مسکو موخې او دريځ دن. تره کې له هغو څرگندونو څخه معلومېږي چې د کيوبا يې خبريال د دې پوښتنې چې تاسو د شوروي اتحاد سره په اقتصادي اړيکو کې داسې څه وينئ چې پر هغو مذاکره وکړئ په ځواب کې ويلي وو: « مور همدا مهال د شوروي اتحاد سره اقتصادي اړيکې لرو...، مور د شوروي اتحاد او نورو هيوادو څخه تمه لرو چې مور ته بېله قيد او شرطه مرسته وکړي. مور مرستې منو خو د شرطونو سره مرستې نه منو.» «۱۵۹ / ۷۰ پداسې يوه حالت کې د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت او د شوروي اتحاد ترمنځ اړيکو شتون درلود. شوروي اړخ حکومت ته د مالي، تخنيکي او پوځي مرستو سربيره د واکمنۍ د ټينگښت او سمونو د پرمخ وړلو په موخه سلگونه ملکي او پوځي سلاکاران راوليږل. خو ډير ژر معلوم شول چې زياترو يې تخصصي وړتياوې نلري. دا بيا بڼې چې هغوی د کارپوهانو په نامه څارگر وو. واسيلي ميټروخين شوروي څارگر د خپل کتاب په سلم مخ کې د شوروي سلاکارانو د نه وړتيا په اړه د افغاني اړخ د ناخوښۍ په اړه ليکي: «له هغې ورځې چې سلاکار برياسکين د افغان سرتيرو سر مشري کوي افغان پوځ د انقلاب ضد ډلو په ټکولو کې څرگنده ناوړتيا بنودلي ده...، دا مور ته د دې معنی رابښدي چې ستاسو ټول سلاکاران ناوړ او بي کفايته دي مور هغو تجربه کارانو جنرالانو ته اړتيا لرو چې مور يې په شوروي اتحاد کې پېژنو...، پرته له هغې، مور ته به ډيره گرانه وي چې ستاسو له جنرالانو سره په دې ډول چلند وکړو.» همدارنگه د کرنې او د ځمکو د اصلاحاتو وزير د خپلو دوو شوروي سلاکارانو په اړه ليکي: «دوی دواړو د ارضي اصلاحاتو په اړه تقريباً هيڅ معلومات نه درلودل او ما به په دريمه نړۍ کې د شوروي پلوه گوندونو ارضي اصلاحات ورته توضيح کول او د افغانستان د زراعتي وضعې په اړه به مې معلومات ورکول. په عمل کې دوی ماته د مشورې راکولو صلاحيت نه درلود.» «۴۰ / ۳۸۸ د کرملن چارواکو د خلقي مشرانو څخه دا تمه لرله چې شوروي سلاکاران بايد د افغانستان د دولت د چارو لارښوونه وکړي.» «د بيلگې په توگه سلاکاران. ک. گريچين وويل چې هغه دې د پټ وزير په توگه وټاکل شي چې د پلان وزير ترڅنگ کار وکړي او اقتصادي او مالي چارې ورسره په گډه پرمخ بوزي او هم به هغه پلانونه چې دوی ته ورکول کيږي پلي کړي، په حقيقت کې دې د هر څه پازوالي (مسئوليت) په غاړه ولري نوموړي وړانديز وکړ چې ټولې اړوندې خواوې يعني وزارتونه دې د دوی له ټولو پريکړو سره همغږي وي. د ماليې وزير عبدالکريم ميثاق او د سياسي بيرو غړي پرځای نيوکه او گوتڅنډه وکړه چې دا خو ملگري ملتونه نه دي! ميثاق وويل هر وزير د خپل وزارت د ټولو چارو پازوالي لري او هيڅ کميسيون نه شي کولای د هغوی د دندو ځای ونيسي.» «دواړو اړخونو (کابل - مسکو) د خپلو مجبوريتونو له کبله خپل مناسبات ساتل ترڅو د ۱۹۷۸ کال په دسمبر (قوس) کې دن. تره کې په مشرۍ يو جگپوړی پلاوی د شوروي اتحاد د گوندي او دولتي مشر د رسمي بلنې له مخې شوروي اتحاد ته سفر وکړ. پدې سفر کې شوروي اړخ افغان لوري ته وړانديز وکړ چې افغانستان په کوميکان (د سوسيالستي هيوادو د اقتصادي تعاوني شورا) کې ور گډ شي. افغان لوري لدې امله دا وړانديز و نه منلو چې د افغانستان د

ناپييلتوب له دوديزې تگلارې سره سره لږې پدې سفر كې د دواړو هيوادونو ترمنځ د دوستۍ او همكارۍ لاندې تړون لاسليک شو:

لومړۍ ماده: دواړو عالي هوډ كيونكو خواوو (طرفين عاليين متعاهدين) په رسمي توگه ټينگ نيت وكړ چې د دواړو هيوادونو ترمنځ خلك نه منونكي دوستۍ ته ټينگښت او ژورتيا او هر اړخيزې همكارۍ ته پراختيا وركړي او د دواړو هيوادونو د حقوقو د برابرۍ او د ملي حاكميت او ځمكنۍ بشپړتيا حق ته درناوی او د يوبل په كورنيو چارو كې د نه لاسوهني اعلام كوي.

دوهمه ماده: دواړه عالي هوډ كيونكي خواوې به هڅه وكړي ترڅو په خپل منځ كې د متقابلو گټورو اقتصادي، علمي او فني همكارۍ پياوړې او پراخه كړي. د دې لپاره دواړه خواوې د صنايعو، ترانسپورت، مخابراتو، كرنهې، له طبيعي زيرمو گټه اخيستنې، د انرژۍ توليد او نورو اقتصادي برخو ته وده او پراختيا، د ملي كدرونو په روزنه او د ملي اقتصاد د پلان جوړولو په برخه كې همكارې كوي. سوداگرۍ ته به دواړه اړخونه د برابرۍ او متقابلو گټو پر بنسټ پراختيا وركوي.

درېمه ماده: دواړه عالي هوډ كيونكي خواوې به د علومو، فرهنگ، هنر، ادبياتو، بڼوونې او روزنې، روغتيايي خدمتونو، مطبوعاتو، راډيو، ټلويزيون، سينما، توريزم، سپورت او نورو برخو كې پراختيا، همكارې او د تجربو تبادلې ته وده وركړي. دواړه خواوې به د دولتي ارگانونو، وگړنيزو بنسټونو او علمي او كلتوري مؤسسو ترمنځ همكارۍ ته وده او پراختيا وركړي چې دا به د دواړو هيوادونو د خلكو د ژوند، كار، تجربو او برياوو د لاسني پيژندنې په لار كې مرسته وكړي.

څلورمه ماده: دواړه عالي هوډ كيونكي خواوې به د دوديزه دوستۍ او ښه گاونډيتوب له روحيې او د ملگرو ملتو له منشور سره سم دواړه هيوادونه د امنيت د تامين، خپلواكۍ او د ځمكنۍ بشپړتيا لپاره يو له بل سره مشوره كوي او د دواړو خواوو په هوكرې سره مناسب تدبيرونه نيسي. د دواړو عالي هوډ كيونكو اړخونو د دفاعي ځواك د پياوړتيا په خاطر به په پوځي برخه كې د هغو لوزنامو په اساس چې لاسليک شوي دي همكارې پراختيا ومومي.

پنځمه ماده: د شوروي سوسيالستي اشتراكيه جمهوريتونو اتحاد د افغانستان د دموكراتيک جمهوريت د ناپييلتوب كړنلاره چې د سولې او نړيوال امنيت د ساتنې اصلي عامل دی، درناوی كوي. د افغانستان دموكراتيک جمهوريت د شوروي اتحاد د سولې تگلاره چې موخه يې د نړۍ د ټولو ملكونو او خلكو سره د دوستۍ ټينگښت او همكارې ده، درناوی كوي.

شپږمه ماده: هريو د عالي هوډ كيونكي خواوې په رسمي توگه اعلانوي چې يو به هم په كوم پوځي تړون او يا نورو اتحاديو كې نه شامليري او د يو شمير هيوادونو په ډله او يا په هغو عملياتو كې به گډون ونه كړي چې د بلې هوډكونكي خوا پر ضد وي.

اوومه ماده: دواړه عالي هوډكيونكي خواوې به خپلې هڅې د نړيوالې سولې او د ولسونو د امنيت د نړيوال تشنج د كمولو د عمليې د ژورتيا او د آسيا په شمول د نړۍ ټولو سيمو ته د هغه پراخوالي او د دولتونو ترمنځ د گټورو متقابلو همكاريو د مشخصو طريقو د پلي كولو او په سوله ئيزه توگه د اختلاف وړ مسئلو د حل په لارو كې ونه سپموي. دواړه خواوې به په فعاله توگه د ذروي وسلو په شمول د بشپړې بې وسلې كولو بهير تر نړيوال اغيزمن كنترول لاندې راوستلو ته زمينه برابره كړي.

اتمه ماده: دواړه عالي هوډ كورونكې خواوې به د آسيابي هيوادونو ترمنځ د همكاريو د پراختيا ، د دوستۍ ، ښه گاونډيتوب ، متقابل اعتماد د اړيكو ساتلو او د دې لويې وچې د ټولو دولتونو د گډوڅو له لارې د اغيزمن امنيتي سيستم په خاطر ، په آسيا كې د دې وچې د ټولو دولتونو په گډون د يوه فعال امنيتي چاپيريال جوړولو ته اړينې آسانتياوې برابرې كړي.

نهمه ماده: دواړه عالي هوډ كورونكې اړخونه به د ښكېلاك او د نژادپالنې پر ضد چې په هر شكل سره را وتوكيري په پرله پسې توگه به مبارزې ته دوام وركړي. دواړه اړخونه به له يوه او بل سره او له نورو سوله غوښتونكو هيوادونو سره د خپلواكۍ ، آزادۍ ، ملي واكمنۍ او ټولنيز پرمختگ په لاره كې د خلكو د عادلانه مبارزې په ملاتړ همكاري او مرسته وكړي.

لسمه ماده: دواړه عالي هوډ كورونكې خواوې به د ټولو مهمو نړيوالو مسئلو په اړه چې د دواړو هيوادونو له گټو سره تړاو لري ، يوله بل سره مشورې كوي.

يوولسمه ماده: دواړه عالي هوډ كورونكې خواوې اعلاموي چې هغه نړيوال تړونونه چې لدې تړون سره په تناقض كې نه وي تائيدوي او دې ته ژمن دي ترڅو هغه لوزنامې لاسليك نكړي چې له دې تړون سره په تناقض كې وي.

دوولسمه ماده: هغه مسایل چې د دواړو عالي هوډ كورونكو له خوا د دې تړون د كومي مادې د تفسير او يا تطبيق په هكله منځته راځي دا به په دوه اړخيزه توگه او د دوستۍ ، پوهاوې او متقابل احترام پر بنسټ حل او فصل كيري.

ديارلسمه ماده: دا تړون د هغه د نافذيدو د نيتي وروسته شل كاله اعتبار لري. او كه يو له دواړو عالي هوډ كورونكو خواوو څخه د تړون د وخت له پای ته رسيدو څخه شپږ مياشتې د تړون د فسخه كولو خبر ورنكړي نو تړون د پنځو كالو لپاره نور هم د اعتبار وړ دی. او كه يو له دواړو عالي خواوو د دې پنځو كلونو له تيريدو څخه مخكې د اعتبار د فسخي غوښتنه په ليكلي ډول وركړي.

څوارلسمه ماده: كه چيرې يو له دواړو عالي اړخونو څخه وغواړي چې د تړون اعتبار د شلو كلونو په جريان كې د ټاكلي مودې څخه مخكې پای ته ورسيري ، بايد د فسخي له نيتي څخه شپږ مياشتې مخكې بلې خوا ته په ليكلي توگه اطلاع وركړي او تړون له ټاكل شوي نيتي څخه ملغی وگڼل شي.

پنځلسمه ماده : دا تړون بايد اړونده ارگانونه تصويب كړي او د تصديق شويو اسنادو د تبادلې له وړخې څخه چې په كابل كې به صورت ونيسي اعتبار پيدا كوي. دا تړون په روسي او دري ژبو په دوو نسخو كې ترتيب شوی او دواړه سندونه مساوي ، مستند او معتبر دي .

د مسكو ښار د ۱۹۷۸ كال د دسمبر ۵ نيټه

كه څه هم د افغانستان او شوروي اتحاد تر منځ تړون لاسليك شو خو په مسكو كې د افغانستان د سفير په وينا د دواړو هيوادونو د مشرانو لومړۍ رسمي غونډه دوستانه نه وه او د شوروي اتحاد مشر د ن . تره كې دې غوښتنې ته چې افغانستان ته اقتصادي مرستې وركړي منفي ځواب ويلي دي او هغه راوړي : «په همغه ورځ د مسكو په وخت د ماښام په پنځو بجو د كرېملين په ماڼۍ كې د دواړو هيوادونو د رهبران او ورسره هيټونو ترمنځ رسمي غونډه يعنې خبرې اترې پيل شوې. په غونډه كې اول بريژنف افغاني پلاوي ته ښه راغلاست وويل او د بين المللي مسايلو په هكله يې خپل سياسي نظر څرگند كړ او د

ثور له انقلاب څخه يې خپل ملاتړ اعلان کړ. ورپسې نور محمدتره کې د دوی له تاوده هرکلي او مېلمه پالنې څخه د زړه له کومې مننه وکړه ...، مور اوس خلکې انقلاب کړی دی او خلک له مور څخه زیاتې غوښتنې لري. مور غواړو چې نوې پروژې په کار واچوو. د دې لپاره ستاسې مرستو ته ضرورت لرو. بریژنف د تره کې د خبرو وروسته وویل چې مور هم د هیواد په کچه اقتصادي ستونزې لرو. په اوسنیو شرایطو کې به د موجوده پروژو کار ته دوام ورکړو او دا پروژې چې تکمیلې شوې نو بیا به د نویو پروژو په هکله تصمیم ونیسو. غونډه د دپلوماتیکو نورمونو سره سم پای ته ورسیده. کله چې استوګنځي ته راغلو نو نور محمدتره کې ملګرو ته وویل چې دوی یعنی شورویان مرستې نه کوي دا وطن به مور پخپله جوړوو. «۱۳۷/۱۱۱ د دې غونډې په اړه شرعي جوزجاني د افغان پلایو د دوو تنو شاه ولي او زېري له قوله لیکي: «شوروي اتحاد افغانستان ته د خپل هېواد د اقتصادي ستونزو له امله د نویو مرستو د ورکولو ډډه وکړه او وایي چې د داودخان د زمانې د پروژو د بشپړېدو وروسته به افغان دولت ته مرستې ورکړي. سربېره پردې بریژنف وایي: ستاسو په ګوند کې یوازې د یوه قوم پرته نور ملتونه شتون نلري خو تره کې وویل: دا زموږ مخالفان د واقعیت خلاف زموږ پر ضد تبلیغوي. زموږ په ګوند او دولت کې د ټولو قومونو او ملتونو استازي شتون لري، لکه د کانو او صنایعو وزیر ملګری دانش د قزلباش له قوم څخه او د اوبو او برېښنا وزیر منصور هاشمي د تاجکو د قوم څخه چې دلته شتون لري...، تره کې چې غونډه ګټوره نه ګڼي افغان پلایو ته وایي. ملګرو! څرنگه چې دوستان نشي کولای زموږ سره همکاري وکړي، د مذاکرې د دوام څخه څه شی لاسته نه راځي. ښه دا ده چې غونډه ختمه کړو. پدې ډول لومړۍ کتنه بېله کومې لاسته راوړنې پای ته رسېږي. هماغه شپه سوسولوف امین ور غوښتی وو او دادېي ورکړی وو چې هرڅومره مرستې غواړئ مور چمتو یو در یې کړو. سبا ته چې کتنه وشوه او بریژنف هم پکې ګډون کړی وو، وضعیت په بشپړ ډول بدلون موندلی وو.» ۱۶۴ د خلقي ګوند په اړه د بریژنف څرګندونې د پښتنې ضد رندو قومي متعصبینو د څرګندونو کاپي شوې نسخه وه چې خلقي پلایو ته یې وړاندې کړې ده. پداسې حال کې چې د انقلاب وروسته د کابینې د دوولسو تنو خلقیانو (تره کې، امین، زېري، سوما، وطنجار، پنجشیري، شاه ولی، میثاق، جوزجاني، دانش، هاشمي، عبدالقادر) څخه پنځه تنه لومړي پښتانه او نور اووه تنه د هېواد د نورو ورونو قومونو څخه وو. د دواړو خواوو لومړۍ ناکامې غونډې ته په کتنې سره یو شمیر خلقیانو په خپلو لیکنو کې هڅه کړې ده وښيي چې ګواکې خلقیانو شوروي ضد دریځ درلود. د بېلګې په توګه ویل کېږي چې په لومړۍ رسمي غونډه کې امین د بریژنف د خبرو په وړاندې ځوابیه وینا وکړه چې په مسکو کې سفیر پکتین او سوما د پلایو یو غړی دا ادعا بې بنسټه ګڼي او سوما وایي چې د تره کې پرته په غونډه کې بل چا وینا نده کړې. دغه کسان غواړي خپل رښتیا په درواغو ثابت کړي چې له بده مرغه ډیری افغانان پدې ناروغۍ اخته دي. دا کسان غواړي پدې ډول د شوروي اتحاد سره د تره کې او په تېره امین دښمني نندارې ته کيږدي. پداسې حال کې چې تره کې او امین هېڅکله هم د شوروي ضد ویناوې نه دي کړې او شوروي ضد دریځ یې نه دی نیولی. دا له یاده ونه باسو چې خلقي مشران د شورویانو دښمنان نه وو بلکې شوروي اتحاد یې د یوه دوست هېواد په توګه پېژندلو. د ثور انقلاب وروسته لویډیځ د افغانستان په وړاندې نا اعلان شوې جګړه پر مخ وړله خلقي واکمنۍ شوروي اتحاد د مرستې یواځینې چینه ګڼله پداسې یوه حالت کې له شوروي اتحاد سره دښمني ځانوژنه وه. دا څرګند حقیقت له پامه ونه غورځول شي چې د وروسته پاتې هېوادونو بدمرغي او په ډېرو مواردو کې د دې هېوادونو د مشرانو ناکامې د دې هېوادونو د مشرانو په نه وړتیا او بې کفایتۍ کې نه بلکې په مجبوریتونو کې ده چې شتمنو مرسته کوونکو هېوادونو خپل شرطونه، پلانونه او موخې لرل چې خلقي مشران نشي ترې مستثنی کېدای.

د گټو او موخو ټکر

د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند خلقي مشرتابه واک ته په رسیدو سره په دې هیله په سمونونو لاس پورې کړ چې ولسونه یې په پرمختللي افغانستان کې د هر ډول ستم او نابرابرۍ څخه خلاص سوکاله ژوند ولري. خلقي مشرانو فکر کاوه چې بنیایي شوروي اتحاد به د (ا، خ، د، گ) له واکمنۍ سره چې د پانگوالۍ پرته د ودې او پرمختګ تگلاره غوره کړې ده د انټرناسیونالیسم د اصولو له مخې چې پر هغو ټینګار کوي بېله قید او شرطه اړینې مرستې وکړي. خو د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت سره د مسکو تعامل او چلند وښودل چې شوروي اتحاد د خپلو هژمونیکي نقشو د پلي کولو ستراتیژي پرمخ وړي او د انټرناسیونالیسم څخه د یوې وسیلې په توګه کار اخلي. مسکو د دوهمې نړیوالې جګړې وروسته افغانستان د خپل نفوذ د ساحې په توګه ګاڼه او لویديځ هم دا واقعیت منلی وو. مسکو زموږ په هیواد کې د خپلې دې برلاسی له برکته په ځینو سیاستوالو پانګه اچولې وه کوم چې د مسکو گټو ته د خپلو ملي گټو په پرتله لومړیتوب ورکولو او ځینو خو د جاسوسانو په توګه د مسکو لپاره کار هم کاوه. په گوند کې داسې کدرونه لږ نه وو چې د خپلو سیاسي او اېډیالوژیکي باورونو پر بنسټ یې شورويان خپل ډاډمن دوستان ګڼل او پر هغوی یې بشپړ باور درلود. خو په ټولیزه توګه د خلق گوند د مشرتابه غوڅ اکثریت خپلو ملي گټو ته لومړیتوب ورکولو او د مسکو هرې غوښتنې ته یې هرکلی نه دی ویلی. له همدې امله مسکو ۱۹۷۸ کال د اپریل د اووه ویشتم سیاسي اوښتون څخه ناخوښی وو دا ځکه چې ددې بدلون په پایله کې د واک په ګډۍ ناست سیاستوال د مسکو د موخو بې ارادې پلي کوونکي نه وو. د دا ډول وضعیت د واکمنېدو پایله دا شوه چې د کابل او مسکو د موخو او گټو ترمنځ ټکر په یوه واقعیت واوړي. هغه مهال افغانستان د اقتصادي او پوځي پلوه په بشپړ ډول په شوروي اتحاد پورې تړلی وو. دې تړلتوب، د شوروي دولت هژمونیکي تگلاره او د خلقي نظام په وړاندې د لویديځ دښمنانه دریځ او کورني مقاومت خلقي مشرتابه د سترو ننگونو سره مخامخ کړی وو. پداسې یوه وضعیت کې گوندي مشرتابه په واقعیت کې د دوو ډبرو تر منځ قرار درلود. سربېره پردې په گوند کې د گوندي زعامت د مدعیانو هلوځلو وضعیت د مسکو په ګټه اړولو. مسکو د مطرح دریو سیاستوالو (تره کي، امین، کارمل) څخه دریم ته ترجیح ورکوله چې د افغانستان د قدرت په ګډۍ یې وویني خو د نورد پاڅون وروسته کارمل له کمزوري دریځ څخه برخمن وو. هغه مهال د کارمل په اړه تره کي او امین ګډ دریځ درلود. دې دا معنی لرله چې تره کي- امین د لوبې په یوه اړخ او مسکو- کارمل په بل اړخ کې ولاړ وو. د واک پدې سیالۍ کې ظاهراً کارمل له لوبې و اېستل شو خو مسکو بیا هم داسې لارې چارې لټولې چې څه ډول کارمل د کابل په پلاز کېنوي. ددې ادعا سموالی به د امریکایي لیکوال هنري برادشر څخه ولولو: «د ۱۹۷۹ کال د مې په لومړیو کې د متحده ایالتونو حکومت ته څارگریز رپوټونه رسېدل چې شورويان غواړي د ا، د، ج اوسنی خلقي مشرتابه د پرچم په تبعیدي مشرتابه او احتمالاً د صدراعظم د پخواني مرستیال ببرک کارمل چې په اروپا کې په پټه ژوند کوي واړوي.» ۸۷ / ۱۶۵ که څه هم مسکو ظاهراً د خلقي واکمنۍ له دریځ ملاتړ کاوه خو د کارمل د واکمنولو، د تره کي او امین ترمنځ د اختلافونو د زیږولو او د امین د ځواکمنولو په پروژه لګیا وو. ددې سربېره یې هڅې کولې تره کي قانع کړي چې یو شمیر شوروي پوځیان د خپل امنیت د ساتلو لپاره ومني چې تره کي د هغې سره مخالفت ښود. د شورويانو دا موخه هغه وخت څرګنده شوه چې مسکو ته نور محمدتره کي رسمي سفر درلود او د شوروي له مشر سره یې دوه په دوه ولیدل چې ژباړه یې تورن انحرګل کوله. انحرګل وایي چې بریژنف تره کي ته وړاندیز وکړ چې په چپلي کې د سلواواړلنډي په څیر پېښې د مخنیوي په خاطر مور چمتو یو د

شوروي پوځيانو يوه ډله ستاسې د امنيت لپاره ستاسو په واک کې کيږدو. تره کې په ځواب کې د مننې په څرگندولو سره ورته وويل: «زه په خپلو گوندي ملگرو باور لرم. هغوی له زندان څخه آزاد کړم او د واک په گډې يې کينولم. لدې کبله ستاسو د پوځيانو ضرورت نه وينم.» انځرگل وايي چې بريژنف په خپله خبره ټينگار وکړ خو تره کې ورسره ونه منل. د بريژنف موخه د تره کې د ژوند سره ليوالتيا نه وه بلکې غوښتل يې په افغانستان کې د خپلو پوځيانو د شتون له امله د افغانستان په مشرتابه د نفوذ او فشار وسيله ولري او د هغوی پرمت خپلې راتلونکې نقشې چې د تره کې له ډگره اېستل او د کارمل واکمنول وو پلې کړي چې د تره کې له ډگره اېستل يې وروسته د امين پر مت پلې کړل او بيا يې د خپلو پوځيانو په واسطه چې گواکې د امين او د هغه د واکمنۍ ساتنه کوي امين ترور او کارمل يې واک ته ورسولو. په افغانستان کې مسکو خپلو موخو ته د رسيدو لپاره د مختلفو وسيلو، پلمو او امکاناتو په وړاندې کولو سره غوښتل يو شمير خپل پوځيان په کابل کې ځای پرځای کړي. د ساري په توگه هغوی د خپلو ډپلوماتانو، پوځي او ملکي جگپوړو سلاکارانو د ساتونکو او موټروانانو په نامه خپل پوځيان لرل. په عسکري کلونو کې يې يوه ډله پوځيان ځای پرځای کړل چې گواکې د مسکو سره د مخابراتي اړيکو د ټينگولو دنده لري. ويل کېږي چې په هرات کې د ۱۳۵۷ کال د کب د مياشتې په خونړيو پېښو کې څو تنه شوروي ملکي او پوځي متخصصين هم ووژل شول چې شوروي اړخ يې هم انديښمن کړی وو او د شوروي اتحاد د کمونست گوند سياسي بيرو پدې هکله بېرته غونډه راوبلله. د غونډې پر مهال او د هغې نه مخکې صدراعظم آلکسي کاسيگين ته دا پته لگيدلې وه چې يو شمير شوروي چارواکې د کې چې بې د ناسمو اطلاعاتو له مخې افغان مشران هڅوي چې شوروي پوځونه وغواړي. د سياسي بيرو په غونډه کې کاسيگين پدې هکله ويلي وو: «زه پدې عقیده يم مور ته نه بنايي د افغانستان رهبري وهڅو چې زموږ څخه د ځواکونو غوښتنه وکړي.» «۶۳ / ۱۶۸ دا بيا بڼې چې شوروي اړخ هڅه کوله چې افغان اړخ وهڅوي چې د ثور انقلاب ډايمنه دفاع د شوروي پوځونو پرمت شوني ده. په شوروي مشرتابه کې افغانستان ته د شوروي لښکر ليوالو د امين سره ورته لوبه پر مخ يووړله او هغه يې په لوی لاس د ناسمو اطلاعاتو په ورکولو سره قانع کړ چې د تاجبېک د ماني د ډايمن امنيت د ټينگښت او د بلواوو د مخنيوي په موخه د شوروي د مسلمانو پنځه سوه کسيز کنډک او وروسته د نورو دريو کنډکونو را تگ ته غاړه کېږدي. مسکو د دريو کنډکونو پرځای دوي فرقي افغانستان ته راولېږلې او د هغو پرمت يې امين ترور او خلقي واکمنۍ ته يې د پای ټکي کيښود. هېره دې نه وي چې کاسيگين افغانستان ته د شوروي لښکر د لېږلو د مخالفينو څخه وو او د کمونست گوند د سياسي بيرو د هغې غونډې برخه وال نه وو چې ۱۹۷۹ کال د دسمبر په دوولسمه جوړه شوې وه او افغانستان ته يې د شوروي لښکر د استولو پريکړه وکړه. پدې هکله چې شوروي اړخ هڅې کولې افغانان وهڅوي شوروي پوځيان وغواړي بيلگي لږ نه دي او دوي به يې دلته راوړل شي. د ۱۳۵۷ کال د زمري په مياشت کې د بدخشان ولايت د جرم، بهارک، کشم او شهربزرگ او د تخار ولايت د رستاق په ولسواليو کې د سکتاريستي ډلو (سازا او سفزا) له لوري پوځي خوځښتونه او بنورښتونه پيل شول چې حتی د ولايت د مرکز سقوط هم ليدل کيده. په بدخشان کې منصور هاشمي ته چې د حکومت د فوق العاده استازي دنده لرله شوروي سلاکار مشوره ورکړې وه چې د گواښونو د دفعې په موخه مرکز وهڅوي ترڅو د شوروي پوځيانو غوښتنه وکړي. د دې غوښتنې په ځواب کې د امين له خوا هاشمي ته لاندې تلگرام استول کيږي: «ملگري منصور هاشمي! ما هيڅکله هم ستا نه د يوه گوندي ملگري او شخصي دوست په توگه دا توقع نلرله، مور څو ځله ويلي چې مور داسې انترناسيونالستي مرستې ته چې لوی سلاکار تاسې ته وړانديز کړی اړتيا نلرو. مور به پخپله د انقلاب څخه ساتنه وکړو، که هغوی د مرستې ليوال وي د يوه دوست هيواد په څير د دوی اقتصادي مرستو

ته هرکلی وایو تاسو د مرکز (کابل) نه د پوځي مرستې منتظر اوسئ. « ۱۶۶ / ۱۱۵ په بدخشان کې د بنوربنونو د خپلو په بهیر کې او وروسته یو شمیر سازيې او سفزايې مشران او کدرونه ونيول شول او بشیر بغلاني د سازا د مشرانو څخه یو په پټه منځنی آسیا ته ولاړ چې د شوروي د تېري وروسته د کارمل په څېر افغانستان ته راستون شو او څخه موده وروسته د عدليې د وزیر او لوی څارنوال په توګه مقرر کړل شو. دا بیا بڼي چې د بدخشان په اړودورو کې د شورويانو مستقیم لاس وو چې د خپلو لاسپوڅو سکتاریستي ډلو پرمت یې غوښتل وضعیت په لوی لاس کړکيچن او امنیت خپر کړي او پر بله خوا یې افغان چارواکي هڅول چې له شوروي څخه پوځیان وغواړي. د هرات د پېښې پر مهال هم مسکو هڅه وکړه چې افغان لوری د مسکو څخه د پوځونو غوښتنه وکړي چې بیا هم بریالی نشو. حتی ویل کېدل چې د هرات په اړو دورو کې هم د مسکو لاس وو. پدې اړه دوهمه بېلګه په مسکو کې د افغان سفیر پکتین څرګندونې دي: «کله چې زه په مسکو کې سفیر وم د شوروي اتحاد د کورنیو چارو وزیر شپولوکوف ما ته وویل چې د حیرتان - کابل لاره ستراتیژیک اهمیت لري او هغوی حاضر دي خپل قطعات په افغاني یونیفورم کې د ساتلو لپاره واستوي. کله مې چې تره کې ته په خاص تلفون کې اطلاع ورکړه هغه په ځواب کې راته وویل څرنگه چې مور له دوی سره په خاصو اړیکو متهم یو خلک را سره جنگیږي، که دوی دلته راشي نو مور به پخپله ملي قیام ته زمینه برابره کړي وي.» ۱۳۷ / ۲۴۱ - ۲۴۲ هېره دي نه وي چې تره کې د افغانستان خلک دموکراتیک گوند د دواړو اړخونو مشرانو کې په ټولنه کې د شوروي دولت په اړه حساسیتونه درک کړي وو او په خپلو ویناوو کې یې د شورويانو او په تېره د اکتوبر د انقلاب او لینن د نامه له یادولو ډډه کوله. علي گل پيوند خلقي شاعر راوړي چې ده د خپلو شعرونو یوه ټولګه تره کې ته ور وړې وه چې په سريزه کې یې د لینن نوم راغلی وو. تره کې ورته ویلي وو د لینن نوم اړین نه وو چې راوړل شوی وای ځکه چې خلک لدې نامه سره حساسیت لري. د هرات د پېښو پرمهال شوروي مشرانو تره کې مسکو ته دعوت کړ چې په هرات کې د پېښو د کابو کولو او په راتلونکي کې د ورته پېښو د مخنیوي په اړه ورسره خبرې وکړي. که څه هم په هماغه ورځ چې تره کې مسکو ته په لار کې وو (کب نه ویشتمه) بنوربنیان وځپل شول او هلته بېرته دولتي واکمني ټینګه شوه. تره کې په مسکو کې د شوروي د ځینو لوړپوړو او په هغو کې د دفاع وزیر، صدراعظم او بریژنف سره وکتل. څرنگه چې د کتنې اصلي موضوع د هرات په پېښو څرخیده او هغه مهال د دفاع وزارت چارې امین رهبري کولې بنایي شوروي اړخ تره کې ته سلا ورکړې وي چې د دفاع وزارت چارې یوه افسر ته وسپارل شي. تره کې د مسکو نه هیواد ته په راستنیدو سره د اقبال وزیري د اردو د سیاسي رییس په وینا د انقلابي شورا په غونډه کې وویل: «ما اسلم و طنجار د باصلاحیته لوی درستیږ په توګه وټاکه او پخپله د ملي دفاع وزارت په چارو کې ورسره مرسته کوم خو له بلې خوا د ملي دفاع وزارت سرسلاکار گاریلوف دا تبدیلی یوه تیروتنه بولي...، د امین کمزوري نقطه روسانو ته معلومه وه. هغه د نوموړي ځانغوښتنه وه.» ۱۵۹ / ۶۰ گاریلوف او نورو شوروي سلاکارانو ته جوته شوې وه چې امین د دې پریکړې نه خوادې شوی دی نو سلاکار دا تبدیلی تیروتنه ګڼي چې د ځانپال امین په ټپونو مالګه ودرروي او امین د تره کې په وړاندې ودروي. په رښتیا هم امین د تره کې لدې پریکړې خوادې شوی وو ترڅو «د ملګرو په مرسته د امین او تره کې ترمنځ پخلاینه کيږي په پای کې تره کې پریکړه وکړه چې امین د لومړي وزیر په توګه، و طنجار د دفاع وزیر او یعقوب د لوی درستیږ په توګه وټاکي. امین بېرته د ملي دفاع وزارت سره همکاري پیل کړه.» ۱۰۷ / ۶۰ یوه مسئله چې د خلقي حکومت د سمونو په اړه ده او د مسکو د اندیښنې سبب شوې وه هغه په ازبکي او ترکمني ژبو د گوراژ او یولدوز په نومونو د مجلو خپرول وو او حکومت پتېلې وه چې د هیواد د میشتو لږکیو ورونو قومونو په ژبو به

لومړنۍ زده کړې پيلوي. که چېرې دا پروگرام پلي شوی وای او همدارنگه په ازبکي او ترکمني ژبو نورې رسني ډگر ته راوتلې وای د ازبکستان او ترکمنستان شوروي جمهوریتونو او د منځني آسيا د مسلمانانو روسي ضد روحیه لاپسي قوي کوله. دا ځکه چې د اکتوبر د انقلاب نه مخکې د منځني آسيا خلکو چې غوڅ اکثریت يې مسلمان دي عربي رسم الخط درلود. خو د اکتوبر انقلاب وروسته جبراً پر هغوی روسي رسم الخط تحميل شو. پردې بنسټ د منځني آسيا مسلمانانو نشوای کولای د قرآنکریم تلاوت وکړي. د افغانستان يو شمير ازبکان، ترکمنان او نور چې د اکتوبر د انقلاب وروسته افغانستان ته کډوال شوي وو او د پولې د هغې خوا خپلوانو سره يې اړيکې ساتلې او په افغانستان کې د ازبکو او ترکمنو ژبو د غورځېدو څخه خبرېدل په شوروي کې مېشت ازبکو، ترکمنو، قرغزو او تاجکو هم پخپلو ژبو او عربي رسم الخط د رواجولو غږ پورته کاوه چې مسکو ته يې ستونزې جوړولې. پردې اساس مسکو په افغانستان کې د داسې يوه حکومت شتون نشوای زغملای. د شلمې پېړي په دوهمه نيمايي کې د مطبوعاتو او رسنيو رول د پام وړ وو او اوس مهال يې د انټرنېټ شبکې او ګرځنده ټلفونو د راڅرګندېدو له کبله لا اوچت شوی دی. د خلقي حکومت له لوري د پښتنو او بلوڅو د خوداراديت د روحيې د اوچتولو په موخه د تبليغاتو او په ځانګړې توګه د ديورنډ د تپل شوي کرښې هغې لوري ته د ثور انقلاب د جريدې استول د پاکستان واکمنان انديښمن کړي وو. د پاکستاني واکمنو دا انديښنه هغه وخت افغاني لوري ته جوته شوه چې کله د ۱۳۵۸ کال د وږي په لومړۍ اونۍ کې په کوبا کې د ناپېيلو هيوادونو د کنفرانس په ترڅ کې تره کې او ضياءالحق سره وکتل. د خبرواترو پر مهال د پاکستان جمهور رئيس په پاکسان کې د ثور انقلاب د جريدې د توزيع په هکله خپله انديښنه څرګنده کړې وه. دا واقعيت د لمر په څېر روښانه دی چې د دولتونو تر منځ اړيکې د ملي ګټو پر بنياد ټينګېږي او شتمن هېوادونه خوارو دولتونو ته د خدای تعالی د خوښۍ په خاطر مرستې نه دي ورکړي او په راتلونکي کې به هم همداسې وي. د وروسته پاتې هيوادونو مشرانو ته بڼايي چې د نورو سره په تعاملاتو کې د مقابل لوري سره چنې ووهي او دواړو اړخونو ته د منلو وړ پریکړې ته ورسېږي نه دا چې د غښتلي او شتمن اړخ په ګټه د خپلو ملي ګټو په زيان او يا د سياسي او اقتصادي خپلواکۍ د لاسه ورکولو په بيه د پرديو ارادې ته سر ټيټ کړي. خلقي واکمنۍ دې اصل ته په کتنې سره د نورو دولتونو او په هغو کې د شوروي اتحاد سره په تعاملاتو کې خپل پام راګرزولی وو چې مسکو د افغانستان د تيرو حکومتونو دريځونو او د افغانستان سره د متقابلو اړيکو تجربو ته په کتنې سره د خلقي واکمنو دا ډول دريځ د زغم وړ نه وو. ښه بيلګه يې شوروي اتحاد ته د ګازو بيه ده چې عبدالقدوس غوربندي د خپل کتاب (نگاهي به تاريخ حزب دموکراتيک خلق افغانستان) په ۷۶-۷۷ مخونو کې توضيحات ورکړي چې لنډيز به يې راورل شي. د ۱۹۷۹ کال په مني کې د شوروي يو پلاوی کابل ته راغی او د سوداګرۍ وزارت ته يې يو سند وړاندې کړ چې د ۱۹۸۰ کال له پيل نه يې د نفتي توکو په بيه کې په سلو کې سل زياتوالی راورى وو او لامل يې په نړيواله کچه د انرژۍ د بېي دوه برابره لوړيدنه ګڼلې وه او د سند په پای کې يې يادونه کړې وه که دا سند د سبا ورځې ترلسو بجو پورې لاسليک نشي دا بېي اعتبار له لاسه ورکوي او مور نوې بېي ور کوو چې البته هغه به لوړې وي. دې ډول يادوني د التيماتوم معنى لرله. افغان لوري پریکړه وکړه څرنگه چې ګاز هم په انرژۍ کې راځي او د افغانستان ګاز د نړيوالو بيو څخه درې ځله ټيټ شوروي ته صادرېږي افغان دولت هم د ګازو بيه درى برابره لوړوي. هغه مهال يو مترمکعب ګاز په ۳۵ کليرنس ډالر شوروي ته صادرېده او خلقي حکومت د يو مترمکعب ګاز بيه ۱۱۵ کليرنس ډالره وټاکله. شوروي اتحاد ته د ګازو د لېږد په اړه عجيبه دا وه چې د ګازو د لېږد مېټر د افغانستان په خاوره کې نه بلکې د پولې هغې خوا د شوروي اتحاد په خاوره کې نصب شوی وو. د ګازو د لېږد په تړون کې راغلي وو چې

هرکال به په بيو کتنه کيږي خو د يحيی د کورنۍ عملاً دا کار نه کاوه. د حسن شرق په وينا په ۱۹۷۷ کي جمهوري دولت هم دا کار ونکړ. د يحيی کورنۍ واکمنو چې د هرڅه څخه زيات د خپلي کورنۍ د اقتدار د ساتلو په اړه فکر کاوه د طايي حاتم په څير د افغانستان سرچيني د پرديو د خوشالولو په موخه د هغوی په واک کي کېښودلي. ښه بېلگه يې په ۱۹۷۲ کال کي د اېرانيانو سره د هلمند د اوبو تړون دی. په تړون کي په هره ثانيه کي ۲۲ مترمکعب اوبه ايران ته ورکول کېدلي خو ظاهرشاه څلور مترمکعبه نورې اوبه لکه خپله شخصي پانگه ايران ته ډالۍ کړه او سر بېره پردې يې د ايران صدر اعظم ته د ملي موزيم څخه يو تاريخي اثر هم ورکړ. د شوروي اتحاد سره په دوه اړخيزو اړيکو کي د خلقي واکمنۍ له لوري ملي گټو ته لومړيتوب ورکول د دې لامل وگرزید چې مسکو افغان دولت ته ستونزي جوړې، د هغه د نسکورولو لارې چارې ولټوي ترڅو يې د ۱۳۵۸ کال د مرغومي په شپږمه پخپل غلچکي خونري پوځي يرغل سره هغه رانسکور او بېرک کارمل يې د واک په گډۍ کېښولو. د شورويانو له لوي د خلقي واکمنۍ د نسکورولو د لاملونو څخه يو لامل د دواړو دو لټونواو ولسونو د گټو او موخو ټکر هم وو.

د صداقت او منافقت ملگرتيا

د ثور د وسلوال پاڅون وروسته له رسنيو څخه د تره كې او امين له لوري د يو بل په پټه ښكلو ويناوو د ټولو پام ځانته را اړولی وو. دېرو فكر كاوه چې دواړه د يوه فكر او يوه ارمان كلك ملگري دي. امين د گوند د جوړيدو پرمهال په امريكې كې په خپلې دكتورا كار كاوه چې د هغې په اخيستلو بريالۍ نشو. امين هيواد ته په راستنيدو سره د ا، خ، د، گ غړيتوب تر لاسه كړ او ډير ژر د مركزي كميتي علي البدل غړی شو. سربيره پردې په گوند كې په يوه پياوړې او جنجالي څيره هم واوښت. ډېری هغو گوندي كدرونو چې د خلقيانو سره يې سازماني اړيكې وشولې يا نوي سازمانونه جوړ كړل د نورو لاملونو سربيره د امين كړنې انتقادوي او له هغه سره د مخالفتونو خبرې هم كوي. امين يوځل د بدخشي سره گډه گوندي جزا وليدله، لدې كبله بدخشي له گوند څخه ووت خو امين په پوره بردبارۍ سره جزا ومنله او لا په ډير قوت سره يې د گوند د پياوړتيا لپاره خپلو هلوځلو ته دوام ور كړ. نبي مصداق چې د امين له شاگردانو څخه دی وايي: «امین گوند پخپل شموليت سره ډير غښتلی كړ. تره كې پخپلو صفونو كې د دغسې يولايق روښانفكر په ور زياتيدو سره د خپل بخت هيڅ اندازه نه سواى كولاى.» ۳ / ۲۴۲ زيرى د ولسي جرگې د ديارلسمې دورې كانديد د تبليغاتي كمپاين پرمهال بندي شو او تره كې يې ليدو ته ورتللو يو ځل يې ورته ويلې وو: «موږ په مركزي كميته كې لږ كسان پاتې يو او هغوى چې پاته دي كله يې ولايتونو ته خدمتي واستوي او كله يې بل ځاى ته بيخي تبديل كړي نو ځنې وخت حتى په غونډو كې دوه، درى كسه سره ناست يو...، دغه د كافر زوى (امين) زياته جزا وليدل اوس ډير ښه سوى هم دى. زه وايم كه يې مركزي كميتي ته راولو، د يوې خوا به زما لاس په خلاص وي او د بله پلوه به د گوند لپاره هم گټور كار وي چې د پارلمان نماينده يې د گوند د مركزي كميتي غړى دى.» ۲۵۱/۴۰ دا چې تره كې د گوند په مشرتابه كې د امين شتون ته ځانگړى ارزښت قايل وو هغه بايد د امين په ځانگړتياوو كې ولټول شي. امين د هرانسان په څير هم مثبتې او هم منفي ځانگړتياوې لرلې خو ډيرى پدې اند دي چې هغه زړور، ځيرك، قوي سازمانده، ناسيونالست او ځانغوښتونكى وو. ښايي د ځانغوښتنې پرته د هغه يادې ځانگړتياوې چې د يوه سياستوال د برياوو راز پكې پروت دى د دې لامل گرزيډلي وي چې تره كې د گوند د عمومي منشي په توگه د نورو په پرتله پرامين زيات حساب وكړي. دا هم ويل كيري چې د كابل پوهنتون د محصلينو د اتحاديې د اساسنامې د جوړولو پر مهال امين او كارمل دواړه د اساسنامې د جوړولو د كميسيون غړي وو او امين د كارمل سره په دې گډ كار كې په هغه شكمن شو چې د سلطنت سره اړيكې لري او گوند ته په شامليدو سره چې د تره كې او كارمل ترمنځ اړيكې خړې پرې شوي امين د تره كې له دريځ څخه څرگند ملاتړ كاوه. ښايي دا هم ددې سبب شوى وي چې تره كې د امين سره گډه ژبه موندلې وي چې دواړه د كارمل ضد دريځ ونيسي او د دوستۍ او ملگرتيا مزي ټينگ كړي. دا چې ولې د ثور د اوښتون څه موده وروسته د دوى دا توده او خوږه دوستي سره او په ترڅې دښمنۍ واوښته تردې مهاله ورته قانع كوونكى ځواب ندی موندل شوى. د امين له لوري د تره كې د هېښوونكې درناوي په اړه هغه وخت پوهيدل شوني دي چې په واکمن گوند كې د هغه مهال حالت او په خپله د تره كې او امين رواني ځانگړتياوې ترهر اړخيزې څيړنې لاندې ونيول شي. د گن شمېر افغانانو او په هغو كې د خلقيانو له انده د تره كې په وړاندې د امين چلند

عجيب، غير معمولي او هېښوونكى وو چې يومهال يې تره كې استثنايي سياستوال، خپل استاد، د شرق نابغه او د افغانستان لينن گڼلو او لاسونه يې وربښكلول او بيا يې داسې دښمن شو چې د واک څخه په

گوښه كولو سره يې د دښمنۍ گراف را ونه لويډ، هغه او د كورنۍ غړي يې زنداني او بيا يې په وحشيانه ډول ووژلو او ټول كليوال يې هلمند ته تبعيد كړل. امين دوه ورځې مخكې تر دې چې تره كې يې عملاً بې واكه كړی هم وو شوروي سفير او دريو شوروي جنرالانو ته د تره كې په شتون كې ويلي وو: «كه مرشم د تره كې نوم به مې په شونډو كې وي او مې به شم. كه تره كې مخكې له مانه مې شي زه به يې ټول پلانونه سرته رسوم.» ۸۸ / ۱۲۸ د سفير پوزانوف د سپټمبر د ۱۹ يو يادداشت چې د هغه لومړي سكرتر ليكلی ورته څرگندونې پكې ليدل كېږي چې امين د ۱۹۷۹ كال د سپټمبر په ديارلسمه د تره كې په استوگنځي كې د شوروي سفير او دريو جنرالانو په شتون كې وايي: «تره كې يو پېژندل شوی مشر دی او دی (امين) وياړ لري چې د تره كې يو لاروی دی ... او كه دی (امين) له تره كې مخكې مړسي نومړينه به يې ددې زباد وي چې خپله دنده يې سر ته رسولې ده. ان كه تره كې د خپل ټاټوبي له چوپړ څخه لاس واخلي، نو دی (امين) د تره كې د يوه رښتوني پلوي او لاروي په توگه به ترخپلې وسې هر هغه څه وكړي چې د خپل استاد كار او هيله سرته ورسوي.» ۱۳۲ / ۱۲۵ د تره كې په پټه دا ډول څرگندونې د امين سپين سترگي بڼې ځكه چې تره كې يې بېواكه كړی خو بيا هم هغه ستايي. د تره كې په وړاندې د امين د شخصيت په اړه راز محمد پكتين ليكي: « امين دومره رياكار او دوکه باز و چې له يوې خوا يې د تره كې د را پرزولو لارې چارې لټولې له بلې خوا يې تره كې ته يو اوږد نوملړ القاب وركړه او ځان يې تر ټولو وفادار بنسكار او ... په لومړي سر كې د امين په دستور د ځوانانو د خلکي سازمان لخوا داسې دندورې خپرې شوې چې تره كې صاحب اوس سپين ږيری دی . هغه بايد د گوند افتخاري رييس وي او دولتي كارونه امين صاحب ته وسپاري.» ۱۳۷ / ۱۳۳ - ۱۳۴ دا چې د امين د فرکسيون اړونده غړو د ثور د وسلوال پاڅون وړاندې هم د امين په گټه تبليغات كول يو له هغو څخه عبدالرشيد جليلي وو. هغه چې د اكراب په كيف كې زده كړې كولې د هوايي قواوو اړونده خلقي محصلو افسرانو (شېراقا حركت ، محمد حكيم خوستي ، عزيز احمد عزيزي ، ضراب گل او د دافع هوا افسر اسدالله) په يوه مجلس كې د امين د غوره ځانگړتياوو په اړه وينا كړې او د امين په نامه يې شعار هم وركړی وو چې د محمد حكيم خوستي له سخت غبرگون سره مخامخ شوی او مجلس په ناندریو اوښتی وو. دا مجلس د شېراقا حركت د ډپلوم د ترلاسه كولو په موخه جوړ شوی وو. د گوند د واكمنۍ مخكې د تره كې او امين د دا ډول دوستانه او تودو اړيكاو گډ دريځ په هكله د گوند د باندې نور سياستوال څه چې د گوند زياتره غړي هم نه پوهيدل. خو د گوند د واكمنۍ پرمهال د يو بل په پټه د دواړو ويناوو او د تره كې په وړاندې د امين له عجيب سلوك څخه خلكو ته دا انتباه پيدا شوه چې امين تره كې ته بې كچې درناوی كوي . د تره كې له لوري پرامين باور تردې بريده وو چې « تره كې د امين د مشوري پرته هيڅ كار هم نه كاوه.» ۱۲۲ / ۱۷۱ خو هغه څه چې په خبره پوه كسانو ته عجيب برينيدل د امين له لوري د تره كې د لاسونو ښكلول او هغه ته د ډول ډول لقبونو كتارول وو. زموږ په زمانه كې داسې بېلگه نشته چې كوم وزير د حكومت يا دولتي مشر لاسونه مچي كړي وي . يوازې روحاني او مذهبي مشران د هغوی د مريدانو له دا ډول درناوي څخه برخمن وي.

د بېلگې په توگه به د امين له لوري د تره كې په پټه د هغه ځينې ويناوې ولولو. امين د ثور انقلاب د بري څه موده وروسته په خپله يوه وينا كې وايي: « هغه (لينن) د نړۍ د پرولتاريا مشر او دا بل (تره كې) د افغانستان د زياراښتونكو خلكو ستر لارښود دی. دواړو سترو رهبرانو دوه كارگري انقلابونه رهبري كړل ...، كه خبره د ثور انقلاب څخه كوو نو خبره د ستر رهبر تره كې څخه ده او كه خبره د اكتوبر انقلاب څخه كوو خبره د ستر لينن څخه ده.» ۱۵۹ / ۷۶۱ د ثور انقلاب لومړۍ كليزه چې د امين په

نوبت د بهرنیو چارو په وزارت کې نمانځل کیدله امین وایي: «که لینن ستالین درلود او فېدل کاسترو خپل ورور راول کاسترو لري، نو تره کی صاحب امین لري.» «۱۶۷/۱۲۲»

د ثورد ملي دموکراتیک انقلاب د بري وروسته د افغانستان حالاتو د نړیوالو څارگرو ادارو او رسنیو پام ځانته راگرزولی وو. د لویدیځ په رسنیو کې د تره کي او امین ترمنځ اختلافونو ته هم کله ناکله گوته نیول کیده همدا لامل وو چې نورمحمدتره کي د ۱۹۷۹ کال د مارچ په نولسمه چې د هرات د پېښو سره سمون خوري وویل: «غواړم هغوی (لویدیځو مطبوعاتو) ته ووايم چې زه او امین نوک او اوری یو. دا امکان نلري چې نوک او اوری دې سره بیل شي.» ژوند ښيي چې هغه وخت په حکومتونو او گوندونو کې اختلافونه برښیږي چې په حکومت او گوند کې حالات کړکېچن او یا څرگندې ناکامی ترسترگو شي چې پره یې پردې یا هغه چارواکي یا مشر واچول شي. د هرات پېښو وښودل چې واکمني د خلکو د باور په ترلاسه کولو کې پاتې راغلي ده نو منطقاً چې د ځینو چارواکو سره دا پوښتنه پیدا کیدله چې علت یې څه دی او ملامت څوک دی؟ پېرو هغه مهال امین ته گوته نیوله چې منطقاً د امین او د هغه د پلویانو منفي غبرگون یې درلود او پایله یې دا کیده چې خبره بهر ته ووزي او په نړیوالو رسنیو کې انعکاس ومومي. پدې هکله د افغانستان تر وروستي افغانه کتاب دویم ټوک په ۲۸ مخ کې داسې لولو: «د تره کي پلویانو محمداسلم وطنجار، سیدمحمد گلابزوی او شیرجان مزدوریار ته د مارچ په ۱۷ نیټه د انقلابي شورا په یوه غونډه کې موکه په لاس ورغله چې د ملي دفاع وزارت په اړه غونډې ته خپل اعتراضونه وړاندې کړي. په هغه وخت کې د ملي دفاع وزارت پر نامه د تره کي له خوا اداره کیده خو اساسي قدرت د امین په لاس کې وو.» د همدې موضوع په هکله یو شوروي ژورنالست ورته څرگندونې لري او لیکي: «افغانستان ته په راستنیدو سره تره کي په حیرانتیا وموندل چې د خلقیانو ترمنځ څرنگه چې اړین دي یووالی شتون نلري، د انقلاب اتلان وطنجار او گلابزوی د انقلابي شورا په غونډه کې د وسلوال پوځ په وړاندې په څرگند ډول امین په ناسمو کړنو تورنوي چې امین له ځواکونو نه د عادي خلکو ضد استفاده کوي پداسې حال کې چې دا د کورنیو چارو د وزارت دنده ده.» «۶۳ / ۱۷۶» که چیرې پورتنیو نقل قولونو ته وکتل شي منځپانگه یې یوه ده چې په دواړو کې امین د دفاع وزارت د ځواکونو څخه د خلکو خلاف په ناوړه گټه پورته کولو تورن کيږي. یوازې د انقلابي شورا د غونډې وخت پکې توپیر لري. د تره کي د پلویانو له لوري د امین له کړنو سرټکونه او انتقاد بېله کومه شکه د تره کي د همغږۍ پرته نه کېدل دا بیا ښيي چې د دواړو مشرانو د ویناوو او څرگندونو خلاف په واکمنۍ کې د تره کي او امین تر منځ اختلافونو شتون درلود او په خپله د تره کي له لوري دا ډول ویناوې د دې اختلافونو د پټولو په خاطر وې. د ثور د سیاسي اوښتون وروسته امین د یوې ځواکمنې څیرې په توگه واوښت او عملاً په گوند او حکومت بشپړتسلط وموند. ترکی دا حالت لیدلو او له همدې کبله یې د امین ارادې او غوښتنو ته غاړه ایښودله. داسې فکر کېږي چې تره کي غوښتل د هغه مهال په نازکو او حساسو شرایطو کې امین د یوه ځواکمن کس په توگه له ځان سره ولري ترڅو په گډه بحراني حالت کابو کړي او حالات لا نور کړکېچن نشي. خو امین بیا په همدې هم قناعت نه درلود او د بشپړواک د ترلاسه کولو په موخه مخ په وړاندې گامونه اوچتول. د تره کي په پټه د امین د ویناوو په هکله پاکستاني ژورنالست انور راجا چې د کارمل د واکمنۍ پرمهال د پلچرخي په زندان کې بندي وو لیکي: «امین د تره کي سره غوره مالي کول، هغه به یې په گوندي او حکومتی غونډو کې په چاپلوسانه القابو سره یاداوه لکه د شرق ستوری، سترمفکر، سترلارښود او پیر نور.» «۱۶۷ / ۱۱۴» د تره کي په پټه د امین له لوري د دې ډول ویناوو، په څلورلارو کې د تره کي د سترو سترو عکسونو نصبول او د هغه بې کچې درناوي څخه موخه دا وه چې هغه ته د شخصیت کیش ورکړي او بیا یې د کیش شخصیت د درلودلو په تور محکوم کړي. بیخایه هم نه وو چې

«د امين لور په مكتب كې خپلې يوې ملگرې ته ويلې وو چې مور تره كې ته كيش شخصيت وركړ...، دې پوهيدې چې تره كې د گوند په بهرنيو اړيكو كې او هم د افغانستان په كين لاسو غورځنگونو كې د خپل دريځ له مخې ډېراغيزمن او هرچا ته منلې دى. همدا لامل وو، چې امين د تره كې لپاره شخصيت پرستي راويسته. «۳ / ۲۶۳ - ۲۶۴

كه چيرې دا موضوع په څو كرنو كې راوغاړو ويلې شو چې د امين په پټه د تره كې له لوري څرگندونې او هغه د خپل وفاداره شاگرد په نامه د يادولو نه موخه دا وه چې د امين له برلاسى او كاري وړتيا څخه د افغانستان د دموكراتيك جمهوريت د ستونو د ټينگښت او انقلاب د ودې په موخه گټه پورته كړي او امين غوښتل تره كې ته د خپلې بې كچې وفادارۍ په بنډولو سره په گوند كې د تره كې د اوتوريتي څخه په استفادې سره خپل دريځ لا پياوړى كړي او خپل هدف ته چې زعامت ته رسيدل دي گټه پورته كړي. لدې نه معلوميري چې تره كې او امين په بشپړ ډول دوه متضاد شخصيتونه وو او متضادې موخې يې لرلې. تره كې د امين سره د يوې عقيدې او يوه ارمان د ملگرې په توگه د رښتيني ملگرتيا او دوستۍ لار نيولې وه او امين ورسره لوبې كولې. تره كې د امين د وړتياوو څخه د نظام د ټينگښت په موخه گټه پورته كوله او امين غوښتل د تره كې د باور په ترلاسه كولو سره خپل هدف چې زعامت ته رسيدل دي گټه پورته كړي. تره كې د ۱۹۷۹ كال د سپټمبر په دوولسمه دوي ورځې مخكې چې امين د تره كې خلاف د بغاوت جنده پورته كړې وه سروري او گلابزوى ته چې هغوى دواړو هڅې كولې تره كې قانع كړي چې امين د هغه ژوند ته گواښ دى، د امين ضد كړنو اجازه غوښتله تره كې دوى ته ويلي وو: «ملگرو غور ونيسئ! د خپل ژوند د ژغورنې لپاره به حتى مچ مړ نكړم. پرېزدي چې زما تقدير او سرنوشت گوند او خلك وټاكي. «۱۰۸ / ۳۸ خو امين نه يوازې هغه له واکه گوښه كړ بلكې ژوند ته يې د پای ټكى كينود. كله چې سروري او گلابزوى تره كې ته ويلي وو چې امين لومړى تا وژني او بيا مور نو اجازه راکړه چې مور د هغه چاره وكړو تره كې ورته ويلي وو كه تاسې له مرگه ويره لرئ وټښتئ خو زه چا ته اجازه نه وركوم چې بل څوك و وژني. همدا لامل وو چې سروري د خپلو نږدې خلقي ملگرو سره تره كې په سختو ټكو انتقاد او حتى غندلو چې ولي يې د امين د وژلو اجازه نه وركوله. د تره كې له لوري د هغوى غوښتنې ته منفي ځواب بڼي چې هغه د د امين سره په ملگرتيا كې رښتيني وو او د امين سپكه او ورکه يې نه غوښتله.

د نورمحمد تره كې او حفيظ الله امين د اختلافونو برينډېدل

د وروسته پاتې هېوادونو زياتره روڼ اندي پدې عقیده دي چې د دې هېوادونو ځيني مشران د زبرځواکونو د هژمونپستي تگلارو قرباني شوي دي. زمور په هېواد كې هم د محمد داود، تره كې او امين په اړه دا ويل كيري چې هغوى د وخت د زبرځواکونو د سياليو قرباني شول. خو واقعيت دا دى چې سياست د دولتونو، سياستوالو او ځواکونو ترمنځ د اړيكو او راكړې وركړې د كيسې پرته بل څه نه دى او ماتې خورلى او ناکام سياستوال هغه څوك دى چې د دې اړيكو په محاسبه كې تيروتني كوي او يا اجازه وركوي چې دا اړيكې دده او د هېواد په زيان يې تمامي شي. زياتره د ا، خ، د، گ پروني غړي او همدارنگه يو شمېر شوروي څېړونكي د تره كې او امين تر منځ د اختلافونو په را پنځولو كې شوروي دولت او يا د دې دولت څارگره اداره ملامتوي پدې كې شك نشته چې شوروي سلاكارانو او د مسكو څخه پرله پسې راتلونكو پلاويو د خلقي مشرانو د اختلافونو په را پنځولو كې رول لوبولى دى خو دې

اختلافونو ته يې د هغو خلقي كدرونو په واسطه لمن ووهله يا د مسكو د لاس وسيله شول كوم چې يا د سياسي پلوه خام وو، اړينه خپرکتيا او بصيرت يې نه درلود، د انترناسيوناليسم غولونكي شعار كانه او رانده كړي وو او يا دا چې د ليونتوب تركچي خانغوبښتونكي وو. د دولتونو مشرانو ته بنايي د نورو دولتونو سره په اړيكو كې هوبنيارانه او حساب شوي گامونه اوچت كړي، پر لويو گټو فكر وكړي او بريالی دپلوماسي پرمخ بوزي. كه د تره كې او امين ترمنځ د بي اتفاقيو په لمن وهلو كې له شورويانو څخه گيلې كيږي دا كه له يوې خوا د سياست څخه بيخبري بڼيې له بله پلوه دا تصور هم زيروي هڅه كيږي چې بيله استثنی دواړه خلقي مشران تره كې او امين غير مسئول او بي گناه وگڼل شي. پدې اړه د پام وړ خبره داده چې ولي دا مشران او كه دقيق وويل شي يو له دوی څخه د كرملن د موخو او تگماریو بنسكار او وسيله شو يا د ځانمنی او مقام پالنې له كبله پداسې كړنولاس پورې كړ چې په گوند او حكومت كې مخامختيا او ټكر ته لار پرانيزي او شوروي اړخ بيا د هغو څخه ناوړه گټه پورته كړي. له بده مرغه نامشروع سيالي د غوڅ اكثریت افغان سياستوالو يوه منفي ځانگړتيا او مزمنه ناروغي ده چې هغې د، خ، د، گ په خلقي گوند كې هم پخپل قوت سره ځان را څرگند كړ. دا واقعیت د لمر په شان روښانه دی چې خلقي مشران لكه ډېری نور افغان سياستوال د دې جوگه نشول چې خپلمنځي ستونزې او اختلافونه د مسؤلانه خبرو له لارې حل كړي. سربيره پردې پېړيو پېړيو واكمن استبداد په ټولنه كې خشونت پالونكي ذهنيت او فرهنگ واكمن كړی دی چې هڅه وشي اختلافونه د احساساتو او زور بڼودنې له لارې حل شي. د خلقي واكمنی پر مهال د امين له لوري د واك څخه د غلې كودتا له لارې د تره كې گوبڼه كولو او بيا وژلو وښودل چې ددې گوند مشرتابه دا وړتيا ونه موندله تر څو په گوند كې اختلافونه په خپل وخت د پوهاوي له لارې حل كړي. دا بيا د خلقي مشرتابه د سياسي كمزوری څرگنده بڼه ده. په هر سازمان كې د نظر اختلاف يوه طبيعي پدیده ده، هر څوك، هره ډله او هره طبقه خپل فكر، ليدلوری او خپلې گټې لري. دا هغه څه دي چې د وگړو ترمنځ واټن او اختلاف راورې دلته د سياست او سياستوالو دنده ده چې دا واټن او اختلاف له منځه يوسي ترڅو د كړكچ، شخړو، ټكرونو او جگړو مخه ونیول شي. د، خ، د، گ خلقي مشران او كدرونه د انسانانو د يوې مجموعې په توگه په هغه كې د اختلافونو د منځته راتگ څخه نشي مستثنی كيدلای. مشرانو ته يې په كار وو چې په خپل وخت يې دا اختلافونه درك او د مسؤلانه بحث له لارې له منځه وړي واى. خو د دې گوند لنډې شل مياشتنې واكمنی وښودل چې دوی ونه توانيدل په گوند او مشرتابه كې يې شته اختلافونه درك او له منځه يوسي بلكې د ورځو، اونيو او مياشتو په تيريدو سره هغه زياتيدل، چاغيدل، د مخامختيا او ټكرچې ته ورسيدل او پايله يې د گوند د دوو ټاپ مشرانو (تره كې او امين) وژل كيدل، د خلقي واكمنی پای او شوروي اشغال شو. د څه د پاسه څلورو لسيزو په تېرېدو سره د تره كې او امين ترمنځ د سياسي، ايډيولوژيكي او د سمونونو په پلي كولو كې اختلاف ته نه د هغوی پلويانو او نه مخالفانو گوته نيولې دا بيا بڼيې چې اختلافونه سليقوي او يا د لعنتي واك پر سر وو.

اوس به د تره كې او امين د اختلافونو په برېښيدو، ژوريدو او په هغو كې د كرملن په دريځ ځغلنده نظر واچوو. د ثور د وسلوال پاڅون وروسته د، خ، د، گ په واكمنی كې امين د بي تاجه ټولواك له دريځ څخه برخمن شو. ده په دولت كې د داسې دريځ نه برخمن وو چې هغه د بهرنيو دپلوماتانو او ولسي استازو سره د تره كې ليدنې كتنې او په غونډو كې د گډون او يا نه گډون پريکړه كوله. پدې هكله د اردو د سياسي چارو رئيس اقبال وزيرې د امين له خولي ليكي: « تره كې صاحب راڅخه خفه دی چې ولي مي د می د لومړۍ نيټې د نمانځني مراسمو ته نه دی بېولی. د دې خبرې په اوريدو سره هک پک شوم ځکه چې نور محمدتره كې د دولت په سر كې دی او څرنگه امين چې په دولت كې دويم سړی دی دا

حق تر لاسه کړی چې د می د جشن په مراسمو کې د تره کې د گډون او نه گډون پریکړه وکړي. « ۶۰ / ۱۰۸ کیسه دا سې وه چې امین باید پدې ورځ د تره کې استوگنځي ته ورغلی وای او یوځای مراسم ته تللي وای خو امین د مراسمو ځای ته تللی او تره کې دا مراسم د تلویزیون څخه لیدلي وو. لکه څرنګه چې مخکې یادونه شوې وه د امین دا ډول شونتیاوې او بیساره واکونه د خلقي پوځیانو د بریالي پاڅون ، کاري وړتیاوو او دده څخه د سیاسي بېرو او شورویانو د ملاتړ له برکته تر لاسه کړي وو. د دې سربیره شوروي سلاکارانو هم د یوې سناریو له مخې په خلقیانو کې د امین د اتوریتي او اعتبار د لوړولو لپاره هلې ځلې کولې او په ځانګړې ډول په پوځ کې د شوروي سلاکارانو له لوري د امین په ګټه سیستماتیک تبلیغاتي کمپاین تر سره کیده. د بیلګې په توګه کله چې په ۱۹۷۸ کال کې لومړی ځل د پوځ د مرکزي جزو تاملونو د مبلغینو سره په حربی پوهنتون کې سیمینار جوړ شو په هغه کې د اردو د سیاسي رئیس سلاکار جنرال زاپلاتین په خپل لکچر کې څو ځله د امین د غوره شخصیت او کاري وړتیاوو یادونه وکړه چې ژباړونکی یې حبیب الرحمن حبیبی د امین له خپلوانو څخه وو. خو دې سلاکار یوځل هم د ګوند د عمومي منشي او د انقلابي شورا د رئیس نوم په خوله رانه وور. زاپلاتین په خپل لکچر کې حتی د امین د کار د مهال ویش خبره وکړه او دا یې ویل چې نوموړی په څلېرویشو ساعتو کې اتلس ساعته کار کوي او هر ماخوستن د شوروي سلاکارانو څخه پوځي تکتیک زده کوي. د سلاکار دې ډول څرګندونو بنودل چې غواړي امین د یوه له انرژۍ ډک ګوندي او دولتي مشر په توګه معرفي کړي چې په خبر پوه ګوندیانو ترې خپلې اخیستې لرلې. هغه کسانو چې د څوکیو لیوال وو پدې هڅه کې شول چې څه ډول ځوان او د انرژۍ ډک مشر ډلې ته چې انترناسیونالست شوروي دوستان یې هم تائیدوي ځانونه ور نږدې کړي. د زاپلاتین لکچر په واقعیت کې د امین لپاره کمپاین وو او هغه څه چې د امین په پټه زاپلاتین ویلي وو د پوځ په جزو تاملونو کې د شوروي مشاورینو له لوري تبلیغېدل. دې ډول حالت امین ته دا شونتیاوې په لاس کې ورکړلې چې ډیری پوځیان هغه د یوه وتلي مشر په توګه ومني. په بله خوا په ګوند کې د امین د دریځ دې ډول پیاوړتیا او د هغه د ارادتمندانو یکه تازی د ځینو څپرکو ګوندیانو پټ او څرګند مخالفت ته لار هواره کړله. همدارنګه په ګوند کې د واک د انحصار واکمني روحیې او د سیاسي مخالفینو نه زغمل ، د ځینو مسئولینو له لوري د دولتي ضد کړنو په تور د نیول شوو کسانو بېله محاکمې وژنو په هیواد کې د مخالفتونو او مقاومتونو لړۍ پیاوړې کړه چې پایله یې د وضعیت کړکېچن کیدل او د ګوند په مشرتابه کې یې هغو کسانو ته چې دا یې له بې تاجه ټولواک څخه ګڼل پلمه او موکه په لاس ورکوله چې د امین سیاستونه او کړنې انتقاد کړي او نور بیا په پټه د هغه خلاف تبلیغات پرمخ یوسي چې دې کار امین او امین ته د وفاداره کسانو منفي غبرګون له ځانه سره درلود. په ګوند کې د دې ډول وضعیت واکمنیدل په واقعیت کې خلقیان په دوو سیالو ډلو وویشل. هیره دې نه وي چې د ثور د پوځي پاڅون وروسته امین د صدراعظم د مرستیال ، د بهرنیو چارو د وزیر سربیره د هیواد د امنیتي بنسټونو (د دفاع وزارت ، کورنیو چارو وزارت ، څارګرې ادارې یا اګسا) د لارښوونې او څارنې مسئولیت هم درلود. هغه مهال د ګوند د سیاسي بورو هر غړي د حکومت د یوه ځانګړي سکتور د لارښوونې مسئولیت درلود چې د هیواد د امنیتي سکتور مسئولیت امین درلود. د حکومت د امنیتي بنسټونو په چارو کې د امین بنسټلې او لاسوهنې، پر مشرانو یې نفوذ او د خپلې ارادې تحمیلول ددې سبب شول چې د دې بنسټونو مشران د امین خلاف دریځ ونیسي او حتی یو د هغوی نه عبدالقادر د امین د نه پخلاکیدونکي دښمن ، بېرک کارمل له ډلې سره لاس یو کړي پدې هکله د جنرال عبدالقادر د خاطر اتو په کتاب کې داسې راغلي: « امین تل ویل چې ګوښه یې کړئ او تقاعد ورکړه ! د لوري کچې څخه تر ټیټې کچې هغوی تقاعد ته سوق کړه، ما مقاومت کاوه...، امین هره ورځ د دفاع وزارت ته راتللو، تاکید

او تکرارول يې چې پخوانيو جنرالانو او قوماندانانو ته تقاعد ورکړه. « ۱۶۸ / ۲۲۸، ۲۶۹ د(جنگ در افغانستان) نومي کتاب روسي ليکوالان پدې اړه ورته څرگندونې لري او ليکي: « له بله پلوه د امين او قادر ترمنځ شخصي سيالي او په يو بل نه باور، د هغوی ځانمنې او سرکشی د دوی ترمنځ زياته آزردگي منځته راوړه. قادر هغه مهال لدې کبله د امين د کړنو څخه په څرگند ډول خپله ناخوښي ښودله چې هڅه يې کوله پوځ ترخپل اغيزلاندې راولي. « ۱۰۶ / ۹ که څه هم عبدالقادر خلقي گڼل کيده خو ويل کېدل چې د گوند په پرتله شورويانو ته زياته وفاداري لرله. « شوروي وسلوال ځواک او ارگانونو پر عبدالقادر بشپړ ډاډ او زړه درلود، د کي جی بی میشتي څارگرې څانگې د نوموړي په اړه ډير باور درلود او هغه ته يې د يوه اصولي او شوروي اتحاد ته د سرسپارلي او پالاياله ملگري په سترگوکتل. « ۱۲۴ / ۳۰۶ بېله شکه په ځانغوښتونکي او له سياسي پلوه خام عبدالقادر باندې د د بل ځانغوښتونکي امين دا فشارونه وو چې په غالب گومان د شورويانو په اشاره هغه د خلقي واکمنۍ خلاف د پرچميانوسره گډه ژبه موندلې وي او د کودتا په هڅه کې شوی وي. وروسته له څه مودې د څارگرې ادارې (اگسا) مشر سروري هم ورته دريځ غوره کړ لکه څرنگه چې د شوروي سفارت د خارجي کشف د دفتر اپراسيوني مامور ويکتور بونوف د محمود په نامه د خپل افغان اجنټ د څرگندونو پر بنسټ د ۱۹۷۹ کال د جون په پنځمه خپل امر ته دا رپوټ وړاندې کړ: « د ژمي د وروستيو او د روان کال د پسرلي څخه د اگسا امر اسدالله سروري پدې فکر کې دی چې د افغانستان استخباراتي شبکه څوک، د څه لپاره څاري او له منځه يې وړي. مخکې سروري بيله څه ويلو د امين هدايتونه عملي کول، امين هغه څوک وو چې سروري يې گوند ته راوستی دی، د گوند په دننه کې يې مطرح کړی او پدې مقام د امين له برکته گومارل شوی دی...، خو پدې وروستيو ورځو کې د اگسا امر شکونو ناآرامه کړی دی. معمولاً داسې وو چې امين به د نيولو او اعدامولو هدايت ورکاوه پداسې حال کې هغه چا نه ملامتاهو چې له بيخايه بيرحميو کار اخلي، امين پاک او سپيڅلی پاتې دی. لدې کبله دی، يعنی سروري د امين پټ امرونه پلي کوي او ټول هيواد هغه(سروري) ويني زبښونکی جلا د گڼي. په همدې دليل د هغه لپاره ځورونکي ده چې د نوموړي څخه يې ډيرو نږدې دوستانو او خپلوانو مخ گرزولی دی، د پسرلي د پيل نه سروري په مختلفو پلمو هڅه کړي د امين د امرونو د اجرا څخه ډډه وکړي. « ۶۳ / ۱۹۴ د اگسا د ادارې د اجراتو په اړه عزيز اکبري د نوموړي ادارې لوړپوړی هم ورته نظر لري او وايي: « زما له نظره په ډيرو مواردو کې د نيولو او اعدام کولو تصميم امين نيوه ځکه چې د دې سازمان کار پخپله امين څاره. « ۱۱۶ / ۲۴۹ وطنجار او همدارنگه مزدوريار د دفاع او کورنيو چارو د وزارتونو په چارو کې د امين د لاسوهنو له امله د امين خلاف دريځونه ونيول. ميثاق هم په امنيتي بنسټونو او په تېره دفاع وزارت کې د امين د لاسوهني خبره کوي چې د عبدالقادر د مخالفت سبب شول. يو غير گوندي ليکوال چې د وطنجار سره يې په دفاع وزارت کې ليدلي وو داسې ليکي: « لدې سره سره چې وطنجار د دفاع وزير و، په واقعيت کې يې د واک زياته برخه د امين او د امين د پلويانو په لاس کې وه. کله چې ما(ليکوال) د وروستي ځل لپاره اسلم وطنجار د دفاع په وزارت کې وليد خپلې څوکۍ ته يې اشاره وکړه او ماته يې وويل چې پردې څوکۍ بېچاره رسولي ناست و او اوس يې ما ځای نيولی دی. « ۱۵۸ / ۲۸ دا ليکوال په ځانگړې توگه لوی درستيز يعقوب او سياسي رئيس اقبال وزيري د امين پلويان يادوي چې د وطنجار واکونه يې محدود کړي وو. د امين د خپلوانو او ارادتمندانو واک او په پوځ کې د هغوی خپلسري او سلسله مراتبو ته نه پاملرنه به د هغه مهال د کندهار د قول اردو د بولندوی محمد کبير کارواني واورو چې د امين د نسکورېدو وروسته يې ليکوال ته ويلي وو: « کله چې يعقوب لوی درستيز وو زه د سياسي رياست د سازماندهي د مديريت مدير حبيب الرحمن حبيبي وروغوښتم او د قول اردو د چارو د څرنگوالي په اړه معلومات غوښتل او

زما كارونه يې انتقادول . وروسته لدې كتنې لوی درستيز محمد يعقوب ته ورغلم او شكاييت مې وكړ چې حبيب الرحمن له كومه خايه دا واک تر لاسه كړی دی چې د قول اردو قوماندان ورو غواړي؟» د سياسي رياست كاركونكو يوازي د جزوتامونو د سياسي آمریتونو د كار څارنه كولاى شواى او بس . كه چيرې د عبدالقادر، وطنجار او سروري څرگندونو ته وكتل شي هغوى د هيواد د امنيتي بنسټونو مشران پاتي شوي دي. په هر هيواد كې امنيتي ارگانونه د واک او ځواک اصلي بنسټونه گڼل كيري او د افغانستان په څير يوه هيواد كې چيرې چې د واک ليرد د ټاكنو له لارې نه بلکې د کوتاگانواو پاڅونو له لارې ترسره كېږي بيله شكه د زعامت مدعيان امنيتي ځواكونو ته ځانگړې پام راگرزوي او غواړي پر هغو بشپړ تسلط ومومي. د امين سره د ا، د، ج د امنيتي بنسټونو د مشرانو او لوړپوړو پوځيانو(عبدالقادر، وطنجار، سروري ، مزدوريان) مخالفت د امين د هغو كړنو په وړاندې غبرگون وو چې غوښتل يې پر امنيتي ځواكونو بشپړه ولکه ټينگه كړي او دا مشران د نظام د مخالفينو د ځپلو او له منځه وړلو په موخه وهڅوي . پداسې يوه حالت كې تره كې د هيواد د مشر په توگه د امنيتي ارگانونو د مشرتابه له دريځ څخه ملاتړ كاوه كومو چې نه غوښتل د وسلوال پوځ د اعلى سر قوماندان په وړاندې موازي اعلى سر قوماندان سر را پورته كړي او هغه هم داسې څوك چې د مخالفينو د ځپلو او بې محاكمې وژلو تگلاره غوره كړې ده. پدې هكله د امين هڅې يوازي په وسلوالو ځواكونو پورې نه محدودېدلې بلکې په ټولو دولتي ادارو او په هغوكې د دولتي واک په سيمه نيزو ارگانو كې هم ترسترگو كيدلې چې د گوند په مشرتابه كې يې منفي غبرگونونه له ځانه سره لرل. امين خپل غير گوندي مشر ورور عبدالله امين په شمال كې د كل مختاره واكدار په توگه گومارلى وو او خپل اتلس كلن زوى عبدالرحمن يې د ځوانانو د خلقي سازمان مرستيال ټاكلی وو خو» كله چې امين خپل همدغه زوم(اسدالله امين) بيله كوم رسمي اعلان څخه د بهرنيو چارو د وزارت مرستيال هم ټاكي نو پدې مقرراتو باندې د تره كې لخوا امين په خپلو پالنې سره په مخامخ خبرو كې وغندل شو، نو امين هم ډير په قهر سو او پر تره كې يې خوله را خلاصه كړه او داسې يې ورته وويل نو زه بايد خپله كورنۍ ووژنم. « ۲۶۴/۳ دا ډول حالت ددې سبب شو چې د خلقيانو د دوو ټاپ مشرانو ترمنځ اړيكي خړې پړې شي. اسدالله امين لكه ح. امين د نظام هر كاره وو . پدې اړه كشتمند هم د اسدالله امين په اړه پخپل كتاب كې راوړي چې كله دى په توقيف كې وو اسدالله امين به د اسدالله سروري سره يوځاى د ده ليدو ته را تللو . هغه مهال اسدالله امين د كابل ښار د گوندي كمېټې منشي وو چې د هغه دندې د بنديانو سره هېڅ تړاو نه درلود. دا بيا بنيې چې نه يوازي په خپله امين بلکې وراره يې هم د امنيتي او قضايي بنسټونو په چارو كې لاسوهنه كوله او ددې بنسټونو د مشرانو واكونه يې محدود كړي وو. سر بيره پردې د امين له لوري د سياسي مخالفينو په وړاندې د زورزياتۍ څخه كار اخيستل او بيله محاكمې وژنو له كبله تره كې « يوه ورځ په غونډه كې ورته وويل چې خلك وژل كيږي يا خوار بيگناه خلك زندان ته اچول كيږي . حفيظ الله امين انكار وكړ او ويې ويل چې د تاسې له ارادې پرته د چنار يوه پانه هم په ځمكه نه لويږي اما تره كې وويل زه پانه څه كوم ونه چپه كيږي او زه نه خبريږم .» ۱۶۹ په گوند او حكومت كې دا ډول غير نارمل حالت د څيركو گوندي او حكومتي كدرونو او په هغو كې د شوروي سلاكارانو څخه پټ نه پاتي كيدل. البته دا د شوروي اړخ لپاره ښه زيرى وو چې د هغه څخه گټه پورته كړي. هغه مهال د گوند د مشرتابه(سياسي دفتر) لپاره په كار وو چې په گوند او واكمنۍ كې د دې گواښمن ويروس(اختلاف) د ودې مخه نيولې واى. د گوند يو شمير كدرونو د تره كې او امين ترمنځ دا اختلافونه احساسول خو د گوند مشرانو داسې ښودل چې هغوى ترې خبر نه دي. فكر كيږي چې دوى له دې امله نه غوښتل د دواړو لوړو مشرانو د قدرت په مبارزه كې ځانونه ښكيل كړي چې د دوى خپل دريځ ته زيان ونه رسيري غوره يې وگڼله چې ځان پدې حساسه مسئله كې ښكيل نكړي ، د دې

سيالی ننداره وکړي او کله چې هر یو پدې مقابله کې بریالی راوخوت د اتل په څیر د هغه په غاړې کې د گلانو امپلونه واچوي. یو د دغو مشرانو څخه چې گواکې د تره کې او امین ترمنځ د اختلافونو څخه بې خبره وو لیکي: «زه تر هغه وخته پورې چې په ارگ کې د دوی د محافظینو ترمنځ نښته وشوه د دوی په اختلافونو نه وم خبر...، مثلاً زه داسې خاطر نه لرم چې میثاق، پنجشیري، شرعي، دانش د دوی د اختلافونو نه خبر شوي وي.» ۴۰ / ۴۱۴ واقعیت دا وو چې پدې اړه گوندي کدرونو خپلو مشرانو او په هغو کې همدې مشر ته خبرداری ورکړی وو او خپلې اندیښنې یې ورسره شریکې کړې وې چې یو د هغو څخه لیکي: «ما څو ځله صالح محمدزیري ته مراجعه وکړه ولي هغه تل ویل زه او کریم میثاق د سیستم د بدلولو اساسي اقتصادي او ټولنيزې چارې رهبري او عملي کوو يعني کریم میثاق مالي برخه او زه د ځمکو د توزیع کولو پروگرام پلي کوم، دا چې د نور محمدتره کې او امین ترمنځ څه تیریري پریردی چې هغوی یې پخپله حل او فصل کړي.» ۱۲۸ / ۸۵ حیرانوونکي او د خواشینۍ وړ خبره خولا دا وه چې ځینو مشرانو بیا دې اختلافونو ته لمن وهله. د دغو مشرانو نه یوه د خلقیانو د واکمنۍ له نسکوریدو وروسته په ویاړسره ویل: «وروسته له هغه مې چې د گوند پوځیان د بیگ شونښتانو (موخه تره کې او امین) ضد متحد کړل او هغوی مې د یو بل خلاف راوپارول، د تره کې له نسکوریدو وروسته د حفیظ الله امین د حکومت په لومړۍ ورځ له هیواد نه ووتم، د انقلاب څخه د ډاډمنې دفاع او په گوند کې د انحراف د مخنیوي په خاطر مې د شوروي دوستانو د قانع کولو په موخه چې خپل محدود قطعات افغانستان ته واستوي د امین د حکومت په وروستۍ ورځ کابل ته راستون شوم.» ۸۲ د دې مشر (دستگیر پنجشیري) د پورتنیو څرگندونو په هکله لیکوال د نیاز محمدموند د گوند د دارالنشاء د غړي سره خبرې کولې هغه وویل پنجشیري عادت لري چې د ځینو مسئلو په اړه مبالغه وکړي بنایي پدې هکله یې مبالغه کړې وي. ممکن د مومند انگیرنه سمه وي خو د پنجشیري د څرگندونو نه بریښي چې نوموړی د تره کې او امین د اختلافونو د پایلو او د شوروي د اشغال څخه راضي وو او په دې کې شک نشته چې په پټه یې دې اختلافونو ته لمن وهلي وي. بیخایه هم نه وو چې امین د خلقیانو په مشرتابه کې خپلو پټو مخالفانو ته کنجکیان ویل چې په برالا یې په سیاسي بیرو کې خپل دریځ نه څرگنداوه او په پټه یې بیا د امین خلاف خپلو پلویانو ته ځانگړي دستورونه ورکول. د کنجکیانو په اړه ویل کېږي چې د ثور انقلاب وړاندې تره کې د مرکزي کمېټې په یوه غونډه کې زېږي، میثاق او پنجشیري ته وویل چې په کونج کې ناست یئ او د بحث لاندې موضوع په اړه څه نه وایئ. امین ددې خبرې په اورېدو سره په هغوی د کنجکیانو نوم کېښود. یو شوروي څارگر لیکي: «دستگیر پنجشیري له زندانه نیغ په نیغه د ببرک مخې ته ودرول شو. ببرک په بورنورې او تړتونکي غږ پر پنجشیري غاښ چېڼه وکړه: مور او شوروي ملگرو دواړو ته پنجشیري د یوه رښتوني کمونست په توگه گڼلې. تاله هغو شوروي ملگرو سره خیانت وکړ چې له تاله سره یې په مسکو کې خبرې کړې وې. پنجشیري وویل: زه له امین سره همغږی او موافق نه وم. خو نه مې شوای کولای په برالا د هغه مخالفت وکړم. زه د هغه یو پټ مخالف وم. تر هغه ځایه چې له شوروي ملگرو سره زما په خبرو پورې تړاو لري، ما گومان کاوه چې په مسکو کې شوروي ملگري غواړي زما امیني ضد احساس ځانته څرگند کړي او که ما څه ویلي وای، بیریدلم چې هغوی به یې بیرته امین ته ووايي. که زه د شوروي ملگرو په رښتوني موخي پوهیدلای، پدې کې هیڅ شک نشته چې ما به په بل ډول چلن له ځانه راڅرگند کړی وای.» ۱۲۴ / ۲۲۹ - ۲۳۰ د پنجشیري په خبرو کې درې ټکي د پام وړ دي.

الف- د کنجکیانو په هکله د تره کې انگیرنه په بشپړ ډول سمه وه چې دوی دا میرانه نلرله چې د گوند د کورنیو ستونزو په اړه څه ووايي او د حل په اړه خپل وړاندیزونه او نظریات وړاندې کړي.

ب- پنجشيري د امين تر واکمنېدو پورې ليدل چې د تره کي او امين تر منځ د واک پر سر سيالی کې شوروي سياسي استازو او سلاکارانو له امين څخه بشپړ ملاتړ کاوه. لدې امله هغه په مسکو کې هم پدې باور درلود که د امين خلاف څه وويي بنایي شورويان امين ته رپوټ ورکړي او پدې صورت کې د ناوړه برخليک سره مخامخ شي نو هماغه دي چې د شورويانو سره په کتنو کې د تره کي خلاف د امين له کړنو ملاتړ کړی دی. همداراز يو شمېر خلقيان او په هغو کې « د تره کي پلويان باوري ول چې د شوروي اتحاد دولت او شوروي سلاکارانو امين ته د کودتا آسانتياوې رامنځته کړي چې د تره کي د رژيم را پرځولو ته يې لاره پرانيستله او په دولتي او گوندي بدلونونو کې له امين سره نيغ په نيغه بنسټول ول د امين د رژيم د ملاتړ او د هغه د پياوړتيا په لاره کې د هيواد په وسله وال ځواک او امنيتي ارگانونو کې د شوروي اتحاد د سلاکارانو شتون ته د شوروي اتحاد د يوه ملاتړونکي گام په توگه کتل کيدل. » ۱۲۴/۱۹۰

ج- د پنجشيري دا ډول دريځ پخپله بنيې چې دی او د سياسي دفتر غړي خورا کمزوري شخصيتونه وو چې د هغه گوند کوم چې دوی يې بنسټ ايښودونکي وو د برخليک په اړه اندېښنه نلرله بلکې د خپلو دريځونو او مقامونو د ساتلو په اړه يې فکر کاوه. هغه مهال د سياسي بيرو غړي اووه تنه (تره کي، زيری، پنجشيري، ميثاق، امين، شاه ولي او سوما) وو. دوه تنه وروستي د امين پلويان گڼل کيدل او دري تنه پاتې د امين پټ مخالفين يا کنجکيان وو. تره کي د دې دريو تنو پاسيف، ناڅرگند دريځ او رواني ځانگړتياوو ته په کتنې سره غوره دا گڼلې وه چې پرامين ډډه ولگوي او امين هم د تره کي لدې باور او د نورو له بې تفاوتۍ څخه گټه پورته کړي او پدې ډول د نظام هرکاره شي. د کنجکيانو له ډلې ميثاق د گوند د مشرانو د ځانگړتياوو په اړه لیکي: «واک او ځوکيو ته په رسېدو سره زموږ حيثيت معلوم شو. څرگند شول چې موږ سياسي شخصيتونه نه وو، بلکې ډېر کمزوري، ځانپال، گټې غوښتونکي او څوکۍ پال وو. څرگند شول چې موږ د عقيدې او کړنلارې لپاره مبارزه نه کوله، بلکې د ځای، مقام او شخصي گټو لپاره هڅې کولې. کله چې مقامونو ته ورسېدلو، د اساسنامې او کړنلارې د پلې کولو لپاره مو چې کلونه نغاړې ډنگولې هغه مو په بشپړ ډول هېرې کړلې...» ۲۹/۳۰۸

شوروي اړخ د تره کي او امين ترمنځ اختلافونو ته چې دوی ورته پکه وهله په کتنې سره بيا د خپلو نقشو د پلې کولو په موخه عجيبه لوبه پرمخ وړله. يوشمير سلاکارانو يې د امين او د امين د پلويانو ملا ورتله، نورو بيا د امين مخالفين هڅول چې د امين په وړاندې ودريري او د همدغو مخالفينو په اړه د امين پلويانو ته د جاسوسانو په څېر رپوټونه ورکول. «د خلقي دولت تر سقوط وروسته د هغو کسانو لخوا چې د نورمحمدتره کي پلويان او معتبره کسان وه، اوريدل کيدل چې له دوی سره د امين د له منځه وړلو په لاره کې شوروي مشاورينو مرسته کوله او هغوی ته يې مشورې ورکولې. هغه اضافه کوي عزيز اکبري چې د امين - تره کي د اختلاف په وخت کې په اگسا کې عمده سپری و. د ده او نورو امين پلوو کسانو له خولو اوريدل کيده چې شوروي مشاورينو د تره کي او د ده د پلويانو، په خاصه توگه د سروري، وطنجار، گلابزوی او مزدوريار لخوا د امين ضد فعاليتونو په اړه د اگسا، امين پلوو کارکوونکو ته راپور ورکاوه. « ۴۰ / ۴۱۵ - ۴۱۶ د شوروي اړخ دا ډول دريځ که له يوې خوا د دوستانوپه نامه د شوروي مشرانو منافقت نندارې ته ايردي له بلې خوا د امين د څرگندو مخالفينو (سروري، وطنجار، گلابزوی، مزدوريار) او پخپله د امين او د هغه د پلويانو تيبټ سياسي شعور او نه څېرکتيا هم بنيې. د شورويانو له دا ډول لوبې څخه بنسټ کي چې په لومړي گام کې هغوی هلې ځلې کولې ترڅو امين کاملاً په وضعيت او په ځانگړي توگه پر پوځ مسلط شي په دوهم گام کې د ځواکمن

امين پواسطه تره كې گوښه ، ووژني او بيا دوى په خپله په گوند كې د بدنم امين حساب ته ورسيري. ځينې څيړونكي او همدارنگه يو شمير پخواني خلقيان او پرچميان داسې فكر كوي چې گواكي شوروي سلاكاران په دوو مخالفو ډلو ويشل شوي وو لدې امله يې د خلقي مشرانو د دې يا هغه مشر او يا د خلقيانو يا پرچميانو ملاتړ كاوه چې دا په بشپړ ډول ناسمه انگيرنه ده. هغه ډله لوړپوړي شوروي سلاكاران چې د گوندي مشرانو ، وزيرانو او نورو ملكي او پوځي لوړپوړو سره يې سر او كار درلود هغه د شوروي دولت ډاډمن مامورين وو او زياتره يې د نوموړي هيواد د څارگرې ادارې غړي او يا اجنټان وو، هغوى آزمويل شوي كسان وو چې د افغانستان اړوند د خپل دولت په سياستونو بڼه پوهېدل او دشوروي دولت د تگلارو او ستراتيژيو رښتيني پلي كوونكي وو. له بله پلوه د شوروي په توتاليتار رژيم كې څه ډول يو شوروي جگپوړى مامور د خپل دولت د تگلارې خلاف عمل وكړي دې بيا د لېونتوب او ځانوژني معنى لرله. څرگنده بيلگه يې د هغه مهال د شوروي اتحاد د كورنيوچارو د وزارت معين پاپوتين دى. نوموړى په ۱۹۷۹ كال د نوامبر په وروستيو كې د امين سره وكتل او امين يې قانع كړ چې د شوروي اتحاد درى كڼكونه د افغانستان د واكمنۍ د ساتلو په موخه دې هېواد ته راشي. خو په عمل كې شورويانو د همدې ځواكونو او د تاجبېك د مانۍ شااوخوا له مخكې ځاى پرځاى شوي د مسلمانانو پنځه سوه كسيز كڼك پر مټ امين ترور كړ. كله چې د دسمبر په اته ويشتمه پاپوتين خبر شو چې شوروي لښكرامين له منځه وړى دى بنايي خپله نارضايتي يې بنودلې وي چې سمدلاسه په همدې ورځ (د دسمبر په اته ويشتمه) د هغه ژوند ته د پاى تكي كښودل شو او شوروي دولت د نوموړي مرگ ځانوژنه اعلان كړه. البته ځينې لويديځوال پدې اند دي چې هغه د تاج بېك په مانې باندې د بريد پر مهال ووژل شو. دا نظر لدې امله د منلو وړ نه دى چې د تاجبېك په مانې د كى جى بى جنگيالو او د مسلمانانو كڼك بريد وكړ نه د شوروي د پوليسو كوم ځواك ، ځكه چې پاپوتين د كورنيوچارو د وزارت مرستيال وو او منطقي نه بريښي چې د اردو او څارگرو ځواكونو قوماندو پوليس ته ورکړل شي او جنرال په خپله د يوه کوچني جزوتم (كڼك) ځانگړو عملياتو يعنې د يوې مانې په نيولو كې برخه واخلي . د شوروي سلاكارانو دا ډول دوه گونى دريځ د يوې مخكې جوړې شوې سناريو له مخې پرمخ وړل كيدو ترڅو د ا، خ، د، گ كې كړكچ ته لمن ووهي ، هغه چاغ كړي او د ټكر بريد ته ورسوي. د گوند يو مشر له ډگره يا لوبې وباسي او بل چې د گڼ شمېر خلقيانو باور يې له لاسه وركړى او حتى دښمني يې گټلې ده ترخپل كنترول لاندې راوړي او خپلي نقشي د همدې كمزوري واكمن د واكمنۍ پر مهال پلي كړي.

ولي حفيظ الله امين كيوبا ته له تللو ډډه وكړه ؟

د ۱۹۷۹ كال د سپتمبر د مياشتې په لومړۍ اونۍ كې په كيوبا كې د ناپيپلوهيوادونو كنفرانس جوړيدو او په پلان كې وو چې امين د افغان پلاوي مشري ولري. خو « امين په توطبه امېزه توگه د صحت عامې په تالار كې د فعالينو جلسه را وغوښته او په جلسه كې يې اعلان وكړ، چې په هاوانا كې د غير منسلكو هېوادونو په جلسه كې زموږ محبوب رهبر ونډه اخلي. اصلاً تره كې صاحب له امين غوښتي وو، چې د هاوانا په غونډه كې هغه (امين) د پلاوي د مشر په توگه برخه واخلي.» ۱۷۰ / ۶۵ امين چې د ځان بنودلو خورا ليوال وو ترڅو په هر سياسي تدبير كې گډون وكړي تردې چې كله يې تره كى له واکه گوښه كړ افغان فلم ته يې هدايت وركړ چې د ثور د وسلوال پاڅون (انقلاب) په اړه يو مستند فلم جوړ كړي. امين شخصاً د فلم د اتل يا د ځوانانو په خبره د فلم د هلک په توگه پكې رول ولوباوه . بنايي

په نړۍ کې امین یوازینی دولتي مشر وي چې د یوه فلم په جوړولو کې د لوبغاړي رول لوبوي. دا چې امین د کیوبا په کنفرانس کې له برخې اخیستنې ډډه وکړله دا شکونه په واقعیت اړوي چې غوښتل یې د تره کې په نشتون کې واک ته د رسېدو نقشه بشپړه کړي. هغه مهال «گریچکوف د مسکو څخه د کی جی بی مرکز ته تلگرام لیري او پکې توصیه شوې وه چې تره کی د هاوانا له سفر څخه ډډه وکړي. په مسکو کې یې گومان کاوه چې په کابل کې د تره کې د نشتون له کبله امین گټه پورته کړي او ټول واک غضب کړي. له بده مرغه د افغانستان د دولت رئیس د کشف د ادارې دلیلونو ته غوږ ونه نیو.» ۶۳ / ۲۲۵ هغه مهال امین په بشپړ ډول په وضعیت واکمن وو. په کابل کې د تره کې شتون یا نشتون کوم اغېز نه درلود. یا ښایي امین د تره کې د نشتون پر مهال ځېنې اقدامات چې د هغه په شتون کې یې نشوای ترسره کولای غوښتل د هغه په غیابت کې ترسره کړي. په وضعیت باندې د امین بشپړ واکمنېدل لدې برېښي چې د تره کې د دفتر مشر، لوی درستیز، د گارد قوماندان، د مرکزي جزتامونو قوماندانان، د هوایي او هوایي مدافعي قوماندان، د ژاندارم او پولیسو عمومي قوماندان د امین له پلویانو څخه وو. پدې سفر کې تره کې د پاکستان د ولسمشر ضیاء الحق سره وکتل، د دواړو هیوادونو ترمنځ د اختلاف وړ مسئلو د حل په موخه د دوه اړخیزه لیدنو کتنو په دوام ټینگار وشو. پدې کتنه کې چې د وخت د اطلاعاتو او کلتور وزیر خیال محمد کتوازي گډون درلود هغه وایي:

« - د دوو مشرانو په ملاقات کې ضیاء الحق د مقدماتي په توگه وویل، سوسیالیسم له مسکو څخه لومړی منځنی آسیا ته راوایست او اوس یې افغانستان ته توپ ووايه، بل گام به یې پاکستان وي.

- نور محمد تره کې وویل، سوسیالیسم د افغانستان لپاره نه دی، مور فقط د یو پېشرفته او مترقي افغانستان په جوړولو لگیا یو.

- ضیاء الحق: د ثور انقلاب اخبار چې پاکستان ته راځي په لومړیو وختو کې کنترولېدلای شوای اما اوس له کنترول څخه وتلی دی. تاسو لطفا دا اخبار مور ته مه رالېږئ.

- ن، تره کې: تاسو د افغان حکومت مخالفین په پاکستان کې ساتلي دي.

- ضیاء الحق: مور به هغه کسان تاسو ته تسلیم کړو خو پدې شرط چې تاسو د ثور انقلاب ورځپاڼه پاکستان ته را ونه لېږئ او هغه کسان چې تاسو ته تسلیم کړو ژوندي پاتې شي او د عادي کسانو په توگه ژوند وکړي...، د غونډې په پای کې دواړو مشرانو اعلان کړل چې د دې موضوع د رسمي کولو لپاره زموږ د هېوادونو د بهرنیو چارو وزیرانو ته دنده ورکړل شي.»

«ن. م. تره کې له کیوبا نه د راستنېدو په وخت کې په مسکو کې د تم کیدو او له شوروي مشرانو سره د خبرواترو په ترڅ کې یوځل بیا د ح. امین د ناوړه نیت په باب هیڅ کړای شو. هغه له ل. بریژنف او یوري اندروپوف نه پدې اړه یو لړ داسې خبرې واوریدې چې دی یې بیخي هک پک کړ. «۹۲ / ۴۹»

عزیز اکبري وایي چې کله تره کې او بریژنف ملاقات درلود «سید داود ترون هم د شوروي چارواکو، دولتي امنیت کمېټې یا کې جې بی سره اړیکې لرلې او ترون هم یو ساعت - یا یونیم ساعت غایب وو. زه فکر کوم چې شورویانو هم بعضي مسالي هغه ته انتقال کړي وي او ترون هم دا مسالي د تره کې کابل ته د راستنېدو مخکې امین ته رپوټ ور کړی وو یعنې امین یې په جریان کې اچولی وو.» «۶۹ / ۲۶۸» د دې لپاره چې شوروي چارواکي د امین په اړه د تره کې منفي ذهنیت لا پیاوړی کړي، هغوی په پرله

پسې ډول هغه ته د امين له لوري د خطر او گواښ سيگنالونه رسول . د بېلگې په ډول کله چې تره کې د بريژنف سره د ليدني وروسته ميلستون ته راغی د مېلمستون په دهليز کې په کابل کې د تاس د آژانس خبريال ويني او هغه خپلې کوټې ته بيايي، د خبرو په ترڅ کې نوموړی هم تره کې ته د گواښ سيگنال رسوي او ورته وايي: « په افغانستان کې يوه کودتا کيدونکې ده ، حفيظ الله امين غواړي تا له واکه گوبښه کړي ، بنايي کودتا په څو نږدې ورځو کې ترسره شي. » « ۶۳ / ۲۲۸ پدې هکله د پام وړ خبره دا ده چې د تره کې سره په سفر کې د پلاوي يو غړی عزيز اکبري بوگدانوف ته د سيدداود ترون د شتون پرمهال د امين دا پيغام رسوي چې وطنجار، گلابزوی، سروري او مزدوريار غواړي امين له منځه يوسي چې ترون هم پر دا ادعا تاييدوي . امين عزيز اکبري ته ويلي وو چې دا موضوع به بل څوک نه بلکې ترون بوگدانوف ته ژباړي. خو اکبري بيا د ترون په غياپ کې بوگدانوف ته ويلي: « که خبره د توطنې وي ، هغه امين دی چې هغه يې پيل کړېده ، نوموړی غواړي تره کې را وپرزوي او په افغانستان کې ټول واک ترلاسه کړي. » « ۶۳ / ۲۲۹ سربيره پردې په کابل کې شوروي سلاکارانو هم د تره کې او هم د امين پلويانو ته لمسونکي اطلاعات ورکول. د بېلگې په توگه يې د تره کې پلويانو ته ويلي وو چې امينيان غواړي د تره کې الوتکه په هوا کې وولي . د امين پلويان وايي چې سروري غوښتل هوايي ډگر ته د تره کې هرکلي ته د تلو پر مهال امين ووژني او ميثاق په خپل کتاب کې را وړي چې امين څو ورځې وروسته په سياسي بېرو کې ويلي وو چې د تره کې پلويانو په هوايي ډگر کې د ده د له منځه وړلو پلان درلود. دواړه اړخونه د اضافي تدبيرونو او د گواښ د له منځه وړلو په موخه اقدام کوي . د شورويانو لدې لوبې څخه ښکاري چې نه امين د تره کې د الوتکې د ویشتلو پلان درلود او نه سروري د امين د ترور نقشه لرله. يا بنايي داسې څه به وو او يا به لدې دواړو اړخونو څخه يوه کوم ناوره پلان درلود. هرڅه چې وو خو شورويانو دواړو اړخونو ته د ناسمو لمسونکو اطلاعاتو په ورکولو سره د خلقيانو په مشرتابه کې بشپړه بې باوري واکمنه کړې وه . ويل کېږي چې سروري د کابل شاوخوا د دافع هوا په جزوتامونو کې د خپل نفوذ له امله په هماغه ورځ خپل باوري کسان په نوکريوالی گوماري. امين بيا د خلکو د کور او هوايي ډگر په سرک د ده د ډاډمن امنيت په موخه د څارگرې ادارې د مسئولينو پرځای د ارگ ساتونکو ته د لارې د امنيت دنده سپاري. عجيبه لا دا وه چې د تره کې الوتکه د هوايي ډگر په فضا کې دوه ځله تاو راتاو شوه او د کيناستو اجازه نه ورکول کيده. دا بيا دا گومان په واقعيت اړوي چې د امين پلويانو فکر کاوه چې د دافع هوا په جزوتام کې امين پلوي افسرانو ته موقع او چانس ورکړي چې د تره کې الوتکه وولي خو خبر نه وو چې د هغوی پر ځای سروري نور کسان په نوکريوالی گومارلي دي. د امين پلويان وايي چې امين د تره کې هرکلي ته په خپل وخت نه وو ورغلی او الوتکې ته د کيناستو اجازه ور نکړل شوه ځکه هغه د بلې لارې څخه هوايي ډگر ته تللی چې په لار کې يې د سروري کسان ترور نکړي. تره کې په هوايي ډگر کې د دولتي مشرانو د تاوده هرکلي څخه برخمن شو او امين بيا هم د تل په شان د هغه لاسونه مچي کړل . تره کې د خلکو کور (ارگ) ته په رسيدو د وزيرانو د شورا غونډه را وبلله او گډون والو ته يې کيوبا او شوروي اتحاد ته د خپل سفر په هکله رپوټ ورکړ او سفر يې گټور وبله. د غونډې او چای څښلو وروسته ټول له ارگ (د خلکو کور) څخه ووتل او تره کې حرمسرای ته ولاړ او سبا ورځ په خپل کور کې پاتې شو او دمه يې وکړه. د امين پلويانو ويل چې په مسکو کې تره کې د پاتريس لومومبا په پوهنتون کې افغاني محصلينو ته په وينا کې ويلي وو چې په گوند کې د سرطان دانه پيدا شوې ده هېواد ته په رسېدو سره به هغه عمليات کړم. خو د امين د پلويانو پرته بل څوک ددې خبرې پخلی نه کوي . د هاوانا او مسکو څخه هېواد ته د را ستنېدو وروسته د تره کې له لوري امين ته دا وړاندېز چې کوم سفارت ومني بنيي چې هغه شورويانو قانع کړی دی چې د امين له شره ځان خلاص

كړي. همدا لامل وو چې له سفر وروسته د وري په دوه ويستمه د امين سره په لومړۍ كتنه كې هغه ته يې وړانديز وكړ چې په بهر كې سفير شي خو امين سپكې سپورې ورته ويلې وې. دا بيا بښي چې امين هم د محمد داود په شان غوښتل له لوبې ونه وزي. ظاهر شاه د صدارت څخه د داود خان د استعفي وروسته له هغه غوښتي وو چې په فرانسه كې سفير شي خو هغه نه وو ورسره منلي ځكه غوښتل يې د كودتا لارې خپله تنده چې زعامت ته رسېدل دي ماته كړي. عجيبه خو لا دا وه چې امين اوولس مياشتي تره كې ته ډول ډول لقبونه وركول او د يوه مذهبي پېشوا او استاد په ډول يې د هغه درناوي كاوه خو كله چې دې محترم استاد ترې وغوښتل سفير شي سپكې سپورې ورته وايي. دا بيا بښي چې امين له يوې خوا گوندي اصلونو او دولتي مقرراتو ته درناوي ونكړ او له بله پلوه د تره كې په پټه يې څرگندونې او د هغه هېښوونكې درناوي د غوره مالي او منافقت پرته بل څه نه وو او موخه يې د هغه باور تر لاسه كول او لدې باور څخه ناوړه گټه پورته كول و تر څو زعامت ته ورسېږي.

د شاگرد بريالي بغاوت

تره كې هېواد ته راستون شو سبا ته يې په كور كې دمه وكړه او د خپلې كورنۍ د غرو پرته يې له چا سره ونه ليدل. د وري په دوه ويستمه سهار خپل دفتر ته ولاړ او له امين سره وکتل. امين له هغه وغوښتل چې «سروري، گلابزوی، وطنجار او مزدوريار د انقلاب په وړاندې د توپې له امله له دندو گوښه كړي. د هغوی د ناوړه كړنو او په تېره د سروري څخه يې زيات سر وټكاوه. تره كې ورته وويل: بښايي ښه دا وي چې ته لږ له كارونو لاس واخلي او آرام شي. په كوم هېواد كې سفير شه، هلته به وخت ولري ترڅو فكر وكړي او بيا قوت ومومي. امين ورته وويل: تا ته بښايي غلې شي، نشه توب او زړښت بې عقل كړي يې او بېله خدای په امانۍ له كوتې ووت. امين په همدې ورځ د ټيليفون له لارې تره كې ته خپل وړانديز يو ځل بيا تکرار او دا يې هم ورته وويل كه وړانديز يې ونه منل شي د جمهور رييس په توگه يې د امرنو څخه اطاعت نه كوي.» ۶۳/ ۲۳۳ دا نو د دولت د مشر په وړاندې د بغاوت اعلان وو. د همدې كتنې په اړه نبي مصداق ورته څرگندونې لري او ليكي: «... امين د تره كې سره وکتل او هغه ته يې د هېواد د حالاتو راپور وركړ، او هم يې په يو بېل كاغذ كې ځنې وغوښته چې دا څلور كسيزه باند له كارونو څخه پسې واخلي. تره كې هم د امين خط ولوست او په نرمه موسكا يې ورته وويل، چې امينه! ته ماته تر ټولو مهم يې، خو وضعيت داسې راغلی چې زه فكر كوم د يوې لنډې مودې لپاره بهر ته د سفير په توگه ولاړسي، په مجردې چې حالات سم سي نو بېرته به دې را وغواړم. امين پرې نه بنود چې تره كې خپلو خبرو ته دوام وركړي، په غصه او لوړ ږغ سره يې مخ پرې وړ واړاوه او داسې يې ورته وويل همدا ته بايد گوښه سي، تا د شراب څښلو او زاړه عمر په وجه خپل حواس له لاسه وركړي دي. لدی وروسته ناڅاپه ولاړ سو او له كوتې ووت.» ۲۹۶/۳ (دا كيسه د تره كې مېرمنې د پلڅرخي په زندان كې انور راجا پاكستاني ژورنالست بندي ته كړې وه.) په همدې ورځ ماينام اسدالله سروري د تره كې استوگنځي ته ورغلی د امين څخه يې سر ټكولی دی او تره كې ورته ويلي وو: «د پنجشنبې په ورځ ته، گلابزوی، وطنجار او مزدوريار راشئ. زه به امين را وغواړم چې سره كښينو، چې څه خبره ده بحث به پرې وكړو.» ۶۹/۱۷۰

د وري درويشتمه مخكې له غرمي څلور واړه پوځيان د تره كې دفتر ته ورغلل. جنرال عبدالقادر اكا د گلابزوی له قوله ليكي: «په دوولسو بجو تړون راغلی دی او تره كې ته يې ويلي دي چې د امين لور ناروغه ده هغه نشي راتلاي. تره كې امين ته تلفون كړی او ورته ويلي يې دي ته خو رانغلي ستاسې

په منځ كې څه دي چې نه تقسيمېږي . امين په ځواب كې ورته وايي ، زه نه درځم دوى ما وژني . تره كې ورته وويل دا څنگه كېداى شي چې زما په دفتر كې تا و وژني...، د يادو وزيرانو څخه دوه ځي او وطنجار او گلابزوى د تره كې سره پاتې كېږي ...، د خبرو په ترڅ كې تره كې هغوى ته ويلي : تاسې نظامي مشاوران ياست جنگ مو خوښېږي . جنگ د حل لاره نه ده. تره كې د گلابزوى د دې خبرې په اړه چې امين تره كې وژني ورته ويلي وو زه به په داسې كار چې زموږ گوند له د ننه توتې توتې كړي لاس پورې نكړم . تاسې ته هم سپارښتنه كوم، چې داسې اقدام ونكړئ ، چې وضعيت خراب شي ، زه به د خپل ژوند د ژغورلو په خاطر يو مچ هم و نه وژم پرېږدئ چې زما سرنوشت گوند او خلك وټاكي . « ۱۷۰ / ۷۰ شوروي سفارت د دې كتنې په اړه يو رپوټ مسكو ته استولى چې په يوه برخه كې يې راغلي دي : » د سپتامبر په ۱۳ نيټه تره كې ، امين ته بلنه ورکړه چې په مشرتابه كې د رامنځه شوي ستونزې د هوارۍ د راوستلو لپاره دې خبرو اترو ته غاړه كېږدي . كله چې امين ته څرگنده شوه چې گلابزوى ، وطنجار او مزدوريار هم را بلل شوي امين په پرېكنده ډول بلنه وغندله . تره كې ان د تلفون له لارې له امين سره ژمنه وكړه چې د هغه مخالفين به له واكمنۍ څخه گوښه كړي او (وې ويل) چې امين به د افغانستان د خلك دموكراتيك گوند د عمومي منشي په توگه و ټاكي خو بيا هم امين و نه منله. له تره كې څخه له دغو خبرو وروسته امين د ملي گارد مشر جاننادر او د وسلوال ځواك ستر درستيز يعقوب ته تلفون وكړ. امين هغوى ته امر وكړ چې د تره كې هېڅ امر دي و نه منئ. « ۱۲۴ / ۱۱۷

د ويروس آ په نوم كتاب د شوروي ليكوالانو له مخې په همدې ورځ ماپنين سروري د بوگدانوف كور ته ورځي او په هيچانې حالت كې ورته وايي چې امين د ده او دريو وزيرانو د نيولو امر كړى دى او دوى بايد مرسته ورسره وكړي . بگدانوف ورته ويلي تاسو ټول تره كې ته ورشئ ، هغه سفارت ته ځي او په سفارت كې د شوروي مقاماتو د دستور له مخې سفير پوزانوف ، سترجنرال پاولوفسكى د شوروي اتحاد د ځمكنيو قواوو قوماندان، گوريلوف لوى پوځي سلاكار ، ايوانوف د كى جى بى استازى او ريوپريكوف ژباړن تره كې ته ورځي او امين هم ورغواړي ترڅو دوى ته د شوروي مشرتابه پيغام ورسوي. تره كې د پيغام په اړه ويلي وو: « پيغام سره لدې چې لنډ و خو په ځاى، په وخت او د ژورې معنا لرونكى و. موږ د يووالي او يو موټيوالي ملاتړ كوو. كله ناكله شخړې رامنځته كېږي... امين وويل تره كى يو پيژندل شوى مشردى او دى (امين) وياړلري چې د تره كې يو لارروى دى... او كه دى (امين) له تره كې مخكې مرسې نو مړينه به يې د دې زباد وي چې خپله دنده يې سرته رسولي ده . ان كه تره كې د خپل ټاټوبي له چوپړ څخه لاس واخلي، نو دى (امين) د تره كې د يوه رښتوني پلوي او لارروي په توگه به ترخپلې وسې هر هغه څه وكړي چې د خپل استاد كار او هيله سرته ورسوي. « ۱۲۴ / ۱۳۲ د شوروي پلاوي د منځگريټوب له امله د تره كې او امين ترمنځ ظاهراً كړكچ له منځه ولاړ. د مازديگر په شپږو بجو څلور واړه وزيران بېله مخكنۍ خبرتيا په يوه موټر كې سفارت ته پناه وړې ده. د سفارت د هڅو او د تره كې د تلفون وروسته د شپې په يوولس نيمو بجو وزيران د خپلو كورونو په لور د سفارت څخه ووتل . هېره دې نه وي كله چې وزيران د سفارت مخكې په موټر كې ناست وو عزيز اكبري هم سفارت ته تللى او وزيرانو ته هم ورغلى دى. لدې وروسته تړون بوگدانوف ته تلفون كړى او د خبرو په ترڅ كې ورته وايي لكه چې په سفارت كې كومه مېلمستيا لري. دې خبرې دا معنى لرله تړون خبر دى چې وزيران سفارت ته تللي دي او فكر كېږي چې دا خبر عزيز اكبري ورسولى وي او يا دا چې د امين نفرو پوځي وزېران څارل.

د وري په څلېرويشتمه د جمعې ورځ هغه ورځ چې د استاد او شاگرد د دوستي او ملگرتيا مزي وشكېدل. پدې ورځ وفادار شاگرد د خپل استاد خلاف په څرگند ډول د بغاوت جنده پورته كړله . دا ورځ

د استاد او شاگرد په سختو تلفوني خبرو پيل شوه او د دې خبرو وروسته امين پوځ ته د تيارسې قوماندانه ورکړه. پدې هکله مسکو ته د دفاع وزارت د شوروي پوځي سلاکار په رپوټ کې داسې راغلي دي: «د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند په مشرتابه کې د اختلافونو د را څرگنديدو له امله د امين د دستور له مخې د سپتمبر په څوارلسمه په ۳۰ : ۹ د کابل گارنيزيون قطعات د تيارسې حالت ته راوستل شول. د سپتمبر په څوارلسمه ۲۰ : ۱۶ د يعقوب په قوماندانه د پوځ قطعات بنار ته ننوتل او په ۰۰ : ۱۸ يې مهم ځايونه اشغال کړل» ۱۰۶ / ۲۳۰ په همدې ورځ د سهار د اتو بجو شاوخوا د اگسا مرستيال نواب ، سياسي امر سلطان احمد بهين او يو بل افسر غوښتل د اگسا د مشر سروري دفتر ته ننوزي. لکه څرنگه چې سروري په دفتر کې نه وو د سروري ياور قاسم دفتر ته د هغوی د ننوتلو مخه نيسي خو هغوی هڅه کوي چې په زور دفتر ته ننوزي او خبره د وسلې کارولو ته رسيري، ويل کېږي قاسم په نواب ډزې کوي او بهين بيا قاسم وژني. بهين دفتر ته ننوزي خو هلته څوک نه وو. نواب څلورسوه بستريز روغتون ته ليردول کيږي . روغتون ته د هغه د پوښتنې لپاره انجينر خيرمحمد او ډاکتر سورگل ورځي . د امين پلويان وايي چې د روغتون سرطبيب غني اندر دوی درې واړه ووژل او بيا يې خپل ژوند ته پخپله د پای ټکی کېښود. دا چې په روغتون کې څه پېښ شول او دا وژني چا کړي دي کره معلومات نشته. د سروري د دفتر پېښه بنيې چې بنيې د سروري دوو مرستيالانو (نواب او سلطان) چې د امين پلويان گڼل کيدل غوښتل سروري ونيسي او يا يې و وژني. د دې پېښې وروسته امين په سفارت کې د کی جی بی له استازي ايوانوف سره د کتنې وړانديز کوي ،ايوانوف او د هغه همکار بگدانوف او ژباړن ريوريکوف د امين سره په يوولسو بجو گوري. بوگدانوف وايي چې امين ورته ويلي وو چې پرون د تره کي د استوگنځي څخه د شوروي ملگرو د وتلو وروسته د تره کي سره اوږدې خبرې لرلي خو کومي پايلې ته ونه رسېدل . ده د څلورو پوځي وزيرانو گوښه کول غوښتل خو تره کي يوازي د سروري او گلابزوی په گوښه کولو او د سروري په ځای د عزيز اکبري د ټاکنو سره موافقه وکړه خو امين سيد داود ترون د هغه پر ځای مناسب سړی گانډه . امين پدې کتنه کې وويل: « که شوروي ملگري ټينگار کوي ترڅو دی (امين) استعفی وکړي ، دی چمتو دی دا کار وکړي که څه هم دی پدې باور دی چې د گوند فوق العاده پلنوم را وبلل شي او په هغه کې ټول اختلافونه حل کېږي.امين اضافه کړل چمتو دی هېواد پرېږدي او شوروي اتحاد ته لارشي او حتی ځان و وژني.» ۱۲۴ / ۱۲۵ عجيبه ده کله چې تره کي له امين څخه و غوښتل سفير شي هغه ته سپکي سپوري وايي خو شورويانو ته د خپلې وفادارۍ د بنودلو په موخه حتی ځان وژني ته هم چمتو دی. په اگسا کې د ډزو وروسته امين عزيز اکبري ته هدايت ورکړ چې د اگسا د ادارې د مشر په توگه کار وکړي . دې ټاکنې دا معنی لرله چې امين د دولت واگي په لاس کې نيولې دي او غلي کودتايي بريالی شوي ده . « د سر وزير د لارښوونو پر بنسټ عزيز اکبري وروسته د بهرنيو چارو د وزارت د مرستيال اسدالله امين سره وکتل چې له نوموړي څخه اړونده لارښووني ترلاسه کړي اسدالله امين د حفيظ الله امين وراره او زوم ، له عزيز څخه و غوښتل چې خپله دنده دې پرمخ بيايي او د اگسا له ودانۍ څخه دې له اجازې پرته نه وځي.اکبري ماپښين د تره کي هستوگنځي ته ورځي او تره کي د خبرو په ترڅ کې ورته ويلي و زه بي وسي يم واک نه لرم او نه شم کولی اړين گام اوچت کړم ... زه د زړه له کومي گوند او ولس ته پاليله وم . گرانه زويه ! که مو بيا ونه ليدل ، نو د خدای په امان.» ۱۲۴ / ۱۲۶ ، ۱۲۹ محمد هاشم نوري چې هغه مهال د اردو د سياسي رييس مرستيال وو وايي چې د جمعي په ورځ د يوولسو بجو شاوخوا د گلابزوی په کور کې وم چې عزيز اکبري گلابزوی ته تلفون وکړ او ورته و يې ويل چې د مرکزي قول اردو قوماندان د عسکرو سره ستا د نيولو لپاره درځي

. محمد هاشم نوري ددې خبرې د اورېدو وروسته د تره كې سره د تېلفون له لارې خبرې كوي د نورو خبرو په ترڅ كې دا پوښتنې ترې كوي:

۱- آیا نظامي قوت ته اړتیا شته؟

تره كې ورته وايي ، زه نه غواړم چې گوند په خپل منځ كې وجنگوم.

۲- آیا د بهر څخه د مرستې انتظار لري ؟

هغه وويل ، هېڅكله هم نه ، دلته يو آزاد ولس پروت دی.

داسې ښكاري چې د عزيز اکبري د تېلفون وروسته د زندان او مرگ له وېرې درې تنه سروري ، گلابزوی او وطنجار په وطني جامو كې گډ په يوه موټر كې د سفارت د يوه غړي كور ته چې د سفارت په اوه سوه مترې كې دی پناه وروړي او مزدوريار د امين د پلويانو له لوري ترڅارني لاندې نيول كيږي. دا درې تنه وزيران د سپتمبر په اتلسمه په پټه لومړۍ شوروي اتحاد او بيا بلغاريا ته ليردول كيږي. د افغانستان څخه د دغو دريو تنو د اېستلو په اړه د نظر يووالی شتون نلري. د امين پلويان وايي چې درې واړه په تابوتونو كې د كابل هوايي ډگر څخه شوروي اتحاد ته په پټه سفير واستول . دا ادعا ځكه منطقي نه ښكاري چې هغه مهال شوروي پوځيان چې په جگړو كې ښكيل وي شتون نه درلود چې درې تنه شوروي وگړي په تابوتونو كې د الوتکې په واسطه شوروي اتحاد ته ولېږدول شي. بل دا چې په تابوتونو كې د اكسيجن د نشتون له امله هغوی ژوندي نه پاتې كېدل. ځېنې روسي سرچينې وايي چې سروري د لرگيو څخه په جوړشوي صندوق كې چې د اوكسيجن دستگاه هم ورسره وه او دوه نور د اړين مكياژ وروسته چې مكياژگر شوروي تبعه دی له برلين څخه را غوښتل شوی وو د شوروي په جعلي پاسپورتونو په يوه شوروي ترانسپورتي الوتکه كې وايستل شول او نورې شوروي چينې وايي چې درې واړه د مكياژ وروسته له افغانستان څخه لومړی شوروي اتحاد او بيا بلغاريا ته ولېږدول شول. په همدې ورځ د مازديگر د څلورو بجو وروسته د سفارت پرونی پلاوی بيا تره كې ته ورځي چې د تره كې او امين ترمنځ جوړه وكړي. ويل كېږي چې كله شورويان د تره كې استوگنځي ته ورغلي دي تره كې په خپله امين ته تېلفون كړی چې شوروي ملگري راغلي دي ته هم راشه خو د بهرنيو چارو وزير شاه ولي څو ورځې وروسته د اکتوبر په شپږمه د سوسيالستي هيوادونو سفيرانو ته وايي چې امين ته د سفير ژباړونكي تېلفون كړی دی چې د تره كې استوگنځي ته ورشي. هېره دي نه وي مخکې لدې چې امين راشي جنرال ايوانوف د كې جې بي مسؤل تره كې ته ويلي گنگوسي داسې وايي كله چې امين د خلكو د كور پر انگر پښه كښېږدي ودې وژل شي . تره كې ويلي وو دا امكان نلري او دا درواغ دي. پدې اړه دا پوښتنه را پيدا كېږي ايوانوف څرنگه خبر شوی دی چې امين د تره كې استوگنځي ته په رارسېدو سره وژل كېږي؟ لدې څخه دوي پايلې را وزي چې په امين دزي همدې جنرال ايوانوف تنظيم كړي وي چې دده باډيگارد تر سره كړي يا دا چې امين دا دزي تنظيم كړي وي او كله يې چې په يوولسو بجو د ك . گ . ب له جنرال سره ليدلي وو د هغه تر غوړو يې رسولي وي چې تره كې دده د وژلو پلان لري.

امين د تره كې يا د شوروي ژباړونكي سره د تېلفوني خبرو وروسته د څو تنو ساتونكو سره د تره كې استوگنځي (حرمسرای) ته ورځي. تره كې په دوهم پور كې اوسېده او په زينو كې سيدداود ترون مخکې او د زيرك په نامه د امين ساتونکی ورپسې خيږي چې دزي كېږي . پدې دزو كې ترون وژل كېږي ، زيرك او د تره كې كورنی ډاكتر جگتورن عظيم چې شورويانو ته يې چای و وور تپيان شول. د شوروي ليكوالانو د ليكنو پر بنسټ «د دزو په اورېدو سره ژباړونكي ته هدايت وركول كېږي چې په احتياط دهلېز ته ووځي چې څه پېښه ده. هغه وزي او د تره كې د ساتونكو څخه يو ورته وايي پرمور دزي وشوي او مور اړشو متقابلې دزي وكړو.» امين د دزو په اورېدو سره تښتي او ځان د دلکشا

مانۍ ته رسوي. د ډزو وروسته سفیر تره کې ته وايي چې دوی به امین ته ورشي او هغه هم ورسره همغږي بڼي او شوروي استازي د امین د دفتر پر لور خوځېږي. د امین سره د شوروي استازو د کتنې په اړه د سفیر په یادداشتونو کې راغلي دي: « هڅه مې وکړه امین وپوهوم چې سوء تفاهم منځته راغلی او د دواړو خواوو ساتونکي ملامت دي. » « ۶۳ / ۲۴۲ - ۲۴۳ د سفیر په یادداشتونو کې دا هم راغلي دي چې د امین سره لږ تم شوو ځکه چې د خلکو په کور کې د ټانک ډزې وشوې او ضمناً په پرله پسې توګه امین ته ټلیفونونه راتلل او پدې بې ورسره هوکه وکړه چې د ماښام په اوونیمو بجو به سفیر د ده لیدو ته راشي. د محمود سوما د لیکنې له مخې سفیر د ژمني سره سم په خپل وخت د دلکشا مانۍ ته راغی او امین ته یې وویل: «په تا باندې د نورمحمدتره کې له خوا د سوء قصد عمل په تیره بیا هلته زما د موجودیت په مهال کې یو ډیر ناوړی بد او د غندنې وړ عمل و. خو ډیره بڼه شوه چې ته ژوندی او روغ رمت پاتې شوی. ته حق په جانب یې او مور ستا څخه ملاتړ کوو. نوموړي سفیر دا هم امین ته وویل چې که د قدرت څخه د نورمحمدتره کې د لرې کولو علت د ناروغۍ له امله استعفا وښودل شي، نو د ده دولت به نورمحمد تره کې د ناروغۍ په نوم شوروي اتحاد ته ورځني بوزي.» « ۱۷۱ / ۴۹ - ۵۳ عبدالرشید جلیلي ورته څرګندونې لري: « د شپې په اتو بجو پوزانوف امین ته راغی، د پېښې عاملین یې وغندل او د تړون مرګ یې یو جبران نه منونکي حادثه وبلله او زیاته یې کړه چې دا پېښه که داسې اعلان شي چې تره کې د روغتیا له امله استعفا وکړه او د تداوی لپاره شوروي ته ځي او پرځای یې حفیظ الله امین د انقلابي شورا له خوا وټاکل شو.» « ۱۰ / ۹۷ د سفیر په خبرو کې څرګند تناقض لدې معلومېږي چې له ډزو وروسته د امین سره په لومړۍ کتنه کې ډزې د واورو خواوو د ساتونکو سوؤ تفاهم ګڼي خو د امین سره په دوهمه کتنه کې ډزې د تره کې لخوا پر امین سوؤ قصد بولي.

اوس به د ډزو د څرنګوالي په اړوند بحث وکړو. پدې اړه جلیلي لیکي: « ویل کیږي چې دا ډزې د تره کې د پاورانو قاسم او بېرک له خوا شوي دي او بیا نور وايي چې د پوزانوف د ساتونکو له خوا چې وسله وال وو شوي دي. » « ۱۷۲ په پېښه کې د شوروي اړخ د ښکیلتیا په هکله جلیلي لیکي: «البته کله چې پرامین د ننه د تره کې د دفتر د دروازي له خولې نه ډزې وشوې او له هغې نه بچ شو او بیرون د گلخانې انګر ته یې ځان ورساوه خو د مانۍ د انګر له هغه ځای نه چې د شوروي سفیر سره راغلي کومانډوګان ناست وو پرې بیا ډزې وشوې خو ژر یې ځان د دیواله بیخ ته پټ کړ او بیا د احتمالي مرګ نه وژغورل شو. » « ۱۰ / ۷۸ د ډزو په هکله اقبال وزیري لیکي: « دا ځل بیا شوروي کومانډوګانو امین ژوندی پرېښود او روغ رمت د دلکشا مانۍ ته لاړ او تره کې یې د واک څخه ګوښه کړ. په امین باندې چې د بام څخه هم ډزې شوي وې ویني چې روسي کومانډوګان دي خو امین دا موضوع د ګوند څخه پټوي پدې دلیل چې که ګوند خبر شي چې پدې موضوع کې د مسکو سیخ لاس دی نو ګونديان به د ده څخه مخ واړوي. امین دا موضوع یوازې په هغه شپه سوما او جلیلي ته کوي چې د دلکشا په مانۍ کې د ده سره شپه وو.» « ۶۰ / ۱۲۰ جلیلي ددې پېښې وروسته د امین د لومړي ګام په هکله لیکي: « د سنبلې د میاشتې د څلورويشتمې نېټې د پېښې اصلي لوبغاړي په همدغه ماښام د خپلو دندو نه لیرې کړای شول او پر ځای یې نور څلورکسان مقرر شول چې د حفیظ الله امین لومړي وزیر په پېښهاد او د افغانستان د خلکو د ستر مشر د افغانستان د خلکو دموکراتیک ګوند عمومي منشي او د افغانستان دموکراتیک جمهوریت د انقلابي شورا رئیس نورمحمدتره کې په منظوری دغه کسان نوي مقرر شوي دي: فقیر محمدفقیر د کورنیو چارو وزیر، صاحب جان صحرايي د سرحدونو چارو وزیر، انجنیر محمدظریف د مخابراتو وزیر او عزیز محمد اکبري د اګسا رئیس » « ۱۰ / ۸۱ - ۸۰ ددې ټاکنو خبر جلیلي د پوسته رسوونکي (ډاګي) په څېر رادیو ته وړی وو. د امین د نږدې ملګرو سوما، جلیلي او وزیري له لیکنو

څخه بریښي چې پدې پېښه کې شوروي اړخ ښکېل دی. بېله شکه د تره کي سره د شورويانو او امین کتنه د امین او سفیر نوښت او یا یوه اړخ د پلان له مخې تر سره شوي ده.

تر اوسه مو د ډزو په اړه د شوروي اړخ او د امین د پلویانو یا د لوبې د بریالي اړخ څرگندونو ته گوته ونیوله. د ډزو د شاهدانو ژوند ته بریالي اړخ دوی ورځې وروسته د پای ټکی کېښود. د څلورو پوځي وزیرانو څخه دريو د لوبې په وروستي پړاو (رونډ) کې سفارت ته پناه وړې وه او بل یې امین توقیف کړی وو. منطقاً هغوی د ډزو په اړه څه نشي ویلي. د ډزو د یوه شاهد چې د ډزو پر مهال د زینو ترڅنګ په دستشوی کې وو له هغه به واورو. هغه دن. تره کي ورپه ملالی تره کي ده. هغه وایي: «مخکې له ډزو ببرک د تره کي صاحب ساتونکی راغی چې تا ته ټلیفون دی ورغلم او مقابل لوری عزیز اکبري وو. اکبري راته وویل چې زما دفتر ششدرک ته راشه او یولیک درکوم چې هغه تره کي صاحب ته ورکړي. ما ورته وویل ما ستاسې دفتر ندی لیدلی. هغه وویل پرپورانو لیدلی دی. ملالی وایي چې د عزیز اکبري مېرمن زما ملګرې وه. ما ششدرک ته د تلو احضارات نیول چې بېوجاني (د تره کي صاحب مېرمنې) را ته وویل چې زما زړه بد کېږي که څو لیمو په اوبو کې واچوي چې هغه وڅښم. ببرک هم وویل چې زما هم زړه بدېږي. ملالی وایي چې د دوهم پوړ د دهلېز په یوه برخه کې یو اوږد میز وو او خواړه به له هغه ځای څخه ویشل کېدل هلته به تل یو څوک وو خو نن هېڅوک هم نه وو راغلي. ما دوه گیلاسونه د لیمو شربت هغوی ته جوړ او ورکړل. زه دستشوی ته لارم چې خپل لاسونه ومینځم. دا دستشوی د زینو په یوه برخه کې وو او د زینو دا برخه سوروره او هلته یوه کوچنی قالینه پرته وه دستشوی ددې برخې په یوه کونج کې جوړ شوی وو. د لاسونو د مینځلو پر مهال ډزې وشوې ډېره ورخطا شوم او زینو ته مې مخ وګرزولو چې ترون په زینه کې زما مخکې ته په قالینه باندې ولوېد او زیرک د امین ساتونکی له زینو څخه په ځغاسته کته کېده. د کاکا (تره کي صاحب) د کوټې د دروازي مخې ته ډاکتر عظیم چې په اوږه لګېدلی وو ولاړ وو. بېله اجازې د کاکا کوټې ته ورننوتم. هغه را ته وویل ملال زو څه خبره ده. ما ورته وویل ترون یې ویشتلې دی. کاکا او شوروي میلمانه چې کاکا مخکې او دوی ورپسې وو دهلېز ته را ووتل. تره کي صاحب د خپلو ساتونکو څه وپوښتل چې ترون تاسو ویشتلې دی؟ هغوی وویل مور قطعاً ډزې ندې کړې تاسو کولی شئ زموږ د توپانچو میلونه بوی کړئ چې ډاډمن شئ مور ډزې نه دي کړې بلکې ترون دوی په خپله وویشت او ډاکتر صاحب په اوږه لګېدلی دی. د تره کي صاحب خبرې ژباړونکي سفیر ته ژباړلي. دوی بېرته کوټې ته ننوتل او د څو شېبو وروسته را ووتل. شورويانو له تره کي صاحب سره خدای په امانې وکړه او په زینو کې کته شول. دا مهال ما تره کي صاحب ته وویل کاکا جانه ته به هم ورسره تللی وي. هغه په ځیر ځیر را ته وکتل او څه یې ونه ویل. ملالی وایي چې کله به کاکا په چا باندې په قهر شو په ځیر ځیر به یې ورته کتل. وروسته لدې تره کي صاحب د ګارد قوماندان ته ټلفون وکړ چې د ترون جسد یوسي. څو شیبې وروسته ټلفون راغی او څه یې تره کي صاحب ته وویل. تره کي صاحب ورته وویل نه غواړم چې څو ټانکونه زما په ملاتړ او څو ټانکونه د امین په ملاتړ و جنګېږي. لدې وروسته تره کي صاحب دهلېز ته را ووت او د ترون د جسد سره څو شیبې ودرېد او بېرته کوټې ته ولاړ. لدې وروسته د کاکا ټلفون پری شوی وو. ډېر وخت تېر شو څوک را نغلل چې د ترون جسد یوسي مور په ګډه په هماغه قالینچه کې لاندې یووړ او په یوه ګوبسه کې مو کېښود. د شپې څوک راغلي دي هغه یې وړی وو. ملالی وایي ترون په ورمېر کې د غوړ ترڅنګ لګېدلی وو.» دا بیا بښي چې په ترون له شا یا کوم اړخ نه ډزې شوې دي.

شوروي ليكوالان په خپلو ليكنو كې د سفير او دريو شوروي جنرالانو او ژباړونكي له قوله ملالی د تره كې مېرمن گڼي چې د ډزو وروسته د تره كې كوتې ته ننوتلې وه . ملالی د شوروي ليكوالانو په ليكنو كې دوي خبرې سمې نه گڼي . يو دا چې د ډزو وروسته ژباړونكي دهلبز ته نه دی راوتلی . بل دا چې په ارگ كې د ټانك ډزې هم ندي شوې . ملالی وايي د استوگنځي دروازي او دېوالونه تر دې كچې پلن وو چې تره كې صاحب او شورويانو ډزونه نه وو اورېدلې . ملالی وايي كله چې سبا ماښام د ټلويزيون څخه خبر خپور شو چې كاكا د ناروغۍ له امله استعفی كړې ده زما پلار ته يې وويل دا ډېر بد خبر دی وبه مې وژني او اعلان به كړي چې د ناروغۍ له امله مړ شو . د ملالی تره كې له انده د عزيز اكبري له لوري هغې ته ټلفون چې دده دفتر ته ورشي او ليك ترلاسه كړي هغه خبر وو چې په حرمسرای كې كومه ناوړه پېښه پېښېدونكې ده چې پدې پېښه كې دې (ملالی) د ده د مېرمنې ملگري ته كوم زيان ونه رسېږي .

دا چې د حرمسرای د ډزو طراح كوم مركز وو، ډزونه چا وكړل ، موخه يې څه وه پرې پوهېدل ستونزمن دي ځكه چې پدې اړه څېړني ونشوې . د دې پېښې په اړه ميثاق د يوه روسي خبريال د پوښتنې د دې ځواب سره همغږي وښودل شي: « پوهيږئ دا موضوع ډېره مبهمه ده . زه نشم كولى ووايم چې دا د امين خلاف د هغه د له منځه وړلو په موخه يو واقعي سوء قصد وو يا د يوې صحنې جوړول وو . حتی د كلونو په تيريدو سره دې پوښتنې ته ځواب نشم ويلي.» ۶۳ / ۲۴۳ دا چې امين د خپلې واكمنۍ پر مهال د حقايقو د موندلو په موخه د څېړنو هڅه ونكړله دا گومان په واقعيت اړوي چې دا ډزې يا د امين له لوري يوه صحنه جوړونه وه او يا امين پوهېدلو چې دا ډزې سفير او ورسره راغلو جنرالانو تنظيم كړي وي لدې امله يې څېړني اړينې نه گڼلې . د امين د پلويانو له ليكنو څخه ښكاري چې هغوى ډزې كوونكي د تره كې ساتونكي گڼي او شوروي اړخ ته هم د شك په سترگه گوري . د امين د پلويانو نه رښتینولي لدې څخه ښكاري چې هغوى د تره كې د كورني ډاكټر د ټپي كېدو په اړه هېڅ هم نه وايي . شوروي اړخ ملامتي د دواړو مشرانو په ساتونكو اچوي . خو په گوند كې يوشمير كسان په خپله امين ته گوته نيسي چې يوه ننداره يې جوړه كړه ترڅو د هغې څخه په استفادې سره بشپړ واک ته ورسېږي . داسې ښكاري چې د ډزو طراح لوييآنكه (د شوروي د كې جې بې مركز) او پلې كوونكى يې په افغانستان كې د ك. گ. ب مسؤل جنرال ابوانوف او يا په خپله امين وو . د دې پېښې او د امين د شخصيت او د وري د څلېرويشتمې پېښې په اړه د « فيدل كاسترو زما ژوند » نومي په انگرېزي ژباړل شوي كتاب په ۵۹۳-۵۹۴ مخونو كې راغلي دي : « تاسو پېژنئ هغه ماركسيست مشران ، چې كله په واک كې وو ، داسې كړكچانه او جنايت كارانه سلوك يې وكړل . د بېلگې په ډول حفيظ الله امين د افغانستان او لينگ ساری د كمبوديا . يو د دې دوو څخه په كال ۱۹۷۵ ز كال په كمبوديا كې د جېنوسايد مسؤل وو . څه خاطرې تاسو له دوى څخه لرئ ؟ په افغانستان كې په ۱۹۷۹ ز كال ، كله چې امين د هېواد لومړى وزير وو ، د يو پټ گروپ لارښوونه يې وكړه ، چې د ولسمشر ن. تره كې پر ضد توطبه وكړي ، په حقيقت كې كله چې تره كې په هاوانا كې وو او د څو ورځو په دننه (خلكو كور ليكوال) كې كودتا وشوه چې د تره كې په مړينې پای ته ورسېدله ، هغه په مرموزه توگه ووژل شو او امين د ولسمشرۍ واگې تر لاسه كړ... ، امين داسې سړى وو چې په كړنو كې د پولپوت سره ډېر زيات ورته وو . مور په افغانستان كې د انقلاب تر بریا وروسته ، د ۱۹۷۸ په اپرېل كې ددې فرصت پيدا كړ چې د امين سره ملاقات وكړو ، تاسو تصور نشئ كولاى چې يو خوش مشر به ، خودمانى شخص ! په ټوله معنى لكه لينگ ساری ، چې هغه هم په كمبوديا كې د انقلاب وروسته كيوبا ته راغلى وو .»

د امین پلویان وایي د هاوانا څخه کله چې تره کی مسکو ته راغی او د بریژنف سره یې وکتل پدې کتنه کې کارمل هم گډون کړی وو او پدې سلا شوي وو چې د امین د گوبنه کولو وروسته کارمل په گوند او حکومت کې دوهم مقام ترلاسه کړي او پرچمیان په واک کې بیا شریک شي. پدې هکله د امین د پلویانو او ځینې لویدیځوالو پرته بله منبع څه نه وایي. خو د شوروي د هغه مهال پالیسي داسې وه چې په ختیځه اروپا کې پټ شوي پرچمي مشران (کارمل، راتب زاد، نور، وکیل، بریالی، نجیب) خورا پټ وساتي ترڅو خلقي مشران تحریک نشي. البته ځانگړی پام یې کارمل ته راگرزولی وو. لدې کبله د تره کې سره د کارمل لیدنه په مسکو کې منطقي نه بریښي. پدې اړه هېڅ کومې شوروي یا روسي چيني، کارمل او پلویانو یې څه نه دي ویلي. که کارمل د شوروي پرغل وروسته چې دی یې د واک په گدی کینولو د تره کې سره د خپلې کتنې په هکله څه ویلي وای د هغه دریځ په هغو خلقیانو کې چې د امین مخالفان گڼل کېدل قوي کېدلو خو هغه څه نه دي ویلي که څه هم د مرغومي د شپږمې وروسته د گوند په لومړي پلنوم کې یې د تره کې او خیبر انځورونه د پلنوم په سالون کې ځړولي وو. پورتنیو څرگندونو او په تېره د وري څلېرویشتمې د ډزو په ورځ د پېښو بهیر او څرنگوالي ته که وکتل شي لیدل کېږي چې امین سهار په ۳۰: ۹ پوځ ته د تیاری امر ورکړ، غوښتل یې د اگسا مشر ونیسي یا ووژني چې هغه په لاس ورنغی، د کې جی بی له استازو ایوانوف او بگدانوف سره یې په یوولسو بجو ولیدل او لدې کتنې وروسته یې عزیز اکبري د اگسا د مشر په توگه وگومارلو. په همدې ورځ وروسته له غرمې درې تنه برحاله وزیران په وطني جامو کې د امین له ډاره د شوروي د سفارت د کوم کارکوونکي کور ته پناه ور وړي. دا د دې معنی لري چې د امین کودتا بریالی شوې ده او د دوی ژوند ته گواښ شتون درلود. د تره کې په استوگنځي کې د ډزو په اړه گلداد د مرکزي کمېټې غړی داسې لیکي: «د همدغې ډول حالت په رڼا کې او د هغو کسانو له خولو څخه چې په همغو وختونو کې یې په ارگ کې د ننه دندې لرلې، د همغې پېښې له پېښېدو څخه لرې مودې وروسته، د گوندیانو منځ ته داسې خبرې راووتلې او غلې غلې زمزمه کېدلې: کله چې د شوروي اتحاد سفیر او ورسره جنرالان، د تره کې دفتر ته ورننوتل، د هغوی (دغو بهرنیانو) د ساتونکو له ډلې څخه کوم تن له دوی سره د تره کې دفتر تر دروازې پورې ورسره وه. د هغې په خبرو باندې، کله چې امین له لومړي پور څخه دویم پور ته ختلو، همغه روسي ساتونکي له کوم کونج څخه پر امین باندې ډزې کوي او د امین پر ځای تړون چې د امین مخې ته روان وه، وژني. که چېرې دغه خبره سمه وي، نو په دغې صورت کې بیا دوه احتمالونه شتون لري شي: یو احتمال دا چې همغې روسي ساتونکي تړون نه وه پېژندلی او په هغه باندې یې د امین گمان کړی وه. بل احتمال دغه کېدلی شي چې د دندې له مخې څخه امین نه وژلو او د خپل امر په دستور باندې یې یوازې لوبه تر همدغې بریده پورې رسوله.» ۱۰۵ / ۷۶۰ پورتنیو څرگندونو ته په کتو سره د گلداد دوهم احتمال چې ډزې پدې موخه شوي دي چې امین ولمسوي ترڅو د تره کې خلاف پرېکړونکی گام اوچت کړي او هغه له ډگره وباسي د منلو وړ دی. د تره کې د ساتونکو له لوری پر امین سوځد ځکه منطقي نه برېښي چې که ساتونکو غوښتل امین له منځه یوسي د دوو تنو له لوري چې د هریوه د کلشنکوفونو په جاغورونو کې دېرش دېرش مرمیو شتون درلود په زینه کې چې د لسو مترو لږ واټن دی په یوه ضربه شلو - دېرشو تنو ته مرگ او ژوبله ور اړولی شوی. کله چې د تره کې د وژني وروسته نوبت د امین وژلو ته ورسېد کرملن پرېکړه وکړه چې د اکتوبر په وروستیو کې کارمل مسکو ته راولي.» د کارمل سره د کار په موخه په پام کې وه چې کریچکوف چکوسلواکیا ته سفر وکړي. خو په وروستیو شیبو کې د کې جی بی رئیس اندروپوف د هغه سفر لغو کړ. اندروپوف کریچکوف ته ویلي وو ستا د هویت په افشا کیدو سره د زیاتو گواښونو د را منځته کیدو امکان شته. تر اوسه څرگند نه دي

چې پېښې څه ډول انكشاف مومي. د يادولو وړ ده چې هغه مهال د كړيچكوف څيره خورا محرمه وه . پريكره وشوه چې د پرچميانو پخوانی دوست هماغه معلوم الحاله الكسي پيتروف واستول شي. «۶۳ / ۲۷۸» د اكتوبر په ۲۵ نيټه د كې جې بې د مركز د اتم رياست د لوی درستيز وال مرستيال ډگرمن اي، وي ، پيتروف د يوه لورپوري چارواكي په توگه پراگ ته وليږل شو چې له ببرک كارمل سره كار وكړي... د نوامبر په مياشت كې د افغانستان راتلونكي مشران مسكو ته راوستل شول ، دوه تنه له چكوسلواكيا څخه ، درى تنه له بلغاريا څخه او دوه تنه نور چې په يوگوسلاويا كې پټ شوي ول. دوى ټولو د كې جې بې په زړه پورې او زړه راكښونكو لارښونو ته په بني توسناكې پلټنې ووېلي. «۱۲۴ / ۱۹۳

د ليكنې لدې برخې څخه دا پايله را وزي چې د شاگرد او استاد په درى ورځنى مقابلې كې شاگرد خپل استاد ته ماتې وركړه او د ثور د پرتمين انقلاب قوماندان رسماً سرقوماندان شو. د امين ساتونكى زيرك چې د تره كې په استوگنځي كې تپي شوى وو په زندان كې خلقي زندانيانو ته ويلي وو: «په ځان پوه نشوم چې څنگه او له كومې خوا ولگېدم.» بنيي چې له يوه كونج او يا شا څخه كوم چا ډزې كړې دي. بنيي چې له كونج څخه د شوروي د ك گ ب د استازي ساتونكي او له شا د امين كوم نږدې نفر ډزې كړې دي . له همدې امله د شوروي يوه چينه د افغانستان د اشغال پر مهال وايي چې « ترون هم د ۱۹۷۹ كال د سپتمبر په څوارلسمه په مبهمو شرايطو كې ووژل شو.»

البته لاندې دوي مسالي د امين له لوري د نندارې جوړولو گومان پياوړى كوي :

الف – د تره كې استوگنځي ته د خپلو باديگاردانو په ځاى د خپلو خورا باوري كسانو د دفاع وزارت د سياسي رياست د لور پورو حبيب الرحمن حبيبي او مصطفى ورتگ . يو شمېر خلقيان وايي چې دا دوه تنه د ثور پاڅون وروسته د امين د پټو نقشو پلي كوونكي پاتې شوي دي. دا چې سيدداود ترون په ورمېر كې وپېژندل شوى وو هم ددې ښكارندوى دى چې هغه له شا وپېژندل شوى دى. بل دا چې زيرك وايي « په ځان پوه نشوم چې څنگه او له كومې خوا ولگېدم» هم بنيي چې هغه د مخې له خوا نه دى وپېژندل شوى.

ب – پدې ورځ په حرمسرای كې د خدمتگارانو د نشتون او په دروازه كې د ساتونكو د قوماندان پر ځاى د دولت وزيرې موظفول بنيي تر څو په حرمسرای كې د پېښې واقعي پټ پاتې شي . د پېښې دوه شاهدان او يا ترون كسان (د تره كې ساتونكي) هم بېله محاكمې ووژل شول . دولت وزيرې ليكوال ته ويلي دي چې د حرمسرای د دروازي د ساتونكو مسؤل زما د ملگرو څخه وو او زه به كله ناكله هلته ورتلم او بنډار به مو كولو. پدې ورځ هم ورغلم خو سرتېرو وويل چې قوماندان نه دى راغلى . يوه سرتېري ته مې وويل يوه څوكى راوړئ چې پرې كينم او نن زه ستاسې قوماندان يم. دا عجيبه نده چې په خپله خوبښه دولت وزيرې د حرمسرای د دروازي د ساتونكو دنده ترسره كوي .

تورپلنوم

د ۱۳۵۷ كال د ثور د اوومې نيټې نه د ۱۳۵۸ كال د وري تر پنځه ويشتمې پورې د ثور د انقلاب د قوماندان د ځلېدو پړاو دى چې د تره كې په گوبښه كولو سره د قوماندانې څخه رسماً سرقوماندانې ته ورسيد. پدې لنډه موده كې امين وتوانيد بشپړ واک ته د رسيدو په موخه په كليدي څوكيو ده ته وفادار

کسان و گوماري او په پوره آسانی سره تره کی له ډگره وباسي. د تره کی په استوگنځي کې له ډزو وروسته بله ورځ امين د وري په پنځه ويشتمه د شوروي سفير د مشورې له مخې د گوند د سياسي دفتر ، مرکزي کميټې او انقلابي شورا غونډې را وبللې چې همدې دريو بنسټونو تره کی له گونده اخراج ، له گوندي او دولتي مقامونو څخه گوښه او امين يې د رايو په اتفاق د گوند د عمومي منشي او د انقلابي شورا د رئيس په توگه وټاکه او د راديو ټلويزيون له لارې يې دا د درواغو خبر چې تره کی د ناروغی له امله استعفی کړي ده خپور کړ.

د گوند د سياسي بېرو د غونډې په هکله دستگير پنجشيري ليکي : « د ۱۳۵۸ کال د وري په پنځه ويشتمه د حفيظ الله امين له لوري د سياسي دفتر غونډه د دلکشاه په مانی کې راوبلل شوه. امين د اوبنکو ډکو سترگو سره د غونډې کوټې ته راننوت. د خپلو دوو ياورانو د تړون د مرگ او د زيرک د ټپي کيدو رپوټ يې په يوه هيچاني وضعيت کې وړاندې کړ او نور محمدره کی يې د خپل ياور د مرگ اصلي عامل معرفي کړ او وړانديز يې وکړ چې تره کی د ټولو گوندي او دولتي مقامونو څخه گوښه شي.» ۱۱۲ / ۲ پدې مرموزو ډزو کې د تره کی کورنی ډاکټر هم ټپي شوی وو خو امين په خپل رپوټ کې د هغه يادونه ونکړله. دا بيا بنیې چې امين نه غوښتل سياسي بېرو ته دا پوښتنه پيدا شي چې ډاکټر چا وويشت. لدې څخه منطفاً دا پايله راوړي چې يا دواړو بنکېلو اړخونو ډزې کړي دي او يا دا چې کوم چا د ډزو يوه ننداره جوړه کړې وه چې موخه يې د امين وژل نه وو . پنجشيري ليکي چې ده وړانديز وکړ چې تره کی غونډې ته راوبلل شي ترڅو له خپله ځانه دفاع وکړي خو امين وويل چې د تره کی کورنی مسلح ده زه وس نلرم چې هغه راوغورم که تاسو کولی شئ هغه را وغورئ خو که په تاسو برید وشو د هغه مسؤليت نشم اخيستی. پدې اړه زيری ليکي چې پنجشيري وويل: « زه د گوند د تفتيش او کنټرول مسؤل يم ، نو به څو ملگري نور محمدره کی ته ورشو او د مسالي په اړه به معلومات ځېني وغواړي، خو حفيظ الله امين وويل ډېرښه به شي ، خو د تره کی صاحب محافظينو اخطار ورکړی دی، که څوک تلاش وکړي چې هلته ورشي ډزې به باندې وکړي.» ميثاق هم ليکي چې کله امين سياسي بېرو ته د ډزو رپوټ ورکړ د سترگو يې اوبنکې راغلې . د ميثاق او پنجشيري په څرگندونو کې يو شی گډ دي چې امين اوبنکې تويې کړې دي دا چې دا اوبنکې د خفگان اوبنکې وي يا د مکر او فریب هغه به له ميثاق ولولو: « کله چې امين ډاډمن شو چې د سياسي بېرو غړي به په پلنوم کې د سياسي بېرو د غونډې ننگه وکړي مننه يې وکړه او امين په ورين تندي او له خدا ډکه خوله وويل ښه شول چې د سياسي دفتر غړو د رايو په اتفاق وړانديز تاييد کړ.»

د سياسي بېرو له غونډې وروسته د مرکزي کمېټې پلنوم را بلل شوی دی. ميثاق ليکي ما په پلنوم کې وويل : « که تره کی صاحب هم پلنوم ته را وبلل شي ښه به وي ترڅو په غونډه کې د پلنوم غړي د هغه خبرې هم واورې . حفيظ الله امين مخکې لدې چې زما خبرې پای ته ورسېږي په بېره او غوسي سره وويل. تره کی يو ترهگر دی ! ياوران يې د هغه د کوټې شا ته مسلح ولاړ دي او هرڅوک چې ورشي پرې ډزې کوي او په خپله دی هم يوه توپانچه لري ، که ته غواړي چې ووژل شي لاړ شه او تره کی راوله. د امين دا ډول غوسه ناکو خبرو ته په کتو سره ټول غلي شول . « ۷۹ / ۳۸۲ ميثاق اضافه کوي وروسته لدې په پلنوم کې د تره کی خلاف او د امين ستاينې او هغه ته غوره مالی پيل شولي او پلنوم د رايو په اتفاق د سياسي بېرو پرېکړه تاييد کړله. ميثاق د پلنوم په اړه په يوه مرکه کې وايي: « ما او د سياسي بېرو بل غړي پنجشيري وړانديز وکړ چې پخپله تره کی غونډې ته را وبلل شي او راشي پدې هکله توضيحات ورکړي، امين په غوسه شو او ويې ويل تره کی نه غواړي د چا سره خبرې وکړي ، ټلفون ته ځواب نه ورکوي او خپلو ساتونکو ته يې امر کړی دی که هرڅوک هڅه وکړي د ده استوگنځي

ته نږدې شي بايد ډزې پرې وکړي. که ملگری میثاق دومره زړور يې بيا تره کې ته ورشي او هغه دلته راولي. زه د امين په خبرو پوه شوم که زه ورشم د ده کسان به مې له منځه يوسي او ملامتي به د تره کې په ساتونکو واچوي. « ۶۳ / ۲۵۵

د امين په څرگندونو او د هغه مهال ځمکنيو واقعيتونو کې بربند تناقض ليدل کيږي. لومړی دا چې امين دا وس درلود چې د گوندي او دولتي مشر د برخليک د ټاکلو يعني د گوند څخه د هغه اېستلو په موخه د گوند د سياسي بېرو غونډه او د مرکزي کمېټې پلنوم راوبولي، خو غونډې ته د تره کې د راوستلو په کار کې بېوسه دی. دا بيا بښي چې هغه نه غوښتل چې د ډزو جاج واخلي او موخه يې يوازې د تره کې ملامتول او بشپړواک ته رسېدل وو. دوهم دا چې امين څرنگه وپوهېد چې تره کې د چا سره نه غواړي خبرې وکړي او خپلو ساتونکو ته يې امر کړی چې که څوک د هغه استوگنځي ته نږدې شي پرې ډزې به وکړي. البته د امين دا خبره سمه وه چې تره کې ټلفون ته ځواب نه ويلو ځکه چې د ډزو وروسته د ده په دستور د تره کې د ټلفون مزې پرې کړل شوي وو. د سياسي بېرو د غونډې او د گوند د مرکزي کمېټې د پلنوم وروسته د انقلابي شورا غونډه وشوه او هلته هم د رايو په اتفاق د پلنوم پرېکړه تاييد شوله او پدې ډول تره کې له ټولو گوندي او دولتي مقامونو گوښه او امين د هغه پرځای وټاکل شو. د تره کې د خانه سامان سليم چې د تره کې د وژني تر ماخوستنه په حرمسرای کې وو وايي: «دوه واري يې د ټولي قوماندان ته ليک ورکړ چې د سياسي بېرو غرو ته يې ور وړي. خو د ټولي قوماندان به پسي ورک شو او احوال به يې نه ښکارېدو. بيا يې د حرمسرای د دروازي قوماندان ته هم يوه پرزه ورکړه چې سياسي بېرو ته يې ورکړي. د حرمسرای د دلگي قوماندان نور بيا دې خواته را چپ نشو...» ۱۷۳ د پلنوم د دايرولو په اړه د دې خبرې يادول اړين ښکاري چې امين په حرمسرای کې د ډزو وروسته هرڅه د شوروي سفير د ارادې له مخې پر مخ وړل او سفير هرڅه له نږدې څارل. هغه مهال د دفاع وزير، لوی درستيز او سياسي رياست دفترونه د خلکو په کور (ارگ) کې وو او د دفاع وزير د شوروي سلاکار دفتر هم په ارگ کې وو. کله چې د پلنوم غونډې دوام درلود د فاع د وزير د سلاکار جنرال گوريلوف په وينا «سفير د ده په دفتر کې ناست وو.» ۶۳ / ۲۵۵ د سفارت څخه مسکو ته په استول شوي تلگرام کې د جنرال گوريلوف په دفتر کې د جنرال پاولوفسکي د شتون خبره کېږي او په يوه برخه کې يې راغلي دي: «د پلنوم له پای ته رسيدا سره سم شاه ولي د پاولوفسکي او گوريلوف دفتر ته ورغی او هغوی ته يې خبر ورکړ چې تره کې له خپلو ټولو گوندي او دولتي څوکيو ليرې کړای شو او د هغه پر ځای امين د گوند د عمومي منشي په توگه غوره شو...» وروسته امين په خپله پاولوفسکي ته ورغی او هغه ته يې خبر ورکړ چې دی د گوند د عمومي منشي په توگه وټاکل شو.» ۱۲۴ / ۱۳۰ عجيبه دا ده ددې پر ځای چې جنرال پاولوفسکي د کې جې بې استازی امين ته د مبارکۍ په خاطر ورشي امين لکه يو ماشوم چې په آزمويڼه کې بريالی شوی وي خپل پلار يا مور ته د خپلې کاميابۍ زيری ورکوي. د پلنوم په پرېکړه ليک کې راغلي وو: «څرنگه چې ملگری تره کې خپلو ساتونکو ته د گوند د سياسي بېرو د غړي او د هېواد د لومړي وزير حفيظ الله امين د وژني دستور ورکړی وو او د شوروي د سفير په شتون کې د هغوی د ډزو په پايله کې سيدداود ترون ووژل شو او د امين يو ساتونکی ټپي شو يو نه بښونکی جرم يې ترسره کړ. لدې کبله بايد د مرکزي کمېټې د عمومي منشي له مقام څخه گوښه او د گوند له غړيتوب څخه و اېستل شي.» ۱۴۳ د اسنادو، شواهدو، شاهدانو او د څېړنو پرته او يوازې د مدعي د ادعا له مخې يو انسان د قتل په تور محکومول غيرمسئولانه پرېکړه ده. د جگړې په ډگر کې يوعادي سرتېری ته هم پداسې بېره بېله پوښتنو د مرگ سزا نه ورکول کيږي خو د پلنوم برخه والو د گوند او دولت مشر ته د هغه په نشتون کې پر امين د سؤقصد حکم صادر کړ.

پورتنيو څرگندونو ته په کتو سره ويلی شو چې دا د يوه سياسي گوند د لوړ گوندي ارگان (پلنوم) پر پکړه نه بلکې صحرايي محکمه وه او هر څوک به دې پلنوم ته تور پلنوم ووايي ځکه چې :

الف - د ا، خ، د، گ د اساسنامې له مخې که کوم گوندي غړی له گوند څخه اېستل کېږي د هغه په شتون کې په لومړي گوندي سازمان او بيا هغه گوندي مقام چې د گوندي غړي د اېستلو واک لري پر پکړه کېږي. لدې امله د پلنوم برخه والو اساسنامه تر پېښو لاندې کړې ده. د اساسنامې دا اصل د گوند د کوم عادي غړي په اړه نه بلکې د گوند د بنسټ اېښودونکي او عمومي منشي په اړه تر پېښو لاندې شوی چې داسې غير مسؤلانه چلند په هېڅ منطق او دليل د منلو وړ نه دی .

ب - د دې پلنوم برخه والو په واقعيت کې د پوليسو، څارنوالانو، قاضيانو او شاهدانو په رول کې د يوې جنايي قضیې په اړه د څو دقيقو په ترڅ کې چې يوازې مدعي شتون درلود نه تورن او نه شاهدان پر پکړه کړي ده . دا به د نړۍ په تاريخ کې يوه استثنايي پېښه وي چې د څو دقيقو په ترڅ کې بېله څېړنو دولتي مشر په مدعي (صدراعظم) د سوؤ قصد په تور محکومېږي او عجيبه لا دا چې مدعي د تورن (قاتل) پرځای د رايو په اتفاق ټاکل کېږي.

ج - دې پلنوم د خلقي گوند ټوټې کېدو، د خلقي واکمنۍ نسکورېدو او شوروي اشغال ته لار هواره کړله ځکه چې خلقيان يې په دوو دښمنو ډلو (امينيانو او د هغه په مخالفانو) ووېشل. ددې پلنوم وروسته خلقيانو خپل گډ آدرس له لاسه ورکړ. د پلنوم درۍ اونۍ وروسته دې دښمنو خلقي ډلو د يو بل خلاف وسلې ته لاس واچاوه او پر يوبل يې گولی وويشتلې. دې دا معنی لرله چې خلقي غورځنگ د تاريخ برخه وگرزید .

حفيظ الله امين د هيواد د مشر په توگه خپله لومړۍ وينا د وري په شپږويشتمه يعني يوه ورځ وروسته د راديو ټلويزيون له لارې واوروله . البته دا وينا يې د سياسي بېرو د غونډې خلاف د اوبښکو نه په ډکوسټرگو سره نه بلکې په موسکا او خوبسۍ سره ور کړله . په خپله وينا کې يې په هيواد کې د قانونيت، عدالت او مصئونيت په ټينگښت ټينگار وکړ. په گوند او دولت کې يې د شخصيت پالنې کيش محکوم کړ، د ظالمانو د واک د پای خبره يې وکړه او په يوه برخه کې يې راغلي وو: «چا چې خپل لويوالی د نورو په کوچينوالي کې لیده او خپل عظمت يې د خلکو د خپلو له لارې تامينولو... د دې ظالمانو او ځانپالو حرص او هوس پای ته ورسيد» ۱۷۴ چې اشاره ن، تره کې ته وه او هغه يې د انقلاب د ودې د مخالف عنصر په نامه ياد کړ. عجيبه داده چې مخکې لدې امين تره کې د کارگري انقلاب؟! لارښود گڼلو او نابيره هغه د انقلاب د ودې په مخالف عنصر واوښت . د ثور انقلاب د بري وروسته هغه تبليغات چې د تره کې په اړه کېدل په هغو «ټول پوهيدل چې دا کار د تره کې د شخصيت او حقيقت د زيانمنولو لپاره وو خو که ژور فکر وشي خبره ډيره ژوره وه . شوروي سلاکارانو او د کې جي بي غرو چې په دولتي دستگاه کې يې اغيز درلود تره کې او امين يې يو په بل بې باوره کول، وروسته يې د دواړو د له منځه وړلو پلان تر لاس لاندې ونيو د تره کې د پرستيز ټيټول د همدې توطئې يوه برخه وه. « ۱۷ / ۴۱۲

د تور پلنوم وروسته «د تره کې د کيش پرستۍ د غندلو لپاره د غونډو او ميټنگونو پراخه لړۍ پيل شوه، د حفيظ الله امين پلويانو او په خاصه توگه د اسدالله امين ځواني ډلگۍ هڅه کوله چې حفيظ الله امين ته د لازياتي وفادارۍ د ثبوت لپاره هغه کسان د نور محمد تره کې پر ضد وينا کولو ته مجبور کړي چې پخوا يې نور محمد تره کې ته زياته وفاداري ښودله او د اوسنيو پېښو څخه د ملاتړ په هکله يې لا تراوسه څرگند دريز نه درلود...، د وري مياشتې د ناوره پېښو څخه وروسته مې هم په عادي توگه خپلې گوندي دندې سرته رسولې. په گوندي چارو کې د حفيظ الله امين څخه د سلا اخيستلو لپاره به د صدارت له گلخاني ماني څخه د خلکو کور ته تلم او راتلم. هلته به مې د حفيظ الله امين د خورا نږدې کسانو له

خولې څخه د بيخي ورك شوي نورمحمدتره كې د اوسني ژوند په هكله د توکو او مسخرو په لړ كې ځينې خبرې اوريدلې. « ۱۲۲ / ۲۰۵-۲۰۷ د تره كې د غندلو سربيره د كتابتونو څخه د هغه چاپ شوي آثار هم ټول شول.

د خلقي زعامت بدلون د نړيوالو څارگرو شبكو او رسنيو پام ځانله راگرزولى وو . د وړي په وروستۍ اونۍ كې د افغانستان د زعامت د بدليدو د څرنګوالي او د دې هيواد د راتلونكې په اړه راز راز اطلاعات خپريدل. د بيلگې په توګه د ۱۹۷۹ كال د سپتمبر په اوولسمه په كابل كې د امريكې له سفارت څخه واشنگتن ته په ۶۹۳۶ لمبر رپوټ كې راغلي دي: «د ډاډمنو اطلاعاتو پربنسټ د امين لور د سپتمبر په شپاړلسمه په خپل بنوونځي كې د تره كې انځورونه څيري كړل او تره كې يې ناوړه سرې وباله، ډيرى ډاډمن دي چې تره كې لا ژوندى دى ، خو مړكيري او بالاخره رژيم د هغه مرګ اعلانوي ، تر اوسه څرګنده نه ده چې آيا شوروي حكومت د امين له لوري د تره كې خلاف عمل نه د مخه خبر و يا نه، د دپلوماتانو او افغان مخورو عمومي نظر دا دى چې شوروي انديښمن نه دى خو په اوسني حالت كې بله لار نه لري بيله دې چې د ځانغوښتونكي او ظالم امين ملاتړ وكړي...» ۹۹ / ۴۹

امين بشپړواك ته په رسيدوسره هڅې پيل كړې چې د خلقي واكمنۍ تيروتنو ته په كتوسره چې د ده ونډه پكې ټاكونكې وه پره يې پر تره كې واچوي. د كورنيو چارو په وزارت كې يې د دوولسو زرو تنوشاوخوايو لست ځورند كړ چې ګواكې د تره كې په دستور وژل شوي دي. په لست كې داسې «كسان هم وو چې روغ رمټ په خپلو كورونو كې ناست وو» ۱۸ / ۱۳۲ يا په زندان كې شپې او ورځې تيرولي او يا دسپتمبر د څوارلسمې (د وړي درويشتمې) نيټې د پيښې وروسته بنديان شوي وو. د كورنيوچارو په وزارت كې د ځورند شوي لست په هكله جنرال عبدالقادر وايي : «ټول د امين په دستور وژل كيدل . له دوولسو زرو څخه چې اعلان شول بنيابي يو نفر يې هم د تره كې په دستور نه وي وژل شوى.» ۱۶۸ / ۲۲۹ نه يوازې عبدالقادر د دې وژنو اصلي عامل امين گڼي بلکې زيات شمير د گوند خلقي او پرچمى غړي او غيرگونديان هم امين ته ګوته نيسي . د دې غيرگونديانو څخه يو ليکي: «هم په هماغه دوران او هم په وروستيو کلونو كې ګوته د وژنو اصلي مسؤل حفيظ الله امين ته نيول كيږي.» ۸۷ / ۱۵۳ زموږ د هيواد د غوڅ اکثريت سياستوالو د ځانگړتياوو څخه يوه دا ده چې د حكومت غړي او حتى د حكومت مشر د واكمنۍ د تيروتنو، انحرافاتو او ناکاميو پره د دولت په مشراچوي او دوى ځانونه غيرمسؤل گڼي چې امين هم يو له همدې كسانو څخه دى. مخکې يادونه شوې وه چې هغه د ثور انقلاب وروسته بې تاجه ټولواک وو او په سياسي بورو كې د امنيتي ارگانونو د چارو د څارني او لارښوونې مسؤليت درلود. کله چې يو چارواکى د وسلوالو ځواکونو د لارښوونې او څار واک ولري اود دې بنسټونو مشران ده ته د ځواب او رپوټ ورکولو مسؤليت ولري که بيگناه وګړي بنديان كيږي او بيله محاکمې وژل كيږي چې هغه لږ هم نه دي آيا امين هيڅ مسؤليت نلري ؟ آيا صدراعظم د وزيرانو او په هغو كې د امنيتي ارگانونو د لارښوونې مسؤليت نلري يا دا مسؤليت د ولسمشر دى؟ امين د وژل شوو زرگونو كسانو د لست په څرولو سره په واقعيت كې د خپل ځان د محكوميت سند وړاندې كړى دى. آيا امين ددې زرگونو تنو د وژنو په اړه د كابينې د غړي او د حكومت د مشر په توګه خبرنه درلود ؟ که بېخبره وو دا نو د نوموړي بې كفائتي بنسټي او كه ترې خبر وو ولي يې مخه ونه نيوله او د داسې يوه حكومت نه چې زرګونه تنه وطنوال يې وژل كيدل استعفى ونكړه . البته دا د دې معنى نلري چې تره كې د ولسمشر په توګه مسؤل نه دى او د امنيتي او قضايي ارگانونو مشران سپيني كوتري وي.

ددې پلنوم د رابللو په اړه د دستگيرپنجشيري دريځ كوم چې دى په خپله ځان امين ضد معرفي كوي د تعجب وړ دى. پدې اړه شرعي جوزجاني ليكي چې د خلكو په كور(ارګ) كې د ډزو وروسته

ماښام پنجشېری د ده کور ته ورغلی دی او د تره کې په استوګنځي کې د ډزو په اړه هغه ته معلومات ورکړي او شرعي ته دا هم وايي: «زه راغلی يم ستا سره يوه معامله وکړم. ومي ويل څه ډول معامله! څرنگه چې دا برید د شوروي د سفير په شتون کې د تره کې په دستور شوی دی، سبا ته د دې پېښې د څېړنې لپاره د مرکزي کمېټې او انقلابي شورا غونډه رابلل کېږي. بايد تره کې د امين د وژنې د هڅې له امله له گوند څخه خارج او ملګری امين د هغه پر ځای وټاکل شي. زه راغلی يم ستا څخه وغواړم چې يو ځای د امين په پلوی غږ اوچت کړو او هغه د گوند او دولت مشرتابه ته وټاکو.» ۱۴۳ داسې ښکاري چې پنجشېری د امين په غوښتنه نه بلکې د شورويانو د دستور له مخې دا کار کړی دی ځکه چې د پنجشېري په پرتله شرعي امين ته نږدې کس وو او امين به په خپله شرعي ته دا خبره کړې وای او يا به يې د خپل کوم بل نږدې ملګري پواسطه دا پيغام ورسولی وای. دلته دا گومان قوت اخلي چې په حرمسرای کې په ډزو کې مسکو لاس درلود او دا کار يې د خپلو ساتونکو پر مټ ترسره کړ تر څو امين ولمسوي او تره کې له ډگره وباسي. پدې هکله دا انگېرنه او ارزونه «کا جی بی غوښتل چې د حفيظ الله امين تر وژلو د مخه خپله نورمحمد تره کې دده له خوا ووژل شي.» ۱۲۲ / ۱۹۱ منطقي ښکاري.

د نورمحمد تره کې وژنه

حفيظ الله امين د سپتمبر په شپاړلسمه د گارد قوماندان جانداد ته دستور ورکړ چې د تره کې ساتونکي قاسم او بېرک ووژني. پدې اړه ويل کېږي امين جانداد ته ويلي وو هغوی ته يو ليک وليږي چې له دوی نه تحقیقات کيږي. دا ليک جانداد د ن. تره کې خانه سامان ته ورکړی وو. نور بيا وايي چې د لودسپيکر په واسطه يې د هغوی غوښتنې دي چې د گارد قوماندانۍ ته ورشي. ساتونکو نه غوښتل قوماندانۍ ته ورشي ځکه پوهيدل چې د هغوی نه تحقيق نه بلکې وژل کيږي. خو تره کې هغوی اړايستلي چې د گارد د قوماندان دفتر ته ورشي. د تره کې ميرمن د ليک د ترلاسه کولو وروسته د ساتونکو د غبرگون په اړه وايي: «هغوی په پيل کې په قاطعيت سره وويل چې د امين د امر ونه اطاعت نه کوي. تره کې هغوی قانع کړل. انقلاب يعنې نظم، لدې امله تاسو بايد اطاعت وکړئ. ساتونکو اعتراض ډوله ټينگار کاوه د امين په خبرو باور مه کوئ هغه لکه څرنگه چې پرون خپل دوست ترون د گوليو هدف وگرز او تاسې به هم په سره سينه له منځه يوسي او هغه به تر پايه مخ په وړاندې لاړشي. تره کې په ډيره آرامه لهجه مخالفت کاوه نه ملګرو تاسو حق په جانبه نه یئ دا امکان نلري. مور پخواني، رښتيني او وفادار دوستان يو. ما خپل ټول ژوند د انقلاب لپاره وقف کړی دی او په ژوند کې مې بل هدف نه درلود لدې امله ولي ما له منځه يوسي. بېرک او قاسم د دې لپاره چې ځانونه د امين نفرو ته تسليم نکړي پرېکړه وکړه چې يو بل و وژني. تره کې بيا هم هڅه وکړه هغوی لدې کار څخه ډډه وکړي. دا سم کار نه دی ټول به فکر وکړي چې تاسو توطئه گر ياست او پدې ډول له مسؤليت څخه ځان ساتئ. ما هم هغوی قانع کړل چې دا کار ونکړي. زه او ميرمه مو پدې باور وو چې ټول شيان به ښه شي. دوی دواړو ځانونه تسليم کړل او مور د امين د جلادانو وحشت وليدلو چې څه ډول هغوی لکه د وزلوبې (بزکشی) د وزې په څير کش کړل او کومې خوا ته يوړل. انسانان يوازي هغه وخت دا ډول کشوي چې اعداموي يې.» «۶۳ / ۲۶۷ عبدالودود د گارد د مخابري امر او د ستردرستيز د کام مدير په خپلو تحقيقاتو کې ورته څرگندونې لري او وايي چې امين د گارد قوماندان ته هدايت ورکړ: «غوره ده ساتونکو ته په کتبي توگه خبر ورکړل شي ترڅو هغوی په امين باندې د سوء قصد په اړه د تحقيقاتو لپاره قوماندانۍ ته حاضر شي.»

سر بيره پردې هغوی ته وويل شي چې دا تحقيق يوازي د دوی څخه نه کيږي بلکې د نورو څخه هم کيږي. وروسته له ۳۰ - ۴۰ دقيقو يې خبر ورکړ چې د تره کي ساتونکي چمتو دي قوماندانی ته راشي. د حرمسرای دروازه خلاصه شوله او ساتونکي را ووتل، که څه هم هغوی بې وسلې وو خو بيا هم څرنگه چې سرتيرو ته هدايت ور کړل شوی وو هغوی په ساتونکو بريد وکړ او هغوی يې ونيول...، پدې وخت کې (روزي) په بيره ځان نيول شوو ساتونکو ته ورساوه او د نوموړو سرتيرو لاسونه يې په روجايي وتړل...، ما د جانناد څخه د ورځې د نوم د اخیستلو وروسته د تره کي د ساتونکو سره يوځای چې سترگي او لاسونه يې تړلي وو په دوو جیپونو کې د (روزي) سره د څلورمې زرهدارې قواو په لوري حرکت وکړ...، وروسته يې د تره کي د ساتونکو سترگي خلاصې کړې د يوې کندي په لور يې ورته لارښوونه وکړه، ساتونکي کندي ته لاړل او هلته کيناستل...، بنايسته خپله توپانچه را وايستله، روزي هم غوښتل د ساتونکو په وژنه کې برخه واخلي خو بنايسته ورته وويل دا ستاسو دنده نه ده وظيفه مور ته را کړل شوې ده. «۱۷۵ بنايسته د پلچرخي د زندان قوماندان وو. پدې توگه د امين جلادانو د تره کي ساتونکي ووژل او پدې ډول يې پر هغوی خپل د قانونيت، عدالت او مصئونيت شعار پلی کړ. بنايي کله چې تره کي د خپلو ساتونکو سره د امين د جلادانو دا ډول چلند ليدلی پوهيدلی به وي چې د ده «پخوانی، رښتینی او وفادار دوست» هغه څوک نه دی چې ده فکر کاوه او دی هم د خپلو ساتونکو په شان برخليک لري، گوند او خلک نه بلکې د ده وفادار دوست يې برخليک ټاکي. تره کی درې ورځې د خپلې کورنۍ د غړو سره يوځای ساتل کيده له دريو ورځو وروسته يې د کورنۍ نور غړي ترې جلا کړل، دی او مېرمن يې يو ځای پرېښول او په پنځه ورځې وروسته يې د شپې د هغه مېرمن د درملنې په نامه ترې جلا کړله او د کورنۍ ۲۷ تنه غړي چې د شپږو ورځو يو ماشوم هم پکې وو بنديان کړل. همدا رنگه يې د تره کي کليوال، د سره کلي اوسيدونکي د هلمند ولايت خانشين ولسوالۍ ته پدې نامه چې هلته ځمکي ورکول کېږي تبعيد کړل. هغوی د ۱۳۵۹ کال په پسرلي کې چې امين د شورويانو لخوا وژل شوی وو بېرته خپل پلرني کلي ته را ستانه شول. د امين له لوري د تره کي د خپلوانو بندي کولو او تبعيدولو وښودل چې هغه د جلال محمد هاشم صدراعظم تگلاره پلي کوله.

په کابل کې د کی جی بی د مرستيال له قوله امين يوه ورځ سفير ته وويل: «که غواړئ له تره کي سره وگورئ هره شيبه کولی شئ خو سفير له دغه شان ملاقات څخه ډډه وکړه. که چيرې د شوروي اتحاد سفير د تره کي ليدنې ته ورغلی وای امکان يې وو چې تره کی ژوندی پاتې شوی وای.» ۱۷۶ لکه څرنگه چې په حرمسرای کې له ډزو وروسته ماينام شوروي سفير امين ته ويلي وو چې تره کی به شوروي اتحاد ته بوزي خو «د امين د وراره له قوله امين بريژنيف ته يو پيغام وليږی، چې پکښې ويل شوي ول: تره کی لا تراوسه همدلته دی. څه بايد ورسره وکړم؟ که تاسې و غواړئ نو مسکو ته يې درليږلی سم. د ۱۹۷۹ کال د اکتوبر پر شپږمه د بريژنيف دغه ځواب راوړسید: مسکو ته د تره کي د راليرلو ضرورت نسته. دا ستاسو مشکل دی. څنگه چې درته بهتره وي هغسې يې حل کړئ.» ۱۶۷ / ۱۸۰ بنايي د کرملن د چارواکو دا ډول منافقت چې ورته ويلي يې وو تره کی به مسکو ته بوزي امين د بهرنيو چارو وزير شاه ولي ته دستور ورکوي چې د سوسيالستي هيوادونو سفيرانو ته د سپتمبر د څوارلسمې نېټې د پيښې په هکله معلومات ور کړي او دا هم ووايي چې په هماغه ورځ د سفير د ژباړونکي لخوا د ټيليفون په کرښه امين ته د ده د خوندي توب ډاډ ورکړ چې د تره کي استوگنځي ته راشي. د دا ډول خبرې يادول ښيي چې گواکې د امين خلاف سوء قصد کې سفير ښکيل وو. دې څرگندونو د مسکو غوسه راوپاروله خو ترهغه پورې يې غبرگون ونه ښود او له امين سره يې د پخوا په څېر دوستانه اړيکې وساتلې ترڅو تره کی پرې ووژني. د تره کي د وژنې وروسته سفير دا موضوع د امين سره طرحه کړه او پر هغې يې بحث

وګرځو سفير د ده د ژباړونکي له لوري د ټيليفون څخه انکار وکړ. امين د شوروي دولت څخه وغوښتل چې خپل سفير وروغواړي. پدې اړه امين فکر کاوه چې سفير د شوروي دولت د پاليسيو خلاف ګامونه اوچتوي دا ځکه چې ګڼ شمير شوروي سلاکارانو ظاهراً د امين ملاتړ کاوه. خو د امين پدې سر نه خلاصېده چې د شوروي سفير د خپل دولت د پاليسيو پلي کوونکی دی او د شوروي په توتاليتار سيستم کې د دولت له پاليسيو سرغړونه د مرګ معنی لري. پر بله خوا امين دومره شورويانو ته وفادار وو چې د شوروي سفير په دستور يې تره کې وواژه. د ميثاق په وينا کله چې امين و پوهيدلو چې شوروي سفير د ده سره خاينانه لوبه پر مخ وړي برژنف ته ليک استوي چې هغه تبديل کړي او پدې اړه امين ميثاق ته ويلي وو: «همدې چټل پوزانوف زما لاسونه د تره کې په وينو ککر کړل. هغه زه اړ اېستم تره کې و وژنم.» ۴۰۷ / ۷۹ يوه ورځ مخکې لدې چې د تره کې مرګ رسنيز شي امين د سياسي دفتر غړي زيری او شاه ولي وروغواړي او ورته وايي: «له بده مرغه تره کې صاحب مرشوی دی. زيری پوښتنه ترې کوي څنگه؟ ده وويل خودخوا سړی وو د دغې ناکاميو تاب يې رانه وور پرون د شپې مرشو. شاه ولي پوښتنه ځنې وکړه چې څه ناروغي ور پېښه شوه. امين ځواب ورکړ ويې ويل خودخواهي پخپله د ټولو مرصونو مور ده.» ۴۰ / ۴۲۱ همدا رنگه د سياسي بېرو غړی ميثاق د خپل کتاب په ۳۹۸ - ۳۹۹ کتاب کې راوړي چې هغه امين وروغوښتی وو ترڅو د تره کې د مړينې په اړه يې خبر کړي. د نوموړي د څرګندونو لنډيز دلته راوړل کېږي: «امين غمگين وو. هغه ځمکې ته کتل او د خجالت احساس يې کاوه، وروسته يې سر را پورته کړ او ماته يې وويل نن شپه د بله بيزو رسنيو له لارې اعلانېږي چې نور محمد تره کې د ناروغۍ له امله مړ شوی دی. کله يې چې دا موضوع راته وويله، غږ يې ټيټ وو...، د اوبښکو دانې يې په سترګو کې راغلي چې د لاسونو په وروغويو يې پاکې کړلې...، څو شېبې دواړه غلي وو ته به وايي له يو بل څخه شرمېدلو او نه مو شواي کولای يو بل ته وګورو. وروسته مې سر پورته کړ او ورو مې ورته وويل آخر دې وواژه. هغه هم ورو ځواب راکړ هو چاره نه وه...، زما لپاره يې بله لاره پرې نښودله بېله دې چې دا پېښه وشي يعنې چې ووژل شي...، ما ډېر د تره کې د راتلونکي په اړه فکر وکړ او ډېرې مشورې مې تر لاسه کړلې. په رېښتيا چې ما نه غوښتل هغه له منځه لاړ شي، ما غوښتل چې تر آخره پورې يې په ارګ کې وساتم، خو شوروي ملګرو ته د ژوندي پاتې کېدو کلمه ښه نه برېښېدله او د هغه ژوندي پاتې کېدل يې زما په زيان ګڼل او... دا يې وويل او نور يې نه غوښتل د پېښې جزبياتو ته لاړ شي او خپله جمله بشپړه کړي، خپل لاس يې د خدای په امانۍ په موخه را کړ او پدې وخت کې يې په لږ لور غږ له خولې ووتل: لعنت په سياست...، کله چې د امين له دفتر څخه راووتلم له يوه نه شرح کوونکي حالت سره مخ شوم. ټول وجود مې له کرکې ډک شوی وو، له خپله ځانه کرکه، له حفيظ الله امين او له نورو کرکه. باور مې نه کاوه چې تره کې زموږ په منځ کې نشته...». ښايي ميثاق لدې کبله له خپل ځان، له امين او نورو يعنې د ګوند له مشرانو د کرکې خبره کړې وي چې په تور پلنوم کې يې د امين په ادعا پر ده د سؤقصد په تور له ګوندي او دولتي مقامونو څخه ګوښه کولو خو په واقعيت کې د هغه وژنې ته رايې ورکړې دي. په رېښتيا هم چې د خلقيانو د سياسي بېرو غړي د نفرت او کرکې وړ وګرځي وو خو امين د بي کچې نفرت وړ ځکه دی چې واک ته د رسېدو او په واک کې د پاتې کېدو په موخه په هر خيانت او جنايت لاس پورې کاوه چې د تره کې او د هغه د ياورانو وژنه يې د جنايت څرګنده بېلګه ده. خو ددې سره سره د هغه پلويان دا جلا د اټل ګڼي. رېښيا هم امين اټل وو د وژلو اټل، د غوره مالي او منافقت اټل.

د اکتوبر په نهمه د ماښام په خبري سرويس کې وويل شول چې تره کې د ورپېښې ناروغۍ له امله مړ شو او پخپله پلرنی هديره کې خاورو ته وسپارل شو. امين د هغه د جنازې او فاتحې اخيستلو ته

لدي كبله اجازه ورنكړله چې « له دغه كار څخه به دښمن ډيره استفاده وكړي او انقلاب به له ستونزو سره مخامخ كړي. » ۴۰ / ۴۲۱ - ۴۲۲ د امين او د هغه د پلويانو له نظره د تره كې د جنازې او فاتحې مراسم ترسره كيدل انقلاب ته گواښ وو. واقعيت دا وو چې د هغه ژوندی پاتې كيدل او د جنازې او فاتحې د مراسمو تر سره كول د امين اقتدار ته گواښ وو لكه څرنگه چې امين ته وفاداريه لورپورې ويلي وو: « هغه بايد مرشوی وای، كه نه نو د نوموړي په شاوخوا دده د پلويانو راتوليدنه به د حفيظ الله امين رژيم د خطر سره مخامخ كړی وای. » ۲۰۷ / ۱۲۲ دا زموږ سياستوال دي چې پدې وروستی نيمه پېړۍ كې خپل مخالفان ، سيالان او عادي افغانان د قربانۍ د پسونو په څېر د جهاد، انقلاب ، اسلام، شريعت ، وطن ، دموكراسۍ او ملي گټو په نامه وژلي دي.

اوس به وگورو چې تره كې څه ډول ووژل شو. تره كې دريو تنو (تورن محمد اقبال د گارد د كام آمر ، لومړي بريدمن روزي د گارد د قوماندان سياسي مرستيال او لومړي بريدمن عبدالودود د گارد د مخابراتي آمر) د لوی درستيز يعقوب په امر وواژه. عبدالودود د اقبال په شتون كې د پلخرخي په زندان كې بل خلقي زنداني (محمد علي هوما) ته چې په يوه كوټه كې بنديان وو ويلي دي: « نور محمدتره كې د خلكو كور د جمعې شپې په كوټې كې بندي وو. د ننوتو د دروازي په خوله كې به هميشه پيره دار ولاړ وو. لوی درستيز يعقوب مونږ ته وويل چې د نور محمدتره كې د وژلو پريكړه شوې ده. ددې كار لپاره تاسو دوه كسه او روزي مؤظف شوي ياست. مونږ درې واړه په ياده شوي كوټې كې تره كې ته ورغلو. تره كې زمونږ په ورتگ سره پوه شو چې د څه لپاره ورغلي يو. له خپل لاس څخه يې لاسي گړۍ (ساعت) خلاصه كړه او د گوند د غړيتوب كارت يې له جيب څخه را وپوست او مونږ ته په راکولو سره يې وويل چې دغه امين ته ور كړئ . بيا يې لاسي بكس را واخيست او راته وپي ويل چې پدې بكس كې پنځه څلويښت زره افغانۍ زما ميرمنې ته ور كړئ. كله چې دا ټول شيان مو له ن. تره كې څخه تسليم كړل ، روزي خان ورته وويل چې په كټ كې پرمخ ځمله! ن. تره كې په كټ كې پرمخ ځملاست او روزي خان د ده لاسونه ټينگ ورتړل، بيا يې هغه پر ملا ځملاوه . اقبال د ن. تره كې پرگيډه او زه (وودود) د نوموړي پر پښو كيناستم. ددې سره سم روزي خان بالښت را واخيست او ترهغه وخت پورې يې د ن. تره كې پرخوله ټينگ ونيو ترڅو يې ساه ور كړه. » ۲۵۹ / ۱۲۲ - ۲۶۰ پدې ظالمانه ډول امين تره كې چې د هغه رابطه يې له گوند سره د روح او جسم رابطه گنله وواژه. ويل كيري چې د ن. تره كې د دا ډول وژني وړانديز لوی درستيز محمد يعقوب كړی وو او دا يې هم ويلي وو چې دا ډول وژنه يې په كوم كتاب كې لوستې وه. د امين پلويان د امين له خوا د تره كې دا ډول وحشيانه خو له شرمه ډكه وژنه د پرچميانو تبليغات گڼي خو كله چې ترې وپوښتل شي چې تره كې څه ډول ووژل شو څه نه وايي او دا بيا بښي چې د هغه وژنه د بالښت په واسطه سمه ده .

د عدليي وزير او لوی څارنوال شرعي جوزجاني ليكي چې د راديو څخه د تره كې د مرگ د اورېدو « سبا ته چې د كار دوسيې مې امين ته ور وړې وې ، د هغه څخه مې د تره كې د مړينې پوښتنه وكړه، خو هغه بېله دې چې ځواب راکړي ، كښته يې كتل او زما څخه يې وپوښتل څه وايي؟ ومي ويل وايي چې په خپله يې وژلی دی، د عايشې دراني د لېسې په يوه ډېوال يې ليكلي دي :

سعديا شېرازيا ، پندې مده كمزاد را كمزاد اگر حاكم شود گردن زند استاد را

ژباړه : (اې د شيراز سعدي ، كم اصل ته لار مه ور بښه ، د كم اصل چې لاس بر شو ان د خپل استاد سرهم غوڅوي.) د واک څخه د تره كې د گوښه كولو وروسته ځيني خلقي كدرونه د امين د نسكورولو په سوچ كې شول او د امين په وړاندي د پوځي عمل نيټه د تلې (ميزان) دوه ويشتمه چې د زرنگار په پارک كې د امين په ملاتړ مظاهري ته سازمان وركړل شوی وو په پام كې وو. خو د امين څارگرو د دې

حرکت په اړه خبر ترلاسه کړی وو او د دې خوځښت ځینې فعالین یې ونيول. د پوځیانو ارتباطي غړی نیک محمد وردگ چې هغه مهال د سوداګرۍ د وزارت د مخصوص قلم مدیر وو د حرکت د افشا کیدو نه په خبریدو سره په خپل دفتر کې د مکاروف توپانچې پواسطه خپل ژوند ته د پای ټکی کیښود او د میز پر سر یې یوه جمله «د اردو د بي شمیره ملګرو د ژوندي پاتې کیدو په خاطر» ۱۸/۲۶ لیکلې وه. د ریشخورو اوومي فرقي خلقیانو په ټاکل شوي ورځ د خپل سوق الجیش څخه حرکت وکړ او د امین د پلویانو په لومه کې ولوبدل. د دې فرقي د امین ضد خلقیانو او دولتي ځواکونو تر منځ ۲۴ ساعته نښتو دوام وکړ، په پایله کې پاڅون وځپل شو. د دې پاڅون په ځپلو کې شوروي سلاکارانو د امین ملا ورتله او لوی پوځي سلاکار گوریلوف ویلي وو: «ما هدایت ورکړی دی چې د کوماندو لوا جگه شي او همدارنگه د هوا څخه په یاغیانو برید وشي ... هغه او نورو پوځي سلاکارانو اړین اوامر ورکړي وو او ځینو یې حتی نیغ په نیغه په جګړه کې د پاڅون کوونکو په ځپلو کې برخه اخیستې وه.» ۶۳ / ۲۷۰ د ریشخورو د فرقي د پېښې په اړه کابینې ته امین ویلي وو: «دا کودتا د کارمل د پلویانو او د کریم زرغون د گوندي ضد کوچنی ډلې پوځیانو لخوا ترسره شوله چې د شوروي سلاکارانو په مرسته د څو ساعتونو په ترڅ کې وټکول شوه.» ۷۹ / ۴۰۲ د دې پېښې وروسته څه د پاسه درې سوه تنه ملګري او پوځي خلقي کدرونه بندیان شول. دولت دا پېښه د افغان ملت د ډلې له خوا د یوې ناکامي توطیې چې مشري یې غلام محمدرهاد لرله اعلان کړه پداسې حال کې چې فرهاد د دې پېښې څو میاشتې وړاندې بندي شوی وو. همدا رنگه عبدالکریم زرغون د ۱۳۵۸ کال د چنگاښ په میاشت کې زنداني شوی وو. حکومت خلقي کدرونه لعل پادشاه عالمی، آقا گل بانيس، پوهنیار عبدالسلام، پوهنیار عبدالعزيز بسام، پوهنیار زکریا، غلام رسول کهسان، پوهیالی حبیب الله وطندوست، محمدحنیف یرغل، حبیب الرحمن، ډاکټر صدری، ډاکټر عوض شینډنډي او ډگرمن نیک محمد د بغاوت د اصلي عاملانو په توګه بېله محاکمې چانواړي کړل. په چانواړي شوو کسانو کې یوازي دوه وروستي پوځیان وو. د اوومي فرقي د پاڅونوالو د وژلو په اړه د شوروي اړخ لیوالتیا د هغه مهال د غزني د ځوارلسمې فرقي د قوماندان جعفر سرتېر له څرګندونو څخه معلومېږي: «زه د اسد امین دفتر ته ورغلم. هغه له ستړي مشي او زما د شخصي ژوندانه پوښتنو کولو څخه وروسته، له ما څخه د غزني ولایت ځېنو اړوندو چارو په باب پوښتنې کولې ...، زموږ د دغو خبرو منځ کې، د ده د دفتر رییس راننوت او امین ته یې وویل چې شوروي سرمشاور (د کام ریاست د ک. ج. ب سرسلاکار) له ژباړن سره راغلی دی او وایي چې ستا سره گوري او اړینه خبره درسه لري. سرتېر ویل چې د اسد امین دفتر ډېر لوی وه. هغه ما ته وویل چې ته چوکۍ درسه واخله او په هغې کونج کې کښېنه! اسدالله دوی راوغوښتل او ما چوکۍ واخېستله په کونج کې لېږي کښېناستلم. کله چې سرسلاکار او ژباړونکی یې د امین له مېز سره نږدې کښاستل، نو سرسلاکار په نورمال ډول اواز سره، جګي خبرې پیل کړل. خو د هغه ژباړونکي په تیب اواز سره چې ما نشولې اوریدلې، د هغه د خبرو ژباړه کوله. دوی داسې فکر کولو چې گني زه په روسي ژبه باندې نه پوهېږم...، هغه اسدالله ته وویل چې دغه څوک چې د مشر امین صاحب د رژیم پر ضد باندې یې کودتا (د ریشخور خوځښت) کوله، دوی باید ووژل شي، ترڅو د نورو کسانو لپاره پند او عبرت شي او که داسې ونکړئ، هره اونۍ به دغه لوبې گوري. ځکه تره کی د گوند جوړېدلو له وخت څخه د دې گوند مشر وه او هغه په دغې گوند کې ډېر ملاتړي او خواخوږي لرل او هغه نور به هم په آسانی باندې، په قرار نه کښېني.» ۱۰۵ / ۷۶۳ - ۷۶۴ امین هم د خپلو شوروي ملګرو سلا ومنله دا کودتاچیان یې د تره کې په څېر بېله محاکمې ووژل. د پرچمي کودتاچیانو د ژوندي پاتې کېدو او د خلقیانو د وژني په اړه لیکوال د محمودسوما څخه پوښتنه وکړه چې د پرچمي کودتاچیانو اعترافونه په رسنیو کې خپاره شول هغوی ونه وژل شول خو د ریشخورو د فرقي

د پېښې د تورنو كسانو اعترافونه خپاره نشول او هغوی ووزل شول لامل يې څه وو؟ هغه ځواب راکړ شوروپانو نه غوښتل پرچميان ووزل شي. ليكوال ورته وويل لدې څخه معلومېږي چې د امين او كارمل تر منځ هېڅ توپير نه وو دواړو د شوروپانو د امر او نهې له مخې گامونه اوچتول. هغه غلی شو او څه يې ونه ويل.

د حفيظ الله امين لنډه واکمني

حفيظ الله امين د خلقي نظام كمزورو اړخونو او تيروتنو ته په كتو سره هڅې پيل كړې ترڅو هغه اصلاح او په يولړ سمونونو يې لاس پورې كړ چې په هغو كې لاندې اقدامات يې د پام وړ دي :

- د اساسي قانون د مسودې د جوړولو د كميسيون توظيفول چې غړي يې اكثرأ غير گونديان او استادان وو.

- د انقلاب د ملي دفاع سازمان جوړول ، ترڅو پدې خورا مهمه مسئله ډله نيز غور او عمل وشي او د چارواكو د يكه تازي او پخپل سر پرېكړو مخنيوی وشي .

- د بند څخه د زيات شمير بنديانو خلاصون او د زندانيانو د دوسيو بيا كتنه . (د بنديانو د خلاصون په اړه به وويل شي د ليكوال يو ملگري چې د امين د واکمنېدو پنځه مياشتې وړاندې د كندهار زندان ته اچول شوی وو د امين په واکمنېدو سره خلاص شو خو يوه مياشت وروسته بيا زنداني شو او دا ځل يې د څرخي پله زندان ته واستولو.)

- د كابل ښار ملامامانو ته د مالي او پولي مرستو پيل او د جوماتونو رغول.

- د امريكې او پاكستان سره د دوستانه اړيكو د ټينگښت هڅې.

امين په گوند كې د خپل دريځ د لاپياوړتيا لپاره د تلې په ديرشمه د گوند د مركزي كمېټې تشكيلاتي پلنوم جوړ كړ او ځوان كدرونه يې د گوند مركزي كمېټې ته راپورته كړل چې د گلداد پرته نور ټول د امين پلويان گڼل كيدل. امين د عزيز اكبري پر ځای خپل وراره او زوم اسدالله امين د څارگرې ادارې ، كارگرې استخباراتي مؤسسه (كام) د مشر په توگه چې هممهاله يې څو نور مسؤليتونه هم درلودل موظف كړ. ځوان زوی عبدالرحمن يې د ځوانانو د خلقي سازمان مرستيال وټاکه. د امين د كورنۍ د غړو د كړو وړو او د هغو په وړاندې د خلكو د غبرگون په اړه اقبال وزير يې ليكي: «د امين وراره اسدالله امين ، د هغه ورور عبدالله امين او د هغه نورو خپلوانو د امين د موقف څخه ناوړه گټه اخيستنه او د شوروي سفارت او د كې جې بې اجنټانو د تره كې او امين ترمنځ په نفاق اچونه كې د هغوی د ناوړه اعمالو څخه زښته زياته گټه هم پورته كوله. زموږ د يوه مشر ملگري دا خبره په بشپړه توگه سمه ده چې ويل يې اسدالله امين او عبدالله امين به چې د هرې كوڅې نه تيريدل حفيظ الله امين ته يې دښمنان كول.» ۱۰۸ / ۶۰

دې مشر بايد ويلي وای چې ددې كورنۍ د غړو سلوك خلك خپلوانو او خلقي واکمنۍ ته دښمنان كول. د گوند لارښوونكي ارگان (مركزي كمېټې) ته يوازې امين ته د وفادارو گونديانو او د ځوانانو راپورته كول، د امين د كورنۍ د غړو بيساره واكونه او د تره كې او زرغون د پلويانو په نامه د سلگونو گونديانو بندي كول او وژل په گوندي ليكو كې زياته نارضايتي منځته راوړه او د هغې سربيره مسكو چې د خلقي غورځنگ ورکه غوښتله دا ناراضه خلقي پېژندل شوي كدرونه او د امين پخواني خلقي مخالفان هڅول چې په دولت كې له كار كولوڅخه ډډه وكړي او شوروي اتحاد ته ولاړ شي. شوروي سلاكارانو او د سفارت كاركوونكو د ماليې وزير ميثاق ، د اردو د سياسي چارو رئيس محمد اقبال وزير يې ، علی محمد هوما د گوند د دارالنشأ مشر او داود پنجشير يې ته وړانديز كړی وو چې شوروي ته سياسي پناه يوسي

او يا استراحت ته لارښي . « حتی داود پنچشيري (د دستگیر پنچشيري ورور) ته يې پاسپورت او ويزه هم جوړکړي وو او هغه له ډاره څخه دا ويزه امين ته ورورې وه. » ۶۰ / ۱۲۷ دا چې نوموړي له ويريې دا کار کړی يا يې کومه لوبه پر مخ وړله د مسلې يو اړخ دی خو دا ښيي چې شوروي سفارت داسې هلې ځلې کولې چې امين انديښمن کړي تر څو په شورويانو لا زياته ډډه ولگوي او په وروستي گام کې د هغوی په ځواکمنو منگولو کې ولوبږي . ښايي شوروي اړخ نور خلقي کډرونه هم هڅولې وي چې شوروي اتحاد ته پناه يوسي. ميثاق پدې هکله د خپل کتاب په ۴۰۴ - ۴۰۵ مخونو کې په تفصيل سره غږېدلی دی چې لنډيز يې دلته راوړل کيږي. ميرگن د سفارت کارکوونکي يوه ورقه را کړه چې ويې لولم په هغې کې ليکل شوي وو چې په ارگ کې تا ته دسيسه جوړه شوې ده او تا له منځه وړي او شورويان غواړي تا وژغوري چې شوروي اتحاد ته لارښي. ميرگن په اشاره وپوهولم چې خپل نظر وليکم ځکه که خبرې وشي ښايي خبرې مو ثبت شي. ميثاق په ورقه کې ور ته ليکي: « فعلا د ويلو څه نلرم. لارښی دا موضوع له امين صاحب سره شريکه کړئ. » د ميثاق ځواب د يوه طالب مشر ځواب ته ورته دی چې کوم امريکايي ورته ويلي وو چې د ملامحمد عمر خلاف کودتا وکړئ مور درسره مرسته کوو. طالب ورته ويلي وو چې دا خبره به له خپل امير سره شريکه کړم. امين د شوروي سفارت د کارکوونکو دې ډول کړنو ته په کتنې سره له مسکو څخه غواړي چې سفير او ميرگن اوف تبديل کړي او مسکو د هغه غوښتنې ته سملاسي مثبت ځواب وايي .

امين د دې دواړو د تبديلولو مساله ددې پر ځای چې د بهرنيو چارو د وزارت له لارې په رسمي بڼه مسکو ته واستوي د دفاع وزارت پوځي او سياسي سلاکارانو ته چې مسکو ته تلل او امين ته د خدای په امانی لپاره ورغلي دي ويلي وو چې د ده يو ليک به شوروي مشرتابه ته ورسوي چې اقبال وزيرې به هغه ورکړي. سلاکارانو دا خبره د سفير تر غورځولو رسولي وه او سفير هوايي ډگر ته د نوموړو څخه د تلو مخکې د ليک د ترلاسه کولو پوښتنه کړې چې ځواب يې منفي وو. اقبال وزيرې ليک هغه مهال سلاکار ته ورکړ چې هغه الوتکې ته ننوزي. جنرال گوريلوف څه د پاسه دوي لسيزې وروسته د دې ليک په اړه وايي: « زه مسکو ته ورسيدم او ليک مې لوی درستيز ته ور کړ. نیکولای واسيلويچ راته وويل: ليک ولولم که څنگه؟ ومې ويل: ملگری مارشال! پريکړه ستا سره ده. ښه به دا وي چې ليک کی جی بی ته ورکړو... دا چې په پاکت کې څه وو خبر نلرم. خو ليک مې تسليم کړ، دا چې امين د بريژنف نه څه غوښتي وو، زه وروسته خبر شوم. هغه په شوروي اتحاد يا د افغانستان په هره برخه کې چې بريژنف وټاکي د ليدو هيله کړې وه. خو امين هيڅکله د خپل ليک ځواب ترلاسه نکړ. » ۱۷۷ ميثاق ليکي چې په ليک کې د سفير او تاجک توکمه ميرگن اوف د تبديلی غوښتنه شوې وه او دا هم شوني ده چې د بريژنف سره د ملاقات غوښتنه هم شوې وي. د کې جی بی په سندونو کې راغلي دي: « امين څوڅو ځله شوروي سفير ته ويلي ول چې دی غواړي د ا،خ،د،گ د مرکزي کميټې د عمومي منشي په توگه په هر وخت کې چې د مسکو لپاره مناسب وي شوروي اتحاد ته ولاړشي او له بريژنف سره وگوري . امين خپله وروستی غوښتنه د سامبر په ۶ نيټه سفير تاييف ته کړې وه . د امين له دغو په ټينگار غوښتنو څخه په مؤدبانه ډول سترگې پټې شولې. » ۱۲۴ / ۲۱۴ ليدل کيږي چې امين بريالی نشو له بريژنف سره وگوري لکه څرنگه چې هغه د خپلې لنډې واکمنۍ پرمهال د زياتو هلوځلو سره سره ونه توانيد د امريکي سره دوستانه مناسبات ټينگ کړي. د امريکي سره امين د خپلو ناکامو هڅو په اړه د کام سياسي آمر سلطان احمد بهين ته ويلي وو: « د امريکا له متحده ايالاتو او نورو لويديځو هيوادونو سره د اړيکو د ښه کولو په لاره کې زما ټولې هڅې بې گټې وختلې . زموږ ټول امکانات په اوبو کې لاهو شول. » ۱۲۴ / ۲۲۰ د امين له لوري د زياتو هڅو سره سره د دوو زبرځواکو د باور د نه ترلاسه کولو لامل بايد د زبرځواکونو د

تگلارو سربره د امين په رواني ځانگړتياوو كې ولټول شي. مسكو ليوال وو چې د افغان دولت په مشرتابه كې يوازې دوى ته لاس تړلى وفادار مشر وويني. واشنگتن هم ورته دريځ درلود او واشنگتن بيا د ا، خ، د، گ پرځاي اسلامپاله ډلې د خپلو موخو ډاډمنې پلې كوونكې گڼلې. د امين د ځانگړتياوو په اړه بايد وويل شي چې د هغه د خبرو او عمل ترمنځ ستر واټن ليدل كيده او كله ناكله د خپلو څرگندونو خلاف هم گامونه اوچتول چې ساده وگړي هم په داسې وگړو باور نه كوي او زبرځواكونه خو بيا د هر سياستوال د كركتراو فعاليت ټول اړخونه په پام كې نيسي. بڼه بېلگه يې د تره كې سره د امين چلند دى چې يو وخت يې لاسونه مچي كول او بيا يې د عزراييل په څير ووژلو.

د ا، خ، د، گ كې د وري د مياشتې د زعامت بدلون، د تره كې په پټه منفي تبليغاتو او د هغه وژني د گوند اتوريته او اعتبار لا نور هم ټيټ كړ. امين بشپړ واک ته په رسيدو سره د داسې يوه حالت سره مخامخ شو چې له يوې خوا د وسله والو مخالفينو بريدونو دوام درلود له بله پلوه په خلقيانو كې د امين په وړاندې هم پټو او څرگندو مخالفتونو قوت وموند. سربره پردې د پرچميانو حكومتي ضد تبليغات هم زيات شول. د وسلو مخالفينو ترشا پانگواله نړۍ او د گوند د ننه امين ضد مخالفتونو ته مسكو لمن وهله چې موخه يې د خلقيانو واكمنۍ ته د پاى د ټكي ايسودل او د پرچم واكمنول وو. امين د ده خلاف دا كړنې د شوروي سفير څخه گڼل هماغه دي چې د هغه د بدلولو غوښتنه كوي او مسكو هم دده غوښتنې ته سمدلاسه ځواب ورکوي او افغانستان ته نوى سفير را لېږي. د مسكو له لوري د ده غوښتنې ته مثبت ځواب د دې لامل شو امين ډاډمن شي چې دى د مسكو بشپړ باور او ملاتړ لري هغه ناسم گومان چې دى يې د مرگ كندې ته ور تېل وهلو. امين د تره كې د واكمنۍ پر مهال د يوه خپلواك هېواد د صدر اعظم په توگه د شورويانو سره د چنو وهلو او سياسي لوبو د مخته وړلو جوگه وو خو د دولت د مشر په مهال دا شونتياوې له لاسه وركړلې او په بشپړ ډول د مسكو د لاس په وسيله واوښت. دا مهال مسكو په خورا زړنگۍ سره امين او د ده واكمنۍ ته د انقلاب ضد سربره د تره كې د پلويانو له لوري د گواښونو خبردارى وركولو. شوروي سلاكارانو د وسلو مخالفينو او حتى د امريكا د پوځي لاسوهني د گواښونو ناسم انځور ايست او امين يې دې ته هڅولو چې د شوروي پوځيان راوبولي. له دې كبله يې د خپل استوگنځى چارچاپېر د شوروي اتحاد د پوځ پنځه سوه كسيز كندك ځاى پرځاى كړ او د شوروي دريو نورو كندكونو را تگ ته غاړه كېښودله. پدې هكله د هغه مهال د گارد قوماندان جگړن جاندا د په زندان كې يوه خلقي زنداني ته ويلي وو: «د مرغومي له توري ورځې څخه نږدې يوه اونۍ د مخه د شپې په يوولسو بجو شوروي سفير د حفيظ الله امين سره د بيرنۍ كتنې غوښتنه وكړه. حفيظ الله امين د ده غوښتنه ومنله. شوروي سفير د خپلې كتنې په وخت كې حفيظ الله امين ته وويل چې شوروي څارگرو راپور تر لاسه كړى دى چې امريكايان پلان لري د پاكستان خاورې نه د نورستان سيمې او بدخشان ولايت له لاري د افغانستان دموكراتيک جمهوريت په حريم باندي وسله وال تيرى تر سره كړي، تاسې بيخي ډاډه اوسئ، د امريكايانو ټول نظامي خوځښتونه د شوروي اتحاد تر هميشني تعقيب لاندې دي ... تاسو بېغمه اوسئ مونږ هيڅ وخت خپل دوستان په بده ورځ كې يواځې نه پرېږدو... څو ورځې وروسته بيا شوروي سفير د شپې ناوخته د حفيظ الله امين ليدلو ته راغى. په دا وار شوروي سفير د ډير هيجان په ترڅ كې حفيظ الله امين ته په ډاگه كړه چې امريكايانو د ا، د، ج په خاوره باندي وسله وال تيرى پيل كړ. زموږ پلې وسلوال ځواكونه د ثور انقلاب د دفاع په موخه د افغانستان خاورې ته راننوتل. پدې ترتيب حفيظ الله امين د شورويانو له خوا د سرته رسيدلي كار (انجام شوي عمل) سره مخامخ شو.» ۱۲۲ / ۲۶۵ - ۲۶۶ د جاندا دا خبره چې امريكايانو د افغانستان په خاوره وسلوال تيرى پيل كړ او د شوروي پلې ځواكونه د افغانستان خاورې ته ننوتل د منلو وړ ځكه نه ده چې د امريكايانو د بريد سره سم دا شونې نه وه چې

شوروي ځواکونه افغانستان ته ننوزي . عجيبه دا ده چې امريکايي قوتونه د افغانستان خاورې ته ننوتلي وو خو د سرحدې ولایتونو ملکي او پوځي بنسټونو يوه هم مرکز ته رپوټ نه دی ورکړی. دا د جانداد بنکرور درواغ دي. جانداد پدې داستان سره که له يوې خوا غواړي د شورويانو منافقت نندارې ته کېږدي له بله پلوه هڅه کوي د امين لخوا د شوروي پوځيانو د راتلو سره همغږي يوه اړتيا او مجبوريت وگڼي او يا وښيي چې امين د يوه ترسره شوي کار سره مخامخ شو چې څه بهي له لاسه پوره نه وو او پدې ډول هغه ته برائت ورکړي.

پورتنيو څرگندونو ته په کتنې سره او د هغه مهال د سياسي بهيرونو او د شته لاسوندونو او روايتونو نه داسې بريښي چې امين د شوروي سلاکارانو په مشوره د ده د واکمنۍ د داډمنې ساتنې په موخه د شوروي د دريو کنډکونو راتگ ته غاړه اېښي ده چې د کابل په بالاحصار، باميان او گيله گي کې ځای پرځای شي. د دې کنډکونو د راتگ په اړه يې اقبال وزيرې ته ويلي وو: «د شوروي د دريو کنډکونو په راتگ خفه دی ځکه هغه د ثور انقلاب ملي ارزښت کموي. امين زياته کره چې شورويانو ته يې ويلي دي چې د دغو دريو کنډکونو سر تېري بايد پټ وسائل شي چې افغانان يې ونه ويني که نه نو نيمايي افغانان به هېواد پرېږدي.» ۶۰ / ۱۵۴ هماغه دي چې د دسمبر له څلېرويشتمې څخه د هوا له لارې کابل ته د شوروي پوځيانو او محاربيو تخنيک را استول پيلېږي او د حيرتان بندر څخه هم شوروي پوځيان راتېرېږي. د مسکو چارواکو د دريو کنډکونو پرځای دوي فرقې (يوه د هوا له لارې کابل او بله د حيرتان له بندر څخه) افغانستان ته راوليږدولې . دې رابلل شوو ميلمنو د دسمبر په اووه ويشتمه ماښام په کابل کې مهم دولتي بنسټونه او په مرکز کې پراته جزوتامونه تر څار لاندې ونيول او له مخکې نه د تاجيک د مانۍ شاوخوا ځای پرځای شوي د مسلمانانو کنډک او د کي جي بي ځانگړې ډلې په کوربه باندې د خپلو ټوپکو خولي راوگرزولي ، هغه يې ترور او ببرک کارمل يې ظاهراً د واک په گډۍ کيڼاوه.

د مسلمانانو د کنډک پرسونل چې افغاني پوځي يونيفورم يې درلود د ۱۹۷۹ کال د دسمبر په يوولسمه – دوولسمه د بگرام هوايي ډگر ته را ولېږدول شو او د دسمبر په اوولسمه د تاجيک د مانۍ لويديځ اړخ ته ځای پر ځای شو او په خپله امين د دسمبر په شلمه دې جزيرې ته ورغی او پدې ډول يې پخپل برخليک شوروي پوځيان واکمن کړل. ميثاق په آلمان کې خپل خورزوی (خوربېي) ته پدې اړه ويلي وو: «کله چې امين صاحب د تاج بيک مانۍ ته وکوچيده ، يوه ورځ مې ورته وويل چې دلته ته د اخوانيانو لپاره يوه مړۍ يې . ملگري امين راته وويل : ملگري ميثاق شوروي ملگرو وويل چې مور داسې وسله دلته ځای پرځای کړېده چې تر دېرش کيلومتر مربع پورې د لايزر د شعاع پواسطه هر دښمن له منځه وړي .» ۸۷ / ۲۶۹

د مسلمانانو د کنډک په اړه ليخافوسکي د افغان مېرانه او غميزه نومي کتاب په ۸۲ مخ کې راوړي چې ددې کنډک د جوړولو چارې د ۱۹۷۹ کال د می مياشتې په لومړيو کې پيل شولې . ښايي د تره کي په واکمنۍ کې يې هم تره کی هڅولی وي چې د خپل ډاډمن خونديتوب په موخه هغه ومني چې پدې کار کې پاتې راغلي دي. ددې سربيره شورويانو امين پدې قانع کړی وو چې غوره به دا وي چې د تاجيک د مانۍ په پخلنځي کې د افغان آښپزانو پرځای شوروي آښپزان په دنده وگوماري تر څو د ده ژوند ته د افغانانو له لوري د گواښ مخه نيول شوي وي. پردې اساس ويلي شو چې امين پخپله پخپلو پښو او لاسونو کې د شورويانو زولني واچولي . همدې آښپزانو د هغه په خورو کې زهر واچول او شوروي مسلمان کنډک د خپلو ټوپکو خولي د امين په افغان ساتونکو را وگرزولي ، هغوی يې له پښو وغورزول او ځانونه يې امين ته ورسول او هغه يې هم ووژلو. څه ښه يې ويلي دي چې په پردې لاس مار هم مه وژنی !

د حفيظ الله امين ترور او د خلقي واكمنۍ پاى

د شوروي د يرغل وروسته بېرک کارمل او شوروي دولت افغانستان ته د شوروي لښکر راتگ د افغانستان د دموکراتيک جمهوري حکومت په غوښتنه او د افغان- شوروي دوستۍ د تړون د څلورمې مادې له مخې تبليغول. خو دا ادعا دومره بې بنسټه وه چې د هغه حکومت ټول غړي يې زنداني کړل او مشر يې ترور کړ چې دا تړون يې ورسره لاسليک کړی وو. که چيرې خلقي حکومت دا لښکر رابللی وي بايد چې مسکو او کارمل پدې اړه د تره کي يا امين يا د هغوی د حکومتونو رسمي غوښتنه بنودلې وای. پدې اړه محمد حسن کاکړ ورته ليدلوری لري او ليکي: «حتی همدې کودتايي حکومت (د خلقيانو حکومت) د شورويانو څخه نه دي غوښتي چې د تش په نامه گواښ د مقابلي لپاره پوځي مرسته وکړي. که داسې غوښتنه شوې وي څرنگه چې د جگړې مسئله ده بايد د دوو خپلواکو هيوادونو ترمنځ د رسمي سند پر بنسټ صورت نيولی وي، دا سند يې بايد خپور کړی وای.» ۱۲۶/۱۲۰ لکه څرنگه چې خلقي دولت د شوروي دولت سره افغانستان ته د سره پوځ د راتلو کومه رسمي هوکړه نده لاسليک کړې نو مسکو نشوای کولی داسې سند چې وجود نه لري هغه خپور کړي. البته د دريو کنډکونو د راتگ سره په خپلسر امين موافقه کړې وه بېله دې چې د گوند له سياسي دفتر او حکومت سره يې مشوره کړې وي. پدې اړه د نجيب الله پوځي سلاکار محمداحمدويچ گاربيف ليکي: «يو وار بيا په خپل پخواني دريځ ټينگار کوم چې افغانستان ته د شوروي قطعاتو د رابلني په هکله هيڅ کومه مصوبه او يا سند د ا، خ، د، گ د مرکزي کميټې د پلنوم، سياسي دفتر او د ا، د، ج حکومت او انقلابي شورا له لوري نه دي لاسليک شوي او د دپلوماتيکو لارو نه دي مبادله شوي.» ۱۷۸ لدې کبله پدې اړوند کوم سند شتون نلري او که سند موجود وي هغه به کارمل ورسره لاسليک کړی وي چې هغه هم نشته دی ځکه د واک دې تېري د امين په څېر د شوروي لښکر را تگ ته په شفاهي ډول لښکر ويلي دي. د شوروي پوځيانو د رابللو په هکله نجم الدين کاوياني محمداعظم سيستاني ته ويلي وو: «کارمل يوځل ما او خپلو څو تنو ارادتمندانو ته وويل: ملگري فکر کوي چې سور پوځ په خپله افغانستان ته راغلی دی. ما درې ځله او هرځل څو تختې کاغذ تور کړ او شوروي مشرتابه ته تسليم کړ ترڅو مې هغوی قانع کړل خپل پوځ افغانستان ته راوليري.» ۵/ ۱۷۲ کله چې د شوروي د تيري وروسته د اشغال خلاف ملي پاڅون پيل شو او په ټولنه کې کارمل د دوهم شاه شجاع يا روسي شاه شجاع نوم وگټلو مسکو چاره پدې کې وليدله چې د شوروي لښکر رابلونکي ن. تره کی او ح. امين معرفي کړي. دا دنده يې پخپله کارمل ته وسپارله او ليکلې وينا يې په لاس کې ورکړه چې هغه د هوايي او مدافعه هوايي منسوبانو ته ولولي. دا وينا د ۱۹۸۰ کال په دوبي کې يعني د تيري څه د پاسه نيم کال وروسته ورکړل شوه. کارمل په وينا کې دا خبره وکړه چې تره کې او امين اتلس ځله د شوروي دولت څخه د ځواکونو غوښتنه کړې وه. وروسته له څه مودې شوروي دولت د دولتي رسنيو له لارې تبليغات پيل کړل چې شوروي ځواکونه د خلقي مشرانو د پرله پسې غوښتنو له مخې افغانستان ته استول شوي دي. پدې اړه يې د مستند فلم په نامه يو فلم هم نندارې ته کېښود چې په هغه کې تره کی د کاسپگين څخه د شوروي پوځونو د رابللو غوښتنه کوي. خو پدې مستند فلم کې د تره کې، کاسپگين او د هغوی د ژباړونکي آواز يا غږ شتون نلري. دا بيا مستند فلم نه بلکې هنري فلم دی.

مخکې يادونه شوې وه چې شورويانو امين د ناسمو اطلاعاتو په ورکولو سره قانع کړ چې افغانستان ته د شوروي د دريو کنډکونو راتگ ته غاړه کېږدي. د جنرال لياخفسکي په وينا د دسمبر د څلېر وېشتمې څخه تر اووه وېشتمې پورې ټولټال ۴۰۹ الوتنې ترسره شوې چې ۷۷۰۰ تنه پوځيان (۱۰۳ فرقه)،

۸۹۴ عرادي پوځي تخنيک او ۱۰۶۲ تنه توکي افغانستان ته راوليردول او ۱۰۸ لمبر فرقه يې د آمو له سيند نه د پانټوني (شناور) پله پواسطه افغانستان ته د ننه کړه ، د بگرام په لور خپل مارش ته دوام ورکړ او د دسمبر په اووه ويشتمه بگرام ته ورسيدله. دا لښکر چې دوي فرقي وي بيله کوم خنډ څخه خپلو موخو ته ورسيدلي يوازي د دسمبر په ۲۵ يوه الوتکه د غره سره ولگيده او پکې ۳۷ تنه ووژل شول. کله چې په شمال کې شوروي پوځيان افغانستان ته ننوتل د شمال ولايتونو مسئول عبدالله امين د حفيظ الله امين څخه پدې هکله پوښتنه کړې او امين په ځواب کې ورته ويلي وو: «ډاډه اوسه کومه خبره نشته دا ځواکونه د يوې کومکي لوزنامې پر بنسټ چې لاسليک شوې ده د کابل او بگرام په لور راځي او مور ته تجهيزات رسوي.» ۶۷ / ۱۳۶ د هغه مهال د گوند د دارالنشاء د مشر د ليکنې له مخې امين د مرغومي په پنځمه د شوروي پوځيانو د راتگ په اړه د گوند دارالنشاء او د مرغومي په شپږمه (د امين د ترور په ورځ) يې په هغه ميلمستيا کې چې د شوروي اتحاد څخه هېواد ته د دستگير پنجشيري د راستنيدو په موخه جوړه کړې وه د سياسي بېرو غړو ته معلومات ورکړل. دلته ليدل کېږي چې د گوند مشرانو يوه هم اعتراض نه دی کړی چې ولي امين د داسې يوې مهمې مسالې په اړه د دوی سره مشوره نه ده کړې او په خپل سر يې د شوروي پوځيانو له راتگ سره همغږي بنودلې ده . د امين د ترور په ورځ د امين د مخکني دستور له مخې د ماپنين په دوو بجو د تاجبېک ماني ته د ټولنيزو علومو د انستيتوت پوځي محصلين (سياسي کارکوونکي) راغوبنل شوي وو چې هغوی ته وينا اوروي. خو لکه څرنگه چې امين مسموم کړل شوی وو د اردو د سياسي چارو د رييس مرستيال په تالار کې منتظرو سياسي کارکوونکو ته ويلي چې امين ناروغه دی وينا نه اوروي او دوی يې رخصت کړي دي. د امين پلويان وايي چې نوموړي غوښتل د شوروي پوځيانو له لوري افغانستان ته د پوځي تجهيزاتو د رسونې او بيرته خپل هېواد ته د ستنيدو په هکله معلومات ورکړي. منطقا داسې بريښي چې امين د شوروي د قطعاتو د راتگ په هکله وينا کوله نه د پوځي تجهيزاتو. که د پوځي تجهيزاتو په اړه يې وينا اوروله منطقا هغه يې ددې تجهيزاتو د رارسولو په درشل کې کړې وای تر څو کابلين د دريو ورځو پرله پسې الوتکو د راتگ له امله چې ناکراره کړي يې وو خبر شوي وای.

اوس به پدې تم شو چې څه ډول شوروي سلاکارانو او د تاجبېک د ماني شا وخوا ځای پر ځای شوي د مسلمانو کنډک او د کې جې بې ځانگړې ډلې د تاجبېک ماني د نيولو او يا د خلقي حکومت د نسکورولو په موخه چمتو کېدل او دا کار يې څرنگه ترسره او امين يې ترور کړ. د دسمبر په ۲۳ د مسلمان کنډک مشران سفارت ته وغوښتل شول . باريس ايوانوويچ (په افغانستان کې د کې جې بې مشر) د کنډک قوماندان ته د هغه د رپوټ د اورېدلو وروسته وويل: «د ماني د ساتنې په ځای که اړينه شي د هغې په نيولو فکر وکړئ» ۴۹ / ۱۳۳ همدارنگه د کنډک قوماندان ته وويل شول چې دوی ته به يو د ديسانت ټولی او د کې جې بې دوي ځانگړې ډلې هم ورکړل شي. د دسمبر په پنځه ويشتمه په کابل کې د پوځي جزوتامونو شوروي سر سلاکاران د کابل هوايي ډگر ته را وبلل شول تر څو هغوی ته د امين د رانسکورولو د برياليو عملياتو د پرمخ وړلو په مهال ځانگړې دستورونه ورکړل شي. پدې هکله و، ک سالکين د څلورمې زغره والي لوا د ژباړونکو د ډلې مشر وايي: «د دسمبر په پنځه ويشتمه ويکتور پيايښتسکي يې د څلورمې قوا سرسلاکار د کابل د خواجه رواش هوايي ډگر ته د پوځي سرسلاکارانو غونډې ته ور وغوښت. زه هم د ژباړونکو د ډلې د مسئول په توگه د نوموړي سره ولاړم خو ماته يې اجازه رانکړه چې په غونډه کې گډون وکړم...، د دسمبر په اووه ويشتمه پيايښتسکي زه د اړينو تدبيرونو د نيولو په اړه آشنا کړم. پدې ورځ هغه ټولو سلاکارانو ته دستور ورکړ خپلو استوگنځيو ته ولاړ شي. زه يوازي د تبليغاتو د سلاکار او پخپله د پيايښتسکي سره پاتې شوو. ماښام پيايښتسکي راته وويل که

زرهپوښونو ته ښار ته د تللو دستور ورکړل شي بايد په دريم ټانک کې سپاره شو، ځکه د مخکې نه توافق شوی وو که شوروي زغره وال کوماندو د هوايي ډگر څخه څلورمې قوا ته راځي پدې ټانک ډزې ونکړي. دې دا معنی درلودله که ټانکيستان خپل وضع الجيش ته د ستنېدو څخه ډډه کوي پر هغوی برید وشي. ماښام نږدې په ۳۰: ۱۸ د قوا قوماندان احمدجان ته امر و شو چې يو کنډک ښار ته واستوي. هغه مهال هميشه ما او د قوا سرسلاکار د احمدجان تر څنگ ناست وو. احمدجان د سلاکار سره د سلا وروسته لومړي کنډک ته امر وکړ چې ټانکونه چمتو کړي او وروسته به د خوځښت دستور ورکړي...، پيايښتسکي به تل خپل لاسي گری ته کتل او لوا ته د نويو دستورونو د ورکولو انتظار يوست. په ۱۵: ۱۹ يې د احمدجان څخه وغوښتل چې ښار ته د کنډک د ليرلو په هکله ځانگړي دستورونه ترلاسه کړي خو د اړيکې د نشتون له امله اړيکه ټينگه نشوه. (دا مهال د کی جی بی مامورانو د مخابراتو په مرکز کې چاودنه کړې وه.) پيايښتسکي چې د اړيکو د نشتون له امله ډاډ من شو، احمدجان ته يې سلا ورکړه چې د تلفون قابلوگاني (لینونه) کنټرول کړي. بيله ځنډه په پوره غور سره قابلوگاني کنټرول شوي او دې کار ۳۰ دقيقې وخت ونيو. د ۲۰: ۰۰ شاوخوا د سرسلاکار په دفتر کې د قوماندان او سياسي امر سره ناست وو چې ناڅاپه يو وارخطا رنگ الوتلي افسر رپوټ ورکړ چې راديو د امين د فاشيستي رژيم د نسکوریدو خبر خپروي...، خو دا رپوټ د کابل راديو څخه نه دی...، ناڅاپه څلور زرهپوښونه په ډير تلوار سره د پوځي ښارگوټي له دروازي تېرشول د قوا مانۍ يې محاصره کړله. د يوه زرهپوښ څخه يو شوروي افسر راووت. ځان يې معرفي کړ او پيايښتسکي يې يوې گوبنې ته کړ او د هغه سره وغږيد. وروسته يې د شرابو بوتل را واخيست او نور يې هم ور وبلل او احمدجان ته يې وويل په ښار کې ناآرامي ده او د زرهپوښونو استول اړين نه دي. قوماندان د سلا وروسته لومړي کنډک ته د استراحت امر وکړ...» ۲۶۳/۱۰۶ - ۲۶۵

مسکو د امين د اغفالولو په موخه د دسمبر په پنځه ويشتمه (مرغومي څلورمه) د شوروي اتحاد د کمونست گوند په نشراتي ارگان (پراودا) کې يوه مقاله خپره کړه چې د امين په ملاتړ څرخيده، يوه ورځ وروسته د افغانستان د راديو ټلويزيون څخه ددې مقالې ژباړه خپره شوه ترڅو گوند او خلکو ته وښيي چې حفيظ الله امين د شوروي اتحاد له بشپړ ملاتړ نه برخمن دی. همدا مقاله د دسمبر په اووه ويشتمه (مرغومي شپږمه) د ځينو دولتي ورځپاڼو په لومړي مخ کې خپره شوه چې د لينن، برېژنف او امين انځورونه پکې چاپ شوي وو. دا دوهم ځل وو چې د امين په واکمنۍ کې د لينن انځور په رسنيو کې خپور شو. لومړی ځل د اکتوبر د انقلاب د کليزې په مناسبت د لينن، برېژنف او امين انځورونه د ثور انقلاب په ورځپاڼه کې چاپ شوي وو. البته چې د افغانستان په رسنيو کې لومړی ځل د پرچم په جريده کې د دموکراسۍ په لسيزه کې هم د لينن ستر انځور چاپ شوی وو. د دسمبر په ۲۶ د امين د وژلو يوه ورځ وړاندې د شوروي د مسلمان کنډک له لوري د گارد د لوا ۱۵ تنو قوماندانانو او سياسي کارکوونکو ته ميلمستيا شوې وه. ددې مېلمستيا موخه دا وه چې د مسلمان کنډک مشرتابه د گارد د لوا مشران او د جزوتامونو قوماندانان او سياسي کارکوونکي وپيژني. په همدې ورځ (مرغومي پنځمه) د ماپښين د څلورو بجو شاوخوا امين په مسکو کې افغان سفير رازمحمدپکټين ته چې په کابل کې و ويلي وو: «نور نو د ثور انقلاب تضمين دی همدا اوس مي قطعاتو ته امر وکړ چې شوروي دوستانو ته ځای ورکړي.» ۱۳۷ / ۱۵۲

د دسمبر په اووه ويشتمه د تاجيک په مانۍ کې هيواد ته د پنجشيري د راستنيدو په موخه د امين له لوري ميلمستيا شوې وه او پنجشيري د ډوډۍ د خوړلو پر مهال ويلي وو: «د شوروي مشرتابه مي د تره کې د مرگ او د هيواد د ليدرشپ له بدلون څخه راضي کړل او سفر د سوسيالستي شوروي اتحاد د

جمهوريتونو سره د اړيكو په ټينگښت كې گټور وو. هلته ټينگار وشو چې شوروي اتحاد به افغانستان ته زياتې پوځي مرستې وركړي. ح، امين په وياړ سره حاضرينو ته وويل: شوروي فرقي په لاره كې دي. هرڅه بنه پرمخ ځي. زه په دوامداره توگه د ملگري گروميكو سره د تلفون له لارې اړيكې لرم، او مور دا مسئلې څيرو چې څه ډول نړيوالو ته مور د شوروي اتحاد له لوري د پوځي مرستو په اړه معلومات وركړو. «۴۹/۱۴۴ د ډوډۍ د خوړلو پر مهال د امين له څرگندونو څخه بنسټ كې چې هغه د ټولنيزو علومو د انستيتوت محصلينو ته د شوروي پوځيانو د راتگ په هكله وينا اوروله. خو شوروي آسپزانو په خوړو (سوپ) كې زهري مواد گډ كړي وو ځكه چې امين د سوپ سره زياته ليوالتيا لرله او بنايي په زياته پيمانه يې سوپ څښلې وي او يا دا چې آسپز د ده په لوبښي كې ډېر زهر اچولي وي. له همدې امله د امين د مسموميت كچه خورا لوړه وه او د كوما كچې ته رسيدلې ده. د پنجشيري پرته د سياسي بيرو ټولو غړو خواړه خوړلي او سوپ څښلې وو. كله چې گوندي مشران د ډوډۍ د خوړلو له كوټې څخه بل سالون ته تللي د كمزورۍ، سرگرزیدني او بيسيدۍ احساس يې كړی دی. امين دا مهال د گوند د سياسي دفتر غړو ته ويلي چې حالت يې بنه نه دی او غواړي دمه وكړي. هماغه دي چې مشران د خپلو كورونو او يا دفترونو په لور خوځيږي. د زيري، ميثاق او سوما د ليكنو له مخې چې هغوی خپلو دفترونو ته تللي وو په خپلو دفترونو كې خوب وړي دي او جليلي څلورسوه بستريز روغتون ته تللی دی. كله چې د امين وضعیت خراب شوی دی د څلورسوه بستريز روغتون قوماندان او دوه شوروي ډاکټران او همدارنگه د شوروي سفارت څخه هم ډاکټران د تاجبېک ماڼۍ ته را غوښتل شوي دي. د ډاکټرانو د هڅو وروسته امين نورمال حالت ته راوگرزید او په تعجب سره يې و پوښتل: «ولي دا زما په كور كې پښه شوه؟ چا دا وكړل؟ تصادف وو كه وړانكاري؟» ۴۹/۱۴۶ د ماښام په ۳۰: ۱۹ شوروي پوځيانو دوه سره رنگه راکټونه فير كړل چې په ماڼۍ باندې د بريد اشاره يا قوماندانه وه. د راکټونو په فيرولو سره د تاجبېک په ماڼۍ د ۳۳۳ لمبر مسلمان كنډك، شوروي څارگرو او كومانډوگانو بريد د شلکا په ډزو سره پيل شو. د گارد جزوماتونه هم په خوځښت راغلل خو د هغو خوځښتونه د مسلمان كنډك تر څارني لاندې نيول شوي وو. د شوروي چينو له مخې كله چې د ټانك يوه قوماندان خپل كنډك ته د خوځښت امر وركړ شوروي پوځيانو هغه په خپل زړه پوښ كې واچاوه او سرتيرو د هغه د خلاصون لپاره د زړه پوښ په لور منډې پيل كړلې خو هغوی د شورويانو د ډزو سره مخامخ شول چې زيات شمير يې ووژل شول او نورو د زړه پوښ د تعقيب څخه ډډه وكړه. د تاجبېک ماڼۍ ته د كې جی بی جنگيالي او كومانډوگان چې شمير يې شپيته تنه وو ننوتل. اصلي مقاومت په ماڼۍ كې وو او د ماڼۍ ساتونكو چې شاوخوا ۱۵۰ تنه وو په پوره ميرانې مقاومت وكړ. د شوروي ډاکټر الكسييف په وينا كله چې په ماڼۍ ډزې پيل شوې امين چې په لاس كې يې سيروم وو د خپل كوچني پنځه كلن زوی سره د ماڼۍ د دوهم پوړ په دهليز كې را څرگند شو چې سپينه زيرپيراهني يې اغوستي وه. الكسييف وايي چې له هغه څخه مې د سيروم ستن واپستله. دا مهال په دهليز كې چاودنه وشوله د امين زوی چې ژړل يې امين تر پښه نيسي او د بار تر څنگ ديوال ته ډډه لگوي خو د چاودنو او ډزو له امله امين او يو شوروي ډاکټر چې د امين درملنه يې كړې وه هم وژل كيږي.

مخكې لدې چې په ماڼۍ بريد وشي شوروي وړانكاري ډلې د پښتونستان په څلور لارې كې د تلفون ارتباطي شبكه و الوزوله. د تاجبېک په ماڼۍ د بريد سره سم شوروي پوځيانو په كابل راډيو، صدارت، دفاع وزارت، كورنيو چارو وزارت، څارگري ادارې (كام) اونورو مهمو بنسټونو بريد وكړ او هغه يې ونيول. د تاجبېک په ماڼۍ كې جگړې ۴۳ دقيقې دوام وكړ او يرغلگر و توانيدل ماڼۍ ونيسي. د شوروي ډاکټر الكسييف او په جگړه كې د نورو شوروي پوځيانو د مركو پربنسټ بريدكونكو د امين

انځور درلود، کله يې چې د امين مړی پيدا کړ د انځور سره يې پرته کړ او ډاډمن شول چې امين دی هغه يې په يوه قالينه کې واچاوه او د مانۍ د لويديځ اړخ په يوه تپه کې يې ښخ کړ. د شوروي تېرې کورنکو په وړاندې د تاجبیک د مانۍ د ساتونکو د اتلول مقاومت سربېره د راډيو تلویزيون ساتونکي په مېراني و جنګېدل . همدا رنگه د بگرام د هوايي ډگر د محافظ کنډک او رادار تولي منسوبين په پوره اتلولۍ سره د شوروي يرغلګرو په وړاندې و جنګېدل. ويل کېږي چې د بگرام په هوايي ډگر کې شاوخوا يونيم زره افغان پوځيان شهيدان شول.

د شوروی سرچينو له مخې د تاجبیک په مانۍ او شا وخوا يې د نښتو له امله ۸۶ شوروي او ۳۰۰ څخه تر ۳۵۰ تنو پورې افغانان ووژل شول چې د امين سربېره يې دوه زامن او د سياسي بيرو د غړي شاه ولي ميرمن هم ووژل شوه . ۱۷۰۰ تنه افغان پوځيان اسير او د دريو ورځو وروسته افغانانو ته وسپارل شول. د امين د کورنۍ ټول غړي او په هغو کې يوه لور چې ټپي شوې هم وه د څرخي پله زندان کې زنداني شول. همدارنگه د زېري مېرمن او بچيان يې چې ميلستيا ته ورغلي وو هم د څو ورځو لپاره بنديان شول او د زېري خپلوانو يې فاتحه هم اخېستې وه . په مانۍ د ډزو پرمهال لوی درستيز يعقوب غوښتل قوتونو ته قوماندو ورکړي چې د خپل شوروي سلاکار له لوري په توپانچه وويشتل شو ، يعقوب چې ټپي وو دا مهال عبدالوکيل د کارمل د ترور زوی چې شوروي يونيفورم يې اغوستی وو پيدا کيږي لوی درستيز وژني. همدا رنگه د مرکزي قول اردو درستيزوال شهزاده هم د شورويانو له لوري په ارگ کې وژل شوی دی. د ماښام د اوو بجو شاوخوا د تاجکستان بوران نومي راډيو چې خپرونې يې د کابل د راډيو په څپو عيار کړل شوې وې د بېرک کارمل وينا خپره کړه چې گواکي « د ا ، خ ، د ، گ سالمو غرو د امين واکمني ته د پای ټکي کيښود، امين محاکمه شو او دی يې د افغانستان د خلک دموکراتيک واحد گوند د عمومي منشي اود دولت د مشر په توگه وټاکه. » پدې ډول امين ووژل شو، بېرک کارمل واک ته ورسول شو او د خلقيانو شل مياشتنۍ واکمني ختمه شوله . د کورنيو چارو په وزارت کې د دې وزارت د سياسي رياست يو افسر وايي چې ماښام د کورنيو چارو د وزير په دفتر ډز وشو چې البته وزير په دفتر کې نه وو. د بريد وروسته شوروي پوځيان وزارت ته راننوتل او نوکريوال افسران يې په يوه ځای کې را غونډ کړل. د شورويانو سره دوه افغانان يو نور احمدنور او بل جگړن بسم الله د مير اکبر خيبر ورور چې د کورنيو چارو وزارت کې يې دنده لرله همکاري کوله.

د ا ، خ ، د ، گ د خلقيانو په وړاندې د شوروي دولت او کی جی بی کړنو ته په کتنې سره کريستين اوسترومن او آډ آر نه ويستاد امريکايي پوهان پدې باور دي چې : (کی جی بی له سره تر پایه د خپلو ډنډورو د خپراوي او دسيسو جوړولو په عملياتي گډولي کې د نوموړو هڅو په وړاندې او برخلاف کړو وړو لاس واچاوه، کی جی بی د افغانستان د خلق ډيموکراتيک گوند په درې وړې کولو کې بشپړه) د دسامبر په مياشت کې د شوروي يرغله مخکې (ونډه» او د افغانستان- شوروي د پاليسيو په شنډولو کې څرگنده ونډه لوبولې ده» ۱۰/۱۲۴ همغږي وښودل شي . په ا ، خ ، د ، گ او حکومت کې د ۱۹۷۹ او په تيره د وړې (سپټمبر) د مياشتې پيښو ته په کتنې سره څرگنديږي چې د خلقي گوند په مشرتابه کې نور محمدتره کې د مسکو موخي درک کړې وې چې غواړي د ده او امين ترمنځ د بي باورۍ او دښمنۍ تخمونه وکړي ، پدې ډول د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند کې کړکيچ راشي او مسکو د هغه څخه ناوړه گټه پورته کړي. خو امين دا وړتيا پيدا نکره چې د مسکو موخي درک کړي بلکې د مسکو د خلقي ضد او افغاني ضد نقشو پلې کورنۍ شي . پدې هکله ځيني روسي شنونکي هم پدې څرگند واقعيت اعتراف کوي چې : « د مسکو چارواکو د افغانستان راتلونکي په پام کې نه نيوله او هڅه يې کوله څو تره کې پدې پوه کړي چې امين يې دښمن دی خو تره کې له مسکوسره دا خبره نه منله .» ۱۷۶

كه چيرې دا برخه په څو كرښوكې راوښارو ويلې شو چې:

الف - كارمل او امين دواړه د شوروي پوځيانو په راتگ كې ښكېل دي. شورويانو په درغلي سره امين قانع كړ د خپل اقتدار د ساتلو په موخه د شوروي د پنځه سوه كسيز مسلمان كښك او دريو كښكونو راتگ ته غاړه كېږدي او كارمل په شفاهي او ليكني ډول افغانستان ته د شوروي پوځيانو د استولو غوښتنه كړې ده. البته ددې دواړو ځانپالو توپير پدې كې دى چې مسكو امين د خپلو هژمونستي تگلارو د پلي كولو په لاره كې خنډ گانه ترور يې كړ او كارمل يې واک ته ورسولو. دا هم هېره نشي چې كرمل ناستي د ك گ ب د ناسمو اطلاعاتو له مخې پر افغانستان د يرغل پرېكړه كړې ده .

ب- دولتي زعيمانو او د واکمنيو مشرانو ته ښايي ستري پرېكړې په ډله ييزه توگه ونيسي او په پرديو پوځونو باور ونكړي.

ج - سياستوالو او چارواكو ته ښايي چې د بهرنيو دولتونو سره په اړيكو كې محتاط اوسي، زيركانه دپلوماسي پرمخ يوسي ، د حكومت او تقنينه ارگان سره د سلا او مشورو وروسته د دولتونو سره لوزنامې لاسليك كړي او د دپلوماتيكو لارو دا ډول لوزنامې مبادله كړي نه دا چې د امين په څېر په خپلسر د شوروي پوځيانو د راتگ سره موافقه وكړي.

د- هغه سياستوال چې د پرديو پوځيانو پر مټ خپل واک ساتي او يا د پرديو ځواكونو پرمټ غواړي واک ترلاسه كړي داسې حكومتونه او مشرتابه يې مشروعيت نلري او د ولس له مخالفت سره مخامخ كېږي . همدا حكومتونه د همدې پرديو له لوري رانسكورېدای او مشران يې له واکه گوښه او وژل کېدای شي چې د امين د حكومت نسكورېدل او د امين ترور ، د كارمل واکمنول او پر ځای يې د نجيب الله مقررول او د نجيب الله د واکمنۍ راپرزول يې څرگندي بېلگې دي.

پورتنيو څرگندونو ته په کتنې سره ويلی شو چې امين او كارمل د شوروي د سياست دوه مخونه وو پدې توپير چې امين د شوروي اتحاد د کمونست گوند د انترناسيوناليسم ښکلي سياسي شعار پروند او کون کړی وو چې شوروي پوځيان به د انترناسيوناليسټي مرستې په نامه د ده له واکمنۍ ساتنه کوي او دی به د افغانستان خپلواک مشر وي . خو كارمل دا وړتيا لرله و پوهېږي چې شوروي پوځيان پدې شرط د افغان حكومت څخه دفاع كوي چې مشر يې د يوه گوداگي په توگه ظاهر آ د واک په گډۍ ناست وي او واک به د شوروي انترناسيونالستانو سره وي.

حفيظ الله امين د شوروي دوست يا دښمن !؟

د شوروي پوځيانو له لوري د امين د ترور وروسته شوروي دولت او د اشغال زېږنده حكومت دواړو امين د سى آى اې د جاسوس په نامه تبليغاوه. دا تبليغات او د شورويانو له لوري د امين ترور د دې لامل گرزيډلي دي چې ځيني څيرونكي او سياستوال امين د شوروي دښمن وگڼي. له بله پلوه د هغه پلويان هم امين شوروي ضد گڼي . دې پوښتنې ته چې امين د شوروي دوست وو يا دښمن اړينه بريښي د هغه ويناوو، كړو وړواو د هغه په اړه د هغه د ملگرو او شوروي سياستوالو او څيرونكو څرگندونو ته ځغلنده نظر واچوو. البته چې پدې برخه كې د نوموړي كړه وړه د هغه د پيژندنې ښه معيار دى. د هرڅه د مخه د امين له خوا د تاجيېك په مانۍ كې دده د استوگنځي د ډاډمنې ساتنې په موخه د پنځه سوه كسيز شوروي كښك توظيف او په پخلنځي كې يې د شوروي آښپزانو شتون ښيي چې هغه د شوروي دوست وو. دا چې شوروي واکمنو د هغه سره خپله خاينانه لوبه پرمخ وړله د دې معنی نلري چې امين د شوروي دښمن وو. امين تردې كچې د شورويانو سره ليواتيا لرله او شوروي دولت يې دوست

شميرلو كه كوم خلقي به د شوروي دولت د سياستونو اوحتی د شوروي ټولني د نيمگړتياوو په هكله څه وويل پدې اړه به يې د خبرو كولو اجازه هم نه وركوله. پدې هكله د هغه مهال د پكتيا والي ليكي : « دا خبره خو دې دلته وكره چې بيا يې په هيڅ ځای كې تكرار نه كړي روسان زموږ دوستان دي او په دوستۍ كې يې شك نشته . » ۱۷۹ / ۲۰۱ د كې جې بې ډگروال بوگدانوف چې د خلكيانو د واكمنۍ په مهال د شوروي په سفارت كې د كې جې بې مشر وو د شوروي د استخباراتو د خارجي كشف رئيس گريچكوف ته ويلي وو : « يوځل امين د يوې كتنې په مهال زموږ يوه پلاوي ته ويلي وو زه د تاسو شورويانو څخه شوروي پلوه يم. هيڅكله او هيچا هم زموږ د هيواد په اړه د هغه څخه ناوړه خبره نه ده اوريدلې، دا مسئله په بشپړ ډول ثابته شوې ده . سربيره پردې كه څوك د امين په وړاندې حتى په غير مستقيم ډول په شوروي كې ځينو نيمگړتياوو ته چې شتون لري گوته ونيسي ، هغه بيله ځنډه د هغه خبرې پرې كوي او ټينگار كوي چې په راتلونكې كې هيڅكله هم دا ډول شيان په ژبه رانه وري . » ۱۱۲ / ۶۳

د امين د واكمنۍ په مهال « د هند صدراعظم موراجي ديساي په هند كې د افغانستان سفير پاچاگل وفادار د يوې كتنې لپاره ورغواړي او د دې كتنې په ترڅ كې نوموړی د وفادار څخه غواړي چې دی دې پخپله كابل ته سفر وكړي او امين ته د ده (د هند د صدراعظم) له خوا ووايي چې شوروي اتحاد په افغانستان باندې يرغل كوي... ، د مخه تردې چې پاچا گل امين ته د هند د صدراعظم پيغام وړاندې كړي امين د خپلو خبرو په ترڅ كې پاچا گل وفادار ته وايي چې هر څوك د شوروي پر ضد واوسي د ده له خوا به د جدي عمل سره مخامخ شي. پاچاگل د دې خبرې په اوريدو ويريزي او امين ته د هند د صدراعظم پيغام نه رسوي ... پاچا گل بيرته هند ته راستنيزي او په هند كې د افغانستان د سفارت يو كاركونکی ، چې زمری نوميزي او د امين نږدې خپلوان دی كابل ته استوي ترڅو د هند د صدراعظم پيغام امين ته ورسوي. زمری ته وفادار دا يادونه هم كوي چې امين ته ووايي كه امين يې بېر ته وغواړي نو بېرته نه ورځي. زمری كابل ته ځي او د هند د صدراعظم پيغام امين ته رسوي ... خو امين لكه چې د هند د صدراعظم له خوا پيغام ته جدي پام نه وي كړی . » ۱۳۵ / ۶۰ - ۱۳۷ په پورتنيو څرگندونو كې شوروي ته د امين د وفادارۍ سربيره د هغه شخصيت او رواني ځانگړتياوې هم انځوريزي. هغه تر دې كچې شوروي اتحاد ته پاليله دی چې د يوه هيواد د حكومت د مشر پيغام ته چې د هيواد ملي واكمنۍ او خپلواكۍ او د ده ژوند ته پكې څرگند گواښ ليدل كېږي بيا هم پام نه راگرزوي . د شورويانو سره د امين د دوستۍ كچه لدې نه ښه جوتيزي چې كله د ۱۳۵۸ كال د مرغومي په شپږمه هغه د شوروي آشيپزانو له لوري په خوړو كې د زهري توكو د اچولو له امله د سياسي دفتر غړو غيرنورمال حالت غوره كړ د ميثاق په وينا « پداسې حال كې چې مې ځان ناراحته احساساوه له امين څخه مې وپوښتل فكر كوم چې په خوړو كې يې څه شي اچولي دي؟! رښتيا آشيپز دې څوك دی؟ امين زما د پوښتنې په ځواب كې وويل انديښنه مه كوه ، زما آشيپز او ساتونكي شورويان دي. » ۱۶۳ / ۵ د امين باوري دوستانو چې دی مسموم او د كوما حالت ته ورساوه او « د ډاكټرانو د پرله پسې هڅو له امله د امين وضع گام په گام ښه كيده او مازديگر ته په هوبښ راغی او سترگې يې وغړولې يو څه وخت وروسته يې خبرې وكړې او دې ته يې پام شو چې دا څه پيښ شوي دي . بيا يې د گارد قوماندان جانداد ته وويل چې د ماڼۍ د خدماتو كاركونكي كورونو ته ولاړ نشي . امين پدې فكر و چې گواكي په ږوډۍ كې زهر ډوی اچولي دي . خو جانداد ورته وويل چې ږوډۍ شوروي آشيپزانو پخه كړې ده او هلته بل هيڅوك نشي تلای او ږوډۍ ته همدې شوروي آشيپزانو زهر اچولي دي. امين جانداد ته په قهر شو او د هغه خبرې يې په جدي توگه رد كړې. » ۱۶۰ / ۶۱

د هوا په تياره كيدو سره چې شوروي كوماندوگانو او مسلمان كندك د تاجيبيك په ماڼي بريد وكړ « حفيظ الله امين خپل ياور ته امر وكړ چې په ماڼۍ باندې د بريد له امله شوروي سلاكاران خبر كړي، هغه

وويل چې شورويان مرسته کولای شي. ياور امين ته راپور ورکړ چې شورويان ډزې کوي . دې خبرې عمومي منشي عصبي کړ ، هغه سگرتې دانې واخيستله او ياور يې پرې وويشت ، چيغه يې وکړه چې درواغ وايي داسې نشي کيدای! وروسته هغه هڅه وکړه چې لوی درستيز او څلورمې زغره والي قوا ته تېلفون وکړي خو اړيکې پرې شوې وې . وروسته هغه سوکه وويل ما هم داسې فکر کاوه ټول سم دي .» ۴۹ / ۱۴۹ وروستی خبرې په څلور سوه بستريز روغتون کې د شوروي ډاکټراناتولي الکسييف دي چې د امين درملنه يې کړې وه .

الکساندر موزوروف په شوروي سفارت کې د کی جی بی مرستيال د افغانستان د دفاع وزارت د سياسي رياست د سلاکار جنرال زاپلاتين له قوله راوړي: « مور دفاعي حالت درلود ځکه په کابل کې ځينو سلاکارانو او متخصصينو د هغو ستونزو په اړه چې د افغانستان خلق دموکراتيک گوند کې شتون درلود له خپله ځانه له کچې وتلی غبرگون بنود. مسکو ته د هغوی رپوټونه دا وو چې هرشي مخ په خرابيدو دي او امين مور ته گواښمن دی. ليدل کيدل چې جنرال گريلوف (شوروي لوی پوځي سلاکار) پريشانه وو. زه هم پريشانه وم. ز مور نظر دا وو چې کيدای شي د امين سره کار وشي . هغه د شوروي دښمن نه دی . بايد د نوموړي د وړتيا او ښه لياقت څخه گټه پورته کړو. » ۸۶/۱۸۰ جنرال لياخفسکي ليکي: « امين نه يوازې خپل ځان د شوروي پوځي سلاکارانو په محاصره کې راوړی وو ، بلکې د کی جی بی او د شوروي دفاع وزارت له پلاويو سره مشورې کولې. يوازې به يې شوروي ډاکټرانو ته مراجعه کوله او په بشپړ ډول يې پر هغوی باور درلود او په وروستي تحليل کې يې ز مور سپاهيانو ته تمه لرله .» ۱۸۱ / ۱۶۷ د امين له خوا پر شورويانو بشپړ باور د تره کې له هغو څرگندونو ښکاري چې شوروي اتحاد ته د افغانستان د پلاوي له لومړي سفر وروسته کابيني ته کړې وې. لکه څرنگه چې مخکې د افغانستان او شوروي اتحاد تر منځ د دوستۍ او همکارۍ تړون سرليک لاندې راغلي وو چې د افغان او شوروي مشرانو رسمي لومړنۍ غونډه بېله کومې پايلې پای ته ورسېده خو په دوهمه ورځ شوروي اړخ افغانستان ته د زياتو مرستو ژمنې وکړلې. هېواد ته د پلاوي د راستنېدو وروسته تره کې د لومړۍ بې پايلې غونډې په اړه کابيني ته ويلي وو: «کله چې استوگنځي ته راوړسېدو امين ته مي چې د شورويانو په مرستو يې زړه تړلی وو وويل، ودې ليدل چې شوروي دوستانو ستا د انتظار خلاف چمتو نشول مرستې را کړي» ۱۷۱ د تره کې دا خبره ښيي چې امين تل د تره کې تر غورو رسول چې په شورويانو حساب وکړي خو تره کې کابيني ته دا خبره کړې چې امين په شورويانو زيات باور لري او د دوی پام يې دې ته هم را گرزولی دی چې له شورويانو سره په اړيکو کې ځيرکانه او محتاطانه گامونه اوچت کړي . د شورويانو سره د امين دوستۍ په اړه به د هغه له مېرمنې واورو. هغې د ۱۳۷۹ کال د کب په يوويشتمه (۲۰۰۱ کال مارچ يوولسمه) د بي بي سي د فارسي څانگې سره په مرکه کې د تاجيک په مانۍ باندې د شوروي پوځيانو د ډزو په پيلېدو سره وايي: « امين صاحب د گارد قوماندان جانداد ته وويل وگوره چې ډزې څوک کوي . جانداد معلومات واخيست او راغی ، امين صاحب ته يې وويل معلومېږي چې ډزې د روسانو له خوا دي خو امين صاحب وويل نه.» د امين پلويان وايي چې شورويانو د هغه زوم اسدالله د مرغومي د شپږمې څو ورځې وړاندې مسموم کړ . د هغه پلار عبدالله امين غوښتل هغه د درملني لپاره هند ته واستوي خو امين هغه شوروي اتحاد ته واستولو او وروسته د هغه ژوندی او مړی معلوم نشو. د امين د فرکسيون غړو هم د شورويانو په دوستۍ بشپړ باور درلود او په مرستو يې زړه تړلی وو ښه بېلگه يې ظريف د مخابراتو وزير دی چې د امين د واکمنۍ په وروستۍ ورځ کله چې نوموړي د شوروي د مخابراتو وزير مسکو ته د ستنيدو پرمهال د کابل هوايي ډگر په لور بدرگه کاوه د خپل يوه افغان ملگري د دې پوښتنې په ځواب کې چې شوروي پوځيان د څه لپاره راغلي

دي ځواب ور كړ: «غم مه خوره! دوى د يوې لوزنامې پر بنسټ مور ته د مرستې لپاره راغلي دي او و به ويني چې ډير ژر به د انقلاب ضد ټغر ور ټول كړي.» ۱۳۶ / ۶۷ ظريف هم د امين په څېر نه پوهېده چې دا پوځيان به د انقلاب ضد ټغر نه بلکې د امين او د هغه د فرکسيون ټغر ورتول او خلقي واکمني به نسکوره کړي.

پرچميان امين د سى آى اې جاسوس گڼي. تردې مهاله هېچا هم داسې سند ندی خپور کړی وښيي چې امين د سى آى اې سره اړيکې درلودلې. يورى کوزننس چې د ا، خ، د، گ په مرکزي کمیټه کې په ۱۹۷۸ - ۱۹۷۹ کې سلاکار وو د شوروي اتحاد د «سره ستوري» د ورځپاڼې د خبريال د دې پوښتنې په ځواب کې چې امين په رښتيا سره د امريکايانو مامور وو وايي: «زه دې موضوع ته د شک په سترگه گورم، د دې مسئلې د طرحې دليل د نوموړي د يادداښت په کتابچه کې په هند کې د سيا د پلاني مامور د ټلفون ليکل وو چې ده ورته اړتيا لرله. د دې پرته ددې ادعا د تائيد لپاره هېڅ لاسوند شتون نه لري.» ۱۸۲ په کابل کې د وژل شوي امريکايي سفير په شمول امريکايي دپلوماتان د خپل هيواد د څارگرې ادارې سره د امين اړيکې ناسم تبليغات گڼي. امريکايي ليکوال ستيوکول او د واشنگتن پوست د ورځپاڼې مدير ليکي: «په کابل کې د ميشو امريکايي دپلوماتانو لپاره امين يو ډيکټاتور وو چې د آدولف دابس قاتل هم گڼل کيده. هغوى هم حتى د امين د سى آى اې د غړيتوب د اوازو نه خبر وو... دابس د خپل مرگ نه مخکې د سى آى اې د مسئول نه پوښتنه کړې وه څرنگه چې اوازي دي په رښتيا سره امين د سى آى اې اجنټ دی؟ هغه په ځواب کې ويلي چې امين هېڅکله هم په سى آى اې کې کار نه دی کړی. دا خبرې جی بروس امستونز چې هغه مهال د آدولف دابس مرستيال وو او د دابس د وژني وروسته د امريکا د سفارت شارژدافير مقرر شو ما ته وويل. د کتاب ليکوال د امستونز له وينا راوړي چې د منځني ختيځ د سى آى اې افسرانو ما (امستونز) ته ويلي چې امين هېڅکله هم زموږ سره اړيکې نه لرلي او نه يې زموږ څخه حقوق تر لاسه کړي.» ۱۸۳ / ۱۰۲ امريکايي خبريال سليک هريسن هم د امستونز له قوله امين د نوموړي هيواد د څارگرې ادارې سره د اړيکو نه لرونکی گڼي بلکې د امريکايانو سره دښمن معرفي کوي او ليکي: «د ۱۹۷۹ کال برخليک ټاکنو کې مني کې امستونز پنځه ځله د حفيظ الله امين سره خصوصي ملاقاتونه لرل خو خبرې يې د اړينو پايلو پرته وې... امستونز امين د امريکايانو په وړاندې يو ستيزه جو، غير قابل سازش او انعطاف ناپذيره رهبر مومي.» ۱۶۷ / ۳۰

د پورتنیو څرگندونو څخه دا پايله را وځي چې حفيظ الله امين د شوروي رښتيني دوست وو نه دښمن، پرېله خوا هغه د امريکا دښمن وو نه دوست. په هغه باندې د سى آى اې د اجنټ تورلگول يو بې بنسټه تور او پرېله خوا هغه د شوروي ضد گڼل د اپلټو پرته بل څه نه دي.

د افغانستان د اشغال لاملونه

د شوروي سره پوځ له لوري په افغانستان باندې د يرغل او د اشغال د لاملونو په هکله اندونه ويشلي دي. هر څوک د خپل سياسي- ايدئولوژيکي ليدلوري، سازماني تړاوونو او بهرنيان بيا د خپلو دولتونو د تگلارو او ستراتيژيو له مخې دې مسئلې ته گوري خو زياتره د افغانستان د اشغال لاملونه دا گڼي:

۱- د شوروي پراختيا غوښتونکي تگلاره

۲- ایدئولوژیکي تړاوونه

۳- د اسلامي بنسټپالو سره د شوروي بهر مبارزه (امنیتي ملحوظات)

۴- په شوروي اتحاد کې د واک په سر مبارزه

د شوروي د هستوي فزیک پوه او د شوروي اتومي بمب جوړونکي اندري سوخاروف له انده د «افغانستان د اشغال او یرغل رښتیني انگېزه شوروي پراختیا غوښتنه وه.» ۲۰ / ۱۸۴ که چېرې په افغانستان کې د شوروي د یرغل وروسته ټیکو ټینګ شوی وای هغه مهال یې امکانات ډېرېدل ترڅو شوروي اتحاد د فرضي کرښې د هغې خوا پښتنو او بلوڅو د ملاتړ د ترلاسه کولو له لارې په آسانۍ سره د هند سمندرګي ته ځان هم رسولی وای او د ستر پیټر خوبونه په واقعیت اوښتي وای. ځکه دا هم ویل کېږي چې شوروي تودو اوبو ته د رسېدو په موخه پر افغانستان یرغل وکړ. ببخایه نه وو چې د شوروي اشغال پر مهال په پاکستان کې «جهاد افغانستان دفاع پاکستان» شعارونه ورکول کېدل.

د ایدئولوژیکي تړاوونو په هکله باید وویل شي چې د زبرځواکونو او ځواکمنو دولتونو له لوري د بنکلو سیاسي شعارونو لکه انترناسیونالیسم، گلوبالیسم، اسلامي اخوت، بشري حقونه او دموکراسۍ وړاندې کول د وروسته پاتې نړۍ د ولسونو د تیرایستې او د زبرځواکونو لخوا د خپلو موخو او هژمونېستي تگلارو د پټونې لپاره د یوې وسیلې پرته بل څه نه وو او نه دي. د زبرځواکونو له لوري د نورو او په تېره وروسته پاتې دولتونو سره د هغوی د دولتي جوړښت څرنگوالی، د حکومتولۍ بڼه او د نورو هیوادونو سره د ایدئولوژیکي تړاونو پر بنسټ د اړیکو ټینګښت ستراتیژیک هدف نه دی بلکه لنډ مهاله یا اوږدمهاله تکنیک دی. بڼه بیلګه یې پخپله شوروي اتحاد دی. کله چې د گرباچف د واکمنۍ پر مهال کرملن دې پایلې ته ورسید چې نور د ا، خ، د، گ چې د سوسیالستي ټولني د جوړولو هوډ یې درلود د دوی گټې نشي ساتلې او یا د نوموړي گوند ملاتړ دوی ته دروند تمامیري د برهان الدین رباني په مشرۍ یې د ۱۹۹۱ کال په نوامبر کې د مجاهدینو یو پلاوی مسکو ته وروباله او دې هوکړې ته ورسره ورسید چې د کابل په پلاز به رباني کینوي او هماغه دي چې د ملګرو ملتو د سولې پنځه فقره نیز پروګرام یې د ۱۹۹۲ کال د اپریل په اته ویشتمه د کارملي پرچمیانو او د اسلامي جمعیت پر مټ شند کړ. دلته لیدل کېږي چې مسکو ته ایدئولوژیکي تړاو هېڅ ارزښت نه درلود بلکې مسکو ته د هغوی ملي گټې مطرح وې. که د ایدئولوژیکي تړاو له مخې پر افغانستان یرغل شوی وي نو اشغالګرو ولي خلقیان له واکه گوښه کړل او د کارمل په مشرۍ پرچمیان واک ته ورسول چې خلقیانو هم د پرچمیانو په څېر سیاسي-ایدئولوژیکي باورونه لرل.

د اسلامي بنسټپالو په وړاندې د شوروي بهر په افغانستان کې مبارزه. د دویمې نړیوالې جګړې وروسته د سوسیالستي بلاک د را څرګندېدو او د سوسیالستي ایدئولوژۍ او مترقي اندونو د ودې او لاپیاوړتیا د مخنیوي یوازې لاره پانګوالي نړۍ پدې کې لیدله چې شوروي اتحاد د اسلامي ځوځښتونو په پیاوړې کولو او اسلامي دولتونو په واسطه محاصره کړي. همدا لامل وو چې لویديځ د سرطان او ثور انقلاب په وړاندې اسلامپالو ډلو ته مالي او تسلیحاتي مرستې کولې او په افغانستان کې یې د جګړې اوږونه بل کړل چې خلقي حکومت ته یې سرخوړی جوړ کړی وو او د وخت په تېرېدو سره دا ډلې پیاوړې کېدلې. لکه څرنګه چې د شوروي اتحاد د منځنۍ آسیا ولسونه مسلمان وو او مسکو لدې څخه وېره درلودله چې اسلامي تنظیمونه په منځنۍ آسیا کې نفوذ وکړي. د وخت د کي جې بي د مشر اندروپوف په وینا مخکې لدې چې اسلامپالې ډلې شوروي اتحاد ته را ورسېږي باید په افغانستان کې وځپل شي. هماغه دي چې پر افغانستان یې یرغل وکړ. پدې هکله بیا دا پوښتنه را پیدا کېږي چې ولې مسکو پخپل

پرغل سره خلقيان له ډگره وايستل او واک يې د کارمل ډلې ته ولېږدولو. د کارمل د ډلې واکمنول هم د شوروي د هژمونېستي پراختيا غوښتنې تگلارې تر سيوري لاندې عملي جامه واغوستله ځکه کارمل د يوه ګوډاګي په توګه د مسکو د موخو رښتیني پلې کوونکی وو.

په شوروي اتحاد کې د واک په سر مبارزې په اړه بايد وويل شي چې دا مبارزه روانه وه. خو د سترو دولتونو سياستوال اړين بصيرت لري او ځانته اجازه نه ورکوي چې د خپل هېواد د اوږدې مودې په ترڅ کې منځته راغلي ستراتيژي خلاف ګامونه اوچت کړي. لدې امله په شوروي اتحاد کې د واک پر سر مبارزه قطعاً د اشغال لامل نشي کېدای.

لکه څرنگه چې وينو د افغانستان اشغال لامل مختلف اړخونه لري. له بله پلوه ټولې سياسي - ټولنيزې پديدې د يوه زنجير د کړيو په څير د يوې بلې سره نه شلیدونکې تړاو لري. له بله پلوه نړيوال شرايط هم د يوه هېواد په سياسي بهيرونو اغېز لري. لدې کبله اړينه بریښي چې د خلقي واکمنۍ مخکې جمهوري نظام ته ور وګرځو او د هغه مهال نړيوال حالات د شوروي دولت د وضعيت او دريځ پر بنسټ وڅېړو.

د افغانستان د اشغال په درشل کې په نړۍ کې د شوروي اتحاد دريځ مخ په کمزورېدو وو. مصر د کمپ ډيويد په تړون سره د مسکو له نفوذ څخه وتلی وو. سوريې هم د کورنيو بنسټپالو مذهبي ډلو له ويرې د مسکو سره په احتياط چلند کاوه. په عراق کې ځانغوښتونکي صدام حسين خپل دريځ پياوړی کړی وو او د مسکو پروا يې نه کوله په لیبيا کې ورته حالت تر سترگو کیده. د وارسا د تړون غړي هېوادونو کې شوروي ضد روحیه خورا غښتلې وه. شوروي دولتي اقتصادي سکتور خپل تېر رونق نه درلود او فساد د شوروي دولت او شوروي ټولني له ځانګړتياوو څخه ګڼل کېدل. خو د شوروي سيال د متحده ايالاتونو او د هغه د ناټويي متحدينو اقتصادي وضعيت بد نه وو او واشنگتن سوسيال دموکراسي خوځښتونه، ګڼ شمېر بڼي لاسي او يو شمېر کين لاسي خپل لوري ته په نږدې کولو سره په نړۍ د واکمنيدو په موخه راکښول او په منځني ختيځ کې عملاً واک چلاوه. که څه هم ايران يې له لاسه ورکړی وو خو پاکستان يې خپل کړی وو او د دوو ځواکمنو دولتونو چين او جاپان سره يې هم اړيکي دوستانه وې خو د شوروي اړيکي ورسره خړې پړې وې. چين د دې وضعيت څخه په ګټې اخېستې سره د دريمې نړۍ د مترقي غورځنگونو د مشرۍ په موخه ګټه پورته کوله. امريکې په ويتنام کې ماتې خوړلې وه خو د سويلي کوريا سره يې اړيکي خورا تودې وې. د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د امريکې د پوځي اډو د جوړيدو لړۍ په قوت سره دوام درلود او سمندري پوځونه يې د پاکستان تر بندرو پورې رسيدلي وو. په سيمه کې شوروي ته يوازې هند ور پاتې وو. دا مهال په افغانستان کې جهادي تنظيمونو د خلقي واکمنۍ خلاف مبارزه کوله او د وخت په تېرېدو سره غښتلي کېدل او د خلقي واکمنۍ د نسکورېدو له امله افغانستان هم د شوروي ضد تگلاره غوره کوله. ددې ګواښ د مخنيوي په موخه يې پر افغانستان پرغل وکړ او د کابل په پلاز يې بڼه غورځيوونکي کارمل کېنولو ترڅو د ايران کين خوځښت ته قوت ور وښيي پدې تمه چې د ايران د اسلامي جمهوريت امريکايي ضد دريځ ته د توده يانو پواسطه د امپرياليزم پرضد د مترقي ځواکونو د مبارزې رنگ او بڼه ورکړي. په دواړو ګاونډيو هېوادونو افغانستان او ايران کې د پرچميانو او توده يانو په واکمنولو سره د سيمي د لويديځ پلوه دولتونو خلاف ولسونه راوپاروي پدې خام خيال چې مسکو به وکولی شي خپلې ماتې جبران کړي او خپل نړيوال اعتبار لوړ کړي. د کارمل د واکمنۍ په لومړيو کې د آيت الله خميني په پټه د له درناوی ډک ليک استول او د امريکې د امپرياليزم خلاف د دواړو مسلمانو هېوادونو په ګډې مبارزې ټينګار د مسکو د ارادې پرته ناشونی وو.

څلورم څپرکي

افغانستان د شوروي اشغال پرمهال

د ۱۹۷۹ کال د دسمبر په اووه ويشتمه (مرغومي شپږمه) د تاجکستان د پلازمېنې دوشنبې (بوران) په نامه راډيو چې د کابل راډيو فریکونسي نېردي يې خپروني لرلي د ماښام د اوو بجو شاوخوا د بېرک کارمل وينا خپره کړه چې په يوه برخه کې يې راغلي وو: «زه بېرک کارمل د افغانستان د خلک دموکراتيک واحد گوند د مرکزي کميټې، د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت د انقلابي شورا، د افغانستان دموکراتيک حکومت له خوا تاسو د افغانستان خوریدلو مسلمانو سني او شيعيه هيوادوالو، پوهانو او روحانيونو، د هيواد د اتل اردو سرتيرو او افسرانو، ملي سوداگرو او ملي پانگه والو ته د حفيظ الله امين دا د امريکې د خونخوار جاسوس او عوام غولوونکي جبار ديکتاتور د فاشيستي رژيم د نسکوریدو له امله مبارکي وایم...، د اردو او دا، خ، د، گ، د انقلابي حرکت له امله او د امين د فاشيستي رژيم په نسکوریدو سره زموږ د گران هيواد افغانستان ملي خپلواکي او آزادي او د ثور پرتمين انقلاب گټې خوندي شوي...» ۱۸۶ / ۳ وينا په دې شعارونو پای ته رسيدلې وه: مرگ په نادري ستمگرو او وینې زبېنونکو امينيانو! مرگ په ارتجاع او امپرياليزم او د هغو په ځنځيري سپيانو! مخ په وړاندې د ثور د پرتمين انقلاب د سترو آرمانونو د سولې، آزادی ...

د بوران راډيو په اړه بايد وويل شي چې شوروي مقاماتو د ۱۹۷۹ کال د دسمبر په اتمه په افغانستان کې خپل سفارت ته داسې لارښوونه وکړه: «په کابل او نورو ولايتونو کې په ډېر ځير او پاملرنې له دوشنبې څخه د افغانستان پر لور د بوران په نامه د خپرېدونکې خپروني څرنکوالی ترڅارني لاندې ونيسئ او پدې اړه خپل اند مور ته راولېږئ چې خپروني يې په څه ډول اورېدل کېږي.» ۲۰۰/۱۲۴ دې دا معنی لرله چې آیا د دې راډيو خپروني د کابل د راډيو د فریکونسي سره برابري دي که نه. د کارمل د وينا په پای کې شعارونه بندي چې هغه د يوه سياستوال او د يوه هيواد د مشر په څېر نه بلکه د يوې اعتراضيه مظاهري د ښکښلې ويناوال په رول کې راڅرگند شو. د کارمل په وينا کې د نادري ستمگرو په پټه د سپکو سپورو د ويلو اړتيا څه وه. ځکه هغه مهال نه د نادرخان کورنۍ واکمنه وه او نه دې کورنۍ د افغانستان د ننه کومه جبهه لرله. که د امينيانو خلاف يې سپکه ژبه کاروله کوم اعتراض شتون نه درلود ځکه امين په افغانستان واک چلولو. د شورويانو له تيري وروسته کارمل خپل لومړی مطبوعاتي کنفرانس د ۱۹۸۰ کال د جنوري په دريمه يعني د اشغال يوه اونۍ وروسته د چهلستون په ماني کې ورکړ او دا پرديو واک ته رسولی د خپلواک مشر په رول کې د خبريالانو مخې ته ودرېده. کارمل مخکې لدې چې د خبريالانو پوښتنو ته ځواب ووايي هغوی يې د دوستو او د ښمنو هېوادونو په استازو ووبښل. هغه د بي بي سي د خبريال د دې پوښتنې چې «آيا د حفيظ الله امين حکومت د واکمن حکومت په توگه د خپل حکومت د نسکورولو په موخه شوروي قوتونه وغوښتل چې افغانستان ته راشي، په غوسې سره د سگرتو قوطی د خبريال پر لوري واچاوه او وي ويل: د انگليس د زاره امپرياليسم استازی! دري ځله مو زموږ په هېواد تېری وکړ او غاښ ماتوونکی ځواب مو ترلاسه کړ! کفايت کوي.» ۱۸۷ لکه څرنګه چې هغه د خبريال پوښتنې ته ځواب نه درلود نو د يوه ماشوم په څېر يې خبريال ته د هغه د نیکونو د ماتې پېغور ورکړ. همدا رنگه له کارمل څخه د هغه په دوهم مطبوعاتي کنفرانس (مرغومي شلمه) کې د انگستان د تلویزيون يوه خبريال داسې پوښته وکړه. جلالتماب ليونېډ برژنف د مبارکۍ په تلگرام کې تاسې ته په دموکراتيک ډول د افغانستان د حکومت د مشر په توگه مبارکي ويلې ده. زما پوښتنه دا ده چې تاسې په څرنګه دموکراتيک ډول وټاکل شوي، په څه ډول شرايطو کې وټاکل شوي او همدا

رنگه كه داسې وي نو ولې شوروي ځواكونو تاسې ته د واک په نيولو كې مرسته وكړه ؟
 ځواب: د بریتانیا د امپریالیسم د پخواني آشنا استازی چې پخوا یې درې واری زموږ هېواد اشغال کړ او درې واری یې ماتې و خورله ستا پوښتنې ته به ځواب ووايم . كه ستاسې په یاد وي د ثور د ستر انقلاب وروسته زه د انقلابي شورا او صدراعظم مرستیال او د افغانستان خلک دموکراتیک گوند منشي وم . وروسته له هغې چې د امین د باند او د امینیانو په وجود كې د امریکا د امپریالیسم د سي آی ای د توطیې له امله ارواښاد نورمحمد تره کی په شهادت ورسېد د ا، خ ، د ، گ غوڅ اکثریت د مرکزي کمېټې اصولي غړو او د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت د انقلابي شورا اکثریت غړو پرېکړه وکړه چې د حفیظ الله امین د باند په وجود كې د امریکا د امپریالیسم د سیا جاسوسي سازمان توطیې له منځه یوسي . هغه اصولیت چې زموږ په گوند او دولت كې موجود و دوی زه د راتلونکي عمومي منشي او د انقلابي شورا دریس او صدراعظم په توگه و ټاکلم.» ۱۸۸ / ۳۲۲ پدې اړه د اسوشیټد پرس خبریال ترې پوښتنه وکړه : څرنگه چې جلالتماب وفرمایل چې امین د امریکې جاسوس وو، ولې هغه د شوروي اتحاد لښکر راوغوښت؟ کارمل ځواب ورکړ: « حفیظ الله امین د امریکا اجنټ د شوروي اتحاد څخه د محدودو قطعاتو د مرستې غوښتنه نده کړې بلکې دا مرسته د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت د انقلابي شورا په اراده او د رایو په اتفاق صورت نیولی دی.» ۱۸۷ / ۲۳۵ د کارمل د مرغومي د شپږمې وینا او لومړۍ دوې مرکې د اصدادو ټولیزې دي . لامل یې دا دی چې هغه چمتو نه دی واک ته دده د رسیدو رښتیني انځور وکارې . کارمل ځان د هغه گوند او حکومت مشر معرفي کوي چې همدې گوند هغه څه د پاسه یو کال مخکې (د ۱۳۵۷ کال د لیندۍ شپږمه) له گوند څخه شړلی او حکومت هغه د هېواد له تابعیته محروم کړی وو . کارمل په خپله وینا كې هڅه کړې ثابته کړي چې د خلقي حکومت په راپرزولو كې افغان پوځ لاس درلود . خو واقعیت دا دی چې د دسمبر په اووه ویشتمه د واکمنۍ خلاف د پوځ یو کوچنی جزواتم (دلگۍ) هم نه و راپاڅیدلی بلکې واکمنۍ ته د شوروي لښکر خاينانه غلچکي يرغل د پای ټکی کيښود . د جنرال لیاخفسکي په وینا « کارمل ژمنه کړې وه چې د هغه ۵۰۰ تنه جنگیالي به زموږ سره مل شي . د هغوی لپاره وسلې او بمونه راوړل شول ، انتظار مو ویوست . د ۵۰۰ تنو څخه یو تن راغی.» ۴۹ / ۱۵۰ ښایي دا یو تن د میر اکبر خیبر ورور بسم الله وي چې د کورنیو چارو په وزارت كې یې دنده لرله . د کارمل له لوري دا ادعا چې پوځ واکمنۍ ته د پای ټکی کيښود څه موده وروسته یې په خپله ناسمه وبلله او وایي: « که چیرې د شوروي سوسیالستي اتحاد بي غرضه او د وروگلوۍ مرستې نه وای د ثور بریالی انقلاب به خپل نوي پړاو ته نه ننوت او نن به نه یوازې په افغانستان بلکه په سیمه كې یوه ستره غمیزه منځته راغلي وه.» ۱۸۷ / ۱۵ د کارمل پورتنۍ ضد او نقیض ویناوې ښیي چې نوموړی هڅه کوي واقعیتونه پټ کړي چې دا امکان نلري ځکه لمر په دوو گوتو نه پټېږي او برېښد وسلوال يرغل او اشغال هم د پټېدو نه دي.» دلته که له انقلابي شورا څخه مقصد د نورمحمد تره كې انقلابي شورا وي نو د هغه په ژوند كې خو روسان رانغلل نو د هغه له مرگه وروسته روسانو د هغه تړون عملي کاوه ؟ او که د امین د وخت له انقلابي شورا څخه مقصد وي نو هغه خو دی خپله ردوي چې امین نه دي راغوښتي . بله عجیبه خبره خو دا ده چې راغوښتي هغوی دي (!) خو قدرت ته یې دی ورساوه؟ « ۱۸۹ / ۱۸ البته مسکو هم ورته ستونزې لرلي او څرگندونې یې د کارمل په شان ضد او نقیض وي . د شوروي اړخ د ضد او نقیض څرگندونو په هکله باریس گروموف په افغانستان كې د شوروي لښکر وروستی قوماندان د ملگرو ملتو په غونډه كې چې پدې غونډه كې شاه محمد دوست د بهرنیو چارو وزیر د ډول ډول پوښتنو سره مخامخ شو د شوروي اتحاد د بهرنیو چارو وزیر گرومیکو خبرې راوړي چې شاه محمد دوست ته وایي: « تاسې ملگری وزیر زیات دلیلونه لرئ نه د تورن په بڼه بلکې د یوه اړخ په توگه وینا وکړئ . اړین دي پر دې ډډه ولگوئ

چې شوروي اتحاد د افغانستان د جمهوري حكومت د پرله پسې غوښتنو په ځواب كې د شوروي اتحاد مشرتابه د خپلو ځواكونو يوه برخه افغانستان ته واستوي. دا غوښتنې مخكې هم د نورمحمدتره كې د مسكو نه په خپلې ليدنې او هم د حفيظ الله امين لخوا شوې وې. « ۷۶/۱۹۰ دا چې كارمل په خپله لومړۍ وينا كې وايي د امين په نسكوريدو سره د افغانستان خپلواكي او آزادي خوندي شوه څو كاله وروسته د شوروي اتحاد د صنفې اتحاديو د نشراتي ارگان (ترود) سره په مرکه كې ردوي او وايي : « ستاسو سلاكاران هر چيرې وو په پوځ ، په خاد ، په دولتي ادارو ، په ډله نيزو رسنيو ، بناروالي ، د لوړو زده كړو په بنسټونو ، په هر ځای كې ، زه د يوه خپلواك او آزاد هيواد لارښود نه وم زموږ هيواد يو نيول شوی هيواد وو چې په واقعيت كې تاسو فرمان ورکاوه . « ۱۱۰ / ۱۹۱ د كارمل دا كار د ستايلو وړ دی چې د خپلې بلواكې واكمنۍ ترڅه واقعيتونه يې د خپل ژوند په وروستيو كې درك كړل خو د ده ځينې ملگري او په هغو كې د هغه صدراعظم كشمند دا نه مني چې د شوروي لښكر د تيري له امله د افغانستان پرخلكو تپل شوي رژيم د « هر ډول خپلواكۍ نه بې برخې وو ، د كوچنيو كارونو څخه نيولې تر لويو پورې د شورويانو له خوا اداره كيدل . « ۳۹ / ۹۳۶ عجيبه لا دا ده كارمل واک ته د ده د رسولو وروسته د ثور د اوومې وسلوال پاڅون ته د ثور ستر انقلاب وايي خو كله چې مسكو هغه ۱۹۸۵ كال په اپريل كې د واک څخه گوښه كړ او په مسكو كې يې ساته همدې ستر انقلاب ته ستر جنايت وايي. د ۱۹۸۹ كال په دسمبر كې د پراودا د شوروي كمونست گوند ارگان خبريال د نوموړي څخه د ثور انقلاب په هكله وپوښتل وويل : « د اپريل انقلاب د افغانستان د خلکو په وړاندې يو ستر جنايت وو . كله چې خبريال وويل : او هو ! خو تاسې ددې انقلاب د فعالو گډون كوونكو او حتی مشرانو څخه وئ . نو تاسې هم يو جنايتكار ياست ؟ بېرک كارمل خپل لاس د اعتراض په ډول پورته كړ او وېي ويل : نه خير ! زه مخالف وم انقلاب زما او د گوند د ارادې پرته پېښ شو . « ۱۹۲ كه د كارمل دا خبره ومنل شي نو د خپلې واكمنۍ پر مهال يې ولي د ثور انقلاب د نوي بشپړتيايي پړاو خبرې كولې ، د ثور د ستر انقلاب د بري شعارونه يې ور كول او گوندیان يې هڅول چې د سر په بيه د ستر انقلاب يا د ده په خبره د ستر جنايت په پايله كې رابځپېلې واكمنۍ څخه ساتنه وكړي ؟

د پورتنیو څرگندونو په پام كې نيولوسره د بوران د راديو څخه د كارمل د وينا د خپریدو وروسته كله چې د كابل راديو هم شوروي پوځيانو ونيوله د كارمل ثبت شوي وينا چې د امين د واكمنۍ په نسكورېدو څرځېدلې څو ځله خپره شوله. كله چې د كارمل وينا خپرېده « بېرک كارمل په بگرام كې د شوروي پاراشوټ – ديسانټ غونډ او د كې جی بی د اوومې ادارې د ساتونكو په واک كې وو چې قوماندان يې ن.ای سردیوكف وو. د امين له وژلو وروسته د دسمبر د اووه ويشتم په ماښام پوری اندروپوف د كارمل سره اړيکه ونيوه هغه ته يې د خپل ځان او ليونيدايليچ بريژنف له لوري د انقلاب د دويم پړاو او د افغانستان د دموكراتيک جمهوريت د انقلابي شورا د رئيس په توگه د هغه د ټاکنې مبارکي وويله . « ۱۵۲/۴۹ كله چې په كابل كې شوروي يرغلگرو امين او د هغه لوړپوړي پوځيان ترور كړل او په ضعيت واكمن شول د دسمبر په اته ويشتمه كارمل او اناهيټا دواړه د شورويانو په پوځي يونيفورم ملبس د بگرام د هوايي ډگر څخه د كې جی بی د ځانگړي ځواک په ملتيا په ټانک كې ناست كابل ته راوليردول شول. ويل كېږي لومړی صدارت او وروسته د چهلستون ماني ته يوړل شول. په همدې ورځ د ماښام په خبري سرويس كې د افغانستان د دموكراتيک جمهوريت دولت اعلاميه خپره شوه چې پكې راغلي وو : « د افغانستان دموكراتيک جمهوري حكومت د افغانستان د خارجي دښمنانو پرله پسې لاسوهنو او وړانكاريو ته په كتنې سره د ثور انقلاب د لاسته راوړنو ، ځمكنۍ بشپړتيا ، ملي خپلواكۍ او د سولې او امنيت د ساتلو په موخه د ۱۹۷۸ كال د دسمبر د پنځمې د دوستۍ ، ښه گاونډيتوب او همكارۍ د لوزنامې

پرېنست د شوروي اتحاد څخه په څوڅو ځله او په ټينگار د پوځي مرستو په شمول د بېرنيو سياسي او اقتصادي مرستو غوښتنه كړې وه. د شوروي اتحاد لوري د افغان اړخ غوښتنو ته مثبت ځواب ورکړ. « ۲۵۲ / ۱۰۶ د دسمبر په اته ويشتمه (مرغومي اوومه) ډله ډله پرچميان امانې لېسې ته ورتلل او اړين دستورونه يې ترلاسه كول. جنرال نبي عظيمي د امانې لېسې د هغې ورځې د خپلو سترگو ليدلي حال داسې انځوروي: « په امانې لېسه كې سترمحشر دى، د بناديو ولولې او هورا ويل ، د چكچكوغرونه له لېرې اوريدل كيزي، د بغل كښيو بازار، د مچولو او د تودو غيرو نيولو بازار ...» ۳۸۶/۱۹۳ پرچمي ځوانانو چې سپين بازو بندونه يې لرل د بنار څلور لارو او د دولتي بنسټونو مخې ته چې شوروي ټانكونه او زرهپوښونه ولاړ وو تلل او بناريانو ته د امين د رژيم د نسكوريدو او هيواد ته د شوروي لښكر د راتگ په اړه معلومات وركول گواكي چې دا لښكر د افغان ولس لاس نيوي او مرستې لپاره راغلي دي. خو افغان ولس ، ملي دموكراتيكو كړيو او په هغو كې غوڅ اكثرېت خلقيانو د شوروي لښكر راتگ د افغان ولس او د دې هيواد د تاريخ د غميزې پيل گڼلو.

د بېرك كارمل واک ته رسيدو نه د څه د پاسه د څلورو لسيزو په تيريدو سره د خلق دموكراتيک گوند په سندونو او د هغه د پلويانو له لوري د كارمل په اړه دوو پوښتنو ته ځواب ندی ويل شوی. يو د هغه قومي تړاو او بل د ا، خ، د، گ د عمومي منشي، د ا، د، ج د انقلابي شورا د رئيس او صدراعظم په توگه د هغه ټاکنه. خو د كارمل په اړه دا واقعيت د لمر په څېر روښانه دی چې هغه د يوه ځانپاله لوېدلې وگړي په توگه واک ته د رسېدو په موخه هر خيانت او حتی وطن پلورنې ته چمتو وو له همدې کبله هغه ته ولس دوهم شاه شجاع ويل او خلکو دا لاندې بيت:

سکه زد بر سيم و زر شاه شجاع ارمني

نور چشم لارد و برنس خاک پای کمپني

داسې اړولی وو:

تکيه زد بر تاج و تخت كارمل پرچمي

نور چشم برېژنف خاک پای كې جي بي

كارمل ډېر ژر د گوند نوې رهبري (مركزي كميټه او سياسي بيرو) او خپله كابينه د مسكو د منظوري وروسته اعلان كړله. د هغه سياسي بيرو له پنځو تنو (بېرك كارمل، اناهيتا راتيزاد، سلطانعلي كشمند، صالح محمدزيري او دستگير پنجشير) څخه جوړه شوې وه او د حكومت غړي يې لاندې كسان وو:

- ۱- بېرك كارمل، د انقلابي شورا رئيس او صدراعظم
- ۲- اسدالله سروري، د صدراعظم لومړی مرستيال او د انقلابي شورا مرستيال
- ۳- سلطانعلي كشمند، د صدراعظم دوهم مرستيال او د پلان وزير
- ۴- شاه محمد دوست، د بهرنيو چارو وزير
- ۵- محمدرفيع، د دفاع وزير
- ۶- عبدالوكيل، د ماليې وزير
- ۷- عبدالمجيدسر بلند، د اطلاعاتو او كلتور وزير
- ۸- عبدالوهاب صافي، د عدليې وزير
- ۹- اناهيتا راتيزاد، د ښوونې او روزنې وزيره
- ۱۰- عبدالغفار لکنوال، د كرهني او ځمكواصلاحاتو وزير

- ۱۱ - فيض محمد، د سرحدونو او قبایلو وزیر
 ۱۲ - نجیب الله، د دولتي اطلاعاتي خدماتو (خاد) رئیس
 ۱۳ - سید محمد گلابزوی، د کورنیو چارو وزیر
 ۱۴ - محمد اسلم وطنجار، د مخابراتو وزیر
 ۱۵ - گلداد، د لوړو او مسلکي زده کړو وزیر
 ۱۶ - راز محمد پکتین، د اوبو او بریښنا وزیر
 ۱۷ - نظر محمد، د فواید عامي وزیر
 ۱۸ - شیرجان مزدوریار، د ترانسپورت وزیر
 ۱۹ - محمد اسمعیل دانش، د کانو او صنایعو وزیر
 ۲۰ - محمد ابراهیم عظیم، د روغتیا وزیر
 ۲۱ - محمد خان جلالر، د سوداګرۍ وزیر (هغه د ک . گ . ب سره په اړیکو لرلو تورن دی.)
 پرچمی
 پرچمی
 خلقي
 خلقي
 خلقي
 خلقي
 خلقي
 خلقي
 (ناخرگند)
 محمد خان جلالر، د سوداګرۍ وزیر (هغه د ک . گ . ب سره په اړیکو لرلو تورن دی.)

کارمل ته د خلقي مشرانو بیعت

د شوروي اشغالګرو له لوري د امین د ترور وروسته ماخوستن ناوخته کابل راډیو یوه اعلامیه خپره کړه او پکې راغلي وو چې د ګوند د مرکزي کمیټې، انقلابي شورا او حکومت غړي سبا سهار د راډیو ټلوویزیون تالار ته تشریف یوسي او دا اعلامیه د مرغومي په اوومه سهار بیا خپره شوله. که څه هم د مرغومي په شپږمه ماښام ګوندي مشران پوهېدل چې شوروي یرغلګرو دولتي مشر وژلی دی خو ځېنو یې ځانونه ناخبره اچولي لکه څرنګه چې زیری پدې اړه لیکي: «سهار مې ډېر تلوار وو، چې د افغانستان راډیو ته ولاړ شم، او ژر را معلومه شي څه پېښه ده.» ۴۰ / ۴۵۰ د دې اعلامیې په وړاندې د یو شمېر مشرانو د غبرګون په هکله د ګوند د دارالنشاء مشر لیکي: «سهار وختي مې د کابل راډیو په څپو کې د وسله وال پوځ د سیاسي چارو د لوی رییس محمد اقبال وزیري وینا واورېده چې د لاندې خبرو په ترڅ کې یې خپل ځان ته د کنځاوو په کولو سره خوشالي څرګندوله: د دکټاتور او تروریست حفیظ الله امین فاشېستي رژیم نسکور شو... بیا د ګوند د مرکزي کمیټې او د دولت د انقلابي شورا غړو ته د راډیو له لارې اعلان وشو چې په بیره سره دې د ملي ټلوویزیون تالار ته تشریف راوړي په ۱۰۴ بلاک کې د مرکزي کمیټې او انقلابي شورا استوګنو غړو ټاکل شوي ځای ته په داسې خندا او خوشالی سره تشریف یووړ چې تا به فکر کاوه چې بیا له سره په نویو، لوړو او ددبده لرونکو پستونو باندې ټاکل کېږي.» ۱۲۲ / ۲۲۷-۲۲۸ د غوربندې په وینا په تالار کې څوک ناسوب نه وو یعنې د دولت ټول لوړپوړي هلته ورغلي وو. دوی په تالار کې کارمل ته د دولت د مشر په توګه د مبارکۍ پیغام هم لیکلی او پدې ډول یې کارمل ته بیعت وکړ. د زیري په وینا تبریک لیک لومړی بارق لیکلی وو. خو «میثاق هغه څیرې کړاو وېل چې بارق بیا هم کارمل تر ضرورت زیات ستایلی او غیر لازمي خبرې یې لیکلي وې. وروسته میثاق د ببرک کارمل په نامه تبریک خط ولیکی.» دا مهمه نه ده چې د کارمل په پټه ضروري یا غیر ضروري خبرې لیکل شوي وې مهمه دا وه چې په خپله میثاق او د ګوند ټولو مشرانو اشغال ته لیک ويلي دي. د میثاق ساده ګي پدې کې وه چې هغه په بیعت لیک جملو ته کتل نه د لیک منځپانګې ته چې ده پخپله پرډیو واک ته رسولي ته بیعت لیک ولیکلو او نورو ټولو که ځانونه د امین مخالفان ګڼل او یا د امین پلویان بر بند اشغال ته سر و نه تپت کړل. ګوندي مشران په راډیو کې دوي ورځې وساتل شول او په دریمه

ورځ په دوولسو شوروي ټانکونو کې د څرخي پله زندان ته ولېږدول شول. په ټانکونو کې د هغوی د کېنولو مسؤلیت دوو پرچمي کدرونو عبدالکبير رنجبر او حشمت اورنگ لرلو، هغه رنجبر چې د ناټويي اشغال په گټه په رسنيو کې خورا فعال وو، گوند يې هم جوړ کړی وو او د بلواک فاسد دولت د ولسي جرگې غړی هم پاتې شوی دی. د میثاق د وينا له مخې د امين د کابينې د غړو چورت هغه مهال خراب شو چې «ټانکونو د څرخي پله په لور حرکت وکړ.» دا مهال د څوکيو د شوقيانو سر خلاص شو چې د ددببه لرونکو څوکيو پرځای بايد د زندان کړاوونه و گالي. د خلقيانو له لور پورې څخه يوازې د مرکزي کمېټې د دارالنشاء د څانگې رييس محمد علي هوما د اشغال شپږ ورځې وروسته د ا، خ، د، گ د مرکزي کمېټې «تاريخي اعلاميه» خپره کړه چې پکې پر غل غندل شوی وو. دې اعلاميې هغه اته کاله د څرخي پله د زندان مېلمه کړېدې هکله په زړه پورې دوي خبرې دي. يوه دا چې کله په زندان کې د عدليې وزير او لوی څارنوال شرعي جوزجاني لدې اعلاميې خبر پېرې ويلي يې وو: «هوما څه حق درلود چې زموږ په غياب کې دا ډول خپلسری کار وکړي.» بل دا چې د هوما په وينا د امين د دسترخوان يوه ملگري د هوما د زنداني کېدو په اړه ويل چې هغه دستوري بندي شوی دی. دې دا معنی لرله چې هوما د دوی په څېر د زنداني کېدو دوسيه نلري. هوما دا اعلاميه وروسته له هغې خپره کړله چې د گوند د مرکزي کميټې اپراتو، د گوندي کمېټو غړو ته اشغال د منلو وړ نه وو او دې يې هڅولی چې دا اعلاميه خپره کړي. په خلقي مشرانو کې اسدالله سروري هغه څوک وو چې د اشغالگرو سره يوځای راغی او د اشغال لاندې دولت کې دوهم مقام درلود خو ډېر ژر خپلې نه بښونکې تېروتنې ته متوجه شو او د اشغال ضد دريځ يې غوره کړ. د سروري د دريځ په هکله شوروي څارگرو او سلاکارانو مسکو ته دا رنگه رپوټونه استول: «هغه (سروري) د ۱۹۸۰ کال په لومړيو کې په بنکاره ډول ويل چې شوروي دې هغوی (خلقيانو) ته واک وسپاري او خپل هېواد ته دې ولاړ شي.» ۱۸۳ / ۱۸۸ د سروري د دا ډول دريځ پایله دا شوله چې هغه د سفير په نامه منگوليا ته تبعيد شي. د يرغل وروسته لومړيو ورځو کې د څه د پاسه ۱۶۰ تنه لورپورې خلقيان او څو تنه ځوانان د امينيانو په نامه زنداني شول خو د وخت په تېرېدو سره د باندېستانو، امينيانو او فرکسيونبازانو په نامه په مرکز او ولايتونو کې د خلقيانو بندي کولو لړۍ پيل او د گوند د واکمنۍ تر نسکورېدو پورې يې دوام وموند. ويل کېدل چې د مرغومي د شپږمې د لومړيو ورځو په زنداني کولو کې دريو تنو لورپورو خلقي پوځيانو (سروري، گلابزوی، وطنجار) رول درلود. وروسته خلقي کدرونه د پرچميانو له خوا د شورويانو د همغږۍ وروسته زنداني کېدل. لومړۍ ډله خلقي مشران چې له بنده خلاص شول زيری او پنجشيري وو چې د يوې اونۍ وروسته آزاد شول بيا باريق، لايق، میثاق او هاشمي خلاص شول. خو هاشمي بېرته زندان ته واستول شو. کارمل زېري ته د هاشمي بېرته زندان ته د لېرلو په هکله ويلي وو چې هاشمي د اشغال مخکې په بدخشان کې د حکومت د ځانگړي استازي په توگه ډېر خلک وژلي دي او ژوند ته يې گواښ دی. هاشمي د تنظيمونو د واکمنۍ په لومړيو کې په کابل پوهنتون کې ووژل شول. البته هاشمي او شېرمحمد ولسي يوازينی خلقي لورپوري وو چې د تنظيمونو په واکمنېدو سره ترور شول، نور پاتې بنديان د امينيانو په نامه په بند کې پاتې شول. دې بنديانو بيا د خپلې بېگناهی له امله کارمل ته دوهم ليک يا عريضه استولې چې د دوی له بنده خلاص کړي. هغه مهال او تردې دمه هغه خلقيان چې ځانونه د امين پلويان گڼي وايي چې دوی د اشغال ضد وو. پداسې حال کې که دوی د اشغال ضد وای نو ولې يې د نوي بلواکي واکمنۍ بلنې ته مثبت ځواب ورکړ، را ديو ته لارل او کارمل ته د مبارکۍ ليک خو په واقعيت کې بيعت ليک لاسليک کړ؟ دا بيا بښي چې هغوی په خپله خوښه راديو تلويزيون ته لارل، د نورو خلقي مشرانو په څېر کارمل ته د مبارکۍ پيغام واستولو يعنې دا چې هغه ته يې بيعت وکړ. که دوی د زيری، پنجشيري او نورو په څېر له زندان څخه

خلاص شوي وای او د اشغال لاندې پرچمي واکمنۍ کې دنده ورکړې وای په پوره ليواتيا او رښتینولۍ سره به یې د اشغال زېږنده واکمنۍ کې دندې تر سره کړې وې. پردې بنسټ اشغال ته په لیبیک ویلو کې په خلقي مشرتابه کې د امینانو او د امین د مخالفانو ترمنځ هېڅ توپیر نشته دی. غوره بېلگه یې میثاق دی. هغه له بند څخه خلاص شو او د شوروي د یرغل وروسته د گوند په لومړي پلنوم کې د برخه اخیستونکي په نامه ور بلل شوی وو. خو کله چې مسکو خبر شو د هغه مخه یې ونیوله او پدې اړه به له ده ولولو: « دا وخت صالح محمد زیری راغی او د سالون د دروازي نه یې په اشارې سره وغوښتل. زه له خپله ځایه پورته شوم او هغه ته ورغلم. هغه زما لاس ونیو او زه یې بهر ته بوتللم...، راته و یې ویل د پلنوم دایر بدل ستا له امله ځنډېدلې دی. ما وپوښتل ولې؟ هغه وویل له هماغه ځایه احوال راغلی چې ته باید په پلنوم کې نه وې. ما وویل له کومه ځایه احوال راغلی دی؟ هغه وویل له هغه ځایه چې باید احوال راغلی وای. ما وویل هغه ځای څه حق لري چې زموږ د گوند په کورنیو چارو کې لاسوهنه وکړي؟ » عجیبه دا ده چې دواړه له شرمه یا له ډاره د هغه ځای نوم نه اخلي چې میثاق باید په پلنوم کې گډون ونکړي. آیا د میثاق له انده د افغانستان نیول او د امین وژل د گوند او افغانستان په کورنیو چارو کې لاسوهنه نه وه؟ خو کله چې د ده مخه نیسي چې د گوند په مشرتابه کې راڅرگند نشي هغه د ده د گوند په کورنیو چارو کې لاسوهنه گڼي او که دی د مرکزي کمیټې غړی شوی وای هغه مهال به ده هم اشغال ته انترناسیونالستي دنده ویله.

د امین پلویان تر دې دمه ځانونه اشغال ضد او د اشغال زېږنده واکمني نامشروع گڼي له همدې امله بندیان او یا په کور کې کېنول شول. خو ولیدل شول چې کله نجیب له بنده آزاد کړل زیاترو یې د نجیب د حکومت سره لکه نورو خلقي مشرانو همکاري پیل کړه. پدې اړه په زړه پورې خبره دا وه ترڅو چې د دوی سره شوروي سلاکارانو ونه لیدل د نجیب په حکومت کې د کارکولو فرصت ورنکړل شو. پدې هکله میثاق د خپل کتاب په ۵۵۸ - ۵۵۹ مخونو کې توضیحات ورکړي چې دی او شاه ولي شوروي سفارت ته غوښتل شوي وو او د سفارت یوه کارکوونکي یعنی د کې جې بی کوم غړي ورته ویلي وو: «اوس چې زموږ پوځیان له افغانستان څخه وتلي دي باید ټول ځواکونه د سولې او د ملي روغې جوړې له تگلارې ملاتړ وکړي او سره یو شي ترڅو جگړه په افغانستان کې پای ته ورسېږي...، دا موضوع ستاسو یو ملي امر دی چې باید د خپل گوند پخواني مخالفتونه هېر کړئ او باید یو نوی ارگانیک یووالی منځته راشي.» لدې کتنې وروسته میثاق د کابل د ښاروال په توگه مقرر شو. دا کتنه ښيي چې د شوروي اشغالګرو له وتلو وروسته شوروي سفارت د لوړپوړو گوندي او حکومتي چارواکو د گومارلو او گوبنه کولو واک درلود. له بلې خوا دا هم ښيي چې د امین د پلویانو د اشغال زېږنده بلواکي پرچمي واکمنۍ سره همکاري پیل کړله. د امین د پلویانو له لوري د نجیب په حکومت کې کار کول دا معنی ورکوي چې گواکې نجیب د شوروي اشغال زېږنده واکمنۍ چارواکی او د کارمل د واکمنۍ د وژنو او شکنجو دوزخي ادارې (خاد) مشر نه وو. ددې بندیانو څخه د ۱۳۵۹ کال د غبرگولي په میاشت کې دیارلس تنه اعدام او نور د نجیب الله د واکمنۍ پرمهال له بنده خلاص شول. د محمود سوما، عبدالرشید جلیلي او منصور هاشمي پرته د امینانو په نامه خلقي مشرانو نجیب ته بیعت وکړ او د اشغال زېږنده حکومت سره د نورو خلقیانو په پرتله رښتیني همکاري پیل کړله. په زړه پورې لا دا ده چې نجیب دوی ته د بند د مودې تنخواوي هم ورکړې، ځېنې ته یې د بند د مودې ترفیع او زیاتو ډاډمنو ته یې څو ترفیع گانې ورکړلې. پدې بندیانو کې داسې یو پوځی هم وو چې بریدمن زنداني شو او د اتو کلو زندان تېرولو وروسته جنرال راووت. دې زیاتو ډاډمنو امینانو ته په واقعیت کې زندان اکادمي یا پوهنتون وو.

د امينيانو په نامه يوه تيب پوري بندي د امين د دوو وزيرانو (صديق عالميار او ظريف) له خولي چې وروسته دواړه اعدام شول وايي: «عالميار ويل زه وژل كېږم خو تاسو ته وايم چې كله له بنده خلاص شوى په گوند او حكومت كې كار وكړئ، شوروي ملگري به وپوهوى چې مور شوروي ته وفادار يو او پرچميانو تاسو غولولي ياست. ظريف ويل. مونږ ځان ملامت گڼو چې مور لښكر پرېښود او هغوى ته مو ونه ويل چې څه وكړي.» د لښكر څخه د ظريف موخه خلقيان دي. د دې سوېتستانو له څرگندونو څخه بنكاري چې هغوى د شوروي د خاينانه تيري په لومړيو گڼيو كې د راديو څخه د اعلان وروسته ډاډمن شوي وو چې دوى ته شورويان څه نه وايي، سبا ته راديوټلويزيون ته تللي چې هغوى به بيا په دېدبه لرونكو څوكيو وگوماري. دې رښتینو سوېتستانو د خپلو شوروي دوستانو له لوري د بندي كېدو او بيا وژل كېدو هېڅ فكر هم نه كاوه خو په زندان كې د هغوى څخه د څېړنو وروسته پوهېدلي دي چې وژل كېږي خو سره لدې شورويانو ته وفادار وو او ځوانان يې هڅول چې د اشغال زېږنده واكمنۍ كې كار وكړي او شورويانو ته وفادار پاتې شي. د صديق عالميار د شوروي پالنې په اړه د (كام) يو كاركونكي وايي: «د مرغومي د شپږم په ماښام په صدارت كې وم. شوروي پوځيان صدارت ته را ننوتل او ډزې يې پيل كړې. ددې ډزو په اورېدو سره په هغه كوټه كې چې زما سره دوه تنه نور هم وو د كوټې لوى قنديل د كلا شنكوف په قنډاق وواهه او برېښنا لاړه. څو شېبې وروسته دروازه پرانېستل شوه او شورويانو هرې خوا ته ډزې پيل كړې مور لا د مخه د كوټې په يوه خوندي ځاى كې وو او ژوندي پاتې شو. په صدارت كې د ډزو د ختمېدو لنډه موده وروسته له كوټې ووتلو او يوه سالون ته ولاړو چې څو تنه نور هلته ناست دي. پدې ډله كې صديق عالميار، گلنواز او غني وثيق هم وو. د خبرو په ترڅ كې عالميار دا هم وويل: مور سوېتستان يو او د شوروي ملگرو سره همكاري ته چمتو يو.» كه د هېواد د ننه خلقي مشرانو د اشغال ضد غږ نه شواى اوچتولای لږ تر لږه يې د حكومت سره د همكاري ډډه كولاى شواى. كه دوى د حكومت سره د همكاري ډډه كړې واى بيايې زرگونو خلقيانو هم خپلو مشرانو ته په كتنې سره د اشغال په چوپړ كې نه واى درېدلي او نن به خلقي غورځنگ په ټولنه كې د شوروي اشغال د ملاتړي په نامه نه يادېده. البته په بهر كې خلقي دپلوماتانو دا شونتياوې لرلې چې د اشغال ضد غږ اوچت كړي چې په چكوسلواكيا كې د سفير محمد ياسين بنيادي پرته بل هېڅ كوم دپلومات دا كار ونكړ. په پراگ كې د افغانستان سفير او د گوند د مركزى كمېټې غړي بنيادى د دسمبر په ۲۹ په افغانستان كې د رژيم د نسكورولو په اړه خبريالانو ته ويلي وو: «په هېواد كې اوسنى روان سياسي اكرور د شوروي اتحاد له لاسه رامنځته شوى دى چې چكوسلواكيا ورسره بېرک ته د سياسي پناه د وركولو له لارې مرسته وكړه. په ساده ژبه ويلای شم چې دا د افغانستان په كورنيو چاروكې يوه برېښه لاسوهنه ده.» ۲۴ / ۲۴۱ هغه هېواد ته راستون شو او د چرگانو كوچنى فارم يې جوړ كړ او غريبانه ژوند يې درلود. يوه ورځ تصادفا په هالنډ كې په يوه موټر كې د دريو تنو نورو سره كېناستلم چې يو يې نظيف الله نهضت په كيوبا كې پخوانى سفير وو. د خبرو په ترڅ كې مې ترې وپوښتل د شوروي اشغال پر مهال تاسې په هاوانا كې سفير وئ ولي افغانستان ته راغلى او پرچميانو بندي كړئ؟ هغه وويل: «پرچميانو ته خو شورويانو ويلي وو مور ته يې نه وو ويلي.» د ده له ځواب څخه بنكاري چې هغه د شورويانو سره د همغږۍ له امله هېواد ته راستون شوى دى لكه په ملگرو ملتو كې د افغانستان استازى بسم الله سهاك. د هغه په اړه د (افغانسكي شتورم) پر افغانستان بريد په نامه روسي كتاب په ۳۵۹ - ۳۶۰ مخونو كې راغلي دي. سهاك ته امريكايي مقاماتو د افغانستان په اړه د م، م، د بېرني غونډې په درشل كې چې د شوروي د تېري خلاف درېځ نه دى نيولى ويلي وو چې له خپل استوگنځي څخه ووځي او ده دا ستونزه په م، م كې د شوروي استازي سره شريكه كړي او دا يې هم ورته ويلي دي چې غواړي په شوروي اتحاد كې د خپلې

كورنۍ سره ژوند وكړي او شوروي دولت ورسره مرسته وكړي. شوروي سفير دا موضوع له مسكو سره شريكه كړې او له دوو ورځو وروسته له مسكو څخه د سفير غوښتنې ته مثبت ځواب راغلی او شوروي استازی د سهاک سره گډ هوايي ډگر ته لدې امله تللی چې امریکایان کومه ستونزه ورته جوړه نكړي او سهاک د خپلې روسي ميرمنې سره د شوروي اتحاد د ورونژ ښار كې ژوند پيلوي .

څه ډول وگړي يې واک ته ورسول ؟

دا چې شوروي ښکېلاکگرو څه ډول وگړي د کابل په پلاز کېنول هغه به د جنرال مایوروف د کارمل د لومړي پوځي سلاکار څخه واورو. نوموړی د خپل (په افغانستان کې رښتيا څه تیریدل؟) نومي کتاب ژباړونکي ته ويلي وو: « بېرک کارمل ، نجیب ، اناهیتا ... دا ټول مصنوعي خلک دي. په لاس جوړې شوي څيرې دي... » د جنرال پورتنی خبره د دې څرگند واقعیت ښکارندوی ده چې شوروي اشغالگرو د کابل په پلاز د سیاستوالو په نامه جوړې شوي څېرې واک ته ورسولې چې د یوه هیواد د مشرانو له ځانگړتیاوو څخه بې برخې وو. که څه هم بېرک او اناهیتا چې اصلي نومونه یې سلطان حسین او ناهید دي د دموکراسۍ په لسيزه کې د ولسي جرگې غړي پاتې شوي وو خو د هغه مهال د ولسي جرگې د یوه غړي په وینا «په کابل کې دا هم ویل کېدل چې د شوروي اتحاد د خوشحالولو له پاره حکومت په انتخاباتو کې د بېرک کارمل او اناهیتا سره مرسته کړې ده .» ۴۱ / ۱۵۲ د دې معنی دا کيږي چې د دموکراسۍ په لسيزه کې کارمل او اناهیتا د ولس استازي نه بلکې د حکومت استازي وو. د دې لپاره چې د شورويانو پرمټ پرافغان ولس تپل شوو پرچمي واکمنو په اړه پوه شو مشت نمونه خروار د دريو تنو (کارمل ، نجیب ، کښتمند) په اړه به د دوو شورويانو او دريو پرچميانو، مایوروف او میتروخین ، ذبیح الله زیارمل ، عبدالقدوس غوربندي، او ثريا بها ولولو. مایوروف پنځلس میاشتې د دې مشرانوسره په همیشنيو کاري اړیکو کې پاتې شوی دی او واسيلي میتروخین شوروي څارگر د کی جی بی د آرشيف مرستیال وو . دري تنه افغانان لدې کبله غوره شوي چې هغوی له هر چا زیات خپل پرچمي مشران ښه پیژندل. البته چې جنرال مایوروف د ثور انقلاب د بشپړتيايي پړاو د نورو پرچمي مشرانو (راتیزاد، نور ، لایق ، رفیع ، بریالي ، جنرال گل آقا او جنرال خلیل الله) د ځانگړتیاوو په هکله څرگندونې لري که پر هغې بحث وشي لیکنه اوږدېږي. که د شوروي د اشغال په مهال د دولت او حکومت د مشرانو د ځانگړتیاوو یوې برخې ته چې د هغوی د شخصیت ښکارندوی دي گوته ونيول شي لوستونکی اړین معلومات تر لاسه کوي چې مسکو د خپل یرغل وروسته څه ډول وگړي دا .خ. د. گ او ټولني په مقدراتو واکمن کړل.

کارمل چې د پرچميانو منلی لارښود شمیرل کیده غوڅ اکثریت څیرونکي هغه ځانغوښتونکی ، دایم الخمر او په اخلاقي لحاظ کمزوری وگړی گڼي. په افغانستان کې د لوی پوځي سلاکار کاري ډلې په خپلو کې نوموړی شرابي اعلی سرقوماندان او راتیزاد د نادېژده (د لینن مېرمن) په نومونو یادول. د کارمل د شرابو څښل لوی پوځي سلاکار ته هم د زغم وتلی کار گرزیدلی وو او هغه ته په ارگ کې د نوموړي په دفتر کې چې د شرابو (ودکا) بوتل یې په لاس کې وو، وایي: « زه ستر جنرال مایوروف د افغانستان په دیموکراتیک جمهوریت کې لوی پوځي سلاکار تاسې بېرک کارمل په ټینگه د شرابو څښلو

منع كوم او ټينگار كوم چې سملاسي له دغه كار نه لاس واخلي... ملگري د ا. خ. د. گ د مركزي كميتي عمومي منشي او د افغانستان د ديموكراتيک جمهوريت د انقلابي شورا رئيس تاسي خبر ياست چې په هر ولايت كې د جگړې اور بل دی. هيواد په اور كې سوځي. سلگونه افغان او شوروي عسکر مري... كه دی، ببرك كارمل، همدا نن له شرابو څښلو نه لاس وانخلي نو زه به يوري اندروپوف او ديمتري اوستينوف ته خبر ورکړم او هرڅه به په پای كې ليويند بريژنف ته ورسيري... او بله دا چې خو دا تا ته وایم له دي ځايه به داسې والوزې چې خدای خبر چيرته به ځمكي ته راكوز شي...، همدا سبا د كابل پرتلويزيون وينا وكړئ. د هيواد د حالاتو او د انقلاب د برياوو په ساتنه كې له دښمن سره د وسله والي مبارزې د برياليتوبونو په اړه وغږيري... دوهمه او بنسټيزه خبره بايد عسكري چوڼيو ته ورشي. له قوماندانانو، د تيرونو له مشرانو او د ولايتونو د واليانو سره وگوري.» «۷/ ۱۲۳ - ۱۲۶ كارمل د جنرال د دستور پر بنسټ د تلويزيون له لارې د يرش دقيقې ملغري وشيندلي او څو ورځې وروسته جلال آباد ته ولاړ او هلته يې هم يوې ستري غونډې ته خپله انقلابي وينا واوروله. كارمل د خپلې يوې كلنې واكمنې پرمهال يوځل د بگرام هوايي ډگر ته تللی وو چې هلته د شوروي لښكر رابلونكي نور محمدتره كې او حفيظ الله امين معرفي كړي او دا دوهم ځل وو چې د مايوروف په امر جلال آباد ته وخوځېد. دا چې ببرك د اناهيټا سره د مينې ككړ رومان درلود پدې هكله د شوروي استخباراتي سندونو كې راغلي دي:»

د ببرك كارمل نفساني اخلاق هم ډير ټيټ ول. هغه د سياسي بيرو د غړي ميرمن اناهيټا راتيزاد سره ناوړه جنسي اړيكي درلودلې. «۱۲۴ / ۳۰۴ د كارمل - اناهيټا د رومان په اړه د (پرونده ناپديد) نومی كتاب ليكوال په ۱۶۱ مخ كې راوړي:» «د داود د واكمنې پرمهال پوليسو د دواړو د رومان كستونه ثبت كړي وو، د كورنيو چارو د وزير په دفتر كې ساتل كېدل او د ثور د وسلوال پاڅون وروسته د امين لاس ته لوېدلي وو او پدې اړه ذبيح الله زيارمل وايي: د دې كستونو راتلونكي برخليک ډراماتيک دی، ځكه چې د دې لاسوندونو په برېښېدو سره كارمل ومنل چې د خپلو نږدې ملگرو سره له هېواد څخه ووزي پدې شرط چې د كستونو محتوا افشا نشي...» يو وخت كارمل ثريا بها ته چې وروسته يې د نجيب د ورور صديق راهي سره واده وكړ د خپلې مينې احساس داسې بيانوي: «ته د اور يوه ټوټه يې چې ما سوځي! ته ما وژني. زه ډير وخت په دې تمه وم چې د ډاكټر جاني (اناهيټا) په نشتون كې وكولى شم د خپل زړه احساس تاته څرگندكړم. پوهيري پدې پوهه او ميرانه چې ته يې لري كولى شي ډير ژر د اناهيټا ځای ونيسي. اناهيټا زړه شوي ده او ته ائلس كلنه يې.» «۸۶ / ۱۲۵ مايوروف د خپل كتاب په ۱۲۶ مخ كې د كارمل سره خپلو پنځلس مياشتنيو كاري اړيكو ته په كتنې سره د نوموړي د شخصيت داسې انځور كاري: «په ژوند كې مې احمقان، لټان او شرابيان نه خوښېدل او دلته دا ټول صفتونه په يوه كس كې راټول شوي وو. او دا بيا گوندي لارښود او د دولت مشر و.» هو! د مسكو واكمنو د خپل لښكر پرمټ په افغان ولس احمق، لټ، بد اخلاقه او شرابي كارمل واكمن كړ چې تل خمار او له هرڅه بيخبره وي او شورويان په سره سينه په افغانستان كې خپلې نقشې پلي كړي. د پرچم د فركسيون د مركزي كميتي غړي غوربندي د شوروي اتحاد د څارگرې ادارې سره د كارمل د اړيكو په اړه ليكي:» كارمل د گوند د قدرت منبع او سرچينه د گوند څخه بهر لټوله او د دې سرچينې د اعتماد او باور د ترلاسه كولو په خاطر له هيڅ ډول هلوځلو ډډه نه كوله. بايد اعتراف وشي چې كارمل د روسانو د رښتيني ماهيت په پيژندنې كې بې سياله استاد وو او په هغه هيواد كې يې د قدرت سلسله مراتب د هر بل چا نه ښه درك كړي وو. هغه پوهيده چې هلته د ك. گ. ب د واړه ضابط واك د بل هر سياسي او دولتي مقام نه زيات دی. د دې هوښياري او زيركۍ له امله وو چې هغه فخر څرخونه كوله او ويل چې د واك د ځنځير اصلي كړۍ ته يې لاس اچولى دی او پدې ډگر كې سيال نلري...، دا چې كارمل يوه ستره شبكه په كار اچولي

وه ترڅو ثابته كړي چې له ده پرته بل ښه نوكر نشته او څرنگه چې هغه د قدرت سرچينه د گوند بهر گڼله ملي واكمنۍ ته د رسيدلو امكان يې هم د ملي ارادې بهر لټاوه. بلدي كبله دا تصادف نه وو چې شوروي د يوې نړيوالې رسوايي په منلو سره خپل سور پوځ په خوځښت راووست او د بشري ټولني د ټولو نورمونو خلاف يې په يوه څرگند خونري يرغل لاس پورې كړ. داسې دولت يې را نسكور كړ چې رئيس يې د شوروي دوست وو خو په خپلو كورنيو چارو كې يې د شورويانو لاسوهنه نه غوښتله مسموم او بيا ترور كړ او خپل (حلقه به گوش) مزدور يې په اصطلاح تش په نامه د واک په گډۍ كيناوه. «۵۰ / ۸۰ كارمل د خپلې واكمنۍ پرمهال د ځوانانو يوې غونډې ته چې د وطن دوستۍ درس ورکړي ويلي وو:» وطنپال افغان څوك دی؟ د نوي افغانستان انسان څوك دی؟ چې د افغان - شوروي دوستۍ ته وفادار وي.» ۱۷۴ د پرچمي مشرتابه شوروي پالنه او شورويانو ته خوش خدمتي، د شورويانو د جنايتونو د پټولو هڅې او سربيره پردې خپل ولس ته سپكاوى به د دې سازمان د دوو نورو مشرانو (كشتمند او نجيب) له لوري د شوروي پوځيانو د يوه جنايت په وړاندې غبرگون كې ووينو. كيسه داسې وه چې د ۱۹۸۱ كال د فبروري په ۱۵ شوروي پوځيانو د گزمې يوه يوولس كسيزه ډله جلال آباد ته څيرمه پرگزمه بوخته وه او دې ډلې پټيلي چې خپل كنډك ته د كبابو لپاره د پسونو ډالۍ له ځانه سره يوښيي. هغوى يوه كور ته د ديوال له لارې ننوزي چې د پسونو سربيره درۍ ښخې هم ويني. دا يوولس تنه د دوو گړيو په ترڅ كې د دوو سپين زيرو او ۷ كوچنيانو ترمخه د ښځو پر عزت تيرى كوي. هغوى په ښځو د جنسي تيري وروسته لومړۍ ښځې او بيا زاړه او ماشومان وژني. د زغره وال گادي د تيلو له ټانكي نه تيل را اخيستي، پر شهيدانو يې شيندلي، د پاسه يې كالي، كټونه، لمځي او پوزي غورځولي او وروسته يې اور وراچولى دى. دې ډلې يوولس پسونه خپل كنډك ته ورسره بيولي وو چې گواكي كليوالو د شوروي پوځ د ورځې ډالۍ وراستولي ده. (د فبروري درويشتمه د شوروي د پوځ ورځ بلل كيده) د وژل شوي كورنۍ يو دوولس كلن هلک چې په يوه گوت كې پټ شوى دا د وحشت ډكې صحنې ليدلي دي او د ډلې مشر يې پيژندلى دى. په شوروي كنډك كې د تحقيقاتو وروسته تورنو په خپل جرم اعتراف كړى او لوى پوځي سلاكار د دې پيښې له امله د بښني لپاره صدر اعظم كشتمند ته ورغلى دى ځكه چې دا مهال كارمل د شوروي د كمونست گوند په ۲۶ كنگره كې د گډون لپاره مسكو ته تللى وو. پدې اړه هغه ډيالوگ چې د كشتمند او شوروي جنرال ترمنځ ترسره شوى دلته كت مټ رانقليرى:

كشتمند- د خاد رئيس او جنرال سپولنيكوف (د نجيب الله سلاكار) همدا لږه شيبه وړاندې خبر را كړ چې دا جنايت په بدلو جامو كې غليم پخپله كړى دى.

مايوروف - مور ځاى پرځاى د دغه جنايت په اړه پلټنې وكړي له بده مرغه هغه د څلويښتم لښكر پوځيانو ترسره كړى دى.

كشتمند- دا هيڅ امكان نلري. كشتمند دا وويل او بيا يې زما خوا ته د مكر له كتنې وروسته د هرڅه د بيا پلټنې اړتيا ته گوته ونيوله.

مايوروف- نن به همدا كار وكړو هيله كوم چې خپل يو مرستيال هم د كميسيون د غړي په توگه وگمارئ. دوهم ځل سيمي او نوموړي كنډك ته پلاوى ولاړ او ور ته څرگنده شوه چې ترسره شوى جنايت شوروي پوځيانو كړى دى. لوى سلاكار او د پلاوي غړي كشتمند ته ورځي او دا ورته وايي چې جنايت شوروي سپاهيانو كړى دى او كشتمند ته د شوروي سپاهيانو له لوري د ترسره شوي جنايت له امله د خواشيني د

وراندې كولو سر بېره بښنه غواړي. خو د مايوروف په وينا «د حكومت رئيس د دې پرځاى چې زموږ بښنه ومني، سره لدې چې ملكي وگړو ته زموږ له خوا شوي سپكاوي ته يې بد وويل، د پرې ډيره برخه يې پخپله پر افغانانو واچوله. گواكي دا چې افغانان پخپله لكه ځناور بې نظمه دي او له همدې امله يې دې ته لاره هواره كړې چې دغسې چلند ورسره وشي. اوس هغه له دې امله له موږ نه بښنه غواړي.» په يوه بله افغاني ضد او د پښتنو د دود خلاف پېښه كې د نجيب كړنو ته په كتنې سره نوموړي ته جنرال مايوروف داسې پيغور وركوي: «پښتانه له شريعت پرته د پښتونوالي يو دود هم لري. له هغه نه د سرغړونې سزا مرگ دى. نجيبه ته خو پښتون يې تا څنگه پښتونولي پرېښوده؟» هغه څه چې پورته بيان شول د مايوروف د كتاب د ۳۳۳ څخه تر ۳۵۴ مخونو مفصلو تشرېحاتو لنديز وو. د نجيب الله په اړه د سلاكار خبره د هغه جنايت په اړه ده چې هغه په هرات كې په يوه شپه د څلورو سوو تنو شاوخوا اسيران چې د هغوى سره ژمنه شوې وه كه تسليم شي ژوندي به پاتې شي خو نجيب د كارمل د دستور له مخې هغوى ووژل. انگلوساكسوني اشغالگرو هم پرچمي مشرانو ته ورته لوبډلي او خپلو بادارانو ته پالپاله وگړي واك ته ورسول چې د كشتمند په څېر د اشغالگرو جنايتونه په خپلو پوځيانو واچوي. غوره بېلگه يې د اشرف غني په واكمنۍ كې په كندز كې د بې پولې ډاكترانو په روغتون بمبارۍ وې چې امريكايانو دا جنايت ومنلو خو غني ويل چې دا بمبارۍ افغاني پېلوټانو كړې دي. كه چيرې د ليكنې دا برخه په څو كړښو كې را ونغښتل شي دا پايله ترې راوځي چې شوروي اشغالگرو په افغانستان داسې څيرې واكمني كړلې چې له يوه پلوه اخلاقي كمزورتياوې لرلې او له بله پلوه د ملي گټو په پرتله يې شوروي گټو ته لومړيتوب وركاوه او ټول گامونه يې د شورويانو د خوښۍ او د هغوى د بشپړ باور ترلاسه كولو په موخه اوچتول. اشغالگرو ته د اشغال زېږنده واكمنانو د شخصيت جوهر د هغه د مشر له وينا بربنډېږي چې د گوند په دوولسم پلنوم كې وايي: «زموږ انقلاب شا ته نه ځي ځكه زموږ تكيه گاه زموږ ستر دوست شوروي اتحاد دى.»

خپلواكي يا بلواكي؟

بېرک کارمل په خپله لومړۍ ثبت شوې وينا كې هېواد ته د «ملي خپلواکۍ او آزادۍ» د راتگ زېږى وركړ. دا د ملي خپلواکۍ او آزادۍ مدعي د دوو شوروي فرقو پر مټ واك ته ورسول شو. آيا د نړۍ په كوم هېواد كې پردې لښكر ددې هېواد ولسونو ته خپلواكي او آزادي راوړې ده چې كارمل يې ادعا كوي. دا دوي فرقي د وخت په تېرېدو سره په يوه ستر لښكر واوښتې چې شمېر يې يولك او شل زرو تنوته ورسېد. دا د دې ښكارندوى وو چې ولس د دې خپلواکۍ او آزادۍ مدعي د واكمنۍ په وړاندې ودرېد او مسكو اړ شو نور ځواكونه افغانستان ته را ولېږي. خو بيا هم كارمل او د دسترخوان يارانو يې هغه محدود قطعاعات بلل. د محدودو قطعاعاتو په اړه اسدالله سروري په يوه مجلس كې د يوه خلقي په ځواب كې په خندا ويلي وو: «موږ چې راتلو ما پخپلو سترگو وليدل چې ډېرې محدودې وې. يو سر يې د خيرخاني كوټل ته رارسېدلى و بل سر يې په حيرتان كې و.» ۴۰ / ۴۶۸ سربېره پردې د يرغل وروسته د شوروي د زرگونو ملكي، پوځي او استخباراتي سلاكارانو راتگ هم پيل شو چې البته د اشغال مخكې هم گڼ شمېر شوروي سلاكارانو په هېواد كې شتون درلود. لكه څرنگه چې د سلاكار له نامه څخه ښكاري د هغه دنده سلا او مشورې وركول دي خو د كارمل په واكمنېدو سره هغوى مشورې نه بلکې دستورونه او امرونه وركول. پدې هكله د كې جې بې مرستيال شبارشين ليكي: «مونږ كې جې بې له افغانانو سره مرسته نه كوله، مشوره مو نه وركوله، بلکې قوماندې مو وركوله...» ۱۹۴ / ۱۴۰ پورتنۍ وينا ښيي چې

د ۱۹۷۹ کال د دسمبر د اووه ويشتمې وروسته د افغانستان اصلي واکداران شوروي سلاکاران وو، کارمل، نجيب، کښتمند، شرق، خالقيار، وزيران او واليان او قوماندانان يې د تمثيل لپاره کينولي وو. ددې بربنډ واقعيت د اثبات لپاره به څو بيلگي راوړل شي. کله چې مسکو د افغانستان د اشغال وروسته د کارمل لپاره ستر پوځي سلاکار وټاکه هغه د کی جی بی مشرانډروپوف ور وغوښت او د ځانگړو دستورونو د ورکولو سربيره يې دا هم ورته وويل: «پوهيږو چې کارمل يوه کرغېرنه څيره ده. خو زموږ لارښوونو ته کلک غور نيسي. د هغه ملاتړ وکړه...، پدې توگه نو هرڅه پخپل لاس کې ونيسي او عمل وکړي.» ۵/۷ کله چې اندروپوف جنرال ته وايي هرڅه پخپل لاس کې ونيسي يعني واک ستا سره دی هرڅه چې کوي هغه کوه. د پرچمي مشرانو په بيواکي د ښه پوهيدو لپاره اړينه بريښي د شوروي لورپوړو پوځيانو او افغان گوندي او حکومتي جگپوړو ځېنو څرگندونو ته لوستونکی راوبولم. د کی جی بی په افغانستان کې نومي کتاب په ۲۷۵ او ۲۹۵ مخونو کې راغلي دي: «د گوند د لورپوړو غړو، د کی جی بی د پوځي سلاکارانو، د کورنيو چارو د وزارت، او د زونونو د اداري مشرانو ترمنځ غونډې يو په بل پسې نيول کيدلې. له افغان لوري د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند د مرکزي کميټې او د انقلابي شوری هغه غړي چې د زونونو د اداري مشرانو په توگه ټاکل شوي ول او هم کښتمند، نور، زيري، رفيع، گلابزوی اونجيب الله دغو غونډو ته رابلل کيدل. د غونډو د اجندا په اړه پريکړه يواځې شورويانو کوله...، د گوند د مشرتابه ډله په گوند او هيواد کې د ننه د روانو چارو او ستونزو رښتونی انځور نه شواي ليدلای. هغوی په خپلو عمومي دندو نه پوهيدل. د دغې خبرې د زباد لپاره هغه لاسوندونه شته چې د ۱۹۸۰ زکال د جولای په مياشت کې د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند د مرکزي کميټې پلنوم ته ټولي ويناوې او پريکړې د شوروي له لوري جوړې شوې وې. د دغه کار لويه برخه د کی جی بی د پلاوي د مالوماتو د څانگې د مشرانو د کی جی بی د لومړي لوی مديریت غړي جگړن الف وي. پاولوف جوړه کړې وه.» لياخفسکي راوري: «سربيره پردې ببرک کارمل او نجيب الله سياسي سلاکاران درلودل کومو چې د ا، خ، د، گ ستراتيژيکي کرښې برابرولي او د ا، خ، د، گ د مرکزي کميټې عمومي منشي ته يې مختلفو غونډو ته ويناوې چمتو کولې.» ۳۶۶ / ۴۹ د لياخفسکي موخه شوروي سياسي سلاکاران دي نه افغان سلاکاران.

د گوند د عمومي منشي نجيب الله مرستيال فريداحمدزک د گوند د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته د خپلو پرچمي ملگرو سره په يوه فيسبوکي بحث کې د گوند د سندونو د چمتو کولو په هکله وايي: «د ا، خ، د، گ د اساسي سندونو د چمتو کولو په هکله د هغه د بنسټ ايښودلو څخه د ویکتورپيټروويچ پکنيچينکه تر وروستۍ ورځې پورې د تره کي او امين د زمانې د ځينو ليکنو او سندونو پرته داسې لاسوند نشته چې مور او تاسو چمتو کړي وي.» ۱۹۵ جنرال عظيمي د دفاع وزير مرستيال ليکي: «يوازې د مسکو او د څلويښتمې اردو د قوماندان يوه اشاره د اردو لوی سلاکار ته کفايت کاوه چې د افغانستان د اردو وتلي قوماندانان له خلقي نه نيولي تر پرچمي پورې په مختلفو نومونو... تبديل او يا زندان ته واچول شي...، څرنگه چې مسکو امرکاوه هغه بايد عملي شي.» ۲۶۰ / ۱۲۹ همدا رنگه فقيرمحمد ودان د گوند د تبليغ او ترويج د څانگې مشر د جنرال عظيمي له قوله د نجيب الله د واکمنۍ پر مهال د هغه د مطبوعاتي کنفرانسونو او مرکو په اړه ليکي: «بېله شکه مونږ هغه ځوابونه ورکول چې مخکې د نجيب الله سرسلاکار ویکتورپيټروويچ ديکتې کول او زمونږ په واک کې يې اېښي وو او مونږ اړ وو همغسې ځواب ور کړو.» ۱۱۱ / ۱۹۱ گلدادخان د صدراعظم کښتمند مرستيال ليکي: «شورويانو ببرک کارمل ټاکلی و. شورويانو کارمل ايسته کړو او د هغه پر ځای يې نجيب الله وټاکلو. د شورويانو بې سلا او مشوري کښتمند او يارانو يې وزيران، ريبسان او د امنيتي وزارتونو د ټوليو قوماندانان هم بې د شورويانو

سلاو او مشورو نه ټاکلی شول او نه يې پوځي رتبې ورکولې شول، شورويانو د يوه دويمې رتبې رييس په ټاکلو کې هم بايد سر بنورولې وای. «۱۰۵ / ۳۳۸، ۵۳۲ د نجيب الله پوځي سلاکار د جمهور رييس د واک په اړه ليکي: «ما هره ورځ د اعلي قوماندانۍ د بورد د غونډو د جوړېدو مخکې مابنم يا سهار د جمهور رييس د دستورونو طرحه څيړله. معمولاً د اصلي مسئلو په هکله چې بايد دستورونه ورکړل شي هغه ما ليکل...» ۱۹۶ / ۱۵۳ د شوروي سلاکارانو د بشپړ واک په هکله به ليکوال د کندهار د قول اردو د سياسي امریت د مرستيالی څخه د خپل تبديلبندو په اړه رڼا واچوي. ليکوال په روسي ژبه تسلط درلود او د سلاکار سره بېله ژباړونکي کاري اړيکې ساتلې. ليکوال ليوال نه وو په محاربي جزوتم کې چې د ملي مقاومت سره نېغ په نېغه په جگړه کې ښکېل وي دنده تر سره کړي. دا موضوع يې د سياسي امریت له شوروي سلاکار سره پدې پلمه طرحه کړله چې غواړي د قول اردو د جزوتمونو د سياسي کارکوونکو وړتياوو ته په کتو سره هر څوک په مناسب ځای و گوماري. هغه دا وړانديز ونه منلو او ليکوال ورته وويل که زما وړانديز نه منل کيږي پدې څوکي کار نه کوم. سلاکار وړانديز ومنلو او يوه ورځ وروسته د دفاع وزارت د سياسي رياست څخه د سياسي امریت د مرستيال د تبديلي شفر راغی. عجيبه دا وه چې په شفر کې په سياسي رياست کې يې پداسې څوکي گومارلې وم چې هغې په تشکيل کې شتون نه درلود او پوره شپږ مياشتې وزگار وم يعنې احتياط ته سوق شوم. په شفر کې يې لدې کبله احتياط ته د ليکوال د سوقولو مساله نه وه ليکلې چې خلقيان کومه گډوډي جوړه نکړي. دا ددې واقعيت ښکارندوی و چې د افسرانو د تبديلولو، گوبنه کولو او گومارلو واک د سلاکارانو سره وو نه د قوماندانانو او سياسي آمرانو سره. همدا رنگه په ارگ کې شورويانو د کارمل ټول کړه وړه او ليدني کتنې تنظيمول. د کارمل د ملگري حسن شرق په وينا «په ۱۳۵۸ کال کې د کارمل جمهوري رياست ته ورغلم. د انتظار په کوټه کې کېناستم. د بناغلي عبدالرحيم هاتف د وتلو وروسته يې ماته اجازه را کړله چې د کارمل د کار کوټي ته ننوږم. له بده مرغه د پښو د دردونو له امله بېله لکنې مې نشوای کولای کوټي ته ننوږم. شوروي ساتونکي مخه ونيوله او ما هم مقاومت وکړ. زموږ دواړو خبرې کارمل واورېدلې. په خپله هغه را ووت او له شوروي ساتونکي يې هيله وکړه چې د لکنې سره اجازه راکړي. لکه چې د هغه امر يې نه وي اورېدلی لرگی يې را څخه واخيست. کارمل خپلې کوټې ته بېرته ننوت او زه گود گود کوټې ته ننوتم او په مينې سره يې په غيږ کې ونيولم مچي يې کړم او و يې ويل په شوروي ملگرو ډېر گران يم او زما د ځان د ساتلو په موخه زما امرونو ته هم پام نه راگرځوي» ۳۸ / ۲۳۹

د پورتنیو لنډو څرگندونو څخه جوتېږي چې د شوروي اشغال پرمهال او همدا رنگه د شوروي پوځيانو د وتلو وروسته د افغانستان په دموکراتيک جمهوريت کې بشپړ واک د شوروي سلاکارانو سره وو او افغان مشران د تمثيل لپاره کېنول شوي وو او دا خپلواکي نه بلکې بلواکي وه.

د پاک زرو خلقيانو فرصت غوښتونکي مشران

مخکې لدې چې پدې اړه بحث وشي اړينه ښکاري د شوروي د تېري پرمهال د خلقيانو د کورني وضعيت څخه خبر شو. د ليکوال درې خاطرې کولای شي لوستونکي د شوروي د اشغال پرمهال د خلقيانو د کورني وضعيت او د پاک زرو خلقيانو له لوري په خپلو مشرانو په کاذب باور وپوهېږي. په افغانستان باندې د شوروي لښکر يرغل، د دولت او دفاع وزارت د مشرتابه ترور او د هيواد د مخابراتي سيستم شنډول خلقيان هک پک کړل او له يوبل سره يې اړيکې پرې شوې. له بله اړخه ۱۰۳ ورځي

مخكې د امين له لوري د تره كې گوښه كول او بيا يې وژل چې د سلگونو خلقي كدرونو زنداني كيدل او وژل هم ورسره مل وو خلقيان په دوو دښمنو ډلو ويشلي وو. پداسې يوه حالت كې ډير پاخه او مجرب گوند هم دا وړتيا نلرله چې مناسب دريځ غوره كړي.

الف – لومړۍ خاطره

هغه مهال ليكوال د كندهار د قول اردو په سياسي څانگه كې دنده لرله او د دې څانگې مشر په كابل كې وو، څانگې مرستيال هم نه درلود او ليكوال د دې څانگې د چارو د لارښوونې مسؤليت درلود. د راډيو څخه د كارمل د وينا په اورېدو سره د قول اردو قوماندان محمدكبير كارواني ته ورغی ترڅو وپوهيږي چې په كابل كومه ټكه لوبدلې ده. څو شيبې وروسته د سرحدونو وزير او د كندهار والي صاحب جان صحرايي او د ولايتي گوندي كميتي منشي مير احمدشاه خالص هم راوړسيدل. په كابل كې د پېښو په اړوند خبرې پيل شوي چې د كارمل وينا بيا له راډيو څخه خپره شوه. كله چې وينا پای ته ورسيدله صحرايي قوماندان ته وويل: « په كابل كې چې څه پېښ شول په هغو كې د دستگير پنجشيري لاس دی او بايد چې قول اردو ته د كابل په لور حرکت وركړي.» قوماندان ور ته وويل: « د قول اردو ډېرې جزوتامونه په شپږو ولايتونو كې ځای پرځای شوي دي د هغوی راټولول لږترلږه دوي – درۍ ورځې وخت نيسي او بيا كله چې د كابل په لور جزوتامونه په كتار كې ودرېږي او د مارش قومانده وركړل شي د څو جنګي الوتكو د بمبارۍ له امله له منځه ځي او زه چمتونه يم دا كار و كړم. » صحرايي د قوماندان د خبرو په اورېدو سره ورته و ويل: « په ميټينگو كې د خپلې لاسۍ توپانچې په بنودلو سره وايي چې د انقلاب دښمنان به د هغې پواسطه له منځه وړم او اوس دا ډول خبرې كوي » كارواني ور غبرگه كړله: « هو! ماويلې دي چې د انقلاب څخه دفاع كوم نه له رهبرانو. » د دې خبرې په اورېدو سره صحرايي له خپله ځايه پورته شو او منشي ته يې وويل: « هرڅه څرگند شول راځه چې څو » هغوی دواړه لكه مرور له دفتر نه ووتل او د خپل گاډي په لور وخوځيدل مور هم ورپسې وخوځيدو خو هغوی بيله دي چې شاته وگوري او خدای په امانې وكړي پخپل موټر كې سپاره شول. د هغوی د تگ وروسته ليكوال قوماندان ته وويل، بنايي صحرايي صاحب كومي خوا ته ولاړ شي. نوموړي وويل كه زما څخه مرسته وغواړي زه به د هغه سره د يوه سپين ربري په توگه هر ډول مرسته وكړم. خو وليدل شول چې صحرايي د كومي بلې خوا پر ځای كابل ته تللی وو.

كه چيرې د صحرايي او كارواني مشاجرې ته ځيرشو ليدل كيږي چې د هغوی ترمنځ د څرگندي بې اعتمادۍ او مخامختيا نښې نښانې ليدل كيږي. هغه مهال په ټول گوند كې ورته حالت واكمن وو چې پداسې يوه حالت كې يې نشوای كولاى په گډه اړينه پريكړه وكړي. هغه مهال چې د حكومت او د دفاع وزارت مشرتابه وژل شوي وو، مخابراتي سيستم شند او پر هغو سر بيره په گوند كې د ژور بحران او بې اعتمادۍ شتون ټول د دې سبب شول چې وسله والو ځواكونو ته كوم امر او هدايت ورنكړل شي او هغوی هم كوم اړين غبرگون ونشي بنودلی ځكه چې وسلوال ځواكونه د اعلى سر قوماندان او يا لوی درستيز د امر له مخې فعاليت كوي او هر قوماندان په خپل سر نشي كولاى عمل وكړي. دې ټولو دې ته لار هواره كړله چې شوروي يرغلگر وتوانيږي ډير ژر پر وضعيت واكمن شي.

ب – دوهمه خاطره

د شورويانو له يرغل، درۍ څلور ورځې وروسته د قول اردو قوماندان وروغوښتم، يوه ورقه يې راكړه چې ويې لولم. پدې ورقه كې ليكل شوي وو چې د قلات د ۴۳ قطعي امينيانو پټه غونډه كړي او غواړي غونډ اشرارو ته تسليم كړي. دا رپوټ د نوموړي غونډ يوه پرچمي افسر د كندهار نوي والي (شهنواز شيواني) خلقي افسر ته چې د امين په واكمنۍ كې زنداني شوی وو وركړی وو. قوماندان ليكوال

ته وويل درې كسيزه پلاوي مي چې ته يې يو غړی يې د غونډ د وضعیت د څيرلو په موخه ټاكي دی ته به دا موضوع وڅيرې او همدا راز د سياسي رياست نه د راغلي پلاوي يو تن به ستاسو سره لارشي ترڅو په هيواد کې د وروستيو پېښو په اړوند د غونډ گونديانو او منسوبينو ته معلومات ورکړي. مورن څلور تنه قلات ته ولاړو. ليکوال او د سياسي رياست استازي لومړی د غونډ له گونديانو سره وکتل چې پدې کتنه کې د غونډ قوماندان محمد آصف شور هم گډون درلود. د سياسي رياست استازي دوهم بریدمن کوچي د انقلاب د نوي پړاو په هکله غونډې ته خپله وينا واوروله چې د قهر او غوسې نه له ډکو پوښتنو سره مخامخ شو. قوماندان چې د ليکوال تر څنگ ناست وو وويل تر اوسه پورې گونديان راپاتې وو هغه هم دې بناغلي اشرار کړل. پدې وخت کې می اجازه وغوښتله چې پدې اړه څه ووايم. د غونډې برخه والو ته می وويل ستاسو پوښتنې، اندېښنې او نيوکې سمې دي چې د يوه هيواد مشر که ښه وي يا بد بل هيواد حق نه لري چې هغه ووژني او پرځای يې بل څوک کينوي او دا د دې هيواد په کورنيو چارو کې لاسوهنه ده. خو خبره دا ده پردې مساله وغزيرو چې اوس څه وکړو؟ زما له نظره په دوو مسالو بايد بحث وشي:

۱- له وسله والو مخالفينو سره يوځای کېدل

۲- له واکمن حالت سره موقتاً ځان جوړول.

د ليکوال د لنډو خبرو وروسته ددې غونډې گډون کوونکي چې شمير يې د ديرشو تنو شا وخوا وو پدې سلا شول چې د وسلو مخالفانو سره چې د ثور انقلاب وروسته د جهاد په نامه د پرديو په اراده خپل وطن وړانوي اوروڼې اندي وژني نشو کولای گډه ژبه پيدا کړو او وکتل شي چې د گوند بنسټ اېښودونکي (زيری ، پنجشیری او ميثاق) په راتلونکي کې کوم برخليک لري. که هغوی په گوند او حکومت کې خپل پخواني دريځونه تر لاسه کړي هغوی به په هيواد کې د داسې شرايطو د راوستلو لپاره مبارزه وکړي چې د انقلاب هدفونه پلي او هيواد د نورو خپلواکه هيوادونو په کتار کې ودريري او که هغوی له پامه وغورزول شول هغه وخت به بيا تصميم ونيسو. کله چې په غونډه کې حاضرین يوې نتيجه ته ورسيدل د هغه رپوټ څيرنه می پيل کړه چې گواکې امينيانو پټه غونډه کړې او د اشرارو سره د يوځای کيدو په لټه کې دي. د حاضرينو څخه د داسې يوې غونډې پوښتنه وشوه چې پرې خبردي که نه؟ پدې وخت کې د غونډ قوماندان وويل دلته د امينيانو په نامه څوک نشته او چا پټه غونډه هم نده کړې. د مرغومي په اوومه لومړي گوندي سازمان په هيواد کې د نوي وضعیت په اړوند غونډه درلوده او داسې پرېکړه يې وکړه:

الف - د شوروي يرغل مور ته د منلو وړ نه دی او اوس چې د ترسره شوي عمل سره مخامخ يو غوره دا ده چې شوروي پوځيان دې په ښارونو او کليو کې نه راڅرگنديږي بلکې پولې دې وتري ترڅو له بهر نه د اورپکو د راتگ مخنيوی وکړي.

ب - د گوند څخه اېستل شوی بېرک کارمل او ملگري يې بايد د لومړنيو گوندي سازمانونو له لارې گوند ته ومنل شي او د گوند رهبري د کنکري له لارې وټاکل شي. مور د دې غونډې پروتوکول د پستي له لارې د قول اردو سياسي امریت ته درليږلی ښايي دررسيدلی وي يا در ورسيري.

په دې ډول د گونديانو سره کتنه پای ته ورسیده او د رپوټ مسئله چې د درواغو پرته بل څه نه وو هم روښانه شوه. د دې سفر څخه دې پايلې ته ورسيدم چې ددې غونډ خلقيانو او افسرانو لکه د کندهار د قول اردو د منسوبانو په شان د نيواک او د ټپل شوي گوندي مشرتابه ضد روحیه درلوده، پرچميانو د خلقيانو د خپلوخيال درلود او بل دا چې د گوند خلقي برخي پخپلو مشرانو داسې کاذب باور درلود چې د ژمنو رهبرانو په شان به داسې گامونه پورته کړي چې د گوند غښتلتيا او د يوه خپلواک او پرمختللي

افغانستان جوړول وي. خو د گونديانو له لوري پدې بې پروا، فرصت غوښتونکو او د څوکیو لیاوالو مشرانو دا ډول باور د هغوی پاک زړې ښودله. دې مشرانو چې د واک خوند لیدلی وو او شوروي اتحاد یې د خپلو ایدیلوژیکي باورونو له مخې د ثور انقلاب د بري ضمانت کوونکی شمیرلو پدې ډول د شوروي اتحاد د هژمونیستي پالیسیو او افغاني ضد موخو رښتیني پلي کوونکي شول. دې پاک زړو گونديانو فکر کاوه چې مشران به یې هم د دوی په څیر د گوند د اساسنامې د تطبیق په هڅه کې وي، د کنګرې د رابللو په موخه به هڅې وکړي تر څو د آزادو ټاکنو له لارې گوندي لارښوونکي مقامات وټاکل شي. پر همدې بنسټ وو چې دې گونديانو په راتلونکو دوو گوندي کنفرانسونو کې ټولې هڅې دې ته راوګرزولې چې غوره استازي هغو ته لار پیدا کړي خو مشرانو یې «په ډیره سپین سترګی لستوني رانغښتي وو چې په انتخاباتو او کنفرانس کې د خلقیانو د مخالفت او بې نظمۍ مخه ونیسي.» ۴۰ / ۵۰۰ عجیبه داده چې گوندي مشرانو د گونديانو اصولي دريځ ته او د اساسنامې غوښتنو پلي کولو ته د خلقیانو مخالفت او بې نظمې ویله. د خلقیانو دې مشرانو نه یوازې په گوندي غونډو کې د گونديانو له خوا د ناخوالو او نیمګړتیاوو خلاف د جوړوونکو نیوکو مخنیوی کاوه بلکې په کاري غونډو کې چې په یوه ځانګړي ارګان، اداره او یا سیمه کې د ستونزو او د هغو د حل د لارو چارو د موندلو په موخه کیدلې هم د خپلو ملګرو خولې ورتلې چې دریمه خاطره د دې مشرانو له لوري د خلقي کدرونو د روا وړاندیزونو، غوښتنو او نیوکو مخنیوی ښيي.

ج – دریمه خاطره

د ۱۳۵۹ کال د دوبي میاشت وه، د کندهار ښار امنیتي وضعیت خورا کړکېچن وو. د دې حالت نه د وتلو په خاطر د پلازمېنې نه د سیاسي بیروغري خلقي صالح محمد زبیری او پرچمي نور احمدنور چې شوروي سلاکارانو ورته غبرګوني وروڼه ویل او له هغو سره یو شوروي سلاکار هم راغلي وو. دې پلاوي د کندهار د ښار د امنیتي کړکېچن حالت له کبله د جنوب لویدیځ زون امر او د کندهار ولایت ملکي او امنیتي مسئولین، د هغوی شوروي سلاکاران او د قول اردو مشرتابه په قول اردو کې جرګه شوي وو چې لیکوال هم پدې غونډه کې ګډون درلود. د نوموړو ارګانونو مسئولانو هر یوه د وضعیت په اړوند خپل رپوټونه ور کړل او هغه څه یې ویل چې په کابل کې د ناستو مشرانو او شوروي سلاکارانو په مزاج ښه لګیدل خو د قول اردو د قوماندان وینا له نورو توپیر درلود چې هغه د وضعیت د خپریدو په اصلي لاملونو چې د جنوب لویدیځ زون نویو واک ته رسول شوو پرچمي مشرتابه کړنو ته ځانګړې شوې وه. د قوماندان د خبرو پر مهال زبیری هغه ته وویل چې ملګری قوماندان پردې مورن پوهیرو پرنورو مسالو خبرې وکړه خو قوماندان بیا هم پر هغو مسالو غږیده چې د وضعیت د خپریدو لاملونه وو لکه په گوند کې د یووالی نه شتون، د پرچميانو لخوا د خلقیانو څخه غچ اخیستنې، د انقلاب د دفاع د کمیټو د کمزوري کولو هڅې او د ملکي او امنیتي ارګانونو ترمنځ د پوهاوي او همغږۍ نشتون او.. یوځل بیا زبیری د قوماندان په خبرو کې ورګډ شو او خپله خبره یې تکرار کړه چې د کارواني د زغم کاسه ډکه شوه و یې ویل که تاسو پوهیرو خو زه غواړم چې ملګری نور هم پرې پوه شي.

د غونډې په پای کې د گوند د منشیانو او د هغوی سره مل شوروي سلاکار ویناوې وکړلې او په ځانګړې ډول شوروي سلاکار وویل چې د جنوب لویدیځ زون د مشرتابه او د قول اردو د قوماندان ترمنځ د نظریووالی نه لیدل کیري چې دا د وضعیت په کړکېچن کېدو او خرابېدو اغیزلري. میاشت تیره نه وه چې د جنوب لویدیځ زون د مسئولینو او د قول اردو د بولندوی ترمنځ د نظر د یووالي د تامينیدو په موخه د قول اردو قوماندان تبدیل کړل شو او پرځای یې د ظاهر شاه د واکمنۍ بودا پرچمي جنرال میرطهماس رؤف مقرر شو. ددې غونډې بهیر ښيي چې څرنگه زبیری هغه خلقي مشر چې د قلات د

غونډ گونديانو د ده او نورو خلقي مشرانو په خاطر د شوروي په لاس کينول شوي واکمني په دفاع کې ودریدل او قرباني يې ورکړې خو زيرې هغه چاته د خبرو فرصت نه ورکاوه چې د دې گونديانو غوښتنې او انديښنې او د جنوب لويديځ زون د وضعیت د ښه کېدو په موخه خپل وړانديزونه لوړو مقامونو ته رسول .

د نظام کاتبان او ساتونکي

د شوروي د تېري په پايله کې خلقي واکمني نسکوره او ظاهراً د کارمل په مشرۍ پرچميانو ته واک ولېږدول شو. اشغالګرو خپلو موخو ته د رسېدو په موخه اړ وو چې يوازې په پرچميانو بشپړباور ولري ، په حساسو څوکيو يې وگوماري او خلقيان لکه نور افغانان تر همېشني څارني لاندې ونيسي او د خلقيانو څخه د کاتبانو په څېر او د نظام د ساتونکو په موخه افزاري گټه پورته کړي. د اشغال په لومړيو کې د ا، خ، د، گ د غړو شمېر د پنځلسو زرو شاوخوا اټکل کېده چې يونيم زره يې پرچميان وو. لدې څخه معلومېږي چې د نظام د ملاتېر خلقيانو جوړاوه. پر دې اساس شورويان اړ وو چې خلقيان په واک کې شريک او د هغوی څخه د نظام د ټينګښت په موخه گټه پورته کړي. اشغالګرو د خلقي لښکر د کابو کولو ، له هغوی څخه د نظام د کاتبانو او ساتونکو په موخه ځيرکانه تگلاره غوره کړله چې هغوی هېڅکله هم گډه ژبه سره و نه مومي. دا تگلاره داسې وه چې د خلقيانو يوه ډله مشران يې په واک کې ور گډ او بله برخه يې زنداني او يا په کور کېنول چې دې کار خلقيان په طبيعي ډول په دوو ډلو ووېشل او بل دا چې د خلقيانو داسې مشران او کدرونه راپورته کړي چې د سياسي مشرتابه ځانگړتياوې ونلري او د دې مشرانو څخه بيا داسې يو څوک د خلقيانو د مشر په سټېژ ودروي چې د اړين بصيرت څخه په بشپړ ډول بې برخې، اېډيولوژي خپلې او ښه غورځيوونکې وي. دا مشر صالح محمد زېري وو. هغه تردې کچې د اړين سياسي بصيرت بې برخې وو چې د شوروي د تېري څه کم دوه کاله وروسته لا پدې اند وو چې شورويان د پرچميانو په پېژندنه کې تېروتنې دي. هغه په ۱۳۶۰ کې يوه خلقي گوندي کدر ته دنده سپارلې وه چې د پرچميانو د مخورو او پېژندل شوو کدرونو د ټولنيز جوړښت په اړه ورته معلومات را غونډ کړي تر څو دا معلومات د شورويانو مخې ته کېږدي او ورته ووايي چې تاسو په اشرافو او شتمنو ډډه لگولي ده . زېري پدې نه پوهېده چې د افغانستان د استخباراتو په پرتله شوروي څارګرو افغان سياستوال ښه پېژندل چې څوک، څوک دي؟ زېري که د خلقيانو او پرچميانو مشران پېژندل خو د شوروي استخباراتو نه دا چې د گوند د مشرانو او پېژندل شوو کدرونو د اروايي ځانگړتياوو او وړتياوو په اړه اړين معلومات درلودل بلکې د هغوی د قبيلې او طايفي له شجرو هم خبر وو . دلته ليدل کېږي چې شورويانو له ځان او جهان بې خبره زېري د خلقيانو د مشر په توگه پر خلقيانو تپلې وو. البته زېري يو پاک نفس، متقي او پرهېزگار سياستوال وو او هېچا د هغه د مالي او اخلاقي فساد خبره نده کړې.

د زېري د نه وړتيا او د پرچميانو د لاس د وسيلې په توگه يو خلقي کدر محمديوسف سهار په ۱۳۵۹ کال کې د کورنيو چارو د وزارت د قرارگاه د گوندي کمېټې منشي وايي: «يوه ستره گوندي غونډه وه او ده د غونډې مشري کوله چې په غونډه کې د اړونده وزارت د گوندي سازمانونو د استازو سرېږه زېري او جنرال عبدالقادر هم برخه لرله. په غونډه کې سلطان الدين حساس د کورنيو چارو د وزارت د سرحدي قواوو (وروسته د انقلاب د دفاع عمومي قومانداني) سياسي آمرمخکې لدې چې خپله ليکلي وينا غونډې ته واوروي په شفاهي ډول يو شعر (مور سره خلقيان يو) وويلو. د دې شعر په ويلو

سره خلقيانو چكچې كولې ، پرچميان جگ شول او له تالار څخه د وتلو په موخه د دروازي په لور وخوځېدل. دا مهال گلابزوی د كورنيو چارو وزير وويل مه يې پرېږدئ ! خلقيانو د پرچميانو د وتلو مخه ونيوله او هغوی اړ شول بېرته خپلو ځايونو ته راستانه شي. دا مهال زېري را ته وويل ويناوي ختمي اعلان كړئ او د غونډې پرېكړه ليك ولولئ. غونډه د پرېكړه ليك په لوستلو سره پای ته ورسېدله. د غونډې وروسته زېري زه په خپل موټر كې كښېنولم او په مركزي كمېټه كې يې نوراحمدنور ته ودرولم او هغه ته يې وويل چې دې سړي گوندي غونډه اخلاص كړه. نور د غونډې د څرنګوالي پوښتنې را څخه كولې او ما هم معلومات وركول چې دا مهال گلابزوی دفتر ته را ننوت او ما ته يې وويل وزارت ته لاړشه ، زه هم جگ شوم او د دروازي په لور وخوځېدم. نور غږ را باندي وكړ ودرېږه، ودرېږه خو زه د هغه له دفتر څخه ووتم. « زېري د دې پر ځای چې په غونډه كې او يا د غونډې وروسته دا بې ارزښته پېښه او غونډه وازوي، جاج يې واخلي د غونډې پرمخ وړونكی د يوه مجرم په څېر د گوند بل منشي ، خو د واكمن فرکسيون ځواكمن منشي ته ودروي چې دې خلقي مجرم ته سزا وركړي.

البته دا يوازي زېري نه وو بلكې د زېري په څېر يې هغه خلقيان ظاهراً په لوړو څوكيو گومارل چې د پرچميانو د ديكتې او دستورونو د پلي كولو پرته د خپلو قانوني واكونو څخه د گټې پورته كولو وړتيا او مېړانه نلرله او يوازي د كاتبانو په شان د خپلو شوروي او پرچمي آمرانو د هدايتونو پر اساس گامونه او چټول. په خلقي مشرانو كې يوازي سروري، گلابزوی او شهنوازتني د خپلو واكونو څخه گټه پورته كړې ده . اكثریت خلقي كدرونو د خپلو مشرانو دريځونو او مشورو ته په كتو سره ورته دريځ نيولی وو او پدې ډول د نظام د كاتبانو او ساتونكو دنده پرمخ وړله. البته داسې كدرونه هم لږ نه وو چې د خپلو قانوني واكونو څخه يې په سمه توگه گټه پورته كوله او په گوندي ژوند كې يې د گوندي اصولو او پرنسيپونو له مخې عمل كاوه خو د هغوی د لا غورځېدنې مخه نيول كېده، ترور او له دندو شړل كېدل ، په پاسيفو دندو گومارل كېدل او خلقي مشرانو هغوی منفي بافان، ماجراجويان او فرکسيونبازان كښل. شوروي سلاكاران چې د ۱۳۵۸ كال د مرغومي د شپږمې وروسته په گوندي او حكومتي بنسټونو او وسلوالو ځواكونو كې بشپړ واک درلود د خلقيانو هغه پوځي كدرونه را جگول چې پرنسيپي، وړ، پوه او د آرام كرکتر خاوندان وو او پرچميانو بيا معامله گر، څوكی پال، ناپوه او فاسد خلقيان را پورته كول او د ژمنو او با پرنسيپه خلقيانو د راپورته كولو مخه يې نيوله . لکه څرنګه چې د اشغال وروسته ملي مقاومت پيل شو ، امنيتي حالات كړكېچن شول او د وسلوالو مخالفينو سره مبارزه يوه حياتي مسأله گرزېدلې وه همدا لامل وو چې په امنيتي ارگانونو كې د خلقيانو له ظرفيت څخه شورويانو پوره گټه پورته كوله او هلته يې زړور او وړ خلقي افسران د جنګي جزوتامونو مشرتابه ته راپورته كول خو د پرچميانو هڅې پدې را څرخېدلې چې د زړورو، اصولي او ژمنو خلقيانو پر ځای د آرام كرکتر خلقيان لوړو څوكيو ته را پورته كړي ترڅو د پرچميانو د يکه تازی په وړاندي و نه درېږي. په شوروي- پرچمي حكومت كې د پرچميانو او خلقيانو د رول او ځای په اړه چې پرچميان د نظام لوړپوړي او آمران او خلقيان د نظام كاتبان او مادونان وو د كارمل لومړی شوروي پوځي سلاكار مسكو ته په يوه رپوټ كې داسې راوړي : « د پرچم د غړو شمېر اوس يو نيم زر تنو ته رسېدلی دی. دا د سرسر كسان، ممتاز وگړي دي او په عمومي توگه په پلازمېنه كابل ، وزارتونو ، مركزي كمېټه ، ادارو او ولايتي مركزونو كې واک د همدوی په منگولو كې دی. خو خلقيان ديارلس يا ديارلس نيم زره تنه دي چې په اردو كې اكثریت جوړوي ... ، په دغسې يوه حالت كې نو ده(كارمل) او پرچمي پلويانو يې كولی شول په مركز او اطرافو كې د مشرتابه حق له ځان سره وساتي او خلقيان شاته ، فرعي رول ته پورې وهي.» ۶۶ / ۷ ، ۹۷ په امنيتي ارگانونو كې خلقيانو ته اړتيا او د شورويانو له لوري د هغوی ملاتړ او غوښتنو ته هرکلی د سياست او سياسي

لوبو څخه بي خبرو خلقيانو او پرچميانو كې دا گومان پيدا كړی وو چې په پوځ او څارندوی كې شوروي سلاكاران د خلقيانو پلويان دي . دوی پدې نه پوهېدل چې شوروي سلاكاران د خلقيانو نه د واكمنۍ د ساتنې په موخه گټه پورته كوي نه دا چې هغوی د خلقيانو پلويان دي. بنايي ځېنو شوروي سلاكارانو د انقلاب د ساتنې په چاره كې د خلقيانو رښتينولۍ ته په كتو سره د هغوی سره خواخوږي هم لرله خو د شوروي دولت پاليسي د پرچميانو په ملاتړ او د خلقيانو د كمزورلو او د هغوی څخه د افزارو په توگه د گټې اخېستنې پر محور څرخېدله. پدې هكله به هم د جنرال مايوروف د كارمل له پوځي سلاكار ولولو چې پرچميانو غوښتل د خلقيانو سټه په پوځ كې هم وباسي خو شورويانو يې مخه نيوله : « كه چېرته مو مخه نه وای نيولې نو وختي به لا د دې پوځ نښه هم نه وای. واك به د پرچم ممتازو وگړو ته رسېدلی وای او بيا به نو څوك نه وای چې د جگړې ډگر ته ولاړشي.» ۲۹۹ / ۷

په لوړو مقامونو د خلقي كدرونو د گومارنې په اړه توکي ته د ورته يوې پېښې يادول اړين برېښي. ليكوال په ۱۳۶۰ كې د دفاع وزارت په سياسي رياست د تبليغ او ترويج په مديريت كې دنده لرله او په هغه څانگه كې چې يې كار كاوه يو بل د آرام كرکتر، ژمن او پاک زري خلقي (ډگروال عبدالرزاق پيکار) هم كار كاوه . دا خلقي د كورنيو چارو د وزارت د سياسي رياست د تبليغ او ترويج مدير محمد كريم سرباز د خپل مرستيال په توگه د دفاع وزارت څخه تبديل كړ. لکه څرنګه چې خبره د يوه وزارت څخه بل وزارت ته د سياسي كارکونکي تبديلي وه د تبديلي دا بهير د گوند د مرکزي کمېټې له لارې ترسره کېده. په مرکزي کمېټه کې د كورنيو چارو د وزارت د تبليغ او ترويج د مديريت مرستيالی ته وړاندېز شوی كدر د كورنيو چارو د وزارت د سياسي رييس د مرستيال په توگه وټاكل شو. پدې ډول چا چې هغه د خپل مرستيال په توگه پېشنهاد كړی وو هغه د ده د آمر په توگه وگومارل شو. علت يې دا وو چې پيکار د آرام كدر خاوند وو . پرچميانو د آرام كرکتر او كمزورو خلقيانو د پورته كولو څخه دوي موخي لرلي . لومړی دا چې ښه غورځيوونکی همکاران ولري او بل دا چې غير گوندیانو او ولس ته وښيي چې خلقيان غوره ، پوه ، وړ او تكړه كدرونه نلري. پرچميانو چې د زړورو او ژمنو خلقيانو د خپلو تگلاره غوره كړي وه دا ډله خلقي كدرونه اړشول چې په ملكي ادارو كې دندې پرېږدي د دفاع او كورنيو چارو وزارتونو ته مخه كړي او هلته د افسرانو په توگه مقررشي چې پدې ډول د دفاع او كورنيو چارو وزارتونه د خلقيانو په سنگرونو واوري ، د نظام د ساتونكو رول ولوبوي او پدې توگه د انقلاب د سون په توگو هم واوري. د اشغال د دوام او د بلواک نظام د ساتنې له امله هم قرباني شي او هم د خپلو خلكو دښمني وگټي. هغه مهال به پرچميانو په خپلو كې ويل چې « خلقيان مو له اشرارو ساتي او شورويان مو له خلقيانو.»

بنايي لوستونکي ته دا پوښتنه پيدا شي خلقيان چې شورويانو يې هېواد اشغال او د دوی حکومت نسکور او دوی يې بېواکه کړل او دښمنانه چلند هم ور سره کېده خو بيا يې هم د اشغال لاندې حکومت کې دنده ترسره کوله ولې د اشغال خلاف ونه درېدل ؟ دې پوښتنو ته هغه مهال ځواب ورکول کېدای شي چې د هغه مهال د ملي او نړيوالو شرايطو سربېره په خلقي گوند کې واكمن ذهنيت ، د خلقيانو كورنۍ وضعيت ، ټولنيز جوړښت او د خلقيانو په وړاندې د وسلوالو مخالفينو دريځ په پام كې ونيول شي . همدا رنگه د دې مسألې واقعبينانه ارزونه هغه مهال شوني ده چې دا ارزونه د افغانستان د ننيو شرايطو له مخي نه بلکي د افغانستان د هغه مهال د شرايطو له مخي ترسره شي. دې ټولو مواردو ته په كتو سره د اشغال لاندې حکومت سره د خلقيانو د همکارۍ په اړه شپږو ټکو ته بايد پام را وگرزول شي چې پورتنۍ پوښتنې ته ځواب پکې شتون لري :

۱- غوڅ اکثریت خلقيان د خوارو او بي وزلو كورنيو له لمنې راوتلي وو . د ژوندي پاتې کېدو يواځېنۍ

منبع يې تنخوا وه. لدې امله خپلې کورنۍ ته د نفقې د برابرولو په موخه اړ وو په دولتي ادارو او امنيتي ارگانونو کې دندې ته دوام ورکړي او پدې ډول لکه لسگونه زره نور ماموران او افسران په دولت کې کار وکړي. د دولتي ادارو او امنيتي ځواکونو څخه په وتلو سره که په کوم شخصي کار بوخت شوي هم وای د جلب او احضار د گروپونو له لوري نيول کېدل او پوځي خدمت (عسکري مکلفيت او احتياط دورې) ته سوقېدل. پدې توگه بيا هم د اشغال په چوپړ کې درېدل.

۲- بېله کومه شکه د هر هېواد وال رسالت او مسوليت دی چې د اشغالگرو په وړاندې ودرېږي. خلقيانو د شوروي اشغال پورې د محمد داود او خلقي واکمنيو کې دندې لرلې. دوی د جمهوري دولت او خلقيانو خلاف د جهادي ډلو مبارزه او کارنامې ليدلې وې چې هغه د دولتي مامورينو په تېره بنسټونو په ترور او د دولتي، اقتصادي او ټولگنو بنسټونو په وړاندو او سوزولو کې خلاصه کېدلې نه يې غوښتل د جهاد په نامه د تنظيمونو په لیکو کې ودرېږي او خپل هېواد وړان او روڼ اندي ووژني.

۳- د ثور د وسلوال پاڅون وروسته په پاکستان او ايران کې جوړشو تنظيمونو د خلقيانو په وړاندې د سياست او سياسي لوبو څخه د ناخبرو افغانانو د تېرېستني په موخه د خلقي حکومت او خلقيانو پر ضد ډول ډول فتواگانې ورکړې وې. د بېلگې په توگه د مجاهدينو په يوه اعلاميه يا فتوا کې راغلي وو: «د يوه خلقي (د افغانستان د خلق دموکراتيک گوندغري) وژل د اتيا زرو لمونځونو ادا کولو ثواب لري. پدې تبليغاتو کې د يوه ملا له قوله ويل کېدل چې زموږ ځوانان په يوه لاس کې قرآن او په بل لاس کې ټوپک (د کمونستانو) پر ضد جنگېږي.» ۲۱/۱۵۸ کله چې يوه بېسواده له سياست او سياسي لوبو بې خبره سپېڅلي مسلمان ته يو ملا د يوه خلقي د وژلو له امله د دومره زيات ثواب خبره وکړي هر مورو به خلقي وژني او خلقيانو د خپلې واکمنۍ پر مهال د داسې پېښو شاهدان هم پاتې شوي وو. دوی جرأت نه کاوه چې د شوروي د يرغل وروسته خپلو کليو ته ولاړشي او يا دا چې د تنظيمونو په لیکو کې ودرېږي. يو شمېر خلقيان چې د اشغال وروسته خپلو کليو يا پاکستان او ايران ته ولاړل هلته د جهادي ډلو او يا د نوموړو هېوادونو د څارگرو له لوري ووژل شول.

۴- غوڅ اکثریت خلقيان چې لوستي وو او د دې واقعيت د درک وړتيا يې لرله چې ايران او پاکستان د افغانستان سره تاريخي ستونزې لري، د نظام د مخالفينو مرکزونه په همدې هېوادونو کې دي او د جهاد لارښوونه او قومانده هم د همدې هېوادونو په لاس کې ده چې دا هېوادونه د افغانستان بربادي غواړي لدې امله يې نه غوښتل د تنظيمونو غړيتوب تر لاسه کړي او د خپل هېواد د تاريخي دښمنانو د لاس وسيله شي.

۵- يو شمېر خلقيانو انقلاب او حکومت خپل گڼل او پدې باور وو چې شورويانو د دوی د حکومت په نسکورولو کې تېروتنه کړې ده او واک يې پرچم ته ولېږدولو او شورويان به په خپله تېروتنه وپوهېږي او واک به بېرته دوی ته وسپاري. لدې امله يې په واکمنۍ کې چوپړ ته دوام ورکړ.

۶- يوه ډله خلقيان د هغه مهال د غولونکي سياسي شعار (پرولتري انټرناسيوناليسم)، ځېنې د څوکۍ او مقام د ساتلو او يا لاسته راوړلو په موخه په صادقانه ډول د نوي رژيم په چوپړ کې هم ودرېدل.

د شوروي – پرچمي واکمنۍ تگلاره

د شوروي اشغال پر مهال مسکو د وخت د واکمنۍ د تگلارې ستراتيژيکې کرښې ټاکلې، شوروي سلاکارانو د گوند د مشرانو ويناوې، دستورونه او امرونه ليکل او افغان مشرانو به د وياندويانو

په څېر هغه لوستل او هغه به يې د خپلو دستورونو او امرونو په نامه خپلو مادونانو ته ورکول. پردې بنسټ د پرچمي واکمنۍ د مهموحياتي پريکړو د نيولو واک د شوروي اړخ سره وو. البته د فرعي پريکړو د نيولو واک يې افغان لوري ته ورکړی وو. کارمل په خپله دوهمه تلویزيوني - راډيويي وينا کې د خپلې واکمنۍ د تگلارې اساسي کرښې وړاندې کړلې چې په يوه برخه کې يې راغلي وو: «د افغانستان د ديموکراتيک جمهوريت نوي انقلابي شورا، خان د ثور انقلاب د لوړو ارمانونو ادامه او وده ورکونکې اعلانوي او خپله لومړۍ دنده گڼي چې د ثور آزادي بښونکې انقلاب صراط المستقيم لار ونيسي، غمگړلي تيروتني او غلطې اصلاح کړي، غميزې جبران کړي او کرکيچ حل کړي ...» ۸/۱۸۶ په تگلاره کې د رژيم د ټولنيز بنسټ په ټينگښت، د سياسي بنديانو په آزادي، د وگړو د خپلسره څارني او نيوني مخنيوی، د کورونو او د عقايدو د پلټني په ممنوعيت، د اعدام د قانون او همداراز د ټولو دموکراتيک ضد او انساني ضد مقرراتو پر لغوي ټينگار شوی وو. کله چې د انقلاب د نوي بشپړتيايي پړاو او يا د انقلاب د لوړو ارمانونو د ادامې او ودې خبره کيږي معنی يې دا ده چې د ثور له وسله وال پاڅون وروسته پيل شوي ريفورمونه، په هغو کې د ترسره شوو غلطيو او تيروتنو په سمولو سره ادامه پيدا کړي. د انقلاب په بشپړتيايي پړاو کې پيل شوو ريفورمونو نه دا چې دوام و نه موند بلکې ترسختو نيوکو لاندې ونيول شول او په تپه ودرېدل. کله چې په يوه ټولنه کې د انقلاب خبره کيږي اړينه بريښي چې په اقتصادي برخه کې د واکمنو توليدي مناسباتو د ماتولو په خاطر عملي گامونه پورته شي کوم چې د ټولني د پرمختگ خنډ گزري يا دا چې د دولت په سياسي جوړښت او د دولت او ټولني د ادارې په څرنگوالي او په اقتصادي او فرهنگي برخه کې سمونونه او بدلونونه راشي. په افغانستان کې د يوه زراعتي هېواد په توگه د انقلاب معنی بې ځمکو بزگرو ته د ځمکې په وېش، د ښاره ځمکو خړوبول، د کوچيانو د څرخايونو د ستونزې حل او د اوبو او برېښنا بندونو او کرنيزو فارمونو جوړول وو. د انقلاب په دې پړاو کې د گوتو په شمېر بزگرو ځمکه تر لاسه کړله چې هغې هم لنډمهاله تبليغاتي موخي لرلې. د سارې په توگه «د ۱۹۸۲ کال په پسرلي کې دکتور لکنوال د کرنې او ځمکو د اصلاحاتو وزير د عسکري ټولگيو سره يوځای د چهارآسياب ولسوالۍ ته ولاړ او پنځو بزگرو ته يې ځمکه ورکړه دا ننداره په رسنيو کې په پراخه ډول تبليغ شوه خو بله ورځ بزگران د بغاوت کوونکو له ډاره د ځمکو له اخيستلو ډډه وکړه.» ۱۰۶ / ۲۹۳ دا پرچمي وزير امريکې ته د يوه رسمي سفر پر مهال بېرته هيواد ته راستون نشو او هلته يې سياسي پناه واخيستله.

که څه هم مسکو ليوال وو چې په افغانستان کې يوڅه تر سره کړي ترڅو پخپلو تبليغاتو کې د ويلو څه ولري. خو د نيواکگرو خلاف ملي مقاومت پيل شو، امنيتي وضعيت لا کرکيچن شو او د اصلاحاتو او ريفورمونو د پلي کولو امکاناتو شتون نه درلود. لکه څرنگه چې نوي واکمنۍ د پرمختيايي پروژو د پلي کولو شونتياوې نه ليدلې خپل پام يې روبنایي چارو ته راوگرز او په دې برخه کې لومړی گام د پلاروطني ملي جبهې جوړول او د تېرو واکمنيو پر مهال د جوړشو ټولنيزو او صنفی بنسټونو وده او پراختيا وه. د پلاروطني ملي جبهې د جوړولو څخه موخه د هيواد په سياسي - ټولنيز بهير کې د ټولني مختلفو قشرونو او طبقو ته د گډون شرايط برابرول، د حکومت د وگړنيز ملاتړ پياوړي کول او د مخالفينو په لیکو کې د اختلاف اچول وو. دې کار په لومړيو کې يو څه برياوې لرلې خو وروسته وليدل شول چې د جبهې مشري او رهبري واکمن گوند لري او د نورو د نوښت او رول مخنيوی کيږي جبهې په ولسونو کې ريښې ونه زغولې. وروستيو پېښو وښودل چې جبهه د گټې پر ځای په زيان او وښته، په دې معنی چې يو شمير ډلو او کړيو چې د هماغه پيل نه يې خپلې موخي لرلې په جبهه کې د گډون له امله ځانونه غښتلي کړل او په تيره «د شمال ځواکونو د همدې جبهې تر نامه لاندې قوت او امکانات تر

لاسه كړل او د مركزي حكومت د ماتې او نسكورېدو شرايطې برابر كړل. «۱۹۷/۱۵۸ دا چې پلاروطنه ملي جبهه په يوه ځواك وانه وښتله س. كشتمند هغه» د پور ته څخه د واك د وپس لپاره د اړينې سياسي ارادې نشتون او د سياسي كثرت گرايې او سياسي پلوراليسم نه منل «۳۹ / ۶۷۸ گني. د پرچمي مشرانو څخه يوه د پلاروطني ملي جبهې په هكله د ټوكي په انداز ويلي وو چې موږ د جبهې پر ځای جبه جوړه كړله.

د پلار وطني ملي جبهې سر بيره په نوي بشپړتيايي پړاو كې يو شمير هغو شوروي پلوه گوندونو ته چې د ثور له پاڅون مخكې شتون درلود د سياسي فعاليت اجازه ور كړله او دې سازمانونو ته ور ته ځيني نور سازمانونه هم راڅرگند شول. د زيري په وينا ددې گوندونو «د غړو شمير لږ او د خاد څخه يې مالي مرستې تر لاسه كولي.» «۴۰ / ۵۴۵ خلكو دا گوندونه دولتي گوندونه بلل او د هيواد په سياسي بهير او د امن او ټيكاو په ټيگښت بې اغيزې وو. لياخسفكي چې په خپل كتاب كې يې زياته هڅه كړې چې شوروي اشغال توجيه كړي ، پرچم فركسيون يو منځلاري سازمان او احمدشاه مسعود په جهادي قوماندانانو كې وړ سياسي شخصيت معرفي كړي د نورو كين لاسو په اړه د كارمل د مخالف دريځ د نيولو خبره كوي او ليكي: «ببرك كارمل او همفكرانو يې د هچا سره د همكاري ليوالتيا نه لرله ، د هچا سره يې د واك وپشل نه غوښتل او برعكس گونديان يې پر دې قانع كول چې اړينه نده د كين لاسي دموكراتيک ځواكونو سره گډه ژبه ومومي...» «۴۹ / ۳۶۲ كارمل واك ته په رسيدو سره امين لدې امله غندلو چې د ملي – دموكراتيکو ځواكونو سره د گډې ژبې د موندلو او گډې همكاري ليوالتيا نه لرله او د هغوی په بيرحمانه ځپلو يې لاس پورې كړ خو ده هم ورته دريځ ونيولو پدې توپير چې په تبليغاتو كې يې د نورو ډلو په پټه لهجه نرمه وه خو زندانونه د تېرې واكمنۍ په څېر له وسلوالو او غيروسلوالو مخالفينو ډك وو. څرنگه چې د ثور انقلاب د بشپړتيايي پړاو د واكمنۍ بنسټ په درواغو او هغه هم د پرديو پوځيانو پر مټ كينودل شو تر پايه پورې پر درواغو، سياسي او اپراتيفي لوبو او معاملو ولاړه وه. پدې زمانه كې نه يوازې فرمايشي گوندونه جوړيدل بلكې» د كارمل او د نجيب د واك د پيل د مرموزې پاليسۍ له امله گوندي كاركوونكي اړكيدل چې په مستعارو نومونو ليكنې وكړي.» «۱۸ / ۷۴ دا د كارمل د دماغوژۍ پاليسۍ وه چې موخه يې د خلكو تېر اېستنه وه.

د كارمل د واكمنۍ په لومړيو (د ۱۹۸۰ كال د جنوري په اوومه) سياسي بنديان آزاد شول او د واكمنۍ هغه ډله مخالفين چې د انقلاب په لومړي پړاو كې د دولتي ضد فعاليتونو په تور بنديان او وژل شوي وو د هغوی كورنيو ته د غم شريكۍ د بنودلو په موخه د ۱۹۸۰ كال د جنوري ديارلسمه د ملي وير او د شهيدانو د ورځې په نامه رخصتي اعلان كړله او د عيدگاه په جومات كې د فاتحي د اخيستلو مراسم ونيول شول . دا فاتحه د ببرك كارمل او اسدالله سروري په حضور كې چې د يوې سياسي نندارې پرته بل څه نه وه واخيستل شوه . ځينو دا فاتحه د پرچميانو او نورو د كارمل – سروري فاتحه بلله حتی د دا ډول فاتحي اخيستل په خپله د پرچم مشرتابه ته هم يوه مسخره ننداره بريښيده لکه څرنگه چې نور احمد نور د گوند د سياسي بيروغري او منشي ويلي وو: «د پرچميانو او ټولو سياسي بنديانو كار خو د اگسا له خوا كيدو چې سروري صاحب يې رئيس و موږ هم د پرچميانو د شهيدانو بازماندگانو ته سروري د فاتحه اخيستونكي په څير كښينولی و.» «۴۰ / ۴۸۸ كه چيرې هغه مهال د ملي وير په نامه كومه ورځ ياديده نو هغه د مرغومي شپږمه وه. د اشغال لاندې واكمنۍ دا د ملي وير او شهيدانو ورځ يوازې هماغه كال د عمومي رخصتۍ په توگه ومانځله او بيا هغه هېره شوه ځكه چې «د مصيبت د مرغه (خاد) د لومړي كال په واكمنۍ كې دومره خلك مړه او تاراو مار شول چې نور نو شرم وو چې د شهيدانو د ورځې په نامه كومه ورځ ياده شي.» «۱۸ / ۱۸۸ نوې واكمنۍ د يوې ستري ستونزې سره لاس او گريوان

وه چې هغه د پوځ او نورو امنيتي ارگانونو د ليکو پياوړتيا وه چې د جنگ جگړو له امله يې منسوبان وژل کيدل ، معلوليدل او تېښتېدل. د پوځ څخه تېښته واکمنۍ ته يوه ستره ستونزه وه. له بلې خوا د عسکري مکلفيت وړ ځوانانو نه غوښتل چې د نيول شوي هيواد په وسله والو ځواکونو کې خدمت وکړي . واکمني اړه شوله چې د عسکري مکلفيت په قانون کې په پرله پسې توگه بدلون راوړي چې عسکري ته د جلب سن له يوويشت نه شلو او بيا اتلسو کلو ته راټيټ او د عسکري مکلفيت د خدمت دوره هم زياته کړي. همدارنگه د احتياط دورې هم خدمت ته راوبولي او عسکري مکلفيت او احتياط د دورې موده په پرله پسې ډول غزوله يا پخپل وخت ترخيص ورنکړل شي . دا ډول حالت سرته وړ نه وو همدا لامل وو چې په ځېنو جز تامينو کې د اعتراض په توگه مظاهري هم ترسره کېدلې. په امنيتي ځواکونو کې د سرته وړ لړوالی حکومت ته دومره ارزښت پيدا کړ چې د جلب او احضار گروپونو به له کوڅو او بازارونو او کورونو نه ځوانان نيول او عسکري خدمت ته استول يعنې دا چې جلب او احضار د انسانانو د دولتي اختطاف بڼه نيولې وه . د جلب او احضار هغو ډلو به چې زيات شمير ځوانان اختطاف کړي وو په نقدي مکافاتو ، مډالونو او فوق العاده ترخيص گانو نازول کيدل . په هيواد کې د ملي مقاومت د پيليدو ، د وخت په تېرېدو سره د نوي رژيم په وړاندې د مخالفتونو زياتيدل او له هيواد نه د تښتېدو د بهير زياتوالی د دې سبب شو چې د هيواد څارگره اداره خورا پلنه شي ترڅو په دولتي مامورينو او خلکو خپل کنترول او څارنه لا زياته کړي. نوي واکمنۍ پدې پوهيدله چې د پخواني څارگرې ادارې (اگسا او کام) د چلند نه ولس ناوړه خاطرې درلودلې له دې امله يې د هغې نوم په خدمات اطلاعات دولتي (خاد) واړوه خو د خلکو او بنديانو سره يې په چلند کې کوم بدلون رانغی تر دې چې په ډېرو مواردو کې د بنديانو سره د خادېستانو چلند وحشيانه وو چې څرنګه بنديان په روحي او فزيکي ډول شکنجه کړي ترڅو اړين معلومات ترې ترلاسه کړي او يا هغه څه ووايي چې خادېستانو غوښتل. د ساري په توگه د پرچمي واکمنۍ مخکې دورو کې په صدارت کې توقيف شوي کسان په داسې کوټو کې ساتل کېدل چې رڼا وې خو په پرچمي واکمنۍ کې د کوټو د کړکيو شيشو ته تور رنگ ورکړل شو چې بنديانو ته يې ورځ هم په توره شپه اړولې وه دا په خپله په بندي د روحي فشار راوړلو يوه هڅه وه. د وخت په تېرېدو سره د خاد اداره دومره ستره شوه چې د اطلاعاتي ادارې نه په يوه اړدو او بالاخره په دولت کې پر بل دولت واوښته چې د فرقو او لواگانو او همداراز د توپونو، ټانکونو ، زره پوښونو، د لنډ مزله او اپراتيفي توغنديو او د تبليغاتي، عدلي او قضايي بنسټونو خاونده شوه.

د نجيب الله د جمهوري رياست په زمانه کې د خاد نوم يې د دولتي امنيت په وزارت (واد) واړولو ځکه چې خاد کوم چې نجيب الله يې مشر وو د زجر او شکنجې، وژنو او ډار په سمبول اوښتی وو خو خلکو د دې ادارې کارکوونکو ته بيا هم خادېستان ويل ځکه چې چلند او کړه وړه يې هماغه پخواني وو يوازې يې نوم بدل شوی وو . په ولسواکه هيوادونو کې څارگرې ادارې د حکومتونو د نافذه قوانينو په چوکاټ کې فعاليت کوي او د حکومت په وړاندې د خپلو فعاليتونو او اجراتو مسؤليت لري خو د کارمل- نجيب څارگره اداره پخپلو اجراتو کې تردې کچې خپلواکه وه چې د حکومت مشر د هغې له تشکيلاتو څخه معلومات نه درلودل. دا اداره له دې کبله خپلواکه ، ځواکمنه او وپرسول شوه چې کارمل او نجيب الله دواړو په پوځ او څارندوی باور نه درلود او ترې وېرېدل نو هغوی پدې کې شول ترڅو خپل باوري کسان په دې ارگان کې ځای پرځای کړي او هغه په يوه ډاډمن اطلاعاتي او استخباراتي مرکز ، ځواکمن پوځ او په دولت کې په بل دولت واړوي ترڅو د گوند، دولتي ادارو او پرگنو په کړو وړو په خپلواکه توگه د نظارت، څارنې او عدالت د پلي کولو جوگه شي. بنيادي لوستونکي ته پوښتنه پيدا شي چې څارگره اداره څه ډول د عدالت د پلي کولو يو ارگان کيدای شي . واقعيت دا وو چې د امنيت د اخلالولو،

په دولتي ضد اعمالو او سياسي فعاليتونو تورن او شکمن کسان او همداراز د خادستانو استنتاج او محکمه د انقلابي اختصاصي بنسټونو (څارنوالیو او محکمو) له لوري ترسره کيدل چې کارکوونکي يې خادستان وو او د عدليې د وزارت، ستري محکمې او د وسلوال پوځ د څارنوالی او محکمې سره يې هيڅ کاري تړاو نه درلود. له دې امله ويلاى شو چې په ټولو سياسي بنديانو، د مخالفينو سره په اړيکو شکمنو کسانو، د جگړې په ډگر کې نيول شويو جنگياليو او د خاد په کارکوونکو د اختصاصي انقلابي محکمو له لوري عدالت پلي کيده يعنې خاد- واد پرې عدالت پلي کاوه. «ببرک او د کړۍ ملگرو يې ژوره اندېښنه درلودله چې په وسلوال ځواک او څارندوی کې پرچميان په سترگو نه ليدل کيږي. هغوی د داسې لارو چارو په لټه کې شول چې رښتونی وسله وال ځواک د خاد او د گوند د يو شمير ځانگړو فعاليتونو په ستنه ودروي.» « ۲۹۷/۱۲۴ د شوروي له تېري وروسته د هيواد د څارگرې ادارې د پراخولو او ځواکمنولو او د هغې په مشرتابه کې د هغو ډاډمنو کسانو گومارل مطرح وو چې د شوروي د افغاني ضد او پښتني ضد تگلارو رښتيني پلي کوونکي وي له همدې امله «د دې ادارې زياتره څوکي د تاجکانو په لاس کې وې چې د پنځمې ادارې د رئيس کريم بها له لوري معرفي شوي وو...» د شوروي لښکر د وتلو او د خپلواکي دفاع په مهال نجيب الله ځانگړی جنگي گارد چې د جمهور رئيس د گارد په نامه يې شهرت پيدا کړ جوړ او تاجک توکمه کدرونه چې له مخالفانو سره په مبارزه کې يې تجربه ترلاسه کړې وه د خاص گارد په مشرتابه کې وگومارل.» « ۱۱/۱۹۸ د مسکو هژمونيسټ واکمنان پوهيدل چې هغه مهال افغانستان پخپل شپاړلسم جمهوريت اړولی شي چې اکثريت په اقليت و اړوي او واک پښتون دښمنه رندو قومي متعصبينو ته وليږدوي چې واک ته د کارمل رسول د همدې پالیسۍ يوه برخه وه. شوروي ليکوال اوليانوفسکی د شوروي د اشغال په هکله ليکي: «مور ځکه افغانستان ته لښکرکشي وکړه چې د اکثريت (پښتنو) ديکتاتورې ختمه او دولتي ځواک اقليتونو ته وليږدوو.» د اليانوفسکي دا وينا (د بېاره حقيقت انقلاب ثور) نومي رساله کې چې د بيهقي د کتاب خپرولو موسسې خپره کړه شتون درلود چې د څه مودې وروسته دا رساله د منفي غبرگونو له امله ټوله شوله.

د ثور انقلاب په بشپړتيايي پړاو کې د پښتنو ضد تگلاره او د پښتو ژبې د ودې مخنيوی په خورا ماهرانه ډول پلي شو. د پښتنو د سيمو بمبارد او پښتو د ژباړې په ژبې اړول يې څرگندې بيلگې دي. د شوروي اشغال مخکې مشهورو ورځپاڼو لکه ثور انقلاب، خلق، انيس، هيواد، اصلاح او نورو کې ليکنې د هيواد په دواړو رسمي (پښتو او دري) ژبو په متوازنه توگه تر سترگو کېدلې. د کارمل په واکمنېدو سره د ثور انقلاب (د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوندنشراتي ارگان) ورځپاڼې نوم د ثور انقلاب حقيقت باندي واوښت چې د شوروي اتحاد د کمونسټ گوند نشراتي ارگان، پراودا (حقيقت) څخه اڅپستل شوی وو. د خلق د جرېدې خپرونې ودرېدلې. د خلق جرېدې ليکنې د هماغه پيل څخه په پښتو او دري وې خو د پرچم په جريده کې غوڅ اکثريت ليکنې په دري وې او يوازې اعلانونه او شعرونه په پښتو ژبه خپرېدل. د پرچم په جريده کې پښتنو ليکوالو لکه خيبر او لايق هم په دري ژبه ليکنې کولې. د نوي حکومت په نشراتي پالیسۍ کې يو څرگند بدلون راغی. د لور تيراژ لرونکې ورځپاڼې په دري ژبه واوښتې او په هغو کې خپرې شوې ليکنې به په پښتو ژبه ژباړل کيدې چې دې ژباړنې ټاکلی وخت نيولو. په دري ژبه خپرې شوې ورځپاڼې به په ښارونو او دولتي بنسټونو کې وويشل شوې او پښتو ژباړه به يې وروسته د چاپخاني راووتې چې د لوستلو اړتيا يې نه ليدل کيده ځکه چې پکې خبرې شوې ليکنې يې په دري - پارسي لوستي وې. ددې ډول پالیسۍ د پلي کولو څخه واکمنۍ دوي موخي لرلې. يو دا چې پښتو ژبه د ژباړې ژبه شي چې د يوه پوه په وينا ژباړه د ژبې پښتۍ ماتوي. بله دا چې پښتون ليکوال دا امکان ونلري چې د لومړي لاس ورځپاڼې ته پخپله ژبه مطلب وليکي پدې ډول پښتون ليکوال

د غوریدو چانس نه درلود او ضمناً د مادي امتیاز څخه هم بې برخې کیده. د پرچم په واکمنۍ کې نه دا چې د پښتو ژبې د ودې مخنیوی کیده بلکې د پښتون قوم سپکاوي ته هم ملا تړل شوې وه. پدې هکله محمدصديق روحي لیکي: «ما یوه ورځ د څو تنو په مخکې یوه غټ پرچمي ته وویل: تاسې څنگه اجازه ورکوئ چې په کابل پوهنتون کې داسې کتاب تدریس شي چې هیڅ علمي ارزښت نلري خو یوازې پدې خاطر تدریس کیږي چې پښتو ته ښکندل پکې راغلي دي. د مثال په توګه پوهاند جلال الدین صدیقي لیکي چې پښتانه قبایلي خلک دي او قبایل ننگ او ناموس نه پیژني. البته واقعیت ددې په خلاف دی، پښتو ته له ناموس ساتنې څخه بل شی زیات ارزښت نه لري...، ده په ځواب کې وویل: زه پوهاند جلال الدین صدیقي ته په دې درناوی کوم چې تر اوسه پښتو ته څه ویل تېابو (ممنوع) گڼل کیدل خو ده د لومړي ځل لپاره پښتانه د تقدس له حریم نه راوایستل او د دوی غرور یې ورمات کړ.» ۱۹۹۹ د شوروي اشغالګرو د ګوډاګیانو دښمني د پښتو ژبې سره لدې هم معلومیږي چې په ټلويزيون او سینماګانو کې یې د پښتو فلمونو په ښودلو بندیز ولګاوه پدې پلمه چې په هغوکې د بې حیايۍ صحنې دي او د دښمن هیواد لخوا جوړ شوي دي. «ترکومه چې د بې حیايۍ خبره ده پرچميان د ایراني، عربي، نڅاوو په ښودلو او په ټلويزيون کې د افغاني نجونو په نڅولو سره پخپله د بې حیايۍ تشویق کوونکي وو.» ۱۹۹۹کله د بې حیايۍ خبره وي نو هغه مهال په ټلويزيون او سینماګانو کې د روسي او تاجکي فلمونو بازار خورا تود وو. په شوروي اتحاد کې د ښځو مخ لوڅي، د وجود د نورو غرو بربنډتیا او په عامه ځایونو کې د نجلی او هلک ښکلول یوه عادي پدیده او معمولي دود گڼل کیده چې په روسي او تاجکي فلمونو کې دا صحنې ترسترګو کیدې چې په پښتو فلمونو کې نه وې. لدې څخه بریښي چې د پښتو فلمونو د نه ښودلو څخه موخه د پښتو ژبې د ودې او پرمختګ مخنیوی وو او دا هغه څه وو چې شوروي اشغالګرو غوښتل. دا برخه به په ننګرهار کې د کارمل د ځای ناستي پښتون نجیب الله چې پښتنو ننګرهاریانو ته یې په دري وینا کړې وه د پای ټکی کېښودل شي. کله چې هغه یوګوسلاویا ته د ناپیلولو هیوادونو د غونډې په نیت روان وو د جلال آباد په ښار کې تم شو. له خلکو یې وپوښتل په پښتو خبرې وکړم که په دري؟ ټولو وویل په پښتو. خو ده وویل بښنه غواړم په یوګوسلاویا کې څوک په پښتو نه پوهیږي او هلته زموږ پښتو ترجمانان نشته او پښتنو ننګرهاریانو ته یې په دري وینا واوروله. د نجیب الله د دې خبرې په هکله چې په یوګوسلاویا کې څوک په پښتو نه پوهیږي په دري هم نه پوهېدل. په دري ژبه د نجیب الله د وینا علت دا وو چې هغه ته وینا شورویانو لیکلې او شوروي تاجکي ژباړونکو ژباړلې وه او نجیب الله اړ وو هغه پښتنو ننګرهاریانو ته په دري ژبه ولولي.

د اشغال په وړاندې غبرګونونه

لکه څرنګه چې د ثور انقلاب کرملن ته په شنه آسمان کې د تالندې په څیر یوه پېښه وه، خلقیانو ته بیا د افغانستان په دموکراتیک جمهوریت باندې د شوروي لښکر یرغل په شنه آسمان کې تالنده شوه. د اشغال په وړاندې غبرګونونه هم د کور د ننه او هم بهر ډېر سخت وو. افغان ولس د نیواک په وړاندې ودرېد. سلیک اس هاریسون امریکایي لیکوال د شوروي د یرغل مخکې واکمنۍ او د یرغل وروسته واکمنۍ په وړاندې مخالفونو داسې پرتله کوي: «که څه هم د شوروي د اشغال مخکې د مارکسیستي-لیننستي رژیم خلاف نامنظم بغاوتونه، سیمه ئیز پاشلي پاڅونونه او مذهبي مخالفونو موجود وو، اوس د بهرنیو نیواکګرو پرضد په پراخ مقاومت اوښتي دي.» ۶۷/۴۷ د اشغال په وړاندې د افغان ولس مخالفت او مقاومت د الله اکبر په نعرو پیل شو او پدې ډول یې له اشغالګرو او نویو واکدارانو څخه خپله

كركه څرگنده كړله په پلازمېنه كابل كې د الله اكبر نكري د ۱۹۸۰ كال د فبروري په ۲۱ پيل شولي چې سهار يې كابلين كوڅو ته راووتل ، پراخ لاريونونه يې پيل كړل او شوروي او حكومتي ضد شعارونه يې وركول، د هېواد څخه يې د پردي لښكر وتل غوښتل چې دا خوځښت د كې د دريمې نيتي په نامه ياد شو. دا سوله پيز لاريون د شوروي او دولتي ځواكونو له لوري وځپل شو. پدې هكله له كابل څخه مسكو ته د كې جي بي په رپوټ كې داسې راغلي دي: «د فبروري له ۲۰ تر ۲۳ نېټې پورې (چې د كې مياشتې د دريمې په پېښه شهرت لري) په كابل ښار كې د شوروي پر ضد لاريونونه را وپارېدل. د اكروكر په سمونه كې له پوځ څخه كار واخېستل شو. د ښار گردچاپېره امنيتي كړۍ راتاو شوه. ښار ته د ننوتو لارې وتړل شوې...، د ۲۴ قطعي ۲۰۰۰ شوروي سرتيري ، دېرش شوبلي ، ۲۰۰ زغروال گاډي او د افغان پوځ ۱۱ ټولي (تر ۱۰۰۰ زيات سرتيري) ۴۳ شوبلي ، ۴۰ زغروال گاډي، ورسره خوځنده راکټ لانچر لارۍ د ښار د څارنې د پاره په كار ولوبدل...، د خلکو د ډارولو لپاره شوروي الوتکو ۱۵۸ او افغاني الوتکو ۴۹ ټيټي يرغليزې الوتکې ترسره کړې. د ۹۰۰ څخه زيات لاريون کوونکي ونيول شول او بنديان شول.» ۲۶۳/۱۲۴ د هغه مهال د ريشخورو د اوومې فرقي پرچمي قوماندان د افغانستان حالات داسې ارزوي: «بيله شکه په ۱۹۸۰ کې هر ځای د جگړې خبره كيدله او هرځای د وینو او اور بوی وو. «۱۲۹ / ۲۵۱ پورتنی خبره په هیواد کې ملي مقاومت بنیې چې خلک د هیواد په گوټ گوټ کې د نیواکگرو په وړاندې جنگیدل، وینې توییدلې ، د اور لمبې او لوگي وو . د اشغال په وړاندې په پوځ کې هم غبرگونونه منفي وو چې هغه د پوځ څخه د پوځیانو تینسته وه.» د اوومې فرقي په پنځه څلویښتم غونډ کې چې ډگرمن عبدالباقي د جنرال عبدالرزاق خان زوی يې نوی د غونډ د قوماندان په توگه ټاکل شوی وو په یوه شپه کې دوه سوه شل تنه سرتيري د خپلې وسلې سره وتښتیدل. « ۱۲۹ / ۲۵۰ په یوه شپه د دومره زیاتو سرتيرو تښته د دې څرگندوی ده چې سرتيرو ته نوی ټاکل شوی جنرال زاده قوماندان لکه د دولت جنرال زاده مشر هم د منلو وړ نه وو . د ثور انقلاب په بشپړتيايي پړاو کې له هېواد نه د خلکو د تښتې بهیر گړندی شو چې پاکستانی سرچینې د جمهوري نظام د تینگښت وروسته په نوموړي هیواد کې د افغان کډوالو د شمیر لاندې ارقام بنیې : «د محمد داؤد واکمني (کال ۱۹۷۳) څوسوه تنه ، د نورمحمدتره کی واکمني (کال ۱۹۷۸) ۱۵۹۹۰۰ تنه ، د حفیظ الله امین واکمني (کال ۱۹۷۹ سپتمبر) ۱۹۳۰۰۰ تنه ، د بېرک کارمل د واکمنۍ پیل (دسمبر ۱۹۷۹) ۴۲۱۰۰۰ تنه ، ۱۹۸۰ کال د جون میاشت (څه د پاسه یو میلیون) ، ۱۹۸۱ کال می (دوه میلیون)، کال ۱۹۸۲ جون (۳ ، ۲ میلیونه)، کال ۱۹۸۳ می (۸ ، ۲ میلیونه)» ۱۰۶ / ۱۳۳ پورتنی شمېرې د منلو وړ ځکه نه دي چې د پاکستان د افغاني ضد دریځ او تگلارې څخه اغېزمنې دي او کچه یې لوړه ښودلې ده خو د دې واقعیت څرگندوی دي چې د شوروي د اشغال وروسته د هیواد څخه تښتې قوت موندلی دی.

که څه هم د اشغال په وړاندې د ا، خ، د، گ خلقي مشرتابه کوم منفي غبرگون وښود خو غوڅ اکثریت خلقي کدرونو د شوروي لښکر راتگ د هیواد د ملي واکمنۍ خلاف یو عمل شمیره او هغه یې د دوو دوستو گاونډیو ولسونو (افغانانو او شورویانو) د تاریخ تراژیدي گڼله. د نوي بهیر په وړاندې د خلقي کدرونو د مخالفت له امله وو چې د ۱۳۵۸ کال د مرغومي په دوولسمه د ا، خ، د، گ د مرکزي کمیټې د دارالنشاء د ادارې لخوا د افغانستان په خاوره باندې د شورویانو د وسله وال تیري په هکله (تاریخي اعلامیه) خپره شوه چې د کابل ښار په ټولو گوندي کمیټو کې وویشل شوه. د دې اعلامیې خپرونکی محمد علي هوما وایي: «د تېري سبا ته د کابل ښار د گوندي کمیټې منشیان ، د مرکزي کمیټې اپارات او نور خلقیان د شوروي يرغل په اړه ډول ډول پوښتني او د غبرگون په اړه څرگندوني کولي چې څه وکړو؟ ما به هغوی ته اړین توضیحات وركول خو دې لړۍ دوام درلود او بالاخره دې پایلې ته ورسېدل چې یوه

اعلاميه خپره كړم.» دلته ليدل كېږي چې د شوروي ځواكونو د راتگ په وړاندې د خلقيانو منفي غبرگون د گوند د دارالنشأ د څانگې مشر اړ اېستلی چې د اشغال خلاف اعلاميه خپره كړي. همدا رنگه په ځېنو گوندي سازمانونو كې د كنگري د دايرېدلو وړانديزونه وشول چې كنگره د نويو حالاتو جاج واخلي او د گوند نوی مشرتابه وټاكي. د شوروي د يرغل په وړاندې د نړۍ او په هغو كې د شوروي ټولني غبرگون ته ځغلنده كتنه وشي .

الف - افغانستان ته د شوروي لښكر د استولو په وړاندې د شوروي ټولني غبرگون

شوروي ميديا افغانستان ته د خپل لښكر استول د افغانستان د حكومت غوښتنه تبليغوله او دا يې هم ورسره غبرگول چې حفيظ الله امين د سي آي اي جاسوس غوښتل افغانستان د شوروي خلاف د امريكې په يوه اډه واړوي. هغه مهال په شوروي ټولنه كې آزادو رسنيو شتون نه درلود ، د لويديځ او حتی د بهرنيو راډيوگانو اوريدل جرم گنل كيدل او هغه څه يې چې د افغانستان د حالاتو په اړه خپرول هغه يې منل. البته په لويديځ كې چې وگړي يې بهرنيو رسنيو ته لاس رسى هم لري بيا هم ليدل كيري چې غوڅ اكثرېت وگړي يې د خپلو دولتونو د رسنيو تراغيزلاندي هغه ډول فكر وكړي چې دا رسنۍ پرې شخوند وهي. د رسنيو د دې جادوبي اغېز په اړه د آلماني نازيانو د تبليغاتو وزير ويلي وو: «ماته ډله ييزي رسنۍ په لاس راكړه ، زه له هر ولس څخه د خوگانو رڼه جوړوم.» البته هغه لږكيو شوروي روڼ اندو چې خپلواکه فكر يې كاوه پدې پوهيدل چې افغانستان ته د دوى د پوځيانو استول د نړيوالو قوانينو خلاف يو تيري كوونكى عمل دى خو د واكمن ټوتاليتار دولت له وېرې يې د مخالفت د بنودلو جرئت نه درلود. «له اكراین څخه ترلاسه شوي عملياتي گزارشونه وايي چې د دغې سيمي پوهانو افغانستان ته د شوروي د سرتيرو د ليرلو په اړه منفي غبرگون څرگند كړ.» ۲۴۷/۱۲۴ د اكراینې پوهانو د منفي غبرگون اصلي لامل دا وو چې په اكراین كې د لويديځ او حتی آلماني نازيانو اغېز ډېر قوي وو لکه څرنګه چې اوس هم قوي دی. دا بيا بنيې چې د دې غبرگون لامل او چينه لويديځ وو چې په اكراین كې يې كلکې رېښې ځغولې وې. خو سره لدې د سره پوځ يرغل د شوروي اتمي فزيکپوه او د نوبل د جايزې گټونکي سوخاروف او د هغه د پټې کړۍ له لوري په لويديځو رسنيو كې په سختو ټکو وغندل شو او پايله يې دا شوه چې سوخاروف د شوروي اتحاد د اتوم د بم پلار د گورکي ښار ته تبعيد شي. د وخت په تېرېدو سره چې د افغانستان څخه شوروي ته د پوځيانو د جنازو او ټپيانو د ليرد لړۍ نه درېدله د اتيامو کلونو په دوهمه نيمايي كې د شوروي ولس مخالفت هم بربنډ شو. په شوروي رسنيو باندې د شوروي ولس بشپړ باور په اړه به ليكوال د خپلو زده كړو په مهال په مسكو كې يوه خاطره راوړي. مور افغاني محصلين يې چې افغاني پوځي يونيفورم مو درلود د يوه موزيم ليدو ته بوولي وو. په موزيم كې يوه مېرمن د يوه اته يا لس كلن ماشوم سره زما مخې ته ودرېدل او دې مېرمنې چې ښوونكې وه ماشوم ته وويل: ته لدې افغان كاكا وپوښته چې ولي دې پلار په افغانستان كې ووژل شو؟ ليكوال مېرمنې ته وويل تاسې دا ماشوم گرباچف ته بوزئ ترڅو هغه ځواب ورکړي . ددې مېرمنې د دې پوښتنې اصلي لامل په شوروي تبليغاتو باور وو چې گواکې د دوى پوځيان د افغانستان د حكومت د غوښتنې له مخې افغانستان ته استول شوي دي .

ب - د اشغال په وړاندې د غير اسلامي نړۍ غبرگون

د شوروي لښكر له لوري د افغانستان نيول د نړۍ او په تيره د امريكې او د لويديځ له سخت غبرگون سره مخامخ شو. د امريكې ولسمشر جيمي کارتر سمدلاسه لئونيد بريژنف ته ليك واستاوه او په افغانستان كې يې د شوروي د مداخلې په اړه د خپلې انديښنې د څرگندولو سربيره دا عمل نړۍ ته يو گواښ وگاڼه او د هغه څخه يې وغوښتل چې شوروي پوځونه بېرته خپل هيواد ته ستانه شي. بريژنف د

۱۹۷۹ کال د دسمبر په ۲۹ د کارتر لیک ځواب کړ. د بريژنف د لیک په اړه لياخفسکي د افغان ميرانه او غميزه نومي کتاب په ۱۵۵-۱۵۶ مخونو کې رڼا اچولې او افغانستان ته د شوروي محدودو قطعاتو استول د افغان حکومت د پرله پسې غوښتنو پراساس گڼي او دا يادونه هم پکې شوې وه چې شوروي پوځيان د افغان حکومت په راپرزولو کې بنکيل نه وو. همدارنگه په لیک کې د کارتر دې نيوکې ته چې افغانستان ته د شوروي قطعاتو د ليرلو مخکې امريکايي اړخ په جريان کې نه وو اچول شوی ويل شوي وو کله چې امريکايي سمندري پوځونه د فارس د خليج حوزې ته واستول شول آيا شوروي اتحاد په جريان کې اچول شوی وو. جنرال گروموف هم د خپل کتاب په ۱۳۴ مخ کې پدې اړه ورته څرگندونې لري چې بريژنف، کارتر ته ليکلي وو: «ستاسې په لیک کې دا يادونه هم د منلو وړنه ده او له واقعيت سره سمون نلري چې گواکې شوروي اتحاد د افغانستان حکومت نسکور کړی دی. غواړم په قاطعيت سره يادونه وکړم د افغانستان په مشرتابه کې بدلون په خپله د افغانانو کار دی او يوازي د دوی په لاس ترسره شوی دی. پدې هکله د افغانستان د حکومت نه وپوښتئ.» واشنگتن د بريژنف د ځواب د ترلاسه کولو وروسته په شوروي اتحاد لاندې شپږ بنديزونه ولگول: د اقتصادي او فرهنگي راکړې ورکړې ځنډول، په سوداگريزو اړيکو کې په شوروي اتحاد سخت قيودات، د امريکې په اوبو کې شوروي اړخ ته د امتيازاتو مخنيوی، ۷۱ ميليونو ټنو غنمو د پلور لغوه (څه موده وروسته يې د غنمو پلورل پيل کړل) او د ۱۹۸۰ کال په دوبي کې په مسکو کې د المپيا د لوبو تحریم. د امريکې ولسمشر راديو ټلويزيوني وينا وکړه چې په هغې کې يې د امريکې دولت په پاکستان باندې د وسلو د بنديز لېرې کولو او د فارس په خليج کې د چټک غبرگون د ځواکونو د څومرحله يې ځای پرځای کولو ته هم گوته ونيوله. پدې هکله د امريکې غير رسمي غبرگون د افغان دولت مخالفينو ته د مرستو زياتېدل وو. پر افغانستان باندې د شوروي لښکر تيري په نړيواله کچه د ځينو مخالفو او حتي دشمنو دولتونو ترمنځ همغږي پيدا کړله. څرگند ساری يې چين دی چې د امريکا او لويديځ سره يې د شوروي ضد جبهه ونيوله همدارنگه اسراييل او زياتره عربي دولتونو ورته دريځ ونيولو. حتي د شوروي دوست سوسيالستي دولت رومانيا او د اروپا ځينو کمونستو او کين لاسو سازمانو (انگلستان، ايتاليا، بلژيک، پرتگال، فرانسه، سوېدن، هسپانيه) او نورو خپل هيواد ته د شوروي پوځيانو د بېرته ستنېدو غوښتنه کوله.

ج - د اسلامي نړۍ غبرگون

د اسلامي نړۍ غبرگون خورا توند وو او يوه مياشت وروسته (د ۱۹۸۰ کال د جنوري په ۲۷-۲۹) د بنگله ديش د ولسمشر شيخ مجيب الرحمن په وړانديز د اسلامي کنفرانس د بهرنيو چارو د وزيرانو فوق العاده غونډه په پاکستان کې راوبلل شوه. غونډې د افغانستان نيواک محکوم کړ، د افغانستان څخه يې د شوروي لښکر د وتلو غوښتنه وکړه او په اسلامي کنفرانس کې يې د افغانستان غړيتوب وځنډاوه.

د - د نړيوالو سازمانو غبرگون

افغانستان د نيواک په وړاندې د ملگرو ملتو د سازمان امنيت شورا د ۱۹۸۰ کال د جنوري په پنځمه يعني د تېري اته ورځې وروسته غونډه وکړه د افغانستان اشغال يې محکوم کړ او د افغانستان څخه يې د پرديو ځواکونو د وتلو غوښتنه وکړله خو شوروي د امنيت د شورا پريکړه ویتو کړه او استازي يې د شوروي پوځيانو وتل هغه مهال شوني وگڼل چې د افغانستان په کورنيو چارو کې لاسوهني ودريري. د امنيت د شورا د غونډې اته ورځې وروسته د دې سازمان عمومي بيړنۍ غونډه راوبلل شوه چې په هغې کې « ۷۰ هيوادو استازو ويناوې وکړې او زياترو يې د افغانستان نيواک د ملگرو ملتو د منشور او نړيوالو قوانينو د سرغړونې له امله محکوم کړ. په هماغه ورځ يې پريکړه ليک صادر کړ چې د نيواک څخه سخته خواشيني څرگنده شوي وه او د افغانستان څخه سملاسي، بيله کوم قيد او شرطه او په بشپړ ډول د

بهرنيو ځواكونو د وتلو غوښتنه شوې وه. دا پريكړه ليك د ۱۰۴ موافقو، ۱۸ مخالفو او ۱۸ مستنكفو رايو سره تصويب شو. يادشوي تعبيرونه په مختلفو ډولونو سره د رسنيو له لوري د تمسخر وړ وگرزیدل. «۴۷ / ۸۸ د تعبيرونو څخه موخه په پريكړه ليك كې د افغانستان څخه د بهرنيو پوځيانو وتل دي چې د اشغالگر هېواد د نامه له يادولو ډډه شوې وه. همدارنگه په همدې كال د نوامبر په مياشت كې د افغانستان په اړه د م، م عمومي كلنې غونډه وشوه چې د ۱۱۱ موافقو، ۲۲ مخالفو او ۱۲ مستنكفو رايو سره پريكړه ليك تصويب شو. په افغانستان كې د شوروي لښكر د شتون پر مهال هر كال د نوموړي سازمان په كلنې غونډه كې د افغانستان مسئله تر بحث لاندې نيول كيده او ۹ ځله د افغانستان اشغال محكوم شو. البته چې د اشغال د مخالفانو شمير زياتيده څرنگه چې د م، م د ۱۹۸۵ كال په كلنې غونډه كې ۱۲۲ دولتونو شوروي اتحاد محكوم كړ. د افغانستان لپاره د م، م استازي ديه گوگوردويز وايي: «كوزيروف فكر كوم د نيمه توکي په ډول را ته وويل په مسكو كې مې وړانديز وكړ چې شوروي د پريكړه ليك په طرفدارۍ رايه وركړي». په م، م كې د شوروي اتحاد د استازي توکه بنبي چې شورويانو په دې نړيواله مؤسسه كې ليدل چې غوڅ اكثریت له شوروي اتحاد څخه غواړي د افغانستان څخه خپل پوځونه وباسي او شوروي اتحاد محكوموي له بله پلوه يې غوښتل ديه گوگوردويز وپوهوي چې شوروي اتحاد ليوال دی له افغانستان څخه خپل سپاهيان وباسي. هيره دې نه وي چې د افغانستان د نيواك د مخالفانو د شمېر په زياتېدلو كې په م، م د پاكستان د استازي پرله پسې هڅو ځانگړی رول درلود.

كرملن ته ترخه پيغامونه

په افغانستان باندې د شوروي د يرغل پر مهال په نړۍ كې واكمن ذهنيت داسې وو چې د شوروي د سره پوځ په وړاندې څوك د مقابلي وس نلري. بنايي دې ډول ذهنيت شوروي مشران هڅولي وي پر افغانستان د پوځي يرغل پريكړه وكړي. خو د كرملمن واكمنو په افغانستان كې د خپل ژوراغيز او نفوذ سره سره هغوی افغانان نه وو پيژندلي چې په خپل ټاټوبي كې پردی لښكر نشي زغملی. د مسكو بله تيروتنه د خلقيانو په اړه وه چې د خلقيانو د دوو مشرانو (تره كې او امين) په نشتون كې به خلقيان بېله څه ويلو د نوې واكمنۍ په چوپړ كې ودريري چې داسې څه پېښ نشول. د شوروي واكمنو د دې تيروتنو او د افغانستان واقعيتونو د ناسم درك پايله دا شوه چې ډېر ژر د افغانستان څخه د خپلو پوځيانو د مرگ او ژوبلي ترخه پيغامونه ترلاسه كړي. د تېري څخه ديارلس ورځې وروسته د نهرين د ۲۰ فرقي د توپچي په غونډ كې د شوروي سلاكارانو په چانوارۍ سره پاڅون پيل شو. اشغالگرو په غونډ ځمكني او هوايي پوځي عمليات ترسره كړل. «د دې جگړې له امله چې د جنورۍ له نهمې تر لسمې پورې دوام پيدا كړ د دې قطعي سل تنه پوځيان شهيد او د شوروي ځواكونو له لوري دوه تنه مړه او دوه تنه ټپيان شول.» ۴۹ / ۱۷۵ د وخت په تيريدو سره امنيتي وضعيت كړکيچن كيده او په دولتي بنسټونو او پوځي چوڼيو د مخالفينو بريدونو شدت موند او د جگړو لمن پراخيده، دولتي او شوروي ځواکونه اړكيدل چې د ولس زياتيدونکی مقاومت وځپي. په هغو سيمو كې چې د دولت وسله والو مخالفانو چې د ولس كلکه خواخوږي او همكاري ورسره وه دولتي سيمه ييزي ادارې ترخپلي ولکې لاندې راوړلې هلته يې ځواکونه استول چې اکثراً د مخالفينو د کمينونو سره مخامخ كيدل او بيا جنگيالي له سيمي څخه تېښدل چې دا ډول جگړه د پښۍ او مورک لوبې ته ورته لوبه وه چې د منظمو پوځي ځواکونو لپاره ستړي كيدونکي، د لگښت ډکه او د زياتو تلفاتو سره مل وه. مسکو ته د شوروي پوځيانو د مرگ او ژوبلي د پيغامونو

سربيره د خلقيانو مخالفت او په تيره د گوند او دولت د مشر په توگه د کارمل نه منل شوروي مشرتابه اندېښمن کړي وو. د شوروي د اشغال په لومړيو ورځو کې د هرات ولايت «د ولايتي او ښاري گوندي کميټي گډه غونډه راولبله، تيری يې په څرگند ډول محکوم کړ، د گوندي کنگري د دايريدو او د وضعي د ارزونې غوښتنه يې وکړه او اعلان يې کړل چې د روسي ځواکونو او د کارمل واک ته رسول د گوندي لوړو ارگانو د پريکړې پرته صورت نيولی دی، د دې تشي د ډکولو لپاره بايد د آزادو، مستقيم او پټو ټاکنو له لارې د گوند کنگره راولبل شي ترڅو وضعيت پخپل صلاحيت سره وازروي او تصميم ونيسي.»

۲۱۴/۱۸ د کابل څخه د بارق شفيعي په مشرۍ يو پلاوی هرات ته واستول شو او دې پلاوي د ولايتي گوندي کميټي منشي او څو تنه نور خلقيان بنديان کړل. همداراز د کارمل د واکمنۍ درۍ مياشتي نه وي تيرې شوي چې د کابل پوهنتون گوندي سازمانو ټاکنې وکړي. څرنگه چې د پرچميانو په پرتله د خلقيانو شمير زيات وو د گوندي لومړنيو سازمانو په مشرتابه کې خلقيان وټاکل شول. دې مسئلې د پرچمي مخورو غوسه راولپاروله او دې بهير خلقي فعالان تر سخت فشار لاندې ونيول چې له هغې ډلې نه «محمدسليم علمي ترور، ډاکتر جوکت سنگه باور زنداني او نورو د دفاع او کورنيو چارو وزارتونو ته پناه يوړله او هلته د افسرانو په توگه جذب شول.» ۱۰۹/۱۷۳ د پرچميانو له لوري د خلقيانو په وړاندې د فشار او زور او په هغو کې د ترور او زنداني کولو له امله يو شمېر خلقي کدرونه اړ شول چې د واکمن وضعيت څخه د وتلو په موخه په پټو ځنځيري تشکيلاتو لاس پورې کړي چې مشري يې اسدالله سروري د انقلابي شورا مرستيال په غاړه لرله او د گوند په مشرتابه کې گلابزوی هم ورسره همغږی شوی وو. ليکوال د کندهار په قول اردو کې د دې پټو ځنځيري تشکيلاتو مسؤليت ورکړل شو. خو څرنگه چې شورويانو او پرچميانو خپل دوربينونه د خلقيانو په لور توجه کړي وو دا شبکه ډېر ژر کشف شوه. «د ۱۹۸۰ز کال د مې په مياشت کې تايبيف او ايوانوف سپارښت وکړ چې د شوروي اتحاد کمونست گوند د مرکزي کميټي سياسي بيرو او کی جی بی دې له يو بل سره په سلا، همغږي شي چې سروري دې لومړی د طبي درملنې لپاره شوروي اتحاد ته وغواړي او له هغه وروسته دې منگوليا ته د سفير په توگه وليږل شي او پدې ډول د افغانستان د خلق په ديموکراتيک گوند کې د خلق او پرچم د ډلو ترمنځ پر ناندریو دې د پای ټکی کيښودل شي. له گلابزوی سره دې همدې ته ورته چلند وشي.» ۲۹۸/۱۲۴ بهر ته د سروري د استولو وروسته دې ځنځيري کړۍ فعاليت ودرولو خو د پرچميانو د يکه تازی خلاف ددې کړۍ کړنې و نه درېدلې. د خلقيانو د تشکل د مخنيوي او د هغوی د کمزورولو په موخه واکمنۍ حتی د آزادخپالو خلقي کدرونو له ترور څخه هم ډډه ونکړه څرنگه چې مسکو ته د سفارت په يوه رپوټ کې راغلي دي: «په ځينو ځايو کې پرچميانو د خپلو سيالانو په وړاندې په ترهگرۍ لاس پورې کړ. د بلخ د ولايت لومړي سکرتر له لسو تنو نه زيات خلقيان له منځه يوړل. په گوند او وسله والو ځواکونو کې خلقي فعالينو ته د خپل کار او خونديتوب په اړه اندېښنې را وپاريدلې. هغوی ډنډورې او گنگوسي خپرې کړې چې شوروي اتحاد د بورژوازي رښتوني استازي، پرچميان، په کار گومارلي چې نه د ولس گټو ته پاليله دي او نه د افغانستان د ديموکراتيک جمهوريت د مشرتابه وړتيا لري.» ۲۹۷/۱۲۴ له بله پلوه د اشغال په وړاندې د افغان ولس پياوړی ملي مقاومت چې شورويانو ته د سراو مال بيساره تلفاتو پرته بله پايله نلرله شورويان اړ کړل د افغانستان د ډنډ څخه د وتلو په فکر کې شي.

په افغانستان کې د شوروي لښکر جگړه

په افغانستان کې د شوروي اشغالگر پوځ مشري د شوروي اتحاد د دفاع وزير لومړي مرستيال مارشال سوکولوف لرله او مرستيال يې د لوی درستیاز مرستيال اخرامبيف و او هغوی د خپلې لويې ډلې سره په افغانستان کې د خپلو ځواکونو د فعاليت لارښوونه کوله او قرارگاه يې د تاجبېک په ماڼۍ کې وه. د افغانستان د نيواک په درشل کې د کرملين مغروره واکمنو فکر کولو چې افغانستان ته د خپلو پوځيانو په استولو سره به دا ځواکونه د دې جوگه شي چې په خپل سويلي گاونډي هيواد کې ټيکاو راولي. د شوروي اتحاد د مشرتابه دا ډول تفکر د نوموړي هيواد د دفاع وزير مارشال اوستينوف په دې وينا کې چې «په افغانستان کې به د شوروي سپاهيانو په څرگنديدو سره يوه ډله بغاوتگر بيله ځنډه وسله په ځمکه کېږدي او نور به وتښتي.» ۱۲۱/۴۹ برېښيږي. د شوروي د دفاع د وزير د دې خام خيال له مخې «سوکولوف او اخرامبيف د افغانستان د جگړې په پيل کې پدې گومان استول شوي وو چې دا ټوله خبره به د اونیو يا څو مياشتو د ننه غوڅيږي. په هغه هيواد کې به شوروي پلوه رژيم ټينگيږي او د افغانستان حالات به آراميږي.» ۱۲/۷ همدارنگه جنرال ورينیکوف د شوروي ځواکونو بل لوی قوماندان به يوه مرکه کې پدې هکله وايي: «موږ په پيل کې پدې گومان وو چې زموږ سرتيري به د سترو ښارونو په گارنيزيونو کې ځای پر ځای شي او د مختلفو بنسټونو ساتنه به کوي او په پوځي عملياتو کې به برخه نه اخلو. خو دا کار د توطؤ او زموږ په عسکرو د بريدونو له کبله عملي نه وو. جگړه د واورې د توپ په څير په خوځښت راغله.» ۲۰۰ افغانانو چې هيڅکله په خپل ټاټوبي کې د پرديو پوځيانو شتون ته غاړه نه ده ايښې دا ځل بيا د شوروي اشغال په وړاندې ودرېدل چې د لويديځ د هراړخيز ملاتړ څخه برخمن هم شول او پايله يې دا شوه چې شوروي ځواکونه په ستومانه کېدونکي جگړه کې بنکيل شي. د وسلوالو مخالفينو په وړاندې د سترو پوځي عملياتو پلانونه د څلوېښتم پوځ قرارگاه جوړول او هغه يې مسکو ته د منظوري په موخه استول او د مسکو د هوکړې وروسته عملي کيدل. پدې پلانونو کې هم د څلوېښتم پوځ او هم د افغان ځواکونو لپاره دندې ايښودل کيدلې چې يو نقل به د افغانستان د دفاع وزير ته ورکول کيده او نوموړی به د هغه پر اساس د سترو جزتامونو قوماندانانو ته پوځي عملياتو ته د خپل جزواتم د چمتو کولو امرونه ورکول. پوځي عمليات اکثراً داسې جوړيدل چې يوه پراخه سيمه چې دا سيمه د وسلوالو مخالفينو تر ولکې لاندې وه هغه به د شوروي پوځونو له خوا محاصره کيدله. بيا به د چورلکو په واسطه تبليغاتي پاڼې په سيمه خپرېدلې يا د لودسپيکرو پواسطه له خلکو څخه يې غوښتل له سيمې ووځي او وسلوالو ته يې خبرداری ورکاوه چې دوی محاصره شوي، وسلې په ځمکه کېږدي او ځانونه تسليم کړي. داسې هم پېښ شوي دي چې په سيمه کې د انقلاب د دفاع د کميټو اړونده وسلوال کسان ددې اعلاميو وروسته د سيمې څخه د وتلو پرمهال د شوروي ځواکونو له لوري چې د محاصري دنده يې لرله د وسلوالو مخالفينو په گومان وژل کيدل. هغه مهال دا هم ويل کيدل چې د شورويانو له لوري د خلقي واکمنۍ پرمهال د انقلاب د دفاع د کميټې د غړو وژنه د پرچميانو د همغږۍ او حتی هڅونې له مخې ترسره کيدله او دليل يې دا راوړ چې هغه د امين پلويان دي. بيا ښايي شورويانو د سيمې د خلکو د ژبې د نه پوهيدو له کبله هغوی د وسلوالو مخالفينو (اشرارو) په نامه وژل. دا ډول يوه پېښه د ۱۹۸۰ کال په دوبي کې د کندهار د ارغنداب په ولسوالۍ کې پېښه شوله. د يادولو وړ ده چې د افغان ځواکونو قوماندانانو ته مخکې له مخکې د پوځي عملياتو د پرمخ وړلو سيمه نه ويل کيده. شورويانو دا کار د احتياط په خاطر کاوه چې په پوځ کې د وسلوالو مخالفينو سره ارتباطي کسان هغوی ته خبر ورنکړي. د کارمل د لوی پوځي سلاکار د ادعا له مخې دې حالت ته په کتو سره يو ځل لوی پوځي سلاکار د خپل

مرستيال سره دوي نقشي جوړې كړې يوه اصلي او بله جعلې او هغه پدې اړه ليكي: «دوهه نقشه د غولولو لپاره غوره شوې وه. ټاكل شوې وه بېرک كارمل ته همدا نقشه وښودل شي او كيدای شواى ده او يا د دفاع وزير ته بيخي ور پرېښودل شي. د هر ډول تيروتنې يا ناوړه پوهاوي (سوټفاهم) د مخنيوي او دغه راز د دې لپاره چې د دوو نقشو د شته والي په اړه زما پريكړه بيخي پټه پاتې شي چيريومنيخ ته مې امر وكړ چې شوروي سفير د ك. گ. ب او د شوروي اتحاد د كمونست گوند د مركزي كميتي استازو ته همدا غولونكي نقشه وښودل شي. البته چې هغه وخت مې لويه گناه كوله خو يوازې د يوې موخي لپاره د خپل پلان د پټولو لپاره خو تر وسه زموږ او د افغاني پوځيانو د ژوندانه ژغورنه شونې شي...» د ارگ د وره بهر چيريومنيخ له شيطانې په ډكې موسكا وويل: موږ سم كار وكړ. نقشه به د رفيع په ميز كې ساتل كيږي د هغه دفتر د خاد د غرو له خوا ساتل كيږي... او دا ساتونكي ټول خاين دي. « ۶۰ / ۷ - ۶۲ پدې هكله د كارمل په اړه د هغه د پوځي سلاكار څرگندونې د حيرانتيا سربيره د پوځ په اړه د پرچم د مشرتابه دريځ هم برېښوي هغه ليكي: «رښتيا خبره دا ده چې هغه (كارمل) نه له دغه پوځ سره مينه لرله او نه يې پرې باور كاوه. ترې ډارېده د هغه له برياليتوبونو، آن ډيرو ورو برياوو نه ډارېده. د هغه له ماتو يې خوښې كوله ځكه همدا افغانستان ته د نورو او لا نورو پوځونو د راليرلو په اړه مسكو ته د لمن غوړولو موجه پلمه وه. دلته اصلي خبره دا هم وه لكه چې ومې ويل دا. خ. د. گ د پنځلسو زرو خلقيانو له ډلې نه د هغوى ډيرى برخې يانې ديارلسو زرو په پوځ كې خدمت كاوه. كه چيرې په دغه هيواد كې يا د هغه په ځانگړو سيمو كې د ټينگې واكمنۍ په اوسني جوړښت كې پوځ په بنسټيز ځواك اوښتى واى د دې مانا د پرچميانو لپاره د مشرتابه د اوسني دريځ له لاسه تلل يا كمزوري كيدل راختلى شوه. له همدې امله وه چې بېرک په هيواد كې د ملي ديموكراتيكې واكمنۍ د ټينگښت چاره په عمومي ډول د شوروي په مټو ټينگول غوښتل. په دغې يوه حالت كې د مشرتابه حق له ځانه سره وساتي او خلقيان شاته، فرعي رول ته پورې وهي. بېرک كارمل او پلويانو يې د پرچم د ډلې د شمير مصنوعي ډيروالي ته ملاتړلي وه. د دې خبرې په پام كې لرلو سره چې بېرک د اندروپوف تر وزر لاندې دى. ما داسې پايله (نتيجه) راوايسته چې شوروي سفير او په افغانستان كې د ك. گ. ب نمايندگى د هغه او د پرچميانو ملاتړ كوي او په راتلونكې كې به هم دغه ملاتړ جاري ساتي.» ۹۷ / ۷ په سيمه د توپچي او هوايي بمباريو وروسته افغان پوځيان سيمي ته ننوتل او هلته يې چاينيز عمليات پرمخ وړل كله ناكله به شوروي پوځيان هم ورسره مل وو خو اكثرآ په لومړۍ ليكه كې به افغان پوځيان تر سترگو كيدل. په سيمه كې به عسكري چوپړ او احتياط ته مناسب ځوانان او مشكوك كسان نيول كيدل. پوځي خدمت ته مناسب ځوانان به پوځي خدمت ته استول كيدل او مشكوك كسان به خاد ته سپارل كيدل. سيمه به چې د مخالفينو څخه پاكه شوه چې البته د مخالفينو زياته برخه په تينسته بريالي كيدله. د څه مودې لپاره به هلته د افغان پوځ يو كندك يا ټولى او د شوروي پوځيانو يو اولى يا بلوك پاتې شو ترڅو هلته دولتي نظم ټينگ او د انقلاب څخه د دفاع كميتي يا د انقلاب د سپاهيانو په نامه ډلې جوړې كړي ترڅو د مخالفينو په وړاندې د دولتي واكمنۍ ساتنه وكړي. كله به چې پوځي جزوتامونه بېر ته خپل دايمي سوق الجيش ته راستانه شول بيا به وسلوالو مخالفينو پر نوموړې سيمه عمليات پيل كړل او اكثرآ به دا سيمه نيزې دولتي واكمنۍ (ولسوالۍ او علاقدارۍ) سقوط وكړ، سيمه بيز مسولين او مدافعين به يې ووژل او بيا به پدې سيمه د شوروي او افغاني پوځونو گډ عمليات پيل شول. دې حالت د سيمه بيزو ادارو د مسولينو مورال ټيټولو. پدې اړه به د كندهار د خاكرېز د ولسوالۍ د يوه پرچمي ولسوال يادونه وشي چې د ولسوالۍ څخه د يوه ټولي د وتلو سره مخالفت ښودلى وو. كله چې ټولى له ولسوالۍ وتلو ولسوال هم غوښتل د ټولي سره گډ كندهار ښار ته لاړشي. د ټولي قوماندان هر څومره چې ورته ويلي وو تاسې بايد ولسوالي خوشې نكړئ خو

خوان ولسوال پرېکړه کړې وه چې هرو مرو د دوی سره ولاړ شي. دا وخت د ټولې قوماندان ورته ويلي وو: ولسوال صاحب! لومړی خو اشرار دومره خواکمن نه دي چې ولسوالي ونيسي ځکه د ولسوالي ساتونکي کولای شي چې د ولسوالي ساتنه وکړي خو که احياناً اشرار بريالي شي ولسوالي ونيسي او تاسې ووژني نوم به مو په تاريخ کې په زرينو کربنو وليکل شي. ولسوال ورته ويلي وو «من ميخواهم زندگی کنم و به مرگ طبيعى بميرم در آنوقت نام مرا به خط زرين نى بلکه به سرگين بنويسند.» ژباړه «زه غواړم ژوند وکړم او په خپل طبيعى مرگ مړ شم هغه وخت مې دې نوم په زرينو کربنو نه بلکې په خوشيو وليکي.» کله نا کله شوروي قطعاتو بيله دې چې افغان سيمه نيز او يا مرکز خبر کړي په خپلواکه توگه پوځي عمليات هم ترسره کول. څلويښتم پوځ د خپلو کشفې او استخباراتي چينلونو له لارې د مخالفينو د خوځښتونو په اړه د معلوماتو د ترلاسه کولو وروسته بمبارۍ کولې. شوروي ځواکونو د وسلوالو مخالفينو د خپلو پر مهال د بيگناه ولسي وگړو د وژنو، جنسي تيريو او لوټماريو څخه هم ډډه نه ده کړې. پدې اړه د جنگ در افغانستان د کتاب روسي ليکوالان راوري: «د ۹ کلو جگړې په مهال هرڅه وو. هم د بيگناه خلکو وژنه، هم قاچاق او احتکار... هر هغه څه چې د يوه باوجدانه انسان کرکه يې راپاروله. د پوځي څارنوالۍ د لاسوندونو پراساس په ۱۹۸۳ په افغانستان کې د جنګي جنايتونو له امله ۵۵۹ تنه محاکمې ته وړاندې شول. يوه افسر چې د يوه افغان په وژنه تورن وو (د شرابو په څښلو کې د افراط له امله) په شوروي کې په اعدام محکوم شوی وو وويل: هو ما جنايت کړی دی، سړی مې وژلی دی. خو د دې جنايت زمينه جوړوونکي ولي محکمي ته نه وړاندې کيږي؟ اوس په رسنيو کې خبره د قانون د واکمنۍ کيږي. ووايي زموږ دولت څه حق درلود چې موږ افغانستان ته وليږي؟ د کوم قانون پر بنسټ؟ چيرې دی دغه قانون؟ يوازې اوس اعتراف کيږي چې دا کار (افغانستان ته لښکرکشي) ناروا او بې عقلي وه. هو موږ د سياسي تيروتنو قربانيان يو چيرې دی عدالت؟» ۲۸۵/۱۰۶ شوروي نيوآکگرو د شلمې پيړۍ په اتيايمه لسيزه کې افغانان پدې جرم وژل چې انټرناسيونالست شوروي ځواکونه يې تيري کوونکي او د خپل هيواد نيوونکي گڼل خو د يووېشتمې پيړۍ په لومړۍ او دوهمه لسيزه کې د پخواني شوروي اتحاد سيال امريکا او د هغه ناتويي متحدينو د ترهگرۍ سره د مبارزې په نامه هغه څه تر سره کړل چې انټرناسيونالستانو کړي وو. د يووېشتمې پيړۍ اشغالگر د شلمې پيړۍ د اشغالگرو په پرتله په وحشت، بربريت او جنايت کې مخکښ وو. که انټرناسيونالستانو افغانان وژل خو هغوی زندانونه نلرل او هلته يې افغانان نه شکنجه کول. گلوبالستانو هم وژل، هم سپکول او هم رېرول تر دې چې افغان وطنپال جنگيالي يې په کيوبا کې د گوانتانامو په بدنامه زندان کې زنداني او شکنجه کړل.

گوندي ناندري، شخړې او وژني

کارمل په مسکو کې په خپله ثبت شوې وينا کې ځان د افغانستان د خلک دموکراتيک واحد گوند د منتخب مشر په توگه اعلان کړ. کله چې د واحد گوند خبره کيده معنی يې دا وه چې نور پدې گوند کې د خلق او پرچم په نامه او يا بله کومه ډله شتون نلري او کارمل د واحد گوند مشر دی. خو ډير ژر څرگنده شوه چې کارمل د پخوا په شان د پرچميټوب په مزمه ناروغۍ اخته دی. ټولې هڅې يې د خپل دريځ او خپلې ډلې په پياوړتيا او د مقابل لوري، خلقيانو په خپلو متمرکزې کړې دي. لايق د خپلو يادداشتونو په نولسم ټوک ۱۰۳ - ۱۰۴ مخونو کې راوري چې کله دی د قبایلو وزير وو او مقر ته کاري سفر درلود، مقر ته مخکې له تللو کارمل ور غوښتی او ور ته ويلي يې وو چې د اوومې فرقي خلقي قوماندان ته دوسيه جوړه کړي چې له دندې يې گوښه کړي خو لايق نه وو ورسره منلي. کارمل د دې

کتنې په پای کې ورته ويلي دي: «زما وروستی خبره او د ملګرتيا مشوره دا ده تر څو يو خلقي په گوند کې د ننه غړيتوب ولري، تاسې يو پياوړی اصولي گوند نشئ جوړولای.» د کارمل پورتنی خبره بنیې هغه کله چې د واحد گوند خبره کوله موخه یې د پرچم واحد گوند دی او خلقيان پدې گوند کې ځای نلري. همدا لامل دی چې ليکوال د ا، خ، د، گ دوه جلا جلا گوندونه او واکمنۍ یې هم دوي مختلفې واکمنۍ گڼي. کارمل حتی شوروي اړخ هم د نوموړي د دې هوډ سره همغږی گڼي او په يوه غونډه کې وايي: «د شوروي سوسيالستي جمهوریتونو اتحاد يوازې د پرچميانو مرسته کوي. خلقيان او د خلقيانو پلويان دې خپل غوږونه پدې خبرو بڼه خلاص کړي که هر ډول گونديماري او گوندي بېلتونپالنه د دولت په وړاندې په وسلوالې نښتې او وړي. ترڅو چې د شوروي اتحاد د وسله وال ځواک يو سرتيري ژوندی وي هغه به درې وړې کړي.» «۱۲۴/۲۸۹-۲۹۰ د شوروي- پرچمي واکمنۍ هم وښودل چې شورويانو د پرچميانو ملاتړ کاوه. خو په افغانستان کې په دنده بوختو شوروي پوځي سلاکارانو چې د جگړې تودې او سړې زغملې او هره ورځ یې د خپلو او افغان پوځيانو مرگ او ژوبله ليدله او د افغانستان په اړه یې د خپل دولت د ستراتيژيو د درک وړتيا نه لرله چاره یې پدې کې ليدله چې د ا، خ، د، گ يو موټي وويني هماغه دي چې د گوند د يووالي ضد پرچمي مشرانو په اړه مسکو ته رپوتونه استول چې په يوه کې یې راغلي دي: «۱۹۸۲ کال د مارچ په مياشت کې سوکولوف او اخراميف اوسټينوف ته گزارش ور کړ چې نور، بريالی او گل آغا د گوند د يووالي پر ضد چلند کوي د هغوی ملاتړ کښتمند، نجيب الله او رفيع کوي. دغه کسان خورا زيات خطرناک دي ځکه چې د دوی د اغيز لمنه پراخيري. هغوی تل د شوروي سلاکارانو له ليدلو ورو وړاندیزونو څخه سترگې پټوي او د ریاکارو زاهدانو په شان چلند کوي. پوځي مشران وړاندیز کوي چې دوی سوکه سوکه له کلیدي پوستونو څخه لېرې او بهر ته دې واستول شي.» «۱۲۴/۳۰۶ د شوروي پوځي سلاکارانو ساده گي پدې کې وه چې همدا خطرناک وگړي د مسکو د ارادې له مخې پر گوند او واکمنۍ تپل شوي وو نوڅرنگه به یې هغوی بهر ته لېرلي وای. ددې خطرناکو وگړو څخه یې نجيب الله گوندي- دولتي مشرتابه ته هم راپورته کړ ځکه چې هغه په گونديمارۍ او گوندي بېلتونپالنه او د خلقيانو په خپلو کې بڼه ځلېدلې وو هغه څه چې کی جی بی غوښتل. خو بالمقابل د خلقي اړخ هغه مشرانو (سروري، گلابزوی، تنی) چې د پرچميانو د يکه تازی اودسیسو په وړاندې ودریدل سروري یې د ۱۹۸۰ کال د می په مياشت کې منګولیا ته د تبعیدي سفير په توگه وليرلو او د نجيب الله د واکمنۍ په لومړيو کې یې گلابزوی په مسکوکي سفير مقرر کړ او تنی یې د پوځي کودتا په تور اړ کړ پاکستان ته وتښتي. «ببرک کارمل هيڅکله له دولتي پوستونو څخه د خلقيانو په ځانگړې توگه د گلابزوی، مزدوریار، وطنجار او سروري د شړلو له هڅو څخه لاس پر سر نه شو. هغه به تل ویل چې د دوی لاسونه تر اوږو پورې په سرو وینو کې ډوب دي.» «۱۲۴/۲۹۲ عجیبه دا ده چې کله سروري، گلابزوی او وطنجار د حفيظ الله امين له وېرې شوروي سفارت ته پناه يووړله او شورويانو په پټه شوروي اتحاد او بیا بلغاریا ته وليردول، د کارمل سره یې يووالي ته وهڅول او د نوموړي سره یې گډه ژبه وموندله هغه مهال هغوی رښتیني انقلابیان او د ا، خ، د، گ سالم غړي وو. خو کله چې د وطنجار پرته درې نور د کارمل او شریکانو د گونديمارۍ په وړاندې ودریدل لاسونه یې په وینو ککړ شول. که چیرې د نوموړو دريو تنو رواني ځانگړتیاوو او مخیني ته وکتل شي سره لدې چې سترې تیروتنې یې کړي دي خو هغوی د گوندي او دولتي مشرانو د نارواوو او گونديماريو په وړاندې دریدلي دي. هغوی د نورو خلقي مشرانو په شان د څوکۍ او مقام د ساتلو پرځای د امين، کارمل او نجيب گونديماريو او خپلسريو مقابلي ته دانگلي دي چې دا ډول دریځ یې د ستاینې وړ دی. البته وطنجار د ثور انقلاب په بشپړتيايي پړاو کې لکه د نورو خلقي مشرانو په څېر د مصلحت تگلاره غوره کړله. هغوی د ثور په

پوځي پاڅون كې د پريكندو رول د لوبولو له كبله د امين د وړانديز له مخې لوړگوندي او دولتي دريځونه ترلاسه كړل . خو د خلقي واكمنۍ پرمهال هغوى د حفيظ الله امين له لوري د وسلوال پوځ (اردو ، څارندوى ، استخبارات) څخه ناوړې گټې اخېستني ته په كتنې سره د نوموړي په وړاندې ودرېدل . اسدالله سروري د شوروي اشغال پر مهال د پرچم د يکه تازى په وړاندې د خپل پرېكندو دريځ له امله د مسكو او پرچميانو داسې دښمني وگټله چې پوره ۲۷ كاله يې په هندوستان ، پنجشېر او كابل كې بند هم تير كړ . خلقي كدرونو ته د انقلاب په بشپړتيايي پړاو كې د خپل سيال (پرچم) ناغېري او ټكماري چې هڅې يې كولي خپلې ليكې په مصنوعي ډول پياوړې او خپل دريځ د غيرقانوني لارو غښتلى كړي هغه وخت بربنډې شوي چې شاه محمد دوست يې د مركزي كميتې د غړي او د بهرنيو چارو د وزير په توگه اعلان كړ چې نوموړى د خلقي واكمنۍ پرمهال د غيرگوندي په توگه د بهرنيو چارو د وزارت معين وو . سربيره پردې د مرغومي د شپږمې څو ورځې وروسته د كابل ښار او د ولايتونو گوندي كميتو او د وسله وال پوځ سياسي څانگو ته د مركز څخه د پټو (مخفي) گوندي ملگرو په نامه اوږده لستونه واستول شول چې په گوندي حوزو كې د گونديانو په توگه تنظيم كړل شي . پردې لستونو باندې په ځينو گوندي كميتو او سازمانونو كې اعتراضونه و شول او حتي د امنيتي ارگانونو په گوندي كميسيونو كې غونډې وشوې ترڅو د هغوى د پټې مبارزې رښتيا يا درواغ معلوم كړي . پدې غونډو كې د خلقيانو او پرچميانو ترمنځ هم مخالفتونه بربنډ شول . پرچميانو هغوى گونديان گڼل او خلقيانو بيا د هغوى د سازماني اړيكو د شتون يا نشتون پربنسټ د هغوى گونديتوب مسئلې ته كتل . ليكوال هغه مهال د كندهار د قول اردو د سياسي آمریت د گوندي كميسون د منشي (مشر) په توگه كار كاوه چې د دې كميسيون په څو پرله پسې غونډو كې د دې پټو پرچميانو څخه د هغوى د سازماني اړيكو په اړه پوښتنې وشوې چې د زياترو څرگندونې د منلو وړنه وې او د گوند د غړو په توگه ونه منل شول . خو څه موده وروسته د اردو د سياسي رئيس په لاسليك يو مکتوب راوړسيد چې گوندي كميسيون دا صلاحيت نلري د مخفي ملگرو په راليرل شوي لست بحث وكړي . هغوى بلا استثني د گوند غړي دي . پټ (مخفي) پرچميان هغه كسان وو چې د خلقي واكمنۍ پرمهال يا زنداني شوي وو او يا د نوموړو د گوند د غړيتوب غوښتنو ته په دندو كې د نيمگړتياوو ، بې دسپليني او نه وړتيا له امله منفي ځواب ورکړل شوي وو . هيره دې نه وي چې د شور د پاڅون وروسته گڼ شمير افسرانو او وروضايطانو او ملكي مامورانو د مختلفو لاملونو او موخو له كبله ليوالتيا لرله چې د گوند غړيتوب ترلاسه كړي . د انقلاب په بشپړتيايي پړاو كې د خلقيانو او پرچميانو ترمنځ ناندرى او شخړې په لومړنيو گوندي سازمانونو او په تېره پوځ او څارندوى كې زياتې وې . د گوند د مركزي كميتې په پلنومو كې ندي ليدل شوي چې خلقي مشرانو د گوند د اساسنامې او گوندي اصولو د پلې كولو په موخه په څرگند ډول هلې ځلې كړې وې . پرچميانو ددې ناندريو مخنيوى پدې كې ليدلو چې ژمن ، اصولو ته پالياله او زړور خلقي كدرونه د گوندي او دولتي ارگانونو له مشرتابه گوښه او پرځاى يې پرچميان ، پرچميانو ته ليوال كسان او فرصت غوښتونكي او ضعيف النفسه خلقيان وگوماري . د دې لپاره بايد يوه پلمه او لاسوند موجود وای چې هغه شورويانو ته وښيي ځكه چې د شوروي اشغال پر مهال انقلاب واک د شوروي سلاكارانو سره وو چې څوك گوښه او څوك مقرر يا زنداني كړي . لدې امله يې په هغوى د انټي سويتست ، اميني يا بانديست او يا مشكوك ټاټپي لگولې . پدې څښتنه كې يې په ملكي برخه كې اړيني برپاوي لرلي خو د پوځ په ځېنو جزوتامونو كې د مقاومت سره مخامخ شول . د ساري په ډول د ۱۹۸۰ كال په پيل كې د څوارلسمې فرقي د خلقي قوماندان جعفر سرتير پرځاى پرچمي قوماندان عبدالصبور وگومارل شو چې د نوموړي فرقي د خلقيانو له منفي غبرگون سره مخ شو او نوى قوماندان اړ شو بيرته مركز ته لاړ شي . دفاع وزارت د خلقيانو د څرگند بغاوت د حل په موخه

هلته غير گوندي لوی درستيز تورن جنرال بابه جان او د دفاع وزارت لوی سلاکار فرقي ته ولېږل ، دا پلاوی پنځه ورځې هلته پاتې شو خو د هغوی سفر کومه اړینه پایله نرله او خلقیان یې قانع نشوای کړای . دوهم ځل یې د دې ستونزې د حل لپاره د وسلوال پوځ لوی څارنوال محمدهاشم نوري او د شورویانو د پوځي قرارگاه مشر غزني ته واستول خو هغوی هم د ستونزې په حل کې پاتې راغلل او بېرته کابل ته راستنیدي. نوري وايي چې حتی په فرقه باندي د بمبارۍ خبره هم کېدله خو ما د شوروي قرارگاه مشر ته وویل زه به یوازې هلته لاړشم . هغه وویل سمه ده خو جعفر په هېڅ صورت هلته د قوماندان په توگه نه پاتې کېږي. نوري ورته ويلي زه هم لاندي شرطونه لرم:

۱. په فرقه کې به زه د خلقي له دريځه خبرې وکړم او هلته به خلقي قوماندان ټاکل کېږي. ددې خبرې معنی دا وه چې د خلقیانو د دريځ څخه به ملاتړ کوم.

۲. تر یوه کال پورې به هېڅ کوم خلقي د فرقي څخه د مقام د تنزیل په نامه نه تبدیلیږي. او هغه را سره ومنل . هماغه وو چې هلته بل خلقي قوماندان عبدالوکیل وټاکل شو. جعفر سرتېر یو مغرور ، باجراته او په خپل ځان متکي افسر وو. سرتېر د فرقي له قوماندانۍ څخه د گوښه کېدو وروسته د افسرانو په عالي کورس کې د استاد په توگه مقرر شو. څوارلسمې فرقي د محمدیونس په نامه یو عجیب پرچمي سیاسي آمر درلود. د یونس په اړه وايي چې یوه ورځ د نوي قوماندان او د ده ترمنځ د قوماندان په دفتر کې شخړه وشوه چې خبره د سیاسي آمر وهلو ته رسیدلې وه. سیاسي آمر غوښتل د هغه له دفتر نه وتښتي خو قوماندان نوموړی د هغه د جملې له لستونې نیسي چې لستونې د قوماندان په لاسونو کې پاتې کېږي او هغه په تښته بریالی کېږي. کله چې بهر پوځیانو سیاسي آمر په بې لستونو جملې کې چې د واسکت په څیر بریښیده لیدلی د هغه نوم یې واسکت کېښود او په پوځ کې په همدې نامه مشهور شو. محمد یونس عجیب سړی او د سیاسي هوښیارۍ نه په بشپړ ډول بې برخې وو. غواړم د ده په هکله خپله یوه خاطره دلته راوړم . لیکوال په ۱۹۸۷ کال کې په پوځي - سیاسي پوهنتون په هغه دبیارتمنت (کافدرا) کې د استاد دنده لرله چې ډگروال محمدیونس یې مشر وو. یوه ورځ د لکچر ورکولو پر مهال د پوهنتون مشرتابه ، د کافدرا آمر او د بي بي سي خبريال ټولگي ته راننوتل او خبريال له لیکوال سره مرکه پیل کړه. یوه پوښتنه یې د لیکوال د زده کړو په هکله وه او لیکوال هغه ته د خپلو زده کړو په اړوند معلومات ورکړل. دا مهال محمدیونس خبريال ته وویل چې استاد په هندوستان کې هم زده کړې کړې دي . کله چې خبريال دا خبره واوریدله په انگریزي ژبه یې زما نه پوښتنه وکړه چې ما هغه ته په دري ځواب ورکړ. د خبريال د دې پوښتنې په ځواب کې چې ما ولې په انگریزي ځواب ور نکړ وویل چې ما یوازې شیر میاشتي او هغه هم د ژباړونکي له لارې په هند کې زده کړې کړې دي له دې امله په انگریزي ژبه څرنگه چې لازم دي خبرې نشم کولای. په دې ډول مې د بي بي سي د خبريال له جنجاله ځان خلاص کړ. یوه ورځ مې له یونس څخه وپوښتل چې ولې تاسو خبريال ته وویل چې ما په هند کې زده کړې کړې دي ؟ هغه وویل دا مې له دې امله وویل پر مور دا تور دی چې یوازې د شوروي اتحاد سره اړیکې لرو، ما غوښتل دا تور ناسم ثابت کړم . د خلقیانو دا ډول دريځ او یا د پرچمیانو ارادې ته د خلقیانو غاړه نه اېښودل د دې لامل شول چې په ځینو ځایونو کې پرچمیان د خلقیانو په وړاندې په ترهگری لاس پورې کړي. د خلقیانو د سرکښو ملکي او پوځي کدرونو د ترور بیلگې زیاتې دي او یوې ته به یې گوته ونيول شي. په کال ۱۹۸۲ کې د مرکزي قول اردو قوماندان عبدالودود په خپل دفتر کې ووژل شو. دولت اعلان کړل چې نوموړي ځانوژنه کړي ده. عجیبه دا وه چې نوموړی کین لاسی وو او توپانچه یې په بني لاس کې ورته ایښي وه. دلته دا پوښتنې را پیدا کېږي چې د قول اردو قوماندان ولي ځان ووژني. بل دا چې څرنگه یو کین لاسی په بني لاس ږزي وکړي . هغه مهال د انقلاب په لار کې

قربانيان د شهيدانو په غونډۍ (مرنجان غونډۍ) كې خاورو ته سپارل كېدل خو واكمن فرڪسيون هڅه وكړه چې د نوموړې جنازه د شهيدانو په تپه كې خاورو ته ونه سپارل شي ځكه چې هغه ځانورنه كړې ده او د نوموړې د وژنې مسئله هم ونه څيرل شوه خو د خلقيانو د فشار له امله هغه د شهيدانو په غونډۍ كې خښ كړل شو. د پرچميانو له لوري د خلقيانو ترور ته بهرنيانو هم گوتې نيولي چې پدې اړه بروس ريجاردسن امريكايي ليكوال ليكي: «پرچميانو واك ته د رسيدو څخه وروسته په خلقيانو كې د خپلومخالفينو په وژلو پيل وكړ.» ۳۸/۱۵۴

بي سره لښكر

د شوروي اشغال پر مهال به شوروي سلاكارانو ويل: «پرچميان سر لري لښكر نلري، خلقيان لښكرلري خو سر نلري.» د شورويانو دا ډول ارزونه سمه وه او عاملين يې په خپله شورويان وو چې د خپلو توطبو او دسيسو او بيا مستقيم پوځي يرغل له لارې د خلقيانو لښكر بي سره كړ، د پرچميانو په لمسون سره يې ژمن خلقي كدرونه بي اغېزې كړل او بي لښكره كارمل يې هم پر خلقيانو او هم پر ولس واكمن كړ. البته هر اشغالگر بي لښكره سياستوال چې د خلكو له ملاتړ برخمن نه وي واك ته رسوي چې د اشغالگرو ملاتړ او لاس نيونې ته اړ وي. كه څه هم هغه مهال كارمل د پرچميانو يوازيني منلی مشر وو خو سره لدې پرچم ونه توانيد په ولس كې ريښې وځلوي او د ټولني د مختلفو طبقو او اقشارو استازي ځان ته راكش كړي او د خپلې واكمنۍ د پايښت په خاطر دامن لښكر جوړ كړي. اصلي لامل يې دا وو چې ملتپالو روڼ اندو او قومي مخورو پرچم يوه پردۍ پاله ډله گڼله او د هغې سره همكاري ته چمتو نه وو. همدا لامل د دې سبب شو چې پرچم وگرځيد ملاتړ ترلاسه نكړ. خو د هغه سيال خلقيانو د انقلاب په بشپړتيا يې پراو كې سره لدې چې د پرچميانو او د شورويانو د فشارونو، توطبو او دسيسو سره مخامخ وو او د دولتي رسنيو له لارې تخرېبېدل بيا يې هم د غرو شمير د وخت په تيريدوسره زياتېده. علت يې دا وو چې خلقيانو ټور انقلاب او واكمني خپل گڼل او د سر په بيه يې د هغه څخه ساتنه كوله. دا واقعيت ځوان نسل چې د دولتي حاكميت په ساحه كې ژوند كاوه درك كړی وو نو هماغه دي چې خلقيان كيدل او پدې توگه يې خلقي لښكر پياوړی كولو. خو دې زياتيدونكي لښكر سر (مشر) نه درلود او دا بي سره لښكر د پرچم د واكمنۍ د سون توکی وگرزید. بيخايه يې نه دي ويلي چې سل دې ومري خو د سلو سر دې نه مري. دا واقعيت چې د يوه گوند ټول مشران په سياسي مشرانو نه اوږي، هر يو يې د يوه سياسي مشر ځانگړتياوي نلري او يا هغه نشي ترلاسه كولی. د تره كې، امين او زرغون پرته نورو خلقي مشرانو په ډېرو مواردو او په تېره دوو حساسو شېبو كې د مشرتابه نه ورتيا او بربنده كمزوري نندارې ته كېښودله. البته پدې اړوند د تره كې او امين له تېروتنو او په تېره د امين له لېونۍ ځانغوښتنې سترگې نشي پټېدلې چې په ټولنه كې يې د گوند اعتبار ته زيان ورسولو.

لومړۍ - د ۱۳۵۸ كال د وري د مياشتې د ۲۵ نېټې تور پلنوم. پدې پلنوم كې د امين په شمول د گوند مشرتابه (د امين پلويانو او مخالفانو) وښودل چې هغوی د دې پلنوم د پرېكړو د ناوړه پايلو د درك وړتيا نلرله. دا بيا بنيې چې هغوی د سياسي مشرانو د ځانگړتياوو، وړتياوو او اړين بصيرت د لرلو څخه په بشپړ ډول بي برخي وو.

دوهم - د ۱۳۵۸ كال د مرغومي په شپږمه د شوروي بنكپلاگرو په وړاندې غيرمسئولانه دريځ. د گوند مشرانو د خپل هيواد نيواك ته د خپلو ايډيالوژيكي او سياسي باورونو يا د ډار، جبن او مقام پالنې له مخې

هرکلی ویلی دی پدې تمه چې دوی به بیا لور مقامونه ترلاسه کړي. دوی کولی شول چې د هیواد څخه ووزي، یا کوم سفارت یا د ملګرو ملتو کومي نمایندګۍ ته پناه یوسي او هغه مهال هر دولت په تېره لوېدیځ دوی ته سیاسي پناه هم ورکوله. که دا کار یې مناسب نه گڼلو لږ تر لږه د اشغال لاندې بلواکي واکمنۍ سره یې له همکارۍ ډډه کړې وای. دوی په واکمنۍ کې د شریکېدو وروسته هم په واکمنۍ کې د ناخوالو، د پرچم دیکه تازیو، د مخالفینو په وړاندې د زور زیاتۍ او د خپلو ملګرو په وړاندې د توطیو او دسیسو په وړاندې غبرګون ونښود. دوی د دري ژبو د دې خبرې په شان «پهلوان زنده خوش است» شپي او ورځي تیرولي او کوم خلقي به چې د شته ناخوالو او د خلقیانو په وړاندې د دسیسو خبره ورته وکړله د امیني، منفي باف، احساساتي، ماجراجو او د سیاسي پوهې څخه یې برخي نومونه ایښودل یا چوپه خوله پاتې کیدل. ځینو به لا دا ویل چې پرون تاسو پرچمیان و ځورول اوس د هغوی وار دی. دوی خپلې ترسره کړې تیروتي او گناوې په عادي گوندیانو اچولې، هغه گوندیان چې هم له پروني حالت څخه ځوریدل او د نن څخه یې هم شکایت درلود.

پدې برخه کې به د لیکوال په وړاندې د خاد د دسیسو څخه د یوې دسیسي او د خلقي لورپورو د بې تفاوتۍ او منفي دریځ په هکله یادونه وشي. ددې یادوني څخه موخه د خلقي مشرانو د کمزورۍ او نه وړتیا سربیره د خپلو ملګرو هڅول هم دي چې څرنګه خپل دریځونه وساتي، مصلحت ته لومړیتوب ورکړي، د حالاتو سره ځان عیارکړي او هڅه وکړي چې شوروي سلاکاران خپل کړي. په ۱۹۸۲ کال کې لیکوال د حربي پوهنتون د سیاسي څانګې د مرستیال په توګه دنده لرله او لیکوال لومړی خلقي وو چې د شوروي یرغل وروسته د حربي پوهنتون د سیاسي آمریت د کارکوونکي په توګه وګومارل شو. د انقلاب د نوي پړاو وروسته د حربي پوهنتون څخه ټول خلقي قوماندانان او سیاسي کارکوونکي تبدیل شول. ددې کار څخه د پرچمیانو موخه دا وه چې پوځ پرچمي کړي. پرچمیانو د ۱۳۵۸ کال د مرغومي د شپږمې وروسته دا پلان درلود چې په تعلیمي موسسو کې یوازې پرچمیان د قوماندانانو او سیاسي کارکوونکو په توګه وګوماري او پوځي تعلیمي موسسو ته هغه ځوانان ونیسي چې د پرچمیانو له لوري تضمین او یا معرفي شوي وي. خو د امنیتي وضعیت د خپرېدو وروسته او د ملي پاڅون د پیل له امله دا پروژه پلي نشوه او پرچمیان اړ شول چې بېله استثنی ټول داوطلب ځوانان پوځي تعلیمي موسسو ته ونیسي. کله چې لیکوال په حربي پوهنتون کې د سیاسي آمریت د مرستیال په توګه مقرر شو د اتلسو سیاسي کارکوونکو څخه یې یوازې یو تن خلقي وو. په حربي پوهنتون کې د لیکوال د اتو میاشتني دندې په تیږیدو سره یوه ورځ ډګرمن عبدالغفار د پوهنتون اجتماعي مستنطق او استاد چې د گوندګری نه وو لیکوال ته وویل: «خاد درې تنه محصلین پدې تور بندي کړي دي چې د قراول په مهال یې یو میل کلاشنکوف ورکړی دی. د محصلینو د تحقیقاتو څخه راته معلومه شوه چې کوم خادبست دا وسله پټه کړې او محصلینو ته ویل شوي دي وایي چې د سیاسي آمریت د مرستیال په دستور یې دا کلاشنکوف اشرارو ته ورکړی دی. دا تا ته یوه دسیسه ده. ما ورته وویل چاره څه ده؟ استاد وویل د وسلوال پوځ لوی څارنوال جنرال محمد هاشم کولای شي مرسته وکړي. هماغه ورځ مازدیګر د لوی څارنوال کور ته ورغلم. د نوموړي سره د خبرو په مهال گلابزوی د کورنیو چارو وزیر هم راغی او زموږ خبرو ته یې غوږ ونیو. لوی څارنوال د مرستې څخه خپله بېوسي وښودله. دا مهال گلابزوی لیکوال ته وویل سبا ته د کورنیو چارو وزارت ته راشه زه به تا پخپل وزارت کې مقرر کړم. خو ما د مننې په ویلو سره د هغه سره موافقه ونکړله. وروسته مې دا ستونزه د یوه ملګري سره طرحه کړه او هغه وویل چې د مخابراتو د وزیر محمداسلم وطنجار له لارې به دا ستونزه حل کړو او زه به د نوموړي پاورته ووايم چې ستا ملاقات ورسره تنظیم کړي. وطنجار ته ورغلم. د ځان د معرفي کولو وروسته د کیناستو اجازه را

کړه او هغه وويل: « دا ملگری چې دلته ناست دی د شوروي اتحاد د سياسي اکادمي څخه فارغ شوی او د هوايي پوهنتون د سياسي امریت د مرستیال په توګه مقرر شوی دی اوس تاسو دواړه کولی شئ وطن، خلکو او انقلاب ته وفاداره افسران اردو ته تقدیم کړئ.» ما په ځواب کې ورته وويل د هوايي پوهنتون څخه خبرنه يم چې هلته محصلین څه ډول روزنه ويني خو په حربي پوهنتون کې محصلین په ملي روحيه نه روزل کېږي. ما خپلې خبرې نه وې بشپړې کړې چې وطنجار وويل: « هغه وخت چې تره کی صاحب وژل کیده چیرې وې چې اوس دا ډول خبرې کوي؟ » د وطنجار دې خبرې هک پک کړم او ورته ومي ويل. زه د تره کې صاحب په وژلو کې نه بنکېل وم او نه کوم وزیر او قوماندان وم چې ځان ملامت و گنم. چا چې هغه وژلی دی او چا چې د هغه وژني ته لار هواره کړله هغوی پېژنم او هغوی ملامت دي نه نور خلقیان. د دې خبرې په کولو سره له ځایه جگ شوم او له دفتر څخه یې ووتلم. د وطنجار سره د لیدني وروسته پدې فکر کې شوم چې دا مسئله د حربي پوهنتون د گوندي فعالیتو په غونډه کې طرحه کړم چې یوه اونۍ وروسته پلان شوي وه. د غونډې د چمتووالي ټولې چارې بشپړې شوې وې او د غونډې پرمخ وړونکی هم زه وم. د غونډې مخکې مې په پوهنتون کې یوازینی خلقي سياسي کارکوونکی لومړی بریدمن عبدالقادر راوغوښت او یوه ورقه سپین کاغذ مې د قلم سره ورکړل او ورته ومي ويل څه چې درته وایم هغه به ولیکي. په ورقه کې د خاد د مدیریت د دسیسو، د محصلینو د وهلو ټکولو او د گوندي یووالي خلاف د قوماندانانو او سياسي کارکوونکو کړنو څخه یادونه شوې وه. هېره دې نه وې چې د گوندي فعالیتو په غونډو کې د غونډې د اساسي رپوټ او ویناوو وروسته نورو برخه والو ته وخت ورکول کیده چې په لیکلې ډول خپل انتقادونه او وړاندیزونه رئیس هیأت ته راوړي او هغو ته به مسئولین ځواب ورکړي. په غونډه کې د لوړو زده کړو وزیر سرور منگل، لوی درستیز بابه جان او د سياسي ریاست استازي هم برخه لرله. غونډه په معمولي ډول پرمخ تلله او د برخه والو انتقادونه مې ترلاسه کړل او د هر یوه په لوستلو مې پیل وکړ. هغه ورقه چې زما د شعبي ملګري لیکلې وه هغه مې هم ولوستله، هغه مې تائید او د پوهنتون له مشرتابه څخه مې هیله وکړه چې دې نه منونکي حالت ته د پای ټکی کېږدي. معمولاً په گوندي غونډو کې د لوړ مقام څخه راغلي میلمه د غونډې او پدې گوندي یا دولتي بنسټ کې د چارو د څرنګوالي نتیجه گیری کوله خو منگل د غونډې بهیر او په پوهنتون کې وضعیت خورا ښه ارزیابي کړ او د دې مؤسسي له مشرتابه څخه یې مننه وکړه او پدې ډول غونډه پای ته ورسیدله. کله چې غونډه پای ته ورسیدله ما د غونډې له برخه والو وغوښتل چې د میلمو د وتلو وروسته په سالون کې پاتې شي. د میلمو د وتلو وروسته مې حاضرینو ته په پوهنتون کې د نه منونکي وضعیت او په تیره د خادستانو دسیسې او منفي کړه وړه، د پوهنځیو د قوماندانانو او سياسي کارکوونکو کړني انتقاد کړل. د لیکوال خبرې په چکچکو بدرګه شوې چې نابیره د مخابراتي د پوهنځي قوماندان، ډګروال غازي چې مخکې د کنړ د نهمې فرقي قوماندان وو په خپل ځای کې ودریده او وپي ويل څخه خبره ده چې چکچکې کوي! لیکوال د هغه څرګندونو ته پام را ونه ګرزولو او خبرو ته دوام ورکړ او د غونډې پای یې اعلان کړ.

د غونډې وروسته د سياسي امر شعبي ته ورغلم. څو شپې وروسته د خاد مدیر پنجشیري احمدشاه د خپلو دوو تنو همکارانو سره یوځای دفتر ته رانوت او ما ته یې سپکې سپورې وويلې. لیکوال د خاد مدیر ته وويل: « احمدشاه هرڅه چې کولی شي وپي کړه خو زه سپکې سپورې نه درته وایم » سياسي امر زما د دې خبرې په اوریدو سره نوموړي ته وويل له شعبي څخه ووزه. د شعبي څخه د خادستانو د وتلو وروسته زه هم ووتلم. سبا سهار چې د پنجشنبې ورځ ده یوه عریضه سياسي امر ته وړاندې کړه ترڅو د خاد د مدیر سپک چلند وڅپړل شي. هغه وغوښتل چې دا عریضه رسمي بڼه

غوره نكړي ما ورسره ونه منل نوموړي عريضه قوماندان ته راجع كړه او هغه هم د عريضې د رسمي كيدو سره مخالفت څرگند كړ خو ما ټينگار كاوه چې دا مساله هرو مرو تعقيب شي. هغه خپل شوروي سلاكار را وغوښت. هغه راغی او قوماندان د عريضې مسئله ورته وويله. سلاكار زما څخه هيله وكړه چې له عريضې څخه تير شم. ما ورسره ومنله ځكه پوهېدم چې د هغه د غوښتنې سره نه همغږي ناوره پايې لري ځكه شورويان د هيواد اصلي واکداران دي او له بله پلوه ما فكر كاوه چې سلاكار به هرو مرو دا قضيه تعقيبوي. د قوماندان له دفتر نه راووتلم گورم چې د سياسي رياست د ځوانانو د مديريت څخه عبدالواحدخرم چې خلقی گڼل کېده د ځوانانو د مسئول سره ناست دی. ما ترې پوښتنه وكړه چې څنگه راغلی يې. هغه وويل پرون د پوهنتون د گوندي فعالينو په غونډه كې جنجال شوی دی او سياسي رئيس زه او د سياسي رياست د تبليغ او مالي چارو مديران د پلاوي په توگه راليرلي يو چې دا موضوع وڅيرو. هغوی سياسي امر ته ورغلل او ماته يې وويل چې د ځوانانو د سازمان كارونه كنترول كړم. زه خپل دفتر ته لاړم چې هرو مرو پلاوی زما سره گوري خو څوك را نغلل. په دوولسو بجو د سياسي كاركوونكو شعبي ته ورغلم چې خرم لا هلته ناست دی او د هيات په اړه مي ترې وپوښتل هغه وويل دوی ولاړل او ما ته يې وويل چې ته به د عملي په موټر كې خپل كور ته لاړ شي. هغه ته مي وويل زه سياسي رياست ته ځم كولی شم تا د سياسي څانگې په جيب كې بنار ته ورسوم. هغه مي په بنار كې كښته كړ او زه د دارالامان ماني د دفاع وزارت قرارگاه ته ولاړم. په ماني كې مي تصادفا د سياسي رياست د پيژند مدير عبدالقيوم وليد او هغه راته و ويل همدا شيبه سياسي رئيس هدايت راكړ چې احتياط ته ستا مکتوب وليکم. بڼه به وي چې شيخ محمد باور د رياست مرستيال ته ورشو. هغه ته ورغلو او نوموړي راته وويل چې زما په موټر كې د پوځي خاد رئيس جنرال عبدالحق صمدي ته ورشه. ما ورته وويل زه لومړی د سياسي رئيس سلاكار ته ورځم او د هغه د ليدو وروسته به صمدي ته ورشم. هغه راسره ومنله او سلاكار ته ورغلم. هغه ته مي د سياسي رياست د هيات د راتگ او د گوندي فعالينو د غونډې په اړه معلومات ورکړل. مشاور د تبليغ مدير راوغوښت او د هغه څخه يې د نوموړي د ماموريت په هکله معلومات وغوښت. مدير (خليل) ورته وويل «خاد په ملگري آصف کره اسناد لري چې د اشرارو سره اړيکې لري. څرنگه چې ملگري پېژنم هغه تضمينوم او زما وړانديز دا دی چې پدې خبره غټه ډبره کيږدو او ورپسې ونه گرزو.» سلاكار زما نظر وغوښت ما ورته وويل «که خاد پرما اسناد لري هغه دې وښيي او دا مساله بايد وڅيرل شي» سلاكار وويل چې د شنبې په ورځ په لسو بجو زه، ملگري باور (د سياسي ريبس مرستيال) او ملگري خليل (د تبليغ مدير) حربي پوهنتون ته درځو ته او سياسي امر په خپل دفتر کې اوسئ. د هغه له دفتر نه ووتلم او باور ته ورغلم هغه خپل موټروان راوغوښت او ورته وپي ويل چې ما د نظامي خاد رياست ته ورسوي. د پوځي خاد رئيس راته وويل چې د حربي پوهنتون د خاد مدير په تا باندې عريضه كړې ده چې د خاد په چارو كې لاسوهنه كوي او بنيابي دا د افغانستان د استخباراتو په تاريخ كې لومړی پېښه وي چې د استخباراتو مدير په چا باندې عريضه كوي. ما ورته وويل دا بڼه خبره ده د هغې په اړه بايد څيړني وشي. نوموړي وويل تا ته سلا دركوم چې د خلكوسره گوزاره كوه، دا چې د محصلينو سره ناوره چلند كېږي ته مه پسي گرزه. ما ته دسيسي جوړوي او زه نه پسي گرزم ته به څه وكړي. هڅه وكړه چې د دوستانو (شورويانو) سره بڼې اړيکې وساتي او... د هغه له دفتر ووتلم. د شنبې په ورځ په ټاکلي وخت د سياسي ريبس سلاكار، د سياسي رئيس مرستيال او د تبليغ او ترويج مدير راغلل زه او سياسي امر يې سره كښينولو او د سياسي امر څخه يې وپوښتل چې د ستا د مرستيال د ادعاوو د څيړلو لپاره كوم پوهنځي ته لاړ شو هغه ورته وويل سياسي پوهنځي ته. بيابې ماته وويل چې پدې پوهنځي كې له هغو محصلينو سره چې بد چلند شوی دی د هغوی نومونه راكړه

. ما د څو تنو محصلينو نومونه په روسي وليکل او مشاور ته مي ورکړل او په گډه پنځه تنه سياسي پوهنځي ته لاړو. مشاور د نوموړي پوهنځي قوماندان ته نومونه ورکړل چې هغه ورته حاضر کړي. د څو دقيقو وروسته قوماندان دوه تنه محصلين راوستل او ويي ويل نور په اراضي کې درس لري. سلاکار د محصلينو خبرې واورېدلې او ويي ويل هرڅه روښانه شول له پوهنځي څخه ووتلو او سياسي آمريت ته راستانه شوو. د سياسي رياست سلاکار د حربي پوهنتون د قوماندان مشاور هم راوغوښت او دا نتيجه کيږي يې وکړه. «په حربي پوهنتون کې د چارو وضعيت د انديښني وړدی، سياسي امر له وضعيت څخه په بشپړ ډول بې خبره دی او مرستيال يې له وضعيت څخه خبر دی خو کوم اقدام يې نه دی کړی او يوازې يې اسناد راټول کړي دي.» دا مهال د قوماندان مشاور د خبرو اجازه وغوښتله او ويي ويل سياسي مرستيال فرکسيونباز دی او ستاسو څخه هيله کوم چې هغه لدې ځای څخه تبديل کړئ. جنرال هغه تهديد کړ او ورته ويي ويل د هغه تبديلي ستا واک نه دی. پدې ډول غونډه پای ته ورسیده او زه خوښ وم چې لوبه مې وگټله. په هماغه ورځ خبر شوم چې په خيمو کې اچول شوي محصلين هم خلاص شول او د ورک شوي کلاشنکوف خبره هم هېره شوه. اونی لانه وه تيره چې د ليکوال د تبديلي مکتوب راوړسيد او د ملکي مدافعي په رياست کې د تبليغ او ترويج د مسؤل په توگه وگومارل شو. د پورتنیو څرگندونو څخه جوتيري چې خلقي مشرانو د کارمل او نجيب الله د واکمنۍ په دوران کې يوازي سترو مقامونو ته زړونه خوښ کړي وو خو د واکمن فرکسيون د ملي ضد او خلقي ضد تگلارو سره د جوړجاړي له کبله نه ځان ته څه وکړل، نه خلقيانو ته او نه ولس ته. هغوی د خپل گوند او د هغه د سياسي راتلونکي لپاره د غوڅي پريکړې د نيولو جوگه نشول. پدې ډول ستر خلقي لښکر د خپلومشرانو د مقام پالنې، ډار او يا د پېښو څخه د تېښتې د دريځ قرباني شول. د ليکوال په وړاندې د خاد د دسيسې او د خلقي يادو مشرانو او شوروي سلاکارانو له غبرگون څخه جوتيري چې خلقي مشرانو يوازې او يوازې د خپلو دريځونو د ساتلو په هکله فکر کاوه او شوروي سلاکارانو د خلقيانو په خپلو او کمزوري کولو کې د پرچميانو ملاتړ کاوه.

د وسله والو مخالفينو ښکار

د شوروي د څلويښتم لښکر کشفې او استخباراتي شبکو، د خاد او د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت په گوندي او امنيتي ارگانونو کې شوروي سلاکارانو د وسلوالو مخالفينو د راخپلولو او د تنظيمونو ترمنځ د دښمنيو د تخمونو د کرلو په موخه پراخ اقدامات پيل کړل چې موخه يې د ملي پاڅون کمزوري کول وو. د دولتي واکمنۍ په محدوده کې د ملايانو او قومي مشرانو پيرل، د ځايي جهادي قوماندانانو سره اړيکې ټينگول او په پاکستان او ايران کې په تنظيمونو او کډوالو کې نفوذ هغه اقدامات و چې په گډه شوروي څارگرو او خاديسټانو ترسره کول. البته چې وسلوالو مخالفينو ورته چلند کاوه تر څو خپل وگړي د ا، خ، د، گ ليکو، امنيتي ارگانونو او په تيره کشفې او استخباراتي بنسټونو ته ورننه باسي. وسلوالو مخالفينو د گوند د دواړو ډلو (خلق او پرچم) دښمنيو ته په کتنې سره چې پرچم برلاسی دی خپل غړي او پلويان هڅول چې د خلقيانو خلاف په تبليغاتو او د خلقيانو په اړه خاد ته د ناسمو رپوټونو په ورکولو سره د پرچميانو باور ترلاسه کړي او گوند ته ورننوزي چې پدې تکنیک سره د واکمن فرکسيون د اعتماد د لاسته راوړلو په موخه له يوې خوا د خپلو تنظيمونو په گټه فعاليت وکړي او له بله پلوه خلقيان او خپل جهادي سيالان او په نظام کې د هغوی پلويان پرې وځپي. ښه بيلگه يې د اسلامي جمعيت د تنظيم نفوذ د دفاع وزارت د کشف په رياست کې وو. دا شبکه په کال ۱۹۸۲ کې کشف شوه

چې د دې رياست مشرتابه (رئيس، مرستيالان او د خارجي کشف مدير) هم پکې شامل وو چې هغه ټول پرچميان او يا د پرچميانو پلويان وو. کشف د رئيس جنرال خليل مېرمن روسی وه بنيابي هغې ددې شبکې په کشفولو کې شوروي سفارت يا په افغانستان د کې چې بي مسؤلينو مرسته کړې وي. خاديسنانو د شوروي څارگرو تر لارښوونې لاندې نه يوازې د افغانستان په د ننه کې د تنظيمونو ترمنځ بي اتفاقيو او شخړو ته لمن وهله بلکه په ځينو هيوادونو کې يې پټې شبکې لرلې. دا فعاليتونه د دولتي امنيت د لومړۍ ادارې له لوري تنظيمېدل. «دا څانگې په کويټه، پيښور، اسلام آباد، ډيلي، بمبئي، تهران، مشهد، بن، انقره، کويټ، کراچي او چمن کې وې چې له کابل سره يې اړيکې د شوروي ميشتو څارگرو څانگو له لارې ساتلې او شوروي کودونه يې کارول...» د بېل يې کړه، اېل يې کړه مثل پر بنسټ هڅې وشوې چې هره ډله له يو بل سره لاس او گريوان کړي. د ۱۹۸۰ ز کال په پای کې د گلبدین حکمتيار پر ضد ۸۰۰ شپه پانې چې د حرکت انقلاب اسلامي د گوند د مشر محمدنبي له پلوه چې په پښتو ليکل شوې وې په پيښور کې د کډوالو د ورسکو او کچه گړۍ په پندغالو کې تپتې شوې. په همدې ترڅ کې د افغانستان د اسلامي گوند د يوه ناپيژندلې غړي له پلوه يو ځانگړی ليک د م. نبي پرميز ايښودل شوی وو. په ليک کې ويل شوي ول چې گلبدین حکمتيار غواړي تاسو ووژني. کې چې بي په برياليتوب د افغانستان د اسلامي گوند د مورچل د يوه جهادي بولندوی په نامه د گ. حکمتيار له پلوه يو جعلی ليک جوړ او پر بنسټ يې په ورځپاڼه کې يوه وړنده کره کتنه هم خپره کړه د دغه ليک څټه او موخه دا وه چې حکمتيار د مجاهدينو د مشرانو او د پاکستاني چارواکو په وړاندې بې اعتباره کړي.» ۳۲۲-۳۲۰/۱۲۴ د جهادي قوماندانانو ښکار د څلويښتم لښکر لپاره ډېر ارزښت درلود. ځکه چې د هغوی خپلول د وسلوالو مخالفينو کمزورولو ته لاره هواره چې پدې ډول د شوروي پوځيانو د ځاني تلفاتو او مالي زيانونو د کمښت سبب گرزيده. شورويانو د دولت سره همکارۍ ته د جهادي ډلو د ماتولو په چاره کې دوه گوني تگلاره لرله. ځينې يې د دولت سره څرگندي همکارۍ ته هڅولې او ځينې يې د پټو پروتوکولونو په لاسليکولو سره د دولت بهر د وسلوالو مخالفينو په نامه ساتلې. شورويانو پښتون توکمه وسلوال مخالفين د دولت سره مستقيمي همکارۍ او د هېواد په لږکيو پورې تړاو لرونکې ډلې پټې ساتلې او هغوی ته يې وسلې او نور د اړتيا وړ توکي ورکول. ددې کار څخه يې موخه دا وه که د ا، خ، د، گ، واکمنۍ نسکورېږي د افغانستان په پلاز لږکي وويني. هغه مهال ځينو شوروي سياستوالو دا هم نه پټول چې امريکا اووه گوني لري ولې مور هم څو ډلې ونلرو. د ساري په توگه په هرات کې د شيرآقا چونگر علي زي، امرسيداحمد علي زي، عارف- آصف بارکزي، داود جوان نورزي او غني تيموري ډلې دولت ته تسليم شولې او د کړوځيل، جبارقهرمان او عصمت مسلم اخکزي د ډلو په څير خپلواکه وې چې د وسلوال پوځ جنرالان يې هم ډېولې او سپکولې شول. خو په هرات کې د تاجک توکمه يحيی سياوشان او تورن اسماعيل خان سره لکه د احمدشاه مسعود په شان پټې اړيکې ساتلې. د ساري په توگه به د اسلامي جمعيت د قوماندان احمدشاه مسعود په ښکار او خپلولو تم شو چې د هغه سره يې تړونونه لاسليک کړل، د نوموړي سره يې د دوامدارو اړيکو د ساتلو سربيره سياسي او روزنيز کار هم پرمخ وړلو او د هغه د اتوريتي د لوړولو په هکله يې زياتې هلې ځلې وکړې او په وروستي گام کې يې په کابل واکمن کړ. کې چې بي ته د نوموړي سره د اړيکو د ټينگولو سره سم پټه ولگيده چې نوموړی هغه څوک دی چې دوی يې په لټه کې دي چې هغه د مسعود د منفي رواني ځانگړتياوې (ځانغوښتنه، تاجک پالنه او پښتني ضد روحيه) دي. ک گ ب ډاډمنه شوه چې د مسعود په وجود کې خپلو موخو ته رسيدلی شي. لدې کبله يې په خپل ټول قوت سره خپلې هلې ځلې پدې راوگرزولې چې نوموړی په راتلونکې کې د افغانستان او يا لږترلږه د شمالي افغانستان يا لوی تاجکستان مشرۍ ته ورسوي. جنرال لياحفسکي د خپل کتاب ۳۵ مخه د مسعود سره

د شوروي پوځي او استخباراتي كړيو د اړيكو، د مسعود غوره ځانگړتياوو او اتلوليو په اړه بشپړ توضيحات وړاندې كړي چې په كتاب كې د هيڅ بل كوم افغان سياستوال حتی كارمل په اړه دومره معلومات يا په بله خبره تبليغاتي كمپاين نه دی شوی. لياخفسيكي د خپل كتاب په ۵۳۰ مخ كې پدې هكله داسې اعتراف كوي: «په واقعيت كې څرنگه چې ما وويل مور په خپله تر يوې كچې له مسعود څخه ملي اتل جوړ كړ.» هېره دې نه وي چې د مسعود د شخصيت د لوړولو لپاره فرانسويانو، انگرېزانو، ايرانيانو او همدارنگه د افغاني جهادي ډلو معنوي پلرونو مولانا فضل الرحمن، مولانا سمیع الحق او عربي جهادي عبدالله عزام د اسامه بن لادن نږدې ملگري هم كمپاين كړی دی. بېله كومه شكه د امريكايي - انگرېزي خونري يرغل زيږنده واكمنۍ پر مهال مسعود ته د ملي اتل لقب وركول د اشغالگرو د هوکړې له مخې صورت نيولی دی. د شوروي ليكوالو له ليكنو څخه بريښي چې د ك گ ب او مسعود ترمنځ اړيكي وروسته له هغې ټينگې شولي كله چې د ۱۹۸۰ ز كال په اپرېل كې شوروي او افغان ځواكونو په پنجشېر گډ عمليات پيل كړل او د مسعود مليشو ته يې ځاني او مالي زيانونه ورسول مسعود اړ شو چې د شورويانو ارادې ته سر تپت كړي، ورسره پټه همكاري پيل كړي، څلويښتم لښكر هغه ترخپل چتر لاندې ونيسي، د وسلو او پيسو او هغه ته د شخصيت په وركولو سره هغه ونازوي. ك گ ب هغه وخت مسعود ډاډمن سړی وگانه چې «هغه» (مسعود) پدې باور دی چې په افغانستان كې هيڅ يو رژيم نشي كولی د شوروي اتحاد له ملاتړ او دوستانه اړيكو پرته ژوند او دوام وكړي.» ۴۹ / ۴۹۵ د مسعود سره د شوروي څارگرو د اړيكو پايله دا شوه چې د څلويښتم لښكر او مسعود ترمنځ يوه لوزنامه لاسليك شي چې د هغې له مخې «نوموړي ومنله چې د شوروي او دولتي ځواكونو خلاف به دښمنانه عمليات نه ترسره كوي. د دې كار په بدل كې له هغه سره لوظ شوی وو چې په پنجشېر به هوايي گوزارونه نه ترسره كيري، د ده كاروانو ته به د درې نه د ننوتلو او له هغې نه د وتلو اجازه وركول كيري، او همدارنگه د افغانستان اسلامي گوند له سيالو ډلو ټپلوسره د احمدشاه د ډلو د وسله والو د نښتو پر وخت به د هوايي بمباريو او توپچي گوزارونو له لارې له نوموړي ننگه او ملاتړ كيري.» ۴۹ / ۴۹۵ د دې لوزنامې په لاسليك سره د څلويښتم پوځ او مسعود ترمنځ د دوستۍ مزي ټينگ شول. «شوروي پوځي څارگره اداره هم لاس ترزني ناسته نه وه او پدې پير او كې د مسعود سره د خپلې همكاري په ټينگولو او لا پياوړتيا باندې بوخته وه. د ساري په توگه ډگرمن ت. اناتولي خورا اوږد وخت د احمدشاه په استوگنځي كې تير كړ او پدې ترڅ كې يې له هغه سره اړونده كار پرمخ بيوه. هغه يې د شوروي ژوند د بڼې او د ماركسيسم د بنسټ ايښودونكو له ليكنو سره هم بلداوه.» ۴۹ / ۴۹۶ په افغانستان كې د څلويښتم لښكر وروستي قوماندان جنرال گروموف د مسعود سره د خپل هيواد د څارگرې ادارې د برياليو استخباراتي اړيكو په هكله ليكي: «د څلويښتم لمبر لښكر د استخباراتي مركز هڅو په پای كې ټاكلي نتيجې وركړې. په ۱۹۸۲ ميلادي كال كې مور خپل لوی مقصد ته ورسيدو، له احمدشاه سره مو داسې ټينگې اړيكي پيدا كړې چې آن له افغانستان څخه د شوروي پوځونو د وتلو تر وخته په خپل حال پاتې شوې. په افغانستان كې زموږ د پوځي حضور په ټولو كلونو كې له مسعود سره زموږ اړيكو بريالی وده موندله، خو لدې سره سره د محدودو پوځي ټولگيو قوماندانۍ د ده د وسله والو بانډونو فعاليت له نظره نه غورزاوه. په ۱۹۸۲ كال كې د څلويښتم لښكر د استازو او شخصاً د مسعود له خوا يو تړون لاسليك شو چې د هغه له مخې مسعود ژمنه كړې وه چې په جنوبي سالنگ كې به چې د ده بي رقيب بادارۍ سيمه وه، پر شوروي پوځي قطارونو يرغل ته اجازه نه وركوي... د مسعود سره د لاسليك شوي تړون له مخې، مسعود خپلو وسله والو ته امر وكړ چې د حكومتي عسكرو خلاف دې له جگړې څخه لاس واخلي او خپل ټول ځواك دې د مخالفې ډلې اسلامي حزب د بانډونو پر خلاف جگړې ته اړم كړي.» ۱۹۰ / ۲۶۶ - ۲۶۷ البته د مسعود سره د

شورويانو اړیکو د هغه تر مرگه پورې دوام وموند. د شوروي لښکر د وتلو پرمهال د مسکو- مسعود اړیکې دومره دوستانه وې چې د مسکو- کابل اړیکې یې ترسیوري لاندې راوړې وې. دا مهال مسکو د نجیب هغو وړاندیزونو ته منفي ځواب وایه چې په پنجشیر پوځي عملیات تر سره شي. حتی کله چې د ۱۹۸۸ کال په اگست کې کنډز د لنډې مودې لپاره د دولت له کنترول نه ووت بیا هم مسکو د نجیب الله له لوري د پنجشیر په جبهه کې د عملیاتو وړاندیز ته منفي ځواب ور کړ. لیکوال ته په هالنډ کې د دولتي امنیت د وزارت د کدراو پرسونل د ریاست لورپورې نصرالله امیني کیسه کوله: «په دولتي امنیت کې په یوه ستره غونډه کې نجیب ته یو تن راغی او په غور کې یې څه وویل. کله چې نوموړی له سالون څخه ووت نجیب غونډې ته وویل چې تاسو ته یو زېری لرم. د څو گړیو وروسته به احمدشاه مسعود لاس تړلی کابل ته راوستل شي. ځکه چې هغه په پنجشیر کې زموږ د ځواکونو په محاصره کې دی او د تښتې ټولې لارې یې تړل شوي دي. ورځې تیرې شوې خو په کابل کې د مسعود څرک ونه لگیده. یوه ورځ مې د مکتوبونو د لاسلیک وروسته ترې وپوښتل. ډاکټر صاحب! تاسې څو ورځې مخکې مور ته وویل چې مسعود به لاس تړلی کابل ته راوستل شي خو د هغه درک نشته علت یې څه دی؟ هغه وویل مسعود محاصره وو، ناڅاپي د دوستانو هلیکوپټر کښته شو او مسعود یې له هغه ځایه پورته کړ. ما بنام یې د تخار څخه د بي بي سي سره مرکه وکړه.» د کارمل د واکمنۍ پر مهال د مسعود په شمول څو تنه جهادي قوماندانان چې یوازي جلال الدین حقاني پښتون توکمه وو په غیابي اعدام محکوم کړل گڼي چې دا قوماندان خورا غښتلي قوماندانان دي. کله چې نجیب الله واک ته ورسول شو او هغه د ملي روغې جوړې تگلاره اعلان کړه په اعدام محکومو قوماندانانو پریکړه یې بیرته واخیستله او د څه مودې لپاره یې پدې نامه چې احمدشاه مسعود دفاع وزیر شي دا څوکۍ تشه پریښودله. دا د شورويانو له لوري مسعود ته د کرډیت ورکولو یوه هڅه وه. مسعود دومره شورويانو ته پالیاله او وفادار وو چې د نجیب د واکمنۍ په مهال د هغه جنګیالیو د سالنگ په لار په تېرېدونکو شوروي پوځي کتارونو بریدونه نه ترسره کول خو په افغان امنیتي ځواکونو یې بریدونه کول. «د اگست په یوولسمه د سالنگ له لارې شوروي اتحاد ته تلونکي د شوروي پوځونو یوه کتار ته اشرارو د کوم خنډ پرته اجازه ورکړه. خو د اگست په ۱۵ دوی په دولتي کتار برید وکړ. دوی ۳۰ گادي، ۲ زره پوښونه له منځه یوړل، ۴۰ تنه یې ووژل او ۲۰ تنه یې تپیان کړل... ۵۰ تنه یې گروگان ونيول. دوی لومړی د افغان پوځ په کتار ډزې وکړې، په هغوی پسې روان شوروي کتار ته یې بېله ډزو اجازه ورکړله او په هغه پسې د څارندوی په کتار یې هم بریدونه تر سره کړل.» ۵۱۳/۴۹ دا وو د احمدشاه مسعود مجاهد تر قوماندانۍ لاندې د کافرو اشغالګرو په وړاندې د اسلامي جمعیت د جنګیالیو د سپیڅلي جهاد یوه بیلګه. دې سپیڅلو مجاهدینو کفارو ته د خپل هیواد په لارو کې د خوندي تگ او راتگ اجازه ورکوله خو په خپلو افغان ځواکونو یې بریدونه کول او هغوی یې وژل. یو افغان لیکوال چې د ۱۹۹۲ کال د اپریل د اته ویشتې وروسته د شمال له لوري کابل ښار ته د جهادي جنګیالیو د رانوتو شاهد دی لیکي: «ما پخپله داسې کسان ولیدل چې د خیرخاني له ليارې د کابل ښار په لوري روان وو، چې له اورمیر نه پور ته افغانان معلومیدل ځکه چې پکول او بریره یې درلوده ولې د اورمیر نه لاندې یې ټولې جامې روسي مارک درلوده.» ۴۹۶/۱۷۹ د څلویښتم پوځ څارګرو د وسلوالو مخالفینو هغه ډلې ښکار او خپلې کړې وې چې د بېله څه ویلو د مسکو د افغاني ضد پالیسیو رښتیني پلې کوونکي وې. دا واقعیت د پټېدو نه دی چې نه یوازي شورويانو له مسعود سره اړیکې لرلې او هغه یې واک ته ورسولو بلکې د شورويانو د ارادې او دستور له مخې نجیب الله هم ورسره اړیکې ساتلې. ضمیرالدین میهن پور د دولتي امنیت د لومړۍ ادارې رییس چې د ډاکټر ضمیر په نامه مشهور دی د بهار تلویزیون سره (۲۰۲۳ کال د جنوري څوارلسمه) په مرکه کې وایي چې د ظاهرشاه د زماني

سناتور حاجي گلېت د نجيب - مسعود ارتباطی غړی وو او د خپلو لیدنو کتنو رپوټ به يې شخصاً نجيب الله ته ورکولو. هغه وايي چې زموږ د ادارې کارکوونکو به حاجي گلېت تر چهاريکاره رسولو چې مسعود ته ورشي. يوځل مسعود د لينن د کلیاتو درې ټوکي غوښتي وو او موږ هغه سناتور ته ورکړل چې مسعود ته يې ورکړي.

مسکو د وتلو په لټه کې

د اشغالګرو په وړاندې د افغانانو اتلوال مقاومت او د نړيوالو د سخت منفي غبرګون سر بېره د کارمل او پرچميانو په وړاندې د خلقيانو حساسيت او د شوروي پوځيانو د شتون سره د خلقيانو نه همغږي شوروي سلاکاران او د څلويښتم لښکر مشرتابه وهڅول مسکو ته وړاندېزونه وکړي چې د افغانستان د کرکېچ سياسي حل ته مخه کړي. پدې اړه مزوروف د شوروي اتحاد د بهرنيو چارو لورپوړی مامور په افغانستان کې د شوروي لښکر د عمومي قوماندان د مرستيال جنرال اخراميف له قوله د فارسي رو په ويب پاڼه کې د ګروګانهای تاريخ نومي مقاله کې راوړي: «په افغانستان کې وروسته له دريو مياشتو وپوهېدم چې بايد لدې هېواده ووځو. دا مفکوره زموږ د پوځ د کمزورتيا له امله نه وه. زه وپوهېدم چې يو شمېر افغانان چې موږ ورسره کار کاوه هغه څه چې موږ غوښتل هغوی نه غوښتل.» همدارنگه د شوروي اتحاد د دفاع وزير د ۱۹۸۱ کال په فبروري کې په سياسي بېرو کې خپل يوه ملګري ته په يوه ليک کې راوړي: «د افغانستان د جګړې لپاره د پوځي حل هيڅ لاره نشته بايد د کرکېچ څخه د وتلو سياسي او دپلوماتيکي لارې و لټول شي.» ۴۷ / ۷۶ يا داچې د افغانانو اتلوال مقاومت ته په کتو سره د څلويښتم پوځ قوماندانانو ته دا ډول پوښتنې پيدا شولي «آيا کولی شو چې د افغانستان په جګړه کې بريالي شو؟ سليم عقل حکم کوي چې د خلکو په وړاندې په جګړه کې بری ناشوني دي.» دې ډول حالت او شوروي اتحاد ته د پوځيانو د جنازو او ټپيانو رسېدو ته په کتنې سره کرمل ناستی پدې لټه کې شول چې څه ډول د افغانستان له ښه څخه ووزي. هماغه دي چې کارمل ته يې يوه طرحه ور کړله چې د افغانستان د کرکېچ حل ته ځانګړې شوې وه. پدې اړه د افغانستان د کښالي د سياسي حل په موخه د م، م استازی ديه کوردويز ليکي: «پنځه مياشتې وروسته د شوروي ترحمایي لاندې د کابل حکومت د افغانستان د سياسي کرکېچ د حل لپاره د پاکستان او ايران سره د مستقيمو خبرواترو لپاره ليوالتيا وښودله او د ۱۹۸۰ ز کال د می په پنځلسمه يې خپله طرحه وړاندې کړه چې دا طرحه په افغانستان کې د بهرنيو لاسوهنو پای ته رسول او د شوروي لښکر وتلو ته زمينه برابروول وو. همدا رنگه په طرحه کې راغلي وو چې د هند اوقيانوس او د فارس خليج د سولې په سيمه واوړي. د ملګرو ملتو سازمان دا طرحه ریاکارانه وبلله او هغې ته يې پام راونه ګرز اوه.» ۴۷ / ۸۸ که دا طرحه صادقانه هم و نه ګڼل شي خو د دې واقعيت ښکارندوی وو چې په افغانستان کې امنيتي وضعيت کرکېچن کيده نو ځکه افغان حکومت غوښتل چې د وضعيت د عادي کولو په موخه د ګاونډيانو (ايران او پاکستان) همکاري ترلاسه کړي. هغه مهال يو شمېر هيوادونو او په هغو کې پاکستان د کارمل دولت په رسميت نه پيژاند او پدې هکله د پاکستان جمهوررئيس ضياءالحق ويلي وو: «د داود او تره کې رژيمونه يې په رسميت پيژندلي وو ځکه هغوی په بهرنيو ټانکونو سواره واک نه وو قبضه کړی.» ۴۷ / ۱۸۸ مسکو چې په افغانستان کې د خپلو پوځيانو مرګ او ژوبلې او لګښتونو سرسام کړی وو هلې ځلې يې پردي را ګرزولې وې چې د افغانستان څخه د خپلو پوځيانو د وتلو يوه لار پيدا کړي. د مسکونقشه دا وه چې افغان حکومت د پاکستان او ايران سره مخامخ خبرې پيل کړي او يوه پوهوای ته سره و رسيري، پدې ډول د دوی په لاس کينولي حکومت ته

مشروعیت ورکړي او له بله پلوه د افغانستان د کرکیچ حل نړیواله بڼه ونه نیسي. م، ۱۹۸۰ کال په نوامبر کې د افغانستان د کرکیچ په هکله غونډه راوبلله د غونډې په پریکړه لیک کې راغلي وو چې د دې مؤسسې عمومي منشي د افغانستان د مسئلې لپاره ځانگړی استازی وټاکي، هغه څه چې مسکو د هغې څخه وېره لرله، ځکه چې د افغانستان موضوع چې مسکو نیغ په نیغه پکې بنکيل دی نړیواله بڼه نیوله. لکه څرنګه چې د م، م عمومي غونډې د دې سازمان له مشر څخه غوښتي وو چې د افغانستان د کرکیچ د حل لپاره ځانگړی استازی یا منځګړی وټاکي هماغه دي چې د ۱۹۸۱ کال د اپریل د ۱۲ نه تر ۱۶ پورې یې پریزدو کوئیلار افغانستان او پاکستان ته واستاوه. پریزدو کوئیلار څه موده وروسته د م، م د عمومي منشي په توګه وټاکل شو او د هغه پرځای د یو ګورډویز وګومارل شو. تر هغه پورې چې بریژنف په واک کې وو د م، م د ځانگړي استازي هلې ځلې هیله بښونکې نه بریښیدې او کله چې اندروپوف د بریژنف ځای ونيو د افغانستان د مسئلې حل هم قوت وموند خو د متحده ایالتونو د نه همکارۍ له امله د م، م د استازي فعالیتونه ګړندي نشول. د افغانستان د کشالي د حل لپاره د اندروپوف نقشه داسې وه که د افغانستان د کرکیچ د حل په موخه کومه لوزنامه لاسلیک کيږي د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت د حکومت برخلیک پکې څرګند وي چې واشنگتن ورسره همغږی نه وو. په شوروي اتحاد کې د ګرباچف په واکمنېدو سره د مسکو په بهرني سیاست کې بنسټیز بدلونونه راغلل. د همدې بدلونونو له مخې په هغو هیوادونو کې چې شوروي د سترګو وراغیز درلود دودیزه مشران ګوښه کیدو ته اړ ایستل کيږي او له ځینو هیوادو څخه د شوروي پوځیانو د وتلو چمتووالی نیول کيږي. له همدې کبله د ا، خ، د، ګ، مشران (کارمل، کشتمند، زیری، نجیب، لایق او جنرال نظر محمد) مسکو ته ور و غوښتل شول او ګرباچف د هغوی سره د شوروي پوځیانو د وتلو خبره شریکه کړه خو کارمل ورته ویلي وو: «که تاسې اوس افغانستان پریردئ بیا به ارشی چې یو میلیون سرتیري راولیږئ.» ۲۰۷/۴۷ ګرباچف د کارمل د منفي غبرګون له امله د هغه د ځای ناستي د غوره کولو په لټه کې شو چې هغه د خاد رئیس نجیب الله وو. هماغه دي چې هغه لومړی د ګوند د تشکیلاتو او امنیتي چارو د مسؤل دنده تر لاسه کوي چې په حقیقت کې یې هغه ته د ګوند د مشرتابه لپاره د تمرین فرصت ورکاوه. د ګوند حرفوي کار ته د نجیب د را جګولو په مسئله کې د کارمل او د هغه د پرچمي یارانو دریځ دا وو چې «دې څوکۍ ته دې یو بې تعصبه پښتون چې وفادار پرچمي وي وټاکل شي.» ۷۰۹/۳۹ د ګرباچف د واکمنۍ پرمهال دي چې د م، م ځانگړي استازی کابل، اسلام آباد، مسکو، واشنگتن او نورو هیوادونو ته سفرونه وکړل ترڅو د نوموړو دولتونو د مشرانو سره د افغانستان د کشالي د حل په موخه خبرې وکړي. همدارنګه یې د افغانستان او پاکستان د بهرنیو چارو وزیرانو سره په ژنیو کې د شپږو کلونو په ترڅ کې یوولس ځله وکتل ترڅو د کرکیچ د حل په موخه د هغوی دریځونه سره نږدې کړي. د دې هڅو پایله دا شوله چې د ۱۹۸۸ کال د اپریل په څوارلسمه د افغانستان او پاکستان د بهرنیو چارو وزیرانو یوه لوزنامه لاسلیک کړه چې مرکزي ټکی یې د افغانستان څخه د شوروي لښکر وتل وو.

ګوندي کنفرانسونه او نظر پوښتني

د شوروي یرغل وروسته خلقیان پدې اند وو چې ګوندي کنګره کولی شي په ګوند کې ارګانیک یووالی راولي، د شوروی یرغل وروسته د حالاتو جاج واخلي، ټولو اويا غوڅ اکثریت ته منلي رهبري وټاکي او پدې توګه د هېواد د غمیزې د دوام مخنیوی وکړي. خلقي کدرونو د کنګري د رابللو اړتیا د شوروي سلاکارانو سره هم شریکوله. مسکو بالاخره د کنګري د رابللو پرځای د ګوندي کنفرانس جوړیدو

ته غاړه كينودله. البته شورويانو د خلقيانو د فشارونو سربيره د كنفرانس د رابللو څخه دوي موخي لرلي يوه دا چې خپل ولس او خپلو متحدينو د وارسا تړون اړونده هېوادونو او نړيوالو كين لاسو سازمانونو ته وښيي چې په افغانستان كې د هغوی پوځي شتون پدې هېواد كې د دموكراسۍ د ټينگښت لپاره اړين دی او دوهمه دا چې د كنفرانس په دايرولو سره د دوی پرمت واکمن مشرتابه ته مشروعيت ورکړي. هغه مهال د شورويانو او پرچميانو وېره لدې څخه وه چې په گوند كې د خلقيانو اكثريت د دې لامل کېږي چې كنفرانس ته زيات خلقيان لار ومومي او د خپل د دې برلاسي دريځ څخه په گټې اخيستنې سره د تيري وروسته راغلي سياسي بدلونونه چې د کوم باصلاحيته گوندي ارگان د پريکړې پرته ترسره شوي دي ترپوښتنې لاندې راوړي. د دې لپاره چې په كنفرانس كې يې د دې گواښ مخه نيولي وي د كنفرانس لپاره يې داسې طرز العمل او مقررات جوړ كړل چې د پرچميانو د سترگو وړ برخه كنفرانس ته لار پيدا كړي. په طرز العمل كې راغلي وو چې د كليدې گوندي او دولتي مقاميتونو مشران هر ورو كنفرانس ته د استازو په توگه وټاكل شي چې غوڅ اكثريت يې پرچميان وو. د كارمل د لوی پوځي شوروي سلاکار په وينا «په عمومي توگه په پلازمينه كابل، وزارتونو، مركزي كمپټه، ادارو او ولايتي مركزونو كې واك د همدوی (پرچميانو) په منگولو كې وو.» ۴۴/۷ سربيره پر دې د يادو مقامونو خلقي برخه اكثرأ هغه كدرونه وو چې يا بلې گويان وو او يا د نوي بهير سره د زړه له كومي همغږي وو او ظاهراً يې د خلقيانو سره سر ښور او ه. سربيره پردې د كنفرانس د برخه والو څلورمه برخه د گوند د مشرتابه له لوري انتصابيدله چې پردې بنسټ د گوندي كنفرانس څخه د مشرانو جرگه جوړېدله. د خاد د تشکيلاتو په اړه حتی صدراعظم معلومات نه درلودل. پردې اساس كنفرانس ته د خاد د استازو شمېر هم تر پوښتنې لاندې وو. دې ټولو دې ته زمينه برابروله چې د كنفرانس د گډونوالو زياته برخه واكمني كړي او اشغالگرو ته پاليله گونديان وي. د دې سره سره خلقيانو كنفرانس ته د چمتووالي په پړاو كې زيار وايست چې د دوی په اند خپل وړ استازي كنفرانس ته وټاكي. كه څه هم خلقيان په پوځ، څارندوی او ولسواليو كې وتوانيدل زيات شمېر خلقيان كنفرانس ته واستوي خو په ټوله كې په سلو كې د پنځوسو څخه زيات استازي د پرچم په فرکسيون پورې تړاو درلود. هغه مهال د كنگري او بيا كنفرانس د رابللو په اړه د زياترو خلقيانو تيروتنه دا وه چې هغوی د شورويانو له لوري د خپل هيواد اشغال د شوروي مشرتابه تيروتنه گڼله او فكر يې كاوه چې هغوی ته به شورويان فرصت ورکړي چې خپل استازي كنفرانس ته غوره كړي، د كنفرانس گډونوال به د گوند او هيواد واكمن ترينگري حالات په هراړخيز او انتقادي ډول وارزوي او د دې حالت څخه د وتلو په موخه به اړينې پريکړې وکړي چې هم د افغانستان د خلکو او هم د شوروي ولس گټې پکې خوندي وي. پدې هکله د خلقيانو تيروتنه دا هم وه چې په يوه نيول شوي هيواد كې د آزادو ټاکنو او كنگري رابلنه چې د يوه عادل قاضي په څېر پرېکړې وکړي يو خوب او خيال وو. كنفرانس جوړ شو، هغه ته اساسي رپوټ كارمل ورکړ او اساسي رپوټ د گوند د ځينو مشرانو او نورو گډون کوونکو په تائيدې ويناوو سره بشپړ شو چې البته د مشرانو ويناوې شوروي سلاکارانو ليکلې وې او دوی د وياندانو په څېر ولوستلې. د زېږي په خبره «د كارمل وينا شوروي سلاکارانو ليکلې وه او د نورو ويناوې پخوا جوړې او ليدل شوې وې. ما ته هم د مركزي كمپټي مشاور زمريانوف د گوندي وحدت د ټينگولو د ضرورت په اړه يوه د ملي او وطنپرستانه احساسات پاروونکې بيانیه جوړه کړې وه. دغه ما په پښتو ژباړلي وه. ما هم هغه په بڼه جوش ولوستله.» ۵۱۰/۴۰ د كنفرانس په بهير كې انتقادي ويناوي، د واكمن وضعيت څخه نه رضاييت، د گوندي او دولتي چارو د لارښوونې د څرنگوالي په اړه شكاياتونه او د سمونې وړانديزونه د خلقي مشرانو راز محمدپكتين او گلابزوی له لوري كنفرانس ته وړاندې شول. هغه څه چې د گوند په لومړي گوندي سرتاسري كنفرانس (كال ۱۹۸۱) كې د پام وړ وو د انتقادي

ويناو په وړاندې د خاد د رئيس نجيب توند غبرگون وو. نوموړی د خطابي د ميز شا ته راغی او د څو مقدماتي او تشریفياتي خبرو وروسته يې خپله اصلي خبره چې «قسم خورم تر څو مي خاديستان پدې گوند (ا، خ، د، گ) واكمن كړي نه وي يوه شيبه به آرامه ونه اوسم.» «۱۸ / ۲۵۷ وکړله. نجيب الله په واقعيت كې هغه كسان گواښل چې جرئت يې كړی په گوند او حكومت كې د واكمن وضعیت څخه شكایت وكړي. نجيب الله د خپلو خبرو په ترڅ كې مخ كارمل ته را وگرز او د رهي معبري د شعر دا بيت:

موی سفید رافلکم به رایگان نداد

این رشته را به نقد جوانی خریده ام

په لاندې ډول وراوه او په احساساتو سره ووايه:

موی سفید را فلکش به رایگان نداد

این رشته را به نقد جوانی خریده است

د نجيب الله دا احساساتي وينا او شعر د پرچمي گډونوالو له لوري په پرله پسې هورا گانو او چكچكو سره بدرگه شول چې دا مهال د سالون څخه غږ واوريدل شو څوك چې د بېرك كارمل مشري مني لاسونه دې جگ كړي. بيا هوراگاني، چكچكي، د خوښۍ نارې سوري، په خپلو ځايونو كې دريدل او د لاسونو پورته كول د كنفرانس هوا خورا توده كړه. نه چا د مخالفې رايې خبره وكړه او نه د مستنكفي رايې. پداسې حال كې چې د كنفرانس په آجندا كې تشكيلاټي مسئلې مطرح نه وې. لومړی گوندي كنفرانس د دې پرځای چې په گوند كې د يووالي د ټينگښت لپاره گټور تمام شي او د گوند د عمومي منشي دريځ پياوړی كړي پايلې يې منفي وې. «تر ټولومهمه دا چې د خلقيانو او پرچميانو ترمنځ يې درزونه لا ژور كړل، نوې عقدي يې راويزرولي او زړې يې بېرته تازه كړې...، همدارنگه د سراسري كنفرانس وروسته د صالح محمد زيري په پټه د خلقيانو تبليغات پيل شول چې زيری پرچميانو ته تسليم شوی دی...، زيری ارشو د كابل ښار د گوندي فعالينو غونده د پوليتخنيک په تالار كې راوبولي او هلته خبرې وكړي...، زما په هكله ويل كيږي چې زه تسليم شوی يم، بلي زه تسليم شوی يم، ملگري كارمل ته تسليم شوی يم، پرچميانو ته تسليم شوی يم، ملگري بريژنف ته تسليم شوی يم او د شوروي اتحاد کمونست گوند ته تسليم شوی يم.» «۱۰۹ / ۲۲۷ - ۲۲۸ د كنفرانس د پايلو په هكله زيری كوم چې په كنفرانس كې د ده په خپله وينا په سپين سترگی سره يې د خلقيانو د مخالفت او بې نظمۍ مخه نيوله ليكي: «ليكن وروسته يو شمير خلقيانو شكایت كاوه چې د خاد په گزارش كې هغه خلقيان چې د كنفرانس په انتخاباتو كې يې ضد خبرې كړې وې او يا يې د كوم پرچمي د انتخابيدو مخه نيولې وه، تبديل او بيكاره كړل شول او يا په كومه دسيسه كې زنداني او حتی ترور كړل شول.» «۴۰ / ۵۱۳ دوهم گوندي كنفرانس لومړي كنفرانس ته ورته يوه سياسي ننداره او بله مسخره ډرامه وه.

د دوو كنفرانسونو سربيره د نجيب الله د واكمنۍ پرمهال د نظر پوښتنې غونډې گني پدې موخه راوبلل شوې چې گونديان د گوند او واكمنۍ د اغيزمن فعاليت د منځته راوړلو په خاطر خپل وړانديزونه د گوند سره شريك كړي. پدې نظر غوښتنې كې خلقيانو د كنگري په رابللو او په گوند كې د اساسنامې د موادو په پلي كولو ټينگار درلود. دا كنفرانسونه او په تېره د نظر غوښتنې غونډې د واكمنۍ كړۍ له لوري د گوند د نبض د معلومولو او د ژمنو گونديانو د په گوته كولو په موخه جوړيدې ترڅو وروسته د هغوی سره اړين چلند وكړي يعني دا چې د گوند له ليكوڅخه يې وشري، له حساسو څوكيو يې گوښه كړي او يا يې خوله ورتري.

په دولت کې دولت

د هر هېواد د ډاډمن ملي امنیت د خونديتوب په موخه څارگرې ادارې جوړېږي ترڅو د پرديو د جاسوسي فعاليتونو او وړانکارو مخه ونيسي. څارگرې ادارې د نورو دولتي بنسټونو او خلکو سره په همغږۍ کې د هېواد د موضوعه قوانينو په رڼا کې فعاليت کوي او خپل فعاليتونه د حکومت د مشر تر لارښوونې لاندې پرمخ وړي. په ولسواکه نظامونو کې دا اداره د ولسي وگړو د خپلې خوښې همکارۍ څخه برخمنه وي. خو په استبدادي رژيمونو کې دا بنسټ د خلکو د عقايدو د تقويت په يوه مرکز، د حکومت د سياسي مخالفانو اوحتی د نظام د ننه آزادخپالو وگړو د څار، ځورونو او شکنجو په ماشين اوږي. دا دولتي بنسټ هغه وخت په څرگند ډول په يوه ملي ضد ارگان بدلېږي کله چې د پرديو پرمټ واکمنی جوړي شي او يا پردی لښکر په يوه هېواد کې شتون ولري. په خواشینی سره بايد وويل شي چې د تاريخ په اوږدو کې اکثراً افغانستان د ښو واکمنيو څخه بې برخي وو همدا لامل دی چې زموږ څارگره اداره د دې پرځای چې خپله اصلي دنده چې د ملي امنیت خونديتوب او د پرديو د جاسوسي شبکو د فعاليتونو او د پنځم ستون کرني وڅاري د کور د ننه د سياسي مخالفينو په څار، بنديانولو او ځورونو لاس پورې کړی دی. د څارگرې ادارې دې ډول کړنو د خلکو په ذهنيت خورا ناوړه اغيز پرې ايښی دی چې هغه په افغان حکومتونو او په تېره په څارگرو ادارو نه باور دی. د دا ډول وضعیت څخه بيا د هېواد دښمنانو گټه پورته کړې چې د حکومت څخه ناراضه کسان، د سياسي شعور څخه بې برخي وگړي او د واک اوځواک تېري خپل کړي او بيا يې د افغان حکومتونو په وړاندې د يوې وسيلې په توگه وکاروي، حکومتونو ته ستونزې جوړې او هېواد ته غميزې راوړي. د افغانستان څارگره اداره په مختلفو نومونو (استخبارات، ضبط احوالات، ملي مصنونيت، اگسا، کام، خاد، واد، ملي امنیت) نومول شوي ده. دا بيا ښيي چې د واکمنيو په اوښتون سره د څارگرې ادارې په نومونو کې هم بدلون راغلی دی.

لکه څرنگه چې دا ليکنه د افغانستان د خلک ديموکراتيک گوند فعاليت ته ځانگړی شوي ده د دې گوند د واکمنۍ پرمهال د هېواد څارگرې اداره په څلور نومونو «د افغانستان گټو ساتونکې اداره (اگسا)، کارگري استخباراتي مؤسسه (کام)، خدمات اطلاعات دولتي (خاد)، وزارت اطلاعات دولتي (واد)» يادېده. که چېرې دې نومونو ته وگورو دوه لومړي يې پښتو او دوه وروستي يې دري دي. دا بيا ښيي چې گواکې د هېواد دوه لومړي مشران پښتانه او دوه وروستي يې غيرپښتانه وو. پداسې حال کې چې نجيب الله هم پښتون وو خو هغه د کارمل د مکتب د شاگرد په توگه چې ددې مکتب پيروانو پښتو ژبه د قبيلې ژبه بلله همدا لامل وو چې پښتون نجيب وښيي چې هغه له قبيلوي ژوند سره مخه ښه کړې او گڼې متمدن شوی دی د خپلې څارگرې ادارې نوم يې هم دري غوره کړی دی. ددې ادارې د نومونو بدلون ښيي چې د گوند د مشر په بدلون سره د هېواد د څارگرې ادارې نوم هم اوښتی دی. خو د نامه په تبديليدو سره د دې ادارې په کړنو کې کوم مثبت بدلون رانغی بلکې د خلکو د ځورونو او شکنجو کچه يې لاپسي لورېده، تشکيلات يې پرسيدل تردې چې د نجيب الله د واکمنۍ پرمهال هغه په دولت کې په بل دولت واوښتله. د ن. تره کې په واکمنېدو سره د څارگرې ادارې (ملي مصنونيت) په تشکيلاتو کې کوم بدلون رانغی خو نوم يې په (اگسا) واوښت. د تره کې د واکمنۍ پر مهال تر ډېره بريده د اگسا دنده گوندي کمېټو او په وسله والو ځواکونو کې سياسي څانگو پرمخ وړله يعنې د شکمنو وگړو څارل او په گوته کول همدې گوندي ارگانونو ترسره کول او څارگرو ته يې د نيولو امرونه صادرول. د ثور د وسلوال پاڅون وروسته حفيظ الله امين د بهرنيو چارو وزير او د صدراعظم د مرستيال مسؤليت در لود. هغه د دولت امنيتي او په سياسي بوروکې د تشکيلاتو او وسلوال پوځ (اردو، څارندوی او اگسا) د چارو لارښوونه

كوله. ددې معنی دا شي چې هم په حكومت او هم سياسي بيرو كې د اگسا د چارو لارښوونه كوله. كله چې امين رسماً واک ترلاسه كړ ددې ادارې نوم يې په كارگري استخباراتي اداره (كام) وپراوه او تشكيلات يې يو څه پراخ شول. د شوروي د اشغال په مهال د كام عمومي رياست په خدمات اطلاعات دولتي واوښت چې څوارلس رياستونه يې لرل او په ولايتونو كې د مديریتونو تشكيل رياستونو ته لوړ شو. نجيب الله دا اداره په دولت كې په بل دولت واړوله. ځكه چې دې ارگان د استخباراتي او اطلاعاتي شبكو سربربره و سلوال ځواكونه، د قانون او عدالت د پلي كولو ادارې (اختصاصی انقلابي څارنوالی او اختصاصي انقلابي محكمې) او فرهنگي اوسياسي بنسټونه لرل. د شوروي استخباراتي د سرچينو له مخې «د دغې ادارې د كاركونكو شميره د ۱۹۸۰ز (۱۳۵۸ ل) كال د جنوري په مياشت كې ۷۰۰ تنه ښودل شوي وه چې په ۱۹۸۲ ز (۱۳۶۱ ل) كال كې ۱۶۶۵۰ تنو ته لوړه شوه.» ۳۱۱ / ۱۲۴ د نجيب الله د واكمنۍ د نسكوریدو په درشل كې يې شميره ۹۱۵۰۰ تنو ته رسېدلې وه. د انقلاب په نوي بشپړتيايي پړاو كې د خاد پياوړتيا د اندروپ په واكمنیدو سره گړندی شوه چې پدې اړه د افغانستان درمنگنه ژئوپوليتيک نومي كتاب په ۴۵ مخ كې راغلي دي: «وروسته له هغې چې په شوروي كې اندروپوف راغی د خاد په واک كې يو لړ منابع وركړل شول. د ۶۰۰ تنو شاوخوا د كی جی بی سلاكارانو د خاد پراختيا ته مرسته كوله د خاد بودجه ۳۶۰ ميليون افغانیو څخه تر ۱۹۸۳ پورې ۸ ميليار دو افغانیو ته زياته شوه.»

د شوروي ليكوالو له انده په دولت كې په بل دولت د څارگري ادارې د اړولو اصلي لامل دا وو چې «نجيب الله په دولتي امنيت ډډه لگوله او په پوځ او څارندوی يې باور نه درلود. داسې فكر كيږي چې ولسمشر د پوځ څخه ډاریده...» ۴۹ / ۲۲۵ كله چې د شوروي د اشغال پر مهال د دولت ټولې اړتياوې شوروي اتحاد برابرولي دا چې د خاد تشكيلات په وزارت اوږي او د دولتي امنيت په چوكاټ كې ستر جزوتامونه جوړېږي دا ټول د مسكو د ارادې له مخې پلي كېدل. د نجيب الله د واكمنۍ پر مهال د مسكو له لوري په دولت كې په بل دولت د خاد د اړولو څخه موخه دا وه ترڅو څارگره اداره په دولت كې د بل پوليسي دولت پواسطه د اشغال د زماني څخه گواښمن پلانونه پلي كړي. د يوه هيواد لپاره چې د ۱۳۰۰۰۰۰ تنه پوځ ۹۰۰۰۰۰ تنه څارندوی او ډول ډول نورې وسلوالي ډلې لکه د انقلاب سپاهيان، تسليمي قوتونه او قومي مليشې ولري څه اړتيا ليدل كيږي چې څارگره اداره په يوه جنگي وزارت واړوي چې ټولټال پرسونل يې ۹۱۵۰۰ تنه وي او په توغنديو، ټانكونو او توپونو هم سمبال وي. هغه مهال د دولتي امنيت تشكيلات تر دې كچې پرسول شوي وو چې پرسونل يې د خلقبانو د واكمنۍ د استخباراتو څخه ۱۳۰ ځله زيات وو.

كله چې نجيب الله دې پايلې ته ورسيد چې ملي روغه جوړه يې عملي نده او د پرچم واكمني د پايښت چانس نلري ددې لپاره چې د پرچمي واكمنۍ او په تېره د خاد ملي ضد كړنې پټې په تيارو كې پاتې شي، د سليمان لايق په مشرۍ يې يو پلاوی وټاكلو چې د خاد د لاسوندونو سربربره د راډيو تلویزيون آرشیف وڅيري او هغه څه چې اړين گڼي له منځه يوسي او دې پلاوي د خاد هغه سندونه چې د خلکو د وژنو سره تړاو درلود په بالا حصار كې وسوځول. د راډيو تلویزيون له آرشیف څخه يې د ن.تره كې او ح. امين هغه تلویزيوني او راډيويي ويناوې چې ملي او ولسي جنبه يې درلودله له منځه يوړلې او كومو ته چې د انتقاد گوته نيول كېدله هغه يې وساتلې او د پرچمي مشرانو او په تېره د نجيب الله پاروونكي، لمسوونكي او شوروي پالنې ويناوې يې هم له منځه يوړلې. نجيب الله دا كار د كی جی بی د تجربو او د كی جی بی د سلاكارانو د مشورو پر بنسټ تر سره كړ. جنرال شيبارشين د كی جی بی له لوړپوړو څخه د اندروپوف له لوري پر افغانستان د پوځي تيري د لاسوندونو د له منځه وړلو په هكله

ليکي: «داسې پټ لاسوندونه چې د امين د رانسکولو د پريکړې پر پروسې د کارمل تر مشر تابه لاندې د حکومت پر جوړيدو او افغانستان ته د شوروي پوځونو پر ليرلو باندې رڼا واچوي په ک.ج.ب کې شتوالی نلري. زما د ملگرو د کيسو او خبرو له مخې ډير لږو داسې لاسوندو شتوالی درلود. چې يوه کاپي يې درلوده او پخپله د اندروپوف (د ک.ج.ب رييس) په شخصي سپارښتني سره له منځه وړل شوي دي. زه نه پوهيږم چې يوري اندروپوف د څه شي له مخې داسې عمل کاوه. بنايي چې ده به لا په هماغه وخت کې دا احساس کړی وو، چې چارې به بده پایله ولري. د رژيم پايډاري، ټينگوالی او ابدیت، د بنکتنیو لپاره د باور سمبول وو. کيدای شي چې د هغه د کچې شخصیت د بنسټيزي ډبرې ناپايډاري او لنډ مهالتوب احساس کړی وي. د افغاني پوځي - سياسي کمپاين تاريخ ليکونکي دي ته اړ دي، چې په ډيرو د نه اعتماد وړ موادو، يعنې رسمي لاسوندونو او د شاهدانو په شواهدو باندې بسنه وکړي. « ۱۴۶ / ۲۰۱ پدې اړه واقعیت دادی چې کی جی بی د خلقیانو د واکمنی پرمهال شوروي مشرتابه ته په لوی لاس ناسم معلومات وړاندې کول ترڅو د شوروي اتحاد مشرتابه پر خلقي مشرانو بې باوره کړي او د هغوی د نسکورولو په خاطر کارمل واک ته ورسوي. لدې امله يې د خلقي واکمنی د رانسکورولو په موخه لاسوندونه له منځه وړل. د جنرال شبارشين په څرگندونو کې پخه خبره دا ده چې (د افغاني پوځي - سياسي کمپاين تاريخ ليکونکي دي ته اړ دي، چې په ډيرو د نه اعتماد وړ موادو، يعنې رسمي لاسوندونو او د شاهدانو په شواهدو باندې بسنه وکړي) او پدې ډول د څېړونکيو او ليکوالانو پام دې ته راگرزوي چې د شوروي په دولتي سندونو او په تېره د کی جی بی په لاسوندونو لکه (د کابل څخه مسکو ته لېږل شوي تلگرامونه، د شوروي سلاکارانو مرکي او ويناوې) ډډه لگول پوره احتياط او اړين غور غواړي.

پرچميان يې هم د بې اتفاقی په وپروس ککړ کړل

پرچميان د ثور د وسلوال پاڅون څخه د ۱۹۸۶ کال تر لومړيو پورې متحد او يو موټي وو او کارمل يې ټولو ته منلی مشر وو. د ثورانقلاب په بشپړتيايي پړاو کې پرچم د خپلو نقشو د پلي کولو يعنې د وسلوالو مخالفينو د خپلو د ا، خ، د، گ له گډې را وتلو کوچنيو ډلو او په هغو کې د خلقيانو په وړاندې گډ دريځ درلود او په مشرتابه او ليکو کې يې د بې اتفاقيو کوچنی نښه هم نه ترسترگوکيده تر دې چې بارق او لايق هم د کارمل د نقشو رښتيني پلي کوونکي پاتې شول. د اسلامي انقلاب له بري وروسته ځيني پرچميان ځانونه د خيبر پلويان او د کارمل مخالفان معرفي کوي. خو د پرچم د فرکسيون د فعاليت پر مهال داسې لاسوند نه شته چې خيبر او يا د نوموړي پلويان د کارمل خلاف درېدلي وي او يا د پرچم په ډله کې د کوم مخالف فرکسيون شتون وښيي. دا ډله پرچميان نجيب هم د خيبر له پلويانو څخه گڼي پداسې حال کې چې نجيب د کارمل له خورا ډاډمنو او نږدې کسانو څخه وو تر دې چې ډېری نجيب د کارمل د ساتونکي (باديگارد) او ځيني هغه د کارمل د فرکسيون غړی گڼي. د خيبر سره د نجيب مخالفت لدې څخه څرگندېږي چې نجيب هغه حقوق چې د خلقيانو او کارمل د واکمنيو پر مهال د خيبر کورنی ته ورکول نجيب هغه ودرول. د ثور د پاڅون وروسته د خيبر کورنی ته هره مياشت د پنځه زره افغانیو سربرېره په مکروريانو کې يو اپارتمان هم ورکړل شو او د کورمخې ته يې پيره ودروله. دا پيره د امين په واکمنی کې لېرې شوه. د کارمل د واکمنی پر مهال هم دا پيسې ورکول کېدلې خو نجيب الله هغه ودرولې. د ۱۹۸۲ کال په لومړي سرتاسري گوندي کنفرانس کې چې ځينو خلقيانو د گوند او حکومت په تگلارو نيوکي وکړې يوازینی څوک چې د دې نيوکو په وړاندې ودرېده هغه نجيب وو. پردې بنسټ

نجيب خيبر پلوی او کارمل ضد نشي کېدای. د پرچميانو په واکمنۍ کې د خيبر د ترور د پېښې څېړنه ونشو او مازې د پرچم د فرکسيون د دې تئوريسن يادونه هم نده شوې. د شوروي اشغال پر مهال د پرچم په فرکسيون کې د کومې ډلې حتی يوه کس څرک ندی لگېدلی چې کارمل او د پرچم تگلاره انتقاد او په هغو کې په افغانستان کې د شوروي لښکر سره مخالفت بنودلی وي. دا چې نن يو شمېر پروني خلقيان او پرچميان د گوند د واکمنۍ حالات انتقادوي دا ښه کار دی خو درواغ ويل، د اتلانو، خاينانو او تاريخ جوړول د تاريخ قضاوت نشي اړولی. خو هغه څه چې د دې گوند د واکمنۍ له نسکورېدو وروسته د کارمل پرچمي مخالفان په رسنيو او ټولنيزو شبکو کې خپروي د هغه وپروس ناوړې پايلې دي چې د اتلسم پلنوم په درشل (۱۹۸۶ کال می) کې شورويانو پرې ککر کړل. پدې پلنوم کې د مسکو د ارادي له مخې د کارمل د خوښي خلاف نجيب د گوند د مشر په توگه وټاکل شو. د گوند د مشرتابه د دا ډول بدلون وروسته پرچميان په دوو دښمنو ډلو کارمليانو (د اتلسم پلنوم مخالفانو) او د نجيب په پلويانو ووېشل شول. د اتلسم پلنوم پايلې پرچميانو ته د خلقيانو د ۱۳۵۸ کال د وري د ۲۵ تور پلنوم په شان شوي چې پرچميان يې په دوو دښمنو ډلو و وېشل. دې وېش د پرچم د واکمنۍ نسکورېدو ته لار پرانېستله. په خلقيانو او پرچميانو کې د دا ډول حالت واکمنيدل د مسکو ارادې له مخې پېښ شول. توپير يې پدې کې وو چې په خلقي مشرتابه باندې مسکو داسې نفوذ نه درلود چې د پلنوم په رابللو سره تره کې په امين تعويض کړي بلکې د دوی ترمنځ يې بې باوري او دښمني ته د يو شمير له سياست څخه بيخبره خلقيانو او د واک د مدعي د ځانغوښتنې څخه په گټې اخيستني سره د تره کې په استوگنځي کې د يوې ډرامې په جوړولو سره خپل پلان پلي کړ. په پرچمي واکمنۍ کې چې واک د شورويانو سره وو د کارمل څخه گرباچف په مسکو کې وغوښتل چې د گوند د عمومي منشي له مقام څخه گوښه شي او کارمل هم ورسره ومنل. خو کارمل خپلو پلويانو ته لارښوونه وکړه چې هېواد ته د راستنېدو په ورځ اعتراضيه مظاهره وکړي گواکې چې گوند چمتو نه دی خپل لارښود له لاسه ورکړي. مسکو د کارمل دې دريځ ته په کتو سره سملاسي خپل دوه لوړپوړي څارگر افغانستان ته راولېږل ترڅو کارمل وپوهوي چې په مسکو کې کړي خپله ژمنه عملي کړي. لومړی کارمل اعتراض وکړ، بيا يې لکه ماشوم وژړل چې په واک کې يې پرېږدي خو کومه گټه يې و نکړله. هماغه وو چې کارمل اړ شو د شورويانو له لوري د گوند د مشرۍ څخه چمتو شوی استعفی ليک لاسليک کړي. د کارمل له لوري شوروي څارگرو ته د استعفی ليک د لاسليک وروسته د اپرېل په شپاړلسمه اتلسم پلنوم جوړ شو او نجيب د کارمل په ځای د گوند د مشر په توگه وټاکل شو. لدې وروسته د کارمل پلويانو کوم چې د پرچم د فرکسيون اصلي برخه يې جوړوله د نجيب الله او د هغه د تگلارو د غندنې او د دولتي چارو په سبوتاژ لاس پوري کړ. په گوندي بنسټونو کې د کارمل د پلويانو بيسارې نفوذ لدې نه جوتيري چې د نجيب الله د واکمنولو په درشل کې د گوند په نشراتي ارگان (د ثورانقلاب حقيقت) ورځپاڼه کې يې يو کاريکاتور چاپ کړ چې يو غویي د گوند د مرکزي کميټې د مانۍ په لور په حرکت کې ښيي. د کاريکاتور لاندې ليکل شوي وو: «سر يې غټ خو عقل يې لږ دی» چې اشاره نجيب الله ته وه چې هغه ته په کابل پوهنتون کې «نجيب گاو» ويل کيدل. که څه هم دا اخبار په بشپړ ډول و نه وپېل شو خو ځېنو دا اخبار تر لاسه کړی وو. د پلنوم وروسته نجيب د خپلو دې پرچمي ملگرو په وړاندې د مکافات او مجازات، تهديد او تقدير تگلاره غوره کړه ځيني يې بېکاره او زندانونو ته واچول او نورو ته يې لوړمقامونه او امتيازات ورکړل چې پدې ډول به لومړی ډله وبيروي او دوهمه ډله به د ده څخه ملاتړ وکړي. د دې وپړولو او تقديرولو لړۍ دوام وکړ. يوه ورځ به يو پرچمي کدر زنداني شو او څه موده وروسته به لور مقام تر لاسه کړ ښه بيلگه يې محمودبريالی دی چې له زنداني کيدو وروسته د صدر اعظم مرستيال وټاکل شو. بريالي په زندان کې

زيره پرې ايښې وه او خپلو ملگرو ته يې ويلي وو: «نجيبه! تا زيره راباندې پريښوده ترڅو مي په تا زيره نه وي پرې ايښې خپله زيره به ونه خرېم». دا بيا ښيي چې کارمليانو پريکړه کړې وه چې له نجيب الله څخه غچ واخلي. نجيب الله چې د خپلو پرچمي ملگرو د دا ډول مخالفتونو سره مخامخ وو هغه يې د کارمل څخه چې لا د سياسي بېرو غړی او د انقلابي شورا رئيس وو گڼل چاره يې پدې کې ليدله چې کارمل د سياسي بېرو د غړيتوب او د انقلابي شورا د رياست څخه وباسي او د هېواد څخه يې هم وشړي. په دې صورت کې به ښايي پرچميان له مخالفت څخه لاس واخلي. هماغه دي چې شوروي اړخ ته مراجعه کوي ده ته اجازه ورکړي چې کارمل د سياسي بېرو د غړيتوب او انقلابي شورا له رياست څخه هم گوښه کړي او دوی هغه شوروي اتحاد ته بوزي. جنرال گروموف په افغانستان کې د شوروي پوځ وروستی قوماندان پدې هکله ليکي: «ملگري نجيب په کابل کې د ملگري وړاندسوف او په نورو ليدنوکتنو کې، په وروستيو ورځو کې پدې ټينگار درلود چې ډير ژر بايد ببرک کارمل د افغانستان د خلق دموکراتيک گوند د مرکزي کميټې له سياسي دفتر او د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت د انقلابي شورا له رياست څخه گوښه کړل شي. ملگري نجيب ويل چې کارمل د گوندي او دولتي کارونو څخه ډډه کړي په نيوکو يې پيل کړی او د ملي روغې جوړې پر ضد گامونه اوچتوي». ۱۹۰ / ۱۵۶ د جنرال گروموف څرگندونې ددې واقعيت ښکارندوی دي چې نجيب الله د خپل سلف په شان د مسکو د خوښې، ارادې او اجازې پرته د سترو او مهمو پريکړو د نيولو واک نه درلود. کښتمند د انقلابي شورا څخه د کارمل د استعفی په هکله ليکي: «هغه (نجيب الله) له شورويانو څخه هيله وکړه چې ببرک کارمل شوروي اتحاد ته ور وغواړي. سره لدې چې شورويانو ومنله او کارمل ته يې بلنه ورکړه، خو کارمل سخت مقاومت وښود او د هغوی بلنه يې رد کړه. نجيب الله غلی پاتې نشو او زيار يې وايست تر څو د هيواد څخه د کارمل د لېرې کيدو په اړتيا د سياسي بېرو غړي قانع کړي. کله چې ببرک کارمل د سياسي بېرو او د مرکزي کميټې د پريکړې په وړاندې چې شوروي اتحاد ته لار شي مخامخ شو بيله دي چې هغه ومني بله لاره نلرله» ۳۹ / ۹۸۴ کښتمند غواړي پدې توگه د پرچم خپلواکي وښيي چې گني کارمل د سياسي بېرو د غوښتنې له امله مسکو ته تللی دی. ميرصاحب کاروال چې د کارمل سره په مسکو کې ليدلي وو د کارمل له قوله ليکي: «دی (نجيب الله) مي د زوی په شان وروزلو او جگ مې کړ او هغه ناخوانه حتي زما د فزيکي له منځه وړلو لپاره څو ځله آمادگي نيولي وه لکن شوروي اړخ ور سره موافقه نه وه کړې.» ۱۲۸ / ۱۵۱ د کارمل پورتنۍ وينا ښيي چې کرملن ناستو نه غوښتل دا طلايي آس له لاسه ورکړي هغه يې په مسکو کې وساتلو تر څو په اړين فرصت کې بيا پرې سپاره شي. پدې هکله د نجيب تيروتنه پدې کې وه چې د پرچميانو له لوري د ده په وړاندې مخالفتونه يې د کارمل څخه گڼل پداسې حال کې چې د دې مخالفتونو تر شا مسکو ولاړ وو چې کارمل او د هغه پلويان يې د توکو په څېر کارول.

د نجيب الله د واکمنېدلو رښتيا

افغانستان د خپل جيوپوليتيک او جيوستراتژيک موقعيت له مخې مسکو ته ډېر ارزښت درلود تر دې چې لينن «افغانستان د منځنۍ آسيا کلی» گڼله. د افغانستان دا ډول ارزښت وو چې مسکو تل هڅه کړې ده چې له افغانستان سره دوستانه اړيکې ولري نه دا چې دا کلی د هغه د سيالانو په لاس کې و لوېږي. د ثور انقلاب بري شوروپان اندېښمن کړل ځکه کرملن ناستو فکر کولو چې د داودخان بدیل به پرچميان وي خو د مسکو د وړاندوېښني خلاف خلقيان واک ته ورسېدل. که څه هم د شورويانو د فشار له امله په خلقي واکمنۍ کې پرچميانو ته کابو نيمايي برخه ورکړل شوه خو د کارمليانو د گوندي ضد کړنو

پایله دا شوه چې کارمل او د هغه ملگري له واکمنۍ وشړل شي . له بله پلوه د خلقیانو په وړاندې د جهادي ډلو د وسلوالي مبارزې له امله په افغانستان کې امنیت خرابېدلو او مسکو وېره لرله چې د خلقي حکومت په راپرزېدو او د جهادي ډلو په واکمنېدو سره د شوروي اتحاد منځنی آسیا ته به اسلامي ولولي خپرې شي. له بله پلوه د خلقي مشرتابه خپلواک دریځ د کرملن د هژمونیتو مشرانو لپاره د زغم وړ نه وو پر افغانستان یې تیری وکړ خلقي واکمني یې نسکوره او پرچمیان یې د واک په گدی کینول پدې هیله چې د منځنی آسیا کلی ترلاسه کړي. د شوروي واکمنو د تمې خلاف افغانان د اشغالګرو خلاف ودرېدل چې نه یوازې د افغانستان په اړه د کرملن د واکمنو خوبونه او خیالونه چې دا کلی یې ترلاسه کړې ده د خاورو او ایروسره یو کړل بلکې د نوموړي هیواد تاریخ یې هم په بل مخ واړاوه دا ځکه چې په افغانستان کې د شوروي سره پوځ لپاره جگړه « له هغو وروستیو ځان وژونکو ماینونو څخه راوختله چې یو لوی دولت پرې والوت او درې وړې شو. » ۷ / ۳۹۶ مسکو چې د افغانانو له اتلول مقاومت سره مخامخ شو او هره ورځ د خپلو پوځیانو د تابوتونو شاهد وو دا یې د کارمل د لټې ، عیاشۍ او نه وړتیا څخه گڼل او دې پایلې ته ورسېدل چې یابو (کارمل) بدل کړي ځکه د کارمل د پوځي سلاکار همکارانو په خپلو کې په کارمل د یابو نوم اېښی وو . لکه څرنګه چې په شوروي نظام کې (ک.گ.ب) وروستی خبره کوله . همدې ادارې د کارمل د بدلولو واک درلود . کې گې بی ته جوته شوې وه چې د اشغال په وړاندې د مقاومت اصلی ځواک پښتانه دي نو پدې لټه کې شوله چې د تاجک پرچمي پرځای پښتون پرچمي د هیواد د مشر په توګه نصب کړي گڼې پښتانه به پرې راټول شي او یا دا چې د یوه بي بصیرته مزدور پښتون په وجود کې پښتانه ښه ځپلی شي . دا مشر نجیب الله د خاد رئیس وو . کله چې ک.گ.ب د کارمل ځای ناستی کرملن ته ور وپېژندلو . گرباچف کارمل ، کښتمند ، زیری ، نجیب ، لایق ، جنرال نظر محمد په پټه مسکو ته ور وغوښتل . گرباچف هغوی ته د شوروي پوځیانو د وتلو د خبرې د شریکولو سر بېره ويلي وو : « هغه بدلونونه چې ښایي ستاسو په گوند کې راسي اوس یې تصور هم نشی کولی » ۴۰ / ۵۳۵ پدې غونډه کې کارمل د شوروي ځواکونو د وتلو په اړه مخالفت ښودلی وو او یوازې نجیب د گرباچف خبره تایید کړی وه . پدې اړه زیری د کښتمند له قوله لیکي : « لکه چې کالیکین (د خاد سلاکار) د غونډې په باره کې نجیب ته پوره معلومات ورکړي و ، د نجیب څخه لیکلي مواد موجود وه . دغه نظریات چې پرون گرباچف وویل ، نجیب لکه چې په کابل کې په خبر و ، ای بچه را ملاکرده بود(دا هلک یې ملا کړی و) » ۴۰ / ۵۳۶ د زیري په پورتنیو څرگندونو کې دوه شیان د پام وړ دي . یو دا چې گرباچف پلاوي ته په گوند کې د داسې بدلونو خبره کړې ده چې دا خواران یې تصور هم نه کوي او بل دا چې د ا ، خ ، د ، گ د پلاوي له جملې څخه یوازې نجیب الله ته د گرباچف د لیدني د آجندا په اړه معلومات ورکړل شوي وو چې په غونډه کې څه ډول دریځ ونیسي . دا بیا ښيي چې کرملن پرېکړه کړې وه چې نجیب الله په راتلونکې کې په ارگ کې وویني . د افغان پلاوي د سفر وروسته شوروي سلاکارانو د نجیب د واکمنولو او نوې تگلارې په پروژې کار پیلوي . ویکتور پیتروویچ د کارمل سلاکار د گوند د نوې تگلارې (ملي روغې جوړې) د پلي کولو په موخه کار پیل کړ او ضمناً د کارمل د دریځ د کمزورولو په چارو هم بوخت شو . هغه لومړی په مرکزي کمیټه کې د گوند د اغېزمنو کدرونو یوه غونډه راوبلله او غونډې ته کارمل وینا واوروله چې هغه د مخالفانو سره په روغې جوړې څرخیده او د گډونوالو نظر یې غوښت . دا وینا په رسنیو کې د مرکزي کمیټې د لسگونو تړسونو په نامه تبلیغېدله خو کارملیانو د کارمل د لسگونو تړسونو په نامه یادوله . ځېنو خلقیانو په خپلو کې په ریشخندی هغه د « کارمل لس تېزونه » بلل . د زیري په وینا ډیری او په هغو کې نظام الدین تهذیب د ستري محکمي رئیس او عبدالمجید سربلند د اطلاعاتو او کلتور وزیر ددې تړسونو په مخالفت کې و درېدل . لدې غونډې وروسته

د گوند د مركزي كمېټې شپاړلسم پلنوم جوړشو چې آجندا يې د ملي روغې جوړې د سياست اعلانول وو. د پلنوم په اساسي رپوټ كې چې كارمل ولوستلو د گوند او دولت كارونه انتقاد او ناكام بلل شوي وو او همدارنگه په گوند او دولت باندې د خلكو د نه باور خبره هم شوې وه. كله چې په رپوټ كې د گوند او دولت ناكامۍ ته گوته نيول كېږي او په گوند او دولت د خلكو د نه باور خبره كېږي دې دا معنی وركوله چې د گوند او دولت مشر د خپلو مسئوليتونو په سر ته رسولو كې پاتې راغلی او بايد استعفی وركړي. خو كارمل استعفی ورنكړه ځكه ده ځان ناكام نه بللو. هغه څه چې په رپوټ كې وو هغه د ده نظر نه بلکې د شورويانو ليدلوری وو چې ليكلی رپوټ يې ده ته وركړی وو چې په پلنوم كې هغه د وياند په څير ولولي. د ۱۹۸۶ كال د مارچ په مياشت كې په پام كې وه چې په كابل كې د قبایلو يوه ستره جرگه راوبلل شي. يوه ورځ شوروي سفير تايبيف كارمل ته ورغی او ورته و يې ويل: «تاسې يې مسكو ته بللي ياست. زمونږ مشران غواړي ستاسې سره د اړينو مسئلو په اړه خبرې وكړي.» ۲۰۳ كارمل مسكو ته ولاړ د هوايي ډگر څخه يې د كمونست گوند د مركزي كمېټې روغتون ته وليږد او هله شل ورځې بستر وو او دوي مياشتې نور هم په مسكو كې پاتې شو ترڅو هغه گرباچف وروغوښت او ورته و يې ويل غوره به دا وي چې د گوند له مشرۍ نه گوښه او خپله څوكی يوه ځوان ملگري ته وسپاري او كارمل ورسره ومنل. كارمل د می په لومړۍ كابل ته راستون شو. كابل ته په رسيدو سره د ده يو شمير پلويان چې زياتره يې نجونې او مېرمنې وې د مركزي كمېټې او ارگ مخامخ د ده په ملاتړ او د گرباچف-نجيب ضد شعارونو په وركولو سره اعتراضيه غونډه وكړله. په دې غونډه كې د كارمل ورور محمود بريالي هم گډون كړی وو. پرېله خوا د گوند په مشرتابه او په تيره په پرچمي اړخ كې د كارمل د پلويانو له لوري د بې نظميو د منځته راوړو له امله انديښنو شتون درلود د ماخوستن تر ناوخته گوندي مشران او شوروي سلاكاران د مركزي كمېټې په څانگو كې پاتې كيدل البته د كارمل پلويان هله نه تر سترگو كيدل. كابل ته د كارمل د رارسېدو په دوهمه ورځ (می دويمه) كوم شوروي سلاكار زيږي، گلابزوی، محمدرفيغ او د خاد رئيس يعقوبي ته دستور وركوي كارمل ته ورشي او د گوند د عمومي منشي له مقام څخه د ناروغۍ په نامه د هغه د استعفي غوښتنه وكړي. هغوی د ماخوستن په ۹ بجو كارمل ته ورغلل. د ډلې مشر زېږي وايي: «خبرې ما پيل كړې و مي ويل ته وينې چې په گوند كې وضعه پېچلې ده مور راغلي يو د وضع د بهبود لپاره ستا څخه مرسته وغواړو. د سياسي بيرو ملگري پوهيږي چې تاسې د گوند په جوړولو او روزلو كې زيات كار كړی دی. ټول گونديان تاسو ته احترام لري. اوس مو صحت ښه نه دی او د گوند لپاره كار نه شی كولاى. نو د كړكيچ د پای ته رسولو لپاره د ناروغۍ له كبله استعفی وكړئ د گوند په گټه ده...، زما خبرې رفيع، گلابزوی او يعقوبي په لنډو جملو او يا سر ښورولو تائيد كړی...، خو وروسته يې د ميز بلې خوا ته چې رفيع او يعقوبي ناست وه مخ واړوی او له قهره لږ زيډلي رخ يې رفيع خطاب كړ، وويل ليكن ته، ته څرنگه زما استعفی غواړي. ته، ته څنگه دا خبرې كوي. له كومو غاړو مي راويستی، له مرگه مي خلاص كړې وزارت ته مي ورسولي، بيا يې يعقوبي مخاطب كړ و يې ويل دغه وگوره، والله كه چا پيژندی اوس د خاد، د واد وزير ماته څه وايي... لږ څه شرم وكړئ. تاسو ته نه ښايډل ما ته راشئ او دغه خبرې وكړئ...، زه به ستاسو د خبرو په اړه فكر وكړم بله ورځ به درته ووايم.» ۵۵۵ / ۴۰. ددې ليدني وروسته سبا ته د شوروي د څارگرې ادارې دوه لوړپوړي جنرالان گريچكوف او شبارشين كابل ته راغلل، كارمل ته ورغلل او په مسكو كې يې د خپلو ژمنو د پلي كولو غوښتنه ترې وكړه او استعفی ليك يې مخې ته ورته كېښود. كارمل ورته وايي: «ورته څرگنده نشوه چې په كوم اساس شوروي اتحاد د يوه خپلواك دولت په كورنيو چارو كې بېشرمانه لاسوهنه كوي. خو گريچكوف په قاطعيت سره په خپل دريځ دريږي او وايي د استعفی د نوښت مركز

كابل دى او مسكو يوازې افغان ملگرو ته مرسته رسوي. كارمل ته نه ښايي وضعيت لا كړكچن او كړكچن كړي...، دا د تشنج ډك ديالوگ د ۱۹۸۶ د مې په دريمه پدې پاى ته ورسيد چې د مانې خاوند د شوروي جنرالانو په شتون كې د گوند د رهبرۍ څخه خپل استعفى ليك د افغانستان د خلق دموكراتيك گوند جوړيدونكي پلنوم ته لاسليك كړي» ۲۰۲ او هغه گريچكوف ته وسپاري. پدې اړه د پشت پرده افغانستان په كتاب كې راغلي دي چې كابل ته د كارمل د رسيدو يوه ورځ وروسته د مې په دوهمه ولاديمير گريچكوف د كې جې بې د لومړۍ ادارې مشر چې په ۱۹۸۸ كې د كې جې بې رئيس شو د جنرال شبارشين د كې جې بې د مرستيال سره كابل ته راوړسيدل. هغوى دنده لرله چې د كارمل د استعفى بهيرسېمبال او تنظيم كړي. د جنرال شبارشين په وينا كله چې گريچكوف كارمل ته دا خبره وكړه چې په مسكو كې خپلې كړې ژمنې عملي كړي «د كارمل رنگ تور شو. هغه منكر نشو چې په مسكو كې ځينو توافقاتو ته رسيدلى وو خو گوټڅنډنه يې وكړه چې گوښه كيدنه يې نارضايتي او مخالفتونه زيروي او د شوروي اعتبار ته جبران نه كوونكى زيان رسوي. وروسته لدې ناڅاپه پريشانه شو، ژبه يې بنده شوه او و يې ژړل. ما ووژنئ! قرباني مې كړئ! زه مرگ، زندان او شكجې ته چمتو يم!» ۲۰۳ / ۲۱۱

په ليكنې بڼه د كارمل د استعفى ليك د ترلاسه كولو يوه ورځ وروسته د مې په څلورمه د مركزي كميتي اتلسم پلنوم راوبلل شو. د پلنوم د جوړيدو مخكې شپه «د كورنيوچارو د وزير په دستور د كارمل نږدې ملگري، همفكران او خپلوان د مؤسساتو د كنډك د قوماندان خليل امين زاده له خوا ونيول شول او ارگ ته ولېږدول شول.» ۱۵۲ / ۲ همدارنگه د پلنوم په ورځ د الوتكو الوتنې هم ودرول شوې. د ثورانقلاب په بشپړتيايي پړاو كې ددې پلنوم توپير له نورو پلنومونو نه پدې كې وو چې په نورو پلنومونو كې به د مركزي كميتي د غړو سربيره ځينو لوړپوړو چارواكو لكه د ولايتي گوندي كميتو منشيانو، واليانو، معينانو، قوماندانانو او رئيسانو گډون درلود خو پدې پلنوم كې يوازې د اسلامي شئونومعيين او د قومونو او قبايلو د وزارت نه دوو تنو گډون كړى وو. په پلنوم كې كله چې د كارمل د استعفى خبره و شوه نظام الدين تهذيب او مجيد سربلند د كارمل د استعفى ليك غوښتنه وكړه او نجيب ورته ويلي وو: «ملگري كارمل په خپل خط استعفى كړې ده هغه زموږ سره موجوده ده كه ضرورت پيښ شو ملگرو ته به يې وړاندې كړو.» ۴۰ / ۵۵۷ پدې پلنوم كې په زړه پورې دا وه چې د كارمل پرځاى د چا د ټاكل كيدو وړانديز نه وو شوى چې د اسلامي شئونو معين د خبرو غوښتنه وكړه او د خبرو په ترڅ كې يې وويل: «محترم نجيب الله! موږ ستاسو په انتخاب ډير خوښ شوو او ستاسو د برياليتوبو هيله كوو، نجيب پرې رغ وكړ: مولوي صاحب! زه تر اوسه كانديد شوى هم نه يم ته د ټاكل كيدو مباركي راكوي. نور احمد نور ورته وايي ستا بيانېه بايد تر انتخاباتو وروسته ويل شوې واى.» ۴۰ / ۵۵۷ - ۵۵۸ د سياسي لوبو څخه د بې خبره ساده مولوي له وينا څخه دا تريخ واقعيت جوتيري چې څرنگه د افغانستان په روان ناورين كې ځينې سست عنصره ملايان او روحانيون لكه يو شمير رڼاندي د توکو په څير پلورل او پيرل كيږي. پلنوم د رايو په اتفاق كارمل گوښه او نجيب الله يې د هغه پرځاى د گوند د عمومي منشي په توگه وټاکه. په پلنوم كې بريالي او راتيزاد برخه نه وه اخيستي. په استعفى ليك كې راغلي وو: «ملگرو! له ډير فكر وروسته ما پريكړه وكړه چې د مسؤليت د احساس او روغتيايي عواملو او نړيوالو مسئلو او ستونزو ته په كتنې سره د خپلو امكاناتو د ژورې ارزونې له مخې د افغانستان د خلق دموكراتيك گوند د عمومي منشي له مقام څخه زما معذرت ومنئ.» ۳۹ / ۷۲۵ سره لدې چې كارمل د كې جې بې د دوو لوړپوړو سره د شوروي دولت خلاف ترخي خبرې لرلي خو په استعفى ليك كې د شوروي دولت څخه داسې قدرداني شوې وه: «خپله ملي او انټرناسيونالستي دنده گڼم په همدې شيبه كې يو ځل بيا د

شوروي ستر ولس د گوندي او دولتي مشر څخه زموږ خوریدلي ولس ته د هراړخيزه انټرناسیونالستي مرستو د ورکونې څخه د زړه له کومې خپله مننه وړاندې کړم.» ۲۰۴ د اتلسم پلنوم په درشل کې د کارمل د ځای ناستي په هکله د گوند په مشرتابه کې نظرونه ویشلي وو خو مشترک ټکی پکې دا وو چې د گوند د بنسټ ایښودونکو څخه یو وټاکل شي. په پرچميانو کې کښتمند او لایق هریوه ځان مستحق گانه. خلقي زیري هم د گوند د مشرۍ شوقي وو چې ځینو د خلقي اړخ د مرکزي کمیټې غړو هم زیري ته لیوالتیا لرله. کاروال د گوند رهبرۍ ته د خلقي اړخ په مشرتابه کې د واحد نظر د نشتون خبره کوي او لیکي: « صالح محمدزیري په لومړیو کې د نجیب الله مخالف وو او سلطانهلي کښتمند ته یې ترجیح ورکوله ځکه چې د گوندي سابقې او د سلطانهلي کښتمند د نرم کرکتر له امله یې د کوچنیوتوب او سپکاوی احساس نه کاوه. د نیاز محمد مومند او زما (میر صاحب کاروال) لپاره د کارمل تبدیلی په صالح محمد زیري او یا پنجشیري د منلو وړ وه. که څه هم مور د سلطانهلي کښتمند سره بنې اړیکې لرلې. څرنگه چې وروسته معلومه شوله سید محمد گلابزوی د مخکنیو مصلحتونو پر بنسټ د نجیب الله په اړه خپله موافقه ښودلې وه. د وطنجار لپاره اصلاً دا مطرح نه وه چې څوک دې شي؟ هغه په وروستي تحلیل کې د شورویانو د نظر تابع وو او کوم ځانگړی دریځ یې نه درلود. په هر صورت د شورویانو رول ټاکونکی وو.» ۱۲۸ / ۱۴۶ پدې هکله د افغانستان درمنگنه ژنوپولیتیک کتاب روسي لیکوالان د کتاب په ۵۹ مخ کې د مسکو رول ته گوته نیسي او راوړي: « د کارمل د ځای ناستي په توگه د نجیب په غوراوي کې شورویانو ټاکونکی رول درلود. اندروپوف، اوسټینوف او پونوماریوف د نجیب وړتیاوو ته لوړ ارزښت ورکاوه او هغه یې ښه پیژاند. پدې هکله نظریات داسې وو چې د کارمل د بدلولو په صورت کې یوازې نجیب کولی شي د هغه پر ځای وټاکل شي.» د ا، خ، د، گ د مشر په توگه د نجیب د غوراوي به د شوروي جنرال لیاخفسکي ولولو: « د ۱۹۸۰ لسیزې په نیمايي کې په شوروي اتحاد کې د رهبرۍ د بدلون له کبله په افغانستان کې هم د مشرتوب د بدلولو خبره مطرح شوه، د گرباچف د ټینگار په وجه ډاکټر نجیب الله د مشرتوب لپاره غوره شو.» ۲۰۵ / ۱۹ پدې ډول د گوند د اتلسم پلنوم په جوړولو سره د مسکو له خوا د نجیب الله په گټه کودتا په بري سره سرته ورسیده.

د پورتنیو څرگندونو نه ښکاري چې کارمل د مسکو د ارادې او د کی جی بی د جنرالانو د فشارونوله امله د گوند د عمومي منشي له مقام څخه استعفی ته اړ ایستل شو او پر ځای یې نجیب الله وټاکل شو خو بیا هم کښتمند د اتلسم پولینوم دایریدل او په هغه کې د نجیب الله ټاکنه د گوند د مشرتابه (سیاسي بیرو) اراده گڼي، د شورویانو اغیز او نفوذ نه مني او لیکي: «۱۹۸۶ کال داسې پیل شو چې یوځل بیا د رهبرۍ په دننه کې اختلافونه زیات شول او دا ځل د رهبرۍ د مشر د تبدیلیدو پرته له منځه نه تلل. د سیاسي بیرو اکثریت د رهبرۍ تغیر یو اړین ضرورت گانه چې نجیب الله د کارمل پر ځای وټاکي، کارمل شخصاً هم لدې څخه خبر درلود.» ۳۹ / ۷۲۵ هغه مهال لیکوال د دفاع وزارت د ملکي مدافعي په ریاست کې دنده لرله. د اتلسم پلنوم د دایریدو وروسته ددې ریاست عمومي رئیس جنرال دوست محمد د گوند د مرکزي کمیټې علی البدل غړي د ریاست منسوبینو ته پدې اړه معلومات ورکړل او ټول خپلو څانگو ته لارل. څو شیبې وروسته رییس لیکوال خپل دفتر ته و غوښت او ورته و یې ویل: « نور څه غواړئ بېرک کارمل خو مو هم لېرې کړ.» لیکوال ورته وویل نه پوهیږم چې کارمل چا لېرې کړ ځکه چې څو ورځې مخکې ویل کېدل چې د سیاسي بیرو غړي په پام کې لري چې د گوند د بنسټ ایښودونکو څخه یو د کارمل پر ځای وټاکي. خو وینو چې نجیب د گوند د سیاسي بیرو د غړو د ارادې خلاف د گوند د مشر په توگه وټاکل شو. د کارمل پر ځای د کښتمند یا زېري د ټاکنې خبره رییس لیکوال ته کړې وه. په خپله نجیب الله میثاق ته د ده واک ته د رسېدو په اړه داسې ویلي دي: « کارمل ته ویل شوي وو چې د ناروغۍ

په نامه د گوند او دولت له رهبري استعفی وکړي او شوروي ته د استراحت لپاره لار شي او هلته د ژوند کولو ټول امکانات او آسانتياوې ور ته چمتو کيږي. کارمل مقاومت کاوه او چمتو نه وو داسې سياست ومني. شوروي سلاکارانو د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د مرکزي کمېټې د ټولو غړو سره کار پيل کړ او هر يوه ته يې جلا جلا دا سياست توضیح کاوه. په پای کې د محمود بريالي، اناهيتا راتب زاده، ظهور رزمجو، نظام الدين تهذيب او مجيد سربلند پرته د مرکزي کمېټې ټول اصلي او علی البدل غړي د دې تگلارې سره همغږي شول. بايد د مرکزي کمېټې پلنوم جوړ شوی وای او کارمل د ناروغۍ په پلمه استعفی ورکړې وای...» ۷۹ / ۵۵۲ - ۵۵۳ د نجيب الله د واکمنېدلو رښتيا به په خپله له ده څخه هم ولولو. کله چې مسکو د ۱۹۸۹ کال د نوامبر په مياشت کې د برهان الدين رباني په مشرۍ د مجاهدينو يو پلاوی مسکو ته تللی وو او د دې پلاوي سره مسکو دې هوکړې ته رسېدلې وو چې د ۱۹۹۲ د جنورۍ د لومړۍ وروسته به افغان حکومت ته پوځي تسليحاتي مرستې دروي. لدې پرېکړې وروسته نجيب الله په نهيلى او گيلې سره د شوروي اتحاد د وخت بهرنيو چارو وزير شيواردنازي ته يو ليک استولی او په يوه برخه کې يې راغلي دي: «ما نه غوښتل جمهور رييس شم، تاسې زه رضا کړم. پرله پسې مو هيله وکړله او د ملاتړ ژمني مو را کړلې...، اوس مو زه او د افغانستان جمهوريت تقدير ته پرېښودل. څرنگه دا مسأله درک شي.» ۲۰۱ / ۱۹۴

ملي روغه جوړه

د کارمل پر ځای د نجيب الله د ټاکلو څخه د مسکو موخه دا وه چې له افغانستان څخه خپل پوځيان وباسي او نجيب پدې لاره کې ورسره کاملاً همغږی او همکارۍ ته چمتو وو خو کارمل ور سره مخالفت بنودلی وو. نجيب الله واک ته په رسيدو سره د مسکو له لوري د چمتو شوي نسخې پر بنسټ رسماً د ملي روغې جوړې تگلاره اعلان کړه چې منځپانگه يې د وسلوالو مخالفينو سره په پخلاينې، د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند له لوري د واک د انحصار څخه ډډه، په هيواد کې د سياسي گوندونو او آزادو رسنيو فعاليت، د پراخ بنسټه حکومت منځته راتگ او د افغانستان څخه د شوروي پوځيانو وتل وو. خو نجيب ادعا کوي چې دی د ملي روغې جوړې د تگلارې د غوره کولو نوښتگر دی. نجيب الله د ۱۳۷۰ کال د تلې په دريمه په پارلمان کې دا پوښتنه طرحه کړه «چې د ملي روغې جوړې تگلاره له کومه ځايه پيل شوه؟ وويل، ځواب روښانه دی. څرنگه مي چې څو څو ځله د مختلفو مناسبتونو له کبله د دې مسئلې سره تماس نيولی دی چې پنځه کاله مخکې د پوهانو، روحانيونو او د افغاني مختلفو شخصيتونو سره ناستې او ليدنې کتنې ترسره کړې او د ۱۳۵۷ کال د ثور د اوومې وروسته تجربې راغونډې شوې. د ملي روغې جوړې لومړنۍ مفکورې د همدې ناستو او د نظرياتو د مبادلې څخه منځته راغلي. « ۲۰۶ / ۲۰۱ خو واقعيت دا دی چې د روغې جوړې تگلاره د شورويانو له لوري په چمتو شوي رپوټ کې چې کارمل د گوند په شپاړسم پلنوم کې ولوست اعلان شوله او وروسته هغه د مسکو له لوري د يوه جامع سند په توگه تنظيم او د نجيب الله په واک کې کېښودل شو. کاروال د هغه مهال د دارالنشاء غړی پدې هکله ليکي: «دا سند له روسي ژبې نه په تاجکي ژباړل شوی وو چې لومړی ځل د نجيب الله له لوري په سياسي بيرو کې مطرح شو.» ۱۲۸ / ۱۵۳ نه يوازې کاروال د ملي روغې جوړې د تگلارې نوښتگر مسکو گڼي بلکې شوروي جنرالان او په هغو کې گروموف ورته څرگندونې لري او ليکي: «د افغانستان د خلق دموکراتيک گوند د عمومي منشي په توگه د نجيب الله د ټاکنې سره جوخت شوروي گوندي سلاکارانو نوې ستراتيژي جوړه کړه چې موخه يې په هيواد کې د کورنۍ مخامختيا

کمول وو. دا ستراتيژي په ټوله نړۍ کې د ملي پخلاينې (ملي مصالحې) په نامه شهرت وموند. «۱۹۰ / ۱۹۲ د نجيب له لوري د اعلان شوي ملي روغې جوړې د تگلارې په اړه (افغانستان در منگنه جيوپولتيک) نومي کتاب په دېرشم مخ کې داسې راغلي دي: «بېله شکه نجيب الله يو پياوړی ځيرک چلباز او سرزوری سياستوال وو. د اوازو خلاف نه هغه او نه کوم بل افغان مشر د ملي پخلاينې تگلاره اعلان کړله. د ملي پخلاينې سناريو د کرملن د مانۍ د لارښوونکو په دستور وليکل شوله او افغاني اړخ يې يو عادي پلي کوونکی وو. همدارنگه لياخفسکي د افغان ميرانه او غميزه نومي کتاب ليکوال د کتاب په ۳۴۳ مخ کې د څلويښتم پوځ له لوري مسکو ته د يوه ليرل شوي رپوټ يوه برخه راوړي چې دا رپوټ که له يوې خوا د ملي روغې جوړې جوړوونکی شوروي اړخ گڼي له بله پلوه د دې تگلارې د ناکامۍ پيغام هم له ځانه سره لري. په رپوټ کې راغلي دي: «اوس معلومېږي چې د ملي روغې جوړې تگلاره چې د شوروي اتحاد د کمونست گوند لارښوونکو وړاندې کړه او د افغانستان خلق دموکراتيک گوند يې پلي کوي عملي نه ده. سربيره پر دې هغه د مخالفانو په گټه اوښتنه.» د څلويښتم پوځ له لوري مسکو ته د استول شوي رپوټ څخه ښکاري چې د ملي روغې جوړې څخه مسکو موخه دا وه چې څه ډول خپل لښکر له افغانستان څخه وباسي. کارمل د پاڅه سياستوال په توگه د مسکو پدې موخه پوهېدلی وو او د گرباچف د وړاندیز په وړاندې ودرید خو ځوان نجيب الله دا درایت او هوښياري نه لرله. هغه نه يوازې د مسکو له لوري پدې پيل شوي لوبه کې خپل سر بایلود بلکې افغانستان يې د کرکيچ خورا گواښمن پړاو ته ورتيل واهه چې د شوروي د اشغال نه يې پایلې افغانانو ته گواښمنې شوې. البته دا د دې معنی نلري چې د ملي روغې جوړې تگلارې ته اړتيا نه وه بلکې د هغې د بریا لپاره بايد رښتيني هلې ځلې شوې وای. دا تگلاره هغه مهال بريالی کېدله چې د هرڅه د مخه نجيب په گوند کې د خلقيانو او په واکمنۍ کې د نورو سياسي ډلو سره جوړه کړې وای، د پرچمي له تنگ چوکاټ څخه يې بايد ځان را اېستلی وای، د مخالفينو سره يې صادقانه خبرو اترو ته مخه کړې وای نه اپراتيفي لوبو ته. د ملي روغې جوړې د تگلارې د اعلانولو وروسته د نجيب الله له کړنو څرگنده شوله چې هغه گومان نه کولو چې شورويان د افغانستان څخه خپل پوځيان وباسي همدا لامل وو چې د ملي روغې جوړې د تگلارې د پلي کولو په موخه يې رښتيني هلې ځلې ونکړلې او خپلې اپراتيفي-خادېستي لوبې يې پر مخ وړلې. هغه د ژنيو د لوزنامې د لاسليک يوه اونۍ مخکې چې په تاشکند کې له گرباچف سره وکتل سر يې پدې خلاص شو چې شوروي اړخ د خپلو پوځيانو په اېستلو کې جدي دی. د نجيب لخوا د دا ډول ناسم گومان، د هغه له لوري د اپراتيفي لوبو پر مخ وړل او دې ملي پروسې ته د يوې پروژې په څېر د ليدلو پایله د ملي روغې جوړې ناکامې او په هېواد کې د تنظيمونو د وحشت واکمنېدل شول.

طرحه که عريضه؟!

د نجيب الله له خوا د ملي روغې جوړې د اعلان وروسته پرچميانو د وسلوال او غير وسلوال اپوزېسيون سره پټو او څرگندو اړيکو ټينگولو ته مخه کړله چې دا اړيکې د اسلامي جمعيت او شيعه گوندونو سره خورا تودې وې. تردې چې اته گوني تنظيمونه يې په يوه دسترخوان کېدل. د فقير محمد ودان په خبره «... د اسلامي وحدت گوند په يوه اپراتيفي لوبه کې د دولتي امنيت د وزارت د مالي لگښتونو او تخنيکي امکاناتو له مخې منځته راغی او پروژې يې د جمهور رئيس له لوري جوړه شوله.» ۲۵۱ / ۱۹۱ د نجيب دې اپراتيفي لوبو د وطن تباهي ته شرايط برابر کړل. د يوې ملي مسالې په اړه د هېواد له سياسي مخالفو او موافقو ډلو سره اپراتيفي او استخباراتي لوبې مردودې دي. خلقي مشرتابه دا اړيکې ليدلې خو

واکمن فرکسیون د دې اړیکو، د هغو د بهیر او پایلو په اړه سیاسي بیرو ته رپوټ نه ورکاوه او هرڅه د خلقیانو څخه پټ پرمخ تلل. د ودان په خبره « تر هغه ځایه چې لیکوال خبر یم د اسلامي گوند سره په خبرو کې نجم الدین کویاني، لایق او یعقوبې برخه لرله د اسلامي وحدت سره کښتمند او د هغه کاري ډلې کار کاوه. د نظار شورا سره د جمهور رئیس مرستیال محتاط یا محبوب الله کوشاني توظیفیدل. د پاچا د پلویانو سره سلیمان لایق او عبدالوکیل همدارنگه د ملي محاذ او ملي ژغورني سره د بهرنیو چارو، د گوند د نړیوالو اړیکو او اکثراً د دولتي امنیت د وزارت له لارې مذاکرې پرمخ تللي. » ۶۷ / ۱۹۱

څرنگه چې ښکاري د مخالفینو سره د مذاکرو په پرمخ وړونکو کې د خلقیانو یو کدر نه ترسترگو کيږي پداسې حال چې د گوند د مؤتلف سازا استازی پکې شتون لري. نجیب د خپلو سیاسي سیالانو، مخالفانو او دښمنانو سره سولې او جوړجاړي ته چمتو وو خو د خپلو سازمانی ملگرو سره یې د گډ کار څخه ډډه کوله. دا که له یوې خوا د خلقیانو سره د هغه دښمني ښيي له بله پلوه د سولې او د افغان ولس سره هم دښمني وه. د نجیب له لوري د دا ډول دریځ غوره کول د ملي روغې جوړې په تگلاره د مخالفینو باور ته هم زیان رساوه او له بله پلوه په گوند کې یې هم کورنیو کشمکشونو او مخامختیا ته لار هواروله. کله چې گرباچف د شوروي کمونست گوند په اووه ویشتمه کنگره کې د افغانستان جگړه شوروي اتحاد ته ناسور تپ وبلله او د افغانستان څخه یې د شوروي سپاهیانو د وتلو پریکړه افغاني مشرانو ته اعلان کړه په واک کې شریکو خلقي مشرانو دا خلقیانو ته ښه فرصت وگڼلو گواکې چې د آزادي ساه د کښلو مناسب شرایط را رسېدونکي دي چې نور به په هېواد کې شوروي لښکر د داموکلس د توري په شان خلقیان نه گواښي او د خپل فعال شتون د ښودلو په موخه یې هلې ځلې پیل کړي. خو د خلقیانو سره د پرچمیانو له لوري د مخالفینو سره د خبرواترو د بهیر نه شریکول یعنی د سولې له بهیر څخه لرې ساتل خلقي مشران وهڅول خپل کورني اختلافونه شا ته پریرېدي او خلقي صفوف یې اړ شول چې د خپلو آزمايل شوو مشرانو تر شا ودریږي. خلقي مشرتابه د خپل دریځ د ساتلو په خاطر په واک کې شریکو نورو سیاسي ډلو سره د پوهاوي او گډې ژبې د موندلو په موخه اړیکې ونيولې خو کومه بریا یې نه لرله. لامل یې د انقلاب په بشپړتيايي پړاو کې د خلقي مشرتابه پاسیف دریځ، د واک نشتون او په خپله د خلقیانو کورني اختلافونه وو.

د پرچمیانو سره په واک کې شریکو خلقي مشرانو د دې لپاره چې د شوروي پوځیانو د وتلو وروسته خلقیان په یوه قوت واوري د ۱۹۸۸ کال د اپریل په میاشت کې یوه طرحه جوړه کړله چې په مرکزي کمیټه کې د ۳۰ تنو خلقیانو څخه ۲۸ تنو لاسلیک کړه او هغه یې د شوروي سفیر له لارې گرباچف ته واستوله. هغه مهال د گوند د مرکزي کمیټې غړي ۱۲۰ تنه وو. طرحه دوو تنو محمداسلم وطنجار او انجینر نظر محمد لاسلیک نه کړه ځکه هغوی د نجیب الله ترڅنګ دریدلي وو. گرباچف ته د طرحې لیرل یو ځل بیا د خلقي مشرتابه نه ورتیا نندارې ته کښنودله. هغوی د دې پر ځای چې خپلې غوښتنې او وړاندیزونه په سیاسي بیرو یا مرکزي کمیټه کې طرحه کړي او د پرچمیانو سره یوه پوهاوي ته ورسیري طرحه گرباچف ته استوي. د خلقیانو د مشرتابه له لوري گرباچف ته د دې طرحې استول په واقعیت کې د عریضي لېږل وو. خلقي مشرانو د مسکو له دوه مخی، د شورویانو له لوري د خلقي غورځنګ د کمزورولو، او د هغه د رهبرانو د له منځه وړلو له ترخو تجربو څخه درس نه وو اخیستی او فکر یې کاوه چې په شوروي اتحاد کې د گرباچف په واکمنیدو سره به شورویان د رښتینو دوستانو په څیر د افغانستان سره همکاري وکړي. دوی ددې واقعیت د درک وړتیا نلرله چې د شوروي اتحاد په شان د یوه ستر هېواد تاریخ نه یوه واکمن جوړکړی او نه یې یو واکمن اړولی شي. گرباچف دا طرحه له یوه مکتوب سره گډه نجیب الله ته واستوله چې پکې یې لیکلې وو دا ستاسو کورنی موضوع ده هغه پخپله

حل کړی. د گرباچف دا غبرگون منطقي او مناسب غبرگون وو چې يو حکومت يا يو سياسي گوند خپلي کورنۍ ستونزې بايد پخپله حل کړي. په زړه پورې لا دا ده چې په مرکزي کميټه کې د گرباچف ليک زيرې هغه چا چې د طرحې سره متمم ليک لاسليک کړی وو ولوست. د گرباچف مکتوب نجيب ته دا پيغام هم درلود چې خلقيان د ده له تگلارو سره همغږي نه دي د تشکل په لټه کې دي او کولی شي ده ته ستونزې جوړې کړي. د دې مکتوب په وړاندې د ولسمشر غبرگون دا وو چې د خلقيانو له تشکل مخنيوی وکړي او هغه خلقيان چې د ده د تگلارې په وړاندې درېږي له ډگره وباسي او څوک چې د ده له دريځ څخه ملاتړ کوي په خپل غېږ کې ونيسي. په دې موخه يې په خلقي مشرانو او کدرونو کار پيل کړ تر څو د هغوی دريځ ځانته معلوم کړي هغه کسان چې د خپلولو وړ دي خپل او هغوی چې ځانگړی دريځ لري ور سره اړين چلند وکړي. د ميثاق په وينا «کله چې په ۱۳۶۷ ل/ ۱۹۸۸ز کې ډاکټر نجيب الله د کارمل د پلويانو او د کارمل د همکارانو او همسنگرانو صالح محمد زېري، دستکيز پنجشيري، نياز محمد مهمند، مير صاحب کاروال، سيد محمد گلابزوی او يوشمير نورو خلقيانو د فشار لاندې راغی د امين د دوران گوندیانو ته يې مخه کړه» ۵۲۴/۷۹ ترڅو دوی د ځانگړي دريځ لرونکو خلقي مشرانو او کدرونو خلاف لکه توکي وکاروي چې پدې کار کې بريالی هم شو. پدې برخه کې د نجيب بريا تر دې کچې وه چې د گوند بنسټ ايښودونکي لکه ميثاق او شاه ولي هم خپل او د خلقيانو د ستري برخې په وړاندې يې ودروي. ميثاق د نووستي آژانس له خبريال سره په يوه مرکه کې ويلي وو: «نور محمد تره کی د خلقيانو رهبر او بېرک کارمل د پرچميانو رهبر وو خو ډاکټر نجيب الله د ټول د ا، خ، د، گ يعنې د خلق او پرچم د فرکسيونونو رهبر دی.» ۱۴۴ / ۲ ميثاق دومره نجيب ته وفادار دی چې د هغه په اړه د يوه څرگند واقعيت څخه سترگې پټوي او هغه دا چې نجيب لکه نور پرچمي مشران د سفارتونو څخه د شتمنيو په لوت کې ښکېل نه وو. هغه په خپل کتاب کې د پرچمي سفيرانو له لوري د سفارتونو د شتمنيو د وړلو کچه راوړې ده خو يوازې د نجيب لخوا د شتمنيو د وړلو په اړه څه نه ليکي.

محمد اعظم سيستاني د خلقي واکمنۍ د دولتي رسنيو پر بنسټ په خپل کتاب مقدمه برکودتای ثور و فجايع هشت ثور په ۱۱۳ مخ او ميثاق د خپل کتاب په ۳۲۰ - ۳۲۱ مخونو کې د سفارتونو د وړل شوو شتمنيو د کچې په اړه راوړي :

محمد اعظم سيستاني	عبدالکریم ميثاق
۱- بېرک کارمل ۷۵۰۰ ډالر	- ۷۰۰۰ ډالر
۲- اناهيتا راتب زاد ۷۶۰۰ ډالر	- ۱۱۰۰۰ ډالر
۳- نور احمد نور ۲۱۰۰۰۰ ډالر	- ۲۲۰۰۰۰ ډالر
۴- عبدالوکيل ۲۰۰۰ ډالر	- ۱۰۰۰۰ انگرېزي پوند او ۲۰۰۰ ډالر
۵- محمود بريالی ۲۴۰۰ ډالر	- ۵۰۰۰ ډالر او ۷۰۰۰ کلداري
۶- نجيب الله ۲۱ ميليون ريال	- صفر.

نجيب الله د خلقيانو د دريځ د معلومولو وروسته پدې کې شو چې هغه خلقي مشران چې د پخوا په څير د پرچم د ارادې سره سم گامونه نه اوچتول په بهر کې دپلوماتيک مسؤلپوښه او تحصيلي بورسونه ومني چې له گلابزوی پرته نورو د نجيب الله وړانديزونه ونه منل. کله چې د گلابزوی د سفارت اوازي

خپري شوي « د خلقي اړخ مشران د څارندوی په کلونو کې سره جرگه شول د وطنجار او انجینرنظر محمد پرته ټولو په یوه خوله وویل چې گلابزوی باید په هیڅ صورت خارج ته ولاړ نشي...، خارج ته د گلابزوی په اړه اړینه بریښي وویل شي چې د وسله وال پوځ لوی څارنوال جنرال محمد هاشم نوري او د سیاسي بیرو غړی میر صاحب کاروال د هغه کور ته ورغلل ترڅو هغه قانع کړي چې خارج ته له تگ نه ډډه وکړي چې دا مهال د شوروي د سفارت نه د تلفون زنگ راځي او گلابزوی ته خبر ورکوي چې د مسکو نه ځانگړي الوتکه د ده لپاره راغلي او په هوايي ډگر کې د ده انتظار باسي، سبا ته باید حرکت وکړي، هغه موافقه وکړه او د خپلو کالیو په ټولولو یې پیل وکړ. « ۱۲۸ / ۱۶۴ له سفارت نه گلابزوی ته تلفون بښي چې مسکو هغه مهال هم د افغانستان د دولت د چارو او په هغو کې د لوپوړو د مقرریو واک درلود چې څوک چیري په دنده وگوماري او څوک لېري یا بیواکه کړي. له هغه سره جوخت نجیب الله د خپلو اېراتیفي لوبو پر اساس د خلقي کدرونو د دریځ د معلومولو په موخه په گوندي سازمانو کې د نظر غوښتنې پرامه سازماندهي کړه. پدې نظر غوښتنې کې غوڅ اکثریت خلقيانو د کنگري د رابللو غوښتنه کوله او کله چې دا موضوع په سیاسي بیرو کې طرحه شوله د نجیب الله ځواب دا وو چې « د کنگري د دایریدو وخت نه دی، هیواد د جگړې په حال کې دی او کارملیانو د دې لپاره چې د خلقيانو او نجیب ترمنځ اختلافونه زیات کړي له دې مسالې سره علاقه وښودله هغوی هم د کنگري د دایریدو سره سر بنسټور او. » ۵۸۷/۴۰

نجیب الله چې د کنگري د رابللو له تویان سره مخامخ شو، هڅونکي یې خلقي مشران او په ځانگړي توگه زیری گانه. د زېري په وینا نجیب هغه ورغواړي او ورته وايي: « د شفاخانې د راپور له مخې ته زیات ناروغه یې بهتره ده ته پوښه ده د سفیر په څیر ولاړشي، استراحت او خپل علاج به وکړي خو ما له دغه کار څخه د بیلابیلو علتونو په وړاندې کولو انکار وکړ، څه وخت وروسته په کوم پلنوم کې زما د اخراج مسئله طرحه شوه. « ۴۰ / ۵۹۱ داسې بریښي چې تردې وروسته د زېري د فزیکي له منځه وړلو څو ناکامي هڅې کيږي چې په یوه کې یې د شوروي د سفارت د لاس لرلو شک هم کیدای شي. زیری د دولتي امنیت د وزارت د سلاکار له خوا سفارت ته بلل کيږي د شپې نا وخته چې د سفارت څخه د کور خوا ته ستنېږي د آرتن پله ته نږدې په نوآباد کې د ده موټر ته بم ایښودل شوی وو، ده ته کوم زیان نه رسېږي خو موټر یې ویجاړیږي او څه موده وروسته هغه د ۱۹۸۹ کال د اکتوبر په میاشت کې د مرکزي کمیټې په پلنوم کې د سیاسي بیرو نه وایستل شو. د پلنوم د دایریدو نه یوه ورځ مخکې شوروي سفیر وړانسوف زیري ته ويلي وو چې «باید په گوند کې د یووالي روحیه پیاوړې شي او هرچا ته مناسب ځای پیدا شي.» ۱۲۸ / ۱۶۱ د خلقي مشرانو گوبڼه کولو نه دا چې د یووالي روحیه نه پیاوړې کوله بلکې د دواړو اړخونو ترمنځ یې اختلافونه لا زیاتول.

د خلقي مشرتابه له لوري د دې طرحې د طراحانو کمزوري او نه وړتیا به په یوه بېلگه کې وړاندې کيږي. هغه مهال لیکوال په سیاسي - پوځي پوهنتون کې د استادۍ دنده لرله. یوه ورځ ډگروال محمد قاسم چې مخکې لدې د خوست د ۲۵ فرقي سیاسي آمر هم په پوهنتون کې په تدریس بوخت وو. هغه د لیکوال سره د خلقي مشرانو له لوري د دې طرحې خبره شریکه کړله چې د هغې په اړه گډ کار وشي. لیکوال دا طرحه یوه جامع سیاسي طرحه وگڼله خو دا یې پرې اضافه کړل چې د داسې یوې طرحې عملي کول یوه وړ او غښتلي مشرتابه ته اړتیا لري چې خلقيان هغه نه لري. یو سیاسي سازمان ځانله تکتیکي او ستراتیژیکي هدفونه ټاکي. څرنگه چې طرحه د خلقيانو د تشکل پیغام لري. کله چې د یوه سازمان خبره کيږي هغه باید تکتیکي او ستراتیژیک هدفونه ولري. زه د خلقي سازمان دا تکتیکي او ستراتیژیکي هدفونه نه وینم. بڼه بېلگه یې ولسي جرگې ته ټاکنې دي. تاسې را ته ووايي چې زموږ د پوهنتون خلقيان او پلویان

يې ددې ناحيې د دريو كانديدانو څخه كوم كانديد ته رايه ورکړي؟ هغه ځواب راکړ نه پوهيږم. ليکوال ورته وويل خلقي مشرانو د سترو موخو د پلې کولو لپاره مټې رانغښتي دي پداسې حال کې چې د تکتیکي او کوچنيو مسالو په هکله ځانگړی دريځ او د شته ستونزو د حل په اړه کومه نقشه نلري آيا دوی د دې ستر پيټي د وړلو وړتيا لري؟ لدې کبله په داسې مشرانو پسې تلل تېروتنه او د ځان تېرېستل دي او زه پدې برخه کې همکاري او گډ کار ته چمتو نه يم . څه موده وروسته چې د گرباچف ليک زيري د مرکزي کميټي په پلنوم کې ولوست معنی يې دا وه چې هغه خپله تيروتنه ومنله چې طرحه يې مسکو ته استولي وه خو بيا يې هم په همدې پلنوم کې د پلنوم برخه والو ته د دې طرحې په سموالي ټينگار ونکړ او خپل دريځ يې د پلنوم له برخه والو سره شريک نکړ . د دې طرحې خو په واقعيت کې د عربيضي وروسته بهيرونو څخه داسې ښکاري چې د دې کار ترشا هم مسکو ولاړ وو ترڅو خلقيان او پرچميان د يو بل په وړاندې ودروي.

نجيب الله او ورسره زياتيدونکي مخالفتونه

د گوندي او دولتي مشر په توگه د نجيب الله د ټاکل کېدو وروسته ډېر ژر د هغه په وړاندې په گوند کې مخالفتونه پيل شول او د وخت په تيريدوسره يې کچه لوړيدله . شورويانو چې په گوند او دولت کې ژورې رښي ځغلولي وې او له هر څه نه خبر وو د هغوی څخه يې يو ليکي: «خبره پدې کې ده چې د نجيب الله په واکمنېدو سره په گوند کې داخلي گوندي مبارزه کمزوري نه شوه بلکې برعکس لايي قوت وموند .» ۳۷۶ / ۴۹ د نجيب الله په وړاندې د مخالفتونو د زياتېدو لاملونه دا وو .

۱ - د نجيب الله تېروتنې

مخکې ويل شوي وو کله چې د پرچم خبره کېدله معنی يې د کارمل ډله وه . لکه څرنگه چې کارمل د شورويانو د فشار له امله د گوند له مشرتابه گوښه کړل شو او چمتو نه وو له خپل مقام څخه تېر شي بېله کومه شکه پلويانو يې د هغه د ځای ناستي ضد دريځ نيولو . دا چې نجيب الله د کارمل د همغږۍ پرته د گوند مشرتابه ته زړه خوښ کړ دا يې ستره تېروتنه وه . بله تېروتنه يې دا وه چې د گوند د عمومي منشي د مقام څخه د کارمل د گوښه کولو وروسته د کارمل سپکاوی کېده چې دې ډول وضعيت نه يوازې د کارمل په ټپونو د مالگي دورول وو بلکې د نجيب الله خلاف د کارمل پلويان هم لمسول . دريمه تېروتنه يې په خلقيانو نه باور او د هغوی د کمزورولو هڅې وې . د ملي روغې جوړې د تگلارې په اعلانولو سره ټولو گوندي او حکومتي بنسټونو ته دستور ورکړل شو چې د سولې بهير ته د مخالفينو را جلبولو ته مټې را ونغاړي . خلقي مشرانو او اغېزمنو خلقي کدرونو هم پدې لارکې هلې ځلې پيل کړلې او د خپلو اجراتو رپوټونه يې په خپل وخت له مسؤل مقاماتو سره شريکول . خو کله به چې د خلقيانو له لوري مخالفين چمتو شول چې له مخالفت لاس اخلي نجيب الله به هدايت ورکړ چې هغه له خاد سره تنظيم کړي که مخالفينو به د خاد سره د اړيکو د ټينگولو ډډه وکړه نو نجيب الله به همدې خلقي کدرونو ته هدايت ورکړ چې نور د هغوی سره اړيکې پرې کړي . د بېلگې په توگه خليل الله کوهستاني د گوند د مرکزي کميټي غړی د «نجيب الله له خوا د مصالحي د پروگرام په خاطر تگاب او نجرا ب ته استول کېږي...» په تگاب اونجرا ب کې د محل له جهادي قوماندانانو سره يې وسيع او ثمربخش فعاليت وکړ . نوموړي به په هرو درۍ مياشتو کې کابل ته راته او جمهور رييس ته به يې د کار گزارش وړاندې کاوه . بالاخره جهادي قوماندانان د مصالحي پروگرام ته آماده شول . له دې وروسته خليل الله کوهستاني نجيب الله ته گزارش

ورکړ چې جهادي قوماندانان آماده دي چې له مصالحي سره پيوست شي، نور نه غواړي جنگ ته ادامه ورکړي. نجيب الله هدايت ورکوي چې قوماندانان د خاد ارگان ته تسليم کړه ! خليل الله کوهستاني له هدايت سره سم ، جهادي قوماندانو ته اعلانوي – چې تاسو اوس د خاد ارگان ته تسليموم. جهادي قوماندانان کوهستاني صاحب ته وايي ، مور له تا سره موافقه کړېده ، مور خاد ته نه ورځو. کوهستاني صاحب بيا نجيب الله ته د عين موضوع گزارش ورکوي . جمهور رييس نجيب الله ، کوهستاني صاحب ته هدايت ورکوي : تماس دې له جهادي قوماندانانو سره قطع کړه. « ۱۷۰ / ۲۲۲ – ۲۲۳ د نجيب الله دا ډول دريځ د خلفيانو سربره د مخالفينو له لوري هم د روغي جوړې په تکلاره او په نجيب الله هم شکونه پيدا کول .

۲ - په گوند کې د اختلافونو سرچينه

په هر سياسي سازمان کې د اختلافونو سرچينه د هرڅه د مخه د نوموړي سازمان په مشرتابه او اغېزمنو کدرونو کې بايد ولټول شي . په ا، خ ، د ، گ کې تل د اختلافونو سرچينه گوندي مشران او د گوند د واکمنۍ پر مهال سياسي بېرو وه چې غړي يې يا د گوند بنسټ ايښودونکي يا اغېزمن او ځواکمن کسان وو . دا مشران چې د افغاني قبيلوي ټولني محصول وو دوی هم د گوند د مشر وروسته لکه د قبيلو د مشرانو په څېر د گوند د مشرۍ خوبونه ليدل. همدا لامل وو کله چې د ۱۹۸۶ کال په لومړيو کې کله چې د واک څخه د کارمل د گوبڼه کېدو گنگوسي وي ويل کېدل چې د کارمل ځای ناستی به د گوند د بنسټ ايښودونکو څخه يو وي . خو د گوند په رهبرۍ کې د واکمن ذهنيت خلاف نجيب الله د کارمل ځای ونيو. له همدې امله وو چې د سياسي دفتر هغو غړو چې د زعامت خوبونه ليدل د نجيب الله خلاف دريځ غوره کړ . پدې هکله به دوي بيلگي راورل شي:

الف – شاه محمود حصين خلقي کدر د ۱۹۸۶ کال په لومړيو کې د دوو تنو سره لايق ته ورغلي وو په يوه ليکنه کې راورې: « لايق صاحب په يوه پاريدلي رواني حالت کې وويل . عجيبه ده : هغه هلکانو چې لايق پر توگ نه وو اغوستی او زموږ مخې ته دې خوا او هغې خوا توپونه وهل نن د گوند او سبا د دولت مشري تر لاسه کوي. » ۲۰۷

ب- کښتمند هم چې له هره پلوه ځان د گوند د مشرتابه مستحق گڼلو ليکي : « د يادولو وړ گڼم چې غوښتنو، وړانديزونو او نظرياتو شتون درلود چې زه د بېرک کارمل په ځای د گوند او دولت رهبري او رياست په غاړه واخلم ځکه چې د گوندي او د دولتي کار، مشرتوب او صلاحيت ، گوندي او وگړنيز ملاتړ په بشپړ ډول طبيعي او منل شوي گڼل کيدل چې داسې بدلون راشي . د گوند د ننه او په ټولنه کې داسې انتظاراتو شتون درلود ... ، تصادفاً په دې مقام کې زه وم چې د گوند د بنسټ ايښودونکو او د کارمل وروسته په گوند کې دوهمه څيره شميرل کيدل او په گوند کې زما په وړاندي کوم مخالفت موجود نه وو خو ما شخصاً د رهبرۍ ادعا نلرله او يا بنيادي اړين شرايط لا برابر نه وو. » ۳۹ / ۷۰۶ - ۷۰۷ د پرچم د فرکسيون د پورتنيو دوو مشرانو څرگندونې بڼي چې هغوی ځانونه د گوند د زعيم مستحق گڼل خو باز د نجيب الله په سرکيناست او نجيب د دوی دواړو او د گوندي زعامت د نورو ليوالو دښمني وگڼله . د گوند د مشر په توگه د نجيب الله د ټاکل کېدو له امله د زېري او نور ناخوښي د زېري له لاندې وينا نه جوته بري: « يوه ورځ نور احمدنور په دفتر کې ناخوښه راملوم شو، نو مي پوښتنه ځنې وکړه ځنکه داسې مايوسه ناست يې نه وايي کاروانونه دې غرق سوي دي. دی له چورتونو راووتی ، و يې خندل او ويې ويل، آوو ، ته يې پرڅه يې . ته بيچاره پرڅه خبر يې . ما سمدستي جواب ورکړ ولي نه يم خبر ځوان فعال عمومي منشي مو دی . په هرڅه خبردی سړی اوس داسې فکر کوي چې يو څوک شته چې د وطن په باره کې فکر کوي، پلان لري نخشه جوړوي. د هغه بل گوندي خو بيغمه نه دی پروت. نور احمد

وويل: بيشكه دغسي ده. ته به خود خوشاله يې کارونه ستا په طبيعت برابر دي، زما له احواله به هغه وخت خبر شوی وای چې ميرزا علم دې عمومي منشي شوی وای او تايي ترلاس لاندې کار کولای...، ما او نور پر دغه خبره وخنډل او ډير وخت مو يادول. څه وخت مو په خپلو منځو کې د نجيب نوم ميرزا علم ايښی و. « ۴۰ / ۵۷۹ خوستی ميرزا علم حميدي خلقي کدر وو. همدا لامل وو چې نجيب الله کاروال ته د نهيلی په ډول ويلي وو: «زه په سياسي بورو کې دوست نلرم. هغوی ټولو د دښمن په څېر زما په وړاندې دريځ نيولی دی. زه يوازي يم. « ۱۲۸ / ۲۳۷

۳- د گوند په تشکيلاتي چارو کې په خاد ډډه لگونه

« کله چې نجيب عمومي منشي شو نو کدرونه يې د تشکيلاتو له لارې نه، بلکې د خاد له لارې غوره کول او مهم ځايونه يې ورسپارل. پداسې حال کې چې د کارمل د دورې په ټوله موده کې دغه کار د تشکيلاتو د شعبي په معرفي کولو کيدی. « ۴۰ / ۵۷۸ دې هم د گوند د مرکزي کميټې د تشکيلاتو څانگه او د سياسي دفتر او دارالانشاء غړي ناراضه کړي وو.

۴- د اپوزيسيون سره د نجيب الله د استازو د کتنو د بهير او پايلو پټ ساتل

نجيب الله د ملي روغې جوړې د تگلارې په اعلانولو سره د دولت د وسلوال او غيروسلوال اپوزيسيون سره د خپلو استازو له لارې خبرې اترې پيل کړې خو د دې خبرو د بهير، پايلو او د مخالفينو د غوښتنو په اړه يې د سياسي بيرو خلقي برخه او چپ دموکراتيک اتحاد اړونده سازمانونه او حکومت نه خبرول. دې کار په نجيب الله باندې د خلقيانو او د دې سازمانونو د مشرانو او د حکومت د ځپنو غړو بې باورۍ او مخالفت ته لاره هواره کړله.

۵- د نجيب الله اپراتيفي لوبې

مخکې موهم دې مسئلې ته گوته نيولې وه چې ولسمشر په گوند او دولت کې د خپل دريځ د پياوړتيا لپاره د گونديانو او په تېره کارمليانو د تقدير او تهديد تگلاره غوره کړه. د نوموړي د تگلارو او يا نظرياتو سره د نه همغږۍ له امله گوندي او دولتي کدرونه او چارواکي يا له دندو گوښه کول، يازندانو ته اچول، له څه مودې بند وروسته يې آزادول او په لوړو مقامونو گومارل. دا ډول بهير د نوموړي د واکمنۍ تر پايه دوام وموند. د نجيب الله دا رنگه کړنې او بدلیدونکي دريځ لامل پدې کې وو چې هغه کومه ځانگړې نقشه نلرله بلکې د گوندي او حکومتي کدرونو سره يې چلند يوازي ده ته په وفادارۍ کې ليدلو او يا دا چې ټولې پريکړې او کړنې يې د پېښواو بهيرونو په وړاندې تحميلي غبرگون وو. د محمد آصف محسني د تنظيم پرته د شيعيه او گونو څخه د وحدت د گوند جوړول د هغه د اپراتيفي لوبو څرگنده بېلگه وه. په نړۍ کې داسې بېلگه نشته چې يو حکومت دې خپلې څو مخالفې وسلوالي ډلې په يوه محور را غونډې کړي خو نجيب الله دا کار وکړ او خپل دې کار ته يې اپراتيفي لوبه وپيل. پدې هکله واقعيت دا وو چې دا د مسکو پلان وو چې غيرپښتانه وسلوال مخالفين او کارمليان په يوه ټولاه کې تنظيم او د دې ټلوالې پر مټ د م، م، دسولي پروگرام شنډ کړي.

۶- د وسلوال اپوزيسيون له لوري د ملي روغې جوړې د تگلارې سره مخالفت

يوه مسئله چې په گوند کې د نجيب الله په وړاندې د مخالفتونو د زياتيدو لامل کېده د تنظيمونو لخوا د ملي روغې جوړې د تگلارې سره مخالفت وو خو نجيب الله پر دې تگلاره ټينگار درلود. البته هغه مهال سوله افغانانو ته د هوا په شان اړينه وه. خو واقعيت دا وو چې وسلوالو مخالفينو روغې جوړې ته نه دا چې هرکلی ونکړ بلکې هغه يې رد کړله. روغه جوړه يو طرفه لار نه ده بلکې مقابل لوری هم بايد هغې ته هرکلی ووايي. کله چې مقابل لوری روغې جوړې ته چمتو ندی خو پدې اړوند عملي گامونه

اوچتېري داسې كړنلاره بيله ناکامې بله پايله نلرله. څرنگه چې د ملي روغې جوړې نوبت د مسكو سره وو او مسكو غوښتل د يوې لوزنامې له مخې خپل پوځونه له افغانستان څخه وباسي نجيب د يوه لاسپوڅي په توگه اړ وو چې د مسكو د ارادې له مخې گامونه اوچت كړي بيله دې چې د دې تگلارې ناوړه پايلو ته پام را وگرزوي.

د ژنيو لوزنامې

د مسكو مغروره مشران پر افغانستان باندې د خپل خاينانه لښكر كشي وروسته په افغانستان كې د ملي پاڅون په پيل سره پوه شول چې ستره تيروتنه يې كړېده او پدې كې شول چې په آبرومندانه ډول د افغانستان څخه خپل پوځونه وباسي. د شوروي دولت دا هود هغه مهال جوت شو چې ۱۹۸۲ كال په نوامبر كې يوروي اندروپوف د كې جې بې رئيس د شوروي اتحاد د گوندي او دولتي مشر په توگه وټاكل شو او د افغانستان د كښالي د حل په موخه يې هڅې پيل كړې. خو د نوموړي هڅو لډې امله پايله نلرله چې هغه مهال متحده ايالاتو او پاكستان يوې سياسي معاملي ته چمتو نشول ځكه چې د افغانستان د كښالي د سياسي حل په اړه د اندروپوف نقشه د نوموړو دوو دولتونو په پرتله د شوروي اتحاد او افغانستان د گټو پرمحور څرخيدله. اندروپوف «ټينگار كاوه چې اسلام آباد د كابل د رژيم مشروعيت ومني او ضمناً په پام كې يې لرل، د كارمل ځاى چې د افغانستان اكثرېت خلكو د شوروي د گوداگي په توگه ترې كركه لرله يو منل شوى شخصيت ونيسي ترڅو واك د غير كمونست عناصرو سره وويشي. اندروپوف د كابل د رژيم ساتل پدې كې ليدل پاكستان ژمنه وكړي چې د ملگرو ملتو د سازمان د مذاكرو پربنسټ د شوروي ځواكونو د وتلو وروسته د مقاومت له مرستې لاس واخلي او متقابلاً كابل د پاكستان ضد ځواكونو ته مرسته ونكړي.» ۴۷ / ۱۰۵ - ۱۰۶ پداسې حال كې چې د گرباچف په پلان كې دې مسئلې ته پام نه وو راگرزول شوى. د افغانستان د كښالي د سياسي حل په موخه د مسكو د هلوځلو پايله دا شوله چې ۱۹۸۲ كال د جون په مياشت كې د ملگرو ملتو د استازي د سولې مأموريت پيل شي چې هغه له پاكستان سره د غير مستقيمو مذاكرو له لارې پرمخ تللو البته ايراني لوري له خبرو نه ډډه وكړه. پدې مذاكراتو كې د گرباچف تر واكمنېدو پورې پرمختگ نه ليدل كيده ځكه چې د شوروي مشرانو د نه نرمښت سربيره اصلي خنډ واښنگتن وو. د ملگرو ملتو د ځانگړي استازي ديه گوكوردوويز د وينا له مخې كله چې دې مؤسسې د افغانستان د ستونزې د حل لپاره خپل استازى وټاكه په دې مؤسسه كې د متحده ايالتونو استازي (جورج شرمېن) هغه ته ويلي وو: «متحده ايالتونه د خبرواترو له لارې د قضيبې د حل غوښتونكې دى خو ليوال نه دى چې دپلوماتيكي هڅې پيل او دا كړكېچ حل شي.» ۴۷ / ۱۰۱ د غير مستقيمو خبرو په پيل كې د بنكيو اړخونو كابل او اسلام آباد او د هغو ملاتړو مسكو او واښنگتن دريځونو زيات واټن درلود. واښنگتن - اسلام آباد د درې اړخيزه خبرو اترو (اسلام آباد، كابل، ملگري ملتونه) او مسكو - كابل په دوه اړخيزه مذاكرو (كابل - اسلام آباد) ټينگار كاوه. البته خبرو د واښنگتن - اسلام آباد د طرحې پر بنسټ پيل او دوام وموند. مذاكرې په لومړي پړاو كې د شوروي لښكر پر وتلو او د افغانستان په چارو كې په نه لاس وهني څرخيدلې. د افغانستان دريځ دا وو چې شوروي ځواكونه هغه وخت بيرته خپل هيواد ته ستنيدلى شي چې د افغانستان په كورنيو چارو كې لاسوهني ودريري او مقابل لورى د لاس نه وهني تضمين وركړي او پاكستان بيا د شوروي لښكر د وتلو د مهال وپس د ټاكلو موضوع راپورته كوله. كله چې گرباچف واك ته ورسيد او په افغانستان كې د مسكو د ارادې له مخې هم زعامت تغيير وموند د ملگرو ملتو د استازي د ماموريت هڅو قوت وموند په تيره كله چې گرباچف د شوروي كمونست گوند په

اووه ويشتمه کنگره کې افغانستان (ناسورټپ) وباله او د افغانستان څخه يې د شوروي لښکر وتل وړاندې کرل خبرې دوهم پړاو ته ننوتلې چې هغه د افغانستان په کورنيو چارو کې د نه لاس وهنې او د افغانستان د راتلونکې حکومت د جوړېدو څرنگوالي ته ځانگړې شوې او مسکو په خپل دريځ کې زيات نرمښت وښود پدې معنی چې د خپلو ځواکونو د وتلو موده يې له دوه ويشت مياشتو نه نهو مياشتو ته راټيټه کړه پداسې حال کې چې پاکستان د شوروي سپاهيانو د وتلو موده د اوو مياشتو پر ځای نهه مياشتې ومنله.

د م، م د استازي کوردوويز په وينا کله چې مذاکرې پای ته نږدې کيدلې « هغه (نجيب الله) يو ځل بيا د خپل پخواني سلف په څير د دې په لټه کې شو چې د شوروي لښکر د وتلو په لار کې خنډ او د هغو د ځنډېدو سبب شي. « ۴۷ / ۲۱۷ د نجيب دا ډول دريځ ښودل چې هغه په لومړيو کې فکر نه کولو چې شوروي اړخ د خپلو سپاهيانو په وتلو کې جدي دی خو کله چې وپوهېدلو گرباچف خپل پوځيان وباسي نو د سولې په وړاندې د خنډونو د جوړولو هڅې پيل کړلې. اشرف غني هم دېرش کاله وروسته کله چې امريکايي اشغالگرو په ۲۰۱۸ کال کې د طالبانو سره په دوحه کې د سولې خبرې پيل کړلې د سولې د ټينگښت په موخه عملي گامونه ځکه پورته نکړل چې هغه گومان نه کولو چې اشغالگر له افغانستان څخه وځي. نجيب الله په تبليغاتو کې د سولې او روغې جوړې خبرې کولې خو هڅې يې پدې راگرزولې وې چې په واکمن گوند کې خپل سيال له ډگره وباسي او د وسلوالو او غير وسلوالو مخالفينو سره استخباراتي اپراتيفي لوبې پرمخ بوزي چې دده د دې لوبو منطقي پايله د ده ناکامه ټينسته او د حکومت مفتضحانه نسکورېدل شول. پدې توپير چې غني په ټينسته بريالۍ شو اونجيب بريالۍ نشو. پدې اړه گرباچف شل کاله وروسته د (اېخوا مسکوه) راډيو سره په مرکه کې داسې وايي: «ما د نجيب سره په تاشکند کې وکتل. هغه په خپل ځان باور نه درلود او باور يې نه کاوه چې مور په جدي ډول (د وتلو لپاره) تصميم نيولی دی. ټولو انتظار يوست چې گواکې مور له افغانستان څخه نه وزو. خولازم نه وو چې پاتې شو.» کله چې د سولې خبرې اتري د يوې لوزنامې په لاسليکولو سره په بري سره پای ته ورسېدلې د نجيب د پوځي سلاکار سترجنرال گاريفف په خبره «جمهور رييس ټينگار کاوه چې د شوروي سپاهيانو يوه برخه په افغانستان کې پرېږدو او يا د امکان له مخې په خپله خوښه سرټبري د حيرتان د لارې او د خوراكي توکو او اکمالاتي موادو د ساتنې لپاره ور واستوو.» ۵۱ / ۱۹۶ البته هغه مهال نه يوازې نجيب د سولې د ټينگښت په لار کې د خنډونو د جوړولو په لټه کې وو، بلکې وسله والو مخالفينو لاوره دريځ نيولی وو. هغوی که له يوې خوا د روغې جوړې تگلارې سره مخالفت څرگند کړ له بله پلوه ۱۹۸۸ کال د فبروري په نيمايي کې «مخالفينو پلان جوړکړی وو چې د م، م د منځگړي ديه گوکوردوويز الوتکه به په ژنيو کې د خبرو اترو د ځنډولو په موخه را وغورزوي. « ۴۷ / ۳۴۰ د م، م د استازي د هڅو په وړاندې د ستونزو او خنډونو د جوړولو سره سره د سولې خبرو شپږ کاله دوام وموند، يوولس ځله د افغانستان، پاکستان او د م، م د استازو ترمنځ په غير مستقيم ډول مذاکرې پرمخ تللې او کله چې دا هڅې وروستي پړاو ته نږدې شوې د لوزنامې د لاسليک نه درۍ ورځې وړاندې ۱۹۸۸ کال د اپريل په يوولسمه د امريکې ولسمشر رونالډ ريگن وويل: «زه باور لرم چې متحده ايالات اوس کولای شي له شوروي سره يوځای د لوزنامې تضمين کوونکې شي.» ۴۷ / ۳۶۹ د امريکا د ولسمشر له وينا وروسته د اپريل په څوارلسمه د ژنيو لوزنامې د م، م د سرمنشي پريزدوکويلار تر څارنې لاندې د افغانستان او پاکستان د بهرنيو چارو د وزيرانو عبدالوکيل او زين نوراني په گډون چې په تالار کې د امريکې او شوروي د بهرنيو چارو وزيرانو شولتز او شپوارندادزی شتون درلود لاسليک شوې. «دا مراسم ډير ساده او د جنازې مراسمو ته ورته وو او شل دقيقې يې وخت ونيو. « ۴۷ / ۳۶۹ د ژنيو د لوزنامې لاسليک

کونکي شيواردنادزي وايي: «ما د لوزنامې د لاسليک په مهال بد احساس درلود او دا کار راته ستونزمن برينبيده او په الوتکه کې د راستنيدو په لار کې وپوهيدم چې د نجيب الله سره مو خيانت کړی دی.»

لوزنامې پنځه فقرې لرلې لدې امله د ملگرو ملتو پنځه فقره يې پلان نوم يې خپل کړ او منځپانگه يې د افغانستان څخه د شوروي ځواکونو پر وتلو، هيواد ته د کډوالو په بېرته راستنېدو او د افغانستان او پاکستان له لوري د يو بل په کورنيو چارو کې نه لاسوهنه وه. که څه هم په لوزنامه کې دوو سيالو زبرځواکونو د بهرنيو چارو وزيرانو د تضمين کونکو په توگه خپل لاسليکونه کيښودل. خو د لوزنامې د لاسليک وروسته بهيرونو وښودل چې دواړو تضمين کونکو خپل نړيوال اخلاقي مسؤليت ته د يوه داسې هيواد د ولس په وړاندې چې د دوی د سياليو او لاسوهنو له امله يې سلگونه زره تنه شهيدان او معلول او ميليونونه کډوال شول شا کړه او دې ولس ته يې نور بې شميره کړاوونه راوړل. د ژنيو د لوزنامې د لاسليکولو د مراسمو په پای کې شولتز وويل: «نن تاريخ جوړ شو، او زياته يې کړه چې پدې اړه متحده ايالتونو شوروي ته اطلاع ورکړې وه چې امريکا د خپلو ژمنو مطابق د تضمين کونکي په توگه دا حق ځانله ساتلی دی چې خپلې پوځي مرستې د افغانستان گروپونو ته ورکړي که چيرې شوروي اتحاد په افغانستان کې موجودو گوندونو ته محدوديت قايل شي، متحده ايالات به هم هغومره محدوديت عملي کړي.» ۳۶۹/۴۷ - ۳۷۰ د شولتز په څرگندونو کې دوه ټکي د پام وړ دي، يو دا چې شوروي په افغانستان کې د ا،خ،د،گ پرته نورو ډلو ته هم مالي او پوځي مرستې ورکولې چې زياتره په شمال کې سکتاريستي او پښتني ضد ډلو ته گوته نيول کيده، بل دا چې واشنگتن او مسکو پر دې هوکړه کړې وه چې د لوزنامې له نافذيدو وروسته به بيا هم خپلو افغان چوپړيانو ته د پوځي او مالي مرستو په ورکولو سره په افغانستان کې په بل شوي اور غوري تويوي او ليوال نه وو چې د افغان وژني لړۍ ودريري.

د ژنيو د لوزنامې له لاسليک وروسته د هغې د عملي کولو پړاو پيل شو چې هغه د شوروي ځواکونو وتل او د افغان کډوالو بېرته راستنيدل وو. د شوروي پوځيانو وروستۍ ډله د جنرال گروموف په مشرۍ د حيرتان د پله نه وروسته له نهو کلو يوي مياشتې او اتلسو ورځو د ۱۹۸۸ کال د فبرورۍ په پنځلسمه (۱۳۶۷ کال د سلواغې شپږ ويشتمه) ووتله او نجيب الله دا ورځ د لوزنامې د لاسليک څلور کاله وروسته چې نور د شوروي اتحاد په نامه دولت شتون نه درلود د آزادۍ ورځ او عمومي رخصتي اعلان کړه. عجيبه دا وه چې هغه د سلواغې شپږويشتمه د آزادۍ ورځ ونوموله خو د خپلې واکمنۍ په لومړيو دريو کلونو کې په خپلو ويناوو او د کورنيو او بهرنيو خبريالانو سره په مرکو کې داسې ملغلرې شيندلې: «مور د هغو شوروي سرتيرو او پوځيانو او غير پوځي کارپوهانو، ډپلوماتانو او ورځپاڼه ليکونکو او خبريالانو په وړاندې خپل سرونه ټيټوو چې خپل ژوند يې د خپل رسالت د ترسره کولو په لار کې له لاسه ورکړ. جگړې ډير غمونه راوړل، دا غمونه ژر نه هيريږي. همدا رنگه ډير افغانان به د شورويانو مهرباني او ميرانه، انسانيت او رښتینولي له ياده ونه باسي.» ۳۲۵/۱۰۶ يا دا چې له هغه څخه د ملي روغې جوړې د اعلان په لومړيو کې د لاس انجلس خبريال وپوښتل چې په ۱۹۷۹ کې د شوروي اتحاد د لاسوهني وروسته ډير افغانان له هېواد څخه ووتل آيا هغوی مخکې لدې چې شوروي ځواکونه ووځي بېرته به راستانه شي په ځواب کې وويل: «راځئ د لاسوهني کلمه استعمال نکړو. دا کلمه د واقعيت سره سر نه خوري، خبره د ورورگلوۍ په مرستو کې ده، يعنې خلکو خلکو ته بېله کومو شرطونو او بېله کومو موخو مرستې وکړلې. شوروي خلک زموږ په خاطر زياتو قربانيو ته چمتو شول، بايد داسې پديدې بې ارزښته و نه گڼل شي د داسې پديدو بېلگې په تاريخ کې شتون نلري.» وگورئ يو وخت نجيب الله د اشغالگرو جنايتونو ته مهرباني، ميرانه، انسانيت او رښتینولي، د افغانستان په

لپاره كومه ځانگړې نقشه او يا ليوالتيا نلرله وگومارل شو. دا بيا د دې ښكارندوی دی چې زبرځواكونو يا د زبرځواكونو يوه اړخ نه غوښتل چې د افغانستان كڅاله حل شي. د ژنيو د لوزنامې له مخې لاسليك كوونكو مسؤليت درلود چې د افغانستان د جگړې ښكېلو خواوو ته به وسلې نه وركوي خو ديه گوگردويز د امريكا او پاكستان لخوا د ژنيو له لوزنامې څخه سرغړونو ته گوته نيسي او ليكي: «جورج شولتز په شيطانې ډوله موسكا توضيحات راکړل چې دا ستونزه څنگه حل شي. د شولتز په وينا، جونجو (د پاكستان صدراعظم) د مارچ په دېرشمه په تلفون ورسره اړيکه ونيوله او هغه يې و هڅولو چې مرستې دوام ومومي. جونجو وويل چې پاكستان تر اوسه ليوال دی چې د مرستو پلي كوونکی وي. خو گری وروسته ضياء الحق د ريگن سره اړيکه ونيوله او ورته پيغام يې وركړ. د شولتز په خبره چې د جمهور رييس په دفتر كې وو، ريگن له ولسمشر وپوښتل چې د لوزنامې څخه د سرغړونې له كبله به د شورويانو د تورونو په وړاندې څه كوي. د ريگن د څرگندونو له مخې ضياء ځواب وركوي، (مونږ به د خپلو پولو څخه د هر ډول مرستو د تېرېدو منكر شو. دا نوی شی نه دی. اته كاله دي چې مونږ همدا وايو.» هغه مخکې هم ويلي وو، «د مصلحت په موخه د درواغو ويل جواز لري.» ۲۷۶ / ۴۷

که چيرې د ژنيو لوزنامې د لاسليك وروسته د مسکو او واشنگتن او په تېره د م، م چلند ته ځير شو ويلی شو چې د نړۍ په هيڅ گوټ كې ملگرو ملتو د سولې او جوړجاړي او د سولې د تينگښت په موخه داسې كرغېر نه لوبه نه وه كړې چې په افغانستان كې يې تر سره كړله.

د شوروي ځواكونو د وتلو بهير

گر باچف پخپل هوډ چې شوروي لښکر له افغانستان څخه وباسي کلک ولاړ وو. هماغه دي چې د ۱۹۸۶ کال د اکتوبر په مياشت کې د ښه نيت د ښودلو په موخه يې شپږ غونډونه له افغانستان څخه وايستل. په همدې مناسبت د اکتوبر په شپاړلسمه د کابل په بالاحصار کې يوه پرتمينه غونډه نيول شوې وه او په هغه کې نجيب الله په افغانستان کې د شوروي سپاهيانو د کارنامو په اړه ډېرې ملغلرې وشيندلې او دا يې هم وويل: «ن مور بيا شوروي انټرناسيونالست سپاهيان چې خپل سوله غوښتونکي هيواد ته سنټيري بدرگه کوو. پدې وروستيو ورځو کې مور د خپلو شوروي دوستانو څخه د نه هېرېدونکي کورودانې د تودو احساساتو د ښودلو شاهدان يو. مور وليدل چې د شيندنې څخه د شوروي په لوري په تلونکو ټانکونو د گلابو گلونه اچول کيدل...، مور د زرگونو افغانانو په سترگو کې د بيلتون د غمونو اوښکې وليدلې، هغه اوښکې چې مور سره ښلوي.» «۳۱۶ / ۱۰۶ - ۳۱۷ کله چې لوستونکی د نجيب الله له لوري د اشغالگرو په پټه چې د سلگونو زرو وطنوالو مرگ او ژوبله، د ميليونو کډوالي او د زرگونو کليو ورانې يې له ځانه سره درلودله دا ډول څرگندونې اوري خو څه موده وروسته ددې انټرناسيونالستو پوځيانو د وروستۍ ډلې د وتلو ورځ د آزادۍ ورځ اعلانوي نه پوهيږي چې دا ډول وگړی په کوم نامه ياد کړي. د بالاحصار په غونډه کې يوه پېښه چې د نجيب الله د شل کلن گوندي مشر (کارمل) د شخصيت ښکارندوی ده او له بله پلوه د کارمل په وړاندې د نجيب الله سپک چلند هم ښيي يادول يې اړين ښکاري.» «کارمل چې په دغه وخت کې لا د انقلابي شورا رئيس او د سياسي بېرو غړی وو د نورو عادي ميلمنو سره کښينول شوی وو. خو له نجيب سره لوی مشاوران په خاص ځای ناست وو. دغه کار ټولو ميلمنو ته د تعجب وړ وو خو کارمل ته د تحمل وړ نه وو. وروسته يوې برنډې ډول ځای ته راووتلو. گوندي او دولتي مشران په برنده کې قطار ولاړ وو او د هغو قطعاتو رسم گذشت کتنه يې کوله چې په دغه ورځ له افغانستان څخه وتل. نجيب او لوی مشاوران په منځ کې ولاړ وو او د تېرېدونکو سلام يې اخيستی،

خو كارمل د مركزي كمېټې له غړو سره درول شوی وو. بېرك كارمل هم له هغه ځای څخه يوازې را كښته شو او لاندې يې په ميدانې كې په قدم وهلو پيل وكړ. په دغه ورځ زيات كورني او بهرني ژورنالستان راغلي وو، د شوروي نظاميانو او افغانانو سره يې مصاحبې كولې، هغوی د كارمل په ليدو ډير خوبښ او پر هغه راټول شوي وو. نجيب ورته متوجه شوی وو او يو څوك يې ور واستوی، چې له هغه ځای څخه يې گوښه كړي...، كارمل يې بيرته راوستی وو او د نجيب شا وخوا يې ځای ور ته خالي كړ...، كله چې د پرييت مراسم پای ته ورسيدل نو گوندي - دولتي رهبري په خپلو موټرانو كې د ښار پر لور حرکت وكړ. ځكه د خيرخاني په كوټل كې د وروستۍ خدای په امانۍ لپاره ترتيبات نيول شوي وو...، له بالااحصار څخه چې راووتلو نو گوندي - دولتي رهبري نوموړې ځای ته د تگ په لاره كې د نجيب په موټر پسې روان وو...، بنايي كارمل به خپل موټروان ته امر كړی وي چې تر نورو د مخه شي. د تگ مسير ډير نری وو، ځكه د شوروي قطعاتو ټانكونه ورو ورو حرکت كاوه. د سرک په دواړو غاړو مکتببان او نور گلان په لاس كې ولاړ وو...، نو د رهبرۍ د موټرانو لپاره د ټانكونو او خدای په امان كوونكو ترمنځ تنگه لار پاتې كیده. د كارمل موټر په دغه نری لار كې ځان تر نورو مخ ته كاوه. شوروي ټانك چلونكو لاسونه ښورول چې دغه موټر له لارې وايستل شي، خو د كارمل موټر پرمخ روان و. گلابزوی كيسه كوله چې د لارې د صافولو لپاره يې د كارمل په موټر پسې حرکت كړی و او د كارته پروان په ساحه كې يې د هغه موټروان يوې كوڅې ته په ننوتلو مجبوره كړی و. په كوڅه كې يې موټروان تهديد كړی او امر يې ورته كړی و چې سرک ته راونه وزي او كارمل كور ته بوزي. « ۴۰ / ۵۶۰ - ۵۶۱ د دې پېښې څه موده وروسته يې كارمل د ځوانانو د دموكراتيک سازمان يوې غونډې ته د بلې سپكاوی لپاره ور بللی وو. كارمل غوښتل په غونډه كې وينا وكړي خو د ځوانانو د سازمان منشي فريد احمد مزدك ورته ويلي وو تاسو ناروغه ياست درته تكليف كيږي خو كارمل ځواب وركړی وو هيڅ ناروغه نه يم جوړ تيار يم. خو مزدك د خبرو فرصت نه وو وركړی او دا پېښه په ټلويزيون كې هم وښودل شوه. كه چيرې په بالااحصار كې د شوروي سپاهيانو سره د خدای په امانۍ مراسمو ته وكتل شي هغه دولتي مراسم وو نه گوندي مراسم. منطقي دا وه چې دولتي مشر (د انقلابي شورا رئيس) بېرك كارمل د نجيب الله ترڅنگ ولاړ وای او د تېرېدونكو سلام يې اخيستی وای خو هغه يې د مركزي كمېټې د غړو سره درولی وو. د ځوانانو د سازمان غونډې ته د كارمل وربلل او هغه ته د خبرو اجازه نه وركول هغه ته سپكاوی وو. د پرچم په واكمنۍ كې د سترو غونډو د جوړولو نوښت او واك د شوروي سلاكارانو سره وو چې د دې غونډو برخه وال څوك وي. د بېرك كارمل د سپكاوي سناريو شورويانو جوړوله او ملامتي يې پر نجيب الله لوبېدله. بيله شكه نجيب الله دا لوبه ليدله خو اړ وو چې د شورويانو د غوښتنو سره سم گامونه اوچت كړي او يا دا چې ده هم غوښتل كارمل سپك كړي. د سياسي بيرو د غړي او د انقلابي شورا د رئيس په توگه د كارمل ساتل خو د واك څخه محرومول د مسكو خاينانه لوبه وه او پدې لوړو مقامونو كې د كارمل شتون پخپله نجيب الله ته هم سرخوړی وو. مسكو څرنگه چې د تره كې او امين ترمنځ ناباوريو ته لمن ووهله همدارنگه يې د كارمل او نجيب ترمنځ ورته لوبه پرمخ يوړله چې پدې دواړو لوبو كې بريالی راوخوت. كارمل ته په كار وو چې د بالااحصار مراسمو او د ځوانانو د دموكراتيک سازمان غونډې ته نه وای تللی خو هغه اړ وو چې لارشي ځكه چې شورويانو ورته امر كړی وو. همدارنگه مزدك ته هم دستور وركړل شوی وو چې كارمل ته د وينا اجازه ورنكړي. مزدك خپلو بادارانو ته د اخلاص د ښودلو له امله د گوند مرستيالی ته ورسول شو او بيا يې د خپلو شوروی بادارانو په دستور د م، م دسولي پروگرام په شنډولو كې هم خپلو بادارانو ته خپله وفاداري ثابته كړله. تره كې او امين د خلقي واكمنۍ پرمهال سپك نشول خو كارمل او نجيب كلونه سپكاوي ومنل او هره

شيبه مړه کيدل دوی پدې خاطر ژوند کاوه چې زعيمان شي او يا زعيمان پاتې شي. راځو د بحث اصلي موضوع د شوروي پوځيانو وتلو ته. د ۱۹۸۶ ز کال په مني کې شوروي اتحاد ته د شپږو غونډونو تگ و بنودل چې مسکو خپله پريکړه کړې وه چې خپل ځواکونه له افغانستان څخه وباسي. هماغه دي چې د ژنيو په مذاکراتو کې نرمښت بڼي او مقابل لوري ته امتيازات ورکوي ترڅو د يوه تړون له مخې خپل پوځيان له افغانستان څخه وباسي. کله چې تړون د لاسليک لپاره چمتو شو يوه اونۍ مخکې (۱۹۸۸ کال اپريل اوومه) گرباچف، نجيب الله تاشکند ته ور وغوښت او د هغوی په گډه وينا کې راغلي وو چې د ژنيو په مذاکراتو کې وروستي خنډونه له منځه تللي او د هغې د لاسليک کولو څخه يې ملاتړ څرگند کړ. د دې کتنې وروسته د شوروي اتحاد د دفاع وزير يو ډيرکټيف لاسليک کړ چې پکې راغلي وو: «د افغانستان او پاکستان ترمنځ د ژنيو د لوزنامې د لاسليک کولو په صورت کې د ځواکونو ايستل د تائيد شوي پلان له مخې په دوو پړاونو کې د ۱۹۸۸ کال د می ۱۵ څخه د ۱۹۸۹ کال د فبروري تر ۱۵ پورې ترسره کيږي.» ۳۸۸/۴۹ د گرباچف او نجيب د کتنې يوه اونۍ وروسته (اپريل ۱۴) لوزنامه لاسليک شوله او د نافذيدو نيټه يې يوه مياشت وروسته د می ۱۵ بنودل شوې وه. د ژنيو د لوزنامې د لاسليک پر مهال په افغانستان کې ۱۰۳۰۰۰ تنه شوروي پوځيانو شتون درلود چې په اتلسو مرکزونو کې مېشت وو. د شوروي د دفاع د وزير د ډيرکټيف له مخې دا پوځيان په دوو پړاونو (۱۹۸۸ کال د می ۱۵ تر اگست ۱۵) او (۱۹۸۸ کال اگست ۱۵ تر ۱۹۸۹ کال فبروري ۱۵) خپل هيواد ته ستنيدل. په لومړي پړاو کې د هيواد ۱۲ ولایتونو څخه ۵۰۲۰۰ تنه پوځيانو په دوو استقامتونو (حيرتان او کوشک) ووتل. د شوروي پوځيانو لومړی کتار چې شاوخوا ۱۲۰۰۰ تنه سپاهيان يې درلودل د ۱۹۸۸ کال د می په ۱۵ د جلال آباد څخه د کابل په لور وخوږيد. په همدې ورځ په کابل ښار کې يو ستر ميټينگ چې د نجيب الله په شمول گوندي او دولتي مشرانو پکې گډون کړی وو جوړ شو. د دې پوځي کتار د ليدو لپاره ۲۲ هيوادونو څخه ۲۱۲ خبريالان راغلي وو چې په هغو کې د وارسا د تړون د هېوادو سربېره د امريکې، کاناډا، بریتانيا، اطريش، فنلند، ايتاليا، هسپانيا، سوېډن، لويديځ آلمان او جاپان خبريالان هم وو. د لومړي پړاو وروسته د شوروي پوځيان د افغانستان په شپږو ولایتونو (کابل، هرات، پروان، سمنگان، بلخ، بغلان) کې پاتې شول چې وروستی ډله يې د ۱۹۸۹ کال د فبروري په پنځلسمه نيټه د شوروي د څلويښتم پوځ د وروستي قوماندان او شوروي اتل جنرال گروموف په مشرۍ د حيرتان د دوستۍ له پله څخه تيره شوله او پخپله قوماندان د شوروي پوځيانو وروستی پوځي وو چې له پله تېر شو. گروموف تر زم ته په رسيدو سره په هغه غونډه کې چې د شوروي پوځيانو د ورتگ په موخه جوړه شوې وه ويلي وو: «مور خپله دنده سرته ورسوله، مور خپل رسالت ادا کړ خو هغوی چې بيرته هيواد ته راستانه نشول د هغوی درد به مو آرام پرې نه رډي.» ۳۱۶/۱۰۶ د افغانستان جگړه شورويانو ته په لويه بيه تمامه شوله د زياتو مالي لگښتونو او تاوانونو سربېره يې ۱۳۳۱۰ تنه پوځيان ووژل شول او ۳۵۴۸۷ تنه تېيان شول. د ملي روغې جوړې د تگلارې په اعلانولو سره شوروي پوځيان د ختيځ او سويلي سرحدي ولایتونو څخه د دې ولایتونو مرکزونو ته راوليردول شول چې د هغوی سره گډ افغان سرحدي ځواکونو هم دا سيمې پرېښودلې. د دې سيمو (ننگرهار، کنړ، ارگون، ځمکنۍ، کندهار، هلمند، نيمروز، وازه خوا، خوست) څخه د سرحدي جزوتامونو د وتلو سره سم وسلوالو سيمه پيز مامورين او ددې سيمو حکومت پلوه اوسېدونکي ووژل چې په ځينو سيمو کې يې ډله نيزه بڼه هم لرله. ډيری پدې اند وو چې دا د شورويانو له لوري يو عمدي کار وو چې له پښتنو څخه د خپلې ماتې غچ واخلي ځکه چې پښتانه د شوروي د اشغال په وړاندې د مقاومت اصلي ځواک گڼل کيدل. د ژنيو د لوزنامې د پلې کولو لپاره د ملگرو ملتونو د څار ډلې په افغانستان او پاکستان کې ځای پرځای شوې وې. د سرغړونو

په اړه دواړو خواوو كابل او اسلام آباد ادعاوې كولې. « كابل شواهد بنودلي وو چې په دوامداره توگه د پولې څخه افراد او وسايل تېرېږي، په سرحدې سيمو ډزې كيږي، د پوځي زده كړو دوام او د وسلو د دښوگانو شتون، په هغو كډوالو فشارچې هيواد ته د ستنيدو ليوال دي، د دښمنۍ ډك سياسي فعاليتونه او په هغو كې راديوبيي تبليغات. د پاکستان تورونه د بم ايښودلو پيښو او وړانكارۍ فعاليتونه وو. » ۳۸۸ / ۴۷

خپلواکه دفاع

جهادي ډلو د ژنيو لوزنامه په هيواد كې جگړې ته د پای د ټكي د ايښودلو جوگه ونه گڼله. تنظيمونو په خپله وسلواله مبارزه (جهاد) ټينگار وكړ او اعلان يې كړل چې د افغانستان په يوه سيمه كې به خپله موقتي اداره جوړوي او وروسته به ټاكني ترسره كوي. د مجاهدينو دې اعلان بنودل چې هغوی به د رژيم تر نسكوريدو پورې جگړې ته دوام ور كوي. د دې سره سره شوروي اتحاد د خپلو سپاهيانو ايستل پيل كړل او وروستۍ ډله يې د ۱۹۸۹ كال د فبروري په پنځلسمه (۱۳۶۷ كال د سلواغې ۲۶) خپل هيواد ته ستنه شوله پدې ډول اشغال پای ته ورسېد. د ژنيو د لوزنامې له لاسليك وروسته د لويديځ په ډله نيزو رسنيو كې د كابل د حالاتو گواښمن انځور كارل كېده. د امريكې د اطلاعاتي مركزونو د وړاندوينې له مخې د شوروي لښكر د وتلو وروسته به د كابل حكومت د ۳-۶ مياشتو په ترڅ كې رانسكورېږي او مجاهدين به واک ترلاسه كړي. « له همدې كبله د ۱۹۸۹ كال د فبروري په نهمه د متحده ايالتو د امنيت شورا جورج بوش ته مشوره وركړه چې افغان مجاهدينو ته مرستې دوام و مومي. په دې وخت كې د افغانستان كين لاسي رژيم سره لدې چې د ۱۹۸۹ كال د جنوري له لومړۍ څخه د شوروي اتحاد مالي او پوځي مرستې قطع شوې وي، د لوړ مورال او د مادي او پوځي ذخيرو څخه برخمن وو. په عملي ډگر كې يې د سقوط هيڅ نښه نه تر سترگو كېده. » ۲۰۸ د شوروي عسكرو د وتلو په مهال (دسمبر ۱۹۸۸) په پيښور كې د صبغت الله مجددي تر مشرۍ لاندې د مجاهدينو موقتي حكومت اعلان شو. « د امريكايانو د انتظار خلاف د ۱۳۶۸ كال په پسرلي كې د افغانستان د حكومت د ماتې نښې نه تر سترگو كيدلې لدې امله په پاکستان كې د امريكې سفير (رابرت اوکلي) او د پاکستان صدراعظمي بينظير بوتو د افغانستان د مجاهدينو د ځواكونو له لوري د افغانستان د سرحدې مهم ښار جلال آباد د نيولو نقشه جوړه كړله. » ۲۰۸ « د جلال آباد په ښار بريد په دريو جبهو كې په پيښور كې د ميشت افغان مجاهدينو په نامه بلواگرو د پاکستان د وسلوالو ځواكونو، د بن لادن په مشرۍ د القاعده په نامه د سخت دريځ سازمان له لوري د ۱۹۸۹ په پسرلي كې ترسره شو. » ۲۰۹ ميرمن نسرین كتونا د هنگري دپلوماته، د پوځي چارو ډاكتره او د افغانستان په قضيه كې م، همكارې د جلال آباد جگړه د دويمې نړيوالې جگړې وروسته په نړيواله كچه ستره د پېچلو استخباراتي او اطلاعاتي عملياتو سره مل جگړه گڼي. مخكې لدې چې په ښار بريد ترسره شي د مخالفينو او د هغوی د نړيوالو ملاتړو له لوري د افغانستان په دولت او وسلوالو ځواكونو كې پراخ استخباراتي كار پيل شو ترڅو وكولی شي سيمه نيز چارواكي او پوځيان تطميع يا جذب او هغوی په خپله گټه استعمال، پدې ډول پوځ خپل مورال وبايلي او د جلال آباد د ښار نيولو ته لار هواره كړي. دا مهال د ننگرهار والي محمدا عظم چې مخكې د مولوي خالص د اسلامي گوند غړی وو او له دولت سره يو ځای شوی وو د فبروري په مياشت كې بېرته مجاهدينو ته ورغی او همدا رنگه د جنرال نوبهاري تر مشرۍ لاندې سرحدې قوتونو كې گډوډي پيدا شوله او دا ځواک عملاً پاشل شو. پداسې يوه وضعيت كې مجاهدينو پر ننگرهار ولايت بريد وكړ. د دولتي امنيت د اطلاعاتو له مخې په جگړه كې ۱۳۰۰۰ مجاهدينو، ۲۷۰۰۰ پاکستاني مليشو او ۱۳۰۰۰ عرب جنگياليو گډون درلود. د

مارچ په څلورمه څلور ټانکونه او د بي ام ۲۱ يوه دستگاه د مخالفينو په لاس کې ولويدل او د مارچ په پنځمه د جلال آباد په ښار بريد تر سره شو چې د پاکستان د توپچي ملاتړ يې درلود. ددې بريد له امله جنرال گل حبيب د ۱۱ فرقي مرستيال شا تگ ته اړ شو او د فرقي سوق الجيش د وسلوالو مخالفينو تر ولکې لاندې راغی چې يوه اونۍ د هغوی په لاس کې وو. د فرقي تجهيزات چور شول او يو شمير پوځيان گروگان ونيول شول. د مارچ په اتمه دولتي ځواکونو چې مشري يې د لومړي قول اردو قوماندان جنرال بارکزي لرله متقابل بريد ترسره کړ چې پدې بريد کې قوماندان شهيد شو. د وسلوالو مخالفينو د عملياتو رهبري عبدالرحيم وردگ د محاذ ملي د تنظيم اړونده غړي درلودله. په جلال آباد باندې د بريد سره مل د هيواد په نورو ولايتونو (کندهار، هلمند، هرات، لغمان، غزني، خوست، کابل - حيرتان لار) هم د مجاهدينو (اشرارو) بريدونو دوام وموند. کابل هم د توغنديو هدف گرزيديلی وو. څرنگه چې د کابل - حيرتان لار د مسعود د نفوذ سيمه گڼل کيده خو دا لار چې کابل ته د اکمالاتو يوازينی لار وه و نه تړل شوه. که څه هم امريکايانو مسعود ته پنځه لکه ډالر ورکړي وو خو مسعود د دوو لاملونو له امله لار و نه تړله. يو دا چې مسکو خوا بدي نکړي او بل دا چې که مجاهدين په جلال آباد کې بريالي شوي وای د ده دريځ نه پياوړی کيده. په جگړه کې د هوايي قواوو او د لونا او سکاد توغنديو ټاکنو کې رول ولوباوه. د جلال آباد د جگړې د ستراتيژيستانو پاليسي دا وه چې د ښار د نيولو سره سم به امريکا د مجاهدينو موقتي حکومت چې پایتخت به يې جلال آباد وي په رسميت پيژني او د هغه په پلټه به يې متحدین هم گام ايردي او خپلې مرستې به د مجاهدينو حکومت ته رسوي. هماغه دي چې د مارچ په لسمه د مجاهدينو د موقتي حکومت د څوارلسو وزيرانو څخه د هغه د مشر په گډون لس تنه وزيران د افغانستان د ننه د ديورنډ تپل شوي کرښې ته نږدې د (شناي) په نامه روزنيز کوريلايي کمپ کې غونډه وکړه. د غونډې وروسته مجددي خبريالانو ته وويل: «بله غونډه به مو د افغانستان به بله سيمه کې وشي. مور د افغانستان په لور پر مخ روان يو.» «۲۰۸ د جگړې د پيل په مهال نجيب الله د شوروي دولت څخه وغوښتل چې افغان دولت ته د پوځي تجهيزاتو مرسته وکړي. پدې اړه د مارچ په دوولسمه د شوروي اتحاد د کمونست گوند سياسي بيرو پريکړه وکړه چې افغانستان ته د پوځي تجهيزاتو مرسته بيا پيل شي او د شوروي دفاع وزارت ته لاندې دستور ورکړل شو: «د شوروي اتحاد دفاع وزارت دي مختلف توکي د څلورو ترانسپورتي کتارونو (۱۰۰ کامازه په هر يوه کې) د شوروي ملکي ډيريورانو (په خپله خوښه) په واسطه او همدارنگه د تاشکند- کابل هوايي پل دې د شوروي د هوايي قواوو څخه د مرستې رسونې په موخه تنظيم کړي.» «۵۳۸/۴۹ د جلال آباد د جگړې په مهال د اپريل په شپږمه نجيب الله د روژې د مياشتې د رسيدو له امله له مخالفينو وغوښتل چې له جگړې لاس واخلي او هغوی ته يې د ائتلافي ادارې د جوړولو وړانديز وکړ خو کوم مثبت غبرگون تر سترگو نشو. همدا راز ولسمشر م، م ته يو يادداښت واستاوه ترڅو د دې سازمان ځانگړي کتونکي د پاکستان او افغانستان د پولې په مختلفو سيمو کې ځای پر ځای شي چې هغې ته هم پام راونه گرزول شو. دولتي ځواکونو د اپريل له پيل څخه د جگړې نوبت تر لاسه کړ او د جولای په پای کې يې مخالفين له تورخم څخه وشړل. د مخالفينو په لاس کې د لوېدلو څلورو ټانکونو څخه دوه له منځه يوړل شول او دوه يې مجاهدينو پاکستان ته وليږدول. پدې جگړه کې د مخالفينو مرگ او ژوبله درنه وه چې د وژل شوو شمير د ۶۰۰۰ څخه تر ۱۱۰۰۰ زرو او د ټپيانو شمير ۳۰۰۰، د دولتي ځواکونو تلفات ۳۰۰۰ تنه ښودل کيږي. همدا رنگه گڼ شمېر ملکي وگړي شهيدان شول. د جلال آباد په جگړه کې د وسلوالو مخالفينو د ماتې لاملونه پدې کې وو چې جگړه د واحد مرکز له لوري نه رهبري کيده، ترمنځ يې گډه همکاري نه وه، د جگړې په پگړ کې مجاهدين کله نا کله پخپلو کې سره نښتل چې څو ځله د اسلامي گوند او محاذ ملي جنگياليو ترمنځ نښتې وشوې، د جگړې

په پلان جوړونه او پلې كولو كې چې د پاكستان په پوځي اكادميو كې ترسره كيدل هم غلطۍ شتون درلود او د جگړې اكملات هم نيمگړي وو. سربيره پردې مجاهدينو د منظمې جگړې د پرمخ وړلو تجربه نلرله .

د پاكستاني ډگروال محمديوسف په وينا « د جلال آباد د غميزې وروسته نور جهاد رونق تر لاسه نكړ.» ۱۵۴ / ۳۶۱ د دې جگړې له امله مجاهدين د پوځي پلوه كمزوري شول ، تنظيمونه نهپلي شول او ډيرى قوماندانان يې پدې هڅه كې شول چې د دولت سره خبرې پيل كړي. د جگړې وروسته د مجاهدينو د موقتي حكومت مشر مجددي ويلي وو: «زياتې جگړې مخته پرته دي دا جگړه د هغې څخه چې مور فكر كاوه زياته موده به ادامه پيدا كړي.» ۲۱۰ د جلال آباد په جگړه كې د مجاهدينو ماتې د پاكستان په پرستيز هم منفي اغيز پرېښود او هماغه وو چې د آى اس آى مشر تورن جنرال حميدگل له دندې گوښه كړل شو. د جلال آباد جگړې د افغان پوځ ژمنتيا او مسلکي توب نندارې ته كېښود، پخپل ځان باور يې زيات شو او د واكمنۍ دريځ هم پياوړى شو چې البته وياړ يې جمهور رييس درلود. د شوروي اتحاد د سرچينو پر بنسټ د جلال آباد د جگړې وروسته د شوروي اتحاد څخه يو لوړپوړى پوځي پلاوى كابل ته ولاړ. دې پلاوى د ولسمشر سربيره د وسلوال پوځ د مشرتابه سره هم وكتل. د دې پلاوي د يوه غړي په وينا د هغوى سره د نجيب چلند هيښ كړ تردې چې پلاوي ته يې د كتنې پر مهال د څښلو او خوړلو څه هم ورنكړل پدې نامه چې روژه ده. د دې پلاوي يو غړى د نجيب الله ، شهنواز تڼي او غلام فاروق يعقوبي سره د ليدنې په اړه ليكي: «په افغانستان كې زما د استوگنې په مهال ما د نجيب الله سره څو ځلي ليدلي وو. خو دا ځل مې چې وليد د هغه كبر او غرور بلکل هيښ او حيران كړم. د ده له څېرې، چلند او پر ځان ډاډمنتوب څخه داسې معلومېدل چې هغه نجيب الله نه بلکې د يوه بل هېواد رييس جمهور دى...، تڼي د زړه له كومي خوښ وو او په رښتيني ډول يې په حكومت او گوند كې د وضعيت په هكله خپل ليدلورى را سره شريك كړ او د خلقيانو د خپلو د امكان خبره يې هم وكړه خو د يعقوبي سره خبرو بله بڼه لرله چې ليوال نه وو څه ووايي.» ۴۹ / ۵۴۱ د شوروي جنرال په څرگندونو كې دوه ټكى د پام وړدي چې يو يې په خپل ځان او حكومت باندې د نجيب الله له كچې وتلى باور چې نور نو د هغه آس مخ په وړاندې ځغلي او برى يې حتمي دى او بل د پرچم له لوري د خلقيانو د خپلو مسئله ده. د جلال آباد د جگړې څخه ولسمشر دا انتباه اخيستي ده چې نور نو مجاهدين د ده واكمنۍ ته گواښ نه دي له همدې امله د وسلوالو او غيروسلوالو مخالفينو سره جوړجاړي ته اړتيا نه ليدل كېږي پدې هكله د پخواني پاچا سلاكار او باجه مير محمدا مين فرهنگ د ۲۰۲۲ كال د مې په يوولسمه د بهار په نامه د امريكا څخه خپرېدونكي تلويزيون سره په مرکه كې وايي: «نجيب پاچا ته يو ليك را لېرلى وو چې دى چمتو دى پاچا ته واك تسليم كړي او هغه د افغانستان د زعيم په توگه ومني. د پاچا له لوري ورته ويل شوي وو چې د دې وړانديز په اړه به د خپلو سلاكارانو سره مشوره وكړي. خو كله چې د جلال آباد د جگړې وروسته د پاچا پلاوى كابل ته تللى دى، گوري چې د نجيب په دريځ كې بدلون راغلى او پلاوي ته يې ويلي وو چې د ده په تيم كې كار كولى شي.» د جلال آباد په جگړه كې د وسلوالو مخالفينو له ماتې وروسته نجيب الله او ملگري دې پايلې ته ورسول چې اوس نو د خپل سيال (خلقيانو) حساب او كتاب ته ورسيري. د جلال آباد په جگړه كې د دفاع، كورنيو چارو او دولتي امنيت منسوبين د وسلوالو مخالفينو په وړاندې جنگيدل او د جلال آباد په جگړه كې پوځ چې غوڅ اكثرېت يې خلقيان وو ټاكونكى رول ولوباوه. تر دې چې د دفاع وزير شهنواز تڼي د جگړې پر مهال پداسې يوه حالت كې په چورلكه كې جلال آباد ته ولاړ چې د جلال آباد د هوايي ډگر رانوي (ليكه) د وسلوالو مخالفينو او دولتي ځواكونو ترمنځ بېلوونكي كړښه وه. د خلقيانو د خپلو په هكله بايد وويل شي چې هغه مهال د خلقيانو خپل په

واقعيت کې په پوځ بريد وو چې په پوځ د بريد پايله د واکمنۍ کمزوري وه . سياست هغه وخت بريالی سياست دی چې هلته ټولو سياسي کړيو ته د گډون حق ورکړل شي نه دا چې نور حذف شي. نجيب هغه مهال ځواکمن کيده او حکومت يې ملاتړ تر لاسه کاوه چې په نظام کې شريکو ځواکونو په گډه کار کړی وای لکه چې د جلال آباد په جگړه کې چې خلقيان او پرچميان اوږه په اوږه و جنگېدل ، قربانۍ يې ورکړې او جگړه يې وکټله. که څه هم د شوروي لښکر د وتلو وروسته د رژيم دريځ پياوړی شو او د جلال آباد د جگړې وروسته يې دريځ خورا غښتلی شوی وو. خو دې دا معنی نلرله چې نور به د نجيب الله آس مخ په وړاندې ځغلي او څوک به يې مخه نشي نيولی .

د پوځ د درې وړې کولو نقشه

افسري کدرونه د هر پوځ د ملاتړ جوړوي او د هغوی ليدلوری ، رواني حالت او پوځي چمتووالی د پوځ په فعاليت او د سرتېرو په مورال مستقيم اغيزلري . د معاصر افغانستان د پوځ بنسټ د احمدشاه بابا په زمانه کې کينودل شو او د اميرشيرعلي خان د واکمنۍ په مهال د منظمو تشکيلاتو او اصولنامو خاوند شو. پوځ د خپلې ودې په بهير کې د ظاهرشاه په پاچاهۍ کې د وخت په عصري پوځي تخنيک سمبال شو. حربي ښوونځي چې د اردو د افسري کدرونو بنسټيز پوهنيز بنسټ گڼل کيده تنکي ځوانان پکې روزل کيدل او هغوی ته به د معاصرو علومو د تدريس سره جوخت د وطنپالنې ، د هيواد د خپلواکۍ او ځمکنۍ بشپړتيا د ډاډمنې دفاع درس ورکول کيده چې د وخت په تيريدو سره د وطنپالنې روحیه پدې تنکيو ځوانانو کې په نه ماتيدونکي قوت بدلیدله. له بله پلوه دوو نورو مسئلو د دې ځوانانو په سياسي – ټولنيز ليدلوري اغيز درلود چې ملي روحیه يې پياوړې او د يوه ډاډمن پوځي په توگه وروزل شي. يو دا چې په دې پوهنيز بنسټ کې خورا سخت مقررات د دې سبب کيدل چې هغه ډله ځوانان د هغو د زغملو وس پيدا کړي چې اکثراً له کليوالي چاپيريال او زيارکښو کورنيو نه را وتلي وو. له بله پلوه په دې مؤسسه کې د هيواد د ټولو ورونو قومونو استازي ليدل کيدل چې د يوې کورنۍ د غړو په څير يې ژوند کاوه . دې دواړو لاس سره يو کړی وو چې د حربي ښوونځي زده کوونکی او د پوځ راتلونکی کدر ځان د ملي پوځ غړی وگڼي. کله چې د شوروي له يرغل وروسته پوځيانو او په تيره افسري کدرونو شوروي پوځيان پخپل هيواد کې وليدل ځانونه يې سپک او توهين شوي شمېرل او د شوروي سلاکارانو سره يې چلند تغيير وموند . شوروي سلاکارانو دا حالت ليدلو او پوهيدل چې افغان پوځيان شورويان دوستان نه بلکې دښمنان گڼي.

نو يو واک ته رسول شوو پرچميانو چې په پوځ کې يې اړين نفوذ او اغيز نه درلود يوازې په شوروي سلاکارانو ډډه لگوله او خپل سيالان خلقيان يې چې د پوځ د جزوتامونو مشري کوله د اشرارو سره په اړيکو لرلو تورنول او يا انتې سوويتيسټ (شوروي ضد) معرفي کول. له بله پلوه شوروي سياسي او پوځي استازو مسکو ته د پوځ د ترکيب او فرکسيوني تړاو په اړه په دوامداره توگه رپوټونه ورکول او ځانگړي دستورونه يې تر لاسه کول. د کارمل لوی پوځي سلاکار د خپل يوه رپوټ په برخه کې د کې جي بي مشر اندروپوف ته ليکي چې په پوځ کې خلقيان اکثریت جوړوی اندروپوف هدايت ورکوي چې د پرچم پراختيا چټکه شي خو داسې څه پېښ نشول. دا د مسکو تلپاتې اندېښنه وه او بريالی نشو چې پوځ د پرچميانو په گټه واړوي . له همدې امله يې له پوځ څخه کرکه کوله او يوه ورځ فکر ت احمدجانويچ تابیيف شوروي سفير د کارمل پوځي سلاکار ته ويلي وو: « دا پوځ ، دا لعنتي پوځ بايد درې وړې شي. » ۲۳۱ / ۷ د سفير لخوا له افغان پوځ نه کرکه پدې کې نه وه چې په هغه کې خلقيان ډېر دي

بلکې پدې کې هم وه چې افغان پوځ رښتيني ملي پوځ دی چې نه يوازې د مسکو نه خوښيده بلکې واشنگتن ، اسلام آباد او تهران هم له هغه څخه کرکه لرله او د هغه د درې وړې کولو په فکر کې وو. مسکو د اتيايمو کلونو په لومړيو کې د افغان پوځ د درې وړې کولو په هڅه کې نه وو بلکې د هغه د تدريجي کمزورولو او بيا يې د درې وړې کولو نقشي جوړولې. هغه مهال يې د پوځ بدیل نه درلود ترڅو د شوروي لښکر سره گډ د مخالفينو په ځپلو کې برخه واخلي . شورويانو د پوځ د کمزورولو لپاره چې درې وړې کولو ته يې شرايط برابرول لاندې گامونه پورته کړل :

- د کورنيو چارو په وزارت کې د اپراتيفي قطعو او نورو جنګي جزوتامونو جوړول .
- د قومي مليشو جوړول چې خبره يې فرقو ته ورسېده او زياتره يې د هيواد په لږکيو پورې تړاو درلود .
- د دولتي امنيت په چوکات کې د بل پوځ جوړول .
- د دولت له وسله والو مخالفينو څخه ځيني ډلې د دولت په لور جلبول .

پورتنې وسلوالي ډلې د اردو په پرتله له غوره امتيازاتو نه برخمنې وې . هغو ځوانانو چې د عسکري مکلفيت او احتياط د دورې تابع کيدل او د مختلفو لاملونو له امله چمتو نه وو چې د وسلوالو مخالفينو په لیکو کې ودرېږي غوره دا گڼله چې د پوځ پرځای نوموړو وسلوالو ځواکونو په تيره دولتي امنيت ته چې ښه امتيازات يې لرل مخه کړي او پايله يې د پوځ کمزوري کېدله چې د هغه د درې وړې کولو لپاره يې لار هواره. سربيره پردې يې آزاد خيال افسران د جگړې سختو جبهو ته لېږل چې د مرگ او ژوبلې احتمال يې ډير وو ترڅو پوځ د ډاډمنو وطنپالو افسرانو څخه بهي برخي کړي. سره لدې د پوځ او سترو جزوتامونو په مشرتابه کې د ژمنو جنرالانو او افسرانو کمی نه وو او کولی يې شول د ملي ضد دسيسو او توطيو مخه و نيسي. له همدې کبله مسکو پدې هڅه کې شو چې په لومړي گام کې د پوځ مشري هم پرچم ته ولېږدوي. مسکو خپل دې پلان ته رسيدل هغه وخت شوني گڼل چې په گوند کې د خلق او پرچم ترمنځ دښمني ته لمن ووهي ، دا دښمني د ټکر ترکچي ورسوي او پدې ټکر کې د پرچم ملاتړ وکړي. د دې موضوع د ښي روښانتيا په اړه به د وخت د وسلوال پوځ د لوی څارنوال جنرال محمد هاشم نوري واورو. هغه يو سپېڅلی افسر، د آرام کرکتر خاوند او په مالي او اخلاقي فساد ککړ نه وو. لدې امله د خلقيانو او شوروي سلاکارانو له درناوي برخمن وو. اکثراً شوروي سلاکارانو په مهمو مسالو کې د هغه سره سلا او مشوره کوله. نوري وايي: «د ۱۳۶۶ کال د سنبلې په لومړۍ هفته کې مې د سترجنرال ورينيكوف سره ، چې د جمهور رييس مشاور و ، ملاقات درلود. دې ملاقات نږدې درې ساعته دوام وکړ. بحث ډېر اوږد و خو دلته به يې مختصر ټکي را واخلم. ما (نوري) خپل سوال داسې مطرح کړ: د شوروي اتحاد نظامي قوتونه له افغانستان څخه وځي ، تاسو مور اپوزيسيون ته لاس تړلي تسليموي ؟ او که لاس او پښې مو راته آزاد پرېږدئ؟ ورينيكوف په جدي لهجه راته وويل : ته ولي داسې فکر کوي؟ د ده د جدي لهجې په نظر کې نيولو سره مې دا سوال ټوکه وبلله ! په داسې حال کې چې چای ، شوي او بسکېټ مو خوړل ، بحث دوام درلود. ما (نوري) وويل : مور د مستقلې دفاع لپاره تيارې نيسو ، خو هيله لرو چې تاسو مور ته دوه شرطه مهيا کړئ:

۱- انتخابات کول .

۲- ټول رزمي قوتونه (د څارندوی، خاد ، گارد، قومي قطعات) په دفاع وزارت کې مدغم کړئ.

د ورينيكوف عکس العمل مې چې وليد نو دريم سوال مې ونکړ ځکه ، ما ورته وويل چې مور د مستقلې دفاع لپاره تيارې نيسو خو محترم ډاکټر صاحب تاسو ته گزارشونه درکوي چې خلقيان کودتا کوي . ورينيكوف وويل : ما د نجيب سره په دې باره کې خبرې وکړې ، خو نجيب وايي دا به تهمت وي...، که رښتيا ووايم له ورينيكوف څخه خفه را ووتلم ځکه هغه دپلوماسي را سره وکړه.

دوه ورځې وروسته د شوروي له سفارت څخه راته تېليفون وشو او د ملاقات غوښتنه يې وكړه. دا ملاقات په دريم مكرويان كې د ده په كور كې جوړ شو. هلته هم خوراكي مواد تيار وو. د هغه سړي د نوم سره بلد نه وم ... نوموړي يوازې پوښتنې كولې او ځوابونه يې اورېدل. د پوښتنو له محتوا څخه پوهېدم چې ستر جنرال ورينيكوف، سفارت ته خپل گزارش ورکړی دی. د سفارت د استازي غبرگون هم شديدالحن و. ده وپوښتل تاسي څنگه خپلواکه دفاع کولای شئ؟ ستاسو امکانات کوم دي؟ ما دا ځواب ورکړ، چې مور د هېواد سرتاسري پياوړی او مجرب گوند لرو او بله دا چې مور پياوړی او مجرب وسلوال پوځ لرو... او برسېره پردې بڼه تخنيک او لازم تجهيزات لرو. خو تاسو مور ته دوه امکانه را کړئ. د سفارت نماينده خپل بنی لاس موټی کړ، په داسې حال کې چې غټه (بټه) گوته يې پورته نيولې وه په هوا کې يې يو منحنی خط رسم کړ او د منحنی خط د رسمولو سره يې يو ځای شپېلاق واهه او د خط په سر کې يې د نجيب الله نوم ياداوه د شپېلاق ... معنا يې دا چې د دواړو پېشنهاندونو په صورت کې ملگری نجيب الله سرنگون کېږي. ما ورته وويل: ته کولی شي ماته رښتيا ووايي؟ ده وويل: هو، هر څوک چې د نجيب الله په مخالفت کې سر راپورته کړي، که کابل د وينو په ډنډ بدل هم شي مور به يې سرکوب کړو... ما ورته وويل چې که زما په خبرو باور نلري، نو نجيب الله ته دوه تختې کاغذ ورکړئ، په يوه تخته کې دې د هغو کسانو نومونه وليکي چې دغه کسان دې په سفارت خانو کې د مامورينو په توگه خارج ته ولاړ شي او په بله تخته کې دې وليکي چې دا کسان دې په کور کې کېني. يوڅه معاش راکړي ځکه دودى نلرو!! بالاخره مې ورته وويل: زه د شپې نوم نلرم، ما خپل کور ته ورسوه! بيا يې په توره ټنډه کور ته راورسولم.» ۱۷۰ / ۱۸۸ - ۱۹۰

بنيايي پدې اړه دا پوښتنه پيدا شي چې ولې شورويانو ته نجيب الله دومره ارزښت درلود چې په کابل کې د وينود ډنډ په اوبښتو سره د هغه څخه ملاتړ کوي؟ د دې پوښتنې ځواب به د ميرصاحب کاروال څخه واورو: «د ملي دفاع وزير د نجيب الله سره د دفاع وطن د شورا په جلسه کې گډون لري، د جلسې په پای کې شهنواز تنی، نجيب الله ته پېشنهاد کوي: داکټر صاحب! که ممکنه وي زه او ته به يو څو دقيقې سره پاتې شو. جلسه ختمه ده دوی دواړه سره پاتې کېږي.

شهنواز تنی: داکټر صاحب! زما او ستا تر منځ ولې فاصله پيدا شي؟

شهنواز هغه ټول مشترک وجوهات چې د دواړو تر منځ په طبعي ډول موجود دي يادوي...، نو څه شی زما او تا تر منځ نه تقسيمېږي؟

داکټر صاحب نجيب الله: نو زه له خدايه نور څه غواړم، ته مې سراو سترگې يې، ته مې وزر يې ...، د داکټر نجيب الله خورې خبرې ډېرې زده وي چې بل څوک (مخاطب) جذب کړي. د داکټر نجيب الله خبرو په شهنواز تني دومره تاثير کړی چې تنی يې کاملاً جذب کړی دی. لدې کبله شهنواز تنی، داکټر نجيب الله ته وايي: داکټر صاحب! کور دې رنګ شه، دغه تا ته د شورويانو توطيه ده!

نجيب الله: ډېره مننه چې زه د متوجه کړم، اوس پوه شوم چې ته مې تر هر چا نږدې دوست يې! پدې ډول دوی دواړه د خوشحالی په فضا کې يو له بل نه رخصتېږي.

خو داکټر صاحب نجيب الله په سرسپردگی سره خپل صداقت کې جې بې ته ثابتوي او د خپل لوی مشاور (پولينيچکه) دفتر ته ورځي او د شهنواز تني ټولې خبرې ور ته انتقالوي...

په بله ورځ د نجيب الله لوی مشاور (پولينيچکه) د ميرصاحب کاروال دفتر ته ورځي او ورته وايي چې د ملي دفاع وزير شهنواز تنی د شوروي ضد سړی دی، د نجيب الله خبرې ټولې ميرصاحب کاروال ته بيانوي. په بله ورځ، کاروال د داکټر نجيب الله دفتر ته ورځي او نجيب الله ته د گيلې په شکل وايي چې د

دفاع وزير (تټي) له تاسو (نجيب الله) سره په وطني حساب يوه مرکه وکړه ، آيا ضرور وه چې دا موضوع دوستانو ته انتقال شي؟

ډاکټر نجيب الله : کارواله ! ستا دې هم کور خراب شي ، دا اوس څو دقيقې د مخه زما لوی مشاور زما مخي ته ناست و او راته ويل يې : نجيب الله ! مه ناوخته کوه ، آمادگي ونيسه ، خلقيان در باندې کودتا کوي ... اوس نو زه د تا (کاروال) خبره ومنم او که د خپل مشاور خبره ومنم؟ مشاور خو پيسې راکوي ، سلاح راکوي ... نو ته خو هېڅ شی نه شي را کولی. « ۱۷۰ / ۲۵۶ - ۲۵۷ کله چې نجيب الله او تټي گډ جوهات (اسلاميت، افغانيت ، پښتونولي ، پکتياوالي ، د يوه گوند غړيتوب) لري او سر بېره پردې تټي يې د دفاع وزير هم دی خو نجيب الله د شورويانو په اړه د تټي ليدلوری او اخیستنې هغوی ته انتقالوي بېله کومه شکه به د نجيب الله څخه په کابل کې څه چې په افغانستان کې د وينو د ډنډ د جوړېدو په بيه ملاتړ وکړي تر څو هغه په واک کې پاتې شي . مسکو چې د پرچميانو په واک کې د پاتې کېدو په موخه په هر کار لاس پورې کولو ته چمتو وو او خلقيان يې د پرچميانو بدیل ځواک گڼلو ددې بدیل ځواک خپل يې پدې کې شوني گڼل چې خلقي پوځ درې وړې کړي. هغه مهال د دواړو ډلو هغو مشرانو کوم چې د يوه پرمختللي افغانستان غوښتونکي وو د م ، م د سولې د پروگرام د پلي کېدو په حساسو شېبو کې ورته په کار وو چې يووالی يې ساتلی وای . خو نجيب الله « د ۱۹۸۹ کال په وروستيو کې د هغوی (خلقيانو) د لېږدو په وړاندې په ځپونکو اقداماتو لاس پورې کړ. « ۴۹ / ۵۴۸ دې کار خلقيان اړ اېستل د نجيب الله په وړاندې ودرېږي. د وخت د صدراعظم شرق په وينا « وړانسوف چې د ا ، خ ، د ، گ د يووالي لپاره د هلو ځلو مدعي وو خو په عمل کې دده د سفارت پر مهال د خلق او پرچم تر منځ اختلافونه زياتېدل او اورېدل کېدل چې د وړانسوف په لارښوونه شوروي سلاکارانو د دواړو اړخونو د اختلافونو اور ته په پکه وهلو کې بې اغېزه او غلی نه وو. « ۳۸ / ۲۶۸

هغه مهال د گوند د دوو سيالو ډلو تر منځ دښمنيو د را پنځولو په موخه شوروي سلاکارانو په خپل چلند کې داسې بدلون راوړ:

۱- د کارمل د واکمنۍ پر مهال شوروي سلاکارانو هڅه کوله چې په گوند کې ماتيدونکي يووالی وساتي او کله به چې پرچميانو د خلقي کدرونو د گوښه کولو يا زنداني کولو هوډ درلود شورويانو به د هغه ژوره څارنه کوله چې د غچ اخیستنې په موخه نه وې شوي خو د شوروي پوځيانو د وتلو وروسته يې پرچميان هڅول چې خلقيان تر څارنې لاندې ونيسي او حتی دوی د خلقيانو په اړوند د سمو او ناسمو رپوتونو په برابرولو کې مرسته کوله.

۲- « کی جی بی نجیب الله ته خبرداری ورکړ چې د افغانستان د پوځ په وفاداری ډډه و نه لگوي ، له دې امله يې لازمي پيسې او تجهيزات ورکړل تر څو د جمهوري رياست نوی گارد د لوړو حقوقو او امتيازاتو سره چې له يوه خصوصي پوځ پرته بل څه نه وو جوړ کړي. « ۴۷ / ۲۵۹ د شوروي سلاکارانو له مشورو او د کی جی بی د راپورونو له امله نجیب الله په پوځ په بشپړه توگه بې باوره شوی وو او « جمهوررئيس داسې گامونه اوچتول چې پوځ په کابل کې کمزوری شي. « ۴۹ / ۲۲۷ په پلازمېښه کې د پوځ کمزوري کول له دې امله مسکو ته ارزښت درلود چې وکولای شي ددې تشي نه په گټه اخیستو سره په دفاع وزارت هم پرچميان واکمن کړي . د ولسمشر له لوري د اردو د کمزوري کولو له امله د شوروي سپاهيانو د وروستيو ټولگيو د وتلو په درشل کې اردو په داسې وضعيت کې وو چې د عسکري تعليمنامو د غوښتنو له مخې يې عملاً پوځي جگړه نيزه وړتيا له لاسه ورکړې وه. لاندې رپوت چې شوروي لوی سلاکار مسکو ته استولی وو د دې خبرې څرگند ثبوت دی. « د افغانستان وسله وال پوځ

ټولټال درې سوه زره تنه وو چې په هغه كې ۱۳۲۰۰۰ تنه اردو، سل زره تنه څارندوی ، اتيا زره دولتي امنیت او يوولس نیم زره تنه د گارد منسوبان وو چې د اردو د اكمال كچه په سلو كې پنځوس، څارندوی په سلو كې شپيته او دولتي امنیت په سلو كې ۵ / ۷۰ ه.و. « ۴۲۵ / ۴۹ د پوځي تعليمنامې له مخې كله چې د يوه جزوتم د اكمال كچه په سلو كې د پنځوسو څخه لوړه نه وي هغه جزوتم د جگړې وړتيا نلري پردې اساس پوځ د جگړې پر مخ وړلو وړتيا نلرله.

د شوروي پوځيانو د وتلو وروسته افغانستان د تاريخ خپل حساس پړاو ته ورننووت چې هغه د رژيم پايښت وو. هر رژيم هغه مهال د پايښت څخه برخمن وي چې قوي مركزي حكومت او غښتلي وسلوال ځواك ولري. سياسي ډلو يې خپل اختلافاتونه يوه اړخ ته پرې اېښي وي او په گډه د وسلوالو مخالفانو او بهرني گواښونو په وړاندې مبارزې ته چمتو وي لكه څرنگه چې د جلال آباد په جگړه كې د وسلوالو ځواكونو گډو پوځي عملياتو دښمن ته ماتې وركړه. خو د جلال آباد د جگړې وروسته نجيب ډا دمن شو چې د وسلوالو مخالفينو په وړاندې د درېدو وس لري هماغه دي چې د خلقيانو د خپلو لپاره متې را نغاړي چې منطقاً د خلقيانو منفي غبرگون يې درلود. له بله پلوه مسكو او واشنگتن د ژنيو د لوزنامې د تضمين كوونكو په توگه هم ظاهرآ د خپلو افغان متحدينو د غښتلتيا لپاره خپلو مرستو ته ادامه وركوله خو د پردې شاته پردې لگياوو چې خپلو ډاډمنو چوپړيانو ته واك ته د رسيدو زمينه برابره كړي. مسكو ظاهرآ د م، م د سولې د پروگرام د پلې كولو اکتونه كول خو ټولې هڅې يې پدې څرخيدې چې هغه شند كړي. كرملمن دې موخې ته رسيدل هغه مهال شوني گڼل چې خلقيان وځپي او پوځ د اغېزمنو خلقي افسرانو څخه وځنډي او پدې ډول د پوځ مشري پرچم ته وليږدوي او په راتلونكې گام كې واك خپلو جهادي پروتوكولي ډلو ته وليږدوي. هماغه دي چې نجيب الله هڅوي چې پر دفاع وزارت برید وكړي او نجيب الله هم بېله دې چې ددې كار ناوړه پايلو ته پام را وگرزوي په پوځ برید كوي چې په هغو به په راتلونكې برخه كې بحث وشي. نجيب الله د ولسمشر په توگه د خپل دې كار د ناوړه پايلو د درك وړتيا نلرله پداسې حال كې چې ډېری افغانانو ددې كار د ناوړه پايلو د درك وړتيا لرله لكه څرنگه چې عبدالحميد مبارز وايي: «كه چيرې نجيب د دې اړخ (خلق) نه ځان نه وای لري كړی د هرې توطئې په مقابل كې كه له مسكو نه هم كیده مقاومت يې زياتيده او مقاومت يې كولی شو. « ۴۷ / ۸۸

پدې اړه د كې جې بې - نجيب نقشه داسې وه چې دفاع وزير شهناز تنی په خپله خوښه له وزارت څخه گوښه شي او پرځای يې پرچمي لورپوړي چې گوته دريو تنو كارملي جنرالانو (محمدنبي عظيمي، نورالحق علمي او محمدآصف دلاور) ته نيول كېده د دوی څخه يو مقرر كړي . كه احياناً د دفاع وزير له وزارت څخه په خپله خوښه گوښه نشي په دفاع وزارت برید وكړي او د دفاع وزارت غبرگون د شهناز تنی له خوا كودتا اعلان كړي او پدې برید كې اغېزمن خلقي افسران بندي او يا ووژني او په ځای يې پرچميان مقرر كړي . خلقي لوري چې انقلاب او واكمني يې خپل گڼل پدې حساسو شيبو كې چې د انقلاب او واكمنۍ نه د خپلواکه دفاع سوال طرحه وو او د پرچم له لوري د مخالفينو سره د پټ جوړجاړي شاهدان وو چمتو نه وو چې د دفاع وزارت له لاسه وركړي او د هغه له لاسه وركول يې د خلقي غورځنگ د كمزوریدو سربربره د م، م د سولې د پروگرام شنډيدل او د ثور انقلاب ماتې گڼل. خو پرېله خوا « د افغانستان د جمهوريت جمهور رئيس د خپل دريځ د پياوړتيا لپاره له هرې وسيلې څخه كار اخيست چې خلقيان كمزوري كړي « ۴۹ / ۵۴۸ او دا كمزوري يې د اردو د مشرتابه د گوښه كولو له لارې شوني گڼله. پرچميان د خلقيانو دې ډول هوډ ته چې چمتو نه دي د دفاع وزارت څخه تېرشي په كتلو سره خپلې هڅې دي ته راوگرزولي چې د دفاع وزير اړ كړي چې په خپله خوښه استعفی وركړي. د نجيب الله دا خبرې چې د تنی له خولې عظيمی ته ويلي وي: «مايي ټول صلاحيتونه سلب كړي ، جنرالان يې د هغه

له اجازې پرته نيسم ، مكافات او مجازات زه وركوم او ځواكونه زه اداره كوم » ۱۲۹ / ۴۰۴ بڼيې چې جمهور رئيس د دفاع وزير په يوه ستونزمن حالت کې درولى وو. سربېره پردې پرچمي لوړپوړو پوځيانو هم داسې چلند كاوه چې په پوځ کې يې د قوماندې او ادارې د يووالي اصل چې د پوځ او ملكي ادارې توپير په همدې مسئله کې دى له منځه وړلو او د دفاع وزير لپاره يې سرخوړى جوړكړى وو دغه څه هم د ولسمشر د همغږۍ او حتى دستور پرته نه تر سره كيدل. د ساري په توگه د هغه لومړي مرستيال او د كابل د گارنيزيون قوماندان د وزير په وړاندې د اتمي فرقي بولندوى او د دې فرقي د يوه غونډ افسرانو ته چې د وزير له امر نه سرغړونه وكړي داسې هدايت وركوي: «ما د فرقي قوماندان او د غونډ افسران راوغوښتل او ورته ومي ويل تر هغو پورې چې د تني مساله نده حل شوې تاسې به د كابل په گارنيزيون کې حاضرې لاسليك كوي او د تني د اوامرو له اجرا نه به ډډه كوي.» ۱۲۹ / ۴۹۶ همدارنگه « د ۱۹۹۰ كال د فبروري په مياشت کې د جلال آباد څخه د دفاع وزير شهناز تني د ليدو پر مهال د جلال آباد د جبهې قوماندان ډگر جنرال لودين (د پرچم د اړخ) د دفاع وزير هرکلي او ليدو ته رانغى او همدارنگه د قوماندانانو په غونډه کې يې گډون وکړ.» ۱۹۶ / ۸۲ سربېره پردې د تني د لمسولو په موخه څه کم شپيته تنه خلقي جنرالان او افسران بيله دې چې وزير خبر وي دولتي امنيت بنديان کړل. پدې اړه «د وسله وال پوځ د سرقوماندانۍ په غونډه کې د نجيب الله او يعقوبي له لوري لنډ گزارش وركول كيري چې گواکې دا توطئه د مشاورينو لخوا د كيهاني امكاناتو په استفادې سره كشف شوې ده.» ۱۲۸ / ۱۹۵ پدې اړه د شوروي د مركزي تلويزيون له خوا «په افغانستان کې د يوې توطئې د كشفولو او د عاملينو د نيولو خبر وركول كيري چې اكثريت يې افغان پوځيان دي خو د افغانستان تلويزيون دا خبر يوه ورځ وروسته خپروي.» ۱۲۸ / ۱۹۶ د شوروي اتحاد په تلويزيون کې د توطئې د خبر خپرېدل او وروسته د كابل د تلويزيون څخه ددې خبر خپرېدل بڼيې چې هرڅه مسكو تنظيمول او كابل د هغې له مخې عمل كاوه. دفاع وزير له جمهوررئيس نه غواړي چې نوموړي افسران خوشي او يا د هغوى په اړوند لاسوندونه د ده په واک کې كيردې خو ولسمشر دې غوښتنې ته ارزښت نه وركوي. دا د دې سبب كيري چې د دفاع وزير او ولسمشر ترمنځ اړيکې لا خړې پري شي. هغه توطبه گواکې چې شورويانو د خپلو كيهاني امكاناتو له مخې كشف او هغه يې په يوه تلويزيوني وډيو کې ثبت او د نجيب الله په واک کې اېښي وه. نجيب الله به دا وډيو هر جگپوړي ملكي او پوځي كدر په تېره خلقيانو ته ورسودله ترڅو د تني خلاف دريځ ونيسي. اړينه برېښي پدې مساله بحث وشي.

د ملي روغې جوړې د تگلارې په اعلان سره ټولو گوندي او دولتي ارگانونو او په هغو کې د امنيتي چارو وزارتونو ته هدايت وركړل شو چې د خپلو امكاناتو له مخې د سيمي د خلكو په همكارۍ د دولت له مخالفينو سره اړيکې ونيسي او هغوى د حكومت سره همكارۍ ته چمتو كړي. د همدغه دستور سره سم ، د دفاع وزارت اړوند د راکټو او هوايي دفاع قوماندانۍ يوې پوستې چې چهارآسياب ته څېرمه خيبرآباد کې ځاى پر ځاى شوې وه ، مشرتابه يې د هغې سيمي د سپين ږيرو په همكارۍ ، د سيمي له مجاهدينو سره اړيکې جوړې كړې وې. بېله كومه شكه د راکټو او هوايي دفاع قوماندان جنرال ولي شاه د دې اړيکو جوړولو رپوټ دفاع وزير شهناز تني ته وركړى دى او د خپل شوروي سلاكار سره يې دا خبره شريكه كړې ده. شوروي سلاكاران د دافع هوا د پوستې د افسرانو اړيکې د مجاهدينو سره څاري او د خپلو امكاناتو له مخې يې ثبتوي او عكاسي كوي او هغه ولسمشر ته سپاري او پدې ډول ولي شاه او يو شمېر خلقي افسران د اشرارو سره د اړيکو د لرلو په تور زنداني كوي او د دافع هوا سياسي آمر د هغه په دفتر کې وژني او اعلانوي چې د دې توطئې د كشف له امله هغه په خپله ځان وژلى دى.

د کب د شپاړلسمې ډرامه

د ۱۹۹۰ کال د مارچ په پنځمه (۱۳۶۸ کال د کب شپاړلسمه) د کابل ښاريان يو ځل بيا د درنو او سپکو وسلو د ډزو او بمباريو شاهدان وو، دا ډزې د دارالامان د تاريخي ماڼۍ شاوخوا او بمبارۍ په ارگ تر سره کېدلې. دولت دا پېښه سملاسي د تټي- گلبدين کودتا اعلان کړه چې تردې مهاله دا پېښه د تټي د کودتا په نامه يادېږي. البته شاوخوا يو کال وړاندې په هېواد کې د تټي د کودتا اوازې خپرېدلې. هغه مهال واکمنۍ پدې ډرامه کې اسلام آباد ښکېل گڼلو خو د گوند د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته پرچميان په هغې کې د مسکو لاس ته هم گوته نيسي. دا پېښه هر اړخيزه څيړنه غواړي ترڅو لاندې پوښتنو ته ځواب و موندل شي چې په واقعيت کې څه پېښ شول، لاملونه يې څه وو، کوم اړخ برید وکړ او د ښکېلو اړخونو موخې څه وې؟ خو واقعيت دا دی چې ددې پېښې يا ډرامې د پيرې سر له مسکو سره وو او موخه يې په پوځ باندې د پرچميانو په واکمنولو سره لږکيو ته واک ته د لېږدولو لپاره د لارې هوارول وو. ددې لپاره يې بايد خلقيان او پرچميان د پوځي ټکر تر کچې رسولي وای او پدې ټکر کې يې د پرچميانو ملاتړ کړی وای. همدا لامل وو چې شورويانو په اصطلاح د خپلو کيهاني امکاناتو له مخې د يوې توطيې د کشفولو خبره کوله چې گواکې ځېنې خلقي افسران له اشرار و سره اړيکې لري. د دې لاسوند پر بنسټ د ۱۹۸۹ کال د نوامبر په نيمايي کې شاوخوا شپېته تنه خلقي جنرالان او افسران د دفاع وزير د خبرتيا پرته د دولتي امنيت له خوا زنداني شول چې د نجيب او تټي ترمنځ يې اړيکې ترينگرې کړې. له بلې خوا پټ او ښکاره لاسونه فعال وو ترڅو د هغوی ترمنځ مناسبات لا نور هم خراب کړي. د دفاع وزير د ۱۹۸۹ کال د دسمبر په دوهمه د جمهور رئيس سره د خبرواترو په ترڅ کې بريالی نشو چې د وزارت ستونزې او په هغو کې زنداني شوي جنرالان او افسران خوشي کړي. د دې بې پايلې کتنې وروسته وزير پوځ ته د تيارسۍ امر ورکړ او د شپې ناوخته يې خپل دفتر ته يو شمير خپل باوري افسران (جنرال محمد آصف شور د حربي پوهنتون استاد، جنرال عزيز الرحمن د ۲۲ اکمالاتي لوا قوماندان، جنرال خان آقا بانديزی د افسرانو د عالی کورس قوماندان، ډگروال محمد کبير کارواني د افسرانو د عالی کورس استاد، ډگروال نور احمدناب د اوومي فرقي قوماندان، ډگروال خان محمد د راکت د ۹۹ لوا قوماندان، ډگروال دولت وزيری د اتمې فرقي درستيزوال، ډگروال عبدالمجيد ارغستاني د اوومي فرقي سياسي امر، ډگروال عبدالغفور د ستر درستيز د قرارگاه ۲۳۵ قطعي قوماندان، ډگروال فيروز د دفاع وزارت د قرارگاه افسر) و غواړي او د هغوی سره پردې پېښه چې له جمهور رئيس سره يې ډغرې وهلې دي مشوره وکړي چې راتلونکي گامونه څه وي؟

د دې غونډې په لومړيو شېبو کې د راکت د قوا قوماندان ډگروال خان محمد وزير ته ويلې چې خاديسټانو د نوموړې لوا د بطريو (ټوليو) اداره په لاس کې نيولې ده. تټي هغه ته هدايت ورکوي چې لوا ته لاړشي او د بطريو اداره د بطريو اړونده قوماندانان په غاړه واخلي او د تلفون له لارې د خپلو اجراتو رپوټ ورکړي. د حاضرينو لخوا مختلف نظرونه ورکړل شول او محمد آصف شور ويلې وو، خبره بايد دې حالت ته نه وای رسېدلې اوس چې دا کار شوی دی بايد چټک پوځي اقدام وشي. د دې وړانديز په اړه وزير ويلې وو چې مرکزي کميټې (هدف د خلقي اړخ څخه دی) څلېروښت ساعته وخت غوښتی دی. شور ورته ويلې وو: «ترملکه دي کړه ورکه دي کړه» او اضافه کوي چې پوځي عمل د گونديانو کار نه دی. په غونډه کې کومه پرېکړه نه ده شوې او وزير حاضرينو ته ويلې چې پوځي چمتووالی ولري، د راتلونکو هدايتونو انتظار دي باسي خو بيا هېڅکله هغوی ته د وزير لخوا چې ټول دوهم ځل را و غواړي کوم هدايت ور نکړل شو. د دفاع وزير لخوا پوځ ته د احضاراتو ورکول په واقعيت کې د اعلى

سرقوماندان په وړاندې بغاوت وو او انتظارايستل ځان وژنه وه. د دې غونډې وروسته بهيرونو او د تنې له دريځ او كړنو څخه ښكاري چې هغه د پوځي عمل هوډ نه درلود او لدې كار څخه يې موخه دا وه چې جمهور رئيس دې ته متوجه كړي چې پوځ يعني خلقي اړخ له پامه ونه غورزوي. كه داسې هم وي دا د تنې تيروتنه وه منطقاً د جمهوررييس غبرگون دا وو چې څرنگه خپل ياغي وزير او د هغه ملگري له ډگره وباسي. وايي چې له پاڅون سره لوبې د پاڅون كوونكو د ژوند سره لوبې دي خو هغه مهال دا نه يوازې د خلقي پوځيانو د ژوند بلکې د يوه سياسي خوځښت، د پوځ او هېواد له برخليک سره لوبې وي. د تنې له لوري اردو ته د تيارسي له امر وركولو وروسته بېله شكه جمهوررييس د دفاع وزير او د هغه د ملگرو د خپلو لپاره لارې چارې لټولې. هماغه دي جمهور رييس جنرال نبي عظيمي ته دستور وركړ چې د احتمالي پوځي عملياتو (د دفاع وزير وفادارو ځواكونو سره د مقابلي او يا د هغوی د خپلو) لپاره خريپي يا نقشي جوړې كړي. عظيمي هم دوي خريپي (نقشي) جوړوي. لومړی خريپه پدې موخه جوړه شوې وه كه تنې بريد يا كودتا وكړي ولسمشر ته وفادار ځواكونه څرنگه د بريد مخه ونيسي او بله په د دفاع وزارت د بريد يا تعرض خريپه وه. ولسمشر دوهم وريانت تائيد كړې دی يعني په دفاع وزارت او دفاع وزير ته په وفاداره جزوتامونو بريد. دا بيا بنيې چې نجيب پدې پوهېدلو چې تنې د كودتا هوډ نلري بلکې دی پلان لري په دفاع وزارت بريد وكړي او دا بريد د تنې له خوا كودتا اعلان كړي. د احضاراتو د نيولو وروسته هغو حكومتي ځواكونو چې د دفاع وزارت په قرارگاه او وزير ته د وفاداره قواوو د خپلو دنده لرله د كې په څوارلسمه او پنځلسمه د كابل په ښار كې پوروا (مشق او تمرين) اجرا كړ ترڅو د راتلونكو عملياتو د ترسره كولو لپاره پوره آمادگي ونيسي. كله چې د خلقي اړخ مشرتابه د ولسمشر نه په ښار كې د دې ځواكونو د شتون وضاحت غوښتې هغه يې يوه تيروتنه بللې وه. همدا رنگه حكومت د كې په ۱۵ د مزارشريف د هوايي گارنيزيون خلقي قوماندان جنرال ولي بندي كړ ترڅو د كې په شپاړلسمه د دفاع وزارت د بريد په ورځ د دولتي ځواكونو خلاف كوم گام اوچت نه كړي. وروسته لدې احضاراتو د كې په شپاړلسمه د دولتي امنيت ځواكونو په دفاع وزارت بريد وكړ او د راډيو او تلويزيون له لارې يې دا پېښه د تنې - گلبدین كودتا اعلان كړله.

ډگروال ارغستاني وايي چې د وزير له لوري د پوځي احضاراتو د اعلان څو ورځې وروسته د وزير ليدو ته ورغلی چې ميرصاحب كاروال هم هلته وو. د خبرو په ترڅ كې د پوځي احضاراتو خبره راپورته كيږي، تنې كاروال ته وايي: «ما خپل كار و كړ او نجيب مي متوجه كړ اوس ستاسو سياستوالو كار دی چې څه وكړئ؟ كاروال ورته وايي بريتوره لكه چې وډار شوي.» كاروال ته د تنې له وينا او د دې خبرې نه چې يو وخت شاه محمودحصين وزير ته د پرچميانو له لوري د شكمنو فعاليتونو په اړه خپله انديښنه ښودلې وه ويلې وو: «موږ د دفاع لپاره اړين چمتووالی لرو او پدې هكله د انديښني ځای نشته.» ۴۵۴ / ۱۸ معلوميري چې تنې د پوځي عمل يا كودتا په فكر كې نه وو. خو داسې ښكاري چې د خلقيانو په مشرتابه كې داسې كسان هم وو چې پوځي مخامختيا ته يې لمن وهله. او د هغې د ناوړه پايلو د درك وړتيا يې نلرله او يا ډاډمن وو چې پدې سيالی كې بری دوی سره دی هغه ډاډ چې په بشپړ ډول ناسم وو. هغوی پدې نه پوهيدل چې د دوی يو شمير خلقي جنرالان او افسران لامخكي نجيب خپل كړي دي او يا د وطنجار او انجينر نظر محمد سره چې د نجيب الله ملاتړي وو اړيكي لرلي او دوه گوني رول لوبوي. لكه څرنگه چې پدې هكله دستگير پنجشيري ليكي: «د جنرال هاشم زرمتي، جنرال شيخ محمداور او د ستردرستيز د څو تنو افسرانو سرونه د محمداصلم وطنجار او د ډاكټر نجيب د واكمن فركسيون له گريوانه راووتل.» ۱۵۱ / ۲ لكه څرنگه چې د شيخ محمد باور نوم ياد شو چې هغه د نجيب د فركسيون سره تړاو درلود هغه به له محمداصف شور واورو. هغه وايي «په ۱۹۸۵ د لنډې مودې

كورس لپاره مسكو ته استول شوی وو چې دې كورس ته باور او جنرال قادر اكا هم استول شوي وو. يوه ورځ باور چې جنرال قادر اكا هم ناست وو را ته وويل نجيب ، وطنجار او گلابزوی وحدت كړی دی او نور بايد د پرچمي او خلقي خبرې ونشي . شور وايي هغه ته مې و ويل د پكتيا والو او زرمتيانو يووالی به دا گوند لا نور هم مردار كړي.» دا د دې بنسټونو دي چې شيخ محمد باور د نجيب د واکمنېدو وړاندې د هغه سره لکه وطنجار پټ تارونه غزولي وو. په هغو څو تنو كې چې د دسمبر په دوهمه وزير ورغوبنتی وو داسې كسان هم وو چې په اصطلاح د تنې د کودتا وروسته چې څه کم زر تنه خلقيان بندي شول او له اتيا تنو زيات شهيدان شول هغوی ته چا څه ونه ويل او خپلو دندو ته يې دوام وركړ. دا د دې واقعيت بنسټونو دي چې د تنې سره دا ډول كسان لږ نه وو چې دوه گونې رول يې لوباوه . څرنگه چې د لوبې د پرې سر له مسكو سره وو شورويانو دواړو اړخونو ته د غلطو او لمسوونكو اطلاعاتو او مشورو د وركولو له لارې زمينه دي ته برابروله چې هغوی د پوځي مخامختيا تر كچې ورسوي. د ساري په توگه په مسكو كې سفير گلابزوی پنجشيري ته ويلي وو: « كه چيرې د نجيب د امنيتي دستگاه د بريد په وړاندې سوله ييز مقاومت ونشي نجيب د منظم اردو د كمزوري توب لپاره بنايي د خلقيانو اته سوه تنه غوره خلقي افسران د شفا ترنامه لاندې بنديان كړي او پدې نيرنگ سره د ځينو تنظيمي مشرانو د داخلي قوماندانانو سره د پردې شا د سياسي معاملو زمينه برابره كړي. د هغه د خبرتيا سرچينه د افغانستان لپاره د شوروي اتحاد د بهرنيو چارو د وزير شيواردنازي د شوروي دولت د كميسيون نږدې همكاران وو .» ۱۴۴ / ۲ شوروي اړخ گلابزوی ته د نجيب له لوري د شاوخوا اته سوه خلقي افسرانو د بندي كولو خبرداري وركوي او پر بله خوا نجيب ته د خلقي پوځيانو داسې اسناد چې گواكي د كيهاني امكاناتو له مخې يې يوه توطبه كشف كړې ده چمتو كوي. له بده مرغه دواړو خواوو ونشوای كړای د مسكو دا كرغیرنه لوبه درك كړي. هغه شمېره افسران چې شورويانو گلابزوی ته ويلي وو هغومره كسان نجيب بنديان هم كړل . دا بيا بندي چې مسكو بشپړ معلومات در لود چې څومره خلقيان بايد زنداني شي. شوروي اړخ زمونږ د خلکو د هغې مشهورې خبرې پر بنسټ عمل كاوه چې غله ته وايي غلا وكړه او د كورخاوند ته وايي وين او سه. شورويان چې خلقيان كمزوري كړي د وطنجار ، انجينر نظر او راز محمد پكتين سربرېره د امين پلويان هم د نجيب سره همكاري ته وهڅول چې ښه بېلگه يې د دستگير پنجشيري لاندې خبره ده : « د څرخي پله په زندان كې مې د حفيظ الله امين د دولت د استخباراتي دستگاه د رييس اكبري څخه خبر شوم د شوروي اتحاد د بهرنيو چارو پخواني وزير شيوارد نازي د نجيب او د حاكم فرکسيون د سازماني ، سياسي او پوځي دريځ د پياوړتيا لپاره د داکټر شاولي او كريم ميثاق سره په كابل كې ليدني كړي وې چې د خلق د فرکسيون د دريځ په كمزوری او پاشلتيا كې يې لاسوهني كړې او فعال رول لوبولی وو.» ۱۶۷ / ۲ د تنې لخوا اردو ته د تيارسی د امر وركول ولسمشر ته ښه لاسوند شو چې د تنې د کودتا په اړه پراخ تبليغاتي کمپاين پيل ، تنې په اذهانو كې د يوه کودتايي وزير په توگه وټكوي او ضمناً د خلقيانو د خپلو لپاره بشپړ چمتووالی ونيسي. نجيب الله د دفاع وزارت د خپلو په موخه كابل ته د شمال نه د مليشوواو پرچم ته د وفاداره ځواكونو په راليزدولو او نورو سيمو ته د كابل نه د دفاع د وزارت د ځواكونو په استولو لاس پورې كړ ترڅو په پلازمينه كې پخپلو وفاداره ځواكونو متكي شي او په ډاډمنه توگه وكولی شي د دفاع وزارت ځواكونه وځپي.

اوس به وگورو چې پدې پوځي مخامختيا كې بری د كوم اړخ په برخه وو؟

د ثورانقلاب په بشپړتيايي پړاو كې پرچم د بشپړ نوبت خاوند وو. د گوند په كورنۍ مبارزه كې د خپل سيال د وهلو لپاره يې متحدانه عمل كاوه. دې حالت دوی سره راټولول د مشرتابه او عادي غړو د ناخوښۍ اسباب يې نه برابرول . استخباراتي اداره په بشپړه توگه د پرچم په لاس كې وه او د خلقي اړخ له كورني

حالت نه يې اړين معلومات درلود. د بهرنیو، سرحدونو، ماليې او د قبايلو وزارتخاني او بانکونه د پرچم په لاس کې وو، د مسکو او د وارسا د تړون د دولتونو له ټينگ ملاتړنه هم برخمن وو. ډله ييزې رسنۍ هم د پرچم د فرکسيون په لاس کې وې. دا هغه مثبت عوامل وو چې د پرچم د ډلې بريا پرې تړلې وه. خلقيان نه يوازې چې له يوه ژور کورني بحران سره لاس او گريوان وو بلکې په لاندې دوو دښمنو ډلو ویشل شوي وو :

۱. هغه ډله خلقيان چې د شوروي له تيرې وروسته په واک کې وو.

۲. هغه ډله خلقيان چې د امينيانو په نامه بنديان او يا بيکاره شول .

کله چې نجيب په واک کې د شريکو خلقيانو د خپلو تصميم ونيولو د امين پلويانو ته مراجعه وکړه له زندانه يې خوشي او په لوړو څوکيو يې مقرر کړل. هغه خلقيان چې له زندانه راوتلي وو او يا په زندان کې شپې او ورځې تيرولې پرچميانو او نجيب پلوه خلقيانو ورته ويل چې دوی د هغو خلقي مشرانو لخوا په زندان کې اچول شوي دي چې د پرچم سره په واک کې شريک دي. پدې اړه عبدالرشيدجليلي او د هغه سره له بنده خلاص شوو کسانو ته ويل شوي وو : « دومره موده چې په جيل کې پاتې شوي ستونزې موجودې وې او اوس چې ستونزې له منځه ولاړې نو خوشي شوي ، ددې ټکو نه مراد دا و چې هغه ډله خلقيان چې د حوت د شپارلسمي نيتې کودتا په تور جيل ته واچول شول گني. » ۱۰ / ۱۷۳ يوه مسئله چې د خلقيانو د گډ دريځ د غوره کولو مخه يې نيوله خلقي اړخ منل شوي مشران نرل ځکه تره کې او امين او هغوی هم د واک پر سر په سيالي کې له منځه ولاړل. د پرچم او خلق دا ډول وضعيت ددې سبب کېدلو چې پرچم د واکمن فرکسيون له دريځه د خپل سيال د کمزورولو ، د عامه اذهانو د خپلولو، د ډاډمنو پوځي قوتونو د راټولولو، د کابل نه دفاع وزير ته د وفادارو ځواکونو د ايستلو او د احتمالي عملياتو د پرمخ بيولو لپاره بشپړ چمتووالی ونيسي.

پر بله خوا خلقيانو لومړی بايد پخپلو کې د اعتماد فضا را منځته کړي وای چې لاسته راوړني يې نه لرلي. لدې وروسته خلقي مشران(نيز محمد مومند، دستگير پنجشيري، مير صاحب کاروال ، صالح محمد زېري، عبدالرشيد آرین، جنرال نظر محمد، خليل الله کوهستاني او گلداد) د وضعيت د هراړخيزې څېړنې په موخه د ډسمبر پر نولسمه يعنی يوه اونۍ وروسته له هغه چې د دفاع وزير پوځي احضارات اعلان کړل د پنجشيري په کور کې راغونډيږي او له خبرواترو وروسته دې نتيجې ته رسيري : « د افغانستان د مسئلې پوځي حل روښانه راتلونکې نه لري ... ، لدې امله بايد په ډله ييزه توگه مبارزه وشي ترڅو د خلکو او وسله وال پوځ غوښتنې د سوله ييزې لارې د نړيوالو بنسټونو او د م، م، د سازمان ترڅارنې لاندې عملي شي. » ۲ / ۱۴۵ ددې غونډې بل برخه وال گلداد د خپل کتاب (۴۴۴ - ۴۴۸) مخونو کې بشپړ توضيحات ورکړي دلته به يې لنډيز راوړل شي. « پنجشيري له مسکو څخه دا معلومات راوړي چې نجيب غواړي اته سوه خلقيان محاکمه کړي. د غونډې برخه والو د شته معلوماتو او د پنجشيري د نويو معلوماتو له يوځای کولو وروسته دې پايلې ته ورسېدل چې نجيب الله او يارانو يې په بې جگړې ، غلې او تدريجي کودتا باندې لاس پورې کړی دی. په غونډه کې اصلي پوښتنه دا وه مور څه وکړو، آيا مور پر دوی باندې پوځي بريد وکړو او که غلې پاتې شو؟ د خبرو په لومړي پيل کې د متقابل کلک ځواب ورکړي نظر درلودونکو کسانو تله درنه وه. د پوځي عمل په پايلو له بحث وروسته ټول په يوه اتفاق دې پايلې ته ورسېدل :

۱- د پوځي عمل مرگ او ژوبله به خامخا په لورې کچې وي . مور د هغې مرگ ژوبلې مسؤليت پر غاړې باندې نشو اخستلی.

۲ - په دغې گډوډ گوندي او دولتي حالت کې چې د ډېرو کسانو دريځ ناڅرگند دی، د هېچا بری تضمين

کېدلی نشي. نو په دغسې خړې پرې فضا کې د دومره غټ مسؤليت پر غاړې باندې اخیستل هم له لېونتوب څخه بل څه نشي کېدلی.

۳- که مرگ او ژوبلي ته هم ملا وتړل شي او داسې هم ومنل شي چې بری به هم ترلاسه شي. نو له بري څخه وروسته به امنیت څنگه وساتل شي؟ ځکه، دولت په همدې اوس حالت کې له ډېرو او گڼو ستونزو سره مخ دی. هغه مهال خو امنیتي قوتونه هم د شمېرې له مخې لږترلږه نیمه يي را ټیټېږي او هم يي مورال کمزوری او ټیټېږي.

۴- له دغو ټولو ستونزو څخه زیاته ستونزه د امنیتي ارگانونو د وسلو، مهماتو او خوراکي توکو اکمال دی. دغه سترمشکل به څرنگه حل کېږي؟ د امنیتي ارگانونو تر څنگ، د نورو دولتي ارگانونو د منسوبينو تنخواگاني او کوپراتيفي توکي به له کومه کېږي او څرنگه به ورته رسول کېږي؟ همدا ډول د عام ولس د لومړنيو اړتیاوو توکو پیدا کول، بازارونو ته رسول او اکمالول بله غټه ستونزه او دروند کار دی. دغه ټولې ستونزې او ورسره نورې اقتصادي او ټولنيزې ستونزې به څرنگه حل کوو؟» ۸۴۷ / ۱۰۵ په غونډه کې پردې هم خبرې وشوې چې د یادوو شویو اړتیاو پوره کولو سرچینه شوروي اتحاد دی. که مور په پوځي زور واک ترلاسه کړو شوروي اتحاد به مو ملاتړ ونکړي بلکې که په ښکاره نه وي په پټي به مور له ماتې سره مخ کړي. برخه وال دې پایلې ته ورسېدل چې د مخامختیا پرځای د پخوا په شان د حکومت سره همکاري وکړي خو هڅې به وکړي چې بېگناه بنديان شوي افسران را خلاص کړي، د گوند د ننه به سياسي مبارزه چټکه کړي او د گوندي کنگري جوړولو لپاره به خپلې هلې ځلې لا گړندۍ کړي.

د دې غونډې یوه ورځ وروسته (پنجشیري، مومند، جنرال نظر محمد، گلداد) د نجیب سره وکتل او دې موافقي ته ورسېدل چې د دفاع وزیر به خپلې دندې ته ادامه ورکوي، په پوځ کې د امر او قوماندې او د مراتبو سلسله مراعات شي، د افسرانو څارنه او زنداني کول دې ودرېږي او بنديان شوي افسران دې خوشي شي، د تټی د پوځي شورا غړي به ترڅارني لاندې نه نیول کېږي، دا شورا به منحل او دفاع وزیر به د ستردرستیز په غونډه کې خپل وروستي کړه وړه سوټفاهم کني. دا پلاوی دوه ورځې وروسته د شوروي سفیر سره گوري او د نجیب الله سره د دوی د کتنې په اړه معلومات ورکوي او د ولسمشر او دفاع وزیر تر منځ د کړکېچ د حل په موخه د خلقیانو دریځ ورسره شریکوي. پدې کتنه کې شوروي سفیر د تټي وروستی کړنې غندلې وې. لدې وروسته سفیر په سفارت کې د نجیب او تټي ترمنځ جوړه وکړه او یوه یوولس ماده اي لوزنامه یې هم سره لاسلیک کړه. د لوزنامې په اړه د محمد کبیر کارواني له خوا له وزیر څخه د تضمین کوونکي اړخ پوښتنه شوې وه چې هغې ته ځواب شتون نه درلود. د موافقي زیات شمیر ټکي د دوو- دريو ورځو په ترڅ کې عملي شول. کله چې د دواړو اړخونو ترمنځ د توافقاتو عملی کیدل پیل شول تټی او کاروال د ولسمشر کور ته د وطني دود او دستور له مخې ورځي ترڅو د هغوی ترمنځ خوادې او سوټفاهم په بشپړ ډول له منځه لاړشي. پدې هکله د کب د شپارلسمې ډرامې وروسته نجیب په یوه وینا کې وویل چې گواکې ده تټي ته میلستیا وکړه، آشک یې ورته پاڅه کړي وو چې د ده خلاف له کړنو لاس واخلي خو هغه په کودتا لاس پورې کړ. البته چې د دسمبر د دوهمې وروسته د نجیب او تټي ترمنځ په بشپړ ډول اړیکې شلېدلې وې. د توافقاتو له عملي کېدو او د نجیب او تټي د ملاقات وروسته نجیب الله د سياسي بیرو په غونډه کې رپوټ ورکړ چې «مسایل حل شوي، ملگري تټي هم تیروتته وکړه او ما هم جدي چلند وکړ ځکه چې مور د جگړې په شرایطو کې یو ټول سوټفاهمات حل شوي او سر د نن نه داسې شی زموږ ترمنځ نشته چې حل نشي.» ۲۰۱ / ۱۲۸ لدې وروسته تټی د سياسي بیرو او د وطن د دفاع د شورا په غونډو کې بېرته گډون کوي.

د هغه مهال د يوې غونډې په اړه يادونه اړينه ښكاري چې د كې د شپاړلسمې ډرامې سره تړاو لري. ددې غونډې د برخه وال گلداد په وينا د دې پېښې څلور ورځې وړاندې د كې په دوولسمه د كريم ميثاق او د زندان څخه د امينيانو په نامه را خوشي شوو خلقيانو د نوبت له مخې د پنجشيري په كور كې غونډه وشوه. په غونډه كې زېري ، پنجشيري ، گلداد او عبدالرشيد آرين له يوه اړخ او ميثاق، شاولي ، جوزجاني او غوربندي له بل اړخه برخه لرله. « د ناستې د گډون كونكو مشرانو د خبرو پيل داسې وښودل شوله چې گني د دغې ناستې موخه، په اصطلاح د امين ډلې نورو خلقيانو سره د بېرته يوځای كول او اتفاق جوړول دي. خو له څو خبرو ښكته پورته كولو وروسته ، ركارډ د اتفاق جوړولو له خبرو څخه واوښتل او خبرې پر كودتا كولو او نه كولو باندې را وڅرخېدلې او پيل شولې. ميثاق، جوزجاني ، غوربندي او شاه ولي به په خپلو خبرو كې په تکرار سره داسې وانمود كوله ، لكه دغه خلقيان كوم چې په دولت كې پاتې او بنديان شوي نه وو، كودتا كوي او دوی هڅې كوي چې هغوی له دغې كار څخه منع كړي. زېري او پنجشيري به بيا په تکرار سره دا ورته ويل چې مور كودتا نه كوو . خو كه چيرې ستاسو پر نجيب الله زور او وس رسپيري ، نو دا هڅې وكړئ چې هغه پر مور باندې له كودتا كولو منع كړئ. دا خبرې دومرې تکرار او گرمې شولې چې د پنجشيري له خولې څخه دغه خبره ور ووتله: تاسې لكه چې نجيب الله توظيف كړي ياست . تاسې لكه چې غواړئ له مور څخه داسې خبرې وباسئ چې د دولت د پاليسۍ ضد وي. خو مور داسې پټ څه نلرو چې ستاسو په درد وځوري. د پنجشيري د خبرو لهجه او شكل داسې وو چې گني تاسې زموږ خبرې ثبتوئ او بيا يې نجيب الله او د امنيت وزارت مسؤلينو ته رسوئ ... ، زموږ د هغې ناستې خبرې اورېدې وي ، خو كومه پايله يې نلرله. زموږ هغه خبرې له دې امله بې پايلې پای ته ورسېدلې چې دوی ظاهراً د اتفاق جوړولو خبرو په نوم باندې راغلي وو ، خو موخه يې بله وه . د هغې موخې د پري سر زموږ په لاسونو كې نه وه ، بلكې د هغې موخې د پري سر د نجيب الله او د هغه د يارانو او په خاصه توگه د شورويانو په لاسونو كې وه. زموږ د بې پايلو خبرو په پای كې وپتېل شوله چې كومه بله ورځ به هغو خبرو ته دوام وركوو. خو د هغې ناستې په دويمې ورځې باندې ، چې د كې مياشتې څوارلسمه نېټه كېدلې ، زما دفتر ته استاذ عبدالكريم فکور راغی. هغه ماته يوه پاڼه ليكلې كاغذ راكړلو او ويي ويل چې دغه اعلاميه (شبنامه) ميثاق، شاه ولي ، غوربندي او جوزجاني خپره كړې ده ... ، دغو مشرانو په هغې پاڼې كې داسې څرگنده كړې وه چې دوی پرون د زېري، پنجشيري، آرين او گلداد سره ناسته لرله . د ناستې گډون كوونكو د خپلمنځي اتفاق پر خبرو برسېره ، د كودتا په اړه هم خبرې سره وكړې. خو هغوی (زېري ، پنجشيري، آرين او گلداد) د خلقيانو له لور په څخه د كودتا كولو امكانات نه ردول... ، ما هغه شبنامه سر ترپايه ولوستله، داسې راته وېرښېدل چې هغه خادېستانو له لور په څخه ، مخكې له مخكې ليكل شوي وه او دوی ته د نجيب الله او يا يعقوبي په لاس باندې وركړل شوي وه. ځكه په هغې شبنامې كې هغه ډول خبرې كومي چې مور پخپل منځ كې پرې غږېدلې او بحث مو پرې كړی وه ، هغه خبرې نه په سترگو كېدلې... ، زما په فكر ، ښه خبره دا وه چې د نجيب الله واكمنۍ له ړنگېدو څخه وروسته ، هغو مشرانو چې اعلاميه (شبنامه)، د دوی په نومونو باندې خپره شوې وه ، كه دوی نه وه خپره كړې نو په رسنيو كې رد كړې وای. خو دوی لا تر اوسه پورې په هغې خبرې باندې غلي دي.» ۱۰۵ / ۱۶۰ - ۱۶۳ يو شمېر خلقي كدرونه پدې اند دي چې د امينيانو په نامه ځېنو خلقيانو د ولسمشر او دفاع وزير ترمنځ مخامختيا كې د ولسمشر رښتيني ملاتړي وو چې دا شب نامه يې څرگنده بېلگه ده. كه څه هم د امين پلويانو كوم منظم تشكيلات نلرل خو ميثاق او شاه ولي پر هغوی اغېز درلود. البته د شوروي يرغل وروسته په ۱۳۶۰ كې د « جنبش اصولي در حزب دموكراتيک خلق افغانستان » په نامه كله ناكله اعلاميې خپرېدې چې بنسټ اېښودونكي يې امين پلوه خلقيان وو چې كليدي كسان يې

عبدالکریم میثاق ، بسم الله محشور او محمد یونس فکور وو. دوی د خلقیانو څخه د امین په نامه بندي شوو خلقیانو ته د مرستې په نامه پیسې ټولولې خو دا مرستې غوڅ اکثریت بندیانو ته نه دي رسېدلې. ددې غورځنګ د اعلامیو منځپانګه اشغال ضد او د هغو خلقیانو خلاف وه چې د کارمل په حکومت کې شریک وو. د شوروي اشغال پر مهال چا ندي اورېدلې چې ددې اعلامیو د خپرولو له امله ددې غورځنګ کوم غړی د اشغال زېږنده حکومت له لوري تر څارنې لاندې نیول شوی وي که څه هم په اعلامیو کې اشغال غندل کېده. عجیبه خو لا داده میثاق ددې غورځنګ؟! مشر په خپل کتاب کې ددې غورځنګ مازې نوم هم نه دی اخیستی. داسې ښکاري چې ددې خوځښت تر شاه مسکو- کارمل او یا خاد ولاړ وو او موخه یې د خلقیانو مصروف ساتل او د یوبل خلاف درول او مشرانو یې د پاک زړو خلقیانو د مرستو څخه گټه پورته کوله.

د خلقیانو د کب د دوولسمې نېټې د غونډې په هکله د دستگیر پنځشیري په وینا پر درو مسئلو د نظر اختلاف وو او پریکړه وشوه چې پر هغو به په راتلونکې کې بحث ته ادامه ورکوي او خپل نظریات به سره تبادلې کوي خو ددې غونډې په اړوند به د کومې اعلامیې له خپرولو څخه ډډه کېږي. د اختلاف وړتکي دا وو:

الف – د کنگري مساله

د کارمل – نجیب سره په واک کې شریک اړخ د کنگري د رابللو لیاوې وو خو مقابل لوري (د امین پلویانو) ویل چې د کنگري د دایریدو لپاره شرایط چمتو نه دي چې د گوند ټول ځواکونه پکې برخه واخلي او دلیل یې دا وو چې یو شمیر ملګري یې په زندان کې بندیان دي.

ب- د وسله وال پوځ د امتیازاتو مساله

لومړی ډلې غوښتل چې د وسله وال ځواک (اردو، څارندوی، دولتي امنیت) یو ډول امتیازات ولري خو د زندان نه راخوشي شوي ډلې ددې مسالې راپورته کول اړین نه گڼل.

ج – لومړۍ ډلې د هر ډول پوځي ماجراجویي چې له هر لوري (تني یا نجیب) څخه وي په وړاندې مبارزه غوښتله خو د مقابل لوري وړاندیز دا وو چې د هر ډول کودتايي اقداماتو پر ضد مبارزه وشي. د امین د پلویانو له لوري د کودتايي اقداماتو پر ضد د مبارزې خبره په واقعیت کې د تني له لوري د کودتا د ترسره کېدو سره تړاو درلود چې واکمن پرچمي فرکسیون تبلیغاره. په واک کې شریک اړخ یوه ورځ وروسته د نویو طرحو متن مقابل لوري ته وسپاره خو امینانو د موافقي خلاف په همدې ورځ په اردو او څارندوی کې اعلامیه خپره کړه چې گلداد هغه د امینانو په نامه د خاد له لوري اعلامیه بولي.

د امینانو له لوري د اعلامیې د خپرولو په ورځ په ښار کې هرې خوا ته د دولتي امنیت اړونده پوځیان ترسټرگوکیدل او په مهمو دولتي بنسټونو کې ځای پر ځای شوي وو. د زېږي په وینا «د حوت په پنځلسمه د غرمې خوا ته نیاز مهمند سټری ستومانه په شورا کې زما دفتر ته راغی او و یې ویل ملګری زېږی! سیاسي او نظامي وضعه پېچلې ده، نظامي ملګري تشویش لري وايي نجیب د دفاع په وزارت حمله کوي...، نظامیان هیله لري چې د گوند سپین ږيري هلته ورشي او د نظامي نښتې مخه ونیسي.» ۵۹۴/۴۰ همدا لامل وو چې خلقي مشران ولسمشر او دفاع وزیر ته ورځي او له هغوی څخه د حالاتو توضیح غواړي او که کوم سو تفاهم پیدا شوی وي په گډه هغه له منځه یوسي. پدې هکله زېږی او پنځشیري په خپلو کتابونو کې توضیحات ورکړي دي چې دلته به یې لنډیز راوړل شي. زېږی، پنځشیري، مومند، جنرال نظر محمد، آریڼ، گلداد لومړی دفاع وزیر ته ورځي او هغه خپله پوځي شورا را غواړي. دفاع وزیر اندېښمن وو او دوی ته یې ویلي چې خندان د نظامي خاد مرستیال خپه وو او ښایي نن شپه د مخکنیو توافقاتو خلاف د ده گوښه توب له رسنیو څخه اعلان کړي. نجیب بېله دې چې سټردرستیز په جریان کې

واچوي ملي گارد يې د احضاراتو په حالت کې راوړی دی . ښايي د دفاع د وزارت د رهبري د نيولو او يا د بريد پلان ولري. شهنواز تڼي رپوټ ورکړ د ځواکونو تناسب مو مساوي دی. که نجيب په رهبري بريد وکړي او وضعيت کړکيچن شي. اردو د خلکو د واکمنۍ څخه د دفاع پرته بله چاره نلري. پدې صورت کې اردو کولی شي د خلق د فرکسيون نه دفاع وکړي. د خلق د فرکسيون مشرتابه پداسې يوه حالت کې ځانونه د زرهداري ۱۵ قوا قوماندانۍ جنرال عبیدگل ته ورسوي. تڼي اضافه کړل چې له نجيب څخه هيله وکړئ چې ۱۳۶۸ کال د قوس د شلمې ژمنې نقض نکړي. د تڼي پوځي شورا پدې ټينگار درلود چې اختلافونه بايد د خبرو له لارې حل شي . جگړه او مخامختيا د هېچا په گټه نه ده. د آرين او گلداد پرته دا خلقي مشران د تڼي سره د ليدو وروسته ماخوستن جمهور رئيس ته ورځي. نجيب پدې کتنه کې د تڼي څخه سر ټکولی او دا يې هم ورته ويلي دي . «تڼي د سياسي بيرو اصلي غړي ، ستر جنرالۍ او د جمهور ريبس مرستيالی ته راپورته کوم پدې شرط چې د دفاع وزارت څخه په خپله خوښه او بېله کوم غبرگون گوښه شي.» د ليدني په پای کې نجيب زېري او پنجشيري ته ويلي وو په تاسو په قهر يم . زېري په موسکا ورته ويلي مور کولی شي اوس بندي کړي چې آرام شي. نجيب دوی ته دنده سپاري چې سبا يا بل سبا ته خپل وړانديزونه ده ته وسپاري. هغوی له ولس مشر سره له کتنې وروسته خپلو کورونو ته ځي او مومند ته دنده سپاري چې د کتنې په اړه تڼي ته معلومات ورکړي. د نجيب دا خبره چې دفاع وزير ته امتيازات ورکوم پدې شرط چې له دفاع وزارت گوښه شي ښيي چې د وزير په توگه تڼي نشي زغملی ځکه د دفاع د وزير په توگه د هغه پاتې کېدل د ده خو په واقعيت کې د شورويانو د پلانونو او نقشو خنډ گرځي. تڼي وايي: «کله چې دوی (خلقي مشرانو) له نجيب الله سره په نيمې شپې وکتل او خبرې وکړې ، نو بيا يې ماته په هغې شپې باندې له خپل منځ څخه نیاز محمدمومند را ولېرلو. مومند په څرگندو ټکو کې را ته وويل چې نجيب الله دوه پښې په يوې موزې کې کړې دي او وايي له خپل تصميم څخه نه اورم » ۸۷۹ / ۱۰۵ يعني دا چې تڼي بايد د دفاع وزارت څخه گوښه شي. گومان کيږي چې تڼي اومومند د نجيب دريځ او د دفاع وزارت د قرارگاه شاوخوا د دولتي امنيت د جز تامونو شتون ته په کتو سره او يا ښايي تڼي ته د دفاع وزارت څخه د گوښه کېدو پيغام ور کړل شوی وي دې نتيجې ته رسيدلي دي چې سبا سهار د خپلو کورنيو سره له هيواد څخه ووزي. تڼي خپل پاور د هوايي قواوو د پخوانی سياسي امر ډگروال حکيم کورته استوي ترڅو هغه وزير ته راوړي . هغه د شپې ناوخته وزير ته ورځي او وزير له هغه نه غواړي چې ده ته ډاډمن پيلوټان ور وپېژني. همدا رنگه تڼي د هوايي او مدافعه هوايي قوماندان جنرال عبدالقادر اکا د دفاع وزارت قرارگاه ته ور غواړي. اکا د دې کتنې په اړه ليکي: «په آخره ورځ مې چې شهنواز تڼي ډېر نیاز مند وليد، نو خپله مرسته مې له ده څخه ونه سپموله او بگرام ته مې پدې هيله ورساوه، چې له هغه ځای څخه کوم مصوّن ځای (داخل يا خارج) ته د تگ امکان پيدا کړي. گمان کېده چې تڼي به د فرار کوم پلان ولري... هغه وخت نو د شهنواز تڼي حواسو او مفکورې کاملاً تغير وکړ او د بگرام گارنيزيون قوماندې يې په خپل لاس کې ونيوله . نو په هغه لحظه کې پوه شوم چې زه د يوه تر سره شوي عمل سره مخامخ يم دا په داسې حال کې چې زما او نجيب الله ترمنځ ښې اړيکې وې.» ۲۵۸ / ۱۷۰ سبا سهار تڼي د يوه جيب په واسطه په پټه د خپلې قرارگاه نه د چهارکلاه- ميرويس ميدان له لارې ځان مرکزي سيلو ته رسوي او هلته يې خپله کورنۍ ، نیاز محمدمومند او کورنۍ يې ورسره يو ځای کيږي او شيرپور ته چيږي چې دوه ويشتمه لوا ده ځي اود نوموړي لوا قوماندان جنرال عزيز الرحمن سره گډ د زرهپوښ په واسطه د خواجه رواش نه جنرال عبدالقادر آگاه هم ورسره اخلي او بگرام ته ځي. په همدې ورځ (د حوت شپاړلسمه) نجيب الله د يوولس بجو شاوخوا جنرال نظر محمد ته تلفوني وايي چې پرونی پلاوی چې نجيب هغه د سولې کميسيون يادکړی په يوه بجه ده ته

ارگ ته ورشي. د سولې کمیسیون د نیاز محمد مومند پرته په مرکزي کمیټه کې د پنجشیري په دفتر کې راټولېږي او د ولسمشر دفتر ته د تېلفون پواسطه د ورتلو خبر ورکوي خو دوی ته ویل کېږي چې ولسمشر نشته او دوی دې انتظار وباسي. خوشیې وروسته په ارگ باندې د الوتکو بمباری پیلېږي. دا مهال جنرال نظر محمد د بمباریو په اړه مختلفو ځایونو ته تېلفون کوي او د دفاع وزیر د دفتر څخه ورته ویل کېږي چې د دفاع وزارت په مقر د درنو وسلو ډزې روانې دي. د پنځو بجو وروسته د خاد وسله وال افسران په مرکزي کمیټه کې د نوموړو دريو تنو په لاسونو کې زولني وراچوي او په ارگ کې یې بندیانوي. د هفتي په نامه د واکمن فرکسیون پټ اخبار د ۱۳۷۰ کال د زمري د ۱۷ نيتي په دريمه گڼه کې راغلي وو: «ډاکټر صالح محمد زيری، ډگر جنرال نظر محمد او غلام دستگیر پنجشیري ۱۳۶۸ کال د کب په ۱۶ د مرکزي کمیټې په مقر کې د راډیويي ويناوو او اعلامیو سره د رهبري په انتظار ناست وو.» کله چې د مخکې څخه چمتو شوو ويناوو او اعلامیو خبره کېږي غوره دا وه چې اخبار دا ويناوي او اعلامیې هم خپرې کړي وای او یا حکومت د پېښې په ورځ د رسنیو له لارې خپرې کړي وای. واقعیت دا وو چې نوموړي دري تنه نجیب الله ورو غوښتي وو. له بله پلوه یوه ورځ مخکې تني دوی ته ویلي وو که وضعیت کړکېچن شي او خبره پوځي مخامختیا ته رسېږي خلقي رهبري دې ۱۵ زرهداري لوا ته چیري چې د دوی خونديتوب تضمین دی لارشي نه دا چې مرکزي کمیټې ته چیري چې د دولتي امنیت د لسم ریاست اړونده پنځمې لوا د کنټرول لاندې ساحې ته چې مشر یې شاه پور احمدزی د نجیب الله ورور وو ولاړ شي. دا به لیونټوب وي چې خلقي مشران داسې ځای ته لارشي چې د امنیت دنده یې غلیم ولري. د دفاع وزارت په قرارگاه باندې د برید په اړه ویل کېږي چې د هوايي بمباریو نه مخکې په هغه برید پیل شوی وو او ځینې بیا د هوايي بمباریو سره سم په دفاع وزارت د درنو او سپکو وسلو د ډزو خبره کوي. د کب په شپاړلسمه له غرمې مخکې په مرکزي قطعاتو کې د مخکې نه د تثبیت شوو خلقيانو نیونې او وژنې هم پیل شوې وې. د پوځي مخامختیا یا کودتا په لومړیو شیبو کې د دولت له لوري د راډیو او ټلويزیون له لارې په پرله پسې توگه دا اعلانونه خپرېږي چې د تني او حکمتیار کودتا د دولتي ځواکونو له لوري شنډه شوه او د دفاع او کورنیو چارو نوي وزیران محمداسلم وطنجار او راز محمد پکتین ټاکل شوي دي. تني بگرام ته په رسیدوسره جنرال عبدالفتاح د هوايي او هوايي مدافعي قوماندان چې یوه ورځ مخکې بگرام ته تللی وو ترڅارني لاندې نیسي اوله هغه ځایه جنګي الوتکو ته د ارگ د بمباري او امر صادروي. د دفاع د وزیر لخوا د قرارگاه پریښودل ددې سبب شول چې ده ته په مرکز کې وفادار ځواکونه په دفاع وزارت باندې د دولتي امنیت او دوستم د ملیشو د برید له امله کوم غبرګون ونه ښيي ځکه چې هغوی ته کومه قوماندې نه وه ورکړل شوې. د دې خبرې څرګند ساری په مکرویانو کې پرته د دافع هوا قطعې وه چې هلته یوه خلقي کدر د سرتیري په توگه دنده لرله داسې کیسه کوي. زه د غونډ په انګر کې ولاړ وم چې په ښار کې ډزې پیل شوې دا مهال استاد گلداد د مرکزي کمیټې غړی غوندې ته راننوت او د هغه سره یو ځای د قوماندان دفتر ته لاړم، هغه د قطعې د درستیزوال ډګروال غلام حسین څخه و غوښتل چې د دفاع وزیر سره اړیکه ونیسي چې څه خبره ده او غونډ څه وکړي؟ د وزیر له دفتر نه کارواني ورته وایي چې پخپل نوبت عمل وکړئ. کله چې په پوځ کې امر او قوماندې نه وي او پوځیانو ته د خپلې خوښې او یا په خپل سر اجراتو آزادي ورکړل شي دا نو پوځ نه بلکې یوه ملکي اداره ده چې په ملکي ادارو کې هم دا ډول خپلښو ته اجازه نه ورکول کېږي. له بله پلوه ښيي چې د دفاع وزارت د کوم پوځي عمل یا کودتا لپاره کوم مخکېنی پلان نه درلود چې د جزوتامونو دندې پکې تثبیت شوې وي.

د جنرال دوست محمد د دفاع وزارت د تفتیش ریاست د عمومي رییس په وینا لوی درستیز جنرال محمد آصف دلاور د کب په اولسمه سهار وختی مور (دوست محمد، جنرال فاروق ناصري

اوجنرال محمد اسماعيل وردگ) د دفاع وزارت په قرارگاه كې چې د كې په شپاړلسمې شپه تيره كړې وه د جنرال بابه جان سره يو ځای راغی او ويې ويل: « مونږ په تني ټولې لارې تړلې وې نه پوهيرم چې هغه په كومه لار له ماڼۍ نه وتلی دی.» بگرام ته په رسيدو سره تني د نجيب الله خلاف هوايي گوزارونه ترسره كړل هغه گوزارونه چې د پليو او ټانك ځواكونو د گډو عملياتو پرته بهي مفهومه گوزارونه وو. د دفاع د وزير دا ډول چلند په حقيقت كې د لوبې د هغه ناکام لوبغاړي چلند ته ورته وو چې د لوبې منل شوي اصول او مقررات په پام كې و نه نيسي او غواړي پرته له منل شوو اصولو او مقرراتو خپل سيال له پښو وغورزوي چې دا شونې نه ده. د ۱۹۹۰ كال د مارچ د پنځمې (كې شپاړلسمې) نېټې د پوځي مخامختيا يا ډرامې چې هغه دولت د تني - گلبدین د کودتا په نامه تبليغ كړله څرگنديږي چې هغه د نبي عظيمې له لوري پلان شوي پوځي عمليات وو چې منظوري يې مخكې جمهوررئيس وركړې وه. پدې اړه د پام وړ خبره دا ده نبي عظيمې چې د كې ۱۶ پوځي مخامختيا كې يې د دولتي ځواكونو د عملياتو لارښوونه كوله د خپل اردو و سياست در سه دهه اخير نومي كتاب په ۴۱۵ مخ كې هغه څه ليكي چې د شهنواز تني لخوا پوځي کودتا نفي كوي بلكې د پرچميانو له لوري په دفاع وزارت برید بنيي. نوموړی د كې په پنځلسمه نيټه د كابل په ښار كې د دولتي امنيت د ځواكونو د شتون په اړه چې د جمهور ريس د مرستيال جنرال محمدرفيع په امر راوتلي وو ليكي: « رفيع فوق العاده وضعيت اعلانوي دی د مرحوم يعقوبي سره گډ د كابل گارنيزيون ته راغلی دی. له موضوع نه خبرشوم او گارنيزيون ته راغلم. د ښار بني عصبې كړی وم رفيع ته مې وويل... زما په څوكی كې ناست يې او د تني د لمسونې لامل گرزيډلی يې مور سخته مشاجره پيل كړه... وروسته يې راته وويل (منظوريي نجيب الله وو) هغه وخت رارسيدلی دی چې خپله خريطه رفيع او يعقوبي ته پرانيزې او هغوی د کودتا د شنډولو په جريان كې واچوي. مور د ارگ د گلخانې په دوهم پور كې كيناستو او دوی دواړو كومه اضافي خبره او نيوکه نلرله. يعقوبي د پلان د شتون له امله ډير خوښ شو او پريکړه وشوه چې پلان پلي شي.» د عظيمې له څرگندونو څخه معلوميری چې د نجيب الله په دستور رفيع او يعقوبی كابل گارنيزيون ته تللي چې عظيمې هغوی ته په دفاع وزارت باندې د پوځي عملياتو د بريد خريطه (نقشه) ور وښيي كه اړينه وي هغه اصلاح او بشپړه يې كړي او گډې پريکړې ته له رسيدو وروسته ارگ ته ورشي، د پرچمي ملكي مشرانو سره هم هغه شريکه كړي، د هغوی هوکړه هم تر لاسه كړی او د كې په ۱۶ يعنی سبا ورځ هغه عملي كړي. د دوی دا فعاليت په واقعيت كې د پوځيانو په خبره د وضعيت محاکمه وه چې معمولاً د تعرض (بريد) مخكې ترسره كيري. د جمهوررئيس له لوري د وضعيت د محاکمې ترسره كيدل د صدراعظم كښتمند د ليکنې پر بنسټ چې «يوه ورځ مخكې ويل كيدل د هوايي او مدافعي هوايي ټول ځواكونه د دولت پلويان دي، خو وروسته څرگند شول چې جنرال قادراکا د هوايي قوا قوماندان تر وروستيو شيبو پورې وطنجار غولولی وو.» ۱۰۰۸ / ۳۹ بنيي چې نجيب يا كښتمند د كې په پنځلسمه د پرچميانو د ملكی او پوځي تيم سره په ټولو جزئياتو د مقابل لوري او حكومت ته د وفادارو ځواكونو د امكاناتو څيرنه كړې وه او بريد ته يې بشپړه آمادگي نيولي وه خو د كښتمند په وينا چې جنرال اكا وطنجار غولولی وو او يا د اكا په خبره د نیازمند تني سره يې همكاري وكړله د دوی محاسبه يو څه نيمگړې را وختله. د تني سره د اكا مرسته د دې لامل شو چې هوايي قوتونه د نجيب الله د ځواكونو په ملاتړ نه بلكې د تني په گټه دريځ غوره كړي او پدې ډول پرچميان فكر وكړي چې گواکې اكا وطنجار غولولی دی.

د كې په شپاړلسمه د بگرام په هوايي ډگر باندې د مزار شريف د هوايي گارنيزيون د جنگي الوتكو د بمباريو له امله تني او ملگري بې اړ شول چې يوه ورځ وروسته د كې په اوولسمه د يوې ان - ۱۲ الوتکې او يوې چورلکې پواسطه د پاکستان په لور پرواز وكړي. الوتکه په پاره چنار كې كښته كيږي

او چورلكه چې په هغه كې تنی او نیاز محمدموند وو د پاکستانی جنگی الوتكو لخوا په جمرود كې په یوه پوځي اډه كې كیناستو ته اړ ایستل كیري. ځېنې پیلوټان وايي چې د مزار شریف د هوایي گارنیزون د جنگی الوتكو سربېره شوروي الوتكو په بگرام او کابل ښار بمبارۍ ترسره کړلې.

یوه خبره چې لا تر اوسه بهي ځوابه پاتې ده او تنی هم د هغه په اړه له ویلو ډډه کوي هغه دا ده چې د تنی سره پاکستان ته تښتیدلي کسان د یوه تن (غلام جیلانی یفتلي) پرته ټول خلقیان وو. یفتلي د کابل پوهنتون د ښوونې اوروزني د پوهنځي استاد، د بدخشان اوسیدونکی او د اسلامي جمعیت شک پرې کېده. د یفتلي شتون له تنی سره دا گومان را پیدا کوي چې تنی غوښتل د جمعیت د ډلې تر ولکې لاندې سیمې ته ولاړ شي. پاکستانی پوځیان له تنی او د هغې سره تښتیدلو ملگرو څخه غواړي چې بیرته خپل هیواد ته ستانه شي، تنی د هغوی نه د تیلو غوښتنه کوي خو هغوی د تیلو له ورکولو څخه ډډه کوي. پاکستانیان تنی له نورو تښتیدلو افغانانو جلا کوي. په همدې ورځ (کب اوولسمه) ماښام د بي بي سي راديو نه د تنی مرکه خپرېږي چې په هغې كې د هغه له لوري د نجیب ضد کودتا خبره کوي اودا هم وايي چې ده ته وفادار ځواکونه د دولتي قوتونو سره په جگړه بوخت دي، هغه څه چې واقعیت یې نه درلود ځکه چې د کب په اوولسمه په کابل کې قطعاً نښتې نه وې. البته د دفاع وزارت د قرارگاه د ۲۳۵ قطعي پرته د کب په شپاړسمه د کابل په یوه جزو تام کې نښته ونشوله. دا چې د کب په شپاړسمه د شپې په رارسېدو سره په کابل کې وضعیت نورمال وو هغه به له عظیمي ولولو: «د شپې پراتو بجو د کابل گارنیزون سلاکار عظیمي دفتر ته ورځي او عظیمي ته وايي په سفارت کې وضع آرامه ده ټول او له هغو نه سفیر اوس ستاسو په بري باور پیدا کړی دی.» ۴۱۹ / ۱۲۹ داسې ښکاري چې کله پاکستانیانو تنی له خپلو ملگرو جلا کړی دی د بي بي سي خبریالان یې هلته راوستلي دي او له تنی سره یې مرکه کړې ده. تنی او د هغه ملگري هغه شپه په نوموړي پوځي اډه کې تیروي او سبا ته پاکستانیان گلبدین حکمتیار نوموړي اډې ته راولي او د افغانستان د دفاع وزیر ډگر جنرال شهنواز تنی او د هغه سره پاکستان ته تللي ملگري هغه ته ورسپاري. دې کار د دولت له خوا پر هغو تبلیغاتو د سموالي مهر ولگاوه چې گواکې تنی او گلبدین په گډه کودتا کوله چې د دولتي ځواکونو لخوا شنډه شوه. عجیبه دا ده چې د کب د شپاړسمې ډرامې وروسته گڼ شمېر پوځي او ملکي کدرونه پاکستان ته وتښتېدل یا خپلو سیمو ته لاړل چیرې چې وسلوال مخالفین واکمن وو. دا ډله خلقیان که هر تنظیم ته ورغلي وو یا هغوی نیولي دي ټول یې د څه مودې وروسته اسلامي حزب ته تسلیم کړي دي. دا بیا ښيي چې د حکمتیار اسلامي حزب ته د تښتېدلو خلقیانو تسلیمول د پاکستان یا د هغه د نړیوالو ملاتړو نقشه وه چې هم خلقیان او هم د حکمتیار اسلامي حزب کمزوری کړي. همدا لامل وو چې د حکمتیار ځېنو سازماني لورپوړو له هغه څخه لاره جلا کړله.

که چیرې تنی او حکمتیار په گډه سره غوښتل د نجیب الله ضد کودتا وکړي د حکمتیار ډلې به هم د مارچ په پنځمه (کب شپاړسمه) په کابل او یا نورو ولایتونو کې د دولت خلاف عملیات کړي وای چې پدې ورځ اسلامي حزب او یا بل کوم تنظیم هیڅ ځای په کوم دولتي ضد عمل لاس پورې نکړ. عجیبه دا ده چې د کب په شپاړسمه د بگرام هوایي ډگر د احمدشاه مسعود د جنگیالیو د توغندیو هدف وگرزید. دې دا ښودله چې مسعود نه دا چې د افغانستان د خلق دموکراتیک گوند د سیالو ډلو د پوځي مخامختیا څخه خبر وو بلکه د نجیب الله په ننگه او د تنی خلاف یې دریځ غوره کړی دی. د اسلامي جمعیت د تنظیم کدر محمداکرام اندیشمند د خپل کتاب «سال های تجاوز و مقاومت» نومي کتاب په ۱۱۷ مخ کې د کب د شپاړسمې ډرامې په هکله لیکي: «په پوځ کې د شهنواز تنی او ملگرو د کودتا خبر د کودتا څخه یوه اونۍ مخکې د نظار د شورا په نشراتي ارگان (شوری) کې چاپ او خپور شوی وو. احمدشاه مسعود د نجیب الله د رژیم په وسله والو ځواکونو کې خپلو پلویانو ځواکونو ته هدایت ورکړی وو چې د تنی او

د حکمتيار د اسلامي حزب د کودتا د بري مخه ونيسي.» دا چې وسله وال مخالفين هم د تني له کودتا څخه خبر وو بنیې چې ټول افغانستان د تني له کودتا څخه خبر وو او تني بيا هم کودتا کوله چې د سليم عقل خاوندان به په داسې يوه وضعیت کې کودتا ونکړي. خو واقعیت دادی چې تني نه د کودتا خیال درلود او نه یې د کودتا هڅه کړې ده بلکه دا دوه احتمال شتون لري چې د کب په پنځلسمه د ماښام په رارسیدو سره د دفاع وزارت قرارگاه د دولتي امنیت د ځواکونو له لوري محاصره شوي چې دا کار شوی هم وو یا دا چې په همدې ماښام د نجیب الله پیغام تني ته ابلاغ شوی دی چې د دفاع وزارت څخه گوبنه شي چې پدې دواړو حالاتو کې یې خپل ژوند ته گواښ لیده، شپه یې د دفاع په وزارت کې تیره کړه او د رسمیاتو په پیلیدو سره په پټه له قرارگاه څخه ووت او ځان یې د بگرام هوایي ډگر ته د جنرال اکا په مرسته ورساوه. د کب په شپاړلسمه د غرمې وروسته د یوې بجې مخکې د دولتي امنیت او د جنرال محمدنبی عظیمي په مشرې د کابل گارنیزون ځواکونو او د دوستم ملیشو په دفاع وزارت برید وکړ، د مرکز په جزواتمونو او پوهنیزو پوځي بنسټونو کې یې خلقي افسران ونيول او ووژل او تني په غبرگون کې د بگرام څخه جنګي الوتکو ته په ارګ د بمبارۍ او امر صادر کړ.

د دولتي امنیت د ځواکونو لخوا د دفاع وزارت په قرارگاه برید یا د کب د شپاړلسمې ډرامې وروسته واکمن فرکسیون په خپلو تبلیغاتو کې د حکمتيار او د پاکستان دولت سره د تني اړیکو ته گوته نیوله خود نجیب الله صدراعظم څو کاله وروسته د خپل حکومت د پخوانیو ادعاوو او څرگندونو خلاف لیکي: «پدې هکله چې ویل کیږي شهنواز تني مخکې له حکمتيار او د پاکستان له پوځي استخباراتي ادارې سره اړیکه درلوده کوم لاسوند نشته، خو هغه بنایي بله لار لرله چې یوازې ځان هلته ورسوي.» ۱۰۱۱/۳۹ د ۱۳۶۸ کال د کب د شپاړلسمې نېټې پوځي مخامختیا (ډرامه) محمدابراهیم عطایي داسې ارزوي: «د کی جی بی فعالانو وضعه داسې راوستله چې تني اغفال او نجیب الله ته ووايي چې په ناڅاپي ډول پر هغه برید وکړي. دا پلان داسې ماهرانه ترتیب شوی وو چې جنرال تني په وروستیو شیبو کې وپوهیږي، په بیره سره هوایي بمبارۍ پیلوي او داسې بنیې چې لومړی برید د تني له لوري ترسره شو.» ۴۵۲/۱۷ پدې ډرامه کې چې کی جی بی له نجیب الله سره همغږي وه او د هغه ملاتړ یې کاوه د نجیب الله پوځي سلاکار لیکي: «د ۱۹۹۰ کال د مارچ په بغاوت (د ۱۳۶۸ د کب کودتا) کې لکه څرنگه چې وروسته وپوهیدم زموږ د کی جی بی استازي د جمهور رئیس د مخکنیو آمادگیو څخه خبر وو، داسې معلومیږي چې په مسکو کې ناستو آمرانو یې اجازه نه وه ورکړې چې موږ خبر کړي. حتی په مسکو کې د دفاع وزیر او لوی درستیز هم په جریان کې نه وو اچول شوي.» ۱۷۹/۱۹۶ پدې پېښه کې زیاتره وژل شوي پوځیان هغه پیژندل شوي خلقي جنرالان او افسران وو چې هغه مهال په تعلیمي مؤسسو او قرارگاڼو کې دندې لرلې او په نوموړو بنسټونو کې هیڅ ډول دولتي ضد فعالیت نه وو شوی چې کیدای شي د حربي پوهنتون د تدریساتو رئیس ډگروال محمدزي نیک مل، د افسرانو د عالي کورس استاد ډگروال شهنواز شیواني او جعفر سرتېر، د حربي ښوونځي مرستیال ډگروال سیدانور او ډگروال فېروز د دفاع وزارت د قرارگاه افسر نه یادونه وشي. دا بیا بنیې چې پرچمیانو د هغو ژمنو خلقیانو د له منځه وړلو پلان درلود چې د پرچمیانو د واک د انحصار او یکه تازیو په وړاندې د دریدلو مخینه او په پوځ کې یې اړین اغېز او اعتبار درلود ترڅو په راتلونکې کې د واکمن فرکسیون د معاملو په وړاندې خنډ نشي. عجیبه دا وه چې د کب په اوولسمه د صدارت په دروازه کې د خلقي بندیانو لست ځړول شوی وو چې په هغه کې د وژل شوو او تښتېدلو خلقیانو نومونه هم تر سترگو کېدل. دا بیا بنیې چې دا نوملړ د کب له شپاړلسمې مخکې ترتیب شوی وو.

د کب د شپاړلسمې ډرامې واقعیت د حربي پوهنتون د تدریساتو د رئیس محمدزي نیک مل له

وژني معلومېږي. د کب په شپاړلسمه د غرمې مخکې يو شمير خلقي افسران د حربي پوهنتون د قوماندان جنرال عبدالستار دفتر ته غوښتل کيږي. هغوی د راټولېدو وروسته د سينما د تالار د ځمکې لاندي يوي کوتي ته وړل کيږي او نیک مل د تدریساتور رئیس هم هلته تر نظارت لاندي نیول کيږي. ماپښین د حربي پوهنتون د انضباطو د ټولي قوماندان پنجشیري احمدجی راځي او نیک مل پدې نامه چې قوماندان غوښتی دی له ځان سره وړي. یوه ورځ وروسته یې جسد د ترمیم خانې شا په یوه کنده کې پیدا کيږي. که د حکومت ادعا ومنل شي چې تني کودتا کوله او بمباری د ماپښین په یوه بجه پیل شولي نو د حربي پوهنتون قوماندان د غرمې مخکې ولي خلقي افسران بنديان کړل. دا بیا بښي چې حکومت په همدې ورځ د خلقیانو د ځپلو پلان درلود او پرچمي قوماندانانو د نجیب د مخکني دستور له مخې اجرات کول. د حوت په شپاړلسمه د دفاع وزارت په قرارگاه (دارالامان) تاریخي مانی باندې د ټوپونو، ټانکونو او نورو درنو وسلو پزې وشولې چې مانی یې سخته زیانمنه کړې وه. وروسته له دې چې دا مانی سخته زیانمنه شوه نجیب ته وفاداره ځواکونو (دولتي امنیت او د دوستم ملیشو) په مانی کې پراخ تصفیوي عملیات چې د مانی چور او تالان وو پیل کړل، د ټلویزیونو نه نیولې تر سترو قنډیلونو او یخچالونو پورې ټول لوب او تالان شول. ددې عملیاتو عمومي قوماندان جنرال عظیمي چې د دې بریالیو عملیاتو له امله ستر جنرال هم شو د دارالامان د مانی د تجهیزاتو او وسایلو د تالان په اړه لیکي: «له بلې خوا د کودتا ضد کسانو هغه داسې لوب کړي وو چې په هغې کې هیڅ شی نه پیدا کیدل.» ۱۲۹ / ۲۲۴ پدې پېښه کې اتیا تنه خلقي افسران ووژل شول او د اته سوه تنو شاوخوا بندي شول. محکمې سلو تنو پوځیانو او ملکيانو ته د اعدام حکم صادر کړ او نورو ته د دایمي او اوږدمهاله قید سزا اورول شوې وه. د وژل شوو خلقي افسرانو جسدونه د ټلویزیون په پرده څو ځله وښودل شول. کله یې چې د وژل شوو افسرانو جسدونه د ټلویزیون په پرده ښودل د وژل شوي کارواني میرمنې ویلي وو: «نجیبه! همداسې په گوليو سوری سوری دې غواړم.» د شهنواز تني د پوځي قرارگاه د غرو د وژني یادونه هم اړینه ښکاري. د تفتیش د عمومي رئیس جنرال دوست محمد په وینا چې د کب په شپاړلسمه د دفاع وزارت په مقر کې یې د جنرال فاروق ناصري، جنرال محمد آصف شور، جنرال خان آقا بانديزی، جنرال محمد اسمعیل وردگ، ډگروال محمد کبیر کارواني سره وو او شپه یې هلته تیره کړې وه وایي: «د کب په اوولسمه سهار وختي په تیاره کې شور، بانديزی او کارواني د دارالامان له مانی څخه ووتل او د بانديزې له قوله دوی د ریشخورو په لور وخوځیدل او نور درې تنه په مانی کې پاتې شوو. په لار کې شور او کارواني غوښتي چې په ریشخورو کې پرته د توپچي لوا ته ولاړشي خو بانديزي نه دي ورسره منلي، هغه غوره گنلې چې پټ شي او سره جلاکيږي. شور او کارواني لوا ته ننوزي چې د لوا قوماندان نجیب ته وفاداره پوځیانو نیولې وه هغوی نیسي او د توپچي د لوا په مرکز ثابت د مخابراتي په مرکز کې یې وژني او جنازې یې د دارالامان مانی ته لېږدولي گڼي. هغوی په جگره کې ووژل شول. په قرارگاه کې پاتې درې جنرالان د کب په اوولسمه نیټه د لوی درستییز دلاور او جنرال بابه جان په واسطه د خاد پنځم ریاست ته وړل کيږي هلته توقیف او وروسته د څرخي پله په زندان کې بنديانېږي.» د پوځي مخامختیا وروسته په پوځ کې عمومي ځنډه پیل او د سترو جزوتامونو په مشرتابه کې په پرچم پورې تړلي او د نجیب سره ولاړ خلقي جنرالان او افسران وگومارل شول. د څارندوی او اردو هغو خلقي جنرالانو او افسرانو ته چې د پرچمیانو سره د ځپلو خلقي ملگرو په ځپلو کې همکاري وکړه لکه جنرال عظیم زرمتی، ډگروال دریا زرمتی، جنرال ولي، جنرال محسن هلالی، ډگروال کاظم، جنرال امام الدین، جنرال عبدالله او... په یوه یوه ترفیع ونازول شول. اسلم وطنجار، فاروق یعقوبي، آصف دلاور او نبي عظیمي ته د سترجنرالۍ رتبې ورکړل شوې. نه یوازې د افغانستان د وسله وال پوځ جنرالان او افسران چې د تني د پلویانو او شکمنو خلقیانو په ځپلو کې ښه

خپلېدلي وو تقدير شول بلکې « د هغو شوروي سلاکارانو د تقدير مساله هم طرحه شوه چې د ۱۳۶۸ کال د کب د شپاړلسمې نېټې په خنثي کولو کې يې پوره ونډه اخيستي وه ، يوازې د کورنيو چارو په وزارت کې ديارلس تنه سلاکاران تقدير شول.» ۲۲۱/ ۱۲۸ د شوروي سلاکارانو تقدير بنيې چې د ۱۳۶۸ کال د کب د شپاړلسمې نېټې ډرامه د مسکو او د پرچميانو گډه دسيسه وه. پدې ډرامه کې ظاهرأ نجيب الله بريالی شو خو اصلي گټونکي يې مسکو او بابلونکي يې افغان لوري وو.

له پورتنيو څرگندونو څخه دا پايله راوړي چې د شورويانو د استحباراتي لوبو پر بنسټ نجيب او تنی د پوځي ټکر ترکچې ولوبول شول او د دولتي امنيت ځواکونو او د دوستم مليشو د تنې او د هغه د پلويانو د نيولو او وژلو په موخه عمليات پيل کړل ، تنی د بگرام هوايي ډگر ته د خپلې کورنۍ سره په تېښته بريالی شو او له هغه ځای څخه يې په ارگ د بي مفهومه بمباريو قوماندو ورکړله او تنې ته وفادارو پلې او ټانک ځواکونو د دولتي امنيت په جزوتامونو باندې او يا د هغو خلاف کوم عمليات تر سره نکړل ځکه چې هغوی ته د عملياتو قوماندو نډه ورکړل شوې او پايله يې دا شوه چې تنی او څو تنه پلويان يې پاکستان ته پناه يوسي او نجيب الله پلوي ځواکونه د تنې د اتيا تنوشاوخوا پلويان ووژني ، سلگونه تنه بنديان کړي او په دفاع وزارت خپل برید د تنې - گلبدین د کودتا په نامه اعلان کړي. د تنې په قوماندو په ارگ بمباريو د حکومت هغو تبليغاتو ته چې تنې کودتا کوله د صحت مهر ولگولو او پدې ډول د نجيب الله له لوري پر خلقيانو د خپلې کودتا پېټې د خلقيانو په اورو بار کړي .

د گلداد د ليکنې له مخې شهنواز تنی د نجيب الله په وړاندې پوځ ته د تيارسۍ د قوماندې ورکولو، په ارگ د بمبارۍ او پاکستان ته د خپلې تېښتې په اړه لاندې دليلونه راوړي :

« ۱- پوځ ته د تيارسۍ د ورکولو په هکله وايي چې ما پدې کار سره چې هغه « کوچنی اکت » بولي د نجيب الله د غلي کودتا مخه ونیوله چې هغه د خلقيانو د بنديانولو او بيا د محکمې کولو له لارې غوښتل په بشپړ ډول د خلقي خوځښت هډونه ورمات کړي. پوځ ته د تيارسۍ ورکولو وروسته هغه د خلقي افسرانو له زنداني کولو او محاکمې ډډه وکړه او دا خپل بری گڼي.

۲- په ارگ د بمبارۍ په هکله وايي کله چې زه په بگرام کې وم او په حربي پوهنتون او حربي ښوونځي کې د خلقي ملگرو له نيولو او وژنو او بيا په دفاع وزارت د برید معلومات را تلل د اکا او مومند سره د مشورې وروسته په ارگ د بمباريو پدې خاطر امر ورکړ چې هغوی (د نجيب الله پلويان) له وحشتونو او وژنو لاس واخلي.

۳ - پاکستان ته د تگ پرته بله چاره نه وه . شوروي اتحاد ته تگ ځانورنه وه او ايران هم هغه مهال د نجيب الله سره ښې اړيکې لرلې که هلته تللي وای بېله شکه يې حکومت ته سپارلو. تنی د خپلې تېښتې دليل دا راوړي چې د کب په پنځلسمه د دفاع وزارت شاوخوا د دولتي امنيت ځواکونه ځای پرځای شول او دفاع وزارت ته راغلي لارې ټولې د دولتي امنيت د ځواکونو له لوري ترڅارني لاندې نيولې وې. پداسې يوه حالت کې زه بايد پدې تمه په خپل دفتر کې د نجيب د پلويانو انتظار وباسم چې راشي بندي مي کړي يا مي ووژني او يا پوځ ته د متقابل برید يا حملې امر ورکړم. په لومړي حالت کې د بندي کولو وروسته د غيرانساني شکنجو له امله اړ شم ووايم چې ما کودتا کوله او ونيول شوم او خپل کودتايي ملگري هم د دوی په خوبه ورته معرفي کړم او بيا مور د ملي خاينانو په توگه اعلان کړي . د نجيب د پلويانو له لوري زما د وژني وروسته اعلان کړي چې د حکومت خلاف د پوځي هڅې له امله زه ووژل شوم او د ملي خاين په نامه ما او نور خلقيان اعلان او هغوی محاکمه کړي. متقابل برید او حمله مي ځکه نه کول چې زه د خپلو خلقي مشرانو د لېندې د شلمې پرېکړې ته ژمن وم. د هغې پرېکړې وروسته ما د نجيب ټول دستورونه او امرونه که زما په مزاج برابر هم نه وو عملي کړي نه دا چې جمهور رييس

فکر ونکړي چې زه په خپلو ژمنو ولاړ نه يم . لدې امله مې تېښته غوره وگڼله او بگرام هوايي ډگر ته ولاړم او د پوځ کومې قطعي ته مې د جگړې قومانده يا امر ور نکړ . د دفاع وزارت د ساتنې يوازېنۍ قطعه چې د دولتي امنيت د برید هدف گرزېدلې وه په هغې جگړه تحميل شوله او بل کوم جزو تام په جگړه کې برخه نده اخېستلې ځکه د جگړې امر نه دی ورکړل شوی.»

د کب د شپاړلسمې ډرامې په اړه پرچميان د خلقي مشرانو له لوري د ولسمشر سره د ليدنو کتنو او همدارنگه د نجيب او تني ترمنځ د شوروي په سفارت کې د لوزنامې د لاسليک په اړه څه نه وايي او د هغه مهال حکومتې تبليغات تکراروي . په حربي پوهنتون ، حربي ښوونځي او د افسرانو د عالي کورس د خلقي افسرانو د وژنو په اړه يې شونډې گڼلې دي . کښتمند خو بيا د دې پېښې په اړه نه دا چې ځان بې خبره اچوي بلکې کيسې جوړوي او ليکي: «د ۱۹۹۰ د مارچ په اوومه ، پداسې حال کې چې د وزيرانو د شورا نوبتي غونډه وه ، د ماپښين د يوې بجې وروسته يې فوراً ټليفون ته وغوښتل . د ليکي هغه خوا د نجيب الله دستيار خبر راکړ چې د شهنواز تني هوايي بريدونه پيل شوي دي...، ما ته د هوايي بريدونه هېښوونکي و، ځکه يوه ورځ مخکې ويل کېدل چې ټول هوايي او هوايي ضد ځواکونه د دولت په پلوی درېځ لري.» د وزيرانو د شورا دا نوبتي غونډه د دې شورا غړی گلداد نه مني او ليکي: «ده دغه درواغ پدې خاطر ويلي دي چې لوستونکو ته داسې څرگنده کړي ، گڼي دی د هغې توپې په اړه تر هغې شېبې پورې خبر نه وه . زه هم د وزيرانو د شورا غړی وم، خو زه د وزيرانو شورا له هغې نوبتي غونډې څخه خبر نه وم . حال دا چې د وزيرانو شورا د نوبتي غونډو خبر ، د غونډې غړو او گډون کوونکو ته په ليکلي توگه لږترلږه دوي اونی يا تر دغې زيات وخت د مخه ورکول کېدلو...، د وزيرانو د شورا د مرستيال سرورمنگل له دفتر څخه يوه اونی د مخه خبر راکړل شوی وه چې د کب په شپاړلسمې نېټې باندې ، د ښوونې او روزنې وزارت اړوند کومې موضوع په باب ، د ده په دفتر کې ، په لسو بجو غونډه ده . ما د منگل دفتر په هغې غونډه کې گډون کړی وه . په هغې غونډې کې د ښوونې او روزنې وزير برسېره ، د لوړو او مسلکي تحصيلاتو وزير ، د روغتيا وزير او ... گډون درلود . که چېرې په همغې ورځې باندې د وزيرانو شورا غونډه وای ، نو زه او دغه نور وزيران او پخپله سرورمنگل د صدارت مرستيال ، بايد او لازمي د وزيرانو شورا نوبتي غونډې ته خبر شوي وای او گډون مو پکې کړی وای . « ۱۰۵ / ۸۷۲ -

۸۷۳

ددې ډرامې په جزیباتو پوهېدل ناشوني دی خو سره لدې يوشمېر خلقي مشرانو پدې اړه ليکنې کړي دي خو پرچميان د طوطيانو په څېر د هغه مهال د حکومتې رسنيو تبليغات زمزمه کوي او د کښتمند په څېر د درواغو داستانونه جوړوي . که څه هم کښتمند د خپل کتاب په ۶۷۷ مخ کې دا راوړي چې «پدې کودتا کې د مسکو او اسلام آباد شواهد نشته دي.» دا بيا هغه مشهوره خبره چې درواغجن حافظه نلري ښيي ځکه چې د ده د صدارت پر مهال تبليغات کېدل چې په کودتا کې پاکستان ښکېل وو . د محمد ابراهيم عطايي په وينا د کب د شپاړلسمې ډرامه د افغانستان په پوځي پوتانسيل کې داسې چاودنه وه چې «نجيب يې د گوندي او سياسي پلوه کمزوری کړ او د کارمل ملگرو چې تردې مهاله پټ فعاليت درلود د نجيب خلاف يې څرگند مخالفتونه پيل کړل ، ځکه چې نجيب کمزوری شوی وو.» ۱۷ / ۴۵۳ لدې درنې چاودنې وروسته په پوځ هم کارمليان واکمن شول او نجيب د دوی په منگولو کې لکه په قفس کې د مرغه په څېر ولوید .

د مخامختيا پر ځاى ملگرتيا

د ملي روغې جوړې تگلارې ته وسلوالو مخالفينو منفي ځواب ورکړ، خلقيانو ترې ملاتړ وکړ او کارمليانو ظاهراً له هغې څخه ملاتړ کاوه خو په پټه بڼه يې د هغې خلاف تبليغات کول او نجيب الله يې د گوند ارمانونو ته په خيانت محکوماوه. د وخت د صدراعظم شرق د خپل تاسيس و تخریب اولين جمهوري افغانستان نومي کتاب په ۴۰۵ او ۴۳۶ مخونو کې ملي روغې جوړې ته د خلقيانو د ژمنتيا په اړه راوړي: «د تټي په مشرۍ د خلقيانو يوې برخې هڅه کوله چې نجيب الله او يو شمېر خلقي او پرچمي مشران استعفى وکړي ترڅو د مخالفينو سره د مذاکرو زمينه برابره شي.» دا چې وسلوالو مخالفينو روغې جوړې ته هرکلی ونه ويلو، د جگړې په دوام ټينگار درلود او کارمليانو د ملي روغې جوړې تگلاره تخریبوله د وسلوال پوځ په مورال يې منفي اغېز درلود. د پوځيانو د روحيې د راټيټېدو په اړه به د دفاع وزارت د کنفرانسونو په تالار کې د يوې غونډې يادونه وشي. نجيب د دفاع وزارت د قرارگاه منسوبينو ته د ملي روغې جوړې د تگلارې په اړه وينا واوروله. ډگروال علم گل اصل چې د ليکوال تر څنگ ناست وو د هغه څخه وپوښتل: «مور د قوت له دريځه د ملي روغې جوړې تگلاره اعلان کړې يا د کمزورۍ له امله؟» ولسمشر ځواب ورکړ د قدرت له دريځه. اصل ورته وويل دا چې ټول د اطرافو څخه مرکز ته د تبديليدو هڅې کوي بنسټي چې مور کمزوري يو. نجيب ورته وويل تا به د اطرافو په کومه قوا کې د قوماندان په توگه مقرر کړم لاړشه د انقلاب څخه دفاع وکړه. اصل ورته وويل زه ولې دومره ساده شم چې په اطرافو کې قومانداني و منم چې ټول غواړي مرکز ته راشي.»

دې ډول وضعيت ژمن جنرالان او افسران اړکړل چې د واکمنۍ د سقوط د مخنيوي په موخه څه وکړي. همدا رنگه هغه مهال گنگوسي وي چې پرچميان د اسلامي جمعيت سره واک وپيښي. پدې صورت کې بيا هم جگړې دوام موندلو. دې د اندېښنې وړ نا څرگندي را تلونکې ته په کتو سره جنرال محمد آصف شور، ډگروال محمد کبير کارواني، ډگروال محمدزي نیکمل، ډگروال جعفر سرتېر او ډگروال فېروز دې پايلې ته رسېدلي وو مخکې لدې چې وسلوال مخالفان د زور له لارې واکمني نسکوره کړي او يا پرچميان د م، م د سولې د پروگرام په شندولو سره واک جمعيت ته وسپاري بايد دفاع وزير قانع کړو چې په پوځ کې د غونډونو او مستقلو کنډکونو قوماندانان داسې ژمن خلقيان و گوماري چې له يوې خوا د مخالفينو او همدا رنگه جمعيت ته د واک د سپارلو په وړاندې ودرېږي. پوځيانو ته څرگنده ده چې د جگړې برخليک په غوند او مستقل کنډک پورې تړلی دی. که هغه مهال ددې جزوتامونو قوماندانان ژمن افسران ټاکل شوي وای پوځ به بېله جگړې خپل مورچلونه وسلوالو مخالفينو نه پرېښودل لکه څرنگه چې د ۱۳۷۱ کال د ثور په لومړۍ اونۍ کې جهادي ډلو ته خپل مورچلونه پرېښودل او بېله جگړې يې قوتونه ور ته تسليم کړل.

نوموړو افسرانو د دفاع وزير شهنواز تټي سره دا مساله شريکه کړه او هغه هم ورسره همغږي بنسټي او عملا کار پيلوي. د ډاډمنو افسرانو موندل بله ستونزه وه. ځکه زياتره روڼ اندي فطرتا د څوکۍ او مقام سره ليوالتيا لري او سست عنصره برخه يې د هر ځواک سره سر بنوړوي. د تټي له لوري پدې اړه د عملي گامونو اخیستل ددې لامل وگرزېدل چې پرچميان تبليغات پيل کړي چې تټي کودتا کوي. دا تبليغات تر دې کچې زيات شول چې په کوڅه، بازار، سماوار، دفتر او مجاهدينو کې د تټي له لوري د کودتا خبرې کېدلې او د تټي د کودتايي ملگرو نومونه هم يادېدل. داسې بنکاري چې شوروي سلاکارانو د ک. ب. په دستور د تټي تر غوږو هم رسولي وي چې تاسو حق په جانب ياست.

مخکې يادونه شوې وه چې د ۱۳۶۸ کال د لېنډۍ په دوولسمه نېټه پوځ ته د تيارسۍ امر ورکړ چې

جنرال شور د دې تيارسۍ ورکولوسره مخالفت کړی وو او له تني څخه يې د چټک عمل غوښتنه کړې وه چې تني نه و ورسره منلي . د دې پېښې وروسته د دې ډلې ترمنځ يې باوري منځته راغله او دا ناباوري يا اختلاف هغه مهال زيات شو چې تني د شوروي اتحاد په سفارت کې د ۱۳۶۸ کال د لېږدي په شلمه د نجيب الله سره يوه لوزنامه لاسليک کړه او کله چې هماغه ماخوستن تني دفاع وزارت ته راغلی وو او خپلې قرارگاه ته يې پدې اړه معلومات ورکړ ، کبير کارواني ترې پوښتلي وو چې د دې لوزنامې تضمين کوونکی شتون لري ؟ تني ځواب نه درلود او غونډه کړکېچنه شوې وه . د حکومت له خوا د خلقيانو له خوا د کودتا اوازو شور ، کارواني ، نېکمل ، سرتېر او فيروز دې ته اړاېستل چې د ولسمشر سره وگوري او هغه قانع کړي چې دوی گډ کار ته چمتو دي . هماغه دي چې محمد آصف شور جنرال فقير محمد د شپېتمې فرقي قوماندان ته چې د سرقومانداني په غونډو کې يې گډون کولو ويلي چې دوی غواړي له جمهوررييس سره وويني . د کتني موخه د ولسمشر سره همکاري ده . جنرال فقير د شور پيغام ولسمشر ته رسوي او هغه ورته وايي زه به هغوی حتماً راوغواړم او ورسره و به گورم . خو ولسمشر هغوی هېڅکله ونه غوښتل او د کب په شپاړلسمه او اوولسمه يې پنځه واړه (شور ، کارواني ، نېکمل ، سرتېر ، فيروز) پداسې حال کې د خپلو جلادانو پواسطه ووژل چې کوم وسلوال اقدام يې نه و کړی ځکه چې هغوی په تعليمي بنسټونو او قرارگاؤ کې دنده لرله .

دا چې جنرال شور د نجيب الله ضد فعاليتونو نوښتگر گڼل کېده د کب د شپاړلسمې ډرامې وروسته يوې غونډې ته دا خبره کړې وه چې د کودتا هڅوونکی آصف شور وو . دا بيا بنيې چې نجيب د خلقيانو له کورني حالت څخه بشپړ معلومات درلود . دا چې جنرال شور د جمهور رييس سره د مخامختيا او مقابلي په ځای ملگرتيا او همکاري ته مخه کړې ده درې لاملونه لرلی شي .

لومړی - د لېږدي د اتلسمې نېټې د خلقي مشرانو پرېکړې چې او د شوروي اتحاد په سفارت کې لاسليک شوې هوکړې ته ژمنتيا وه چې د نظام د ساتلو په موخه گډ کار کوي .

دوهم - شور د يوه ځيرک افسر په توگه پدې پوهېدلو چې د ا ، خ ، د ، گ واکمنی او خلقيانو ته ټولې ستونزې شورويانو جوړې کړې دي او شورويانو پر پرچميانو ستره پانگه اچولې ده ، د هغوی ملا يې ور تړلې او د خلقيانو په وړاندې هرو مرو د پرچميانو ملاتړ کوي . لدې کبله غوره دا ده چې د تقابل پرځای له پرچم سره تعامل و کړي .

درېم - پرچميانو د واکمن اړخ په توگه د خلقيانو په پرتله زيات امکانات لري او پدې مبارزه کې د هغوی برياً حتمي ده نو منطقي دا ده چې د دې مخامختيا مخه ونیول شي .

د کب د شپاړلسمې ډرامې په درشل کې ليکوال د جنرال شور سره وليدل او د دوی لخوا د کودتا د اوازو په اړه وپوښتل چې آیا تاسې په رښتيا کودتا کوئ؟ ليکوال هغه مهال په مسکو کې زده کړې کولې او د سلواغې په مياشت کې د ژمنيو رخصتيو تېرولو لپاره هېواد ته تللی وو . شور وويل: «پوځيان پوهېږي چې کودتا په پټه او نابيره ترسره کېږي . کله چې ټول افغانستان خبر وي چې مور کودتا کوو پداسې يوه حالت کې کودتا کول حماقت او لېونتوب دی . مور کره شواهد لرو چې نجيب اسلامي جمعيت ته واک سپاري او مور د پرچميانو له لوري جمعيت ته د واک د تسليمولو په وړاندې احضارات نيسو . مور تني ته قناعت ورکړی دی چې د پوځ د غنډونو او مستقلو کنډکونو قوماندانان هغه خلقي افسران مقرر کړي چې که پرچميان واک جمعيت ته سپاري د هغو په وړاندې ودريري . اوس مهال مور هڅې کوو چې له حکومت سره د م ، م د سولې پروگرام په پلي کولو کې همکاري وکړو . مور نجيب ته احوال لېږلی دی چې غواړو له ده سره وگورو .»

دکی جی بی پلان چې پرچميان او خلقيان د پوځي ټکر ترکچې ورسوي او پدې ټکر کې د پرچميانو

ملا وروټري د ولسمشر له شوروي پوځي سلاکار واورو. هغه د خپل کتاب په ۷۸ او ۷۹ مخونو کې را وړي: «ما جمهور رييس (نجيب الله) ته په زغرده وويل چې بايد دې کشمکشونو ته د پای ټکی کېښودل شي. نشي کېدای چې يوازې په دولتي امنيت باندې په ډډه لگولو سره ملي روغې جوړې ته ورسېږي. ما هغه ته سلا ورکړه چې په خلقيانو ډير حساب وشي. سر بېره پردې مې د هغه پام دې ته را وگرزاه چې په ډېرو مسألو کې د دفاع وزير حق په جانب دی، ځکه په کډري سياست کې د هغه خبره لږ اورېدل کېږي او ټولې پوځي چارې د جمهور رييس پوځي دستياران جنرال باقي او جنرال عبدالحق علمي څرخوي...، هغه دې د زده کړو لپاره شوروي اتحاد ته واستول شي.» د شوروي دفاع وزير ته مې وويل: «يا تاسې کابل ته راشئ يا تنی مسکو ته در و غواړئ او زياته مې کړله چې شهناز تنی له ډېرې مودې راهيسې هيله لري چې د مسکو څخه ليدنه وکړي. خو نه په خپله د دفاع وزير راغی او نه يې تنی مسکو ته وروغوښت.» د نجيب د پوځي سلاکار له څرگندونو ښکاري چې هم نجيب الله او هم شوروي اړخ ليوال نه وو چې د دفاع وزير او ولسمشر تر منځ کړکېچ حل شي. البته د شوروي د دفاع وزير نشوای کولای پدې اړه کوم اقدام وکړي ځکه چې په شوروي اتحاد کې وروستی خبره کې چې بې کوله او همدې دوزخي سازمان تنی د دې لپاره د دفاع وزير په مقام ساتلی وو چې نجيب او تنی ترمنځ اړيکې خړې پړې کړي او د دولتي امنيت ځواکونو ته په دفاع وزارت د بريد امر ورکړي، خلقيان وځپي او پرچميان په بشپړ ډول په پوځ واکمن کړي. پدې ډرامه کې د کی چې بې ښکېلتيا د وخت د بهرنيو چارو د وزير عبدالوکيل له ليکنې څرگنديږي. هغه ليکي چې جمهور رييس د سياسي بېرو غړي ارگ ته وروغوښتي وو تر څو کودتا ته د تنی له خوا د چمتوالي په اړه معلومات ورکړي. دا مهال په ارگ بمبارۍ پيل شوې او مور د حرمسرای لاندې پټنځای ته چې شورويانو د خپلو ځواکونو د وتلو مخکې جوړکړی وو لاړو. نجيب د ک ب د مشاور له لارې د ک ب د مشر گريچکوف سره اړيکه ونيوله چې ژباړونکی يې د نجيب الله ورور شاه پور احمدزی وو. نجيب الله له گريچکوف وغوښتل چې شوروي جنگي الوتکې د دفاع وزارت مقر او د بگرام هوايي ډگر بمبارد کړي. گريچکوف ورته وويل: «لکه څرنگه چې د افغانستان د دفاع وزارت د ښار سره نږدې دی دا کار امکان نلري خو په بگرام به د بريدونو د دوام په اړه فکر وکړو او پرېکړه به وکړو...، ځانگړې قطعه د بېړنۍ مرستې لپاره شخصاً ستاسې لپاره په پوله کې چمتو ده.» ۶۱۸/۲۱۱ لډې څخه ښکاري چې د امنيتي وزارت له لوري په دفاع وزارت بريد په ټولو جزپياتو سره د نجيب او د ک ب د مشر گريچکوف تر منځ کورډينه شوی وو تر دې چې که نجيب د شورويانو مرستې ته اړتيا ولري په پوله کې يې ځانگړې قطعه د مرستې لپاره چمتو کړي هم وه. له بله پلوه بنيې چې په شوروي اتحاد کې د واک اصلي مرکز ددې هېواد څارگره اداره وه نه د کمونست گوند مرکزي کميټه.

خاينانه لوبې

له وروستيو دوو ليکنو څخه ښکاري چې نجيب الله د خلقيانو او پرچميانو تر منځ د ناباوريو د له منځه وړلو لپاره قطعاً ليوالتيا نلرله او د هېواد د وسلوال پوځ يوې برخې (استخبارات) ته په بله برخه (پوځ) د بريد قومانده ورکړله. په تاريخ کې به داسې پاچا، امير او يا ولسمشر نه وي تېر شوی چې پداسې يوه خيانت لاس پورې کړي. دا بيا بنيې چې اشغالگروڅه ډول وگړی د څارگرې ادارې مشرۍ او بيا زعامت ته رسولی وو. که د پرچميانو دا ادعا چې تنی کودتا کوله و منل شي بيا دا پوښتنې پيدا کېږي چې ولې نجيب الله د کودتا مخه ونه نيوله او يا يې ولې د دفاع وزير په لاسونو کې زولني ور

وانه چولې او محكمې ته يې ونه درولو؟ كه په رښتيا سره وزير كودتا كوله، وزير د سر قوماندانۍ او په نورو گوندي او دولتي غونډو او مجلسونو كې گډون كاوه ولسمشر دا شونتياوې لرلې چې ددې غونډو مخكې او يا وروسته د هغه په لاسونو كې لكه د هغه د جنرالانو او د گوند د مشرانو زېري او پنجشېري په لاسونو كې زولني واچوي. ولسمشر كولاى شواى هغه لكه د گلابزوى په څېر مسكو يا بل كوم هېواد ته د سفير په توگه او يا زده كړو ته واستوي. دا بيا بڼي چې نجيب غوښتل تېى په كابل كې وساتي او د كب شپارلسمه ډرامه جوړه كړي. بېله كومه شكه د دې ډرامې سناريو كې چې بې جوړه كړې وه ځكه چې د شوروي اتحاد دفاع وزير او د نجيب پوځي سلاكار هم ترې خبر نه وو.

د نجيب الله دا خاينانه لوبه د هغه د دوو پرچمي ملگرو كښتمند او جنرال سلطان خندان له څرگندونو برېښېږي. كښتمند ليكي: «يو ځل مې له نجيب الله پوښتنه وكړه چې ولې له هغه سره جوړه نه كوي يا ولې داسې لار نه لټوي چې د دې غميزې مخه ونيول شي، هغه په ځواب كې وويل د هغه (شهنواز تتي سره جوړه شونې نه ده، پرېږده لومړى هغه په كوم كار لاس پورې كړي. نه پوهېدل چې د ده دا ډول دريځ يو ډول قېمار، ځانپالنه او زورښودنه وه يا د مقابل لوري ملامتول يا د چمتووالي د نيولو لپاره يې وخت ته اړتيا درلودله.» ۱۰۰۴ / ۳۹ د كښتمند پورته درى واړه گومانونه (زور ښودنه، د مقابل لوري ملامتول او د تتي د خپلپه موخه وخت ته اړتيا) سم وو. جنرال سلطان خندان د يوه ليكوال د دې پوښتنې چې د تتي د كودتا په اړه ټوله اداره خبره هم وه ولې يې نجيب الله او يا نورو دولتي ځواكونو مخه نه نيوله په ځواب كې وايي: «ډاكټر صاحب نجيب وويل چې دا هر څه تاريخ ليكي او زه نه غواړم چې متعرض شم انتظار اوباسم چې تتي څه كوي.» ۲۱۲ د نجيب دا خبره بڼي چې هغه غوښتل تتي يا خلقيان ملامت او بدنام كړي او هغه هم د يوې ډرامې د جوړولو له لارې. دا چې د خلقيانو د ملامتولو او بدنامولو ناوړه پايلې افغان ولس ته په كومه بيه تمامېږي هغه ته ارزښت نه درلود. دلته ليدل كېږي چې نجيب د خپل سازماني تعصب له مخې د ا، خ، د، گ ته تاريخ جوړوي، داسې تاريخ چې خلقيان ملامت او پرچميان سلامت ثابت كړي. دې ته كه خاينانه لوبه و نه ويل شي څه ورته ويلى شو؟

نجيب نه يوازې د خلقيانو سره خاينانه لوبې پر مخ وړلې بلكه د ملي روغې جوړې د تگلارې سره چې د سولې او جگړې، د نظام پايښت او پاشل ورسره تړلې وو هم لوبې پر مخ وړلې. د ملي روغې جوړې سره د نجيب د خاينانه لوبې په اړه به د وطن گوند د يوه غړي ولولو چې نجيب د گوند د غړو يوې غونډې ته ويلى وو: «له شماله به مسعود، له غربه به هزارگان، له جنوبه به حقاني او سيف او له ختيځه به عبدالحق په كابل راشي او په خپلو كې به داسې وجنگېږي چې د كابل په كوڅه كوڅه كې به ويني تويې شي، مجاهدين به بدنام او دوى (د نجيب ملگري) به نېك نام شي. د غونډې په منځ كې ترې وپوښتل شول، چې داسې ده نو مور بايد د وطن د لوړو گټو په خاطر يوه قرباني وركړو او حكومت د مجاهدينو په منځ كې داسې چا ته وسپارو چې ثبات ټينگ كړاى شي، خير دى زموږ يو څو ملگري دي پكې قرباني شي، خو چې نظام بيخي و نه پاشل شي. ډاكټر نجيب ځواب دا وو: د مجاهدينو په منځ كې حكمتيار دغه قوت لري، خو هغه را نه، نشي راتلاى، زه غواړم هغه بيرون پاتې شي. كله چې ورته وويل شول، چې آيا مور پخپله د نظام پاشلو ته زمينه جوړوو؟ د نجيب ځواب دا وو: (همگي را ميمانيم، خو حكمتيار از پېشم آمده نيمتواند، وى بيرون و ديگران را داخل ميكنيم، باز ديگران از دست او حكومت كده نيمتواند...) له دې څخه ښكاره معلومېږي، چې دا د مسكو هغه نقشه وه چې نظام بايد روغ پاتې نشي» ۲۰۰ / ۱۷۰-۲۰۱ هېواد هم تباه شي او پدې ډول نجيب د مسكو دا افغاني ضد نقشه پلي كړله.

نجيب الله پلوي خلقيان څوك وو ؟

د كتاب له منځپانگې نه معلومېږي چې د ا، خ، د، گ په نامه سياسي سازمان د ۱۳۶۸ كال د كب د شپاړلسمې ډرامې پورې هېڅكله يو موټي نه وو بلكې د دوو نه پخلاكېدونكو دښمنو ډلو (پرچم او خلق) څخه جوړشوي يو سياسي جوړښت وو. د دې دوو ډلو دا ډول له دښمنۍ ډك تاريخ ته په كتو سره دا پوښتنه پيدا كېږي چې ولې يو شمېر خلقي مشران د كب د شپاړلسمې په ډرامه كې د نجيب د پلويانو رول ولوبولو. مخكې لدې چې پورتنۍ پوښتنې ته ځواب ويل شي دې خبرې ته بايد د لوستونكي پام راوگرزول شي چې د دې ډرامې په درشل كې د افغانسان د خلك دموكراتيك گوند په نامه د خلق او پرچم د تلوالې د رهبري ارگان (مرکزي كمېټې) د ۱۲۰ تنو غړو څخه دېرش تنه خلقيان وو. د دې دېرشو تنو څخه درې تنه (وطنجار، انجينرنظر، پكتين) او پلويان يې همدا رنگه شاه ولي، ميثاق، جوزجاني، غوربندي او همفكران يې چې د امينيانو په نامه يادېدل هم د نجيب الله سره ودرېدل. د نجيب الله سره د دې دواړو ډلو ملگرتيا ددې سبب شوه چې نجيب په خلقيانو بريد وكړي. د كب د شپاړلسمې ډرامې په درشل او ډرامه كې د پرچميانو په گټه د نجيب الله پلوه خلقيانو رول ته په كتو سره هغوی په فوق العاده رتبو، مدالونو او بڼلونو روپيو ونازول شول.

دا چې د خلقيانو په ځپلو كې يو شمېر خلقيانو برخه اخېستې وه نه يوازي د نظام د ننه بلكې جهادي تنظيمونه هم څرگندونې لري. پدې اړه د اسلامي جمعيت كدر محمداكرام انديشمند ليكي: «د كودتا په ناکامۍ كې د پرچم ټولو ډلو او د خلقيانو په اړخ كې د حفيظ الله امين او د اسلم وطنجار او رازمحمد پكتين پلويانو رول درلود.» ۱۱۰ / ۲۱۴ دستگير پنجشېږي هم د نجيب سره درېدلي خلقيان د امين پلويان او د خلق د فرکسيون د زرم (زرمت) درې تنه مشران معرفي کوي. ميرصاحب کاروال د نجيب خلقي پلويان داسې راپېژني: «...له بله پلوه د سليمان لايق تر مشرۍ لاندې يوه نوي سيمه نيزه شنلستي ډله لکه انجينر نظر محمد، اسلم وطنجار، رازمحمد پكتين، وزيرې، منوکی منگل، اسدالله پيام، ميين يې پرخان راټول كړل كه وكولای شي په لازم فرصت كې يې د خلقيانو خلاف استعمال كړي وروسته له هغې په امين پورې تړلي ځپني مشران لکه غوربندي، شرعي جوزجاني، شاه ولي، فقيرمحمدفقير، خيال محمد كتوازي او حتی عبدالکريم ميثاق او نور ټاکلو سياسي موخو ته د رسېدو په خاطر ورسره يو ځای کېږي.»

اوس به د طرحه شوي پوښتنې په ځواب تم شو. د گڼ شمېر پخوانيو خلقيانو له انده د امين د پلويانو په شمول لاندې پنځه کتگوري خلقي مشران او کدرونه له نجيب سره ودرېدل.

۱ - په اداري، مالي او اخلاقي فساد ككړ.

۲ - سيمه نيز تړاو.

۳ - د امتيازاتو او څوكيو شوقيان

۴ - له مخكې د خاد سره تنظيم (دوه گوني رول لوبوونكي)

۵ - سوويتستان

د شوروي اشغال د هماغه پيله شوروي سلاكارانو او پرچميانو بلا استثنې ټول خلقيان څارل، ب ژمن خلقيان يې د حساسو څوكيو او په پوځ كې له محاربوي جزوتامونو څخه پاسيفه دندو (قرارگاڼو او علمي بنسټونو) ته تبديلول، ضعيف النفسه، څوكی پال او ښه غورښوونكي خلقي كدرونه يې په لوړو څوكيو گومارل او بلا استثنې په اداري، مالي او اخلاقي فساد ككړو خلقيانو ته يې دوسيې جوړولې. خادېستانو حتی په زندان كې د ځپنو امين پلوه خلقيانو د شخصيت كمزور او د خلقي واكمنۍ پر

مهال د هغوی تورو کارنامو ته په کتو سره د هغوی څخه د اجنټانو په توګه ګټه پورته کوله چې یوه بېلګه یې سلطان احمد بهین د خلقیانو د استخباراتي ادارې (اګسا او کام) د سیاسي څانګې مشر وو. د عبدالرشید جلیلي په وینا « دا سړی (سلطان احمد بهین) چې پرچمیانو او په خاص ډول خاد ته د جاسوسی او خدمت کولو په تعهد سره د اعدام نه خلاص شوی و، تر آخره پورې پرچمیانو او خاد ته وفادار او د خلقیانو د ځان غم شو. دې سړي یو څو نور ضعیف النفس کسان لکه نور آقا روپین او د هغه سره رابطه کې نور کسان پیدا کړل او د یوه پخواني پرچمي خلیل زمر سره چې د ثور انقلاب په لومړیو ورځو کې نور احمدنور د هغه وخت د کورنیو چارو وزیر په دې اتهام بندي کړی و چې ګوندي داود خان استخباراتي ادارې ته یې د پرچمیانو د پټو فعالیتونو او تشکیلاتو په هکله راپور ورکړی و، یو ځای د خلقیانو د پخواني ګوندي او دولتي مشرتابه په مقابل کې په توطیو پیل وکړ. « ۱۰ / ۱۴۶ - ۱۴۷ مخکې د میثاق له قوله راغلي وو کله چې د شوروي اشغالګرو له وتلو وروسته په حکومت کې شریکو خلقیانو د نجیب خلاف دريځ غوره کړ نو نجیب امینیانو ته مخه کړله له هغوی سره یې په زندان او زندان بهر سیاسي کار پیل کړ، هغوی یې خپل او له زندان څخه خوشي او په لوړو څوکیو وګومارل. له زندان څخه د خوشي شوو کسانو دريځونو ته په کتو سره د هغوی سره چلند کېدلو یعنې هغه چا چې رښتیني همکاري پیل کړه غوره مقامونه او امتیازات یې ورکړل او چا چې همکاري نه کوله دندې یې ور نکړلې یا دا چې عادي ماموریتونه یې ورکړل. د بېلګې په توګه پدې اړه محمد دوست وردګ د مرکزي قول اردو پخوانی قوماندان د خلقیانو په یوه مجلس کې ويلي وو: « زموږ ځینې ملګري د نورو د تهدید او تطمیع تر اغېز لاندې راغلي دي او د مقام او شخصي دريځ په اړه فکر کوي. دا لوبه چې نورو پلان کړې ده زموږ لپاره تباه کوونکې ده. موږ ته د زندان څخه د خلاصېدو مخکې د دولتي مقامونو ژمني شوي وي خو ځینو ته چمتو نه دي عادي حقوق هم ورکړي. دا د یوه بام او هوا لوبه څه معنی لري. یو شمېر ته یې ملکي او پوځي وزارتونه او معیبتونه، ریاستونه او قوماندانۍ ورکړي او ما چې نه غوښتل د نورو بنسټکار شم حتی زما د تقاعد عادي حقوق یې هم اجرا نکړل. « ۱۸ / ۴۹۳ همدا رنگه په حکومت او یا کور کې کېنولو خلقي امین پلوه کدرونو سره ورته سیاسي او استخباراتي کار تر سره شو. ښه بېلګه یې د افسرانو د عالی کورس استادانو (احمد علي او گلرنگ) ته د جنرالۍ د رتیبو ورکول او د سترو جزوتامونو د بولندویانو په توګه ټاکل دي. د شوروي یرغل وروسته د افسرانو په عالی کورس کې د لسو څخه زیات د خلقي واکمنۍ د سترو جزوتامونو قوماندانان د استادانو په توګه وګومارل شول. خو ولیدل شول چې د کب د ډرامې په درشل کې جمهور رییس د هغوی څخه دوو تنو احمدعلي او گلرنگ ته جنرالۍ ورکړله او د قوماندانانو په توګه یې مقرر کړل. جعفر سرتېر چې هغه هم د افسرانو په عالی کورس کې استاد وو کیسه کوله چې نجیب الله د کب د شپاړلسمې څه موده وړاندې وروغوښتم او راته ويلي ويل: « تاسې ډېرې سختۍ وګاللې دا یو میلیون افغانۍ واخله چې لږترلږه نورمال ژوند وکړي. ما ورته وویل مننه، زما ګوزاره کېږي دا پیسې کوم بل چاته چې اړتیا لري ورکړي. « دا یوه بېلګه وه چې څه ډول نجیب خلقیان پېرل. نجیب له زندان څخه خوشي شوو امینیانو ته د ګوند د جوړولو اجازه ورنکړه خو لوړ لوړ ملکي او پوځي مقامونه یې ورکړل. دې دا معنی لرله چې هغوی د نجیب د حکومت د مامورانو په توګه د کار کولو حق درلود خو د سیاسي فعالیت اجازه یې نلرله. د شوروي اشغال پرمهال په واک کې شریکو خلقي مشرانو د اشغالګرو د وتلو وروسته هوډ درلود چې نور د پرچم امر او نهی ونه مني او لدې امله یې تتي د کودتا په تور بنديان کړل خو امینیانو د نجیب الله د حکومت د مامورانو په څېر د نجیب د واکمنۍ د ټینګښت په موخه د خپلو خلقي ملګرو خلاف د پرچم تر څنګ ودرېدل او پدې ډول یې دوهم ځل د خپلو خلقي ملګرو خلاف جبهه ونيوله.

ډېرې خلقيان چې له نجيب سره ودرېدل په مالي او اخلاقي فساد كېر كسان وو. د بېلگې په توگه نجيب په مالي فساد كېر انجينر نظر محمد د وخت د ټولگټو وزير ته په يوه ستره غونډه كې ويلي وو: «زه خبر يم چې په خوشحال مېنه كې دې كور جوړ كړی دی. د حكومت د سمنټو او گادرو دې گټه پورته كړې ده، گلكاران او تركانيان هم د حكومت خلك دي خلاصه هرڅه د حكومت دي. بيا د وسلوال پوځ له لوی څارنوال پوښتنه كوي د هغو شپارلسو تنو دوسيه څنگه شوه چې له دفاع وزارت څخه ټولگټو وزارت ته تبديل شوي دي؟ هغه ځواب وركړ دوسيه بشپړه شوې ده. هغوی انجينران نه بلکې د قاليڼو سوداگر وو او اوس په جرمني كې سوداگري كوي...، نجيب بيا د ټولگټو د وزارت د لومړي گوندي سازمان د منشي څخه پوښتي چې هغه شپږ ميليونه افغانی څه شوي؟ هغه ورته وايي هغه وزير صاحب اخېستي دي. وروسته نجيب الله نظر محمد ته وايي له غونډې وروسته زما دفتر ته راشئ.» همدا لامل وو چې انجينر نظر محمد د خپل مالي فساد له امله چې محاکمه نشي د خپلو خلقي ملگرو خلاف د نجيب الله ترڅنگ ودرېد. د محمد اسلم وطنجار له خولې په مسكو كې د انجينري اکاډمي محصل افسر جگتورن نجيب الله وايي: «د گوند د واکمنی د نسکوریدو وروسته په مسكو كې پاتې شوم او د اکاډمی په كور كې له خپلې كورنۍ سره مې ژوند كاوه او د اکاډمی د ادارې له مسولينو سره مې دوستانه اړيکې لرلې تر دې چې زما د غوښتنې له مخې د اکاډمی مشرتابه افغانانو ته د اکاډمی اپارتمان هم وركاوه. يوه افغان را ته وويل كه وطنجار ته د كوم اپارتمان په وركولو كې مرسته وكړي. ما ورته وويل د هغه سره مرسته نه كوم. تصادفا څه موده وروسته په يوه مجلس كې له وطنجار سره مخامخ شوم. وطنجار گيله وكړه چې د اپارتمان په وركولو كې مې مرسته نه ده ورسره كړې. ما ورته وويل لدې امله مې مرسته نه ده كړې چې د كې د شپارلسمې په پېښه كې د نجيب سره ودرېدې. وطنجار وويل هغه اسناد چې نجيب په ما لرل كه په تره كې صاحب يې هم لرلای هغه به هم د نجيب سره درېدلې وای.» كله چې د شورويانو او پرچميانو د گډ پلان له مخې د خلقيانو د خپلو فرصت راوړسېد، پرچميانو په فساد كېر و خلقيانو ته د هغوی د فساد دوسيې مخې ته كېښودلې. ورته و يې ويل كه د پرچميانو سره همكاري ونكړئ قانوني چلند به در سره وشي. دې خوارانو بله چاره نلرله بېله دې چې د نجيب سره ودريري، د هغه هر دستور ومني او حتی د خپلو خلقي ملگرو په اړه د جاسوسانو په توگه ترې گټه پورته كړي او د خپلو ملگرو په وژلو او بنديانولو هم لاس پورې كړي.

بله ډله خلقيان هغه كسان وو چې د يوې ولسوالۍ او ولايت په کوچني چوكاټ كې ايسار وو. هغوی د سيمه ييز تر او له مخې له پكتياوال نجيب الله سره ودرېدل. البته د نجيب الله پر لوري د خلقيانو په را ماتولو كې شوروي سلاكارانو هم رول درلود لكه څرنگه چې گلداد ليكي: «شوروي سلاكارانو د كورنيو چارو وزير محمد اسلم وطنجار، د برېښنا وزير راز محمد پكتين او د ساختماني چارو وزير نظر محمد دري واړه زرمتي خلقي وزيران، د نجيب الله لور ته ورمات كړل او نجيب الله دغو كسانو ته د لا بهترو گوندي او دولتي مقامونو وركړې ژمني وركړلې او د دوی مالي امكانات يې لا زيات برابر كړل.» ۸۲۱ / ۱۰۵ جنرال محمد هاشم نوري چې هغه هم د زرمتم دی يوه ورځ ليكوال ته په بلجيم كې وويل: «په يوه مجلس كې چې انجينر نظر، پكتين او څو تنه نورو زرمتيانو شتون درلود انجينر نظر (ما نوري) ته وويل چې موږ زرمتيان بايد يوه خوله شو او تر دې وروسته د خلقيانو د مشرانو رول ولوبوو خو ما ور سره ونه منل او دا رنگه فكر مې وغندلو.» له بده مرغه د افغانستان د روان ناورين پر مهال شوروي او ناټويي اشغالگرو د بنكېلاک د هغه مشهور فورمول «بېل يې كړه اېل يې كړه» له مخې ناوړه گټه پورته كړې ده. د لږكيو او ډېركيو، پښتنو او غير پښتنو، درانيو او غلزيو، شمال او جنوب، لويي

پكتيا ، لوى كندهار او لويې مشرقي وېشني او د نجيب الله په گټه د زرمتي خلقيانو استعمالول او د لږكيو د حقوقو په نامه د م، م د سولې د پروگرام شنډول يې څرگندې بېلگې دي.

د گوند دوهمه كنگره

د افغانستان د خلك دموكر اتيك گوند د مؤسسي كنگرې په دايريدو سره د واک د ترلاسه كولو پورې بله كنگره را ونه بلله. واک ته په رسيدوسره بيا هم گوندي مشرتابه د كنگرې د رابللو لپاره ليوالتيا ونه بنودله پداسې حال كې چې د گوند د اساسنامې له مخې په هرو څلورو كلونو كې بايد كنگره دايره شوې واى. گوند واک ته په رسيدو سره د زعامت د ليوالو د گوندي ضد كړنو له امله د كورني كړكچ سره لاس او گربوان شو چې پايله يې د گوندي مشرانو او گڼ شمېر كدرونو زنداني كېدل، وژل كېدل ، تبعيدېدل ، كودتايي هڅې او شوروي نيواك شو . د پېښو دا ډول بهير ته په كټو سره د شوروي اشغال پر مهال د خلقيانو له لوري د كنگرې د رابللو مسئله طرحه كېده تر څو كنگره د مركزي كميتې د كړنو جاج واخلي او د هغو پر بنسټ د گوند نوى مشرتابه وټاكي . البته د خلقيانو په شل مياشتنۍ واكمنۍ كې چې هر څه د انقلاب د ولولو او بنسټيزو سمونونو تر اغېز لاندې پر مخ تلل د كنگرې د رابللو په اړه چا فكر هم نه كاوه. د شوروي يرغل وروسته د خلقيانو لخوا د كنگرې د رابللو غوښتنې ، پر واكمن فركسيون او شوروي سلاكارانو فشار هغه وخت زور واخيست چې د شوروي پوځيانو د وتلو او د انقلاب څخه د خپلواكې دفاع مساله رامنځ ته شوه. د دفاع وزير او جمهور رئيس تر منځ د اختلافونه د پيدا كېدو وروسته خلقيانو د كړكچ حل د كنگرې په رابللو كې ليده خو د نجيب ځواب دا وو چې «د كنگرې د دايرولو وخت نه دى هيواد د جگړې په حال كې دى. » د نجيب الله د دې پلمې سره خلقي لورپوري (انجينر نظر محمد ، وطنجار) او د امين پلويان همغږي وو. د پرچميانو له لوري په دفاع وزارت له بريد وروسته چې د خلقيانو ستره برخه له ډگره وايستل شوه ، امنيتي حالات لا كړكچن شول او جگړو زور واخيست د ۱۹۹۰ كې د جون په شپږو ويشتمه د گوند دوهمه كنگره رابلل شوه. مخكې لدې چې پرچميانو د كنگرې نه رابلل د جگړې له امله كڼل ، خبره په جگړه كې نه بلكې په گوند كې د هغو خلقيانو شتون وو چې په كنگره كې د هغوى د گډون له امله د مسكو په لاس پر گوند تېل شوى مشرتابه بدلېده. د گوند دوهمه كنگره چې ځينو د هغې دايريدل يومثبت گام گانزه او فكر يې كاوه چې هغه به داسې پرېكړې وكړي چې په گوند كې يووالى ټينگ او اعتبار به يې لور شي. د كنگرې له دايرېدو وروسته د دې گونديانو دا هيلې هم په نهيلۍ واوښتې ځكه كنگرې ته ټاكنې رڼې نه وې او د انتخابي غړو نه د انتصابي كانديدانو او د هغو كسانو شمير زيات وو چې د گوندي مشرتابه له لوري نيول شوي پرېكړې بېله څه ويلو او په پټو سترگو ومنې. كنگرې ته داسې استازو هم لاره موندلې وه چې د كنگرې په غونډو كې يا ویده وو يا نه پوهيدل چې هلته څه تيريري يا څه ويل كيږي. د ساري په توگه كله چې د گوند د لارښوونكي هيات اوږد لسټ د فريد احمدزادك له خوا ولوستل شو د بابه صاحب په نامه يو استازى چې د گوند د تفتيش د كميسيون د غړي په توگه اعلان شوى هم وو لاس پورته كړ او ويې ويل : «ملگرى نجيب الله! اوس چې ملگرى دوستم د مركزي شورا اصلي غړى شو او ځاى يې تش شو زه ځان د مركزي شورا مستحق گڼم . لدې كبله هيله كوم چې د مركزي شورا د على البدل غړي په توگه وټاكل شم.» ۲۸۵ / ۱۰۹ كنگرې ته د استازو د ټاكلو په بهير كې خلقي اړخ هيڅ ليوالتيا نه لرله ځكه چې د امين د پلويانو او نجيب الله ته د وفاداره خلقيانو پرته خلقي مشران او پېژندل شوي كدرونه چې شمير يې اته سوه شاوخوا وو بنديان او يا بهر ته تښتيدلي وو. ليكوال هغه مهال په مسكو كې زده كړې كولې. په شوروي اتحاد كې گونديان د كنگرې له دايريدو څخه له رسنيو خبر شول او وروسته ويل كيدل چې د سفير لخوا دوه تنه محصلين په

کنگره کې د گډون لپاره استول شوي وو. کله چې د هیواد نه بهر کنگرې ته استازي انتصاب شوي دي دا چې په هیواد کې جگړه روانه وه، د مرکز او ولایتونو، د ولایتونو د مرکزونو او ولسوالیو ترمنځ د تگ او راتگ نسبتاً خوندي لار هوایی کرښې وې څه ډول به ټاکنې ترسره شوې وي. غوربندی چې د نجیب الله له پلویانو نه گڼل کیده د خپل کتاب په ۱۱۶-۱۱۷ مخونو کې د کنگرې برخه وال په لاندې پنځو ډلو ویشي:

۱. د بريالي پټ تشکيلات چې ځانگړې رهبري، موخي او سازمانونه يې لرل.
۲. د نجم الدين کاوياني او فريدمزدک ډله چې هغه د جمعيت د نظار د شورا پټ غړي بولي.
۳. د کشتمند ډله چې هغوی د کنگرې چلوونکي او فاسد بوروکراتان گڼي.
۴. د تني د کودتا په تور زنداني شوي ستري برخي پلويان چې د کنگرې پر قانونيت او د استازو او د گوند د رهبري د ټاکنو په څرنگوالي يې اعتراض درلود.
۵. نجیب الله او د ملي روغي جوړې تگلاري ته وفاداره برخه.

د، خ، د، گ د زیاترو مشرانو له ځانگړتیاوو نه یوه دا وه چې هغوی د گوند عمومي منشي ته د خپلي وفاداري په بنودلو او یا د خپل دریځ د ساتلو په موخه د هغه د هرې پریکړې که ور سره همغږي هم نه وو ملاتړ کړی دی چې غوربندی د هغو څخه یو دی. هغه په خپل کتاب کې د کنگرې ترکیب او د هغې د پریکړو بڼه انځورکاري خو د کنگرې د گډون کوونکي په توگه د کنگرې د هغو پریکړو په اړوند چې پخپل کتاب کې یې له هغو څخه نارضایتي بنودلي ده کوم اعتراض ونکړ او د نورو په څیر یې د کنگرې ټولې پریکړې تائید کړې تر څو نجیب الله ته خپله وفاداري څرگنده کړي. هغه مزدک او کاوياني د جمعیت پټ غړي گڼي خو هغوی ته یې د گوند د مرستیالانو په توگه مثبتې رایې ورکړه. ددې معنی دا کبږي چې هغه جمعیتیانو ته د وطن گوند د مرستیالانو په توگه رایې ورکړي ده. کنگرې نوي اساسنامه او کړنلاره تصویب او د گوند نوم یې (وطن) کینود. په نوي تصویب شوي اساسنامه کې د دموکراتیک سانترالیزم اصطلاح نه وه خو د گوند په تشکيلاتي جوړښت کې هېڅ بدلون رانغی. یوازې یې د تیرو اصطلاحاتو پرځای د میر غلام محمد غبار د وطن د گوند اصطلاحات لکه مرکزي شورا، ولایتي شورا او د عامل هیأت پرځای یې اجرائیه هیأت راوړل. د گوند کړنلاره د ملي روغي جوړې د تگلاري یوه کاپي وه. د غوربندی په وینا کله چې په تشکيلاتي برخه کې د گوند د نوي مشرتابه نومونه اعلان او د رایو په اتفاق تائید شول «د مرکزي کمیټې په لست کې هماغه پخواني نومونه ولیدل شول» ۱۱۷/۸۰ د هغو کسانو نومونه چې زیاتره یې د شوروي اشغالګرو اردلیان او پاڅه فرکسیونبازان وو، هغه نومونه چې په خبرو کې د ملي روغي جوړې سره سر بنور او په عمل کې یې هغه تخریب او سبوتاژوله او د شوروي اتحاد د پنځم ستون تله پکې خورا درنه وه. په کنگره کې کاوياني او مزدک د گوند مرستیالان وټاکل شول چې وروسته یې د خپلو نویو دریځونو او گوندي امکاناتو نه په استفادې سره د بغاوتګرو جنرالانو دوستم او مؤمن په لمسولو کې ټاکونکي ونډه لرله او همدا بغاوتګر جنرالان هم کنگرې د گوند رهبري ته راپورته کړل. د گوند په نوي مشرتابه کې د کارمل ډلې او نورو سکتاریستي اندونو د خاوندانو دریځ خورا غښتلی شو چې نجیب الله یې ارایست له شوروي نه د کارمل راستنیدلو ته غاړه کیردي. د کنگرې د رابللو په درشل او وروسته ویل کېدل چې نجیب الله د بريالي دي غوښتنې ته لیبیک ویلی چې د هغه غوښتنې به مني پدې شرط چې نجیب د گوند د عمومي منشي په توگه پاتې شي. په کنگره کې د گوند لارښوونکي هیأت ته د کارمل د زیاتو پلویانو راپورته کیدو هم وښودل چې نجیب د بريالي غوښتنو

ته مثبت ځواب ورکړی دی. د نجیب الله له لوري د کنگري د رابللو موخه د نوموړي د هغې وينا څخه چې د کنگري د جوړیدو مخکې د کابل ښار د گوندي سازمان په کنفرانس کې کړې وه جوته کړې چې ویلي یې وو: «ملگرو! څرنگه چې زه د شوروي ځواکونو د وتلو ویاړ لرم د گوند د دوهمې کنگري د جوړیدو ویاړ هم زما دی. پدې بنسټ د گوند دوهمې کنگري د دایریدو موخه د نجیب الله د ویاړونو د لست او ردول وو.» ۲۸۰ / ۱۰۹ عجیبه دا ده چې نجیب د شوروي د اشغالگرو ځواکونو د اېستلو ویاړ خپل گڼي چې دا د خدا وړ خبره ځکه ده چې هغه د شوروي اشغال له برکته شورویانو وزارت او زعامت ته رسېدلی وو نو هغه به څرنگه خپل بادار ته ویلي وي چې پوځیان یې له هېواد څخه وباسي. که چېرې د کنگري پرېکړو ته وکتل شي د گوند نوم یې بدل کړ، نوې اساسنامه او کرڼلاره یې تصویب کړه خو هماغه ناکام آزمایش شوي مشران د گوند په مشرتابه کې پاتې شول او د دوستم په څېر افرادو هم د گوند مشرتابه ته لار وموندله. دا کنگره په واقعیت کې د موټر د ترمیم هغه ورکشاپ ته ورته وه چې سور رنگه موټر یې په شنه رنگې موټر واړولو خو انجن یې هماغه زور زنگ وهلی انجن وو چې د مقصود مزل ته یې سپرلی نشوای رسولی.

د ببرک کارمل نوی ماموریت

مسکو کارمل په ۱۹۷۹ کې د کابل په پلاز کېنولو په ۱۹۸۶ کې یې له واکه گوښه او مسکو ته وغوښت هلته یې ورته د مېلمه په څېر د ژوند آسانتیاوې برابرې کړې او د ۱۹۹۱ کال د جولای په شلمه کابل ته ولېږلو. کارمل افغانستان ته د تگ پر مهال د مسکو په هوايي ډگر کې شاوخوا پنځوسو تنو ته چې د مخي ښي لپاره ورغلي دي ویلي وو: «... که افغانان وغواړي چې زه بیا د دولت مشر شم زما کابینه به هماغه پخوانی کابینه وي.» دا بیا ښيي چې هغه بیا د زعامت ليوال وو. فقير محمدودان د نجیب الله له قوله لیکي: «شوروي مقامونو ورته ویلي وو، ببرک کارمل د افغانستان یو تبعه دی او حق لري په افغانستان کې ژوند وکړي. لدې کبله هیڅوک حق نلري هغه لدې حق څخه محروم کړي او نه باید چې محروم یې کړي.» ۶۶ / ۲۰۶ لدې وينا څخه معلومېږي چې شوروي حکومت یا د شوروي اتحاد په دولت کې ځانگړې ځواکمنې شبکې چې بېله شکه ک. گ. ب. ده کارمل د بل ماموریت د ترسره کولو لپاره افغانستان ته استولی دی او نجیب الله چاره نلرله بېله دې چې د خپل بادار دستور ومني. د پردیو په لاس کېنولو واکمنو برخلیک همدا دی چې د خپل بادار هرې غوښتنې ته که ورسره همغږي هم نه وي لیبیک ووايي. مسکو کارمل د خپلو راتلونکو نقشو د پلې کولو په موخه له واکه گوښه کړی وو او په مسکو کې یې ساتلو چې دا د گرباچف له هغې وينا څخه څرگندېږي چې کارمل ته یې ویلي وو: «مور هر یو دا امکانات نلرو چې د وخت غوښتنو او په نړۍ کې بدلونونو ته اړین ځواب ووايو. البته د ملگري کارمل خدمتونه ستر دي او د هغه ونډه د انقلاب او د افغان- شوروي د دوستۍ په ټینګښت کې بیسارې ده. خو عاقلانه به دا وي چې د عمومي منشي مقام یوه ځوان ملگري ته پرېښودل شي. د ببرک کارمل لپاره کار کړل ډیر ستونزمن دي باید د خپلې روغتیا په اړه فکر وکړئ مور په راتلونکې کې هغه ته اړتیا لرو.» ۲۱۴ دا اړتیا پداسې حال کې لیدل کېدله چې د شوروي په کمونست گوند کې محافظه کار اړخ او که وویل شي ک. گ. ب. د گرباچف خلاف کودتا ته چمتووالی نیولو چې په مسکو کې د گرباچف د گوښه کولو وروسته د پروسترویکا مخالفان چې د بریژنف د دکتورین پلویان گڼل کېدل په واکمنیدو سره په کابل کې کارمل ورته گام اوچت کړي او د خپلو پلویانو پرمت چې په اصطلاح د تني د کودتا وروسته په پوځ واکمن شوي وو نجیب الله را وپرزوي. هغه مهال نوراحمدنور د نیویارک او جنرال عبدالقادر

د يوگوسلاويا څخه هم كابل ته تللي وو . دوي مياشتې وروسته د اگست په شلمه په مسكو كې د كودتا هڅه وشوه گرباچف يې په كرميا كې تر څارنې لاندې ونيو خو د روسيې د جمهوررئيس باريس يلټسن د مخالفت له كبله كودتاچيان ټكني او كودتا ناكامه شوله خو يلټسن د گرباچف په پرتله د بشپړ واک او غوره دريځ څخه برخمن شو . كارمليانو بېله ځنډه كودتا په خوښيو ومانځله او نجيب هم سملاسي بېله دې چې د كودتا بری يقيني شوی وي د كودتا مشرتابه ته د مبارکي پيغام واستاوه . په شوروي اتحاد كې د كودتا ناکامی د پرچم د دواړو سيالو مشرانو (كارمل او نجيب) لپاره ناوړه پيغام درلود . د كارمل د بيا واک ته رسيدلو خوبونه د اوبو ځك شول او نجيب الله په شوروي اتحاد كې خپل اصلي حامي د ك گ ب مشر گريچكوف له لاسه وركړ . يلټسن او ټيم يې دې پايلې ته رسيدلي وو چې نور د شوروي اتحاد اقتصاد د افغانستان دولت د ملاتړ دروند پېټي نشي وړلی او نشي كولی د ا، خ، د، گ (وطن گوند) تر مشري لاندې افغان دولت ته خپلې مرستې جاري وساتي او په افغانستان كې د واكمنۍ د بدلون لپاره چې لا مخكې يې ورته چمتووالی نيولی وو په ټول قوت سره مټي بډ وهلې . د روسيې مشرتابه غوره وگڼله چې د نجيب الله پرځای خپل پروتوكولي غيرپښتانه جهاديان د كابل په پلاز وويني چې كارمل هم ورسره همغږی وو . د پروني انترناسيونالست او نني ناسيونالست كارمل نوی ماموريت د شپيگل مجلي د خبريال سره د هغه له مركي جوتيري چې وايي : « مور ناسيونال دموكراتان يو...، زه غواړم د لږكيو مليتونو د حقوقو د لاسته راوړلو په خاطر مبارزه وكړم.» ۲۱۵ همدارنگه كارمل د شپيگل د خبريال ددې پوښتنې په ځواب كې چې د مسكو څخه د بيا راستنيدو انگيزه مو څه ده؟ بيا غواړئ سياست ته ور ودانگي؟ وايي: « زه غواړم په افغانستان كې د سولې او امنيت د بيا راستنيدو لپاره مبارزه وكړم. د ځمكنۍ بشپړتيا ، د مليتونو د حقوقو ، د دموكراسۍ د ارزښتونو د ساتنې او د بشر د حقوقو لپاره مبارزه وكړم.» ۱۶۶ / ۱۵۵ كارمل افغانستان ته د رسېدو سره سم زعامت ته د رسېدو په موخه فعاليت پيل كړ . په لومړي گام كې يې پلويانو يوه اعلاميه خپره كړه چې د افغانستان د خلق دموكراتيک گوند د ۱۳۶۹ كال مركزي كمېټه دې غونډه وكړي چې د گوند مشر وټاكي . بېله شكه نجيب الله دې كار ته ليواتيا نرله خو هغه ته يې دا پيغام درلود چې كارمل او پلويان يې د واک د ترلاسه كولو هوډ لري . د كارمل دا لوبه د گوند بهرهم پيرو ته څرگنده شوی وه او د محمدابراهيم عطايي د ليكنې پر بنسټ « بېرک كارمل هيواد ته د راستنيدو وروسته خطرناکه لوبه پيل كړې وه د گوند غيرپښتانه غړي چې ستمي روحيه يې لرله سره نږدې كول . د دې خطرناک خوځښت رهبري د محمودبريالي، كاوياني او فريد مزدك په لاس كې وه .» ۱۷ / ۴۸۵ نجيب د ده خلاف د خپلو پرچمي ملگرو نقشي او ملي ضد كړنو ته چې د هيواد د ميشتو ورونو قومونو تر منځ دښمني ته په لمن وهلو څرخيدلي په مرو سترگو كتل او د مخنيوی په موخه يې تدبيرونه نه نيول . ترڅو خبره په شمال كې د پرچمي جنرالانو (دوستم ، مؤمن ، نادري) بغاوت ته ورسيدله او بيا يې هم د دې بغاوت د كابو كولو لپاره كارمليان استول . عجيبه دا ده چې نجيب الله د خپلو كارملي ضد همكارانو او د ده رښتینو خواخوږو انديښنو او وړانديزونو ته چې په كارمليانو بشپړ باور لري او هغوی په شمال كې د ستونزو د حل لپاره گوماري چې عاملين يې دوی په خپله دي پام نه راگرزوي . د بيلگي په توگه كله چې په شمال كې بغاوت پيل شو د دې بغاوت د كابو كولو لپاره عظيمي استوي او د كورنيو چارو وزير رازمحمد پكتين د مزارشريف د څارندوی د قوماندانۍ څخه يو شفر ترلاسه كړی وو چې عظيمي د كودتاچيانو سره همغږی دی . پكتين ليكي : « ما ډاكټر صاحب ته وويل چې ما د څارندوی له قوماندانۍ څخه داسې شفر اخیستی چې دوستم نبي عظيمي ته وظيفه سپارلې ده چې څه كابل ته ولاړ شه مور هم كابل ته درځو . ته هلته تياري ونيسه . ډاكټر صاحب بېله دې چې د شفر په هكله څه ووايي ما ته يې په ځواب كې وويل چې نبي عظيمي كارملی نه دی.» ۱۳۷ / ۱۸۶ - ۱۸۷ د نجيب الله دا ډول دريځ د دې

واقعيت ښکارندوی دی چې هغه یوازې پخپلو پرچمي ملگرو باور درلود او خلقي پکتین ورته د ډاډ وړ همکار نه بریښیده. البته په پرچمي مشرانو کې داسې کسان هم وو چې د هغه مهال په حساسو شرایطو کې یې د پرچميانو یووالی غوښت چې یو له هغو څخه ظهور رزمجو دی. نوموړي د کارمل او نجیب ترمنځ د اختلافونو د حل کولو په موخه هڅې پیلوي. پدې هکله د ۲۰۰۶ کال د مارچ د میاشتې د آزادۍ مجلې په ۷۱ گڼه کې د ظهور رزمجو مرکه خپره شوې چې لنډیز یې دلته راوړل کېږي. رزمجو وايي ، ما نجیب الله قانع کړ چې د کارمل سره وگوري او دروانو پېښو په اړه گډ دریځ غوره کړي . نوموړی دوه ځله د نجیب الله سره گډ د کارمل لیدو ته ورغی او په دواړو لیدنو کې کارمل د اختلافونو د له منځه وړلو او گډ کار ژمنه وکړله. خو کله چې رزمجو د دریم ځل لپاره کارمل ته ورځي دا مهال محمود بریالی ، د لغمان د ولایتي کمیټې پخوانی منشي شفیق توده یي ، د ننگرهار د دولتي امنیت پخوانی رئیس معاذان او انجنیر نعمت هم د کارمل کور ته راغلل. هغوی د رزمجو څخه پوښتنه کړې ده چې د څه لپاره راغلی دی او هغه د خپل راتگ په هکله ورته ویلي دي چې پرچميان گډ کار وکړي د هغوی د غوسې سبب گرزې او د رزمجو په خبره «د دې خبرو په اوریدو سره، گواکې د نړۍ نظم گډوډ شو او د صغرا (کوچني) قیامت ننداره پیل شوه: ټولې چپلکې او بوټونه چې هلته وو پرما وویشتل او کومې ښکښلې نه وې چې ما ته ونه ویل شوي؟!...» پدې ډول د رزمجو د منځگړیتوب ماموریت چې د کارمل پلویان د نجیب خلاف کړنو لاس واخلي ناکامېږي .

د دسترخوان یاران په غلیمانو واوښتل

د کب د شپاړلسمې ډرامه کې نجیب الله د بریالي لوبغاړي رول ولوبولو خو دا بری د هغه د رالویدو پیلامه وه. ځکه چې په پوځ کارملیان واکمن شول هغه پرچميان چې د نجیب الله ورکه یې غوښتل او دې ته یې آمادگي نیوله چې له نجیب الله څخه د کارمل غچ واخلي. پدې هکله نبي عظیمي لیکي: «د ببرک کارمل پرچمي پلویانو د هیواد د دفاع هیله لرله سره لدې چې نجیب ته یې په سپکه سترگه کتل د خپل او خلکو د ژوند د ساتلو په خاطر هر ډول سرښندنو ته چمتو وو. خو د نجیب څخه غچ اخیستل او هغه ته یې د ضربې ورکول نه هېرول.» ۳۹۷/۱۲۹ د کب د شپاړلسمې ډرامې وروسته د حکومت د پرله پسې ماتو لړۍ پیل شوه ځکه چې د پوځ مورال ټیټ او بر عکس د وسلوالو مخالفینو مورال لوړ شو. د نجیب الله پلویان هم دا مني چې د کب د شپاړلسمې ډرامې وروسته په پوځ د نجیب مخالفان واکمن شول کومو چې د خپلې واکمنۍ د نړېدو په بیه یې د نجیب څخه د غچ اخیستلو ډډه نکوله. د نجیب دستیار محمداسحق توخي پدې هکله لیکي: «دا کودتا د مسکو د سناریو پر بنسټ د دکتورنجیب الله د دریځ د کمزورولو په موخه ترسره شوه ، چې د هغې په پایله کې د دولت پوځي توان ته یې سخت گوزار ورکړ او په وسلوال پوځ کې یې د ځواکونو توازن د هغو عناصرو په گټه واړاوه ، چې یو کال وروسته د دولت پر ضد د شمال په بغاوت کې د ملگرو ملتو د پنځه فقره یې د سولې د پلان په ښودلو کې یې څیرې برېښې شوې.» ۲۱۶ توخي رښتیا وايي چې د کب د شپاړلسمې ډرامې سناریو مسکو جوړه کړې وه او هغه نجیب الله عملي کړه خو توخي بیا هم د ۱۹۹۰ کال د مارچ د پنځمې نېټې په هکله هماغه پخوانی حکومتي اېلټي وايي چې گواکې شهناز تټي کودتا کوله خو پدې توپیر دا ځل د پاکستان پرځای د مسکو ښکېلتیا ته پکې گوته نیسي. توخي هغه عناصر چې له کودتا وروسته قوي شول نه معرفي کوي ځکه شرمیري چې هغه د ده او د نجیب الله د دسترخوان یاران وو. توخي ته په کار دي له خپل ملگري عبدالوکیل څخه د کب د شپاړلسمې ډرامې د حقیقت په اړه واورې چې مسکو چا ته د کودتا په بری کې مرسته کړې

ده تني يا نجيب ته . پدې اړه مخکې هم يادونه شوې وه چې يوځل بيا د کې جې بې د مشر خبره تکراراً راورل کيږي چې نجيب الله ته يې ډاډ ورکړی وو: «لکه څرنگه چې د افغانستان د دفاع وزارت د ښار سره نږدې دی دا کار امکان نلري خو په بگرام به د بريدونو په اړه فکر او پرېکړه وکړو...» د پرچميانو له کودتا څخه بهرنيان هم خبر وو لکه څرنگه چې بينن سېوان په خدا وکيل ته ويلي وو: «لکه چې تاسې کودتا په خپله گټه تنظيم کړې وه.» د پوځ د کمزورۍ پايله دا شوه چې د ۱۹۹۰ کال د اکتوبر په مياشت کې تيرين کوټ د ارزگان مرکز او د ۱۹۹۱ کال د اپريل په مياشت کې د خوست لويې ولسوالۍ د وسلوالو مخالفينو په لاس کې ولوېږي. په خوست کې زرگونه دولتي ځواکونه مخالفينو ته تسليم شول . د خوست سقوط چې هلته دوستمې مليشې د مخالفينو له لوري ونيول شولې مسکو او کارمليانو ته ښه لاسوند شو چې دوستم د نجيب الله خلاف ولمسوي هماغه دي چې په خوست کې د ازبکو د مليشو قوماندان ډگروال جوړه بيگ دوستم ته داسې شفر ليري: «ښه شوې چې ته رانغلي ټولې خبرې ستا پر سر وي .» «۱۵۵ / ۲۴۲ په خوست کې د دوو زرو شا وخوا دولتي ځواکونه هم مخالفينو ته تسليم شوي وو چې دا دوستم ته کومه توطئه نه وه . پدې اړه اسدالله ولوالجی (د خروج جنرال دوستم و سقوط نجيب الله) نومی کتاب په ۲۴۲ مخ کې راورې چې وروسته لدې دوستم د خپلو ملگرو سره غونډه وکړه او پرېکړه وشوه چې رسول پهلوان دې په فارياب او غفار پهلوان دې په سرپل کې د جهادي ډلو سره او سراج الدين صيادي به د دوستم اړيکې د مسعود او آزادبېگ سره ټينگې کړي . البته د جهادي ډلو سره د دوستم د اړيکو په ټينگولو کې اصلي رول پرچميانو او د لږکيو د حقوقود لاسته راوړلو د داعيې سازمانونو (ستميانو) ولوباوه. د خوست د سقوط وروسته «د ډاکټر نجيب الله او دوستم ترمنځ يو ډول ځانگړې وضعيت منځته راغی چې دوستم يې اغيزمن کړی وو. د بېرک کارمل پلويانو چې د دولت په څارگره اداره او د واکمن گوند په مشرتابه کې د سترگو وړ نفوذ درلود دا ورته ښه لاسوند شو، د دی مسئلې د حساسيت په پام کې نيولو سره د نجيب الله څخه دوستم او له دوستم نه نجيب الله ته د تخريبيونکو اطلاعاتو په ورکولو سره د هغوی اړيکې ترينگړې کړي. « ۱۵۵ / ۲۳۲ هغه مهال نه يوازې کارمليان په دې وتوانيدل چې د دوستم او نجيب الله ترمنځ اړيکې ترينگړې کړي بلکه پدې هم بريالي شول چې د دوستم اړيکې د داسې اطلاعاتو په ورکولو سره چې «وايي عبدالعلي مزارې هزاره پرچميان پدې تور چې پرچميان دي نه وژني څه کيږي چې د هغه سره هم اړيکې ونيسو...، زموږ ځيني گوندي ملگري چې د شمالي دي وايي چې د مسعود سره يې اړيکې نيولي دي موږ هم د هغوی له لارې د احمدشاه مسعود سره اړيکې ونيسو. « ۱۵۵ / ۲۴۵ - ۲۴۶ البته دا ټول د ک . گ . ب په اراده ترسره کيدل. شوروي استخباراتي کړيو چې د نظار شورا سره له پخوا اړيکې لرلې او د وحدت گوند سره يې يا په خپله يا ايرانيانو پرمت اړيکې ټينگې کړې وې غوښتل يې د هغوی اړيکې په دولت کې د دوی د مزدورانو (کارملي پرچميانو) سره هم ټينگې کړي. د وحدت حزب په هکله مخکې ويل شوي وو چې هغه د نجيب الله د هڅو له امله د شيخ آصف محسني د ډلې پرته له نورو اوو شيعيه ډلو څخه جوړ شو. په ايران کې د شارژ دافير په توگه په هنگري کې د صدراعظم کشتمند د ورور اسدالله کشتمند مقرري د دې پروژې د بريالۍ مخ ته وړلو يوه برخه وه . له جمعيت سره د دوستم د اړيکو په ټينگولو کې د پرچميانو په پرتله د سازا (سازمان انقلابي زحمتکشان افغانستان) رول ټاکونکی وو . د سازا پلاوي کله چې لومړی ځل له مسعود سره وکتل او په دولت کې د نجيب الله ضد حرکت په هکله خبره شريکوي مسعود ور ته وايي: «دا د پرچم په گوند کې نوی خوځښت دی چې د بېرک کارمل د پلويانو له خوا منځته راغلی او غواړي د کودتا له لارې نجيب الله نسکور کړي او د هغوی استازي څو ځله ما ته راغلي او منفي ځواب يې ترلاسه کړی دی له دې امله نه غواړم پدې بدنامه بهير کې شامل شم. د سازا پلاوی دوه ځله بيا هغه ته ورځي او

مسعود ته وايي دا حرکت دومره د کارمل له ډلې سره تړاو نلري ناسیونالستي صبغه یې پیاوړې ده، د ده د نه گډون له امله د واکمن گوند پښتانه به کابل حکمتیار ته تسلیم کړي هغه مهال به غیر پښتنو قومونو ته ستر گواښ متوجه شي. سربیره پردې که د نظارشورا و غواړي او یا و نه غواړي د شمال پاڅون پیل کيږي او نوموړی سازمان (د نظارشورا) به له دې بهیر نه لېرې پاتې شي. احمدشاه مسعود د سازا د پلاوي مشر ډگروال بسم الله ته وايي: تاسې ډاډمن اوسئ په شمال کې چې هر حرکت وشي د نظار د شورا پرته هغه په مخ نه ځي او زه پردې اعتقاد لرم.» ۲۷۰/۱۵۵ د احمدشاه مسعود او د سازا د پلاوي په خبرو کې دوه ټکي د پام وړ دي: لومړی دا چې مسعود هغه وخت د نجیب ضد حرکت سره یو ځای کيږي چې دا یو پښتني ضد بهیر دی. دوهم دا چې مسعود په شمال کې د هردولتي ضد حرکت بری د نظار د شورا پرته نا شونی گڼي دا ځکه چې په شمال کې د حکومتي ضد خوځښت د را پنځولو ترشا مسکو ولاړ وو او هغه مهال مسکو د هرچا نه زیات په مسعود حساب کاوه. د شوروي د یوه سرتیري د خاطر و نه چې «د مسعود د چریکانو سره زمور اړیکې دومره تودې وې چې د چریکانو مشران به ډله ډله زمور د لیدو لپاره زمور کنډک ته راتلل، هغوی ته یوه ډیره ښه میلمستیا هم ورکړل شوه. د چریکانو مشر مسعود او زمور قوماندان دا ژمنه سره کړې وه چې یو بل ته به زیان نه رسوي د دې ژمنپانې وروسته نور زمور ژوند بلکل په امن کې سو.» ۲۱۷ / ۳۲ / ۵۱۳ په مسکو کې د کرمل له واکمنو سره د برهان الدین رباني یو لړ پټې معاملې په جمعیت د مسکو ټینګ باور ښيي چې د هغو پربنسټ مسکو په راتلونکې کې غوښتل رباني د افغانستان د مشر په توگه وویني چې دې سفر د افغانستان په وروستیو انکشافاتو نیغ په نیغ اغیز درلود.

د ۱۹۹۱ کال د نوامبر (۱۱-۱۵) په میاشت کې رباني د مجاهدینو د یوه پلاوي په مشرۍ مسکو ته سفر وکړ. د سفر په پای کې یوه گډه اعلامیه خپره شوه چې د هغې په شپږمه ماده کې راغلي وو: «د شوروي لوری موافقه کوي چې د ۱۹۹۲ کال د جنوري مخکې به د کابل رژیم ته تسلیحاتي اکمالات، پوځي تخنیک او د پوځي وسایطو لپاره د سون د توکو استول دروي.» ۲۱۸ د دې پلاوي سره د دا ډول گډې اعلاميې خپرول ښيي چې مسکو پټیلي وې چې د نجیب پر ځای رباني د کابل په پلاز کېږي. د مسکو او رباني ترمنځ له پټو معاملو نه هغه وخت پرده پورته شوه چې د رباني د واکمنۍ په لومړۍ دوره «په کال ۱۹۹۲ کې په ملگرو ملتو کې د ملا رباني د حکومت استازي چې د رباني د پټ شفاهي توافق نه د شوروي له لوري د جگړې د تاوان د نه ورکړې په هکله خبر نه وو د افغانستان د ستونزې په اړوند بحث کې د پخواني شوروي نه د جگړې د زیانونو غوښتنه وکړه. د شوروي استازي په ځواب کې دومره وویل چې مخکې مور پدې اړوند د رباني په مشرتابه د افغاني پلاوي سره توافق ته رسېدلي وو... او رباني وروسته په یوه مرکه کې وویل د جگړې مسؤلیت د شوروي پخواني نظام په غاړه دی.» ۲۱۹ مسکو ته د رباني سفر د افغانستان په کشاله کې د ښکیلو هیوادونو د افغاني ضد توطئو او دسیسو د ځنځیر یوه کړۍ وه چې پدې هیواد کې د م، م د ژنیو لوزنامې د پلي کېدو مخنیوی وکړي او افغانستان ته ټیکو او سوله رانشي. لدې سفروروسته «د دسمبر په دریمه د پاکستان جمهور رئیس غلام اسحاق خان او صدراعظم نواز شریف په اسلام آباد کې د افغاني مهمو تنظیمونو مشران ومنل د خبرو په ترڅ کې یې مسکو ته د مجاهدینو د پلاوي سفر مثبت ارزیابي کړ او د افغانستان د کشالي په سوله ییز حل ټینګار وشو دې هدف ته د رسیدو لپاره یې اړینه وگڼله چې پاکستان ته د روسیې د جمهور رئیس د مرستیال الکساندر روتسکوی د کیدونکي سفر نه گټه پورته شي.» ۴۹ / ۵۸۵ رباني له مسکو وروسته سعودی او ایران ته هم سفرونه لرل چې د ده د واک ته رسولو په اړه تهران او ریاض ته د مسکو د تگلارې په اړه معلومات ورکړي. د مارچ په لومړیو کې په تهران کې د روسیې سفیر د وحدت اسلامي حزب له مشرانو سره

وكتل چې د دې كتنې وروسته د نوموړي گوند ځينې قوماندانان تهران ته غوښتل كيږي. دا ډول كتنې د مسكو- تهران او اسلام آباد گډې هڅې بڼې چې موخه يې د اسلامي جمعيت او وحدت گوند ترمنځ د اړيكو د ډاډمن ټينگښت سربره د واکمن نظام د نسكورولو په موخه د ځواکونو متحدول وو. هغه مهال مسكو نه يوازې له وسلوالو مخالفينو سره ليدنې كتنې كولې بلکې د وطن گوند د ځينو مشرانو لکه مزدک او جنرال عظيمي هم كوربه وو. په مسكو كې مزدک عظيمي ته ويلي وو: «په مزارکې به داسې اور بل كړو چې وچ او لاندې پکې وسوزيږي. د اختر زوی (هدف نجيب وو) ته به داسې درس ورکړو چې تاريخ هغه هېر نكړي.» ۱۲۹/۴۹۶ دا دواړه د پرچم د فرکسيون لورپورې يو ځای د مسكو نه کابل ته په يوه الوتکه راځي تر څو لومړی په مزار او بيا په کابل کې اور بل کړي. دوی نه يوازې په مزار بلکې په ټول افغانستان کې داسې اور بل کړ چې وچ او لاندې پکې وسوزيدل، دوی نه يوازې د اختر زوی بلکې افغانانو ته داسې درس ورکړ چې تاريخ به هغه هېر نكړي. مسكو د نجيب د راپرزولو چاره د واکمن گوند د ځواکونو څيرو پواسطه چې پر افغانستان واکمن وو، په مدرنو وسلو سمباله مليشو يې نفوذ درلود ليدله نو هماغه دي چې د عظيميانو او مزدکيانو په څير کسان يې استخدام کړي وو چې د دې مليشو د مشرانو او په تېره دوستم او نجيب ترمنځ د بي باورۍ فضا را وپنځوي او هغوی د مرکزي واکمنۍ پر ضد استعمال کړي. دې هدف ته د رسيدو په موخه يې د مختلفو کانالونو څخه گټه پورته کوله. د ساري په توگه «د انقلابي اختصاصي څارنوالۍ روسي سلاکار يوه دوسيه چې د دوستم اړيکې د آزاديگ د شمال د اتحادیې سره بنودل د اختصاصي انقلابي څارنوالۍ سياسي مسؤل افسر مسعود ته چې د فارياب د درزاب ولسوالۍ اوسيدونکی وو سپاري چې هغه په درۍ وژباړي ... ، سلاکار پدې خبر وو چې نوموړی د سيداکرام پيگير سره چې د دوستم حامي دی اړيکې لري او هغه ته دا دوسيه بڼې چې دوستم بايد محاکمه شي.» ۱۵۵/۱۹۷ د شوروي سلاکار موخه د دوستم خواخوږی هغه گواښ ته متوجه کاوه چې دوستم د انقلاب ضد سره تړاو لري ترڅو د دولت نه خپله لار بيله او د انقلاب ضد په کتار کې ودرېږي. همدارنگه «کارمل د دوستم سره د ترکمني عمر آغا په کور کې چې د دوستم ۵۳ فرقي افسر وو گوري. د دوی دا کتنه لدې امله د دوستم يا کارمل په کور کې ونشوه چې دوستم د کارمل سره د اړيکو د جوټيدو نه وېرېده...، همدا راز فريداحمدمزدک هم دوستم خپل دفتر ته رابللی وو او هغه ته يې يوه تابلو ډالۍ کړه چې په هغې کې يو زمری د يوه غويي په څېرلو کې بڼی. دې تابلو د خپل سمبولیک والي له کبله دا ارزښت درلود، ټول پوهيدل چې نجيب د خپلو زده کړو په وخت د نجيب گاو په نامه شهرت درلود.» ۱۵۵/۲۵۸ دا ټول د مسكو او د هغه د افغان چوپړيانو له لوري چې د نجيب د نسكورولو هوډ يې درلود په گډه تر سره کېدل. پدې کې شک نشته چې شورويانو نجيب الله ته هم داسې اطلاعات ورکول چې پر دوستم او نورو ځواکونو کسانو چې د هغوی د پنځم ستون رول لوباوه بي باوره کړي هماغه دي چې «په شمال کې ځينې لورپورې مسؤلین (جنرال مؤمن د حيرتان د گارنيزيون قوماندان، جنرال جمعه نظيمی د اتلسمې فرقي قوماندان، جنرال هلال الدين هلال د مزار د هوايي مفرزي قوماندان او جنرال احمديار د بلخ د څارندوی قوماندان) له دندې گوښه او پرځای يې نوي مسولین وگومارل. د حيرتان د بيز نوی قوماندان کله چې حيرتانو ته لاړ د جنرال مؤمن لخوا بندي شو او هلال هم مؤمن ته پناه وړ وړي پدې توگه له حيرتان نه د مرکزي واکمنۍ خلاف بغاوت پيلېږي. په شمال کې د بغاوت د پيلېدو وروسته نجيب ته په کار وو چې د ټولومطرح سياسي ډلو او متنفذينو همکاري يې جلب کړي وای. خو داسې برينيدل چې نجيب يوازې په خپلو پرچمي ملگرو باور درلود او هغوی يې په شمال کې د ستونزو د حل په موخه استول. په پرچمي توب کې يوب نجيب ته د مجنون په څېر هر پرچمی ليلي برينېده او پر هغوی يې اعتماد کاوه چې پايله د مرکزي واکمنۍ نسكوريدل شول. پدې هکله د هغه د دسترخوان يار

عظيمي په خپل کتاب کې راوړي په وروستيو کې «ډاکټر نجيب احمق شوی وو. زه به يې لېرلم چې دوستم او مؤمن راضي کړم، خو ما به هلته د ټولو جهادي او غير جهادي پوځي لږکيو ځواکونو ترمنځ اړيکې او نظم برابراه او چې کله مو کابل ونيو، نو ده ته معلومه شوه چې موږ څوک يو او دی څوک دی.» ۱۷۰ / ۲۰۰ کله چې مؤمن له حيرتان څخه بغاوت پيل کړ د «جنرال حسام الدين د اتيايمې فرقي د مرستيال او جنرال دوستم نه د مرستي غوښتنه کوي او خپلې اړيکې د سياسي بيرو د ځينو غړو لکه فریدمزدک او کاويانی د وطن د گوند د مرستيالانو سره ټينگوي او ويل کيږي چې محمود بريالي هم د مؤمن له لوري د مرکز له فرمانونه په سرغړونه کې رول درلود.» ۱۵۵ / ۲۵۸ جنرال دوستم د ټولو نه مخکې د مؤمن څخه خپل ملاتړ اعلان کړ پدې ډول د مسکو هلوځو نتيجه ورکړه چې دوستم د دولتي واکمنۍ په وړاندې ودريري. نجيب الله د وضعیت د کابو کولو لپاره شمال ته مختلف پلاوي چې مرکزي رول پکې عظيمي درلود استوي هغوی بغاوت کوونکو ته اړينې مشورې ورکولې او نجيب ته يې د وضعیت د ښه کيدو ډاډگېرنه ورکوله او د هغو سره جوخت يې مرکز ته داسې وړاندیزونه کول چې د بغاوت گرو دريځ لا پياوړی شي. جنرال عظيمی چې د بغاوت له پيل وروسته يې زياته موده په شمال کې تيروله ترڅو يې د دوستم قوتونه او هغه هم د نجيب الله د هدايت سره سم د ۱۹۹۲ کال د مارچ په اولسمه مزار شريف ته داخل کړل. دوستم مزار ته په ننوتو سره لومړی عظيمی ته ورغی او ورته وايي: «د خپل ځان سره مې پنځه زره تنه او زيات ټانکونه او توپچي راوړي دي هرډول چې امر وکړی اجرا به يې کړي.» ۱۹۸ / ۲۲ د جمهور رئيس دا پريکړه چې د دوستم مليشې مزار شريف ته ننوزي لدې امله د حيرانتيا وړ وه چې يوه ورځ مخکې هغه د کابل ښار د گوندي کميټي فعالينو ته پخپله وينا کې د شمال د پيښو په اړوند د دوستم، حسام الدين او مؤمن په پټه سپکې سپورې ويلې وې. مزار ته د دوستم د مليشو په ننوتلو سره هغوی سملاسي د څارندوی او اردو امنيتي پوستي بې وسلې کړې چې د هغو سره جوخت جهادي ډلې هم مزار شريف ته ننوتلې. د دولتي بغاوتگرو او جهادي ډلو له لوري د مزار شريف له نيولو وروسته په شمال کې نور ولايتونه هم مخالفينو ته سپارل کيږي. په همدې نېټه (مارچ اولسمه) د احمدشاه مسعود په مشرۍ يوه شورا جوړه شوه چې مرستيال يې حاجی محمد محقق او دوستم يې د پوځي چارو مسئول ټاکل کيږي او د شمالي ولايتونو اداره په لاس کې نيسي. دا مهال په مزار شريف کې د کابل څخه د گوند، اردو، څارندوی او دولتي امنيت يو گډ پلاوی موجود وو چې غړي يې د دوستم لخوا بندي شول خو نبي عظيمی او سيداکرام پيگير د گوند د مرکزي شورا غړي يې بنديان نکړل. عجيبه دا وه چې د دوستم او جهادي ډلو له لوري د مزار شريف د نيولو په شپه نجيب الله د راډيو ټلويزيون له لارې د وينا په ترڅ کې د جمهوري رياست نه د گوښه کيدو چمتووالی وښود. «د نورو په شپه د سيدمنصور نادري د اسماعليه مذهبي ډلې د مشر په کور کې غونډه وشوه چې په هغې کې علم خان آزادي، فهيم خان، دکتور مشاهد، د وحدت گوند استازي، جنرال دوستم، جنرال مؤمن او پخپله بناغلي نادري گډون درلود... او پريکړه وشوه چې جنرال عظيمي، نه د دولت د ځانگړي استازي بلکې د خپل ځان له خوا د يوه تاريخي دود په توگه جنډه پورته کړي.» ۱۹۸ / ۳۳ نجيب الله هم په همدې نېټه عظيمي ته هدايت ورکړ چې د نورو په ورځ د حضرت علی (رض) د روضي جنډه پور ته کړي. د دوو دښمنو خواوو (نجيب او په شمال کې د وسلوالو مخالفينو) له لوري گډه پريکړه دا گومان په واقعيت اړوي چې د پردې شا اصلي مرکز چې هم نجيب د هغه د مشورو پر بنسټ گامونه او چټول او هم يې د شمال بلواگرو ملاتړ کاوه ولاړ وو چې هغه مسکو دی. عظيمي د ولسمشر د دستور له مخې د سيداکرام پيگير سره يوځای د روضي په انگر کې چې هلته د مجاهدينو د قوماندانانو او دوستم سر بېره يې سلگونه وسله وال جنگيالي موجود وو جنډه پورته او حاضرينو ته يې وينا وکړه. دا چې د دولت مخالفين او بغاوت چيان په مزار شريف واکمن

دي بيا هم عظيمي او پيگير ته اجازه ورکوي چې جنده پورته کړي لامل يې دا وو چې هغوی يې خپل گڼل او ډاډمن وو چې په کابل به يې هم بيله کومې ستونزې دوی واکمنوي. د جندي له پورته کولو وروسته عظيمي کابل ته ستنيزي ځکه چې هلته يې مسئوليت چې جهاديانو ته د شمال ولايتونه سپارل وو پای ته رسېدلی دی. کابل ته په را رسيدو سره هغه د وطن گوند د اجرائيه بيرو په غونډه کې گډون وکړ. د هغه نه غوښتل شوي وو چې د شمال د پيښو په هکله رپوټ ورکړي: «ستر جنرال عظيمي چې په شمال کې خپل پلان د بريالي، کابوایي او مزدک د دستور له مخې پلي کړی وو د ويلو له پاره يې څه نلرل د بل ټاکونکي کارت نه يې استفاده وکړه او يوه هنري ننداره يې پيل کړه په ژرا يې پيل او غټي غټي اوبنکي يې پرمخ راغلي او داسې حالت يې غوره کړ چې د خبرو اړتيا پاتې نشوه او په پرله پسې توگه يې تکرارول زه يې سپک کړم نجيب الله له ځايه پاڅيد د مټې نه يې ونيو او ورته ويې ويل ته د وسله وال پوځ يو ستر افسر يې داسې وضعيت ستاسو سره نه بنايي کور ته ولاړ شئ، دمه وکړئ وروسته به سره ووينو.» «۸۰/۱۲۷ کله چې شمالي ولايتونه د مرکز له ولکې ووتل نجيب له دوو انتخابونو سره مخامخ شو يا بايد د ملگرو ملتو د سولې پلان ته غاړه کېږدي يا د شمال د پيښو سمبالونکو ته.» «په لومړي حالت کې يې برخليک د تنظيمي ډلو او د ملگرو ملتو لخوا د ټاکل شوو تکنوکراتانو په لاس کې لويده چې د تنظيمونو په پرتله يې د رژيم سره زياتې عقدي لرلي په دوهم حالت کې يې برخليک هغو مختلفو ډلو چې د ده د پرچم اړخ پکې فعال رول درلود ټاکه، خو داسې بريښي چې هغه په وروستي فرصت کې دوهم حالت غوره وگانه او پدې تمه چې رول به يې وساتل شي دوستم ته د عنز لمن نيسي او د کارمل د زړه سوي په هيله کېښاست.» «۱۸/ ۵۷۹ له همدې امله يې عظيمي، مزدک، بريالي، پيگير او د هغوی په څيرد خپل دسترخوان يارانو ته واک ورکړ هرڅه چې غواړي همغسې وکړي. عظيمي چې په دې ځايانه لوبه کې په پوره مهارت سره په شمال کې پښتني ضد ځواکونه واکمن کړل چې د کارمليانو غوښتنه وه. پدې کار سره هغه د خپلو پرچمي ملگرو په منځ کې ښه وځليده، د ده په وينا هغه ډله پرچميان چې د نجيب د نسکورولو ليوال وو ده ته راتلل او داسې وړانديزونه يې کول. «جنرال لطيف راغی او ويې ويل معاون صاحب عظيمي اوس هغه وخت رارسيدلی دی چې نجيب بي وسلې شي او قدرت په لاس کې ونيسي، د دوستم او احمدشاه مسعود نه مرسته وغواړه او د زرگونو گونديانو ژوند چې په خطر کې دی وژغوره...، يوازي لطيف نه وو بيشميره خلکو په هغو ورځو کې زما نه دا هيله لرله.» «۱۲۹/ ۵۵۳ عظيمي او نورو کارمليانو د مسکو د سناريو پر بنسټ او د خپلو ملگرو د خوښې له مخې او د هغوی پرمټ د اپريل په يوولسمه جيل السراج، په ديارلسمه چهاريکار او په څوارلسمه بگرام د احمدشاه مسعود مليشو ته تسليم کړل. د مزار څخه کابل ته د عظيمي د راستنيدو وروسته د م، م ځانگړی استازی بينن سيوان د جمهور رئيس پر ځای له هغه سره گوري ځکه پوهيزي چې اوس د افغانستان اصلي واکدار عظيمي دی. بينن سيوان د اپريل په ديارلسمه مزار شريف ته ځي او د دوستم سره گوري. کله چې مسعود د کابل ښار ځنډو ته راوړسول شو «د پروان په ولايت کې د ښاغلي مسعود تر مشرۍ لاندې او د عبدالعلي مزارې او جنرال دوستم په مرستياي د افغانستان د عالي جهادي شورا بنسټ کېښودل شو او د کابل د نيولو طرحه يې جوړه کړه. د کابل په ښار کې چې پوځي اختيارات د محمدنبي عظيمی سره وو د دې شورا پوځي ځواکونو ته د سرخوړی پرته د ننوتلو لارې هوارې کړې وې.» «۲۲۰/ ۱۷ پدې شورا کې» احمدشاه مسعود، جنرال دوستم، حاجی محمد محقق، عبدالعلي مزارې، سردار محمدارغون د آزاديگ استازي او يو شمير نورو جهادي قوماندانانو گډون درلود.» «۱۵۵/ ۲۸۹ دې شورا په جوړيدو سره د شمال ټولې سياسي جوړښت بشپړ شو چې مرکزي رول پکې خبيثه مثلث (اسلامي جمعيت، وحدت گوند او پرچم) درلود.

نه وطن نه كفن

د شوروي لښكر د بشپړ وتلو وروسته د كابل د عامې روغتيا په څلورلارې كې يو ستر مېټېنگ جوړ شو چې د نجيب الله په شمول د گوند او حكومت مشرانو پكې گډون كړی وو. د دې مېټېنگ ځانگړتيا پدې كې وه چې د گوند د مركزي كمېټې د څانگو د مشرانو په شمول د مركزي كمېټې ايراتو او د گوندي كمېټو غړو وسله په لاس ځانگړی يونيفورم هم اغوستی وو. نجيب الله په مېټېنگ كې وينا وكړه او د (يا وطن يا كفن) په زړه پورې شعار يې وركړ. پدې شعار كې د وطنپالني لور احساس پروت وو او هغو افغانانو ته پيغور وو چې هېواد يې پرې اېښی او يا د پرديو د ارادې له مخې د خپلو خلكو په وړاندې جنگيږي. خو پر بله خوا ولسمشر څه موده وروسته خپله كورنۍ د هندوستان د (پونه) ښار ته د كفن له وېرې واستوله او دې دا معنی وركوله چې په خپله يې پدې شعار باور نه درلود. هندوستان ته د خپلې كورنۍ د استولو سربېره د ده د ناکامې تېښتې هڅه يې بله بېلگه ده چې د دې شعار د وركولو څخه يې موخه د ځوانانو په احساساتو لوبه وه. تر دې دمه نه ده څرگنده شوي چې كوم گواښ هغه اړ اېست د شپې په تياره كې بېله دې چې كابينه، د گوند مشران او حتی د هېواد د استخباراتو مشر د هېواد څخه د وتلو په اړه خبر كړي. د هغه دستيار پدې اړه ليكي: «د ۱۹۹۲ كال د اپريل د څوارلسم په شپه (۱۳۷۱ وري پنځه ويښتمه) د دكتور نجيب الله د تلفون زنگ راغی چې د هغه دفتر ته ورشم، كله چې دفتر ته ورننوتم را ته و يې ويل...، همدا اوس د اجراييه كمېټې غړي راغلي وو، سليمان لايق، وكيل، مزدك، كاوياني او بريالي د اسلامي جمعيت د نظار د شورا سره د ايتلاف مساله طرحه كړله...، او سربېره پردې يې زما استعفی هم وغوښتله خو ما په ځواب كې ورته وويل چې زما گوښه كېدل له واكه او استعفی د ملگرو ملتو د عمليي يوه برخه ده خو تاسو له يوه اړخه د ملگرو ملتو د عمليي لاندې لاسليك كړی، اوس د اسلامي جمعيت سره د ايتلاف سوال راپورته كوی. زه د اسلامي جمعيت د نظار د شورا سره ستاسو د اعلاميې سره بالكل همغږی نه يم انتظار وباسی چې سبا ته بينن سيوان راشي. دكتور نجيب الله وويل چې د وطن د گوند د اجراييه كمېټې ډله بيزه راتگ او د اسلامي جمعيت سره د ايتلاف او زما د استعفی غوښتنې څخه و پوهېدم چې تر شا يې علاءالدين بالا ولاړ دی. د علاءالدين بالا څخه د دكتور نجيب الله موخه د شوروي سفارت وو.» ۲۲۱ / ۲۷۷ په زړه پورې دا ده چې د شوروي سلاكارانو وروستۍ ډله يوه ورځ وړاندې د اپرېل په ديارلسمه له افغانستان څخه وتله او نجيب ته يې د ډايمنو دوستانو په څېر سلا مشورې وركولې خو نجيب يوه ورځ وروسته د اپرېل په څوارلسمه په روسانو بې باوره شو. لدې څخه ښكاري چې يا توخي رښتيا نه وايي يا دا چې نجيب تر دې كچې غبي وو چې خپل انترناسيونالست دوستان يې نه وو پېژندلي او د هغوی د وتلو يوه ورځ وروسته يې هغوی وپېژندل. بيا هم نجيب د امين په پرتله هوښيار وو چې د خپلو انترناسيونالستو دوستانو ماهيت او حقيقت د هغوی د وتلو يوه ورځ وروسته ورته روښانه شو خو امين يوازې د خپلو دوستانو پواسطه د ده د وژنو نيمه گړۍ مخكې هغوی و پېژندل چې دی يې غولولی دی. عجيبه خو لا داده چې نجيب الله پوره څلور كاله د ملگرو ملتو په دفتر كې د توخي او خپل ورور سره ژوند كاوه لږترلږه يې د ده د واكمنۍ د بهيرونو، د خپلو غدارو پرچمي ملگرو او انترناسيونالستو دوستانو د خيانت په اړه خپلې خاطرې ونه ليكلي ترڅو افغانانو ته واقعيتونه معلوم شوي واى. لدې څخه ښكاري چې هغه د ليكلو لپاره څه نرل ځكه چې ده كومه څرگنده تگلاره نه لرله او ټول گامونه يې د شورويانو او خپلو پرچمي ملگرو د ارادې له مخې پورته كول. كه د خپلې سياسي مبارزې او په تېره د خپلې واكمنۍ خاطرې او د ناکامې تېښتې واقعيت يې ليكلي واى اصلي مجرم دی راخوت. غوره يې دا گڼلي وه چې د م، م په دفتر كې د هندي فلمونو ننداره

وکړي. د توخي د ليکنې په هکله بايد وويل شي هغه څه چې ده ليکلي دي واقعيت نلري بلکې د هغه پرچمي ملگرو له نجيب څخه نورې غوښتنې لرلې او که هغو ته يې لبيک ويلی وای د ده او د ده د ټيم کړنې يې تر غټې پوښتنې لاندې راوړلې او بنايي د ملي خيانت تور پرې لگول شوی وای. هماغه دي چې د م، م له کارکوونکو څخه غواړي د بينن سيوان سره اړيکه ونيسي او دی له هېواد څخه په قاچاقي ډول وباسي او هندوستان ته يې ورسوي. سربره پردې کله چې د ۱۹۹۲ کال د اپريل په څوارلسمه د شمال د بلواگرو ملاتړو پرچمي جنرالانو (جنرال محمدنبي عظيمي، جنرال محمدآصف دلاور، جنرال عبدالفتاح او جنرال يارمحمد) خپل وروستی گام چې جمهور رئيس د دوی غوښتنې هم ومني د نجيب الله سر پدې خلاص شو چې د دسترخوان ياران يې د ده سره نه دي، دی يې غولولي او خيانت يې ورسره کړی دی هماغه دي چې د هغوی غوښتنو ته منفي ځواب ورکوي يا بنايي پدې هکله د فکرکولو وخت غوښتی وي ترڅو د تېښتې لارې ولټوي او پدې ډول د هغوی له شره ځان خلاص کړي. دا چې دي جنرالانو د ده څخه څه غوښتل، نه ده په خپله چا ته څه وويل، نه يې رښتینو يارانو او نه يې غدارو يارانو. بېله کومه شکه هېڅکله به پرچمي جگپوړي د دې راز څخه پرده پورته نکړي ځکه چې د پرچمي مشرانو ټول تاريخ د ناولو معاملو او پټو رازونو ټوليزه ده. په هرصورت د ده پروني د دسترخوان غدار ياران خو ننني غلیمان د نوموړي په پرتله ځيرک وو او دې يې تر کلکې څارنې لاندې نيولی دده د تېښتې خنډ گرځي او اړ کېږي د م، م دفتر ته پناه يوسي. د نجيب الله د ناکامې تېښتې وروسته د اپريل په پنځلسمه د گوند د مرکزي شورا (سياسي بيرو) غونډه را بلل کېږي. پدې غونډه کې بريالی لايق د غونډې د رئيس په توگه پيشنهادوي چې دا پخپله يوه لوبه وه ځکه چې که په غونډه کې د گوند رئيس نه وي معمولاً د هغه مرستيال د غونډې د مشرۍ مسؤليت لري. د غونډې په پيل کې مزدک کابل ته د د الوتکو پواسطه د دوستم د مليشو د رارسيدو رپوټ ورکړ چې د دې خبرې به اوريدو سره سم دلاسه غلام فاروق يعقوبي د دولتي امنيت وزير «پورته شو او ويې ويل: دا ستر خيانت دی او له جلسې ووت.» ۱۷/۲۲۰ هېره دي نه وي چې د دوستم مليشي يوه ورځ مخکې هوايي ډگر ته رارسول شوي وي او جمهور رئيس عظيمي ته هدايت ورکړی وو چې هغه چهارآسياب ته وليري ترڅو کابل ته د حکمتيار د جنگياليو د ننوتلو مخه ونيسي. دا بيا نښي چې نجيب خپله هغه خبره چې د گونديانو يوې غونډې ته کړې وه چې حکمتيار ته به اجازه ورنکړم کابل ته ننوزي عملي کوله ترڅو په کابل کې د وينو لښتې وبهېږي. کابل ته د دوستم د مليشو رسول چې د نظارشورا جنگيالي يې هم د همدې مليشو په نامه په هوايي ډگر کې کېښته کړي وو کودتا چپانو بشپړ ډاډ پيدا کړ چې نور يې بری حتمي دی د جمهور رئيس سره خپل څرگند مخالفت نښي او يا د هغه څخه داسې غوښتنې لري چې هغه چمتو نه وو هغې ته غاړه کېږدي. بنايي هغوی داسې غوښتنې لرلې چې جمهور رئيس د مرگ گواښ پکې ليدلو د خپل شعار (يا وطن يا کفن) په ځای يې (نه وطن نه کفن) غوره وگڼلو، د کفن له وېرې له وطن څخه د تېښتې په لټه کې شو. هماغه دي چې په کابل کې د م، م له کارکوونکو سره د هيواد څخه د وتلو خبره شريکوي. د دې نړيوالې مؤسسې کارکوونکي د بينن سيوان سره چې په پاکستان کې وو اړيکه نيسي تر څو کابل ته راشي اونجيب الله له هېواد څخه وباسي. د سيوان الوتکه د شپې په يوه نيمه بجه را ورسېدله. نجيب الله او ور سره ملگري يې له څو امنيتي پوستو تير شول خو الوتکې ته څيرمه د دولتي امنيت د وزارت اړونده پوستې د جمهور رئيس د تگ مخه ونيوله. نجيب الله اړکيري چې بيرته ښار ته راستون او د م، م دفتر ته پناه وړي. دا مهال د دوستم مليشي د بينن سيوان الوتکه محاصره کوي او هغه ته د الوتکې څخه د وتلو اجازه نه ورکوي. بينن سيوان دا موضوع له نجيب سره شريکوي او د سيوان په وينا جمهور رييس د تلفون په کرښه ورته وايي چې د امنيت مسؤل (غلام فاروق يعقوبي د دولتي امنيت رييس) به درشي خو څوک نه ورځي. سيوان بيا

نجيب ته تلفون كوي او نجيب ورته وايي چې جنرال عظيمي به درشي ، عظيمي ورځي او بينن سيوان له هوايي ډگر څخه د م، د دفتر ته رالېږدوي. پدې اړه دا پوښتنه را پيدا كيږي چې ولې په افغانستان كې داسې حالات راغلل چې د واکمن گوند او دولت مشران شو د هيواد څخه د تېښتې هڅه وكړي چې په تېښته كې هم پاتې راغی. د دې پوښتنې ته لاندې پنځه لاملونه او يا يې يوه برخه ځواب ويلی شي:

لومړی - د دا ډول وضعيت واکمنيدل د وخت د زبرځواکونو په پاليسيو كې بايد ولټول شي چې نه يې غوښتل په افغانستان كې د م، د سولې پروگرام پلی شي.

دوهم - دا واقعيت هم د ليدو وړ دی چې د ملگرو ملتونو استازی بينن سيوان په خپله له توطئې څخه لېرې نه وو. لکه څرنګه چې د ملگرو ملتو پخواني استازي ، ديه گو کوردوويز چې د ژنيو د لوزنامې د لاسليک وروسته له دې دندې گوښه کړل شو د ده گوښه کول د خپلو مرستيالانو له لوري کودتا ګڼله. دې دا معنی لرله چې بينن سيوان د م، د سولې د پروگرام د شنډولو په موخه گومارل شوی وو.

درېم - نجيب الله ټولې هڅې د خپل او پرچميانو د دريځ د پياوړتيا په موخه متمرکزې کړې وې چې ټول د ده په وړاندې ودرېدل او کارمليانو بيا دده سره ځاينانه لوبه پر مخ وړله .

څلورم - نجيب الله د ملي روغې جوړې د تگلارې څخه د يوې پروژې په توګه ګټه پورته کوله داسې سوله يې غوښتله چې ټول او په هغو کې وسلوال مخالفين د ملي پخلاينې په نامه ده ته تسليم شي.

پنځم - د نجيب الله په اړه د مسکو د دريځ بدلون.

کله چې د کرملن په ماڼۍ کې د کارمل د ځای ناستي په اړه بحث کېده « ګر باچف عقیده لرله چې نجيب الله د ک . ج . ب لومړی درجه نوکر د مسکو د هر هدايت د اجراکولو لپاره ډاډمن سړی دی.» ۱۸۳

۱۹۹/ د نجيب الله واکمنی هم وښودل چې هغه د کي جي بي بنه نوکر وو او خپل ټول ګامونه يې د کي جي بي په خوښه پورته کول . همدا لامل وو چې کي جي بي هغه ته دستور ورکړ چې له امریکايانو سره نږدې شي او د افغانستان په اړه د واشنگتن د تگلارو او نيت په اړه شورويانو ته معلومات ورکړي . پدې هکله شبارشين د ک . ج . ب لورپوړی ليکي: «کله چې زه د کي جي بي د بهرنی څانګې مرستيال وم زموږ په اجازه نجيب الله د خپلې واکمنۍ په وروستيو کلونو کې د امریکا سره نږدې شو. تر يوه وخته پورې د هغه د اړيکو د جزبياتو څخه خبر وو خو يو وخت راغی چې موږ خپله لار ورکه کړله.» د لارې د ورکولو معنی دا ده چې نجيب الله د شورويانو سره لوبې پيل کړې وې. دا نو د خپل بادار سره غداري وه او بادار هرومرو خپل غدار مزدور ته سزا ورکوي هماغه دي چې په واکمن گوند کې يې خپل نور پرچمي مزدوران چې د دولت او په تېره دولتی امنيت او دفاع وزارت کې کليدی مقامونه لرل د نجيب الله خلاف ولمسول چې څه ډول خپل دي غدار نوکر ته سزا ورکړي.

نجيب د خپلې واکمنۍ تر وروستيو پورې خپلو پرچمي ملگرو ته د فعاليت بشپړ واک ورکړی وو او هڅې يې پدې متمرکزې کړې وې چې پر افغانستان يوازې دوی حکومت وکړي او خلقيان له ډګره وباسي. د نجيب الله د کابل ښار د څارندوی خلقي قوماندان جنرال ولي احمدزی چې د نجيب الله له پلويانو نه ګڼل كيږي هغه ته عبدالرحيم وردګ د څارندوی د دريمې فرقي قوماندان ويلي وو: «عظيمي را ته وويل که کوم وخت غږ درباندي وکړم چې فرقه دي زما د غوښتنې سره سم استعمال کړي دا کار به وکړي که نه. ما د جنرال وردګ دا خبره ولسمشر ته وکړله هغه را ته وويل تاسو خلقيان عظيمي تخریبوئ. څو ورځې وروسته جنرال وردګ د قوماندانۍ نه گوښه کړل شو.» د جنرال گوښه کول ښيي چې نجيب او د دسترخوان يارانو يې پلان درلود چې د وسله وال پوځ د ځواکونو په مشرتابه کې پرچميان او يا داسې څيرې وويني چې د پرچميانو غوښتنو ته بېله څه ويلو مثبت ځواب ورکړي او چا چې دي کار

ته غاړه نه اېښودله د ځواکونو له مشرۍ نه گوښه او په پاسيفه دندو وگوماري . له بله پلوه نجيب الله د کارمل په څېر د شورويانو د دستورونو رښتيني پلې کوونکی وو چې په شمال کې د ځواکمنو قومي مليشو جوړول يې ښه ساری دی. ولسمشر ته په شمال کې د مليشو د جوړولو د احتمالي گواښونو په هکله د هغه رښتینو همکارانو داسې ويل : « که هره ورځ د نويو قطعو د جوړولو په هکله د دوستم وړانديزونه ومنئ ډير ژر به په هر ولايت کې د دوستم ځواکمني قطعي راڅرگندې شي او داسې ورځ به راورسيزي چې د مرکزي دولت نه اطاعت ونکړي. » ۱۲۹ / ۴۹۴ ددې سره سره بيا هم نجيب په شمال کې د مليشو د جوړولو لړۍ ونه دروله او پايله يې دا شوه چې دا مليشي دومره ځواکمني شي چې د دولت خلاف بغاوت وکړي او همدا مليشي بيا د ۱۹۹۲ کال د اپريل په څوارلسمه د خپلو پرچمي ملگرو په وړانديز او د ده د هدايت سره سم کابل ته راوليږدوي او کله چې دی د مرگ له گواښ سره مخامخ شو او غوښتل يې له هيواد څخه وتښتي د ده په لاس جوړ شوي گارد او همدغو مليشو يې د خواجه رواش په هوايي ډگر کې مخه ونيوه او اړ شو چې د م ، م دفتر ته پناه يوسي.

که چيرې د نجيب الله واکمنۍ او په تيره په شمال کې د ۱۹۹۲ ز کال پېښو ته وکتل شي هغه « په سياست کې هيڅکله څرگنده تگلاره چې ستراتيژيک او باثباته خصلت ولري نه لرله، هغه د ورځې په نرخ لوبغاړی وو ، تر وروستۍ ورځې پورې يې اپراتيفي اوخاديستي ځانگړتياوې له لاسه ورنکړې، هغه په هيچا سربيره پر يوه ورور، يوه توخي او يوه جفسر اعتماد نه درلود ، د خپل واک په وروستيو ورځو کې يې خپل وفادار کسان لکه لايق او يعقوبي هم له خپله ځانه لېرې کړي وو. » ۱۸ / ۵۷۲ د ده دا ډول ځانگړتياوې ددې سبب شولې چې ټول دده نه مخ وگرزوي ، د ده شاوخوا کمزوري ، فرصت غوښتونکي او د مسکو په پنځم ستون پورې تړلې څيرې راټولې شي او بالاخره دی ارشي چې د شپې په تياره کې د هغو سلگونو زرو افغانانو په شان چې په پټه قاچاقبرانو له هيواد نه ايستل د هيواد نه د تښتې هڅه وکړي چې دا هڅه يې هم د ده په لاس جوړ شوي گارد شنه کړه او په نهيلۍ سره د ملگرو ملتو دفتر ته پناه يوړله پدې تمه چې دا نړيوال سازمان به مرسته ورسره وکړي هندوستان ته چيرې چې خپله کورنۍ يې پخوا استولې وه ورسوي. دې سازمان هم ورسره مرسته ونکړه او څه د پاسه څلورکاله هلته پاتې شو ترڅو د ۱۹۹۶ ز کال د اکتوبر په پنځمه طالبانو دی او د ده ورور جنرال شاه پوراحمدزی د عامه روغتيا په څلورلارې کې په دار وځړول . د نجيب الله پلويانو په لومړيو کې د هغه تښتې په نجيب الله تور گانه خو کله چې پدې هکله فليپ کاروين د م، م د سازمان کارکوونکي په خپل « دافغانستان غمگنې برخليک » نومي کتاب کې د کابل څخه د نجيب الله د تښتې په اړه بشپړ معلومات خپاره کړل ملگرو يې د هيواد څخه د هغه وتل د مخکنيو توافقاتو له مخې چې د گوند او حکومت د همغږۍ له امله ترسره شوي وو گڼي . د وطن د گوند په مشرتابه کې د نجيب الله مخالفان او حتی ملاتړی لايق هم دا ادعا نه مني چې نجيب د گوند او حکومت سره د هيواد څخه د وتلو خبره شريکه کړې وي. د کارمل ډله دا هم وايي چې ده ته د اپريل په څوارلسمه د خونديتوب ژمنه ورکړل شوې وه خو هغوی خپلې شونډې گندلې دي چې دوی له هغه څخه څه غوښتل چې د خونديتوب ژمنه يې ورکړې وه. کله چې نجيب الله د م، م په دفتر کې پناه واخېستله ښايي د شهناز تني په اړه يې خپلې هغه سپکې څرگندونې چې يوې ستري غونډې ته يې کړې وي ذهن ته راغلي وي د شرم احساس يې کړی وي ځکه چې زمري هم کله ناکله د څو ښر مېنانو څخه تښتي. تنی د نجيب د پرچمي ښر مېنانو له وېرې و تښتېدل او نجيب هم د خپلو همدغو پرچمي ښر مېنانو له ډاره د تښتې هڅه وکړه خو هغوی يې مخه ونيوله.

د نجيب الله ناکامه تېښته

د نجيب الله د ناکامې تېښتې په اړه د ملګرو ملتو د کارکونکي فليپ کاروین په کتاب کې راغلي دي. د اپریل په څوارلسمه (وري څلېرویشتمه) لورپور و پرچمي جنرالانو له نجيب الله سره کتلي له هغه نه يې داسې غوښتې کړې دي چې نوموړي ته د منلو وړ نه وي او د هغو د نه پلي کولو له امله خپل ژوند په خطر کې ويني، يوازينی چاره له هيواد څخه تېښته کړي او د ملګرو ملتو له استازو څخه يې هيله کړې چې دی له افغانستان څخه وباسي.

کله چې نجيب د اپریل د ۱۴ / ۱۵ په شپه د پرچمي جنرالانو د غوښتنو په اړه په کابل کې د م، م دفتر ته معلومات ورکړی دی فليپ کاروین وروسته لدې د م، م د کارکونکو د اجراتو په هکله ليکي: «عوني بوتسالی (د بينن سيوان لومړي مرستیال) د ۱۹۹۲ کال د اپریل په پنځلسمه په ۳۰ : ۷ په سهارنی غونډه کې خبر راکړ چې تيره شپه د بگرام هوايي ډگر بيله نښتې د احمدشاه مسعود ځواکونو نيولی دی. د ډگر من لاوان په خیره اوس د کابل دفاع مسخره برېښي. ځکه د بگرام هوايي ډگر د مجاهدينو په لاس کې لويديلی دی. عوني مور ته وويل چې نن شپه په دوولس نيمو بجو نجيب تېليفون کړی وو او د بيطرفه شورا د بيړنی غونډې غوښتنه يې کړې ده او همدارنگه غواړي چې بينن عاجلا هغه په الوتکه کې کينوي او په خوندي ډول يې بهر ته وليږدوي.

د دورځي ۳۰ : ۱۰

د کلنل ناولان په کوټه کې غونډه. ټولو وسايطو ته تيل واچوئ. ډاډمن شی چې ټول وسايط فعال وي او په ټولو موټرو کې د ملګرو ملتو جنډې (بیر غونه) موجودې وي.

۱۹۹۲، اپریل ۱۶، شپي ۱۰ : ۱

دعوني بوتسالي تېليفون وینس کړم ويې ويل د پنځلسو دقيقو په ترڅ کې موټر در رسيري او تا اخلي ما خپل کالي مخکې له خوبه چمتو کړي وو ترڅو په بيړه چمتو شم...

ساعت ۳۰ : ۱

د ملګرو ملتو يو موټر راوړسید. چلوونکي زه د اسګاپ قرارگاه ته يووړم. د هغه ځایه بيله ځنډه د نجيب د استوګنځي په لور وخوځیدو. نجيب يوه خره خط ډاره دريشي اغوستې وه. يوه سوداګر ته ورته وو او په اېښتيا سره يې خنډل. توخي، ميرمن او دوه ماشومان (يوه لور او يو زوی)، د نجيب ورور، يو ساتونکی او يو خدمتګار هم له نجيب سره وو. په ټوله کې د نجيب په شمول ۹ تنه کيدل. مور موټر ته ننوتلو او بيله ځنډه توخي او عوني د نجيب د استغفي په وينا کار پيل کړ. هغوی څو ورځي پرې کار کوي او اوس غواړي هغه پای ته ورسوي. عوني چې د نجيب په وينا باندي د توخي سره بوخت وو راووت ويې ويل بايد د هوايي ډگر په لور وخوځيرو. توخي په موټر کې د نجيب سره په وينا بحث کوي. نجيب وينا مخکې ليدلې او کوم د سترګو وړ بدلون نه دی پکې راغلی.

ساعت ۴۵ : ۱

مور بکسونه بار کړل او تصميم مو ونيو چې په دريو موټرو کې د هوايي ډگر په لور وخوځيرو... مور د غرمې وروسته د دولتي امنيت له وزارت نه د اخيستل شوي د شپي نوم څخه په استفادې سره د څو امنيتي پوستو څخه تير شوو. بينن د ملګرو ملتو په الوتکه کې د کابل په هوايي ډگر کې کيناست. هغه په

الوتکه کې زموږ انتظار ایست. ما فکر کاوه چې د بیطرفې شورا پنځلس کسيزه غړي به یې راوړي وي. لومړی پلان داسې وو چې هغوی به په همدې الوتکه کې چې نجیب الوزی کابل ته راوړي. پدې ډول د واک لیرد لاس په لاس ترسره کیده. خو چې بینن په نیمه شپه کې کابل ته راشي د دې کار مخه یې ونیوله... کله چې وروستی پوستي ته ورسیدو ودرول شوو. سرتیرو د تیریدو اجازه را نکړله. د شپې نوم چې د هغه په واسطه له څو پوستو تېر شوي وو ناڅاپه باطل شو. کوریکې څو ځله د شپې نوم تکرار کړ او ساتونکي د تېرېدو اجازه را نکړله. کوریکې په محلي ژبه خبرې وکړې ترڅو سرتیری قانع کړي چې هر شی سم او نورمال دي. هغه تکراراً سرتیري ته ویل چې هر شی سم دي. خو سرتیري هیڅ څه نه منل. کوریکې کله چې خبرې کولې، موټر یې سوکه سوکه مخ ته بوولو. هغه په شوخی سره خبرې کولې، دا کار یې لدې امله کاوه چې موټر د ډگر د پارکینګ څنډې ته ورسوي. هغه وویل زرگیه اجازه راکړه. خو سرتیري څه نه اوریدل او شور یې نه خوړ او لدې امله چې کوریکې موټر مخ ته بوولو عصبي شو. شمېر یې درې څلور تنه وو. د هغوی څخه یوه خپله وسله د اوږې نه پورته کړله، بڼه نه معلومیدل ځکه نیمه شپه وه او یوازینی څراغ زموږ د موټر څراغ وو... کوریکې موټر ودراره او ویې ویل چې دوی بل یونیفورم لري. ما وویل دا یعنی څه؟ ځواب یې را کړ، د نورو پوستو څخه یې یونیفورم توپیر لري... د نجیب ساتونکي د موټر څخه ووت. خپل کلاشنکوف یې واخیست، خو هغه یې په اوږه کړ. هغه د ساتونکو سره مناقشه پیل کړله. کلنل ناولان د خپل موټر نه کښته شو او راغی تر څو وپوهیږي څه ستونزه ده. عوني بوتسال هم له خپل موټر څخه پلې شو. هغه غواړي واورې چې څه خبره ده. شور ماشور پنځه دقیقې دوام وموند پدې وخت کې عوني د سیوان سره چې د ملگرو ملتو په الوتکه کې دی اړیکه ونیول. هغوی د موبایل له لارې په ترکی ژبه خبرې وکړلې... عوني زموږ لوري ته راغی ترڅو وگوري څه پېښ شوي دي. په پوسته کې لوړ رتبه یو وړوکی ضابط دی. هغه موافقه وکړه چې خپل ضابط ته ټیلیفون وکړي چې د نجیب د ساتونکي سره د خبرو لپاره پوستي ته راشي. د ازبک دوستم ځواکونو ډگر نیولی دی. هغوی هیچا ته د تېرېدو اجازه نه ورکوي... په عین وخت کې بینن نشي کولی له الوتکې ووزي. هغه هدایت ورکړی چې د ملگرو ملتو الوتکه قلف شي ترڅو هیڅوک ونشي کولی چې د الوتکې څخه ووزي او یا ورننوزي. د نوموړي الوتکه د سرتیرو له لوري محاصره شوې ده. یو بریدمن له لسو دقیقو وروسته زموږ خواته راغی او لفظي مشاجره وشوه. شور ماشور ډیر واوریدل شو. هرڅوک د هرچا نوم اخلي. دا یوه مباحثه نه ده، بلکه ښکښلې، تهدید او سپکاوی دی. مور ناست یو او د وضعي شاهدان یو. د نجیب ساتونکي د بریدمن سره نجیب ته ورغلل. د عوني په وینا نجیب هغه ته وویل: «حرامي مور ته د تیریدو اجازه راکړی. هر شی تنظیم شوي دي، نجیب د زوره ډک غږ درلود. حتی د موټر د ننه پوهیده چې ژوند یې له گواښ سره مخامخ دی. په افغانستان کې د دومره کلونو او د څومره وژنو ترشا اوس نابیره، ... احساس پرې واکمن شو که ونشي تښتیدلی له کوم برخلیک سره به مخامخ شي. خو بریدمن ادعا وکړه هیڅ واک نلري چې نجیب ته ډگر ته د ننوتلو اجازه ورکړي. که دا کار وکړي ټوله ډله به یې په ډگر کې ووژل شي. ځکه چې د دوستم ځواکونه ۲۴ گړیو لپاره چا ته میدان ته د ننوتلو او وتلو اجازه نه ورکوي...، په اوسنی شیبه کې ازبکان چې هرڅوک ډگر ته نږدې شي ډزې کوي... (یادونه: دا راغلی پوځي بریدمن نه بلکې ډگروال عبدالوهاب نورستانی د دولتي امنیت د پنځمي لوا د کنډک قوماندان او کون هم وو). د څو دقیقو غالمغال وروسته، نجیب خپله پریکړه وکړه. نوموړي چاره او نفوذ نه درلود او لږ دوستان یې لرل. نور یې ځواک نه درلود چې وپېروي یا تهدید کړي او بدې یې هم نشوای ورکولی. هغه عوني ته وویل چې وگړزي. هغه پدې پوهیدلو چې نن شپه الوتکې ته نږدې کیدای نشي. عوني نجیب ته وویل چې غواړي خپل استوگنځي ته ولاړشي؟ نجیب ځواب ورکړ: «نه»

همدا ځواکونه چې له کابل څخه د وتلو خنډ شول ، که استوګنځي ته لاړ شم ما وژني. يوازيني خوندي ځای د اسکاډ قرارگاه ده. هغه ټينګار درلود چې م،م د ده د خونديتوب مسؤليت لري... د شپې په دوو بجو زموږ کتار راوګرزيږد او د اسکاډ د قرارگاه په لور وخوځېدو. موږ د اسکاډ احاطې ته راوړسېدو. عوني لا د موبيل په ټيلفون له بينن سره خبرې کوي. هغوی بيله وقي په اړيکه کې دي. بينن زموږ په بېرته راګرزيږدو پوهېده. هغه خبر وو چې موږ نجيب د اسکاډ قرارگاه ته راوستلی دی... عوني بوتسال وروسته راته وويل چې نجيب غوښتل خپلې ميرمنې ته دهلي ته د خپلې ټينټې په هکله چې ناکامه شوه ټلڼون وکړي. خو عوني ټينګار وکړ چې هغه به د يوه دوو جنرالانو سره چې تراوسه ده ته وفادار پاتې دي ټلڼون وکړي ترڅو سيوان ته چې په الوتکه کې بند پاتې دی او د مرګ له ګواښ سره مخامخ دی مرسته وکړي...

ساعت ۲ : ۵۰

بينن بيا زنگ وواهه. دري جنرالان په مرسدس کې ډګر ته راوړسېدل. غالباً د نجيب په غوښتنه. نوموړي جنرال عظيمي او جنرال دلاور وپيژندل. هغوی د مليشو سره خبرې وکړلې... نجيب همدارنگه له غلام فاروق يعقوبي سره لنډې خبرې وکړې او د وضعيت پوښتنه يې ترې وکړه . هغه وويل چې څو شيبې وروسته به ټلڼون وکړي. هغه بيا ټلڼون ونکړ. بله ورځ آوازه شوه چې ځان يې وژلی دی.

ساعت ۳ : ۰۰

بينن د آندره گلیمور (د بينن سيوان ځانګړی سکرتر) د الوتکې نه د وتلو اجازه ترلاسه کړله . هغوی بېله ځنډه د اسکاډ قرارگاه ته راغلل . همدا شيبه د ملګرو ملتو الوتکه د ازبک سرتيرو په محاصره کې ده.

ساعت ۳ : ۱۵

د ملګرو ملتو پيلوټ د موبایل ټلڼون له لارې خبر راګر چې د پرواز اجازه ورکړل شوه... ساعت ۳ : ۲۰

بينن د جنرال عظيمي سره د هوايي ډګر څخه راوړسېدل. عوني د هندوستان له سفارت سره د نجيب الله د سياسي پناهندګۍ په اړه تماس نيولی وو. موږ ګومان کاوه چې دوه ګړۍ وروسته د ورځې په رڼا کې سيمه نيز کارګران قرارگاه ته راشي هغه وخت به ټول ښار او ټوله نړۍ وپوهيږي چې څه پيښه شوې ده.

ساعت ۴ : ۰۰

بينن د پاکستان د سفارت سکرتر جنرال ته ټيلفون وکړ ترڅو په پېښور کې د مجاهدينو د رهبرانو سره پلان جوړ کړي. ددې پلان له مخې هندوستان ته د نجيب د خوندي تېرېدو سره يوه پوځي شورا عاجلاً د کابل اداره په لاس کې نيسي . دا شورا به جنرال عظيمي رهبري کوي. بيطرفه شورا به واک د پوځي شورا څخه تسليموي. بينن غوښتل د واک سوله نيز ليرد څه ډول چې په شمال کې پلي شو عملي شي. هغه د هغو کسانو نومونه چې بايد د پوځي شورا غړيتوب ولري سکرتر جنرال ته قرائت کړل.

ساعت ۴ : ۲۰

د پوځي شورا نظر رد شو. بينن بيا د عظيمي سره اړيکه ونيوله. د عظيمي د لست نومونه نور په لاس کې نه وو.

ساعت ۳۰: ۴

د هند شارژدافير راغی او ويې ويل چې فکر کوي کولی شي چې نجيب ته د هند په سفارت کې پناه ورکړي. خو هغه بايد د بينن سيوان څخه يو رسمي غوښتنلیک ترلاسه کړي او د نوي ډهلي سره هغه شريک کړي. عوني له غونډې ووت ترڅو چې شارژدافير ته د يادداښت طرحه جوړه کړي.

ساعت ۱۵: ۵

د هند سفير بد خبر راوړ. نوی ډهلي نجيب ته د پناه ورکولو له امله په کابل کې د ميشت هندوانو څخه د غچ اخيستنې له امله ويره لري. لدې کبله ليوال نه دی چې نجيب ته پناهندگي ورکړي.

ساعت ۱۵: ۶

د هند، ترکيې، ايران، فرانسې، پاکستان، چين او ايټاليا له سفارتونو څخه پلاوي راغلي دي. بينن په بله کوټه کې بوخت دی. هغوی زما نه پوښتنه وکړله چې د څه لپاره راغوبښتل شوي يو؟... بينن راوړسيد او پلاوي ته يې وويل: هوډ يې درلود چې له نجيب سره هندوستان ته والوزي، خو کله چې الوتکه کيناستله محاصره شوله. د دا ډول هرکلي تمه مو نلرله. په هوايي ډگر کې هيڅوک په انگرېزي نه پوهيدل او ژباړونکي هم شتون نه درلود. زه له خپلو ملگرو سره برمه شوی وم. بالاخره جنرال عظيمي پيدا شو او ما ته وويل شول که په کابل کې پاتې شم د ملگرو ملتو الوتکه د پرواز حق لري. هغه د الوتکې د عملي د خونديتوب له امله اندېښنه لرله او ويې ويل چې وس يې پيدا نکړ چې نجيب نن شپه وباسي. د دوستم سرتېرو د عظيمي په مرسته موافقه وکړه چې د ملگرو ملتو الوتکه بيرته پاکستان ته ستنه شي.

ساعت ۴۵: ۶

پاکستان موافقه وکړله چې نجيب ته د پاکستان په سفارت کې پناهندگي ورکړي. مور يوه زره ډالره وسيله چمتو کړله ترڅو نجيب او ورسره کسان د ملگرو ملتو د اسکاډ په قرارگاه څخه د پاکستان سفارت ته وليږدوو. مور هيله درلودله چې دا ليرد د څو دقيقو په بهير کې ترسره شي، مخکې لدې چې د کابل بناريان وپېښ شي.

ساعت ۵۵: ۶

بينن د پاکستان وړانديز نجيب ته وړاندې کړ.

نجيب – زه پاکستان ته نه ځم. دا د حل لار نه ده. زه د ملگرو ملتو په احاطه کې پاتې کېدل غوره گڼم...

د ماپينين ۳۰: ۱۲ (۱۶ اپريل) بينن او زه د وطن گوند قرارگاه ته د وطن د گوند د اجرائيه کميټې سره د خبرو لپاره ورغلو. د مذاکرې مقابل لوری سلیمان لایق دی. (د وطن گوند د اجرائيه هيات د غونډې رئيس).

د وطن گوند د اجرائيه هيات (سياسي بورو) په غونډه کې د لایق او سپوان د ډيالوگ يوه برخه. لایق: تاسې مخکې زموږ نه غوښتي وو ترڅو واک د ملگرو ملتو له لارې يوې انتقالي ادارې ته وسپارو مور موافقه وکړله. مور د ملگرو ملتو پلان ومنلو ملگري ملتونه کولی شي په خپلواکه ډول بيطرفه شورا

جوړه كړي . د غرو شمير يې مهم نه دی . د موقتي حكومت تر جوړېدو پورې به دا شورا دنده ترسره كوي...

سيوان: خو تراوسه د نجيب مسئله طرحه ده . څرنگه چې تاسې پوهيږئ هغه د سولې د مذاكرو په لاره كې ستر خنډ وو. تر يوې اوږدې مودې پورې مو هڅه وكړه ترڅو دا خنډ لېرې كړو خو دا كار آسانه نه وو. بالاخره هغه مو د مارچ په ۱۸ قانع كړ چې د وينا په خپرولو سره خپل چمتووالی د گوبنه كيدو او په بيطرفه شورا يا په انتقالي حكومت كې نه گډون اعلان كړي. سره لدې چې د نجيب الله گوبنه كېدل د ټولو ډلو غوښتنه وه، خو لدې څخه هم خبر وو چې د نجيب د استعفی له كبله د واک تشه منځته راځي . د نجيب الله شتون په كابل كې د سولې د بهير لپاره گټور نه دی...، لدې امله اړينه ده چې هغه سمدلاسه له هيواد څخه ووزي. كه د نوموړي سره څه پيښ شي د افغانستان لپاره ناوړه اغيز لري. د هغه لپاره له هيواد څخه خوندي وتل تضمين شي، ترڅو د سولې بهير په بري سره پای ته ورسيري.

لايق: هغه څه چې تېره شپه پيښ شول او غوښتل مو هغه له هيواد څخه بهر ته وليږدوئ د خواشيني وړ دي، په تيره چې هغه وكولی شول ملگري ملتونه پكې شامل كړي. هغه كار چې نجيب الله وكړ لكه يوغل په نيمه شپه كې له هيواد نه ووزي د خواشيني وړ دی، ځكه چې هغه نه د گوند او نه له دولت سره سلا كړي وه ... هغه بايد خپل استوگنځي ته وليږدول شي. مور يې خونديتوب او صحت تضمينو ترڅو چې د نوموړي د تگ په هكله پريکړه وكړو.

سيوان: تاسې ملگري ملتونه په يوه ستونزمن دريځ كې دروئ. نجيب الله د ملگرو ملتو څخه پناه غوښتي ده كه مور هغه و نه منو د سولې د پرمختگ بهير ته به مطلوب نه وي... كه دا ستونزه ژر حل نشي د سترو ستونزو د حل لپاره به لارې وتړل شي. تاسو بايد خپل تصميم ونيسئ، كوم شی ستاسو لپاره ارزښت لري د نجيب الله د وتلو مخنيوی يا د سولې د بهير سره همكاري. دا په تاسو پورې اړه لري.

لايق: اړينه وه چې د وضعيت د انكشاف مخكې د نجيب الله سره مو خبرې كړې وای.

سيوان: مور موافقه كړې وه ، مور ته مو د هغه د خوندي وتلو وعده راكړې وه . ولي مو پرې نه بنودل ز مور كاروان له پوستو تير شي؟

لايق: ټاكلي پروسيجرونه شتون لري چې په هر حالت كې بايد مراعات شي نه يوازې ستاسې په هكله . سيوان: خو مور موافقتنامه لرله.

لايق: دلته غلط فهمي شوې ده. لكه چې می وويل ټاكلي طرز العملونه شتون لري چې په هر حالت كې بايد رعايت شي...

سيوان: بڼه د نجيب الله په هكله څه وكړو؟
لايق: نجيب الله كولی شي ستاسو سره وي، خو اجازه نلري د ملگرو ملتو له حريم څخه خارج شي ، ترڅو د هغه په هكله تصميم ونيول شي چې چيرې لار شي.
سيوان: اوس مهمه مسئله په هيواد كې د سولې پلې كول دي . په كابل كې د نجيب الله په ساتلو سره تاسو هيڅ نشي گټلی او د هغه شتون دلته د سولې بهير شنډوي. څرنگه چې تاسې د امنيت مسئول ياست كولی شئ ماته ډاډ راكړئ چې د اوسگاپ د قرارگاه مخې ته ډله ئيزې مظاهري به نه ترسره كيږي... دا چې

پريزېډنت نجيب الله استعفى كړېده او وړانديز يې كړى چې له هيواد څخه ووزي يقيناً چې ستاسو سره يې سلاكړې ده ...

لايق: تاسې ډاډمن اوسئ چې د ملگرو ملتو د قرارگاه مخې ته به مظاهري ونشي. خو هيله كوم چې تر هغه پورې چې مو درته ويلي نه وي هغه د اوسگاپ څخه لېرې نكړئ.

سيوان: زه تر هغه پورې چې دا مسئله حل نكړم له كابل څخه نه وزم ... تاسې كه هغه ته د وتلوا اجازه ورنكړئ په كابل كې د هغه په وړاندي دښمنۍ هڅوئ. دا مهال بينن د نجيب الله استعفى په لور غږ اجرائيه كميتې ته قرائت كړله.

لايق: مور دا ليك په رسميت نه پيژنو. نشو كولى هغه په دولتي راډيو كې اعلان كړو. سيوان: ... خو نړيوالې ډله نيزى رسنۍ يې كاپي په لاس كې لري او هغوى به هغه خپره كړي. لايق: د كابل خلك آرام دي. د دې خبر اعلانول به هغوى ناآرامه نكړي؟ اوس مهال په كابل كې د خونديتوب احساس كولى شئ، د ښار شاوخوا امنيت ښه دى. هو جنرال يعقوبي د دولتي امنيت وزير ځانوزلى دى، سبا ته يې جنازه خاورو ته سپارل كيري.

سيوان: راځئ چې بيا په ۹ بجوسره ووينو. لايق: طبعاً.»

هېره دې نه وي مخكې لدې چې د لايق او بينن سيوان ترمنځ پورتنى بحث وشي بينن سيوان د گوند د اجرائيه بيرو غړو ته معلومات وركړل چې په افغانستان كې د وروستيو دراماتيكو پېښو وروسته د تنظيمونو په غوښتنو كې بدلون راغلى دى چې هغوى د انتقالې حكومت پرځاى غواړي واك د مجاهدينو كې حكومت ته وليږدول شي چې البته هغوى به عمومي بڼه اعلان كړي پدې شرط چې واك په سوله ييز ډول وليږدول شي او پدې هكله د اجرائيه شورا نظر غواړي. په غونډه كې د دفاع او كورنيو چارو وزيران د هرځواك سره چې و غواړي خپله اراده په وسلوالو ځواكونو تحميل كړي د مقابلې څخه خپله بيو سي وښودله. په غونډه كې د جگړو د مخنيوي په خاطر پريكړه وشوه چې مسعود او حكمتيار ته پلاوي واستول شي ترڅو هغوى پر كابل بريد ونكړي او پريږدي چې د مجاهدينو مشران كابل ته راوړسيري او واك په سوله ييز ډول مجاهدينو ته وليږدول شي. وكيل له مسعود او رفيع له حكمتيار سره مذاكرو ته چمتو شول. په رفيع باندې چهار آسياب ته د تلو په مهال د كابل د گارنيزيون د ځواكونو لخوا ډزې وشوې ترڅو د هغه د ماموريت په وړاندي خنډ شي خو هغه يوه ورځ وروسته حكمتيار ته ورځي او حكمتيار ژمنه كوي كه د مسعود ځواكونه د كابل د امنيتي كمربند نه تير نشي هغه به هم په كابل بريد و نكړي. خو حكمتيار خبر نه وو چې د مسعود جنگيالي په الوتكو كې د دوستم د ځواكونو تر پوښښ لاندې د كابل هوايي ډگر ته راليردول شوي دي.

د شوروي - پرچمي واكمنۍ پاى

د ملگرو ملتو دفتر ته د نجيب الله پناه وړل په واقعيت كې د پرچمي واكمنۍ پاى وو ځكه چې په پلازمېښه كې د واك دوه مركزونه د كابل گارنيزيون او تش په نامه دولتي اداره را څرگنديږي خو د واك اصلي مركز د كابل گارنيزيون وو چې د وسلوالو ځواكونو رهبري يې لرله. د كابل گارنيزيون واك لدې نه جوتېږي چې «عظيمي جنرال عزيز حساس (د كارمل د گارد قوماندان) د لسم رياست د رييس په توگه ټاكي او د هغه په وړاندي پكتين د هاتف (د ولسمشر مرستيال) په شتون كې مخالفت كوي او عظيمي په

خواب کې وايي چې عزيز حساس له پخوا پېژنم د جمهوري رياست په گارد کې د کار مخينه لري او هغه څه چې د صلاحيت په هکله دي زما په اند په اوسنۍ شېبه کې مور هېڅوک قانوني صلاحيت نلرو ځکه چې د واک تشه ده او هر څوک چې زور لري صلاحيت هم لري.» ۳۴۶/۱۹۱ د لسم رياست مشر جنرال باقي چې د نجيب له پلويانو څخه وو هغه هم د يعقوبي د وژني په شېبه د کودتا چيانو له خوا وژل شوی وو. وايي د غلو جگړه په غلانه بلکې په وېش وي. پرچمي کودتا چيان هم د نجيب تر گوبنه کولو پورې متحد وو او د هغه له گوبنه کولو وروسته چې د واک وېش راورسېد په دوو ډلو ووېشل شول. لومړۍ ډله د محمودبريالي په مشرۍ د کارمل پلويان وو چې غوښتل يې په راتلونکي حکومت کې دوی ټاکونکی رول ولوبوي او د پوځي شورا د منځته راتگ ليوال وو چې د پوځي شورا د امکاناتو پر اساس د واک اصلي مرکز وي. بله ډله مزدک او کاوياني د اسلامي جمعيت پلويان چې د پوځي شورا پر ځای يې غوښتل واک نظار شورا ته ولېږدول شي. هېره دي نه وي چې د نجيب الله پرچمي مخالفينو اوږد مزل وهلی وو او دا مزل د ملي روغې جوړې د تگلارې د اعلان سره سم يا بنايي لا د مخه پيل شوی وي. ددې معنی دا وه چې ددې تگلارې د اعلان سره سم پرچميانو (د نجيب پلويانو او د هغه مخالفانو) د وسلوالو او سياسي مخالفينو سره پټې معاملې پيل کړي. پردې بنسټ نجيب الله او د دسترخوان پرچمي يارانو ته ملي روغه جوړه يوه پروژه وه. ددې معاملو څخه د نجيب موخه دا وه چې دی په واک کې پاتې شي او سيالانو يې غوښتل د کابل په پلاز د هېواد لږکي وويني، هماغه دي چې د شمال تلواله يې واکمنه کړله. د نجيب الله د پرچمي مخالفانو په اړه چې د شمال تلوالې په واکمنولو کې يې ټاکونکی رول درلود هغه به د نجيب د پرچمي مخالفينو سره د م، د کارکوونکو فليپ کاروين او عوني پوتسالي د بينن سيوان د مرستيال په ليدنو کتنو کې درک کړو. دا ليدني کتنې په هغه ورځ وروسته له هغې گړندۍ شوې چې د نجيب الله مخالفانو خپل وروستی گام پورته کړ چې نجيب د دوی غوښتنو ته غاړه کيردي او نجيب اړ شو د م، د کارکوونکو پر مټ له هېواده وتښتي. عوني او فليپ د اپريل په څوارلسمه چې ظاهراً نجيب الله واکمن دی په يوولسو بجو د بهرنيو چارو له وزير وکیل سره وکتل او هغه هغوی ته وايي: «د پروان په ولايت کې د مسعود ځواکونو جبل السراج او چاريکار، د کابل په شمال کې له حکومت څخه ونيول او زه د هغه سره په اړيکه کې يم، کوبښ کوم د نوموړي سره د کابل د راتلونکي په اړه معامله وکړم... هڅه کيږي د دولتي ځواکونو له لوري د عملياتو مخه ونيول شي مسعود د کابل په ۲۵ ميلي (۴۵ کيلومتري) د بگرام په هوايي ډگر فشار راوړي. مسعود ډاډمن دی چې له حکمتيار نه مخکې بگرام ترلاسه کړي...، وکیل وويل د څو اونيو راهيسي غواړي د يوې معاملې د ترسره کولو لپاره مسعود ته ورشي، خو نجيب د دې کار خنډ گرزي. وکیل وويل مسعود د افغانستان د اتلانو څخه دی... ټول د مسعود سره دوستانه او بني اړيکې لري. د پروان په ولايت کې بشپړه آرامي ده.» د ملگرو ملتو دا استازی د وکیل سره د ليدني وروسته د ماښين په دووجو د جنرال عظيمي سره گوري او هغه ور ته وايي: «دوه مه فرقه (جبل السراج) د مسعود سره يوځای شوې ده... او مسعود همدا مهال د بگرام په شمال جبل السراج او چاريکار کنټرول لري، وضعیت آرام دی... هغه د چاريکارو د نيولو په مهال د هغو ځواکونو سره چې د مسعود سره يوځای شوي دي په اړيکه کې دی هغوی د وضعي څخه رضایت لري او غواړي هلته پاتې شي د دې پر ځای چې کابل ته راشي... په پام کې نه لري چې په هغو سيمو عمليات پيل کړي چې د مجاهدينو په لاس کې لويدي دي.» ۲۲۲ / ۱۴ - ۱۵ پوتسالي او کاروين يوه ورځ وروسته د اپريل ۱۵ په ۳۰ - ۱۱ د جنرال يار محمد د دولتي امنيت د وزارت لومړي مرستيال د مزدک د ورور سره گوري او نوموړی دوی ته وايي: «په بگرام کې چې پرون د مسعود په لاس کې ولويد يو ائتلافي حکومت جوړ شو، هلته د نښتو کوم رپوټ نشته، همداراز د بندي کولو کوم رپوټ هم شتون نلري، يوې معاملې گټه

وکره ... د مسعود ځواکونو چې چاریکار او بگرام ونيول کابل ته د ننوتلو هوډ نلري... پروډ د افغانستان حکومت پریکړه وکړه چې د شمال ځواکونو سره چې د شمال ټلوالې په نامه یادېږي، د دوستم او مسعود ترمنځ د ائتلاف اړیکې ټینګې کړي، نن رسمي امرونه ورکول کېږي چې د وینې د تړنېدو د مخنیوي او د ملګرو ملتو د سولې د پیاوړتیا په خاطر د شمال د مجاهدينو د ځواکونو سره یوځای شي... تیره شپه د وطن ګوند اجرائیه کمیټې (هیئت) اعلان کړل چې حکومتي ځواکونه د جمهور رئیس د مستقیم امر پرته په پوځي عملیاتو کې برخه وانخلي... یوه بله د مسعود خوا ته د تماس په موخه استول شوي ده ترڅو ورته ووايي چې د شمال په ائتلاف هوايي بریدونه ځنډول شوي دي.» ۲۲۲ / ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۰ فلیپ د یارمحمد د څرګندونو پر بنسټ لیکي: «جنرال به ډیر خوښ وي چې د شمال په شان په کابل کې هم توافقات پلي شي، پدې ډول به د حکومت او شمال ټلوالې متحد ځواک منځته راشي... جنرال یارمحمد پدې عقیده دی چې د کابل په ډیرو سیمو کې د حکومتي ځواکونو او شمال ټلوالې ترمنځ د یووالي شونتیا شتون لري.» ۲۲۲ / ۲۱ د جنرال یارمحمد په څرګندونو کې په زړه پورې خبره دا ده چې هغه د کودتایي ځواکونو ټولې کړنې د بېواکه جمهور رئیس او حکومت پریکړې ګڼي. فلیپ کاروین د نجیب الله خلاف د کودتا انځور داسې کاري: «د بگرام د هوايي ډګر له سقوط او د هوا له لارې د وطن ګوند د مرکزي شورا د غړي او د هوايي او مدافعي هوايي ځواکونو د قوماندان ډګر جنرال عبدالفتاح په وسیله د دوستم د افرادو تر پوښښ لاندې د کابل هوايي ډګر ته د دوستم او نظار شورا د ګډو افرادو په سمبولیکې لیردوني سره د (پنځم ستون) له لوري چې د وطن ګوند د مرکزي شورا په ریاست او اجرائیه پلاوي کې د شاملو (سیاست بازانو) لکه محمود بریالی، عبدالوکیل، فریداحمد مزدک، نجم الدین کویانی او سیداکرام پیګیر چې د ببرک کارمل او سلطانعلی کشتمند له ملاتړ نه برخمن وو او د وسله والو ځواکونو د لوړپوړو قوماندانانو لکه د وطن ګوند د مرکزي شورا د غړو هر یوه سترجنرال محمدنبی عظیمي، سترجنرال محمدآصف دلاور، ډګر جنرال عبدالفتاح، ډګر جنرال سیداعظم سعید، ډګر جنرال عبدالعظیم زرمټی او ډګر جنرال یارمحمد نه جوړ شوی وو کودتا پیل شوه کودتایانانو د ولسمشر نیول، له هغه نه یې د اړتیا وړ (سندونو او اعترافونو) ترلاسه کول او په پای کې د هغه وژنه چې (ځان وژنه) به اعلانیده خپله موخه ټاکلې وه...» بېله کومه شکه د کارمل پلوه جنرالانو د کودتا په اړه د فلیپ کاروین څرګندونې د نجیب الله خبرې دي چې د م، م استازي ته ويلي دي چې ژوند یې له ګواښ سره مخ دی او له هېواد څخه یې وباسي. د م، م دفتر ته د نجیب د پناه وړلو وروسته چې د واکمنۍ لوېدنه حتمي وه سیمه ییز ملکي او پوځي چارواکي د سر او یا څوکیو د ساتلو په موخه هڅې کوي چې د وسله والو مخالفینو سره معاملي وکړي که څه هم په زیاترو سیمو کې کارملیان واکمن وو چې لیوال وو واک د شمال ټلوالې او یا د هغې پلویانو ته ولیردوي. د بیلګې په ډول په ننګرهار کې ډګر جنرال افضل لودین د مشرقي د تنظیمي عمومي امر د سیمه ییزو چارواکو او جهادي شورا سره د ژمنو خلاف «حاجی قدیر ښار ته داخل کړ...» حاجی قدیر د ټولو مجاهدينو سره توافق ته رسېدلی وو او ټول مجاهدين یې جلال آباد ته داخل کړل او جنرال لودین نور هیڅ شو. «۴۹۷/۱۹۱-۴۹۸ د پرچمي لودین او جهادي قدیر له چلند نه معلومېږي چې حاجی قدیر په جلال آباد کې د تنظیمونو د راتلونکو احتمالي شخړو او جګړو د مخنیوي لپاره مسئولانه ګام پورته کړ خو لودین د خپلو همکارانو او جهادي شورا سره د شوي ژمني خلاف د حاجی قدیر سره پټه معامله تر سره کړه پدې ډول د هیواد په ولایتونو کې د واک د نیولو سیالي او د معاملو لړۍ پیل شوه، وضعیت کړکېچن کیده په تیره کابل له سترګواښ سره مخامخ وو. د جنرال عظیمي د لیکنې پر بنسټ د اپرېل څلېروېشتمه «د شپې په اوو بجو محمود بریالی، مزدک، کویانی، وکیل، دکتور ضمیر، نورالحق علومي، عبدالحق علومي، عبدالرحمن د نظار د شورا مرستیال، دکتور نجیب الله د حضرت مجددی زوی

حميدالله وروسته د ماليې وزير د کابل گارنيزيون ته راغلل ، هغوی ويره وونکې امنيتي وضعه وڅيرله او نتيجه گيرې يې وکړه که چيرې د صبغت اله مجددی دولت اعلان نشي د کابل ښار نن شپه او يا سبا سهار له حتمي لوېدو سره مخامخ دی...، لدې امله پريکړه وشوه چې دکتور عبدالرحمن او دکتورنجيب الله د پيښور د جهادي تنظيمونو په استازيتوب د پشاور فيصله خلکو ته ورسوي او له ما نه يې وغوښتل چې د خبرو په ترڅ کې د صبغت الله مجددې دولت څخه د افغانستان د وسله وال پوځ ملاتړ اعلان کړم. « ۱۲۹ / ۵۸۲ د يادولو وړ ده چې د اپريل په څلېرويشتمه په پيښور کې د پاکستان د صدر اعظم نواز شريف او د سعودي د استازي په گډون د دوو مياشتو لپاره صبغت الله مجددی د افغانستان د اسلامي دولت د ممثل په توگه ټاکل شوی وو. په همدې شپه عظيمي د راديو ټلويزيون له لارې د وسله وال پوځ په استازيتوب د مجددی د واکمنۍ نه ملاتړ اعلان کړ. د دې اعلان وروسته سبا سهار د (اپريل پنځه ويشتمه) له څلورو خواوو د تنظيمونو جنگيالي کابل ته راننوتل او هرې ډلې هڅه کوله چې د ښار زياتي سيمي تر ولکې لاندې راوړي او د دولتي ادارو، اقتصادي او فرهنگي بنسټونو، پوځي تجهيزاتو ، وسلو او د وسله وال پوځ د بيزونو او ديبوگانو په لوتولو سره چې تر منځ يې نښتي هم کېدلې په کابل کې محشر جوړ کړ. يوازې « د ثور له پنځمې څخه تر اوومې پورې په کابل کې يو زر شاوخواه کابليان په شهادت ورسيدل.» ۲۲۳ / ۳ د ثور په اوومه صبغت الله مجددې او ورسره ځينې جهادي مخور د جلال آباد له لارې د کابل په لور وخوځېدل او د څرخي پله په سيمه کې يې نبي عظيمي هرکلی وکړ. مجددې د سردار محمدينيم په کور کې استوگنه غوره کړه او يوه ورځ وروسته د ثور په اتمه رسماً مجددې ته دولتي واک وسپارل شو چې پدې ډول د ا،خ،د،گ څوارلس کلنه واکمني ختمه، د م ، م د سولې پروگرام شنډ او په افغانستان کې د اسلامي انقلاب د بري په نامه د تنظيمونو غوښتل پيل شو. د اسلامي انقلاب د بري رښتيني انځور د پوهاند محمد رحيم الهام پدې خبره کې چې د افغانستان د علومو په اکاډمۍ کې يې يوه جمعيتي استاد ته کړې وه کښل شوی دی چې وايي: « کابل هيچا ندی نيولی ، کابل فتح کيدونکی نه وو ، کابل يو شمير ملي خاينانو تاسو ته تسليم کړ ، کابل د توطئې قرباني شو ، هغه توطئه چې زمور د هيواد يوموتي توب او ملي سلامتي له گواښ سره مخامخ کړی دی. « ۱۸ / ۵۴۴

د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند واکمنی ته کتنه

که دا ، خ ، د ، گ په نامه سازمان څوارلس کلني واکمنی ته وکتل شي هغه د سولې او جوړونې دوره نه بلکې د جگړو او وړانونې دوره ده چې د دې بهير او يا د جگړې د ښکېلو اړخونو تر شا پردي ولاړ وو. ددې معنی دا کيږي چې افغانانو د زبرځواکونو نيابتي جگړه پر مخ وړله. خو دا واقعيت د لمر په څېر روښانه دی چې دا جگړه لويديځ د بنسټوالو اسلامي ډلو پر مټ پر افغانانو تحميل کړله چې تخمونه يې د محمد داود د واکمنۍ پر مهال کرل شوي وو . شوروي اتحاد ته د دې تحميلي جگړې د لمنې د پراخېدو له امله په مسکو کې ناستو واکمنانو پر افغانستان د پوځي يرغل پرېکړه وکړله، خلقي واکمني يې نسکوره او د کارمل په مشرۍ يې ظاهراً پرچميان واک ته ورسول او دې يرغل د ثور انقلاب ناکامي يقيني کړه . البته دا د شوروي اشغالگرو يرغل او د افغانانو په وړاندې د هغوی د جنايتونو ته د برأت ورکولو معنی نلري. لکه څرنګه چې افغانانو هېڅکله هم په خپل ټاټوبي کې پردی لښکر نه دی زغملی دا ځل هم د اشغالگرو خلاف ودرېدل ، شوروي اشغالگري يې له افغانستان څخه وشړل او څه موده وروسته په خپله پرچميانو د مسکو د ارادې له مخې خپله واکمني نسکوره او واک يې شمال ټلوالې ته ولېږدولو. د ۱۳۵۷ کال د ثور د وسلوال پاڅون په پايله کې چې واک د ا، خ ، د ، گ تر لاسه کړ خپل نظام يې د افغانستان دموکراتيک جمهوريت اعلان کړ خو پدې دموکراتيک جمهوريت کې د دموکراسۍ

څرك نه لگېده. گوند واك ته په رسېدو سره د اساسنامې هغو غوښتنو ته چې په گوند كې دموكراسي ټينگه او وده وموي او د كړنلارې مركزي مسالې يعنې د ملي د موكراتيكي جبهې جوړولو ته شا كړله. كه څه هم خلكو د وسلوال پاڅون د بري وروسته نوې واكمنۍ او د هغې له سمونونو څخه ملاتړ وكړ خو د واكمنۍ له لوري د واك د انحصار ، د بيان په آزادۍ او سياسي فعاليتونو بنديز ، د سياسي مخالفينو په وړاندې د زورزياتۍ د تگلارې د غوره كولو له امله د ولس منفي غبرگونونو ته لاره هواره كړله . پر بله خوا د وخت سياسي ډلو او له واكه را پرېزېدلو كړيو بېله ځنډه د نوې واكمنۍ په وړاندې و درېدلې چې منطقاً يې د واكمنۍ د غبرگون سبب كېده چې خپل ټول ظرفيت د مخالفينو د ټكولو په موخه وكاروي . پدې اړه دا پوښتنه را پيدا كېږي چې ولې هم واكمنۍ د مخالفينو په وړاندې د زورزياتۍ او هم سياسي ډلو د نوې واكمنۍ په وړاندې د دښمنۍ دريځ غوره كړ ؟ كه څه هم په دريم او څلورم څپركو كې تر يوه بريده رڼا اچول شوې ده چې دلته به يو ځل په هغو ځغلنده كتته وشي:

د هر څه د مخه بايد وويل شي چې د دواړو اړخونو د دا ډول دريځ د نيولو اصلي لامل دا دی چې زموږ په وروسته پاتې ټولنه كې سياسي مخالفت دښمني گڼل كېږي . همدا تريخ واقعيت ددې سبب شو چې دواړه اړخونه د يو بل خلاف د دښمنۍ دريځ ونيسي. لكه څرنگه چې د كتاب منځپانگه د ا، خ ، د ، گ په اړه ده لدې كبله به يوازې د دې گوند او د هغه د واكمنۍ په تگلارو تم شو چې په ټولنه كې يې منفي غبرگونونه را وپنځول.

- لكه څرنگه چې د ا. خ . د . گ د مساوات د ډلې پرته د دموكراسۍ د لسيزې د نورو گوندونو په څېر په پټه جوړ شو او نيمه پټ فعاليت يې در لود هغه يو ناقانونه گوند وو . لدې امله يو غيرقانوني سازمان هېڅكله هم دموكراتيک سازمان نشي كېدای بلكه يو انقلابي – پارتيزاني گوند به وي. پردې اساس د يوه انقلابي گوند څخه چې سياسي اپوزيسيون وزغمي ، د بيان آزادۍ او سياسي پلوراليسم ته ژمن وي تمه يو خوب او خيال دی.

- هغه څه چې د افغانستان په دوديزه وروسته پاتې اسلامي ټولنه كې د دې گوند را څرگندېدل تر پوښتنې لاندې راوړل هغه د گوند له لوري د علمي نړۍ ليد په رڼا كې د يوه پرمختللي افغانستان په جوړولو او د شوروي اتحاد ، سوسيالستي بلاک او د نړۍ د كارگري او كمونستي غورځنگ سره په دوستۍ او د نړيوال پانگوال سيستم او امپرياليسم ضد تگلارې ټينگار وو. لكه څرنگه چې په اسلامي ټولنو كې كمونيسم د لا دينۍ او الحاد په نامه تبليغ شوی دی او سربېره پر دې د پانگوال سيستم او امپرياليسم ضد دريځ نيول ددې سبب شول چې په هېواد كې د سمون او بدلون مخالفان او نړيوال ملاتړي يې دا گوند د شوروي اتحاد سپوږمكۍ او كمونست گوند و بولي او پدې ډول د ارتجاع ، زبېناكگرو او د پانگوالي نړۍ دښمني و گټي. دا دوه لاملونه هغه اصلي لاملونه وو چې د ا، خ ، د ، گ د واكمنۍ (افغانستان دموكراتيک جمهوريت) په وړاندې نالوستي ، له سياست څخه بې خبره دوديزه مسلمانو افغانانو ، ارتجاعي روحانيت، شتمنو طبقو، له واك څخه رالوېدلو او اسلامپالو ځواكونو د توطئو او دسيسو بنكارشي او پايله يې په هېواد كې بې ثباتي او د جگړې د اورونو بلېدل شي.

- د ثور انقلاب په بري سره د هېواد په تاريخ كې لومړی ځل د ټيټواو خوارو طبقو استازو واك تر لاسه كړ. دا كه له يوې خوا د سياسي انقلاب معنى لرله له بله پلوه د افغانستان په وروسته پاتې قبيلوي ټولنه كې د ټيټو طبقو د استازو واك ته رسېدل د واكمن ذهنيت خلاف يو نه منونكی بدلون وو په تېره شتمنو

او خانانو ته د کوچيانو، بزگرانو او مزدورانو د بچيانو واكمنېدل د زغم وړ نه وو. همدا تفكر يا واكمن ذهنيت دى چې د ا، خ، د، گ سيالان او مخالفان د كوچي زوى نورمحمد تره كې ته بې سواد او ساده دولتي مشر وايي ځكه د هېواد كوچيان او بزگران نالوستي او پاڪ زري ساده وگړي دي. پداسې حال كې چې تره كى د افغانستان په تاريخ كې لومړى دولتي زعيم دى چې د شلو څخه د زياتو كتابونو مؤلف، وتلى ليكوال او ژورنالست دى. دا څرگند واقعيت دى چې ژورنالستان او ليكوالان د هرې ټولني د لورې پوهې خاوندان او باسواده قشر څخه وي.

تاريخي تجربې بڼې چې په وروسته پاتې ټولنو كې په خپله گوندونه د ستونزو د جوړولو چينه ده چې د افغانستان د خلك دموكراتيك گوند د هغې څخه نشي مستثنى كېداى. همدا لامل وو چې گوند د پرله پسې كورنيو جنجالونو او كشمكشونو، انشعابونو، كودتاگانو او كودتايي هڅو او د زعامت د پرله پسې بدلېدو سره مخامخ شو چې هم يې گوند او هم د هغې د واكمنۍ اعتبار ته زيان ورسولو.

په ماشومتوب او بې تجربه گى كې پر گوند د واك تحميلېدل د دې سبب شول چې گوند او واكمني يې د پرله پسې تېروتنو سره مخامخ شي. د دې معنى دا كېږي چې گوند سياسي بلوغ ته نه وو رسېدلى او قطعاً د دولت او ټولني لارښوونې ته چمتو نه وو. گوند پداسې شرايطو كې واك ته ورسېد چې د داود د پوځي كودتا وروسته افغانستان د وخت د زبرځواكونو په سياليو او كشمكشونو اوښتى وو. د محمدداود د جمهوري نظام په وړاندې بنسټپالوښي او كين لاسو كړيو مبارزه كوله چې مركزونه يې په پاكستان او ايران كې وو او ترشايي لويديځ ولاړ وو. د ا، خ، د، گ په واكمنېدو سره چې هغه د محمد داود په پرتله زيات سمونپال وو لويديځ همدا مخالفې ډلې د واكمنۍ خلاف ترهگريزو فعاليتونو ته وهڅولې چې پايله يې په هېواد كې د جگړې پيلېدل او د خلقي واكمنۍ له لوري د زورزياتۍ د تگلارې غوره كول شول. لدې څخه دا پايله راوړي چې د حالاتو په كړكېچنتيا كې د ا، خ، د، گ سربېره د خلقي واكمنۍ د مخالفينو او د هغوى ملاتړو ټاكونكي ونډه لرله.

د ثور انقلاب وروسته په نوي واكمنۍ كې د زعامت د مدعيانو دريځونو او كړنو د نوي نظام اعتبار ته سخت زيان ورسولو. له بله پلوه د گوندي او دولتي زعامت په پرله پسې بدلېدل او هغه هم د زورزياتۍ او شوروي تېري له امله په گوند او واكمنۍ يې د خلكو د باور كچه ټيټه كړله. د واكمنانو په بدلېدو سره چې هر يوه تېر واكمن ملامت بللى دى دې په خپله گوند تر غټې پوښتنې لاندې راوړ. نويو واكمنانو د دې واقعيت د درك وړتيا نلرله چې دى هم د همدې گوند له لورپورو څخه وو او په ترسره شوو تېروتنو كې دى هم پېر او ملامت دي. د بېلگې په توگه يو وخت نجيب الله ويلي وو: «مور خلكو ته د كور، كاليو او ډوډۍ وعده وركړه خو مور خلكو ته د كور پرځاى گور، د كاليو پرځاى كفن او د ډوډۍ پرځاى مرمۍ وركړې.» نجيب الله دې ته پام نه راگرز او په گوند په ځوارلس كلنه واكمنۍ كې دى شپږ كاله د خاد ريبس او شپږ كاله جمهور ريبس وو چې د وسلوال او غيروسولوال اپوزيسيون سره د حساب او كتاب واك د خاد سره وو. كه وژني شوې دي هغه دده ادارې كړې دي او كه د پوځي عملياتو امرونه وركول هغه جمهور ريبس وركول يعنې مرمۍ د ده د ارادې له مخې د ټوپكو له شپېلۍ وتلې او انسانان د ده په لاس جوړې شوې څارگرې ادارې او يا د ده وسلوال پوځ گور ته لېږل. پردې اساس د ټولو څخه زيات د ده په امر زياتي مرمۍ په خلكو لگېدلي دي خلكو ته ده ډېر كفنونه جوړ كړي او همدارنگه ډېر خلك ده گور ته لېږلي دي.

سره لدې د افغانستان د خلك دموكراتيك گوند په واكمنۍ كې او په تېره په خلقي واكمنۍ كې په هېواد كې يو لړ بنسټيز بدلونونه او سمونونه چې د رښتيني انقلاب زېرى يې وركاوه پيل شول، د بنووني

او روزني په اړه پرمختگونه د پام وړ وو، هر کار زرگونه محصلين د لوړوزده كړو لپاره سوسيالستي هېوادونو ته استول كېدل، په ښارونو كې عمراني چارې پر مخ تللي، زياترو ښاريانو له حكومت څخه ملاتړ كاوه او د ولس يوه برخه د نظام د پايښت په موخه وسله په لاس د وسلوالو مخالفينو په وړاندې جنگېدله او قربانۍ يې وركولې. د اداري او اخلاقي فساد كچه ټيټه شوې وه او گونديانو په پوره شوق خلكو ته د چوپړ او د هېواد د هراړخيز پرمختگ په موخه په پوره رښتینولۍ سره خپلې دندې ترسره كولې او د شتمنيو په ټولولو لگيا نشول. كه په گوند جگړه نه وای تحميل شوې ښايي د خلكو په گټه او د يوه پرمختللي افغانستان د جوړولو په لور گړندي گامونه اوچت شوي وای. خو جگړې د سمونونو مخه ونيوله، هېواد ته يې زيات زيانونه ورسول او لگونه افغانان د جگړو خوراك شول. پدې جگړو كې يوازي ددې گوند شاوخوا پنځوس زره غړي چې ستره برخه يې خلقيانو جوړوله د ثور انقلاب څخه د دفاع په لار كې قرباني شول. هېڅوك نشي موندلی چې ددې گوند مشرانو او كدرونو مانۍ او ښارگوټۍ جوړ كړي وي او يا په بانكونو كې حسابونه ولري چې ددې گوند د واكمنۍ مخكې او وروسته د واك خاوندانو شتمنۍ ټولې كړې دي او په واكمنيو كې يې په لوړه كچه فساد او اختلاص شتون درلود.

پنځم څپرکي

د اسلامي انقلاب بری

د ۱۹۹۲ کال د اپریل په اتمه ویشتمه (۱۳۷۱ کال غويي اتمه) د بهرنیو چارو په وزارت کې د رسمي مراسمو په ترڅ کې واک صبغت الله مجددي ته وسپارل شو. مجاهدینو دې سیاسي اوښتون ته د اسلامي انقلاب بری وویل. د دې معنی دا کېږي چې گواکې جهادي ډلو واکمن حکومت نسکور او دوی واک تر لاسه کړ. خو واقعیت دا دی چې د جلال آباد له جگړې وروسته تنظیمونه نهیلې شول او تمه یې نلرله چې واکمني نسکوره کړي. پدې هکله د ۱۹۹۳ کال په اپریل کې احمدشاه مسعود د المسلمون عربي اونیزې سره په مرکه کې چې مرکه یې په ۴۲۶ گڼه کې خپره شوې وایي: «... هیڅوک نه پوهیدل چې څه به کيږي. ټولو د مجاهدینو څخه وائین نیولو. حتی ډیر نږدې کسان چې څوارلس کاله زمونږ سره صبر او زغم بنودلی وو د واکمن بن بست او پوځي وضعې څخه نهیلې شوي وو...، پخپله تنظیمونه د ډار او وېرې سره مخامخ وو.» د مرکې څخه خبریال دې پایلې ته رسیږي: «هغه (مسعود) لکه گلبدین نه پخپلو ځواکونو او نه د اپوزیسیون په نورو تنظیمونو باور درلود، بلکې هغه د وطن د گوند او د افغانستان د وسله وال پوځ د هغو مشرانو پر مت کابل ته راوړسول شو چې د ملگرو ملتو د سولې د پلان او د ملي روغې جوړې مخالفین وو چې د مسکو په حکم یې سرونه ور ته تیت کړي وو.»

د اسلامي انقلاب د بري رښتیا د دې سیاسي تحول د اصلي لوبغاړي مسعود له مرکې څخه معلومېږي چې د بي بي سي سره یې ترسره کړې او په یوه برخه کې یې راغلي دي: «پوښتنه - تاسې د دولت د وسله وال پوځ له جنرالانو یعنی جنرال عظیمي، جنرال علمي، جنرال دلاور، جنرال فتاح سره څه ډول چلند کوئ؟»

ځواب - جهادي مشرانو تل د وسله وال پوځ له جنرالانو او افسرانو څخه غوښتل چې د رژیم سره همکاري و نکړي او د مجاهدینو سره یوځای شي، دې جنرالانو د جهادي تنظیمونو غوښتنو ته لیک ووايه هم یې د رژیم په رانسکورولو او هم یې د کابل د ښار په امنیت کې زیاته همکاري وکړه نو دا جنرالان د تقدیر وړ دي نه د توبیخ وړ.

پوښتنه - د مجاهدینو په واکمنۍ کې به ښاغلی فرید احمدزک، کاویانی، وکیل او نور وکولای شي له هیواد څخه ووزي یا نه؟

ځواب - تر اوسه د جهادي مشرانو او جهادي شورا له خوا کوم مقررات چې څوک د هیواد څخه و نه وزي نه دي ترتیب شوي هغوی کولای شي چې په آزادانه ډول د هیواد د ننه او بهر ته سفر وکړي. « ۳۳۱ / ۱۹۱ که چیرې د خبریال پوښتنو ته ځیر شو هغه د وطن د گوند د هغو پوځي او ملکي چارواکو په اړه پوښتنه کړې ده چې هغوی مسعود واک ته رسولی دی. لدې څخه بیا څرگندېږي چې د اسلامي انقلاب اصلي لوبغاړي جهادي ډلې او په شمال کې بغاوتگر پرچمي جنرالان نه بلکې په کابل کې د پرچم گوند په مشرتابه کې سیاسي معامله گر وو. جنرال مومن د بغاوت چیانو څخه یو په کابل کې ناست پرچمي ملکي او پوځي معامله گر داسې معرفي کوي: «کله چې مزار شریف سقوط وکړ، پاڅون د وطن د گوند د مرکزي کمیټې او په کابل کې د جنرالانو له ملاتړ نه برخمن شو. جنرال آصف دلاور لوی درستیز، جنرال نبي عظیمي د کابل د گارنیزون قوماندان، جنرال سیداعظم سعید د جمهوري ریاست د گارد قوماندان او لسگونو نورو جنرالانو پیغامونه را واستول او په څرگند ډول یې خپل پیوستون وښود.» ۲۰۵ / ۲۲۵ د احمدشاه مسعود او جنرال مومن مرکې د اسلامي انقلاب د بري اصلي لوبغاړي ښيي.

چې د اسلامي انقلاب د بري په نامه يې د شمال تلوالې واکمنولو ته لار هواره کړله او پر بله خوا يې نه يوازې خلکو بلکې خپل گوند ته هم خيانت وکړ. دا د اسلامي انقلاب بری نه بلکې د پرچميانو له لخوا د مسعود په گټه کودتا وه چې د افغانستان تباهي ته يې لاره هواره کړله. د دې کودتا توپير د چنگاښ د شپږويشتمې او غويي د اوومې له کودتا وو څخه پدې کې وو چې لومړۍ دوي کودتاوي د حکومتونو او سياستونو خلاف تر سره شوي خو دا وروستۍ (د ثور اتمې) کودتا د افغانستان د شتون پر ضد کودتا وه. دا توره کودتا د افغانستان په لرغوني تاريخ کې يو تور داغ دی. البته د هغو رښتینو مجاهدينو اتلولۍ او سرشندنې چې د شوروی اشغال په وړاندې وځنگېدل د درناوی وړ دي خو د تنظيمونو د مشرانو او ځېنو جهادي قوماندانو خاينانه معاملي او په هغو کې د م، م، د سولې د پروگرام شنډول چې هېواد يې کورنۍ جگړې ته ور تېل وهلو د بښنې وړ نه دي. سره لدې بيا هم د جهاد ټيکه داران د غويي اتمه د جهاد د فتحې ورځ او يا د اسلامي انقلاب د بري ورځ گڼي پداسې حال کې چې دا ورځ د ۱۳۵۸ کال د مرغومي د شپږمې او د ۱۳۸۰ کال د تلې د پنځلسمې په څېر د افغانستان د تباهي او بربادۍ توره ورځ ده ځکه چې:

الف - د م، م، د سولې د پروگرام يې شنډ کړ.

ب - ددې کودتا په پايله کې د شمال دا د شر او فساد تلواله واک ته ورسېده کومه چې د ږانده قومي تعصب د لږکيو د حقونو د ترلاسه کولو په نامه يې د هېواد وروڼه قومونه په پښتنو او غير پښتنو، ډېرکيو او لږکيو او هېواد يې په شمال او جنوب ويشلو چې پدې توگه يې د ملي نفاق تخمونه وکړل.

ج - تنظيمونو ته د واک د لېږد په ورځ (د غويي اتمه) د کابل په بناړ کې چور او تالان، د عامه شتمنيو لوټول او د وحشتونو لړۍ پيل شوله او دې بهير څلورکاله دوام وموند. د دې وحشتونو په ترڅ کې د هېواد د تمدن ټولې نښې نښانې، لرغونې آثار، د دولتي ادارو، اقتصادي او فرهنگي بنسټونو او وسلوال پوځ تجهيزات او وسلې له منځه ولاړل. سر بېره پردې په افغانستان کې داسې وحشت واکمن شو او داسې جنايتونه وشول چې قلم يې د ليکلو او ژبه يې د ويلو څخه شرمېږي. د په اصطلاح د اسلامي انقلاب د لوبغاړو موخه د عبدالعلي مزارې د مرکې څخه څرگندېږي چې د ۱۳۷۲ کال د مرغومي د جگړو وروسته د آزادۍ له راډيو سره کړې وه او وايي: «مسعود څو ځله ما ته هيات را وليږه او ويې ويل چې مور او تاسې ټول محروم ملتونه يو. مور بايد ټول سره يو ځای او متحد اوسو او د پښتنو دوه سوه کلن استعمار ته نوره اجازه ور نکړو اوس واکمني محرومو ولسونو ته انتقال شوې ده بايد د هغې ساتنه وکړو.» بېله شکه چې د دې تگلارې پايله د کورنۍ جگړې پيلېدل او د هېواد تباهي وه.

ولي تنظيمي جگړې پيل شولي؟

مخکې لدې چې پورتنۍ پوښتنې ته ځواب وويل شي بايد لومړی دوو نورو پوښتنو ته ځواب ولټول شي. ولي اووه تنظيمونه په پاکستان او اته تنظيمونه په ايران کې جوړ شول او ولي په افغانستان کې جهادي تنظيمونه واک ته ورسول شول. دې دوو پوښتنو ته د ځواب ويلو وړاندې بلې پوښتنې ته هم ځواب ورکړل شي چې څه وخت په افغانستان کې جهاد پيل شو. د ليکنې د دې برخې سرليک ته د څو پوښتنو د ځواب لټول بڼې چې سياسي - ټولنيزې پديدې لکه د ځنځير د کړيو په څېر له يو بل سره تړاو لري همدا لامل د سياسي - ټولنيزو بهيرونو پېچلتوب بڼې. که څه هم وروستۍ پوښتنې ته مخکې ځواب ورکړل شوی دی چې جهاد د سرطان د انقلاب وروسته پيل شو چې يوځل به بيا پرې ځغلنده کتنه وشي.

د ۱۳۵۲ کال د کودتا وروسته په هېواد کې د هراړخيزه سمونو د پلي کولو ژمنې ور کړل شوې. د دې سمونونو د اعلان سر بېره د محمد داود مخينې او په جمهوري دولت کې د پرچميانو غوښينه برخه د دې لامل شول چې د هېواد محافظه کار او ارتجاعي ځواکونه او د شوروي اتحاد مخالفان نوی جمهوري نظام د شوروي اتحاد سپوږمکۍ وېولي او د هغه خلاف يو تبليغاتي کمپاين پيل کړي. له بله پلوه د محمد داود اروايي ځانگړتياوې چې د سياسي مخالفينو شتون يې نشوای زغملای او د نوي نظام د مخالفينو خلاف يې د زور زياتۍ تگلاره غوره کړله مخالفين اړ شول پاکستان ته پناه يوسي، هغوی هلته تر پوځي روزني لاندې ونيول شول او د نوي رژيم خلاف يې د جهاد په نامه افغانستان ته د وړانگاريو لپاره را ولېږل. دې دولتي ضد فعاليتونو تر هغو پورې دوام وموند چې داود خان لويديځ ته په گوندو شي. د ټورډ وسله وال پاڅون وروسته سمدلاسه د محمد داود د واکمنۍ سناريو پيل شوله. د افغانستان د پرمختگ دښمنانو او ملاترو يې هغه وخت د واکمنيو خلاف د جهاد فتواوې ورکړې دي او د اسلام نه د يوې وسلې او وسيلې په توگه استفاده کړې چې واکمنيو په ټولنيزو- اقتصادي سمونو لاس پورې کړی دی خو دغو مفتيانو د امير حبيب الله خان په څېر پاچا چې په عيش اونوش کې ډوب وو د خادم المله الدين او هغو لسگونو ښځو ته چې د امير په حرمسرای کې يې په مختلفو نومونو ژوند کاوه هغوی ته يې د صباحه الحرم، مرجانه سراري او نور عربي لقبونه ورکول او ولس يې د دې پاچا اطاعت ته رابللی دی. دا ټول هغه اسلام دښمنه څيرې وې چې د نړيوالو استکباري شیطاني مرکزونو په چوپړ کې ولاړې وې، ترڅو افغانان په تورتم کې وساتي او د دې استکباري ځواکونو د گټو خلاف ونه دريږي. دا هغه استخدام شوي دين پلورونکي وو چې د لږ مادي او دنيوي امتياز په وړاندې وطن پلوري. دې حالت ته په کتلو سره د هيواد هغو سياستوالو او واکمنانو ته چې د هيواد د آبادۍ او د خلکو د سوکالی په موخه يې مټې رانغښتې وې په کار وو چې د خپلو سمونونو د پلي کولو پر مهال يې د پوره غور او اړين احتياط څخه کار اخيستی وای او په تېره د خلکو مقدساتو او دودونو ته يې پوره درناوی کړی وای ترڅو يې په کمين کې ناستو ديني سوداگرو ته دا پلمه نه وای ورکړې چې پردوی د کفر او الحاد تور ولگوي، د ولس له سپيڅلومذهبي او ملي احساساتو نه ناوړه گټه پورته کړي او د جهاد په نامه هغوی د نړيوالو شیطاني ځواکونو او د هغوی د سيمه ييزو چوکړه گانو په چوپړ کې ودروي. له بده مرغه د امانې نهضت نه نيولې تر دې دمه د هيواد د مترقي غورځنگ لارويانو او په هغو کې دا، خ، د، گ و نشوای کړای دا تشه ښکته کړي. د دې ترخه واقعيت لامل پدې کې دی چې هغوی خپل تاريخ نه وو لوستی، د خپل ولس رواني ځانگړتياوې، دودونه او نرخونه يې درک نکړل، يا يې هغو ته ارزښت ور نکړ او يا دا چې پر داسو ظاهري بدلونونو چې د ټولني د پرمختگ لپاره يې هيڅ گټه نه لرله لاس پورې کړي او داسې اداره چې د خلکو د همکارۍ او ملاتړ د جلبولو جوگه شي جوړه نکړای شوه چې پايله يې د ريفورمونو دريدل، د واکمنيو نسکوريدل او د محافظه کارو په پرديو پورې تړليو ډلو واکمنيدل شي. افغانان د نړۍ د نورو ولسونو په څير د خپلو واکمنيو څخه د هرڅه رومبۍ په هيواد کې د قانونيت او عدالت د ټينگښت او د دوی مقدساتو او دودونو ته د درناوي هيله لرله او لري يې. ولس دې ته نه گوري چې واکمنۍ يې ځانته اسلامي وايي يا دموکراتيکي، انقلابي يا ريفورميستي، جمهوريت يا امارت، ولسونه د واکمنيو عملي کړنو ته گوري. غازي امان الله خان چې د انگرېزانو څخه د خپلواکۍ د ترلاسه کولو اټل دی داسې کارنامې هم لري چې د هغه د سقوط لپاره يې لار هواره کړله. هغه د اروپا له اوږده سفر وروسته داسې فرمانونه لکه په ښار کې د چادری په اغوستلو بنديز لگول صادر کړل. د هغه په اداره کې داسې چارواکي هم تر سترگو کيدل چې استبداد او فساد يې ساری نه درلود. د بيلگې په توگه د پغمان په لويه جرگه کې د کابل يوه استازي چې درۍ لکه روپۍ يې د بسپني په ډول حکومت ته د جنگي مهماتو د اخيستنې په موخه هم ورکړې وې

پاچا ته وايي: « تر هغه پورې چې ستاسو په فساد ککړ وزیران محکمې او دار ته و نه رسول شي په هيواد کې د هيڅ ډول سمونونو امکان نشته. » ۲۲۵ / ۸۱۳ لکه څرنگه چې وايي «تاريخ د عبرت هنداره ده» د ا، خ، د، گ مشرتابه د امانې غورځنگ د نسکورېدو له ترڅو تجربو څخه زده کړه نه وه کړې او د ريفورمونو په پلي کولو کې چې د وخت او ولس غوښتنه وه داسې تيروتني او ناسنجول شوي گامونه پورته کړل چې د امانې دورې سره يې هېڅ توپير نه درلود. که د امان الله خان په زمانه کې کوم والي د شريعت پر ځای د قانون د پلي کولو پر ضرورت ټينگار کاوه، د خلقي حکومت ځينو مسؤلينو بيا په کليو کې نالوستي وکړي او حتی بنځي اړ ايستلي چې د سواد د زده کړې کورسونو ته ولاړ شي يا دا چې د انقلابي شورا د اووم لمبرفرمان (د بنځو د حقونو) د پلي کولو په نامه د خلکو د ودونو د خوښيو د مراسمو مخنيوی وکړي او يا د ځمکو د اصلاحاتو په ترڅ کې د حکومت د سياستونو د بيانولو په نامه د ملاکانو او خانانو په پټه سپکې سپورې ويلې او ملاکان يې سپکول. دا سپکاوی په هغه بزگر چې دولت وريا ځمکه ور کوله هم ښه نه لگیده ځکه چې نوموړی خان د هغه له قوم او قبيلې څخه وو چې هغه ته يې سپکاوی ځانته سپکاوی گڼه. البته چې گڼ شمير پرچميانو او د امين پلويانو په لوی لاس د حکومت چارې سبوتاژولي. پدې هکله سيستاني د خپل کتاب مقدمه بر کودتای ثور ۱۳۵۷ وفجایع هشت ثور په ۱۱۱ مخ کې راوړي چې کله خلقيانو کارمل په پراگ کې د سفير په توگه وگومارلو هغه په هوايي ډگر کې هغو پرچميانو ته چې د ده سره مخه ښې ته ورغلي وو د کارمل يوازېنې سپارښتنه دا وه چې « تاسې به په ټول قوت سره خپلې هڅې د تره کې، امين د رژيم د ناکامولو په موخه را گرزوي. » د ا، خ، د، گ هم د شاه امان الله په څېر واک انحصار او خپل طبيعي متحدین يې هم په واک کې شريک نکړل. ددې گوند په واکمنۍ کې د غازي امان الله د حکومت په څيرد نظر او عمل يووالی نه ليدل کيده او د يو بل خلاف يې تحريکات کول، دې دا معنی لرله چې نوي انقلابي واکداران نه يوازې د وسلوالو مخالفينو سره په جگړه اخته وو بلکې په خپلو کې هم سره جنگيدل. د واکمنۍ په وړاندې د پرچميانو دريدل، د امين لخوا د تره کې وحشيانه وژنه او د کارمليانو له لوري د م، د، سولي د پروگرام شنډول يې څرگندې بيلگې دي چې پایله يې د جهادي تنظيمونو واکمنېدل شول.

پورتنیو څرگندونو ته په کتو سره به اوس لومړۍ پوښتنې ته چې ولې اووه گونو او اته گونو جهادي تنظيمونه جوړ شول ځواب ووايو. د دې ډلو له جوړولو څخه د اسلام آباد او تهران او د هغوی د نړيوالو ملاتړو موخه دا وه چې دا گڼ شمېر تنظيمونه د ا، خ، د، گ د واکمنۍ له نسکورېدو وروسته گډه ژبه پيدا نکړي او يو مرکزي ځواکمن حکومت جوړ نکړي. کله چې دې د ښمنو ډلو د گډ حکومت د جوړولو وړتيا نلرله په طبعي ډول سره نښتل او د جگړو او ورونه بلېدل. له همدې امله يې جهادي تنظيمونه واک ته ورسول چې د يو بل د منلو او زغملو اراده او لېوالتيا يې نلرله. ددې دوو پوښتنو کې ځواب د هغه مهال د زبرځواکونو (شوروي اتحاد او امريکا د متحده ايالتونو) تگلارو او ستراتيژيو هم خپل رول خو ټاکونکی رول درلود. د تنظيمونو د واکمنېدو په درشل کې شوروي اشغالگر د افغان ولس د اتلوالې مبارزې په وړاندې په گونډو شول او له افغانستان څخه ووتل، خو لکه څرنگه چې مسکو د وخت په افغان دولت او جهادي ډلو کې نفوذ او اغېز درلود او په تېره نجيب الله او د هغه د دسترخوان يارانو د مسکو د ښه غورځيوونکو مزدورانو په توگه د شورويانو د دستورونو پلي کوونکي وو د شورويانو د دستورونو له مخې گامونه اوچتول بېله دې چې د دې دستورونو د اړتيا، گټورتوب او زيان په اړه سوچ وکړي. شوروي سلاکاران تر هغو پورې د نجيب الله تر څنگ ناست وو او هغه ته يې مشورې ورکولې چې هغه يې لاس تړلی پرچمي کارمليانو او د نظارشورا ته تسليم کړ. هغه مهال د کرملن ناستو نقشه دا

وه چې د پرچم - جمعيت تر مشرتابه لاندې واك شمال تلوالې ته ولېږدوي. د تلوالې له واكمنېدو سره د شورويانو سربرېره ايران ، پاكستان ، هندوستان او لويديځوال هم همغږي وو. د تلوالې په واكمنېدو سره چې مركزي رول پرچم - جمعيت ته پكې وركړل شوی وو ، ددې تلوالې تگلاره د شوروي اشغال لاندې د كارمل - نجيب حكومتونو كاپي وه چې هغه د مسكو گټو ته په لومړيتوب څرخېدله . كه چېرې شمال تلوالې په خپلو كې نه وای سره خوړلي بېله كومه شكه هغه به تر ډېرې مودې پورې پر افغانستان واكمنه پاتې شوې وای، ځكه چې د سيمه ييزو ځواكونو (روسيه، هند، پاكستان او ايران) له ټينگ ملاتړ څخه برخمنه وه. د م، م دسولي د پلان د شنډولو او د شمال تلوالې د واكمنولو څخه د مسكو موخه دا وه چې په افغانستان كې يو قوي اسلامي دولت جوړ نشي چې د داسې يوه دولت د جوړېدو له كبله د شوروي اتحاد د منځنۍ آسيا اسلامي جمهوريتونه د خپلواكۍ او اسلامي ولولو څخه اغېزمن كېدل او پدې ډول شوروي امپراطوري له گواښ سره مخامخ كېدله. همدا لامل وو چې د هېواد هغه لړكۍ ډلې چې پښتني ضد روحيه يې لرله واك ته ورسولې ترڅو پښتانه وټكوي چې منطقاً د پښتنو له غبرگون سره مخامخ كېدل او د جگړې اورونه بېدل . د نجيب الله هغه خبره چې حكمتيار ته به اجازه ورنكړم كابل ته را ننوزي او د هغه څخه به دا نور حكومت ونكړي د مسكو نقشه وه چې نجيب په ناپوهۍ كې او كارمليانو په شعوري ډول پلي كړله.

امريكا هم د شوروي اتحاد په څېر د ا، خ ، د ، گ د واكمنۍ د نسكورېدو وروسته په افغانستان كې د ځواكمن اسلامي دولت د جوړېدو له امله وېره لرله. لكه څرنگه چې د ا ، خ ، د ، گ د واكمنۍ د راپرزېدو يوه ورځ وروسته گراهام فيلر د امريكا د سي آي اي د ادارې پخواني مرستيال ويلي وو : « وروسته له هغې چې د جهاد له برکته يو ستر زبرځواک ماتې وخوړه په افغانستان كې د مجاهدينو له لوري د اسلامي دولت جوړېدل د امريكا او لوېديځ لپاره يو ستر گواښ جوړوي. اسلام اوس مهال د ماركسيسم - ليننيسم ځای نيولی او په هماغه كچه د لوېديځ تمدن ته وړانگوونکی دی.» ۲۰۲ / ۲۲۶ د واشنگتن ددې پالیسي په اړه ډگروال يوسف د آی اس آی د افغانستان د څانگې مشر ليكي : «زه عقیده لرم كه چېرې د مجاهدينو بری د امريكا له گټو سره سم وای د هغوی بری له كورنيو شخړو سره سره حتمي وو، له بده مرغه داسې نه وو.» ۱۹ / ۱۵۴ پاكستان او ايران چې د چنگاښ د انقلاب وروسته د افغان حكومتونو ضد اورپكو ملاتړي وو هغوی هم په افغانستان كې د كمزوري حكومت شتون د خپلو ملي گټو سره برابر گڼلو ، د قوي مركزي حكومت مخه يې ونيوله او د خپلو جهادي چوپړيانو پر مټ يې جگړو ته لمن ووهله. كه چېرې په افغانستان كې مركزي ځواكمن دولت جوړ شوی وای افغانستان د پرمختگ لوړو پړاوونو ته رسېده ، هغه مهال ايران او پاكستان د خپلو توليداتو بازار (افغانستان) له لاسه وركاوه . له بلوه پلوه با ثباته او ځواكمن افغان حكومت د دې وړتيا موندله ، اېران او پاكستان ته پرېمانه تلونكي اوبه مهار كړي چې اسلام آباد- تهران دا هم نه غوښتل . همدا لاملونه وو چې اسلام آباد- تهران ، مسكو- واشنگتن او د هغوی متحدينو تنظيمي جگړو ته لمن ووهله. ددې لپاره چې واشنگتن د افغانستان څخه د شوروي اشغالگرو له وتلو وروسته په افغانستان كې د يوه اسلامي قوي دولت د جوړېدو مخه نيولي وي چې بېله شكه اسلام آباد هم ورسره همغږی وو لا د مخه چمتووالی نيولی وو. عبدالحميد مبارز د خپل كتاب (حقايق وتحليل وقايح مسايل سياسي افغانستان) په ۴۳ - ۴۴ مخونو كې ۱۳۶۸ كال د تلي په مياشت كې د بدخشان په توپخانه كې د مهمو جهادي قوماندانانو جلال الدين حقاني ، احمدشاه مسعود، سيد جگړن، قاري بابا، عبدالحق، ملاملنگ، خليفه عبدالودود، محمد امين وردگ، بلال نيرم، تورن نظري او نورو د يوې غونډې يادونه كوي چې آی اس آی او سي آي اي هغه را بللي وه چې ظاهر آ د

کابل له سقوط وروسته د واک د تشي مخنيوی و و خو موخه يې د واک د تشي مخنيوی نه بلکې « واشنگتن د اووه گونو تنظيمونو جوړښت، ځواک او مشرتابه ته په کتلو سره هغه د خپلو ستراتيژيو د پلي کولو په وړاندې خنډ گڼل. له همدې امله امريکايان د افغانانو په منځ کې د ليدرشپ د ماتولو په هڅه کې شول چې د گوندونو او قوماندانانو تر منځ بې اتفاقي راورې. په کال ۱۹۹۰ سي آي اي نېغ په نېغه د قوماندانانو ترمنځ د وسلې وېش پيل کړ دا کار يوه بڼه وسيله شوه چې د قوماندانانو تر منځ شخړې پيدا کړي.» ۸۸/۴۲ سربېره پردې پدې کار سره جهادي قوماندانانو د خپلو تنظيمي مشرانو څخه د خپلواک دريځ شونتيا تر لاسه کوله. دا په تنظيمونو کې د ژور کړکېچ واکمنېدو او خپلسريو ته د لمن وهلو يوه بريالۍ هڅه وه. له ياده و نه باسو چې مخکې لدې قوماندانانو ته د وسلې وېش د تنظيمونو د مشرانو او آي اس آي له خوا تر سره کېدلو او اسلام آباد حتی سي آي اي ته اجازه نه ورکوله چې په تنظيمونو وسلې وويشي. د پورتنيو څرگندونو او وروستيو پېښو څخه داسې ښکاري چې د تنظيمونو ترمنځ جگړې د واشنگتن د پلان يوه برخه وه. له بله پلوه څرگنده شوله چې سي آي اي په تنظيمونو کې داسې قوماندانان لرل چې د دوی د نقشو رښتيني پلي کوونکي وي چې د بدخشان د توپخاني د غونډې ستره برخه وال له همدې قوماندانانو څخه وو. پدې اړه ددې غونډې يوه گډون کوونکي ملامنگ يوه خلقي ته چې د ۱۳۶۸ کال د کب د شپاړلسمې ډرامې وروسته پاکستان ته تښتېدلی وو ويلي وو: « مور مستقل خلک يو، د قوماندانانو شورا لکه حاجي عبدالحق، رحيم وردگ او زه...، رايي زمون سره، زمون سره خبرې يعني د امريکا سره خبرې، مور د امريکا خلک يو، د تنظيمونو او پاکستان پروا نلرو.» ۲۸۳/۲۲۷ - ۲۸۴ کله چې ملامنگ د قوماندانانو د شورا غړي د امريکا خلک بولي دا د دې معنی ورکوي چې سي آي اي د جهاد په زمانه کې دا ډله قوماندانان ښه غورځويونکي او امريکا ته وفادار تثبيت کړي وو. همدا لامل هم وو چې کله امريکايانو په ۲۰۰۱ کې پر افغانستان يرغل وکړ څه موده وروسته يې رحيم وردگ د دفاع وزير مقرر کړ، ملامنگ يې ولسي جرگې ته راپورته کړ او که عبدالحق طالبانو نه وای وژلي هر ورو به عبدالحق د امريکايي اشغال لاندې حکومت لورپورې وای. بېله شکه د امريکا همدې باوري قوماندانانو په خپلمنځي تنظيمي جگړو کې ټاکنو کې رول لوبولی دی چې پدې ډول يې د يوه قوي اسلامي دولت مخه ونيوله او له بله پلوه يې اسلام چې « د مارکسيسم - لينينسم وروسته د لويديځ تمدن ته وړانگوونکی دی» هم بدنام کړ. البته په تنظيمو جگړو کې د مسعود رول لکه د لمر په څېر څرگند دی. دا هغه څه وو چې د وخت زبرځواکونو (شوروي اتحاد او د امريکا د متحده ايالتونو) غوښتل چې هغې ته هم ورسېدل. همدا لامل وو چې احمدشاه مسعود ته مسکو د م، م د سولې د پروگرام په شندولو کې مرکزي رول ورکړی وو او ښايي دا کار د واشنگتن سره په همغږۍ کې ترسره شوی وي ځکه چې په روسيه کې يو شمېر څېړونکي د شوروي اتحاد وروستی مشر گرباچف د امريکا د نقشو پلي کوونکی گڼي.

د افغانستان خلق د موکراتيک گوند (وطن گوند) د نسکورېدو وروسته

کله چې ۱۹۹۲ کال د اپريل په نيمايي کې د افغانستان شمالي ولايتونه د مرکزي حکومت له کنټرول څخه ووتل د اپريل په ۲۴ په پېښور کې د پاکستان د صدر اعظم نواز شريف او د سعودي عربستان د استازو په گډون جهادي مشران سره جرگه شول او د افغانستان د راتلونکي واکمنۍ بنسټ يې پدې ډول کېښود چې صبغت الله مجددي په د دوو مياشتو لپاره د دولت ممثل او برهان الدين رباني به د څلورو مياشتو لپاره د افغانستان د سرپرست دولت رييس وي . د صدارت مقام اسلامي حزب او د دفاع وزارت به د جمعيت برخه وي. د کابينې غړي به د تنظيمونو د دويمې کچې له غړو څخه ټاکل کېږي. ددې شپږو مياشتو په ترڅ کې به د راتلونکي حکومت لپاره اسلامي متفق عليه شورا تصميم نيسي او د هغه انتقالي عمر به دوه کاله وي. گلبدین حکمتيار په خپل کتاب (پټې توطيې او برېښې څېرې) کې د پېښور د غونډې په اړه راوړي: «آی اس آی ټينگار کاوه که چېرې مسعود د دفاع وزير، رباني او مجددي جمهور رييسان نشي بحران نه حل کېږي او په کابل مسلط ځواکونه چا ته واک نه سپاري.» د همدې لوزنامې له مخې د غويي په اتمه مجددي ته د اسلامي دولت د ممثل په توگه د بهرنيو چارو په وزارت کې چې د نجيب الله د واکمنۍ گڼ شمېر لورپوړو چې په هغو کې عبدالواحدسرابي د جمهوررئيس مرستيال او صدر اعظم فضل الحق خالقيار هم گډون درلود د ځانگړو مراسمو په ترڅ کې واک وسپارل شو. د جمهور رييس لومړي مرستيال عبدالرحيم هاتف پدې مراسمو کې گډون ونکړ. کله چې د بهرنيو چارو په وزارت کې د واک د ليرد مراسم ترسره کيدل د کابل په ښار کې د تنظيمونو جنگياليو د دولتي ادارو او مؤسسو د نيولو او له هغو څخه د مالونو او تجهيزاتو پر اېستلو بوخت وو. د وزارتخانو، دولتي او اقتصادي بنسټونو د نيولو په خاطر جگړه ظاهرأ د شمال ټلوالې او د حزب اسلامي تر منځ روانه وه خو پخپله د شمال ټلوالې جنگيالي هم د زياتو سيمو د نيولو او غنيمتونو د ترلاسه کولو په موخه په خپلو کې سره جنگيدل. په همدې ورځ د تنظيمونو له لوري د خلکو او ټولنيزو شتمنيو د غلا او خپلسرۍ څرگنده بيلگه دا ده: «کله چې پخوانی صدر اعظم خالقيار د بهرنيو چارو د وزارت څخه پخپل موټر کې ووت، د مسعود نفرو د بهرنيو چارو د وزارت مخکې له موټر نه کښته کړ، موټر يې ترې وتښتاوه خالقيار پلی روان وو ترڅو يوه پوځي افسر پخپل موټر کې يووړ. مابنام خالقيار د بابا جلندر د مسعود د قوماندان لخوا وتښتول شو او له هغه څخه يې پيسې غوښتې وې ترڅو د ځينو افسرانو په مرسته خوشی شو.» ۴۶۸/۱۷ کله چې د ټبر نظام د صدر اعظم سره دا ډول چلند وشو د هېواد عادي وگړي به له کومو ستونزو او گواښونو سره مخ وو. د جهادي ډلو له لوري د دولتي بيزونو او زيرمو څخه خوراکي توکي او لوازم په ټيټه بيه په بازارونو کې خرڅ شول، نرخونه را ولويدل او مجددي به په وياړ سره ويل: «زما د واکمنۍ په مهال د اوږو او خوراکي توکو نرخ ټيټ شوی دی خو هغه خبر نه وو چې دا توکي جهادي غلو غلا کړي او په ټيټه بيه يې بازار ته وړاندې کړي دي.» ۲۲۳ / ۷ د مجددي د واکمنۍ انارشي او د تنظيمونو خپلسري له دي نه جوتيري چې د «سوداگرۍ او امنيت وزيران شهباز احمدزی او جنرال نوروز د اسلامي وحدت جنگياليو پرې نه بنودل چې نوموړو وزارت خانو ته ننوزي.» ۶۳/ ۸۸ جهاديانو ته د واک د ليرد يوه ورځ وروسته مجددي د افغانستان د اسلامي دولت ممثل په ارگ کې د واک په گډۍ ډډه ولگوله او عمومي بښنه يې اعلان کړه. هغه پداسې شرايطو کې د دولت مشري په غاړه واخيستله چې په هيواد او په ځانگړي ډول په پلازمينه کې تنظيمونو هلې ځلې کولې چې زياتي سيمي تر خپلې ولکې لاندې راولي. مجددي د دولت د ادارې لپاره نه کوم پلان درلود او نه يې د امنيت د ټينگولو په خاطر کوم منظم امنيتي ځواک، چې د ده د فرمانونو او امرونو له مخې عمل وکړي. پداسې يوه حالت کې چې د ځمکې پرسر د محشر

پرتله بل څه نشو ورته ویلی ټول ولس او په هغو کې د ا، خ، د، گ خلقي برخه او د نجیب الله پلویان د واکمن وحشت او انارشی څخه د خوندي پاتې کېدو په موخه غارونه لټول او د هیواد څخه د وتلو په لټه کې وو. پر بله خوا کارملیانو چې د واکمنۍ برخه جوړوله د واکمنانو اکتونه کول. د وخت په تېرېدو سره که څه هم د جگړو کمی نه وو خلقي مشرانو او کدرونو هڅې پیل کړې ترڅو خپل گوند بیا په پښو ودروي . د هغوی د هڅو پایله دا شوه چې د شوروي اشغال پر مهال په دولت کې د شریک اړخ په استازیتوب زیری ، پنجشیری ، آریڼ او جنرال نظر محمد او د امین د پلویانو څخه شاه ولي ، سوما ، جلیلي او هاشمي سره جرگه شول. د سوما په وینا دوی د دې شرطونو له مخې د نوي گوند په جوړولو هوکړه وکړله :

- د بیرک کارمل سره به جوړه نه کېږي.

- د گوند نوم به بدلوي .

- د کنګرې تر جوړېدو پورې به د گوند مشر او رییس نه وي.

- د مرغومي شپږمه به توره ورځ اعلانېږي.

د مجاهدینو په واکمنېدو سره چې کارملیان د دولت برخه او احمدشاه مسعود د اسلامي دولت بې تاجه ټولواک وو د ۱۳۷۱ کال د زمري په میاشت کې مسعود د خلقي مشرانو زیری ، پنجشېري ، جنرال نظر محمد او آریڼ سره وکتل او دوی ته یې په هېواد کې د ژوند کولو ډاډ ور کړی دی . شا وخوا درې میاشتې وروسته یې بیا وربللي او په دې کتنه کې یې له دوی څخه غوښتي چې خپل پوځي ملګري و هڅوي ترڅو له حکومت سره همکاري وکړي . خلقي مشرانو ورته ویلي وو چې اوس مهال مور کوم سازمان نلرو او له هغوی سره اړیکې نشته خو هڅه به وکړو چې هغوی تشویق کړو او ستاسې له استازی سره به د آریڼ سره په تماس کې وي . د زیری په وینا « مور نه غوښتل د مسعود خبره پر ځمکه واچوو.» لکه څرنګه چې د وخت په تېرېدو سره تنظیمي جګړې نه درېدلې او د هېواد څخه تېښتي دوام درلود خلقيان هم له هېواد څخه وتل او ډېری یې پاکستان ته کډوال شول. خلقي مشرانو په پاکستان کې په ۱۳۷۲ کال کې د سولې د غورځنګ په نامه د یوه سیاسي خوځښت بنسټ کېښود او مشر یې شهنواز تڼی وټاکه. د دې خوځښت د جوړولو په غونډه کې خلقي مشرانو (زیري، پنجشیري، سوما، جلیلي، مومند) برخه لرله . تڼي یې لدې کبله د گوند مشر ټاکلی دی چې په گوند کې یې ناپېیلی دریځ درلود. که د ا، خ، د، گ، مشرتابه او په هغو کې خلقي مشرانو له خپلو پرله پسې تېروتنو او ناکامیو د عبرت درس اخیستی وای ور ته په کار وو چې له سیاسي مبارزې یې لاس اخیستی وای د یوې اعلامیې په صاړولو سره یې له خپلو ملګرو او ولس څخه بېښه غوښتي وای چې د دې جوګه نشول گوند ، دولت او ټولنه په ښه توګه رهبري کړي او د گوند له کدرونو یې غوښتي وای چې تېرو ترڅو تجربو ته په کتو سره سیاسي مبارزې ته دوام ورکړی. یادو خلقي مشرانو د سولې د غورځنګ بنسټ کېښود خو عملاً یې د خپلې پرېکړې او ژمنې خلاف د سولې غورځنګ سره سازمانی اړیکې وشلولې او خپلواکه سیاسي هڅې یې پیل کړلې. هماغه دي چې د جلیلي په مشرۍ د ۱۳۷۵ کال د زمري د میاشتې په اته ویشتمه د پېښور په ښار کې شاوخوا د ۱۳۰ تنو په ګډون یوه غونډه را وبلله او د ملي یووالي په نامه یې گوند جوړ کړ چې مشران او پیژندل شوي کدرونه یې ټول د امین پلویان وو. همدا رنگه هغه مهال په مسکو کې یو شمېر پرچميانو د حبیب منگل په مشرۍ د (نهضت اعتدالیون) په نامه د پرچميانو د بیا تنظیمولو هڅې پیل کړلې خو کومه لاسته راوړنه یې نلرله . دا هم د یادولو وړ ښکاري چې د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته یو شمېر کارملیانو د عبدالرشید دوستم تر مشرۍ لاندې د افغانستان د ملي اسلامي

غورځنگ په نامه گوند جوړ کړ. هغه ډله پرچميان چې د شمال ټلوالې سره په حکومت کې شريک وو د ۱۹۹۴ تر جنوري پورې چې دوستم د رباني خلاف په جگړه کې ماتې وخوړله وروسته سوکه سوکه د هيواد څخه په وتلو پيل وکړ چې غوڅ اکثریت يې د شوروي اتحاد د ټوټې شوي امپراطورۍ په هېوادونو کې مېشت شول. په ۱۳۷۲ کال کې اسلامي گوند (حکمتيار)، د ملي ژغورنې جبهې (مجددي)، ملي اسلامي غورځنگ (دوستم)، وحدت حزب (مزارې) د هماهنگۍ په نامه يوه شورا جوړه کړله او د رباني د حکومت خلاف يې بيا جهاد پيل کړ. په تنظيمي واکمنۍ کې شريک پرچميان چې د دوستم سلاکاران او ملاتړي گڼل کېدل د هماهنگي د شورا فعالان وو. د دې نوي سياسي-پوځي ارگان په راڅرگندېدو سره د ۱۳۷۲ کال د مرغومي يوولسمه (جنورۍ لومړۍ) د دوستم ځواکونو د حضورې چمن او مکرويانو څخه چې د اسلامي گوند له ملاتړ څخه برخمن وو د ارگ په لور وخوځېدل تر څو ارگ ونيسي خو د دولتي ځواکونو له خوا شا ته وتمبول شول. د دې جگړو په ترڅ کې د باختر آژانس له خوا يو خبر خپور شو چې «يو شمير پرچميانو په ډله ييز ډول ځان وژنه کړې خو واقعيت دا وو چې د دولتي امنيت کارکوونکي چې شمير يې ديرشو تنو ته رسیده د مسعود د ځواکونو له خوا چانوارې شوي وو.» «۲۲۳ / ۳۴ هېره دې نه وي چې د رباني د څارگرې دستگاه کارکوونکي خادېستان وو. هغوی دوستم د رباني پر ضد جگړې ته وهڅولو او د «جگړو په ترڅ کې يې غوښتل د رباني خلاف کودتا وکړي چې د کودتا د پلان په هکله جنرال بابه جان مسعود ته راپور ورکړی و.» «۸۸ / ۹۳ ځينې پرچميان بيا گوته جنرال يار محمد د فريدامدزدک ورور ته گوته نيسي چې مسعود يې د پرچميانو له پلان څخه خبر کړی وو. دا چې ولې مسعود پرچميان کوم چې دی يې واک ته رسولی و ووژل بايد وويل شي چې پرچميانو هغه مهال دوه اړخيزه خوځېدنه پيل کړې وه چې هم يې له مسعود سره راشه درشه او همکاري درلودله او هم يې د ملي - اسلامي غورځنگ له لارې چې د هماهنگۍ د شورا غړيتوب يې درلود له حکمتيار سره اړيکې ټينگې کړې وې. پرچميانو د پنجابيانو په څېر تل د خپلې سياسي مبارزې پر مهال دوه گونۍ رول لوبولی دی او د خپلو اېتلافي ملگرو خلاف يې دريځ هم نيولی دی. بېله شکه مسعود هغه پرچميان وژلي دي چې په کودتا کې ښکېل وو. پدې هکله ډگروال شريف احمد د پرچم د فرکسيون غړی وايي: «د کودتا يوه ورځ وړاندې په بادام باغ کې چې د رباني د گارد قرارگاه وه د گارد درستيزوال تورن جنرال شمس الرحمن پنجشيري د گارد د کنډکونو د درستيزوالانو غونډه راوبلله او ويې ويل مور او تاسې بايد د خپل پرچمي ملگري جنرال دوستم سره همکاري وکړو ترڅو اخواني رباني له واک څخه گوښه کړو. ما ورته وويل چې زه دا کار نه کوم. هغه را ته وويل ته د استادۍ صدقه شي. ما څه و نه ويل او له غونډې ووتلم او زما پسې د دافع هوا درستيزوال هم له غونډې ووت.» هغه وايي چې هغه مهال د پوځي قطعاتو قوماندانان جهاديان او درستيزوالان يې پرچميان وو. دا بيا بنيې چې د ۱۹۹۴ کال د جنورۍ په لومړۍ نيټه پرچميانو د رباني خلاف د کودتا هڅه کړې ده. عجيبه دا ده چې د هماهنگۍ د شورا تر جوړېدو پورې د حکمتيار مخالفت له رباني سره پدې کې وو چې گڼې د دوستم مليشي او پرچمي کمونست جنرالان د رباني ترڅنگ ولاړ دي خو حکمتيار د همدې دوستميانو او پرچميانو سره د رباني خلاف اېتلاف وکړ. دا د دې معنی ورکوي چې د حکمتيار سره د «کمونستانو» په يو ځای کېدو سره هغوی د زم زم په اوبو غسل وکړ او له گناوو پاک شول. د پرچميانو له لوري د کودتا په درشل کې په مسکو کې د پخواني حکومت د وسلوالو ځواکونو د يو شمېر افسرانو غونډه چې غوڅ اکثریت يې پرچميان وو د دې کودتا سره تړلې ده يادونه يې اړينه برېښي. هغه مهال ليکوال په مسکو کې ژوند کاوه. ۱۹۹۳ کال د نوامبر په مياشت کې د پاتريس لومومبا په دولتي پوهنتون کې دا غونډه جوړه شوه چې ليکوال هم پدې غونډه کې د خبرېدو وروسته گډون وکړ. په غونډه کې د ۷۰ - ۸۰ تنو شاوخوا کسانو گډون کړی وو

چې د ليكوال په شمول څلور تنه پخواني خلقيان او بنايي نور ټول پرچميان وو. البته يوې ميرمنې هم پدې غونډه كې برخه لرله. په غونډه كې د كارمل د واکمنۍ د گوند منشي او د دفاع وزارت د سياسي رياست رييس جنرال محمدياسين صادقي هم گډون كړی وو. غونډه د افغانستان د وسلوالو ځواكونو د افسرانو د كميتې د جوړولو په نامه رابلل شوې وه. د غونډې مشرتابه د كورنيوچارو د وزارت خلقي جنرال اكرم هلالي، د امنيت د وزارت پرچمي جنرال عزيزحساس او د اردو پرچمي جنرال محمدهاشم رودوال كاوه. ددې غونډې لپاره مخكې له مخكې اساسنامه او كړنلاره جوړه شوې وه، د هغو د لوستلو وروسته پرې بحث وشو. دا دوه سندونه په واقعيت كې د يوه سياسي غورځنگ اساسي سندونه وو. د غونډې په وروستۍ برخه كې د گډون كوونكو پوښتنو او وړاندیزونو ته وخت ورکړل شو. د تائيدې څرگندونو ترڅنگ دريو تنو، دوو خلقيانو او يوه پرچمي چې درې واړه څنگ تر څنگ ناست وو د خپلو پوښتنو پواسطه د غونډې موخه تر پوښتنې لاندې راوړله. لومړۍ پوښتنه د پخواني پرچمي وه او ويې ويل: «تاسو دا غونډه په دولتي پوهنتون كې جوړه كړې ده بېله شكه د پوهنتون د مشرتابه د هوکړې او همغږۍ پر بنسټ مو دا غونډه را بللې ده او دا د دې معنی ورکوي چې ددې خوځښت تر شا د دې هيواد څارگره اداره ولاړه ده...» خلقي وويل اړينه دا وه چې مور پدې غونډه كې په مسكو كې د كډوالو د ستونزو په اړه بحث كړی وای. د لومړۍ پوښتنې په اړه د غونډې پرمخ وړونكې جنرال رودوال وويل چې د پوهنتون په سالون كې د غونډې جوړول د شخصي اړيكو پر مټ صورت نيولی او د دوهم وړاندیز په اړه وويل شول چې د كډوالو ستونزې به د دې غونډې د مشرتابه له خوا چې هغه به وټاکو حل كړي. دريمه لاندې پوښتنه ليكوال طرحه كړه: «په مسكو كې د افغانستان د وسلوال پوځ د افسرانو د كميتې د جوړولو اړتيا څه ده آیا مور بيا د کومې کودتا لپاره آمادگي نيسو تر څو واک تر لاسه كړو او مخكې له مخكې ورته تشکيلات جوړوو.» د دې پوښتنې په راپورته كولو سره ميرمن پاڅېدله د افغانانو د يووالي د اړتيا په اړه يې په زړه پورې انقلابي وينا وكړله او دا يې هم وويل څوك چې دا غونډه سبوتاژوي هغه د دښمن ژرندې ته اوبه ورخوشي. د غونډې پرمخ وړونكې جنرال رودوال هم د ليكوال پوښتنې ته د خپل منطق پر اساس ځواب ورکړ. البته د غونډې په پای كې يې د كميتې مشرتابه چې يو اوږد نوملړ وو وړاندې كړ چې ډېری يې په غونډه كې هم موجود نه وو او رئيسه هيات د ليكوال نوم هم پرې اضافه كړ. ليكوال وويل چې هغه د دې كميتې د جوړېدو مخالف دی او تاسې يې د هغې مشرتابه ته پيشنهادوي او نه غواړي د دې كميتې په مشرۍ كې ځان وويني. دا مهال د غونډې د رئيسه هيات مشر پدې اوږده نوملړ رايگيري وكړله او ټولو مثبتې رايه ورکړه. داسې بريښي چې دې غونډې د دوستم او پرچميانو له لوري د رباني خلاف کودتا سره تړاو درلود، بری يې يقيني گڼلو خو کودتا ماتې وخوړله او د پرچميانو دا هيله هم پوره نشوله.

لكه څرنگه چې د اسلامي انقلاب د بري وروسته په افغانستان او په تېره كابل كې د تنظيمونو د جگړو او انډوخر له امله وحشت واکمن شو او د واک مختلف مركزونه منځته راغلل خو د واک يوازینی مركز چې د نورو په پرتله منظم وو، د حكومتولی اړينه تجربه او غوره امكانات يې لرل هغه د كابل گارنيزون وو چې مشري يې نبي عظيمي لرله او هغه په خپله پدې اړوند ليكي: «د دې ورځو په ترڅ كې د كابل گارنيزون كابلو د پخواني او نوي دولت د ادارې په مقر اوبنتی وو او عمومي اداره تر اوسه زما په لاس كې وه د كابل په گارنيزون كې د اسلامي جمعيت د نظار د شورا مرستيال دكتر عبدالرحمن او د هغه قوماندانان اوسيدل ځكه چې د دولتي امنيت او څارندوی د وسلو او اعاشي بيزونه د نظار د شورا په لاس كې وو، له دې امله سلگونه وسله وال قوماندانان او مجاهدين چې پكول او پتو يې درلودل

هغه ته راتلل او هر يوه يې د تيلو، مهماتو، اعاشې او د شپې نوم او د وسلې د ليرد ټكټ او نور غوښتل. هغه به د يوې كوچنې وركې پواسطه نوموړو بيزونو ته ليرل او يا به يې ماته معرفي كول. د دفاع وزارت څانگو، دولتي ادارو لكه مركزي سيلو، دولتي انحصاراتو، مخابراتو او بانكونو او نورو زما په لاسليك سره اجرات كول. د كابل گارنيزيون د ربرورو وسله والو څخه ډك وو پداسې حال كې چې هلته د پخواني دولت سلگونه كاركونكي، د گوند غړي، افسران او جنرالان، د كابينې غړي اوحتى د جمهور رئيس مرستيالان د پكول او پټو سره تر مابنهامه پورې اوسيدل. «۱۲۹ / ۵۹۷ د عظيمي څرگندونې بڼې چې د مجددي په واکمنۍ كې د واک اصلي مركز د كابل گارنيزيون وو چېرې چې جنرال عظيمي د پخواني حكومت او دكتور عبدالرحمن د مسعود مرستيال د نوي حكومت په استازيتوب د گډ ائتلافي حكومت لارښوونه كوله. همدا د كابل د گارنيزيون واک او كليدي رول وو كله چې احمدشاه مسعود په چهاريكارو كې د خپل سيال (حكمتيار) د جنگياليو سره د جگړې نه وروسته كابل ته راغى د عظيمي دفتر ته چې هلته «آصف دلاور، نورالحق علمي، سيداعظم سعيد، فتاح، عبدالحق علمي، اميرمحمد، داودعزيزي او نورو شتون درلود هغه پخپل غبرگي نيسي.» ۱۹۱ / ۲۲۳ د پرچم - جمعيت اېتلاف د نورالحق علمي له هغې مركې څخه ښه جوتېرې چې د آلمان فدرال جمهوريت نه د مسكو له لارې د راستنېدو وروسته چې ملگرو يې هغه ته د كانټيننتال په هوټل كې مطبوعاتي كنفرانس سمبال كړى وو د بي بي سي د خبريال د دې پوښتنې په اړه چې تاسې د كومو شرايطو له مخې اسلامي جمعيت ته تسليم شوى په ځواب كې وايي: «زمونږ ستر اېتلاف ته تسليمې مه وايئ. افغان، افغان ته نه تسليمېرې، مونږ اېتلاف كړى دى مونږ تسليم شوي نه يو.» ۵ / ۲۹۸ - ۲۹۹ د همدې اېتلاف له امله وو چې د مجددي او رباني په كابينه كې د پرچميانو څو تنه غړي ترسرگو كېدل او د خلقيانو څخه يو تن هزاره توکمه جنرال خدايداد د ملي امنيت د مشر په توگه د وحدت د گوند له خوا معرفي شوى وو.

ولسمشران يا ممثلان

د ۱۹۹۲ کال د اپرېل په څلېرويشتمه په پېښور کې د پنجابيانو او سعوديانو د ارادې له مخې پروفیسور مجددي د دوو میاشتو او پروفیسور رباني د څلورو میاشتو له پاره د تمثیل په موخه د کابل په پلاز د ولسمشرانو په نامه کېښودل خو د کابل اصلي واکمن احمدشاه مسعود وو. لکه څرنګه چې د اسلامي واکمنۍ بنسټ د یوې توطیې او هغه هم د پردیو دارادې له مخې کېښودل شو ددې واکمنۍ مخورو تر پایه د یو بل خلاف توطیو او دسیسو ته دوام ورکړ او د ګور د چنجانو په څېر یو بل وخورل او پایله یې دا شوله چې د جهادي تنظیمونو له ګډې را وتلې رښتیني مجاهدین د طالبانو په نامه سر راپورته کړي او دا د شر او فساد زېږوونکي لوټماران او لنډغر له ډګره وباسي. خو د شر او فساد د تلوالې د جګړو او وحشتونو له امله نه دا چې د دوی د جنګیالیو ککړۍ ماتې شي بلکه د افغانستان د مدنیت ټولې نښې نښانې له منځه ولاړې، لسګونه زره کابلیان شهیدان شول او لکونه نور د هیواد څخه وتښتیدل. د شمال تلوالې په واکمنۍ کې ډول ډول وحشتونو چې ساری یې په تاریخ کې نه دی لیدل شوی ترسره شول. د مجددي دوه میاشتني واکمني د انساني ضد، ملي ضد او اسلامي ضد له وحشت، بربریت او انارشي ډکه واکمني وه. مجددي د دې وحشتونو مخه نشوای نیولی ځکه دی د تمثیل لپاره په ارګ کې کېښودل شوی وو او واک د بې تاجه جهادي ټولواک د دفاع وزیر احمدشاه مسعود سره وو او مسعود بیا د خپلو روسي، اېراني، پنجابي او ... بادارانو د خوښې سره سم ګامونه اوچتول. ښه بیلګه یې د مجددي وینا ده چې د ۱۳۷۱ کال د چنګاښ په اوومه کله یې چې واک رباني ته سپاره د اسلامي جمعیت او په ځانګړي ډول له رباني او مسعود څخه د خفګان په څرګندولو سره داسې ګیلې وکړلې: «د پېښور د لوزنامې د دویمې مادې پر بنسټ د رهبري شورا غونډې باید د جهادي شورا د کار د پای وروسته دایرې شوي وی خو د استاد رباني تر مشرۍ لاندې رهبري شورا غونډې کولې چې د رهبري د شورا پریکړې د جهادي شورا سره په ټکر کې راتلې چې دا ډول اجرات د یوه هیواد په اداره کې ګډوډې منځته راوړي...، اسلامي جمعیت او د نظار شورا راډیو ټلوویزیون لکه شخصي ملکیت د خپل ګوند او د اشخاصو په چوپړ کې راوړی وو او زما ویناوې یې سانسور یا نه خپرولې...، د دفاع وزیر پداسې حال کې چې د امنیت د کمیسیون رئیس هم وو د کابل د امنیت په هکله هیڅ اقدام ونکړ او حتی زما شخصي پیغامونو او هدایتونو ته یې ارزښت نه ورکاوه...» ۲۲۳/۱۰ - ۱۱ البته د رباني واکمني که د مجددي له واکمنۍ بده نه وه ښه هم نه وه. د افغانستان د اسلامي دولت د لومړي ممثل له پورتنیو څرګندونو څخه چې د هغه څرګنده بیواکي او د مسعود ټولواکي ښيي بریښي چې اسلام آباد هغه «د دوو میاشتو لپاره د اسلامي دولت د (ممثل) په توګه تمثیل ته وړاندې کړی و خو اصلي واک د حضرت صاحب سره نه و، ځکه چې ده خو یوازې تمثیل کاوه واک خو د بل چا سره و.» ۲۲۸/۷۰ - ۷۱ د دوو پروفیسورانو د واکمنۍ بله ځانګړتیا دا وه چې حزب اسلامي ته د رسېدلي د صدارت مقام صدراعظم استاد فرید د دفاع د وزیر مسعود له وېرې اړ شو د صدارت څخه وتښتي او د خپل تنظیمي مشر سره یوځای په چهارآسیاب کې مورچل ونیسي. حکمتیار خو دا جرأت نشوای کولای ښار ته ننوزي. د مجددي دوه میاشتني واکمني په ټوله کې د اسلامي حزب او جمعیت د ګوند ترمنځ د سیاسي واک پر سر او د نورو تنظیمونو ترمنځ د دولتي او عامه شتمنیو د چور او تالان په موخه د زیاتو سیمو ترولکې لاندې راوړلو جګړو او د کابلیانو د کړاوونو ټولیزه ده. که د مجددي دوه میاشتني واکمني ته وکتل شي د هغه د واک ساحه د ارګ څخه د کابل ښار نورو سیمو ته ونه غزېدله. د مجددي د واکمنۍ په وروستی اونی (جون دویمه) د دولتي ځواکونو (اسلامي اتحاد او

وحدت حزب) تر منځ جگړې پيل شولې. دا جگړې د شمال تلوالې د قوم پالنې او د احمدشاه مسعود له لوري د واک د انحصار له تگلارې سره تړاو درلود. د نظار شورا خپلو موخو ته د رسېدو لپاره د وحدت گوند څلور تنه فعالان ترور کړل او دا ترور يې د اتحاد اسلامي کار وگانه او همداسې يې اعلان هم کړل. دا اعلان سبب شو چې د وحدت او اتحاد ترمنځ جگړه پيل شي. دې جگړې عملاً شمال تلواله په دوو دښمنو ډلو ووېشله. جمعيت (رباني)، اتحاد (سياف) او ملي غورځنگ (دوستم) په يوه اړخ او د محمد آصف محسني د حرکت تنظيم ظاهراً بي طرفي غوره کړله خو د مذهبي تړاو له کبله د وحدت سره خواخوږي بنودله. دې جگړو د رباني په واکمنۍ کې دوام وموند چې د افشارو غميزه يې غوره بېلگه وه چې پدې جگړه کې د جمعيت او اتحاد جنگياليو د زرو تنو څخه زيات بېگناه هزاره گان ووژل. د مسعود د رانده قومي تعصب په اړه د حزب وحدت په اخبار کې را غلي دي: «هغه چا چې جنايت کړی، عامې وژنې يې کړي دي او په شعوري ډول يې د (هزاره وژنې)، (ازبک وژنې) او (پښتون وژنې) شعارونه ورکړي څرنگه کولای شي سولې ته غاړه کېږدي...، که جگړه د ملي اسلامي غورځنگ سره ده د ازبکو سره د جگړې په نامه تبليغيږي، که جگړه د وحدت اسلامي حزب سره ده په څرگنده توگه (جگړه د هزاره گانو او د هزاره گانو څخه د غچ اخېستنې) په نامه تبليغيږي...، کله چې د طالبانو پر ضد جگړه ده د پښتنو او پښتونيزم پر ضد جگړه او د پښتنو د بيا واکمنۍ په هکله تبليغيږي.» ۲۹۶/۲ ضد جگړه دا ده چې د امريکا په مشرۍ د ناټو يې اشغال پر مهال همدې متعصب توکمپال، د م، م د سولې د پروگرام شنوونکي او د تنظيمي جگړو اصلي لوبغاړي ته د ملي اتل لقب ور کړل شو. د مجددي د ځای ناستي رباني په واکمنۍ کې په حالاتو کوم مثبت بدلون رانغی، د مجددي د واکمنۍ وحشت ادامه وموندله او په هيواد او پلازمينه کې عملاً د واک مختلف مرکزونه چې د يو بل سره په جگړو لگيا وو شتون درلود. د کابل ښار په لويديځ کې شيعيه تنظيمونو او اسلامي اتحاد، جنوب لويديځ کې اسلامي حزب، حضورې چمن او مکرويانو کې اسلامي - ملي غورځنگ او په نورو برخو کې د نظار شورا واک چلاوه. د رباني په واکمنۍ کې د اسلامي انقلاب د بري د دوهمې کاليزې په درشل کې رباني په ارگ او غازي اکبرخان مينه، حکمتيار په چهارآسياب، دوستم په بالاحصار او د مرنجان غونډۍ، مزارې د دريمې او څلورمې کارتي شاوخوا، محسني د برچي د دښتې په سيمه او د مسعود جنگياليو د تلويزيون په غره کې مورچلونه نيولي وو. د رباني د حکومت مسخره وضعيت لدې نه معلومېږي چې «د اسلامي انقلاب د بري دوهمه کلوزه رباني د ارگ مخکې، حکمتيار په چهارآسياب، مزارې په دريمه کارته، محسني په حربي ښوونځي او دوستم په مزار کې او رباني بيا دريمه کلوزه په پروان کې ونمانځله چې د رباني - مسعود ترڅنگ قاضي حسين احمد د پاکستان د جماعت اسلامي مشر هم د پوځي پريټ ننداره کوله.» ۲۹۴/۱۳۲ حکمتيار او رباني دواړو چې د ځوانو مسلمانانو د غورځنگ د گډې مبارزې مخينه لرله او ددې خوځښت د مشرتابه پرسر مبارزې له کبله لارې سره جلا کړې وې يو بل ښه پېژندل. حکمتيار د رباني په واک کې د پاتې کېدو ليوالتيا ته په کتو سره د هغه د واکمنۍ د دريو مياشتو په تېرېدو سره هغه ته خبردارۍ ورکړ چې د څلورو مياشتو په تېرېدو سره د پېښور د لوزنامې له مخې واک قيادي شورا ته وسپاري. خو رباني پدې نامه چې د واک تشه راځي د اهل الحل العقد د شورا تر جوړېدو پورې به خپلې دندې ته دوام ورکړي. همدا لامل وو چې د جولای په مياشت کې د حزب اسلامي ځواکونو په کابل د توغنديو باران پياوړی کړ او د کابليانو د کړاوونو او بدمرغيو کچه لا نوره هم لوړه شوله. يوازې د اسلامي حزب توغندي نه وو چې کابليان يې وژل بلکې د ښار په دننه کې د شمال تلوالې اربکيانو چې بې مهاره مليشې وې په خپلو کې سره جنگېدلې. د دې لپاره چې رباني خپله واکمنۍ وغزوي د اهل الحل العقد شورا (۱۹۹۲، دسمبر دېرشمه) پداسې حال کې را وبلله چې په کابل کې د جگړو او نښتو

کمی نه وو. د شورا د را بللو په درشل د لېنډۍ میاشت کې اسلامی حزب، نجات ملي، ملي محاذ، وحدت او د خالص اسلامي حزب د یوې اعلاميې په خپرونې سره شورا تحریم کړه. همدا لامل وو چې د شورا په غونډه کې د تنظیمونو د مشرانو څخه یوازې رباني او سیاف د الازهر د پوهنتون د اخوان المسلمین له ایډیولوژۍ اغېزمنو مشرانو گډون کړی وو. دې شورا لکه د کارمل د زمانې د گونډې کنفرانسونو په شان چې په هغو کې چکچکې کېدلې او هورا گانې ویل کېدلې په چکچکو او د تکبیر په نارو سره بدرگه کېدله. د دولت د مشر د ټاکل کېدو لپاره سیال نوماند شتون نه درلود. په سالون کې د رایې اچولو لپاره دوه صندوقونه اېښودل شوي وو چې په یوه د رباني انځور نښلول شوی وو او په بل صندوق د چا انځور نه وو. دې شورا رباني د دوو کلونو لپاره د جمهور رییس په توگه وټاکلو او د حکومتې تبلیغاتو له مخې له ۱۵۰۰ تنو گډونوالو نه ۹۰۰ تنو رباني ته رایې اچولې وې. په غونډه کې رباني یو شمېر کسان د پارلمان د غړو په توگه اعلان کړل خو د رباني د واکمنۍ تر پایه پورې چا د پارلمان مشر ونه پېژاند او نه پارلمان کومه غونډه وکړه. دا نو یو خیالي پارلمان وو. څرنګه چې د اهل الحل العقد شورا نوم خورا پیچلی او تلفظ یې ستونزمن وو او له بله پلوه د غونډې مسخره بهیر او د شورا برخه والو ته د پیسو ویش په ولس کې دا شورا دومره بدنامه کړه چې هغه یې د شوراى حق و ناحق، شوراى پول نقد او شوراى هک و پک په نامه یادوله. د شورا وروسته حکمتیار پر کابل فشار زیات کړ تر څو د پاکستان صدراعظم نواز شریف د ۱۹۹۳ کال په فبرورۍ کې کابل ته راغی او ویل کېدل موخه یې د جهادي مشرانو ترمنځ روغه جوړه وه. د نوموړي لومړی بریالی گام د مولوي خالص او ملا رباني پخلا کول وو. د دوی له پخلا کولو وروسته «خالص رباني د اسلام برحق خلیفه وباله.» ۴۸۳/۱۷ خو د مولوي خالص او رباني پخلا کېدو او د خالص لخوا رباني د اسلام د برحق خلیفه اعلانولو په وضعیت کوم مثبت اغېز پرېښود یعنې په جگړو کې کمی راغی او جگړو لاقوت وموند. لدې کبله د جهادي ډلو سیمه ییز ملاتړي اړ شول تنظیمي مشران پاکستان ته ور وغواړي تر څو دا سیاسي ماشومان وپوهوي چې جگړو ته د پای ټکي کېږدي.

قرآن وهلي لوزنامه

شمال تلواله واک ته په رسېدو سره ونه توانېده د یوه حکومت په څېر عمل وکړي ځکه چې د لېږدشپ وړتیا یې نلرله. ترکیبي ډلې یې سمدلاسه لکه بنرمینان د یو بل په ډارلو لگیا شول. له بله پلوه هغوی او په تیره د جمعیت مشرتابه تر دې کچې په تاجک پالنه کې ډوب وو چې د تلوالې غیرپښتانه ملګري یې هم نشوای زغملی. د دا ډول تگلارې پایله دا شوه چې د تلوالې هزاره او ازبک توکمه ډلې د افغانستان د اسلامي دولت په وړاندې ودرېږي. پر بله خوا د اهل الحل العقد د شورا د پرېکړې وروسته چې شورا د رباني د جمهوري ریاست دوره دوه کاله وغزوله حکمتیار هم خپل فشار پر کابل زیات کړ او تنظیمي خپلمنځي جگړو قوت وموند چې پایله یې د کابلیانو د مرګ او ژوبلې او بهر ته د کډوالۍ زیاتوالی شو. همدا لامل وو چې د مجاهدینو سیمه ییز ملاتړي (ایران، پاکستان، عربستان) دې پایلې ته ورسېدل چې خپل چوپړیان اسلام آباد ته ور وغواړي تر څو له جگړو لاس واخلي. د تنظیمونو مشرانو په پاکستان کې یوه لوزنامه لاسلیک کړه چې د اسلام آباد د لوزنامې په نامه یې شهرت پیدا کړ. دې لوزنامې د رباني د ولسمشرۍ دوره د دوو کلونو څخه اتلسو میاشتو ته را لنډه کړله. د دې پرېکړې پر بنسټ رباني هغه نسبي مشروعیت چې د اهل الحل العقد د شورا څخه اخیستی وو هم له لاسه ورکړ. رباني په دې کار سره د خپلو پلویانو د نیوکو او پوښتنو سره مخامخ شو او ده د هغوی په ځواب کې ویل چې پرده فشار وو او لوزنامه یې لاسلیک کړله. پدې هکله په زړه پورې دا ده چې «په اسلام آباد کې لوزنامه په انګریزي ژبه

چمتو شوې وه او لكه څرنگه چې شپه پای ته رسیده هغه (رباني) بيله دې چې لوزنامه ولولي لاسلیک كړي وه. « ۱۲۵/ ۸۸ د دې لوزنامې د لاسلیک پر مهال د پاکستان صدراعظم نواز شریف، محمدي، حكمتيار، رباني، محسنی، گیلانی، حسینی، فاضل، احمدشاه احمدزي او د سعودي او ایران استازو شتون درلود. غونډې حكمتيار د صدراعظم په توگه مؤظف كړ. د لوزنامې له مخې به حكمتيار په دوو اونیو كې خپله كابينه جوړوله، مسعود به له دفاع وزارت څخه گوښه كېده او د دې وزارت چارې به د یوه کمیسیون له لوري اداره كېدلې، وسلې به تولیدلې... خو ځان غوښتونكي مسعود د شمال د تلوالې تر نسكورېدو پورې چمتو نشو چې لوزنامې ته غاړه كېږدي. معمولاً د گوندونو او حكومتونو ترمنځ لوزنامې د دواړو اړخونو او یا څو اړخونو له لوري ترتیب، د هغوی د همغږۍ او پوهاوي وروسته لاسلیک كیږي خو د افغانستان د اسلامي دولت مشر رباني د پردیو له لوري جوړه شوې لوزنامه بيله دې چې هغه ولولي لاسلیک كړي وه. البته پروفیسور رباني لومړی افغان مشر نه وو چې لوزنامه یې بيله دې چې هغه ولولي لاسلیک كړي وه بلکې مخکې له دې پروفیسور مجددي هم هغه لوزنامه نه وه لوستې چې دی یې د افغانستان د اسلامي دولت د ممثل په توگه نومولی وو او د خپلې دوي میاشتنۍ بېواکه واکمنۍ په زمانه كې یې د لوزنامې په اړه ویل: « ما یې اصلي متن نه وو لوستی او په بیره یې راباندې لاسلیک كړله...، استاد سیاف زما سره وعده كړې وه چې دا متن به رابیني خو په خپله ژمنه یې وفا ونكړه. » ۱۷ / ۴۶۶ عجیبه خو دا ده چې لوزنامې او تړونونه د اړونده دولتي بنسټونو (وزارت خانو، ریاستونو) صدارت او جمهوري ریاست په آرشیفونو كې د مهمو دولتي سندونو په توگه ساتل كېږي خو په پېښور كې د افغانستان د اسلامي دولت د جوړېدو تړون د سیاف په كور، گوندي دفتر یا بنایي په جیب كې ساتل كېده او د دولت ممثل ته یې نه وربښودلو. لكه څرنگه یې چې مجددي د دولت د ممثل په توگه اعلان كړی وو د افغانستان اسلامي دولت د دولت په نامه یو تمثیلي اداره وه. د اسلام آباد د لوزنامې له لاسلیک وروسته نواز شریف د تنظیمونو د مشرانو دا كاروان سعودي ته بیایي چې هلته د سعودي پاچا د تضمین كوونكي په توگه په لوزنامه لاسلیک اېږدي. جهادي مشران په مدینه منوره كې د حضرت محمد(ص) په حرم او بیا په مکه مكرمه كې قسم خوري چې لوزنامې ته به درناوی كوي. وروسته لدې « نواز شریف دا كاروان له سعودي څخه تهران ته وړي. مشران د ایران د جمهور رئیس رفسنجاني په وړاندې یوځل بیا ژمنه كوي، د ایران جمهور رئیس هم د تضمین كوونكي په توگه پر هغې لاسلیک كوي...، یوه اونی تېره نه وه چې بیا تنظیمي جگړې پیلېږي. څرنگه چې په قرآن شریف باندې قسم او هغه هم د اسلام د پیغمبر د قبر په وړاندې مات شوی وو. خلكو لوزنامه قرآن و هلي لوزنامه بلله. » ۱۷ / ۴۸۴ د تنظیمونو د مشرانو د دې سفر وروسته د لوزنامې د پلې كولو په موخه حكمتيار د كابینې د جوړولو په چارو لگیا شو او د مارچ په شپاړلسمه په جلال آباد كې د جهادي مشرانو سره جرگه شو خو هغوی د كابینې په جوړولو سره جوړ نشول. حكمتيار خپل استوگنځي چهار آسیاب ته را ستنیري د كابینې نوملړ جمهور رئیس ته استوي او دواړه په پلچرخي كې سره گوري خو بیا هم كومي موافقي ته نه رسیري ترڅو د سیاف په كور كې چې د كابینې پخوانیو او نویو غړو شتون درلود د می په اوولسمه حكمتيار د رباني په وړاندې لوړه ترسره كړه او په دې ډول له څه كم دوو میاشتو وروسته د كاغذ پرمخ د حكمتيار كابینه جوړه شوه. همدارنگه د سیاف په كور كې پریكړه شوې وه چې كابل ته دې د صدراعظم حكمتيار د خوندي راتگ لپاره یو کمیسیون جوړ شي. خو حكمتيار بریالی نشو چې ښار ته راننوزي. د كابینې لومړی غونډه چې باید په دارالامان كې شوې وای د لارې د بندیدو له امله دایره نه شوه او پریكړه وشوه چې د وزیرانو غونډه په چهار آسیاب كې وشي. « لسو تنو وزیرانو چې غوښتل یې د پلچرخي له لارې چهار آسیاب ته لاړشي د مسعود د ټوپك والو لخوا ونیول شول او وروسته د سعودي عرب د استازي په منځگړیتوب

خوشي شول». ۲۷/۲۲۳ په دې ډول حکمتيار د مسعود د توپکيانو له لوري د خنډونو د جوړولو او يا په بله وينا د مسعود له وېرې بريالۍ نشو کابل ته راشي او يا د خپل حکومت غونډه پخپل استوگنځي کې جوړه کړي نو هماغه دې چې قهرېدلي صدراعظم په کابل باندې د توغنديو بریدونه پيل کړل. د اسلامي انقلاب وروسته واکمنانو (مجددي او رباني) هيڅکله دا وس پيدا نکړ چې حتي په پلازمېنه کې يوه واحده اداره جوړه کړي بلکې په ښار کې د واک بېلابېل مرکزونه موجود وو. دا مرکزونه او يا خپلسره قوماندانان د بشپړ واک څخه برخمن وو او هرڅه يې چې غوښتل تر سره کول يې. د تنظيمونو د واکمنۍ پر مهال په هيواد کې داسې ناوړه پېښې وشوې چې د افغانانو په تاريخ کې يې ساری نه وو ليدل شوی چې ددې ميرني ولس په له برمه ډک تاريخ کې يې تور داغونه پرېښودل، چارواکو يې مخه نشوای نيولی او په مړو سترگو يې ور ته کتل چې لاندې بېلگه کولای شي د واکمنۍ انارشي، لنډغړۍ او د جمهور رئيس رباني بيوسي وښيي. د نوموړي په واکمنۍ کې يوه جهادي قوماندان يوه مېرمن ټينټولي وه، د ښځې خاوند رباني ته په دې اړه عريضه وکړه هغه په عريضه کې لاندې احکام ورکړي وو: «قوماندان صاحب محترم! زن عارض را ايله کنيد. با احترام، پروفيسور برهان الدين رباني، رئيس جمهور دولت اسلامي افغانستان» ۱۱۸/۲۲۸ پرېله خوا د واک دا مرکزونه داسې توري کارنامې لکه د خلکو په سرونو کې د ميخونو ټکول، د ښځو د تيو پري کول، ژوندي انسانان په کانتينرونو کې سوځول او په نجونو، مېرمنو، هلکانو او لېونيانو جنسي تيري لري. د تنظيمونو حرفوي قاتلانو د مړو د نڅا او د نامحرمو ښځو د زېږېدنې له نندارې هم خوند اخېست. جهادي جنگياليو سلگونه بېگناه خلک د هغوی د کورونو د غضبولو او شتمنيو د خپلولو په موخه ووژل. پدې ډله کې په مکرويانو کې د مسعود د جنگياليو له لوري د خلقي واکمنۍ د وزير صالح محمد زيري د مېرمنې او ماشومانو وژنه او د هغه د اپارتمان غضبول د جهادي ډلو د وحشت يوه بېلگه ده. د هغه مهال د واکمن فساد، اخلاقي انحرافاتو او بي حيايي کچه دومره لوړه شوې وه چې په کندهار کې «د خان محمد په نامه يوه قوماندان د يوه هلک سره واده وکړ او هغه يې په يوه موټر چې په گلانو پوښلی وو سپور او د هغه تر شا د اوږو راکټونه وو او په هره ثانيه کې د کلاشنکوفونو زرگونه ډزې کېدې په ښار کې گرز او په دې رسوايي ټول ښاريان اندېښمن کړي وو...، او ټول د يوه بدلون په هيله وو چې د دې فاسدانو مخنيوی وشي.» ۵۱۰/۱۷-۵۵۱ همدا باتور لويديځ فکره جهادي قوماندان چې په کندهار کې د (خان) په نامه مشهور وو د حامدکرزي په واکمنۍ کې د کندهار د امنيه قوماندان په توگه مقرر شو. تنظيمي اربکيانو د تنظيمونو په غوښل کې د دولتي ادارو، پوهنيزو او اقتصادي بنسټونو ټول لوازم او تجهيزات، د کتابتونو کتابونه او د مرکزي موزيم زياته برخه لرغوني آثار غلا کړل او په دفترونو کې جهادي چارواکي د څوکیو او ميزونو پر ځای په توشکو کېناستل. دا د شمال تلوالې د واکمنۍ د بې شميره ناخوالو کوچنۍ بېلگې وې. دا چې څومره پاک لمنې نجونې او مېرمنې به بې پته شوې وې او پر څومره هلکانو به جنسي تيري شوي وي د هغو کره شمېره ځکه نشته چې په افغاني ټولنه کې څوک نه حاضر يزي چې د خپلو خپلوانو په اړه چې بې پته شوې وي څه ووايي. د افغانستان د اسلامي دولت واکدارانو چې د اسلام او شريعت د ټينگولو په موخه ولسونه سرشندنو او اتلوليو ته هڅول واک ته درسيډو وروسته د هغوی د بې کفايتۍ، ځانغوښتنې، د شتمنيو سره د مېنې، خپل منځي جگړو، اسلام او اسلامي ارزښتونو ته نه درناوی پدې کې ليدلی شو چې د دوی په واکمنۍ کې د کابل په مرکزي جامع پل خستي کې «تقريباً يو کال چا سجده ونکړای شوه، دا سيمه د گله يې او کوڅه ډېو سپيانو يوه ځاله جوړه شوې وه او د جومات په انگر کې به په ډله ييز ډول گرزيدل او راگرزيدل.» ۱۱۹/۲۲۸ هغه له زغمه وتلی او له شرمه ډک حالت چې د تنظيمونو په واکمنۍ کې زموږ په هيواد واکمن شو نقشي يې هغه وخت جوړيدلې کله چې سي آی اي، آی اس آی او د ايران د پاسدارانو

سپاه د جهاد په نامه په پاکستان او ايران کې د جهادي ډلو په جوړولو او روزنه لاس پورې کړ. سيد بهاولدين مجروح د دې افغاني ضد سناريو پايله داسې ليدله: «بيلا بيل تنظيمونه به د افغانستان د مړه او رالويدلي جسد له پاسه سره وخورې». «۶/۲۱۷ چې له بده مرغه همدغسې حالت د اسلامي انقلاب په بري سره په افغانستان کې واکمن شو. دا ډول وضعیت د دې سبب شو چې زياتره رښتيني مجاهدين مرکزي حکومت ته شا وگرزوي او يا د هغه د نسکورولو په لټه کې شي چې هغوی خپل خوځښت د طالبانو د تحریک په نامه اعلان کړ. البته د طالبانو د تحریک د راتوکېدو په اړه اندونه وپشلي دي. زياتره افغانان او په هغو کې رباني هغه يو خپل پاڅی خوځښت او مجددي هغه مرور مجاهدين گڼي چې د تنظيمونو د وحشت او بربریت د ختمولو په وړاندې منځته راغی. ځېنې پدې اند دي چې د شلمې پېړۍ د اتيايمې لسيزې په دوهمه نيمايي کې» د پاکستان پوځي څارگرې دستگاه په څرگند ډول يوه افغاني اردو روزلي، غښتلې کړې، کنټرول کړې...، او غواړي چې هغه د افغاني مقاومت د نورو ځواکونو او د پاکستان د پښتنو په مقابل کې استعمال کړي او دا طرحه د پاکستان سترو هدفونو ته د رسېدو په موخه چمتو کېږي. «۵۱/۲۳۰ - ۵۲ نور بيا هغه د پاکستان د استخباراتو له لوري جوړشوی يو خوځښت بولي او طالبان د پاکستان لاسپوڅی ځواک تبليغوي. بله ډله طالبان يوه پروژه گڼي او پدې اند دي چې «د طالبانو پروژه د انگلستان په نوبت، د عربستان په مالي مرسته، د امريکا په ملاتړ او د پاکستان د روزني پرېنست ترسره شوه.» ۲۳۱

سره لدې چې ځېنې طالبان د پاکستان مخلوق تبليغوي خو د طالبانو د ځواکمنېدو پر مهال په پېښور کې د امريکا قونسل وائشنگټن ته د طالبانو په اړه لاندې رپوټ ورکړی وو: «طالبانو ته په عين وخت کې د پاکستان لاسپوڅی او پاکستان ضد ويل کيږي. خو د هغوی ملاتړو ته به څرگنده شي داسې يو پړانگ يې جوړ کړی دی چې ټينگه اراده لري خپلواک عمل کوي او د هيچا لاسپوڅی نه دی.» ۴۳۲/۱۴۴ دې ارزونې خپل سموالی هغه مهال وښود چې کله طالبانو اسلامي امارت اعلان کړ د پاکستان د وخت د کورنيو چارو وزير نصرالله بابر د ملا عمر مجاهد ليدو ته کندهار ته ورغلی وو. د عوامي نشنل گوند مشر اسفنديار د نصرالله بابر له قوله وايي: «يوه ورځ مې ملا صاحب ته د ديورنډ د کرښې خبره ياده کړه، په يوه پټکه يې له کوره را ووبستم.» همدا راز د طالبانو کارنامو او په تېره د دوی په اړوند د اسلام آباد د چارواکو دښمنانه دريځ ته په کتو سره ويلی شو چې د طالبانو تحریک يو خپل پاڅی ملي گټو ته ژمن افغاني خوځښت دی چې ديني او مذهبي اړخ يې خورا دروند دی. ډېری افغانان پدې اند دي کله چې طالبانو په خپل پاڅي توگه په کندهار کې سر راپورته کړ او د هېواد په جنوب لويديځ زون کې يې اړين امنيت ټينگ کړ او هلته ژوند عادي بڼه ونيوله د دا ډول وضعیت واکمنېدل د اسلام آباد پام ځانله را گرزوي، د طالبانو سره اړيکې ټينگوي او اسلام آباد امريکا، بریتانيا او سعودي چې د پاکستان متحدین گڼل کېدل د طالبانو د غورځنگ پياوړتيا ته هڅوي او هغوی هم د اسلام آباد غوښتنې ته لبيک وايي. د دې کار څخه د پاکستان موخه د افغانستان له لارې منځنۍ آسيا ته د توکو رسول وو او امريکا بيا غوښتل د با امنه افغانستان له لارې د منځنۍ آسيا گاز او تېل د هند سمندرگي ته ولېږدوي. د هغه مهال له سياسي بهيرونو او پېښو څخه داسې برېښېدل چې امريکا په پام کې لرل ترڅو طالبان او احمدشاه مسعود يوې موافقې ته ورسېږي چې پخوانی پاچا د دولت د مشر په توگه کابل ته راستون شي. همدا لامل وو چې کله طالبانو جلال آباد ونيو پاچا د يوې اعلاميې په ورکولو سره هېواد ته د راستنېدو چمتووالی وښود چې د سلطنت د نسکورېدو وروسته هېواد ته د هغه د راستنېدو په اړه لومړی خبرتيا وه. خو د امريکې د تمې خلاف د طالبانو او مسعود تر منځ جوړه ونشوله او طالبان وتوانېدل کابل ونيسي. جنرال رحمت الله

صافي چې هغه مهال د امريكا غږ او پخواني پاچا د ارتباطي كړۍ مسؤليت درلود او پاچا يې په افغانستان كې د روانو پېښو په جريان كې اچولو پدې اړوند ليكي: «د طالبانو پرمختگ پيل شو، امريكا غږ به هره كړۍ ما ته خبر را كاوه او ما به روم ته. د جلال آباد تر نيولو او آن تر سروبي پورې خوښ ښكارېده. كله مې چې د كابل د نيولو راپور وركړ خو دقيقې وروسته مصطفى (د پاچا لمسي) راته وويل چې د راپور په سموالي كې غور ته اړتيا ده ما ورته وويل چې زه خبريال نه يم او د تلفون غوړۍ مې كېښود...، پلان دا و چې اعليحضرت به د يوې معاملي په ترڅ كې راشي. كابل طالبانو ونيو او دا پلان هم بريالی نشو.» ۲۳۲/۸۴ - ۸۵ د شوروي اتحاد د ړنگېدو وروسته د منځنۍ آسيا د خپلواكو دولتونو د پرېمانه د ځمكې لاندي د گازو او تېلو زېرمو د سترو دولتونو پام ځانله را كرزولی وو او امريكا د نړۍ د سوپرځواك په توگه غوښتل چې د افغانستان له لارې پاكستان او هند ته د تركمنستان څخه پايپ لاین وغزوي او هغه مهال طالبانو دا وړتيا لرله چې په افغانستان كې امن راوروي او و توانېدل په لنډه موده كې د بدخشان، تخار، پنجشير پرته چې د رباني د ځواكونو تر ولكې لاندي وې امنيت ټينگ كړي. سره لدې چې د طالبانو د تحريك په اړه اندونه ویشلي دي خو د طالبانو د غورځنگ د را څرگندېدو په اړه ډېرې پدې اند دي كله چې شوروي اشغالگر له افغانستان څخه ووتل يو شمېر مجاهدين له جگړې لاس پر سر شول او عادي ژوند ته يې مخه كړله. د اسلامي انقلاب د بري وروسته چې په هېواد كې د ځمكې پر سر محشر جوړ شو همدې په كور ناستو مجاهدينو د ملامحمد عمر مجاهد په مشرۍ و پتپيله چې دې وحشت ته د پای ټكې كېږدي او د طالبانو د تحريك په نامه يې د واكمن شر او فساد په وړاندي مبارزه پيل كړله. پنځه دېرش كلن ملامحمد عمر مجاهد د مولوي خالص اړونده تنظيم غړی وو. هغه د شوروي اشغالگرو د وتلو وروسته د كندهار د سنگ حصار د گېشانو كلي كې چې د هلمند - كندهار لارې څېرمه پروت دی ديني مدرسه جوړه كړه په مدرسه كې د زده كړو سربرېره امامت هم كاوه. كله چې په هېواد كې د تنظيمونو وحشت واكمن شو د ۱۹۹۴ كال د اكتوبر په ديارلسمه د هغه په مشرۍ د طالبانو تحريك سر راپور ته كړ. هغه د خپل پاڅون په اړه وايي: «د بدمانيو، فساد او داړه مارۍ ادامي زه د دې وضعيت د بدلون په فكر كې واچولم، پداسې حال كې چې د دې حالت تغيير او اصلاح ډېر مشكل او حتی ناشونی برېښېده يوازي مې د خدای په توكل سره د فساد په ضد د مبارزې ډگر ته راووتلم.» ۲۳۳/۹۹ - ۱۰۰ په يوه روايت د ملا عمر دېرشو تنو ملگرو چې شپاړلس تنو يې ټوپك لرل او په بل روايت اتلس تنو د واكمن وحشت په وړاندي لومړی گام په هغه پاتېك بريد وو چې هلته دوي نجوني ساتل كېدلي او د هغوی وښتان يې هم خړبېلي وو. د بريد په پايله كې برمه شوي نجوني ژغوري او د پاتېك قوماندان هم وژني او پرېكړه كوي چې ولس د دې جگړه مارانو له شره وژغوري او دې كوچنی ډلي ډير ژر د كندهار ښار د كوچني مقاومت پرته ترخپلي ولکې لاندي راووست. هلته يې جگړه ماران بې وسلې كړل او اړين امنيت يې ټينگ كړ. گاونډي ولايتونه (زابل، ارزگان، هلمند او غزني) چې په كندهار كې د واكمن وحشت او گډوډۍ پای ويني هم طالبانو ته هرکلی وايي. د كندهار څخه ترکابله د حكمتيار د اسلامي حزب پرته د نورو تنظيمونو قوماندانان او جنگيالي طالبانو ته ور واوښتل او يا يې مورچلونه بيله جگړې ور پرېښودل. كله چې طالبانو غزني ونيو جمهور رييس رباني په يوه مرکه كې طالبان يو «خپل پاڅی تحريك» او د سولي ملايكي وبلل او «كله چې د طالبانيزم څپي گام په گام د مركز په لور رانږدې كيدلي، د دولت الوتكو په دې خيال چې دا نوی ځواک د هغه نه پخلاکیدونکی سيال څپي، د اسلامي حزب پوځي سنگرونه په كندهار، غزني او ميدان وردگو كې بمبارول. تردې چې د استاد رباني په دستور د پيسو بندلونه د مولوي سخيداد فايز، قاضي زاده او مولوي خليل الله مولوي زاده (چې وروسته د طالبانوسره يوځای شو) د طالبانو مشرتابه ته استول كيدل.» ۱۹۸/۶۳ خو كله چې طالبانو د

حکمتيار سنگر چهارآسياب ونيو او حکمتيار لغمان ته په تښته بريالی شو کابل ته څېرمه په ريشخورو او چهارآسياب کې د دولت او طالبانو ترمنځ جگړه پيليرې. دا مهال دي چې رباني او حکمتيار لکه نورو جهادي مخورو « خپلې دښمنۍ هېرې کړې. د خبرواترو او پخلاينې لاره يې غوره کړه، البته دا لومړی ځل نه وو چې هغوی پدې گواښمن حالت کې د يووالي او گډ دريځ د نيولو لپاره چمتو وو بلکې د نورو جهادي مشرانو په شان کله به چې کابل له نه گرځيدونکې ماتې سره مخ کيده په کرکيچ کې ښکيلو خواوو به خپل پايښت د يو بل تر څنگ لیده ټولې پخوانۍ دښمنۍ او د هغو له امله تلفات او زيانونه به يې هېرکړل او د يو بل تر څنگ په معنی داره موسکا سره کيناستل. په تېرېدنې او ورورگلوۍ سره به يې مهم دولتي مقامونه پخپل منځ کې وويشل هغه وخت به يې هيڅ کوم اختلاف او خوابدي نه درلودله. « ۲۳۴ / ۳۵ دا ځل رباني او حکمتيار خپلې دښمنۍ او جگړې چې د کابل د وړانديو، لسگونو زرو کابلينانو او نورو هيوودوالو د وژل کيدو او د لکونو وطنوالو د کډوالۍ سبب شوي وې هېرې کړلې او پردي سلا شول چې د جمهور رئيس او صدراعظم په توگه ائتلافي حکومت جوړ کړي ترڅو د طالبانو خلاف غښتلي جبهه جوړه او پدې ډول په واک کې پاتې شي. حکمتيار ۱۹۹۶ کال د جون په اوومه کابل ته راغی او د صدارت عظمی په څوکۍ يې ډډه ولگوله. يوه ورځ وروسته رباني جلال آباد ته ولاړ ترڅو د جهاد د زماني خپل ياران محمدي، خالص او گيلاني لکه حکمتيار پخلا او نوي بهير ته چې موخه يې د طالبانو خلاف جبهې غښتلي کول او د لعنتي واک ساتل وو را جلب کړي خو پدې کار کې پاتې راغی. د رباني - حکمتيار د تمې خلاف « په جون کې محمدي، خالص، گيلاني او د مجددي استازي په کندهار کې د طالبانو له مشرانو سره گوري، هغوی د يوې اعلاميې په ترڅ کې رباني د هيواد د ټولو بدمرغيو عامل وگانه او د جمهوري رياست نه يې د هغه د گوښه کيدو غوښتنه وکړه. « ۲۲۶ / ۳۴۱ دې اعلاميې وښودل چې نور د مسعود، رباني او حکمتيار ستوري په لويډو دي او هماغه دي چې طالبانو د ۱۹۹۶ کال د سپتمبر په اووه ويشتمه کابل ونيو. حکمتيار د پلازمېنې څخه خپل او د خپلو ائتلافي ملگرو د تېښتې داسې انځور کاري: « طالبان له دواړو خواوو پلچرخي ته راورسيدل په پلچرخي کې محدود شمير کسانو د څو محدودو ساعتونو لپاره مقاومت وکړ، کابل عملاً تخلیه شوی و، قوماندانان او مسولين وتلي وو، زه په صدارت کې وم ورونيو مسولينو د وتلو اطلاع راکړه، ارگ ته ولاړم په ارگ کې له څو انضباطانو پرته هيڅوک نه وو، راته وويل شول چې استاد رباني په بلنډاژونو کې ستاسو انتظارکوي هلته ورسيدم گورو چې ټولو بار او بستره تړلې او د جبل السراج په لوري د خوزيدو لپاره تياري نيسي له دوی سره يو ځای په هغه لوري وخوزيدو او پدې ترتيب مظلوم کابل په ۵ / ۷ / ۱۳۷۵ د پنجشنبې په ورځ د طالبانو په لاس کې پريوت او د کابل منحوس ائتلافي حکومت رانسکور شو. « ۲۲۶ / ۲۳۵ - ۲۲۷ رباني ارگ پرېښود خو تخت يې د ښکلې پيغلې په څير له کابل نه د تخار ولايت تر خواجه بهاوالدين پورې په غير کې نيولی گرز اوه او ځان يې د افغانستان د اسلامي دولت جمهور رئيس گانه او استازي يې په ملگرو ملتو کې د افغانستان د اسلامي دولت نماينده گي په غاړه لرله .

د افغانستان د اسلامي امارت لومړی واکمني

د طالبانو د تحريک را څرگندېدل د هغه نه زغمونکې انارشيزم، د هېواد د ځمکنۍ سلامتيا نرېدو ته گواښونو او د واکمن وحشت په وړاندې د افغان ولس هيلو ته ځواب وو ترڅو انارشيزم او وحشت پای ته ورسېږي، د هېواد سلامتې تضمين او په هېواد کې امن او تيکاو ټينگ شي. طالبان په هيواد کې د فساد او انارشيزم د له منځه وړلو، شريعت د پلي کولو، د امنيت د ټينگولو او د افغانستان د جغرافيايي يووالي د تضمينولو ترشعار لاندې لومړی ځل د کندهار څخه سر راپور ته کړ. په کندهار کې

د ملامحمد عمر د ملگرو له لوري د بشپړ امنيت ټينگښت پايله دا شوله چې په لنډه موده كې طالبان د كابل تر څنډو را ورسيرې. د ولس له لوري د طالبانو له تحريك څخه ملاتړ د دې لامل شو چې د ۱۳۷۵ كال د وري په څوارلسمه د كندهار په زره ميخانيكي لېسه كې يوزر او پنځه سوه ديني عالمانو او ملايانو ملامحمد عمر ته د امير المؤمنين په توگه بيعت وكړ او د افغانستان اسلامي امارت يې اعلان كړ. طالبانو د ۱۳۷۵ كال د تلې په شپږمه د كابل ښار د كمزوري مقاومت وروسته ونيو او پدې ډول د حكمتيار په وينا منحوس ايتلافي حكومت نسكور او واكمنان يې لومړی پنجشير او وروسته مزار شريف ته وتښتېدل . د كابل د نيولو سره سم طالبانو نجيب الله او د هغه ورور د م، م له دفتر څخه واېستل ، بېله محاكمې يې چانوارې كړل او جسدونه يې د عامې روغتيا په څلور لارې كې د نندارې لپاره را وځړول چې دا كار يې په كورنۍ او نړيواله كچه وغندل شو. د نجيب له وژلو وروسته ملا رباني د طالبانو د دولت مشر د يوه خبريال د دې پوښتنې په ځواب كې چې ولې مو نجيب بېله محاكمې چانوارې كړ ويلي وو د هغه محاكمې ته اړتيا نه وه ځكه چې هغه په خپلو جنايتونو اعتراف كړی وو چې « مور خلكو ته د كور ، كاليو او ډوډۍ ژمنې كړې وې خو د كور پر ځای مو گور، د كاليو پر ځای مو كفن او د ډوډۍ پر ځای مو مرمۍ وركړې.» طالبانو د كابل له نيولو وروسته د تخار ، بدخشان او پنجشير د ولسوالۍ پرته په ټول هېواد ولکه ټينگه كړله. طالبان هر ځای چې واكمنېدل هلته يې محمدي شريعت پلي كاوه ، وسلې او پاتكونه يې ټولول او ډاډمن امنيت يې ټينگاوه . پدې ډول يې د پياوړي مركزي حكومت بنسټ كېښود او افغانستان يې د حتمي تجزيې وژ غورلو. هغه مهال هيواد د ټوټې كيدو له گواښ سره مخ وو ځكه چې په هرات كې د اسمعيل خان امارت چلېده، په مشرقي كې د حاجي قدير پاچاهي وه او په كابل كې گني واكمنۍ ترسترگو كېدې تردې چې په شمال كې د دوستم کرنسي هم چلېده او د شمالي سالنگ د ټونل په خوله كې يې ستره لوحه لگولې وه چې پرې ليكل شوي وو (به خراسان خوش آمدید !). د دې معنی دا وه چې شمالي ولايتونه د افغانستان برخه نه بلکې د خراسان په نامه جلا هيواد دی . د طالبانو دا هوډ چې په افغانستان كې سوله ټينگه او د هېواد جغرافيايي يووالي تضمين شي چمتو وو د دوستم غوښتنې ته چې په افغانستان كې د فدرال سيستم د جوړولو ليوال وو لبيک ووايي. همدا لامل وو چې د پاکستان د كورنيو چارو وزير نصرالله بابر او مولانا فضل الرحمن د پاکستان د جمعيت العلماء اسلامي مشر په كابل او مزار شريف كې د اسلامي امارت او اسلامي – ملي غورځنگ له مشرانو سره ليدني كتنې تر سره كړلې چې په پايله كې يوه پنځه ماده يې لوزنامه لاسليکولو ته چمتو شوه چې پنځمه ماده يې د فدرال سيستم په هکله وه. خو کله چې د افغانستان لپاره د ملگرو ملتو ځانگړي استازي رابرت هول دا ماده ونه منله د طالبانو او اسلامي – ملي غورځنگ ترمنځ جوړجاړی هم له ماتې سره مخ شو. د طالبانو له لوري د فدرال سيستم منل ښيي چې هغوی غوښتل هيواد ته سوله او ټيكاو راوړي او د دې هيواد جغرافيايي يووالي تامين شي خو ملگرو ملتو يې مخنيوی وکړ. دا بيا ښيي چې هغه مهال ملگرو ملتونو نه غوښتل په افغانستان كې جگړه پای ته ورسېږي او افغانستان قوي مركزي واكمني ولري. پداسې حال كې چې هغه مهال د شمال تلوالې د افغانستان د كشالي حل د افغانستان د تجزيې له لارې گڼلو او غوښتل يې افغانستان په دوو ، شمالي او سويلي برخو ووېشي. پدې اړه رزاق مامون د رد پای فرعون نومي كتاب كې په مزار شريف كې د ايران د پوځي قونسل تلفوني خبرې را وړې دي چې احمدشاه مسعود ته داسې وايي: « بالاخره په افغانستان كې د خپلو دوستانو او بهرنيو دوستانو سره د مشورې وروسته پرېكړې ته رسېدلي يو چې د افغانستان كړكېچ د منلو وړ د عادلانه حل لپاره بايد دا هېواد په دوو شمالي او سويلي برخو ووېشل شي، ...ستاسې د معلوماتو لپاره غواړم ووايم چې د متحدې جبهې ټول مشران په تېره سپين ږيری (رباني) او پهلوان (دوستم) خپله بشپړه همغږي اعلان كړې ده .» د لټه د شمال تلوالې ملي ضد دريځ او د يو موټي

افغانستان د شتون سره مخالفت او دښمني برېښېږي. د طالبانو لخوا د كابل له نيولو وروسته رباني او ملگري يې شمال ته وتښتېدل لومړی يې مزار شريف او بيا د تخار ولايت د خواجه بهاولين ولسوالي د افغانستان د اسلامي دولت د پايتخت په توگه غوره كړل. د خواجه بهاولين ولسوالۍ چې دولتي ادارو ته اړيني ودانۍ نه لرلي رباني كانټنرونه كېښودل او هلته يې د وزيرانو لپاره دفترونه جوړ كړل او په يوه زاړه كور كې يې د جمهور رييس مقام غوره كړ لډې امله نړيوالو رسنيو د رباني حكومت «د استاد رباني كانټنبري حكومت بللو» ۱۷ / ۴۹۲ خو د رباني د واكمنۍ غوره نوم گرځنده حكومت وو. له ياده ونه باسو چې مسعود او يارانو يې يوه اونۍ مخكې تردې چې طالبان كابل ونيسي د كابل څخه وسلي او پوځي تجهيزات او د بانک خزانه د پنجشير ولسوالۍ ته لېږدولي وو. د شمال ټلوالې مشرانو شمال ته په رسيدو سره خپلې پروني دښمنۍ او د يوېل د جنگياليو قصابۍ هېرې كړې او په خنجان كې يې د مسعود، خليلي او دوستم تر مشرۍ لاندې د افغانستان د دفاع عالي شورا چې يوه پوځي ټلواله وه جوړه كړه چې پدې ډول هيواد په دوو شمالي او جنوبي جبهو ووېشل شو. وروسته لدې شمال ټلواله د طالبانو تر ولكې لاندې سيمې د عادي توغنديو پرځای د سكاډ، اوراگان او لونا توغنديو او الوتكو هدف گرزوي. عجيبه داده كله چې د شمال ټلوالې د واكمنۍ پر مهال د هغې جهادي سيالانو كابل په توغنديو وېشت هغه يې غير اسلامي عمل او د خلكو په وړاندې جنايت گانه خو شمال ټلوالې خپل دې كار ته جهاد او د مقاومت نوم وركاوه. د طالبانو د راڅرگندېدو پر مهال رباني طالبان د «سولې ملايكې» گڼل خو د كابل څخه له تښتېدو وروسته يې ځواكونو د سولې ملايكې لكه شيطانان په توغنديو وېشل او بمباردول. دلته ليدل كېږي چې څه ډول د اسلام له سپېڅلې نامه څخه ناوړه گټه پورته كېږي. د اسلامي دولت په واكمنۍ خو په واقعيت كې د تنظيمونو په انډوخر كې نه يوازې امنيت گډوډ شو، د عامه او د خلكو د جايدادونه غضب پيل، كابل په كڼواله واوښت او دولتي ادارې لوټ شوي. د هغه سره جوخت د مخدره توکو كښت او د هغه قاچاق وده موندله خو طالبانو د ډاډمن امنيت د ټينگولو ترڅنگ او د ملا محمد عمر د يوه فرمان له مخې په هغو سيمو كې چې طالب واک چلاوه په بشپړ ډول د تړياكو كرنه له منځه ولاړه. په كابل باندې د واكمنېدو سره سم طالبانو لاندې پنځه فقره نيزه اعلاميه خپره كړله:

- ۱- ټولې ادارې اسلامي دي.
- ۲- هر چا چې د بيت المال، مال وړی وي هغه دې نوموړو اسلامي ادارو ته وسپاري.
- ۳- هر څوك چې د امنيت په اخلالولو او غلا باندې لاس پورې كړي سخته سزا به وركړل شي.
- ۴- ښځې به د بل امر پورې په كور كې ناستې وي او دفترونو ته د تگ اجازه نلري.
- ۵- ښځې د كور څخه د وتلو په مهال په بشپړه توگه په بورقو (چادريو) كې وي.

د دې اعلاميې د تطبيق لپاره د امر بالمعروف او نهی عن المنکر اداره چې په نړيوالو رسنيو كې مذهبي پوليس ياديدل مؤظفه شوله. طالبانو د لمانځه ادا كولو مسئلې ته زيات پام راگرزولی وو او خلك يې اړ ايستل چې د لمانځه په وخت كې جوماتونو ته لاړ شي. داسې هم پېښ شوي دي چې يوه تن د يوه وخت لمونځ څو ځله ادا كړي. طالبانو په موسيقي او دوديزو مېلو، سپورت، انځور اخیستنې، د مجسمو جوړولو، رسامۍ او د ښځو په كار او د نجونو په زده كړو بنديز ولگاوه. طالبانو ويل چې نجونو او ښځو ته به هغه مهال زده كړو او كار ته اجازه وركړي چې اړين چاپېريال چمتو كړي خو د خپلې پنځه كلنې واكمنۍ تر پايه يې دا چاپېريال چمتو نكړ. طالبانو په باميان كې د بودا سترې مجسمې و نړولې. د طالبانو د مقرراتو په وړاندې په هرات او كابل كې ښځو اعتراضيه لاريونونه او مظاهري وكړلې. د ۱۹۹۶ كال د جنورۍ په يوولسمه د هرات د ښځو لاريون د طالبانو له لوري وځپل شو. دا د ښځو په وړاندې دوهم

ځل و چې د حکومت لخوا ځواک استعمالیږي. لومړی ځل د کارمل د واکمنۍ په مهال په ۱۹۸۰ ز کال کې کله چې د کابل د ځینو لیسو نجونې د شوروي د اشغال خلاف کوڅو ته راووتلې وځپل شوې چې مرگ او ژوبله یې هم لرله. د طالبانو له لوري د دا ډول مقرراتو پلي کول غوڅ اکثریت ځوانانو او ښاریانو ته د زغم وړ نه وو له همدې کبله د هیواد څخه د تیښتې بهیر چې د شوروي اشغال او د تنظیمونو د واکمنۍ په مهال یې قوت موندلی وو د طالبانو په واکمنۍ کې دوام وموند. سربیره پردې طالبانو په هیواد کې د نړیوالو خبریه مؤسسو په فعالیت پدې نامه بندیزونه ولگول چې عیسویت ترویجوي. ځینې بهرني اتباع یې وشرل او بنديان کړل. طالبانو د دوی د شکمنو فعالیتونو په اړوند شواهد او اسناد هم خپاره کړل. د طالبانو له لوري د تخار او بدخشان پرته د نورو شمالي ولایتونو د نیولو وروسته پاکستان، سعودی عربستان، اماراتو او بحرین د طالبانو اسلامي امارت په رسمیت و پیژندلو خو بحرین ډېر ژر خپله رسمیت پیژندنه بېرته واخېستله. هیره دې نه وي چې د شمال خلک د افغانستان د سویلي سیمو د ولسونو په شان د شمال ټلوالې له وحشت څخه تر پوزو راغلي وو همدا لامل وو کله چې «طالبان د سرې او بریښنا د فابریکې او اتلسمې فرقي شاوخوا ورسیدل د ښار په د ننه کې د طالبانو په ملاتړ پاڅون وشو.» ۲۳۴/۴۲ په مزار شریف کې د طالبانو په ملاتړ ولسي پاڅون ښيي مزاریانو چې غوڅ اکثریت یې د شمال ټلوالې په اند د هیواد د لږکیو سره تړاو لري هغو ډلو ته شا کړه چې د دوی د حقوقو د ترلاسه کولو په نامه یې جنډې پورته کړې وې. د مزاریانو پاڅون وښودل چې مزاریانو لکه د افغانستان د نورو سیمو اوسیدونکو افغانان په پښتنو او غیرپښتنو، ډېرکیو او لږکیو نه ویشل او هغوی غوښتل پخپل ټاټوبي کې یې سر، مال او پت خوندي وي که په واک کې پښتون وي یا غیر پښتون. مخکې وویل شول چې امریکې د طالبانو غورځنګ څخه پدې خاطر ملاتړ وکړ چې په افغانستان کې د امنیت د ټینګولو له لارې د منځنۍ آسیا انرژي او په هغو کې د ترکمنستان څخه پایپ لاین نړیوالو بازارونو ته وغزوي. هماغه دي چې امریکایي یونیکال کمپنۍ د طالبانو سره پدې تړاو مذاکرې پیلوي چې اړینې پایلې یې نلري او له هغه وروسته طالبان د ارجنټاینې بریداس کمپنۍ سره خبرې پیل کړې چې د نوموړې کمپنۍ سره موافقې ته ورسېدل. لدې وروسته واشنگتن د افغانستان د اسلامي امارت د راپرزولو په نقشه کار پیلوي او هغه د بنسټپاله اسلامي ډلې په نامه چې ګواکې نړۍ ته ګواښ جوړوي د خپل تبلیغاتي ماشین موخه ګرزوي. دلته دا واقعیت برېښي چې واشنگتن د نورو هیوادونو د سیاسي ډلو او حکومتونو سره په اړیکو کې خپلو ګټو ته لومړیتوب ورکوي که دې ډلو او حکومتونو د خپلو ملي ګټو په پرتله امریکایي ګټو ته لومړیتوب ورکاوه او د واشنگتن دیکتې ته یې غاړه ایښودله په غیر کې یې نیسي او هغوی چې خپلو ملي ګټو ته لومړیتوب ورکوي د واک څخه تر راپرزولو پورې متې رانغاړي او رنګارنګ ناولي نومونه لکه ترهګر پرې اېږدي. ژوند ښيي چې امریکا په سره سینه د پرمختګ څه چې د انسانیت د دښمنانو سره همغږې او همغږې شوې او په یوه جبهه کې دریدلې ده. امریکا د افغانستان د اسلامي امارت دریځ ته چې خپلو ملي ګټو ته لومړیتوب ورکاوه د دښمنۍ لاره غوره کړه پدې کې شوه چې څرنگه دا ځواک د افغانستان له سیاسي ډګر څخه وباسي او خپل ګوداګیان واک ته ورسوي. کله چې د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر په یوولسمه د امریکایانو د ادعا پر اساس د القاعده شبکې د نیویارک په سوداګریز مرکز او پنتاګون ترهګریز بریدونه وکړل چې هغه مهال د دې شبکې مشر اسامه بن لادن د جورج بوش د کورنۍ پخوانی ملګری او تجارتي همکار په افغانستان کې مېشت وو وپتېيله د القاعده شبکې سره د مبارزې په نامه پر افغانستان برید وکړي. اسامه یمني الاصله عربستانی د شوروي اشغال پرمهال لومړی پاکستان او بیا افغانستان ته راغی. هغه په ۱۹۸۷ کال کې د پکتیا په ځایو کې د القاعده شبکې بنسټ کېښود چې غړي یې ټول عرب جنگیالي وو. اسامه د شوروي د اشغال د ختمېدو وروسته بېرته عربستان ته ستون شو. د

كويت د جگړې وروسته چې زرگونه امريكايي پوځيان په سعودي كې مېشت شول هغه د امريكا او سعودي دولت خلاف دريځ غوره كړ او اړ شو سوډان ته كډه شي. د اسامه د سياسي سلاكار مصطفى حامد (ابوالوليد مصري) په وينا «افغانستان ته د اسامه بن لادن راتگ د امريكا د متحده ايالاتو او سوډاني حكومت د قبلي تفاهم او موافقي له مخې تر سره شو، او دغه خبره د سوډان د استخباراتو د وخت رييس قطبي المهدي مونږ ته په واضح تورو كې وكړه چې افغانستان ته د اسامه بن لادن انتقال د امريكا د دولت، سوډاني حكومت او خپله اسامه بن لادن په گټه يوه پرېكړه ده.» ۲۳۶ مصطفى حامد د رباني د واكمنۍ پر مهال د عمر البشير د سوډان ولسمشر په ځانگړې الوتكه كې له اسامه سره يوځای د ۱۹۹۶ كال د مې په مياشت كې د الخرطوم څخه ننگرهار ته راغلی او دوی ټول د مولوي خالص په فاميليو كې د انجينر محمود په اړوندي يوي ودانۍ كې ځای پر ځای شوي دي. البته د رباني حكومت يو پلاوی سوډان ته واستولو چې اسامه او ملگري يې افغانستان ته راولي. د اسامه د راتگ وروسته په سوډان كې د القاعده د شبكې او د هغه د كورنۍ سل تنه غړي هم په دوو سوډاني الوتكو كې د افغانستان ننگرهار ته راولېږدول شول. رباني هغوی ته افغاني تذكري وركړلې. دا په خپله معما ده چې د امريكا تر تعقيب لاندې بن لادن د امريكا او سوډان د حكومتونو د گډې پرېكړې له مخې د سوډان د ولسمشر په ځانگړې الوتكه كې افغانستان ته رالېږدول كېږي. د طالبانو په واكمنۍ كې اسامه او ملگري يې په كندهار كې د لويي ويالي څلور برجه كلا كې ځای پر ځای شول. مصطفى حامد ملامحمد عمر مجاهد ته د اسامه د بيعت وركولو په اړه چې بالنيابه يعني د ده د استازي مصطفى په لاس د ۱۹۹۸ كال د نوامبر مياشتې په دوهمه وشو وايي: «ما پر اسامه بن لادن ډېر ټينگار درلود چې هغه بايد له ملامحمد عمر مجاهد سره بيعت وكړي، خو نوموړي زما د دې غوښتنې په مقابل كې د ځنډ لپاره پلمې لټولې...، نوموړي چې كله زما اصرار وليده را ته يې وويل چې بس سبا به د ملامحمد عمر مجاهد دفتر ته د بيعت كولو لپاره ورځو!...، سهار وختي زه د اسامه استوگنځي ته ورغلم چې له نوموړي سره يوځای د امارت دفتر ته ولاړ شم، خو هلته مې چې وضعیت وكوت داسې نه معلومېده لكه شيخ چې د امارت دفتر ته د تللو اراده لري. له لږ انتظار وروسته مې ور ته وويل: ما چې د امارت دفتر ته ستاسې د ورتلو كوم وخت بنودلی پر هغه اوس يو ساعت اوښتی، هغوی به انتظار وي، تاسو به كله ورځئ؟ شيخ په ځواب كې راته وويل چې زموږ مشوره دا شوه چې تاسو ورشئ او زما په نيابت ور سره بيعت وكړئ.» ۲۳۷ كله چې اسامه خپل سياسي سلاكار ته زموږ د مشورې خبره كوي دا پوښتنه را زېږوي چې هغه له چا سره مشوره كړې ده او د «زموږ» څخه يې موخه څوك دي؟ د سپتمبر د يوولسمې مرموزې ترهگريزې پېښې وروسته د سپتمبر په شلمه امريكا له طالبانو وغوښتل چې اسامه او د القاعده ټول غړي امريكا ته وسپاري. طالبان په پېښه كې د هغوی د بنكېلتيا ثبوت غواړي خو امريكا دا وړانديز نه مني وروسته طالبان چمتو كېږي چې اسامه پاكستان ته وسپاري تر څو هلته محاكمه شي خو پروېز مشرف دې كار ته چمتو نشو. امارت د امريكايانو سره د ستونزې د حل په موخه د خبرو وړانديز وكړ چې امريكايان دا وړانديز هم رد كړ. وروسته لدې ملا عمر د اسامه په هكله د امريكايانو وړانديز د ملايانو غونډې ته راجع كړ او ملايانو پرېكړه وكړله چې اسامه دې په خپله خوښه له افغانستان څخه ووزي. خو امريكايانو د اكتوبر په اوومه (تلي پنځلسمه) پر افغانستان هوايي او د فارس د خليج څخه د اوږد واټن توغنديو بمبارۍ وكړلې چې لومړني گوزارونه يې په كندهار او د ملا عمر په استوگنځي وو. هېره دې نه وي چې د سپتمبر د يوولسمې پېښې وروسته د شمال تلوالې مخورو امريكايانو ته د اسلامي امارت په نسكورولو كې د چوپړ ټېرونه و ډبول او امريكايانو هم د افغانستان په نيولو كې د هغوی او د هغوی له مليشو څخه د اجيرو مزدورانو په توگه گټه پورته كړله. د امريكايي – انگرېزي هوايي او توغنديو د گوزارونو او د شمال تلوالې د مليشو د يرغليزو

عملياتو له امله په پرله پسې توگه طالبانو د ولايتونو كنټرول له لاسه وركاوه د شمالي ولايتونو زرگونه تنه جنگيالي يې په كندز كې د شمال تلوالې له خوا اسير او د نورو سيمو جنگيالي يې په ولس كې متواري شول پدې ډول د طالبانو اسلامي امارت نسكور او د هېواد په برخليک صليبي اشغالگر واكمن شول .

شپږم څپرکي

د ترهگرۍ ضد که ډيرمخيزه نه ختميدونکي جگړه ؟

د ۲۰۰۱ ز کال د اکتوبر په اوومه (تلې پنځلسمه) امریکایي او انگرېزي الوتکو او توغندیو د القاعده شبکې سره د مبارزې په نامه پر افغانستان بمبارۍ پیل کړې او د شمال تلوالی ملیشو د یرغلګرو د مزدورو پلي ځواکونو په رول کې د اسلامي امارت په سنگرونو ورختل چې په پایله کې د طالبانو اسلامي امارت نسکور او د شمال دا دشر اوفساد تلواله ظاهر اوک ته ورسول شوه. اشغالګرو پدې پلمه پر افغانستان یرغل وکړ چې ګواکې د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر په یوولسمه د امریکا د متحده ایالتونو په سوداګریز مرکز برید د اسامه بن لادن له لوري تنظیم شوی دی. د امریکې د دولت رسمي روایت داسې وو چې د ۲۰۰۱ ز کال د سپتمبر په یوولسمه د نیویارک په وخت سهار په ۸ بجو او ۴۵ دقیقو نولس تنه عرب چې پنځلس یې سعودیان وو د امریکې په ختیځه برخه کې څلورو الوتکو ته پورته شول او د الوتکو کنټرول یې پخپلو لاسونو کې ونیو. دوی الوتکې د نیویارک د سوداګریز مرکز له دوو ودانیو ، بله په واشنګټن کې د امریکې د دفاع وزارت د مانی (پنټاګون) سره وجنگولې او څلورمه په پنسلوانیا کې ولوېدله. د دغه برید قربانیان ۲۷۹۳ کسان وو. ددې پېښې په اړه بېله څېړنو د برید په ورځ د امریکې دولت پر په اسامه بن لادن واچوله. انگلوساکسوني اشغالګرو د افغان ولس رواني ځانګړتیاوو ته په کتو سره چې د خپلواکۍ د ګټلو په موخه به وسلې ته لاس اچوي تر څو د خپلو ځاني او مالي تلفاتو کچه او د افغانانو مورال را ټیټ کړي خپل ناتويي او غیر ناتويي متحدین هم له ځان سره ملګري کړل. پدې ډول په افغانستان کې د پنځوسو هېوادونو پوځیان دېره شول. په افغانستان کې لويديځ خپل پوځي شتون ته د ترهگرۍ سره نړیواله مبارزه اعلان کړله. خو افغان ولس د دې ډله ییز اشغال په وړاندې د آزادۍ جګړه پیل او دې جګړې څه کم شل کاله دوام وموند. د افغان ولس مقاومت چې مشري یې د طالبانو اسلامي تحریک لرله اشغالګر دې ته اړ اېستل له طالبانو سره د سولې خبرې پیل کړي ترڅو په ۲۰۲۰ کال کې د فبرورۍ په ۲۹ په دوحه کې د طالبانو او امریکایانو تر منځ د سولې تړون لاسلیک شو چې منځپانګه یې د افغانستان څخه د بهرنیو پوځیانو وتل وو. دا تړون د م، م د امنیت په شورا کې ثبت شو. د تړون د لاسلیک پر مهال د شپږ دېرشو هېوادونو استازي موجود وو. د تړون له مخې به اشغالګر په څوارلسو میاشتو کې له افغانستان څخه وتل. خو امریکایانو د تړون څخه سرغړونه وکړله او د اشغالګرو وروستی ډله د ۲۰۲۱ کال د اګست په یوډېرشمه د شپې په تیاره کې لکه غله د کابل د هوایي ډګر څخه ووتل. پدې ډول د افغان ولس خلاف د ناتويي اشغالګرو توده جګړه پای ته ورسېدله خو ماتې خوړلې امریکې د افغانانو خلاف سره (اروایي او اقتصادي) جګړه و نه دروله. د ترهگرۍ په وړاندې د نړیوالې جګړې په اړه د ځېنو د نظر خاوندانو له څرګندونو معلومېږي چې د دې جګړې موخه مبهمه او ناڅرګنده او په اړه یې اندونه او تفسیرونه ویشلي وو چې دا د دې جګړې پېچلتیا جوتوي. تردې چې ځېنې امریکایي څېړونکي هم د سپتمبر د یوولسمې برید په پېښېدو کې امریکایي څارګره اداره بنسټپله ګڼي. د جګړې د پیل پر مهال د هغې په هکله د نړیوالې ټولني ظاهري اجماع شتون درلود خو د وخت په تېریدو سره دا اجماع پیکه کېدله او سیمه ییز ځواکونه د واشنګټن – لندن په موخو شکمن شول او پدې هڅه کې شول ترڅو د افغان ملي مقاومت سره اړیکې ټینګې کړي او پدې ډول افغان ملي مقاومت په نړیواله کچه مشروعیت پیدا کړ. دې بنسټیز بدلون او د افغان ملي مقاومت په ځپلو کې د ناتويي ځواکونو د پاتې راتلو پایله دا شوله چې د دوحې تړون لاسلیک شي. د تړون د لاسلیک وروسته د اشغال لاندې

حکومت امنيتي ځواکونو جگړه ييز مورال تر دې کچې کمزوری شو مخکې لدې چې ټول اشغالگر ځواکونه له افغانستان څخه ووزي دوي اونی مخکې د اشغال زېږنده بلواک حکومت نسکور شو ، مشران يې بهر ته وتښتيدل، طالب جنگيالي کابل ته ننوتل او پدې ډول طالبانو د دوهم ځل لپاره د ۲۰۲۲ کال د اگست په پنځلسمه واک تر لاسه کړ. د افغانستان څخه د اشغالگرو د وتلو وروسته دا ځل طالبان په بشپړ ډول په ټول افغانستان واکمن شول چې پدې وروستيو څلورو لسيزو کې يوه حکومت هم په ټول افغانستان ولکه نه وه ټينگه کړې . خو تر دې دمخه (۲۰۲۴ کال د نومبر شلمه) يوه هېواد هم اسلامي امارت په رسميت نه دی پېژندلی. که کوم دولت د اسلامي امارت د په رسميت پېژندلو هڅه کړې د واشنگتن له تهديد سره مخ شوی دی . له بله پلوه واشنگتن په نوي حکومت ظالمانه بنديزونه ولگول ، د افغانستان اسعاري زېرمې يې کنگل کړلې ، د سوفيت بانکي سيستم څخه يې افغانستان و اېست چې د افغانستان په اقتصادي وضعيت يې ناوړه اغېز پرېښود. که ۲۰۰۱ کال کې په وروستيو کې دا جگړه د القاعده شبکې ضد جگړه گڼل کېده خو د وخت په تېرېدو سره دې جگړې ته مختلف نومونه او تعريفونه ورکړل شول . د افغانستان د دې جگړې ځانگړتيا پدې کې وه چې هغه د يو چا (القاعده) په نوم د بل چا (افغان ولس) سره پر مخ تلله. له همدې کبله د افغانستان د دې ډير مخيزه نه ختميدونکې جگړې بهير او څرنگوالي او په جگړه کې د ناټو د سازمان مرموز فعاليتونه او د افغانستان ځمکنې واقعيتونه ددې سبب شول چې څېړونکي او سياستوال دې جگړې ته لاندې نومونه او تعريفونه ورکړي:

- ۱- د امريکې د گټو جگړه
- ۲- د ترهگرۍ ضد جگړه
- ۳- د افغانستان د خپلواکۍ د گټلو جگړه
- ۴- د پرمختلونکو او پرشا تلونکو ځواکونو ترمنځ جگړه
- ۵- د نلليکو جگړه
- ۶- د افغانستان د هويت د بحران جگړه
- ۷- نيابتي او تحميلي جگړه
- ۸- د افغانستان د بيلابيلو قومونو ترمنځ جگړه
- ۹- د پښتنو د خپلو جگړه.

پر افغان ولس د دې ټپل شوي جگړې په هکله مختلف تعريفونه په جگړه کې د بنسټيزو اړخونو د نقشو، ستراتيژيو، څرگندو او ناڅرگندو موخو او تبليغاتو څخه اغېزمن دي. له بله پلوه د ځواکمنو دولتونو، سيمه ييزو لوبغاړو او گاونډيانو ستراتيژي او د متحده ايالتو برلاسی دريځ هم پکې ځانگړی ځای لري. دا په پام کې ولرو چې انگلوساکسوني لښکر د افغان ولس په غوښتنه ، د کومې لوزنامې او د ملگرو ملتو د سازمان د پرېکړې له مخې افغانستان ته نه بلکې د يووېشتمې پېړۍ د واکمن د ځنگل د قانون تر اغېز لاندې د ټولو نړيوالو قوانينو او نورمونو خلاف پر افغانستان يرغل ترسره شو، يرغلگرو د خپلې خوبښې وگړي د واک په گډۍ کينول چې دا د بشر د حقوقو د نړيوالې اعلاميې څخه څرگنده سرغړونه وه کومه چې ولسونه بايد خپل برخلیک پخپله وټاکي. بنسټي لگږ عملاً د افغانستان پر ځمکه او هوا واکمن وو او اشغالگرو په افغانستان کې هم ټولو ته څرگند فورمول «بېل يې کړه ، اېل يې کړه» عملي کړ . د آلمان د بن په کنفرانس کې د قومونو د ونډې او هغه هم په غير عادلانه ډول د طالبانو وروسته واکمنۍ بنسټ ايښودل د بېل يې کړه ، اېل يې کړه د فورمول د پلي کولو لومړی افغاني ضد اقدام وو. د بن د غونډې د پرېکړو له مخې د قومي تړاونو پر بنسټ د واکمنۍ جوړول او وروسته قومي او ژبنيو اختلافونو ته لمن وهل، په هېواد او په تيره شمال او شمال لوېديځ کې د پښتنو په وړاندې پرله پسې زورزياتي ته په

کتنې سره ځينې دا جگړه د پښتنو د خپلو جگړه گڼي چې تر يوې کچې دا ډول ارزونه سمه بريښي ځکه چې اشغالگرو په افغانستان او پنجاب دا دانگرېز- امريکي مخلوق په پاکستان کې د پښتنو د خپلو تگلاره غوره کړې وه . په رسنيو، ټولنيزو شبکو او د سياستوالو ترمنځ د پښتون او غيرپښتون ، ډېرکيو او لږکيو، افغان او افغانستاني ، درانيو او غلزيو د وپشونکو اصطلاحاتو کارول او د قومي شوراگانو جوړول ټولو ته څرگند دي چې افغان قومونه او پښتني قبيلې سره جلا او يو د بل په وړاندې ودروي. د ۲۰۰۱ کال د اکتوبر په اوومه د امريکي- انگرېز د پوځي ټلوالې لخوا پر افغانستان پوځي يرغل د نوموړو دولتونو له لوري د امريکي په ۱۱۰ پوريزه غبرگونو سوداگريزو ودانيو د ترهگرو بريدونو په وړاندې غبرگون وو چې گڼې اسامه بن لادن تنظيم کړي وو. پدې هکله د پام وړ خبره دا ده چې د ۲۰۰۹ کال د مارچ په ۲۸ په کانادايي (ټورنټوسن) نومي مشهوره ورځپاڼه کې راغلي دي چې په نيويارک او واشنگتن باندې يرغل په هسپانيه او آلمان کې جوړ او طرح کوونکي او پلي کوونکي يې پاکستاني ، سعودي او عربي اتباع وو .

لکه څرنگه چې په تېر څپرکي راغلي وو چې د پاکستان د وخت صدراعظمه بينظير بوتو د طالبانو تحريک يوه پروژه بولي چې «د انگلستان په نوبت، د عربستان په مالي مرسته ، د امريکا په ملاتړ او د پاکستان د روزني پر بنسټ ترسره شوه .» که دا ادعا ومنل شي بيا دا پوښتنه را پيدا کېږي چې ولې د دې پروژې جوړونکو د خپلې پروژې د منځه وړلو په خاطر گام اوچت کړ . واقعيت دا دی چې اسلامي امارت د يوه خپلواک حکومت په توگه هغه مهال د امريکي دښمني وگټله چې هغوی د افغانستان له لارې د نلليکي د غځيدا په تړاو د امريکايي د يونيکال د کمپنۍ وړانديزونه ونه منل او د خپلې ونډې برخليک د ارجنتاين د بريداس کمپنۍ سره تړلی وو ځکه بريداس د يونيکال په پرتله طالبانو ته د نلليکي د غځيدا او د سرکونو د جوړيدو په تړاو د لا گتورو پانگو وړانديز کړی وو. کله چې واشنگتن د طالبانو له دې هود څخه خبر شو د امريکي د بهرنيو چارو د وزارت مرستيالي کرسټينا روکا طالبان پخپلې دې وينا وگواښل چې «يا به زموږ د سرو زرو وړانديز منئ يا به مو د بمونو تر باران لاندې شخ کړو.» ۲۳۸ په پانگوالو سترو صنعتي هيوادونو کې حکومتونه او واکمن سياستوال د غټو کمپنيو د ارادې پر بنسټ خپلې تگلارې جوړوي ان تردې چې دا کمپنۍ د دې هيوادونو مشران خپل نوکران گڼي. د (هيڅوک جرأت نلري هغه توپنه وبولي) په کتاب کې د ديويډ راکفلر، ريجارډ نکسن او هنري کسنجر انځورونه يو ځای چاپ او د انځور لاندې ليکل شوي وو : «راکفلر او د هغه دوه نوکران.» همدا علت وو چې د واشنگتن واکمنو د يونيکال د کمپنۍ د ارادې له مخې پريکړه وکړه چې د طالبانو د اسلامي امارت د رانسکورولو لپاره پلمه ولټوي. د تېرې پيړۍ د وروستۍ لسيزې په نيمايي کې د واشنگتن ليوالتيا چې طالبان د کابل په پلاز وويني د مايکل بيرون چې د جهاد په دوران کې د سي آي اي غير رسمي وياند وو بڼه څرگنديږي. کله چې طالبانو لومړی ځل کابل ونيو هغه وويل: «دا ځوانان د نورو نه بد نه دي . هغوی احساساتي بريښي خو د هغوی بری د کورنۍ جگړې څخه بڼه دی. طالبان اوس په هغه خاوره واکمن شوي دي چې پاکستان او ترکمنستان سره نښلوي . اوس موږ کولی شو چې د نفتو نلليکه د افغانستان نه تېره کړو. نفت او گاز نورو بازارونو ته وليږدوو او ټول بايد د هوساينې احساس وکړو.» ۲۳۹ د شوروي اتحاد د ړنگېدو وروسته امريکايانو د منځنۍ آسيا او د کسپين د حوزې د ځمکې لاندې طبيعي انرژۍ د لاس ته راوړلو په موخه اړينې څيړنې او ارزونې کړې وې او پدې اړه د يونيکال د کمپنۍ يوه لوړپوړي (جان مارسکا) ۱۹۹۸ کال د فبرورۍ په دوولسمه د کانگرس يوې کميټې ته ويلي وو: «داسې بريښي چې د افغانستان له لارې د نلليکي غځول خورا لږ لگښت، لږ خنډونه او لږې فني ستونزې لري. افغانستان اوبو ته لنډه لار ده چې د منځنۍ آسيا نفت د آسيا نږدې بازارونو ته رسولای شي او لدې امله

د نفتو د ليردولو ممکنه ارزانه لار ده» ۲۳۰/۱۲۲ خو کله چې د يونيکال کمپنۍ سره د طالبانو مذاکراتو نتيجه ور نکره و اشنگتن د طالبانو د اسلامي امارت د نسکورولو په لټه کې شو. په همدې بنسټ يو شمير څيړونکي چې په هغو کې امريکايان هم شتون لري پدې اند دي چې د سپتمبر د يوولسمې پېښه يوه پلمه وه، حتی ځينې هغه د سي آي اي لخوا يوه پلان شوي دسيسه گني ترڅو ددې پېښې په پلمه نړيوال ملاتړ ترلاسه کړي، په افغانستان خپل پوځي يرغل توجيه کړي او پدې اند دي چې پر افغانستان يرغل له پخوا پلان شوی وو. ويل کيږي چې د امريکي متحده ايالتونه د يوه زبرځواک په توگه د نړۍ لس کلن تحولات پروگراموي. پدې هکله حبيب الله رفيع چې په ۱۹۸۹ کې په يوه پلاوي کې امريکي ته تللی وایي چې د مريلنډ د ايالت د يوه پوهنتون استاد د يوه لکچر په مهال وويل چې دی په سپينه ماڼۍ کې سلاکار هم دی او وايي: «مور هلته د دنيا د بيلابيلو هيوادونو لپاره بېلابېلې کميټې لرو، چې هغوی د نړۍ لس کلن تحولات پروگرام کوي، زه د لبنان يم د منځني ختيځ د کميټې مشر هم يم او هر کال د لسو کلونو لپاره د منځني ختيځ تحولات پروگرام کوو او سپينې ماڼۍ ته يې سپارو، چې هغه بيا عملي کيږي.» ۲۴۰/۳ پدې کې شک نشته چې پر افغانستان د امريکي پوځي يرغل د همدې لس کلن پروگرام پراساس صورت نيولی وي. د دې معنی دا شي چې پرافغانستان يرغل له پخوا پلان شوی وو. پدې اړه محمدعثمان روستارتره کې ليکي: «د افغانستان د نيولو پلان د شوروي د امپراطورۍ د ماتېدو او د امريکي هژمونيستي د رسېدو سره تر لاس لاندي ونيول شو. د امريکي د ملي امنيت سلاکار برژنسکي کلونه مخکې د منځني آسيا د شطرنج پر تختي کنټرول د آسيا په وچې باندي د تسلط وسيله گڼله. د ترهگرۍ سره د جگړې په اعلان او د افغانستان او عراق نيول پلمه شوله چې د برژنسکي د خوبونو د رېښتيا کيدو په لور لومړی گام پورته شي.» ۲۴۱ که د امريکا او د هغې د ستراتيژيکو متحدينو له لوري د ترهگرۍ ضد جگړې ته وکتل شي د افغانستان په شمول د هغو هېوادونو د لاندي کولو لپاره هڅه وه چې د سرې جگړې په لسيزو کې د امريکا له کنټرول څخه د باندي وو. د امريکا او متحدينو دا خوبونه په افغانستان او يمن کې د افغانانو او يمنيانو د اتلوال مقاومت له امله په اوبو کې لاهو شول او په سوريه کې د روسيې د مداخلې له امله واکمن رژيم په واک کې پاتې شو. البته په عراق او ليبيا کې امريکايان او متحدين يې بريالي شول.

پر افغانستان له پخوا پلان شوی يرغل

يو شمېر څېړونكي د واشنگتن د رسمي روايت خلاف پر افغانستان يرغل د نيويارک په سوداگريز مرکز او پنتاگون د بريدونو په وړاندې غبرگون نه گڼي . هغوی پدې اند دي چې دا بريدونه په افغانستان د يرغل لامل نه بلکې يوه پلمه وه او د دغه يرغل لپاره د اوږدې مودې ستراتيژي له پخوا جوړه شوې وه . پر دې اساس د سپتمبر د يوولسمې نيټې بريدونه واشنگتن ته داسې طلايي چانس شو چې د ترهگرۍ په وړاندې د جگړې په نامه پر افغانستان يرغل وکړي اسلامي امارت نسکور او د خپلې خوښې حکومت واک ته ورسوي چې هم هدف ته ورسېږي ، هم نړيوال ملاتړ تر لاسه کړي او هم څوک د ملامتۍ پړه پرې وا نه چوي. د دې نظر خاوندان يو لړ فاکتونه او دليلونه وړاندې کوي چې ځېنو ته به يې گوته ونيول شي. د افغانستان په اړه د متحده ايالاتو د تگلارې په اړه د هر چا څخه زيات زلمي خليل زاد بشپړ معلومات درلود. هغه د استازي په نامه د خپل کتاب په ۱۲۶ مخ کې راوړي : « پردې سربېره مور د طالبانو پر ضد درې – گامه ستراتيژي را منځته کړې وه ، لومړۍ، يو امريکايي استازی به د طالبانو رژيم ته اخطار ورکړي چې له القاعدې سره خپلې اړيکې پرې کړي. که طالبان په دې برخه کې همکاري نه کوي نو متحده ايالات به په افغانستان کې د کورنۍ جگړې بندولو په موخه له طالب ضد ډلو سره پټې مرستې زياتې کړي او د القاعدې پر مېشت ځايونو به د بريدونو لپاره ځايي مليشه ځواک را منځته کړي ، پر دې سربېره متحده ايالات به د طالبانو د راپرځولو په موخه د نړيوال اېتلاف پر جوړولو لاس پورې کړي...، د مرستياالانو غونډې د سپتمبر په لسمه نيټه پلان ومانه ، پلان د سپتمبر په يوولسمه د ولسمشر لاسليک ته چمتو شو.» د خليلزاد له ليکنې ښکاري چې د سپتمبر د يوولسمې پېښې يوه ورځ مخکې د اسلامي امارت د نسکورولو په موخه د امريکې پلان جوړ شوی دی او عجيبه دا ده چې د سپتمبر د يوولسمې پېښې په ورځ دا پلان د امريکې د ولسمشر د لاسليک کولو په موخه چمتو شوی دی . سليم عقل خو دا نه مني چې د پلان چمتو کېدل او د سپتمبر يوولسمه ترهگريزه پېښه تصادفا په يوه ورځ شوي وي . همدا رنگه ميخايل شودوفسکي ليکي : «په واقعيت کې د امريکې د نوي جگړې لپاره پلان جوړونه د سپتمبر د ۱۱ نيټې د غمجنې پېښې څخه څه کم درې کاله مخکې پيل شوي وه .» ۱۱۴ / ۲۴۲ همدا راز دا خبره چې « په کال ۱۹۹۷ کال په متحده ايالتو کې يو غير دولتي سازمان او فکري مرکز (د يوې نوي امريکايي پېړۍ لپاره پروژه) (پي ان سي) نومېږي جوړ شو ...، د تمرکز ډگر يې د امريکا بهرنۍ سياست او په نړۍ کې د امريکا لېږدشپې ته پراختيا ورکول ټاکل شوي وو. نوموړي بنسټ په ۲۰۰۰ کال کې گزارش خپورکړ، ورځپاڼو هغه (پر نړۍ باندي د امريکا د واکمنۍ ابتدايي طرحه) وباله. گڼ شمېر څېړونکو ، سياستوالو او د جگړې ضد غورځنگ فعالينو دغه گزارش د هينلر (زما مبارزه) کتاب سره په تله برابر وگانه. په گزارش کې د منځني ختيځ په اړه په څرگنده توگه ، د ټولو هغو طبعي زېرمو چې لا نه دي ايستل شوي ، په تېره بيا د تېلو او گازو د زېرمو نيوونه ، د نويو پوځي اډو جوړونه او د اړتيا په صورت کې د رژيمونو بدلونونه غوښتل شوي دي » ۲۴۰ / ۴۰ ښيي چې پر افغانستان بريد مخکې پلان شوی وو. د زلمي خليلزاد په وينا د شوروي اتحاد له ړنگيدو وروسته واشنگتن داسې طرحه وړاندې کړه چې « له مخې يې متحده ايالتونه بايد د هر نانډوله سيال د راپورته کيدو مخنيوی وکړي . په طرحه کې زياته شوې وه : زموږ لومړۍ موخه د پخواني شوروي اتحاد په بڼه يا بله سيمه کې د هر هغه سيال د بيا راپورته کيدو مخنيوی وي ، چې مور ته د پخواني شوروي په څير گواښ زيږوي. مور د خپلې طرحې پر بنسټ پتېپلې وه چې د سړې جگړې او نورو سترو شخړو د مخنيوي په موخه د دوه قطبي او څو قطبي نړۍ د راپورته کيدو مخه ونيسو.» ۹۹ / ۲۴۳ هغه مهال د

امريکي ستراتيژيستان پدې پوهېدل چې د افغانستان شاوخوا کې د داسې ځواکونو د راڅرگندېدو شونتيا ليدل کيږي چې په نړۍ د امريکي د ليدرشپ او هژمونيستي تگلارې په وړاندې ودريري لډې کبله د هغوی د خوځښتونو د څارنې او ورته د ستونزو د جوړولو په موخه اړينه برينيده په سيمه کې پوځي او استخباراتي شتون ولري چې افغانستان د خپل جغرافيايي موقعيت له کبله مناسب ځای وو. له همدې کبله يې پردې هيواد د يرغل نقشې جوړولې او د پلې کولو لپاره يې فرصتونه لټول. همدا لامل وو چې واشنگتن د سيمه نيزه ځواکونو سره د طالبانو د راپرزولو په موخه سلامشورې هم سرته رسولې وې. پدې اړه شته لاسوندونه ښيي چې سپينه ماڼۍ د ۲۰۰۱ کال د جولای په مياشت کې دې پرېکړې ته رسيدلې وه چې «په افغانستان کې پوځي عمليات د واورې د اورېدو نه، چې تر ټولو ناوخته نيټه به يې د اکتوبر منځ وي ترسره شي.» ۲۴۴ د جينز نړيوال امنيت په نامه له بریتانيا څخه خپرېدونکې پوځي ستراتيژيکې مجلې د ۲۰۰۱ کال د مارچ په پنځلسمه رپوټ ورکړ چې د امريکي نوي حکومت له هند، ايران او روسيې سره گډ «په افغانستان کې د طالبانو د حکومت پر خلاف جبهه جوړوي. هند پوځي سامان آلي، سلاکاران او د څرخي الوتکو تخنيکران د شمال ټلوالې په واک کې ورکوي او همدارنگه هند او روسيه دواړه د خپلو عملياتو لپاره په تاجکستان او ازبکستان کې له پوځي اډو گټه اخلي.» همداراز د انډيا ريکټر هندي مجلې د ۲۰۰۱ کال د جون په شپږويشتمه د طالبانو د حکومت پر خلاف د امريکي د متحده ايالتونو، هند، روسيې او ايران د گډ چلند په اړه نور جزئيات په ډاگه کړل «که چېرې پر طالبانو لگيدلي نوي سخت اقتصادي بنديزونه د افغانستان بنسټپال حکومت پر گوندو نکري. نو هند او ايران به د طالبانو خلاف د يوه (متحد پوځي گوزار) په مهال د امريکا او روسيې تر څنگ ودريري.» د ۲۰۰۱ کال د جون د مياشتې په پيل کې ولاديمير پوتين د روسيې ولسمشر د همگټو هيوادونو په غونډه کې څرگنده کړه چې د طالبانو خلاف پوځي گوزار مخکې دی. د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر په اتلسمه د بي بي سي خبريال جورج آرنې د پاکستان د بهرنيو چارو د پخواني وزير نياز نايک له خولې رپوټ ورکړ چې امريکايي چارواکو ورته د اريکو د يوې نړيوالې ډلې د پلان په باب، چې د ملگرو ملتو تر مشرۍ لاندې په برلين کې کتلي وو خبر ورکړی وو که بن لادن په لنډ وخت کې ونه سپارل شي، نو امريکا به له پوځي وسيلو نه کار اخلي چې هم بن لادن او هم ملا عمر ووژني يا ونيسي. د نوموړو ټولو موخه دا ده چې د طالبانو رژيم راوپرزوي.» ۲۴۵ د دې رپوټ له خپرېدو څلور ورځې وروسته د سپتمبر په ۲۲ د گارډين ورځپاڼې دا سناريو تائيد کړه او د هغې پر بنسټ افغانستان ته گوټځنډنه د هغه څلور ورځني کنفرانس په ترڅ کې وشوه چې د جولای د مياشتې په منځ کې د برلين په يوه ميلستون کې د امريکا، روسيې، ايران او پاکستان د حکومتونو د استازو په گډون جوړ شوی وو، دا د يو لړ هغو نارسمي کنفرانسونو په بهير کې چې د افغانستان په اړه ليدموندنې (نظريات) تر نامه لاندې جوړيدل دريمه کتنه وه. د دې غونډې گډون کوونکي پر نايک سربيره درې پاکستاني جنرالان، په م، م کې د ايران پخوانی سفير سيد رجايي خراساني، د شمال ټلوالې د بهرنيو چارو وزير عبدالله، د افغانستان لپاره د روسيې پخوانی استازی نیکولای کوزيروف او د روسيې گڼ شمير نور استازي او دغه راز (امريکايان)، په پاکستان کې د امريکا پخوانی سفير تام سمينر، د سويلي آسيا په چارو کې د بهرنيو چارو مرستيال وزير کارل اينډفورت اولي کالډرين وو. دغه غونډه د افغانستان لپاره د م، م د هغه مهالني او اوسني ځانگړي استازي فرانسيس وينډرل لخوا وړبلل شوې وه. پدې اړه چې د سپتمبر د يوولسمې وړاندې پر افغانستان د يرغل نقشې جوړېدلې د قبرس د ډلې د مشر همایون جرير له هغې مرکې جوتيري چې د ۲۰۲۳ کال د دسمبر په مياشت کې د بن د کنفرانس په اړوند د افغانستان انترنشنل تلویزيون سره کړې ده هغه وايي: «د ۲۰۰۱ کال جولای او سپتمبر په ژنيو کې غونډې را بلل شوې وې چې د امريکا، روسيې او گاونډيانو استازو سربيره د قبرس، روم او عبدالستار

سیرت پلو پکې برخه لرله. سیرت وروسته د روم د پلې سره یوځای شو. د غونډې آجندا د اسلامي امارت راپرزول، د راتلونکي حکومت په جوړښت او په افغانستان کې د ناټو د پوځیانو ځای پرځای کول وو. یوه امریکایي د راتلونکي حکومت د احتمالي مشرانو عبدالحق، کرزي او پاچا خان څخه یادونه وکړه. غونډو دوام درلود چې د سپتمبر پېښه وشوله او د م، م استازی غونډه ختمه اعلان کړه چې وروسته به غونډو ته دوام ورکړو. څه موده وروسته د بن کنفرانس را وبلل شو. له پورتنیو څرگندونو څخه ښکاري چې د سپتمبر د یوولسمې پېښه د افغانستان د اشغال لپاره یوه پلمه شوې ده. د امریکې له لوري پر افغانستان د یرغل لپاره هر اړخیز چمتووالی هغه وخت برېښد شو چې د امریکې د ملي امنیت مؤسسي اعلان کړل چې «د ازبکي، عربي او افغاني ژبو متخصصینو لپاره اړتیا لري. دا مؤسسه په پام کې لري پدې سیمه کې پوځي تطبیقات ترسره کړي چې په هغو کې به سلگونه امریکایي، ازبک، قزاق، قرغز او ترک پراشتوستان گډون وکړي.» ۲۴۶ عجیبه دا وه د هغو تطبیقاتو خبره کیدله چې امریکایانو، ازبکانو، قزاقانو، قرغانو او ترکانو پکې گډون کاوه خو د افغاني او عربي ژبو متخصصینو ته هم اړتیا وه. دې دا معنی لرله چې پر افغانستان او عراق یرغلونه پلان شوي وو چې د پورتنیو هیوادونو له خاورې نه گټه پورته شي ځکه افغاني او عربي ژباړونکو ته اړتیا وه. سربیره پردې هغه مهال کله چې «پنټاگون په افغانستان باندې د یرغل نقشي نهایي کولې د امریکې د بهرنیو چارو وزارت هم د افغانستان له لارې د پایپ لاین نقشي نهایي کولې، له همدې امله د امریکې سفیره په پاکستان کې د پاکستان د انرژۍ له وزیر سره گوري او د پایپ لاین د طرحې په اړه ورسره مذاکره کوي.» ۲۴۷ وروستی دا چې د هالیوود ډایرکټر، فلم جوړونکی، بزنسمن او سیاسي فعال آرون روسو وایي چې نیک روکفلر ورته «د ۱۱ – ۹ پېښې له پېښېدو یوولس میاشتې د مخه وویل، یوه پېښه پېښېدونکې ده او د دغه پېښې له امله به مور پر افغانستان تېری وکړو، ترڅو د کسپین سمندرگي له پایپلاین څخه کار واخلو. مور به پر عراق هم برید وکړو ترڅو د تېلو زیرمي خپلې او په منځني ختیځ کې یوه (نظامي) اډه جوړه کړو...» ۲۴۸ د سپتمبر د یوولسمې پېښې وروسته شپو ورځو کې د امریکې د دفاع وزیر دونالد رامسفلد ويلي وو: «که جگړه د نړۍ سیاسي نقشي ته تغیر ورکړي، د امریکې متحده ایالات به خپلې اصلي موخې ته ونه رسیري، باید وویل شي چې یو ستر ارزښت پدې اړین بدلون کې نغښتی دی.» د رامسفلد خبره ښيي چې واشنگتن هوډ درلود چې د ترهگرۍ سره د مبارزې په نامه په سیمه کې د افغانستان سربیره په هغو هیوادونو ورواندگي چې د امریکې ډیکټي ته غاړه نه اړېږي، هلته د خپلې خوښې حکومتونه واکمن کړي چې معنی یې د نړۍ د سیاسي نقشي اړول وو. ددې سربیره د سپتمبر د یوولسمې وړاندې امریکایانو د خپل یرغل لپاره عملي اقدامات پیل کړي وو چې هغه د طالب ضد ځواکونو او طالب ضد څېرو متحول وو. «د ۲۰۰۱ م کال له پیله په دوبي، پاکستان، تاجکستان او لویديزو هیوادونو کې د سي آی اي له لوري زاړه قوماندانان، له طالبانو سره جنګېدونکي مخالفین او یو شمېر بهر مېشته افغانان سره جرگه کېدل او د طالبانو پر ضد د یوې داخلي ځواکمنې جنګي جبهې د جوړولو لپاره تېز کار روان وو، چې د بري په صورت کې له داخل نه د یوه ملي قیام نوم ورکول شي او د امریکا مداخله په ظاهره تثبیت شي.» ۲۵۸/۲۵۹ – ۲۵۹ خو امریکایان بریالي نشول چې د افغانستان د ننه د طالبانو خلاف پاڅون تنظیم کړي. پدې لار کې د امریکا ملګرتیا پښتني ضد شمال تلوالې لرله او په پښتون توکمه وګړو کې د حاجي عبدالقدیر، حامد کرزي او گل آغاشیرزي کورنیو ورسره همکاري کوله.

پر دې بنسټ ویلی شو وروسته له هغې کله چې د طالبانو او یونیکال ترمنځ د نللیکي د غځیدا په اړه خبرو نتیجه ورنکړه، امریکایانو، ملګرو ملتو او سیمه نيزو ځواکونو پراغغانستان د یرغل پلانونه جوړول. او په پوره ډاډه حکم کېدای شي چې پراغغانستان د امریکې – انګریز پوځي یرغل د سپتمبر د

يوولسمې نيټې له بریدونو سره هېڅ تړاو نلري. پدې افغاني ضد پلانونو جوړولو کې د م، م ښکېلتيا د فيډل کاسترو په هغه وينا د صحت مهر لگوي چې د ملګرو ملتو سازمان د سي آی اي ملکي څانګه ده.

حمله که توطیه ؟

يو شمېر څېړونکي او پوهان د سپټمبر يوولسمه غمجنه پېښه د امريکي او اسرئيلو ګډه توطئه ګڼي. پدې اړه د توطيې د تئوري پلويان لاندې دليلونه وړاندې کوي .

۱ - سره لدې چې د امريکي دولت سيګنالونه او رپوټونه لرل چې يوه ناوړه پېښه د القاعده لخوا کيدونکې ده ولې يې اړين تدبيرونه ونه نيول او ترهګر يې پرېښودل خپله نقشه پلې کړي ترڅو دولت ته پلمه پلاس ورشي پر افغانستان برید وکړي او د ترهګري سره د مبارزې په نامه « د نړۍ سياسي نقشي ته تغيير ورکړي. » که د دولت روايت و منل شي دلته دا پوښتنه را پيدا کيږي کله چې ترهګرو د الوتکو د کنټرول د ترلاسه کولو په بهير کې له پيلوټانو سره مجادله کوله او دا ټول د رادار پواسطه د کنټرول د مرکز څخه ليدل کيدل او بيا الوتکو خپل مسير بدل کړ ولې هڅه ونشوه چې د ټينټول شوو الوتکو مخه و نيول شي ؟ سربيره پردې ولې د پېښې وروسته د اف بی آی ، سي آی اي او نورو اړونده بنسټونو مسئولين په دنده کې د غفلت له امله مجازات نشول ؟

۲- د پېښې څو ګړۍ وروسته بوش په يوه پوځي اډه کې د صليبي جګړې يادونه وکړه. همدا راز د ټلويزيون په پردو داسې تصويرونه خپریدل چې فلسطينيان د ترهګريزو بریدونو څخه خوښي بڼي خو وروسته څرګنده شوه چې دا تصويرونه حقيقي نه بلکې د آر شيف څخه اخيستل شوي وو. د صليبي جګړې يادول او د فلسطينيانو د خوښۍ د جعلې تصويرونو بڼوډنې دا معنی لرله چې په اسلامي هېوادونو بايد برید وشي.

۳- د نيويارک په سوداګريز مرکز کې چې خاوند يې يهود وو ۴۰۰۰ يهودانو کار کاوه خو پدې ورځ دا يهودان کار ته نه وو راغلي . په قربانيانو کې يوازې پنځه تنه يهودان وو.

۴- د پېښې په اړه په چمتو شوي رپوټ کې دولت قصداً داسې مسئلې حذف کړې دي چې د دې پېښې د پېښيدو او په تيره د پېښې د مخنيوي په اړه د امريکا يې مقاماتو ناغېري ، په پېښه کې د سعودي حکومت ښکېلتيا او د اسامه د نه نيولو ليوالتيا ته پام را ونه ګرځي. امريکايي پروفيسور ديويد ري ګريفن « د ۱۱ سپټمبر د تحقيق د کميسيون ويلي او ناويلي» په نامه خپل کتاب کې راوړي چې په ۵۷۶ پاڼيز رپوټ کې د ۲۰۰۱ کال د جون په مياشت کې په دوبي کې د اسامه سره د سي آی اي د مامورانو او د سعودي عرب د څارګري ادارې د مشر ليدنې نه تر سترګو کېږي . د رويټر خبري اژانس په حواله د سپټمبر تر پېښې دوي مياشتې مخکې د اسامه بن لادن او د سي آی اي مامورينو ترمنځ د دوبي د متحده اماراتو په امريکايي روغتون کې چې د پښتورګو د ناروغيو په خاطر بستري وو ، ليدنې وشوې چې حالت يې د ښه کيدو وو...، په روغتون کې دا ليدنه د فرانسې د فيګارو ورځپاڼې د ۲۰۰۱ کال په اکتوبر کې تائيد کړه او بيانوي : د ۲۰۰۱ زکال د جون په مياشت کې دوبي د اسامه بن لادن او سي آی اي د محلي مامورينو د ملاقات ځای وو. د نوموړي روغتون د اداري برخې يو مامور وايي چې د خلکو لومړی درجه دښمن د جون (۴ تر ۱۴) نيټې پورې په همدغه روغتون کې بستري وو...، د فيګارو رپوټ د څو نورو ورځپاڼو

لخوا تائيد شوی دی چې د هغې ډلې څخه يې لندن ټايمز هم تائيدوي : اسامه بن لادن د دوبي په امريکايي روغتون کې د يوولسو ورځو په جريان کې د کانادايي يورولوژېست ډاکټر تري کالويي تر درملني لاندې وو. « ۲۴۴/۵۰، ۵۳ همدارنگه » د سي پي اي شبکې د وياند، دن رادر له قوله د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر په لسمه د پيښې يوه ورځ مخکې اسامه بن لادن بيا ناروغه شو خو دا ځل د پاکستان په مهرباني چې د امريکې همېشني متحد دی د پاکستان پوځي اطلاعاتو سي بي اس ته وويل چې اسامه بن لادن د راولپنډۍ په پوځي روغتون کې بستراو تر درملني لاندې وو...، احمد رشيد چې د طالبانو په ټراو يې ډيري ليکني کړي دي وايي چې د سپتمبر ۱۱/۹ تر پيښې مخکې په اغلب گومان پوځيان د هغه سره د مرستي لپاره هلته وو. » سره لدې چې د ملگرو ملتو د امنيت د شورا ۱۲۶۷د لمبر پريکړې (۱۵ اکتوبر ۱۹۹۹) له مخې چې بايد طالبان بن لادن يوي صلاحيت لرونکي مرجع ته تسليم کړي امريکايي، سعودي او پاکستاني څارگرو له اسامه سره اړيکې ساتلي او د هغه درملنه يې هم کوله. د دې څخه ښکاري چې امريکايي مقاماتو د اسامه د نيولو پلان نه درلود بلکه د هغه څخه يې د يوي پلمې او تبليغاتي وسيلې په توگه کار اخيست ، ترڅو پر افغانستان يرغل وکړي او پدې کار کې سعودي او پاکستاني مقامات ورسره همغږي وو. همدارنگه ويليام رودريگز چې د ۱۱/۹ پيښې وروسته يې په سوداگريز مرکز کې گڼ شمير کسان وژغورل او د اتل لقب يې تر لاسه کړ ادعا کوي چې د ده څخه پدې اړه دده سره مرکه وشوه خو د امريکې د دولت په رسمي رپوټ کې يې نه نوم شته او نه يې څرگندونې . ځکه ددې امريکايي نوم او څرگندونې په رپوټ کې نشته چې څه موده وروسته يې پدې پيښه کې امريکايي مقامات ښکېل وگڼل.

۵ - هغه څه چې د دې پيښې د پيښيدو په اړه د کارپوهانو، سياستوالو او شاهدانو شکونه زياتوي چې دا يوه جعلې پيښه يا توطئه وه د هغو کسانو څارنه ، تهديد او مرموزې وژنې دي چې د امريکې د دولت له روايت سره همغږي نه وو.

۶- عجيبه دا ده چې د نيويارک په نړيوال سوداگريز مرکز په دوو ودانيو يوه يوه الوتکه ولگيدله خو يوه بله (اووم لمبر) فولادي اسکلپټ لرونکې ودانۍ هم ونړېده . د اووم لمبر ودانۍ نړيدنې دا پوښتنه را وزيږوله چې څه ډول يوه پخه د فولادي ستو اسکلپټ لرونکې ودانۍ د عادي اور لگيدنې له کبله په بشپړ ډول ونړيږي. انجينران او د تاسيساتو د ورانولو متخصصين پدې اند دي چې د ودانيو دا ډول عمودي او گړندي نړيدل يوازي هغه مهال شونې دي چې په ودانۍ کې د ننه څخه چاوديدونکي توکي کارول شوي وي . د جم هافمن په نامه امريکايي متخصص د خپلو څيړنو د پايلو په اړه ليکي : « د سوداگريز مرکز په خاورو او دورو (گرد) کې منفجره اور اچوونکي توکي (ناتوترميټ) کشف شوي دي ترڅو د نيويارک د ښار آسمان ځکي ونړول شي.» سټيون ارل جونز د هستوي فزيک پروفيسور وايي چې د ودانيو د نړيدو ۹۹ په سلو کې توکي او مدارک ورک شوي دي، نوموړی په يوه څيړنيزه ليکنه کې دې پايلې ته رسېدلی دی چې «د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر په ۱۱ فولادي اسکلپټ لرونکې ودانۍ د اور لگيدنې له امله ندي نړيدلي، بلکې ودانۍ د قوي چاودېدونکو توکو لکه ترميت او ناتوترميټ چې د وسپني او الومينيم ترکيب دی او د وسپني ويلوونکي مواد توليدوي نړيدلي دي.» له بله پلوه عيني شاهدان هم د ودانيو د ننه د چاودنو خبره کوي چې د الوتکو د لگېدو څو شيبې مخکې يې اوريدلي دي. (د ۱۱-۹ سرگردانه فلم) جوړونکي وايي : «د ۲۰۰۱ د سپتمبر په ۱۱ سهار د نيويارک غبرگوني د الوتکو د سون موادو و نه نړول، برجونه د امريکا امنيتي سازمان وران کړل.» ويليام رودريگز چې شل کاله يې په سوداگريز مرکز کې کار کړی او د پيښې پر مهال د ودانۍ د ځمکې لاندې لومړي پور کې وو وايي چې ده او همکارانو يې د برج د لاندې پورونو څخه د چاودنو غږونه اوريدلي او همدارنگه د يوه کس چې اور يې اخيستی وو

او د لاندې پور څخه د لفت له لارې راپور ته شو يادونه کوي. رودريگز په هماغه ورځ گڼ شمير کسان وژغورل، ځکه هغه داسې کلې لرله چې د ودانۍ ټول قلفونه پرې خلاصيدل. د دې کار له امله هغه ته د امريکې او د سپتمبر د يوولسمې اتل لقب ورکړل شو. په نړيوالو ورځپاڼو کې هم پرې تبصرې وشولې. خو کله چې نوموړي په ۲۰۰۴ کې په جورج دبليو بوش او ځينو دولتي مامورانو په فدرال محکمه کې پدې پېښه کې د لاس لرلو شکايت وکړ د ده د اتلوالۍ کيسې ختمې شوې، وگواښل شو، د اوباما په واکمنۍ کې لنډه موده زنداني هم شو او د درواغجن او غولونکي تورونه پرې ولگول شول. وروسته لدې هغه په رسنيو کې د جورج بوش سره خپل خپور شوی انځور د شيطان سره يادگاري انځور يادوي. د اووم لمبر ودانۍ د نړيدو په هکله د ۷۹ کلن امريکايي مهندس (مالکوم هاوام) چې ۳۶ کاله د سي آي اي غړی وو او د تخريباتو تخصص يې هم درلود د نيوجرسي په روغتون کې د مرگ په حالت کې ويلي چې دی د هغه څلور کسيزې ډلې څخه يو تن وو چې اووم لمبر ودانۍ يې ونړوله.

۷- د پېښې وروسته دوه سوه تنو تجربه لرونکو امريکايي پيلوټانو غونډه وکړله او يوه گډه وينا يې خپره کړه چې پکې راغلي وو: «بي تجربې پيلوټان نشي کولی الوتکې له برجونو سره وجنگوي.» هغوی پخپله وينا کې پدې ټيگار کوي چې «امريکا د داسې پرمختللي تکنالوژۍ شونتياوې لري چې الوتکه بيله پيلوټه والوزوي او د هر هدف سره يې چې غواړي وجنگوي.» څرگنده بېلگه يې ډرون الوتکې دي.

۸- يو شمير څيړونکي، کارپوهان او شاهدان په پنتاگون (دفاع وزارت) باندې د الوتکې د لگيدنې دولتي ادعا ناسمه گڼي او په پنتاگون کې هم وړاندي د توغندي لگيدنه گڼي ځکه چې د ودانۍ په ديوال کې رامنځته شوی سوروی کوچنی دی او د الوتکې او د مسافرينو د ټوکو هيڅ نښې نښانې په سيمه کې تر سترگو نشوي. د وزارت د پارکينگ کامره يوازې د يوه ټوکي چې دود يې تعقيبوي او د ودانۍ په لور حرکت کوي نښي. پنتاگون ته ورته په پنسلوانيا کې د راغورزیدلي الوتکې او د انسانانو د بدن يا بکسونو نښو نښانو شتون نه درلود. عجيبه دا ده چې هيڅ ځای د الوتکو تور بکس پيدا نشو.

۹- پروفيسور ديويډري گريفين امريکايي ليکوال ادعا کوي چې د نولس تنو الوتکو ټښتونکو څخه چې دولت اعلان کړل شپږ تنه ژوندي دي. يو د هغو څخه (عبدالعزيز العمری) نومېږي. هغه د پېښې پنځه ورځې وروسته د سپتمبر په شپاړلسمه د عربستان د جدې په ښار کې د امريکې کونسلگرۍ ته مراجعه وکړه چې ولې يې نوم د ترهگرو په ډله کې چې گواکې ووژل شول راورل شوی دی او بل نفر د (وليد الشهري) په نامه چې په امريکې کې يې د پيلوټۍ زده کړې ترسره کړې وې د ۲۰۰۰ کال د سپتمبر په مياشت کې له امريکې څخه وتلی وو خو نوم يې د ترهگرو په نوملړ کې راغلی دی.

۱۰ - هغه کسان چې د امريکې د رسمي روايت سره همغږي نه دي ځورول شوي او يا وژل شوي دي چې کورت سانفيلډ يو له هغو څخه دی. کورت سانفيلډ په بيرنيو شرايطوکې د مرکزي اطلاعاتو د سازمان پخوانی مامور او عکاس د څلورو عکاسانو څخه لومړی کس وو چې د صفر ټکي يا د چاودنې سيمې ته يې ځان ورساوه وايي: «داسې وديدو په لاس کې لري چې د تخريب له امله ډبرې په کوچنيو ټوټو او خاورو اوښتې وې.» نوموړی د خپلې ميرمنې د وژنې په تور زنداني شو، محکمي برائت ورکړ خو د محکمي له پرېکړې وروسته بيا هم څلور مياشتې په زندان کې وساتل شو. کله يې چې د خپلې ادارې څخه پدې اړه پوښتنه وکړه ورته وويل شول چې تاسې «تهديد» حسابيږئ خو کله چې له زندان څخه آزاد شو دفتر او کور يې تلاشي شوي وو کمپيوټر او ځينې فيتې وړل شوې وې. کور يې د دوامدارې څارنې لاندې وو او لدې کبله اړ شو ارجنټاين ته پناه يوسي. په کال ۲۰۱۰ کې د امريکې دولت د ارجنټاين

له دولت څخه وغوښتل هغه امریکي ته وسپاري خو ارجنټاين ورسره ونه منل. هغه په ارجنټاين کې د(خورول شوي) په نامه کتاب وليکه چې د خپل ژوند سربيره د سپټمبر د يوولسمې نېټې په اړه معلومات پکې ليدل کيږي. هغه په پوره ډاډ سره وايي چې د پېښې څخه دولت خبر درلود او امنيتي سازمانونه له سيمې وتلي وو.

د ناین اېلېون وروسته بله نړی

د ملگرو ملتو د سازمان مقر د نيويارک د سودا گريز مرکز څېرمه پروت دی او د دې نړيوال سازمان استازي په سوداگريز مرکز د الوتکو د لگېدنې له امله د آسمانځکو(۱۱۰ پوريزې ودانيو) د نړېدو او د اورونو لمبې ليدلې چې بېله کومه شکه يې هغوی هک پک کړي وو. کله چې بریدونه ختم شول د دې سازمان د امنيت شورا غړو وړانديز وکړ چې پدې اړوند بېړنۍ غونډه را وبولي خو مشر يې پدې دليل چې اکثرا کارکوونکي وتلي دي اود دې وېرې له امله چې بيا برید ترسره نشي د غونډې را بلل وځنډول. يوه ورځ وروسته د سپټمبر په دوولسمه د ملگرو ملتو امنيت شورا غونډه وکړه او ۱۳۶۸ لمبر پرېکړه ليک يې صادر کړ. دا پرېکړه ليک نړيوالې سولې او امنيت ته د ترورېستي فعاليتونو د گواښ په اړه وو نه پر افغانستان برید. پرېکړه ليک په امريکا غږ کوي چې برید کوونکي او د برید طرحه کوونکي محکمې ته را کش کړي او د برید مرستندويان، ملاتړي او ځای ورکوونکي په جزا مسؤل دي. البته مرستندويان، ملاتړي او ځای ورکوونکي م، م ته مسؤليت لري نه امريکا ته. پرېکړه ليک امنيت شورا ته واک ورکړ چې د خپل منشور له مخې خپل مسؤليتونه اجرا او اړين اجرات وکړي. امنيت شورا د دې پېښې په اړوند د سپټمبر په اته ويشتمه بله غونډه را وبالله او ۱۳۷۳ لمبر پرېکړه ليک يې تصويب کړ چې اصلي ټکي يې دا وو:

- د ترهگرو د پيسو کنترول او يا ضبطول
- د ترهگرو سره مرسته جرم شمېرل
- د ترهگرو په اړه د معلوماتو تبادلې
- د ترهگرو څارنه، تعقيب او نيونه.

که چېرې دواړو پرېکړه ليکونو ته وکتل شي په هغو کې د پېښې د عاملانو په وړاندې د ځواک د کارولو څه نشته خو په پرېکړه ليک دا ډول څرگندونې په «امريکا غږ کوي چې برید کوونکي او د برید طرحه کوونکي محکمې ته را کش کړي او د برید مرستندويان، ملاتړي او ځای ورکوونکي په جزا مسؤل دي» په واقعيت کې امريکا ته شين څراغ بنودلی دی چې د برید ورکوونکو د ډلې مشر ته جزا ورکړي. ځکه واشنگتن ادعا وکړه چې دا برید د القاعده شبکې کار دی چې مشر يې اسامه بن لادن په افغانستان کې پناه اخېستې ده. همدا لامل وو چې د دې پېښې څه کم يوه مياشت وروسته د اکتوبر په اوومه امريکايي - انگرېزي ځواکونو په افغانستان يرغل وکړ. په داسې يوه هېواد يرغل چې په پېښه کې يې يو تن هم نه ليدل کېده. دې نړيوالې مؤسسې چې اصلي دنده يې په نړۍ کې د سولې او امنيت ساتل دي پر افغانستان د برید په وړاندې هېڅ غبرگون ونښود پدې توگه يې خپلو مسؤليتونو ته شا وگرزوله. پدې اړه په ملگرو ملتو کې د ناروي سفير چې هغه مهال ناروي د امنيت د شورا غړيتوب درلود د يوه خبريال د پوښتنې په ځواب کې داسې وايي: "مور ټول په شوک او اندېښنه کې وو...، ما په هغه وخت کې بېله دې چې سوچ وکړم په زغرده مې د ترهگرۍ پر ضد د جگړې سره موافقه وښوده ځکه زما په اند دغه برید پر مور ټولو برید وو...، کله چې په پرېکړه ليک کې مور ټول مکلف کړل چې د ترهگرۍ پر ضد

بايد له ټولو وسايلو كار واخيستل شي . په طبيعي ډول پوځي وسايل يې هم په غيږ كې نيول...» ۲۵۰ هېره دې نه وي د دې پېښې وروسته د پېښې انځورونه په پرله پسې توگه نړيوالو ټلويزيونو خپرول او د هغو ترڅنگ يې د عاملانو خلاف تبليغاتو زور اخېست چې په نړۍ كې يې يوه عاطفي څپه را منځته كړه تر دې چې د چين او روسيې په څېر د امريكا مخالف دولتونو هم د امريكا سره ملگرتيا ته چمتو شول. دا د دې معنی لرله چې د ناين اېلېون وروسته نړۍ بدله شوې وه. خو دې حالت يوې لسيزې هم دوام ونه موند. په سوداگريز مركز د بريد دوولس ساعته وروسته د واشنگتن په وخت د شپې په اته نيمو بجو د امريكا ولسمشر جورج بوش ملت ته وينا وكړه چې بريد يې د القاعده شبكې كار وگانه بېله دې چې پدې اړه څېړنې شوې وي او دا يې هم وويل چې "مونږ به د هغه كسانو او هغو دولتونو چې هغوی ته يې پناه وركړې ده توپير ونكړو." د دې خبرې څخه بښكاره وه چې امريكا د القاعده شبكې ته د سزا وركولو په نامه پر افغانستان د بريد هوډ لري ځكه چې د القاعده مشر اسامه بن لادن د رباني د واكمنۍ راهيسې په افغانستان كې ژوند كاوه. د ملگرو ملتو د سازمان مشر كوفي عنان د امريكې ډپلوماتيكو هڅو او د پوځي عملياتو چمتووالي ته په كتو سره د بريد څخه ديارلس ورځې وروسته د سپتمبر په څلېرويشتمه د دې مؤسسې عمومي اسامبلې ته د كلني رپوټ د وركولو په ترڅ كې وويل چې امريكې ته د نيويارک د پېښې له امله رسېدلی تاوان دا حق نه وركوي چې د ترهگرۍ سره د مبارزې په پلمه په هر كار لاس پورې كړي . هغه د (اې بي سي) په يوه ټلويزيوني پروگرام كې د امريكايي خبريال (ديان سویر) د پوښتنې په ځواب كې وويل «د م،م مخکنی پرېكړه طالبان دې ته اړباسي چې بن لادن م،م ته وسپاري . كه طالبان دغه غوښتنې ته هرکلی نه كوي ترتعزيراتو لاندې به راشي . خو د نظام بدلول د افغانانو كار دی نه د بهرنيانو.» ۲۵۱ مخکې ويل شوي وو چې امريكا لا د مخه پر افغانستان د يرغل تابيا نيولې وه . همدا لامل وو چې د خليل زاد په وينا د سپتمبر په يوولسمه پر افغانستان د يرغل پلان د بوش د مېز پر سر د لاسليک لپاره اېښودل شوی وو . البته د سپتمبر د پېښې وروسته پر افغانستان بريد ته چمتووالی چټک شو او امريكايان په دوو (سياسي او پوځي) برخو كې لاس په كار شول .

الف- په سياسي برخه كې د امريكايانو هڅې په دوو استقامتونو متمرکزې شوې. د امريكا يوه ډله ډپلوماتان ، پوځيان او څارگر پر افغانستان د پوځي يرغل په موخه د تلوالې په جوړولو لگيا شول . په لومړي گام كې انگلستان د امريكايانو دې غوښتنې ته هرکلی وكړ او د افغانستان د اشغال وروسته شا وخوا پنځوسو دولتونو خپل پوځيان افغانستان ته واستول. د افغانستان دا ډول ډله ييز اشغال ته د اشغالگرو چوپړيانو نړيواله مرسته وپيله. دوهمه ډله امريكايي سياستوالو او څارگرو هڅې پيل كړلې چې د افغانستان شاوخوا هېوادونه وهڅوي خپله ځمكه او هوا د امريكايانو د پوځيانو په واک كې كېږدي . د تركمنستان پرته د افغانستان ټولو گاونډيانو پدې لاره كې د امريكايانو ملگرتيا وكړه . پر بله خوا يې لوستي افغانان د طالبانو وروسته حكومت سره همكاري ته چمتو كول . پدې كار كې يې د زلمي خليلزاد او اشرف غني په شان افغاني الاصله امريكايانو څخه گټه پورته كړله. اشرف غني د افغانستان لپاره د ملگرو ملتو د ځانگړي استازي اخضرالابراهيمې سره د نړۍ هغو هېوادونو ته چې هلته زيات شمېر افغانان مېشت وو په سفر ووتل چې د دوی له انده با اعتماد افغانان او هغه هم په لوړو امتيازاتو دې كار ته وموندي. پدې اړه عبدالكريم خرم ليكي : «كله چې د اسلام آباد په اشرفي سيمه كې د بناغلي گېلاني كور ته ورسېدو خدمتگارانو مېلمستون ته بوتلو. پيرصاحب او زامنو يې له الاخضر ابراهيمي سره ناسته درلوده. له نوموړي سره يو بل تن هم ملگري وو...، نوموړي (ابراهيمې) دا يادونه هم وكړه چې همكار يې دا دنده لري چې د نوي ادارې له جوړېدو سره د نړۍ په هرگوت كې كدرونه وپېژني او را يې ولي چې د ځانگړو امتيازاتو په بدل كې افغانستان ته راشي ...، چې كله مېلمانه رخصت شول د پيرصاحب له زوی نه مې

وېونټل چې دغه سړی خو افغان ښكارېده، دا څوك و ؟ هغه په ځواب كې راته وويل چې دا د اخضر الابراهيمی همكار ډاكټر اشرف غني احمدزی و. «۲۵۲ / ۱۵۶ د غني - ابراهيمي او نورو افغان توكمه امريكايانو او بهرنيو استخباراتي شبكو له لوري په لويديځ او پاكستان كې غوره شوي افغانان د كرزي په اداره كې سترستر منصبونه لرل او د غني په واکمنۍ كې همدا كسان د واکمنۍ اصلي كړۍ وې چې افغانانو دوی ته ټاميان ويل. زياترو يې مخكې د بهرنيو انجويانو او د م ، م اړونده بنسټونو كې كار كاوه.

د انگریزانو په پوځ كې هغه پراشوتي پوځي ته ويل كېده چې د هوا له لارې د Tommy (ټامي - جگړې ليكې ته استول كېده ، دا چې جگړه به تر ډېره پلې عسكرو په مخ وړله، دوی ته په جگړه كې اړتيا نه پېښيده ، نو له دې امله دوی ته ټاميان يعنې هغه كسان چې ځمكه نلري ويل كېدل . وروسته دا كلمه د پوځيانو په ليكو كې د ډارن، لټ، نازدانه او ښځونكي د پاره استعماليده. د امريكايي اشغال پر مهال هغو دوه پاسپورته افغانانو ته ټاميان ويل كېدل چې له بهر څخه راغلي او په لوړو مقامونو گومارل شوي وو. د دوی كورنۍ بهر ژوند كاوه او كله به چې له دندې گوښه شول بېرته بهر ته تلل . ب - د ناين اېلېون د پېښې وروسته د امريكا څارگر په پاكستان او افغانستان كې خورا فعال شول تر څو جهادي قوماندانان او د جهادي ډلو پلويان د طالبانو خلاف جگړې ته وهڅوي. لكه څرنگه چې شمال ټلواله په پنجشېر ، بدخشان او د تخار په يوه برخه واکمنه وه د امريكايانو اصلي موخه همدا مزدوره ټلواله وه . امريكايانو نه يوازې شمال ټلواله د اسلامي امارت خلاف جگړې ته چمتو كوله بلكې په پښتون توكمه سياستوالو او جهادي قوماندانانو يې هم پانگه اچولې وه ترڅو پښتني قبيلې هم د طالبانو په وړاندې وجنگوي. پدې اړه رابرت ال گرېنير په پاكستان كې د سي آي اې سيمه ئيز مشر په خپل كتاب كې راوړي چې د طالبانو خلاف يې د پښتني قبيلو چمتو كول د سپټمبر د يوولسمې پېښې يونيم كال مخكې پيل كړي وو. «د گېرې شيرون د كتاب په حواله حامد كرزی په پښتنو كې لومړنۍ څېره وه چې د طالبانو پر ضد د امريكا د دولت سره ملگري شو. نوموړی د سپټمبر د يوولسمې نېټې څخه څو ورځې وروسته په اسلام آباد كې د سي آي اې له مامورينو سره وكنل .» ۲۵۳ امريكايانو د افغانستان د نيولو او يا په افغانستان كې د خپل پوځي او استخباراتي شتون په موخه راز راز نقشي لرلي چې اصلي نقشه يې د افغانستان تجزيه وه . دې موخې ته د رسېدو په خاطر يې هڅې پدې را وگرزولي چې له طالبانو سره يوه معامله وكړي. پدې موخه يې هم د طالبانو د مخورو سره ليدنې كتنې درلودلې او هم يې د پاكستان دوه پلاوي يو د آي اس آي د مشر جنرال محمود ترمشړۍ لاندې او بل د پوځيانو او علماوو گډ پلاوي كندهار ته استوي ترڅو ملاعمر مجاهد وهڅوي د امريكايانو سره معامله وكړي خو هغه ورسره موافقه نه ده كړې . پدې اړه ويل كېږي چې امريكايانو غوښتل د دريو مسالو څخه پر يوې د طالبانو د امير سره معامله وكړي .

لومړۍ - اسامه او ملگري يې امريكايانو ته وسپاري .

دوهم - د واخان ستر انټرېكې سيمه د امريكايانو په واک كې كېږدي .

درېم - د كندهار شاوخوا څو ولايتونو كې طالبان واک و چلوي او نورې سيمې د هغوی مزدورانو ته پرېږدي.

د ناين اېلېون وروسته جورج بوش په چين كې د روسيې ولسمشر پوتين سره وكنل او هغه ته يې د تور او سپين په نامه افغانستان د ویش وړانديز وكړ . پوتين د توراو سپين معنی ترې پوښتلې وه . بوش ورته ويلي وو سپين افغانستان به د سالنگ شمالي برخه وي چې هلته به ستاسې پلويان لږه كې (شمال

ټلواله) واکمنه وي هلته به پرمختگ او تمدن روان وي. په تور افغانستان کې به طالبان واکمن وي، هلته به جگړه وي. پدې اړه د تاجکستان ولسمشر امام علي رحمان په کابل کې کرزي ته چې په هغه مجلس کې مارشال فهيم او داودزي شتون درلود داسې ويلي وو: «پوتين د شانگهای ترغونډې وروسته سملاسي تاجکستان ته راغی او زما څخه يې هيله وکړه چې د استاد رباني په شمول د شمال ټلوالې مشران ورته راوغورم. ما هغه وخت استاد رباني را و نه غوښت، خو فهيم خان او نور مشران مي ملاقات ته راوبلل، سره لدې چې استاد رباني له ما څخه په ټينگه هيله وکړه چې له پوتين سره يې د ملاقات زمينه برابره کړم، خو ما دا کار ونکړ، استاد رباني په همدې خبره له ماڅخه خفه دی...، پوتين، فهيم او نورو ته د بوش پيغام ورساوه او د خپل هر ډول مستقيمي او نا مستقيمي مرستې ډاډې ورکړ، فهيم ورته يو موټی شگه لاس کې ونيوله ويې ويل: دې ته مور رېگ وايو، دې ته هلمند کې شگه وايي دا يوه مانا لري، ټول افغانستان يو دی.» ۲۵۴/ ۵۵۸-۵۵۷ د افغانستان د تجزيې په اړه يو طالب مشر وايي: «زموږ د حکومت وروستی ورځې وې، مور تر ډېر فشار لاندې وو، په شمال کې پر طالبانو بريدونه روان وو او هغه سيمي مو له لاسه ورکولې. دغه مهال د آی اس آی مشر جنرال محمود ما ته احوال را کړ چې د يوه مهم ملاقات لپاره کوټې ته د ده ليدو ته ورشم. زما کاري ساحه داسې نه وه چې له هغه سره دې سر اوکار ولرم. په هر صورت د ملامحمد عمر مجاهد له اجازې وروسته هلته ورغلم. له جنرال محمود سره د ليدو پر مهال نوموړي د افغانستان يوه لويه نقشه پرمېز وغورولې او درې قلمونه يې چې بېل بېل رنگونه يې درلودل را واخېستل د نقشي پرمخ يې درې دایرې وکښلې. وې ويل چې مور له امریکايانو سره هوکړې ته رسېدلې يو نور ستاسو حکومت ختم دی، خو تاسو کولای شئ چې په کندهار او شاوخوا سيمو کې پاتې شئ او حکومت وکړئ. نورې سيمي به د نورو کسانو په لاس کې وي. ما و نه منله ورته ومي ويل چې له ملامحمد سره نه هدايت اخلم. کله مې چې په کندهار کې نوموړي (ملا عمر) ته دغه کيسه وکړه هغه دا معامله رد کړه، کلونه تېر شول او ما يوه دوره زندان هم تېر کړی و. يوه ورځ په يوه بهرني هېواد کې په يوه غونډه کې يو بهرنی ماته را نږدې شو وې ويل چې زه يو امریکايي يم، زه تا پېژنم خو ته مې نه پېژني، هغه ورځ دې چې په کوټه کې له جنرال محمود سره ليدنه وه او نوموړي يو وړانديز درته درلود چې تا و نه مانه. په هغه ورځ زما او ستا ترمنځ يوازې يو دېوال درېدلې و، که تا وړانديز منلی وای زه د څنگ له اطاق نه راتلم او هغه هوکړې ته مې رسميت ورکاوه.» ۲۵۲/ ۱۵۴-۱۵۵ دا چې بوش پوتين ته وايي چې په جنوب کې به جگړې وي، د دوو حالتونو څخه به يې يو وي. لومړی دا چې امریکايانو غوښتل په سويلي افغانستان کې داسې تگلاره عملي کړي چې هلته جگړه دوام ومومي او د دې برخې اوسيدونکي چې غوڅ اکثریت يې پښتانه دي د دې جگړو د سون توکې شي او دا قوم د ځمکې له سره ورک شي. دوهم لامل يې دا دی چې بوش پدې ښه پوهېده چې پښتانه د پرديو غلامي نه مني او د اشغالگرو په وړاندې به تر وروستي پښتونه جنگېري چې بېله شکه د جگړې پر مهال د تمدن نښې نښانې له منځه ځي ښوونځي او مدرسي بندېري چې دا د تورتم يا تور افغانستان معنی لري. دا هم ويل کېږي چې پاکستان په لاندې دريو شرطونو د افغانستان په نيولو کې مرستې ته چمتو شو:

الف- په افغانستان کې د ځواکمن پوځ د جوړېدو مخنيوی.

ب- د افغانستان د صنعتي کېدو مخنيوی.

ج- د افغان دولت له لوري د ديورند د فرضي کرښې منل.

په افغانستان کې د امریکا پوځي شتون يا شل کلن نيواک هم وښودل چې د پاکستان غوښتنې منل شوي دي. د اشغال تر پایه امریکایانو افغان پوځ په پر مختللي پوځي تخنیک او تجهیزاتو لکه جیت الوتکو ، اوردمزل توغندیو او توپونو ، د دافع هوا او رادارسیستم سمبال نکړ. د اشغال په شلو کلونو کې د افغانستان د صنعتي کولو په موخه گامونه اوچت نشول. په کرښه اغزن تار وغزول شو او د پاکستان له لوري په پوله تحکیمات جوړ شول چې دا د فرضي کرښې منل وو. هېره دې نه وي چې د شمال ټلوالې مخور او پلویان د امریکا خیالونو ته په کتو سره د سپتمبر د یوولسمې پېښې وروسته فعال شول چې د طالبانو په رانسکورولو کې د امریکایانو په چوپړ کې د خپل هېواد په نیولو کې مرسته وکړي. د پېښې څلور ورځې وروسته عبدالرشید دوستم د سپتمبر په پنځلسمه او برهان الدین رباني په شپاړلسمه د بي بي سي سره په مرکو کې د طالبانو په ځپلو کې د همکارۍ چمتووالی وښود او د سپتمبر په نولسمه محمد یونس قانوني د امریکا ولسمشر ته لیک واستاوه چې منځپانگه یې د طالبانو د راپرزولو په موخه د امریکایي ځواکونو سره په گډو پوځي عملیاتو څرخېده. دلته د شمال ټلوالې د مشرانو ماهیت څرگندېږي چې واک ته د رسېدو په موخه د خپل هېواد پلورني ته هم چمتو دي. وروسته لدې چې امریکایانو وطنپلورنکي و موندل « د سپتمبر په شپږویشتمه د زامې ماتوونکي په نامه دوولس کسيز پوځي ټیم افغانستان ته واستاوه، د هغوی سره یوازې یوچرمي دپلومات بکس وو چې درې میلیونه ډالر پکې وو.» ۲۵۵ د زامې ماتوونکي ډله د گېرې شپږون په مشرۍ د ازبکستان څخه په چورلکه کې پنجشېر کې کته شوله. شپږون لومړی د نظار د شورا د استخباراتو د مشر عارف سروري سره وکتل. سروري د امریکایانو سره د هر راز همکارۍ ډاډ ورکړ. امریکایي څارگرو یوه ورځ وروسته د سپتمبر په اووه ویشتمه د قسیم فهیم سره د پنجشېر په بازار کې وکتل. فهیم هم د همکارۍ ټیټر وواژه او دا یې هم ورسره ومنل چې د کابل د شمال جبهې قوماندان ته به قومانده ورکړي چې د سي آی ای له ټیم سره همکاري وکړي. یوه ورځ وروسته شپږون او ملگرو یې د عبدالرب رسول سیاف سره په گلپهار کې گوري. شپږون لیکي چې سیاف ظاهراً داسې ښکارېده لکه آیت الله خميني ، خو په عمل کې د امریکا دښمن نه بلکې دوست وو. شپږون د عبدالله سره ملاقات وکړ. پدې کتنه کې عبدالله امریکایانو ته ویلي چې فهیم یوازې پوځي مشر دی او سیاسي واک له ده سره دی او دی چمتو دی له امریکایانو سره په سیاسي برخه کې همکاري وکړي. پدې لیدنو کتنو کې امریکایانو یادوکسانو ته د ډالرو بستې ورکړې چې د عبدالله برخه د ټولو څخه زیاته وه. په پاکستان کې د سي آی ای مشر لیکي چې پر افغانستان د برید څو ورځې وروسته یې په کویته کې د گل آغا شیرزي او د هغه له وراره یوسف پښتون سره وکتل. هغوی له مور و غوښتل چې وسلې او امکانات ورته برابر کړو. لدې وروسته گل آغا شپږزی، یوسف پښتون ، اکرم خاکرېزوال او خالد پښتون د سي آی ای په ملاتړ د جگړې لپاره چمتووالی ونيو. شیرزي او یوسف پښتون د اکتوبر په نه ویشتمه په اسلام آباد کې د امریکایانو له عمومي قوماندان جنرال ټامي فرانکس سره وکتل. وروسته لدې د دوی لپاره له پاکستان څخه وسلې برابرېږي او د سپین بولدک له لارې افغانستان ته واوښتل. همدارنگه امریکایي څارگر د نورو وطنپلورونکو (عبدالرشید دوستم ، عطا محمد نور ، حاجی محمد محقق ، مصطفی کاظمي ، سیدحسین انوري ، اسمعیل خان ، ډاکټر ابراهیم غوري او قوماندان احمدخان مرغابي) سره گوري او د طالبانو خلاف یې جگړې ته هڅوي او دوی د همکارۍ ډاډ ورکوي. بېله شکه دوی ته هم د ډالرو بندلونه ورکړل شوي دي. کله چې د سپینې ماڼۍ چارواکي ډاډمن شول چې د افغانستان د نیولو لپاره افغان خدایي خدمتگاران لږ نه دي او هغوی د امریکایانو سره گډ د طالبانو په ځپلو کې همکاري کوي په افغانستان کې د پوځي عملیاتو د سمبالولو په موخه خپل لوړپوړي جنرالان او افسران د جنرال ټامي فرانکس په مشرۍ سیمې ته استوي. لومړی هغوی په اسلام آباد کې د پاکستان له

ولسمشر جنرال پروېز مشرف سره وکتل او بيا بله ورځ تاجکستان ته ولاړل. د تاجکستان د جمهور رييس امام علي رحمانوف سره د کتنې وروسته د شمال ټلوالې د مشرانو عبدالرشيد دوستم، محمدکريم خليلي، اسماعيل خان او محمدقسيم فهيم سره د جنرال تامې فرانکس په الوتکه کې گوري او پرېکړه کېږي چې د طالبانو په وړاندې به هغوی د ځمکنيو قواوو قوماندانان وي، د اور ځواک به د امريکي او عسکر به د شمال ټلوالې وي. پدې ډول د شمال ټلوالې مشرانو د امريکايانو د پلي ځواک د قوماندانانو په توگه د طالبانو خلاف د خپل هېواد په نيولو کې د مرستې ژمنه وکړله. يو شمېر افغانان وايي که امارت اسامه امريکايانو ته سپارلی وای امريکايانو پر افغانستان يرغل نه کاوه چې دا ډول ليدلوری په بشپړ ډول ناسم دی. که طالبانو اسامه سپارلی هم وای امريکا بيا هم پلمه لټوله چې پر افغانستان يرغل وکړي او دا مهمه جيوپولتيکه او ستراتيژيکه سيمه ترخپلې ولکې لاندې راولي چې بڼه بېلگه يې د ملا عمر د وياند لاندې ليکنه ده: «په ۱۹۹۹ز کال کې طالبانو اعلان کړل چې اسامه له افغانستان نه وتلی دی. د امريکا د بهرنيو چارو وزارت وياند جېمز رابن وويل که اسامه له افغانستان نه ولاړ هم شي، د طالبانو په اړه زموږ په تگلاره کې به بدلون رانشي.» « ۲۴۹/۲۱۹

ويل کېږي چې پاکستان امريکي ته د طالبانو د خپلو په موخه خپل دوه هوايي ډگرونه د دريو ميليارډو ډالرو په بدل کې په اجاره ورکړل خو شمال ټلوالې ټول هېواد په ۷۰ ميليون ډالرو خرڅ کړ. امريکايانو چې په ارزانه بيه وطنپلورونکي وموندل د اکتوبر په اوومه (تلي پنځلسمه) کابل، کندهار، هرات، کندز او نور ښارونه د کروز توغنديو او هوايي بمباريو هدف وگرزول. دا بريدونه يې د ترهگری پر ضد جگړه وبلله او دا پوځي عمليات يې "د آزادۍ اوږد مهال عمليات" ونومول. پر افغانستان د بريد وروسته امريکايانو حامد کرزی په ارزگان کې ښکته کړ او عبدالحق د پاکستان له لارې افغانستان نه ننوزي طالبان هغه په لوگر کې نيسي او چانواړي کوي يې. د يادولو وړ برېښي چې د سپتمبر په درويشتمه عربي اماراتو او په څلېرويشتمه سعودي د طالبانو سره دپلوماتيکي اړيکې وشلولې خو پاکستان د اسلامي امارت سره خپل سياسي تعلقات ونشلول. د امريکا - انگرېز بمباريو د پيل په لومړيو کې داودجنېش د بی سي خبريال د اسلامي امارت اميرالمومنين ملامحمد عمر سره مرکه وکړه چې يوه برخه يې دلته وړاندې کېږي. خبريال: تاسې د امريکا د بريد په اړه څه غبرگون لرئ؟ ملا عمر د مقاومت خبره کوي اودا هم وايي: «تاسې يې منئ يا نه خو دا واورئ چې امريکا به د لېست له سره و د لېست و پای ته راځي.» جنېش: تاسې څه نوپو وسلو بند وبست کړی څه بلا؟ ملا عمر: دا د وسلو خبره نه ده مور دا ميدان په الهي نصرت گټو.» د امريکايي- انگرېزي هوايي بريدونو او د شمال ټلوالې د ځمکنيو بريدونو له امله طالبانو يو په بل پسې ولايتونه او ښارونه له لاسه ورکول او د امارت ړنگېدل يقيني کېدل چې داود جنېش د ملامحمد عمر سره بله مرکه وکړه چې دا مرکه د ملا عمر وروستۍ مرکه ده. خبريال ترې پوښتي. پدې وروستيو څو ورځو کې د ډېرو ولايتونو کنترول ستاسې له لاسونو څخه ووت، تاسې بيا هم هيله من ياست چې همدغه پوځي برياوې به بيا تر لاسه کړئ؟ ملا عمر په ځواب کې وايي: «موږ امېدوار يو لکه څرنگه مو چې اوس دغه تحول وليد، لږ وخت بعد به بيا دا بل تحول همداسې وپنئ.» که د انگلوساکسون اشغال په وړاندې د افغان ولس مقاومت ته وکتل شي وليدل شول چې د ملامحمد عمر مجاهد وړاندوېينه سمه را وختله د اوولسو کلونو وروسته تحول راغی او امريکايان اړ شول د طالبانو سره په دوحه کې د سولې رسمي خبرې پيل کړي. د څه کم شلو کلونو وروسته د ۲۰۲۱ کال د اگست په پنځلسمه په افغانستان کې بل ستر تحول راغی، د امريکايي اشغال لاندې واکمنۍ نسکوره شوله او د ملامحمد عمر پلويان بيا په کابل واکمن شول او اشغالگر د اگست په يودېرشمه له افغانستان څخه په بشپړ ډول ووتل. د ناټويي اشغال په وړاندې د طالبانو جهاد يو ځل بيا وښودل چې په جگړه کې بری د هغه

اړخ نصيب کبړي چې د جگړې انگېزه او په الهی نصرت باور ولري . کله چې د ۲۰۰۱ کال د نوامبر په مياشت کې د هېواد گڼ شمېر ولايتونه او په هغو کې پلازمېنه کابل هم د طالبانو له لاسه ووتله او يوازې په کندهار طالبان واکمن وو د اسلامي امارت مشر امير المومنين ملا محمد عمر دې پايلې ته ورسېد چې نور يې جنگيالي د مقاومت جوگه نه دي او کندهار بايد تخليه کړي امريکايانو ته په غبريز پيغام کې وايي: « تاسو فکر مه کوئ چې د بنارونو په سقوط سره به ستاسې په مقابل کې افغانان تسليم او له مقاومت لاس پر سر شي ، بلکې هغوی به له تاسو سره د مقاومت په خاطر غرونو ته خپري او له هغه ځايه به ستاسې پر خلاف خپل جهاد ته دوام ورکوي.» ۲۵۶ د کندهار د تخليبي مخکې « ملا محمد عمر د يوه سوداگر په کور کې طالب مخور رابولي او ورته وايي راتلونکې گام به څه وي؟ خاموشي وه ، ټول وېرې په سراخېستي وو، نه د جگړې د دوام وس و او نه هم د خپل امير مقابل کې د دې احساس اظهار. بالاخره يو تن جرأت کوي ، سکوت ماتوي او وايي چې اوس د نړۍ مقابل کې مقابلې گرانه ده. ډېرې غړي په سکوت سره له دغه نظره د تائيد اظهار کوي. ملا عمر وايي : اوس د امارت مشر زه نه ملا عبید دی ټول پوه سواست؟ څوک خو اعتراض نلري ؟ ټول د تائيد په پار خاموش وو. ملا محمد عمر کلاشنکوف په لاس ، څادر په اوږه اچوي او همداسې د خدای په امانۍ پرته له خپلو باوري ساتونکو سره له کوتي وځي." ۲۵۷ پدې هکله د شپېگل آلماني مجله کې راغلي چې ملا عمر خپلو ملگرو ته وايي: « زه پوهېرم چې زما واک ، زما پوزيشن ، زما کورنۍ له گواښ سره مخ دي ، خو زه دې ته تيار يم چې ځان قربان کړم. زه نه غواړم چې د يوه نامسلمان ملگري شم ځکه زما د ايمان ، عقيدې او زما د مذهب مخالفان دي ، زه پدې وياړم چې ځان قربان کړم او تاسې هم داسې وکړئ. لدې خبرو څخه وروسته په يوه موټرسايکل سپورشو او له کندهاره احتمالاً د پاکستان په لور ولاړو.» ۲۵۸ د ملا عمر د تللو په اړه لکه څرنگه چې شپېگل او ډېرې پدې اند دي چې هغه پاکستان ته ولاړ خو (بېټي تم) يوه هالنډي څېړونکي د ملا عمر له شخصي ساتونکي ملا جبار عمري سره مرکي تر سره کړې دي او پدې هکله يې (د ملا عمر پټ ژوند) په نامه کتاب ليکلی پدې باور ده چې ملا محمد عمر په افغانستان کې د ژوند تر پايه اوسېده او خپل جنگيالي يې د اشغال ضد رهبري کول تر دې چې زياته موده هغه په زابل کې د (وولورين) په نامه امريکايي پوځي اډې په پنځه کيلومتري کې اوسېده. د انگلوساکسون خونړی يرغل او د افغانستان د اشغال په وړاندې چې د طالبانو د جنگياليو د ډله نيزو وژنو په ملکي بنسټونو حتی روغتونونو، مدرسو ، جنازو ، ودونو او جوماتونو د بمباريو سره مل وي کوم دولت او ملگرو ملتو منفي غبرگون وښود. البته اسلامي کنفرانس غونډه راولبله د ترهگري ضد مبارزه يعنې د افغانستان اشغال يې تائيد خو نورو اسلامي هېوادونو ته يې خپرېدنه معقول کار ونه گانه. په جهادي مشرانو کې حکمتيار ، مجددي ، خالص او محمدي پر افغانستان د احتمالي بريد سره مخالفت وښود خو د يرغل وروسته يوازې حکمتيار او خالص د اشغال ضد دريځ غوره کړ. د حکمتيار ځېنو ملگرو د اشغال لاندې حکومت کې لکه مجددي او گيلاني کار ته دوام ورکړ او پخپله حکمتيار د ۲۰۱۶ کال په لومړيو کې د دولت سره د سولې تړون لاسليک کړ او په شاندارو مراسمو سره کابل ته راغی. طالبان د دوو مياشتو مقاومت وروسته د دسمبر په اوومه نيټه د کندهار څخه هم ووتل او پدې توگه د طالبانو پنځه کلني واکمنۍ ته د پای ټکی کېښودل شو. البته چې په کابل د نوامبر په ديارلسمه نيټه شمال ټلواله واکمنه شوې وه او برهان الدين رباني د دوهم ځل لپاره د ارگ په تخت کېښول شو.

د بن ناولی کنفرانس

د انگلوساکسوني اشغالګرو له لوري پر افغانستان د خونړي يرغل په وړاندې د ملګرو ملتو سازمان چوپه خوله پاتې شو، يوازي د دې مؤسسي مشر کوفي عنان د يرغل وروسته په ژنبو کې وويل " بايد ډېر ژر دغه پوځي يرغل پای ته ورسې، د افغانستان د خلکو ملي ارادې ته په درناوي سره دې د دغه هېواد استقلال خوندي وساتل شي." خو کوفي عنان د م، م د سازمان د مشر په توګه دا مکلفيت درلود چې د دې مؤسسي بېرني غونډه راوبولي او د خورا مهمې نړيوالې مسألې چې د يوه هېواد د خلکو برخليک ورسره تړلی دی بحث وکړي او د بشر د حقوقو د نړيوالې اعلاميې څخه چې هر ملت پخپله خپل برخليک وټاکي دفاع وکړي. دې سازمان نه يوازي دا کار ونکړ بلکې د يرغل د څه د پاسه يوې مياشتې وروسته د دې سازمان د امنيت شورا د افغانستان په اړه ۱۳۷۸ لمبر پرېکړه ليک صادرکړ چې دا موسسه به په افغانستان کې اساسي رول لوبوي. دلته له ورايه بنکاري چې دا سازمان د نړۍ د سوپر ځواک يا په بله وينا د انگلوساکسوني اشغالګرو په چوپړ کې دريزي پر افغانستان د پوځي يرغل وروسته د افغانستان لپاره ددې سازمان ځانګړی استازی اخترا لپراهمي د افغانستان د راتلونکي په اړه لاندې پنځه فقره ای طرحه جوړه او هغه يې د م، م د امنيت شورا ته وړاندې کړله:

- ۱- ملګري ملتونه دې ژر د شمال ټلوالې او د افغاني ټولني د استازو په توګه د نورو افغان سياستوالو په ګډون يوه غونډه راوبولي چې د "سياسي لېږد پړاو" پر محور بحث وکړي.
- ۲- پدې غونډه کې دې يوه موقتي شورا جوړه شي چې برخه وال يې د افغانستان د ټولو قومونو او د هېواد د هرې برخې استازيتوب وکړي. د دې شورا په مشرۍ کې د داسې يوه څېره وي چې د هېواد د ټولو قومونو، مذهبونو او سيمو د ملي يووالي سمبول وي.
- ۳- دا شورا به دنده لري چې د "منځ مهاله ادارې" جوړښت او کړنلارې پېشنهاد کړي.
- ۴- د دې وړانديزونو د تائيد لپاره دې بېرني لويه جرګه راوبلل شي.
- ۵- په پای کې دې دوهمه لويه جرګه د اساسي قانون د تصويب لپاره را وبلل شي چې د يوه کميسيون لخوا تسويد شوي وي.

لکه څرنگه چې د امريکا - انګرېز ځواکونو له لوري پر افغانستان يرغل د ملګرو ملتو د موسسې د پرېکړې پرته ترسره شو. پردې بنسټ د شلو کلونو په ترڅ کې په افغانستان کې د بهرنيو ځواکونو شتون او پوځي فعاليتونه په هېڅ منطق د ملګرو ملتو او يا د دغه سازمان د امنيت د شورا ماموريت نه دی. د ملګرو ملتونو او يا د امنيت د شورا هېڅ داسې پرېکړه ليک نشته چې په افغانستان يرغل ته يې اجازه ورکړي وي. يرغلګرو خپل يرغل د ملګرو ملتونو د منشور د ۵۱ مادې له مخې له ځان څخه دفاع وبلله. د ځان څخه دفاع امريکا ته دا اجازه ورکوله چې د القاعده شبکې غړي او مشر په افغانستان کې تعقيب کړي نه دا چې د طالبانو واکمني نسکوره او د خپلې خوښې حکومت هلته واک ته ورسوي. د نړۍ وټلي حقوق پوهان د امريکا او ناټو نظامي اشغال او کړني د نړيوال قانون خلاف ګڼي. د ابراهيمي د طرحې له مخې د امريکايي مقامونو د ارادې او د ملګرو ملتو تر نظارت لاندې د نوامبر په اووه ويشتمه د جرمني د بن په ښار کې د افغانستان په اړه کنفرانس جوړ شو چې لاندې څلور ډلې يې د افغان ولس د استازو په توګه و ر بللي وي.

- ۱- د روم ډله (د ظاهر شاه پلويان): نولس تنه، (يوولس رسمي غړي)، د ډلې مشر عبدالستار سيرت.
- ۲- اسلامي متحده جبهه (شمال ټلواله): شل تنه، (يوولس رسمي غړي)، د ډلې مشر محمديونس قانوني.
- ۳- د سولې او ملي يووالي ټولنه (د پېښور ډله): اووه تنه، (درې رسمي غړي)، د ډلې مشر سيدحامد کېلاني.
- ۴- د قبرس غورځنگ: لس تنه، (درې رسمي غړي)، د ډلې مشر همايون جرير.

سربېره پردې ملګرو ملتو د مدني ټولني د فعالانو په نامه د نړۍ له گوټ گوټ څخه د اويا تنو شاوخوا افغانان او يوه آلماني (توماس روتيگ) هم يو شمېر افغانان د غونډې ځای "پيټرسبورگ ماني" ته راوستلي وو. دې غونډې ته را بلل شوي د مدني ټولني فعالانو غټه برخه د طالبانو وروسته واکمنۍ کې مهمو څوکيو ته ورسېدل. د غونډې برخه والو چې د رايو ورکولو او پريکړې حق يې درلود د روم د ډلې پرته چې اکثریت يې عمرخوړلي تکنوکراتان وو نور ټول د جنګي ډلو استازي يا په خپله جګړه ماران وو. په غونډه کې د امريکا له لوري څلورو تنو استازو (جيمز دابنز امريکايي دپلومات، زلمي خليل زاد، محمداشرف غني، فاطمه ضيايي) او همداراز د انگلستان، آلمان، ايران او پاکستان استازو گډون درلود. که څه هم د غونډې رسمي نوم "د افغانستان لپاره د ملګرو ملتونو خبرې اترې" اېښودل شوی وو خو د م، م د استازو سربېره د پنځو دولتونو د استازو شتون بښي چې هغوی ته دا حق ورکړل شوی وو چې د افغانستان د برخليک د ټاکلو واک ولري. هېره دې نه وي چې دې غونډې پر ځای پيټرسبورگ ماني کې د نورو دولتونو او په هغو کې د روسيې او هند استازو هم شتون درلود او د شمال ټلوالې د ډلې مشر محمد يونس قانوني د هغوی سره په اړيکو کې وو. ددې غونډې برخه وال عبدالکریم خرم په کنفرانس کې د دوو افغاني الاصله امريکايانو د نفوذ په اړه ليکي: "د افغانانو په منځ کې ډاکټر زلمي خليل زاد او اشرف غني احمدزی داسې کسان وو چې اغېز او نفوذ يې له لرې ښکارېدو. هغوی د اغېزناکو بهرنيانو يانې امريکا او ملګرو ملتونو په رازونو کې شريک وو. دوی د پروژې جوړونکو سره همکار وو. " عجيبه دا ده چې خرم غونډې ته د پروژې په سترګه گوري هغه پروژه چې پرديو را پنځولي ده. د افغانستان شل کلن اشغال هم وښودل چې غني او خليل زاد د بن د پروژې مرکزي لوبغاړي پاتې شوي دي. د غونډې مشري د روم د ډلې مشر عبدالستار سيرت درلودله خو د پردې ترشا د غونډې لارښوونه امريکايي دپلومات جيمز دابنز کوله. په غونډه کې حامدکرزی نه وو او هغه گواکې د ارزگان ولايت څخه د ټلفون له لارې په پښتو او دري ژبو سپڅلې دقيقه ای وينا واوروله او د لنډمهال حکومت او لويې جرګې په جوړولو يې ټينگار درلود. د کنفرانس له بهير او د کنفرانس د خينو برخه والو له څرگندونو څخه ښکاري چې د غونډې پرېکړې او سندونه له مخکې چمتو شوي وو او د غونډې برخه وال مجبور وو هغه لاسليک کړي او د برخه والو غوښتنو ته ارزښت نه ورکول کېده. د سارې په توګه حاجي عبدالقدير غونډه پدې نامه تحریم کړه چې ويناوې په پښتو نه ژباړل کېدې. په کنفرانس کې يوه تن هم په پښتو وينا نه ده کړې او حامدګيلاني په انګريزي ژبه وينا کړې وه. عبدالله وردګ د بي بي سي سره په مرکه کې وويل: "چا ته د خبرو اجازه نه وه. سهار په شپږ بجو يې له خوبه راپاڅولو، اسناد يې په استازو لاسليک کړل خو ما سندونه لاسليک نکړل." همدا رنگه د کنفرانس رييس سيرت د امريکا څخه د خپرېدونکي (آريانا ټلويزيون) سره څه موده وروسته په مرکه کې وايي: "د دغه کنفرانس لارښوونه يوه امريکايي جنرال کوله او هلته ما او د ملګرو ملتونو استازي هېڅ واک نه درلود. هرڅه له پخوا جوړ او پرمور لاسليک شول." د سيرت بې خبرې پدې کې ده چې نوموړی امريکايي دپلومات جنرال گڼي. د کنفرانس بل برخه وال خرم پدې اړه چې هرڅه مخکې له مخکې چمتو شوي وو ليکي: "مور لا د قبرس ګروپ په دفتر کې وو چې د دې ګروپ مشر همایون جرير ساه نيولی له يوه بل مجلس نه راغی. ګومان کوم چې د ايران له پلاوي سره يې ليدلې وو. نوموړی چې اطاق ته راننوت مور ټولو ته يې په خطاب کې وويل: مور هسي کنفرانس ته درومو، هرڅه مخکې ټاکل شوي او پرېکړه شوي ده. ترې ومي پوښتل څه ډول؟ ويل يې: دا پرېکړه شوې چې حامدکرزی به د نوي ادارې د رييس په توګه ټاکل کېږي." ۲۵۲/ ۱۵۹-۱۶۰ ياد کسان په دا ډول څرگندونو سره نشي کولی د خلکو او هېواد په وړاندې له مسؤليت څخه ځان خلاص او يا ځانته برأت ورکړي. د کنفرانس ټولو برخه والو د خپلو خلکو په وړاندې څرګنده جفا

کړې ده. هغوی نه یوازې اشغال ته سر و نه تپیت کړي دي بلکې داسې سندونه یې هم لاسلیک کړي چې د افغان ولس ملي یووالی یې سخت زیانمن کړ. د بن د کنفرانس د رابللو اصلي موخه د طالبانو وروسته حکومت جوړول وو. دا غونډه پداسې شرایطو کې رابلل شوې وه چې امریکایي الوتکو د طالبانو د خپلو په موخه پرله پسې بمبارۍ کولې او زر کیلويي بمونه یې د افغانستان په گوټ گوټ غورزول او د شمال تلوالی ملیشو طالب جنگیالی قصابي کول. د کنفرانس رابلونکو (پردیو) برخه وال قانع کړي یا اړ اېستلی وو چې د راتلونکي حکومت مشر د روم اړونده ډلې څخه وي او یا د هغو له خوا وړاندې شي. دې ډلې درې تنه (عبدالستار سیرت، حامدکرزی، هدایت امین ارسلا) د حکومت مشرۍ ته کانديد کړل. د دې ډلې د رایو څخه څرگنده شوله چې سیرت د دوو نورو په پرتله زیاتې رایې گټلې وې خو سره لدې حامدکرزی د راتلونکي حکومت د مشر په توگه وټاکل شو. "نور گروپونه د ښاغلي سیرت په منلو کې زړه نازره وو. ښاغلي قانوني ټینگار کاوه چې د حکومت مشر باید پښتون وي له دې پرته د افغانستان ستونزه د حل لاره نلري." ۱۶۶/۲۵۲ دا چې ولې کرزی د حکومت د مشر په توگه وټل شو ابراهیمي په یوه مرکه کې وایي: "حامد کرزی د افغانستان د مشرتابه لپاره یو مناسب سړی وو. دا نظر په پښتنو، شمال ټلوالی، پاکستانی او ایراني مقامونو کې هم وو... د هرچا سره یو لست وو، خو کرزی د ټولو لپاره د منلو وړ وو او په همدې دلیل یې هغه وټاکلو..." د منځمهاله حکومت د مشر د تپلو وروسته د حکومت غړي هم تثبیت شول او شمال ټلوالی ته پکې غوښینه برخه ورکړل شوه، هغه ډلې چې په ۱۹۹۲ کال کې د م، د سولې د پروگرام د شنډولو مخینه لرله. بېله کومه شکه په راتلونکي حکومت کې د غوښینې برخې ورکول لدې کبله دي چې د افغانستان په اشغال کې یې د امریکا - انگرېز سره په خپله خوښه ملگرتیا کړې وه. دا بیا بښي چې د کنفرانس واک د امریکا سره وو. دې ډلې ته د ۲۹ لوړو څوکیو څخه اتلس ورکړل شوي چې په هغو کې کلیدي وزارتونه (دفاع، کورنیو چارو، بهرنیو چارو او ملي امنیت) شامل وو. د راتلونکي حکومت دا ډول ترکیب چې د جگړه مارانو او پښتنې ضد تلوالی تله پکې خورا درنه وه د یوه ژمن او خادم حکومت شتون یې تر پوښتنې لاندې راوړ. کنفرانس جگړه مارانو ته چې خپل ځواک په خپل توکم، قوم، طایفه او قبیله کې لټوي بېله شکه دا ډول حکومت اېډیال او د منلو وړ وو خو د خلیل زاد، اشرف غني او عبدالستار سیرت په شان تکنوکراتانو او د لویدیځ د ژوند سره آشنا کسانو څرنگه ځانته اجازه ورکړه چې په یو ویشتمه پېړۍ کې په قومي بنیادونو ولاړ د جگړه مارانو یو حکومت جوړکړي. دلته وینو چې پردیو څرنگه لوېدلې د علومو ډاکتران او پروفیسران غونډې ته غوره کړي وو چې د پردیو هرڅه ومني. عبدالکریم خرم لیکي چې کله مې د راتلونکي حکومت "لست ولید چېکه مې وخوړه...، د ښاغلي احمدزي دفتر ته ورننوتم...، ورته ومې ویل: ډاکتر صاحب دا خو ډېره بده پرېکړه وشوه. د حکومت لپاره ډېر بد ترکیب رامنځته شو، ګواکې د جگړې یوه لوري حکومت جوړ کړی وي. وېره مې دا ده چې له بدمرغيو به و نه ژغورل شو. اشرف غني احمدزي په بروسه څېره او غوسه ناک غږ ځواب راکړ: ډېره ښه پرېکړه وشوه، تردې غوره حکومت نشو کېدای." ۱۶۷/۲۵۲-۱۶۸

د بن د غونډې د امریکایي پلاوي مشر جیمز دابنز د ۲۰۲۲ کال د جولای په څوارلسمه د افغانستان انترنشنال ټلویزیون سره په مرکه کې وایي چې «ده د بن د کنفرانس مخکې سیمې ته سفر وکړ او د افغانانو او د سیمې د سیاستوالو سره مې وکتل چې د پاکستان د استخباراتو د مشر سربرېره ایران، روسیې، هند او د شمال ټلوالی ځواکمنو کسانو قانوني، عبدالله او فهیم غوښتل چې د طالبانو وروسته حکومت مشر حامدکرزی وي. هغه دا هم وایي چې د بن د غونډې د شمال ټلوالی نورو برخوالو غوښتل چې برهان الدین رباني د افغانستان مشر پاتې شي. کرزی د تاجکانو غوراوی وو او شمال ټلوالی کرزی واک ته ورسولو.» په مرکه کې دابنز دا هم وایي چې امریکا قطعاً نه غوښتل چې څوک د افغانستان مشر شي

دا نو د دابنز ټوكه وه . هغه مهال شمال ټلواله چې په كابل او د هېواد په زياته برخه واكمنه وه غوښتل يې چې لا زيات امتيازات ترلاسه كړي . خليل زاد وايي رباني د نوي حكومت نوملړ استولو ته غاړه نه اېښودله او د ايراني پلاوي د غوښتنې له امله هغه رباني ته تلفون كړی تر څو پر هغه فشار راوړي. د خليل زاد په وينا « له نېكه مرغه يوې امريكايي الوتکې زموږ له خبرو يوه ورځ وروسته په تصادفي توگه د رباني كور ته نږدې راکټ توغولې و، هيچا ته زيان نه و رسېدلی ، خو رباني پوه شو چې موږ سگنال ور استولی ...» ۱۵۲ / ۲۴۳ خليل زاد دا هم وايي چې «د كنفرانس پر مهال ايراني پلاوي له شمال ټلوالې سره ژوره خواخوږي څرگندوله ، كله به چې ايرانيانو فكر كاوه چې موږ شمال ټلواله مصلحت ته اړ باسو ، نو د دوی په استازيتوب به يې خبرې كولې.» د " انټرنشنل ډيفلپمنټ سنټېز " يا د نړيوال پرمختگ درسونه» په يوه خپرونه كې د پي بي اس خبري اژانس له قوله راغلي دي : "د امريكا د بهرنيو چارو وزير د غونډې پر مخ وړونكو ته ويلې وو د كنفرانس دروازه د هغوی (افغاني پلاوي) پرمخ وټړئ او پرې يې نږدې چې بهر ولاړ شي، كه هغوی (مخکې له هوکړې) خوشي كړو بېرته به يې تنظيمول ستونزمن وي." ۲۵۹ غونډه د دسمبر په پنځمه پاى ته ورسېدله او طالبان هم دوي ورځې وروسته د كندهار څخه ووتل او كندهار ته د گل آغاشيرزي قوتونه ورننوتل. مخکې لدې چې طالبان د كندهار څخه ووځي د طالبانو مشران ملاعبيدالله ، ملا عبدالرزاق ، اختر محمدآخوند، طيب آغا او... شاولي كوت ته د حامدكرزي ليدو ته ورغلل او ورته ويې ويل چې د جگړې څخه پدې شرط لاس اخلي چې په كندز كې يې زرگونه اسيران خوشي شي. كرزې ورسره ژمنه وكړه چې اسيران به نه وژل كيږي. خو وليدل شول چې زرگونه طالب اسيران د شمال ټلوالې له لوري چې امريكايي او انگريزي پوځيان او څارگر ورسره وو په محدودو كانټينرونو كې اچول كيږي چې له كندز څخه مزار ته ولېږدول شي . په كانټينرونو كې د هوا د نشتون له امله يې گڼ شمېر مړه شول او هغه كسان چې ژوندي پاتې وو هغه يې هم په ډزو وويشتل او د ليلي په دښته كې يې په ډله نيز ډول خښ كړل. همدارنگه امريكايي - انگريزي الوتكو پنځه سوه تنه طالب اسيران د مزار شريف په جنگي كلاه كې پدې نامه چې بغاوت يې كړی دی بمبارد او شهيدان كړل. دا ډله طالب اسيران په كندز كې وروسته له هغې چې " د طالبانو استازي ملافضل الله او ملا نوري شمال اتحاد ته وړاندیز وكړ چې طالبان چمتو دي خپلې وسلې ملگرو ملتونو يا نړيوالو ځواكونو ته ورکړي، پدې شرط چې دوی ته د خوندي پاتې كېدو ډاډمنې ژمنې وركړل شي . دوستم ، عطا محمد، محقق او همدا شان امريكايان او انگريزان هلته و. په پاى كې پرېكړه وشوه چې د كندز د مقاومت اسيران وروسته لدې چې بې وسلې كېږي خپلو سيمو ته واستول شي . د القاعدې غړي او نور بهرنيان ملگرو ملتونو ته وسپارل شي. طالبانو د همدغې موافقې له مخې ځانونه وسپارل. " ۲۶۰ اسلامي امارت د نسكورېدو وروسته امريكايانو او د هغو افغان مزدورانو چې زياتره يې د شمال ټلوالې مخور وو د طالبانو خلاف ځورونو او وژنو ته ملا وتړله په كورونو يې چاپې وهل كېدلې طالبان د هغوی د كورنيو مخکې وژل كېدل او يا بنديان كېدل. تر دې وروسته طالب مشران د خپل امير ملا محمد عمر حكمت ته متوجه كېږي او بېرته د خپل مشر پر محور را غونډېږي او د اشغالگرو خلاف د خپلواکۍ د گټلو ستونزمنه او گواښمنه سپيڅلي آزادي غوښتونکي جگړه (جهاد) پيلوي.

امريكايانو د خپل خونړي يرغل وروسته كرزى لومړی د ارزگان په سرخاب كې د چورلكو پواسطه كته كړ خو طالبانو په هغه او د هغه سره امريكايانو بريد وكړ او د هغوی څخه يې ۶۰۰ ميله وسله هم ترلاسه كړله . لدې وروسته امريكايانو كرزى پاکستان ته د (جيڪب آباد اډې) ته يووړ . له هغه ځايه يې دوه اونۍ تبليغات كول چې گواکې دی په ارزگان كې دی او بيا يې په دهر اووت كې كته كړ او د كندهار شاولي كوت ته يې ولېږد اووه. همدارنگه عبدالحق د دوبي څخه لومړی پاکستان او بيا د

ننگرهار له لارې لوگر ته راغی. هغه طالبانو د لوگر په ازره كې ونيو. «امنیه قوماندان د والي په امر عبدالحق كابل ته روان كړ، كابل ښار ته چې غرمه مهال نږدې شول، له بن ساره (بيني حصار)، قلچه(قلچچه) او شهدای صالحین سره پر عمومي سړك ورته مخ ته د داخله وزارت پيك اپ موټر راغی. د داخله وزارت، يو تن چارواکی ملا ظاهر ور نه را كوز شو او د امنیه قوماندان موټر يې ودراره او د ملا محمد عمر يو ليكلی فرمان يې ور ښكاره كړ چې د مشر له خولې په ساده الفاظو ليكل شوي وو: د غه وطن فروش او خاين كابل ته تر رسېدو وړاندې و غځوئ او د كابل ښار يې په وينو مه پليتوئ. دواړه موټر بېرته شا ته راغبرگ شول او د سنگ نوشتي له عمومي سړك نه چې ريشخور فرقي ته لار تللي ده، پر سړك يې عبدالحق او ډگروال حامد را كوز كړل او سترگي پرې وتړلې...، دواړه يې په يوه وړه شېله كې وويشتل. ۲۴۹/۲۸۷ پدې ډول د اشغال اردلي د حاجي قدير ورور عبدالحق چې د كابل د قوماندان په نامه مشهور وو او د پوځ پخوانی افسر ډگروال حامد خپله سزا وليدله.

د انگلوساكسوني اشغال زېږنده واکمنی تگلاری

شمال تلواله د انگلوساكسوني اشغالگرو پر مټ د ۲۰۰۱ كال د نومبر په ديارلسمه كابل ته ننوتله او پر كابل واکمنه شوله او پدې ډول رباني بيا د ارگ په تخت كېنول شو. رباني ارگ ته په ننوتو سره د اسلامي جمعيت اړونده غړي محمد يونس قانوني، عبدالله عبدالله، محمد قسيم فهيم او عارف سروري د څلورو كليدي وزارتونو مشران مقرر كړل. د بن د غونډې د پرېكړې له مخې د دسمبر په دوه ويشتمه واک حامد كرزي د لنډمهاله حكومت مشر ته و سپارل شو. پدې ډول د رباني څلوېښت ورځنی دوهمه واکمني هم پای ته ورسېدله. د واک د لېږد په درشل كې رباني "داسې يو فرمان ترتيب كړ چې په يوه فرمان يې ټول مقرر او په يوه فرمان يې ټولو ته څلورنيم كلن امتيازات ورپه برخه كړل، د استاد رباني له خوا په دې فرمان كې چې حامد كرزي ته د واک تر رسمي انتقال يوازې دوه - درې ورځې د مخه صادر او له دولتي راډيو تلویزیون څخه خپور شو، راغلي و ټول هغه اشخاص چې د مقاومت په څلور نيم كلنه دوره كې له دوی سره پاتې شوي او د طالبانو تر واکمنی د مخه په كومو ځايونو كې مقرر وو، پرهمغو ځايونو بېرته مقرر دي، دولت مكلف دی په ياده موده كې د دوی ټول معاشونه، ترفيعات او نور حقوق ادا كړي." ۲۵۴/۱۹۶ د پروفېسور رباني له مغزو راوتلي د دا ډول مسخره فرمان څخه ښكاري چې اشغالگر دا رنگه لوبډلي سياستوال چې د ملي گټو په پرتله ورته گروپي او تنظيمي گټو لومړيتوب درلود واک ته ورسول. البته چې د رباني په څېر د سياستوالو شتون د افغانستان د غمېزي په پنځولو او ژورولو كې ټاكونکی رول لوبولی دی. دې جهادي مشر تردې كچې د واک سر بېره له مادياتو سره لېونی مينه لرله چې د خپلې لومړی واکمنی پر مهال «د ۲۰۰۱ كال د جنورۍ په دوهمه د آريانا افغان هوايي شركت الوتکه د ايران د كسپين هوايي شركت ته په څلورنيم لکه ډالرو وپلورله چې اصلي بيه يې درې سوه لکه ډالره وه. هغه د خپلې اصلي بيه نه دوه سوه لکه او شپږ نوي زره ډالره ارزانه خرڅه شوې ده او د خرڅلاو پيسې يې دولتي حساب ته نه دي لېږدول شوي.» ۲۶۱ كله چې د يوه گوند لارښود او د دولت مشر غل او فاسد وي نو د دې گوند غړي او دولت مامورين هرو مرو غله او مفسدين را خپري. د يوه حكومت د مشر تقواي او ژمنتيا تر ډېره بريده د دې حكومت په لوړپوړو اغېز لري. د ثور انقلاب د بري وروسته د واليانو او د معارف مشرانو ته د دولت مشر نور محمدره كې د وينا وروسته برخوالو ته د پوښتنې كولو وخت وركړل شو يوه تن ترې پوښتنه وكړه چې په تېرو حكومتونو كې بډې اخېستل

معمول وو او ډېرى ماموران پدې كړغېرن كار عادت شوي دي تاسې ددې منفي پديدې د له منځه وړلو په اړه څه مشوره راکوئ . تره كې يوازې دا ورته وويل: « زويه ! ته يې مه خوره دا بلا وركېږي.» همدا لامل وو چې په خلقي واكمنۍ كې د رشوت په اړه څه نه ويل كېدل ځكه چې د خلقي حكومت مشر فاسد نه وو.

حامد كرزي ته د واك د لېږد په ورځ زړه بوگونونكې او عجيبې پېښې وشوې چې د شمال ټلوالې ږوند قومي تعصب او پښتني ضد ماهيت هم بښي. د واك د لېږد مراسمو ته د هېواد د گوټ گوټ څخه قومي مشران را بلل شوي وو. د نظار د شورا د ناسمو رپوټونو له امله د خوست د مخورو او مشرانو كاروان په ستو كڼو كې د امريكايانو له لوري بمبارد شو چې پنځه شپېته تنه يې شهيدان او څلوېښت تنه يې ټپيان شول. د پكتيكا استازو ته په لوگر كې وسلوالو ستونزې او خنډونه جوړكړل هغوى اړ شول بېرته خپلو سيمو ته ستانه شي او د پكتيا مشرانو ته يې پدې نامه چې مراسم پيل شوي دي د مراسمو د ترسره كېدو ځاى ته د ننوتلو اجازه ور نكړه. د يادو سيمو د مخورو سره د دا ډول چلند موخه دا وه چې د نوې واكمنۍ په وړاندې ددې سيمې خلک راوپاروي . له بله پلوه د دې سپک چلند مخينه بايد په تاريخ كې ولټوو . د همدې سيمې ولسونو د حبيب الله کلکاني د واكمنۍ پر مهال د نادرخان ملا وړ وتړله او هغه وتوانېد ددې خلکو په ملاتړ د کلکاني د وحشت او بربريت واكمنۍ ته د پای ټكى كېږدي. د نظاريانو له لوري د دې سيمې د خلکو سره دا ډول سپک چلند او د مشرانو وژنه لدې كبله وشوه چې د کلکاني غچ ترې واخلي.

د واك د لېږد وروسته ظاهراً حامدكرزى د هېواد د ولسمشر په توگه د چارو واگې په لاس كې ونيولې خو هغه د هر لاسپوڅي په څېر د تمثيل لپاره كېنول شوى وو او د واك اصلي مركز په كابل كې د امريكا سفارت او د واكمنۍ اصلي لوبغاړي يې د شمال ټلوالې مخور وو . دا چې د شمال ټلوالې مخور د واكمنۍ اصلي لوبغاړي وو د حامدكرزي د سلاكار زلمي هېوادم ل څخه به يې واورو : " د كرزي صيب د پاچاهۍ لومړي وختونه وو، ما ته يې وويل ، كه فهيم خان همدا اوس وغواړي ، نه به په ارگ كې سنا كورتي وي او نه به زما قره قلي " يې ښه بېلگه ده . خو بيا هم كرزي په دا ډول بې واكه تمثيلي ولسمشرۍ خوښ وو . كرزي داسې ولسمشر وو چې هم يې بايد د امريكايانو امرونو ته غاړه اېښي واى او هم د شمال ټلوالې د مخورو غوښتنو ته . دا نو ډېل گوداگى وو . البته د هغه ځاى ناستي محمد اشرف غني ورته حالت درلود . سره لدې چې واك د شمال ټلوالې سره وو خو همدې ټلوالې بيا هم كرزي او غني داوړه په قومپالنه تورنول او د لږكيو د حقوقو د ترپښو لاندې كېدو نغاړي يې ډنگولې . غني ته خو يې بيا فاشيست ويل، پداسې حال كې چې غني خپل سگنى ورور، ورور نه گانه او هزاره محمد سرور دانش خپل مرستيال يې رښتيني ورور باله گواكي چې دانش متعصب نه دى او ورور يې متعصب دى . د غني د دې غير متعصب ورور په دفتر كې د هزاره گانو پرته بل څوك نه تر سترگو كېدل تا به فكر كاوه چې د كوم هزاره مېشتي كلي ميلمستون يا تكيه خاني ته تللى يې . د غني دې هزاره ورور د غني د حكومت له نسكورېدو وروسته په نيوزرلند كې په يوه مرکه كې د افغانيت څخه هم منكر شو . د بي ۵۲ الوتكو د بمباريو په پايله كې د جمهوريت په ټينگېدو سره په هېواد كې ظاهراً د دموكراتيك او ولسواك نظام د جوړېدو بهير په خورا گړندي ډول پيل شو . هماغه دي چې د سياسي گوندونو ، مدني ټولنو ، قومي شوراگانو د جوړېدو او د رسنيو د راڅرگندېدو خورا پياوړې څپه را منځته شوه . لسگونه سياسي گوندونه ، سلگونه مدني ټولني او زرگونه قومي شوراگانې جوړې شوې او گڼ شمېر رسنيو (ورځپاڼو ، مجلو ، راډيويي مركزونو او ټلوېزيوني چپلونو) په فعاليت پيل وكړ . د قومي شوراگانو منځته راتگ د ملت جوړونې په لار كې ستر خنډ وو . ددې شوراگانو ملي ضد موخه لدې څخه څرگندېږي چې د هوتكو په

نامه شورا په دفتر كې د ميرويس نيكه انځور ځړول شوی وو. پدې كار سره ميرويس نيكه چې ټولو افغانانو ته د يوه منلي ملي زعيم حيثيت لري او افغانان پرې وياړي دا ستر ملي شخصيت يې د هوتكو د قبيلې د مشر دريځ ته راټيټ كړی وو. سفارتخانو او په افغانستان كې انجويانو په پټه او يوناما په برالا دې گوندونو، ټولنو، شوراگانو او رسنيو ته پدې نامه شنه ډالر وركول چې مشران يې ددې بنسټونو د په پښو درولو او د رسنيو د چلولو وس نه لري. خو د دې لاسنيوي موخه د بنكېلاگرو د هغه مشهور فورمول "بېل يې كړه، اېل يې كړه" پلې كول وو. د لسگونو كوچنيو گوندونو د جوړولو څخه موخه د سترو گوندونو د راڅرگندېدو مخنيوی وو چې د بلواك حكومت په وړاندې قوي اپوزيسيون را منځته نشي. همدا لامل وو چې دې گوندونو ته انجويي گوندونه ويل كېدل او بلا استثنی دې گوندونو كه اسلامي، ملي، مترقي او دموكراتيک مختاري لرل د اشغال په چوپړ او د اشغال زېږنده بلواك حكومت په ملاتړ كې درېدلې وو. اشغالگرو نه يوازې د بن په كنفرانس كې د قومي ونډې پر اساس د راتلونكي حكومت بنسټ كېښود او د گڼ شمېر كوچنيو گوندونو په جوړولو سره يې د سترو گوندونو د جوړولو مخه ډب كړه بلكې شته ستر گوندونه او تنظيمونه يې هم ټوټې ټوټې كړل. د بن د كنفرانس برخه وال جنرال عبدالرقيب جاويد كوهستاني وايي: "نړيوال دا تصميم لري چې د جهادي مشرانو پر ځای ځواني څېرې راولي او نوي گوندونه وهڅوي او مرستې ورسره وكړي چې د اوسنيو گوندونو ځای ونيسي." ۱۸۹/۲۵۲ د سياسي گوندونو د قانون له مخې هر گوند بايد لس زره غړي لرلی، افغان او افغانستان شمول وای يعني د هېواد د هر قوم او توکم او هر ولايت استازي پكې شتون لرلی او وسلوالي ډلې يې نلرلی. په عدليه وزارت كې داسې راجسټر شويو گوندونو شتون درلود چې د وسلوالو ډلو د لرلو سر بېرته په يوه قوم، يوه مذهب او ځانگړې سيمې پورې تړاو درلود چې ملي اسلامي غورځنگ او شيعيه گوندونه يې څرگندې بېلگې دي. په ملي اسلامي غورځنگ كې به د ترك تبار هېوادوالو پرته د هېواد د بل قوم او په شيعيه گوندونو كې د هزاره گانو او شيعيه گانو پرته د بل قوم او مذهب استازي نه ترسترگو كېدل. د گوندونو په اړه ددې ټكي يادول اړين برېښي چې يا گوندونه واكمن وي او يا په اپوزيسيون كې. خو په جمهوريت كې نه د واكمن گوند په توگه كوم گوند را څرگند شو او نه په اپوزيسيون كې. ټول گوندونه موافق گوندونه وو يعني د بلواكې واكمنۍ ملاتړي. دا د دې بنسټونو وې او چې هغوی هغه شنه ډالر چې له انجويانو، يوناما او يا د ځواكمنو دولتونو له سفارتونو څخه تر لاسه كول په هغوی يې منلي وو چې د اشغال لاندې حكومت ملاتړ به كوي يعني چې اشغال به منی او د اشغال ضد ځواكونو خلاف به دريځ نيسي. غوڅ اكثریت ټلويزيوني چېلونه په جگړه مارانو، پردي پالو او جگپوړو پورې تړاو درلود. پردي بنسټ به څرنگه يو پردي پال او جگړه مار د دموكراسۍ د ټينگښت او د بيان د آزادۍ لپاره خپل شخصي ټلويزيون و كاروي؟ دلته ليدل كېږي چې په افغانستان كې د دموكراسۍ او بيان د آزادۍ د نغرو ډنگول د خلكو په سترگو كې د خاورو د اچولو پرته بل څه نه وو. د رسنيو د منځپانگو او خپرونو څخه په بنسټه معلومېدل چې ټولو بلاستثنی اشغال ته نړيواله مرسته او د اشغال ضد ځواك (طالب) ته ترهگر ويل، قومي او ژبنيو دښمنيو ته لمن وهله، تاريخي وياړونو او ملي شخصيتونو ته يې سپكاوی كاوه او كوم بنسټ هم شتون نه درلود چې د دې ملي ضد بهير مخنيوی وكړي. د دې رسنيو په يوه ستره برخه دا شكونه كېدل چې هغه پرديو ډگر ته راوړاندې كړي او له مالي ملاتړ نه يې هم برخمنې دي او د پرديو گټې ساتي. د اشغال د پای سره سم وليدل شول چې د دې رسنيو ستري برخې د مالي ستونزو له امله خپلې خپرونې ودرولي ځكه چې سپانسرانو يې نور په افغانستان كې شتون نه درلود او سر بېرته پردي اسلامي امارت هغه ډول تبليغاتو ته اجازه نه وركوله چې د بيان د آزادۍ په نامه د پرديو د وياړونو او مبلغينو رول ولوبوي. په ۲۰۱۰ كال كې د ويكي ليكس په نامه يوې وېب پاڼې د افغانستان په اړه لسگونه

زړه سندونه خپاره كړل چې په هغو كې په افغانستان كې د رسنيو په اړه راغلي وو چې امريكايان ځېنو آزادو او دولتي رسنيو لكه د غزنويانو راډيو، د غزني راډيو، د جلال آباد ملي تلويزيون او په ننگرهار كې د شايق شبكې سره تړونونه لاسليك كړي چې د هغوی له لوري وركړل شوي مواد خپاره كړي او د هغوی د پروگرام سره سم به خپلي خپروني تنظيموي. د اشغالگرو له لوري د افغانستان له نيولو وروسته غربي ميډيا د افغانستان د بيا رغونې، د دموكراسۍ او قانونيت د ټينگښت، د لږكيو او ښځو حقوقو ته د درناوي او د ميلياردونو ډالرو د مرستې تبليغات پيل كړل او د اشغال اردليانو د مارشال د دوهم پلان د پلي كولو نغاړې هم ښكولې او اجوره شوو كارپوهانو دا هم ويل چې په يوه لسيزه كې به له افغانستان څخه سنگاپور، جاپان او... جوړشي. همدا لامل وو چې افغانستان ته د ايران او پاكستان څخه د لسگونو زرو كډوالو د بېرته راستنېدو لړۍ پيل شوه. خو هرڅه پدې جگړه خپلې هېواد كې سرچپه روان وو. د بيارغونې د داسې پروژې د جوړولو چې ستر وزگار لښكر ته د كار كولو زمينه برابره كړي څرك نه لگېده، راستانه شوي كډوال په خيمو كې ژوند كولو ته اړ شول او د هغوی سره هېڅ ډول مرستې نه كېدلې يا داسې مرستې كېدلې چې له لوري مړه نشي. د خلكو او دولتي جايدادونو غضب لكه د تنظيمي واکمنۍ د زمانې په څېر بيا پيل شو چې د شيرپور تاريخي سيمه يې څرگنده بېلگه ده. د جرمني د زيتونگ په نامه رسنۍ له قوله په شيرپور كې ۸۲۰۰۰ مترمربع ځمكه چې بيه يې شپاړلس ميليون ډالره اټكل كېده په درې لكه ډالرو په ۲۵۹ تنو پلورل شوي ده او يوازې ۲۱۷ تنو ته د محمدمقسيم فهيم په امر ځمكه وركړل شوې ده. عجيبه لا دا ده چې دا ځمكه ۷۸ پنجشېريانو، ۳۵ پروانيانو، ۲۷ كابلينانو، ۱۳ مزاريانو، ۱۰ بدخشانينانو، ۸ كاپيسايانو او ۱۳ كندهاريانو ته ډالۍ شوې ده. په شل كلن امريكايي اشغال كې په دولتي ادارو كې فساد، فحشا، د ځمكو غضب، د مخدره توکو كښت، قاچاق او استعمال د يوه معمولي كار بڼه ونيوله. د ځمكو غضب ته هر ځواكمن ملا وتړله خو د جهادي مشرانو او قوماندانانو ونډه پكې خورا درنه وه. حامدكرزي د ولسي فشار له امله د ۱۳۹۱ كال د زمري په پنځمه ۱۶۵ لمبرفرمان صادر كړ ترڅو په هېواد كې د غضب شوي ځمكې كچه معلومه كړي. د گومارل شوي كميسيون د رپوټ له مخې مجموعاً دوه ميليون جريبه ځمكه غضب شوي وه خو حكومت د غاصبانو څخه د دې دولتي ځمكې د مستردولو هڅه ونكړه. د مخدره توکو په توليد كې افغانستان لومړی مقام ترلاسه كړ. د اداري فساد كچه لدې څخه څرگندېږي چې د ۱۳۹۹ كال د چنگاښ په لسمه له اداري فساد سره د مبارزې د څارنې او ارزونې كمېټې "ميك" يو رپوټ خپور كړ په هغه كې راغلي وو چې په ۲۰۱۸ كال كې دولتي ادارو له افغانانو څخه ۱،۶ ميليارده ډالر بډې اخېستي دي چې د يو كال د ملي عوایدو "دوه نيم ميليارده ډالرو" له نيمايي زياتې وې. البته په پورته شمېرو كې هغه رشوتونه شامل نه وو چې په گمركونو كې اخېستل كېدل. دا له هېچا پټه نه وه چې د افغانستان په گمركونو كې د بل هر ارگان څخه فساد زيات وو. د كرزي ځای ناستي او د بن د كرغېرن كنفرانس وروسته حكومت هر كاره اشرف غني د ۲۰۲۱ كال په لومړيو كې په خپله اعتراف وكړ چې د ملي عوایدو نيمايي برخه حكومت ته نه وركول كېږي او د ماليې وزير ولسي جرگې ته وويل چې هره ورځ په اوسط ډول په گمركونو كې اته ميليون ډالر غلا كېږي.

د بن د كنفرانس د پرېكړو له مخې د اساسي قانون مسوده جوړه شوه او هغه لويې جرگې تصويب كړه. د اساسي قانون مسوده د امريكا د متحده ايالتونو د "پنټاگون" د رند د موسسې د كمېټې له خوا چې غړي يې لاندې كسان دي جوړه شول:

- Barnet Rubin - Cheryl Benar - Zulmai Khalil Zad - Nina Hachigian - Khaked
M.Abou El Fadl - Said Arjomand - Nathan Brown - Michael D.Rich

خو دا اساسي قانون هېڅکله هم تطبيق نشو او په خپله حکومت او ولسمشرانو د هغه څخه زياته سرغړونه کړې ده. د حکومت ځېنو منتقدينو به ويل چې يوازې د اساسي قانون يوه ماده چې د افغانستان پلازمېنه کابل دی نه ده ترپښو لاندې شوې. د غني له لوري د اساسي قانون څخه سرغړونه لدې بنکاري چې د جمهوري رياست دواړه دورې يې د اساسي قانون خلاف د ټاکنو د پايلو پر بنسټ نه بلکې د سياسي جوړجاړي له مخې پرمخ وړې دي. غني د اساسي قانون خلاف اجرائيه رياست رامنځته کړ خو هېچا او په هغو کې ولسي جرگې چې د قانون د پلي کېدو نظارت يې اصلي دنده ده هېڅ غبرگون ونښود. همدارنگه د غني د واکمنۍ پرمهال د ولسي جرگې يوې دورې ته ټاکنې ونشوې او پخوانيو وکيلانو خپل کار ته دوام ورکړ. کله يې چې ولسي جرگې ته ټاکنې ترسره کړې داسې له درغليو ډکې وې چې د ټاکنو د کميسيونو غړي يې زندانونو ته واچول خو د همدې کميسيونو له خوا اعلان شوې له درغليو ډکې پايلې قانوني وگڼل شوې او په درغلي راغلي استازي د ولس د استازو په توگه د ملت په کور کې ناست وو.

د ناټويي شل کلن اشغال پر مهال څلور ځله ولسمشرۍ او درې ځله ولسي جرگې ته ټاکنې وشوې خو هر ه ټاکنه د تېرې په پرتله د درغليو ډکه وه. دا بيا بڼي چې اشغالگرو د افغاني ټولني د فاسدولو پاليسي پر مخ وړله. د اشغال پرمهال داسې ريشخند ټاکنې تر سره شولې چې بڼايي په نړۍ کې يې ساری نه وي ليدل شوي چې هغه په يوه وخت کې دوه ولسمشران د لوري مراسم ترسره کړي او دا مراسم د ۲۰۲۰ کال د مارچ په لسمه (۱۳۹۸ د کب نولسمه) په ارگ او سپېدارمانۍ کې اشرف غني او عبدالله ترسره کړل او دواړو ځانونه منتخب ولسمشران اعلان کړل. پدې توپير چې غني ځان ته منتخب او عبدالله ځان ته منتخب ټولشموله ولسمشر وويل. امريکا چې د طالبانو وروسته نظام حامي گڼل کېده سفير يې د غني د لوري په مراسمو کې برخه لرله او په يوه اعلاميه کې يې د عبدالله اعتراضونه هم د پام وړ وبلل. د دې معنی دا کېدای شي چې حق د عبدالله سره دی يعنې چې غني د درغليو په پايله کې ولسمشر اعلان شوی دی. د امريکا له دا ډول دريځ څخه دا اخېستنه کېدای شي چې امريکا په لوی لاس کړکېچ ته لمن وهله، کمزوری حکومت يې غوښت او د واک دوه مدعيان يې په واک کې ساتل چې د هر يوه څخه ناوړه گټه پورته کړي. غني او عبدالله امريکايانو ته د خپلې وفادارۍ په بنودلو سره سيالي کوله او د امريکايانوسره هر ډول ملي ضد معاملو ته چمتو وو. بڼه بېلگه يې د ۲۰۱۴ کال د ولسمشرېزو ټاکنيز کمپاين کې د افغانستان او امريکا تر منځ د امنيتي تړون د لاسليکولو اړوند د دواړو څرگندونې دي. يوه ورځ يوه خبريال له عبدالله څخه ددې تړون د لاسليک په اړه وپوښتل هغه په ځواب کې وويل که په ټاکنو کې بريالی شي يوه اونۍ وروسته به دا تړون لاسليک کړي. همدا پوښتنه څو ورځې وروسته له غني څخه وشوله هغه ځواب ورکړ چې په ټاکنو کې د بري يوه ورځ وروسته به دا تړون لاسليک کړم په خپله ژمنه ودرېد او د ټاکنو د پايلو د اعلان يوه ورځ وروسته يې امنيتي تړون يا د افغانستان د خرڅلاو تړون لاسليک کړ.

لکه څرنگه چې پرديو په بن کې د واکمنۍ بنسټ کېښود او بيا وروسته د پنځوسو دولتونو پوځيان او څارگر په هېواد کې ځای پر ځای شول، بېله کومه شکه د قدرت په سيمه نيزو دولتي ارگانونو او ولس کې هر هېواد خپل جاسوسان لرل، هغوی يې نازول او چاغول. ددې لپاره چې ولسمشر هم دوی نازولي وي او هم يې باداران خوشاله ساتلي وي دوی ته يې تل باج ورکاوه. د پيسو څخه نيولې تر زړې گاډيو، امنيتي ساتونکو او نورو پدې باج اخېستونکو کې هر څوک، جهادي قوماندان، ملا، ملک، قومي مشر، تکنوکرات، لندغر، قاچاقبر او بدلمني بڼې خلاصه هر څوک چې د اشغالگرو ملاتړ يې درلود تر سترگو کېدل. د دا ډول مفتخورو لپاره د سلاکار دنده چې نه يې د ولسمشر د ليدو ليوالتيا لرله او نه ولسمشر د هغوی ليدو ته اړتيا لرله، ځکه د هېواد او دولت د لارښوونې او اداري اصلي مرکزونه د امريکا او

نورو ځواکمنو دولتونو سفارتخاني وي . محمداسمعیل یون چې د ولسمشر کرزي په واکمنۍ کې د امنیت شورا د لوړپوړو څخه وو لیکي : "د ځېنو راپورونو پر بنسټ ولسمشر کرزي په تولید ډول (۱۱۰) تنه مشاورین لرل چې له هغې جملې څخه یې (۶۰) تنه مشاور وزیران دي. "۲۵۴ / ۲۱۰ کرزي پنځه دېرش تنه قومي او پنځه تنه دیني سلاکاران لرل. منطق دا حکم کوي چې په دیني چارو کې دوو تنو سلاکارانو ته اړتیا ده ځکه د افغانستان مسلمان خلک د دوو مذهبونو پیروان دي. ددې څخه معلومېږي چې پدې کچه د سلاکارانو شتون د ځواکمنو کسانو خوشالول وو. البته وزیرانو هم سلاکاران لرل. د لیکوال یوه دوست کیسه کوله چې د اطلاعاتو او کلتور وزیر عبدالباري جهاني یوه سلاکار ورته ویلي وو چې ما د وزیر صاحب له سلا او مشورو څخه زیاته گټه پورته کړه. د دې سلاکار له خبرې معلومېږي چې ده وزیر ته نه بلکې وزیر ده ته مشورې ورکولې. دا چې د اطلاعاتو او کلتور وزیر خپل سلاکار ته د څه په اړه مشورې ورکولې د خدای تعالی پرته یوازې دوی دواړه (وزیر او سلاکار) پرې پوهېږي. عجیبه خو لا داوه چې دا سلاکار پخوانی پوځي وو چې د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې د سلاکار په توگه گومارل شوی وو. د اشغال د نازولو بله بېلگه د گڼ شمېر وزارتونو او ادارو جوړول وو. د اشغال د پای په درشل کې د افغانستان د اسلامي جمهوریت حکومت ۲۹ وزارت خاني لرلې. بنایي چې افغانستان به د نړۍ د زیاتو وزارت خانو ریکارډ ټینګ کړی وي. د ناټويي اشغال پر مهال ارگ د مالي او اخلاقي فساد مرکز وو. د غني د واکمنۍ پر مهال په رسنیو کې په ارگ کې د اتلس ډوله غوښو د خوړلو خبرې کېدلې او ددې فاسدې واکمنۍ د نسکورېدو وروسته یوې ښځینې د پاخه عمر وزیرې وویل چې لدې څخه هم په ارگ کې د غني د ټیم د یوه غړي له لوري د جنسي اړیکې غوښتنه شوې وه .

که د ناټويي اشغال لاندې واکمنۍ د لوړپوړو کړنو او په واکمنۍ کې بهیرونو او حالاتو ته وکتل شي چارواکي یې د شتمنیو د ټولولو سربېره د اشغالګرو د زړونو د لاسته راوړلو په فکر کې وو او د دې واکمنۍ ځانګړتیا فساد، زورزیاتي، قانون ماتونه او پردې پالنه وه نه یې هېواد او خلکو ته د چوپړ انګېزه لرله او نه لیوالتیا. په دولتي ادارو کې د فساد کچه د امنیتي وزارتونو د یوه وزیر (معصوم ستانکزې) لدې خبرې معلومېږي چې د دفاع وزارت د یوه ریاست رییس په اړه یې ویلي وو: « هغه تردې کچې فاسد دی چې پنځه زره ډالر رشوت هم اخلي.» ددې خبرې معنی دا کېږي چې د یوه جنرال لپاره پنځه زره ډالر رشوت اخیستل شرم دی. پدې واکمنۍ کې داسې عجیبي غریبي پیښې شوې دي چې د نړۍ د هېڅ هېواد تاریخ یې بېلگه نه راکوي.

اړینه برېښي چې د کرزي او غني د واکمنیو د ځېنو عجیبو پیښو او وضعیت په اړه هم لږ شانتې بحث وشي تر څو لوستونکي ته د اشغالګرو پر مت د جوړشوي نظام د څرنګوالي په پېژندلو کې مرسته وکړي.

- د افغانستان د اسلامي جمهوریت لوړپوړی د کینو اندونو خاوند رنگین سپینتا د خپل کتاب (سیاست افغانستان روایتی از درون) نومي کتاب په ۲۶۴ مخ کې کابل ته د اوباما د مرستیال جوبایدن د سفر او په ارگ کې د کرزي په وړاندې د هغه د سپک چلند په اړه لیکي : « د ډوډۍ پر مهال کرزي جوبایدن ته د امریکایي عسکرو له خپلسرۍ شکایت وکړ او هم د پاکستان په اړه خپل شکایتونه ورسره شریک کړل . خو جوبایدن پرته له دلیلې عصباني شو. کرزي ته یې وویل چې له تاسو موږ ته پاکستان پنځوس ځله زیات اهمیت لري . کرزي هڅه وکړه چې د جوبایدن غوسه سره کړي مگر هغه لاسپاکي په دسترخوان ولي او په غوسه د ارگ له ډوډۍ څخه ولاړېږي او په خپله مخه ځي.» سپینتا په ۲۷۰ مخ کې دا هم راورې چې په ۲۰۱۰ کال کې په واشنگتن کې کرزي او ورسره پلاوي ته امریکایانو ویلي دي تاسو نشئ کولی بېرته زموږ په الوتکه کې کابل ته ستانه شئ او د خپل ځان غم په خپله خوړئ او پلاوی

اړ کېږي په کرايي الوتکه کې افغانستان ته راشي. دا وو د امریکایي مقامونو چلند د خپلو افغان مزدورانو سره .

- عبدالکریم خرم د کرزي د دفتر مشر د افغانستان او امریکې تر منځ د ستراتيژیک تړون د لاسلیک په اړه د څلورېنیمه کاله په توپان نومي کتاب کې د ۳۸۹ څخه تر ۳۹۵ مخونو کې مفصل غږېدلی دی چې دلته به یې لنډیز وړاندې شي. «پدې ورځ ارگ تش شوی وو د جګپوړو ساتونکي ، د لسم ریاست زیاتره غړي ، د جمهوري ګارد عسکر، د امنیت د شورا او ولسمشر د دفتر مامورین او... ټول له ارګه وتلي وو. د ولسمشر مرستیالان فهیم او خلیلی ، د امنیت شورا مشر سپینتا او مرستیالان او ولسمشر په یوه سالون کې ناست وو او ولسمشر هغوی ته ویلي چې بارک اوباما راځي او پدې مراسمو کې ګډون کوونکي د امریکایانو له خوا تلاشي کېږي تر دې چې د فهیم پکول ، د خلیلي او مجددی لونګی به هم تلاشي شي. ولسمشر خرم ته ویلي دي چې مېز او څوکی چې د تړون د لاسلیک لپاره کارول کېږي باید تنظیم کړي خو هغه ورته ویلي دي په ارګ کې څوک نه دي پاتې چې دا کار وکړي او ټول خپلو کورونو ته استول شوي دي . کرزی په غوسه او حیرانۍ پوښتنه کړې چې دا کار چا کړی ؟ ځواب یې ورکړی دامنیت د شورا دفتر اوپي پي اېس. امریکایانو د د ژورنالستانو د راوستلو مسؤلیت پخپله غاړه اخیستی وو. په هغه کوټه کې چې باید د اوباما سره ملاقات شوی وای هلته یوه وسلواله امریکایي د کوټې مسوله ټاکل شوې وه افغانانو ته یې اجازه نه ورکوله چې د کوټې له منځه یوې او بلې خوا ته لاړ شي. اوباما د شپې په یوولس نیمو بجو ارګ ته په هلیکوپتر کې راغلی او د هلیکوپتر شاوخوا یې امریکایي ټانکونه ځای پر ځای شوي وو. اوباما د چای او آن د هغو اوبو له څښلو ډډه کړې ده چې د ارګ خدمتګارانو راوړي وي او هغه یوځل د خپل ساتونکي له بوتله اوبه څښلې دي ، تړون یې لاسلیک کړی دی او بېرته د بگرام هوايي اډې ته تللی دی.»

- بله سپکه چې د اشغال زېږنده واکمنۍ ذلالت بڼې هغه دا وه چې په ۲۰۱۷ کال د اکتوبر په څلورويشتمه د امریکا د بهرنیو چارو وزیر بگرام ته راغلی وو او ولسمشر غني او د اجراییه رییس عبدالله یې بگرام ته ورغوښتي وو. سبا ته د دوی د ملاقات خبر او انځورونه د هېواد په رسنیو کې خپاره شول ګواکې چې هغوی په کابل کې ورسره کتلي دي . خو څو ورځې وروسته نیویارک تایمز افشا کړل چې دا انځور فوتوشاپ شوی دی تر څو وښودل شي چې ګني دا لیدنه د بگرام په هوايي اډه کې نه ده ترسره شوې. خرم د خپل کتاب په ۳۲۳ مخ کې د ځانګړې قطعي د یوه تن له قوله وايي چې دا قطعه د امریکایي پوځیانو د «بلو ټیم» په نامه د یوه ګروپ سره ګډ عملیات تر سره کول وایې ددې ګروپ «چې غړیو یې اوږدې ږیرې او برېتونه پرې اېښي دي او د سختو دندو مسؤلیت یې پر اوږو دی په کومه ورځ چې ددې ګروپ کسانو څوک نه وي وژلي ډېر ناآرامه وي او آن له ډوډۍ خوړلو ډډه کوي.»

- د ۲۰۰۹ کال د ثور په اتمه چې د اسلامي انقلاب د بري جشن لمانځل کېدلو ، د سټېژ له مخامخ کورونو نه ډزې وشولې چې مرګ او ژوبله یې هم لرله. دې ډزو داسې ګډوډي راوړله چې د پوځي پرېت لپاره چمتو شوي عسکري ټولګي د سترګو په رپ کې له سیمې وتښتېدل او پدې ډول پرتمین پوځي پرېت په پرتمین پوځي فرار (تېښته) واوښت یعنې مراسم سبوتاژ شول. دلته لیدل کېږي چې هغه مهال افغانستان څه ډول بي دسپلینه او ډارن پوځ درلود. عجیبه خو لا داده چې ولسمشر د ده د ساتنې ځواک منسوبینو ته چې پي پي اس یادېده د مکافاتو په نامه یوه میاشتي اضافي تنخواه ورکړله چې ګواکې ولسمشر یې په میراني او سرشندنې سره له سیمې ویوست.

- د ۲۰۱۹ کال د مارچ په څوارلسمه په مزار شریف کې کمساري پېښه وشوله چې د اشرف غني عجیبه حکومتولي نندارې ته اېږدي . ټولو ته څرګنده وه چې د کرزي د واکمنۍ پر مهال د بلخ والي عطا محمد

نور د بلخ د شهنشاه لقب گټلی وو خو کرزي هغه وزغملو. البته چې کرزي هر زورواکی زغملو او د دې زورواکو هرې روا او ناروا غوښتنو ته يې غاړه اېښودله چې په ولايتونو باندې د پنجشېر او دايکندي ولسواليو اړول يې څرگنده بېلگه ده چې د خپلو مرستيالانو محمدقسيم فهيم او محمدکريم خليلي په غوښتنه يې دا کار وکړ. کله چې اشرف غني ولسمشر شو غني چې د دوزو، لاپو شافو او غورو ژمنو اتل وو ويل چې زورواکي او د قدرت جزېرې به ختمې کړم. ساده گان څه چې د لوړو زده کړو خاوندان يې هم تېر اېستلای شوای. خو دې سياسي ماشوم دا وړتيا نلرله و پوهېږي چې دا زورواکان د ده په څېر پرديو د واک او ځواک خاوندان کړي دي او يوازې اشغالگر کولای شي زورواکان پخپل ځای کېږي. غني پرېکړه وکړه چې د نوموړي شهنشايي ته د پای ټکی کېږدي. غني عطا د يوې پټې معاملي له مخې قانع کړ چې له ولايت څخه گوښه شي. هغه گوښه کړل شو او د غني سياسي خياطانو تبليغات پيل کړل چې غني د قدرت جزېرې له منځه وړي. غني د کرکتر له مخې هېڅکله هم په خپلو ژمنو نه دی درېدلی. همدا لامل وو چې غوښتل يې په بلخ کې د خپلې خوښې امنې قوماندان وگوماري خو په کور ناست بې تاجه شهنشاه عطا محمد نور ورسره مخالفت وکړ او غني اړ شو د کابل څخه ځانگړي امنيتي ځواکونه مزار شريف ته ولېږي او د پوځي عملياتو پر مټ نوی قوماندان د امنې قوماندانۍ په څوکۍ کېږي. دې عملياتو د مرگ او ژوبلې سربېره په سيمه کې پرتو ودانيو او هټيو ته مالي زيانونه هم ورسول. خو د دې قوماندان د مسؤليت دوره ډېره لنډه وه او د پنځه ويشتو ورځو وروسته غني اړ شو د کورناستي شهنشاه ارادې ته سر تپت کړي او د پوځي عملياتو پر مټ کېږل شوی قوماندان گوښه او د شهنشاه سړی هلته د قوماندان په توگه وگوماري. داسې برېښي چې اشرف غني د نوي امنيه قوماندان په گومارنه کې د حبيب الله کلکاني له تجربې څخه استفاده کړې ده. وايي چې کلکاني يو نوی حکمران مقرر کړ خو پخوانی حکمران چمتو نه وو خپل مقام پرېږدي. کلکاني د ستونزې د حل لپاره د حکمرانۍ مدعيانو ته احوال استولی چې دوی دې غېږې ونيسي هر چا چې مقابل لوری ځملاوه هغه حکمران دی. د نړۍ دوهم متفکر د ۹۰ کلونو په تېرېدو سره په مزار شريف کې د بلخ د امنې قوماندان د گومارنې لپاره د کلکاني د تړس خو د غېږې نيولو پر ځای د دواړو اړخونو د وسلوالو ځواکونو څخه استفاده وکړله. همدا لامل وو چې ځېنو د طالبانو وروسته واکمنيو ته دريمه سقاوي وېله. دوهمه سقاوي د شمال تلوالي واکمني وه. د غني د ريشخندي حکومتولۍ بله بېلگه د هغه د تېښتې په درشل کې يوه مسخره پېښه ده چې هغه جنرال مرادعلي د دايکندي د والي په توگه مقرر کړ هغه يې د يوه وزير سره په چورلکه کې کينولو او ولايتي مسولينو ته يې هدايت ورکړ چې په هوايي ډگر کې د پلاوي او نوي والي هرکلی وکړي. خو چورلکي ته د الوتنې پر مهال دستور ورکړل شو چې بېرته را وگرځي او جنرال مراد علي خپل مراد ولايت ته و نه رسيد او بل ځای هم مقرر نشو. د غني له لوري په جوزجان کې د داودلغمانې په نامه مقرر شوي والي و نکړای شول د ولايت مقام ته لار شي هغه يې د قول اردو په قرارگاه کې د والي په توگه معرفي کړ دوي اونی يې په قول اردو کې ولايت وکړ خو غني اړ شو د شمال د بل شهنشاه مارشال دوستم ارادې ته غاړه کېږدي او د دوستم د خوښې وړ سړی په جوزجان کې د والي په توگه وگوماري.

- د ناټويې شل کلن اشغال پر مهال د حامدکرزي او اشرف غني په شمول غوڅ اکثريت جگپوړو نه دا چې ولسي ريښه نلرله بلکې په ټولنه کې منفور هم وو. همدا لامل وو چې د خپلو ادارو او کورونو شا وخوا يې سمندۍ ديوالونه درولي وو. کرزي او غني د خپلو نړيوالو ملاتړو د ارادې له مخې د پرديو د موخو پلې کوونکو، جگړه مارانو، د اشغالگرو برېڅو، لوټمارانو او د خپلو خلکو د قاتلانو درناوی کاوه، غټ غټ مقامونه او هغوی ته د اتلانو او مارشالانو لقبونه ورکول او پوهنيز بنسټونه يې د جگړه مارانو او حرفوي قاتلانو په نامه ونومول. څرگندې بېلگې يې مسعود (ملي اتل)، فهيم (مارشال)، دوستم (مارشال

(، رباني (د سولې شهيد) او مزارې (د ملي يووالي شهيد) دي. كه د يادو كسانو د تورو كارنامو يادونه وشي د يوه كتاب له حوصلې وتلې كاردی. آيا كوم حكومت به مسعود ته د ملي اتل او دوستم ته د مارشال لقبونه وركړي چې لومړي په پټه د شوروي اشغالگرو سره د دوستۍ او همكاري پټ تړونونه لرل او دوهم يې د شوروي اشغالگرو سره گډ د افغان اولس د ملي مقاومت د خپلو له امله د افغانستان د جمهوريت د اتل لقب ترلاسه كړی وو. همدې دواړو (مسعود او دوستم) په ۱۹۹۲ كال كې د ملگرو ملتو د سولې پروگرام شند كړ كوم چې د هېواد خوارلس كلني جگړې ته يې د پای ټكې اېښود. د سولې د پروگرام په شندېدو سره نه يوازې په افغانستان كې وحشت او بربريت واكمن شو بلكې د هېواد د تمدن ټولې نښې نښانې پوپناه شوې، وسلوال پوځ له منځه ولاړ او كابل په كڼواله واوښت. په بل هر هېواد كې به د مسعود او دوستم په څېر وگړي د ملي خاينانو په توگه پېژندل شوي وای خو زموږ د همدې زماني پړاو حكومتونو يو ملي اتل اعلان كړ او بل ته يې مارشالي وركړه. د اشغال په لومړيو كې چې د اشغال گڼ شمېر اردليانو كومو چې د مارشال د پلان د پلې كولو اېلټي ويلې او د يوې لسيزې وروسته يې په سنگاپور او جاپان د افغانستان د اړولو نغاړې ډنگولي د دوى د خوښې وړ ولسمشر چې هغه يې د نړۍ دوهم مفكر بللو خو همدې نړيوال مفكر په ۲۰۲۰ كال كې په هېواد كې د فقر لاندي كړښي هېواد والو شمېر په سلوكي (۹۰) اعلان كړ او نړيوالو بيا د اشغال زېږنده حكومت د نسكورېدو په درشل كې (اگست ۲۰۲۱) د هېواد د پنځه دېرش ميليونو خلكو څخه اتلس ميليونه بېرنيو مرستو ته اړمن اعلان كړل. آيا دا وگړي به اوس د وجدان د عذاب څخه نه خورېږي؟ اشغال گڼ شمېر ناوړه او كرغېرن ميراثونه افغاني ټولني ته پرېښودل چې كلونه به زموږ خلك له هغو څخه خورېږي چې يو له هغو څخه شا وخوا درى نيم ميليونه معتادان او نېشه يان دي او بل د پرديو په مرستو روږدي كېدل او د بهرنيو استخباراتي شبكو سره همكاري چې دې همكاريو (جاسوسۍ) ته يې كاري اړيكې ويلې. د افغانانو د لوړې او معتادانو په اړه پورتنې ارقام ښيي چې اشغالگر د يوه هېواد د آبادولو لپاره دا هېواد نه نيسي بلكې د هغې د شتمنيو د لوتلو، د ټولني د فاسدولو او يا نورو سياسي موخو ته د رسېدو په خاطر هېوادونه اشغالوي. د اشغالگرو افغاني ضد موخي لدې څخه څرگندېږي چې هغوى په جاپان كې دې هوکړې ته ورسېدل چې افغانستان په ترانزيتي هېواد واړوي. پداسې حال كې چې افغانستان د صنعتي كېدو او پانگې اچونې غوره شونتياوې لري. خو اشغالگرو غوښتل افغانستان يو استهلاكي هېواد وي نه صنعتي هېواد تر څو په خپلو پښو و نه درېږي او پرديو ته اړ وي.

د امريكايي اشغال پر مهال پخواني خلقيان او پرچميان

د انگرېزۍ- امريكايي ځواكونو د خونړي يرغل وروسته زموږ د زماني د فرعون او د هغه د متحدينو لسگونه زره پوځيان او څارگر لکه وري لېوان د افغانانو په دارلو لگيا شول. دا مهال د لويديځ يو سر او زر ژبو رسنيو په افغانستان كې د داسې يوه زماني پړاو د رارسېدو تبليغات پيل كړل چې گواكي پدې هېواد كې د ټولنيز ستر انقلاب په څېر د بنسټيزو بدلونو لړۍ پيل شوې ده. دې تبليغاتو د افغانستان غوڅ اكثرېت لوستی قشر داسې اغېزمن كړ چې بېله استثنې ټولو كين لاسو اوښي لاسو، مذهبي او غير مذهبي ډلو بربنډ اشغال ته نړيواله مرسته وپيله او د اشغال زېږنده فاسدي واكمنۍ په ملاتړ كې ودرېدل او سياسي فعاليتونه يې پيل كړل. پداسې يوه حالت كې پخوانيو خلقيانو او پرچميانو د هېواد د ننه او بهر د خپلو ټوټې شوو گوندونو د بيا په پښو درولو هڅې پيل كړې. البته دا هڅې د هېواد بهر او په تېره لويديځ كې ډېرې محسوسې ځكه وې چې هلته مېشت پخواني خلقيان او پرچميان د اقتصادي ستونزو سره مخامخ

نه وو. په افغانستان کې دا هڅې ځکه پيکه وې چې هغوی د بېساره اقتصادي ستونزو سر بېره د سياسي فعاليت څخه هم وېره درلودله چې د دوی پرونی دښمني جهادي ډلې کومې چې د واکمنۍ د ملاتړ يې جوړولو ورته ستونزې جوړې نکرې . البته دا هڅې د پرونيو فرکسيوني تراوونو پر بنسټ پيل شولي. له څه مودې وروسته جوتنه شوله چې ددې بهير لارښوونه پروني ځېني خلقي او پرچمي مشران کوي. ددې آزمايل شوو مشرانو د بيا فعاليت پايله دا شوله چې د يوه ستر ملي - مترقي غورځنگ راڅرگندېدل يو خوب او خيال پاتې شي او کوچنی ډلې را څرگندې شي. دی نويو سازمانونو ټولو بلا استثنی لکه نورو سياسي ډلو ناټويي اشغال ته نړيواله مرسته وبله . پدې توگه دا سازمانونه يو ځل بيا د خپلو خلکو ترڅنگ و نه درېدل . البته غوڅ اکثریت پخوانيو خلقيانو او پرچميانو د کوم سازمان سره اړيکې ټينگې نکرې او غوره يې و گڼله چې پدې کوچنيو وچو جزيرو کې ځان و نه ويني.

د بېلگې په توگه به په هالنډ (نډرلنډ) کې د خلقيانو په هلوځلو مکت وشي چې وروسته يې څه ډول په اروپا کې د نورو اروپايي هېوادونو د خلقيانو سره گډې هڅې پيل کړلې او ددې هلوځلو پايله د يوه ستر سازمان جوړول نه بلکې د پرونيو گروپي او فرکسيوني تراوونو له مخې د گوندونو په نامه د کوچنيو بې اغېزه سازمانو منځته راتگ شو. په هالنډ کې د ۲۰۰۲ ز کال د جنوري په شپږويشتمه يعنې د انگلوساکسوني خونري يرغل څه کم څلورمياشتې وروسته د (هیلورسوم) بنار کې يوه غونډه جوړه شوله چې په هغې کې د دېرشو تنو شاوخوا پخوانيو خلقيانو برخه لرله. پدې غونډه کې د خلقي اړخ د مرکزي کمېټې اصلي او علی البدل غړو محمود سوما ، محمد اسمعيل دانش ، نیازمحمد مومند، اقبال وزيری ،خيال محمدکټوازي او محمد فاروق کارمند گډون کړی وو. پدې مشرانو کې يوازي سوما د ملي يووالي گوند د مشرتابه څخه برخه لرله. غونډه دانش پرانېستله لنډه وينا يې وکړه او دا يې هم وويل " مور د خلقيانو رهبري هرڅه چې وکړل و مو کړل اوس تاسو ځوانان خپل ټوټې شوی گوند په پښو ودرؤ ، مور به تاسو ته سلامشورې درکوو او د نننۍ غونډې له مشرۍ هم ډډه کوو." دريو تنو د گوند د بيا په پښو درولو کې د دوی په شتون ټينگار درلود خو دوی ونه منله او دليل يې دا وو چې مور په ټولنه کې د کمونستانو په نامه پېژندل شوي يو، لدې امله پدې خوځښت کې زموږ شتون د گټې پر ځای زیان لري. کله چې د گوند يو مشر وايي مونږ په ټولنه کې د کمونستانو په نامه پېژندل شوي يو ، معنی يې دا ده چې هغه د گوند د مشرتابه په تېرو درېځونو او تېروتنو اعتراف کوي چې د افغانستان په څېر وروسته پاتې ټولنه کې يې د پرمختللو هېوادونو نسخې پلي کولې. د غونډې پر مخ وړونکي په خپلو خبرو کې دا هم وويل چې د لندن ملگرو د غونډې د برخه والو شهرت غوښتی دی. لدې خبرې څخه معلومېدل چې د دې بهير ترشا په لندن کې مېشت مشران (زيری ، شاولي او ميثاق) ولاړ دي . که چېرې دې مشرانو په گډه ددې کار لارښوونه کړي وای بنايي غوره پايلې يې لرلای ځکه هر يوه يې د شوروي د اشغال مخکې او وروسته خپل ځانگړي دريځونه لرل او که دا مهال هغوی گډ دريځ نيولی وای او د فرکسيوني تمايلاتو او ځانغوښتنې سره يې مخه ښه کړي وای يقيناً چې د دې شونتيا کچه لوړه وه چې د خلقيانو د يوه ستر خوځښت بنسټ کېښودل شي. په غونډه کې زياتره گډونوالو د خلقي خوځښت د بيا په پښو درولو ټينگار درلود او غونډه دې پايلې ته ورسېدله چې د ملگرو ، علاقمندانو او روڼ اندو د تنظيمولو او د يوې سترې غونډې د رابللو په موخه د تدارک اته کسيز کمېسيون وټاکل شو چې ليکوال يې هم غړی وو. دې کميسيون هره اونۍ غونډې کولې او د غونډو د بهير د څرنگوالي څخه ليکوال شکمن شو چې ددې خوځښت لارښوونه زېری کوي. د تدارک کميسيون څو غونډې وکړي اړين سندونه يې چمتو کړل او د اپريل په اوومه عمومي غونډه راوبلل شوله.د غونډې د رابللو په اړه دا پوښتنې پيدا شوې چې څوک غونډې ته را وبلل شي او دا کار څرنگه ترسره شي .لکه څرنگه چې ددې خوځښت موخه په يوه واحد

جوړښت کې د افغان روڼ اندو تنظیمول وو، د تدارک کمیسیون هم اړین سندونه په هالنډ کې د مېشت افغان کډوالو تنظیمولو ته را گرځولې وه. زیاترو کسانو وویل چې د شخصي اړیکو پر بنسټ باید خلقي ملگري راوبلل شي. پدې اړه د لیکوال لخوا دا نظر ورکړل شو چې دوه میاشتي پدې کار وشو چې په هالنډ کې به د افغان روڼ اندو غونډه جوړوو په کار ده چې د هالنډ د کډوالو په کمپونو او هغه بنسټونو کې چې د کډوالو سره کاري اړیکې لري اعلاميې خپرې شي چې ټول لیوال افغانان پدې غونډه کې گډون وکړي خو دا وړاندیز پدې دلیل ونه منل شو که د مختلفو اندونو کسان پدې غونډه کې برخه واخلي ښايي تخریبکار عناصر دا غونډه اخلاص کړي. د دې دلیل په اورېدو سره لیکوال دې پایلې ته ورسېد چې خلقيان په یوازیتوب د یوه ځواکمن غورځنگ د جوړېدو جوگه ندي او که د خلقيانو کوم سازمان هم جوړېږي هغه به د پخوانیو ډله بندیو څخه رنځ وړي چې شتون به یې گټور او اغېزمن نه وي. د تدارک د کمیسیون د پرېکړې له مخې ددې کمیسیون غړو د شخصي اړیکو له مخې هرچا خپل خلقي یاران یا په بله وینا همفکران غونډې ته راوبلل او غونډه د اپریل په اوومه د شاوخوا شپینو تنو په گډون سره چې د ملي یوالي گوند دريو غړو هم پکې برخه اخیستې وه جوړه شوه او اووه کسيزه د انسجام کمیټه د ټاکنو پر اساس غوره شوه. لیکوال ددې غونډې وروسته ددې بهیر سره اړیکې وشلولې. په همدې بڼه په ټولو اروپایي هېوادونو کې په اصطلاح د خلقي گوند د بیا په پښو درولو هڅې شوې دي.

د ۲۰۰۲ ز کال د اپریل په یوویښتمه په دنمارک کې د پخوانیو خلقيانو د اروپایي هېوادونو استازو غونډه شوې او بله غونډه یې د اگست په یوډېرشمه د آلمان د کولن په ښار کې شوې چې د ۵۰۰ څخه تر ۶۰۰ تنو خلقيانو پکې گډون کړی وو. د شاه محمودحصین پرته د غونډې نورو وینوالو په افغانستان کې د ناټوي پوځیانو شتون تائید او هغه یې په افغانستان کې د ولسواکۍ د ټینگښت لپاره اړین بللی دی. د حصین له وینا وروسته یوه برخه وال د حصین وینا طالبې تفکر بللی وو. عجیبه دا ده چې د حصین د مرگ وروسته همدې ښاغلي د حصین د کارنامو او ښو ځانگړتیاوو په اړه یوه لیکنه په ټولنیزو شبکو کې خپره کړله. غونډې د نوي جوړشوي خوځښت نوم (د تفاهم بهیر) کېښود. یوکال وروسته په ۲۰۰۳ ز کال کې د تفاهم د پروسې بله غونډه د سوېډن د مالمو په ښار کې راوبلل شوه. پدې غونډه کې د خوځښت نوم د تفاهم په نهضت واړول شو چې موخه یې د نورو خلقي ډلو سره یو جوړجاړي ته رسېدل دي. د تفاهم د نهضت دریمه غونډه په ۲۰۰۴ ز کال کې بیا په جرمني کې جوړه شوله. پدې غونډه کې د تفاهم د نهضت مشر د رپوټ په یوه برخه کې راغلي وو چې مورهلې ځلې وکړلې چې د خلقيانو د شته سازمانونو سره گډه ژبه پیداکړو چې بریالي نشوو خو لکه څرنگه چې په افغانستان کې یو شمېر ملگرو ملي گوند جوړکړی دی او زیاتره د تفاهم نهضت غړي پدې باور دي چې ددې گوند غړیتوب تر لاسه کړي او د تفاهم نهضت خپل شتون ته د پای ټکی کېږدي. ددې وړاندیز څخه گڼ شمېر برخواله ملاتړ کړی، د مخالفت غږونه هم پورته شول او هغوی پدې اند وو چې تر اوسه د تفاهم نهضت د خلقي رېښه لرونکو سازمانو سره جوړجاړي ته نه دی رسېدلی او د ملي گوند سره یوځای کېدل د ستر خلقي گوند د جوړېدو مخه نیسي. خو د اکثریت په رایو دا وړاندیز ونه منل شو. په اروپا کې د تفاهم د نهضت زیاته برخه د ملي گوند سره لاړله. یو شمېر د تفاهم د نهضت په نامه خپل شتون ته دوام ورکړ او گڼ شمېر ناپېیلي پاتې شول چې پدې ډول د تفاهم نهضت په دريو برخو وېشل کېږي. پدې غونډه کې د سلو تنو شاوخوا کسانو برخه لرله. البته په کابل کې د ملي گوند مشر عبدالرشید آرین چې د زیري له کلکو پلویانو څخه شمېرل کېږي غوره شوی وو.

پرچمیانو هم په همدې بڼه د خپل پاشل شوي سازمان د بیا په پښو درولو هلي ځلې پرمخ وړلې. د کارمل پلویانو لومړی د نهضت میهنی په نامه یو جوړښت را منځته کړ او هغه په دوو ډلو د بریالي په

مشری د نهضت میهنی او د نورالحق علمي په نامه د ملي متحد گوند په نامه ډلو ووېشل شو. البته د نجیب پلویانو د وطن د گوند په نامه فعالیت درلود چې غړي یې نجیب الله پلوي خلقیان او پرچمیان وو. په همدې ډول د خلقیانو او پرچمیانو پخوانیو کدرونو د شلو څخه زیات گوندونه جوړ کړل. لدې څخه بنسکاري چې دواړه ډلې بریالی نشوي یو یا دوه ستر سازمانونه جوړ کړي. د خلقیانو او پرچمیانو له گډې څخه راوتلي سازمانونه (ملي گوند، حزب مردم افغانستان، ملي یووالی گوند، د وطن گوند) د نورو ډلو په پرتله د کمیت له مخې ځواکمن وو او غوڅ اکثریت غړي یې د پاڅه عمر پخواني کدرونه وو. ویل کېدل چې د ملي گوند او حزب مردم افغانستان ترشا صالح محمد زېری او نوراحمد نور ولاړ وو دا هغه مشران دي چې د شوروي د اشغال پرمهال روسانو غبرگوني بلل. د خلقي آرین او پرچمي محمد آصف بکتاش تر مشرۍ لاندې ډلو د افغانستان د ترقی ملي گوند تر نامه لاندې یووالی وکړ. خو کله چې آرین د کارمل د پلویانو حزب مردم افغانستان سازمانونو سره د یووالي خبرې پیل کړې پرچمي بکتاش مخالفت وښود او له گوند څخه ووت. خو د یووالی پایدار نه وو او د عبدالحي مالک په مشرۍ د خلقیانو یوه ستره برخه له یووالي ووتله خو آرین او یو شمېر نور خلقیان د داود راوش تر مشرۍ لاندې په یوه گوند کې پاتې شول. د ناتویي اشغال پرمهال د ا،خ،د،گ له گډې څخه راوتلو سازمانونو هڅې وکړې چې تر یوه چتر لاندې راسره غونډ شي خو کومې اړینې پایلې یې نلري. د خلقیانو له گډې راوتلو دوو ځواکمنو ډلو (ملي گوند او ملي یووالي گوند) تردې کچې د یووالي په بهیر کې مخته لاړل چې په ځپنو هېوادونو کې یې سازمانونه هم منحل کړل خو بېرته سره جلا شول. په کال ۲۰۱۰ کې په هالنډ کې د یوه دوست د بلنې له مخې مې د همدې دوو ډلو د یووالي په غونډه کې گډون وکړ. خو غونډه په ناندریو او مشاجرو واوښتله. د غونډې له بهیر څخه لیکوال دې پایلې ته ورسېد چې د خلقیانو او پرچمیانو او بیا په هره ډله کې د هغوی فرکسیوني مخیني ته په کتو سره امکان نلري هغوی په یوه تېر کېنې. هره ډله یې ځان سلامت او مقابل لوری ملامت گڼي او چمتو نه دي په تېر انتقادي نظر واچوي او حقایقو ته غاړه کېږدي. ددې ډلو غړي تردې کچې په خپلو کوچنیو ډلو او په خپلو سیاسي مرشدانو میني دي که یووالي ته یې غاړه هم اېښي ده حتی د خپل نامه نه دي تېر شوي. دلته به یې یوه بېلگه راوړل شي. کله چې د آرین تر مشرۍ لاندې ملي گوند د بکتاش تر لارښوونې لاندې د ترقی گوند سره یووالی وکړ نوم یې (د افغانستان ملي ترقی گوند) ته وده ورکړه. همدې گوند د نورالحق علمي تر ریاست لاندې (ملي متحد گوند) سره یووالی وکړ او نوم یې (د افغانستان د خلکو د ملی متحد ترقی گوند) ته ارتقا وکړه او ځپنو بیا په ټوکو دې گوند ته د (و غیره گوند) ویل. علمي هم لنډه موده وروسته د (و غیره گوند) څخه ووت او په خپل پخواني ملي متحد گوند په نامه یې فعالیت ته دوام ورکړ. د پخواني ا،خ،د،گ له گډې راوتلي کوچني سازمانونه ځانونه کین لاسي بلل خو په کړنلارو کې یې د کینو اندونو څه نه لیدل کېدل. پدې اړه په زړه پورې دا وه، سره لدې چې دوی عملاً د خپل پروني لیدلوري او باورونو سره مخه بڼه کړې ده خو د نورو جهادي یا غیر جهادي سازمانونو سره یووالي او یا ائتلاف ته زړه نه دی خوښ کړی او نور گوندونه یې انجويي گوندونه بلل.

پدې اړه به لیکوال د عبدالرشید آرین سره په هالنډ کې د یوه خلقي په کور کې د یوه مجلس یادونه وکړي چې شپږو اوو تنو نورو پخوانیو خلقیانو هم شتون درلود. آرین په خپلو خبرو کې وویل چې د نوراحمدنور سره بې ملاقات کړی او د دې کتنې موخه دا وه که د حزب مردم افغانستان سره یووالی وشي. لیکوال ترې وپوښتل چې په افغانستان کې لسگونه گوندونه فعالیت کوي ولې تاسو د دې گوندونو

سره يووالی نه كوی چې يوازي په پرچميانو پسې كرزئ؟ هغه وويل دا نور ټول انجويي گوندونه دي او مور هغوی نه پېژنو. ليكوال ورته وويل فكر كوم دا ټول به شكمن گوندونه نه وي، ښايي د ملي فكر خاوند گوندونه او وگړي پكې شتون ولري او د اړيكو په ټينگولو سره شونې ده، هغوی وپېژنئ او جوړجاړي ته هم ورسره ورسپړئ. د پرچميانو او خلقيانو مخينه معلومه ده چې شونې نه ده په يوه سازمان كې گډ فعاليت وكړي. د ليكوال له ليدلوري يوازي فاروق كارمند ملاتړ وكړ خو اړين خبره بلې خوا ته يووړله، ځكه چې قانع كوونكی ځواب يې نه درلود. كه چېرې د ناتويي اشغال په وړاندې د پخواني د ا،خ،د،گ له گېډې څخه رازېرېدلې سازمانونو دريځ ته وكتل شي بربنډ اشغال ته يې نړيواله مرسته ويلې او د اشغال لاندې فاسد حكومت څخه يې ملاتړ كړی دی. دوی ځانونه د چپ او مترقي غورځنگ ملاتړي گڼل خو په ولسمشريزو ټاكنو كې د جهادي ريښه لرونكو يا د لويديځ څخه ديسانټ شوو نوماندانو ملاتړ كړی نه د خپلو پرونيو همفكرانو او سازماني ملگرو څخه. غوره بېلگه يې د ۲۰۰۹ ز كال ټاكنو كې د شهنواز تڼي او حبيب منگل پرځای د كرزې او عبدالله څخه ملاتړ او حتی هغوی ته ټاكنيز كمپاين وو. هغه مهال ليكوال د ملي گوند له يوه غړي و پوښتل چې تاسې په ټاكنو كې د چا څخه ملاتړ كوی هغه وويل له كرزې څخه. ليكوال ترې پوښتنه وكړه ولي د تڼي يا منگل څخه ملاتړ نه كوی هغه په ځواب كې وويل د دوی بريا ناشونې ده. دا وه ددې گوندونو مبارزه چې بايد د قوي كانديد ملاتړ وكړي او دا ورته ارزښت نلري چې هغه څه ډول مخينه او ليدلوری يا تگلاره لري. د خلقيانو او پرچميانو تلپاتې دښمني لدې ښه جوتپري چې كله په همدې ټاكنو كې تڼي د بدخشان او هرات څخه زياتې رايې گټلې وې د كارمل پلوي حزب مردم افغانستان يوه غړي ليكوال ته وويل چې زموږ ملگرو سكاپي غونده راوبلله ترڅو تڼي ته په بدخشان او هرات كې د زياتو رايو گټلو لامل پيدا كړو. تڼي پدې ټاكنو كې ۲۹۶۴۸ او منگل ۲۱۵۱۲ رايې گټلې وې چې تڼي شپږم او منگل نهم ځای درلود او كرزې چې ولسمشر شو ټولټال ۲،۲۸۳۹۰۷ رايې گټلې وې. په ټولنه كې د دې سازمانونو اعتبار او نفوذ له دې ښه معلومېږي چې د ملي يووالي د گوند مشر عبدالرشيد جليلي ولسي جرگې ته په ۲۰۰۹ ز كال كې د ننگرهار څخه او د ملي گوندمشر عبدالحی مالک او داود راوش د حزب مردم افغانستان د گوند مشر په ۲۰۱۹ ز كال كې د كابل ښار څخه ولسي جرگې ته ځانونه كانديد كړل خو بريالي نشول.

د پورتنيو څرگندونو پر بنسټ دې پايلې ته رسېږو چې د پخواني د افغانستان خلك دموكراتيک گوند د گېډې څخه راوتلو سازمانونه وچو جزيره ته ورته ډلې وې چې ښايي ستر سازمان يې د څلورو زرو تنو څخه زيات غړي نه لرل. كه څه هم د گوندونو د قانون له مخې هغه مهال يو گوند په عدليه وزارت كې راجستر كېدای شوای چې لس زره تنه غړي ولري خو د اداري فساد له امله عدليې وزارت هغوی راجستر كړي دي يا دا چې عدليې وزارت ته ويل شوي وو هر څوك چې د گوند د جوړولو ليوال وي او د اشغال زېږنده واکمنی ملاتړ كوي هغه راجستر كړئ تر څو وښودل شي چې په جمهوريت كې د هرې ايډيولوژۍ او فكر خاوندان كولاى شي سياسي فعاليت وكړي. د دې سازمانونو ټيټ كميت او كمزوری سياسي فعاليت ښيي چې ددې جوگه نشول په ځوان نسل كې ريښې و ځغلي او د خپلو پخوانيو ملگرو ملاتړ يې هم تر لاسه نكړ. كه څه هم د خلقيانو او پرچميانو له گېډې را وتلو كوچنيو ډلو د اشغال زېږنده واکمنی څخه ملاتړ كړی دی خو عجيبه دا وه چې همدې بلواكي واکمنی پر پرچميانو باور كړی دی او لوړ مقامونه يې ورکړي خو خلقيانو ته يې پام نه دی را گرزولی. د اشغال زېږنده جمهوريت كې پرچميانو غوره درېځونه درلودل، په واکمنی كې سربېره د ولسمشرانو سلاكاران هم پاتې شوي دي لكه نورالجع علمي، محمد عالم رزم، محمد حنيف اتمر، عبدالرشيد دوستم، ذكي، شاکر، ډاکتر سهيلا صديق، جنرال افضل لودين، خليل الله زمر، سليمان لايق، عبدالوهاب ساپي او ... وروستي دوه تنه د

گوند د بنسټ اېښودونكي كنگرې برخوال وو او زمر د د پاڅون وړاندي د پرچم د رهبري غړی وو. زمر د ثور د پاڅون وروسته زنداني شو او د نجيب الله د واكمنۍ په وروستيو كې له زندانه خوشي كړل شو. پرچميانو د ده د زنداني كېدو لامل دا گڼلو چې هغه د داودخان حكومت ته د پرچميانو په اړه رپوټونه وركول. عبدالوهاب صافي او جنرال لودين د غني سلاكاران وو. غني غوښتل چې لودين د دفاع وزير وگوماري خو د ځينو چارواكو د مخالفت له امله د دفاع وزير په توگه د هغه په مقرري بريالی نشو. د ځينو په اند غني لدې كبله په پرچميانو ډډه لگوله او باور در لود چې هغه د دموكراسۍ په لسيزه كې د پرچم د سازمان سره سازماني اړيكي لرلي. پدې اړه مسكين يار چې د امريكې څخه د يوه ټلويزيون متصدي دی په يوه پروگرام كې وايي چې غني دی د كارمل او اناهيټا كور ته هم بوولی وو.

ناكامي هڅې

كله چې يو څوك په شعوري ډول سياست ته مخه كړي، د يوه گوند غړيتوب يې منلی وي او ډېره موده ددې گوند حرفوي كدر پاتې شوی وي معنی يې دا كيږي چې د داسې يوه وگړي ژوند د همدې خوځښت او دهغه د ملي او انساني هدفونو سره تړلی دی او هيله لري دا غورځنگ د هېواد د سياسي ډگر يو اغېزمن لوبغاړی پاتې شي. يو د داسې كسانو څخه د كتاب ليكوال دی. له همدې امله د گوند د ټوټې ټوټې كېدو وروسته ليكوال هڅې وكړلې چې ددې پاشل شوي خوځښت په بيا په پښو درولو كې ونډه واخلي. له بده مرغه دې هلو ځلو كوچنې برياً نه لرله. بنيابي د نورو لاملونو سربېره د اړيني پوهې نشتون او د گوند د واكمنۍ پر مهال د غوره دريځ نه لرل وي. لكه څرنگه چې مخكې راغلي وو د ناټويي اشغال په لومړيو كې په هالنډ كې د گوند د په پښو درولو له بهير څخه دې پايلې ته ورسېد چې د ملي يووالي او د سولې غورځنگ سربېره د بل خلقي خوځښت جوړول گټور نه دي. د همدې كبله پدې فكر كې شو كه امكان ولري په هالنډ كې ټول پخواني خلقيان په يوه سازمان كې تنظيم شي. لدې وروسته دا لړۍ نورو اروپايي هېوادونو او افغانستان ته وغزېږي او پدې ډول د خلقيانو د يوه واحد گوند د بيا په پښو درېدو خوب په واقعيت واوړي. له همدې امله د ځينو ملگرو سره د همغږۍ وروسته د هالنډ د امستردام په ښار كې د داسې غونډې د سمبالولو كار ته اوږه وركړه چې په هغو كې په هالنډ كې د ملي يووالي، سولې غورځنگ، د تفاهم د نهضت اړونده ډلو استازي او غير سازماني پخواني خلقيان برخه ولري او د گډ فعاليت يو سند لاسليك شي. دا غونډه د ۲۰۰۳ كال په لومړيو كې جوړه شوه. په هالنډ كې د سولې غورځنگ، د ملي يووالي گوند، د تفاهم د بهير مسولين د خپلو څوڅو تنو ملگرو او څو تنو غير سازماني ملگرو چې ټولټال پنځلس تنه كېدل په غونډه كې برخه لرله. د غونډې په پيل كې د ملي يووالي مسؤل ليكوال ته وويل: " مور كوم سند نه لاسليك كوو." د دې خبرې په اورېدو سره لكه چې په اور اوبه واچوي خواشيني شوم او له ځان سره مې وويل چې سند نه لاسليكوي نو د څه لپاره راغلي ياست. هغه ته مې وويل سمه ده. په غونډه كې ټولو د خلقيانو پر يووالي ټينگار وكړ خو داسې ښكارېدل چې د تفاهم نهضت او د غيرسازماني ملگرو پرته د سولې غورځنگ او د ملي يووالي گوند استازي د گډ فعاليت سره ليوالټيا نلري او ويل يې چې مور خپل گوندونه جوړكړي دي څوك چې د مبارزې ليوالټيا لري زموږ د گوندونو دروازي د هغوی پر مخ پرانېستي دي. پدې ډول غونډه بېله كومي پايلې پای ته ورسېدله. دې ناکامي هڅې نهيلی نكړم او پدې فكر كې شوم چې داسې يو مركز را وپنځول شي چې خلقيان گډ كار ته وهڅوي، دا گډ كار دې ته لاره هواره كړي چې د خلقيانو ترمنځ سليقوي اختلافاتونه له منځه لاړشي او

د يو كېدو لپاره اړين شرايط برابرشي او سر بېره پردې د هېواد د روانو سياسي-ټولنيزو بهيرونو او پېښو په اړه د خلقيانو دريځ ولس ته ورسول شي. د ليكوال له انده اړينه وه چې يوه ويب پاڼه را وپنځول شي. دا مسأله د هالنډ د ځېنو ملگرو سره طرحه شوله او ټولود عادت له مخې په پوره شوق سره پدې لار كې د مرستې او قلمي همكاري تېرونه وډبول. د ملگرو دې ليوالتيا ته په كتو سره په ۲۰۰۴ ز كال كې د خلقي شته سياسي ډلو او علاقمندانو كوچنې ناسته راوبلل شوه. دا مهال د تفاهم له نهضت څخه ملي گوند زيږېدلى وو چې د دې گوند استازو هم په ناسته كې برخه اخېستې وه. په غونډه كې ټولو د وېب پاڼې جوړول اړين وگڼل او د (۲۸ - اسد) په نامه مو د وېب پاڼې د جوړولو پرېكړه وكړه. خو كله چې د دې پاڼې د جوړولو تخنيكي پروسيجر پاى ته ورسېد او د لگښت مساله را پورته شوله د ملي گوند د غړو او څو تنو غير سازمانې ملگرو پرته نورو برخه وانه اخېستله. همدارنگه د عصمت الله رسا پرته نورو خلقيانو په خپلو تحليلي ليكنو سره د پاڼې د جوړېدو سره مرسته وكړه كه څه هم ځېنو شعرونه او كيسې راولېږلې نه سياسي او ټولنيزې شننې او ارزونې. د خلقيانو مشر صالح محمدزيري درى ليكنې چې يوه يې تحليلي او دوى كيسې وې پاڼې ته راستولې دي. پدې هكله عجيبه خبره دا وه چې يوه ورځ حبيب منگل د پرچميانو له مشهورو كدرونو څخه د تلفوني خبرو په ترڅ كې را ته وويل " زيري صاحب زما څخه وغوښتل چې د ۲۸ - اسد وېب پاڼې سره قلمي همكاري وكړم " خو منگل د پاڼې سره همكاري ونكړه. ليكوال ته داسې ښكاره شول چې منگل ليكوال په ديپلوماتيکه ژبه وپوهولو چې گواكي ۲۸- اسد پاڼه زيرى رهبري كوي، داسې گونگوسې هم خپرېدې چې دا وېب پاڼه په ملي گوند پورې تړلې ده. كه دا ويب پاڼه ملي گوند خپله پاڼه گڼله د دې گوند د نظر او قلم خاوندانو چې په رسنيو او ټولنيزو شبكو كې فعال وو او يو شمېر يې د ناټويي ځواكونو پرمټ د واكمن بلواك حكومت په ملاتړ تحليلي ليكنې كولې او په گرډيو ميزونو كې هم د سياسي كارپوهانو په نامه را څرگنديدل پدې ويب پاڼه كې به يې يوه مقاله خپره كړې وای. دا ډول بي بنسټه تبليغات او د خلقيانو نه همكاري د دې لامل وگرزېدل چې له دريو كلونو خپرونو وروسته ويب پاڼه خپلې خپرونې ودروي. د وېب پاڼې د خپرونو د درولو اصلي لامل دا وو چې دا پاڼه د خلقيانو د اندونو په نشراتي ارگان او د خلقيانو د يووالي په مركز وانه وېستله. البته پاڼې د لوستونكو پام ځانته راگرزولى وو او د مختلفو نظرياتو د خاوندانو ليكنې پكې خپرېدلې. په ۲۰۰۵ ز كال كې د پالټك په نامه يوې رسنۍ د شته افغاني ويب پاڼو په اړه نظر سنجي كړې وه چې پدې نظر سنجي كې ۲۸ - اسد ويب پاڼې دريم ځاى تر لاسه كړى وو. ښايي نورو پخوانيو خلقي او پرچمي كدرونو د افغانستان د ننه او بهر ورته هلې ځلې كړې وي خو دا چې هلوځلو يې اړينې پايلې نلري د هغوى د هڅو ناکامې هم ښيي.

خلقي خونې

په ۲۰۱۷ كال كې د افغانستان د خلکو ملي ترقي گوند خلقي اړخ د انټرنېټ په مجازي نړۍ كې د "خلقي خونو" په نامه خونې جوړې كړې. د دې خونو نوښتگر په امريكا كې مېشت زمرى كمالپوري د څارندوى پخوانى افسر او عبدالقيوم د شوروي د تېري وروسته د كندهار د ښاري گوندي كمېټې منشي او په كابل كې عبدالله حبيب سرحدي برحال افسر او احمدستانكزى پخوانى افسر وو. دوى هغه خلقيان چې فېسبوکي اكاونټونه لرل په خونو كې اېډېټ او تړي ويې غوښتل چې د خپل ټوټې ټوټې شوى گوند په پښو درولو كې برخه واخلي. گڼ شمېر پخوانيو خلقيانو دې بلنې ته مثبت ځواب ورکړ او د څو ورځو په ترڅ كې د دې خونو برخوال تر اته سوو تنو هم واوښتل. ليكوال هم په پوره ليوالتيا پدې فكر چې ښايي

پرونيو سازمانی ملگرو يې د افغانستان د اوږد مهال ناورين، اشغالونو او د گوند د واکمنۍ د ترخو تجربو څخه د عبرت درس اخېستی وي د ډله بنديو سره به يې مخه ښه کړې وي او غواړي يو ملتپال سياسي گوند جوړ کړي کوم چې د ناټويي اشغال خلاف دريځ غوره کړي . په خونو کې د ليکوال فعالې ونډې ته په کتوسره د خونو د فعاليت سمبالوونکي ، زمري کمالپوري ورسره اړيکې ټينگې کړلې او د خونو د چارو د ښه سمبالولو په موخه يې سلا مشورې غوښتلې . د خونو د فعاليت په لومړيو کې اکثريت برخه وال د خونو د فعاليت څخه راضي برېښېدل . په خونو کې د يووالي د بهير په اړوند د فعالو برخوالو د اندونو او نظرياتو څخه چې شمېر يې شاوخوا پنځلس تنه کېده جوت شول چې ډېری په پرون کې ژوند کوي ، تراوسه د مخکنيو ډله بنديو درانه پېټي ليردوي د خپل گوند د اته ويشت کلن تاريخ او د هېواد د روان ناورين څخه يې زده کړه نه ده کړې. د خونو د فعالانو دريځونو ته په کتوسره هغوی په دريو ډلو وېشل شوي وو.

لومړی ډله هغه کسان وو چې فرکسيوني تمايلات يې نلرل ، د گوند پخواني مشران تره کې او امين يې سياسي مرشدان نه گڼل . هغوی د خلقيانو د يوه ستر خوځښت د جوړولو په سوچ کې وو. دوهمه ډله د امين پلويان وو او دريمه ډله چې ظاهراً د تره کې پلويان شمېرل کېدل. دا ډله بيا په دوو برخو وېشل شوې وه چې يوې ډلې تره کې ته د گوند د بنسټ اېښودونکي په توگه درناوی کاوه نه دا چې د نوموړي په نامه سوداگري وکړي .دوهمه ډله يې هغه سياسي سوداگر وو چې د شوروي د اشغال پرمهال د امين سره د مخالفت په تمثيل سره په سټېژ کې ناست وو. په خونو کې د لومړۍ ډلې (د فرکسيونبازۍ سره پردي او ناپېيلې) اغېز ځکه محسوس نه وو چې هغوی متشکل نه وو ،خو دوو نورو ډلو ځانگړی اغېز درلود ځکه چې هغوی سازمانی تشکيلات لرل او د يوه مرکز څخه رهبري کېدلې. دې دواړو ډلو د خونو په فعاليت او پرېکړو ټاکنو کې اغېز درلود پدې معنی چې د خلقيانو د يووالي کلی د دوی سره وه . دا متشکل خلقيان د خلکوملي ترقي گوند(عبدالحی مالک) او ملي يووالي گوند(عبدالرشيد جليلي) سازمانونو غړيتوب درلود. د خلقيانو د گډې څخه راوتلو دوو نورو سازمانونو سولې غورځنگ(شهنوازتنی) او د افغانستان خلق انقلابي گوند(شيرگل اوستا)استازو هم په خونو کې شتون درلود خو هغوی ناندریو او پرونيو اختلافونو ته لمن نه وهله. د خونو د جوړېدو په درشل کې د سولې غورځنگ مشر شهنوازتنی د خلقيانو په پټه شعار ور ته دا پيغام «ته رهبر زه دې عسکر»خپور کړ. د دې شعار ډوله پيغام معنی دا وه چې دی د يووالي په موخه د مشرتابه څخه هم تېر دی. هممهاله د دا ډول پيغام خپرېدل او د خلقي خونو جوړېدل هم عجيب برېښېدل . د نظرونو د اختلاف سره سره د خونو اکثريت برخه والو په ليکنو او کمټونو کې دوه گډ دريځونه درلودل ،يو دا چې تېر هېر او خلقيان په يوه خوځښت کې راټول شي او بل دا چې د پرچميانو سره گډ فعاليت شونی نه دی او له هغوی سره بايد اړيکې وشلول شي چې دا اشاره د خلکو ملي ترقي گوند ته وه چې د پرچمي داود راوش په مشرۍ د افغانستان د خلکو ملي ترقي گوند کې تنظيم وو . د خلکو د ملي ترقي گوند د پرونيو خلقيانو اکثريت د پرچم سره د سازمانی اړيکو د پرېکون ليوال وو.البته د دې گوند هغه غړو چې د عبدالرشيد آرين پلويان شمېرل کېدل د يووالي په بهير کې د ټولو ملي او مترقي ځواکونو پر يووالي ټينگار درلود چې په غير مستقيمه توگه موخه يې د پرچميانو سره د خپل يووالي څخه دفاع وه .د خونو د لنډې مودې فعاليت وروسته څرگنده شوله چې عبدالرشيد آرين او عبدالرشيد جليلي د خلقيانو د يووالي د بهير سره همغږي نه دي او پايله يې دا شوه چې غوڅ اکثريت د ملي يووالي غړي چې هغه مهال د نوموړي سازمان مشر عبدالرحيم سالارزی وو د جليلي خلاف دريځ ونيسي . جليلي دې وضعيت ته په کتو سره د خپلو همفکرانو ځانگړي ډله جوړه کړله او سربېره پردې د بېري امين (د امين زوی) په مشرۍ هم ددې گوند يو شمېر غړو لدې گوند څخه لار

بېله کړي او پدې ډول د ملي يووالي گوند په دريو ډلو ووېشل شو. ملي ترقي گوند هم عملاً په دريو ډلو ووېشل شو. د عبدالحی مالک په مشرۍ د گوند يوه برخه د پرچم څخه جلا شوه، آرین او پلويان يې د پرچم سره پاتې شول او بلې سترې برخې يې د منظمې سياسي مبارزې څخه لاس واخيست. پدې ډول دا دواړه گوندونه ټوټې ټوټې شول. د خونو د جوړېدو بله پايله دا شوه چې د پرونيو خلقيانو ترمنځ واټن لا زيات شي. د خونو فعاليت وښودل چې خلقيان د بيان د آزادۍ او د ډيالوگ او مشاجرو له لارې د اختلافونو د حل سره پردي دي او ډېری يې په پرون کې ايسار پاتې دي او بده دا چې اکثراً د ناټويي اشغال په ملاتړ کې ولاړ دي. د خونو د جوړېدو څه موده وروسته د ملي يووالي گوند د خونو سره پدې نامه بايکات وکړ او جلا خونه يې جوړه کړله چې غوښتنو ته يې پام نه راگرزول کېږي، ځکه چې عملاً د خونو رهبري د ملي ترقي گوند سره وه. همدارنگه يو شمير ناپېيلو خلقيانو د خونو نه اغېزمنتوب او د دوی وړانديزونو ته نه پاملرنې ته په کتو سره د خپلواکو خلقيانو په نامه جلا خونه جوړه کړله او خپل وړانديزونه او خپلې طرحې يې خونو او گوندونو ته لدې لارې وړاندې کولې. په خونو کې د خپلواکو خلقيانو په اړه د ملي ترقي گوند دريځ له هماغه پيل څخه دوستانه نه وو او د هغوی په اړوند د ملي يووالي گوند دريځ د وخت په تېرېدو مثبت لوری نيولو. بنيادي د ملي يووالي د سازمان دا دريځ لدې امله وو چې د خپلواکو خلقيانو په څېر د هغوی وړانديزونو ته هم د خونو نوښتگرو او چلوونکو پام نه راگرزولو. د ملي يووالي گوند اړونده فعالانو پردي ټينگار کاوه چې د يووالي په بهير کې د خپلواکو خلقيانو طرحې ومنل شي. خپلواکو خلقيانو کوم تشکل نه درلود او د نوي تشکل د راڅرگندېدو ليوانتيا هم نلرله. د دې ډلې مرکزي کسان سيدرحمن رحمانی، نورالحق نبي زاده څلی، عصمت الله رسا او ليکوال وو. خپلواکو خلقيانو د خلقي خونو وضعيت ته په کتو سره چې دا خونې د خلقيانو د يووالي لپاره گټه نلري بلکې د خلقيانو لا پاشلو ته لار هواروي او که نېغ په نېغه د خونو سره پريکون وکړي د نه يووالي ملامتې به پر دوی واچول شي. هغه مهال به اصطلاح خپلواکو خلقيانو غوره وگڼله چې لنډه موده به د خپلواکو خلقيانو په نامه فعاليت وکړي که دا دريځ يې يووالي ته مرستندوی شي موخې ته به رسيدلي وي او که دې موخې ته هم ونه رسېږي د خپلواکو خلقيانو په نامه خونه به وتړي. هماغه دي چې د يوشمېر نورو ملگرو لکه عصمت الله سهاک، اسدالله زغرد او تاج محمدحبيب سره گډ د خپلواکه خلقيانو په نامه فعاليت ته دوام ورکړ او څه موده وروسته يې خپل فعاليت ودرولو. البته د ملي گوند او ملي يووالي اړونده فعالان لا تر اوسه ځانگړې خونې لري او د سياسي فعاليتونو په نامه خپل بنديارونه پر مخ وړي.

د دې خونو د فعاليت پايله دا شوله چې پخواني سازماني او غير سازماني خلقيان يې لا نور هم سره ووېشل شي او يا په بله وينا د خلقيانو د يووالي پرځای يې بېلوالی راوړ، د خلقيانو نسبي دوه غټ گوندونه يې ټوټې ټوټې کړل او د خلقيانو ترمنځ يې د بې باورۍ کچه لوړه کړله. بېله کومه شکه د هر چا څخه زياته پوره د خونو په نوښتگرو لوبږي. د خپلواکو خلقيانو د خونې د تړلو څه موده وروسته ليکوال ته د محمد سرور خوشحال لخوا يو عجيب مسېج راغی چې له ليکوال څخه يې يو لړ پوښتنې کړې وې. يوه يې دا وه چې خواتي د محمد کبير کارواني په وژنه کې لاس درلود. دا پوښتنې هغه ته د ملي گوند او د دې گوند د پلويانو د يوې سکايپي غونډې له امله پيداشوي وې چې د ليکوال په پټه يو لړ نور توروته هم لگول شوي وو. که څه هم خوشحال په ليکوال د تور لگونکي نوم نه وو راوړی خو وروسته معلوم شول چې هغه معلم قيوم د شوروي خاينانه پوځي يرغل له برکته د کندهار د ښاري گوندي کمېټې د منشي په توگه گومارل شوی وو. ليکوال خوشحال ته ځوابيه مسېج وليږلو چې هغه د ليکوال د دولتي دندو په اړه وو تر څو دا ښاغلی وپوهيږي چې کله ارواښاد کارواني د شهنواز تڼي د کودتا په تور د پرچميانو له لوري ووژل شو ليکوال په مسکو کې زده کړې کولې. خوشحال ځوابيه مسېج راولېږه چې ځيني

برخې يې دا دي: «په پوره درناوي او بښنه غواړم چې داسې پوښتنې مې درته وړاندې كړې دي. اوس مې ياد ته راغلل ته د حربي پوهنتون د سياسي آمریت معاون وي. هغه وخت زه پوهنځی پياده كې محصل وم ترسخت فشار لاندې وم ...، زه تا د يو سپېڅلي خلقي په توگه پېژنم. د اردليانو په نامه ستا يو پوست مې تاييد او شېر كړی وو، هغه ماته په خونو كې جنجال جوړ كړ. دغه پوښتنې چې ما درته وړاندې كړې وې ما غوښتل چې درواغ او رښتيا معلوم كړم. له داسې بېخايه ټاپو لگولو رنځ وړم...» كه د نوموړي سكاپيې غونډې برخه وال دا څو كړنې ولولي بنيايي وپوهېږي چې قيوم سياسي فعال دی يا د امريكايي اشغال ملاتړی. د قيوم سره ليكوال هېڅ ډول اړيكي او مناسبات نلرل او بنيايي د ليكوال د اشغال ضد دريځ ددې سبب شوی وي چې د هغه دښمني وگټي لكه څرنگه چې محمد سرور خوشحال ته يې د ليكوال د اردليانو په اړه ليكنې خپرولو جنجال جوړ كړی وو. ددې څخه ښكاري چې معلم قيوم له هغو افغانانو سره دښمني لري چې اشغال ضد دريځ يې درلود. د معلم قيوم په اړه به يوه بل واقعيت ته گوته ونيول شي او هغه دا چې بنيايي هغه لومړی خلقي مجاهد؟! وي داسې مجاهد چې د هېواد څخه د شوروي اشغالگرو له وتلو وروسته دا.خ.د.گ.د واكمنی خلاف جهاد كړی دی هغه گوند چې دی يې د كندهار په څېر د ستر ښار د گوندي كمېټې منشي وو. دا كومه ادعا نه بلکې ددې خلقي مجاهد خپلې څرگندونې دي چې د «استبداد» په نامه په خپل كتاب كې يې د خپلو جهادي كارنامو يادونه كړې ده. دا خلقي مجاهد جهاد ته د مجاهدينو قوماندان ملامنگ چمتو كړی دی. هغه د خپل كتاب په ۲۸۴ مخ كې د مجاهد ملامنگ دا خبرې راوړي چې قيوم ته يې په پاكستان كې كړې وې: «زموږ سره خبرې د امريكا سره خبرې. موږ د امريكا خلك يو. د تنظيمونو او پاكستان پروا نلرو. دا خبرې مې د نياز محمد مهمند، قادر اكا او گلداد سره شريكې كړې او خوند يې ورنكړ.» دا هغه مهال دی چې د كېب د شپاړلسمې ډرامې وروسته يو شمېر خلقيان پاكستان ته وتښتېدل چې قيوم يو له هغو څخه وو. كه څه هم هغه د مجاهدينو سره د همكاري په اړه خبره د دريو تنو مهمند، اكا او گلداد سره شريكه كړې او هغوی د اړين بصيرت له كبله د جهادي ډلو سره همكاري ته ليوالتيا نه ده ښودلې او د قيوم په وينا خوند يې ورنكړ خو ده د ملامنگ له اړبكيانو سره گډ په هلمند او كندهار كې د حكومت خلاف جهاد كې برخه اخلي.

د يادولو وړ ښكاري هغو ژمنو خلقيانو چې د زړه له تله يې هيله لرله چې خپل ټوټې ټوټې شوی گوند بېرته په پښو ودروي او د يووالي په موخه يې خونو ته مخه كړه ورته بنيايي دي پوښتنې ته د ځواب موندلو په لټه كې شي چې په ۲۰۱۷ ز كال كې ولي د يووالي په ځای بېلوالی راغی، دا تصادفي پېښ شول يا د خونو د طراحانو نقشه همداسې وه. د خلقي خونو د نوښتگرو نه رښتینولي په لاندې بېلگه كې د پوهيدو وړ ده. يوه ورځ زمري كمالپوري د مسنجر له لارې را سره اړيکه ونيوله او د خبرو په ترڅ كې يې وويل چې «د شهنواز ټټي او عبدالرحيم سالارزي ترمنځ مې د يووالي د هوکړه ليک د لاسليک مخه ونيوله، پداسې حال كې چې هغوی دواړو عبدالله حبيب سرحدي ته انتظار ايست او ما سرحدي ته وويل چې ورنشي. د خپل دې كار لامل يې دا گانه چې ملي ترقي گوند د امينيانو سره د يووالي ليوال نه دی.» ليكوال ورته وويل تاسې چې د امينيانو سره يووالی نه کوئ نو بيا مو ولي د ټولو خلقيانو د يووالي شعار اوچت كړی دی؟ بنيايي نوموړي زما له دريځ څخه چې په ځېنو مواردو كې د امين منتقد پاتې شوی يم، فكر كاوه چې زه به ورسره همغږی وم. پداسې حال كې چې د يوه سياستوال او يا د گوند د مشر منتقد پاتې كېدل د هغه او يا د هغه د همفكرانو سره د دښمنی معنی نلري او په بله خوا د يوه ارمان د همفكرانو سره منافقت په هېڅ دليل د منلو وړ نه دی.

د خلقي رنگارنگ خونو د فعاليت او د خلقي ريښې لرونكو ډلو د فعالانو د پرله پسې لېدنو كتنو پايله دا شوه چې د كاغذ پر سر د ۱۳۹۹ لمريز كال د چنگاښ په ديارلسمه د (۲۰۲۰ زريز كال، جولای دريمه)

په كابل كې يو هوكره ليك لاسليك او د جولای په اوومه زمري كمالپوري په خپل وال كې خپور كړ چې په يوه برخه كې يې راغلي وو: "تر اوږدې مودې بيلتون وروسته شپږو سياسي جوړښتونو؛ د افغانستان ملي يووالي گوند؛ د افغانستان د ملي ترقي گوند؛ د افغانستان د خلكو د سولې او نېكمرغۍ سازمان؛ د افغانستان د سولې، دموكراسۍ، او بيارغونې لپاره د تفاهم نهضت، د واحد، سراسري اغيزمن خلقي گوند د جوړولو له پاره د تفاهم او انسجام كميتې او د همفكرو ملگرو د يووالي مركز تر زياتو هڅو او هاند او اوږدو جدي بحثونو وروسته د وحدت د سندونو- تفاهمليك، د عمل مؤقتې برنامې او د وحدت د ميكانيسم- طرحې تصويب كړې." ددې اعلاميې له خپرېدو دوي ورځې وروسته د چنگاښ پنځلسمه په فېسبوک كې د افغانستان د سولې غورځنگ گوند، د خلق كارگر گوند، د سترتره كې د بنوونځي پلويان، روسيه كې د خلق دموكراتيک گوند پخواني غړي، د قضاوت ټولنه، د يووالي خوځښت د عام او تام سازماني او انقلابي، مفكرووي او سياسي يووالي اعلاميه هم خپره شوله. ددې اعلاميو د خپرېدو سره هممهاله دې ډلگيو د يو بل خلاف تبليغات پيل كړل. ددې اعلاميو د خپرولو وروسته د دوی د فعاليت په اړه څه ندي اورېدل شوي. د امريكې په مشرۍ د ناتويي اشغال تر پايه كوم خلقي گوند چې لږترلږه د دوو- دريو ډلو څخه جوړ شوی وي را څرگند نشو. د ناتويي اشغال پر مهال چې په كابل كې د گوندونو كارخانه جوړه شوې وه رنگارنگ گوندونه يې توليد او بازار ته وړاندې كړل. همدې كارخاني خورا بې كيفيته توکي يعني د يو شمېر پخوانيو خلقيانو او پرچميانو څخه هم د گوندونو په نامه خورا بې كيفيته توکي بازار ته وړاندې كړل. دا گوندونه د اشغال د بدعتونو څخه يو بدعت وو. داسې گوندونه پدې كارخانه كې توليد شول چې مشتريان يې نرل خو عايد يې ډېر وو. شل كلن ناتويي اشغال وبنودل چې ولسپال گوندونه د پرديو په اشارو او مالي مرستو سر بېره په پمنو فكرونو، سياسي نيرنگونو او خپرنو معاملو نه جوړېږي.

له جگړې تر مصالحي

د ۲۰۰۱ کال ناین اپېلون تر هگريزو بريدونو وروسته د امريکا ولسمشر جورج ډبليو بوش په خپله وينا كې وويل: "مونږ به د هغه كسانو او د هغو دولتونو چې هغوی ته يې پناه وركړې ده توپير ونكړو." همدارنگه د دې پېښې په ورځ يې بيله څېړنو د پېښې پړه په القاعده شبكې واچوله. دې ډول څرگندونو ښودل چې افغانستان د امريکا د پوځي يرغل له گواښ سره مخ دی. پداسې يوه بېرني حالت كې چې يوه اړخ، امريکا د جگړې او مقابل لوري اسلامي امارت د جوړجاړي دريځ غوره كړی وو، سليم عقل او د م، م د منشور غوښتنه دا وه چې رامنځته شوي ستونزه د سياسي لارې حل شي. خو د نړۍ سوېر ځواک له امارت د يولر نورو غوښتنو سر بېره دا هم غوښتل چې بېله څه ويلو اسامه بن لادن امريكايانو ته وسپاري او امريكايانو ته اجازه وركړي چې په افغانستان كې ټول پوځي مركزونه وڅاري. د طالبانو له لوري د امريكايانو غوښتنو ته د غاړې نه اېښودل د دې لامل شو چې امريکا - انگرېز پر افغانستان تېری وكړ. د تېري يوه ورځ وروسته د اکتوبر په اتمه بوش پخپله بله وينا كې طالبانو ته وويل: "يا به وژل كېږئ يا به بنديان كېږئ." دا نو د يوه باتور ولس ته د زماني د فرعون التيماتوم وو. د دا ډول التيماتوم معنی مرگ او يا ذلت ته غاړه اېښودل وو. افغان مرگ مني خو ذلت نه، او هغه د قربانۍ د پسه په شان ځان قصاب ته نه سپاري بلکې د قصاب په وړاندې هم دريږي. د بوش دا پيغام كوم سوداگريز ريکلام نه وو بلکې عملاً يې خپلو پوځيانو ته د طالب جنگيالي او هر سرکښ افغان د وژلو او تړلو دستور وركړ. څرگنده بېلگه يې په ليلي دښته او د مزار شريف په جنگي كلا كې د زرگونو طالب

اسيرانو ډله بيزه وژنه ده . د انگلوساكسون د اشغال وروسته په لومړيو كلونو كې هم حامدكرزي او هم امريكايانو د طالبانو د تخم د ورکولو خبرې كولي همدا لامل وو چې هغو طالب مشرانو او جنگياليو چې عادي ژوند ته مخه كړې وه د ملي امنيت د دستگاه ، پوځ او د شمال تلوالې د ځورولو، وژلو او ترلو له گواښونو سره مخامخ شول د طالب او تر شك لاندې افغانانو په كورونو چاپې پيل شوې. دا ډول كړنې ددې لامل وگرزېدلې چې گڼ شمېر پښتون توکمه هېوادوال اړ شي غرونو ته وخيږي او يا پاکستان ته كډه شي او پدې ډول د اشغال خلاف وسلوال ملي مقاومت پيل شي. پدې اړه د دې واقعيت يادول اړين برېښي چې د نجيب الله د واکمنۍ د نسکورېدو په درشل كې د شمال تلوالې په جوړېدو سره افغاني ټولنه جبراً د يوې پردۍ د سناريو له مخې د پښتون او غير پښتون د ویش له گواښ سره مخ شوه. شمال تلوالې واک ته په رسېدو د پښتنو د ځورولو سربېره په هېواد كې د ځمكې په سرمحشر جوړ كړ او په رنگارنگ وحشتونو لاس پورې كړ. همدا لامل وو چې د دې وحشت د ختمولو په موخه طالبانو له كندهار څخه سر راپورته كړ او غوڅ اكثریت پښتنو دې تحريك ته مخه كړله . البته د نورو ورونو قومونو استازي هم د طالبانو د تحريك تر څنگ ودرېدل خو په مشرتابه كې يې د پښتنو ونډه غوښينه وه ، لكه څرنگه چې په شمال تلواله كې پښتنو هم شتون درلود خو غوڅ اكثریت يې غير پښتانه او په مشرتابه كې يې تاجك توکمه مخور ولاړ وو. همدا لامل وو چې د انگلوساكسوني اشغال پرمهال هر پښتون طالب گڼل كېده او تر گواښ لاندې وو. لكه څرنگه چې مخكې ويل شوي وو ملامحمد عمر د طالبانو د اسلامي امارت مشر د كندهار د سقوط وړاندې د راډيو له لارې امريكايي چارواكو ته دا پيغام خپور كړ: "تاسو فكرمه كوئ چې د بنارونو په سقوط سره به ستاسې په مقابل كې افغانان تسليم او له مقاومت لاس په سر شي ، بلکې هغوی به له تاسو سره د مقاومت په خاطر غرونو ته خپري او له هغه ځايه به ستاسې پر خلاف جهاد ته دوام ورکړي. " ژوند هم د ملا عمر په وړاندوېښه د صحت مهر ولگاوه ، د اشغال خلاف مقاومت پيل شو او د دې مقاومت د ملاتير طالب جنگياليو جوړ او لارښوونه يې هم ملامحمد عمر مجاهد كوله. د امارت د نسکورېدو څه کم پنځه مياشتني وروسته طالب جنگياليو ۲۰۰۲ ز كال د مارچ په څلورمه د پكتيا ولايت په شاه وليكوت كې په امريكايي اډه بريد وكړ او څو چورلكي يې ور ويجاړې كړي. د بريد دوه اونۍ وروسته جنرال ټامي فرانكس د امريكايي ځواكونو قوماندان اعتراف وكړ چې د طالبانو په بريد كې دوه چورلكي ويجاړې ، اته تنه عسکر ووژل شول او ۸۲ تنه ټپيان شول. د وخت په تېرېدو سره د جگړو لمن او ورسره جوخت د طالبانو د ولکې سيمي پراخېدې خو د طالبانو په اړه د امريكايانو په ستراتيژۍ كې چې د جگړې او طالبانو د بشپړې ماتونې ستراتيژي وه د بدلون كوم څرك نه لگېده. كله چې د امريكې ۲۰۰۸ كال ولسمشريزې ټاکنې دموكرات گوند وگټلې او باما د طالبانو د ماتولو په پار په افغانستان كې د اشغالگرو ځواكونو شمېر له پنځه څلوېښتو زرو څخه يو لک او دېرشو زرو ته ورسولو ، او بنيایي چې دا شمېره لا لوړه وي ځكه چې اشغالگرو د خپلو پوځيانو كره شمېر هېڅكله هم نه دی ويلې. خو د اشغالگرو ځواكونو زياتول او د هغوی وحشيانه بمباريو او د پوځي عملياتو زور نه دا چې اشغالگرو او د هغه مزدور حكومت ته گټه ونكړه بلکې د افغانانو د غوسې، د طالبانو د پياوړتيا او د بهرنيو پوځيانو د مرگ او ژوبلې د زياتېدو سبب وگرزېدل . غوره بېلگه يې په ۲۰۰۹، ۲۰۱۰ او ۲۰۱۱ كلونو كې د هغوی د تلفاتو زياتوالی دی چې په ۲۰۱۰ كال كې لوړ رقم ۷۱۰ ، په ۲۰۱۱ كې ۵۵۹ او په ۲۰۰۹ كې ۵۱۶ تنه ښودل شوی دی. لدې امله او باما د خپلې لومړۍ دورې په وروستيو كې اړشو چې د طالبانو سره د جوړجاړي په اړه فكر وكړي. د امريكا په تگلاره كې د دا ډول بدلون معنی دا وه چې امريكا د آسمان څخه ځمكې ته راکښته شوله . كه څه هم امريكايانو د طالبانو سره پټې خبرې اترې په ۲۰۰۷ كې پيل كړې وې خو په ۲۰۱۲ كال د جنورۍ په دريمه يې له طالبانو سره خبرې رسنيزه كړې چې د مارچ

تر شپاړلسمې پورې يې دوام وموند. طالبانو دا مذاكرات لدې امله ودرول چې گواكي امريكايان په خبرو كې رښتيني نه دي او غواړي د مذاكراتو څخه رسنيزه گټه پورته كړي. دا چې ولې امريكايانو د طالبانو سره خبرو ته مخه كړه د اشغالگرو د تلفاتو او لگښتونو سربېره د سيمې د هېوادونو (چين، روسيه، ايران) نوي دريځ وو چې د ترهگرۍ سره د مبارزې په نامه د امريكا په نيت شكمن شول او نور يې د امريكا سره رښتيني همكاري نه كوله او د طالبانو سره يې اړيكي ټينگي او پاللي. دا امريكايانو ته د خطر زنگ وو چې له طالبانو سره په سوله او جوړجاړي فكر وكړي. هماغه دي چې د ۲۰۱۳ كال د جون په اتلسمه (۱۳۹۲ل كال دغبرگوني اته ويستمه) د قطر په پلازمېنه دوحه كې د نوموړي هېواد د بهرنيو چارو د وزير د مرستيال له لوري په رسمي ډول طالبانو ته سياسي دفتر پرانيزي. مخكې لدې حامدكرزي ويل چې د طالبانو پټه څرگنده نه ده چې د هغوی سره د سولې او پخلاينې خبرې وكړي. خو كله چې دا دفتر پرانستل شو كرزې پدې نامه اعتراض وكړ چې پدې دفتر كې د طالبانو د اسلامي امارت جنده رپيري او د دفتر په دروازه د طالبانو د اسلامي امارت لوحه ځړول شوې ده چې دا د طالبانو د امارت په رسميت پېژندنه ده او له امريكا يانو يې وغوښتل چې دفتر وتړي. حامدكرزي د طالبانو د سياسي دفتر پرانستلو تردې كچې سربداله كړی وو چې د آزادۍ د راډيو له قوله هغه د يوې ورځې په ترڅ كې دوه ځله پدې اړه د امريكا د بهرنيو چارو وزير ته تلفون كړی دی او پدې اړه د نوموړي راډيو د ۱۳۹۲ كال د غبرگولي په دېرشمې نېټې وېب پاڼه كې داسې راغلي دي: "د امريكا د بهرنيو چارو وزير جان كري له ولسمشر حامد كرزې سره د چارشنې په ورځ دوه ځلي تيليفونې خبرې كړي دي او نوموړې ته يې دا وركړی چې په قطر كې د طالبانو له سياسي دفتر سره واشنگټن هم د افغانستان د اسلامي امارت د سياسي دفتر په نوم موافق نه دی." د قطر هېواد د طالبانو د دفتر نه د امارت جنده او لوحه لرې كړله. د دفتر د پرانېستلو له امله موافقه شوې وه چې دوه ورځې وروسته به د امريكا او طالبانو تر منځ مذاكرات پيلېږي خو كله چې امريكايان په ټاكلي ورځ دفتر ته ورغلل طالبانو له خبرو ډډه وكړه. اسلامي امارت په دوحه كې د خپل سياسي دفتر د پرانستلو موخه په هماغه ورځ د لاندې اعلاميې په خپرولو سره روښانه كړه:

- ۱ - د نړۍ له هېوادونو سره د تعلقاتو د بڼه كولو لپاره افهام او تفهيم او خبرې كول.
  - ۲ - د يو داسې سياسي او سوله پيز حل ملاتړ كول چې په هغه كې د افغانستان د اشغال خاتمه، او هلته د يو خپلواك اسلامي نظام قايمېدل، او واقعي امنيت راتلل چې د ټول ملت غوښتنه او هيله ده يقيني وي.
  - ۳ - د وخت له مقتضى سره سم له افغانانو سره لېدنې كتنې تر سره كول.
  - ۴ - له ملگرو ملتونو، نړيوالو او سيمه ييزو سازمانونو او غير حكومتي موسساتو سره تماس نيول.
  - ۵ - د اوسنيو سياسي حالاتو په اړه سياسي بيانونه د مطبوعاتو په اختيار كې وركول.
- كه څه هم دفتر فعال نه وو خو د طالبانو د دفتر كاركوونكي هلته ترسترگو كېدل او طالبانو د دې دفتر له لارې نړيوالو سره اړيكي ساتل. دا ډول اړيكي چې د طالبانو د سياسي برياليو هلوځلو او يا ښايي د نورو دولتونو ليوالتيا وه د طالبانو لپاره اړينې پايلې لرلې چې دا بيا واشنگتن ته نوي چلنجونه جوړول او بې تفاوته پاتې كېدل د لوبي څخه د وتلو معنى لرله. كله چې په ۲۰۱۴ ز كال كې روسي پوځيان په سوريه كې د بشارالاسد په ملاتړ د دمشق د وسلوالو مخالفانو خلاف چې د لويديځ له ملاتړ برخمن وو دېره شول، د بشارالاسد مخالفان يې كمزوري كړل او د سوريې حكومت له نسكورېدو بچ شو د امريكا او روسيې ترمنځ هم مخالفتونو زور واخېست او روسانو په ۲۰۱۵ ز كال كې د افغانستان په شمال كې د ناڅرگندو چورلكو خبرې كولې چې گواكي هلته داعشيان رسوي او هغه يې د روسيې امنيت ته گواښ گاڼه. روسانو دا پوښتنه كوله لكه څرنگه چې د افغانستان هوايي قلمرو د ناټو له خوا كنټرول كېږي او دا

ناڅرګندي چورلکي څه ډول په شمال کې جنگيالي کښته کوي؟ د دې معنی دا کېدله چې دا د ناټويي ځواکونو کار دی چې سیمه یې ثباته، روسیې او متحدینو ته یې ستونزې جوړې کړي. له همدې امله روسیې د سیمې د هېوادونو سره د دې ګواښ د له منځه وړلو په موخه ګډې هڅې پیل کړې چې هغه یې په افغانستان کې د سولې او ټیکاو په ټینګښت او د طالبانو سره په دوستانه اړیکو کې لیدلې. د دې هڅو پایله دا شوه چې د ۲۰۱۶ ز کال د دسمبر په میاشت کې د افغانستان د حالاتو د ارزونې په موخه د چین، پاکستان او روسیې ګډه غونډه را وبولې. په غونډه کې د افغانستان د حکومت نه را بلنه د دې معنی لرله چې افغان حکومت تجربیدېږي. د دې غونډې دوه میاشتي وروسته لومړۍ غونډې ته ورته دوهمه غونډه راوبلل شوه چې د هند او ایران استازو هم پکې ګډون کړی وو. دریمه غونډه د ۲۰۱۷ کال د اپریل په میاشت کې جوړه شوه چې د روسیې، چین، هند، ایران او پاکستان سربېره د امریکې پلاوي هم پکې برخه لرله. خو څلورمه غونډه چې په سپتمبر کې جوړه شوله د امریکا استازې پکې ګډون ونکړ. د سپتمبر په غونډه کې د امریکایي پلاوي د نه ګډون لامل دا کېدای شي چې د اګست په یوویشتمه د نالدترمپ د سویلي آسیا او افغانستان لپاره بشپړه جنګي ستراتیژي اعلان کړه. لدې امله نور واشنگتن ته د سولې خبرې بابیزه ښکارېدې او ډاډمن وو چې د دې ستراتیژي پرمختګ به طالبان کمزوري او له جګړې لاس واخلي او د حکمتیار په شان به حکومت ته تسلیم شي. د افغانستان د وضعیت په اړه دا ډول غونډې چې موخه یې د افغانستان د کښالي سوله ییز حل وو واشنگتن ته د خطر زنگونه وو چې هرو مرو د پوځي لارې طالبان وټکوي. همدا دلیل وو چې ټرمپ د خپلې جنګي ستراتیژي د اعلام پر مهال په خپله وینا کې څلور ځله د بري او اووه ځله د ماتې کلمې استعمال کړې. د همدې جنګي ستراتیژي له مخې وحشیانه بمباریو زور واخیست تردې چې د بمونو مور ستر بم هم د افغانستان په خاوره واچول شو. د دې ستراتیژي په ملاتړ د کابل ادارې او د اشغال اردلیانو اتنونه کول او د طالب د تباهي او تسلیمې د نغاړو ډنګول یې پیل کړل. خو یوولس میاشتي وروسته جوته شوه چې طالبان نه تباہ کيږي، هماغه دې ۲۰۱۸ کال د جولای په لسمه ټرمپ هدایت ورکړ چې په ستراتیژي له سره کتنه وشي او نیویارک ټایمز په جولای کې رپوټ ورکړ چې ټرمپ دستور ورکړی دی چې له طالبانو سره د سولې خبرې پیل شي. د جولای په وروستۍ اونۍ کې د امریکا یو پلاوي چې د بهرنیو چارو، پنتاګون او سي آی ای له مامورانو څخه جوړ شوی وو په دوحه کې د طالبانو د سیاسي دفتر سره دوه ورځنۍ غونډه وکړه. واشنگتن د طالبانو سره د سولې د بهیر د مخ ته وړلو په موخه زلمی خلیزاد د بهرنیو چارو د وزارت د استازي په توګه ګوماري هغه او د نوموړي ټیم د طالبانو سره خبرې پیلوي. د طالبانو سره د خلیزاد په مشرۍ د پلاوي په لومړۍ غونډه کې طالبانو د متقابل اعتماد او باور د را منځته کېدو په موخه لاندې درۍ غوښتنې وړاندې کړلې:

- د بنديانو مبادله

- د تورلست څخه د طالب مشرانو اېستل

- د هېواد څخه د پردیو پوځیانو د وتلو د مهالوېش اعلانول.

امریکایي اړخ د خبرو اترو په ترڅ خپلې هڅې پدې را وګرزولې چې طالبان د کابل ادارې سره خبرو ته اړباسي ترڅو پدې ډول وښيي چې د افغانستان روانه جګړه کورنۍ ریښې لري. تردې چې د امریکایانو او طالبانو څلورم پړاو خبرو ته د کابل پلاوي هم دوحې ته ورغلی وو خو طالبانو د هغوی په شتون کې له امریکایانو سره له خبرو ډډه وکړه او ویل کېدل چې پلاوي د خبرو اترو د کوتي بهر په دهلیز کې انتظار اېست که طالبان پرې ورحمېږي دوی ته هم په خبرو اترو کې د ګډون اجازه ورکړي خو داسې څه پېښ نشول. پرېله خوا مسکو هم غلی نه وو او د همدې ۲۰۱۸ کال د نوامبر پر نهمه یې په

مسكو كې يوه غونډه راوبلله چې هم طالبان او هم د حامد كرزي په شمول گڼ شمېر اردليانو پكې برخه لرله چې هغوی د طالب د يوه مشر په امامت لمانځ هم ادا كړ. دې غونډې امريكايان و هڅول چې د سولې خبرې اترې په قوت سره پر مخ بوزي. خو د كابل ادارې غبرگون هم د دوحې د مذاكراتو او هم د مسكو د غونډې په وړاندې منفي وو تر دې چې اشرف غني د مسكو غونډه (افسانه سي سانه) يعنې بي گټې غونډه وبلله او د دوحې د خبرواترو په وړاندې يې ځكه توند غبرگون نشوای بنودلای چې دا خبرې د امريكا د افغان حكومت د بادر په اراده پر مخ تللي او د بادر په وړاندې نوكر كله تونده خبره كولى شي. دا هم د يادولو وړ ده چې نه يوازې حكومت د سولې د خبرو اترو څخه خوښ نه وو بلكې درجن درجن انجويي گوندونو او په هغو كې د افغانستان د خلك د موكراتيک گوند د گېډې څخه راوتلو پلو د سولې د خبرو په وړاندې منفي دريځ نيولى وو ، يوازې د عبدالرشيد جليلي په مشرۍ د افغان ستر ملت د يووالي گوند د مذاكراتو څخه ملاتړ بنودلى دى.

امريكايي اړخ يوځل پدې نامه چې په كابل كې په يوه بريد كې يې يو پوځي ووژل شو مذاكرات و درول خو له لنډې مودې وروسته يې بېرته مذاكرات پيل كړل ترڅو چې د يوولس پړاونو مذاكراتو وروسته د ۲۰۲۰ كال د فبروري په نه ويشتمه په دوحه كې د امريكا او طالبانو ترمنځ د سولې هوكره ليك لاسليك شو. دا هوكره ليك ملا عبدالغني برادر او زلمي خليلزاد لاسليك كړ چې د امريكا د بهرنيو چارو د وزير په شمول د شپږ دېرشو دولتونو د بهرنيو چارو وزيرانو او استازو پدې مراسمو كې گډون كړى وو. د هوكره ليك له مخې به بهرني پوځيان د ۲۰۲۱ كال د مې ترپايه له افغانستان څخه وتل ، پنځه زره طالب او زر تنه افغان بنديان به د لسو ورځو په ترڅ كې له بنده خلاصېدل ، طالب مشران به له تورلست څخه وتل ، دواړه خواوې به يو بل بريدونه نه كوي ، د حكومت او طالبانو ترمنځ به مستقيمي خبرې پېلېدلې او د نوي حكومت په جوړېدو او اوربند به موافقه كېدله. د دوحې تړون د م، م د امنيت شورا لخوا هم تاييد شو. عجيبه دا وه هغه مهال چې په دوحه كې تړون لاسليك كېده په كابل كې هم د امريكا د دفاع وزير د حكومت سره يو تړون لاسليك كړ چې د امريكا او ناټو سازمان له لوري د افغان حكومت په ملاتړ څرخېده. د تړون د لاسليك وروسته طالبانو په كلکه د تړون مواد پلي كړل خو امريكايي اړخ په كراتو طالبان بمبارد كړل، شپني عمليات يې ترسره كول او د جوبايدين په راتگ سره ، امريكا د خپلو پوځيانو وتل د اگست د مياشتې تر پايه وځنډول. طالبانو د دوحې د تړون له مخې په لسو ورځو كې د حكومت زر تنه بنديان خوشي كړل خو حكومت د طالبانو بنديان په شپږو مياشتو كې او هغه هم د امريكايانو د فشار وروسته خوشي كړل. همدا لامل وو چې د حكومت او طالبانو ترمنځ مذاكرات وځنډېدل، جگړې زور واخېست او د طالب بنديانو د خوشي كېدو وروسته د طالبانو او حكومت ترمنځ مذاكرات پيل شول. د مذاكراتو لپاره د حكومت د پلاوي غوره كولو هنگامه جوړه كړه او يو ستر لښكر يې مذاكراتو ته چمتو كړى وو . طالبانو دا پلاوى ونه منلو او په ټولنيزو شبكو كې په طنز سره دا پلاوى د واده ورا وبلل شوه. د حكومت او طالبانو مذاكراتو كومه پايله نلرله او هر اړخ مقابل لورى ملامت او چې مذاكراتو ته ليوالتيا نلري او ځنډونه جوړوي. د دوحې د تړون د لاسليك وروسته د كابل د ادارې او د وسلوال پوځ مورال ټيټ شول او د ولسواليو او ولايتونو د سقوط لړۍ پيل شوه. دې حالت ته په كټو سره شمال تلوالې د حكومت سره په همغږۍ كې د ولسي خوځښتونو په نامه خپل جنگيالي بيا وسلوال كړل ترڅو د امنيتي ځواكونو سره گډ د خپلې فاسدې واكمنۍ ساتنه وكړي. ولسمشر اشرف غني هرات او مزار ته لاړ او هلته يې د بدنمو جگړه مارانو (اسماعيل خان، عطا محمد نور، عبدالرشيد دوستم) سره وكتل او ويل كېدل هغوی ته يې پرېمانه پيسې ورکړې وې ترڅو د طالبانو په وړاندې ودرېږي. هغوی هم لاپې وېلي چې طالبان به مات كړي . لومړى ولايت چې د طالبانو په لاس كې ولوېد د نيمروز

ولایت وو. دا ولایت مخکې تخلیه شوی وو. طالبانو د تمې خلاف د ۲۰۲۱ کال د اگست له پیله لومړی د شمال ولایتونو د نیولو لپاره پراخ عملیات پیل کړل او دا ولایتونه یې د کمزوري مقاومت وروسته ونیول ، تسلیم شوي پوځیان یې خوشي کړل او خپلو سیمو ته د تلو سفر په هم ورکړله. لدې وروسته د ولایتونو د لوېدو لړۍ قوت مومي . لومړي کسان چې وتښتېدل د شمال شهنشایان دوستم او عطا وو. دوستم ترکیي او نور ازبکستان ته وتښتېدل او طالبانو اسمعیل خان په هرات کې د جگړې پرمهال ونیو خو هغه یې هم خوشی کړ ، وروسته هغه اېران ته وتښتېده. کله چې طالبانو یو په بل پسې ولسوالۍ نیولي غني په ولسي جرگه کې د شپږو میاشتو په ترڅ کې د طالبانو د زنگنو د ماتولو خبره کړې وه او په یوه بله غونډه کې یې ویلي وو چې امان الله خان ته درناوی کوي هغه له هېواد څخه وتښتېده او دی د تښتې سړی نه دی. خو د اگست په پنځلسمه رسنیو خبرونه خپاره کړل چې غني د خپلو نږدې کسانو سره په څلورو چورلکو کې د غرمې وروسته له ارگ څخه د تاجکستان په لور وتښتېدل. ویل کېږي تاجکستان خپلې خاورې ته دې فراریانو ته اجازه ورنکړه خو ازبکستان اجازه ورکړه او له هغه ځای څخه اماراتو ته ولاړل. د تپل شوي جمهوریت د ولسمشر لومړي مرستیال امرالله صالح د اگست په دیارلسمه د رسنیو په وړاندې را څرگند شو او لاپې یې ووهلي چې حکومت د طالبانو په وړاندې د مقاومت جوگه دی خو یوه ورځ وروسته پنجشېر ته تښتېدلی وو.

د اگست په پنځلسمه د کابل امنیتي کمربند مات شوی وو او ځینې حوزې تشې شوي وې . دې حالت ته په کتو سره حامد کرزي ، عبدالله او حکمتیار د عبدالله په کور کې جرگه شول او دې پایلې ته ورسېدل چې په کابل کې د گډوډۍ د مخنیوي په موخه په دوحه کې د طالبانو سره اړیکه ونیسي او له هغوی څخه یې وغوښتل چې طالب جنگیالي ښار ته ننوزي . پدې اړه خلیلزاد په یوه مرکه کې وایي چې په دوحه کې طالب مرکچي ده ته ویلي وو چې امریکایان دې د کابل امنیت وساتي خو د امریکا عمومي قوماندانۍ (سنتکوم) دا وړاندیز و نه منلو . وروسته لدې طالب جنگیالي کابل ته ننوتل ، د واک واگی یې په لاس کې ونیولې او پدې ډول تپل شوي فاسده واکمني رنګه او طالبان د دوهم ځل لپاره واک ته ورسېدل. په همدې ورځ سهار طالبانو یوه اعلامیه خپره کړې وه چې دوی ښار ته نه ننوزي ترڅو یوې هوکړې ته په رسېدو سره په سوله بیزه توگه واک تسلیم کړي. همدا رنګه یوه ورځ وړاندې د اگست په څوارلسمه غني په ارگ کې د سیاستوالو سره په لیدنه کې موافقه کړې وه چې یو باصلاحیته پلاوی به دوحې ته استوي ترڅو د طالبانو سره د سولې جدي مذاکرات ترسره کړي او د یوه لنډ رادیو- تلویزیوني پیغام پواسطه یې دا مسله د ولس غوږو ته ورسوله. د اگست په پنځلسمه د کورنیو چارو وزیر هم د لنډ پیغام په اورولو سره خلکو ته ډاډ ورکړ چې پولیس د طالبانو سره موافقې ته تر رسېدو پورې د کابل ښار د امنیت چارې پر مخ وړي. خو په همدې ورځ ټول چارواکي لکه غله تري تم شول او یو شمېر یې د کابل هوایي ډگر ته چېرې چې شپږ زره امریکایي او انگرېزي پوځیانو شتون درلود ولاړل او هغوی یې د نورو یولک او شل زره خپلو چوپړیانو سره د دوو اونیو په ترڅ کې له هېواد څخه واپستل. په همدې ورځ د غرمې وروسته اسلامي امارت بله اعلامیه خپره کړه چې پکې راغلي وو: « زموږ ځواکونه له کابل څخه د باندې دي او موږ نه غواړو له نظامي لارې کابل ته داخل شو خو اوس راپورونه رارسیري چې د کابل په ښار کې حوزې تخلیه شوي دي، پولیسو د امنیت ساتلو دنده پرېښي ده، همدا ډول وزارت خاني هم تخلیه شوي دي او د کابل ادارې امنیتي کسان تښتیدلي دي. نو د دې لپاره چې خدای مه کړه په کابل کې عام چور او تالان گډ نشي، سوء استفادو کونکي افراد خلکو ته ضرر او صدمه و نه رسوي، اسلامي امارت خپلو ځواکونو ته امر وکړ چې د کابل هغو ساحو ته داخل شي له کومو څخه چې دښمن تللی او سیمې د چور او تالان له خطر سره مخ دي. بناء د کابل ښاریان دې له مجاهدینو څخه هیڅ ویره

نه محسوسوي، زمونږ ځواکونه به په ډير آرام سره د کابل ښار ته داخلېږي، له هېچا سره کار نه لري، حکومتي نظامي او ملکي کارکوونکي دې ډاډه اوسي چې هېڅوک په هغوی کار نه لري، مجاهد ته اجازه نشته چې د چا کور ته داخل شي، يا څوک وځوروي او يا د چا د آزار او اذيت سبب شي.» ۲۶۲ پدې ډول د غني او د حکومتي چارواکو نابېره تېښتي ټول هک پک کرل او د واک سوله ييز لېږد شند شو. دا چې غني دا تېښته د امريکايانو سره په همغږۍ کې وکړه قضاوت ستونزمن دی. خو لکه څرنګه چې د افغانستان د هوايي قلمرو واک له امريکايانو سره وو، بېله شکه د هغوی د رادار سيستم يا د الوتکو د کنټرول مرکز د څلورو چورلکو الوتنه د هېواد په فضا کې ليدله دا چې د دې چورلکو او تاجکستان او ازبکستان ته د شا وخوا شپېتو چورلکو د تېښتي مخه يې نه ده نيولې ښيي چې هرڅه د امريکايانو سره په همغږۍ کې تنظيم شوي وو. که څه هم امريکايانو ويل چې غني د امريکايانو د غوښتنو خلاف و تېښتيد. پيلوټان او د هوايي چلند مسؤلان پوهېږي چې د هوايي ډګرونو څخه يوه الوتکه او چورلکه د الوتکو د کنټرول د مرکز د اجازې پرته نه هوا ته جګېدلی شي او نه کته کېدای شي. نو څرنګه شونې وه چې شاوخوا شپيته چورلکي د کابل له هوايي ډګر څخه والوزي او امريکايان يې مخه ونه نيسي. دا چې چورلکي د اګست په پنځلسمه د هوايي ډګر د کنټرول د مرکز د اجازې پرته د الوتنې اجازه نه لرله د هغه افغان پيلوټ له مرکې ښکاري چې خپله چورلکه يې په کونړ کې کته کړله. هغه وايي مرکز ته مې وويل چې د ازبکستان په لور الوزم او اجازه يې را کړه. د الوتنې وروسته مې د چورلکي رادار خاموش کړ چې زما خط السير معلوم نشي او د کونړ په لور مې پرواز وکړ. د اشغال زېږنده فاسد حکومت پداسې شرايطو کې نسکور شو چې د کابل په هوايي ډګر کې شا وخوا شپږ زره امريکايي او انګريزي پوځيانو شتون درلود او د دې پوځيانو وروستۍ ډله د اګست په يو دېرشمه په توره شپه کې له کابل څخه داسې ووتله چې د وړانکارو ډلو په څېر يې الوتکې، چورلکي او د هوايي ډګر تجهيزات ويجاړ کړي وو او پدې ډول د ناټو څه کم شل کلن اشغال پای ته ورسېد او افغانستان بيا د خپلواکۍ څخه برخمن شو. کابل ته د طالبانو د ننوتلو وروسته په ولس کې تبليغات پيل شول که هرڅوک غواړي له افغانستان څخه ووځي د کابل هوايي ډګر ته دې ورشي او امريکايان به هغوی له افغانستان څخه وباسي. د افغانستان په څېر خوار هېواد چې د فراري غني په وينا په سلو کې ۹۰ يې د فقر لاندې کړښي ژوند کولو چې وړيا د امريکې په شان شتمن هېواد ته استول کېږي زرګونه تنه واړه او زاړه، نارينه او ښځې هوايي ډګر ته ولاړل، هلته يو محشر جوړ شو تر دې چې څو تنو په الوتکو پسې ځانونه وځړول له هوا څخه راو لوېدل او شهيدان شول. نړيوالو رسنيو يې انځورونه خپرول او دا يې ورسره غبرګول چې افغانان د طالبانو له وېرې له هېواد څخه تښتي. دا د لويديځ له لوري د طالب انځور کارل وو چې ګواکې افغانان له طالبانو څخه کرکه لري.

په نړۍ کې کله ناکله تاريخي پېښې تکرارېږي. په ۱۹۷۴ کال کې امريکايان په سرتېټي د ویتنام له سايګون څخه و تښتېدل او د سايګون د ادارې جګپوړي امريکايي الوتکو ته په کتارونو ولاړ وو چې هغوی له ځانه سره بوزي. د سايګون څخه د امريکايانو له وتلو وروسته د سايګون مزدور حکومت نسکور شو. په ۲۰۲۱ کال کې ورته پېښه د امريکايي اشغالګرو او د هغوی د افغان چوپړيانو سره په کابل کې تکرار شوله. البته توپير يې پدې کې وو چې د سايګون مزدور حکومت د خپلو بادارانو د وتلو سره جوخت رنگ شو خو د کابل مزدور حکومت د خپلو بادارانو د وتلو دوي اونی مخي نسکور شو. د نسکور شویو مزدورو حکومتونو د چارواکو او امنيتي منسوبينو سره د سايګون او کابل د فاتحانو(ویتکانګيانو او طالبانو) توپير پدې کې وو چې ویتکانګيانو د ویتنام د مزدور حکومت دوه نيم لکه ماموران او پوځيان وطن او خلکو ته دې خيانت له امله ووژل خو طالبانو هغوی وښل. د اسلامي امارت دا کار

د ستاينې وړ وو. د اسلامي امارت له لوري د كابل د نيولو وروسته د مسعود زوی احمد د دوهم مقاومت د جبهې د پرانستلو اعلان وكړ. طالبانو ورسره د سولې خبرې پيل كړې خو كومه پايله يې نرله او بالاخره طالبانو له څو خواوو په پنجشېر پوځي عمليات پيل كړل او له پنځو ورځو جگړو وروسته پنجشېر هم طالبانو ونيو. په پنجشېر كې طالبانو د وسلو او پوځي تجهيزاتو سترې زيرمې ترلاسه كړلې او د امرالله صالح په كور كې يې شپږنيم ميليون ډالر وموندل. پدې ډول طالبان په ټول افغانستان واكمن شول. د طالبانو په بيا واكمنېدو سره جگړه ماران او لنده غر د سترگو په رپ كې ترې تم شول، د قدرت جزيرې له منځه ولاړې او له ۴۴ كلونو وروسته مركزي حكومت په ټول افغانستان واكمن شو. د طالبانو په بيا واكمنېدو سره په ټول هېواد كې بشپړ امنيت ټينگ شو. نوې واكمنۍ په يو لړ سترو پروژو كار پيل كړی دی چې د قوش ټيبي ستره پروژې يې غوره بېلگه ده. واكمنۍ د ښارونو څخه په نېشه اي توکو روږدي كسان ټول او تر درملني لاندې ونيول چې اوس مهال په ښارونو كې د دې معتادانو څرك نه لگيږي. په ښارونو كې عمراني كارونه روان دي او حكومت د لويو سركونو بيا رغونې او سمسورولو لپاره ځانگړې توجه را گرزولې ده. د ترياکو كشت او كار هم لږ شوی دی. د معتادانو را ټولول او د مخدره توکو د كښت او كار محدودول د امارت سترې لاسته راوړنې دي چې څوك سترگې نشي ترې پټولی. امارت دا درى كاله خپله عادي او انكشافې بودجه د كورنيو عوايدو له لارې تمويلوي پداسې حال كې چې په جمهوريت كې په سلو كې ۷۵ بودجه د بهرنيو مرستو پر مټ پلې كېدله. اداري او مالي فساد كم شوی دی او سترو ښارونو د ښارونو بڼه غوره كړې ده. د بهرنيو اسعارو په وړاندې د افغانۍ ارزښت ثابت پاتې شوی دی. په نږدې وخت كې به د واخان له لارې افغانستان د چين سره ونښلول شي. په بهرني سياست كې اقتصاد محوره ناپېيلی سياست پلې كېږي چې پدې لاره كې هم امارت اړيني برياوې لري. د نوې واكمنۍ څه د پاسه درى كاله تېر شول خو لا تراوسه امارت اساسي قانون نلري او كابينه يې سرپرسته ده. د جېنكيو پر مخ د متوسطه او لوړو زده كړو د بنسټونو دروازې تړلې دي او د روغتيا، پوليسو او ښوونې او روزنې په چارو كې پرته په نورو بنسټونو كې مېرمنو ته د كار زمينه نه ده برابره شوي چې دا د امارت له څرگندو ناکاميو څخه حكايت كوي. سره لدې امريكايانو د دوحې د تړون خلاف چې افغانستان سره به دوستانه مناسبات ساتي، د افغانستان په بيا رغونه كې به برخه اخلي او د طالب مشرانو نومونه به له تور لست څخه باسي دا كار يې ونكړ بلكې نوی حكومت امريكې او نورو دولتونو هم په رسميت و نه پېژندلو، په امريكا او اروپا كې د افغانستان بانگ نه نيم ميليارډ ډالر زېرمې كنگل شوي. امريكې اقتصادي بنديزونه پر نوي حكومت ولگول، افغانستان يې د سوفيت بانكي سيستم څخه وايست او د نورو بانكي محدوديتونو څخه افغانان او په تېره سوداگر كړېږي. دا ټول د افغانستان د اسلامي امارت خو په واقعيت كې د افغانانو خلاف د امريكا او د هغې د ناټويي متحدينو دښمنانه چلند يا د افغانانو څخه د خپلې ماتې غچ اخېستل دي. د هغې سره جوخت نړيوالو معتبرو رسنيو، د م، م مختلفو بنسټونو او نورو نړيوالو موسسو په پرله پسې توگه داسې تبليغات چې په افغانستان كې بشري ناورين راتلونكى دی، بشري حقونه تر پښولاندې كېږي او په افغانستان كې د شلو څخه زياتې ترهگرې ډلې شتون لري پيل او لا ادامه لري. دا تبليغات په واقعيت كې د اسلامي امارت او افغانانو په وړاندې اروايي جگړه ده.

ولي ناتويي اشغالگر له افغانستان څخه ووتل ؟

ښايي لوستونكي ته د دې پوښتنې طرحه او په هغې بحث منطقي ونه برېښي ځكه چې د سليم عقل خاوندان پوهېږي چې د امريكې په مشرۍ ناتويي اشغالگر د افغان ولس د اتلوالې مبارزې له امله اړ شول په قطر كې د اسلامي امارت سره د سولې خبرې پيل او د دوحې د تړون په لاسليك سره خپله ماتې ومني او له افغانستان څخه په سر كوزۍ ووزي. خو د ناتويي اشغال د پاى او د اشغال زېږنده فاسدې واكمنۍ له نړېدو وروسته ليدل كېږي چې په رسنيو او ټولنيزو شبكو كې د سياسي چارو د كارپوهانو او د نظر د خاوندانو په نامه د نسكور شوې واكمنۍ پلويان يا په بله وينا د نړيوالې ټولني (اشغالگرو) چوپړيان د اشغالگرو ماتې نه مني او وايي چې ناتويي ځواكونه په خپله خوښه ووتل او طالبان يې هم واك ته ورسول. عجيبه خو لا داده چې پدې وگړو كې داسې كسان هم لږ نه دي چې په افغانستان كې د انگرېزانو او شورويانو ماتې هم نه مني او وايي چې هغوى هم په خپله خوښه ووتل. دا عجيب مخلوق د خپل ليدلوري اواندونو د سموالي د اثبات لپاره يو لړ غير منطقي دليلونه راوړي . هېره دې نه وي چې دا ډله وگړي ناپوهان ندي بلکې له لاندې دريو کتگوريو څخه به يو وي :

لومړۍ – اېډيولوژيو ځپلي

دوهم – پرانده قومي متعصبين

درېم – د پرديو استخباراتي شبكو سره تړاولرونكي.

لومړۍ به د دې ډله وگړو د څرگندونو يا كه دقيق وويل شي اېلتو څو بېلگې راوړل شي او د هغو د ناسموالي په اړه به رڼا واچول شي . هغوى وايي افغانانو انگرېزانو، شورويانو او امريكايانو ته ماتې نه ده ورکړې بلکې افغانان يې مات کړي دي ځکه لندن ، مسکو او واشنگتن آباد دي او افغانستان وران شوی دی . دوی ددې څرگند واقعيت څخه سترگې پټوي چې افغانان لندن ، مسکو او واشنگتن ته نه وو ورغلي بلکې انگرېزان ، شورويان او امريكايان افغانستان ته راغلي وو او افغانان اړ شوي دي په خپله خاوره كې د بنسټلارو په وړاندې و جنګېږي چې منطقاً افغانستان وړانډلو نه انگلستان ، شوروي اتحاد او يا متحده ايالتونه. دوی پدې اېلتو سره غواړي د افغانانو آزادۍ بينونکې مبارزې او سرشندنې تر پوښتنې لاندې راوړي گواکې كه افغانان د بنسټلارو په وړاندې نه وای جنګېدلي ټاټوبی به يې نه وړانډلو او افغانستان به د ترقۍ او پرمختګ لوړو پړاوونو ته رسېدلی وای . دا وگړي پدې بل مسخره دليل سره اشغالگر مات نه گڼي چې گڼي هغوى د تړونونو په لاسليك سره له افغانستان څخه ووتل نه دا چې هغوى د افغانانو په وړاندې په گونډو شول . د دې وگړو پدې سر نه خلاصېږي چې هره جگړه او هر اشغال د خبرو اترو او جوړجاړي وروسته د سولې د تړون په لاسليك سره پای ته رسېږي . هغه سياسي كارپوهان چې د اشغالگرو راتګ او بيا بېرته تګ د هغوى د خپلې خوښې كار بولي آيا دوی ته دا پوښتنه نه ده پيدا شوې چې اشغالگر د څه لپاره راغلي وو او ولي بېرته لاړل . آيا هغوى سيلانيان وو چې له افغانستان څخه ليدنه وكړي . كه هغوى سيلانيان وای ، سيلانيان د ټانكونو، توغنديو او وسلو سره نه راځي . ددې غيرقانوني سيلانيانو د راتګ موخه او هغه هم د وسلو سره د افغانستان نيول او د افغانانو غلامول وو خو د دوی د خيالونو او نيتونو خلاف د افغانانو له اتلوال مقاومت سره مخامخ شول او اړ شول لدې هېواد څخه په نهيلۍ ووزي . د نړيوالې ټولني د چوپړيانو له ليدلوري او يا اېلتو نه ښكاري چې هغوى د خپل هېواد له برمه ډك تاريخ چې افغانان په خپل ټاټوبي كې نه اشغالگر زغملی

شي او نه د اشغال زېږنده واکمنۍ بې خبره دي او د ماشومانو په څېر فکر کوي ځکه چې چا تاريخ نه وي لوستی د ماشوم په څېر فکر کوي. څوک چې خپل ولس، خپل پلرونه او نيکونه نه پېژني معنی يې دا ده چې هغه ځان نه پېژني. د ناټويي پوځيانو د ماتې وروسته گڼ شمېر واقعينه څېرونکو او حتی د ناټويي دولتونو سياستوالو او دولتي مشرانو په افغانستان کې په خپله ماتې اعتراف کړی او يوشمېر يې د ستراتيژيکې ماتې خبرې هم کوي. د ۲۰۲۴ کال د می په څلېرويشتمه د امريکا ولسمشر جو بايډن د کينيا د جمهور رييس ويليام روتو سره په يوه مطبوعاتي کنفرانس کې د يوه کينيايي خبريال ددې پوښتنې په ځواب کې چې امريکا غواړي په بهر کې خپلې جگړې پای ته ورسوي خو له کينيا غواړي هائيتي ته چې دوولس زره کيلومتره له کينيا لرې پرته ده پوځيان واستوي د نورو خبرو سر بېره دا هم ويلي وو: «افغانستان د امپراطوريو هديره ده.» همدا رنگه بايډن د ۲۰۲۴ کال د جولای په يوولسمه د ناټو د ۷۵ کاليزې په غونډه کې وويل چې د افغانستان اشغال يوه تېروتنه وه. البته که ناټويي لښکرو په افغانستان کې ماتې نه وای خوړلې دا خبره يې نه کوله او په افغانستان کې به يې د ترهگرۍ خلاف د بريالۍ مبارزې کېدې کولې. پر بله خوا دونالد ټرمپ، جو بايډن پدې هم تورنوي چې طالبانو ته تسليم شو خو افغان اردليان په خپل ټاټوبي کې د ناټو سر بېره د انگرېزانو او شورويانو ماتې هم نه مني. دا نو خپلو نيکونو، پلرونو او هېوادوالو او د افغانستان تاريخ ته څرگند سپکاوی دی. هېره دې نه وي چې کله د ناين اپلېون پېښې وروسته امريکايانو پر افغانستان يرغل ته چمتووالی نيولو د شوروي اتحاد وروستي ولسمشر گرباچف بوش ته خبردارۍ ورکړ چې پر افغانستان يرغل ونکړي نه دا چې د شوروي اتحاد له برخليک يعنې ماتې سره مخامخ شي. د شوروي او ناټويي اشغالگرو د مشرانو خلاف د ناټوي اشغال د اردليانو دريځ ته په کتو سره د دوی په هکله زمور د خلکو هغه مشهوره خبره چې «مدعي د خپلې ادعا څخه تېر شو خو شاهد له خپلې شاهدۍ نه تېرېږي» سر خوري. البته په خپله شاهدۍ کلک ولاړ شاهدان يوه موخه لري او هغه دا چې د خپلو خلکو ذهنونه مغشوش او هغوی د اسلامي امارت په وړاندې ودروي او پدې ډول وروسته له څلورنيمو لسيزو راغلی سياسي ټيکاو او امنيت کړکيچن کړي، د جگړو او ورونه په هېواد کې بل شي او افغانستان بيا د پردیو د لاسوهنو او يرغلونو هدف وگرزي. دا دې هم هېره نه وي چې د سياسي پديدو او ټولنيزو پېښو را پنځېدل او ژورېدل او د ټيکاو ټينگښت او په هغو کې د يوه هېواد اشغال او د اشغال پای گڼ شمېر لاملونه لري چې په هغو کې يو يا څو لاملونه ټاکونکی رول لوبوي.

ددې لنډې سريزې وروسته به د افغانستان څخه د امريکې په مشرۍ د ناټويي ښکېلاکگرو د وتلو او اشغال زېږنده واکمنۍ د نسکورېدو لاملونو ته گوته ونيول شي. البته پدې اړه اندونه ويشلې دي. هر څوک او هره ډله د خپلو سياسي او عقيدتي باورونو، پوهې او سازمانې تړاوونو له کړکۍ هغو ته گوري چې دا لاملونه په لاندې دريو کتگوريو ويشلی شو:

لومړۍ - ذهني لاملونه

دا لاملونه د هغو کارپوهانو او سياستوالو له لوري وړاندې کېږي چې لا تراوسه ماتې خوړلو اشغالگرو ته پاليله پاتې شوي دي، د پردیو استخباراتو شبکو سره تړاو لري او يا د پردیو تر فکري اسارت لاندې دي تر څو د اشغال خلاف د افغانانو ملي مقاومت او مبارزه (جهاد) تر پوښتنې لاندې راوړي. هغوی لاندې بې بنسټه او غيرمنطقي څرگندونې چې د ځمکنيو واقعيتونو سره په څرگند ټکر کې دي په رسنيو، ټولنيزو شبکو او غونډو کې خپروي:

- طالبان د امريکايانو لښکر دی او امريکايانو هغوی واک ته ورسول
- حامدکرزي او اشرف غني نه غوښتل د طالبانو خلاف رښتيني مبارزه وکړي

- زلمي خليلزاد د سولې په خبرو كې خپله آجندا پرمخ وړله
 - دغني او خليل زاد ترمنځ سيالي او دښمني
 - واشنگتن ته د افغانستان په پرتله د اكراین ارزښت
 - د واکمنۍ څخه د مجاهدينو شړل
 - غني نه غوښتل افغانستان د اكراین په څېر وران شي.
 د دې څرگندونو په هکله بايد وويل شي:

- که طالبان د امریکانو لښکر وي نو ولې يې خپل لښکر په ۲۰۰۱ کې له واکه گوښه کړ او شل کاله ورسره و جنگېدل، د ميلياردونو ډالرو د لگولو او زرگونو پوځيانو د مرگ او ژوبلې وروسته يې بېرته خپل لښکر واک ته ورسولو.

- آیا کوم مزدور به د خپل بادار د ارادې خلاف گام او چت کړي؟ آیا کرزي او غني د اشغالگرو د ارادې خلاف د طالبانو په وړاندې رښتيني مبارزه نه کوي دريځ نيولی شو؟ دا تبلیغات د رندو پښتون دښمنه متعصبه وگړو له لوري زمزمه کېږي چې گواکې دا دواړه پښتانه وو او زیاتره طالبان هم پښتانه دي.

- خليل زاد د امریکا یو مامور وو او د سولې په خبرو کې د هغه سره لویه ډله (د امریکې د مختلفو بنسټونو او په هغو کې د څارگرې شبکې غړو) شتون درلود. پداسې یوه ستر ټیم کې خليلزاد څرنګه کولای شول د دوحې په مذاکراتو کې خپله آجندا پرمخ بوزي. بل دا چې د امریکا دولت د افغانستان د اشغال زېږنده فاسد دولت په څېر دولت نه دی چې هر مامور یې خپلې شخصي آجنداوې پرمخ بوزي او د امریکې د دولت د پالیسیو خلاف عمل وکړي. دې وگړو د غني د واکمنۍ انځور او په خپله د غني نه وړتیا لیدلې وه چې فرمان یې په ارگ کې هم نه چلېده. دوی فکر کوي چې د امریکا په دولت کې هم د کرزي او غني د شړېدلې او شرمېدلې ادارې په څېر انارشي شتون لري او خليلزاد هم د دوستم، عطا او رازق په څېر خپلې نقشي پر مخ وړلی شي. په امریکا کې سیستم حکومت کوي نه یو فرد.

- د غني د حکومت د ملا تیر مجاهدينو جوړاوه. آیا عبدالله مجاهد نه وو چې د کابینې نیمایي د هغه برخه وه. آیا د غني مرستیالان امرالله صالح او محمد سرور دانش د جهادي تنظیمونو (جمعیت او حدت) غړي نه وو؟

- امریکایانو په ۲۰۱۸ کې د اسلامي امارت سره د سولې خبرې پیل کړلې او د اكراین جگړه په ۲۰۲۲ کې پیل شوه او دا جگړه اكراین د امریکې لاسپوڅي دولت نه بلکې روسیې پیل کړله. پر دې بنسټ د اكراین د جگړې له کبله د افغانستان څخه د اشغالگرو وتل منطقي نه ښکاري.

- که د زېلنسکي پوځ څه د پاسه دوه کاله د روسانو پر ضد جگړه کوي، د غني تر قوماندې لاندې پوځ پوره اووه کاله د طالبانو خلاف جنگېده او کله چې طالبانو د کابل او پنجشیر پرته ټول افغانستان ونیولو غني و تښتېده. آیا د افغانستان نور دوه دېرش ولایتونه او زرگونه کلي د افغانستان د جغرافیې برخه نه وه چې د جگړو له امله وړاندېدل. آیا یوازې کابل او پنجشیر افغانستان دی. که غني د افغانستان وړانې او تباهي نه غوښتله په ۲۰۰۱ کې به د اشغالگرو په رکاب کې افغانستان ته نه راتللو او په بلواک افغانستان کې به یې وزارت او زعامت نه منلو. څوک چې رواني ناروغ وي او یا یې د عقل سترګې رندې وي دا اپلتي به ووايي چې غني لدې امله له هېواد څخه و تښتېده چې افغانستان وران نشي. بل دا چې د اګست په پنځلسمه غني غوښتل د دفاع وزارت څخه لیدنه وکړي خو وزیر تری تم شوی وو او د کابل اصلی واکمن د هغه لومړی مرستیال امرالله صالح یوه ورځ مخکې په پټه پنجشیر ته تښتېدلی وو. غني چې و لیدل د دفاع وزیر یې ورک دی د ده سر پدې خلاص شو چې دی هم باید خپلې پښې سپکې کړي او له هېواد څخه لکه غل و تښتي. ده د تښتې وروسته وایي چې په چپلکو کې له هېواد څخه ووتلو.

الف- فرعي لاملونه

فرعي لاملونو د اشغالګرو په ماتې كې رول درلود چې ولس له بلواكې ادارې څخه واټن ونيسي، د طالبانو ملګرتيا وكړي او پدې ډول افغان مقاومت لا قوت ومومي چې هغه دا دي:

- په دولت كې پراخ فساد او د قدرت بېلابېلې جزيرې
- دوه سرې حكومت
- د دولت په نامه سهامي شركت
- د قومونو د ونډې پر بنسټ د حكومت شتون او د ملي يووالي ضد كړنې
- په واكمنۍ كې د ټاميانو او جګړه مارانو مخامختيا
- د پوځ څخه د تجربه لرونكو پوځيانو تقاعد
- د ملي پوځ په نامه د مزدور پوځ جوړول
- په هېواد كې متوازن انكشاف ته نه پاملرنه .
- د زېربنايي پروژو جوړولو ته نه پاملرنه
- د شتمنو او بې وزلو تر منځ د واټن زياتېدل
- په فرضي كرنې د اغزن تار تېرول او د تحكيماتو او دروازو جوړول
- په هېواد كې د ناټويي اشغالګرو غوښل (ډله ييز اشغال) چې هر يوه يې خپلې آجنداوې هم درلودلې او خپلې نقشې پلې كولې.

ب - اصلي لاملونه

- د افغانانو اروايي ځانګړتيا چې اشغال او د اشغال زېږنده واكمنۍ نه مني
- د بدنامه جګړه مارانو پر مټ د يوه ژمن خادم حكومت د را منځته راتګ مخنيوی
- د پښتنو سره زور زياتی.

البته د اشغالګرو د ماتې او د جمهوريت د نړېدو اصلي لامل د افغانانو اروايي ځانګړتيا ده چې د اشغالګرو خلاف ودرېدل او ملي مقاومت پيل شو. البته په ملي مقاومت كې مركزي او كليدي رول د طالبانو اسلامي تحريك درلود. امريكايانو د افغانانو مخ په زياتېدونكي اتلوال مقاومت او د اسلامي امارت سره د سيمه ييزو ځواكونو خواخوږۍ ته په كتو سره چې پوځيانو ته يې مرګ او ژوبله اوښتله او زيات لګښتونه پرې راتلل اړ شول د طالبانو سره دې هوکړې ته ورسېږي چې خپل پوځيان له افغانستان څخه وباسي . شل کلن اشغال وښودل چې جګړه ماران خپل واک او ځواک په جګړه او لوتمارۍ كې ويني له همدې امله د يوه يولاسي حكومت د ټينګښت خنډ ګرزېدل چې پايله يې د واكمنۍ خلاف د خلکو درېدل او د اسلامي امارت د دريځ پياوړتيا كېدله . د ناټويي اشغال وروسته واكمنۍ ماشين يا اصلي ځواک پښتنې ضد شمال تلواله وه چې ددې تلوالې د جوړښت فلسفه د پښتنو د واک ، اقتدار او هويت له منځه وړل وو. د طالبانو تحريك چې اكثريت يې پښتانه وو د شمال تلوالې د واكمنۍ وحشت ته د پاى ټكى كېښود چې ددې تلوالې دښمني يې وګټله. همدا لامل وو چې د ناټويي اشغال پر مهال يې بيا د پښتنو په سپكولو ، ځورولو، په شمال او لوېديځ كې د هغوى د جايدادونو د غضبولو او د هغوى د كليو او كورونو په بمباريو لاس پورې كړ او دې حالت پښتانه اړ كړل چې د طالبانو په كرنو كې ودرېږي او د ملي ضد واكمنۍ او اشغالګرو خلاف د خپلواكۍ د ګټلو په موخه قربانيو ته چمتو شي ، اشغالګر يې اړ كړل له افغانستان څخه ووزي او پدې ډول اشغال ختم او د اشغال زېږنده تش په نامه جمهوريت هم د شګو د دېوال په څېر ونړېږي.

د شوروي او امريکايي اشغالونو پرتله

د تاريخ په اوږدو کې بشریت د ډول ډول آفتونو سره مخامخ شوی دی خو په دې آفتونو کې د اشغال آفت ډېرېد آفت دی ځکه چې :

لومړی - اشغالگر تر ټولو بې هوښه او لوډلي وگړي د ولس په برخليک واکمنوي. دوهم - اشغال د نيول شوي هېواد اوسيدونکي د خپل مشهور فورمول " بېل يې کړه ، اېل يې کړه " پر بنسټ د قوم ، توکم ، ژبې او مذهب له مخې وپشي چې د دې هېواد د اوسيدونکو تر منځ مخامختيا او دښمنيو ته لمن وهي چې دا بيا د يوه ملت لپاره ناورين دی او د ملت جوړونې بهير ته زيان رسوي . دريم - اشغال فرهنگي او اخلاقي ککړتيا را منځته کوي.

څلورم - اشغال کله ناکله د هېواد د ټوټې ټوټې کېدو سبب هم کېدای شي.

پنځم - د اشغالگرو په وړاندې هرو مرو درېږي تر څو د خپل پټ او ټاټوبي ساتنه وکړي او دا د دې سبب گرزي چې د جگړې اورونه بل شي چې په جگړه کې انسانان وژلي کېږي ، کلي او ښارونه وړانږي او د نېول شوي هېواد د تمدن ټولې نښې نښانې له منځه ځي چې دا د يوه ملت لپاره ناورين او ناتار دی.

شپږم - ښکېلاکگر د نېول شوي هېواد شتمنی او لرغوني آثار غلا کوي.

لډې څخه ښکاري چې په يوه هېواد د پرديو واکمنېدل د دې هېواد د ولس او تاريخ لپاره ناورين دی . د هېوادونو اشغالونه که په هره پلمه او هر نامه ترسره شي گډې ځانگړتياوي لري. د بابا آدمه نيولي تردې دمه اشغالگرو نيول شوي هېواد ته د غميزو پرته بل څه نه دي راوړي. فکري غلامان او د اشغالگرو اردليان دي چې اشغال ته توجيهات لټوي . له بده مرغه پدې وروستيو څلورنيمو لسيزو کې زموږ هېواد دوه ځله د خونړيو يرغلونو او اشغال هدف وگرزید. د ۱۹۷۹ کال د دسمبر په اووه ويشتمه شوروي اشغالگرو پخپل خونړي تيري سره خلقي واکمني راوپرزوله او د ببرک کارمل په مشرۍ يې خپل پرچمي لاسپوڅي واک ته ورسول او د ۲۰۰۱ کال د اکتوبر په اوومه امريکايي - انگرېزي نيواکگرو په خپل وحشيانه يرغل سره د افغانستان اسلامي امارت نسکور او د برهان الدين رباني په مشرۍ يې جگړه ماران او لوتماران واک ته ورسول. سره لدې چې شوروي جمهوري سوسيالستي اتحاد او د امريکا متحده ايالتونه دوه مخالف سياسي - اقتصادي (سوسيالستي او امپريالستي) سيستمونه پېژندل شوي وو خو زموږ په هېواد کې يې کړنو توپير نه درلود ته به وايي چې شوروي او امريکايي اشغالگر د يوې مور زامن وو او گډه تگلاره او ستراتيژي يې لرله. البته دواړو اشغالونو د گډو وجوهاتو په لرلو سره خپلې ځانگړتياوي هم درلودلې چې دا ځانگړتياوي د هغوی توپير ښيي. پدې ليکنه کې به د دوو اشغالونو گډو وجوهاتو او توپيرونو ته ځغلنده کتنه وشي.

- شوروي اشغالگر د افغانستان د وخت حکومت ته د پوځي مرستې په نامه خپل دوست حکومت نسکور او افغانستان يې اشغال کړ. انگلوساکسوني اشغالگرو د دښمن په نامه په برالا ډول واکمن حکومت نسکور او افغانستان يې ونيو.

- د شوروي اشغال په نړيواله کچه محکوم شو او م، م په پرله پسې ډول له اشغالگرو غوښتل چې له افغانستان څخه ووزي خو د امريکې له لوري د افغانستان اشغال نه دا چې محکوم نشو بلکې د م، م له

لوري د جرمني د بن په ښار کې د اشغال لاندې افغانستان لپاره د حکومت بنسټ کېښودل شو او د شل کلن اشغال پر مهال د م، م سازمان د امریکایي اشغال په چوپړ کې ولاړ وو.

— د شوروي اشغال پر مهال ملي مقاومت د لويديځ او د هغه د متحدینو د بشپړ سياسي، معنوي، تسليحاتي او اقتصادي ملاتړ څخه برخمن وو او په پرمختللو پوځي تجهیزاتو یې سمبالولو خو د امریکایي اشغال پر مهال چا په برېښه ډول د افغان ملي مقاومت څخه ملاتړ نه دی کړی او د ملي مقاومت اغېزمنې وسلې واکمن او بوشکې وې چې هغه یې هم په خپله جوړول.

- دواړو اشغالګرو یو فورمول « بېل یې کړه، اېل یې کړه » پلی کړ. د شوروي اتحاد د اشغال په مهال د لومړي ځل لپاره د لږکیو او ډېرکیو ویشونکي تبلیغات پیل شول او د قومونو او قبایلو په وزارت کې د قومونو ځانګړي معیینونه په اداري تشکیلاتو کې اضافه شول. د دې ترڅنګ قومي ملیشي هم جوړې شوې. امریکایانو د بن په کنفرانس کې په برېښه او رسمي ډول د راتلونکي حکومت بنسټ د قومونو او توکمونو پر اساس کېښود. د شل کلن اشغال پر مهال د خراسان، هزارستان او سویلي ترکستان د جنډو جګړه، په فاسده ولسي جرګه او مزدورو رسنیو کې د پښتنو او غیرپښتنو د ویشني څرګندونې او په تذکرو کې د قومونو لیکل د واحد او یوموتي افغانستان شتون تر پوښتنې لاندې راوړی وو. — په دواړو اشغالونو کې ملي ارزښتونو او تاریخ ته سپکاوی شوی دی. توپیر یې پدې کې وو چې په شوروي اشغال کې دا کار په زیرکانه او غلي ډول خو په امریکایي اشغال کې په برېښه ډول پلی کېده. - دواړو اشغالونو پر مهال بې تومني، پردی پال او فرصت غوښتونکي وګړي د واک او ځواک خاوندان شول.

- شوروي اشغالګرو یوازې له فاسدو جګړه مارانو څخه د افزارو په توګه د ملي مقاومت په ځپلو کې ګټه پورته کوله. امریکایي اشغالګرو ټول دولتي ماشین فاسد کړ، نه یوازې دولتي ماشین د جګړه مارانو په چوپړ کې وو بلکې په ملي شتمنیو هم جګړه ماران واکمن وو. د امریکایي اشغال پر مهال په دولتي ماشین کې ژمنو مامورانو په بشپړ ډول ځانونه پردي احساسول.

- د سره اشغال پر مهال شوروي سلاکارانو د افغان ځواکونو د لارښوونې او قوماندې مستقیم واک نه درلود. د تور اشغال پر مهال ناتويی سلاکارانو د امر او قوماندې بشپړ واک درلود تردې چې امریکایانو د ملي امنیت د صفري قطعاتو د روزنې، لوژیسټیکي تامیناتو او په جګړه کې د استعمالولو بشپړ واک درلود. د ملي امنیت مسؤلین د دې قطعاتو د فعالیت د څرنګوالي څخه په بشپړ ډول بې خبره وو. ددې معنی دا کېږي چې د ملي امنیت صفري قطعي د امریکا د سي آی اي په چوکاټ کې د امریکایي پوځ برخه وه.

- شوروي اشغالګرو خپلو چوپړیانو ته ظاهراً د نوکر په سترګه نه کتل او هغوی یې په ټولنه کې نه سپکول خو ناتويي اشغالګرو خپل چوپړیان لکه توکي کارول او هغوی یې خپل مرییان ګڼل. غوره بېلګه یې د دونالد ټرمپ له خوا بگرام ته د اشرف غني احضارول او د امریکایي پوځیانو په کتار کې درول وو چې د ده وینا واورې او د امریکایي سرتېري په شان یې وینا ته چکچکې وکړې.

- شوروي اشغالګرو په افغانستان کې د افغانانو لپاره زندانونه نلرل خو ناتويي اشغالګرو خپل زندانونه لرل تردې چې افغانان يې د گوانتانامو په بدنامه زندان کې بنديانول او شکنجه کول. عجيبه خو لا داوه چې نه يوازې امريکايي پوځيانو زندانونه لرل بلکې ملکي وګړو يې هم په افغانستان او حتی د کابل په ښار کې زندانونه لرل.

- شوروي اشغالګرو د افغانستان د دولتي او ټولګټو بنسټونو د پياوړتيا لپاره تر يوې کچې اغېزمن ګامونه اوچت کړل خو ناتويي اشغالګرو يوازې د خپلو چوپړيانو د پياوړتيا او شتمن کولو لپاره هلې ځلې کولې. دې خاينانه تگلارې په ټولنه کې د خواريو او شتمنو تر منځ واټن زيات کړ او پدې ډول يې خپل چوپړيان په ميلياردرانو او فرعونانو واړول .

- شوروي انټرناسيونالستانو افغانستان ته يو پياوړی وسلوال پوځ جوړ کړ چې ساري يې په سيمه کې شتون نه درلود خو امريکايي ګلوبالستانو د پوځ په نامه اړيکيو او مليشو ته ورته ځواک جوړ کړ چې يوازې د ملي مقاومت او ولس د مهارولو او ځپلو وړتيا ولري خو د بهرني يرغل په وړاندې د درېډو وس ونلري.

- شوروي اشغالګرو په افغانستان کې د مالي او اخلاقي فساد د رواجولو ستراتيژي نلرله خو امريکايي اشغالګرو د مالي، اداري او اخلاقي فساد پاليسي پر مخ وړله. په ادارو کې پراخ فساد، په ارګ او دولتي ادارو کې فحشا، د امن د کورونو په نامه د فحشا د مرکزونو جوړول، امريکايي اډو ته د بدلمنوبنځو وړل او د شا وخوا درې نيم ميليونو معتادانو شتون په افغانستان کې د امريکايي اشغال د فساد د رواجولو د پاليسي څرګندي بېلګې دي .

- د شوروي اشغال پر مهال افغانستان داسې باوري پوځ درلود چې د جګړې انگېزه يې لرله او د خپلو سياسي او عقيدتي باورونو له مخې د واکمنۍ د ساتلو لپاره قربانۍ ته چمتو وو . ناتويي اشغالګرو افغانستان

ته داسې امنيتي ځواكونه را وپنځول چې د ناټويي اشغالگرو د بشپړې وتلو دوي اوني مخكې خپل مورچلونه ، چوني او حوزې خوشي كړلې او خپلو كورونه ته لاړل . د ناټويي اشغال پر مټ جوړ شوي پوځ عسكري لوري او ملي گټو ته قطعاً ژمنتيا نلرله او وسلې ته يې د ناموس په سترگه نه كتل. همدا لامل وو چې كله د وسلوال مقاومت بری حتمي شو د خپلو وسلو او پوځي تجهيزاتو سره اېران، تاجكستان او ازبکستان ته وتښتېدل. د افغانستان د اسلامي جمهوريت وطنپلورونكو پېلوتانو يوازې ۶۳ الوتکې او چورلكې ازبکستان ته وتښتولې . دهغوی سره ۶۰۰ تنه لورپوري ملكي او پوځي هم ازبکستان ته وتښتېدل. خو د ا، خ، د، گ د واكمنی د نسكوریدو په درشل كې يوه پوځي هم يو ټوپك بهر ته نه دی وړی.

- شوروي انټرناسيونالستو پوځيانو خپلې موډرنې وسلې افغان پوځ ته ډالۍ كړې او دوی ووتل خو امريكايي اشغالگرو تر څو كولاى شول خپلې وسلې له ځانه سره يووړلې او يا پاكستان ته وركړلې . تر دې چې د بگرام او كابل د هوايي ډگرونو تجهيزات او الوتکې يې د وتلو پر مهال ويجاړ او حتی د هوايي ډگر رانوي (ليكه) هم ويجاړه كړله. دلته د امريكايانو افغاني ضد ماهيت او موخي بربنډ پري. - د سره اشغال پرمهال پنجابيانو دا جرأت نه كاوه چې د افغانستان خواته په سپكه سترگه وگوري ځكه پوهېدل چې هم افغان حكومت او هم يې بهرنی ملاتړی سخت غبرگون ښيي. د تور اشغال پرمهال پاكستانيانو په كراتو د افغانستان سرحدې ولايتونه د توغنديو او توپچي هدف گرزولې چې ځاني او مالي زيانونه يې لرل خو امپريالستي اشغالگرو كوم غبرگون نه دی ښودلی او د دوی له لوري جوړشوي اريكې پوځ د غبرگون او متقابلې بريد شونتياوې نه درلودلې . سربېره پر دې د امريكايي اشغال پرمهال پاكستاني اړخ د ديورنډ په فرضي كرنه اغزن سيم تېر كړ او دروازي يې ولگولې . دا بيا د دې واقعيت څرگندوی دی چې د افغانستان او پاكستان اړوند د واشنگتن پاليسي پدې څرخېدلې چې افغانستان د پاكستان په ستلايت بدل كړي. همدا لامل وو چې د اوباما مرستيال جوبايډن كرزي ته ويلي وو چې امريكې ته پاكستان د افغانستان په پرتله پنځوس ځله زيات ارزښت لري.

- د افغانستان څخه دواړه ښكېلاکگر د سولې د تړونونو په لاسليک كولو سره ووتل پدې توپير چې شوروي سپاهيان په ځانگړو مراسمو سره وتل پيل كړل چې د نړۍ له گوټ گوټ څخه لسگونو خبريالانو پدې مراسمو كې برخه لرله او د شوروي پوځيانو وروستی ډله په رڼا ورځ د حيرتان له پله څخه تېره شوله . خو د ناټويي لښكر د وتلو څخه هېڅوك هم نه خبرېدل او وروستی ډله پوځيان يې لكه غله په توره شپه كې د كابل له نړيوال هوايي ډگر څخه و تښتېدل . دا بيا ښيي چې امپريالستي ښكېلاکگر او لاسپوځي واكمنی يې په ټولنه كې په بشپړه توگه منفوره او رټل شوي وه او لامل يې دا وو چې دا واكمنی د جگړه مارانو، قاتلانو ، غلو، لوټمارانو او د مختلفو دولتونو د جاسوسانو او مزدورانو يوه ټوليزه وه. - دواړه اشغالگر كله چې د افغانانو د اتلوال مقاومت په وړاندې په گونډو شول خپلو دوستانو خو په واقعيت كې چوپړيانو ته شا كړله او هغوی يې د دوی په غلیمانو تعويض كړل.

- شوروي اشغالگرو خپلو هغو پوځيانو ته چې د افغانانو سره زورزياتي كاوه او د ملكی بېگناه افغانانو په وژنو تورن وو د قانون منگولو ته سپارل خو ناټويي اشغالگرو خپلو جنايتكارو پوځيانو ته گوتڅښنه هم نه كوله تر دې چې د بریتانيا شهزاده په خپل كتاب كې په وياړ سره په هلمند كې د افغانانو د وژنو يادونه كړې او دا وژل شوي ملكي افغانان د شطرنج دانې بولي.

پورتنیو څرگندونو ته په کتو سره ویلی شو چې اشغالونو مور ته ناورینونونه راورل ، میلیونونه تنه شهیدان، معلولان او کډوال شول . درې نیم میلیونه افغانان معتاد کړل . غوره مغزونه له هېواد څخه ووتل . ملي یووالی مو سخت زیانمن شو . په خپل خان اتکا او باور مو له لاسه ورکړ . اوس مهال پردي پالنه او جاسوسي شرم نه ښکاري . ددې ټولو ناخوالو او بدمرغيو سره سره اشغالونو پښتانه د هېواد د ستر قوم په توګه د غفلت له خوبه را وپښ کړل ځکه ویي لیدل چې د اشغال لاندې افغانستان کې یې هويت او ژبه دواړه د ګواښونو سره مخ دي . دا بیا بڼیې چې ښکیلاکګر په اشغال شوي هېواد کې ډېرکي تر سخت فشار لاندې نیسي تر دې چې هغه په اقلیت اړوي . همدا لامل وو چې پښتانه د خپلې ژبې د غورځېدو په سوچ کې شول او پدې لار کې ټاکلې بریاوې هم لرې . په افغانستان کې د اشغالونو دې ناوړه پایلو ته په کتو سره دا درس تر لاسه کېږي چې واکمني او سیاستوال باید د خپلو خلکو مقدساتو او دودونو ته درناوی وکړي ، د خپلو خلکو سره د زور زیاتي پر ځای د پوهاوی تگلاره غوره کړي ، د خپلو خلکو او زمانې د غوښتنو سره سم خپلې تگلارې عیارې کړي ، د پردیو او د پرمختللو ټولنو د نسحو د پلې کولو او د واک د انحصار څخه په کلکه ډډه وکړي . سیاستوالو ته بویه چې هېڅکله هم په پردیو باور ونکړي چې هغوی به یې هېواد آبادوي . چارواکو او سیاستوالو ته ښایي چې د هېوادونو او په تېره ځواکمنو دولتونو سره په اړیکو کې محتاطانه ګامونه اوچت کړي . اوسنیو او راتلونکو چارواکو ته بویه چې ناپېیلی اقتصاد محوره سیاست پر مخ بوزي . سیاستوالو ته ښایي چې د ښکلو سیاسي شعارونو لکه انټرناسیونالسم، ګلوبالیسم او اسلامي اخوت ښکار نشي او هرڅه د ملي ګټو په تله و تلي او د ښوونځي او مدرسې واټن له منځه یوسي . اوسني او راتلونکو واکمنیو ته ښایي چې د شوروي او امریکایي ښکېلاکګرو څخه د جکړې غرامات وغواړي . همدارنګه اوسنی او راتلونکو واکمنیو ته ښایي چې د ښکېلاکګرو او کورنیو جګړه مارانو جنګي جنايتونه مستند کړي او هغه نړیوالې محاکمې ته وسپاري . کورني ژوندي او مړه جنايتکاران او د اشغال لوړپوړي اردلیان محاکمه کړي . ددې جنايتکارانو لپاره یو ځانګړې هدیره غوره شي ، هغه د جنايتکارانو یا توري هدیرې په نامه و نومول شي او په یوه مرمرینه ډبره کې د دې وطنپلورونکو او جنايتکارانو نومونه ولیکل شي تر څو ولس او راتلونکي نسلونه هغه وپېژني او پدې ډول ټولو ته د عبرت درس شي .

اخځونه

- ۱ - محمد حسن کاکړ، د سرطان کودتا د افغانستان د اوږدې بې ثباتۍ پيلامه، د افغانستان د کلتوري ټولني ودې ټولنه، ۲۰۰۹، مخ ۵۷.
- ۲ - غلام دستگیر پنجشيري، ظهور و زوال حزب دموکراتيک خلق افغانستان، ۱۱ جدی ۱۳۷۷، مخ ۱۸۲.
- ۳ - ډاکټر نبي مصداق، افغانستان سياسي کمزوري او بهرنی مداخله، علامه رشاد خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۹، مخ ۲۷۹.
- ۴- بي بي سي، پښتو، ۲۰۱۳، می نهمه، د کابل پوهنتون اتيا کلن تاريخ
- ۵- کانديد اکادميسين محمد اعظم سيستاني، مقدمه يی بر کودتای هفت ثور و فجايع هشت ثور در افغانستان، ۱۹۹۵، مخ ۱۰۸.
- ۶- د افغاني محصلينو مجله، لومړی گڼه، حمل-ثور ۱۳۵۹.
- ۷ - سترجنرال الکساندر مایوروف، په افغانستان کې رښتیا څه تېرېدل؟ ۱۳۸۲، مخونه ۳۲۵ - ۳۲۶
- ۸ - اکادميسين محمد انور نوميالی، د ثور پاچا گردشي، استقلال ويب پاڼه.
- ۹ - اقبال وزيري، پاچا خان اندونه، مخ ۱۷.
- ۱۰ - پوهنوال عبدالرشيد جليلي، غميزه څنگه منځته راغله؟ دانش خپرندوی ټولنه، ۲۰۰۸، مخ ۴۳.
- ۱۱ - مير غلام محمد غبار، افغانستان در مسير تاريخ، جلد دوم، مؤسسه نشراتی ميوند، مخ ۲۰۴.
- ۱۲ - دکتور عبدالرحمن زمانی، قيام سال ۱۳۳۴ صافی های کتر، قسمت دهم، افغان جرمن آنلاين، دوم جون ۲۰۰۴.
- ۱۳ - سيدقاسم رشتيا، خاطرات سياسي، مخ ۹۶.
- ۱۴ - محمد علم بخرکی، وینس ځلميان د افغانستان يو سياسي تحریک، مخ ۳۰.
- ۱۵ - شاه محمود حصين، جمعیت ویش ځلميان، مخ ۵۱.
- ۱۶ - سيدشمس الدين مجروح، سرگذشت من، افغانستان تايمز کابل، ۱۹۹۱، مخونه ۹۵-۹۶.
- ۱۷ - کانديد اکادمسين محمد ابراهيم عطایی، نگاه مختصر به تاريخ معاصر افغانستان، ۱۳۸۴، مخ ۳۲۶.
- ۱۸ - شاه محمود حصين، مثلث بی عيب، ۲۰۰۱، مخ ۲۹۱.
- ۱۹ - محمدحسن شرق، تاسيس و تخريب اولين جمهوری افغانستان، مخ ۵۲.
- ۲۰ - آدمک لويک، شخصیت های سياسي افغانستان از ۱۷۴۷ - ۱۹۴۵، گراس، اطريش، ۱۹۷۵، مخ ۲۴۶.
- ۲۱ - برهان الدين کشکی، نادرخان، لومړی چاپ، کابل، ۱۳۱۰، مخونه ۳۴۹.

- ۲۲ – عبدالغفار خان (پاچا خان)، زما ژوند او زما جد او جهد، دانش خپرندوی ټولنه، ۱۳۸۷، مخ ۳۴۰.
- ۲۳ – استوارت ریه تالی، آتش در افغانستان، ۱۹۱۹ – ۱۹۲۹، لومړی چاپ، پېښور، ۱۳۸۰، مخونه ۴۹ – ۵۰.
- ۲۴ – حبل المتین، ۱۳۰۹، گڼه ۱۹۵.
- ۲۵ – آدمک لویک، مسایل خارجی افغانستان در وسط قرن بیستم، پوهنتون آریزونا، ۱۹۷۴، مخ ۱۸۰.
- ۲۶ – نهرو جواهر لعل، نگاهی به تاریخ جهان، جلد دوم، محمد تفضیلی، تهران، ۱۹۶۷، مخ ۱۶۶۶.
- ۲۷ – یوری تیخونوف، نبرد افغانی استالین، عزیز آریانفر، مسکو، ۲۰۰۸، مخونه ۴۴۸ – ۴۴۹.
- ۲۸ – ډگر جنرال عبدالرزاق، افغانستان در جریان زندگی من، مخونه ۶۶-۶۷.
- ۲۹ – کرسچن ساینس مانیټور، نوامبر لومړی، ۱۹۶۵.
- ۳۰ – میر محمد صدیق فرهنگ، افغانستان در پنج قرن اخیر، جلد دوم، میوند مطبعه، ۱۳۷۱، مخ ۶۹۸.
- ۳۱ – محمد حسن کاکړ، مجله بی المللی شرق میانه، اقتباس از پیام ها و کنفرانس های مطبوعاتی رهبر ملی، مؤسس جمهوریت، چاپ وزارت اطلاعات و کلتور، کابل نمبر ۲۶ ص ۵/۱۰ جولای ۱۹۷۳، ۱۷ جولای ۱۹۷۴.
- ۳۲ – صباح الدین کشکی، دهه قانون اساسی، بنگاه نشرات مطبعه میوند، ۲۰۰۰، مخ ۱۸.
- ۳۳ – کابل تایمز، ۹ سپتمبر، ۱۹۶۴.
- ۳۴ – لویی دوپری، کتاب افغانستان، امریکا، ۱۹۸۰، مخونه ۶۱۷-۶۱۶.
- ۳۵ – گلبدین حکمتیار، اسلامي نهضت، مخ ۹۹.
- ۳۶ – البدر جریده (عربی)، لمری گڼه، دریم کال، ۱۹۸۸.
- ۳۷ – کاروان جریده، اکتوبر ۱۶، ۱۹۶۹.
- ۳۸ – محمد حسن شرق، کرباس پوشان برهنه پاه، سبا کتابخانه، پېښور، مخونه ۱۰۵ – ۱۰۶.
- ۳۹ – ساطانعلی کشتمند، یادداشت های سیاسی و رویدادهای تاریخی، ۲۰۰۲، مخ ۱۱۳-۱۱۷.
- ۴۰ – صالح محمد زیری، د نیمې پېړۍ خاطري، ۱۳۸۴، مخ ۱۷۴.
- ۴۱ – عبدالغفار فراهي، افغانستان د دموکراسی او جمهوریت په کلونو کې، ۲۰۰۳، مخونه ۲۱۵-۲۱۷.
- ۴۲ – لیو دوویک آدمک، تاریخ روابط سیاسی افغانستان از زمان امیر عبدالرحمن تا استقلال، علي زهما، ۱۳۴۹، مخونه ۱۲-۱۳.
- ۴۳ – سلیمان لایق، د ۱۳۶۸ لمریز کال ځېني سياسي یادداشتونه، نولسم ټوک، روھی ویب پاڼه، ۲۰۱۴، ۷/۷.

- ۴۴- عتيق الله مولوي زاده، از دين پروري تا دين فروشي، آريايي ويب پاڼه.
- ۴۵ - حق مل ضياء، وحشي جنرالان، الاماره ويب پاڼه ۲۰۱۵ / ۱۰ / ۲۷ .
- ۴۶ - علامه عبدالحق مجددي، افغانستان از امير كبير تا رهبر كبير، ۱۳۷۸، مخ ۵۵۶ .
- ۴۷ - ديه گو کوردويز او سليک اس هاريسون، پشت پرده افغانستان، ۱۳۷۹، مخ ۱۶ .
- ۴۸- سيدخليل الله هاشميان، ترجمه مقاله جناب محمد آصف خواتي، افغان - جرمن آنلاين، ۲۰۱۵ / ۵ / ۲۳ .
- ۴۹ - الکساند ليخفسکي، د افغان غمبزه او مېرانه، روسي چاپ، ۱۹۹۳، مسکو، مخونه ۲۲-۲۳ .
- ۵۰ - ولاديمير پلاستون او ولاديمير اندريانف، افغانستان در منگنه ژيوپولتيک، پشاور، ۲۰۰۱، مخ ۵۵ .
- ۵۱-خاطره زندان، سالنامه انجمن سالمندان افغان، کاليفارنيای شمالي، ۲۰۰۸، مخونه ۱۶ / ۲۸ .
- ۵۲ - غوث الدين فايق، رازي را که نمی خواستم افشاء گردد، ۱۳۷۹، مخ ۲۱ .
- ۵۳ - شاه زمان ستانزی، سهل انگاری محمد داود خان و کودتای ۷ ثور، مخ ۶ .
- ۵۴ - عبدالحميد محتاط، سقوط سلطنت، ۲۰۰۴، کيف، مخونه ۴۹ - ۵۱ .
- ۵۵ - خراسان مجله، مخونه ۲۱-۲۲ .
- ۵۶ - شهرت ننگيال، شاه سابق محمدظاهر شاه، مرکز نشراتی ميوند، پشاور، ۲۰۰۱، مخ ۶۹ .
- ۵۷ - محمد آصف آهنگ، مرکه، دويچه ويلي، ۲۰۰۶ / ۱ / ۵ .
- ۵۸ - سيد عبدالله کاظم، نظر اندازی در لابلای واقعیت های تاریخی، افغان - جرمن آنلاين، ۱۷ اگست ۲۰۱۵ .
- ۵۹ - خاطرات محمدظاهر شاه در گفتگوی اختصاصی با بي بي سي، ۵ سپتمبر ۲۰۰۵ .
- ۶۰ - محمد اقبال وزيري، د ثور پاڅون، د کي جي بي دسيپي او د شوروي يرغل، دانش خپرنډويه ټولنه، ۲۰۰۷، مخ ۵۲ .
- ۶۱ - مير عنايت الله سادات، افغانستان سرزمين حماسه و فاجعه، آلمان، ۱۹۹۸، مخ ۱۳۶ .
- ۶۲ - سيد عبدالله کاظم، اظهارات یک شاهد عینی در باره آخرین سفر اعليحضرت محمدظاهر شاه در لندن برای تداوی چشم و عواقب آن، ۱۷ جنوری ۲۰۱۵ .
- ۶۳ - ولاديمير سينگروف، چگونه ما با ويروس آ هجوم بر افغانستان مواجه شديم، غوث جانباز، مخ ۵۴ .
- ۶۴ - پروفيسور عبدالرسول امين، د افغاني ټولني د زعامت خلا، آزادافغانستان ليکوالو ټولنه، فرانکفورت، ۱۹۹۷، مخ ۲۵ .
- ۶۵ - انيس ورځپاڼه، ۱۹۷۳، اگست ۲۳ .
- ۶۶ - پروفيسور داويدوف، مسایل صلح و جنگ، ژباړونکی عزيز آريانفر، ۱۹۹۶، مخ ۳۵ .

- ۶۷ – محمد نذير كبير سراج ، روپدادهاي نيمه اخير سده بيست در افغانستان ، فرانكفورت ، ۱۹۹۷ ، مخونه ۲۱-۲۲ .
- ۶۸ – جمهوريت ورځپاڼه ، گڼه ۴۱ ، ۳۱ / ۶ / ۱۳۵۲ .
- ۶۹ – امين الله دريځ ، افغانستان در قرن بيستم ، مخونه ۲۹۰ – ۲۹۱ .
- ۷۰ – محمد همایون اعتمادی ، مشاهدات و نظريات ، مجله آيينه افغانستان ، جنوري ۱۹۹۴ .
- ۷۱ – لویی دوپری ، بیرق سرخ بر فراز افغانستان ، قسمت اول ، جنبش های چپي در افغانستان ، ۱۹۷۶ ، مخ ۱۰ .
- ۷۲ – داود ملکيار ، رد اتهامات و شرح واقعات ها ، قسمت هشتم ، افغان – جرمن آنلاين ، ۲۱ / ۱ / ۲۰۱۶ .
- ۷۳ – کودتای میوندوال بر اساس خاطرات باز محمد منگل در کتاب شهسوار سنگروال نیازی ، احمدفواد ارسلا ، ۶ / ۱ / ۲۰۱۶ .
- ۷۴ – عبدالصمد اظهر ، خودکشي يا قتل ، اسرار مرگ محمد هاشم میوندوال ، مخ ۱ .
- ۷۵ – افغان جرمن آنلاين ، سيدعبدالله کاظم ، نظر اندازی در لابلای واقعات های تاریخی ، مطالبی از کتاب خاطرات ډگر جنرال عبدالرزاق ، ۱۷ / ۸ / ۲۰۱۵ .
- ۷۶ – افغان جرمن آنلاين ، احمد فواد ارسلا ، مرحوم ډگر جنرال غلام فاروق خان ، شهيد داودخان و رياست محاکمات اردو ، ۱۵ / ۲ / ۲۰۱۵ .
- ۷۷ – افغان جرمن آنلاين ، سيدعبدالله کاظم ، داود خان و اردو ، ۵ / ۸ / ۲۰۱۵ .
- ۷۸ – افغان جرمن آنلاين ، ارمغان زندان ، يادداشت های عبدالملک عبدالرحيم زی ، مخ ۵۹ .
- ۷۹ – عبدالکریم میثاق ، خاطره ها گپ های از گذشته ، انتشارات امیری ، ۱۴۰۱ ، مخ ۴۱ .
- ۸۰ – عبدالقدوس غوربندي ، نگاهی به تاريخ حزب دموکراتیک خلق افغانستان ، جرمنی ، ۱۳۹۷ ، مخ ۱۲ .
- ۸۱ – پروفیسور عبدالحکیم شرعي جوزجانی ، يادداشت های مختصر در باره تدارک و جریان کار کنگره مؤسس حزب دموکراتیک خلق افغانستان ، آریایی ویب پاڼه .
- ۸۲ – محمد اسمعیل اکبر ، غلام دستگیر پنجشيري آنچه گفته ... ، د وطن پیغام ویب پاڼه ، ۲۱ / ۲ / ۲۰۰۹ .
- ۸۳ – عبدالحکیم شرعي جوزجانی ، د اووم د ثور ځپني پېښي ، فیسبوک ۲۹ / ۱۲ / ۲۰۱۹ .
- ۸۴ – خليل الله زمر ، بي بي سي ، فارسي ویب پاڼه ، ۲۴ / ۱۲ / ۲۰۰۷ .
- ۸۵ – د خبر او نظر نړی ، عبدالجليل وجدي ، ۱۳۸۷ ، کاروان مطبعه ، مخ ۷۳ .
- ۸۶ – ثریا بها ، رها در دریا ، انتشارات امیری ، چاپ سوم ، ۱۳۸۲ ، مخونه ۱۰۸ – ۱۰۹ .
- ۸۷ – محمداکرام اندیشمند ، حزب دموکراتیک خلق افغانستان ، حاکمیت و فروپاشي ، انتشارات میوند ، اکتوبر ۲۰۰۹ ، مخونه ۶۲ ، ۷۱ .

- ۸۸- عبدالحميد مبارز، حقايق و تحليل وقايع سياسي افغانستان، مرکز نشراتي حميد نور، ۱۳۷۶، مخ ۷۰.
- ۸۹- د امپراطورۍ وروستۍ جگړې نومۍ فلم، گېنريخ او بریا نوويچ بورويک.
- ۹۰- محمدحسن کاکړ، رڼا او دفاع، پېښور، ۱۹۹۸، مخ ۱۶۲.
- ۹۱- په افغانستان کې کودتاوې او مرگونه، ۱۹۸۲، نوامبر ۲۲.
- ۹۲- عبدالحکيم طبيبي، خاطرات چهاردهه زندگي دپلوماتيک من در خدمت افغانستان و جهان، مخ ۱۸۱.
- ۹۳- عبدالولي خان، پاچا خان او خدایي خدمتگاران، لومړۍ توک، پېښور، ۱۹۹۳، مخ ۴۹۱.
- ۹۴- محمدعزيز نعيم، مقاله پاکس پاکستانیکا، مجاهد ولس، جون ۱۹۹۸.
- ۹۵- عبدالولي خان، پاچا خان او خدایي خدمتگاران، دريم توک، ۱۹۹۸، مخ ۱۷۰.
- ۹۶- عبدالولي خان، پاچا خان او خدایي خدمتگاران، دوهم توک، ۱۹۹۴، مخ ؟؟؟؟
- ۹۷- عبدالله بختانی، فخرافغان او افغانستان، پېښور، ۲۰۰۸، مخونه ۹۱-۹۲.
- ۹۸- د افغانستان ۱۳۳۹-۱۳۴۰ کلنۍ، مخ ۲۷۲.
- ۹۹- تاريخ نوين افغانستان، مخ ۳۹.
- ۱۰۰- دانش نامه خراسان، ۱۰ آرياب، ۱۳۸۰.
- ۱۰۱- ارغنداوي عبدالعلي، ژوندۍ خاطرې، مخ ۱۴۸ ؟؟؟
- ۱۰۲- روسانه کلاس، افغانستان: ستره لوبه بيا را پيل سوې، ۱۹۸۷، نيويارک، مخ ۱۴۱.
- ۱۰۳- شعله جاويد، خاکستري بجا مانده از مائويسم افغاني، بي بي سي، فارسي، دسمبر ۲، ۲۰۱۳.
- ۱۰۴- هنري برادشر، افغانستان تجاوز شوروي مقاومت مجاهدين، دپهرنشراتي ميوند، دريم چاپ، پېښور، ۱۹۹۱، مخ ۵۲.
- ۱۰۵- اکادميسين گلداد، گنځ، ۲۰۱۲، مخونه ۱۷۷-۱۷۸.
- ۱۰۶- گروهی از دانشمندان انستيتوت تاريخ نظامی فدراسيون روسيه، جنگ در افغانستان، عزيز آريانفر، ۱۹۹۱، مخونه ۵۳-۵۴.
- ۱۰۷- کاروان جريده، ۱۰ جون ۱۹۶۹.
- ۱۰۸- جورج آني، افغانستان گذرگاه کشورگشايان، سيدمحمد يوسف علمي و حبيب الرحمن هاله، پېښور، ميوند، ۱۳۷۶، مخ ۷۴.
- ۱۰۹- جمعه نوپور، از موج تا توپان، ۱۳۸۲، مخونه ۱۱۲-۱۱۳.
- ۱۱۰- سليمان لايق، يادداشت های ۲۰ ثور ۱۳۵۶، کابل.

- ۱۱۱ – كابل ناتها، گڼه ۵۷، څلورم كال، چنگاښ ۱۳۷۴ .
- ۱۱۲ – غرزی لایق، نگاهي برنیم رخ دیگر واقیعت، آریایی، ۱ جون ۲۰۱۴ .
- ۱۱۳ – عبدالوکیل، از پادشاهی مطلقه الی سقوط جمهوری دموکراتیک افغانستان، مخ ۲۴۴ .
- ۱۱۴ – دیلوم انجینر کریم عطایي، قیام و جمهوریت ۱۳۵۲ تحت قیادت سردار شهید داودخان، ۲۰۰۴، سویزرلند، مخ ۲۱ .
- ۱۱۵ – هفته نامه پیمان، قتلي که کودتای در پی داشت، وحیدمژده، ۲۰۰۴، جولای درویشتمه .
- ۱۱۶ – محمد ظاهر طنین، افغانستان در قرن بیستم، ۱۹۰۰ – ۱۹۹۵، از مجموعه برنامه های بی بی سی، ناشر محمدابراهیم شریعتی، تهران ۱۳۶۴، مخونه ۲۰۱ – ۲۰۲ .
- ۱۱۷ – حلمی محمدولی، د کابل نومیالی ورځپاڼي او جریدې، مخونه ۱۶۷ – ۱۶۸ .
- ۱۱۸ – هنری برادشر، ایس هنری، ۱۹۸۵، تاریخ او ټولنیز علوم، لانگ دیوالی، مخ ۳۷ .
- ۱۱۹ – بی بی سی فارسی، ۲۰۰۸، اپریل اوولسمه،
- ۱۲۰ – نوشیروانی کیهانی زاده، روزنامک ویب پاڼه، کمونست نمازگزار، ۲۰۰۶، دسمبر ۱۳ .
- ۱۲۱ – جنرال زاپلاتین، تاریخ فلسفه، زافترا ورځپاڼه، ۵۱ / ۳۱۶ .
- ۱۲۲ – محمدعلی هوما، زما نصیب، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۹، مخونه ۱۳۰ – ۱۳۱ .
- ۱۲۳ – روبین، ۱۹۹۱، واک فونديشن، ۱۹۹۹، مخ ۵۵ .
- ۱۲۴ – واسیلی میتروخین، کي جي بي په افغانستان کي، دانش خپرندویه ټولنه، پېښور، رحمت آریا، مخ ۳۰۴ .
- ۱۲۵ – بوروویک آرتیوم، پټه جگره، ۱۹۹۰، مخونه ۵-۶ .
- ۱۲۶ – محمد حسن کاکړ، افغانستان د ۶۶ کال پسرلي کي له روسانو سره په جنگ کي، مخ؟؟؟
- ۱۲۷ – محمدالله وطندوست، سرگذشت سرخ، مخ ۱۳ .
- ۱۲۸ – میرصاحب کاروال، درس های تلخ و عبرت انگیز افغانستان، انتشارات میوند، ۲۰۰۵، مخ ۷۶ .
- ۱۲۹ – محمدنبی عثیمی، اردو سیاست در سه دهه اخیر، ۱۳۷۷، پېښور، مخ ۲۴۴ .
- ۱۳۰ – عبدالصمد غوث، سقوط افغانستان، دوهم چاپ، محمدیونس افغان، مخ ۲۵۷ .
- ۱۳۱ – افغانستان د یرغلونو په لاره کي، پوهاندخیرمحمدماموند، دوهم چاپ، ۲۰۱۳، مخ ۲۳۶ .
- ۱۳۲ – محمدآصف خواتي، افغانستان تر سلطنت وروسته، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۹، مخ ۲۹۴ .
- ۱۳۳ – سیاسنگ عبدالصبور و آن گلولة باران بامداد، فردا ویب پاڼه، اتمه برخه
- ۱۳۴ – عبدالحکیم شرعی، قیام ثور چگونه پېروز شد؟؟؟

- ۱۳۵ – داود ملكيار ، آيا فرد را براي نظام و يا نظام را براي فرد بايد خواست؟ افغان – جرمن آنلاين ، ۲۱ جون ۲۰۱۵ .
- ۱۳۶ – محمدحسن كاكړ ، د ثور انقلاب او دهغي ناوړه پايلې ، مخ ۷۴ .
- ۱۳۷ – رازمحمد پكتين ، افغانستان له دوهمې نړيوالې جگړې وروسته ، دانش خپرندويه ټولنه ، ۱۳۹۴ ، مخ ۷۴ .
- ۱۳۸ – فارسي رو ويب پاڼه ، د سره ستوري ورځپاڼې سره د پوري كوزنتس مرکه .
- ۱۳۹ – وهاب صالحه واصل ، كودتای پنجم در سقوط جمهوری سپاه سرخ و سبز ، بيولسمه برخه ، افغان – جرمن آنلاين ، ۲۷ / ۶ / ۲۰۱۶ .
- ۱۴۰ – خيرمحمد بايگان ، نقش استعمار نوين جهان ابرقدرت در افغانستان ، ۱۳۷۹ ، مخونه ۱۴۳ - ۱۴۰ .
- ۱۴۱ – شوفيلد ، ۱۹۹۳ ، مخ ۱۰۴ .
- ۱۴۲ – وبلاک چكاد ، ژباړه عزيز علي زاده .
- ۱۴۳ – شرعی ، حادثه خونين ارگ ، آريايي ، جون ۲۰۲۰ .
- ۱۴۴ – ستيوكول ، د پيريانو جگړې ، ژباړه غلام محمد زرمالوال ، دانش خپرندويه ټولنه ، ۲۰۰۷ ، مخ ۸۱۷ .
- ۱۴۵ – ميل بيورلی ، انقلابي افغانستان - تازه اورونه ، ۱۹۸۲ ، لندن ، مخ ۱۳۰ .
- ۱۴۶ – شپيگل ، نولسمه گڼه ، ۱۹۷۸ ، می اتمه .
- ۱۴۷ – محمد اعظم سيستاني ، اصلاحات ارضي در افغانستان ، ۲۰۰۸ ، مخ ۲۵۱ .
- ۱۴۸ – نديم شاهد ، اختصاصي مرکه ، دهيرالد ، پاكستان ، می ۱۹۸۸ .
- ۱۴۹ – ميك كولوم ، بل ، د سي آی اي مخلوق ، واشنگتن پوست ، ۱۹۸۹ ، سپتمبر لسمه ، مخ ۳۱ .
- ۱۵۰ – افغان شمله ، مخونه ۱۳۲ - ۱۳۳ .
- ۱۵۱ – محمود حبيبي ، مكاتب افغاني ، دريم كتاب ، مخ ۱۳۳ .
- ۱۵۲ – نوميالی محمد انور ، د ثور پاچا گردشي ، استقلال ويب پاڼه .
- ۱۵۳ – فتاحي كاليز ، بي بي سي فارسي ، ۴ / ۱۱ / ۲۰۱۵ ، ۱ / ۶ / ۲۰۱۶ .
- ۱۵۴ – ډگروال محمديوسف او مارک اوکين ، تلک خرس ، دوهم چاپ ، ۲۰۰۹ ، ژباړن ډاکتر نثار احمد ، مخ ۳ .
- ۱۵۵ – ولوالجي اسدالله ، خروج جنرال دوستم و سقوط نجيب الله ، دانش خپرندويه ټولنه ، پېښور ، ۲۰۰۱ ، مخ ۲۴۹ .
- ۱۵۶ – روبين برنت ، د افغانستان شخړه ، پوهنتون يله کاننگ ، ۱۹۹۵ ، مخ ۱۸۵ .

- ۱۵۷ – روهي ويب پاڼه، ملي رهبر شاغلي حامد كرزي د خوشحال بابا فكري بهير ځانگړې غونډه ، ۱۵ / ۴ / ۲۰۱۶ .
- ۱۵۸ – غلام محمد زرمالوال ، افغانستان تر وروستي افغانه ، دوهم ټوك ، مخ ۲۱ .
- ۱۵۹ – د افغانستان كلنۍ ، ۱۳۵۷ ، مخ ۶۷ .
- ۱۶۰ – نظيف الله نهضت ، د پرديو فتنې ، دانش خپرندويه ټولنه ، پېښور ، ۲۰۰۷ ، مخ ۳۴ .
- ۱۶۱ – احمدشاه فروزان ، قيام هرات ، انتشارات ميوند، مشهد، لومړی چاپ ، ۱۳۷۲ ، مخونه ۶۲ – ۶۳ .
- ۱۶۲ – مصباح زاده ، کودتای ثور و پيامد های آن ، پيام آفتاب ، بخش چهارم ، ۲۳ / ۲ / ۱۳۸۷ .
- ۱۶۳ – مارک ارين ، جنگ په افغانستان كې ، مخ ۳۶ .
- ۱۶۴ – شرعي جوزجانی ، اولين سفر هيات حزبي و دولتي ج ، د ، ا به مسكو ، ۲۰ / ۱ / ۲۰۲۰ .
- ۱۶۵ – هنری برادشر ، افغانستان او شوروي اتحاد ، مخ ۸۷ .
- ۱۶۶ – جنرال عزيز احمد عزيزي، افغانها ملتى كه دو ابر قدرت جهان را به زانو در آورد ، اداره دارالنشر افغانستان ، ۱۳۷۸ ، مخ ۱۱۵ .
- ۱۶۷ – انور راجا ، د افغانستان غميزه لومړی لاسي بيان ، ۱۹۸۸ ، مخ ۱۱۴ .
- ۱۶۸ - خاطرات سياسى جنرال عبدالقادر ، ۱۳۹۲ ، هامبورگ ، مخونه ۲۲۸ – ۲۶۹ .
- ۱۶۹ – جامعه باز ، روزنامه برای زندگی ، انقلاب ثور بر ما تحميل شد ، گلاب زوی ، گفتگو محمد اسلم جواد .
- ۱۷۰ – جنرال عبدالقادر (اكا) دافغان تراژيدي – د روسي تجاوز زېږنده ، سروش كتاب پلورنځى ، ۱۳۹۸ ، مخ ۶۵ .
- ۱۷۱ – پوهاند محمود سوما ، د ثور وسلوال پاڅون او د افغانستان مسأله ، پېښور ، ۲۰۰۸ ، مخونه ۵۳ – ۵۴ .
- ۱۷۲ – يوالي جريده ، ۱۳۸۰ ، څلورمه گڼه ، مرغومي شپږمه .
- ۱۷۳ – يارمحمد تره كى ، د نورمحمد تره كې تلين ، ۸ / ۱۰ / ۲۰۲۲ .
- ۱۷۴ – فلم مستند دو روز پى در پى ، د افغانستان د تلويزيون محصول ، ۱۳۷۲ .
- ۱۷۵ – انيس ورځپاڼه ، ۱۳۵۸ / ۱۱ / ۷ .
- ۱۷۶ – بوروويك په نامه روسي مستند فلم .
- ۱۷۷ – د جنرال گوريلوف مرکه ، ديدگاه ويب پاڼه ، ژباړه عزيز على زاده .
- ۱۷۸ – څرنگه افغانستان ته راغلم ، صدير مجله ، ژباړه مسعود رؤفي ، گڼه ۲۵ ، آلمان ، ۱۹۹۸ .
- ۱۷۹ – محمد عثمان صافى ، د ثور نظامي پاڅون او دخلقى گوندياو هيلي ، يادداشتونه او واقعيتونه ، ۲۰۰۵ ، مخ ۲۰۱ .

- ۱۸۰ - حقایق پشت پرده تهاجم شوروي بر افغانستان ، مخ ۸۶
- ۱۸۱ - توپان در افغانستان مخ ۱۶۷.
- ۱۸۲ - فیاض نجیمی ، معمای تجاوز شوروی در افغانستان ، دیدگاه ویب پانه
- ۱۸۳ - جورج آني، افغانستان گذرگاه کشورکشایان، سیدمحمدیوسف علمی وحبیب الرحمن هاله ،پشاور، میوند، ۱۳۷۶ ، مخ ۱۰۲
- ۱۸۴ - د افغانستان جگره او گورکي ته زما تبعید، ژباړه زرین انخوړ، اگست ۲۰۰۴ ، مخ ۲۰ .
- ۱۸۵ - نیکیتامندوکوویچ ، روسیه فاکتور پشتونها ، فارسي رو ویب پانه.
- ۱۸۶ -ببرک کارمل ، در راه تحکیم حاکمیت خلق ، مجموعه بیانیه ها و نوشته ها ، ۱۳۵۸- ۱۳۵۹ ، موسسه نشراتی کمیته مرکزی حزب دموکراتیک خلق افغانستان ، مخ ۳ .
- ۱۸۷ - د دولتي تلویزیون آرشیف ، ۱۳۵۸ ، مرغومي خوارلسمه .
- ۱۸۸ - کلنی ، ۱۳۵۸ - ۱۳۵۹ ، گني ۴۵ / ۴۶ ، مخ ۳۲۲ .
- ۱۸۹ - وفا جریده ، ۱۳۷۴ ، مخ ۱۸ .
- ۱۹۰ - باریس گروموف ، سري لښکري په افغانستان کې ، مخ ۷۶ .
- ۱۹۱ - فقیرمحمد ودان ، حقایق پندارها و کردارها ، مخ ۱۱۰ .
- ۱۹۲ - ولادیمیر سینگروف ، مصاحبه با کارمل ، دیدگاه ویب پانه.
- ۱۹۳ - محمدنبی عظیمي، من و آن مرد موقر، مخ ۳۸۶
- ۱۹۴ - شبارشین ، دست مسکو ، مخ ۱۴۰ .
- ۱۹۵ - سخني در نقد از حزب دموکراتیک خلق افغانستان ، آسمایی فیسبوک ، ۲۰۱۲ / ۶ / ۱۵ .
- ۱۹۶ - جنرال محمد قاریف ، افغانستان بعد از بازگشت سپاهیان شوروي، ژباړن عزیز آریانفر، تهران، ۱۹۹۸ ، مخ ۱۵۳ .
- ۱۹۷ - بصیراحمد دولت آبادي ، شناسنامه احزاب و سازمانهای سیاسی ، قم ایران، ۱۹۹۲ ، مخ ۱۵۸ .
- ۱۹۸ - رزاق مامون ، راز خوابیده اسرار مرگ دکتر نجیب الله ، دوهم چاپ ، ۲۰۰۸ ، مخ ۱۱ ؟؟؟
- ۱۹۹ - افغان ملت جریده ، ۱۳۷۴ ، د تلي ۲۵ گنه.
- ۲۰۰ - پای عساکر مارا به افغانستان کشانیدند، پیمان ملي ویب پانه ، مرکه کونکی هارون امیرزاده.
- ۲۰۱ - ل. ای . شبارشین ، د مسکو لاس ، ژباړن محمدطاهر کانی ، مخ ۱۴۶ .
- ۲۰۲ - دوست وفدار شما ، دیدگاه ویب پانه ، دوهمه برخه .
- ۲۰۳ - عبدالجبار ثابت ، پشت پرده افغانستان ، مخ ۲۱۱ .
- ۲۰۴ - حقیقت انقلاب ثور ، ۱۳۶۵ / ۲ / ۱۵ .

- ۲۰۵ – بریدجنرال الکساندر لیاخفسکی، دیوه مجله، لندن، ۱۹۹۵، دسمبر، مخ ۱۹ .
- ۲۰۶ – فقیرمحمد ودان، دشنه های سرخ، ۱۹۹۰، مخ ۲۰۱.
- ۲۰۷ – شاه محمود حصین، مکثی کوتاهی برنقلی از هزارویک پیشامدغری لایق، ۲۰/۱۰/۲۱۷، استقلال ویب پانه.
- ۲۰۸ – نسرین کتونا، د افغان خوربدلی واس غیر ویب پانه.
- ۲۰۹ – ویکی پیدیا، د جلال آباد جگره.
- ۲۱۰ – اندیا تلگراف، نوی دهلي، ۳۰/۹/۱۹۸۹.
- ۲۱۱ – عبدالوکیل، از پادشاهی مطلقه الی سقوط جمهوری دموکراتیک افغانستان، مخ ۶۱۸ .
- ۲۱۲ – اجمل ایتک یوسفزی، شهنواز تنی ولی کودتا ته اړوت؟ فیسبوک، لومړی برخه، ۶/۶/۲۰۲۰.
- ۲۱۳ – محمد اکرام اندیشمند، سال های تجاوز و مقاومت، مخ ۱۱۰.
- ۲۱۴ – سنگیروف، اسیر سربیریانی بود، اگست ۱۹۸۹ .
- ۲۱۵ – شپیگل، جون یوولسمه، ۱۹۹۱؟؟؟ سقاوی کی وکتل شي؟؟؟؟
- ۲۱۶ – محمد اسحق توخي، دکتورنجیب الله و خروج نیروهای شوروي از افغانستان، نهضت آینده ویب پانه، ۹/۲/۲۰۰۹ .
- ۲۱۷ – بروس ریچاردسن، د لستوني مار، ۱۹۹۸، ژباړن نثار احمد صمد، مخ ۳۲.
- ۲۱۸ – نیمروز جریده، لندن، مارچ ۱۹۹۶.
- ۲۱۹ – محمد عثمان تره کی، معضله تاوان غرامات جنگ در افغانستان، بعد حقوقی مسأله، ټول افغان ویب پانه، ۱۵/۸/۲۰۰۷.
- ۲۲۰ – اسدالله ولوالجی، در شمال چی می گذشت، ۱۹۹۸، پېښور، مخ ۱۷.
- ۲۲۱ – محمد اسحق توخي، مداخلات فرامرزی و فاجعه سقوط جمهوریت، ۲۷۷ – ۲۸۰.
- ۲۲۲ – فلیپ کاروین، د افغانستان غمزللی برخلیک، مخ ۱۵ – ۱۶.
- ۲۲۳ – شاه زمان وریخ ستانزی، از پاتک شاهي تا کپبل شاهي، انتشارات زرنگار، ۱۳۷۹، مخ ۳.
- ۲۲۴ – حامد علمی، سفرها و خاطره ها، مخ ۲۰۵.
- ۲۲۵ – میر غلام محمد غبار، افغانستان در مسیر تاریخ، لومړی ټوک، مخ ۸۱۳.
- ۲۲۶ – جمیل الرحمن کامگار، کرونولوژی حوادث تاریخی افغانستان، انتشارات میوند، ۲۰۰۸، مخ ۲۰۲.
- ۲۲۷ – عبدالقیوم حکیم زی، استبداد، مخونه ۲۸۳-۲۸۴.
- ۲۲۸ – سمسور افغان، دویمه سقاوی، د افغانستان کلتوري ودې ټولنه، ۱۹۹۸، مخنه ۷-۷۱.

- ۲۲۹ – نوې پاڼه ، وحدت حزب ، پېښور ، ۱۹۹۵ ، مرغومي اووه ويشتمه ، گڼه ۲۱ ، مخ ۲ .
- ۲۳۰ – خواجه احمد انصاري ، افغانستان در آتش نفت ، انتشارات ميوند ، څلورم چاپ ، ۲۰۰۳ ؟؟ ، مخونه ۵۱-۵۲ .
- ۲۳۱ – لوموند، انگلستان ، ۲۰۰۰ ، اکتوبر دېرشمه .
- ۲۳۲ – جنرال رحمت الله صاقي ، مسعود پېژنئ؟ مخونه ۸۵-۸۴
- ۲۳۳ – حقاني مولوي حفيظ الله ، د افغانستان طالبان (عربي) اسلام آباد ، ۱۹۹۷ ، مخونه ۹۹-۱۰۰
- ۲۳۴ – محمدظاهر عظيمي ، افغانستان و ريشه دردها ، مخ ۳۵ .
- ۲۳۵ - گلبدین حکمتيار ، پټې توطبې بربنډې څېرې ، مخونه ۲۲۶-۲۲۷
- ۲۳۶ – ثاقب عبدالرحيم ، له اسامه بن لادن سره زما لومړۍ ملاقات ، نن ټکی آسيا ، می دریمه ، ۲۰۱۸ .
- ۲۳۷ – ثاقب عبدالرحيم ، له طالبانو سره د القاعده غير مقيد بيعت احتمالي اضرار ، نن ټکی آسيا ، می ۲۶ ، ۲۰۱۹ .
- ۲۳۸ – بروس ريچارډسن ، درغلنی لومي ترهگري ، ژباړن رحمت الله آريانا ، افغان – جرمن آنلاين ، ۲۸/۶/۲۰۰۱ .
- ۲۳۹ - The US and the Taliban a don dool la monde Diplomatique jan 5. 2002
- ۲۴۰ – نیکولای سنجنکوايوانويچ ، توطيه نړيوال سياست څوک مخته بيایي؟ ژباړونکی نورالحق نبي زاده ، ۱۳۹۷ ، مخ ۳
- ۲۴۱ – محمد عثمان روستار تره کی ، يازده سپتامبرشمال و جنوب دو سکوی پرتاب در تخته خيز افغانستان ، نن ټکی آسيا ، ۱۰ سپتامبر ۲۰۱۸ .
- ۲۴۲ – ميخايل شوسودوفسکي ، جنگ امريکا با تروريسم ، ژباړن جمشيد نوایي ، موسسه نشرات نگاه تهران ، ۱۳۸۹ ، مخ ۱۱۴ .
- ۲۴۳ – خليل زاد ، استازی ، څلورم چاپ ، ژباړن لطف الله لطف ، ۱۳۹۷ ، مخ ۹۹ .
- ۲۴۴ – واشنگتن پست ، ۱۸ / ۱۱ / ۲۰۰۱ .
- ۲۴۵ – پاتريک مارټين ، د افغانستان جگړه د يوولسمي څخه پخوا اعلان شوي وه ، فارسي رو ويب پاڼه ، ۲۸ / ۵ / ۲۰۰۸ .
- ۲۴۶ – نيوزويک ، ۱۸ / ۶ / ۲۰۰۱ .
- ۲۴۷ - Peshawer Pakistan/ October 11/2001. Pronitor Post
- ۲۴۸ - Paul Joseph Waston Rokdfellers
- ۲۴۹ – عبدالحی مطمین ، ملامحمد عمر طالبان او افغانستان ، افغان خپرنډويه ټولنه ، لمړی چاپ ، مخونه ۲۵۸-۲۵۹ .
- ۲۵۰ - Politikenzondag 11/09/2001

- ۲۵۱ – محمد عثمان روستار تره كې، په افغانستان كې د نړيوال نظامي اېتلاف تر منځ اختلاف ، افغان – جرمن آنلاين ، ۲۰۰۸/۱/۱۲ .
- ۲۵۲ – عبدالكريم خرم ، څلويښت كاله په توپان كې ، مخ ۱۵۶ .
- ۲۵۳ - رابرت ال گرښير ، مخ ۳۱۶ .
- ۲۵۴ – محمد اسمعيل يون ، د ارگ ناويلي خبرې ، دانش خپرندويه ټولنه ، ۱۳۹۶ ، مخونه ۵۵۷ – ۵۵۸ .
- ۲۵۵ – تايمز ورځپاڼه ، لندن ، ۲۰۰۲ / ۱۱ / ۱۹ .
- ۲۵۶ – ثاقب عبدالرحيم ، تر يرغل پنځلس كاله وروسته طالبان ، نن ټكي آسيا ، ۲۰۱۶ / ۱۰ / ۸
- ۲۵۷ - شفيع اعظم ، طالب جنگيالي سخت تر هېدلي وو ، نن ټكي آسيا ، اپرېل ۲۳ ، ۲۰۲۰ .
- ۲۵۸ - شپېگل آنلاين ، د طالبانو مشر ملامحمد عمر اروا ، فرانكفورت ، الكينه څيتونك .
- ۲۵۹ - پامير پيکار ، وقايع افغانستان از ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۴ ، افغان- جرمن آنلاين ، لسمه برخه ۲۰۱۵/۱۱/۲۰ .
- ۲۶۰ – لوموند دپلوماتيك ، سپټمبر ۲۰۰۲ .
- ۲۶۱ – پڙواک خبري آژانس ويب پاڼه ، ۲۰۱۰ / ۱ / ۱۲ .
- ۲۶۲ - نن ټكي آسيا ، اگست ۱۵ ، ۲۰۲۱ .

د دې کتاب منځپانگه د افغانستان د سياسي غورځنگ برخليک او د مطلقه پاچاهۍ وروسته د هېواد د سياسي – ټولنيزو بهيرونو او په هغو کې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند ځای ځايگي او فعاليت ته ځانگړې شوې ده. د دې زمانې له تراژيکو پېښو او د نظامونو د پرله پسې رنگېدو څخه ښکاري چې چارواکو او سياستوالو مو يا تاريخی تجربو ته ارزښت نه دی ورکړی او يا د خپلې ټولني ، نړيوالو واقعيتونو او د زمانې د غوښتنو د درک وړتيا نه لرله. له بله پلوه د افغان ليکوالانو او څېړونکو له لوري د افغانستان د تاريخ د دې پړاو د حالاتو د ارزونې څخه ښکاري چې هغوی په خپلو ارزونو کې يا ناپېيلې نه دي پاتې شوي او د تاريخ سره يې سياسي چلند کړی دی. دا بيا د ريالي استوارت ددې خبرې سموالی ښيي چې «د افغانستان رښتيني تاريخ يوازې د خلکو په سينو کې موندلی شئ نه په پاڼو او سندونو کې.» دې تشې ته په کتو سره په کتاب کې هڅه شوې ده چې د روان ناورين د واقعيتونو روڼ او ښکاره انځور وکارل شي او سر بېره پر دې لوستونکي ته ملي فکر ولېږدول شي. ښايي په کتاب کې يو لړ واقعيتونه د نويو کتنو او څېړنو مينه وال را وهڅوي . همدا اوس اوس شاوخوا لس ميليونه هېوادوال په بهر کې او درې ميليونه د کور د ننه کډوال دي او غوڅ اکثريت ولس مو وزگار او د اقتصادي ستونزو سره مخامخ امنيت دی. د دې ترڅه واقعيت په پام کې نيولو سره که بيا هم زموږ سياستوال له تاريخ زده کړه ونکړي همداسې به نړيوال را پورې ځاندي، زموږ په برخليک لوبې روانې وي او له هېواد څخه به د مغزونو او ځوانانو د تښتې لړۍ و نه درېږي.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**